

K 100.039
3

საქართველოს
ბიბლიოთეკა

ლევონ კლდიაშვილი

805 - 3 + 805 039/35/1000

ქართული
საქართველოს
საქართველოს

საქართველო

ქართული

ჩვენი სსრკ-ის
გზაზე

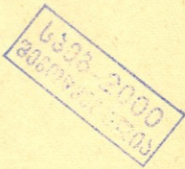
K 100.039
3

მოსკოვი

სახელმწიფო გამომცემლობა
„საბჭოთა საქართველო“
თბილისი — 1961

ქველი
ქსოვიანი სვეტი

ეს მოგონებები იწერება იმ მოსაზრებით, რომ რომელიმე მკვლევარმა ჩვენი წარსული ცხოვრების სურათის დასახატავად შეიძლება ამ სტრიქონებშიაც იპოვოს გამოსადევი რამ მასალა. თუ ეს ასე იქნა, მაშინ ამის დაწერაც გამართლებული იქნება და დამწერიც დიდად დაკმაყოფილებული.

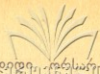
ნაშრომს კი ვუძღვნი მათ ხსონას, ვინც გული სიყვარულით გამოიბო, მასწავლა ადამიანის პატივისცემა და ნდობა. მოკლე მონაკონებში არაფერი შეფერადებული არ იქნება, მხოლოდ სინამდვილე, სინამდვილე, რომელსაც გადაუხრებლად ვემსახურებოდი მთელი ჩემი მწერლობის განმავლობაში.

ავტორისაგან

თ ა ვ ი კ ი რ ვ ე ლ ი

დედული, — შეძლებული იმერელი აზნაურის ტიპური ოჯახი. — სოფელი სიმონეთი. — მშობლები და მამობილი დათიკა გიორგაძე. — ნაყმევი სიმონა აშოლტია.

დედული ჩემი არის პატარა სოფელი ხომული, რომელიც მდებარეობს ქუთაისიდან წყალტუბოსაკენ მიმავალ გზაზე. ქუთაისიდან ამ სოფლამდე ექვსი ვერსია. დედაჩემი, კესარია, იყო ხომულელი შეძლებული აზნაურის ნიკო ღოღობერიძის ერთადერთი ქალიშვილი. ბაბუაჩემი (დედის მამა) თავის შესახედაობით ქვემოიმერელი აზნაურის ტიპური წარმომადგენელი იყო: მაღალი, წვრილი, პირხმელი, მუდამ ფაფანაკით თავზე, შავი ჩოხით, ხანჯლით შავ ქამარზე, გადაკიდებულ ხმლით, გვერდზე ჩამოკიდებულ ნაქარგი ქისით, რომელშიც თუთუნი და მოკლე ჩიბუხი ეწყო. ამასთან დინჯი, დარბაისელი, განსხვავებული მოლაპარაკე, თუმცა ენა ებორძიკებოდა. შნოიანი კაცი იყო მოხუცებული, მაგრამ არ იცოდა წერა, არც კითხვა და არც ეხერხებოდა ქალაქის ფულის დათვლა.

დიდ, ფართოდ გაშლილ ეზოს ერთ მხარეს იდგა დედა-მამა-მეუღლე
 თულიანი სახლი. ქვედა სართული იყო ქვითკირის, ზედა-სართული
 თო აიენიანი, ხის. მოშორებით იდგა დიდი, გრძელი, ისლით დახუ-
 რული სამხარეულო, მის გვერდით საქონლის სადგომი, შემდეგ თავ-
 ლა, სახარჯო სიმინდისათვის პატარა ხულა. ამას მიყვებოდა საქათმე,
 საბატე, საღორე; იქით თორნე, მარანი და სანადირო ძაღლების სახ-
 ლი; განაპირას იდგა ორი ორსართულიანი ხულა, მუდამ საესე სი-
 მინდით, ღობით, პურით და ფეტვით; ეზოს შორეულ კუნძულში მო-
 ზრდილი შენობა — კამეჩების სადგომი. ეზოს გადაღმა, მოკრულ
 წაბლარში — სათხებო და ცხვრის ფარები. აქაურობა პირდაპირ ბა-
 ზარს ჰგავდა. ყოველივე ამას, აქ მოთავსებულ ქონებას, რასაკვირ-
 ველია, ბევრი მომვლელი ხელი ეჭირვებოდა და ასეც იყო, — სამ-
 ხარეულოში აუარებელი მოსამსახურე ხალხი ფუსფუსებდა და
 ტრიალობდა; ამათთან ტრიალობდნენ ორივე ოჯახის შვილებიც, ჩე-
 ში ბიძები. სხვანაირი მოხერხება და თავიანობა იყო საქირო ოჯახის
 საქმის გასაძლოად და, რადგან ბებიაჩემი სუსტი ქალი იყო ჯანით,
 ეს დაკისრებული ჰქონდა ბიცოლაჩემს: მას ჰქონდა ჩაბარებული
 ოჯახის შინაურული საქმის ხელმძღვანელობა და იგიც საოცარი მო-
 ხერხებით და მარჯვედ უძღვებოდა მას. ჩემი, მოკლედ ლაპარაკს
 ჩვეული, უბრალოდ ჩაცმული, მოძრავი, იგი დილიდან შუალამემდი
 საქნარში იყო ჩაბმული, თითქოს დალაღვა მისთვის არ არსებობდა.
 ოჯახის ყველაფერი საქმე მას ეკითხებოდა და მის დაუკითხავად
 არაფერი გაიცემოდა, არაფერი განათხოვრდებოდა.

ჩიქოვანის ქალმა იცის! — უამისოდ ვერავინ ხელს ვერ ახ-
 ლებდა ოჯახის ქონებას. ქმარიც და მახლიც დიდი მორიდებით იყ-
 ვნენ მასთან. ბაბუაჩემი განსხვავებული პატივისცემით ეპყრობოდა
 მას. ჩვენ, ბავშვებს, თან გვეშინოდა ბიცოლა ელისაბედის, თან
 გვიყვარდა ღრმა სიყვარულით; მან წერა-კითხვაც იცოდა და
 ყველა მის შვილს ნასწავლი ჰქონდათ წიგნი. ჩემმა ბიძებმა, როგორც
 უფროსმა, ისე უმცროსმა, წერა-კითხვა არ იცოდნენ. წერა-კითხვის
 გარდა ბიცოლა თავის ქალიშვილებს ასწავლიდა მეოჯახეობას, მუდამ
 საქნარში ჰყავდა ისინი ჩაბმული და იხმარებდა ოჯახის მოვლაში. მი-
 სი უფროსობა არ შეზღუდულა არც მაშინ, როცა მეორე ჩემმა ბი-
 ძამ ცოლი შეირთო, ლორთქიფანიძის ქალი; ახალი ოჯახის რძალი ხა-
 ლისიანი, თავდაბალი, ტკბილ შემხედომი ადამიანი იყო; მასთან ყვე-
 ლა უფრო თამამად და გაბედულად იყო და ყველას ძლიერ უყვარდა.
 ამასაც დიდი მორიდება ჰქონდა უფროსი რძლის და მორჩილი, მიმ-
 ყოლი ამხანაგი იყო მისი. წერილმანი საქმე ოჯახის უფროსის დაუ-
 კითხავად სწყდებოდა უმეტეს ნაწილად, ხოლო უფრო რთული კი
 მოხსენდებოდა ნების დასართავად.

საცხოვრებლად ბაბუას განსაკუთრებული კუნჭული ჰქონდა. ეს იყო ზედა სართულში ამყვან კიბის მახლობლად, დაბლა სკრუტულაში — პალატის ოთახი. პატარა ბუხრიან ოთახში ერთ კედელთან სკრუტულაში — ლი იდგა, მეორე კედელს კი ჩაყოლებული ჰქონდა ვიწრო ჩამოსა-
ჯდომი ტახტი; სინათლე შემოდითა პატარა, მაღლად დატანებული ფანჯრიდან. ამ ოთახში ცხოვრობდა მოხუცებული და მის ნებადა-
ურთავად შიგ ვერავინ შევიდოდა. შეიღებიც კი კარზე მიდგომით ელაპარაკებოდნენ მეტ შემთხვევაში. ამ ოთახში ჰქმნა სადილს მო-
ხუცებული, რაზედაც უნდა შეკითხებოდნენ წინდაწინ. ვახშამსაც აქ გაშლიდნენ, ესეც მისი ნებადართვით. დაბალ ვიწრო სუფრას სა-
დილ-ვახშამზე მოუსხდებოდნენ მხოლოდ უფროსები. ბავშვებს აქ ადგილი არ ჰქონდათ; მხოლოდ მე ვიყავი გამოწაკისი, — ყოველ-
თვის ამათთან ვსადილ-ვვახშამობდი ბაბუას მახლობლად მჯდომი, სადაც სინათლე იყო მხოლოდ ვახშამობისას; ინთებოდა ქონის სან-
თელი, რადგან მაშინ ნავთი ხმარებაში არ იყო და ლამპა არ იცოდ-
ნენ. თუ მოსარიდებელი იქნებოდა ვინმე ვახშამზე, მოუკიდებდნენ ქონის სანთლის მაგივრად კარტოფილის სანთელს, სხვა დროს ოთა-
ხი ნათლებოდა ბუხარში ანთებული ცეცხლის ალით.

ზაფხულის დღეებში მოხუცებული მეტწილად გარეთ იყო. სახ-
ლის წინ, ყოფილი ტალავრის ქვეშ, იჯდა გაშლილი ჩოხით, ახალო-
ხის საყელო შეხსნილი, ტიტველა ფეხებზე ფოსტლებით; გვერდით ედვა ქისა თუთუნით და გრძელტარიანი ჩიბუხი. მოხუცებული იჯდა მარტოდ, სანამ ვისმეს არ მიიხმობდა. მე ყოველთვის მომიჯენ-
და გვერდით, მეძახოდა „რუსო, რუსო“ და მესიყვარულებოდა. ჩემს ბიძებს ისეთი მორიდება ჰქონდათ მოხუცებულის, რომ თუ სუფრაზე არა, ისე მასთან არ დაჯდებოდნენ.

საყვარელი სამყოფი ჩემთვისაც და სხვა ბავშვებისათვის იყო სამზარეულო სახლი, სადაც, როგორც ვთქვი, აუარებელი ხალხი ფუსფუსობდა. მიყვარდა აქ ყოფნა, აქ შუა ცეცხლის პირას მოყა-
ყანე ხალხში გარევა. რა ზღაპარს, რა არაკს, რა ამბავს, ხუმრობას არ გაიგონებდი ხოლმე! ვუჯექი მუხლებზე ხან ერთს, ხან მეორეს და ვუსმენდი ამათ გაუთავებელ ლაპარაკს. განსაკუთრებით დიდძალი ხალხი მოიყრიდა თავს სამზარეულოში, როცა ღვეზილებს აცხობ-
დნენ ან დიდ ჰადის-ჰადს. ამ დღეს სოფლიდანაც ბევრი მოდიოდა. რადგან ღვეზილის გამოცხობას სხვანაირი ხელი ექირვებოდა. ღვე-
ზილი — ეს დიდი ხაჭაპურია, ყველით და მოხარშული კვერცხებით გატენილი, არშინი, არშინზე მეტიც დიამეტრში, სამი-ოთხი გოჯა სისქით. ამის გამოსაცხობად კეთდებოდა თხელი ყავრისაგან ერთ-
გვარი კალაპოტი, რომელსაც ჩადგამდნენ გაქიაქებულ ნაკვერცხალ-

ში და ჩადებდნენ შიგ ვეება ხაქაპურს; ცომს ზემოდან დააფენდნენ ნემოს და წააყრდნენ ნაკვერცხალს. ღვეხელის გამოცხობისას სხვაგვებული მოხერხება ეჭირებოდა და კარგი, გამოცდილი ხელი. გამომცხვარა ღვეხელი დიდი მოწიწებით გადაჰქონდათ საკუჭნაო თთანში შესანახად. ამგვარივე ამბავი იყო დიდ ჭადის-ჭადის გამოცხობაზეც. დიდ ღვეხლებთან და ჭადის-ჭადთან აცხობდნენ პატარებსაც და ამ პატარებს უხვად ატანდნენ სოფლიდან მომხმარეთ მოსულთ. გაცემა ყოველთვის დიდი იყო; მთხოვნელი მუდამ მრავალი იყო და უარით მთხოვნელის გაბრუნება ოჯახს არ ჩვეოდა, მაგრამ ამ დღეს უფრო უხვი გაცემა იყო ხოლმე. ეს დღეები სხვანაირად მიყვარდა, რადგან სამზარეულოში უფრო მეტი ხალხი ტრიალობდა, უფრო მეტი ჟრიამული და სიცოცხლე იყო. მაშინ აქ უსათუოდ ვხედავდით ვინც სოფელში გვიყვარდა, რადგან ამ დღეს უსათუოდ იცოდნენ მოსვლა. ამათში, მახსოვს, განსხვავებით გვიყვარდა სიცოცხლით სავსე, მხიარული, ხალისიანი, ოხუნჯი თედორია პაპავა. მისი დანახვა არა თუ ჩვენ, ბავშვებს, გვგვრიდა სიამოვნებას, ბაბუაც კი, როგორც მოჰყრავდა თედორიას თვალს, წამოიძახებდა:

— თედორიეს დამიძახეთ!

მიიხმობდა თედორიას, ესეც მოშორებით დაუდგებოდა წინ და თავისი ხალისიანი ენით ემუთხაფებოდა მოხუცებულს; რომელსაც, როგორც ეტყობოდა, დიდად სიამოვნებდა მასთან ლაპარაკი.

განსხვავებულად მიყვარდა ბაბუას ოჯახში გაზრდილი გლეხი შოშიელა კინწრიაშვილი. ჯანით სუსტი, იგი ვერ ეწეოდა საჭირო მუშაობას და ღარიბი ოჯახის პატრონი იყო. ბაბუას ოჯახიდან დიდი ხელისწყობა ჰქონდა მას, მაგრამ იგი მაინც საწყლად იყო. დედაჩემი რომ მივიდოდა თავის სახლს — უსათუოდ შემოივლიდა ფანცხავეებს, პაპავეებს და შოშიელასათვის მიჰქონდა საჩუქრები; ყველას გვიყვარდა წყნარი შოშიელა, ყველას გვეცოდებოდა, მაგრამ დედაჩემს განსაკუთრებით, რადგან პატარაობისას ერთად იზრდებოდნენ. შოშიელას უფროსი ძმა სესელია, მოურავად ჰყავდა ბაბუაჩემს. კაცი ეშმაკი, გაიძვერა, მოქარგული ენით მოლაპარაკე, რისი წყალობითაც მოხუცებული ხელში ჰყავდა ჩაჭერილი; მისი რჩევის გამგონი და დამჯერი იყო ბაბუა. ვერც შვილები და ვერც რძლები ვერას ეუბნებოდნენ მოხუცებულს ხათრით, რადგან იცოდნენ, რომ ეს საწყენად დაურჩებოდა მას; ცუდლუტი, მოხერხებული მოურავი კი ამით სარგებლობდა, სტყუებდა ბატონს რაც ებრიანებოდა. ამ გამოცხობის დროს დაბოლოს მან იყიდა წყალტუბოს მახლობლად მშვენიერი მალღობი ადგილი, ამართა ზედ სამი სახლი და გააჩაღა მდიდრული ოჯახი. მოხუცებაში იგი ისე ირჯებოდა, როგორც მისი ნაბა-

ტონარი — იჯდა გრძელტარიანი ჩიბუხით ხელში და იმსახურებდა შვილებსა და რძლებს. თავის ეშმაკობით მან ერთ დღეს უწაქეფეფულნი ბაბუა და უმცროსი ბიძაჩემი, — უფროსი ამ დროს მკვდარი — იმსახურებდა მოხუცებულ მამას გაეყო შვილი და ცალკე მოსახლეობა გაიწყო. მოხუცებული შეწუხდა შვილის გაშორებით, ჯავრს მიეცა და ჯავრმა მოტეხა და კიდევ გადაიტანა. გაიძვერა სესელიამ რამდენიმე ხნის შემდეგ მოირიგა ბიძაჩემი თავისი მოხერხებული ქცევით და ისევ ახლობელი კაცი შეიქნა ორივე ოჯახში. ბიძაჩემმა, რასაკვირველია, ვერ მოახერხა ისეთი ოჯახის გამართვა, როგორც ჰქონდათ. ძველ ოჯახსაც უმძიმდებოდა თავის შენახვა, თუმცა ამისათვის ძლიერ მეცადინობდა ახალი პატრონი, სამსახურში მყოფი ჩემი ბიძა-შვილი. კიდევ ერთგვარად უძლებდა ახალ-ახალ მოთხოვნილებათ, სანამ ცოცხალი იყო დბულალავი ოჯახის ნამდვილი მუშა — ბიცოლაჩემი; მისი სიკვდილის შემდეგ არავინ აღმოჩნდა მისებური მომქმედი, მოსაქნარე და შეძლებულმა, მდიდრად ნამყოფმა ოჯახმა იცვალა ფერი, ჩამოიქვეითა და უკან-უკან მისრიალებდა.

* *

მეორე ბაბუაჩემი სოფელ სიმონეთში მცხოვრები ღარიბი აზნაური იყო. ღარიბმა მანაც მოახერხა თავისი მრავალრიცხოვანი ოჯახის შენახვა, დაათხოვა ყველა ქალიშვილი და ორ უფროს ვაჟს ცოტადენი სწავლაც მიაღებინა ქუთაისში. მოხუცებულს ურჩებოდა უმცროსი ვაჟი სამსონი, მამაჩემი, — და რომ თავისი სიკვდილის შემდეგ პატარას ჰყოლებოდა გულითადი მომვლელი-მზრუნველი, მან მიიწვია მეზობელი ვლახი დათიკა გიორგაძე თავისი ცოლით, მამობილად მოჰკიდა შვილს და მისი ბედ-იღბალი იმათ ჩააბარა. ამათაც სავსებით გაამართლეს მოხუცებულის იმედი და ნამდვილი დედამამობა გაუწიეს შვილობილს. ყოველნაირად უწყობდნენ ხელს ადრე ობლად დარჩენილს. შეაძლებინეს ესწავლა. ორკლასიანი, სასწავლებელი გაათავებინეს ქუთაისში; დაეხმარნენ სამსახური ეშოვნა და კიდევ იშოვა — სამაზრო სამმართველოში შევიდა გადაამწერად. იცოდა ლამაზი როგორც ქართული, ისე რუსული წერა. მუყაითი, მოხერხებული, კარგად გაუძღვა თავის სამსახურს, და ცოცხალმა, მოხერხებული, კარგად გაუძღვა თავის სამსახურს, და ცოცხალმა, ლამაზმა, კოლეჟსკი რეგისტრატორის ჩინით დაჯილდოვებულმა ყმაწვილმა იმდენი მოახერხა, რომ თავი მოაწონა მდიდარ მებატონეს და შეერთო მისი ერთადერთი ქალიშვილი ცოლად. დედობილ-მამობილმა მცირე მიწის მქონებელ შვილობილს ცოლის მოყვანაზე საჩუქრად თავს გადააგდეს ოთხ ქვევამდე მიწა, სამოსახლო და საყანე; მზითვად აღებული ფულის ნაწილით აყიდვინეს კიდევ

ადგილი, აყიდვინეს სახლი, მოუტანეს და დაუდგეს ნაჩუქარად-
გულში; მოუწყვეს ხულა, ბელელი, სამზარეულო, საბძელი სიტყვით ყველაფრით გაუმართეს ოჯახი.

ერთ დღეს მამობილმა ძროხა მოუყვანა დედაჩემს.

— კესა, ძროხა არ გყავთ — ეს კაი მოდგმის ძროხაა, გყავდეთ
ოქვენ; მოუარე და საქონელი მოიშენეთ, — უთხრა დათიკამ და და-
ულოცა ნაჩუქარი. ძროხა მართლაც მშვენიერი გამოდგა და შემდეგ-
ში დიდძალი საქონელი მოშენდა მისგან.

დღე არ გაივლიდა ისე, რომ მამობილს თვალი არ გადაეგლო შვი-
ლობილის ოჯახისათვის. მამაჩემი კი ქუთაისში განაგრძობდა სამსა-
ხურს. დათიკა იყო ჩვენი ოჯახის მეთვალყურე, მოჯამაგირეთა დამ-
რიგებელი და ხელმძღვანელი. მასთან ერთად ხშირად ამაში მონაწი-
ლეობას ღებულობდა მისი უმცროსი ძმა ივანე, ესეც დათიკასავით
კეთილი გულით განწყობილი ჩვენი ოჯახისადმი. უშვილო დათიკამ
ნამდვილ შვილად მიიჩნია თავისი შვილობილი და სამაგალითო პა-
ტიოსნად აუსრულა ბაბუაჩემს იმედი, რომ უმცროსი შვილი უპატ-
რონოდ არ დარჩებოდა დათიკას ხელში. სიკვდილამდე იგი მომვლე-
ლი იყო ჩვენი ოჯახის. ეს დალოცვილი ბუნების ადამიანი მარტო
ჩვენთან არ იყო ასეთი გულკეთილი, — იგი იყო ნამდვილი კაცთ-
მოყვარე ადამიანი, რომ იტყვიან; მუდამ მზად იყო ყოველი გაჭირ-
ვებულის შესაწევად, და ამის გამო დიდი პატივისცემა ჰქონდა დამ-
სახურებული სოფლელებისაგან; ყველას უყვარდა იგი და დიდ პა-
ტივს სცემდა მის ოჯახს. იგი ნამდვილი მშვენება იყო სოფლისა;
მშვენიერი იყო დათიკა გარეგნობითაც: მაღალი, ფართო მხარბეჭი-
ანი, ტანწვრილი, სასიამოვნო სახით, მოგრძო გათეთრებული თმით,
მოდრავი, რიხიანი ხმით მოლაპარაკე, მხიარული ადამიანი, ქეიფის
მოყვარული. გაკვირვებას ვარ ახლა, რომ გამახსენდება ის ვეებერ-
თელა ხის კათხები, იგი რომ სცლიდა ხოლმე ერთი ალებით ხელში.
ჩხუბი არასოდეს არავის არ ახსოვს მისგან. არავის ახსოვდა, რომ
იმ სუფრაზე, სადაც დათიკა იჯდა, აყალმაყალი მომხდარიყო, რო-
გორი გადარეული სმაც უნდა ყოფილიყო.

— იალა! — დასძახებდა ის და თავის დიდ ბოხოხს ჯერ მაღლა
შეაგდებდა და მერჯ ძირს დააბერტყებდა. ყოველ კვირა-უქმე დღეს
მათი დიდი სახლის ფართო აივანზე უსათუოდ მრავლად თავშეყრი-
ლი სტუმრები იყვნენ — სმაში და სიმღერაში გართულნი.

ქეიფიც უყვარდათ ორივე ძმებს და მუშაობაც. ორივენი სამა-
გალითო მუშები იყვნენ და ამიტომაც ოჯახიც ყველაფრით სავსე.
რის გამო თავათაც კარვად ცხოვრობდნენ და შეძლება ჰქონდათ სა-
ვსებით გამოეჩინათ თავიანთი გულკეთილობა და ყოველი გაჭირ-

ნადირი
იციოდნენ ყანების დამუშავება და დათიკა მართლა სანახავად იყენებდნენ
დის თავში ჩამდგარი თოხით, მის გვერდით ყოველთვის მისი მისწრაფება
ივანე და მათი გუგუნის ნადურის თქმაში. ვიმეორებ, ქეიფიც იცი-
ოდნენ ორივე ძმებმა, მუშაობაც და ადამიანის მიხედვაც, რამაც შეა-
ყვარა მათი თავი და მათი ოჯახი არა თუ მეზობლებს, სოფლის გა-
დაღმაც. ამ ადამიანმა ისე გაატარა თავისი ხანგრძლივი სიცოცხლე
— იგი მოკვდა ღრმა მოხუცებული — ისე რომ სასამართლოში ფე-
ხი არ შეუდგამს არც მომჩივნად, არც მოწმედ, — გადამეტებით
ეჯავრებოდა ყოველგვარი შფოთი და არევ-დარევა. ერთხელ ბიძა-
ჩემს და მამაჩემს დავა აუტყდათ. ბიძაჩემმა უთხრა დათიკას: მოწ-
მედ უნდა დაგასახელოვო.

— შენს სულს დაენაცვლოს დათიკა გიორგაძე, რაც გნებავს ის
მიყავი და მაგას ნუ მიზამ! — შეევედრა დათიკა. — დაანებეთ თავი
საჩივარს, სასამართლოში სიარულს. ჩვენ მოვავგარებთ საქმეს, ჩვენ
მოვსპობთ თქვენ შორის შფოთს და უსიამოვნობას!

ცოლიც თავისი შესაფერისი ჰყავდა დათიკას. მელანა ჩიხლაძის
ქალი (როგორც მას უწოდებდნენ) დიდი პატივისცემით იხსენიებო-
და სოფელში. დინჯი, დარბაისელი, იგი ცნობილი იყო როგორც ექი-
მი ქალი და მისი წამლებით მრავალი ხალხი სარგებლობდა და დი-
დი სახელი ჰქონდა მოხვეჭილი.

ჩვენს ახალ მოსახლეობას დიდი და ერთგული მეთვალყურე და
მზრუნველი ჩვენს გადიაშიაც ჰყავდა. იგი დარჩა ბიძაჩემთან, არ მო-
შორდა ძველ სამოსახლოს. გურული ქალი იყო, ბაბუაჩემისაგან გუ-
რიაში ნაყიდი. ღროთა განმავლობაში იგი ისე შეეთვისა და შეუერთ-
და ახალ ოჯახს, რომ, როცა ერთხელ ძმები მოუვიდა გურიიდან
და უთხრეს სამშობლოში დაბრუნება, მან მტკიცე უარი განაცხადა
და არ მოშორდა თავის გაზრდილებს — ბიძაჩემს და მამაჩემს და
ჩვენ — პატარებს. დღე არ გაივლიდა, რომ ჩვენი ახალი ოჯახი უნა-
ხავი დარჩენოდა. თუ რამე არ მოეწონებოდა, დედაჩემისათვის და-
რიგება მზად იყო და მისგან შეწყრომასაც არა ერთხელ ჰქონებია აღ-
გილი. პატივისცემა და მორიდება მისი ისეთი იყო, რომ როცა ბიძაჩე-
მი ქუთაისში გადავიდა საცხოვრებლად, გადიას ხათრით სახლი ვერ
გაყიდა სოფელში, გადიას უჭირავა მოსამსახურე გოგო და ყველაფე-
რი ისე დარჩა, როგორც წინათ. მოხუცებული (სანდომისა ერქვა სა-
ხელად) ჩვენ ყველას განსხვავებულად გვიყვარდა და მასაც ღრმად,
სავსე გულით ვუყვარდით. ამ სიყვარულმა მოუსპო კიდევაც მას სი-
ცოცხლე: — ბიძაჩემს მოუყვდა ოცი წლის ვაჟი; მშობლებზე არა
ნაკლებ იჯავრა და იმწუხარა მან ყმაწვილის დაკარგვა, გაზრდილის
გარდაცვალება და მოხუცებულმა მოკლე ხანში დალია სული.

ჩვენს ოჯახში ცხოვრობდა ჩვენთან შემოთვისებული მოხუცი, რომლის ხსოვნას დავიწყებას ვერ მივცემ. ეს იყო ჩვენი სიმონა აშოლტია. სიმონას ვაჟი არ ჰყოლია, ჰყავდა სამი ქალიშვილი, სამივე გათხოვილი იყო. ამაყმა მოხუცებულმა ვერ გასძლო ვერც ერთთან; მოვიდა ჩვენთან, დედაჩემს სთხოვა მიეღო ოჯახში და მიეცა მისთვის საცხოვრებელი ბინა. არც დედამ და არც მამამ უარი არ უთხრეს მოხუცებულს. მუშაობა აღარ შეეძლო სიმონას, მაგრამ ხეხილის მყნა კარგად რომ იცოდა — ამას არ იშლიდა და მთლად ეზო-გარემო აავსო დამყნილ-დარგული ხეხილით. დიდი გამოცდილების, ფიზიკური გონების პატრონი, კვვიანი, მშვენიერი მოლაპარაკე, ყოველთვის სუფთად ჩაცმული — იგი უნებლიეთ მისდამი პატივისცემას იწვევდა. მას ჰქონდა მიჩენილი თავისი კუთხე; ზამთარში იჯდა ყალიონით პალატის ბუხრის პირას, მისგან ნაგულვებ ადგილას, რომელსაც არავინ არ დაიკავებდა მისი ხათრით. სიმონამ აუარებელი ლექსი იცოდა, ზღაპრის შნოიანი მომყოლი იყო, იცოდა ათასი სხვადასხვა არაჯი, ნათქვამები, ძველი ამბები; იცოდა ვახტანგ მეფის კანონების მრავალი მუხლი და შესაფერ ლაპარაკში მოჰყავდა ხოლმე. ყოველთვის, ბავშვობაშიც და მაშინაც, როცა წამოვიზარდე, მიყვარდა მისი ლექსის თქმა, არაკის და ამბების მოსმენა. მისგან გავგონილი რამდენიმე ლექსი, — სოლოღას ლექსი, ივანე კავთელის და კუნძულელის, — ერთხელ კიდეც ჩავიწერე და შემდეგ ვაზეთ „ივერიაში“ გავგზავნე დასაბეჭდად. ოცდახუთი წელიწადი იცხოვრა მან ჩვენს ოჯახში, დიდ პატივისცემაში ყოფილმა დედაჩემისაგან. მოკვდა ღრმა მოხუცებული, ოთხმოცდაათი წლის, სიკვდილამდე ორი წლის წინ დაბრძანებული.

დიდი ნაწვალები ჰყავდა საწყალი სიმონა ბაბუაჩემს. სამივე მისი ქალიშვილი გატანებული ჰყავდა მზითვად თავის ქალიშვილებისათვის. ვერ მოითმინა ამაყმა სიმონამ ასეთი შეუბრალებლობა და, რადგან ახლოს ვერ ეღირსა შებრალებას, — გასწია მეფის მოადგილესთან საჩივრელად. იმდენი ახერხა მან, რომ ბორჯომში მყოფ ვორონცოვს ჩაუვარდა ფეხებში და მოუყვა თავის გამწარებას. ვორონცოვმა შეიბრალა სიმონა და ბრძანება გამოუგზავნა ქუთაისის გუბერნატორს სიმონასათვის დაებრუნებინათ მისი ქალიშვილები. ქალიშვილები კი დაუბრუნეს, მაგრამ უფროსები ძალიან შემოუწყურნ.

— წამავლო ხელი, ბორჯომიდან დაბრუნებულს, — გამწარებული იტყოდა ხოლმე სიმონა, — წამავლო ხელი მაზრის უფროსმა, მიზანდარი იყო, და ციხეში შემაგდო, — რავა შეაწუხე მეფის მოა-

დგილეთ; შენისთანა კაცისაგან რას არ უნდა მოელოდეთ **ქართველნი**
დი ვყავდი კარჩაკეტილში. **სინგლინი**

საჩივრის ასლი, ვორონცოვს რომ შიართვა, სიმონას მულამ თან
პქონდა და არაერთხელ გადუკითხვინებია ჩემთვის.

შემოთვისებული გვყავდა მამაჩემის შვილობილი ქალიშვილი
მართა, ჩვენთან მდგარ მოჯამაგირე გლახუა პაპიძის და; საოცარი
ტყბილი, მშვიდობიანი, მოსაქმე ადამიანი. და-ძმა უქონებო გლეხები
იყვნენ. მართა კარგა ხანს იყო შვილივით მიღებული ჩვენს ოჯახში
და როცა ჩვენებმა გაათხოვეს, იგი ხშირად მოდიოდა, როგორც თა-
ვის სახლს; ამგვარადვე სიკვდილამდე ჩვენთან კავშირი არ შეუწყვე-
ტია არც ძმას, როცა იგი დაესიძა მეზობელ გლეხს და მოჯამაგირე-
ობას გაანება თავი.

მოჯამაგირეებად გვყავდნენ ჩვენი მეზობლის, ლევანა გიორგაძის
შვილები. ექვსი ვაჟი ჰყავდა ამ ლევანას და ყველანი რიგრიგობით
ჩვენთან იდგნენ, — სიცოცხლით სავსე ბიჭები, მუყაითი მუშები,
ოჯახის ერთგულნი. დრომ გაიარა, ყამმა, მაგრამ ჩვენი სიყვარუ-
ლიანი ურთიერთობა დღესაც არ დარღვეულა და მე, მათ ხელში გა-
ზრდილი, დღეს მოხუცი, ისინი ღრმად მოხუცებულები, მაგრამ ქარ-
მაგები, ისევ თბილი სიყვარულით ვხვდებით მულამ ერთმანეთს.

ჩვენს ახლოს მეზობლად ცხოვრობდა „საიქიოს ნამყოფი“ გლე-
ხი — ლევანა სირბილაძე — შესამჩნევი პიროვნება. ღარიბი, ნაკ-
ლები მულა ლევანა, რომ იტყვიან, რიხიანი ყაზახი იყო. ფაფანაკი თა-
ვზე, — ბოხოხს არ იხურავდა, არც ყაბალახს იკეთებდა, — რამდე-
ნიმე მედლით მაღალ მკერდზე, გვერდზე სათუთუნე ქისით, გრძე-
ლი ჯოხით ხელში, რიხიანი ხმით მოლაპარაკე — არ შეიძლებოდა,
რაც დიდი შეყრილობა ყოფილიყო, ის არ შეგემჩნიათ, მასზე ყუ-
რადღება არ მიგექციათ. უყვარდა ლაპარაკი და ლაპარაკობდა, რო-
გორც ნამდვილი ორატორი. მოხერხებული სიტყვის პატრონი იყო.
ბევრი ამბავი იცოდა ლევანამ. დიდი ნამყოფი გლეხი იყო. ხშირად
იტყოდა — დიდი ხნის სიცოცხლე მაქვსო, რადგან საიქიო მაქვს მო-
ნარებიო. „საიქიოს ყოფნის“ ამბავი არაერთხელ მომიყოლინებია ლე-
ვანასათვის და მისგან ეს ნაამბობი თითქმის სიტყვისიტყვით შეტა-
ნილი მაქვს ჩემს მოთხრობა „მსხვერპლში“.

მრავალრიცხოვანი ოჯახი ჰყავდა ღარიბ ლევანას, მაგრამ იგი
გულს არ იტეხდა. არავითარ საზოგადო საქმეს არ აკლდებოდა. ქე-
იფიც კარგი იცოდა და კარგი მომღერალიც იყო. ვაჟი ერთი ჰყავდა
ლევანას; ოსმალეთთან ომის დროს მთავრობამ რომ ქართული დრუ-

ქინები გამოიწვია, ლევანამ თავისი ერთგულების დასამტკიცებლად ეს ერთადერთი თავისი ვაჟი ომში გაგზავნა. ღარიბ ოჯახს ოჯახს ოჯახს მოჰქონდა ქალიშვილების წყალობით, განსაკუთრებით ორი უფროსის დახმარებით. სიცოცხლით სავსეთ ყველაფერი ემარჯვებოდათ, ხელსაქნარის მცოდნენი იყვნენ, ქსოვდნენ მშვენიერ ნოხებს, შალებს და ამგვარებს; წერა-კითხვაც კარგად იცოდნენ და ლექსის გამოთქმაც, რასაც არაერთხელ უსიამოვნობაში გაუბამს ცქრიალა ქალიშვილები. უფროსი და, ეკა, ჩემი გამზრდელი იყო. ახლაც მახსოვს მისგან ოსტატურად ნაამბობი ზღაპრები.

საზოგადოდ მეზობლები ძალიან შემოკრებილი ჰყავდა დედაჩემს, ჩვენი სახლის უკანა აივანზე ხშირად იცოდნენ მეზობლის ქალებმა თავმოყრა. მოდიოდნენ თავიანთ ხელსაქნარით და საღამომდი იყვნენ ხელსაქნარში და მუსაიფში გაბმულნი. ზაფხულობით კვირაუქმე დღეს თითქმის ყველა მეზობელი გლეხები ჩვენს ეზოში იყვნენ თავშეყრილნი; დასხდებოდნენ ან ნიგვზის ჩრდილში ან კვინცხის ქვეშ და იყვნენ ერთ სიცილში, ოხუნჯობაში და ხან საქმიან ლაპარაკში. შობა-ახალწელიწადს დარბაზი სავსე იყო ხალხით, მეზობელ სტუმრებით. განსაკუთრებით მრავლად იყრიდნენ თავს ნათლილებას, — დედას ჰყავდა დიდძალი ნათლულები და ნათლიმამები, მრავლად მოდიოდნენ ძღვენით. რასაკვირველია, დედაც უხვდებოდა მათ შესაფერისად; მათთვის იშლებოდა უხვი სუფრა; იმართებოდა ტკბილი მოღვნა მთელი დღის განმავლობაში. ზამთრობით სადარბაზოს ბუხრის ცეცხლის პირად მრავლად ისხდნენ და შეექცეოდნენ ჩაის, ეკლესიაზე წასვლამდი. ნაჩაიებს მათი თანხლებით დედაჩემი და მე მივდიოდით ეკლესიაზე. თავისი კეთილი გულის გამო, ადამიანის მოსიყვარულე გულის პატრონმა, დედამ, ახლო მეზობლების გარდა, სხვაც ბევრი მოკეთე, მოსიყვარულე და პატივისცემელი მოუპოვა ჩვენს ოჯახს. მამაც, რომელიც სამსახურში იყო ქუთაისში, გულითადი მომხრე იყო, როცა ვინმე სოფლიდან საქმეზე მიმართავდა მას. ამან შეაყვარა ჩემი თავი ჩვენს მეზობლებს და ტკბილ სიყვარულში გამატარებინა ჩემი ბავშვობა. მე რომ ეზოდან ფეხს გადავადგამდი — სახლში პირდაპირ დატვირთული ვბრუნდებოდი ხოლმე მე და ჩვენსა გოგოდ მდგომი ელისაბედი: — არ იქნებოდა, რომ ჩემს დამნახველს ან ქოჩორა ვარიკა, ან ვაშლი, ბია, ჩურჩხელა, ტკბილიკვერი და ამგვარები არ ეჩუქნა. ამ სიყვარულიანობის წყალობით ჩემი გულიც ადამიანის სიყვარულს ეჩვეოდა და სწავლობდა.

პირველდაწყებითი სწავლა. — ქუთაისის სასწავლებელში. — პირველი წიგნები. — რუსეთში გამგზავრება. კიევის სამხედრო გიმნაზიაში, — „ეპიშკა“. მეფე ალექსანდრე 11-ს მოკვლა. — მოკლული მეფის მუნდირი. — საქართველოში დაბრუნება.

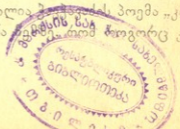
პირველი სწავლა დედაჩემმა დამაწყებინა. შემდეგ, რაკი საჭირო იყო რუსული ენის ცოდნა, მამაჩემმა მიმიყვანა ერთ რუსის ოჯახში რუსულის სასწავლებლად. ცოლ-ქმარი იყო და ჰყავდათ ჩემი ტოლი პატარა ქალიშვილი; კაცი „ლეკარი“ იყო, ექიმი; ცოლი გარუსებული ლეკის ქალი. ამის მამობილს, პოლკის კომანდირს, ლეკებთან ომის დროს აყრილ სოფელში ენახა ბავშვი. წამოეყვანა, ეშვილა და თავის ოჯახში გაეზარდა; შემდეგ მიეთხოვებინა ამ მკურნალისათვის, იაკობ ივანიჩ ივანოვისათვის.

კარგად მიმილო ორივემ, დიდად მომეფერენ, მაგრამ მე მაინც ჩემი ვქენი — მეორე დღეს დილით ადრე გაპარვას დავადექი და კარს კიდევაც გადავაბიჯე ფეხი, მაგრამ კიბეზე მტაცეს ხელი და დამაბრუნეს მტირალი.

ვერავითარმა მოფერებამ ვერა გააწყო-რა ჩემთან; ქალმა ქართული იცოდა და ქართულადაც მესიყვარულებოდა, მე მაინც მწარედ მოვთქვამდი; მოვიდა მამაჩემიც, მაგრამ ვერც ამან დამაწყნარა. გამაბრუნეს სოფელში რამდენიმე ხნით. მეორე ჩამოსვლაზე დედაც გამომყვა და როგორც იქნა დამამაგრეს ამ ახალ ოჯახში. ორივე ცოლ-ქმარი დიდი სიყვარულით მეპყრობოდნენ და სულ მოკლე ხანში მიმიჩვიეს. ოჯახის უფროსი ხალისიანი კაცი იყო; მუდამ გვათამაშებდა ბავშვებს და ისე შემიტყუეს, რომ ჩემი საკუთარი ოჯახი თითქმის დამავიწყებინეს. დიდი ამაგი დამდევს ამ ივანოვმა და მისმა ცოლმა, ვარვარა ნაუმოვნამ — მათ სულ მოკლე ხანში შემასწავლეს ენაც, წერა და კითხვაც. დამაჯენდა ხოლმე იაკობ ივანიჩი საკითხავად და გვერდით მომჯდარი ხან მეხუმრებოდა, ხან მაცინებდა და მაყვარებდა სწავლას. ამის გამო არასოდეს სწავლაზე დაჯდომა არ შემზარებია — ის კი არა, მეხალისებოდა კიდევც.

იმ ბინაზე, სადაც მამაჩემი იდგა, და სადაც მე ხანდახან მივდიოდი და ვრჩებოდი ხოლმე რამდენიმე დღე, ვხვდებოდი გიმნაზიის მოსწავლე ყმაწვილს, გვარად ჩიქოვანს. ლეჩხუმელი იყო. ამ ყმაწვილმა მშვენიერი ქართული კითხვა იცოდა და მახსოვს ერთხელ ძლიერ დამაინტერესა წანაკითხით — ეს იყო ილია პეტრუაშვილი „კოკო“. ამან ისეთი შთაბეჭდილება მოახდინა ჩემზე, რომ როგორც კი

100000

შევხედებოდი ამ ყმაწვილს, არ მოვეშვებოდი, სანამ ან იხვევდა ან ამბავს, ან სხვა რამეს არ წავაკითხებდი. გულდასაწყვეტად ვეძებოდი და, რომ საინტერესო აღგივლიდა წყლებოდა კაკოს ამბავი ვერძღვებოდა არ იყო.

როცა ერთრიგად მოვმავრდი სწავლაში, მამაჩემმა მიმაბარა მრევლოვის მოსამზადებელ სასწავლებელში. აქ ამზადებდნენ ბავშვებს გიმნაზიაში შესასვლელად. სასწავლებელი იყო ორგანოფილური. თვით სასწავლებლის გამგე, ანდრეი ივანოვი მრევლოვი, მშვენიერი, ტკბილი, ბავშვების მოსიყვარულე ადამიანი იყო. ჩვენც ძლიერ გვიყვარდა იგი. მასწავლებლებში თავზარს გვცემდა სამღვთო სჯულის მასწავლებელი მღვდელი გვარად ზებედოვი. ვაი მოწაფეს, რომელსაც რაიმე შეეშლებოდა — მღვდელი აყვირებოდა, მოერეოდა ბრაზი და უმოწყალოდ უთხლავდა სახაზავს გამოწვდილ ხელსგულზე. ხანდახან ბრაზმორეულს მარცხენა ხელით ეკავა მარჯვენა ხელის განიერი სახელო და ამ მარჯვენა ხელით ყურის ძირებს დაუსიებდა ცემით ხოლმე წინა პარტაზე მკდომ მოწაფეებს განურჩევლად იმისა, დამნაშავე იყო ის, თუ არა. მცოდნეს და არმცოდნეს ერთნაირად ექცეოდა — ბრაზმორეულმა გარჩევა არ იცოდა. ჩემდა ბედად მე მოშორებით ვიჯექი და მოძღვრის სახაზავი და არც მისი მძლავრი მარჯვენა არ მიგემნია.

ერთ დღეს მამამ გამომიცხადა, რომ რუსეთში წასასვლელად გამოცდაზე უნდა წავყოლოდი. ყოველ წლებით მთავრობას მიჰყავდა თბილისის და ქუთაისის გუბერნიებიდან თავად-აზნაურთა ორმოც-ორმოცი ბავშვი სამხედრო სასწავლებელში, კორპუსებში. მიჰყავდათ ისინი იმ მიზნით, რომ გაერუსებინათ. და კიდევაც მიზანს აღწევდა, რადგან რუსეთში, სამშობლოს მოწყვეტილი ბავშვები, ივიწყებდნენ ქართულ ენას, ზნეს. ბრუნდებოდნენ ქართული გვარით, მაგრამ ერთიანად, თავიდან-ფეხებამდე გარუსებული. თავად-აზნაურობა დიდი ხალისით აძლევდა ბავშვებს მთავრობას, რადგან ის ზრდიდა თავის ხარჯზე და მშობლებს ანთავისუფლებდა ყოველი ხარჯისაგან.

მე კარგად ვიყავი მომზადებული და გამოცდაც კარგად დავიჭირე. ამასთანავე მამაჩემს ძლიერ ეხმარებოდა მაზრის უფროსი, რომელსაც მეტად უყვარდა მშრომელი, დაუღალავი, ცოცხალი მოხელე; ეხმარებოდა რომ მოეხვედრილიყავ რუსეთში გასაგზავნ ბავშვებში. მიზანს კიდევც მიაღწიეს და ცხრა წლის ბავშვი, 1872 წლის კვირიკობისთვის სხვებთან ერთად მეც გამამგზავრეს. თბილისიდან ჩამოყვანილ ბავშვებს მიგვამატეს ჩვენ, ქუთაისლები, და ორმოცდაორი ბავშვი ჩავგაბარეს წასაყვანად ვიღაც შეხნიერებულ მაიორს.

ჩაგვიყვანეს ფოთში, რომ ზღვით წავეყვანეთ რუსეთში. მე მაინც
მი არ მომშორებია, თან მიმყვებოდა და მპირდებოდა სოხომადი
მიგყვებოდა. ეძნელებოდა ერთადერთი ვაჟიშვილის მოკვლევის
რამ დასძლია თავს და ფოთში ჩამომშორდა ჩემთვის გაუგებრად.
ჩვენი პარტია იმ წელიწადს იყო დანიშნული კიევის სამხედრო გი-
მნაზიისათვის. კორპუსი, ძველა, სალდათური კორპუსი, ის აყო მო-
შალეს, გადააკეთეს სხვანაირად — დაარქვეს სამხედრო გიმნაზია;
ჩამოაცალეს ყოველი მხედრული, გარდა ტანისამოსის ფორმისა;
სწავლა იყო რეალურ სასწავლებლის პროგრამის მიხედვით, შვიდ-
კლასიანი, ახალი უცხო ენებით, ნაცვლად ლათინურისა და ბერძ-
ნულისა. აღმზრდელები უმეტეს ნაწილად არასამხედრო პირები,
„შტაცებები“ იყვნენ, უმაღლეს სწავლამიღებულნი. მასწავლებელთა
შორის ბევრი იყო კიევის უნივერსიტეტის პროფესორიც. ეს იყო
ცნობილი, ეგრეთ წოდებული „მილიუტინის სამხედრო გიმნაზია“.
როცა ჩვენ მიგვიყვანეს, დირექტორად იყო ახალგაზრდა კაცი,
ოცდათორმეტი წლის, გვარდიის არტილერიის პოლკოვნიკი, აკადე-
მიადამთავრებული, გვარად იუშენოვი.

მაიორმა მიგვიყვანა გიმნაზიაში. აქ დანიშნული იყო ხელახალი
გამოცდა. უზარმაზარ დარბაზში დაგვაყენეს და საწერი მოგვეცეს.
ორმოცდაორი ბავშვიდან დაგვეტოვეს ოცდახუთი; სხვები გადაგ-
ზავნეს პროგიმნაზიებში. დარჩენილები გაგვანაწილეს განყოფილე-
ბებში და აღმზრდელებს ჩაგვაბარეს. მე შემხვდა აღმზრდელად ვინ-
მე მიხაილ სტეპანიჩ ესიკორსკი. ეს კაცი ნამდვილი მამა აღმოჩნდა
მისადმი მიბარებულ ბავშვებისათვის, განსაკუთრებით ჩვენთვის, ქარ-
თველებისათვის. არ ვიცი, თუ იმაზე მეტი სიყვარულობა და გუ-
ლითადი მოპყრობა შეიძლება. ის რომ გვეპყრობოდა და გვექცე-
ოდა. ვეცოდებოდით შორიდან მოყვანილი ბავშვები და რომ არ
მოგვწყენოდა, ყოველდღე ნასადილევს ორ-ორი მივეყავდით თავის
ოჯახში და საღამომდი გვართობდა. ცოლ-ქმარი იყო. შვილი არ
პყოლიათ, და შვილებად ჩვენ ვყავდით. გულისფანტქალით ველო-
დებოდით, როცა მოვიდოდა წაყვანის დრო და ტკბილ მოფერება-
სიყვარულში გასატარებელი დღე. მისი სიტყვა-დარიგება ჩვენ-
თვის უძლიერესი კანონი იყო. ამას არღვევდა მხოლოდ ორი ბავშ-
ვი, ბეგთაბეგოვი და მიტკევიჩი — დაუწყნარებელი, გადარეული
ცელქები. მოთმინებიდან გამოსულმა აღმზრდელმა გამოგვიცხადა,
რომ განყოფილებას ვტოვებო და სხვაგან გადავდივარო. აღარ მო-
გვეკარა. ჩვენ ერთი დღე მოვითმინეთ, მეორე დღეს კი შეიქნა ერ-
თი ტირილ-ყვილი; გაკვეთილებს აღარავინ არ ამზადებდა; განყო-
ფილება სრულიად აირია და ვერას გზით ვერ დააწყნარეს, სანამ

მესამე დღეს ისევ არ მოიყვანეს ესიკორსკი. გახარებული ბავშვები შემოვეხვეით გარშემო, კოცნით კინაღამ მოვკალით და ცელქებს დავემუქრეთ, თუ რომ არ დაწყნარდებით, ცემა-ტყეპები დაგწყნარებთ-თქო.

სხვანაირად გვექცეოდა მეორე აღმზრდელი კურბატოვი. ამან ამოგვიჩინა და ყოველ დანახვაზე გვეძახოდა ტატარჩუკებს. თავდაპირველში გვეოცა ეს, მერე კი გვეწყინა. კურბატოვი თავისას არ იშლიდა და ძალზე გვაბრაზებდა ამ შემოძახილით; ვიღაცამ თქვა, რომ ჩვენ რუსებზე უწინ გვაქვს მიღებული ქრისტიანობა — ტატარჩუკები საიდან ვიქნებითო. დავიწყეთ ამის გამოძიება. დავეკითხეთ უფროს კლასებში მყოფ ქართველებს — ამათ ამის შესახებ პასუხი ვერ მოგვცეს; ბავშვები არ დაწყნარდნენ და ერთ დღეს მაინც გავიგეთ, რომ ჩვენ, ქართველებს, გაცილებით ადრე მიგვიღია ქრისტიანობა რუსებზე. და რადგან კურბატოვი თავისას არ იშლიდა, ავედქით და მივედით ჩვენ აღმზრდელებთან და ვუჩივლეთ კურბატოვს. კურბატოვი მოგვაშორეს, მაგრამ ჩვენი მწუხარება სხვარამ იყო. ეს იყო ის, რომ ვატყობდით ჩვენს თავს, თუ როგორ გვაღვიწყდებოდა მშობლიური ენა და გვიძნელდებოდა ქართული ლაპარაკი. ამით შეწუხებულნი ამის ასაცილებლად მოვიყრიდით ხოლმე თავს ერთად და ხან ზღაპრების მოყოლით, ხან წაკითხვით ვვარჯიშობდით. მაგრამ დროს თავისი მოჰქონდა და ჩვენ უფრო და უფრო გვიძნელდებოდა მშობლიურ ენაზე ლაპარაკი. წლის ბოლოს თითქმის გადავეჩვიეთ ქართულ ლაპარაკს. ამას ხელი შეუწყო იმანაც, რომ მეორე წელიწადს თითქმის გაგვანახებერეს — რადგან ბევრი გადაიყვანეს პროვინანაზიებში, როგორც სუსტი მოსწავლენი, რამდენიმე კი ავად გახდა და გარდაიცვალა! მე ორი წლის განმავლობაში ძლიერ სუსტად ვიყავი, მაგრამ იღბლად გადავრჩი სიკვდილს.

სამი წელიწადი ვიყავი ისე, რომ მშობლები არ მენახა. სამი წლის შემდეგ გაზაფხულზე მომივიდა ფული და ეგზამენების შემდეგ არდადაგებზე გამოვსწიე სახლისაკენ. ქართული უკვე დავიწყებული მქონდა. ორი კვირა ქუთაისში დავრჩი და რადგან დედამ ჩემმა რუსული არ იცოდა და მე ქართული — ამიტომ წავიყვანე თარჯიმნად ჩემი თანატოლი ბიძაშვილი და წავედი სოფელში დედასთან.

სალამო იყო ჩვენ რომ მივედით. მთლად ეზო და აივანი სავსე იყო თავშეყრილი მეზობლებით. სიხარულის ტირილით შემხვდა დედა, რომელიც მეტად დაავადმყოფებულიყო ჯავრისაგან ამ სამი წლის განმავლობაში. სათითაოდ გულში მიხუტებდნენ ქალები და

დედაჩემი მახსენებდა: ეს ბებია მელანაა, შენ გენაცვალა ეს მარია, ეს ელენე, ეს მარია, ეს დავია. ყველა თვალცრემლიანი სიყვარულით მეხვეოდა და მეაღერებოდა. დიდი გასაჭირი ადგა საწერელსა და ბიძაშვილს: მრავლად თავშეყრილი კაცები იძლეოდნენ მათსა და ხვას და ყველასათვის პასუხი იყო საჭირო. ერთმა იოხუნჯა: ბავშვს დასამუნჯებლად ბარემ აქვე დავამწყვდევდი ოთახში, რაღა რუსეთში ავზავნიდით, თქვე დალოცვილებო.

ამ ზაფხულში გვარიანად გავიხსენე ენა და როცა გავბრუნდი გიმნაზიაში, თან წავიღე პატარ-პატარა წიგნები. შემდეგ ყოველ წლებით საზაფხულო არდადეგებზე ვბრუნდებოდი სახლში, თანდათან უფრო ვახერხებდი ქართულ ლაპარაკს და ისე აღარ დამივიწყებია, როგორც ზოგიერთ ჩემს ამხანაგს, რომელთა მშობლებს, რაღაც მიზეზის გამო, არ მიპყავდათ შეილები გიმნაზიიდან. ამათ მშობლიური არა ახსოვდათ რა.

მეხუთე კლასში ვიყავი, მახსოვს, იმ დროს მასწავლებელმა, გვარად ბერენშლაბმა, მკითხა: მეინტერესება თუ არა ქართული ისტორია და შემპირდა ამის შესახებ წიგნს, რომელიც მისი ფიქრით მის წიგნებს შორის უნდა ჰქონებოდა. ამასთანავე უცაბედად წავაწყდი ტოლის იმდროინდელ ენციკლოპედიურ სიტყვარში ცნობებს საქართველოს შესახებ. სიტყვარი შემდეგ ხელიდან არ გამიგდია, — რაც რამ იყო საქართველოს შესახებ ცალკე რვეულში ამოვიწერე და ამრიგად შევადგინე, ჩემთვის მოულოდნელად, საქართველოს მოკლე ისტორია. ეს ისტორია ერთ-ორ ამხანაგს ვჩვენე, მაგრამ ისინი მაინცდამაინც ვერ დავაინტერესე. გულგრილად შეხვდნენ; მე კი აღმებრა სურვილი უფრო მეტი რამ გამეგო ჩემი ქვეყნის შესახებ.

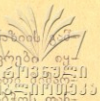
ერთ დრომდის ამის დამაკმაყოფილებელი არავინ აღმოჩნდა. შემდეგ კი ბედმა გამიღიმა. ამ ხანებში კიევის უნივერსიტეტში სწავლობდა მხოლოდ ორი ქართველი სტუდენტი — ერთი საექიმო ფაკულტეტზე ხონელი პოლიკარზე ჩხიკვიშვილი, მეორე — ფარმაცევტი კოწია ლორთქიფანიძე. ამისათვის ეთხოვათ ვენახე გიმნაზიაში. ლორთქიფანიძემ მეც მნახა და კიევის სასულიერო აკადემიაში მოსწავლე სტუდენტებს: ნიკო ლომაურს, მიხეილ ილურიძეს და ივანე გაფრინდაშვილსაც (პოეტ ვალერიან გაფრინდაშვილის მამა) აცნობა სამხედრო გიმნაზიაში ჩემი ყოფნა. ერთ დღეს სამივე მოვიდა გიმნაზიაში ჩემ სანახავად. ჩემს სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა ამათ გაცნობის გამო. განსხვავებულად მომესიყვარულნენ და წასვლისას დამპირდნენ შემდეგ კვირისათვის აკადემიაში წაყვანას. დაპირება შეასრულეს და შემდეგ უკან გიმნაზიაში მომიყვანეს ისევ სამთავემ. ტკბილმა, ალერსიანმა ლაპარაკმა, ლომაურის დამახასიათებელი

თვისება რომ იყო, პირდაპირ მომხიბლა და შემაყვარა უზომოდ ეს ადამიანი. საოცარი შთაბეჭდილება მოახდინა აგრეთვე მოლაპარაკე ილურიძემ. მომიყვანეს გიმნაზიაში და თავი წამოიღეს საკითხავად კვირეული გაზეთ „ივერიის“ მთელი წლის ნომრები, რომელშიაც იყო დაბეჭდილი ილიას „დიმიტრი თავდადებული“. ლომაურმა ამიხსნა ეს პოემა, მომიყვა დიმიტრის ისტორია და გახელებული სიხარულით დამტოვეს. იმ დამეს არ დამძინებია; თავქვეშ მედვა გაზეთის ნომრები და ხვალისათვის წასაკითხი „დიმიტრი თავდადებული“. მეძნელებოდა კითხვა, მაგრამ ჩემს თავს ძალას ვატანდი და ისე ვერეგვოდი საკითხავს. მშველოდა და მიადვილებდა საქმეს ის, რომ ჩემი კეთილისმყოფელნი მუდამ კვირას ჩემთან იყვნენ და მიხსნიდნენ წაკითხულს. ხშირად მეც დავდიოდი აკადემიაში და აქ თავის ოთახში ლომაური გვიკითხავდა თავის ახლად დაწერილ ლექსებს; ერთხელ მახსოვს თავისი ტკბილი ხმით წაგვიკითხა მოთხრობა „ალი“, რამაც აუწერელი სიხარული გამოიწვია ჩვენში. ლომაურს არა თუ მისი ორი ამხანაგი ესიყვარულებოდა და პატივს სცემდა, არამედ დიდ პატივს სცემდნენ აკადემიის რუსი სტუდენტებიც.

შემდეგ წელიწადს ქართველ სტუდენტთა რიცხვმა იმატა აკადემიაში. მოვიდნენ გიორგი საძაგლიშვილი (კათალიკოსი კირიონი) და დავით ალადაშვილი (ეპისკოპოსი გიორგი). იმ ოთახში, სადაც საძაგლიშვილი იმყოფებოდა, მუდამ ყვირილი და ჩხუბი იყო. თურმე სტუდენტებს საძაგლიშვილი ედავებოდა ქართული კულტურის შესახებ — მაღლა აყენებდა მას; რუს სტუდენტებს კი ეს არ სჯეროდათ და უარსყოფდნენ. 1879-ში აკადემია დაასრულეს ლომაურმა, გაფრინდაშვილმა და ილურიძემ; ასე რომ კიევის უმაღლეს სასწავლებლებში იმ დროს იყო მხოლოდ ოთხი ქართველი სტუდენტი. 1880-ში მეც დავამთავრე სწავლა გიმნაზიაში და ვადავდი მოსკოვის სამხედრო სასწავლებელში.

კარგ დროს მოვხვდი ჩემდა იღბლად კიევის გიმნაზიაში; ყველაფერი ლიბერალურად იყო მომართული; სამხედრო მინისტრმა მილიუტინმა სულ გადაასხვაფერა წინანდელი კორპუსები, სწავლა მაღლა დააყენა და კაზარმობა გამოდევნა. ჩვენი გიმნაზია განსაკუთრებით კარგად იყო დაყენებული. ახალგაზრდა დირექტორი უტოლშვილო, დიდად განვითარებული პიროვნება, მთელ თავის ძალ-ღონეს იმას ახმარდა, რომ სასწავლებელი კარგად დაეყენებინა. კარგი მასწავლებლები შეერჩია გიმნაზიისათვის; და ეს კიდევ მოახერხა. ჩვენი მასწავლებლები კიევის საუკეთესო პედაგოგები იყვნენ ინტელიგენციის მოწინავე ჯგუფიდან. ბევრი მათგანი პროფესორებიც იყვნენ

უნივერსიტეტიდან, — მათი მოწვევაც კი მოახერხა გიმნაზიის
 გემ. ჩვენ ვიცოდით, რომ ესენი მოწინავე პარტიის წევრები იყ-
 ვნენ, ვიცოდით, რომ ყოველი ახალი მასწავლებელი თულებსა იყო,
 რადგან თუ გიმნაზიის პედაგოგიური საბუნთა-
 ნმოზა არ იქნებოდა, ისე არავის მიიღებდნენ მასწავლებლად ან
 აღმზრდელად. ამიტომ მოსწავლეთა და მასწავლებელთა შორის დი-
 დი ნდობა და კეთილი განწყობილება სუფევდა. ბავშვებს გვასწავ-
 ლიდნენ აგრეთვე მუსიკას, ღურგლობას, წიგნის აკინძვას, ყდის
 კეთებას, ხარატობას, ჩუქურთმას, ყოველ კლასს ჰქონდა თავისი სი-
 მებიანი ორკესტრი — და ვუკრავდით სხვადასხვა ოპერებიდან. მას-
 წავლებლად იყვნენ ორი პოლონელი მუსიკოსი, მამა და შვილი.
 ბევრი მშვენიერი დამკვრელები ჩნდებოდა მოსწავლეთა შორის.

მოპყრობა ნამდვილი კეთილშობილური იყო. მოსწავლის არა-
 ვითარ შეურაცხყოფას ადგილი არ ჰქონია; ყველაფერი მიმართული
 იყო იმისკენ, რომ ბავშვს მიეღო ნამდვილი განვითარება. ამ გიმნა-
 ზიებმა დიდხანს ვერ გასტანეს. ალექსანდრე მესამის მეფობის მე-
 სამე წელიწადსვე ისევ გადააკეთეს ძველებურ ყაიდაზე, კორპუსე-
 ბად; შემოიღეს სამხედრო წყობილება, არა მხედრობაში მოსამსა-
 ხურეს ადგილი არ ჰქონდა, ბავშვები იყვნენ ეფრეიტორები. უნ-
 ტერ-ოფიცრები, ფელდფებელები და ამგვარები. თხუთმეტი წელი-
 წადი არსებობდა „მილუტინის სამხედრო გიმნაზიები“, მაგრამ თა-
 ვისი კვალი ძლიერ დააჩინა რუსეთის სამხედრო ოფიცერთა შემად-
 გენლობას. რაც მოწინავე და ლიბერალური შეხედულების ოფიც-
 რობა იყო — ეს ამ გიმნაზიიდან გამოსულნი იყვნენ.

ამ ორმოცდაორ ბავშვში, ერთად რომ წაგვიყვანეს, გიმნაზია
 მხოლოდ ექვსმა დავამთავრეთ. სამმა სრულიად ქართული. აღარ
 იცოდა, ერთი ძლივს ახერხებდა და ლაპარაკი, რომ იტყვიან ჩი-
 ქორთული, ორს შეგვეძლო. სწავლის გასაგრძელებლად მე მოსკოვის
 სამხედრო სასწავლებელი ვირჩიე, რადგან პეტერბურგის ჰავის მე-
 შინოდა. სამხედრო სასწავლებელში პირველ ხარისხით გიმნაზია
 დამთავრებულნი ვიგზავნებოდით სახელმწიფო ხარჯით.

1880 წლის აგვისტოს დამლევს ჩვენ უკვე მოსკოვში ვიყავით.
 ახლა კი იწყება სამხედრო სწავლა და სამსახურიც. მოსკოვის სამ-
 ხედრო სასწავლებელი შედარებით კარგი იმითაც იყო, რომ აქ შე-
 ნელებული დისციპლინა და სამხედრო მოთხოვნილება იყო. მაგრამ
 მისვლის პირველ დღიდანვე ვიგრძენით განსხვავება გიმნაზიასთან
 შედარებით და მეტად არ გვეჭაშნიკა, განსაკუთრებით ჩვენ, კიევე-
 ლებს. სასწავლებლის სათავეში იდგა თავისი სასტიკობით განთქმუ-
 ლი გენერალი სამონხვალოვი. ტანდაბალი, მომსხო, თავმალა აწეუ-

ლი, მოკუმული ტუჩებით — იგი მეტისმეტად არასასიამოვნო შთაბეჭდილებას ახდენდა თავის შეხედულებითაც და ამას უკვე ვიხსენებდით რაღაც უცნაურ კილოზე სიტყვების სროლა. ლაპარაკი ვეზუდური ცოცხალი იცოდა და არც ეხერხებოდა. ჩვენი, კიეველების, დანახვაზე ნამეტანი გაიბზიკა და ზურგმემოქცევით უსიამოვნოდ ისროდა ნაწყვეტ-ნაწყვეტად შეკითხვის სიტყვებს. თურმე კიევის გიმნაზიაში ნამყოფნი ათვალისწინებული ჰყავდა, ძალზე ეზარებოდა, როგორც „ლიბერალები“; უწოდებდა „ოტრიცატელნაია როჯა“-ს და თავისი სასტიკი მოპყრობით ლამობდა მორჯულებას და მისებურად გამოსწორებას.

მეტად მძიმე შთაბეჭდილება მოახდინა სასწავლებელმა პირველ დღიდანვე და გულშეწუხებულმა ავიღე რვეული და გული ვიჭერე მიღებულ შთაბეჭდილებათა აღწერით. გულადუღებულმა ავავესე მოზრდილი რვეული და ვაპირებდი დროგამოშვებით მეწერა ჩვენი ცხოვრების მიმდინარეობის ამბავი. მაგრამ ერთ დღეს გამოგვიცხადეს, რომ რაც წიგნები და რვეულები გვაქვს, უნდა გვეჩვენებინა ნებართვის დასართველად გუნდის უფროსისათვის. ავიღე ჩემი რვეული და მივუტანე ჩვენი გუნდის ვანყოფილების გამგე ოფიცერს; ეს მეტად რიგიანი ახალგაზრდა გვარდიის ოფიცერი კარგად მიყურებდა და თავადაც სანდო ადამიანი იყო. რამდენიმე დღის შემდეგ მან სიცილით მითხრა: — ეს რა გიწერიათ?.. გინდათ თავი დაიღუპოთ? მე იმ რვეულს თქვენ არ დაგიბრუნებთ არაფრისათვის; დაწყნარდით, დამშვიდდით და ისწავლეთ!..

სასწავლებლის მედიდური უფროსი არავის უყვარდა, სძულდათ კიდევ და თან ყველას ეშინოდა მისი. „ეპიშკა“, როგორც მას უძახოდნენ, ნამდვილი სულთამხუთავი იყო. ერთი მისი ღირსება ის იყო, რომ მასწავლებელს მოსწავლისათვის გამოცდაზე ცუდ ნიშანს არ დააწერინებდა და ისიც რატომ?

— ჩემი სასწავლებლის მოსწავლემ არ შეიძლება არაფერი იცოდესო!

როცა მოსწავლე კითხვაზე ვერ უპასუხებდა, ასე იტყოდა: — საჭიროა ისე კითხოთ, რომ მოსწავლემ შეიძლოს პასუხის მოცემაო! ახირებული არსება იყო გადაყინული გენერალი. მე გული იმით ვიჭერე, რომ სამასხარო ლექსი გამოვუთქვი, ამ ლექსს ხმა შეურჩია ერთმა ჩვენმა ამხანაგმა და დიდად მოეწონათ. ამ ლექსს მღეროდნენ რამდენიმე წლის განმავლობაში. მეორე ამხანაგმა მთელი პიესა დასწერა „ეპიშკაზე“ და თვითონ „ეპიშკას“ მოხდენილად თამაშობდა. სასწავლებელში დიდი ალიაქოთი იყო ამ პიესის ხელში ჩასაგდებად, მაგრამ ვერ იპოვეს; ისე კი სასწავლებელი კარგად იყო დაყენებული; მასწავლებლები თვალსაჩინონი გვყავდა. მაგალითად,

ისტორიას გვიკითხავდა ცნობილი ისტორიკოსი კლიუჩევსკი, რომლის ლექციაზე აუდიტორიაში უსათუოდ იყო თვით გენერალი, ინსპექტორი და მორიგი ოფიცერი; ეს იმისთვის, რომ კლუჩევსკის არაფერი წამოცდენოდა მსმენელთა წინაშე; შავრამ პროფესორი მაინც თავისებურად კითხულობდა ლექციას. მათემატიკას გვიკითხავდა ცნობილი პრევეალსკი; რუსულ სიტყვიერებას — გილიაროვ-პლატონოვი; საეკლესიო ისტორიას — ივანოვ-პლატონოვი, ცნობილი ღვთისმეტყველების მაგისტრი. გილიაროვ-პლატონოვს და „ეპიშკას“ ჩხუბი მოუვიდათ; გენერალი გაჯავრდა იმზე, რომ გილიაროვი თხზულებების საწერად იძლეოდა ისეთ თემებს, როგორიცაა პუგაჩოვი, სტენკა რაზინი და ამგვარებს. გენერალმა ამაში დაინახა არასასურველი მიმართულება და მოინდომა მისი ამოფხვრა.

— ჩტო ეტო ვსიო ბუნტოვშჩიკი და ბუნტოვშჩიკი! ხოროშიხ ლიუდეი ნეტ რაზვე? — გულისობდა იგი და გილიაროვი დაითხოვა სასწავლებლიდან.

1881 წლის 1 მარტს მოკლეს ალექსანდრე მეორე. ჩვენ ეს გავიგეთ მეორე დღეს დილას. ყოველთვის დილაობით ჩვენ ვდგებოდით, როგორც კი ბარბანით ჩამოვივლიდა სალდათი. ამ დილას რომ ბარბანმა არ ჩამოიარა, ყველა გაგვაოცა და მოკლე ხნის შემდეგ შექმნილ ფუსფუსიდან გავიგეთ, რომ პეტერბურგში ხელმწიფე მოეკლათ. სასწავლებლის კარები დილიდანვე ჩაკეტეს; არც არავის ქუჩაში უშვებდნენ, არც ქუჩიდან სასწავლებელში. რამდენიმე ხნის შემდეგ მოსწავლეებს თავი მოუყარეს დიდ დარბაზში. მოვიდა გენერალი და აცრემლებულმა გადმოგვცა შეფის მოკვლა და რიგრიგობით მივყავდით შინა ეკლესიაში ახალი მეფის წინაშე ფიცის მისაღებად. ერთ კვირაზე მეტი კარჩაკეტილში ვიყავით და სასწავლებლის გარეთაც ამ ხნის განმავლობაში არავის უშვებდნენ.

რამდენიმე თვის შემდეგ სასწავლებელს მოუვიდა მოკლული მეფის მუნდირი, რაიც დიდი მოწიწებით ჩამოატარეს გუნდებში და შემდეგ შეიტანეს ეკლესიაში შესანახად ამისათვის საგანგებოდ გაკეთებულ შუშებიან ყუთში. მალე ბრძანებაც გამოვიდა, რომ ნება ეძლევათ ოფიცრობას ბაკენბარდის მაგივრად მოეშვათ წვერი, რადგან ტახტზე ასული ალექსანდრე მესამე წვერს ატარებდა. ჩვენმა ეპიშკამაც, ნიშნად ერთგულებისა და კიდევ იმიტომ, რომ ამალის გენერალი იყო, მოუშვა წვერი, რის გამოც საოცარი სასაცილო შეხედულების შეიქნა უიმისოდაც უხეირო შეხედულობის პატრონი.

ორი წლის სულთამხუთავი რეჟიმის შემდეგ 1882 წლის აგვისტოს დავასრულე სამხედრო სასწავლებელი და გამოვსწიე სამსახურისათვის დანიშნულ ადგილს — ბათუმისკენ, რომელიც ამ დროს პორტო-ფრანკო იყო.

ქ რ ც ი ნ ე ს უ ლ ი
გ ე რ გ ე რ ა

80-იანი წლის ბათუმი. — პორტო-ფრანკოს გაუქმება. — მიწების და ქალაქის ზრდა. ბრჭოლა მუხაჯირების წინააღმდეგ. — ბათუმის ინტელიგენცია. — ქართველ მსახიობთა პირველი ჩასვლა ბათუმში. — სანდრო ყაზბეგი.

✓

1882 წ. სექტემბრის დამლევს პირველად ჩავედი ბათუმში. იქ იყო ის სამხედრო ნაწილი, რომელიც მე ავირჩიე. სამსახურისათვის. ბათუმი მაშინ პორტო-ფრანკო იყო; პატარა ქალაქი, ოთხიათასი მცხოვრებით. ქალაქი, თუკი შეიძლებოდა მისი ქალაქად წოდება, მდებარეობდა ზღვის პირად; ზღვის პირადვე იყო ბაზარი, პატარა დაბალი ქოხმახები — ვითომ მალაზიები; რამდენიმე ქუჩა, ვიწრო და მოუკირწყლავი. ქალაქის გარშემო გაბნეული იყო ფაცხები, რომლებშიაც ცხოვრობდნენ აფხაზები და ზოგან ზანგები. ახლა რომ რკინიგზა მიდის ქალაქში, ეს ისეთი მოშორებული ადგილი იყო, რომ მარტოდ აქ წასვლა საშიშარი და სარიდებელი იყო დღისით, საღამოთი კი პირდაპირ შეუძლებელი; გამბედავს არაფერი სიკეთე მოელოდა: ან გაძარცვავდნენ, ან დასჭრიდნენ, ანდა კლავდნენ. სადაც ახლა კათოლიკების ეკლესიაა, ის იყო განიერი ტბა საესე გარეული ფრინველებით და იქ დადიოდნენ სანადიროდ. ტბის გადაღმა დასავლეთისკენ იყო უდაბური ტყე. ზღვის პირზე ამართული იყო ორი დიდი ბატარეა — ბურუნტაბიე, რომელიც დღესაც არსებობს, ოღონდ გადაკეთებული, და მეორე სარი-სუ, რომელიც ათხარეს, როცა ნავთსადგურს დაუწყეს შენება. სარი-სუს მახლობლად, პორტო-ფრანკოს ხაზის გადაღმა, აშენებული იყო როტმილდის ნავთის ქარხნის შენობები. ქალაქის გარშემო ადგილები ჭაობებით იყო დაფარული, ძლიერ ნაკლებად იყო სოფლებიც და რაც იყო, ისიც ბატარები და მცხოვრებთა მცირე რიცხვით. მაშინ რკინიგზა არ იყო დამთავრებული და მისვლა-მოსვლა წარმოებდა ზღვით; ფოთიდან დადიოდა კვირაში რამდენიმეჯერ პატარა გემები და გადაჰყავდა-გადმოჰყავდა მიმსვლელი და მომსვლელი. ეს მიმოსვლა გაძნელებული იყო იმითაც რომ, რაკი ბათუმი პორტო-ფრანკო იყო, ყოველი მგზავრის ბარგი ბათუმიდან გამგზავრების დროს უნდა გაეჩხრიკათ საბაჟოში და ხელმეორედ ფოთში მისვლისას. ეს იმისათვის, რომ კონტრაბანდით არ გაეტანათ რამე ბათუმიდან. ამ ნიადაგზე ბევრ არასასიამოვნო შემთხვევას ჰქონდა ადგილი. ბევრი სასაცილო ამბავი ხდებოდა. ნამეტურ ქალები აწარმოებდნენ კონტრაბანდისტობას; ბევრს იჭერდნენ, მაგრამ ბევრს ისე ვაჰქონდა კონტრაბანდა, რომ საოცარი იყო მათი ამბავი.

1883 წლის ბოლოს რკინიგზის კეთებაც დამთავრდა და ბათუმი შეუერთდა თბილისს, 1885 წელს პორტო-ფრანკო გაუქმდა ნიგზის ნაპირებზე, ქალაქის მახლობლად, იწყეს ტყეების აგარაკების შენება. გზა მიდიოდა უდაბურ ტყეში, ჰენჯე ადგილებში; ადგილები ცივბიანი, ჯანმრთელობისათვის მავნე ჰაერიანი. მაგრამ ამას არ დაერიდა და არ შეუშინდა ზოგიერთი პირი და იწყეს აქ დასახლება. მიწა მუქთად იშოვებოდა, ხშირად არც კი იცოდნენ, თუ ვის ეკუთვნოდა ესა თუ ის ადგილი; მოწონებულ ადგილს კაფავდნენ და აწყობდნენ მოსახლეობას. განსაკუთრებით დიდი ადგილები შემოიფარგლეს ქუთაისის გიმნაზიის დირექტორმა სტოიანოვმა, სამსახურს ვადამდგარმა პოლკოვნიკ-ინჟინერმა სალავცოვმა, ბათუმის ნოტარიუსმა გერენშტეინმა, ექიმმა ოლინსკიმ. მილიონერმა სიბირიაკოვმა და სხვებმა. ამათ მუხაჯირებისაგან შეისყიდეს დიდძალი ადგილები; მოიღგეს ფეხი და ოცნებით გატაცებულნი. რომ გაშენებული აგარაკებით დიდ ფულს შეიძენდნენ, აუარებელ ფულს ყრიდნენ ამ ადგილებში. მუხაჯირებს ეძახოდნენ იმათ, რომელნიც ტოვებდნენ თავიანთ საცხოვრებელ ადგილებს და მიილტვოდნენ დასასახლებლად ოსმალეთისაკენ. ბევრი ყალბი ნაყიდობა კეთდებოდა ამ მუხაჯირების სახელით, ბევრ უპატრონო ადგილს ახალი და უცხო პატრონი უჩნდებოდა; ბევრს აცდენდნენ ფულის შეტყუებით და ეშმაკურად ხელიდან აცილდნენ სამოსახლოს. საოცარი თარეში იყო მიწების შესაძენად. ვინ არ იყო ამაში ჩაბმული! საუფლისწულო უწყებაამაც ვერ მოითმინა და შეუდგა მიწების შეძენას და მოკლე ხანში დიდძალი ადგილები შეისყიდა; დიდძალი ადგილები შეისყიდა ცნობილმა ჩაის ვაჭარმა პოპოვმა, რომელმაც იწყო ჩაის პლანტაციების გაშენება და რამის მოყვანა. რამი — ეს ჩინური ჭინჭარია, რომლისგანაც კეთდება საუკეთესო ქაღალდი. ქაღალდის ფულისათვის ქაღალდს ამ რამისაგან ამზადებდნენ და დიდ სარგებლობას იძლეოდა. იყვნენ ისეთები, რომელნიც დაურიდებლად ითვისებდნენ მიწებს. გასაოცარი მოხერხებული პიროვნება ამგვარობაში იყო ვინმე მებაღე დალფონსი. ეს იყო პირველი პიონერი მოაგარაკე და მოაგარაკეთა წრის შემქმნელი. სადაც მან ჩადგა ფეხი, იმ ადგილიდან მერე ვერ ამოდენეს; აღმინისტრაცია დიდი მოწინააღმდეგე იყო მისი, მაგრამ ვერას უშვრებოდა. გასაოცარი მოხერხებით მან პირველმა ჩადგა ფეხი ეგრეთწოდებულ „მწვანე კონცხში“, ბათუმის მახლობლად, გვირაბთან. მიიყვანა ფულიანი პირები, აყიდვინა მიწები, შეადგინა მოაგარაკეთა ამხანაგობა, ჩაითრია გავლენიანი პირები, როგორიც იყო, მაგალითად, თავადი ბარიათინსკი, გენერალი პარაიკოვი, ექიმი ტრიან-

დაფელიდისი და სხვები, პეტერბურგიდან და მოსკოვიდან, ათობით ბელი ფული ჩაიყარა ადგილების გასაწმენდად და ბაღების წმენდას. ციება ძლიერ ხელს უშლიდა მომუშავეთ, მაგრამ საოცნებო მომავლის მომლოდინენი არ შინდებოდნენ და განაგრძობდნენ მუშაობას. ამ დაღფონსმა პირველმა შემოიღო მანდარინების გაშენება; ზრდიდა აგრეთვე ევროპულ მცენარეებს და მოკლე ხანში მთელი კონცხი მოჰფინა მდიდარი მოაგარაკეებით. ახალგაზრდა, ლამაზი, მოხდენილი მოლაპარაკე, დაუღალავი მუშა. მცოდნე თავისი საქმის, უცნაური მოხერხებული — იგი დიდი გავლენის მქონე იყო მოაგარაკეთა შორის. წვრილ მოაგარაკეთ არ კადრულობდნენ და მოჰყავდათ მდიდარი პირები. დიდი ენერჯია და იხარჯა ამ საქმეში, ბევრი რამ გააკეთეს დასახელებულებმა, დიდი მუშაობა იყო გაწეული და ამ მუშაობაში დალია სული მისმა ინიციატორმა; ციებამ, რომელიც ვერას გზით ვერ დასძლიეს მოაგარაკეებმა, იმსხვერპლა დაღფონსი, მაშინ კიდევ უმაწვილი კაცი. მისი სიკვდილის შემდეგ არავინ გამოჩნდა მისებური ენერჯიის მქონე, მცოდნე და მოხერხებული კაცი და მოაგარაკეთა წარმოება ისე ველარ მიდიოდა, როგორც დაღფონსის სიცოცხლეში.

ციება მეტად მძლავრობდა მთელი ზღვის ნაპირზე. დიდად უშლიდა ხელს მოაგარაკეებს, მაგრამ იმათი რიცხვი არა თუ კლებულობდა—თანდათან იზრდებოდა და მთელი ზღვის ნაპირი, სოფელ მახინჯაურიდან დაწყებული თითქმის ქობულეთამდე, მოფენილი იყო აგარაკებით. ვინ და საიდან არ ეტანებოდა აქაურობას, ვინ არ ესახლებოდა და რა ოცნებას არ ეძლეოდა აქაური ცხოვრების მოწყობის შემდეგ! მთავრობა მათ ხელს არ უშლიდა დასახლებაში; ეტყობოდა ეს მისთვის სასურველიც იყო; ვინაიდან მისი მიზანი იყო ადგილობრივი მცხოვრებლები აეყარა და მათ ადგილას რუსთა მოსახლეობა გაეჩინა. ოცი ვერსის სიგრძეზე გაშენებულ აგარაკებში მხოლოდ ერთადერთი აგარაკი იყო ქართველს რომ ეკუთვნოდა — ეს იყო სევასტი ჭელიძის აგარაკი, ისიც პატარა აგარაკი; მოწადინებული იყვნენ ეს კაცი მისი აგარაკიდან გამოედევნათ, მაგრამ ისიც ჯიუტი და რკინა კაცი იყო და ვერ აპყარეს.

ასეთი ამბავი იყო ბათუმის გარშემო. თვით ბათუმში კი უფრო ნელი სპექულიაცია იყო მიწების, რადგან პორტო-ფრანკოს არსებობა აშინებდათ ერთრიგად. მაგრამ აქაც ჩნდებოდნენ გაბედულები და იძენდნენ ადგილებს, განსაკუთრებით აფხაზებისაგან, რომლებიც სტოვებდნენ თავიანთ ფაცხებს და მიეშურებოდნენ ოსმალეთისაკენ საცხოვრებლად. ფაცხების მაგიერ ჩნდებოდა დიდი სახლები და პაწაწინა ქალაქი ნელ-ნელა იზრდებოდა.

როგორც ზემოთ ვთქვი, ბათუმი 1882 წელს მეტად პატარა ქალაქი იყო. მცხოვრებთა რიცხვი უდრიდა ოთხიათასს, ესეც ქვეყნულ დრო ნაწილების მითვლით, სხვადასხვა ეროვნებით აკრებულნი იქ ცხოვრობდნენ: ქართველი, რუსი, სომეხი, ბერძენი, თათარი, ოს-მალა, აფხაზი, რომელთა შორის იყო ბევრი ზანგი. აქაურობას განაგებდა გუბერნატორი, იმ დროს სახელგანთქმული ადმინისტრატორი გენერალი სმეკალოვი. ქალაქის უფროსი კი, გროდონაჩაღნიკი, ლევ ტოლსტოის ცოლისძმა ბერსი იყო, რომელსაც ცოლად ჰყავდა ერისთავის ქალი, შესანიშნავი ლამაზი.

ქალაქში არავითარი გასართობი არ მოიპოვებოდა; ერთადერთი კულტურული ადგილი იყო საზოგადო საკრებულო, სადაც თავს იყრიდა ხოლმე ერთი ნაწილი მოხელეთა ოჯახებისა. სასწავლებელი იყო ერთი: სამოქალაქო სასწავლებელი და ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ქართული სკოლა. ეს უკანასკნელი გახსნილი იყო ბათუმის შემოერთებდს მეორე წელსვე იმ მიზნით, რომ აქ თავი მოეყარათ და ესწავლებინათ ქართველი მუსულმანების ბავშვებისათვის. სკოლა იყო მოთავსებული პაწაწინა სახლში, მეტად ღარიბულად და საწყლად, თავის მიზანს დაშორებული, რადგან მუსულმან-ქართველები არ აბარებდნენ შვილებს, ვინაიდან ეშინოდათ შვილებს გაგვიქრისტიანებნო. თბილისის გამგეობა წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოებისა ფულსაც ვერ ახარჯებდა საკმარისად სკოლას და მის შესანახავად ყოველ ღონეს ხმარობდა ბათუმის მცირერიცხოვანი ქართველი საზოგადოება. დიდ დახმარებას უწევდა სკოლას ამ მხრივ ბათუმის პოლიციმეისტრის დურმიშხან ყურულის მეუღლე ქეთევანი. ეს უკანასკნელი არა თუ ამ სკოლას უწყობდა ხელს, იგი იყო ბათუმის ქართველი საზოგადოების თავმომყრელი და სულისჩამდგმელი. მისი ოჯახი იყო, სადაც თავს იყრიდნენ ქართველები; მას დიდი პატივისცემა ჰქონდა დამსახურებული ქართველობაშიც და გარეშეთა შორისაც. ბათუმში ჩამოსული ყოველი ინტელიგენტი ქართველი მოვალედ რაცხდა თავს ამ ოჯახში მისულიყო. ქართველ არტიტებს აქ დიდი ყურადღება ექცეოდათ და დიდად ხელი ეწყობოდათ. ქართული სკოლა, როგორც ვთქვი, ამ ოჯახის მზრუნველობით არსებობდა. რასაკვირველია, მეც, ახალგაზრდა ოფიცერი, მიმიყვანეს ყურულის ოჯახში და გააცნეს ჩემი თავი. ქეთევანმა პირველ გაცნობისთანავე მისაყვედურა, რომ ქართული ძლივს მეხერხებოდა და დედისებური დარიგება მომცა მშობლიური ენა შემესწავლა. რამდენიმე ხნის შემდეგ საქმეში ჩამაბა: იმართებოდა წარმოდგენა სკოლის სასარგებლოდ; იდგმებოდა გიორგი ერისთავის „გაყრა“

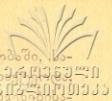
და მე დამაკისრეს გაბრიელის როლი. გულმოდგინედ შევეუბნე როლის სწავლას, მაგრამ ჩემი ჩიქორთული ქართული მეტრე მსმენელებდა საქმეს. ამის დასაძლევად, ენის გასატეხად, ტექსტის დასაძლევად ტიციები მქონდა ხოლმე; ჩამაჯენდა სავარძელში ქეთევანი და მათქმევივინებდა როლს. ათჯერ-ხუთმეტჯერ უნდა გამემეორნა ჩემი მონოლოგი; გაწვალებული ვიყავი ასეთი სწავლით, მაგრამ არა ნაკლებ გაწვალებული იყო ჩემი მასწავლებელი, რომელიც შემომძახებდა ხანდახან მოთმინებადაკარგული: „არ შეიძლება ასე, ყმაწვილო, უნდა ისწავლოთ ქართული, ქართველი ხართ!“ მეც ძალიან მოწადინებული ვიყავი მესწავლა ჩემი ენა, მეტად მწყდებოდა გული, მაგრამ წარმატებაში ნელი ნაბიჯით შევდიოდდი. ამ მზადების დროს ერთ-ერთ რეპეტიციას აგვიტყდა ოჯახის პატრონი და, როგორც პოლიცემისტერმა, პიესის ცენზორობა მოინდომა. არ მოეწონა მოურავის ლექსი, ანდუყაფარს რომ ეუბნება მოსამართლეზე: ასი თუმნითა სუდსა-ბალატას ხელით ვაქანებ.

„და სუდიასა, აი იმ კუქანასა,
სულ ვათამაშებ ლეკურ ბუქნასა“.

დაიჯინა — ეს ადგილი ამოშალეთო, ამის თქმის ნებას ვერ მოცემთ, სამსახურიდან დამითხოვენო. დიდი შეტაკება მოუვიდათ ცოლ-ქმარს ამის თაობაზე; ქეთევანმა ჩააჩუმა შეშინებული პოლიცემისტერი. ლექსი არ ამოშლილა.

იყო კიდევ ოჯახი, თავად იასე გურიელისა, სადაც ნახავდით ქართველობას, მაგრამ ქართველ მწერალს, ქართველ არტისტს აქ ვერ შეხვდებოდით, როგორც ქურულისას. ჩემი ნაწილის უფროსთანაც იყრიდა დროგამოშვებით თავს ქართველობა, მაგრამ არა ისე ხშირად, როგორც ქურულისას და გურიელისას. ჩემი ნაწილის უფროსი იყო პოლკოვნიკი ვეზირიშვილი; ცოლად ჰყავდა პოეტ ნიკოლოზ ბარათაშვილის და; უკანასკნელს არაფერში ეტყობოდა დიდებული ძმის ნათესაობა; თვით ვეზირიშვილი კი ახირებული ადამიანი იყო: თავის ნაწილს ისე უყურებდა, თითქოს იქ მისი ყმები იყვნენ. სამსახურის შესახებ არა იცოდა რა. უყვარდა პარადობა და რადგან ბათუმში არაფერი გასართობი იყო, ყმაწვილი ქალები ჩააცვივდებოდნენ ხოლმე ვეზირიშვილს გამოეყვანა ბათალიონი სავარჯიშოდ-საპარადოდ. ვეზირიშვილიც უსრულებდა მათ თხოვნას — გამოჰყავდა როტები და ამათ წინაშე ცერემონიალით არონინებდა წინ და უკან.

დუნედ მიმავალ ცხოვრებას ასიცოცხლებდნენ ხანდახან ქართველი არტისტები. ისინი ჩამოდიოდნენ უფრო ზაფხულობით. მაშინ ბათუმში თეატრი არ იყო; წარმოდგენები იმართებოდა სამო-

ქალაქი სასწავლებლის ეზოში მდგარ ერთ პატარა შენობაში. სა-
დაც იყო მოწყობილი სცენა. ასიოდე მაყურებელი თუ დამკვირვებელი
მეტს ვერ იტევდა დასრბაზი. სხვა უკეთესი ბინა წარმოდგენილი
თვის არსად მოიძებნებოდა და ამით კმაყოფილდებოდა საზოგა-
დოება. ცოტაოდენი გამორჩენა იმისაგან ჰქონდა დასს, რომ ბინა და
შესანახი მუქითი ჰქონდათ, რაშიც ძლიერ ეხმარებოდა ყურულის
ოჯახი და პეტრე ღლონტის ოჯახი.

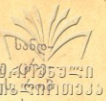
ამ დასის ერთ-ერთ ჩამოსვლისას მე გავეცანი ქართველ არტის-
ტებს: მარიამ საფაროვა-აბაშიძისას, ქეთო ანდრონიკაშვილისას,
ვასო აბაშიძეს, სანდრო ყაზბეგს და ლადო მესხიშვილს. მათი გაც-
ნობის გამო ჩემს სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა. ერთხელ სცე-
ნაზეც კი გამოვედი მათთან, როცა მათამაშე დააკლდათ. დადგეს
დავ. ერისთავის „სამშობლო“ და მათამაშეს გოგია დიაკვანი. ახლა
წარმომიდგენია რა გოგია ვიქნებოდი ქართულის უხვიროდ მოლა-
პარაკე, შიშით შეპყრობილი, სცენაზე გამოუცდელი ყმაწვილი!
სანდრო ყაზბეგი თამაშობდა სიმონ ლეონიძეს. მესამე მოქმედებაში
გატაცებით რომ მიმართავდა მეტეხის ციხეში თავმოყრილ შეთქ-
მულებს, მე შიშისაგან დაბნეულმა წამოგავლე ხელი ბაირაღს და
გავედი სცენაზე და სანდროს მივაჩხირე ბაირაღი. გაცეხულმა
სანდრომ სათქმელი არ შეწყვიტა, გამომართვა ბაირაღი, გაიტანა გა-
რეთ, მეც უკან გავყვევი დარცხვენილი, რომ ასე უდროოდ დროს შე-
მოვიკერო სცენაზე და ასეთი სიბრძივე ჩავიდიხე. ეს იყო და ამის
შემდეგ არტისტებთან აღარ გამოვსულვარ სცენაზე არასოდეს —
ისე დამარცხვინა ამ შემთხვევამ. წარმოდგენებს ქართველი საზო-
გადოება დიდი ხალისით ესწრებოდა, რაც გასაკვირი არ იყო,
რადგან თამაშობდნენ ისეთი მსახიობები, როგორც იყვნენ მარიამ
საფაროვა-აბაშიძისა, ვასო აბაშიძე და ლადო მესხიშვილი. მესხი-
შვილს საოცარი ლამაზი, ტკბილი ხმა ჰქონდა—ბარიტონი—და მის
სიმღერას დიდ აღტაცებაში მოჰყავდა მსმენელი. მშვენიერი წკრია-
ლა ხმა ჰქონდა საფაროვა-აბაშიძისასაც და როცა ამათთან ჩამოვი-
დოდა ხოლმე ნატო გაბუნიაც, მაშინ ესენი თამაშის გარდა საზოგა-
დოებას ხიბლავდნენ თავიანთი სიმღერებით. ძლიერ იზიდავდა საზო-
გადოებას აგრეთვე ქეთო ანდრონიკაშვილის ლექური; ლექურს
ანდრონიკაშვილისა განსხვავებული მოხდენილობით ცეკვავდა. ხან-
ჯლებით ლექურის პირდაპირ გიყური მათამაშე იყო სანდრო ყაზბე-
გი. სცენაზე ნიკიერი — მწყობრი თამაშით, საუცხოო ცეკვით, სიმ-
ღერით ქართველი მსახიობები იზიდავდნენ ქართველ საზოგადოებას
თეატრში და ხიბლავდნენ მაყურებელთ, რომელთა რიცხვი თანდათან

მატულობდა. ვის არ გამოადვიებდა ლამაზი, ცქრიალა, საუბრობი-
ლოზე მოლაპარაკე საფაროვა-აბაშიძისა, ან ნატოს თამაში-სიმღე-
რა, ვასოს უნიჭიერესი თამაში და კუბლეტები მესხიშვილისა და სხვა-
ხვა და მოსმენა!.. ერთი ამხანაგი მყავდა, ხანშესული ოფიცერი,
სემინარიელი, ვინმე ვანო იაკობიძე. ტანჯულ ცხოვრებას გავლილი
იგი მუდამ მოღუშული იყო, გაუცინარი. იყო ან სამსახურში, ან
თავის ოთახში ჩაკეტილი, — არავის ეკარებოდა. ერთადერთი მისი
„მეგობარი“, ერთადერთი დაახლოვებული არსება, რომელზედაც ის
თავის გულს იყოლიებდა, ეს იყო გოჭი. ერთხელ ჩავაცივდი და
იმდენად შევეუჩნდი, რომ ოთახიდან გამოვიყვანე და წარმოდგენაზე
წავიყვანე. თამაშობდნენ სხვათა შორის ვოდევილს „ბნელ ოთახში“.
კარცერში ჩაგდებულ მოსწავლე ქალიშვილის როლს ასრულებდა სა-
ფაროვა-აბაშიძისა. რომ იტყვიან მკვდარს გააცოცხლებსო, სწორედ
ამდაგვარი იყო საფაროვას ქალის თამაში და მოღუშული, გაუცი-
ნარი ჩემი ვანო იაკობიძე კინაღამ გადამერია. უსათუოდ მის სიცოც-
ხლეში იმდენი არ უცინია, რაც მან ამ საღამოს იცინა; გამხიარუ-
ლებულმა, ნასიამოვნებმა მთხოვა, რომ კიდევ წამეყვანა, როცა ასე-
თი წარმოდგენა იქნებოდა, და როგორც შემხვდებოდა თუ არა,
ახითხითებული მოიგონებდა იმ „ეშმაკ, წყეულ“ მოთამაშე მსახი-
ობს, რომელიც ისე უცნაურად თამაშობდა და მღეროდა. მას ერთ
ხანზე თავისი გოჭიც კი დაავიწყდა, გოჭი — რომელიც ერთადერთი
მისი გამართობი იყო.

როგორც ზემოთ ვთქვი, დასის ჩამოსვლისას გავიცანი მსახიო-
ბად მყოფი, ჩვენი სიამაყე, დიდი მწერალი სანდრო ყაზბეგი. მაღა-
ლი, გამხდარი, ბეჭებში ცოტათი მოხრილი, მოკლე ჩოხით. იგი ვერა-
ფერ კარგ შთაბეჭდილებას ახდენდა თავისი გარეგნობით; ამასთანა-
ვე თვალშიც კარგად ვერ იხედებოდა — ეს ერთ დროს თურმე
შნოიანი, ლამაზი, კონტა ყმაწვილი, ამ ხანებში სულ გამოცვლილიყო.
არ დაიჯერებდით მისი მნახველი, რომ ეს იყო „ელგუჯას“ და
„მამის მკვლელის“ ავტორი, ლაპარაკიც კი შნოიანი არ იცოდა და
სიტყვის წარმოთქმა სრულიად არ ეხერხებოდა. მახსოვს, ერთხელ
ექიმ გიგო გაბაშვილის ოჯახში სუფრაზე საზოგადოებაში სიტყვა
წარმოთქვა, მაგრამ ისეთნაირად, რომ მისმა მოსიყვარულე ექიმმა
უთხრა:

— სანდრო თუ გიყვარდე შენებურად ჩუმაღ წერე და ხმამაღლა
ლაპარაკს თავი დაანებე!

ალბათ ამ გარემოებამ, რომ გარეგნული შეხედულება არ შე-
ეფერებოდა მის მომხიბლავ ნაწერებს, იპოვა დამჯერნი, რომ სანდ-
რო არ იყო ავტორი, დამწერი იმ ნაწარმოებთა, რომლებმაც და-

ამშვენეს ქართული ლიტერატურა. ბევრი სიმწარე უნახავს სანდროს, ბევრთაგან დიდი მწუხარება შეხვედრია, ბევრს ცხარე მლით უტირებია, და სიკვდილის შემდეგ ისიც კი დააბრალებს სხვისი ნაშრომი თავისი სახელით გამოაქვეყნაო. სანდროს ახლო მცნობისათვის სრულიად მიუღებელია ის აზრი, რომ მას არ შეეძლო ისეთი საუცხოო მოთხრობების დაწერა, როგორც არის „ელგუჯა“, „მამის მკვლელი“, „ხევისბერი გოჩა“, „მოდღვარი“ და სხვ. პირიქით, სანდროს ახლო მცნობი იუცხოვებს ამ აზრს, რადგან, როცა მაღალი ცეცხლით აინთებოდა სანდრო, იგი უცნაური სანახავიც იყო და გატაცებული, აღელვებული მოლაპარაკე და ამ დროს მისი მნახველი და მსმენელი ჩახვდებოდა მის დიდ ნიქს და ტალანტს. განსხვავებული ბუნების კაცი იყო და წერაც განსხვავებული იცოდა. მოვიყვან მისი „ელგუჯას“ დაწერის ამბავს, რაც თვით სანდროსაგან გამიგონია და რაც ამას წინათ დაადასტურა ასოთამწყოებმა მოხუცმა რუსიშვილმა. „ელგუჯა“ თავდაპირველად თავდებოდა ახლანდელი პირველი თავის ბოლოში, ელგუჯას სიკვდილით. სტამბაში ასოთამწყოებმა განაცხადეს, რომ ფელეტონს არ ამოვაწყობთ, თუ გმირი ვაჟკაცის ელგუჯას ამბავი არ განაგრძო სანდრომ; ამისთანა ვაჟკაცს ასე ადრე არ მოვაკვლევინებთო. გაუგზავნეს რედაქციაში სანდროს მეტრანაჰაიე დიომიდე კილაძე და ორი ასოთამწყოები, სთხოვეს, რომ ელგუჯა არ მოეკლა და მისი ამბავი გაეგრძელებინა.

— „ელგუჯას ასე ადრე ვერ მოგაკვლევინებთო! მითხრესო, — გადმომცა სანდრომ. — თან მეტისმეტად მიამა ასეთი მომართვაო, — თქვა სანდრომ, — თან კი გასაჭირში მაგდებდაო. ცოტა ყოყმანის შემდეგ, რაკი არ მეშვებოდნენ, იქვე გადავაკეთე ფელეტონის ბოლო და ქვეშ მოვაწერე „გაგრძელება იქნება“. მძიმედ დაჭრილი ელგუჯა წაიყვანეს მოსარჩენად ვითომც გადაღმა სოფელში. რამდენიმე დღის შემდეგ მოთხრობის გაგრძელებაც მზად მქონდა და პატარა მოთხრობის მაგიერ დიომიდე კილაძემ და სტამბის ასოთამწყოებმა დააწერიანეს დიდი მოთხრობა“. — სიამოვნებით, სიცილით მითხრა ეს სანდრომ. და ეს მისი სიცილი, მისი შეხედულება მშვენიერი რამ იყო ამ დროს. მე ჩემი თვალთ მინახავს, როგორ წერდა იგი თავის დრამას „ქეთევან დედოფალს“, როცა ბათუმის სასტუმრო „ევროპის“ ნომერში ცხოვრობდა. ბევრი უსამართლოდ ექცეოდა სანდროს და ხანდახან ცხარე ცრემლითაც ატირებდნენ მას. ერთხელ „დროებაში“ საოცარი ენით გალანძლა იგი, მიწასთან გაასწორა, რომ იტყვიან, როგორც პიროვნება, როგორც მწერალი.

ილია ხონელმა. ძლივს დავაწყნარეთ საწყალი სანდრო, როცა ტირილი აუვარდა ფელეტონის წაკითხვის შემდეგ.

— „ალბათ ვანო მაჩაბელი არ არის თბილისში, ეგრევე მიხვდები მისცემდა ნებას ამრიგად გაველანძღე ხონელს. დღეს მლანძღავენ, მიწასთან მასწორებენ ზოგიერთნი, მაგრამ მე მწამს, რომ მოვა ისეთი დრო, როცა ჩემს სახელს სხვანაირად ახსენებენ!“ — თქვა სანდრომ.

ეს იყო მისი ღრმა რწმენა და ამით ნუგეშობდა იგი.

ალტაცებულმა მისი მოთხრობის „განკიცხული“-ს წაკითხვით მე მივწერე წერილი და სანდროსაგან მივიღე მაგიერი, რომელშიც იგი მწერდა: ნეტავი შენისთანა თანამგრძნობი მომეტებულად მყავდესო; ბევრი ისე მექცევა, თითქოს არც კი ღირდეს ჩემი ნაწერის წაკითხვაო. რასაკვირველია, თბილისში ისეთებიც ჰყავდა სანდროს, რომლებიც დიდად აფასებდნენ და ხელს უწყობდნენ მას, ღატაკ ცხოვრებაში მყოფს. დიდად ემადლიერებოდა ვანო მაჩაბელს, დიდი სიყვარულით იხსენიებდა ილია ჭავჭავაძეს. ვანო მაჩაბელს დიდი ლაპარაკი მოუვიდა ხონელთან სანდროს გაზეთში გალანძღვისათვის, რის შემდეგ ხონელმა მიიტოვა რედაქცია და შესწყვიტა გაზეთში მუშაობა. ილია ჭავჭავაძემ ხელის მოსამართლად სანდროს მისცა „ივერიამი“ დაბეჭდილი „განკიცხულის“ ამონაბეჭდი; ამგვარადვე მისცა რამდენიმე ასი ამონაბეჭდი „მოძღვარი“-სა. ეს მოთხრობა უცნაურად უყვარდა სანდროს და განსხვავებული აღელვებით ალაპარაკდებოდა ხოლმე, როცა მოთხრობების შესახებ სიტყვა ჩამოვარდებოდა. საყვარელმა ნაწარმოებმა დიდი მწუხარებაც გამოარონია სანდროს. ამონაბეჭდზე ილიამ ფასად მანეთი დააწერა.

— გერგებაო! ეთქვა მას სანდროსათვის.

იონა მეუნარგიამ გაზეთში მოათავსა მოთხრობის გარჩევა: წერდა, რომ ნაწარმოები სუსტიაო და უკიყინებდა ავტორს, რომ ასეთი დიდი ფასი დაადო ასეთ სუსტ ნაწარმოებსო; და ვგონებ, ნათქვამიც ჰქონდა, რომ ეს მწერალს ალბათ სიხარბით მოსვლიაო. კარგად მახსოვს რა გამწარებული იყო ამ წერილით სანდრო; გულამომჯდარი ტიროდა ამის გახსენებაზე. ამის შესახებ მან მეუნარგიას საუცხოო საპასუხო წერილი მისწერა.

— რა უნდათ ჩემგან?.. — რა ვქენი ისეთი ცუდი, რომ ყოველგვარ სისაძაგლეს თავზე მახვევენ? — ამბობდა იგი გამწარებით.

გაგიყებით უყვარდა სანდროს სცენა, მაგრამ, საუბედუროდ, ძლიერ სუსტი მსახიობი იყო. სამაგიეროდ ლეკურის გასაოცარი მოცეკვავე იყო. უცნაური, ლამაზი რამ იყო მისი თამაში ორი ხან-

ჯლით, მაყურებელს თან ხიბლავდა მისი სიმარღე, თან შიშს ჰგვირ-
და.

— სანდრო, თუ კაცი ხარ, თავი გაანებე მაგ ხანჯლები და ფეხებს დაიჭრი ერთ დღეს და ეს იქნება! — ვეუბნებოდა რაზეც იგი მხოლოდ სიამოვნებით იცინოდა.

მეტად შევიწროებულ ცხოვრებაში იყო საწყალი სანდრო, მაგრამ წერას თავს არ ანებებდა. დაბოლოს, დასნეულებული იგი მოათავსეს მიხეილის საავადმყოფოში. ამ დროს კიდევ გამოიცა მისი მოთხრობები სამ ტომად. გამოცემული წიგნები მიუტანეს ავადმყოფს, მან გადაშალა, დააჩერდა თავის პორტრეტს, მერე ამოხია იგი, წიგნის ფურცლებიც მიხი-მოხია და გადაყარა იქით. მოკვდა სანდრო ისე, რომ სიხარული არ უგრძვნია როგორც მწერალს. მისი წიგნები საოცარი სისწრაფით ვრცელდებოდა და აყვარებდა ხალხს მის დამწერს.

თ ა ვ ი მ ი ო თ ხ ა

მთავარმართებელი დონდუკოვ-კორსაკოვი. — ბრძოლა დიმიტრი ყიფიანის წინააღმდეგ. — მეფე ალექსანდრე III-ს ჩამოსვლა საქართველოში. — თავად-აზნაურთა საპატიო ყარაული. — აჭარელი ყაჩაღების: მეფულდას და ილიასას სიკვდილით დასჯა.

წარსული საუკუნის ოთხმოციან წლებში გაუქმდა „ნამესტნიკობა“ და მეფის მოადგილის მაგიერ დაინიშნა მთავარმართებელი. კავკასიის პირველი მთავარმართებელი იყო თავადი დონდუკოვ-კორსაკოვი, ყოფილი ბულგარეთის კომისარი. ყოფილ მეფის მოადგილეს, მიხეილ ნიკოლოზის-ძეს, ბრალად სდებდნენ, რომ მან აუშვა კავკასიის მკვიდრნი და ვერ ატარებდა მტკიცედ რუსეთის პოლიტიკას.

დონდუკოვ-კორსაკოვი ამის გამოსასწორებლად დაინიშნა და მის მმართველობის დროს რუსული პოლიტიკა სასტიკად ტარდებოდა. ადგილობრივი მცხოვრებლები საშინლად იჩაგრებოდნენ ამ პოლიტიკით.

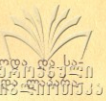
ერთ წელიწადს საქართველოში ჩამოვიდა ყოფილი მეფის მოადგილე, მიხეილ ნიკოლოზის-ძე. დაბინავებული იყო თავის მამულში ბორჯომში და დიდად ერიდებოდა იქიდან გასვლას, რადგან დონდუკოვს სწყინდა მისი აქ ყოფნაც კი. ქალაქებიდან კი დეპუტატები მოდიოდნენ ბორჯომში და პატიუბდნენ მთავარს. სხვათა შორის ქუთაისმაც გაგზავნა დეპუტატი და სთხოვა ქუთაისის სწვეოდა. დიდი

ყოყმანის შემდეგ მთავარმა თანხმობა განაცხადა და დანიშნულ
 დღეს კიდეც ეწვია ქუთაისს. ქალაქი დაუხვდა გულგაქვნილ
 გადაწყვეტილი ჰქონდათ საზეიმო ნაღიმზე გამოეფეთქა და
 მთავრისათვის თავიანთი გულის წუხილი და გაეცნოთ მისთვის ქვე-
 ყნის მდგომარეობა მისი წასვლის შემდეგ. საზეიმო ნაღიმზე წარ-
 ჩინებულ პირთა შორის იყვნენ დიმიტრი ყიფიანი და ქალაქისთავი
 ლუკა ასათიანი. ამ უკანასკნელს დაავალეს სიტყვის თქმა და მისგან
 ვიცი ეს ამბავი. თავის სიტყვაში ასათიანმა თამამად აღნიშნა ქვეყნის
 შეწუხება, ადგილობრივ მცხოვრებთა მოთხოვნილებათა მიმართ
 უყურადღებობა და არსებული უპატივეცემლობა ხალხისადმი. თამა-
 მად ნათქვამმა სიტყვამ ერთი აურზაური გამოიწვია. საჩქაროდ მოი-
 თხოვეს ნათქვამი სიტყვის ტექსტი თბილისში და ასათიანი ძლივს
 გადაარჩინეს ქალაქისთავობიდან რომ არ გადაეყენებინათ. იმ დღი-
 დან ამომიჩემაო, იტყოდა ასათიანი, ამომიჩემა დონდუკოვმა და
 დამიპირა კავკასიიდან გადასახლებაო; ხშირად საზეიმო წვეულება-
 ზე დაცინვით ამბობდა ხოლმე დონდუკოვ-კორსაკოვი, რატომ ქუ-
 თაისის ქალაქისთავს არ პატივობთ სიტყვის წარმოსათქმელადო.
 ცუდი რაღაც მომელოდაო, ამბობდა ასათიანი, მაგრამ ამ დროს მო-
 ხდა სემინარიის რექტორის ჩუღეცკის მოკვლა ლალიაშვილისაგან,
 ეგზარხოს პავლესაგან ქართველი ხალხის დაწყევლა ამბიონიდან,
 რამაც გამოიწვია დიმიტრი ყიფიანის ეგზარხოსისადმი მიმართული
 წერილი. ატყდა ამ წერილზე დიდი ალიაქოთი. დონდუკოვმა ასა-
 თიანს თავი დაანება და თავისი გამძლავრებული რისხვა ყიფიანზე
 გადაიტანა; უფრო დიდი თევზი დავიპირეო, — სიხარულით ამბო-
 ბდა თურმე დონდუკოვი. თავად-აზნაურობის წინამძღოლად მყოფი
 ყიფიანი, პეტერბურგიდან ბრძანების მოსვლით, თანამდებობიდან
 გადაყენებულ იქნა და გაიგზავნა საცხოვრებლად სტავროპოლში,
 სადაც მოხუცებულს, სამოცდათხუთმეტი წლის ადამიანს შეუბრა-
 ლებლად თავი გაუხეთქეს. რასაკვირველია, დანიშნული იყო გამო-
 ძიება, მაგრამ მკვლელი, რა თქმა უნდა, ვერ აღმოაჩინეს.

მოქეიფე მთავარმართველი მუდამ მგზავრობაში იყო. დროს
 ატარებდა ქეიფსა და ლხინში. საგანგებო მატარებლებს დაჰყავდა
 უგრძნობლად მთვრალი მმართველი და გრძნობაში არმყოფი საღ-
 გურებზე დამხვდურ სხვადასხვა თხოვნებით დეპუტატებს ყველას
 პირდებოდა ნათხოვნის ასრულებას და დაკმაყოფილებას, თუმცა
 არც კი იცოდა ვინ სთხოვდა, რას სთხოვდა და არც ის, თუ რას პირ-
 დებოდა. ერთხელ, თურმე, სურამის საღგურზე დამხვდურ დეპუ-
 ტაციას ვაგონის ფანჯრიდან გადმოსძახა:

— ბუდეტ ვამ პორტ, ბუდეტ! (გექნებათ ნავსადგურიო) და ჩა-

წვა ისევ, — თავი ისევ ფოთში ეგონა, საიდანაც მოდიოდა და სადაც საზეიმო სადილობამდე ნავსადგურის შესახებ ჰქონდა აღიარება კი.

1888 წელს საქართველოში ჩამოვიდა ალექსანდრე მესამე. ღონდუკოვმა ყოველი ღონე იხმარა, რომ მეფის მოგზაურობა საარაკო რამ ყოფილიყო და კიდევ მიაღწია მიზანს. სხვათა შორის მან შეადგინა თბილისის გუბერნიის თავად-აზნაურთა ახალგაზრდობისაგან საპატიო ყარაული, საუცხოო რამ სანახავი; ამორჩეული იყვნენ უმწვენიერესი ყმაწვილები, საუცხოოდ გამოწყობილნი ქულაჯებში, საუცხოო ცხენებით და იარაღით. ეს საპატიო ყარაული მუდამ და ყველგან თან ახლდა მეფეს და დიდი შთაბეჭდილებაც მოახდინა მასზე. წყალობის ნიშნად ყველას მიეცა პრაპორშჩიკობა, რამაც მეტიმეტი აღტაცება გამოიწვია არა თუ გაბედნიერებულეებში, არამედ მეფის ერთგულთა შორისაც. წინანდალში მეფის მოგზაურობამ თავის უცხო სანახავეებით მოლოდინს გადააჭარბა. საარაკო რამ იყო მეფის გართობა საბადურის მთაზე, ისეთი რამ უნახავი, რომ ჩრდილოეთის ყინულიც გალხვა და ერთი ბეწო აკლდა, რომ ლეკური ეთამაშნა. წინანდალში ხომ მოხერხებულად შედგენილ გასართობებს დასასრული არ ჰქონდა.

აქ მოვიყვან ერთ უცნაურ ამბავს, ჩემს წინანდალში ყოფნის დროს რომ მიამბეს ამას წინათ. დღევანდელ სახალხო მამულის ეზოში შესასვლელ ჭიშკრის წინ კედელი იყო აშენებული; არაფერს ეს კედელი არ იფარავდა. ვიკითხე, რა საჭირო იყო ასეთი უსარგებლო კედლის აშენება და მითხრეს, რომ, როცა ალექსანდრე მესამე მოდიოდაო, ამ ჭიშკრის პირდაპირ ერთი გლეხის ქოხი იდგაო და სასახლის აივნიდან თვალში ეცემოდა აივანზე მყოფსაო. გლეხს შეაძლიეს ფული და წინადადება მისცეს, რომ აყრილიყო და თავისი ქოხი აქაურობისათვის მოეშორებინა, მაგრამ გლეხი ვერას გზით ვერ დაეყოლებინათ — აქ გავიზარდე, აქ უნდა მოვკვდეო, — ამბობდა გლეხი. ვერ აპყარეს ვერც მუქარით და მამულის გამგემ ქოხს წინ კედელი აუშენა, რომ სასახლის აივანზე მოსეირნე მეფე-დედოფალს არ შეჩხირებოდათ თვალში ჩაფეხვილი გლეხის ქოხი. არ ვიცი, არის თუ არა ეს კედელი დღეს, ქოხი ჩემსობას კი უკვე აღარ იყო.

მეფე ქუთაისსაც ეწვია. ქუთაისის თავად-აზნაურობამაც გამოაწყო საპატიო ყარაული; ამის გამოსაწყობად ერთი შეხეთქება იყო; მსურველებში მოხუცნიც კი მრავლად გამოჩნდა; ყველას იტაცებდა პრაპორშჩიკობის შეძენის სურვილი. უკანასკნელ ქონებას ყიდიდნენ გამოსაწყობად, თავს არ იზოგავდნენ ხარჯისა-

თვის. მაგრამ დაბოლოს ბევრი იმედგაცრუებული დარჩენილი ჯერ კიდევ ზოგს მისცეს პრაპორშიკობა, ზოგს კი მხოლოდ იუნკრების უფლებები ადელეება და შეცილება იყო მანდილოსანთა შორისაც. მოხუცი კნეინები ეცილებოდნენ ერთმანეთს და ყოველ ღონეს ხმარობდნენ, რომ დედოფლის წინაშე ლეკურის მოთამაშეთა რიცხვში მოხვედრილიყვნენ. საქართველოდან მეფე მეტად ნასიამოვნები წავიდა. დონდუკოვიც ძლიერ გახარებული იყო, რომ ყველაფერმა ზედმიწევნით ხელი შეუწყო მეფის სასურველად მიღებას და მის უხიფათოდ მოგზაურობას. რუსეთში გაბრუნებული მეფე რომ გემით გაისტუმრა ბათომიდან დონდუკოვმა, მხიარულმა პირჯვარი გადისახა, მახლობლად მდგარ მღვდელს წაავლო ხელი და ხალისიანად მიმართა:

— აბა მამაო, გადავიხადოთ პარაკლისი, რომ ასე მშვიდობიანად ამგზავრა ღმერთმა იმპერატორი და შევევედროთ მას, რომ კვლავაც ასე კეთილად ამგზავროს! აბა წამობრძანდით ეკლესიაში! — გადმოგვძახა იქ მდგომთ. პარაკლისი კი გადავიხადეთ, ღმერთს კი ეთხოვა მეფისათვის მშვიდობიანი მგზავრობა მიეცა, მაგრამ რამდენიმე დღის შემდეგ სადგურ ბორკაზე მეფის მატარებელი დაიშხვრა და მეფე-დედოფალი ძლივს გადარჩნენ სიკვდილს.

ვერ გაამართლა დონდუკოვმა მასზე დამყარებული იმედი — ვერ გამოდგა სასურველი მმართველი.

ან კი როგორ შეიძლებოდა ეს იმისთანა პიროვნებისაგან, როგორც ის იყო. მომრავლდა არეულ-დარეულობა, უწესობა, ავაზაკობა და ყაჩაღობა.

დონდუკოვი გაიწვიეს და წესიერების დასამყარებლად პეტერბურგიდან გამოგზავნეს თავადი გოლიცინი, კაცი სასტიკი, თვითნება, დაუზოგველი, რომელსაც გადაწყვეტილი ჰქონდა მაგარი ხელით დაემორჩილებინა აქაურობა და რუსეთის სრული მონამორჩილი გაეხადა ქვეყანა. მაღალი, მუცელგამოშვერილი, თავგადატვლებილი, ცისფერ თვალებით, მკაცრი კილოთი მოლაპარაკე შიშს ჰგვრიდა ყველას მის გარშემო მყოფთ. სახრჩობელები ყოველ ფეხის ნაბიჯზე იმართებოდა ხალხის შესაშინებლად, მაგრამ არა გამოდიოდა რა. მთავარმართველი გაბრაზებით ამრავლებდა სახრჩობელებს — ამით ფიქრობდა ქვეყნის დამშვიდებას და ხალხში წესიერების აღდგენას. წესიერება ამით უფრო ირღვეოდა და გოლიცინის სისასტიკეს საზღვარი არ ჰქონდა.

მოვიყვან აქ ერთ ამბავს, რაც პირადად გამიგონია თბილისის სამხედრო სასამართლოს თავმჯდომარის ამხანაგის გენერალ ივანენკოსაგან. ეს ივანენკო მეტად პატიოსანი კაცი იყო, იმდროინდელი ლიბერალი, თანამშრომლობდა ნიკო ნიკოლაძის „ნოვოე ობო-

ზრენიეში“. აი იმისი ნაამბობი: ელიზავეტპოლის გუბერნიის (ახლანდელი განჯის) სხვებთან ერთად დათარეშობდა ბრბო აბუზარ-ოღლის მეთაურობით. ვერას გზით ეს ბრბო მთავრობამ. დაბოლოს იშოვეს ერთი გადავარდნილი, სახელად სალიხა, რომელსაც შეჰპირდნენ ყველაფრის პატიებას და დასაჩუქრებასაც, თუ ის მოჰკლავდა აბუზარას, ან ხელს შეუწყობდა მთავრობას მის მოსაკლავად. სალიხა დათანხმდა, შევიდა აბუზარას ბრბოში და ერთ დღეს აბუზარა დალატით მოჰკლა. ბრბოს შემადგენლობა დაიჭირეს და მათ შორის სალიხაც. საჩქარო ბრძანება გაიცა, რომ სამხედრო სასამართლოს განჯაში გაერჩია დაჭერილების საქმე. სასამართლო გაემგზავრა განჯაში. განჯის გუბერნატორს კირეევს დეპეშით ბრძანება მიეცა დაემზადებინა თერთმეტი სახრჩობელა დაჭერილ ყაჩაღთა ჩამოსახრჩობად. გოლიცინმა ეს წინაწინ გადაწყვიტა და ეჰვი არ ჰქონდა, რომ სასამართლოც ასე გადასწყვეტდა. ბრძანება, რასაკვირველია, აღსრულებულ იქნა, — კირეევმა დაამზადა თერთმეტი სახრჩობელა, მაგრამ სავლელე სასამართლომ ჩამოხრჩობა მხოლოდ ოთხ ყაჩაღს მიუსაჯა, მათ შორის სალიხასაც, — დანარჩენებს კი სხვადასხვა სასჯელი. გუბერნატორი კირეევი შიშისაგან ჰკუთხე აღარ იყო. იგი დიდი ხნიდან მეგობარი იყო გოლიცინის, კაცი რბილი; გოლიცინმა ის ვადმოიყვანა რუსეთიდან განჯაში. მეგობარი იყო გოლიცინის, მაგრამ ძლიერ ეშინოდა მისი და მუდამ თან უბით ატარებდა სამსახურიდან გადადგომის თხოვნას; რბილ გენერალს არ შეეძლო სასტიკი მეგობრის ნების აღსრულება, რადგან განაჩენი ამის საშუალებას არ აძლევდა. რამდენიმეჯერ კიდევ შეეცადა გაენტავისუფლებინა თავი სამსახურისაგან, მაგრამ მკაცრი უფროსი თხოვნას უკან უბრუნებდა და ეუბნებოდა:

— სამსახურიდან გადადგომა კი არაა საჭირო, საჭიროა სამსახურის აღსრულება!

დამფრთხალმა კირეევმა ახლაც გაამზადა სამსახურიდან გადადგომის თხოვნა, — ამით ფიქრობდა გოლიცინის რისხვის აცდენას. სასამართლოს თავმჯდომარე თბილისში ჩასვლის მეორე დღესვე წარუდგა გოლიცინს საქმის მოსახსენებლად. გოლიცინმა უკვე იცოდა რომ ჩამოსახრჩობი მხოლოდ ოთხი ყაჩაღი იყო თერთმეტის მაგივრად.

— მივედით, — თქვა გენერალმა ივანენკომ, — მიგვიღო დამშვიდებულად, დაწყნარებულმა. დაგვაჯინა, დაჯდა და ხანმოკლე სიჩუმის შემდეგ დაიწყო: — თქვენ, ბატონებო, კანონის ხალხი ხართ, მაგრამ ნუ გავიწყდებათ, რომ მეც კანონის კაცი ვარ (იგი

სენატორი იყო), რომ მეც მესმის რაიმე კანონის და მსურს კანონიერება დავამყარო ამ მხარეში; თქვენ კი ხელისშეწყობით ვერად, ხელს მიშლით. გიცხადებთ, რომ მე თქვენ ამის ნებას არ მოგცემთ და გაფრთხილებთ შემდეგისათვის. — იგი თანდათან ბრაზდებოდა: — მე მოველოდი თერთმეტ სახარხობელას, თქვენ კი დამცინეთ და ოთხ კაცს მაძლევთ. ჩემი განზრახვები არ გადის თქვენთან. ტყუილია, მე ჩემსას ვიზამ, ჩემსას ვაფიქვან! — თითქმის ყვირილით დაათვა თავისი ჩვენდამი მომართვა გოლიცინმა, რომელმაც, ეტყობოდა, დავიწყებას მისცა, რომ ჩვენ მოსამართლის სახელს ვატარებდით.

სასამართლოს განაჩენი წარედგინა მას დასამტკიცებლად. თავმჯდომარემ მოახსენა, რომ ჩამოსახრჩობ ოთხთა შორის არის სალიხა, რომელსაც მთავრობა შეჰპირდა ყველაფერის პატიებას. გოლიცინი მიუბრუნდა მოსამართლეს და წამოიყვირა:

— აბა სამი რჩება!.. მხოლოდ სამი?.. სამასხროდ მიხდით საქმეს?!... ყველა ჩამოახრჩონ! არ ვიცი მე თქვენი დაპირება! — გაბრაზებით მოუსვა კალამი განაჩენს და ამრიგად სალიხაც სხვებთან ერთად, დასაჩუქრების ნაცვლად, ჩამოახრჩვეს.

ერთი კიდევ ამ მმართველის ნამოქმედარი ყაჩაღ მევლუდას საქმეში: მევლუდა იყო აჭარელი ყაჩაღი, რომლის ბრბოს დიდ გასაქირში ჰყავდა ჩაყენებული მთელი ადგილობრივი ადმინისტრაცია. მევლუდა, სიცოცხლით სავსე ბიჭი, ერთ დროს მსახურობდა მილიციონერად და დიდ პატივისცემაში იყო. ტყუილად თუ სამართლიანად ერთ დღეს მას დაბრალდა ვიღაც მოგზაურის გაძარცვაში მონაწილეობის მიღება და დაჭერილი იქნა. მევლუდა გამოძიების დროს გაიქცა, გადაეარდა და წავიდა ყაჩაღად: მალე ამხანაგებიც იშოვა, შეადგინა ბრბო და მოსვენებას არ აძლევდა ადმინისტრაციას თავისი თამამი, გაბედული თარეშით. გოლიცინი გაბრაზებით გაიძახოდა:

— მომეცით, მევლუდა მომეცით, თორემ მთელ მხარეს ავიკლებო!

ერთ დღეს მთავრობამ მიაღწია თავის საწადელს — მევლუდა დაიჭირეს. მისი საქმე ბათუმში ირჩეოდა ერთი კვირის განმავლობაში. რადგან თარჯიმნები უხეირონი გამოდგენ, ამის გამო თარჯიმნებად სასამართლომ მოითხოვა სხვები და დაგვნიშნეს მე და ერთი ვინმე პორუჩიკი პუჩინიანი; აქედან ვიცი ამ საქმის გარემოება.

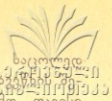
სასამართლოს თავმჯდომარეს წინდაწინ ჰქონდა ნაბრძანები მევლუდასათვის ჩამოხრჩობა გადაეწყვიტათ. საქმის გარჩევა კი დამთავრდა სხვანაირად. მევლუდას დამცველმა, კაპიტანმა ღუბროვსკიმ

მშვენიერი დასაცავი სიტყვა წარმოთქვა და მევლუდამაც ისეთი უკანასკნელი სიტყვით მიმართა სასამართლოს, ისეთი მტყუანსიტყვით ლოთი და შინაარსით, რომ ვისაც ქართული ესმოდა (მეგვლუდას, მის გორც აჭარელი, მშვენივრად ლაპარაკობდა ქართულს) გული აუღულა და ატირა. დამცველმა მთხოვა, რომ რაც შეიძლებოდა სიტყვისიტყვით გადამეცა ბრალდებულის ნათქვამი მოსამართლეთათვის. მეხსიერება კარგი მქონდა და მევლუდას ნათქვამი სავსებით, მისი კილოს დაცვით, გადვუთარგმნე მოსამართლეებს. ორ მათგანს (ლომინგს და არვანიტავის) აუჩუყდათ გული და თვალთავან ცრემლი წამოუვიდათ. მიუხედავად ყოველნაირი მეცადინეობისა თავმჯდომარის მხრივ, მევლუდას სასამართლომ ჩამოხრჩობის მაგიერ სამუდამო კატორღა მიუხსაჯა. გოლიცინის შიშით აცახცახებულმა თავმჯდომარემ ვერას გზით განაჩენი ვერ შეაცვლევინა სასამართლოს წევრებს. ხალხი დიდად გახარებული დარჩა განაჩენით, გოლიცინი კი კინალამ ჭკუიდან შეიშალა და სასამართლოს განაჩენი გაგზავნა პეტერბურგში, უმაღლეს სამხედრო სასამართლოში და მოითხოვა, რომ განაჩენი საქმის ხელმეორედ გაურჩევლად შეეცვალათ. მოთხოვნა შეწყნარებულ იქნა: განაჩენი გადისერა და მევლუდას ჩამოხრჩობა მიესაჯა! არც კასაცია, არც ახლად საქმის გარჩევა. ჩამოახრჩვეს მევლუდა! მოსამართლეებს გამოეცხადათ სასტიკი საყვედური, მკაცრმა მმართველმა თავისი ქნა. კარგა ხანს განაგრძობდა ამგვარად კანონიერების გამტკიცებას გოლიცინი, სანამ თავი არ გაუხეტქეს კოჯრის გზაზე და დაავადმყოფებული იძულებული არ გახადეს თავი დაენებებინა კავკასიისათვის და ისევ პეტერბურგში დაბრუნებულიყო.

დავიწყებას ვერ მივცემ მევლუდას ამხანაგის საწყალ ილიასა ზელაძის ამბავს, რასაც ადგილი ჰქონდა ისევ გოლიცინის მთავარმართებლობის დროს.

ილიასა იყო ახალგაზრდა აჭარელი; ოჯახში ოთხი ძმა იყო; ცხოვრობდნენ ერთგვარად, ძმურ სიყვარულში. ორი უფროსი — ცოლშვილიანები იყვნენ. მესამემაც ერთ დღეს გადასწყვიტა ცოლის შერთვა. საცოლედ ამორჩეული ჰყავდა მისივე სოფლის მცხოვრები ქალიშვილი, მეტად ლამაზი და მშვენიერი გოგო. ძმებს, რომელთაც ეს ბიჭი განსხვავებულად უყვარდათ, დიდად გაუხარდათ მისი გადაწყვეტილება და საქმის მოსაგვარებლად დატრიალდნენ. ქალის მამასაც უარი არ უთქვამს და საქმე ბოლოვდებოდა, მაგრამ ყმაწვილ ბიჭს განზრახვა ერთმა მისმა ამხანაგმა შეაცვლევინა. გაიგოთუ არა ამ უკანასკნელმა, რომ ილიასას ძმა ირთავს იმ გოგოსო, მოვიდა და შეევედრა, იმის შერთვა გადაეფიქრა და გოგო მისთვის და-

ეთმო, რადგან მას კარგა ხანია იგი ჰყავდა ამორჩეული და მისი დაშორება მისთვის სიკვდილი იქნებოდა. დიდი მდგ ილიასას ძმამ შეისმინა ამხანაგის ვედრება, დასთმო თავისი განზრახვა და საშუალება მისცა ამხანაგს შეერთო სანატრელი არსება; დიდად უმძიმდა ილიასას ძმას ეს დათმობა; ერთხანზე მეტად დამწუხრებული იყო, მაგრამ რამდენიმე ხნის შემდეგ ყმაწვილის გული ისევ აივსო მეორე ქალიშვილისადმი სიყვარულის გრძნობით. გაიზარდა, დაყმაწვილქალდა დათმობილის, დაკარგული საცოლის უმცროსი და. ბიჭმა მოჰკრა თვალი გოგოს; იგი თუ სჯობდა, თორემ არაფრით ჩამოუვარდებოდა უფროს დას. ბიჭმა გადასწყვიტა ამის შერთვა, დატრიალდნენ ძმები საყვარელი ძმის სურვილის სისრულეში მოსაყვანად. ძნელი არ იყო ამის ასრულება, რადგან ბიჭს წუნს ვერავინ დასდებდა. საქმე ის იყო ბოლოვდებოდა, რომ ისევ ის ამხანაგი ჩაერია. მან ისევ მიმართა ილიასას ძმას თავის განზრახვაზე — მეორედის შერთვაზე — ხელი აეღო. გაკვირვებულმა ბიჭმა ჰკითხა თავის ამხანაგს მიზეზი — რატომ უშლიდა იგი ამ უმცროს დასთან დაქორწინებულებს, მაგრამ ხვეწნის გარდა დაშლის მიზეზი ვერ გაიგონა. მოლაც მიუგზავნა ილიასას ძმას, მაგრამ ამან აღარ შეისმინა უსაფუძვლო, გაუგებარი თხოვნა; უარი თქვა საცოლეს დათმობაზე და კიდევ შეერთო საყვარელი არსება.

ტკბილად, მზიარულად ცხოვრობდნენ დაქორწინებულნი და მთელი ოჯახი. მაგრამ ერთ დღეს, როცა ახლად დაქორწინებული ილიასას ძმა სახლის თავზე ქარისაგან ანგრეულ კრამიტს ასწორებდა — გამოვარდა ტყვია და სიცოცხლით სავსე მშვენიერი ბიჭი, სასიკვდილოდ დაჭრილი, სახურავიდან ჩამოვარდა მიწაზე. ოჯახის მწუხარებას საზღვარი არ ჰქონია; ასე მოულოდნელად მოვლინებულმა საშინელმა უბედურებამ უკიდურესად გაამწარა ყველანი — ძმებს ერთმანეთი ძლიერ უყვარდათ, მაგრამ ეს უმცროსი რალაც გამორჩევით ჰყავდათ ძმობაში და განსხვავებულად ესიყვარულებოდნენ. მოსაძებნი იყო მკვლელი. მთავრობამაც მხურვალე მონაწილეობა მიიღო და რამდენიმე ხნის შემდეგ კიდევ მიაგნეს მკვლელს, გაიგეს მისი ვინაობა. ეს იყო თექვსმეტი წლის ბიჭი ილიასას ძმის ქვისლის უმცროსი ძმა. დაკითხვაზე მან განაცხადა, რომ იგი ნადირობდა და მისი განასროლი ტყვია უცბად მოხვდა ილიასას ძმას. სამართალში მიცემულ ბიჭს მიესაჯა ორი წლის ციხე, მისი მცირეწლოვანების გამო.

უზომო მწუხარებამ შეიპყრო მთელი ოჯახი. საყვარელი ძმის ასე უმიზეზოდ დაკარგვა დღითი-დღე ამწარებდა ძმებს. მკვლელის დასჯას, მისი ციხეში გამომწყვდევის არავითარი დამამშვიდებელი

გავლენა არ ჰქონებია; ეს ვერ აწყნარებდა აღელვებულ გულს: მოსვენება ყოვლად შეუძლებელი იყო — სანამ მოკლული საყვარელი ძმის სისხლი არ აიღებოდა. ძმებისათვის და მეგობრებისათვის მეზობლებისათვისაც აშკარა იყო, რომ ილიასას ძმა მოაკვლევინა მისმა ქვისლმა თავის ძმას. აქ უნდა აღებულიყო სისხლი. ხალხური რწმენით მოკლულის სული, ჩიტად ქცეული, მუდამ მწუხარე საფლავს არ შორდება, სანამ სისხლი აუღებელია. ძმის სულის მოსვენება — ეს იყო ოჯახის დარდი და ყველაზე უფრო ეს დარდი არ ასვენებდა ილიასას, რომელსაც გადამეტებით უყვარდა ასე უმიზეზოდ მოკლული ძმა. მოუსვენრობამ უფრო იმატა, როცა ციხიდან გამოვიდა მკვლეელი და თავისუფლად დადიოდა. ფელარ მოითმინა ილიასამ და გამხეცებული ერთ დღეს ჩაუსაფრდა ძმის ქვისლს და მოჰკლა იგი. სისხლი აღებული იყო; მისი ღრმა რწმენა, რომ ძმის სული აწი მოისვენებდა, დაკმაყოფილებული, მაგრამ მთავრობის კანონით სისხლის აღება ედრებოდა უბრალო მკვლელობას და სისხლის ამღები სასტიკად ისჯებოდა. ილიასა იძულებული იყო სახლ-კარს გაშორებოდა; ტყეს შეაფარა მან თავი. მთავრობამ ბრძანება გასცა დაეჭირათ იგი — წინააღმდეგ შემთხვევაში სოფელს ემუქრებოდა აყრას და განადგურებას. მუხტარმა (მამასახლისმა) გამოიყვანა სოფელი და გარს შემოერტყენ ტყეს, სადაც იმალებოდა ილიასა. ბიჭი ვერ დაიჭირეს, შეტაკებაში მძიმედ დაიჭრა რამდენიმე კაცი. ილიასა გადავარდა; ამ დღიდან იგი უკვე ყაჩაღი შეიქნა და მან მიმართა მევლუდას — შევიდა მის ბრბოში, გახდა მისი ამხანაგი. რამდენიმე წლის თარეშის შემდეგ მევლუდა დაიჭირეს, ჩამოაზრჩვეს; ბრბო გაიბნა და ილიასაც მოკლე ხანში ჩაიგდო მთავრობამ ხელში. ყაჩაღის გასასამართლებლად ბათუმში დანიშნა საველე სამხედრო სასამართლო მოსამართლე გენერალ ივანენკოს თავმჯდომარეობით. ეს ის ივანენკო იყო, რომელზეც ზემოთ მქონდა ნათქვამი. სასამართლოს წევრთა შორის მეც ვიყავი დანიშნული. ივანენკოს, რომელიც კარგად იყო გაცნობილი საქმესთან, და წევრებსაც გადაწყვეტილი გვქონდა ყოველივე საშუალება გვეხმარა და ილიასა სიკვდილს გადაგვერჩინა. მოწმეთა შორის იყო ადგილობრივი მთავრობის წარმომადგენელი კაპიტანი ჯემალ-ბეგ ხიმშიაშვილი. ჩვენების ჩამორთმევის შემდეგ ივანენკომ კითხვა მისცა: შეეძლო თუ არა ილიასას დაჯერებულიყო იმით, რომ კანონმა დასაჯა მისი ძმის მკვლეელი და სისხლი არ ეძია? ჯემალ-ბეგმა თქვა: ხალხის რწმენით სისხლი უსათუოდ უნდა აღებულ იქნასო. ამგვარივე შეკითხვა მიეცა მეორე მოწმეს — ილიასას სოფლის მოლას: შეეძლო თუ არა ილიასას სისხლი არ აეღო, რაკი მისი ძმის მკვლეელი მთავ-

რობის კანონმა დასაჯა. შეკითხვამ ეტყობოდა მოლა შეაწუხა; ერთ-
ხანაზე გაჩუმებული იდგა, მერე გადახედა ილიასას და მტკიცე ზემო
თქმით თქვა:

სიხლოდნი

— არა, არ შეეძლო!

— რატომ? — ისევ შეეკითხა თავმჯდომარე.

— იმიტომ რომ მთავრობის კანონი თავისთავად არი... ეს კი სუ-
ლის საქმეა! ვერ გადავა!..

ორივეს განცხადება ოქმში იქნა შეტანილი; ახალგაზრდა დამცვე-
ლმა დაიხვია ხელზე ასეთი ჩვენებები და ცხარე სიტყვებში სახავე-
და ილიასას, როგორც მსხვერპლს ხალხური ღრმა რწმენისას, რომ-
ელსაც იგი ვერ გადააბიჯებდა, ვერ გადალახავდა, სანამ ისეთ გან-
ვითარებაში იმყოფებიან ის და მისი მოძმენი, როგორც დღეს არი-
ან. დამცველი თხოულობდა სასჯელის შემცირებას.

სასამართლოს წევრთა თათბირის დროს ივანენკომაც ასეთი აზ-
რი წარმოთქვა. მასაც ჩვენსავით სწადდა ილიასა სიკვდილს გადაერ-
ჩინა, მაგრამ აქ საჭირო იყო სხვანაირი მოქმედება.

— ამ საცოდავს, ბუნების შვილს, ჩვენი განაჩენით, რომელშიაც
თუ არ იქნება მისი სიკვდილით დასჯა, ჩვენ ვერას გზით ვერ ვუშვე-
ლით, — თქვა ივანენკომ, — მთავარმართებელს გავაჯავრებთ მხო-
ლოდ; გოლიცინი ისე მოიქცევა, როგორც მოიქცა მეველუდას შე-
სახებ: განაჩენს გაგზავნის პეტერბურგში და გადაასწორებიებს მის-
და ნებისად ჩვენ მიერ გამოტანილ შეღავათიან განჩინებას. ჩვენ
ილიასას მხოლოდ დავლუპავთ. მე გთხოვთ გამოვიტანოთ სიკვდი-
ლით დასჯის განაჩენი და ამით მომეციოთ საშუალება ვიხსნა იგი უბე-
დურებისაგან; გაძლევთ პატიოსან სიტყვას მივიღო ყოველივე ზო-
მა, რომ გოლიცინი შევაჯერო, დავიყოლიო ამ საცოდავ ყმაწვილს
ააცდინოს სიკვდილი. მე დაწვრილებით, სავსებით დავუხატავ, გავა-
ცნობ ილიასას საქმეს და იმედი მაქვს მივალებინებ ჩვენს შუამდგო-
მლობას — არც სულ მხეცია ის კაცი, — ოღონდ ნელა შევყვეთ, ნუ
გავაჯავრებთ!.. ეს ერთადერთი გზაა ილიასას გადასარჩენად!

ჩვენ დავთანხმდით; ივანენკომაც შეასრულა თავის დანაპირები,
მაგრამ მხეცს სისხლი სწყუროდა და არაფერი შეისმინა. გოლიცინის
ბრძანებით ბათუმის ოლქის უფროსმა ილიასა წაიყვანა აჭარაში;
ქედაში შეჰყარეს მრავლად ქალი, კაცი, ბავშვებიც კი და ილიასა სა-
ჯაროდ ჩამოახრჩვეს.

— ასე დაისჯება ყოველი, რომელიც კანონს დაარღვევს და სა-
მართალს გადააბიჯებს! იცოდეთ ეს! — გამოეცხადა ხალხს, რომელ-
საც გული უდღუღდა, რომ მშვენიერი ბიჭი, უდანაშაულო, მართა-
ლი, ძალღვივით ჩამოჰკიდეს.

ლი.

აქვე მინდა მოვიყვანო ერთი შემთხვევა, რომელსაც კინალამ სულ სხვა მიმდინარეობა მისცა ჩემს ცხოვრებას.

როგორც ორ წელიწადს სამხედრო სასწავლებელში ნამყოფს, მე უნდა მემსახურნა სამი წელიწადი, რის შემდეგ ვფიქრობდი სამხედრო სამსახურიდან გასვლას და სხვა დარგში მოწყობას; ვაპირებდი ჩემს გუნებაში საზღვარგარეთაც წასვლას. ამ სამ წელიწადში კი სინდისიერად ვასრულებდი სამსახურს. ერთი ამხანაგი მყავდა — ბესარიონ იოსელიანი; ის ხშირად მეტყოდა ხოლმე: რაზე იკლავ თავსო. არაფერი არ გამოვა, ტყუილად ღალავ შენს თავსო, დაიმახსოვრე ნათქვამიო: ნეზნაიკა ლეკიტი, ა ზნაიკა ბეეტი. ყველა იმახის ბესომ არაფერი იცისო და ქე ვარ ჩემთვის მოსვენებული, არაფერზე არ მსჯიანო; შენც ასე მოიქეციო, — მარიგებდა და შირჩევდა ჩემი ბესო, მაგრამ მე ვერ შევითვისე მისი დარიგება და ხალისიანად ვეკიდებოდი საქმეს. მალე თანამდებობაზეც დამნიშნეს — ჩამაბარეს თოფ-იარაღის შესაკეთებელი სახელოსნო. აქ სახალისო სამუშაოვარიც იყო და ის თხუთმეტი სალდათი მოხელე, სახელოსნოში რომ მუშაობდა, დიდად განირჩეოდა გუნდის სალდათებისგან. — ესენი იყვნენ გაცილებით მათზე უფრო განვითარებულინი. აქ საქნარის ხასიათის გამო ურთიერთობაც განსხვავებული იყო, უფრო სადა და ახლობლური. მე ძალიან გამიტაცა აქ მუშაობამ და ხშირად მეც ვმუშაობდი — ვეჩვეოდი სახელოსნოს მუშაობას. ნაწილის უფროსად ამ დროს გვყავდა მეფის ამაღლის პოლკოვნიკი კოლენკო, წმ. გიორგის ჯვრის კავალერი. სამნეო ნაწილის, ე. ი. ჩემი პირდაპირი, უახლოესი უფროსი კი მოხუცებული, დაღარბებული, ერთ დროს მდიდარი მემამულე პოდპოლკოვნიკი გუკოვი, კაცი უხეიროდ ნატარებ ცხოვრებისაგან დაჰონჩვილი, გულმავიწყი, დაზარალებული. სრულიად უმიზეზოდ ამიტყდა ეს კაცი და თავის შენიშვნებით მოსვენებას არ მაძლევდა. გამოუცდელი ყმაწვილი ისეთ-ნაირად დამარიგა თუ როგორ მოგქცეულიყავი ნაწილში თოფ-იარაღის საინსპექციოდ მოსულ ინსპექტორთან, რომ მეც სირცხვილში ჩამავდო და ინსპექტორმა, ახალგაზრდა არტილერიის კაპიტანმა, მითხრა: — ეს უსათუოდ თქვენ გასწავლათ თქვენმა პოდპოლკოვნიკმა — მიაფურთხეთ მას: გადმოდღლაზულ პირისახეში! თქვენ ნუ წუხნართ, ოღონდ ნუ აყვებით მაგათანა ოხრებს, გამოტვინებულ ბებრებს, მაგენი ჩვეული არიან ყოველ სისაძაგლეს! — მე ვუსაყვედურე პოდპოლკოვნიკს მისი დარიგება, თუმცა მთლად არ ვადამი-

ცია კაპიტანის სიტყვები. არ ვიცი ამის გამო, არ ვიცი სხვა რამ უყინა ჩემგან, როგორც ვთქვი, პირდაპირ გამბერა თავისი შენიშვნებით. მე ვითმენდი, ვითმენდი რაც გამეწყობოდა. ერთ მინუტად დაიკარგა და უფროს-უმცროსობაც დამავიწყდა. მისმა ბოიყვულმა მომართვამ ისეთნაირად ამრია, რომ დამავიწყდა ყველაფერი და პოდპოლკოვნიკი გავლანძღე საჭაროდ, დაუზოგავად. ჩემს აღელვებას საზღვარი არ ჰქონდა, ყველაფერი დამავიწყდა. აყვირებული კილამ ვეცი ხელით. მერე გავგრილდი და მივიქერი ნაწილის უფროსთან:

— პოდპოლკოვნიკი ისეთ რამეს აძლევს ნებას თავის თავს, რომ მე გონებაზე აღარ ვარ და არ ვიცი, რას არ ვუზამ! — ვუთხარი გაჯავრებისაგან ათახთახებულმა.

— თქვენ ისე უყვირით უფროსს, რომ მე აღარ ვიცი რა ვქნა აქ! არ შეიძლება მაგრე! დაწყნარდით, — მიპასუხა პოლკოვნიკმა, ადგა და მითხრა გავყოლოდი. წამიყვანა, შემომარონია კანცელარიის შორეული ნაწილები, გზადაგზა რას არ მელაპარაკებოდა, და ბოლოს გაჩერდა, მომაჩერდა და მითხრა: — ახლა ხომ დაწყნარდით? წადით სახელოსნოში, მაგრამ გახსოვდეთ, რომ უფროსს არ უყვირიან, ეს ყოველად დაუშვებელია!

დამშვიდებული, დაწყნარებული შევიდა სახელოსნოში, მაგრამ საოცარი დანაშაულობა დისციპლინის წინაშე პასუხის საგებად წინ მქონდა. ჩემი მზრუნველი, კეთილი კაპიტანი სამსონ ნემსაძე, რომელთანაც ერთ ბინაზე ვიდექი, კილამ ჰკუდიდან შეიშალა, რომ გაიგო რაც მომივიდა. წუხდნენ ყველანი, რადგან მომელოდა მძიმე სასჯელი. ორი დღის შემდეგ პოდპოლკოვნიკმა შეიტანა ჩემზე პატაკი, რომ გავლანძღე. მეტად ცუდი რამ მომელოდა.

მაგრამ ხიფათს გადავრჩი. ერთ დღეს ადიუტანტმა მიხმო და მომცა წასაკითხავად გადაშლილი სამხედრო დებულებათა ოცდამეოთხე წიგნი, მუხლები 91, 92 და 93.

— პოლკოვნიკმა გიბრძანათ ეს მუხლები წაიკითხოთ და კარგად დაიმახსოვროთ! — მითხრა ადიუტანტმა. მოყვანილ მუხლებში ნათქვამი იყო, რომ პირდაპირი უფროსის გავლანძღვისათვის დამნაშავეს ერთმევა ღირსება, გამოირიცხება სამსახურიდან და მიესჯება ციხე ერთი წლიდან სამ წლამდე.

— წავიკითხე! — ვუთხარი.

— დაიხსომეთ კარგადო, სხვა არაფერი!

— გუკოვის პატაკი? — ვიკითხე.

— გუკოვს, — გამიხმო ადიუტანტმა გვერდზე, — გუკოვს პატაკი უკან უბრუნდება.

თურმე კოლენკოს დიდად ეწყინა ეს პატაკი და პოდპოლკოვნიკის პატაკიც უკან დაუბრუნა და თან შეუთვალა ადიუტანტის პირით:

— სირცხვილია მოხუცებულმა ნამსახურმა გამოუცხადოს ნემსი წვილი მიიყვანო იმ ზომამდე, რომ გონება ეკარგებოდეს, უცხო ენა იშლებოდეს და მოსაზრება აღარ ჰქონდეს, თუ რას ჩადის და ილუპავდეს თავს...

დამეველა ბოდიში მომეხადა პოდპოლკოვნიკთან და ესეც ისე გამიადვილეს, რომ უარი ამაზე არ მითქვამს. ამრიგად კეთილი აღამიანის მოქცევით გადავრჩი უბედურებას.

ტ ა ვ ი მ ი ხ უ თ ი

ბათუმი ნავთის ქალაქი. — გადატყვებული გლეხობის სწრაფვა ბათუმისაკენ. — პირველი არტელები. — გიორგი წერეთელი. — „ზაბუგინის კომისია“.

1885 წელს გაუქმდა ბათუმის პორტო-ფრანკობა. ეს ისე მშვიდობიანად მოხდა, რომ არავითარი წინააღმდეგობა სხვა სახელმწიფოებს არ გაუწევიათ. პორტო-ფრანკოს მოხსნით გარშემო მცხოვრებთათვის გაადვილდა ქალაქში მისვლა-მოსვლა. პორტო-ფრანკობის დროს ქალაქის გარშემო სადარაჯოები იყო; ყოველი გამგლეღ-გამომგლეღი იჩხრიკებოდა და გატანილ ნაეაჭრზე, რაც უნდა მცირე ყოფილიყო, ბაჟი უნდა გადაეხადა; აქ, რასაკვირველია, დარაჯები-საგან ათასი თვითნებობა და შევიწროება ხდებოდა; ერთი სიტყვით, სოფლელები, რომელნიც ქალაქს ვერ რჩებოდნენ, ძლიერ გაჭირვებულნი იყვნენ. ამგვარივე გაჭირვებაში იყვნენ შორიდან მოსულე-ბი გაბრუნებისას — დაჩხრეკა, დაზვერვა, გასინჯვა ბარგისა ხშირად იწვევდა დაღ უსიამოვნებას და შევიწროებას. რაკი პორტო-ფრანკო მოიხსნა — ეს ყოველი შევიწროებაც მოისპო და გაადვილებუ-ლი შეიქნა მიმოსვლა. მიმსვლელ-მომსვლელი გამრავლდა. უბაჟო საქონელი, კონტრაბანდად შემოტანილი, მაინც მრავალი იყო ქალაქ-ში, საქონელი იაფი და კარგი ღირსების. ვაჭრობა დღითი-დღე მა-ტულობდა, ქალაქში მოძრაობა თანდათან იზრდებოდა. ყველას ენა-ზე ეკერა ბათუმი, ბათუმი ყველასათვის საშოვარ ადგილად შეიქნა აღიარებული; ყოველი მხრიდან მორბოდნენ, რომ აქ ფეხი ჩა-ედგათ და ჯიბე გაესქელებინათ. სულ მოკლე ხანში დაიყიდა ცარი-ელი მიწები და გაშენდა ახალი ქალაქი. ძველი, ზღვის ნაპირას მი-კუნჩხული შენობები საცოდავად გამოიყურებოდნენ თავიანთ ვიწრო, უშნო ქუჩებით ახლად გაყვანილ ფართო ქუჩების ნაპირებ-ზე ახლად აღმართულ შენობებთან შედარებით. ქალაქი ღებულობდა

სულ სხვა სახეს და რომ მოეშორებინათ მისი დამაუშნოვებელი მი-
გრულ-მონგრეული ქოხები, რომელთაც წინანდულად მდებარეობდა
უწოდებდნენ — ერთ ღამეს მისცეს ცეცხლი და ერთიანად დაიწი-
ბუგეს. მთელი ბაზარი გაიწმინდა, გაფართოვდა ზღვის ნაპირი. დამ-
შვენდა ქალაქი. ამ გალამაზების, ახლად აგებული ქალაქის გამშვე-
ნიერებისაკენ მიიმართა ქალაქის მმართველობის აზრი და მოქმედე-
ბა: ამან დაიპყრო ქალაქის გამგე — პოლიცია. ახლადდანიშნული
პოლიცემისტერად ვინმე პოდპოლკოვნიკი ვოზნესენსკი სწორედ სა-
სურველი პიროვნება აღმოჩნდა. დიდი ენერჯია დახარჯა მან ბათუ-
მის გალამაზებისათვის. ფოთიდან მან გადმოიყვანა ნასწავლი მება-
ღე გერმანელი ვინმე რესლერი, თავისი ხელობის ზედმიწევნით
მცოდნე მოხუცი. განიერი ქუჩების ნაპირები შეიმკო დარგული ქად-
რებით, ზღვის ნაპირად გაჩაღდა მუშაობა. შეუდგნენ ბულვარის
კეთებას ქვიშიანზე. ყველას ეცილებოდა ასეთი მუშაობის გამოწყო-
ბა. ეუცხოებოდათ სიბ ქვიშაზე რა ბულვარი უნდა გაშენდესო, მაგ-
რამ ვოზნესენსკი და მისი მუდამ გაყუჩებული ბებერი რესლერი
არხეინად განაგრძობდნენ გამოწყობილ საქმეს, — აყრიდნენ ქვიშას
ურმებით მოზიდულ მიწას, იღებდნენ ორმოებს, რგავდნენ მცენარე-
ებს. არავის სჯეროდა თუ ამ მუშაობიდან რაიმე სახეირო გამოდნე-
ბოდა, მაგრამ რამდენიმე წლის გამუდმებული მუშაობის შემდეგ
დარწმუნდნენ, რომ საკეთილო საქმე იყო დაწყებული, — ზღვის ნა-
პირზე გადაიშალა ღამაზი ნორჩი ბულვარი, შემდეგში ბათუმის
მშვენებად ქცეული. გამარჯვებული პოლიცემისტერი მხიარულად
იყო და ჩააჩუმა ყველა, ვინც ამბობდა, რომ ბულვარის კეთება მის-
გან გამოგონილი იყო მხოლოდ მისი ცარიელი ჯიბის გასასქელებ-
ლად. მოხერხებულმა პოლიციელმა იცოდა სხვა გზა ჯიბის გასაე-
სებად. ბულვარზე დანახარჯი იმას ვერას უწილადებდა ოდენს. მან
სხვა საშუალებას მიმართა: განიზრახა სხვებისავით ღამაზი სახლის
აშენება; ამისათვის მან მიმართა მსხვილ მოვაჭრეებს და მოიჯარად-
რეებს ესესხებინათ მისთვის საშენი მასალა — ცემენტი, რკინა, ხის
მასალა. მასალა მოგროვდა აუარებელი, იმდენი რომ შესაძლებელი
შეიქნა მისგან გაშენებულ ღამაზ ბულვარის პირას აღმართულიყო
ვეებერთელა ორსართულიანი ღამაზი შენობა.

ამ ხანებში ნამდვილი ცხელება იყო სახლების შენებაში. ყოველ
მხრიდან ემურებოდნენ, რომ ბათუმში სახლი აეშენებინათ. ქალაქს
ჰყავდა არქიტექტორად ვილაც ნათრევი კარცევი, თავგაქედილი რუ-
საპეტი, რომ იტყვიან, მოძულე ყოველივე ადგილობრივის. ის იწვევდა
რუსეთიდან ფულიან კაცებს ბათუმში რუსობის გასაძლიერებლად და
ამას არც კი მალავდა, უტიფრად ყვიროდა. გაძლიერებით ეტანე-

ბოდა ქალაქს ართვინის მდიდარი სომხობაც, ამით შეიძინეს დიდძალი ადგილები ქალაქში, განსაკუთრებით სანჯაყ-ბეგ აბაშიძეებისგან. აბაშიძეები შევიწროვებულ მდგომარეობაში იმყოფებოდნენ ცხოვრების საშუალების მოსაპოვებლად მუქთად ყიდდენ თავიანთ ქონებას. მთავრობამ მხოლოდ უფროს ძმას — ხუსეინ-ბეგს შეხედა მოწყალე თვალთ, მას ებოძა, როგორც გვარდიის წარმომადგენელს, მაიორობა, მშრალი მაიორობა, ე. ი. პქონდა უფლება ეტარებინა მაიორის საბეჭურები და სხვა არაფერი. გულდაწყვეტილი იგი ერთხელ აიყარა და გადაიხვეწა ოსმალეთში იმ იმედით, რომ ერთმორწმუნე ხალხში გაჭირვებისაგან თავს დაიფარავდა, მაგრამ იმედი არ გაუმართლდა და ისევ სამშობლოს მოაშურა.

მოკლე ხანში ქალაქი ისე გაშენდა, ისე გადიდდა, რომ თვით მთავრობამ აღძრა საკითხი ქალაქში თვითმართველობის შემოღების შესახებ. ქუთაისის გუბერნატორის გენერალ გერმელმანის წარდგენით 1888 წელს წინანდელი პოლიციის მართვა ქალაქისა გაუქმებულ იქნა და შემოღებულ იქნა ქალაქის თვითმართველობა იმ განსხვავებით, რომ პირველი ქალაქისთავი უნდა ყოფილიყო მთავრობის მიერ დანიშნული პირი და არა არჩეული. ასეთ პირად მთავრობამ დანიშნა ვინმე თბილისიდან გვარად გავრონსკი, „პრიკაზის“ ყოფილი გამგე. ეს მოხელე თბილისელი იყო, ქართული კარგად იცოდა და აქაურობასაც კარგად იცნობდა. ურიგო კაცი არ იყო, მაგრამ თავიდან ფეხებამდე მოხელე, ტიპიური, მოუდრეკელი მოხელე. რამდენიმე თვის მუშაობის შემდეგ მოხდა არჩევნებიც. არჩეულ ხმოსნების შემადგენლობა მეტად ჭრელი იყო, რუსი, სომეხი, ბერძენი და მცირედენი ქართველობა. ქალაქის გამგეობის წევრებად არჩეულ იქნენ რუსები; შემდეგ ერთმა მათგანმა უარი განაცხადა და მის მაგიერ აირჩიეს სომეხი. დიდი გაჭირვებით და დავიდარაბით გამგეობის მდივნად გაყვანილ იქნა ქართველი კაცი — ივანე მესხი, ძმა სერგეი მესხის. ამის გაყვანა იღბლად მოხერხდა და შემდეგისათვის მეტად დიდმნიშვნელოვანი, სასარგებლო შეიქნა. იგი წინათ ქუთაისის ქალაქის თვითმართველობის წევრი იყო და კარგად იცოდა საქმის გაძღოლა. მოხერხებული, ქალაქის საქმეების მცოდნე, ცოცხალი, მომქმედი — იგი სული და გული შეიქნა ახლად შემოღებულ თვითმართველობისა.

ქალაქი თანდათან წარმატებაში შედიოდა; გულდასაწყვეტი მხოლოდ ის იყო, რომ თვითმართველობაში მეტად მკრთალად იყვნენ წარმოდგენილნი ადგილობრივი მცხოვრებნი. უმრავლესობა მოსულთაგანი ფულიანი პირები იყვნენ, შემოხიზნულნი უფრო ჯიბის გასასქელებლად, მეტად ყრუ და უთავაზონი ადგილობრივ მკვიდრთა

და მათ მოთხოვნილებათა მიმართ. მკვიდრთა ინტერესები სრულიად წაყრუებული იქნა. განსაკუთრებით ეს ხდებოდა, როცა მკვიდრთა ინტერესები გადადგა და მის ადგილზე დაინიშნა ვინმე კაიანდრე, ანუ რუსული ფილი მოსამართლე, ლიბერალი, განვითარებული, ენამახვილი, დაულალავი მუშა, მცოდნე პიროვნება, მაგრამ ამასთანავე მეტისმეტი შოვინისტი, რომელსაც არავითარი პატივისცემა არ ჰქონდა სხვა ეროვნებისადმი, განსაკუთრებით ქართველობისადმი. მას ვერ წარმოედგინა, თუ ქართველ კაცს რაიმეს გაკეთება შეეძლო ან მუშაობის უნარი ჰქონდა. ქართველს ისე უყურებდა, როგორც უნიჭო, უგონო არსებას. მე კარგად ვიცნობდი მას და ერთხელ შევთავაზე წერაკითხვის საზოგადოების სკოლის სასარგებლოდ გამართულ საღამოს ბილეთი.

— ხუთი მანეთია თქვენზე, ალექსი ივანიჩი, — ვუთხარი, — სკოლის სასარგებლოდ... უფასო სკოლაა ღარიბი ბავშვებისათვის.

— რაზე იკლავთ თავს... ტყუილა წვალობთ... არაფერი არ გამოგივათ! — გაიცინა მან.

— მოიტათ ხუთი მანეთი, — მიუღგე, — თქვენი უიმედობა ჩვენდამი ისევ თქვენთან დარჩეს და რაც იქნება, იმას შემდეგ დაინახავთ.

ის აზრი, რომ ქართველობა არაფრის შემძლე იყო და გონებით სუსტი, თითქმის საერთო აზრი იყო იმ ხანებში. ეს ყოველმხრიდან გვესმოდა და თვით ჩვენებურობაც ეთვისებოდა და ერწმუნებოდა ამ აზრს. ყოველ ფეხის გადადგმაზე ისმოდა ხოლმე: ჩვენ არ შეგვიძლია, ჩვენ არ ვიცით, ჩვენ რას მოვახერხებთ, რას გავაკეთებთ. ამასობაში კი ცხოვრება მოძრაობდა და დულდა. საზოგადოდ ამ ხანებში შესამჩნევი გამოცოცხლება ემჩნეოდა ჩვენს ცხოვრებას, მიუხედავად 1881 წლიდან დაწყებული რეაქციისა და სასტიკი რეჟიმისა. თვალსაჩინოდ იზრდებოდა პერიოდულ გამოცემათა გამოსვლა და წიგნის გავრცელება. ათასამდე აწევდა ტირაჟი გაზეთ „ივერიისა“, თანდათან ვრცელდებოდა „კვალი“ და ეფინებოდა სოფლადაც კი; ბროშურები, ფურცლები, სხვადასხვა წიგნაკები არაჩვეულებრივი რიცხვით გამოდიოდა და ვრცელდებოდა, მკითხველთა რიცხვიც საოცრად იზრდებოდა და მატულობდა. ყველგან გვხვდებოდა გამოცოცხლებული ახალგაზრდობა, ანელელებული, მოძრავი, ათასი საკითხებით დაინტერესებული; ამათ დიდი სიცოცხლე შეჰქონდათ თავიანთ სოფლებში, საიდანაც ხალხს იწვევდნენ ქალაქებისკენ, ქარხნებისკენ უმჯობესი ცხოვრების მოსაპოვებლად, ყრუდ ყოფნისაგან თავის დასაღწევად და სინათლეზე გამოსასვლელად. ყველას ენაზე ეკერა ქადაგება „ქარხნის ქვაბში ამოხარშვის საჭირო-

ების“ შესახებ, მიწისაგან გაშორება. ამ ქადაგებამ თითქმის მიწისაგან გაპყო ხალხი — ერთნი მიწასთან განშორებაში ხელდავლენდნენ — ხსენებენ მეორენი კი ირწმუნებოდნენ, რომ მიწასთან დაშორება და ჩვენი დაღუპვა ერთი იქნებოდა. ცხარე კამათი, დაუსრულებელი კამათი ამაზე ჰქონდა პრესაში ახალმოსულს (ილია ჭავჭავაძეს) და ნოე ყორდანიას. მთელი ქართველობა გატაცებული იყო ამათი პოლემიკით და ყოველ მათ სიტყვას ვაფაციცებთ ყურს უგდებდა.

ცხოვრების მიერ შექმნილი პირობები ხელს უწყობდა მიწასთან გაშორების ქადაგებას და სოფლებიდან აუარებელი ხალხი მოდიოდა ქალაქებისკენ უკეთესი ცხოვრების მოსაძებნად. ყველაზე უფრო ეს, სოფლის შემოსევა განიცადა ბათუმმა, რადგან არსად არ ჰქონდა გასავალი მუშა-ხელს, როგორც აქაურ ქარხნებში; ქუთაისის, ოზურგეთის, სენაკის, ზუგდიდის მაზრებიდან აუარებელი ხალხი მოდიოდა ზოგი მხოლოდ სამუშაოდ, ზოგი კი სამუდამო დასახლების განზრახვით. ამას მოსდევდა წვრილი ვაჭრობაც. ქალაქში კი უხვდებოდათ შორეული ქვეყნებიდან მოსულები და მათ შორის იმართებოდა მეტოქეობა და ქიშპობა. მთავრობა იმის ცდაში იყო, რომ რაც შეიძლება მეტი გადმოსახლებინა შიდა რუსეთიდან და დაებინავებინა, მკვიდრნი აეყარნა და სხვაგან გადაეგდო, აქაურობას მოეშორებინა. ბათუმის ოლქის უფროსმა სლავოჩინსკიმ ამ მიზნით გამოიწერა და ჩამოიყვანა მოზრდილი პარტია გადმოსახლებულთა და დააბინავა ბათუმის მაზლობლად ჭოროხის გაღმა ეგრეთ წოდებულ თხილნარში. გადმოსახლებულებს მიეცა ფული, პური, საშენი მასალა და გაიმართა გვარიანი სოფელი. მოსულები შეუდგნენ ხენა-თესვას, მაგრამ ამათ სიმინდის მოყვანა არ იცოდნენ, პური კი ნესტიან ადგილას ჩაღმა და არ ამოვიდა; ამასთანავე დაერიათ ციება და მოკლე დროში თითქმის განახევრდა ხალხი; გადაჩენილებმა მოკურცხლეს და გაიფანტნენ. მეორე წელიწადს თხილნარი ისევ დაცარიელდა და აუარებელმა ხარჯებმა ტყუილ-უბრალოდ ჩაიარა.

ამაზე უარესი ამბავი უნდა დატრიალებულიყო სოფელ ბორჩხას გადაღმა მდებარე მურღულის ხეობაში. ეს ხეობა მეტად მდიდარი და ღონიერი ნაწილი იყო ოლქის; აქაურები კარგად, კმაყოფილად ცხოვრობდნენ; ჰქონდათ ჩინებულად აგებული და მოწყობილი სახლები, ჰყავდათ საკმაო საქონელი, მოსდიოდათ საკმაოდ სიმინდი, ზოგ ადგილას პურიც; ხილი — ვაშლი და მსხალი — აუარებელი; ჰავა მშვენიერი, ერთი სიტყვით, მეტად მოსაწონი კუთხე ყოველი მხრივ. აი ეს ხეობა ამოირჩია მთავრობამ შიდა რუსეთიდან გადმოსახლებულთა დასასახლებლად და ამის აღსრულებისათვის სულ

მარტივი საშუალება უნდა ეხმარათ. მცხოვრებლები უნდა გამოეყვანათ მათი სახლებიდან, მათ უნდა დაეტოვებინათ თავიანთი სახლები და დაეხმარებინათ, ისე როგორც იყო, უნდა გამოეყვანებინათ ხეობას და გადასახლებულიყვნენ სხვაგან, სადაც ამოირჩევდნენ დასახინავებელ ადგილს. მიტოვებულ სახლებში კი უნდა დაეხმარებინათ გამოსახლებულთა ოჯახები. გეგმა შემუშავებული იყო და გამოგზავნილი სისრულეში მოსაყვანად. ისინი მეტად აგვიანებდნენ განკარგულების გამოცხადებასაც. ადგილობრივი მმართველობა შიშობდა, რომ განკარგულების გამოცხადებას მოჰყვებოდა არეულობა, რომ მურღულელები ასე ადვილად არ დატოვებდნენ თავიანთ სახლ-კარს, არ აიყრებოდნენ და არ გადიკარგებოდნენ ვინ იცის სად. საქმე იმ მდგომარეობამდე მივიდა, რომ უმაღლესი მთავრობის განკარგულების გამოცხადებაც კი აშინებდა ადგილობრივ მოხელეობას. დიდი ყოყმანის შემდეგ ამის გამოცხადება დააკისრეს ისევ ქართველ მოხელეს, ტყის გამგეს ალექსანდრე აბაზაძეს. ამან მტკიცე უარი განაცხადა ამაზე — ამისთანა შეუწყნარებელი განკარგულების სისრულეში მოყვანას თავს არ შევაკლავო. მურღულელებმაც ყური მოჰკრეს, რომ მათ გადასახლებას უპირებდა მთავრობა ასეთი უცნაური სახით და აღელდნენ. ხალხი მზადებას შეუდგა — როგორც ერთი ამდგარიყო და სასტიკი წინააღმდეგობა გაეწია განკარგულების სისრულეში მოყვანისათვის. მეტად გამწარდნენ ყველანი და შეიარაღებას შეუდგნენ, რომ სათანადოდ შეხვედროდნენ მთავრობის ბრძანების ასასრულებლად მოსულ პირთ. ერთი ფეხის გადადგმა გამოიწვევდა, ყოველ ეჭვს გარეშე, საშინელ სისხლის ღვრას, დაუსრულებელს, დაუთავებელს; იქნებოდა აუარებელი მსხვერპლი, შედეგი კი არაფერი: გამოსახლებულები ამ მთიან ადგილებში ვერც მოეწყობოდნენ და ამოიქლიტებოდნენ გაბრაზებულ მკვიდრთა ხელით. როგორც იქნა, ეს უცნაური და ყოველად შეუწყნარებელი განკარგულების სისრულეში მოყვანა ჯერ გადაიდო და შემდეგ გაუქმებულიც იქნა. მაგრამ აბაზაძეს მაინც არ ეპატია მისი წინააღმდეგობა და რამდენიმე ხნის შემდეგ, სულ უბრალო მიზეზის გამო, სამსახურიდან დაითხოვეს.

ამდგვარ უცნაური შემავიწროებელი განკარგულებების ქვეშ იყო ქართველობა და სომეხობა თვით ბათუმშიაც. მაგალითად, ბათუმის განაპირა უბანში, ეგრეთ წოდებულ გოროდოკში, არარუსს ნება არ ჰქონდა ეყიდნა ადგილი და სახლი აეშენებინა. სოფლიდან აყრილს, ქალაქს შემოხიზნულს, ერთადერთი ადგილი ჰქონდა დასახინავებლად, ეს იყო როტმილდის ქარხნის გადაღმა, მდინარე ბარცხანას ნაპირზე. ამ დათმობაში გადაცდა მთავრობა, თორემ აქ არავის

გააქაჟანებდა — არ ეგონა თუ აქ თავს მოიყრიდა ერთგვარი ელემენტი, რომელიც 905-ში ერთ ალიაქოტს აუტეხავდა, გამოაცხადებდა თავის ნებას უჩინარი „ბარცხანის გუბერნატორის“ სახელით. თავისი ნების და ბრძანების ქვეშ მოიქცევა ბათუმსაც ერობასაც.

მეტად მტრულად უხვდებოდა სოფლიდან ჩამოსულთ არტელე-ბში თავშეყრილი შორი ქვეყნიდან გადმოხიზნული ხალხი. საბაჟოში რომ გადმომტვირთავ-დამტვირთავი არტელი მუშაობდა — ამ არტელში შესვლა ყოველად შეუძლებელი იყო; ღებულობდნენ მხოლოდ შიდა რუსეთიდან მოსულებს. ამგვარად იყო სხვაგანაც, ყოველ სამუშაოზე. გამწარებულმა ჩვენებურებმა ერთ დღეს გადაწყვიტეს ცალკე მუშათა არტელის დაარსება. მოიყარა რამდენიმე ასმაკაცმა თავი, შეადგინეს ამხანაგობა, გამოიმუშავეს წესდება და წარუდგინეს მთავრობას დასამტკიცებლად. დიდი გაჭირვების შემდეგ წესდება დამტკიცებულ იქნა. ამ ამხანაგობის მეთაურად მოწვეული იყო ცნობილი მწერალი გიორგი წერეთელი. გიორგი ამ ხანებში მეტად ხელვიწროდ იყო და ამ ამხანაგობამ ერთრიგად ხელი მოუშართა და თან საშუალება მისცა განეახლებინა თავისი დაუღალავი მუშაობა. იგი ამოძრავდა თავისებურად და ამხანაგობაში თავმოყრილი ხალხი მჭიდროდ შეაკავშირა და შეაერთა. პირდაპირი საქმის გარეშეთ იგი ებაასებოდა ხოლმე ამხანაგობის წევრებს ათასნაირ საქმეებზე, სწვადასხვა საკითხებზე — ერთი სიტყვით მან იწოვა სასურველი აუდიტორია და გახარებული მოგვიყვებოდა ხოლმე ამის შესახებ, თუ რაზე ესაუბრებოდა და რას უქადაგებდა მუშებს. ამათ გარეთაც იგი არ ჰკარგავდა შემთხვევას თავისი აზრების გასავრცელებლად და ამას ისე ჩაღიოდა, რომ ჩვენ შიშში ვიყავით, რომ იგი არ გაბმულიყო რაიმე დავიღარაბაში. ერთ დღეს მან გაიგო, რომ ბათუმში ჩამოსულიყო კათალიკოსის არჩევნებზე ერევანში მიმავალი, იმ ხანებში დიდი სახელის მქონე, ახალგაზრდა ეპისკოპოზი ხორენ ნარბეი. ეპისკოპოზი არავის ღებულობდა, რუსის მთავრობის რიდი ჰქონდა, მაგრამ გიორგიმ იმოდენა იხერხა, რომ ხორენმა მიიღო სასტუმრო „იმპერიალში“. როგორც მისგან დაბრუნებულმა გიორგიმ გვიამბო, ის ესაუბრა გავლენიან ეპისკოპოზს სომხებისა და ქართველების მდგომარეობის შესახებ რუს მეფეთა ხელში და ისეთი აზრები და წინადადებები გადაუშალა მას, რომ შეშინებული ეპისკოპოზი მეორე დღესვე გაქრა ბათუმიდან, დამფრთხალი, რომ მთავრობას არ გაეგო, თუ რა ხასიათის საუბარი ჰქონდა მასთან გიორგის.

— გლახაკი, მშიშარა ბერი ყოფილა! — სიცილით ამბობდა გიორგი. — კარიერისტი, სხვა არაფერი!

მეორედ კიდევ იშოვა შემთხვევა გიორგიმ საჯაროდ ექადაგნა ქართველობისა და სომხობის შეკავშირებაზე, ძმურ სამოქმედო გამზადებაზე ყველას წინააღმდეგ, ვინც ამ ორი ხალხის დაჩაგრვას მოინდომებდა. ეს შემთხვევა მიეცა მდიდარი სომეხ ქველმშენებლის ნმე სანასარიანის ოსმალეთიდან ბათუმში ჩამოსვენების გამო. გიორგის სიტყვამ ძალზე ააღელვა მრავალი დამსწრე საზოგადოება და ღრმა შთაბეჭდილება მოახდინა. გასაოცარი იყო იგი, როცა მოჰყვებოდა თუ როგორი პრობაგანდა უნდა გაეწია ქართველობას. მაგალითად, სარწმუნოება უნდა შეეცვალა: მართლმადიდებლობა კათოლიკობაზე, რათა ამით ცოტაოდნად მაინც თავი დაეხსნია რუსეთის მთავრობის პოლიტიკისაგან, ყოველმხრივი თვითმპყრობელობისაგან. მას სჯეროდა ამის შესაძლებლობა და მზადაც იყო ამ მხრივ მუშაობის გამოსაწყობად. ამავე დროს იგი წერდა თავის ახალ ნაწარმოებს „პირველი ნაბიჯი“. ერთ საღამოს მან მოიტანა დამთავრებული ნაწერი, დაგვაჯინა გრიგოლ ვოლსკი და მე და დაიწყო კითხვა. ეს იყო უხეში წარბას ცხოვრების აღწერა. გიორგი მეტად ცუდად კითხულობდა, ისე ცუდად, რომ მოსმენის მოთმინება დაგვეკარგა და ვოლსკიმ უთხრა სიცილით:

— გიორგი, თუ გიყვარდე, თავი დაანებე კითხვას... შენ ისე ცუდად კითხულობ, რომ დიდებულ ნაწარმოებსაც შეაზარებ კაცს. ეტყობა კარგი რამ გაქვს დაწერილი, მაგრამ შენებურად წაკითხულს ყოველივე ღირსება ეკარგება. როცა დაიბეჭდება, უფრო მეტი სიამოვნებით წავიკითხავთ!

გიორგის ძლიერ უყვარდა ვოლსკი, არ სწყენია მისი მეგობრული სიტყვა და კითხვა შესწყვიტა.

სამწუხაროდ, გიორგი დიდხანს არ დარჩენილა ბათუმში; იგი ისევ დაბრუნდა თბილისში და მისგან შეკავშირებულმა ამხანაგობამაც მალე სული დალია, რადგან საჭირო ხელმძღვანელი ვერ იშოვა გიორგის მაგივრად.

იმის გასაცნობად, თუ რას წარმოადგენდა იმ ხანებში ბათუმი, თუ როგორ გაიზარდა იგი, რამ შექმნა იგი მნიშვნელოვან ცენტრად. რომელსაც ეტანებოდა ბუნებრივად ჩვენებურობა და შორებლებიც. ამის გასაცნობად საკმაო მასალებს იძლევა ჩემი წერილი, რომელიც მქონდა დაბეჭდილი გაზეთ „ცნობის ფურცელში“. წერილი წარმოადგენს ამონაკრებს იმ მოხსენებიდან, რომელიც წარუდგინა მთავრობას ცალკე წიგნად საგანგებოდ ბათუმის საკითხის შესასწავლად დანიშნულმა კომისიამ, ეგრეთ წოდებულ „ზაბუგინის კომისიამ“. ეს მოხსენება მე ბედნიერი შემთხვევით ჩამივარდა ხელში და ვისარგებლე მასში მოყვანილი ძვირფასი ცნობით.

ამ მოკლე დროში ბათუმში დაფუძნდება ეგრეთ წოდებული ნავთობის ქალაქი, რომელიც სრულიად შესცვლის ქალაქის აღმოსავლეთ მხარეს. საქონლის დღევანდელი სადგური სრულიად მოიშლება და აქ ნავთის ქალაქი გაშენდება. რკინიგზა ბარცხანიდან მიხაილოვის ქვეითა ბატალიონის ყაზარმების წინ გაივლის და კახაბერის მთის ძირისკენ გაემართება. აქ გაშენდება მგზავრთა და საქონლის სადგურები.

ყოველივე ეს შემდეგ გარემოებათ გამოიწვიეს: ბათუმის სანა-ვთო ქარხნები დღეს თითქმის შიგ ქალაქშია მოქცეული; აქვე ციხის სიმაგრეების წინ, წამოჭიმულია ვეება რეზერვუარები და ყუთების საკეთებელ ხის მასალის დიდძალი საწყობები. სამხედრო უწყებას ასეთი მეზობლობა, — ამდენი ნავთისა და ხე-ტყისა, — მუდამ საშიშრად და მოუხერხებლად მიიჩნდა და ამის შესახებ კიდევაც აღძრა საქმე უმაღლესი მთავრობის წინაშე, რათა ასეთი საშიშარი მეზობელი მოეშორებინათ სიმაგრეებისათვის და სხვაგან გადაეტანათ.

ამ შუამდგომლობას მოჰყვა 1891 წელს 11 ივლისს, უმაღლესად დამტკიცებულა სახელმწიფო საბჭოს დადგენილება, რომლის ძალით მოზრდილი ახალი რეზერვუარების აგება აიკრძალა და ქარხნის პატრონებს სამი წლის ვადა ეძლეოდათ ამ ხანში ან მოეწყოთ თავიანთი ქარხნები თანახმად ახალი კანონისა, ან და ისინი ქალაქს გარეთ გაეტანათ.

ქარხნების პატრონებსაც და ქალაქსაც მეხივით დაეცა თავს ეს განკარგულება. პირველთათვის ყოველად შეუძლებელი იყო აესრულებინათ ახალი მოთხოვნილება ქარხნების მოწყობაში; აყრა, ქალაქის გარეთ გატანა, ახალ ადგილას ქარხნის მოწყობა — ეს საქმეზე ხელის აღებას უდრიდა, უდრიდა სრულიად დამხობას; ქალაქი კი ქარხნების მოშორებით დიდძალ, მის მასულდგმულზე, შემოსავალს ჰკარგავდა; ჰკარგავდა ყოველ წლივ 150000 მანეთამდის. ამიტომაც ქალაქის თვითმართველობამ თავი გამოიღო და ნავთის ქარხნების პატრონებთან ერთად მიმართა უმაღლეს მთავრობას, რომ იგი შესულიყო ქალაქის და ქარხნების პატრონების მდგომარეობაშიაც და შეეცვალა დადგენილება.

თავის თხოვნაში ქალაქი სწერდა — ყოველად შეუძლებელია ეს განკარგულება ასრულდეს ეკონომიურისა, ტოპოგრაფიულისა, იურიდიულისა და სამხედრო მიზეზთა გამო, რომელთა აცილება თავიდან ყოველად მოუხერხებელია; ქალაქს დასჭირდება გამორკვევა

ისეთ ახლართულ-აბურღული საქმეებისა, როგორც არის ადგილ-მამულების საქმე. ამიტომ არ შეიძლება იმ დასკვნამდე ჩამოვიყვანო, რომ ახალი კანონის სისრულეში მოყვანის დაძალებას „საქმის საქმის“ სადგურიდან ნავთის გატანის აკრძალვის თანასწორი იქნება, რაც არ უნდა ეთანხმებოდეს მთავრობის განზრახვას, რადგან ბათუმის ნავსადგური მისგანვე აშენებულა საგანგებოდ ნავთის საჭიროებათა მიხედვით. მაგრამ თუ გადატანა ქარხნებისა ასეთი ძნელი და მოუხერხებელი საქმეა, მათი დატოვება იმ სახით, როგორც ახლაა, არ შეიძლება; ამიტომ საჭიროა მოინახოს ისეთი გზა, რომ მრეწველობას არ აზარალოს, არ შეზღუდოს იგი და ქალაქიც უზრუნველ იყვეს ცეცხლისაგან. ამისათვის სრულიად საკმაოა დაწესდეს ცალკე უბანი, რომელსაც უნდა დაერქვას „ნავთის ქალაქი“. ქალაქის თვითმართველობამ იმ ადგილის საზღვარიც აღნიშნა, სადაც უნდა დაარსდეს ეს „ნავთის ქალაქი“ — ადგილი, რომელზეც მოთავსებული იყო ნავთის ქარხნები და რკინიგზის საქონლის სადგური.

ქალაქის თვითმართველობის თხოვნა შეწყყნარებულ იქნა. უმაღლესად დაინიშნა კომისია ბათუმში ნავთის ქალაქის დასაარსებლად. ამ მთავარმა კომისიამ დააარსა მცირე კომისია ზაბუგინის თავმჯდომარეობით და გამოგზავნა ბათუმში ადგილობრივ საქმის გამოსარკვევად და საჭირო მასალის შესაკრებლად. მცირე კომისიას დავალებული ჰქონდა: 1) შეედგინა გეგმა ნავთის ქალაქისა, 2) გაცნობოდა გაზიდვის არსებულ წესს; გამოირკვა ბათუმის ნავსადგურის მნიშვნელობა საერთოდ ვაჭრობაში, ნავთის მრეწველობის გარეთ, საჭიროებანი ამ ვაჭრობისა და რა საშუალებანი შეუწყობდნენ ხელს მას და სასურველ წარმატებას მისცემდნენ ისე, რომ ნავთის გაზიდვას არა ენებოდა რა, 3) ამოერჩია ადგილი ნავთის რეზერვუარების გადასატანად და 4) ცნობაში მოეყვანა თუ რა ხარჯს ითხოვს ამ ახალი რეზერვუარების აგება ახალ ადგილას.

მცირე კომისია ჩამოვიდა ბათუმში 1899 წელს იანვარში, ადგილობრივ გაეცნო საკითხს და ყოველივე მოგროვილი მასალა თავისი მოსაზრებანიტ დაიბეჭდა ვეება წიგნად და თავის თავმჯდომარის ხელიტ წარუდგინა მთავარ კომისიას. მოგროვილი მასალა მეტად საინტერესოა განსაკუთრებით ჩვენთვის, რადგან იმაში იხატება ბათუმში, რომელსაც მეტად დიდი მნიშვნელობა აქვს ჩვენს ცხოვრებაში.

ახლა იმაზე, თუ რა მდგომარეობაში ნახა მცირე კომისიამ ნავთის ქარხნები ბათუმში, რა ადგილი მოუწახა მან ქალაქის გასაშორებლად და რარიგად უნდა მოწყობილიყო შემდეგში ბათუმის ნავთის ქარხნები. ცნობები ქარხნების მდგომარეობისა შეეხება 1899 წელიწადს.

ბათუმის ნავთის ქარხნები მოთავსებული იყო აღმოსავლეთ რეზერვუარებზე და თითქმის უერთდებოდა ქალაქს. სივრცე ამ ადგილებს, რომელზეც აგებული იყო ქარხნები, 105 დესეტინაზე ადგილი სწორი, ოდნავად დაქანებული ზღვისაკენ, დასერილი მრავალი ვიწრო და განიერი თხრილებით და მოფენილი ქარხნებში შესავალი რკინიგზის შტოებით.

ამ სივრცეზე მცირე კომისიას დაუხვდა ნავთის 11 ქარხანა და ნავთის გასაგზავნი თუნუქის ყუთებისა და კასრების 9 სახელოსნო. ქარხნები და სახელოსნოები ეკუთვნოდნენ: ხაზინას — 1, უცხოელებს — 8, სომხებს — 6; დანარჩენი სხვადასხვა პირებს, რომელთა შორის, რასაკვირველია, არც ერთი ქართველი არ არის. მიწების ფასი ამ რაიონში დღითი დღე იზრდებოდა: 1899 წელს ოთხკუთხი საყენი მიწა ფასობდა რვა მანეთიდან თხუთმეტ მანეთამდე; საიჯარო — ოთხკუთხი საყენი — ორმანეთ-ნახევრამდე აღიოდა წლიურად. შემდეგში ეს ფასები გაორკეცდა, რადგან საიჯარო მიწის შონაც ძნელი შეიქნა; გასაყიდი კი სრულიად აღარ მოიძებნებოდა.

ნავთის ქარხნები მოწყობილი იყო ექსპორტის საჭიროებათა მიხედვით: — ნავთი იგზავნებოდა გემებში გადასხმით და ყუთებით; ამის გამო ქარხნებიც ორნაირი იყო: ყუთებით მგზავნელი და გემებით მგზავნელი. ნავთის მინერალური ნარჩომიც ამგვარადვე იგზავნებოდა. გასაზიდავად მომზადებული ნავთი ინახებოდა დროებით, გაგზავნამდის, რეზერვუარებში, უზარმაზარ ქვაბებში, რომელშიაც თავსდებოდა 25000—30000 ფუთამდე ნავთი. 1899 წელს ამ რეზერვუარების რიცხვი იყო 172, რომელშიაც შეიძლებოდა 14 მილიონი ფუთი ნავთის მოთავსება.

ბაქოდან ცასტერნებით მიღებული ნავთის გადასაღებად გემებზე მექარხნებს მოწყობილი ჰქონდათ ნავთის გადამღები საქაჩავი მანქანები. ამ საქაჩავი მანქანებით მიღებული ნავთი გადაჰქონდათ რეზერვუარებში და შემდეგ გემში, როცა უკანასკნელი მოვიდოდა. ეს საქაჩავი მანქანები სხვადასხვა სიდიდისა და ძალისა იყო. იყო საქაჩველი, რომელიც ექვსგოჯიანი მილით ერთი საათის განმავლობაში რეზერვუარში გადაქაჩავდა 9000 ფუთამდე ნავთს, ხოლო ქარხნიდან გადაქაჩავდა ნავსადგურში გემზე ერთ საათში 8000 ფუთ ნავთს. ზოგიერთ ქარხანას ჰქონდა ისეთი ძლიერი საქაჩავები, რომ მათი შემწობით რვაგოჯიანი მილით 12000 ფუთი ნავთი ჩაისხმებოდა რეზერვუარში ერთი საათის განმავლობაში და ამავე დროის განმავლობაში ამგვარივე მილით გადაიქაჩებოდა ქარხნიდან გემზე 10000 ფუთი. ამიერკავკასიის რკინიგზის საქაჩავი მანქანა ისეთი

მძლავრი იყო, რომ ერთი საათის განმავლობაში 18000 ფუთი ნავთის გადაქაჩვა შეეძლო ნავსადგურში.

ქართული
საქართველო

ნავთის სადენი მილები რკინისა იყო, მილი მილზე ბულები; მილები სხვადასხვა ზომისა. მილები გაყვანილია ნავსადგურში და მიწაში ჩაფლული ისე, რომ მათი თავები ჩანდა მხოლოდ გემის მისადგომ ნაპირებზე; ამ თავებზე მიაჭაბრაკებდნენ რეზინის ან სპილენძის მილებს, ან შლანგებს, როგორც ამას უწოდებდნენ; ამ შლანგების ბოლოებს გემში ჩაყოფდნენ და ამით ასხამდნენ ნავთს გემში.

გემები სხვადასხვა სიდიდისა და ზომისა იყო. ყველაზე უდიდესი გემები ეკუთვნოდა „სამუელ სამუელსონის და აშ.“ ფირმას. ამ კომპანიას ჰქონდა ისეთი გემები, რომელთაც ერთბაშად მიჰქონდათ გემში ჩასხმული 527000 ფუთი ნავთი. ამ გემებს ბათუმიდან ნავთი გაჰქონდათ შორეულ აღმოსავლეთში. გემებს ჰქონდათ სამსართულიანი ბაქანი, რის გამო შიგ ჩასხმულ ნავთს მზის მცხუნავი სხივები არ ხვდებოდა. სამანქანო განყოფილება და გემზე მოსამსახურეთა სადგომები განცალკევებული იყო. გემებზე იყო ამოსაქაჩავი პომპები, რომლებითაც შეიძლებოდა 20000 ფუთა ნავთის ამოსხმა გემიდან ერთი საათის განმავლობაში.

ნავთის გამტან გემთა რიცხვი 1899 წელს იყო ოთხმოცამდე და ყველაში ერთად ეტერდა 17000000 ფუთამდი.

გარდა ამისა ნავთი იგზავნებოდა თუნუქის ყუთებითა და კასრებით; უკანასკნელით ნავთის მინერალური ზეთები. ამ ჭურჭელის დასამზადებლად ქარხნებთან მოწყობილი იყო ცალკე სახელოსნოები თუნუქისა, ხის ყუთების და კასრების. ყუთებით ნავთი მიდიოდა განსაკუთრებით შორეულ აღმოსავლეთას ქვეყნებში, სადაც, საურმე გზების უქონლობის გამო, წვრილ გზებზე და მთის საცალფეხო ბილიკებით, შეიძლებოდა მხოლოდ ტვირთად გადატანა საქონლისა, ისიც პატარ-პატარა პარტიებით.

თუნუქის თითო ყუთში ისხმებოდა მხოლოდ 36 გირვანქა ნავთი. ორი ასეთი ყუთი თავსდებოდა ხის ერთ ყუთში და ისე იგზავნებოდა ბათუმიდან. ამგვარი ვაზიდვა, ე. ი. ყუთებით, ითხოვდა ჭურჭლის საკეთებლად სხვადასხვა მასალას და ამ მასალის დიდძალ დამზადებას: აი რა მასალა იყო საჭირო ამ ყუთების გასაკეთებლად:

1) ხის მასალა, ფიცრები ნაძვისა. ორი მესამედი ამ მასალისა მოდიოდა ავსტრიიდან, აგრეთვე ხერსონიდან და ნოვოროსიიდან; შემდეგ დიდძალი ფიცრები მოჰქონდათ აფხაზეთიდან, კოდორის მიდამოებიდან; 2) თეთრი თუნუქი — მოჰქონდათ ინგლისიდან; 3) ლურსმანი — პეტერბურგიდან და რიგიდან; 4) კალა — ინგლისიდან და სა-

ფრანგეთიდან; 5) სინა (ყუთების ხელისათვის) — პეტერბურგიდან და რიგიდან; 6) ცინკი ფურცლებად — რუსეთიდან; 7) ტყვია — სპანიიდან და საფრანგეთიდან; 8) პრობკა — რუსეთიდან; 9) სპილენძი — რუსეთიდან და საფრანგეთიდან; 10) მარბრის ნიჟე-ვე — რუსეთიდან.

ყოველდღიურად კეთდებოდა 38 100 ხის და 76 200 თუნუქის ყუთი. ამას უნდებოდა ფიცარი 477 კუბიკური მეტრი, 5533 ფუთი თუნუქი, 3171 ფუთი კალა, 4756 ფუთი ტყვია, 2061 გირვანქა მარალის სიმყავე, 2821 გირვანქა სინა, 15240 გირ. ლურსმანი. ეს საშუალო მუშაობის დროს, ხოლო როცა გაძლიერებული მუშაობა იყო, მაშინ მეტი მასალა იხარჯებოდა.

განუწყვეტლივი მუშაობის გამო ქარხნებში ინახებოდა დიდძალი საჭარო მასალა. მცარე კომისიის მიერ შეკრებილი ცნობებით, საერთოდ ყველა ქარხანაში მუდამ ინახებოდა: 1020114 ფუთი თუნუქი, 8888 ფუთი კალა, 13334 ფუთი ტყვია, სიმყავენი — 2893 ფუთი, 19444 ფუთი სინა, 55661 ფუთი ლურსმანი და 66675 კუბიკური მეტრი ფიცარი; ამ უკანასკნელი მასალის დამზადება შემოდგომაზე მატულობდა და აღიოდა 126350 კუბიკ. მეტრამდე.

ამგვარი შეგროვება 200 რეზერვუარისა 20 მილიონი ფუთი ნავთით, ამოდენი ხის მასალათა ერთად ვიწრო ადგილზე, ქალაქის გვერდით და ციხის სიმაგრეების წინ, რასაკვირველია, ყოველთვის საშიში იყო, რის გამო სამხედრო უწყებამ აღძრა საქმე ამ საშიშარი მეზობლობის გაშორების შესახებ. კომისია თავიდანვე გაეცნო იმას, თუ რამდენად მართლა საშიშარი იყო ქალაქისათვის და ცახის სიმაგრეებისათვის ქარხნის არსებული მდგომარეობა და მდებარეობა. კომისიის აზრით, არსებით საშიშროებას წარმოადგენდა მხოლოდ უბრალო კეროსინის შეგროვება, როგორც ადვილად ასაფეთქებელისა და ხის მასალის დიდძალი საწყობები. კომისიამ საჭიროდ სცნო ნავთის ქალაქის სულ სხვაგვარად მოწესრიგება და მოწყობა. საქმეს გააადვილებდა ქარხნების გადატანა და ძველ ადგილას რეზერვუარების აგება და ხის მასალის საწყობების გამართვა, მაგრამ კომისიამ ეს შეუძლებლად დაინახა შემდეგი მოსაზრებით: აყრა ქარხნებისა და მათი გადატანა ახალ ადგილას მოითხოვდა მილიონებს ხაზინისაგან, რადგან ხაზინას ფიქრად ჰქონდა ნავთის რეზერვუარები თავის განკარგულებაში ჰქონებოდა. ამასთან, კიდევაც რომ არ დარიდებოდნენ მილიონებიან ხარჯებს, საფიქრებელი იყო იმ ბაზრებს შერჩენა, რომელაც რუსეთს მოუბოვებია. აყრა-გადატანა, რასაკვირველია, ვაჭრობას შეაფერხებდა, ბაზარზე რუსეთის ნავთის

ადგილს ამერიკის ნავთი დაიკავებდა და შემდეგ ამ დაკარგული ბაზრების დაბრუნება საექვო იქნებოდა. ამგვარი შემთხვევა კიდევაც მოუვიდა რუსეთის ნავთს; ეს იყო 1895 — 1896 წ. ზამთრის ხანაში ამიერკავკასიის რკინიგზა გაფუჭდა და რამდენიმე თვით მიმოსვლა შეწყდა; ამ მცირე ხნის დაბრკოლებამაც ბევრი ბაზარი დააკარგვინა რუსეთის ნავთს და ეს დანაკლისი არ ყოფილა დაფარული.

ქარხნების მოშორებით გადატანა უსათუოდ მოითხოვდა ნავთის ფასის აწევას და ეს მხოლოდ უპირატესობას მისცემდა ამერიკის ნავთს; ყუთებით ვზავნა კი სრულიად უნდა მოსპობილიყო, რადგან ყუთების საკეთებელი სახელოსნოების ახალ ადგილას მომართვა მოითხოვდა ახალ გაუმჯობესებულ მანქანა-იარაღებს, ახალ ხელსაწყოს და ეს კი მეტად დიდ ხარჯს მოითხოვდა. თუ ყუთებით გაზიდული ნავთი უფრო ძვირად არ იყიდებოდა, ეს იმიტომ, რომ ყუთების საკეთებელი სახელოსნოების მოწყობაზე გაწეული ხარჯები უკვე ამოღებული ჰქონდათ მეპატრონეებს.

ნავთის გაზიდვას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა სახელმწიფო ვაჭრობისათვის; ამიტომ საჭირო იყო მისი ხელის შეწყობა და დათმობა მისდა სასარგებლოდ ზოგიერთი ინტერესისა. ეს აზრი გამოთქვა მცირე კომისიამ. კომისიის აზრით, რადგან ნამდვილ საშიშარ საგანს მხოლოდ ჩვეულებრივი კეროსინი წარმოადგენდა, ამიტომ საკმარისად უნდა ყოფილიყო ცნობილი, საშიშროების ასაცილებლად, შიგ ქარხნებში მხოლოდ სახარჯო ნავთის დაგროვება, დანარჩენი კი ქალაქგარეთ და ციხის სიმაგრეების დაშორებით ყოფილიყო შენახული. ამისათვის ახლადგებულ რეზერვუარებში გადატანა დანარჩენ ნავთეულობათა, განსაკუთრებით ნავთის მინერალურა ზეთებასა, არც იმდენად საჭირო იყო და მასთან მეტად ძნელი და რთული შესასრულებელი და გარდამეტებული ხარჯების მომთხოვი საქმე იქნებოდა. მაგალითად, მცირე კომისიის გამოანგარიშებით ნავთის მინერალური ზეთების რეზერვუარები რომ ახალ ადგილას გადაეტანათ (მაგ. 20 ვერსის სიშორეზე) და მათთვის საჭირო ახალი მიღება გაეყვანათ ნავსადგურამდე — მარტო ეს უკანასკნელი 3500000 მანეთი დაჯდებოდა.

ყოვლად შეუძლებლად სცნო კომისიამ ყუთების საკეთებელი ხის მასალის გადატანაც იმ მოსაზრებით, რომ ნავსადგურიდან ამ მასალის გადატანა, იქიდან საჭიროების მახედვით ქარხნებშივე მოტანა მათი, ზედმეტ ხარჯს მოითხოვდა და ნავთის ფასებზეც გავლენას იქონიებდა.

ყოველივე ამის გამო მცირე კომისიამ შემდეგი დაასკვნა: ყვე-

ლა ხისა და თუნუქის ყუთების და კასრების ქარხანა-სახელოსნოები, ნავთის ზეთების და ნავთიანი ნაშთების მსხმელ-მქაჩავე საწარმოები და ტოვებულ იქნა ძველ ადგილებზე. ხის მასალის საწარმოებიც და ტოვებულ იქნა ქარხნებთან, ისე რომ 1891 წ. კანონი მათ არ უნდა შეეხებოდა; ქარხნებისათვის საჭიროს გარდა, ნავთი უნდა გატანილი ყოფილიყო ქალაქგარეთ, სიმაგრეების დაშორებით, რისთვისაც მოხერხებულ ადგილას უნდა აგებულყო ახალი რეზერვუარები და მოწყობილიყო ამ სათადარიგო ნავთის გადაქაჩვა, საჭიროებისამებრ ქარხნებზე, ნავთიან ქალაქში.

რაკი ამ დასკვნაზე შეჩერდა კომისია, ამასთანავე შეუდგა იმ მოხერხებული ადგილების გამოძიებას, სადაც შეიძლებოდა ნავთის ახალი რეზერვუარების აგება. კომისიამ დაათვალიერა მთელი ბათუმის მიდამოები. ამ ადგილების აღწერილობაში ბევრი რამ საინტერესო ცნობებია.

1) ადგილები მდ. ჭოროხის ნაპირებზე და ართვინის გზატკეცილის დაყოფა. მდ. ჭოროხისა და ართვინის გზატკეცილის მარჯვენა მხარეს მდებარე დაბალი ადგილები, რომელზეც წყალდიდობის დროს მდ. ჭოროხი გადივლის ხოლმე, სრულიად უვარგისად იყო ცნობილი. გზატკეცილის მარცხნივ მდებარე ადგილებში, რეზერვუარების ასაგებად გამოდგება ადგილი, სახელწოდებით ხელვაჩაური, ბათუმიდან 7 ვერსათ დაშორებული. სივრცე ამ ადგილისა უდრის 57 დესეტინას. მაშინ იგი წარმოადგენდა გაერთიანებულ საყანებს; თითოეული დესეტინა იძლეოდა 150—200 ფუთამდე სიმინდს. ამ ციებიან და ჭაობიან ადგილას არავინ ცხოვრობდა. აქა-იქ მხოლოდ ფაცხები იყო, სადაც ქურთები ბინადრობდნენ ზამთრობით. ხელვაჩაურის მიწები შეადგენდა 48 კაცის საკუთრებას; მესაკუთრეებმა განაცხადეს, რომ თუ ამ ადგილებს ჩამოართმევდნენ, — თითო დესეტინაზე 600—1200 მანეთამდე მოვიტხოვთო.

2) ბარცხანის ხეობა. აქაურობა მთა-გორიანი ადგილებია და გამოუსადეგრად იქნა ცნობილი ხსენებული მიზნისათვის.

3) ყოროლის წყლის ქალები. ამ ქალებში ბევრ ადგილას შეიძლებოდა ნავთის რეზერვუარების აგება, მაგრამ კომისიამ მოუხერხებლად სცნო ეს და აი რატომ: ბათუმის ზრდასთან ერთად აქ, ამ ქალებში და ხეობაში, თანდათან მრავლდებოდა აგარაკები, ასე რომ მიწის ფასი დესეტინაზე 600—800 მანეთამდე აღიოდა; მცხოვრებლებმა კი განაცხადეს, რომ თუ მიწებს ჩამოართმევდნენ, დესეტინაზე 2400—4800 მანეთამდე მოითხოვდნენ. ის ადგილი, სადაც შეიძლებოდა რეზერვუარების აგება, ერთი ჟმშვენიერესი ადგილ-

თავანი იყო თავისი მდებარეობით და სანიტარული პირობებში ფენილი მრავალი აგარაკებით; ამ აგარაკების პატრონებს ფული ჰქონდათ ჩაყრილი მიწის დამუშავებისათვის, ათასნაირი ძვირფასი ნაშენისათვის; აქ მოყავდათ საუცხოო ხარისხის ხილი, ზრდიდნენ ძვირფას ტროპიკულ მცენარეებს; გაშენებული იყო პოპოვის ჩაის პლანტაციები სალიბაურში და კაპრეშუშში. ნავთის რეზერვუარების აგება მათ მახლობლად საზარალოდ იმოქმედებდა; ნავთის ორთქლით გაქვნილი ჰაერი მეტისმეტად ავნებდა ამ ნაზ მცენარეების კვირტებს და ფოთლებს და ძირითადაც შეცვლიდა ცხოვრების პირობებს ამ ადგილებში, რომელიც მეცნიერებმა იცვენეს საუკეთესო კლიმატიურ კუთხედ შავი ზღვის მთელ ნაპირზე.

განსაკუთრებით დიდი ზარალი მიეცემოდა ნავთის სიახლოვისაგან პოპოვის ჩაის პლანტაციებს, რომელსაც ეკავა სალიბაურში და კაპრეშუშში ორასზე მეტი დესეტინა. პოპოვს აუარებელი ფული ჰქონდა ჩაყრილი ამ ადგილების დასამუშავებლად და გასაწმენდ-დასაშრობად; აგებული ჰქონდა მრავალი შენობა, გაყვანილი ჰქონდა მშენიერი მოკენჭილი გზები მთების კალთებზე; სალიბაურში ჰქონდა ჩაის ქარხანა; შენობებზე დახარჯული ჰქონდა 200000 მანეთამდი; მამულების გაწმენდა-გაუმჯობესებაზე—მილიონზე მეტი. პლანტაციებზე მოსამსახურეთა წლიური ხარჯი იყო — 13500 მანეთი. ყოველდღიურად აქ მუშაობდა 200-მდე ქალი და კაცი. როცა მთელ მამულში მოთავდებოდა ჩაის ბუჩქების დარგვა — ყოველწლიურად მოიწეოდა 400000-დე გირვანქა ჩაი. ჩაი ძლიერ კარგი თვისებისა კეთდებოდა, კარგი ფერისა, გემოსი, სურნელოვანი და არაფრით ჩამოუვარდებოდა საშუალო ხარისხის ჩინეთის ჩაის. მანეთად რომ გაეყიდნა გირვანქა, წლიური შემოსავალი პოპოვს ამ მამულებიდან ექნებოდა 400000 მანეთამდი. კომისიის მიერ შეკრებილი ცნობების მიხედვით, ჩაის მოსაყვანად გამოსადეგი ადგილები, თუ ყველა დამუშავებული იქნებოდა, მოიწეოდა 500000 ფუთამდე ჩაი. ე. ი. მესამედ ნაწილს იმისას, რაც მთელ რუსეთში იხარჯებოდა და რის საფასური აღწევდა 10 — 15 მილიონ მან.

ყოველ ამის გამო კომისიამ შეუძლებლად სცნო ყოროლის წყლის ქალებში და ხეობაში ნავთის რეზერვუარების აგება.

4) **მახინჯაური.** აქაურობაც მოფენილი იყო აგარაკებით. ზოგიერთ მოავარაკეს გაშენებული ჰქონდა ძვირფასი მცენარეულობა მანდარინის და ლიმონის; აქ იყო საგანგებო ჯიშის ატამი, ვაშლი,

მსხალი, ბალი, ლეღვი და სხვა. მიწის ფასი ერთობ დიდი იყო. აქო-
 ამოდენა მოაგარაკეებისა და გაოხრება ამოდენი ნამუშევრისა და
 ცოდვად იქნა აღიარებული კომისიისაგან.

5) ჩაქვის არემარე. აქაც შეუძლებლად სცნო კომისიამ რეზერ-
 ვუარების აგება. საუფლისწულო უწყებას ჰქონდა შეძენილი აქ
 12500 ლესეტანა და ზედ გაშენებული იყო ჩინურ-იაპონური მცე-
 ნარეულობა. 1899 წლამდე ადგილების დამუშავებისათვის დახარ-
 ჟული იყო 800000 მანეთამდე. მთავარი საქმე — აქაც ჩაის ბუჩქის
 გაშენება იყო. ჩაის გარდა გაშენებული იყო ჩინური ჭინჭარი, ბამ-
 ბუკი, მანდარინი, ფორთოხალი და სხვა ძვირფასი მცენარეულობა;
 იქვე მახლობლად იყო ძვირფასად მოვლილი მამულები სტოიანოვი-
 სა, სოლოვცოვის, ვუჩინოს, ვერუს და პოპოვის.

6) სადგურ ქობულეთის არემარე. აქ კომისიამ ორი ადგილი
 მონახა ისეთი, სადაც შეიძლებოდა ნავთის რეზერვუარების აგება;
 ერთი — სადგურის პირდაპირ, მეორე — დიდი მერე. აქ არსად არ
 იყო არც აგარაკი, არც ნაშენობა რამე და ადგილებიც სწორი.

კომისიის აზრით განზრახული რეზერვუარები უსათუოდ ხაზინის
 ზელში უნდა ყოფილიყო, რადგან ეს მოწყობილობა ნაწილი იქნე-
 ბოდა იმ ნავთის მილისა, რომელიც გამართული იყო ხაშურიდან ბა-
 თუმამდე.

უნდა აგებულიყო იმდენი რეზერვუარი, რომ შიგ დატეულიყო
 1000000 ფუთი ჩვეულებრივი ნავთი. თითოეულ რეზერვუარში
 200000 ფუთი; შესაძლებელი ყოფილიყო ქარხნებსა და ნავსადგურ-
 ში თითო საათში 50000 ფუთა ნავთის გადაქაჩვა ამ რეზერვუა-
 რებიდან. ამასთანავე კომისიამ გამოიანგარიშა, რომ ამ რეზერვუარ-
 ების შენახვა-მოწყობას 50 ქვაბით ქობულეთში მოუნდებოდა 2
 მილიონი მანეთი; ყოროლის წყლის ჭალებში — 1600000 მან. კო-
 მისიის გამოანგარიშებით ყოველ ფუთ ნავთზე ფასი 0,16 კაპიკით აი-
 წევდა.

რეზერვუარებიდან ნავთის ქარხნებზე მისაწვდენად უნდა მოწყ-
 ობილიყო ცალკე საერთო გამანაწილებელი სადგური, რომელიც
 თავის დროზე ქარხნების მოთხოვნილებსამებრ მიაწვდიდა ქარხნებ-
 შიაც და ნავსადგურშიც საჭირო ნავთს.

ყოველივე ზემოხსენებულ განზრახვათა აღსრულება მოითხოვდა
 არსებული ნავთის ქალაქის გაფართოებას, რისთვისაც საჭირო ხდე-

ბოლა რკინიგზის საქონლის სადგურის სხვა ადგილას გადატანა. ეს სადგური სახალხო სადგურთან ერთად უნდა გადაეტანათ ქუჩისკენ მთების ძირში. ამ სადგურის გადატანა ჯდება 2 მილიონ 200 ათას თამლი.

რადგან ნავთის წარმოება ამ დროს თანდათან იზრდებოდა და გასაზიდავი ნავთი ბათუმისაკენ მოდიოდა, კომისიამ საჭიროდ სცნო ამთავითვე შექმნილი ყოფილყო ყველა ის ადგილი, რომელზედაც შემდგომში გაიშლებოდა ახალი ნავთის ქალაქი. ეს ადგილები სანჯაყბეგ აბაშიძეებს ეკუთვნოდა, მაგრამ მთავრობამ სახელმწიფო კუთვნილებად გამოაცხადა, რადგან ამ ადგილებზე ეწადა ქალაქს გაშლამატება. ამიტომ, კომისიის მოსაზრებით, ზოგაერთი ნაკვეთი შეიძლებოდა დათმობოდა მოსახლეობას, მაგრამ ამისათვის საჭირო იყო მთავარმართებლის ნებართვა.

ნავთის ქალაქი დაყოფილი იქნებოდა უბნებად; შიგ გაყვანილი მოკირწყლული ქუჩები; განათება ყველგან ელექტრონის; ქუჩებისაკენ მოქცეული შენობების კედლები აგებული ცეცხლის გამძლე მასალისაგან; შენობები ერთი და ორსართულიანებიც, მაგრამ უკანასკნელი არა უმაღლეს ექვსი საეენისა; სახლები ხისაც შეიძლებოდა; სახლების სახურავები კი უსათუოდ ან თუნუქისა, ან კრამიტისა. იმ შენობებს, სადაც ცეცხლი უნდა გაჩაღებულიყო, მზად უნდა ჰქონებოდა ცეცხლას გასაცალკეებლად რკინის ფურცლები.

ყოველ ქარხანას, ცეცხლის საქრობლად ეზოში უნდა ჰქონებოდა ოთხ-ოთხი წყლის ონკანი.

ყოველ სახელოსნოს უნდა ჰყოლოდა დაჭირავებული საიმედო მეთვალყურე, ფხიზელი პიროვნება, ასაკით არანაკლებ 21 წლისა; მის მოვალეობას შეადგენდა სახელოსნოში წესრიგის დაცვა. ყოველ მსხმელ-მჭაჩველ სადგურსა და ქარხანაზე — ღამისაყარაულება არა ნაკლებ ორისა, რომელნიც მორიგეობით იდარაჯებდნენ. ყოველივე ეს ექვემდებარებოდა და ამისათვის მეთვალყურეობა ევალებოდა ბათუმის ციხის კომენდანტს; მასვე უნდა მაეცა ნავთის ქალაქში ყოველივე შენობის აგების ნებართვა; დანარჩენში მეთვალყურეობა და ზედამხედველობა ევალებოდა საქარხნო ინსპექციას და პოლიციას.

კანონის ყოველსავე მოთხოვნის სისრულეში მოსაყვანად ნავთის ქალაქში ქარხნის პატრონებს ვადად ეძლეოდათ სამი წელიწადი ნავთის ქალაქის გეგმის დამტკიცების დღიდან.

პირველი ქართული საღამო „ნინოზა“. — ბათუმი ქალაქისთვის იქნა შექმნილი
საარჩევნო ბრძოლა. — გრიგოლ ვოლსკი და ივანე მესხი. — დღეული მუშაობის
გაზეთის რედაქტორთან.

ასეთი იყო ბათუმი იმ ხანებში და ადვილი გასაგებია რატომ იზი-
დავდა იგი ყოველი მხრიდან სამუშაოსა და ფულის მაძიებელ ხალხს.
ფულიანი ხალხი განსაკუთრებული ხალისით ეტანებოდა აქაურო-
ბას; არაფერს ზოგავდა, რომ აქ ფეხი მოემარებინა, საქმე გაეჩა-
ღებინა და თავისი კაპიტალი დაეტრიალებინა. ამგვარი მოსაქმნარეე-
ბით სავსე იყო ბათუმი და მათი რიცხვი დღით-დღე მატულობ-
და. დაბალი მუშა, რასაკვირველია, დიდ გასაჭირში იყო, მაგრამ
მშველელი და დამხმარე არ ჩანდა. ქარხნები სავსე იყო მუშებით,
რომლებიც საცოდავ პირობებში იყვნენ, მეტისმეტად იჩაგრებოდ-
ნენ. ნამეტურ ჩაგვრას განიცდიდნენ ქართველი მუშები, რომლებიც
ახლად გამოდიოდნენ თავიანთ სოფლებიდან და ახლად ეჩვეოდნენ
მათთვის უჩვეულო მუშაობას. საჭირო იყო გამოჩენილიყო ისეთი
ხელი, რომელიც ასე თუ ისე, თუ არ აამორებდა ჩაგვრას, ერთგვა-
რად მაინც შეუმსუბუქებდა ცხოვრების პირობების სიმძიმეს და
ტანჯვა-ბრძოლას.

და ასეც მოხდა.

ბედმა ბათუმში ჩამოაგდო რკინიგზაში მოსამსახურე ექიმი გრი-
გოლ ვოლსკი.

გრიგოლ ვოლსკიმ და მასთან ივანე მესხმა, სერგეი მესხის ძმამ,
დიდი ამაგი დასდეს ბათუმს და დიდი სამსახური გაუწიეს ქართვე-
ლობას და ბათუმის მცხოვრებთ.

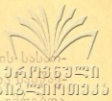
მეფის მთავრობა ჩაგრადა და ათასნაირად ავიწროებდა მკვიდრთ.
სომხობა ფულიანი ელემენტი იყო და მთავრობას ემბრობოდა,
ბერძენი განზე იდგა. სამართლიანობის აღდგენა და წინააღმდეგობის
გაწევა მჩაგვრელთა წინაშე წილად ხვდა ქართველობას და მან კიდევ
იკისრა ეს, რასაც ასრულებდა გულწრფელად და თავგამოდებით.

სათავეში იდგნენ, როგორც ვთქვი, გრიგოლ ვოლსკი და ივანე მე-
სხი. ვოლსკის მამა იყო პოლონელი, დედა კი ქართველი — კეყერაძის
ქალი. მამა ადრე მოუკვდა, დედა ცოცხალი ბუნების, გონებაგახსნი-
ლი ადამიანი იყო თურმე. ვოლსკი განსხვავებულა სიყვარულით
იხსენებდა დედამისს. სწავლა ქუთაისის გიმნაზიაში დაასრულა და
შემდეგ რუსეთში, საექიმო ფაკულტეტზე. ყმაწვილობიდან წერდა

ქართულად ლექსებს უმწიფარიძის ფსევდონიმით. ლექსებმა ერთ-
 დღეა მიიქციეს და უმწიფარიძე საყვარელ პოეტად იყუჩეს. ამასთანავე მან მშვენივრად იცოდა ქართული და რუსული ლებოდა საუკეთესო მთარგმნელად რუსულიდან ქართულად და ქარ-
 თულიდან რუსულად. ღრმად ნაყითხი, ცოდნათ აღჭურვილი, მშვენიე-
 რი მოლაპარაკე, ოხუნჯი — იგი სასიამოვნო მოსაუბრე იყო ყოველ
 შეკრებილობაში, ყოველ საზოგადოებაში. იდეალისტი, გულკეთილი,
 ღრმად მგრძნობიერი, ხალისიანი იგი ძლიერ ადვილად იზიდავდა ყო-
 ველ შემხდურს; მებრძოლი ხასიათის მქონი, იგი გაბედული და შეუ-
 დრეველი იყო ბრძოლაში. როცა მან სავსებით დაინახა ყოველივე
 უსამართლობა და უკუღმართობა, რაც გამეფებული იყო გარშემო,
 გადასწყვიტა ყოველი ღრნე ეღონა, რომ ბათუმში ცხოვრების პირო-
 ბები სხვაგვარ ნიადაგზე დაეყენებინა. ამისათვის საჭირო იყო ქალა-
 ქის თვითმართველობის ხელში ჩაგდება და საზოგადო ასპარეზზე
 გამოყვანა ისეთი პირობისა, რომელნიც მგლურ ხასიათს დაშორებუ-
 ლი იყვნენ. მან, ივანე მესხთან ერთად, შეადგინა მთელი გეგმა იმისა,
 თუ რა გზით მიშველებოდნენ იმ ხალხს, რომელსაც ისროდა სოფე-
 ლო ქალაქისაკენ, რა ღონით გაეადვილებინათ ახალ ადგილას, ახალ
 ცხოვრების გამოწყობა. ფულიანები ყოველ ღონეს ხმარობდნენ
 თავისებურად გამოეყენებინათ უსადსრო ხალხი. ამის გასანელებ-
 ლად ვოლსკი და მესხი იმდენს ეცადნენ, რომ გახსნეს თითქმის მხო-
 ლოდ ქართველებისაგან შემდგარი საურთიერთო საკრედიტო საზო-
 გადოება. დიდად აითვალწუნა ეს საზოგადოება თბილისის კომერცი-
 ული ბანკის ბათუმის განყოფილებამ, მაგრამ დაუღალავმა მეცადი-
 ნეობამ თავისი გაიტანა და დაარსებული საკრედიტო საზოგადოება
 წარმატებაში შეჰყავდათ ხელმძღვანელებს, ნდობას ჰპოულობდა
 და თავის მიზანს ნელ-ნელა აღწევდა — აწვდიდა კრედიტს
 უსაშვალო ხალხს. საზოგადოების თავმჯდომარედ არჩეული იყო
 მდიდარი, განათლებული, განვითარებული ებრაელი შპოლიან-
 სკა. ამის მიმხრობამ დიდი სარგებლობა მოუტანა საკრედიტო
 საზოგადოებას; საქმის მცოდნემ, გავლენიანმა ებრაელმა, წახალისე-
 ბულმა იმ პატივისცემით, რომლითაც ეგებებოდნენ მას ქართველები,
 მკვიდრ ნიადაგზე დააყენა ბანკი.

მეტად საჭირო იყო ჩამოსახლებულთათვის სასწავლებლის გახსნა
 მათი შვილებისათვის; სასწავლებელი უფასო, ვინაიდან პატრონები
 უსადსრონი იყვნენ უმეტეს წილად. ბათუმში არსებობდა წერა-კი-
 თხვის საზოგადოების სკოლა, მაგრამ იგი მეტად ღარიბი იყო და მო-
 უწყობელი, ძლივს ღაფავდა სულს. მას ინახავდა წერა-კითხვის სა-

ზოგადობა და ხანდახან ადგილობრივ იმართებოდა სკოლის სასარგებლოდ წარმოდგენა, მაგრამ აქედან ისე ცოტა შემოდისოღობა ლეგლებს, რომ ერთ მასწავლებელსაც ძლივძლივობით ისტუმრებდა. ამის დასაძლევად და სკოლის გასაღონიერებლად ვოლსკიმ და მესხმა გადაწყვიტეს ყოველწლიურად თოთხმეტ იანვარს, ნინოობას, სასწავლებლის სასარგებლოდ განსხვავებული საღამო გაემართათ. პირველი საღამო არაჩვეულებრივი რამ იყო ბათუმისათვის. თითქმის სამი თვე დასჭირდა მის მოწყობას, მაგრამ შრომას ტყუილა არ ჩაუვლია და საღამო დიდებულად ჩატარდა. ვეებერთელა საზოგადო საკრებულოს დარბაზი ზღაპრულად იყო მორთული; ელექტრონი, რაც მაშინ იშვიათი იყო, — უხვად ანათებდა მთელ საკრებულოს; საკონცერტო განყოფილება, რომელიც წინ უძღოდა საღამოს, შესამჩნევად იყო შემდგარი თბილისიდან მოწვეული ძალებით; ცალკე იყო მოწყობილი აზიური დარბაზი, სადაც უკრავდა თარს განთქმული მეთარე აბდულ-ბალი თავისი ამხანაგებით. საღამოზე მოწვეული იყო საყვარელი მგოსანი აკაკი წერეთელი, რომელსაც სადგურზე დაუხვდა მთლად ქართველობა და რომელიც გამჩინდა თუ არა ვაგონის კარებში, აუარებელმა ხალხმა აღტაცებით შესძახა მქუხარე ვაშა და დიდის ამბით მიაცილა ეტლამდის. აკაკიმ საღამოზე წაიკითხა თავისი ლექსები და, რაღა თქმა უნდა, დიდად აღაფრთოვანა ხალხით გაქედნილი დარბაზი. ლამაზი, შნოიანი, წარმოსადეგი პოეტი, თავისი ტკბილი ხმით, მომღიმარი სახით, მომხიბლავი შეხედულებით მართლა და საყვარელი იყო და თავი მოგვაწონა როგორც ჩვენ, ისე უცხოელებსაც, რომლებიც მრავლად დაესწრნენ საღამოს.

საღამომ დიდი ფული შემოიტანა — სამი ათასზე მეტი, — და დიდი შთაბეჭდილებაც დასტოვა. თოთხმეტი იანვრის საღამო, ნინოობა, მაცოცხლებელ წყაროდ შეიქნა სასწავლებლისათვის — გაჭირვებიდან გამოიყვანა და ფეხი მოამაგრებინა. მაგრამ ამაზე არ შეაჩერეს საქმე და სასწავლებლისათვის საკუთარი შენობის აგებას შეეჭიდნენ. ამისათვის თბილისიდან დაიბარეს წერა-კითხვის საზოგადოების თავმჯდომარის ამხანაგი ნიკო ცხვედაძე. ენერგიით სავსე ნიკო ჩამოვიდა ბათუმში, მოუყარა სკოლის ეზოში ქართველობას თავი და მისებური, მხურვალე სიტყვით მიმართა ყრილობას, რომ შესდგომოდნენ სასწავლებლისა და მასწავლებელთათვის შენობის აგებას. კეთილი განზრახვით მიმართული სიტყვა კეთილად დამთავრდა. ყველამ აღუთქვა დახმარება ამ საქმეში წერა-კითხვის საზოგადოებას, ვინ ფულით, ვინ საშენი მასალით, ვინ პირადი მუშაობით. საქმე ისე გაჩაღდა, რომ მეორე წელაწადს სასწავლებელს უკვე მზად ჰქონდა სამაგალი-

თო დიდი შენობა, მშვენიერად მოწყობილი და ცალკე ბინები მოსწავლე-
 ლელებისათვის. სასწავლებელს შეეძლო დაეტია ორასამდე მოსწავლე და მალე
 კიდევ მიაღწია ამ რიცხვამდე მოსწავლეთა რაოდენობა.
 სასწავლებელი მშვენიერად იყო დაყენებული და დიდ სიმპათიას
 იწვევდა ხალხში. სწავლა ისე ჩინებულად იყო დაყენებული, რომ
 შემდეგში მეოთხე განყოფილებიდან ყოველ წლებით ათი-თორმეტი
 ყმაწვალნი გადადიოდა აქაური შემზადებით ბათუმის გიმნაზიაში.
 ამ სასწავლებლის ფეხზე დაყენებაში, მისი მატერიალურად
 მოლონიერებაში დიდი მუყაითობა და შემწეობა აღმოუჩინეს ვოლ-
 სკას და მესხის ექვთიმე ბერძენიშვილმა და ნიკო საბაევმა. ორივე
 უანგაროდ, გულწრფელად და სიყვარულით ეკიდებოდა სასწავლებ-
 ლის საქმეს.

შრომას უნაყოფოდ არ ჩაუვლია — ბათუმის წერა-კითხვის სკო-
 ლამ დიდძალი შეგნებული ახალგაზრდობა მისცა ხალხს.

• •

1895 წელს უნდა მომხდარიყო ქალაქის არჩევნები ახალი საქალა-
 ქო დებულების საფუძველზე. აი აქეთკენ იყო საჭირო მუშაობის გა-
 მოწყობა, რომ ქალაქის მმართველობისათვის ჩამოეშორებინათ ჭრე-
 ლი ხალხი და ჩამდგარიყვნენ ისეთები, რომელთაც გული ეწოდათ
 აქაურობისათვის და დაჩაგრულა ხალხისათვის. ასეთ დაჩაგრულ
 ნაწილს კი სწორედ ქართველობა შეადგენდა, რომელსაც ყველ-
 გან გზას უღობავდნენ და უკან აყენებდნენ, რომელიც მეტისმეტ
 უპატივცემულობაში იყო.

კაიანდრა, ქალაქისათვის თანამდებობის აღმასრულებელი, რომე-
 ლიც ქართველებს დაურიდებლად „გოლოვოტიაპებს“ ეძახოდა, და-
 რწმუნებული იყო, რომ არჩევნები მის და მისი მომხრეების სასარ-
 გებლოდ დამთავრდებოდა. სომხები კი ფიქრობდნენ თავისი კაცის
 გაყვანას ქალაქისთავად — და ამისათვის კიდევაც ჩამოიყვანეს ბა-
 თუმში სამსახურიდან გადამდგარი გენერალი ვიდაც ბებუთოვი და
 დიდის ამბით ასეირნებდნენ, ბულვარში ხალხისათვის დასანახავად.
 მისი კანდიდატურის სიძლიერე ისე შეფისებული ჰქონდათ, რომ
 ბათუმში ცნობილი დელი (გიყი) მაიორი ტერ-ასატუროვი დაუფარა-
 ვად ხმამაღლა ამბობდა:

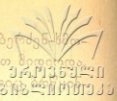
— ბათუმში ქალაქისთავი ან სომეხი, ან ქართველი უნდა იქნეს;
 მაგრამ ქართველებს ამისათვის კაცი არ მოგეძებნებათ და, შვილებო,

არც უნარი გაქვთ საამისო; ამიტომ ჩვენ, სომხებს, გვრჩება სათავისო
ჩადგომა. ამაზე უკეთეს კაცს თქვენ ვერ იშოვითო! უჩუქუნსულნი
თავხედურად გაიძახოდა ამას, რადგან ყველანი თამაშობდნენ
დნენ ჩვენებს.

ამას ბოლო უნდა მოღებოდა და ვოლსკიმ კიდევ მოულო.
იგი შეუდგა გაცხარებულ მუშაობას, რომ მომავალი არჩევნებით
ქალაქის თვითმართველობაში რაც შეიძლებოდა მეტი ქართველობა
ყოფილყო არჩეული, ხოლო გარეშეთაგან საუკეთესო პირები. მუ-
შაობა ამისათვის უნდა წარმოებულყო დაფარულად, გაუხმაურებ-
ლად; საჭირო იყო საქმის დაჭერა თავიდან მხოლოდ სანდო პირებ-
თან; ჯერ ამათი შეჯგუფება, შემდეგ ნელ-ნელა გაშლა, მომხრეთა
სიფრთხილით მონახვა, რომ არ გახმაურებულყო განზრახვა. საჭი-
რო იყო შეჯერება, რომ გამარჯვება მიღწეული იქნებოდა. ამას დიდი
მეცადინეობა ეჭირვებოდა, რადგან ქართველობაში ის აზრი ტრი-
ალებდა, რომ ჩვენ უღონონა ვართ, უძლურნი და მომუშავე ძალებს
მოკლებულნი.

უიმედობა, თავის თავის უნდობლობა ძალზე გამჯდარიყო ქარ-
თველობაში. ამის გაქარწყლებისათვის საჭირო იყო ყოველი ღონე
ეხმარათ. ფეხის თათოეულ ნაბიჯზე გესმოდა შიშის ხმა, რომ უარეს
მდგომარეობაში არ ჩავვარდეთო, რომ უფრო არ გადავიმტეროთ
სხვებით, რაკი გაგვიგებენ თუ რა მიზნები დაგვისახავსო. ამგვარი ში-
ში მძლავრად ისმოდა თავიდან, მაგრამ ვოლსკის და მესხის მოხერხე-
ბული მოქმედება და სიტყვა თანდათან მეტ და მეტ მომხრეებს პო-
ულობდა და თანამგრძობთა რიცხვი იზრდებოდა. აქ მთელი შეთქ-
მულება, ნამდვილი შეთქმულება წარმოებდა.

როცა თანამოაზრეთა საკმაო რიცხვი შეიქმნა, გადაწყვეტილება
შიიღეს შემოეერთებინათ ბერძენთა ამომრჩევლები. დიდის მოხერხე-
ბით მიაღწიეს იმას. ჯერ მოლაპარაკება ჩამოაგდეს გავლენიან ბერ-
ძენთა ამომრჩეველთან იანკო ბენლისთან. დიდი სიფრთხილე იყო
საჭირო მასთან მოლაპარაკების დროს. მახსოვს რარჩად დღლადნენ
ვოლსკი და მესხი იმ საღამოს, როცა ბენლისის მოსვლას უცდიდნენ
მელიტონ ლორთქიფანიძის ბინაზე. დამე იყო, როცა ბენლისი მოვი-
და. მოლაპარაკება გაგრძელდა რამდენიმე საათს. ნიშნები კარგი იყო.
რამდენიმე დღის შემდეგ ბენლისი ისევ უნდა მოსულიყო და თან
მოეყვანა ორი-სამი თავისი ამხანაგი. ასეც მოხდა. დანიშნულ დღეს
ისევ საიდუმლო მოლაპარაკება კარჩაკეტილში, ნამალევად. ასეთი
კრებები დამლამობით ხშირად იმართებოდა, საქმე სასურველადაც
დამთავრდა. ბერძენები არჩევნებში შეუერთდნენ ჩვენებს იმ პირო-

ბით, რომ ქართველი ამომრჩევლები გაიყვანდნენ ხუთ ბერიძესთან-
სანს. საიდუმლოდ წარმოებულ მუშაობა წარმატებით მივიდა.
არჩევნების დღეს იმედიანად შეპყრებდნენ და ეს იმედი
ვალედ აღსრულდა.

ვოლსკის და მესხის მიერ გამოწყობილმა არჩევნებმა გაიმარჯვა.
ამორჩეულ ხმოსანთა უმეტესობას ქართველები შეადგენდნენ; ბერ-
ძნებისაგან დასახელებულნი: ყველანი ამორჩეულ იქნენ. კაიანდრა
გულშეწუხებული დაემხო თავის ყუთს და სასოწარკვეთილებით
ლულულღებდა:

— ეს პატივისცემა დავიმსახურე ჩემი მუშაობით?! ასე გადამი-
ხადეს სამაგიერო ჩემი მუშაობისათვის?!..

საარჩევნო დარბაზში თვალსაჩინო ადგილას სავარძელზე მოთავ-
სებული იყო და არჩევნების მსვლელობას უყურებდა ვანგებ ამ
შემთხვევისათვის თბილისიდან ჩამოყვანილი ილია ჭავჭავაძე.

ბრწყინვალე გამარჯვებამ დიდი აღტაცება გამოიწვია ქართველო-
ბაში.

ახლა საჭირო იყო ქალაქისათვის თანამდებობისათვის შესაფერი-
სი კანდიდატის გამონახვა. სამწუხაროდ, ამ საკითხმა დიდი განხეთქი-
ლება გამოიწვია ისევ ქართველ ხმოსნებში. ზოგნი იმ აზრის იყვნენ,
რომ ქალაქისათვად უსათუოდ რუსი უნდა ყოფილიყო, რომ
მთავრობას გული მოეგოთ, ზოგნი კი იმ აზრს დაადგნენ, რომ
რაკი ქართველობა ჩადგა თვითმართველობის სათავეში, ქალაქისთავი
უსათუოდ ქართველი უნდა ყოფილიყო, ერთგული აღმსრულებელი
დასახული მიზნებისა, გამოცდილი, საქმის მცოდნე; ისეთი პირი, რო-
მელსაც შექირს ქართველობის მდგომარეობა და ერთგულად გაუ-
ძღვებოდა საზოგადო ასპარეზზე ახლად გამოსულ, გამოუცდელ ხმო-
სნებს. ასეთ პირად დასახელებულ იქნა ქუთაისის ყოფილი ქალაქის-
თავი, იმ ხანად გუბერნიის სამართველოს წევრად მყოფი, ლუკა ასა-
თიანი. შექმნილმა უთანხმოებამ სავინიცობოდ გახადა ამ კანდიდა-
ტის გამარჯვება, მაგრამ ამ კანდიდატურის მომხრენი არ ეშვებოდნენ
მის სახელს, რადგან მასში ხედავდნენ გამოცდილ კაცს, სამაგალითო
მუშაკს და ისეთ ხელმძღვანელობის გამწვევის შემძლეს, როგორიც
ეჭირვებოდათ. მისმა მომხრეებმა თავი მოიყარეს მელიტონ ლორ-
თქიფანიძისას, შეადგინეს მისადმი მიმართვა, რომელსაც ხელი მოა-
წერა ოცდაერთმა კაცმა და გამაგზავნეს ამ მიმართვით მასთან ქუ-
თაისში.

როცა მე გადავეცი ბათუმელების თხოვნა ასათიანს, მისი პირვე-
ლი შეკითხვა იყო:

— რად უნდებოდათ ჩემსთანა დალილი, მოქანცული მკვლელობა და საპირო ახალგაზრდა ძალა, რომელმაც უნდა შეძლოს დაძლიება და დიდი საქმისა, რომლისთვისაც ხელი მოუკიდნიათ თქვენებს. მე ვუთხარი, რომ მომმართველებს გათვალისწინებული, აწონილ-დაწონილი აქვთ ყველაფერი და დაბეჭიბებით, სრული დანდობით მოგმართავენ, რათა თქვენი ცოდნით, გამოცდილებითა და შრომით მიეშველოთ ახალ მოღვაწეებს.

— თუკი მაგგვარ საიმედო პირად ვაჩიჩნეული, მადლობის მეტი მე რა მეთქმის და სულით და გულით ვიმუშაებ, რამდენადაც ჩემი ძალ-ღონე შემაძლებინებს.

მე არ დაუფმალე არაფერი; ვუთხარი, რომ არიან სხვა კანდიდატებიც და რომ შესაძლებელია ერთი ან ორი კენჭით გავიდგეს მხოლოდ, მაგრამ ამას ნუ ითაკილებ-თქო.

ჩამოვბრუნდი ბათუმში და ასათიანის თანხმობა ჩამოვიტანე მისი კანდიდატურა. წამოვეყენებინათ ქალაქისთავად.

ცხარე ბრძოლა შეიქმნა ამ არჩევნებზე, კენჭის ყრამ აუარებელი ხალხი მიიზიდა ქალაქის თვითმმართველობის დარბაზში.

ასათიანი გავიდა ერთი კენჭით. ორი სხვა კანდიდატი გაშაგებულნი იქნა.

ასათიანის არჩევას ქართველობა დიდის აღტაცებით მიეგება; მოწინააღმდეგენი მეტად გაბრაზდნენ და ხმამაღლა იმუქრებოდნენ შემდეგ არჩევნებში სამაგიეროს გადახდას.

გუბერნატორმა შალიკოვმა, რომელიც კარგად იცნობდა ასათიანს და დიდად აფასებდა, დაუყოვნებლივ დაამტკიცა არჩევნება.

განახლებულ ქალაქის თვითმმართველობაში სხვა ყაიდაზე გაჩაღდა მუშაობა. საქალაქო საქმეების მცოდნე, მუყაითი, მუშაობაში დაულალავი ახალი ქალაქისთავი თავდაუზოგველად მუშაობდა; მასთან მუშაობდნენ ვოლსკი და მესხი, — პირველი როგორც გამგეობის წევრი, მეორე როგორც მდივანი. მეორე წევრად იყო არჩეული ი. ივანოვი, გარუსებული ლეკი.

აქ უნდა მოვიყვანო რამდენიმე ცნობა ასათიანის შესახებ, რადგან იგი შესამჩნევი პიროვნება იყო იმ დროს. იგი იყო სოფელ ქვიტირიდან, ქუთაისის ახლო მდებარე პატარა სოფლიდან. სწავლა მიიღო ქუთაისის ოთხკლასიან სასწავლებელში; გიმნაზია იმ დროს არ იყო ქუთაისში; სასწავლებლის გათავების შემდეგ იგი შევიდა სამსახურში, მაგრამ მის ჯამაგირს მისი „მფარველი“ უფროსი იჯიბებდა და გამწარებულმა ყმაწვილმა მიატოვა ქუთაისი და გასწია ერევნი-საკენ. აქ იგი შევიდა გუბერნიის სამართველოში, სადაც უცნაური

ამბები ხდებოდა; მოხელეების უმსგავსო საქციელმა მთავრობის ყურადღებაც კი მიიქცია და დანიშნა გამოძიება იმის გამოძიებისათვის, თუ ვინ რას ჩადიოდა სამართველოში. გამოძიებამ აღნიშნა ნაწილი ნელი უკანონობა, უსამართლობა მცხოვრებთა მიმართ, საოცარი მექრთამეობა და ამგვარები. გამოძიებამ აღნიშნა, რომ ერთადერთა მოხელე ასათიანი არის ყოველი ბრალდებისაგან თავისუფალი, წმინდა და უანგარო მოსამსახურე. ამან ყურადღება მიიქცევინა მთავრობას ასათიანისათვის და იგი მალე გადმოყვანილ იქნა ქუთაისში ოლქის სასამართლოს წევრად. შემდეგ არჩეულ იქნა ქალაქისთავად და ირჩეოდა მუდამ, სანამ მასზე გულწაყენმა კალისტრატე ჩიკვაიძემ, რომელმაც ერთ დროს ააფრიალა დროშა ვითომ წვრილი აზნაურობის ინტერესების დასაცავად, იერიში არ მიიტანა ქალაქის თვითმართველობაზე, ისე როგორც ადგილობრივ სათავადაზნაურო ბანკზე. ქუთაისის გუბერნატორმა შალიკოვმა ასათიანი მიიწვია მრჩეველთა საგუბერნიო სამართველოში და ამ თანამდებობაზე იყო, სანამ ბათუმელებმა არ ამოიარჩიეს ქალაქისთავად.

დიდი ცოდნის, დიდი გამოცდილების მქონე, მშვენიერი სიტყვის პატრონი, დიხვი, წარმოსადეგი გარეგნობით, იგი ყოველთვის და ყოველგან დიდ შთაბეჭდილებას სტოვებდა.

განსაკუთრებით მტრულად შეხედნენ მას ბათუმში პირველ დღიდანვე. ბათუმში არსებული რუსული მონარქისტული გაზეთი, საზოგადოებრივი გაზეთი „ჩერნომორსკი ვესტნიკი“, ყოველდღე უშვებდა ილანძღებოდა და ტალახს ისროდა. გაათანობებული რედაქტორი პალმა არას ერიდებოდა ასათიანს და ვოლსკის შეურაცხყოფისათვის. ასათიანს მან დაარქვა ლუკერია (გადაბკეთა ლუკა) და უწერდა საოხუნჯო ლექსებს, არაკებს და ამგვარებს. ასათიანი ხმას არ სცემდა, იგი მუშაობაში იყო ჩართული, ხოლო ვოლსკი, რომელსაც პალმი ვერ გაუტოლდებოდა ოხუნჯობაში, ხშირად ასეთ რამეს იოხუნჯებდა პალმზე საზოგადოებაში, რომ განაგონით პალმი გულზე სკდებოდა. საოცარი ტიპის კაცი იყო ეს პალმი. ქართველები რომ შეეკამა, ეს იყო მისი წადილი. სანამ ჩამოეთესლებოდა ბათუმში, ის ცხოვრობდა თბილისში, თამაშობდა. ოპერეტკაში კომიკურ როლებს და კორესპონდენციებს ათავსებდა სუვეორინის „ნოვოე ვრემიაში“ „ზატერიანის“ ფსევდონიმით. ეს კორესპონდენციები პირდაპირი დაბეზლება იყო ადგილობრივი მცხოვრებლებისა, დაურიდებელი, უსინდისო და უნამუსო. შავრაზმელს ყველა სძულდა

მონარქისტი რუსის გარეშე და, როგორც ეტყობოდა, მთავრობის
ზელს უწყობდა ასეთ მოღვაწეობაში.

ამგვარი მტრულა თვალთ უყურებდა აგრეთვე ქართველობას
მედიდური გამგე როტშილდის სანავთო ქარხნისა ინჟინერი ზრდი-
ლოვსკი, ტომით პოლონელი. ამაყი, მიუჯარებელი, იგი გაუგებარი
მიზეზით ირიდებდა ქართველობას და ამცირებდა მას. მისი ქარხნის
სამართველოს კარები მაგრად დახშული იყო ქართველი მოსამსახუ-
რისათვის. იყო ჭკუიანი, კარგი მოლაპარაკე, მას დიდი გავლენა ჰქო-
ნდა საზოგადოებაში და ქალაქის გამგეობაში, სადაც ის ხმოსნად
იყო. მედიდურს ვერავინ წინააღმდეგობას ვერ უბედავდა და ისიც
დიქტატორობდა. რასაკვირველია, მას საწყენად დარჩა ქართველო-
ბის გამარჯვება არჩევნებში და თავიდანვე ყოველ შემთხვევას ეძებ-
და, რომ დაემცირებინა ქალაქის ახალ მეთაურთა მოქმედება. უსათუ-
ოდ საჭირო იყო ამ პირის ალაგმვა, მისი მძლავრობის შერყევა. ვო-
ლსკიმ იშოვა ამისათვის შემთხვევა. ერთ კრებაზე ზრდილოვსკიმ
თავისებური მქვერმეტყველური სიტყვით გააქიაქა, აღარ მახსოვს რა-
ღაც განკარგულება ქალაქის გამგეობის მიერ მიღებული, და თავისი
სიტყვა ასე დაათავა:

— მოიო სერდცე კროვიუ ობლივაეტსა, კოვდა ვსპომინაიუ
ეტო რასპორიაყენიე!

ვოლსკიმ აცალა სიტყვის დათავება, შემდეგ შეუდგა პასუხის გა-
ცემას და თავისი მოხდენილი პასუხი უცნაურად დაასრულა:

— ია ნე ზნაიუ ობლივაეტსია ლი ვაშე სერდცე კროვიუ, ნო ჩტო
ონო ობლივაეტსია როტშილდოვსკოიუ ნეფტიუ, ეტო ხოროშო
ზნაიუ!

ეს უცნაურობა იყო, ეს დიდი გაბედულობა იყო. ზრდილოვსკის
ვინ გაუბედავდა ამგვარ შეურაცხმყოფ სიტყვას, ვინ შეკადრებდა
ამისთანა სიტყვით მიმართვას! ეს ჩამოთრევა იყო ამ მძლავრი დიქ-
ტატორისა იმ სიმაღლიდან, საიდანაც გულდიდად დასჩერებოდა
ქვევით; დარწმუნებული, რომ ყველანი მის წინაშე თრთიან და ძაგძა-
ვობენ. ვოლსკიმ ჩამოათრია იგი ამ სიმაღლიდან და ყველას დაანახვა,
რომ ამ ამაყი, მედიდური კაცის შეხებაც შეიძლება, გაბედულად
თქმა და რომ იგი არც ისე საშიშარია, როგორც წარმოდგენილი და
მიჩნეული ჰყავდათ.

ამგვარ მძლავრთა ჩამოქვეითებაში დიდი მარჯვე და მოხერხებუ-
ლი იყო ვოლსკი. ზრდილოვსკისადმი მოქცევამ ხომ მთელი ქალაქი
აალაპარაკა, ყველას უყვირდა ვოლსკის გაბედულება და თან აცანო-
დნენ მიხლილ სიტყვაზე. არანაკლება მნიშვნელოვანი იყო მეორე შე-

მთხვევაც. მომხდარი არჩევნებით გულმოსულმა სომეხი ვაჭრებმა კომერციული ბანკის გამგეობამ ქართველ ვაჭრებს დაუფულის გატანის საშუალების მოსპობა. რასაკვირველია, ეს საიდუმლო განკარგულება იყო. ვოლსკიმ ვრცელი, დალაგებული, მამხილებელი წერილი მისწერა. ალ. მანთაშევს, კომერციული ბანკის სრულ გამგეს, მისწერა ბანკის ბათუმის განყოფილების მოქმედება და ბრალს მას, მანთაშევს, სდებდა, რომ ნებას აძლევდა იგი ამგვარა მოქმედებისათვის, რაც უქველად გამოიწვევდა მეტისმეტ გამწვავებას ქართველებსა და სომეხებს შორის. აშკარად მონაყოლმა, დაუფარავად გამოაშკარავებამ თავისი გავლენა იქონია. მანთაშევმა წერილი მოიწერა, რომელშიც იგი ირწმუნებოდა, რომ მას არ გაუცია ასეთი განკარგულება და რომ იგი მოსურნეა ორ მგზობელ ერთა შორის კეთილგანწყობილებისა. რამდენიმე დღის შემდეგ თვითონ ჩამოვიდა ბათუმში, ინახულა ვოლსკი და ხანგრძლივი ლაპარაკის შემდეგ განკარგულებაც მთავრდინა, რომ ბანკის განყოფილებას გაეძლიერებინა ქართველ მსესხებელთათვის კრუდიტი.

საკვირველი მკილავე ახალი გამგეობისა იყო ხმოსანი ვინმე გრივლსკი. ერთ დროს იგი ქუთაისის ოლქის საბაჟოს მდივანი იყო, მერე კი ბათუმის ნოტარიუსი. მოუსვენარი, მოძრავი, ენამახვილი, ბოროტი, საოცარი კომბინატორი, ათასნაირ ახლავრთებულ საქმეებში ჩაბმული — იგი მეფისტოფელის როლს თამაშობდა ქალაქის საბჭოში. ბევრი უთმინეს, ბევრი უცნაური მისი სიტყვა და მოქმედება წაიყრუეს, მაგრამ ვერაფრით ვერ მოდრიკეს ეს ადამიანი, სანამ მოთმინებიდან გამოსულმა ხმოსანმა ნიკო დუმბაძემ ერთ კრებაზე არ მონათლა ის თავისი მარჯვენით.

ხმოსანი ევ. ბოგოსლოვსკი ზრდილოვსკის კვალზე მიდიოდა და დაუტყბრომლად ეკინკლავებოდა ჩვენებს. ვერავითარმა შეჭერებამ ეს კაცი ვერ დააწყნარა, სანამ ხმოსანმა მიხ. ნაკაშიძემ, გაბრაზებულმა მისი ჩაცემებით, ჯოხი არ უთავაზა მას გამგეობის კიბეზე.

ასეთი მოქმედებისათვის იძულებულნი იყვნენ მიემართნათ, რომ რამე რიგად დაეწყნარებინათ ეს უმგვანონი. არ იყო საქებური ასეთი მოქმედება, მართალია, მაგრამ გზაც მეტი არ იყო.

ქართველებისადმი სიძულვილი არ ცხრებოდა და არ ნელდებოდა; გასაოცარი სისტემატურობით ამას აწარმოებდა შავრაზმული გაზეთი „ჩერნომორსკი ვესტნიკი“ და მისი ურცხვი რედაქტორი პალმი.

1896 წელს ზამთარში გარდაიცვალა ყველასაგან დიდად პატივცემული და საყვარელი მოღვაწე გაბრიელ ებისკოპოზი. ზამთარი იყო სასტიკი, დიდთოვლიანი, ისე რომ ყოველივე მისვლა-მოსვლა

შეიკრა და მოისპო. თვეზე მეტი ესვენა გაბრიელი ქუთაისის სოფელში, რადგან გელათში მისი წასვენება ყოველად შეუძლებელი სოფლებიდანაც ხალხი ითხოვდა, რომ გასვენება გადაედო მდინარეში. სანამ გზები არ გაიხსნებოდა და ხალხს მიეცემოდა საშუალება დასწრებოდა საყვარელი მოძღვარის გასვენებას. თვენახევრის შემდეგ შესაძლებელი გახდა მიცვალებულის წასვენება გელათის მონასტერში. გასვენებაზე დასასწრებლად ყოველი მხრიდან აუარებელი ხალხი მიიმართებოდა ქუთაისისაკენ რკინიგზითაც და სასოფლო გზებითაც. გელათის სადგურთან სოფლებიდან ჩამოსული ზღვა ხალხი სოფელ-სოფელ ჯარებივით იდგა მინდორში. სადგურზე საგანგებო მატარებლები ერთი მეორეზე მოდიოდა ხალხით ავსილი. პირველმა მატარებელმა მოასვენა მიცვალებული. თბილისიდან წინა დღით ჩამოვიდნენ ილია ჭავჭავაძე, ვანო მაჩაბელი, აკაკი და მრავალი წარჩინებული მოღვაწეები. მწირველი იყო თბილისიდან ჩამოსული ეგზარხოსი ვლადიმერი, ცნობილი ქართველთა მოძულე. მან ერთი მეტად არასასიამოვნო ინციდენტი გამოიწვია გასვენებაზე. როცა სიტყვებს ამბობდნენ, ჯერი მიდგა ქუთაისის სომეხთა ეკლესიის დეკანოზ ტერდავითზე. მას უნდა ეთქვა სიტყვა. დეკანოზმა კიდევ დაიწყო და მოასწრო მხოლოდ წარმოთქმა ორიოდ სიტყვისა, როცა საკურთხევლიდან გამოსულმა ეპისკოპოსმა დადიანმა შეაჩერა იგი.

— მოითმინეთ, მამაო, — უთხრა მან ტერ-დავითს. — ეგზარხოსმა გთხოვათ სანამ ის არ გავა ეკლესიიდან, კათედრაზე არ ახვიდეთ. ის ახლავე გავა!

დეკანოზმა იმ წამს მიატოვა კათედრა და გაეშურა კარებისაკენ. ამ დროს ეგზარხოსიც გამოვიდა საკურთხევლიდან და მეორე კარებისკენ წავიდა. ეკლესიაში შეიქნა ერთი ყაყანი, ატყდა ყიყინა, ყვიროდნენ ყოველმხრიდან:

— თქვას ტერ-დავითმა სიტყვა, თქვას სიტყვა! ნურავინ უშლით! ეგ არ შეიძლება!

გულმოსულმა ხალხმა მიაყვირა ეპისკოპოსს, რომ მას ნება არა აქვს ასე ირჯებოდეს. ეპისკოპოსი დაიბნა. გაეკიდნენ ტერ-დავითს, სთხოვეს დაბრუნებულიყო და წარმოეთქვა თავისი სიტყვა, მაგრამ მან უარი განაცხადა და თქვა:

— მე ვერავინ დამიშლის წესიერი პატივი ვცე დიდებულ მიცვალებულს და მომავალ კვირას მე ჩემს ეკლესიაში ჩემი მრევლით მუხლს მოვადრეკ მის წინაშე!

მან კიდევაც სავსებით და შვენებით აასრულა თავისი სიტყვა პირველ კვირასვე.

ამ ინციდენტმა დიდი აღელვება გამოიწვია საზოგადოებაში, მაგრამ რა უნდა ექნათ ძლიერ ეგზარხოსისათვის. მისი სვეტიცხოველური დაპირ შეურაცხყოფა იყო დიდებული მოღვაწისა. ს. ი. ბ. ლ. ი. მ. ს. კ. კ.

ეპისკოპოზი გაბრიელი მეტად დაშორებული იყო ისეთ თვისებებს, რომელიც გამოიჩინა სარწმუნოების უმაღლესმა წარმომადგენელმა. იგი უყვარდა ხალხს მისი კლერიკალური მიმართულების გამო კი არა, არამედ იმიტომ, რომ იგი იყო ნამდვილი გულწრფელი საზოგადოებრივი მოღვაწე, მებრძოლი ბერა, რომელსაც არც ერთ თავის ქადაგებაში ეშმაკი არ უხსენებია, რომელიც თავის მიმართვაში ხალხისადმი არკვევდა ცხოვრების პირობებს და ქადაგებდა მაღალი ზნეობის პრინციპებს. გაბრიელი იყო რომ ქუთაისის მთავარ-ანგელოზის ტაძარში ქადაგებდა მხურვალე სიტყვებით ბატონყმობის წინააღმდეგ. ამ ქადაგებამ გამოიწვია განრისხება ერთი მდიდარი აზნაურისა, გვარად კანდელაკის, რომელმაც წამოიძახა:

— ამ ლეკურით გავათავებ აქვე ამ ჩვენს დამღუპველს! და გავარდა ეკლესიიდან და ხმალზე ხელწავლებული უღარაჯებდა ეპისკოპოზის გამოსვლას. გაბრიელს უთხრეს ეკლესიაში მოეთმინა, არ გამოსულიყო — კანდელაკი მოკვლას გიპირებსო; ამის გაგონებაზე იგი გავიდა ეკლესიიდან და გაბედულად, უშიშრად ჩაუარა კანდელაკს. გაბრიელის მოსაკლავად გამზადებული კანდელაკი სახტად დარჩა, ხელი ხმალზე შერჩა.

ხალხს ღრმად უყვარდა გაბრიელი, ტკბილი მოუბარი, უბრალო, თავმდაბალი, მისი კეთილისმყოფელი, მისი დამცველი და ქომაგი. ყველამ ზედმიწევნით იცოდა, რა სასტიკი პასუხი გასცა მან საოლქო განათლების მზრუნველს ცნობილ იანოვსკის, რა გაბედულად გადმოუშალა მისი ანტიპედაგოგიური მიმართულება, რომელიც მას შემოპქონდა ჩვენს სასწავლებელში ერის გადაგვარების წადილით. ყველამ კარგად იცოდა რა წინააღმდეგობას უწევდა გაბრიელი უმაღლეს სასულიერო მთავრობას, რომელიც რყვნიდა ქართველ ეკლესიას და მის მსახურებს. ამიტომ იყო, რომ მთელი საქართველო შეინძრა მისი სიკვდილის გაგონებაზე და განსხვავებული გრძნობით მიაბარა მიწას.

გათახსირებულმა, ქუჭყყიანმა გაზეთმა „ჩერნომორსკი ვესტნიკმა“ ვერც ახლა შესძლო დაეშალა თავისი გათახსირებულობა და ყოვლად უმგვანო, ყოვლად შეუწყნარებელი წერილი მოათავსა თავის ფურცელზე ამ გასვენების შესახებ. წერილი იყო კორესპონდენციის სახისა, როგორც შემდეგ გამოირკვა, დაწერილი ქუთაისის გიმნაზიის მასწავლებლის ვინმე იურკვესკის მიერ. სასაცილოდ იყო აგდებული

ხალხის მგლოვიარობა, გასვენების მსვლელობა, მონაწილენი. დაბო-
ლოს დამწერი ირწმუნებოდა, რომ შეთქმულება. იყო გამზახუნებულნი
ამ დღისათვისო, მაგრამ ფხიზლად ყოფილმა მთავრობამ დროსა და ადგილს
ყო ყველაფერი და მიიღო საჭირო ზომები, რომ არაფერი გაეზედნა-
თო და ვერ გაბედესო. ერთი სიტყვით, წერილი ყოვლად საზიზღარი,
ურცხვი, მახინჯი.

ბატალიონის კანცელარიაში ვიყავი, ეს წერილი რომ წავიკითხე.
ძლივს დავათავე წაკითხვა, მივევარდი გადამწერთა ოთახში ტელე-
ფონს.

— ცენტრალური... ჩერნომორსკი ვესტნიკის რედაქცია... რედა-
ქტორი პალმი... პალმი ხართ?!... რა სინდისმა მოგცათ ნება ისეთი
უმგვანო წერილი მოგეთავსებინათ გაზეთში, როგორც არის დღეს
გაბრიელ ეპისკოპოზის გასვენების შესახებ?!... თქვენ არ იშლით
კლოუნობას და გარჩევნიათ დაუბრუნდეთ ჯამბაზობას, როგორც
იყავით აქამდის! თქვენისთანა გათახსირებულ, ყოვლად გაფუჭებულ
კაცს რა ხელი აქვს რედაქტორობასთან... თქვე სინდისგარეცხილო!

ტელეფონი დაიკეტა. აღელვებულ ლაპარაკზე ჩემს გარშემო მო-
გროვდნენ მრავლად კანცელარიაში მყოფი ოფიცრები და მეკითხე-
ბოდნენ, თუ რამე გამაჯავრა ასე მძლავრად. მე ვანიშნე გაზეთის წე-
რილი და თითქმის ყველანი იმ აზრის იყვნენ, რომ პალმი არა თუ
გასალანძლავია — პირდაპირ საცემი, შეუბრალებლად საცემი.

ცოტახნის შემდეგ ქუჩაში შემხვდა პოდპოლკოვნიკი დუმბაძე.

— რა ამბავი იყო კანცელარიაში?.. მე ახლა ციხის უფროსთან ვი-
ყავი და პალმმა ტელეფონით შესჩივლა, რომ თქვენი კანცელარიიდან
მაგანებენო!

მე ვუთხარი ყველაფერი.

— მეც ასე ვიფიქრე, რომ შენ იქნებოდი! მართლა საზიზღარი
წერილია! ციხის უფროსმა დამავალა გამეგო ამბავი და მეცნობებია
მისთვის, რაც მოხდა!

მეორე დღეს გაზეთში მოთავსებული იყო პატარა წერილი, თუ
როგორ გაილანძლა გაზეთის რედაქტორი: წერილის ავტორი ურიგოდ
იხსენიებდა გამლანძღველს. ჩემი გვარი არ იყო ნახსენები.

— რას აპირობ ახლა? — მკითხა დუმბაძემ წერილი რომ წა-
კითხა.

— პალმს პასუხი უნდა ვაგებო!

— ამოირჩიე შენი სეკუნდანტები! — მითხრა დუმბაძემ.

— რჩეულოვი და ლისოვსკი! — ვუთხარი.

მოკლე ხანში ეს ორი ოფიცერი, მუნდირებში გამოწყობილნი,

მივიდნენ პალმთან და გამოუცხადეს, რომ მე ვიწვევ მას დაქვე
და პასუხს ითხოვენ მისგან.

პალმი იმართლებდა თავს, მაგრამ მიგზავნილ კატეგორიული პასუხი და ვადა მისცეს ორმოცდარვა საათი.

სალამოს ცნობა მივიღე, რომ ციხის უფროსი მიბარებდა. ჩავეცი მუნდირი და წაველ. ციხის უფროსმა თავის კაბინეტში მიმიწვია. დუმბაძე უკვე იქ იყო. ციხის უფროსმა დამინახა რა მუნდირით, ღიმილით შემომძახა:

— რად გინდოდათ ეგ საპარადო მუნდირი?! მე დაგიბარეთ ისე უბრალოდ მოსულიყავით... გამაგებინეთ, რა მოგივიდათ თქვენ და პალმს? ეს ორი დღეა მოსვენება არ მაქვს მისგან, თქვენი დიდი მომჩივნაია ის!

— თქვენო აღმატებულება, გთხოვთ ხუთი, ათი წუთი დამითმეთ, რომ დაწვრილებით გაგაცნოთ საქმე და მაშინ შეგეძლებათ დასდოთ თქვენი მსჯავრი.

— დიდი სიამოვნებით! — მომიგო მან.

მე გადმოვუშალე დაუფარავად, თუ რა უმსგავსო საქციელს ადგანან მრავალნი ქართველების მოძულენი, რა შეუწყნარებელია მათი მოქმედება ჩვენდამი, რომ ამგვარი მოქმედებით მხოლოდ გვაღიზიანებენ და ერთმანეთში მტრობა იბადება, არასასურველი განწყობილება მყარდება; რომ გული გეტკივა, როგორ უპატივეცმულოდ გვეპყრობიან, რომ არ ერიდებიან ხალხის თავმოყვარეობის შელახვას და დამცირებას, რომ თამამად ამაში ირჯებიან ისეთი პირებიც კი, როგორიც არის ზნედაცემული პალმი, რომელმაც არ დაინდო ხალხისაგან სათაყვანებლად მიჩნეული მიცვალებული და ისე ბინძურად შეეხო მასაც და მის მათაყვანებელ ხალხს და რომ ასეთი პირები არა თუ გასალანძლავია, არამედ გასაქრობი და მოსასპობი.

— მე წინააღმდეგი ვარ სისხლის დაღვრისა, მაგრამ პალმის სისხლს კი სიამოვნებით დავღვრი, თუ ბედი ამაში შემეწია! — დავათავე ჩემი სიტყვა.

გენერალმა გაიცინა და სიცილით წამოიძახა:

— ბელურა ჩიტი კი არ არის პალმი!.. (დუმბაძეს ეთქვა გენერალისთვის, რომ მე კარგი მსროლელი ვიყავი და ვითომ გაფრენილ ბელურას არ ვაცილებდი ტყვიას).— ეშმაკებმა წაიღოს მისი თავი! ის ისეთი შეშინებულია, რომ ორჯერ იყო ჩემთან და სული შემეწუხა: რა ექნაო, მე იარაღის ხმარება არ ვიციო და რამერიგად დამიფარეთო. მეტად გამხდალებულია, ისე, რომ შემეცოდა კიდეც. ვურჩიე

ბოდიში მოიხადოს თქვენთან და ისიც სიხარულით დათანხმდა. მეც ვთხოვეთ დაკმაყოფილდეთ მისგან ბოდის მოხდით, ოფიცრებს დასწრებით და ამით გაათავოთ საქმე. ხვალ შუადღეზე იტყვიან თქვენს საკრებულოში და ბოდის მოიხდის. იმედი მაქვს, ამის წინააღმდეგი არ იქნებით.

მეორე დღეს, საკრებულოს დარბაზში თავშეყრილი ოფიცრობის წინაშე პალმა ჩემთან ბოდის მოიხადა და აღმითქვა, რომ გაზეთში თვალსაჩინო ადგილას მოათავსებდა საბოდისო წერილს.

ეს წერილი უკვე აწყობილი იყო, რომ საქმეში ჩაერივნენ ახალი პირები. გაიგეს თუ არა რომ პალმა დუელში აყო გამოწვეულა, რომ მან ბოდის მოიხადა და ბოდის გაზეთში უნდა დაებეჭდა, მივარდნენ პალმთან, გაკიცხეს იგი და მოითხოვეს, რომ გაზეთში თავისა ბოდის არ მოეთავსებინა. პალმა, ამათგან შემაგრებულმა, ბოდის აღარ დაბეჭდა. განსაკუთრებით ცხარობდა გენერალი კლიუჩევსკი, ციხის არტილერიის უფროსი, გაჯავრებული ქართველებზე იმის გამო, რომ იგი ხმოსნად არ ამოირჩიეს ქალაქის თვითმართველობაში. იგი ყვიროდა, რომ კლდიაშვილი ქართველებმა განგებ მიუსიეს პალმს, რომ იგი ასრულებს მხოლოდ ქართველების დავალებას, კი-ცხავდა ციხის უფროსს, რომ მან ქართველების მხარე დაიჭირა პალმის წინააღმდეგ. ატყდა საშინელი აურზაური, მთელი ბათუმი მხოლოდ ამაზე ლაპარაკობდა და ერთმანეთს ედავებოდნენ. პალმის მომხრეებმა მოინდომეს პალმისათვის გაემართათ ოვაციები და ამისათვის საგანგებო ბანკეტი მოეწყოთ. მოწინააღმდეგეებმა გამოაცხადეს, რომ ისინი მეტ გრანდიოზულ ბანკეტს გამიმართავდნენ მე: არევის საზღვარი არ ეღებოდა. შავრაზმელი რუსობა მეტად მომდურავი გახდა ციხის უფროსის, რომ მან მე არ დამსაჯა და პალმა არ გაამართლა. ამ მდურებამ ისე შეაშინა ციხის უფროსი, რომ მან პირი იბრუნა, მე დამიწყო მტყუნება და ერთ ღღეს ციხის შტაბის უფროსის პირით შემომითვალა ორი თვის შეგებულება ამელო და ბათუმს გავმორებოდი, სანამ იქაურობა დამშვიდდებოდა და მიივიწყებდა ინციდენტს; მე უარი განვაცხადე შეგებულებაში წასვლაზე, რადგან ეს მიღებული იქნებოდა, როგორც გაქცევა მტრის წინაშე. მე ვუთხარი შტაბის უფროსს, რომ მას გადაეცა გენერლისათვის ჩემი უარი მის წინადადებაზე და ყური არ ეთხოვა მის მომდურავათვის.

— რაც უნდა ის მიყოს, — ვუთხარი, — მე კი ჩემით ბათუმიდან ფეხს არ გადავდგამ!

კიდევ ასე მოვიქეცი. ბათუმიდან მე ფეხი არ მომიცვლია. გენერალმა კლიუჩევსკიმ თბილისშიაც კი მისწერა, რომ ციხის უფროსი

აძლიერებს რუსების მოწინააღმდეგეთა ელემენტებს და იძულებული გახდა ციზის უფროსი წასულიყო თბილისში და თქვენი თლებინა ამგვარ ბრალდებაში. რამდენიმე ხნის შემდეგ სკიც უცნაური ავადმყოფობით ავად გახდა — თავის ქალის გაგანიერებით — და სულიც დალია. ყაყანიც შესწყდა და მიწყნარდა.

თ ა ვ ი მ ე შ ვ ი დ ე

იმერეთის თავად-აზნაურთა გამგზავრება მოსკოვში მეფე ალექსანდრე III-ს გვირგვინის კურთხევაზე. — თავად-აზნაურთა იმედების გაცრუება და ოცნება უკან დაბრუნებაზე. — ვგნატე ნინოშვილის უკანასკნელი დღეები. — ბუქინსტი ნურის ბაზარში. — საშა წულუკიძე. — ახალი ქალაქისთვის არჩევნები.

მიუხედავად იმ ხელის შემშლლობისა, იმ წინააღმდეგობისა, რომელსაც ეწეოდნენ ჩვენი ხმოსნების მიმართ, ასათიანისა, ვოლსკის და მესხის მეთაურობით ხმოსნებმა დიდი ენერგია და მოსაქნარეობა გამოიჩინეს. ქალაქის თვითმართველობაში გაჩაღდა საღი, არაჩვეულებრივი მუშაობა. გამოჩნდა ბევრი ნიჭიერი მფლავე, მოსაქნარე და საზოგადო ინტერესით გამსჭვალული. სულ მოკლე ხანში და მთავრდა ბათუმის გიმნაზიის გახსნის საქმე, აგებულ იქნა მისთვის ჯერ დროებითი, შემდეგ დიდებული, მუდმივი ორსართულიანი შენობა. მშვენიერი შენობა აიგო აგრეთვე საქალაქო სასწავლებლისათვის. აშენდა ქალაქის გასანათებლად საკუთარი ელექტრონული სადგური; გაიხსნა ასოც საწოლიანი საავადმყოფო, რომლისათვისაც აგებულ იქნა სამაგალითოდ მოწყობილი შენობები; გაიხსნა რამდენიმე დაბალი სკოლა ცალ-ცალკე ყოველ ეროვნებისათვის; დაწესდა ლომბარდი, გაიხსნა ქალთა გიმნაზია; განახლდა ბათუმის გარშემო მდებარე ჭაობების დაშრობისთვის საჭირო მუშაობა ქალაქის გასაჯანსაღებლად; აიგო ნურის მოედანზე მშვენიერი შენობა დახურული ბაზრისათვის; გაკეთდა ასფალტიანი ტროტუარები ზღვისკენ მიმავალ ქუჩებზე; შეუდგნენ ქალაქის გამგეობისათვის შენობის აგებას, იმ შენობის, რომელიც დღეს ამშვენებს ბათუმს. ერთა სიტყვით, ესოთხი წელიწადი მართლა რომ სამაგალითო და საარაკო მუშაობაში ჩატარდა. ყველაფერი კეთდებოდა ფიცხლად და ხალისიანად.

გიმნაზიის გახსნისათვის ბათუმში წინაღვე ბევრს მეცადინეობდნენ, მაგრამ ვერას გზით თავი ვერ მოაბეს. ასათიანმა კი სულ მოკლე ხანში მოახერხა მისი გახსნა ყოფილი მეფისნაცვლის მიხეილნიკოლაევიჩის დახმარებით, რომელიც მას დიდ პატივს სცემდა. ამ

საქმის მოსაგვარებლად ასათიანი წავიდა პეტერბურგში, სადაც ამისათვისაც და სხვა მრავალი საქმისათვისაც ნებართვან და დასაშვან იშოვა. გახარებული ის იყო უკან ვბრუნდებოდიო, მიტუნილი იქნა ჩემთან მოვიდა გულმეწუხებული გიორგი ზდანოვიჩი, რომელმაც შემომჩივლა, რომ ნახევარი წელიწადია თითქმის რაც აქ ვარ შავი ქვის საქმეზე და ვერაფერი გავაწყეო და ვერც ვბრუნდები ხელცარიელი და არც არა გამოდის რა ჩემი აქ ყოფნით. კაცი ვერ ვიშოვე, რომ მიხეილ ნიკოლაევიჩს მივეუბნავო — უიმისოდ კი საქმე არ კეთდებაო.

საქმე იმაში იყო, რომ ზდანოვიჩი ცდილობდა რათა შავი ქვის გადასახიდავი ფასი რკინიგზით რამდენიმე კაპიკით შეემცირებინათ, დაეკლოთ იმ ათ კაპიკზე, რასაც მთავრობა ახდევინებდა ყოველ ფუთზე, და ამით შეძლება მისცემოდათ მწარმოებლებს გაეფართოვებინათ წარმოება. როგორც ამბობდნენ, ასეთი დიდი ტარიფი დაწესებული იყო მიხეილ ნიკოლაევიჩის ხათრით, რომელსაც მარიუპოლის მამულში ჰქონდა შავი ქვა, მაგრამ დაბალი ხარისხის და მოიჯარადრეთა ხელის შესაწყობად ჭიათურის შავ ქვასთან კონკურენციის გასაადვილებლად უკანასკნელზე დიდი გადასახიდი ტარიფი შემოიღეს.

ზდანოვიჩმა სთხოვა ასათიანს ეშუამდგომლა ამ საქმეში მიხეილ ნიკოლაევიჩთან. ასათიანმა არ უთხრა უარი ზდანოვიჩს. ინახულა მიხეილ ნიკოლაევიჩი და დიდი მოხერხებული სიტყვით, რომ მას არ წყენოდა რამე, მოუყვა ჭიათურის შავი ქვის მრეწველთა დიდ გაჭირვებაზე მაღალი ტარიფის გამო, მრეწველობის დაღუპვას შესაძლებლობაზე ახლო მომავალში, თუ რომ გადასახიდი ტარიფი დაკლებული არ იქნებოდა.

საუბარი იყო საუზმობის დროს, რომელზედაც ასათიანი მიბატყებული იყო.

— ლუკა ნიკოლაევიჩ, თქვენც შავი ქვის მრეწველი გახდით? — უთხრა სიცილით ასათიანს მიხეილ ნიკოლაევიჩმა.

— არა, მაგრამ მეც მაინტერესებს ეს ჩვენი ქვეყნის მოლონიერებული წარმოება და ამიტომ ვიკისრე თქვენს წინაშე შუამდგომლობა და გაწუხებთ თხოვნით, თქვენი გავლენიანი სიტყვით დაეხმაროთ ჭიათურელებს! — ვუთხარი მეო.

— ვიცი; მე მამბრალიან იმ მაღალ ტარიფს, რომ ჩემი შავი ქვა ნიკოპოლში და მარიუპოლში უფრო გავასაღო, მაგრამ ეს მართალი არ არის. მე მოიჯარადრეები მყავს, გრძელვადიანი მოიჯარადრენი და

სულაც არ ვერევი ამ საქმეში, მერწმუნეთ! თქვენ თხოვნას კვ. ლუკა ნიკოლაევიჩი, ავასრულებ, უსათუოდ ავასრულებ!

საუზმის შემდეგ მან წერილი მისწერა ვილაც ტრუბეცკისადმი ერთი კვირის შემდეგ ქიათურიდან შავი ქვის გადასაზიდის ტარიფს მოუქლეს სამი კაპიკი.

— ზღანოვიჩის სიხარულს საზღვარი არ ქონდაო და ნიშნად მადლობისა მომიტანა საჩუქრად მარქსის „კაპიტალის“ ორი ტომი, რაც ჩემი ხნის კაცისათვის ძნელი დასაძლევია იყო, მაგრამ ძლიერ მესიამოვნაო, — სიცილით დაათავა მან თავისი მონაყოლი.

ჩამოსვლისთანავე ასათიანი დაუყოვნებლივ შეუდგა გიმნაზიისათვის დროებითი შენობის აგებას. ზოგიერთი დაქინებით მოითხოვდა, რომ მთავარ შენობასთან უსათუოდ აშენებულყო პანსიონი და გიმნაზიასაც სანატორიული ხასიათი გითომ უნდა მისცემოდა. ეს იყო ხრიკი, რომ გარედან მოეყარათ ბავშვები, ადგილობრივნი კი სასწავლებლის კარს გარეთ დაეტოვებინათ. განზრახვა აშკარა იყო, მაგრამ მიუხვდნენ და ცხარე კამათის შემდეგ გადაწყვიტეს რომ გიმნაზიასთან არავითარი პანსიონი არ მოეწყოთ.

უცნაურ პირობებში მოხდა ქალაქის გიმნაზიის გახსნა. ქალაქის საბჭომ დაადგინა გიმნაზიის გახსნა და ნებართვა ითხოვა ოლქის მზრუნველისაგან. გაგზავნილ შუამდგომლობაზე ქალაქისთავმა საიდუმლო პასუხი მიიღო მზრუნველ იანოვსკისაგან. იგი იწერებოდა, რომ არ არის სასურველი გიმნაზიის გახსნა, რადგან იგი მხოლოდ ვაამრავლებს ინტელიგენტი ქალების რიცხვს, რაც სასურველი არ არის, მით უფრო რომ გიმნაზია უსათუოდ აივსება მზარეულების, პარიკმახერების, მეეტლეთა, თერძების და მათი მსგავსი ხალხის შეილებითო.

ეს უცნაური მონაწერი ასათიანმა, ვოლსკიმ და მესხმა გააცნეს რამდენიმე ხმოსანს. ამათ შორის იყო პოდპოლკოვნიკი ნიკო დუმბაძეც. მან დაიყინა წერილის გამოქვეყნება, თუ მზრუნველი უარს იტყოდა განმეორებულ შუამდგომლობაზე გიმნაზიის გახსნის შესახებ და როცა ქალაქის საბჭოს მეორედაც უარი მოუვიდა მზრუნველისაგან, დუმბაძე შეუჩინდა „ჩერნომორსკი ვესტნიკის“ რედაქტორს და იმდენი ახერხა, რომ ზემოთ მოყვანილი საიდუმლო წერილი დააბეჭდვინა გაზეთში. საოცარი შთაბეჭდილება მოახდინა ამ წერილის გამოაშკარავებამ, მეტისმეტი უკმაყოფილება გამოიწვიბ მისმა შინაარსმა. უსიამოვნო შთაბეჭდილების გასაქარწყლებლად იანოვსკიმ ნება დართო ქალაქს გაეხსნა ქალების გიმნაზია. საბჭომ ამის მოგვარება მიანდო ვოლსკის და დუმბაძეს, რომელნიც დაულა-

ლავი ენერგიით შეუდგნენ საქმეს და ნახევარი წლის თავზე გახსნა გიმნაზია და მისთვის ააგეს მშვენიერი შენობა.

სამწუხაროდ, ამ სასწავლებლის გამგედ მოწვეული მანუალონიძე ურიგო საქციელს დაადგა თავიდანვე. ყველას გასაკვირვებლად იგი არჩედა ბავშვებს ეროვნებით და ნამეტნავად ეკერძებოდა რუს მოხლეებს. ეს მეტად აშკარა იყო და დიდ უკმაყოფილებას იწვევდა საზოგადოებაში. ბრძოლა ამგვარ პირებთან მეტად ძნელი იყო, რადგან მათ მთარველობდა მთავრობა, მათ მოქმედებაში არ ხედავდა ბოროტმოქმედებასა და უსამართლობას.

მეტად მძიმე პირობებში იყვნენ მოქცეული ახალი საზოგადოების მოღვაწეები და დიდი მოთმინება იყო საჭირო, რომ მუშაობას არ გადაცდნოდნენ და წვრილმანებში არ გაბმულიყვნენ.

მე ხშირად ვიყავი ასათიანთან. როცა საღამოობით თავისუფალი იყო ხოლმე, შემომითვლიდა მივსულიყავი მასთან. მეც მეტის სიამოვნებით მივიჩქაროდი მასთან, რადგან მეტად მიყვარდა მისი მუსაიფის მოსმენა, მისი ენამახვილიანი ლაპარაკი და ჩვენი ცხოვრების დამახასიათებელი ამბების მოყოლა. სხვათა შორის მახსოვს მისი მონაყოლი იმის შესახებ, თუ როგორ გაემართნენ ჩვენი წარჩინებული წოდების წარმომადგენელნი ალექსანდრე მესამის გვირგვინის კურთხევაზე. საოცარ სურათს ხატავდა ასათიანი ამათ შესახებ.

მთავარმართებლის საამებლად ქუთაისის გუბერნიის მარშალმა ნესტორ წერეთელმა მრავალი თავი და აზნაური გაიტყუა მოსკოვისკენ დაპირებით, რომ თუ ბრწყინვალედ წარვუდგებით ხელმწიფეს, უსათუოდ დიდად დაგვასაჩუქრებსო და დაგვაწინაურებსო. მრავალმა თავად-აზნაურმა დაიჯერა მარშალის სიტყვა. თავი არ დაზოგეს, მიყიდ-მოყიდეს რაც რამ ჰქონდათ, გამოეწყვნენ, მოირთვენ და გაყვნენ საუცხოო ამალით თავის მარშალს. მოსკოვში მართლაც ყურადღება მიაქციეს მათ ჩასვლისთანავე, მაგრამ მალე გვარიანი გაქირვებაც ეწვია უშეტესობას, — ფული შემოაკლდა, დაპირებული დახმარება კი არსაიდან იყო; სასესხებელიც არსად იშოვებოდა. აუტანელ გასაპირში ჩავარდნენ. გამწარებულნი დაეძებდნენ ნესტორ წერეთელს, მაგრამ ეს უკანასკნელი თავის საქმეებს იკეთებდა; ათასში ერთხელ თუ ნახავდა ვინმე; ამ ნახვითაც არა გამოდიოდა რა ცარიელი დაიმედების მეტი. ამასობაში ბევრმა გაყიდა წამოყვანილი ცხენი, უნაგირები და ამგვარები, ოღონდ რამერიგად თავი შეენახათ. დაბოლოს ერთმანეთში აუტყდათ დაუსრულებელი სამღურავეები, ჩხუბი და დავიდარობა. ვინ იცის რითი გათავდებოდა ეს მდგომარეობა, რომ ცოტა მეტ ხანს გაგრძელდებოდა. მეფის გვირგვინის

კურთხევა ისე გათავდა, რომ ბევრს ამთავანს არც კი გაუგია. არც ამათვის ვისმეს ყურადღება მიუქცევია. საზრუნავი შექმნის სიმსროს შოვნა შინ დასაბრუნებლად. წყალობისა და „გაკეთებანი“ ყოველი იმედი გაქრა. ერთადერთი საჩუქარი მარშალმა მიიღო — უმაღლესი საჩუქარი: ჩარიცხული იქნა მეფის ამაღლაში და ებოძა ნება გენერალის საბეჭურებზე ეტარებინა მეფის ვერცხლის ვენზელი. ეს იყო და ეს. ძლივს ჩამოაწიეს სახლამდი საცოდავად მოტყუებულებმა. მათ ჩამოიტანეს მხოლოდ გამწარება და ერთმანეთში ატეხილი უსიამოვნება.

ასათიანი გვირგვინის კურთხევაზე მიწვეული იყო როგორც საგუბერნიო ქალაქისთავა.

განზრახული იყო ბათუმში ელექტრონის განათების შემოღება და ამისათვის სადგურის აშენება. ასათიანმა მოლაპარაკება გამართა ამის თაობაზე სხვადასხვა პირებთან და ბოლოს ქალაქის საბჭოს წარუდგინა მოხსენება. ამ მოხსენებამ დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა ხმონებზეც და გარეშე მაყურებლებზეც. გაცეხულნი იყვნენ ყველანი იმისაგან, თუ როგორ შესძლო ამ მოხუცებულმა ადამიანმა არასპეციალისტმა ასეთი მოხსენების წარდგენა და იმ პასუხების მიცემა, რომელსაც ის აძლევდა მრავალ შემკითხველს. რასაკვირველია, მოხსენება სავსებით მიღებული იქნა და საქმის შესრულებასაც მოკლე ხანში შეუდგნენ. ერთ უახლოეს საღამოს მასთან მყოფმა ვერ მოვიტომინე არ გამომეთქვა ჩემი განცვიფრება და სხვათა სიამოვნებაც მისი მოხსენებისაგან გამოწვეული. მოხუცებულმა გაიღიმა და თქვა: — ამ მოხუცებულობაში ძალაუნებურად შემასწავლეს ფიზიკის ერთი განყოფილება. შემდეგ ეს სახელმძღვანელოები გულდასმით გადავიკითხე და დღეს თითქმის ელექტროტექნიკი გავხდიო, — სიცილით დაათავა მან.

ამგვარი მომუშავე იყო ეს ადამიანი ყოველ საქმეში და ამიტომაც იყო რომ ყოველ მის ნაკეთებს მაგარი ფესვები ჰქონდა და მტკიცე ნაშენობა.

იგი მთელი თავისი სინდისით ამართლებდა იმ იმედს, რომელიც მასზე იყო დამყარებული და როგორც ხალხის მოყვარული ადამიანი ვალად რაცხდა თავისი მუშაობით მაღლა დაეყენებინა ქართველი მოღვაწის პრესტიჟი.

ამგვარივე მიმართულების იყო მეორე მოღვაწეც — ვოლსკი. სათავეში მას ჰქონდა წამძღვარებული, რომ ყოველი ქართველი მოღვაწე, ყოველგვარ საყვედურს გარეშე უნდა ყოფილიყო, ყოველ მიკერძოებას დაშორებული — უნდა ყოფილიყო სამართლიანი და,

რადგან ამ სამართლიანობას ვერ ხედავდა წინანდელ ქალაქის მეთაურებში, კიდევ იმიტომ ყოველივე ღონე იხმარა და შეიჭრა თვით-მართველობაში, შეიყვანა თან ბევრი ახალი ჯერ გამოუცდელი და შემდეგ გამოცდილებაც მისცა და სამართლიანობის გზაზეც დააყენა.

გატაცებული საზოგადო საქმეებით, იგი თითქმის არ გრძნობდა დაღალვას. მხოლოდ კვდრა დილა იყო რომ ჩაიკეტებოდა ოთახში და არავის არ მიიღებდა. ამ დროს მარტო ჩვენ ახლობლები ვიყავით, — ან მე, ან ალექსანდრე აბაზაძე, ან ექიმი კონდრატი მხეიძე. აქვე იყო ჩვენი საყვარელი ალექსანდრე ლორთქიფანიძე, გამოძიებელი, უფროსი ძმა მწერალ ნიკო ლორთქიფანიძის. ლაბარაჯი მხოლოდ ლიტერატურულ თემაზე იყო; ქალაქის საქმეებზე და სადავო საქმეებზე საუბარი დაუშვებელი იყო.

— დასვენება მინდა! უსათუოდ დასვენება! — ამბობდა ვოლსკი. და თვითონ ლიტერატორი-პოეტი, იგი სულდგმულობდა ლიტერატურით. მან ზედმიწევნით იცოდა ქართული ლიტერატურა და უცხოურიც. ყოველი მისი საუბარი ამ დროს ლექციასავით იყო და ჩვენც დიდი სიამოვნებით ვუსმენდით. ზედმიწევნით მცოდნე ქართული ენისა, იგი ხშირად ჩაუჯდებოდა „ივერიის“, „კვალის“ ნომრებს და ასწორებდა ხმარებულ ენას; ამ შენიშვნებით ავსებულ ფურცლებს უგზავნიდა ილია ჭავჭავაძეს და გიორგი წერეთელს. ორივენი დიდად აფასებდნენ ამ შენიშვნებს და სთხოვდნენ გრიგოლს ხშირხშირად მიეწოდებინა ამგვარები.

თვითონ უაღრესად გულწრფელი, გულახდილი გაურბოდა ყოველივე თაღლითს და ხრიკიანს. გულკეთილს — ქვეყნისათვის სიკეთე სურდა. ნაზი და მგრძნობიერი, იგი ღრმად გრძნობდა ადამიანის ტანჯვას და მწუხარებას.

ერთხელ ქუჩაში შემხვდა, თავისებურად მიჩაკუნობდა (ფეხი ჰქონდა წამხდარი და კოჭლობდა) აჩქარებული. მითხრა, რომ ნინო-შვილი ჩამოიყვანეს ძლიერ ავადმყოფი და შემოეთვალა მისთვის ენახა ავადმყოფი. მითხრა წამოდით, მაგრამ მე საქმე მქონდა და ველარ წავყევი.

— ხვალ წავიდეთ! ხვალ ვინახულებ! — ვუთხარი.

მეორე დღეს მიველ ვოლსკისთან ნინოშვილთან წასასვლელად.

— რა კარგი ქენი რომ არ წამოდი ნინოშვილის სანახავად, გული მომიკვდა მისი ნახვით. ახალგაზრდა კაცი უკანასკნელ დღეშია. თვითონაც გრძნობს ამას და ცხარე ცრემლით ტირის. მიშველეთო!.. რითი უშველოს კაცმა — ჭლექი მორეულია მთელი სიძლიერით. ვინ

ოხერი არ დააკვდებოდა ზედ, რომ გადარჩენა შესაძლებელი ყოფი-
ლიყო. ტირის, რომ ბევრი რამ მირჩება განზრახული და მინაკრემ
ბელი, დაუბოლოვებელი... სიკვდილი კი არა, მუშაობა მხოლოდ! სიკვ
შაობა!.. და ამას ისეთნაირად ამბობს რომ გული მოგეხარება! ბე-
ვრი ვამშვიდე, მაგრამ ვერ დავამშვიდე ვერას გზით!

ვოლსკიმ გადადო საქმეები გვერდზე და გავეშურეთ ხასტუმრო-
საკენ, სადაც იწვა ნინოშვილი. მივედით სასტუმროში, მაგრამ ნინო-
შვილი იქ აღარ დავიხვდა, უკანასკნელი მატარებლით იგი წაეყვანათ
ბათუმიდან სოფელ ჩიბათში, რადგან აღარავითარი იმედი აღარ იყო
მისი სიცოცხლის გაგრძელებისა.

შეწუხებულნი უკან გამოვბრუნდით.

— დაიღუპა ყმაწვილი კაცი... დაიღუპა ნიჭი, საქირო ნიჭი! —
განსხვავებული სიმწარით ამბობდა გრიგოლი.

მისმა მგრძნობიერმა გულმა ღრმად განიცადა საწყალი ეგნატეს
ტანჯვა და უზომოდ შეწუხებული ხშირად იგონებდა სიკვდილის წინ
მის გაწამებას.

განსხვავებული კეთილი გულის პატრონმა, საოცარი რისხვით
მისვლა იცოდა უსაქიელო ადამიანთან. აქ ის პირდაპირ გადარეუ-
ლივით იყო. მისი გაბედული, უშიშარი მიმართვა სავსე იყო ხოლმე
გამანადგურებელი სიტყვებით. არ იცოდა დარიდება, რაც უნდა პი-
როვნება ყოფილიყო, უმაღლესი, უმაღლესი — ამ დროს გარჩევა
არ ჰქონდა. გავლენიანობით, თავისი სიდიადით მას ვერავინ შეაში-
ნებდა და ვერ ჩააჩუმებდა. სიტყვა ბასრი, ენამახვილი იგი მშვენიე-
რი რამ იყო რისხვის წუთებში. უყვარდათ ეს ლამაზი, თავზარდამცე-
მი რისხვა მისი, როცა იგი აცამტვერებდა რომელიმე მაღალ საფეხუ-
რზე მყოფ ზვიად პიროვნებას.

აღელვებულ, მოუსვენარ ცხოვრებაში მყოფი მოსვენებას იგი
პოულობდა ახლო ამხანაგებში და განსაკუთრებით ბათუმის საბაყოს
მოხელის პეტრე ღლონტის ოჯახში. ეს ოჯახი განსხვავებულად უყვა-
რდა ვოლსკის; გვიყვარდა ჩვენც, დანარჩენებს, რადგან ოჯახის პა-
ტრონები, როგორც პეტრე, ისე მეუღლე, მაკრინე, საყვარული ადა-
მიანები იყვნენ თავიანთი ხასიათის გამო. კვირა დღეს და ყოველ
სალამოს აქ იყრიდა თავს ბათუმის მრავალი ახალგაზრდობა, აქ ეც-
ნობოდნენ ერთმანეთს, აქ ენაცვლებოდნენ აზრებში, აქ იმართებო-
და ხშირად გაცხარებული მსჯელობა ჩვენი საქმეების შესახებ.

ოჯახის პატრონი, საოცარი ხალისიანი ადამიანი, მეტად უყვარდა
ყველას; ამგვარივე პატივისცემით და სიყვარულით შემოსილი იყო
პეტრეს მეუღლე — მაკრინე. ქეთევან ყურულის წასვლის შემდეგ

მაკრინე ღლონტისას ჰქონდა მიკუთვნილი ყოველივე საზოგადო
საქმეებში მეთაურობა, მაგალითად: როგორც წერა-კითხვის სკოლის
სასარგებლოდ საღამოების გამართვა, ჩამოსულ ქართული წიგნების
არტიტების ხელისშეწყობა, სხვადასხვა საქველმოქმედო წარმოდგე-
ნების მოწყობა და სხვა. იყვნენ სხვა ოჯახებიც ამგვარ საზოგადო
მუშაობაში ჩაბმული, როგორც მაგალითად, გრიგოლ ელიავასა,
სეფე მხეიძის, მიხეილ ნაკაშიძის, ივანე მესხის ოჯახები. მრავალი
საქმის აღმსრულებელი იყო ექვთიმე ბერძენიშვილი (ქართული სკო-
ლის ამშენებელი), ნიკო საბაევი, ივანე კაკაბაძე, სარდიონ ქუთათე-
ლაძე, გერასიმე სანაძე, მიხეილ ბეთანელი — ადამიანი საოცარი ცო-
ცხალი ბუნების, დაუღალავი მომუშავე, ამერიკაში რამდენიმე წელი-
წადს ნამყოფი, ინგლისური ენის მშვენივრად მცოდნე. ბეთანელმა
აღმოაჩინა ახალციხის მახლობლად, თავის სოფელში, ინფუზორიტი
და, სანამ ცოცხალი იყო, დიდი მუშაობაც ჰქონდა გაჩაღებული მისი
გასაღებისათვის.

ეს პირები, ეს ოჯახები, ეხვივნენ ვოლსკის გარშემო და ყოველ-
ნაირად ხელს უწყობდნენ მოღვაწეობაში.

ამათ გარდა გვქონდა ერთი ბინა, სადაც მხოლოდ მამაკაცები
იყრიდნენ თავს და საზოგადო საქმეების შესახებ მსჯელობაში იყვ-
ნენ. ეს იყო ბათუმის ოლქის უფროსის თანამშემწის მელიტონ ლორ-
თქიფანიძის ოჯახი. ყმაწვილობისას ლორთქიფანიძე გეოგრაფიის
მასწავლებლად იყო ერთ სამაზრო სასწავლებელში. რუს-ოსმალეთის
ომის შემდეგ მიატოვა მასწავლებლობა და შევიდა ადმინისტრაცი-
აში, ბათუმის ოლქის უფროსის თანამდებობაზე. დარბაისელმა, თუვა-
ზიანმა, ხალისიანმა ადამიანმა მრავალი პატივისმცემელი მოიპოვა.
საღამოობით მისას ვის არ ნახავდი! დიდად უყვარდათ ადგილობრივ
მცხოვრებლებსაც და მის გარშემო იყრიდნენ თავს. აქ ნახავდი მაშინ
სიცოცხლით სავსე გულ-ალა კაიკაციშვილს, დიდი-ალა ნიქარაძეს,
რომლებმაც შეისმინეს და თავიანთი ვაჟები თბილისში გაგზავნეს
სათავადაზნაურო გიმნაზიაში სასწავლებლად, როცა სხვები ამას
გაუბრბოდნენ იმის შიშით, რომ შვილები გაგვიქრისტიანდებიანო.
ამათ შვილებს კოწია მუხრანელი ზრდიდა თავის ხარჯზე. ორივემ
დაამთავრეს გიმნაზია და ოდესის უნივერსიტეტში შევიდნენ. საუბე-
დუროდ გულ-ალას შვილი, საოცარი ნიჭის პატრონი ყმაწვილი, ავად
გახდა და მოკვდა ოდესაში; ნიქარაძემ კი გაათავა უნივერსიტეტი და
დღესაც მოღვაწეობს ბათუმში.

ხშირი სტუმრები იყვნენ ტუფან-ბეგ შარვაშიძე — აჭარელი,
ახმედ-ბეგ ბეჟანიძე, ფერად-ბეგ ბეჟანიძე, სულეიმან-ბეგ ბეჟანიძე,

სანჯალ-ბეგ აბაშიძე, ჰუსეინ ეფენდი ქათამაძე, ძმები ხიმშიაშვილები და მრავალი სხვა. ამათ მოჰქონდათ აქ თავისი მწუხარება და ღალბინებაც, აქ ეძიებდნენ დარიგებას და გზის ჩვენებას. გასაჭირში ლორთქიფანიძისა და ვოლსკისაგან, გასაჭირში, რომელიც მძლავრად ჰქონდათ გარშემორტყმული. ხანდახან მოდიოდა აქარელი ალი-აღა სირაძე, უკვე შეხნიერებული კაცი, მაგრამ ჭარმაგი. იგი ვანთქმული იყო თავისი ენამახვილობით მთელ აქარაში; იყო გასაოცარი მოქართულე, მშვენიერი მოლაპარაკე და საოცარი სიტყვა-მოსწრებელი.

აქარის გლეხობაც ხშირად მოდიოდა ლორთქიფანიძესთან შემოწმებისა და დარიგების მისაღებად. ხუმრობით საქართველოს კონსულს ვეძახდით მას და საკონსულოს მის სახლს. არ ვიცი დასმენილი იყო თუ რა როლს თამაშობდა მისი სახლი თუ სხვა რაღაც იყო, ოღონდ სრულიად უმიზეზოდ ერთ დღეს მთავარმართებელმა ვოლიცინმა სამსახურიდან გადადგომის ქალაქი შეატანიხა და დაითხოვა სამსახურიდან. ვოლიცინის დროს ტენდენცია იყო, რომ რუსობა ყოფილიყო მხოლოდ ადმინისტრაციაში და, ალბათ, ესეც როგორც ქართველი მოხვდა გაძევებაში, მით უფრო რომ დიდი გავლენა ჰქონდა აქარლებზე.

ახლოვდებოდა ქალაქის ახალი არჩევნები. ბევრი რამ გაკეთდა როგორც ზემოთ აღვნიშნე ამ წლებში; ხმოსნებმა დიდი უნარიანობა გამოიჩინეს და დაამტკიცეს, რომ მათ შეუძლიათ სასარგებლო მუშაობა-მოღვაწეობა, მაგრამ მდგომარეობა მაინც სამძიმო იყო და საშიშარი. რუსი მოხელეები და სომხის ბურჟუაზია შეერბებული ძალ-ღონით ეწინააღმდეგებოდნენ ქართველობას და მისი დაცემა სულით და გულით სწადდათ. ეს აშკარა, ნათელი იყო ყველასთვის, მაგრამ ისევ ჩვენში იყო ისეთი მიმდინარეობა, რომ მდგომარეობას, საშიშრად ხდიდა, იმ მიმდინარეობის გამარჯვებით შესაძლებელი იყო ქართველებს ისე დაჰკარგოდათ ინიციატივა, საზოგადო საქმეების ხელმძღვანელობა, სათავეში მოჰყევა და ისევ დაჩაგრულ ელემენტად გამხდარიყვნენ, როგორც წინათ იყო.

1894 წელს ნინოშვილის საფლავზე, მისი გავლენების დღეს, წაკითხული იყო დეკლარაცია იმ პარტიის, რომელსაც შემდეგ დაერქვა სახელად მესამე დასი. დეკლარაცია დაიბეჭდა „კვალში“ და დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა საზოგადოებაში. დაახლოებით ადგვარი რამ დაისტამბა აგრეთვე ქართულ პრესაში: — ეს იყო გ. მაიაშვილის წერილი მიმართული საზოგადო მოღვაწეებისადმი, დაბეჭდილი ჟურნალ „ივერიაში“. წერილმა დიდი შთაბეჭდილება მოახ-

დინა, მაგრამ მკითხველთა წრე იმ ხანებში მეტად ვიწრო იყო და ამიტომ ფართო გავრცელება არ ჰქონია ამ შესანიშნავ წიგნს. რომელიც წარმოადგენდა საოცრად შედგენილ პროგრამას ეკონომიური ცხოვრების განსავითარებლად.

რამდენიმე ხნის შემდეგ, მსგავსმა დეკლარაციამ კი აუარებელი მსმენელი იპოვა, იგი შეიჭრა ხალხში, არ დარჩენილა მხოლოდ ინტელიგენციის კუთვნილებად, მოიპოვა მრავალი მსმენელი ახლად გაღვივებულ წრეებში და დიდ გავლენას ახდენდა მათზე.

ბათუმის ქუჩებში ყოველ ფეხის ნაბიჯზე შეხვდებოდი სხვანაირი სიმარდით მოსიარულეს, გატაცებულ კილოზე მოლაპარაკე ყმაწვილობას „კვალით“ ხელში.

ნურიის ბაზარზე ვაჭრობდა ერთი ბუკინისტი, სპირიდონ ჭელიძე. ჰქონდა მალაზია ავსილი ძველი და ახალი წიგნებით, წიგნაკებით, ფურცლებით, გაზეთებით. იგი იყო ნამდვილი ჩვენებური შოველი, ერკმან-შატრიანის „ერთი გლეხის ისტორიის“ გმირი. დაჰქონდა წიგნები, წიგნაკები სხვა ქალაქებში, სოფლებში; ხან ჰყიდდა, ხან ისე ავრცელებდა-არიგებდა. შესმენილი, საკმაოდ განვითარებული, ენამეტყველი — იგი საოცარი ენერჯის პატრონი იყო, ამასთან გულკეთილი და მოსიყვარულე ადამიანი. ახალგაზრდა, თავისი ტკბილი სიტყვით და მოქცევით, ხიბლავდა ახალგაზრდობას, რომელიც მხოლოდ მოდიოდა მის მალაზიაში და ხშირად მართავდა საერთო საუბარს-დაობას ამა თუ იმ საგანზე.

მე ძლიერ მიყვარდა ამ მალაზიაში სიარული — მიყვარდა მისი პატრონი და მიყვარდა მოსმენა იმ გაცხარებული დაობისა, რომელიც იქ იმართებოდა ყმაწვილებს შორის.

მასხოვს ერთხელ ერთმა ყმაწვილმა გატაცებით წამოიძახა: მე მარქსისტი ვარ და ვერავითარი ძალა მას ვერ ჩამომამორებს!.. დავიბადე ლარბი ოჯახში, ვიზრდებოდი სიღარიბე-სიღატაკეში; გაჭირვებაში ვსწავლობდი, სიღარიბის და სისაწყლის მეტს გარშემო ვერას ვხედავდი... და ახლა თვალი გავახილე... მოითმინე, მოითმინე, მოთმინებთა შენითა პოებდე სასუფეველსაო... რომ მოკვდები, იქ, საიქიოს, ზეცაში, მოგეზღვევა სამაგიერო ბედნიერებაო... ვინ იცის იმ საიქიოს, ზეცას რა ამბავია — ვის უნახავს, ვის მოუტანია იქაური ამბავი?!. ტყუილი დაიმედება, თავის მოტყუებაა... მარქსმა კი სამოთხე ზეციდან დედამიწაზე ჩამომიტანა, აქ გამაჩინა, აქ მომცა ჩემს სიცოცხლეში... პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა, შეერთდით!.. მიგვაგნებია გზა და ყველა რომ შევეერთდებით, ყველა გაჭირვებულები სამოთხეს აქ გავაჩენთ, სიცოცხლეში. სიკვდილის შემდეგ კი

არა! ამისთანა მქადაგებელს ჩამოვშორდები? — არასოდეს, არაფრის გულისათვის! მე არ ვიცი ვინ ვარ ახლა — ქართველი ვარ, რა კანონები მეხი თუ სხვა ვინმე — არც მინდა ვიცოდე; მე ვარ პროლეტარი — პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა, შეერთდით! აქ არის, ამაშია ჩვენი ხსნა.

ერთხელ ვოლსკის მოუტანეს ერთი ყმაწვილის ნაწარმოები, ხელნაწერი, წასაკითხავად და თავისი აზრის გამოსათქმელად. ნაწარმოები წარმოადგენდა პატარა მოთხრობას სათაურით „ის“. ავტორი იყო, სახელი არ მახსოვს, გვარად კალანდაძე. მოთხრობას წამძღვარებული ჰქონდა წინასიტყვაობა, რომელშიაც ავტორი ამბობდა, რომ დღევანდელი ცხოვრება ეწინააღმდეგება კაცობრიობის ერებად დაყოფას, სპობს იმ მრავალ ენათ, რომელზედაც ლაპარაკობენ ეს ერები, რაც ხელს უშლის შეერთებას, ამორებს ადამიანს ადამიანისაგან და ამის მაგიერ შემოაქვს ახალი ენა ხმარებაში — ესპერანტო, რომელიც მისცემს საშუალებას ერთმანეთის დაახლოებაში და გაგებაში. ჩემს მოთხრობას საუბედუროდ ვწერ ჯერ ქართულადო, რადგან ესპერანტოს ცოდნა ჯერ არ არის იმდენად გავრცელებული და შემოდებულიო და ჯერჯერობით არც მე შემარჯვება მისი ხმარებაო: მომავალი კი მისიაო. ჩემი მოთხრობის გმირს სახელად ვარქმევ „ის“. რადგან პეტრე რომ დამერქვა — ეს იქნებოდა ქართველი, პიოტრ რომ დამერქვა, იქნებოდა რუსი, პიერ — იქნებოდა ფრანგი, „ის“ კი საერთო იქნებოდა. აგრეთვე მოთხრობა უნდა აშენებული იყოს ისეთ ნოვლენაზე, რაც ყველასთვის საერთოაო. მაგალითად, ამ ნაწარმოებში — შიმშილზე. შიმშილი ყველას ერთგვარად აწუხებს და ყველასათვის უბედურებაა ერთნაირად. ამიტომ ამ მოთხრობაში იგი იქნება მთავარი ღერძიო. სად იმყოფება ჩვენი გმირიო? — ეს ზღვაა, ზღვის ნაპირი, რადგან ზღვა დიდებულია და მძლავრიო. ამ შესავალის, განმარტების შემდეგ იწყებოდა თვით მოთხრობა. „ის“ იწვა ზღვის ნაპირას შიმშილისაგან მეტისმეტად შეწუხებული და ღონემიხდილი; ეძლეოდა სხვადასხვა ფიქრებს. შემდეგ ბრუნდებოდა სალამოს თავის ბინაზე და მიქანცული ეშვებოდა თავის ხმელ საწოლზე; ოთახში სინათლე შემოდოდა გარეთ ქუჩაში ანთებულ ელექტრონის ლამპიონიდან. ბევრი იბორგა „ის“-მა თავის ხმელ ლოჯინზე შიმშილისაგან ძალმილეულმა და თავისი სიცოცხლე დაათავა მით, რითაც თავდება საერთოდ ყველას სიცოცხლე — სიკვდილით. დილას იგი მოკვდა.

მოთხრობა იყო პატარა, მოკლე, დაწერილი პრეტენზიით; იგი უნდა ყოფილიყო დამწყები ახალი ლიტერატურის და ლიტერატურული ფორმის მაგალითი.

მე დიდად მონდომებული ვიყავი შემენახა ეს ნაწარმოები სა-
მახსოვროდ; მინდოდა მეთხოვა იგი ავტორისათვის, მაგრამ ვერცხულ
სკიმ იგი სასაცილოდ აიგდო, ბევრი იოხუნჯა და ჩემდა გავუხარყვე
დაუბრუნა ავტორს.

ზოგიერთნი კი მათებურად გაგებულ კოსმოპოლიტიზმის მიხედ-
ვით აშენებდნენ თავიანთ ოჯახებს. როტშილდის ქარხნის ერთმა
მუშამ, გერონტი ც-იამ, რომელმაც რუსული ენა იმდენად იცოდა,
რომ ძლივს ორ სიტყვას თუ გადააბამდა ერთმანეთს, უკუაგდო თავი-
სი ეროვნება და მოიწადინა კოსმოპოლიტური ოჯახის შექმნა. მისი
აზრით ამისათვის საჭირო იყო მხოლოდ სხვა ეროვნების ქალის
შერთვა და კიდევ ასე მოიქცა: შეერთო ქალი, რომელმაც ერთი
სიტყვა ქართული არ იცოდა.

მოვდივარ ერთხელ თეატრიდან სახლში. ღამეა.

— დავით! თუ არ მიგეჩქარებათ, თქვენთან საქმე მაქვს!

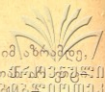
შეგჩერდი, მივიხედე — გერონტია.

— არ მიმეჩქარება, — მივუგე. — რა ამბავია, ჩემო გერონტი?

ახალგაზრდა მუშა პატიოსანი და გულწრფელი ადამიანი იყო,
კარგად ვიცოდი მისი წადილი სინათლეზე გამოსულიყო, თავისი
შეგნება რაც შეიძლებოდა გაეფართოებინა. მე ხშირად ვხვდებოდი
მას და მიყვარდა ყოველთვის მასთან მუსაიფი. აღელვებულ კილო-
ზე მისმა მომართვამ გამაკვირვა.

— რა ამბავია, გერონტი? — მეგობრულად შევეკითხე.

— თქვენი ღარიგება მინდა, თქვენი რჩევა მჭირია, ძვირფასო
დავით, რარიგად მოვიქცე, რა გზას დავადგე იმ გაჭირვების ასაცი-
ლებლად, მე რომ ჩავევარდი ჩემი დაოჯახებით... ვიცი რომ თქვენ
გულით მომეკიდებით და ამიტომ მოგმართავთ. ოჯახს მოვეკიდე,
მეგონა გავბედნიერდებოდი... ამას ისე გეუბნებით, როგორც მო-
სიყვარულე უფროს ძმას, მამას. შევეციდი, გადავციდი — მე ისევ ჩვე-
ნიანი ვინმე უნდა მომეყვანა. ახლა ვხვდები, რომ ის უცხო ქალი
და მე არ უნდა შევეყრილიყავით. უნდა მეფიქრა, რომ სახიერო არა-
ფერი გამოვიდოდა და აკი არ გამოვიდა. ნამეტანი ევირიეთ, ერთ-
მანეთის არაფერი გვესმის, იმას ნამეტურ ჩემი; სწყინს როცა ჩემ-
თან მოსული ამხანაგები ქართულად დაიწყებენ ლაპარაკს, უბატივ-
ცემოდ ექცევა ჩვენს წარჩინებულ ხელმძღვანელებს, ნუ დადიანო,
არ შესიამოვნება მათი შეხედვაო — ერთი სიტყვით ყველაფერი ჩვე-
ნი შეიძულა უცნაურად და გული მიკვდება. ცეცხლი მეკიდება ამას
რომ ვხედავ... ვევედრები, ვეხვეწები, ვაჯერებ რაც შემიძლია, ნუ
ადგიხარ ამგვარ გზას-თქვა, მაგრამ არაფერი ეწყობა... რა ვქნა აღარ

ვიცი!.. პირდაპირ ჯოჯოხეთია ჩვენი ცხოვრება, მივედი იმ აზრამდე, რომ გაშორება სჯობია-თქო... მაგრამ თან მრცხვენია, თანაც ვეფხვნი რაღა მოვანერხო... არა და, დავიტანჯე კაცი... რას ვფიქრობდი... რას შევეყარე?! რაიმე გზაზე დამაყენე... მირჩიე რამე, დავით, თქვენი ჭირიმე!.. სხვას კი ვერ გავეუმხელ ამგვარ ჩემს ტანჯვას... თქვენთან მოვიქეცი, ვიცი რომ გულთან ახლოს მიიტანთ ამ ჩემს მწუხარებას და დამეხმარებით რამე გზით გამოვიდეთ ამ უბედურებიდან...

ვერავითარმა საშუალებამ ვერ გასჭრა, რომ მშვიდობიანობა დამყარებულიყო ცოლ-ქმარს შორის და ამგვარად აშენებული „კოსმოპოლიტური ოჯახი“ დაინგრა. გათვისდნენ, დაშორდნენ ერთმანეთს. შემდეგში გერონტი არა ერთხელ ციხეში ჯდომით დასწავლდა, გაძევებულ იქნა რუსეთში, დაქვლედა და მშვიდობა უდროო სიკვდილში ნახა.

ამგვარი სახეები, როგორც „ის“-ის ავტორია და გერონტი. მრავლად გვხვდებოდა და თანდათან მატულობდა; ხელმძღვანელი პირები მთავრობის შიშით გაბედულად ვერ ხელმძღვანელობდნენ. ეროვნული საკითხის უკუგდებას, უარყოფას მთავრობა არ კრძალავდა, არ ეწინააღმდეგებოდა. ეს იმიტომ რომ აქ მძლავრობდა გამართლებელი პოლიტიკა, მთავრობა ამაში ხედავდა ეროვნების გაქარწყლებისათვის თავისი მუშაობის გაადვილებას, თუმცა ეროვნების უარყოფელთა ქადაგება მიმართული იყო ამ გზით მთავრობის დასამხობად.

ყოველ შემთხვევაში მდგომარეობა სამძიმო და საშიშარი ხდებოდა. ახლოვდებოდა ქალაქის ახალი არჩევნები და ყოველ თითო კენჭს, ყოველ თითო ამომრჩეველს დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა — ძვირფასი იყო ერთი კენჭიც. ის სამართლიანობა, ის საქმიანობა, რომელიც დამყარდა ქალაქის საქმეებში ქართველების სათავეში მოქცევის შემდეგ, ძნელი დასაკარგავი იყო, რადგან ვერავინ ვერ ემსახურებოდა ხალხს ისეთი მაღალი იდეურობით, როგორც ქართველთაგან წამოყენებული მოღვაწენი. იმართებოდა კერძო ოჯახებში მოლაპარაკება ახალი არჩევნების შესახებ, ხშირი იყო შედაგება მესამე დასვლას და ფედერალისტებთან შორის. არჩევნებში გამარჯვებისათვის საჭირო იყო გაერთიანება ქართველობისა და ამ გაერთიანების დანახვით ჩვენი მომხრე ბერძენ ამომრჩეველთა შენარჩუნება.

ორი კვირა ვიზრბინე იმისათვის, რომ შემეჭვრებინა და თავი მომეყარა ჩვენებური მეთაურებისათვის მოსალაპარაკებლად. როგორც იქნა დავიყოლიე და გავმართეთ პატარა კონფერენცია.

ერთ საღამოს ქალაქის სამართველოში, მდივნის ოთახში, თავი

მოიყარეს მოწვეულმა პირებმა; აქ იყო გრიგოლ ვოლსკი, ივანე მეს-
ხი, საშა წულუკიძე და სხვები. მომხსენებლად ყოფნა მეტეხეველი
მდგომარეობის აწერის დროს აღვნიშნე, რომ ის დავა, ^{საზღვრის} ^{საზღვრის}
ატეხილია ჩვენს პარტიებს შორის ეროვნული საკითხის გარშემო,
შესაძლებელია საზარალო იქნეს — ქართველობას ხელიდან გამოე-
ცალოს ქალაქის საქმეების ხელმძღვანელობა, რაც არასასურველია.
რადგან ქართველებმა თვალსაჩინოდ დაამტკიცეს თავისი საქმიანო-
ბა, თავისი სამართლიანობა ყველასთან და რომ არჩევნებში დამარ-
ცება იქნებოდა ისევ ძველი უწესობების და უსამართლობის დამყა-
რება; ამის ასაცილებლად საჭიროა, ვამბობდი, შეთანხმებული მოქ-
მედება, გამონახვა საერთო პლატფორმის. ჩხეიძემ თავის გრძელ
სიტყვაში თქვა, რომ ეროვნული მიდგომით არ შეიძლება მოქმე-
დებოდეს, ჩვენ დღეს უფრო დიდი საქმე გვიწევს — ეს არის თვით-
მპყრობელობის დაცემა სასტიკი ბრძოლით, რომლისათვისაც უნდა
ყველა შევერთოდეთ; შემდეგ როცა მიზანი მიღწეული იქნება. თვით-
მპყრობელობა დაძლეული, მაშინ ეროვნულ საკითხსაც შევუდგე-
ბით და შეიძლება ეროვნული ინტერესებითაც ვიხელმძღვანელოთ.
როცა საშა წულუკიძემ აიღო სიტყვა, მან წარმოთქვა, რომ ეს
დღევანდელი ჩვენი ლაპარაკი უქმიაო, ჩვენ ვერ შევთანხმდებითო,
რადგან სხვადასხვა პოლუსზე ვდგავართო. ამ განცხადებამ გამოი-
წვია ცხარე ლაპარაკი, გახურებული დავა, ისე რომ, იძულებული
ვიყავით კრება შეგვეწყვიტა და დავშლილიყავით. მეორე დღეს
შევხვდი საშას და ვუსაყვედურე:

— რატომ იხმარე, საშა, ის პოლუსები და მოლაპარაკება ჩაშა-
ლე... გამოიწვიე გაწინამატებული ბაასი!..

— სულ ერთი იყო, — გაიცინა მან, — პოლუსების ხსენებით თუ
არა, სხვა რამეთი ჩაიშლებოდა ჩვენი კონფერენცია... არაფერი არ
გამოვიდოდა!

მოპოვებული მდგომარეობის შესანარჩუნებლად დიდი მუშაობა
წარმოებდა. ზოგიერთნი დიდ ხერხიანობას იჩენდნენ. დიდი ხრი-
კიანი გეგმით შემოიჭრა ერთ დღეს ერთ-ერთი მოლაპარაკების დროს
ხმოსანი ნიკო ღუმბაძე. მან წამოაყენა საჭიროება გაზეთ „ჩერნო-
მორსკი ვესტნიკის“ რედაქტორის პალმის ხმოსნად გაყვანისა. ყვე-
ლას ეუცხოვა ასეთი წინადადების წამოყენება, მაგრამ ღუმბაძემ
დიდი დაობის შემდეგ თავისი გაიტანა — მისი აზრით, ეს იყო ერთად-
ერთი გზა მოსპობილიყო ყოვლად შეუწყნარებელი, საზიზღარო,
დაურიდებელი იერიშები, რომელიც თითქმის ყოველ დღე მოჰქონ-
და გაზეთს თავის ფურცელზე ქალაქის მეთაურებზე.

შიში არჩევნების წაგებისა დაბოლოს უქმი გამოდგა. არჩევნებ-
მა ბრწყინვალედ ჩაიარა, ჩვენ მიერ წამოყენებული ყველა მხარე
დატი ხმის დიდი უმეტესობით გავიდა. რამდენიმე ხნამ უმეტესობა
ქალაქისთავის ყოფილ არჩევნებზე ქალაქისთავად ხელახლა არჩეულ
იქნა ასათიანი; ოცდათექვსმეტ ხმაში მან მიიღო მხოლოდ სამი შავი.
საბჭოს დარბაზში მყოფმა დამსწრე ხალხმა დიდი ოვაცია გაუმარ-
თა ღირსეულ მოღვაწეს, რომელმაც მშვენიერი მოკლე სიტყვით
გადაუხადა ყველას მადლობა:

— ჩემს მოხუცებულობას მხოლოდ შრომა დაამშვენებს. — თქვა
მან, — შრომა სინდისიერი და სასარგებლო და გაძლევთ პატიოსან
სიტყვას, რაც ძალა და ღონე მაქვს გიძღვნათ ასეთი შრომა.

პატიოსანი და სინდისიერი შრომა იყო დამყარებული, მაგრამ
სინდისდაკარგულ პალმს რა მოარჯულებდა! ხანმოკლე მიჩუმების
შემდეგ „ჩერნომორსკი ვესტნიკ“-მა ისევ წამოიწყო თავისებური
ლანძღვა-გინება, უსაფუძვლო კილეა ქალაქის თვითმართველობისა
და მისი ხელმძღვანელებისა. პალმს ეკითხებოდნენ, რატომ საბჭოში
იგი ხმას არ იღებს, რატომ ასე უკუღმართად აშუქებს ქალაქის საქ-
მეებს, როცა სინამდვილე იცის როგორც ხმოსანმა, პალმი ცუდლუ-
ტურად თავს არიდებდა და ამბობდა: ეს გაზეთის საქმეაო, გაზეთის
შეხედულება არის და განაგრძობდა ბინძური წერილების წერას.
როცა ვერაფრით ვერ მოდრიკეს ეს გზააბნეული მჯღაბნავი, ხმოსან-
თა უმრავლესობამ გადაწყვიტა მისი საბჭოში გაკიცხვა, როგორც
რედაქტორ-ხმოსნის. ამის შესახებ განცხადება შეიტანა ერთმა ხმო-
სანმა, რომელმაც დაწვრილებით გააშუქა თუ როგორ უსინდისოდ
ამახინჯებდა გაზეთი ფაქტებს, აწვდიდა მკითხველებს გადასხვაფე-
რებულ და გაუკუღმართებულ ამბებს ქალაქის საქმეების შესახებ
და ცრუ ცნობებს ავრცელებდა ზოგიერთ მოღვაწეებზე. ეს განცხა-
დება შეტანილი იქნა საბჭოსაგან გასარჩევ საქმეთა სიაში. როცა
სხდომაზე მივიდნენ ამ განცხადებაზე, პალმი წამოდგა და თავმჯდო-
მარეს, ასათიანს, მიმართა:

— რამდენადაც ვიცი, საქალაქო დებულება არ იძლევა ნებას
ვინმე გაკიცხოს საბჭომ, მით უფრო ხმოსანი და მიკვირს, რატომ
გინებებიათ უკანონობის გზაზე დადგომა?

— მეტი არა გაქვთ სათქმელი? — შეეკითხა ასათიანი.

— სრულიად არაფერი! — უპასუხა პალმმა.

— თანახმად უმრავლესობის განცხადებისა, მე ვუყრი კენჭს
გამოეცხადოს გაკიცხვა თუ არა ხმოსან პალმს მისი მოქმედებისა-
თვის, როგორც რედაქტორს და როგორც ხმოსანს. ყუთი!... თეთრი—

წინადადება მიღებულია, ე. ი. გამოცხადოს გაკიცხვა; შავი წი-
ნადადება უარყოფილია.

ყუთთან დგას თავმჯდომარე; დარბაზში კრინტი ხმა ატრიალებს...
პალმი ზის და ილიმება. გათავდა კენჭის ყრა.

— გამოცხადება გაკიცხვა ხმოსან პალმს მისი მოქმედებისათვის...
ერთი, ორი, სამი... ათი... თხუთმეტი... ოცი... ოცდახუთი! — ასათიანმა
გამოწეული ყუთის უჯრა გადაატრიალა.

— არ გამოცხადოს გაკიცხვა!.. ერთი, ორი, სამი... ხუთი... ათი!
ამრიგად მიღებულია, გამოცხადოს ხმოსან პალმს, რედაქტორს
„ჩერნომორსკი ვესტნიკი“-სას, საბჭოსაგან გაკიცხვა მისი უმართე-
ბულო მოქმედებისათვის! — დინჯად წარმოთქვა თავმჯდომარემ.

— რომელი კანონის უფლებით!? — წამოიძახა ფეხზე წამოჭრი-
ლმა პალმმა.

— ნუ წუხდებით! — შეუტია შემალღებული კილოთი ასათიან-
მა. — ნუ წუხდებით!.. კანონი თავის ადგილას იქნება მოყვანილი!
მთელმა დარბაზმა ივრიალა, მხიარულ სიცილს დასასრული არ
ჰქონია. იმ ადგილას, სადაც მე ვიჯექი, ჩამოიარა თავის კაბინეტში
მიმავალმა ასათიანმა და ერთი წუთით შეჩერდა ჩვენთან:

— კანონს ეძებს!.. ეს დალი ხომ მირტყმული აქვს... თუნდაც
რომ დაარღვიონ გადაწყვეტილება — დალი მაინც დარჩება! — წარ-
მოთქვა მან. მოხუცებული საოცარი აღელვებული იყო, ასეთი
აღელვებული იგი მე არასდროს არ მინახავს.

ამ გაკიცხვამ თითქმის ხმოსანთა რიცხვიდან გამოაკლო პალმი;
იგი აღარ ესწრებოდა სხდომებს და განაგრძობდა თავისებურად გა-
ზეთში უხეირო წერას. ყველაზე მეტად ამოჩემებული ჰყავდა, რა-
საკვირველია, ასათიანი, ვოლსკი და მესხი.

ასათიანი დიდხანს აღარ შერჩა ხელში სალანძღავ მასალად. ერთი
წლის შემდეგ, დილას რომ ემზადებოდა სამსახურში წასასვლელად,
იგი უეცრად გარდაიცვალა.

მოულოდნელმა სიკვდილმა დიდად შეაწუხა მთელი ქალაქი და
აუარებელმა ხალხმა მიაცილა პატიოსანი მოხუცი მოღვაწის კუბო
სადგურამდრი, საიდანაც წასვენეს ქუთაისში.

სამწუხარო იყო ისეთი პიროვნების დაკარგვა როგორც იყო
ასათიანი და ამ მწუხარებას აორკეცებდა ისიც, რომ მოსაძებნი იყო
ისეთი პიროვნება, რომ შესაძლებელი ყოფილიყო მისი ქალაქისთა-
ვად დასახლება და გაყვანა. საჭირო იყო ეს პიროვნება ყოფილიყო
დიდი შრომის უნარიანი, ჩვენთვის სანდო და ისეთიც, რომელსაც
მთავრობა მიიღებდა და დაამტკიცებდა თანამდებობაზე. დიდი ძე-

ბნის შემდეგ, ილია ჭავჭავაძის რჩევით, შეჩერდნენ ივანე ანდრონიკაშვილზე. ილიამ ურჩია ივანე მესხს და მიხეილ ბეთანელს, რომ ლებიც თბილისში იყვნენ გამოგზავნილნი მოსალაშქრებლად. ანდრონიკაშვილზე შეჩერებულიყვნენ და დააიბედა, რომ იგი სასურველი კანდიდატი იქნებოდა ბათუმის ქალაქისთვის თანამდებობისათვის. ანდრონიკაშვილი, სპეციალობით აგრონომი, ახალგაზრდა, შრომის მოყვარე და ენერგიული პიროვნება იყო ილიას სიტყვით და მთავრობაც წინააღმდეგი არ იქნებოდა მისი, რადგან იგი იმხანად სახელმწიფო სამსახურში იმყოფებოდა.

სანამ ეს კანდიდატი მოიძებნებოდა, ქალაქისთვის მოადგილეობას ასრულებდა ამას წინათ გაშავებული საბჭოს წევრი ივანოვი, რომელიც მთავრობამ ჩააყენა და დატოვა თავის წინანდელ თანამდებობაზე. თავის წინანდელ მეგობრებს სრულიად ჩამოშორდა ივანოვი და მთავრობის ყურმოჭრილი მონა გახდა და ახლა იმასაც ფიქრობდა, რომ ქალაქისთავად ყოფილიყო დანიშნული მთავრობის მიერ; ამიტომ მოწინააღმდეგეებთან ერთად ის ღებულობდა ყოველ ღონეს, რომ ქალაქისთვის არჩევნები ორივეჯერ ჩაშლილიყო, რის შემდეგ იგი დაინიშნებოდა ქალაქისთავად.

ბევრი ითმინეს ხმოსნებმა მათგან გაშავებული, მაგრამ მთავრობისაგან დაძალებული ივანოვის უკანონოდ ჯდომა ქალაქის მეთაურის სავარძელში. მოთმინებასაც ბოლო მოეღო.

ალარ მახსოვს კარგად რის შესახებ იყო საქმეთა სიაში შეტანილი საკითხი, სერიოზული საკითხი კი იყო მახსოვს, — როგორც მივიდა ჯერი, რომ ამ საკითხის გარჩევას შესდგომოდა საბჭო, ივანოვმა, თავმჯდომარედ ყოფილმა, აიხსნა ჯაჭვი და სხდომა დახურულად გამოაცხადა. გაოცებას საზღვარი არ ჰქონდა; ასეთი საქციელი პირდაპირ გასალახანებას წარმოადგენდა დაწესებულებისას. მეტისმეტად უხერხული მდგომარეობა შეიქმნა. ზოგიერთი ხმოსნები წამოდგნენ და საბჭოს დარბაზიდან გასვლას აპირებდნენ, ზოგნი კი, სახტად დარჩენილნი, ისხდნენ ისევ თავიანთ ადგილებზე გაოცებულნი, გაკვირვებულნი.

ამ დროს საბჭოს მდივანმა, ივანე მესხმა, ჩაუარა ვოლსკის და ჩაულაპარაკა:

— ჩამოიკიდე ჯაჭვი... განაგრძე სხდომა!

— ბატონებო! — გაისმა ვოლსკის ხმა, — ბატონებო, გთხოვთ არ აიშალოთ... სხდომა გრძელდება! გრძელდება სხდომა!.. — და ჩამოიკიდა თავმჯდომარის ჯაჭვი.

ამან უარესად დააფრთხო ხმოსნები; ზოგიერთნი პირდაპირ გა-

გვარად დამამწვიდებელი ამბავი, მაგრამ რამდენიმე დღის შემდეგ მოვიდა მოწერილობა: დაუყოვნებლივ მოეხდინათ ქადაგებულებების არჩევნები. ამ ბრძანებამ, ამ „დაუყოვნებლივ“ არჩევნებშიც მისი მონაწილეობა, თავზარი დასცა ყველას. ეს პირდაპირ იმ განზრახვით იყო ნაბრძანები, რომ ანდრონიკაშვილი ვერ გაეყვანათ ქალაქისთავად. რამდენიმე დღეში გუბერნატორისა და ბათუმის მოწინააღმდეგეების აზრით ახალ ცენზს ვითომ ვერ მოუნახავდნენ ანდრონიკაშვილს, იგი არჩევნებში ვერ მოხვდებოდა და მთავრობასაც ვერას უსაყვედურებდნენ. ასე ფიქრობდნენ მოწინააღმდეგენი და იმედინად იყვნენ, რომ თავიანთ განზრახვას გაიტანდნენ.

ანდრონიკაშვილის კანდიდატურის წამომყენებლებიც დატრიალდნენ; ივანე მესხმა თვალის დახამხამებაში გამოსძებნა საჭირო ცენზი. ოლონდ გასაჭირი ის იყო, რომ ვისგანაც ცენზის მიღება შეიძლებოდა, იგი იმ დროს ბათუმში არ იყო, იმყოფებოდა აბაშის მარლობლად სოფელში და სოფლიდან უნდა ჩასულიყო ფოთში და იქაურ მომრიგებელ-მოსამართლეს უნდა დაემტკიცებინა ცენზის გადმოცემა და გადმოცემული ცენზი ჩამოეტანა ბათუმში. ეს უნდა გაკეთებულყო უსათუოდ სამ დღეში, თორემ საქმე წაგებული იქნებოდა.

ამორჩეული იქნა მხნე ახალგაზრდა კაცი ჩიქოვანი, აბაშაში და იქიდან სოფელში გასაგზავნად. მას უნდა ჩაეყვანა ცენზის მიმცემი პირი ფოთში, ფოთში დაუხვდებოდნენ ჩხეიძე და ფოთელი ათანასე ხოშტარია, რომლებიც გააცნობდნენ საქმის ვითარებას მომრიგებელ-მოსამართლეს და ვით ყიფიანს და ერთ წუთსაც არ გააჩერებდა გაგზავნილებს.

ყველას თავთავისი ინსტრუქცია მისცა სტრატეგმა ივანე მესხმა, რომელიც უცაბედად ავად გაგვიხდა ამ დროს და ლოგინში მწოლიარე, მწარე შეწუხებული, საქმეს არიგებდა, თუ ვის რა და როგორ გაეკეთებინა.

გამგზავრენ დასაქმებულები. აბაშაში გაგზავნილი ჩიქოვანი ცხენის ჭიანჭიანით მიიჭრა სოფელში; აუხსნა იქ მყოფ ჯიანს მისვლის მიზეზი და ორთავენი დაუყოვნებლივ გაემართნენ ფოთისაკენ. ბათუმელები გულისფანცქალით მოველოდით დეპეშას ფოთიდან მესამე დღეს; დანიშნულია ქალაქის საბჭოს კრება და საქმეთა სიაში შეტანილია ქალაქისთავის არჩევა; თუ არ შესდგებოდა არჩევნები—მთავრობა დანიშნავდა ვისაც მოიპრიანებდა.

საბჭოს დარბაზი სავსეა ხალხით; ხმონები უკლებლივ ყველანი არიან, დაიწყო სხდომა. მატარებელი, რომლითაც უნდა ჩამოსუ-

ლიყვნენ ფოთში გავზავნილები, მოგვიანოდ მოდის ბათუმში. და
შა მოვიდა — მოვდივართო. საჭირო იყო სხდომის რამერიგად გა-
გრძელება. ჯერი მივიდა არჩევნების მოხდენაზე. რამდენიმე
სანამ მოითხოვა სხდომის შეწყვეტა, რომ სანამ არჩევნებს შეუდ-
გებოდნენ, ხმოსნებს მოელაპარაკათ ერთმანეთში.

— შეეწყვიტოთ სხდომა, მოილაპარაკონ რაკი ეს საჭიროა! —
წამოიძახა დაციწვით ამ დღეს გამოცხადებულმა პალმმა, რომელიც
მხიარულად იყო, რადგან მისი შეხედულებით ანდრონიკაშვილის
არჩევა წაგებული იყო.

სხდომა დროებით შეწყდა. ეს იყო ხერხი, რომ გავზავნილებს
კრებისათვის ჩამოესწროთ. ქალაქის სამართველოდან რკინიგზის
სადგურამდი ცოცხალი ტელეგრაფი იყო გაბმული.

დარბაზში შეიქნა მხიარული მოძრაობა, — მატარებელი მოვიდა,
ჩხეიძე ჩამოვიდა და მოაქვს ცენზი!.. მალე თვითონ ჩხეიძეც გაჩნდა
საბჭოს დარბაზში. ივანე მესხმა ჩაიბარა მოტანილი საბუთები, ხელად
შეიტანეს სალაროში რაც ფული იყო საურვოზე შესატანი და თამა-
მად მოითხოვეს სხდომის გახსნა, რამაც მეტად გააკვირვა მოწინააღმ-
დეგენი. გაიგეს ყველაფერი და მხიარულად ყოფნა მოეშალათ. შეუ-
დგნენ არჩევნებს.

— გთხოვთ დაასახელოთ კანდიდატები! — თქვა თავმჯდომარემ.

— ივანე ზაქარიას-ძე ანდრონიკაშვილი! — წამოიძახა რამდენი-
მე ხმოსანმა.

— აქვს სათანადო ცენზი? — ვერ მოითმინა პალმმა.

— ყველაფერი წესიერად აქვს! — მიუგო ივანე მესხმა.

შეუდგნენ კენჭის ყრას.

ანდრონიკაშვილი არჩეული იქნა ხმის დიდი უმეტესობით. სი-
ზარულს საზღვარი არ ჰქონდა. არჩეული, მთავრობისაგანაც სულ
მოკლე ხანში იქნა დამტკიცებული.

ასეთ დამძიმებულ პირობებში უზღებოდათ მუშაობა, მაგრამ
მაინც ენერგიულად მუშაობდნენ.

ასათიანის მემკვიდრე ხასურველი მუშაკი გამოდგა: მან სავსე-
ბით გაამართლა ილიას რეკომენდაცია და დიდხანს იყო ბათუმის
ქალაქის მეთაურად.

მუდმივმა ღელვამ, დავიდარაბამ დაბოლოს მოსტეხა ვოლსკი
და სრულიად აუშალა ნერვები, რის გამო იძულებული შეიქნა ბა-
თუმს გაშორებოდა. იგი გადავიდა თბილისში, ქართულ გიმნაზიაში
იწყო მასწავლებლობა, მაგრამ უღმობელმა სიკვდილმა მალე გა-
მოსაღმა წუთისოფელს — რაღაც მიზეზით მოეწამლა სისხლი და

გარდაიცვალა რამდენიმე დღის შემდეგ. ბათუმელებმა თბილისიდან
იგი ჩამოასვენეს ბათუმში და აქ დიდი პატივისცემით დასაფლავეს.
ქართული ეკლესიის შესავალ კარებთან.

სიხარულით

თ ა ზ ი მ ი რ მ ი

სამხედრო სამსახურის პირველი წლები. — მუშაობა ჯარისკაცთა შორის. — ზარ-
ბაზნის მოყვარული პოლკოვნიკი. — შეუღლავიანთა პარადი. — ლექციები ოფი-
ცერთა საკრებულოში. — ქართველ ჯარისკაცთა მდგომარეობა. — „ვინ ეტყვის
მას, სად არის მისი სამშობლო?“ — როტშილდის ქარხნის მუშების გამოსვლა. —
ღამე „პერესილნი პუნქტზე“. — მუშების დახოცვა ანთაძის გუნდის მიერ.

ყმაწვილი, თანამდებობაზე დანიშნული, მეტი ხალისით მოვე-
კიდე ჩემს საქმეს. მახალისებდა ის, რომ „მარშიროვკას“ და სალდა-
თებას მიბრუნ-მობრუნებას ვიყავი დაშორებული. ჩემს სახელოს-
ნოში, რომელიც მე მებარა, სალდათების შემადგენლობაც განსხვა-
ვებული იყო. ესენი იყვნენ ქარხნებში, იქვეში ნამუშევარი ახალ-
გაზრდობა, ზეინკლები, თოფ-იარაღის კეთების მცოდნე ხალხი.
იყვნენ ღურგლებიც — ესენიც სხვა ცხოვრებას ნანახი და ნაჩვევი.
აქ მუშაობა ძალაუნებურად გვეერთებდა ყველას, ურთიერთობაში
შემოქმონდა უფრო ახლობლობა, სადაობა და შემჭიდროება. მეც
აყვები ამით მუშაობაში, შევიკერე ლურჯი ხალათი და ნელ-ნელა
ვეჩვეოდი ზეინკლურ მუშაობას. ყმაწვილს მეხალისებოდა მუშაობა,
ჩემ ხელქვეით სალდათებს კი უხაროდათ, რომ მე მათთან ამხანა-
გურად მეჭირა თავი — მუშაობაშიაც და ლაპარაკშიაც. ამით წახა-
ლისებულნი მოხელე სალდათები იმდაგვარად მუშაობდნენ, რომ
სახელოსნო სამაგალითოდ მოეწყო.

— ჩვენი სახელოსნო ძალიან გამოიცვალა! — დიმილით ამბობ-
დნენ სალდათები.

გამოიცვალა, მართალია, მაგრამ თანდაყოლილი სენი მაინც ძნელი
დასაძლევია იყო. სახელოსნოში ხელოსან-სალდათების ჯგუფის უფ-
როსად მყავდა ახალგაზრდა ზეინკალი სალდათი ჟურავლიოვი; საო-
ცარი კარგი მუშა, საქმის მცოდნე, დაულალავი, მშვიდობიანი,
მაგრამ უბედური მსმელი. შაბათს ნასადილევიდან ორშაბათს დი-
ლამდის ჟურავლიოვი აღარ არსებობდა ამქვეყნად; ნულა იკითხავდი
მის ამბავს, იგი ამ დროს ყოველთვის უგრძნობი მთვრალი იყო.
ერთხელ, ორხელ უთხარი რომ აშორებოდა ამისთანა სამარცხვინო

საქციელს. ისიც გაჩუმებული ისმენდა ხოლმე ჩემს დასაშინებელს, ერთ სიტყვასაც არ იტყოდა, მაგრამ დადგებოდა თუ არა მუშაობაში, ისევ უგრძობელი მთვრალი იყო. პირდაპირ ამკარამოვებდა მისი საცოდავი ვერ ერეოდა თავის ჩვეულებას და მისი აცილებას თავიდან მისთვის ყოვლად შეუძლებელი იყო. მეცოდებოდა საწყალი და რომ რამე არ ჩაედინა ამ დროს, დავალებული მყავდა მეორე სალდათი-ხელოსანი, მისი ამხანაგი გუდონიკი, თვალყური ედევნებინა ჟურავლიოვისათვის და სახელოსნოდან არსად გაეშვა, — რამე ხიფათს არ გადაყროდა მთვრალი კაცი.

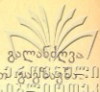
ერთ დღეს, შავი ორშაბათი იყო, სახელოსნოში მოსულმა ვერ დავინახე ჟურავლიოვი. ვიკითხე და მითხრეს რომ ეს არის ახლა აქ იყო. უცაბედად ფანჯარაში გავიხედე და რა დავინახე, — ჩემი ჟურავლიოვი დგას ქუჩის მეორე ნაპირას, ბანცალობს, ეტყობა ძალზე მთვრალია. გავაქციე სალდათები და შემოვავყვანიე სახელოსნოში; ვუთხარი ახლავე დაეწვინათ და ყური ეგდოთ არ გაპარულიყო.

— ვაშე ბლაგაროდიე, ზა ჩტო ვი მენია არესტოვივაეტე? სეგოდნა პრაშონი დენ... ვი მნე დოლჟნი პროსტიტ, ინაჩე ია ვამ ტოყე ნე პროშჩუ! პუსტიტე მენია, — ალაპარაკდა ჩემი ჟურავლიოვი. ყველას შეგვსკდა სიცილი. ის ისევ გაიძახოდა:

— ნიკომუ ნე პროშჩუ, ნიკომუ! ი ვამ ნე პროშჩუ, ვაშე ბლაგაროდიე, ნე პროშჩუ! — იყვირა, როცა საწოლ ოთახში ვუბრძანე შეეყვანათ და კარი გამოეკეტათ.

მეორე დღეს გამოფხიზლებული ჟურავლიოვი თავჩალუნული, გამწარებულად მუშაობდა, მისალმებაზე აწია თავი და მომღიმარს რომ შემომხედა, დარტყვნილმა ისევ ჩალუნა თავი და გაცხარებით მოუსვა ქლიბი საქლიბავს. საცოდავს ერცხვინებოდა თავისი უზნეო ჩვეულებას, მაგრამ იგი ისე ჰქონდა შეთვისებული, რომ ვერასგზით ვერ სძლევდა და ამ მშვენიერ მუშას პირდაპირ ანადგურებდა. სამი წელიწადი ვინახე იგი, სანამ სამსახურის ვადას გაათავებდა, და როცა სამსახურგათავებული სახლში მიდიოდა, თვალაცრემლებული გამომეთხოვა, მადლობა მითხრა და გულმხურვალედ დამლოცა.

მეორე მკვდელი, რეშეტნიკოვი, კი დამედუბა სრულიად მოულოდნელად. დევის მსგავსი მოყვანილობით, ხალისიანი, მშვენიერი მუშა-სალდათი, იგიც არაყის მონა იყო; ყოველთვის ვაფრთხილებდი, რეშეტნიკოვ, არ დაითვრე — უბედურებაში არ გავხვიოს ი თხერმა არაყმა; რეშეტნიკოვიც, მაგარი ნებისყოფის ადამიანი, ითმენდა, ცოტ-ცოტას სვამდა, მაგრამ ერთ დღეს, საწყალი, ვადას-ცდა და დაითრო ისე, რომ ერთი უბედურება ატეხა. მისცეს პასუ-

ზისგებაში. სასამართლომ არ აპატია მორიგი ოფიცრის გალანძღვა და მიუსაჯეს დისციპლინალურ ბატალიონში ორი წლით დასჯის საფასურს. ეს საშინელი სასჯელი იყო.

— არაფერია... ავიტან... იქიდანაც ბრუნდებიან ადამიანები! — ამბობდა დამწუხრებულა რეშეტნიკოვი.

ორი წლის შემდეგ, სასჯელმოხდილი, იგი დაბრუნდა, მოვიდა ჩემთან. თავდაპირველში ვერც კი ვიცანი ისე იყო სახითაც გამოცვლილი. შემეცოდა შემთხვევის მსხვერპლი და გულითად მუსაიფში გავებით.

— ოჰ, რა უბედურება გამოვიარე, რა უბედურება გამოვიარე, ვაშე ბლაგოროდიე! რა ვნახე, რა გამოვეცადე! დაწყველილმა არაყმა მიყო ყველაფერი! ფიცი დავდევი აღარ მივეკარო! ჩემი მაგარი ჯანით ავიტანე ბატალიონის სასტიკობა, თორემ სხვებსავით მეც სულ დავიღუბებოდი. ოჰ, რა გამოვეცადე, რა გამოვეცადე, ვაშე ბლაგოროდიე! — და ამას ამბობდა ისეთი კილოთი, რომ გული მიდუღდა.

ცოტა ხნის შემდეგ სამსახურის ვადაც გაუთავდა საცოდავს და სრულიად გამოცვლილი, ცხოვრების ხალისს დაკარგული, დაუბრუნდა თავის ოჯახს.

უღმობელი სასტიკობა მრავლად სპობდა ამ ცხოვრების სიხალისეს და ასახიჩრებდა ადამიანს.

ერთხელ ბანაკად ვიდექი ზაფხულზე ზღვის ნაპირას. საღამოს შეცადინებოთ დაღლილი სალდათები, ნავახშმევს მიყრილნი იყვნენ კარვებში. მაგრამ ფელდფებელმა ჩამოიარა ახლად გაცემული ბრძანებით როტებში, მივიდა თავის მეორე როტაში და ბრძანება გამოუცხადა. ერთი კარავიდან შენიშვნა მოესმა. ასწია კარავის ფარდა და შეუწყრა შემნიშვნელს, — იგი მისი თანასოფლელი, მისი გულითადი მეგობარი — ამხანაგი იყო.

— უბირაისა კ ჩორტუ ს ტვომ პრიკაზომ! — და ჩვეულებსამებრ დედა შეავინა.

— ღურაკ! — მიაძახა ფელდფებელმა და მოითხოვა ბრძანების შესრულებას ახლავე შესდგომოდნენ, ჩამოუშვა ფარდა.

უეცრად მეორე კარავთან ოფიცერი დაუხვდა.

— შენ დედას გაგინებენ და ვითომ არაფერიაო, ხმასაც არ იღებ? რა ფელდფებელი ხარ აბა?! — შეუტია სახტად დარჩენილს მორიგე ოფიცერმა. — მე ყველაფერი გავიგონე! ახლავე მომიყვანე ის შენი მაგინებელი!

შედეგა საქმე: ეფრეიტორმა, აღარ მახსოვს მისი გვარი, წინააღმდეგობა განაცხადა გაცემული ბრძანების ასრულებაზე და უშვერილობით გალანძლა მორიგე ფელდფებელი, სამსახურის ასრულებას დაიწყო და დროსო...

ყოველი დონე ვიხმარეთ რამდენიმე ოფიცერმა ეფრეიტორი უბედურებას გადაგვეჩინა; ვამტკიცებდით, რომ აქ ამხანაგური ლაპარაკი იყო, რომ ასე ფორმალურად საქმე არ დაიყენებოდა, მაგრამ ვერავითარმაც ხერხმა ვერ გასჭრა და ეფრეიტორი სასამართლოს ქვეშ მოყვა, რომელმაც მიუსაჯა დისციპლინალური ბატალიონი; ფელდფებელს კი ჩამოერთვა ფელდფებელობა, რადგან მაშინვე არ მიიღო გამლანძველის წინააღმდეგ საჭირო ზომა და ამით გამოაშკარავა თავისი სისუსტე.

ამგვარი ფორმალიზმის გამო, ამ უღმრთო სისტემის გამო, ბევრი არა თუ უბრალო, უმწვეო ჯარისკაცი იჩაგრებოდა, მახინჯდებოდა და იღუპებოდა—ოფიცრობაც მრავლად იყო ამით რიცხვში.

ჩვენი მსახურობდა ერთი იაკობიძე, ვანო. ზემოთ მყავს ის ნახსენები ერთ ადგილას. დარბი ოჯახის შვილი, დაბადებიდანვე გაჭირვებაში მყოფი, გაჭირვებით იმოდენი იწვალა, რომ სემინარიის ორიოდე კლასი გაიარა, შემდეგ უსაღსრობის გამო ჯარში შევიდა მოხალისედ „ვოლნოპრედელიაუშიად“; დიდი წვალების შემდეგ გამოცდა ჩააბარა საიუნკრო სასწავლებელში და მიღებული იქნა კიდევ. დიდი გაწვალებით, როგორც იქნა დასძლია სწავლა და დაასრულა სასწავლებელი პოდპრაპორშჩიკის ღირსებით.

პირველი მისი შეხვედრა ახალ უფროსთან არა თუ ვერ იყო ხალისიანი—იგი მისი გულის მომკვლელი იყო. ნაწილის უფროსს არ მოეწონა მის ნაწილში დანიშნული საოფიცრო კანდიდატი არც ლაპარაკით—ცუდად ლაპარაკობდა რუსულს, — არც შეხედულებით; იყო შავი, მოკაკული ცხვირით გამხდარ პირისახეზე, წვრილი თვალებით. — ძალიან გულუხვია ჩვენი მთავრობა, რომ არავისთვის არ იშურებს სამ გირვანქა პურს! (საღდათის ყოველდღიური ულუფა), — დაურიდებლად მიახლა პოლკოვნიკმა იაკობიძეს, როცა იგი მას წარუდგა, გამოეცხადა. თვით ეს პოლკოვნიკი ვერაფერი შეუღი შესახედავი იყო, მაგრამ შეეძლო დაუსჯელად დაეჩაგრა ადამიანი და არ დაერიდა ამას; გაშრა იაკობიძე; ნაჩვევ ტანჯვასთან ეს შეუღი რაცხყოფაც აიტანა, ხმა არ ამოიღო, პასუხი არ გასცა ავჯი უფროსს, მაგრამ გულში კი ჩაიმარხა ეს ყოველად შეუწყნარებელი, დაუმსახურებელი მოქცევა მისი პიროვნებისადმი. შეუღი უხალისო სამსახურს უხალისოდ მყოფი, ცხოვრებისაგან გატანჯული. იგი

ახალ ადგილასაც გატანჯულად ცხოვრობდა თავის მცირე ჯამაჯიროთ,
რომლითაც არჩენდა თავის მოხუცებულ დედასაც. გულუხვად უბრალო
ლი, იგი ვერავის უახლოვდებოდა და ზედმეტი პუნქტუალობის
სამსახურის ასრულებაში, მეტად აბეზრებდა თავს სალდათებს.
ოფიცრებთანაც ვერ ჰქონდა კარგი განწყობილება — სამსახურის
გულმოდგინე აღმსრულებელი ხშირად უსიამოვნებას იწვევდა ამხა-
ნაგებში და სალაპარაკოდ ხდიდა უბრალო რამესაც. ამგვარი უსია-
მოვნო ლაპარაკი ხშირი იყო მისა და მისი გუნდის უფროსის შორის;
ეს უკანასკნელი ძალზე ჰკუთახელი ადამიანი იყო; სამსახურის არა
ესმოდა რა, თავი კი დიდ მცოდნედ მოჰქონდა, დარიგებას დარიგება-
ზე ხარჯავდა მარჯვნივ და მარცხნავ, თან ყოველთვის ხელქვეითთან
მეტად სასტიკი და ყოველივე სხვისი შეცდომის შეუწყნარებელი
გამსჯელი იყო. რასაკვირველია, იაკობიძე და მისი კაპიტანი პროტო-
სოვი ვერ მორიგდებოდნენ და მუდამ ჩხუბში იყვნენ. ოფიცრობა-
შიც იგი ისე ცხოვრობდა, როგორც წინათ — განმარტოებულად, არა-
ვის არ ეკარებოდა; ყაზარმა, სამსახური და თავისი ბინა — ერთი პა-
ტარა ოთახი. თუ სალდათი სალამს არ მისცემდა (ხელს ქუდის კო-
ზიროკთან არ მიიღებდა), ერთ ალიაქოთს ასტეხავდა ხოლმე; ამ ნია-
დაგზე და იმის გამოც, რომ სალდათებს ესასტიკებოდა, მრავალი უსია-
მოვნობა ხდებოდა ამ ადამიანს. და ბოლოს საქმე იქამდე მივიდა,
რომ ერთმა გუნდის უფროსმა დიდი საყვედური მიართვა იაკობიძეს.
მოუვიდათ დიდი ლაპარაკი, რომელიც დასრულდა იმით, რომ გუნდის
უფროსმა უთხრა საოფიცრო სასამართლოში განვაცხადებ შენს
ყოველივე საქციელსო.

— შეგარცხვინე თუ ასე არ ქნაო! — მიიძახა იაკობიძემ. შედგა
საქმე. იაკობიძე საოფიცრო სასამართლოს მისცეს. სასამართლომ
საქმის გარჩევის შემდეგ გამოუტანა განაჩენად ჩაგონება (კანონით
„ენუშენიე“). აღელვებულმა იაკობიძემ ვერ შეიკავა თავი და მო-
სამართლეს მიიძახა:

— ესაა თქვენი სამართალი?! — და პირისახეში მიიფურთხა თავ-
მჯდომარეს.

თავმჯდომარე სახტად დარჩა; წევრები იქით-აქით გაიფანტნენ.
შეატყობინეს ნაწილის უფროსს მომხდარი ამბავი. იაკობიძე და-
აკავეს, ჩამოართვეს იარაღი და დაატუსაღეს. შედგა ახალი საქმე:
საოფიცრო სასამართლოს თავმჯდომარის მოქმედებით შეურაცხყო-
ფა სასამართლოს წესის აღსრულების დროს.

საწყალ იაკობიძეს, თავის სიცოცხლეში გაუხარებელს; სასტიკი
სასჯელი მოელოდა. გამომძიებელი იყო თავიდან ფეხებამდინ ფორ-

მალისტი მოხელე, მაგრამ რაღაც ბედად ამ გამოძიებაში გასაოცარ გრძნობიერება გამოიჩინა. მას ერთობ გაეხარდა, როცა მე ჩვენების ჩამორთმევის დროს განვაცხადე, რომ იაკობიძე არანორმალურ მშენებლობას, რომ ამაში ბრალი ედებათ იმ ვარემოებათ, რომელშიც მიმდინარეობდა მისი ცხოვრება; აუწერე მისი ნატანჯი ცხოვრება, არ გამომიტოვებია ის შეურაცხყოფა, რომელიც მას მიაყენა ნაწილში გამოცხადებისას ნაწილის უფროსმა, ვუამბე მისი გულჩათხრობილობა, ცხოვრებისაგან გამოწვეული ყველასთან უნდობლობა და ჩანერგილი აზრი, რომ ყველა ემტერება და დასცინის და ამგვარი ბევრი რამ, რაც ვიცოდი მისი ცხოვრების შესახებ. ვიმეორებ, ბედად გამოძიებელმა ამდაგვარი ჩვენებანი ხელზე დაიხვია და გამოძიება ისე წაიყვანა, რომ იაკობიძე ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში მოაქციეს შესამოწმებლად და იქ დაკითხვის შემდეგ მხოლოდ სამსახურიდან დაითხოვეს, როგორც ავადმყოფი და მცირე პენსიაც დაენიშნა.

ასეთი სამწუხარო სურათები იშლებოდა ცხოვრებაში გამოსვლის პირველი დღეებიდან, მაგრამ ახალგაზრდული ენერჯია არ მდლათობდა და იმედიანობას არ ვკარგავდი და ვმუშაობდი გატაცებით.

ერთობ გამახარა იმ შემთხვევამ, რომ სამოსწავლო ჯგუფში („უჩებნაია კომანდა“) დამნიშნეს თოფ-იარაღის მასწავლებლად. ჯგუფში თავშეყრილნი იყვნენ წერა-კითხვის მცოდნე ახალგაზრდა ჯარისკაცები და ამათი მეცადინეობით კვირაში ორჯერ-სამჯერ საგრძნობი სარგებლობის მოტანა შეიძლებოდა მათ განსავითარებლად. შეიძლებოდა მხოლოდ მშრალად შეგვესწავლებია ჯარისკაცებისათვის თოფის ნაწილების სახელები, თოფის დაშლა, აწყობა, მოვლა, მაგრამ ეს იქნებოდა მხოლოდ სინდისის დაწყნარება. სამსახურის აღსრულებაში საჭირო იყო მიდგომა სამუშაოსთან ისე, რომ სარგებლობა მოეტანა ამ შრომას. მეც ამ გზას დავადექი.

ბედად წინა ხანებში მე შევიძინე ახლად გამოსული თარგმანი ტეილორის „ანტროპოლოგია“. წიგნის თავში მოყვანილმა პირველყოფილი ცხოვრების აღწერამ, იარაღების—საოჯახო და სანადირო-საბრძოლველი იარაღის აღწერა მშვენიერ მასალას იძლეოდა შემედგინა ერთნაირი პროგრამა, გამეცნო ჯარისკაცებისათვის თუ როგორი იყო პირველყოფილი ადამიანის ცხოვრება, როგორ საზრდოობდა იგი, რას ხმარობდა თავისთვის შესაწავლად — ერთი სიტყვით, გამეცნო მათთვის პირველყოფილი კულტურა და მისი განვითარება შემდეგ გეგმა შევადგინე რამდენიმე ხნის მუშაობის შემ-

დღე ისეთი, რომ იარაღის განვითარებას გადავაბი ადამიანის გან-
ვითარების ისტორია.

ქართული
ენის

ამ გეგმით შევუდექი მეცადინეობას. პირველი გაკვეთილები
ჩგუფში მოსწავლეებს აშკარად ეტყობოდათ, რომ მონაყოლით მე-
ტად დაინტერესდნენ და გაფაციცებით ყურს მიგდებდნენ. მეც მე-
ტად შემახალისა ამან და ამ გაკვეთილებისათვის საგანგებოდ ვემზა-
დებოდი, ვარჩევდი ყოველ სიტყვას, რომ რაც შეიძლებოდა მარტი-
ვად და მსმენელთა გასაგები ენით ვადამეცა მისაწვდენი ცნობები.
მეშინოდა არ აეკრძალათ ჩემთვის ამგვარი გაკვეთილების მ-
ცემა, მაგრამ ბედად ჩგუფის გამგე ოფიცერი დავაჯერე ამგვარი
ცნობების სარგებლობაში და მას არაფერი წინააღმდეგობა არ გაუ-
წევია ჩემთვის.

ისმენდნენ ლექციებს დიდი ყურადღებით, მეც ვატყობდი, რომ
დიდად დაინტერესდნენ და მოკლე ხანში ჩვენ შორის გაიბა ერთ-
გვარი ურთიერთობა, ჯარისკაცები ხალისით მხვდებოდნენ, დაახ-
ლოებულად შესაუბრებოდნენ. ამან გამაცოცხლა და დიდი ხა-
ლისით მივდიოდი ხოლმე ჩემს გაკვეთილებზე.

ყმაწვილს მახალისებდა, რომ ინტერესი აღუძარი ჩემს მსმენე-
ლებს და მახაროდა, რომ სარგებლობა მომქონდა. ასეთი მდგომა-
რეობა ენერგიას მმატებდა და გამზადებული ვიყავი მეშრომნა და
მემაცადინა დაუსვენებლად.

ამგვარი განწყობილება ხანდახან სადავიდარაბო საქმესაც გა-
მიჩენდა ხოლმე.

ნაწილის უფროსად გვეყავდა ახალგაზრდა პოლკოვნიკი, გარუ-
სებული სერბიელი, გუსართა პოლკში ნამსახური ოფიცერი — კაცი
თავისებური, მეტად ახირებული პიროვნება. მისი ძმა იაპონიაში
ელჩად იყო, ცოლად ვორონცოვ-დაშკოვის გაზრდილი ქალი ჰყავ-
და. ამის წყალობით ბევრი რამ მისი ახირება შეჩვენია ხოლმე. მაგ-
რამ ერთ დღეს რომ ჟანდარმი გააროზგვინა თავის ჯარისკაცებს —
ეს აღარ აპატიეს და პოლკიდან გამორაცხეს; ამას ზედ დაერთო
ისიც, რომ მან გუსარის მენტეკი (ერთგვარი სამკაული, ბოხჩასავით
კისერზე ჩამოსაკიდებელი), როცა გუსარების ფორმა გააუქმა ალექ-
სანდრე მესამემ, მან ზეიმით დაასაფლავა და გამოეთხოვა. იგი გა-
მორიცხეს გვარდიიდან და გადაიყვანეს ქვევითა პოლკში. შემდეგ
რამდენიმე წლისა ცალკე ნაწილი მისცეს ჩვენი და ჩვენთან განა-
გრძობდა თავის ახირებულ მოქმედებას.

ერთ დღეს მიმიხმო და გამომიცხადა:

— აბა, ძვირფასო პორუჩიკო, ერთი პატარა ზარბაზანი უნდა მი-
შოვოთ. თქვენ აქ გყავთ ნაცნობები მუსულმან ქართველებში, იმათ
აქვთ მორჩილი ზარბაზანი, აი რამაზანის დროს რომ ისვრებოდა, სულ
მე — მოელაპარაკეთ, ეგება დამითმონ და საკმაო ფულს მივცემ.
ზარბაზანი მინდა იმისათვის, რომ სალამოს ზორი ზემოთ იყოს
ხოლმე.

მე ვუთხარი, რომ ზარბაზანს არ გაყიდნიან—თქო, რადგან მაგიერს
ვერ შეიძენენ და ის კი ძლიერ სჭირიათ რამაზანის (მარხულობის)
დროს ნიშნის მისაცემად, სალამოობით საქმლის ჭამის დროის აღსა-
ნიშნავად.

— აბა არტილერიის უფროსთან გამიგეთ, შეიძლება იმათ ჰქონ-
დეთ მორჩილი ზარბაზანი.

არტილერიის უფროსმა ბევრი იცინა, როცა მივედი მასთან და
გადავეცი შევიჩის (ჩვენი პოლკოვნიკის გვარი იყო) დანაბარები.

— ჯერ ის, რომ მორჩილი ზარბაზანი მე არ მაქვს და კიდევ რომ
მქონდეს, სათამაშოდ როგორ მივცემ იმ თქვენს ახირებულ უფროსს.
ზარბაზანს! — მითხრა მან.

— მაშ მილის ნაჭერი უნდა ვიშოვოთ და უნდა გავაკეთოთ პა-
ტარა ზარბაზანი! როტშილდის ქარხანაში უსათუოდ იშოვება ასეთი
ნაჭერი და მიშოვეთ უსათუოდ. ზარბაზანი უნდა გავაკეთოთ!.. თქვენ
უნდა მომიწყოთ ხელი — სხვა ვერავინ მომიხერხებს ამას, უსათუოდ
ზარბაზანი უნდა გავაკეთოთ და სალამოობით ვბრიგოთ ხოლმე და
შემდეგ სალამოს „ზორი“ მოჰყვება მუსიკით! უსათუოდ უნდა გამი-
კეთოთ ჩვენს სახელოსნოში! თუ ოსტატმა ვერ გამიკეთა — სამსა-
ხურიდან დავითხოვ, იცოდეთ, ასე გამოუტხადეთ! — არ მეშვებოდა
შევიჩი.

მოხუცი „მასტერი“ ძლიერ შეწუხდა და შემეხვეწა დაეხმარებო-
დი და რამე გზით გასაჭირიდან გამომეყვანა.

— მილის ნაჭერს კი ვიშოვი, მაგრამ რარიგად მოვაწყო სასრო-
ლად—ეს აღარ ვიცი!.. მიშველეთ! — მეხვეწებოდა შეშინებული.
რომ თავიდან ამეცილებინა ასეთი ახირების შესრულება, პოლ-
კოვნიკს ვუთხარი, რომ მილის ნაჭერის გარდა საჭიროა სპილენძი,
მისი გადადნობა, რომ შემდეგ მისი უკანა ნაწილი მოექაზრაკოს
მილს, რომ გადასადნობად ტიგელებია საჭირო, რაც ბათუმში არ
იშოვება — ერთი სიტყვით გავუძნელე საქმე, მაგრამ იგი თავისას
არ იშლიდა; მოგვაცარა სპილენძი — საბერველ დასავერები გადაარ-
ჩია და უვარგისნი დაამტვრევინა, გამოიწერა ორი ტიგელი პეტერ-
ბურგიდან და მომიყარა ყველა ეს სახელოსნოში. — ა, რაც მითხა-

რით ყველაფერი გაქვთ ახლა და აწი თქვენ იცით! უსათუოდ უხდა
გამიკეთოთ ზარბაზანი! უსათუოდ!

რალა გზა აყო მეტი — ავიღე არტილერიის სახელოსნო და დიდი წვალების შემდეგ შევადგინეთ ზარბაზნის გეგმა. მოკლე ხანში სასურველი ზარბაზანი მზად იყო. ტყვიის მაგივრად პრობკით იტენებოდა; დავამზადეთ ვაზნები, დავამაგრეთ პატარა ხის ნამორზე და ერთ საღამოს გამოვიტანეთ ეზოში და გავსინჯეთ ჩვენი ზარბაზანი. იგრილა ჩვენი ნახელოვნებმა, იგრილა ისეთნაირი სიმძლავრით, რომ ჭერ შეგვეშინდა ყველას და შემდეგ შეუჟავებელ სიცილი აგვიტყდა.

ქუჩაში და ახლო-მახლო მცხოვრებთ ეგონათ, რომ სახელოსნოში აფეთქება მოხდაო; მორბოდნენ შეშინებულნი; სახელოსნოს წინ მოხუცი გენერალი ცხოვრობდა — კაცი გამოგზავნა გასაგებად უბედურება ხომ არ მომხდარა რამეო. როცა შეგროვილმა ხალხმა გაიგო რაშიც იყო საქმე და ნახა ჩვენი ზარბაზანი, დაიწყეს სიცილი. ხრიალში წამოგვადგა თავზე პოლკოვნიკი.

— რატომ უჩემოდ გაისროლეთ პირველად! — მითხრა მან, — მაგრამ არაფერი!.. აბა ერთი კიდევ ვბრიგოთ! ერთი კიდევ! იგრილა ხელახლა ზარბაზანმა.

— ერთი კიდევ! — წამოიძახა გახარებულმა შევიჩმა და როცა ასრულდა მისი სურვილი, მეცა და ჭერ მე გადამეხვია და შემომძახა:

— ძვირფასო პორუჩიკო! ყოჩაღ, ყოჩაღ!

მერე მოეხვია „მასტერს“:

— ახლა კი შევრიგდეთ მე და თქვენ! — მიიძახა მას. — აბა ერთხელ კიდევ გავისროლოთ და შევეინახოთ ჩვენი ზარბაზანი!

იგრილა მესამედ ზარბაზანმა. შევიჩის სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა. მოგროვდა აუარებელი ხალხი, ერთი ხითხითი-სიცილია; ყველას სწადია თვალი შეავლოს უცნაურ მანქანას.

— დღეისთვის კმარა! კმარა! — შესძახა შევიჩმა ხალხს. — მალე ზეიმი იქნება (პარადი), მობრძანდით მაშინ!

მახლობელ დღეებში ხელმწიფის დღეობა იყო. ნაწილის ადიუტანტისაგან წერილი მივიღე, რომ სამართველოში გამეგზავნა ზარბაზანი და თერთმეტი ვაზნა. როცა მოედანზე საზოგადო ზეიმი (პარადი) დასრულდა, შევიჩმა მისი ნაწილის ერთი გუნდი წაიყვანა და დააყენა სამართველოს წინ. უბრძანა ადიუტანტს გამოეტანა ზარბაზანი, გუნდს თოფები საღმის მისაცემად დააკავებინა და შეი-

ქმნა სროლა. თერთმეტჯერ გასროლის შემდეგ აუარებელი ხალხი
შეგროვდა; შევიჩი სამართველოს კიბეზე იღვა და სიამოვნებდა.
გავარდა უკანასკნელი ვაზნა.
— შემდეგამდი! — შესძახა პოლკოვნიკმა ხალხს. — დღეს კმაჯა,

მიბრძანდით!

ამგვარად ერთობოდა და სხვასაც ართობდა ეს ახირებული პოლ-
კოვნიკი და თავის ახირებაში ზომას ზედმეტად რომ გადადიოდა,
ამას ყურადღებას არავენ არ აქცევდა.

ალექსანდრე მესამე ჩამოდიოდა საქართველოში. ბათუმში უნდა
დასწრებოდა სობორის ბალავრის კურთხევას. ამისათვის საგანგე-
ბო ზეიმი იყო დანიშნული. ჩემი ნაწილიდან ერთი გუნდი იღებდა
მონაწილეობას ამ ზეიმში. რომ განსხვავებული იერი მიეცა ჯარის-
კაცებისათვის, შევიჩმა გუნდებისათვის შეაკერვინა განსხვავებული
ქუდები და გასაოცარი განიერი შარვლები; გამოიწერა პეტერბურ-
გიდან ულვაშები; ეს ულვაშები მანქანით მაგრდებოდა ცხვირში;
საჭირო იყო შეჩვევა მის სატარებლად, რადგან მანქანა ულიტინებ-
და ცხვირის ნესტოებს და სანამ არ შეეჩვეოდა კაცი, დიდხანს ვერ
იგუებდა მას. ამიტომ ამ ულვაშებს უკეთებდნენ ჯარისკაცებს და
აჩვევდნენ ტარებას. მთელი დღეები გადიოდა იმაში, რომ ჯარის-
კაცს ცხვირში დაუმაგრებდნენ ამ ულვაშს და იგი თითო საათობით
დადიოდა ამ გაკეთებულ ულვაშით. ზეიმის დღეს ასეთ გამოწყობილ
გუნდს საოცარი შეხედულობა ჰქონდა და ყველა გარეშეს აკვირ-
ვებდა. მეფემაც მიაქცია ყურადღება და ღიმილით თქვა:

— რა ყოჩაღებს მოუყრიათ თავი ამ ნაწილში!

ჯარგი რომ ხელი არ შეუხია რომელიმე ულვაშიანისათვის,
თორემ მთელი ეს ბუტაფორია თავზე დაატყდებოდა მის მომწყობს.
ამას არ დაჯერდა ახირებული პოლკოვნიკი და დაიჯინა რომ, რო-
ცა მეფე ალექსანდროვის ბაღიდან, სადაც მას უნდა დაერგო ნაძვის
ხეები, გამოვიდოდა და იქვე მყოფ ჩვენს საზაფხულო ბანაკში შე-
მოადგამდა ფეხს — უნდა შეხვედროდნენ იმ სათამაშო ზარბაზნის
სროლით. ეს, რასაკვირველია, მასხრობას დაემსგავსებოდა და ერთი
უბედურება მოხდებოდა. ურჩიეს შევიჩს ასეთი განკარგულება მოე-
ხსნა, მაგრამ იგი თავისაზე იღვა. უბედურების ასარიდებლად აცნო-
ბეს ვისთვისაც საჭირო იყო, რომ მეფე ჩვენი ბანაკისაკენ არ გაე-
ტარებინათ, თორემ სკანდალი მოხდებოდა. ცნობა მიღებული იქნა და
მეფე სხვა გზით გაიყვანეს ბაღიდან. შევიჩი დარჩა ცარიელზე დი-
დად გულდაწყვეტილი, რომ არ ეღირსა მისებური ზეიმით მიეღო
მეფე.

ამ ორ წელიწად-ნახევრის განმავლობაში იგი რომ ჩვენს ნაწილს უფროსობდა, სულ ამგვარ ახირებულ ამბებში იყო; შემდეგ როცა ისევ პეტერბურგში გადაიყვანეს, იქაც განაგრძობდა იმ რად მოქმედებას — არ იშლიდა, რადგან მფარველად ჰყავდა იმ დროს მძლეობა-მძლე გრაფი ვორონცოვ-დაშკოვი, რომლის გაზრდილი ცოლად ჰყავდა მას.

შვეიჩის შემდეგ მოგვივიდა ნაწილის უფროსად გვარდიის პავლოვსკის რაზმიდან ახალგაზრდა პოლკოვნიკი, მეფის ამაღალში ჩარიცხული. ეს სულ იმას ფიქრობდა რა მოემოქმედა ისეთი, რომ ყურადღება მიექციათ მისთვის და მალე ცალკე უდიდესი ნაწილი მიეღო.

— რამე ისეთი უნდა მოვაწყოთ, რომ გავაკვიროთ ჩვენი უფროსები! — მითხრა მან ერთხელ. — თქვენ მირჩიეთ!

— სალდათების კლუბი მოაწყვეთ! — ვუთხარი.

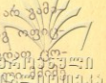
— კლუბი? — გაკვირვებით თქვა. — კლუბი! კლუბი კი არა და საჩაიე კი... საჩაიე კარგი იქნება! — ცოტა ჩაფიქრების შემდეგ თქვა მან.

— საჩაიე იყოს! შიგ იქნება ყველაფერი, რაც ჯარისკაცს სჭირია იაფ ფასებში, იქნება კაპიციანი ჩაი-შაქარი, ცხელი წყალი უფასოდ, სათამაშო შაშკები და ამგვარები. ხანდახან გუნდი იმღერებს, ვინმე წაიკითხავს, შესდგება კონცერტის მაგვარი რამ... ეს ძალიან კარგი იქნება და ჯარისკაცებზედაც კარგად იმოქმედებს, კარგ გავლენას მოახდენს. მოახდინეთ განკარგულება და ასეთი კარგი რამ სულ მოკლე ხანში მოეწყობა! — ვუთხარი.

— თქვენ უნდა მიიღოთ ეს თქვენს თავზე!.. თქვენ უნდა მოგანდოთ ამის სისრულეში მოყვანა! — მითხრა პოლკოვნიკმა.

— დიდი სიამოვნებით! — მივუხე.

მე თვალწინ მეხატებოდა ისეთი რამე მოწყობილიყო, რომ ჯარისკაცი კაზარმულ ცხოვრებას ცოტაოდნად მაინც დაშორებულყო. შევუდექი მუშაობას და მოკლე ხანში მოვავგარე საქმე. მოვაწყვე სავაჭრო, რომელშიც იშოვებოდა ბაზართან შედარებით დაკლებულ ფასებში ყოველგვარი მასალა, კაპიციანი ჩაი-შაქარი, სხვადასხვა სათამაშოები და გასართობება. ჯარისკაცების აღტაცებას საზღვარი არ ჰქონდა, საჩაიე მუდამ სავსე იყო ხალხით; ჯარისკაცი აქ სულ სხვანაირად გრძნობდა თავს, სულ სხვა იერი ეძლეოდა. მეც მიტაცებდა ამას რომ ვხედავდი და ვცდილობდი რაც შემეძლო საჩაიე კლუბს დამემსგავსებინა. ახლა მე მქონდა ჩემი სახელოსნო, სამოსწავლო გუნდი და ეს პატარა კლუბი, სადაც ჯარისკაცს სხვანაირად ვხედებოდი, სხვანაირად ვუდგებოდი და მიტაცებდა ის,

რომ ჯარისკაცებს ჩემთან სულ სხვანაირად ეპირათ თავი, არ გამა-
რბოდნენ და ხალისიანად მესაუბრებოდნენ ხოლმე. ამხანაგ ოფიც-
რებშიც ვიშოვე ორიოდ თანამგზონობი, რომელთაც სწადდათ ცხელ-
ტაოდნად მაინც გაეცოცხლებინათ იმდროინდელი კაზარმუდები.

ამ მუშაობაში ვიყავი ვართული, რომ ჩემდა გასაოცებლად გა-
დამეკიდა ერთი ახლად გადმოყვანილი ოფიცერი და ჩემზე გულ-
მოსულმა პატაკი შეიტანა, რომ მე პოლიტიკურად არასაიმედო პირი
ვარ და რუსას მოძულე. საქმე გამოძიებაში ჩავარდა. ნაწილის უფ-
როსი საოცრად აღელდა. მას ის აწუხებდა, რომ თუ დამიბტიკიდე-
ბოდა ბრალდება — მას შენიშვნას მისცემდნენ, თუ როგორ ვერ
შენიშნა თავის ხელქვეითს ამგვარი რამ და საწინააღმდეგო ზომა არ
მიიღო; ამით მისი წინსვლა დაბრკოლდებოდა. პატაკის მიმცემი ერ-
თი ნერვებაშლილი თავმაგარი პიროვნება იყო. იგი ხელში ჩაიგდო
მასთან ერთად ჩვენს ნაწილში რუსეთიდან გადმოყვანილმა ახალ-
გაზრდა ოფიცერმა, რომლის ადგილი უფრო მონასტერი იყო, ვიდ-
რე სამხედრო ნაწილი. ეს იყო ცნობილი იოანე კრონშტადელის მო-
წაფე, პობედონოსცევის მათაყვანებელი, გულმხურვალე მლოცვე-
ლი; სახითაც უცნაურად ჰგავდა პობედონოსცევს. იყო გამსჭვალული
რუსის ბატონობის იდეით და სძულდა ყოველი არარუსი. აი მან
განაზრახა ნერვებაშლილი ოფიცერი შეეტანა ჩემზე პატაკი; დაარ-
წმუნა, რომ მე ცუდი გავლენა მაქვს ჯარისკაცებზე, რომ ფიცს ვლა-
ტობ, რომ საჭიროა ჩემი გაძევება სამსახურიდან. გამოსაძიებ-
ლად გამოგზავნეს პოლკის უფროსი პოლკოვნიკი კრივოშინი.
მთლად ამხანაგობამ ჩემდა სასარგებლოდ მისცა ჩვენება. ჩვენმა
პოლკოვნიკმა მიმიხმო და შემეხვეწა არ გადამეტანა საქმე სასა-
მართლოში ცრუ დაბრალებისათვის.

— თქვენ ყველამ გაგამართლათ!.. ვშვენიერად დაგახასიათათ
ყველა თანამოსამსახურეებმა. თქვენ გამართლებული იქნებით, რა
თქმა უნდა, — ჩემთვის კი კარგი არ იქნება რომ უჩივლოთ და მოი-
თხოვოთ ხვოსტოვის (პატაკის შემტანი) დასჯა. გთხოვთ დაანებოთ
თავი. ნულარ გამოეკიდებით!.. შეიქნება ერთი მიწერ-მოწერა... ყვე-
ლაზე მეტად მე მევენება!

კარიერისტი პოლკოვნიკი ისეთი საცოდავი იყო ამ დროს, რომ
მე შემეცოდა და სიტყვა მივეცი, რომ ჩემს დაძვებლებელს არ ვუ-
ჩივლებ-თქო.

მესამე წელიწადზე ამ კარიერისტს აუსრულდა მისი სურვილი —
მას მისცეს მთავარი გუნდა და ჩვენ დაგვინიშნეს საიუნიკრო სასწავ-

ლებლიდან პოლკოვნიკი ვინმე ტროიცი, კაცი უფრო შედაგოვი,
ვიდრე სამხედრო პიროვნება. იგი თითქმის ყურადღებას არ აქცევდა
და ჯარისკაცს, ახლოს იდგა ოფიცრობასთან, მაგრამ უფრო
გაურბოდა, რადგან ხედავდა, რომ იგი ეშმაკი ადამიანი იყო და
ყველასთან თაღლითობდა. მას უფრო აინტერესებდა სამხედრო
კლუბი, წარმოდგენები კლუბში რომ იმართებოდა ოფიცრების მიერ
და ლექციები. წარმოდგენების ხელმძღვანელობა მე მქონდა მოწ-
დობილი და მოკლე ხანში რიგიანი დასიც შევადგინე ოფიცერთა და
მათ ცოლებს შორის. ოფიცერთა კლუბიდან წარმოდგენების მარ-
თვა რამდენიმე ოფიცერმა გადავიტანეთ კაზარმაშიც. პოლკოვნიკი
ხალისიანად შეხვდა ჩვენს განზრახვას და ხელი მოგვიწყო ამაში.
ვიწყებ დროგამოშვებით კაზარმაში ჯარისკაცთაგან შემდგარ და-
სის მიერ წარმოდგენების მართვა. საჩაიეს ახლა ეს გასართობიც
მიემატა. ჯარისკაცები ძლიერ შეხალისდნენ ამ წარმოდგენებით და
ერთი წარმოდგენა რომ დათავდებოდა, იხვეწებოდნენ მალე შემ-
დეგი გაგვემართა. ჩვენც, რაც გაგვეწყობოდა, ვუსრულებდით ნატ-
ვრას რაკი ვხედავდით, რომ ამას კაზარმაში გამოცოცხლება შე-
ჰქონდა.

პოლკოვნიკმა იცოდა თუ რა შრომა მხვდებოდა მე, მაგრამ თუ
მამატებდა საშრომს, თორემ არ მაკლებდა. ახლა ლექციას წააკთხვა
დამაკისრა ოფიცერთა საკრებულოში. ენერგია მქონდა და ხალი-
სი — წინადადება სიამოვნებით მივიღე. იმ ხანებში იბეჭდებოდა
ბლიოხის წერილები „მომავალი ომი“. ეს „მომავალი ომი“ ავიღე
რეფერატის საგნად; მოგუყარე ყველა წერილს თავი და მუყაითი
მუშაობის შემდეგ შევადგინე მოხსენება. მოხსენებაში იყო მოყვა-
ნილი სამხედრო ტექნიკის განვითარების ამბავი, რას მოითხოვდა
ეს ტექნიკა, ე. ი. რარიგად უნდა გაზრდილიყო ჯარების შემადგენ-
ლობა, ამის გადასაყვანი, საკვები ხარჯები, მილიონიანი ჯარების შე-
ნახვა, მოვლა; შეტაკების დროს მსხვერპლთა გადიდება და ამგვა-
რები. რა გავლენას იქონიებდა მომავალი ომი მოჩხუბარ მხარეების
ეკონომიურ მდგომარეობაზე. სურათი გამოვიდა მეტად მძიმე, შავ-
ბნელი. შევეშხადე რაც გამეწყობოდა რიგიანად შემესრულებინა
ჩემი მოხსენება. მოხსენებამ დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა მრავ-
ლად შეგროვილ ოფიცრობაზე. როცა მოხსენება დავათავე, პოლ-
კოვნიკი მოვიდა ჩემთან და ღიმილით მითხრა:

— მაგვარ სურათებს ნულა მოუყვებით ოფიცრობას. გამხნე-
ვების მაგივრად ისინი შიშს მიეცემიან! ეს გაზვიადებული ნახატი
მძიმე შთაბეჭდილების გასაქარწყლებლად ტროიციმ მოიწვია

ერთი საპიორის კაპიტანი და მას გააკეთებინა მოხსენება სათაურით — „ნე ტაჟ სტრაშენ ჩორტ კაჟ ეგო მალიუიუტ“. მომხსენებელს ტყუილ ოცნებად სახავდა სამხედრო ტექნიკის განვითარებას უსაფუძვლოდ თვლიდა მასზე აშენებულ მომავალი ომის საშიშროებას. სინამდვილემ მალე დაანახვა ყველას, სად იყო სიმართლე!

ამ ხანებში მოხდა ის ახალი განკარგულება, რომლის ძალით ქართველი ჯარისკაცები უნდა აერიათ რუსებში. წინათ სამსახურში გაყვანილი ქართველები მსახურობდნენ ქართულ რაზმებში. ასეთი წესი მოიშალა და ყველა სამსახურში გაყვანილნი ერთმანეთში აურიეს — ეროვნებას აღარ უყურებდნენ.

ჩვენს ნაწილში ამ ახალი წესის გამო მოვიდა ერთი პარტია ოზურგეთის მაზრიდან. ჯარისკაცებად გამოწვეული ახალგაზრდები ერთი-მეორეს სჯობნიდნენ შეხედულობით. რუსულის მცოდნენი მათ შორის ნაკლებად ერივნენ. დაანაწილეს გუნდებში და ჩააბარეს სასწავლად ეგრეთ წოდებულ „ლიადკებს“. პირველ ხანებში თითქოს ყველაფერი კარგად იყო; ორი თვის შემდეგ კი არასასიამოვნო ამბავი მოხდა. ერთ-დიღას თითქმის ყველამ მიატოვა ნაწილი და გაიპარნენ. შეიქნა ერთი გამოძიება, გამოკითხვა, რატომ მოხდა ასეთი რამ, მიწერ-მოწერა. ერთი კვირის შემდეგ ყველანი უკლებლივ დაბრუნდნენ, დაინიშნა გამოძიება იმის გამოსარკვევად, თუ რამ აიძულა ისინი ასეთ მოქმედებაზე და ასე თავშეყრილად. გამოძიება მომანდვეს მე.

მოვუყარე ყველას თავი და სათითაოდ დაკვირვებ გაქცევის მიზეზი. ყველა იმას ჩიოდა, რომ ენის უცოდინარობის გამო მეტისმეტად უმძიმდათ სწავლა-მეცადინობა და უკიდურესად წვალობდნენ.

— ბატონო! — მითხრა გამწარებით ერთმა მათგანმა, გვარად მუხაშარიამ. — ბატონო, რუსული არ ვიცი, არ მესმის არაფერი. დამიდგება წინ ჩემი ღია საველიევი, რაღაცას მეუბნება, რაღაცას, ალბათ, მასწავლის, მე კი არაფერი მესმის, ვდგევარ გაშტერებული, გაყერყერებული, ჩემს გულს ვასკდები, ისიც იღლება და გაჯავრებული მიყვირის და მიძახის: დურაკ! დურაკ! დურაკი რატომ ვარ? რუსული რომ არ ვიცი, იმიტომ? აბა ქართულად დამელაპარაკოს, მაშინ გავიგებთ, ვინაა უფრო დურაკი, მე თუ ის! ველარ გაუძღელ ამდენ გინებას. ქართულად მელაპარაკოს და ჩემს დურაკობას მაშინ გაიგებს! გაიქცევი კი არა, ვინ იცის, რას იფიქრებ კაცი!

ეს ისეთი გამწარებით წარმოთქვა ამ ბიჭმა, ისეთი გაცხარებით, რომ თან შემეცოდა, თან უნებურად მეცინებოდა და სიცილით ვუთხარი:

8. დ. კლდიაშვილი.

— ახლა დაწყნარდა, მუხამარი! საველიევი აწი ველარ გაგონებ-
დავს დურაკის დაძახებას. იმას კარგად გაჯორავენ, გარწმუნებენ...

— დათვია, ბატონო, დათვი! კიდეც კაი, რომ დედა ახლა შემოვიყვანე
ნებია, თორემ იქვე გავათავებდი, ჩემს თავს გავეწირავდი. გვიშველეთ
რამე, ბატონო! ნუ დაგვლუპავთ! — წამოიძახა მუხამარიამ.

— კი, კი! ნუ გეშინია!.. შენ ფირცხალაიშვალო, შენ რა გაგა-
ქირდა? — შევეციოთხე მეორეს.

— ბატონო, რუსული არ მესმის; ჩამაყენებენ მწკრივში, რაღა-
ცას მიბრძანებენ, ვერ ვასრულებ და მაგინებენ. დიადკამ თოფით
დამაყენა, მოვიდა გუნდის უფროსი, დამიწყო ლაპარაკი, რაღაცას
მიწყობდა ვატყობდი; ვიდექი გაყერყეჩებული, მერე მოვინდომე
მენიშნა, რომ არაფერი მესმის მასი ნათქვამიდან და მარცხენა ხელ-
ში რომ თოფი მეკავა, ჩაშვებული მარჯვენა ხელი გავაქნიე — მიწ-
ლოდა მენიშნა, რომ არაფერი მესმის-თქვა. გაჯავრდა, ამიყვირდა,
რატომ ინძრევით და ხმას კი არ იღებო და ნაკანაიაში ჩამავდო. ეს
პირველად არ ყოფილა!.. რა ვქნა აღარ ვიცი... მინდა მალე ვისწავ-
ლო რუსული, მარა რომ ვერ ვერევი!.. ნამეტანი გამიჭირდა და გაქ-
ცევა დავაპირე! სანამ რუსულს ვისწავლიდე, სულს ამომახდენენ
და გამათავებენ! — შეწუხებით მითხრა ფირცხალაიშვილმა.

— ნუ გეშინია, პარმენა! აწი, იმედია, ისე აღარ შეწუხდებით...
მაგრამ თქვენც მეცადინი იყავით... თავი არ შეირცხვინოთ, სხვებს
არ ჩამორჩეთ! ნუ შეშინდებით! — ვამხნევებდი უზომოდ შეწუხე-
ბულ ახალგაზრდებს.

გაქცეულებს მოენდომებინათ მთავრობასთან მისვლა თხოვნით,
რომ ქართულ ნაწილში გადაეყვანათ ისინი, მაგრამ მშობლებს გა-
დაეთქმევიანებინათ ეს განზრახვა და ერჩიათ ისევ დაბრუნებულიყ-
ვნენ და ყოველივე გაჭირვება მოეთმინათ, რაც იმ ოთხ წელიწადს
სამსახურში შეხვდებოდათ.

დაწვრილებით სიტყვითაც მოეუყევი პოლკოვნიკს, რაც მოვის-
მინე და წერილობითაც წარვუდგინე. ბედად პოლკოვნიკი შევაჯერე
და არც ერთი გაქცეულთაგანი, უკან დაბრუნებული, არ დაუსჯია
და გუნდის უფროსებს უბრძანა სხვანაირად მოპყრობოდნენ მათ და
ყოველი ზომა მიეღოთ მათთვის სამსახურის სიმძიმე შეემსუბუქე-
ბინათ.

შემდეგ წელში მოგვივიდა ახალგაზრდობის პარტია სამურზაყა-
ნოდან და ართვინის ოლქიდან. სამურზაყანოელები ნამდვილი უბე-
ღურები იყვნენ. მათ არც ქართული ესმოდათ, არც რუსული,
მეგრელები ჩვენ არ გვყავდა და საოცარ გაჭირვებაში ვიყავით უფ-

როსებიც და ხელქვეითებიც. პირდაპირ საწვალეხელი რომ იყო ჩვენთვისაც და იმათთვისაც. საფიქრებელი იყო, რომ ამ წვალეხელს დასაძინებელი არა, მეტი ნაწილი არჩევდნენ ვის და ამიტომ ყოველგვარ ზომას ვღებულობდით მდგომარეობა შემსუბუქებელიყო და გაქცევის აზრი მომსპარეყო მათ შორის.

მახსოვს, ერთი ამთავანი, გვარად ქორთუა, საოცარი მოხდენილი შეხედულობის ბიჭი, საოცარი მეცადინი, მაგრამ დიდ გაჭირვებაში იყო — არაფერი არ ესმოდა, რასაც ველაპარაკებოდით.

— მე, გლახა, გლახა! — გულდაწყვეტით მითხრა მან ერთხელ, როცა ორივე დავიღალეთ მეცადინეობის გაუგებრობით.

— არა, არა, შენ კარგი... ჯგირი კოჩი, ჯგირი! — ხალისიანად ვუთხარი.

— არა, გლახა! — და მან მანიშნა ხელის ქნევით, რომ წუხდა თავის გაუგებრობას.

ამგვარ წვალეხებაში გაიარა წელიწადმა. წლის ბოლოს რამდენიმედ ქართულიც შეისწავლეს და ცოტაოდნად რუსულიც. მათ გასამხნეველად და შესახალისებლად რისკზედაც წავედით — ვთხოვეთ ნაწილის უფროსს ესენი შევებულეებაში გაეშვათ. საშიშარი იყო, რომ თუ ყველა არა, რამდენიმე არ დაბრუნდებოდა და სახლში დარჩებოდა. ჩამოვართვით პატიოსანი სიტყვა, რომ უკლებლივ ყველა დაბრუნდებოდნენ დანიშნულ დღეს და გამოცხადდებოდნენ სამსახურში. გახარებულეებმა პატიოსანი სიტყვა მოგვცეს, ოღონდ კი ჩვენი სახლ-კარი დაგვანახვეთო რამდენიმე დღით და სამსახურს შევაკვდებითო. წავიდნენ ყველანი, დაყვეს ორი კვირა თავიანთ სახლებში და დანიშნულ ვადაზე ორი დღის გადაცილებით ჩამოვიდნენ ყველანი. იმ ორმა დღემ გვაფიქრებინა, რომ წასულეებმა თავიანთი სიტყვა დაივიწყეს და გადაიფიქრეს დაბრუნება, — შევწუხდით, მაგრამ როცა ორი დღის შემდეგ ყველანი დავინახეთ, ძლიერ გაგვეხარდა. დაგვიანების მიზეზი ის ყოფილიყო, რომ ოქუმიში გემს გამოესწრო მათთვის და რომ მოცემული სიტყვა აესრულებინათ, ოქუმიდან ფეხით წამოსულიყვნენ ყულევამდის (რედუტკალე) და აქ ეშოვათ ფილუგა და მით მოვიდნენ ბათუმში.

ხელის შეწყობამ ისე გაატარებია მათ სამსახური, რომ არც ერთი არ გაქცეულა და ოთხი წლის შემდეგ, ისე გამოიცვალნენ, რომ კაცი ველარ იცნობდა, ვისაც პირველ მოსვლაზე ენახა.

— ჩვენი დედა-მამა ტიროდნენ, როცა აქეთ მოვდიოდით, მაგრამ ახლა მეტისმეტად. უხარიათ ჩვენ გადასხვაფერებულად რომ გვხედავენ. მხეცები ვიყავით, ახლა კი კაცები ვბრუნდებით სახლში

თქვენი წყალობით... ბევრმა შეგვიბრალეთ, მოგვიარეთ და კაცს დაგვამსგავსეთ. ჩვენ და ჩვენი მშობლები თქვენს სადღეგრძელოს, სიძველეს ში ვართ და მუდამ ვიქნებით! — გვითხრა ერთმა იმათგან, ვინც ვინც გამოთხოვებისას, როცა სამსახურგათავებულები მიდიოდნენ სახლში. ყველამ ჩინებული ქართული იცოდა უკვე, განსაკუთრებით ამ აბაშიამ. რუსულიც საკმაოდ ეხერხებოდათ. ქორთუამ რუსული ვერ დასძლია, მაგრამ ქართული გვარიანად შეისწავლა.

— ხომ ვითხარი, ბიჭო, ჯგირი კოჩი იქნები-თქვა! — ვუთხარი.

— კილამ გავიქეცი, ბატონო, კილამ... და წავხედებოდი კაცი! იცოცხლეთ, ბატონო! — მხიარულად შემოგვძახა ქორთუამ.

სამი წლის შემდეგ ნაწილის უფროსი გამოგვიცვალეს. ახალი უფროსი იყო მიწის კარზე საყარაულო გუნდში ნამსახური, ქართველი თავადიშვილი ვ-ძე, ახალგაზრდა პოლკოვნიკი. ქართულს გაჭირვებით ლაპარაკობდა. ისიც თუ გასაჭირი მიადგებოდა მაშინ წამოისროლიდა ორიოდ სიტყვას. იგი იყო კორპუსში გაზრდილი, თითქმის გარუსებული, თითქმის გადაგვარებული; ცოცხალი კაცი, შიკის მოყვარული. სამსახურისათვის თავს დიდად არ იწუხებდა, იყო გართული ნაცნობებში, რომელნიც მრავლად შეიძინა მოსვლისთანავე.

— აბა ერთი კარგი წარმოდგენა და შემდეგ კარგი მხიარული საღამო! — შეტყობდა ხოლმე, რადგან საკრებულოში წარმოდგენების მართვა ჩემს ხელთ იყო, ჩემს ხელმძღვანელობას იყენენ შეჩვეულნი. საღამო მთავრდებოდა ვახშმით, რომელზედაც ვ-ძეს მუდამ აუარებელი ნაცნობობა ჰყავდა ხოლმე მოპატიებულის. თვითონაც ერთობოდა და სხვათაც ართობდა.

ერთხელ მითხრა მოხსენება წამეკითხა ოფიცერთა საკრებულოში. არ მიუარებია და რამდენიმე დღის მოსაზრების შემდეგ გადგვწყვიტე მოხსენების საგნად ამელო იაპონიის ისტორია და იმდროინდელი მდგომარეობა.

იაპონიას იმ დროს ძლიერ ნაკლებად თუ ვინმე იცნობდა; მასზე მეტად ბუნდოვანი წარმოდგენა ჰქონდათ, ის კი უკვე მოძრაობას იწყებდა და ქვეყნის სალაპარაკოდ ხდებოდა. მოუწყარე აუარებელ მასალას თავი და შევადგინე მოხსენება: იაპონიის გეოგრაფიული მდგომარეობა ეთნოგრაფიული ცნობები, მოკლე ისტორიული ცხოვრების აღწერა, იმდენი დელი მდგომარეობა და ბოლოს სამხედრო წყობილება და ჯარების შესახებ ცნობები.

მოხსენება მსმენელთაგან დიდი ინტერესით იყო მოსმენილი, მხოლოდ ვ-ძეს არ ესიამოვნა; ამას აშკარად ვატყობდი, თუმცა ჩემ-

თვის ეს არ უთქვამს. არაფრად ჩამიგდია ეს უკმაყოფილება; მე მიხაროდა, რომ მსმენელები დავინტერესე და ამ მოხსენებებში შორდი აბდაუბდა შეტაკების აღწერას, როგორც ეს ჩვეულებრივ კჭონდათ ხოლმე ოფიცერთა საკრებულოში მოხსენების საგნად.

არ მიმიქცევია ვ-ძის უკმაყოფილოდ დარჩენისათვის ყურადღება და შევეცადე ჩემს შემდეგ მომხსენებელი ოფიცერი ამეყოლებინა და წაეკითხა კორეის შესახებ მოხსენება.

— რა ჯანდაბაა ეს კორეა, დათიკო?! რა უნდა წავიკითხო — არც კი ვიცი სადაა ეს დაღუპული ქვეყანა! — მითხრა ჩემმა ამხანაგმა.

— მე შეგიდგენ მოხსენებას, ოღონდ შენ წაიკითხე კარგად... რა გინდა მეტი!

— კარგი, თუკი შენ შემიდგენ, კარგი!

მოვნახე მასალები და შეეუღდინე მოხსენება. მსმენელებმა ესეც ინტერესით მოისმინეს, მხოლოდ ვ-ძეს ისევ არ მოეწონა. უკმაყოფილო დარჩა და მომხსენებელს უთხრა:

— მაგისტანა თეშებს თავი გაანებეთ! აქ სამხედრო საკრებულოა და სამხედრო პირები ვიყრით თავს... რა ჩვენი საქმეა კორეა და ამგვარები! — უთხრა მან მომხსენებელს.

მე იქვე ვიდექი და ვთქვი:

— რატომ არ უნდა ვილაპარაკოთ კორეაზე?.. მთელი ქვეყანა ახლა იაპონიაზე და კორეაზე ლაპარაკობს!

— ილაპარაკონ! ჩვენ კი სამხედრო პირები ვართ და სამხედრო მოქმედებაზე უნდა ვლაპარაკობდეთ!

— საზოგადო ცოდნაც გვჭირია! მარტო მხედრები ხომ არა ვართ! — ვთქვი.

პოლკოვნიკმა ერთი სხვანაირად გამოიხედა ჩემკენ და შემომიტია:

— კმარა! გთხოვთ ამგვარ ლაპარაკს თავი ანებოთ! — სატყვა მოჭრილად წარმოთქვა და გაგვშორდა.

შემდეგი მოხსენება დაევალა ერთ პორუჩიკს, რომელმაც ალლო აულო მოთხოვნილებას და წაიკითხა მოხსენება, თუ როგორ დაეცა ღამით მტრის ერთი გუნდი ჩვენი გუნდის ნახევარს და როგორ მამაცურად ამ უკანასკნელმა ბნელ ღამეში მოიგერია მრავალრიცხოვანი მტერი და გაფანტა იგი დიდი ზარალით.

ნაწილის უფროსმა, როცა მომხსენებელმა გაათავა თავისი მოხსენება, დიდი მადლობა გადაუხადა და დემონსტრაციულად ხელი ჩამოართვა.

ზოგიერთებს გვესმოდა რას ნიშნავდა ეს და ვას საუბრისათვის
გოდ იყო მომართული ასეთი მოქმედება.

ქართული
საზოგადოებრივი

არაფრად ჩამიგდია ასეთი მიხვეული გზით ჩემი გაგონებები
ნებოდა კიდევ. მე კარგად ვიცოდი, რომ ზოგიერთებს მეტად არ
მოსწონდათ ჩემი აზრები, ჩემი შეხედულება სამხედრო სამსახურის
შესახებ, რასაც მე არ ვმალავდა; გულახსნილად, თამამად ვლაპა-
რაკობდი. არ ვიშლიდი ამას, რადგან ნათლად ვხედავდი, რომ გვე-
ლენა მქონდა ბევრ ჩემს თანამოსამსახურეზე, განსაკუთრებით ახალ-
გაზრდა ოფიცრებზე, რომელთა შორის ბევრი პატივისმცემლება
მყავდა. თვით ჩემს გუნდში (ამ დროს მე უკვე გუნდს ვმეთაურობ-
დი) იღბლად საოცარი თვისების ოფიცრები მოხვდნენ. ერთი რუსი
იყო, სიცოცხლით სავსე, საქმის მცოდნე, ფხიზელი გონების პატ-
რონი, სალდათის მოყვარული; მეორე გარუსებული გერმანელი —
საოცარი გულკეთილი პიროვნება, დაუღალავი მოსაქნარე, მონარ-
ქისტული გრძნობით გამსჭვალული, მაგრამ ყურადღებით გვასმენ-
და და გულდადებით გვეკამათებოდა ხშირად; მესამე სომეხი, თბი-
ლისიდან კამოევა. ეს იყო ჩემი მესაიდუმლე, ჩემი ნამდვილი ძმა;
მისი ნამდვილი მეგობრული ახლობლობით ბევრი შემხველური გამ-
წარება დამიძლევიდა და გადამიტანია. მე ვიცოდი, რომ სტიოპას (ასე
ვეძახოდით) უზომოდ ვუყვარდი და ჩემთვის თავს გაიმეტებდა, თუ
კი ამას გარემოება მოითხოვდა. იმ პირობებში, მე რომ ვიყავი, ისე-
თი მეგობარი უძვირფასესი იყო. ლიტერატურის გატაცებით მოყვ-
არული, პოლიტიკური აღელვებისაგან გამოწვეული აზრების მონა-
წილე; ახალი წიგნი, ახალი რამ მოვლენა, — გულახსნილად, გუ-
ლადად თავისი აზრის გადაშლა — ყოველ ამაში დაუშორებელი იყო
ჩემთან ჩემი სტიოპა; გადამეტებულ ერთგვარ გატაცებაში გაუნე-
ლებივარ და მომდგარ გაჭირვებაში გავუმხნევებივარ. ცხრაას ხუთში
იგი მუდამ თან დამყვებოდა, არ მშორდებოდა, მუდამ მაფრთხი-
ლებდა, რომ რაიმე ხიფათი არ მომდებოდა და არ ჩავვარდნოდი
ხელში სამტროდ გამზადებულ პირებს. მახსოვს ერთხელ რამდენი-
მე ჯარისკაცმა გამაჩერა და ლაპარაკი გააბა მიწის შესახებ; მეკითხე-
ბოდნენ — როგორ იქნება მიწის საქმეო. ესენი რუსები იყვნენ. აქე-
დან სხვა საკითხებზე გადავიდნენ. ლაპარაკის დროს ჯარისკაცები
თანდათან მატულობდნენ, მოგროვდა დიდძალი ჯგუფი, კითხვას-
კითხვაზე იძლეოდნენ. მეც, შეხალისებული, ვაძლევდი შესაფერის
პასუხს. ერთ შეკითხვაზე საჭიროდ გამიხდა ინგლისის ისტორიიდან
მაგალითის მოყვანა, თუ როგორ მოკვეთეს თავი კაროლ კარლ მეო-

რეს. გატაცებით მოლაპარაკეს ვილაცამ სერთუქის კალთა დამიწია.
მოვიხედე, სტიობა კამოვეი დგას ჩემს უკან.

ქართულად წამეწერე
წამეწერე

— რას ამბობ, დათიკო! აერიდე! — ქართულად მან.

— რა გაუფრთხილებელი ხარ! — რამდენიმე ხნის შემდეგ მეუბნებოდა იგი. — დაგაბეზლებენ და ერთ უბედურებაში გაგზვევენ! ნუ შეგები მაგას; რამდენი ოხერია, შენ გულწრფელად ელაპარაკები და ის კი არ დაგზოგავს და დაგღუპავს!

ქვირთასია ამნაირი ამხანაგის გვერდით ყოლა, განსაკუთრებით იმ გაწამაწიის დროს, რომელშიაც მე ვიყავი ცხრაას ხუთში და ექვსში, რაზედაც ქვევით მექნება ლაპარაკი.

მეთხე ოფიცერი უკრაინელი იყო; ყმაწვილი, ნამდვილი დევი მოყვანილობით, ფხიზელი, გულწრფელი ადამიანი. ბედმა ამათ შემყარა და ჩვენი მუშაობა გუნდში სულ განსხვავებული იყო, ვიდრე სხვა გუნდებში; მოქცევაც ჯარისკაცებთან განსხვავებული იყო; ჩვენი გუნდის ჯარისკაცი ადვილად გამოირჩეოდა; ოფიცერთანაც უფრო თამამი მოლაპარაკე, უფრო ხალისიანი და მხიარული. დასჯამოვსპეთ — უბრალო შენიშვნა საკმარისი იყო მიგვეცა, რომ შეცდომა არ გამეორებულიყო.

— ანგელოზები... შეუმცდარი ანგელოზები გყოლიათ! — ღიმილით მითხრა ერთხელ ნაწილის უფროსმა, როცა გადაშალა საჯარომო წიგნი და ვერ ნახა ჩაწერილი დასჯილი ჯარისკაცა.

სწავლა, წვრთნა ჯარისკაცების, განსაკუთრებით ახალ მიღებულ ჯარისკაცებისა, ისე ვექონდა მოწყობილი, რომ სულ მოკლე დროში უკვე შეთვისებული ჰქონდათ საჭირო ცოდნა და ეს ისეთი გზით, რომ სრულად არ დაღავედა მას და არ ბეზრდებოდა. ზოგიერთები ჩვენს გუნდს ეძახდნენ „რევოლუციონურ როტას“.

ასეთი იყო თუ ისეთი, ჩვენი სინდისი დაკმაყოფილებული იყო მით, რომ ჩვენი გუნდის ჯარისკაცები კარგად განსწავლულა იყვნენ, კარგად გრძნობდნენ თავს, აყვნენ მაცადინა და ჩვენზე დანდობილნი.

ზოგიერთებს არ მოსწონდათ ჩვენ მიერ საქმის ასე დაყენება. მაგრამ ამას ყურადღებას არ ვაქცევდით. ნაწილას უფროსი არც მიშლიდა ასეთ მუშაობას, არც მიქებდა. მითმენდა, მაგრამ იმ მოხსენების შემდეგ, იმ შენაშენის შემდეგ, ველარ მოითმინა და ვითომ იშოვა დრო ჩემ გასაკილავად.

გუნდების გამოცდა აყო დანიშნულია. ჯერი მოვიდა ჩემს გუნდზე. ჯარისკაცები ხალისიანად იყვნენ. დაწმუნებული იყვნენ, რომ ყვე-

ლაფერი კარგად იქნებოდა შესრულებული; და ასედაც მოხდა; მწყობრად, შეუშლელად, ლაზათიანად ტარდებოდა ყოველგვარ წყაღეში ჩიშობა. დაბოლოს პატარა აღლუმი — იერიშის მიტანა — ისე მკვირცხლად, ისეთი სიცოცხლით იყო შესრულებული, რომ მის შეხედვას არა სჯობდა რა.

შეხალისებული გუნდი, ყიჟინიან „ურას“ ძაბილით შეჩერდა და ნაშნულ ადგილას და მწყობრში ჩავაყენე პოლკოვნიკის მისაღებად.

— ყოჩაღები ხართ, ძმებო! — შესძახა მან ჯარისკაცებს. — ყოჩაღები ხართ და კიდევ უკეთესი იქნებით, როცა თქვენი გუნდის უფროსი გამოიცდება და სამხედრო საქმეში გაიწაფება!

წამოისროლა ეს სიტყვები, მიიღვა ქუდთან ხელი და გასწია მოშორებით მღვარ შემდეგ გუნდთან.

გაოცებულმა თვალი გავაყოლე მიმავალს. ერთხანს გაშტერებული ვიდექი ერთ ადგილას, მერე გამოვერკვიე და გუნდს თავისუფლება მივეცი.

მწყობრში მდგომი ოფიცრები გარს შემომხევივნენ. ხმას არც ერთი არ იღებდა.

— ბრიყვი! — წამოვიძახე უნებლიეთ.

— რა სისულელე წამოისროლა!.. უყურე სად გიკბინა! — გულდაწყვეტით თქვა ერთმა.

გამშრალი, ხმაამოუღებლად ვიდექი.

— მაგ სისულელეს ვანანიებ! არაფერია! — ვუთხარი ოფიცრებს. ჯარისკაცებსაც აშკარად ეტყობოდათ უკმაყოფილება, რომ პოლკოვნიკმა ასე ბრიყვულად, მაღლობის მაგიერ, შეურაცხყოფა მომაცენა.

მეორე დღეს დილით ჩავიციე მუნდირი და ნაწილის სამართველოში მივედა. ადიუტანტს ვუთხარი მოეხსენებინა პოლკოვნიკისათვის, რომ მისი ნახვა მინდა.

— რა ვნებათ? — შემეკითხა პოლკოვნიკი მის კაბინეტში რომ შევედი.

— მინდა გავიგო ვის უნდა გადავაბარო ჩემი გუნდი! — ვუბასუხე.

— როგორ თუ გადააბაროთ გუნდი? — გაკვირვებით შემეკითხა იგი.

— დიახ, ვის უნდა გადავაბარო ჩემი გუნდი... იმიტომ რომ სანამ თქვენ იქნებით ჩვენი ნაწილის უფროსად, მე გუნდს არ ვემთაჟრებ!

— ეს რას ნიშნავს?.. ნაწილის უფროსი მე ვარ და მე ვიცი ვინ უნდა იყოს გუნდის უფროსი!.. სამსახურს მე ვანკარგულებ!

— სამსახურს თქვენ ანკარგულებთ — ეგ თქვენი უფლებებია! მანამ რამ ჩემს თავმოყვარეობას მე ვუვლი და თქვენ არ შეუძლებს თქვენთვის მას! მე ჩემს სამსახურს ვყიდი და თავმოყვარეობას კი არა!

— ვინ მოგაყენათ მერე შეურაცხყოფა?.. ვინ შეეხო თქვენს თავმოყვარეობას? — გაკვირვებით წამოიძახა მან.

— თქვენ! და ეს თქვენ ისე გეადვილებათ, რომ არც კი აძლევთ ანგარიშს თქვენს სიტყვებს!.. და სწორედ ამიტომაც საჭირო თქვენგან შორს ყოფნა! — კუშტად მივუგე.

— როდის, სად შევეხე მე თქვენს თავმოყვარეობას?

— აღარც კი გახსოვთ... თქვენ გუშინ გუნდის გამოცდის შემდეგ ჯარისკაცებს მიმართეთ: თქვენ ყოჩაღები ხართ და კიდევ უკეთესები იქნებით, როცა თქვენი გუნდის უფროსი გამოიცდება და სამხედრო საქმეში გაიწვრთნება... ეს შეურაცხყოფა არ არის?! თუ ჯარისკაცები საქებარი იყვნენ — მათი გამწრთველი და ხელმძღვანელი ასე გასაკილავია? ვინ გახადა გუნდი საქებარა?

— რას ამბობთ, რას ლაპარაკობთ?! — წამოიძახა მან. — როდის იყო ამისთანა რამე?

— საქმეც ისაა, რომ აღარც გახსოვთ. ამიტომ უნდა გერიღებოდეთ ხელქვეითი!.. კაცს შეურაცხყოფა მიაყენეთ, არხეინად მიტრიალით და გაშორებით და იქვე დავიწყებას მიეცით, რაც ჩაიღინეთ!.. მე კი მოსვენება აღარა მაქვს... იმ წუთებიდან ვღელავ, ვღელავ იმიტომ, რომ სრულიად უსაფუძვლოდ, უსამართლოდ მოინდომეთ ჩემი თავმოყვარეობის შელახვა იმ ანგარიშით, რომ ეგ შეგრჩებოდათ. თქვენ გინდოდათ ჩემი დამცარება ჩემი ჯარისკაცებზე წინაშე, მაგრამ მიზანს ვერ მიაღწიეთ... დიახ, სრულიადაც ვერ მიაღწიეთ — ამიტომ, რომ ჩემი გუნდის ჯარისკაცები მე თქვენზე უფრო კარგად მიცნობენ. თქვენ მხოლოდ თქვენი თავი შეურაცხავით მათ წინაშე. მე ვიცი რამ გაიძულათ ასე მოქცეულიყავით ჩემს მიმართ! თქვენ არ მოგწონთ კლდიაშვილი, მისი შეხედულება სამხედრო სამსახურზე, საზოგადოდ მისი აზრები, რომელსაც იგი არ მალავს და გულახდილად ლაპარაკობს, არ მოგწონთ მისი მოქმედება, ამაში მხარს გაძლევთ რამდენიმე პირი და თქვენ მოინდომეთ ჩემი მორჯულება მით, რომ შეურაცხყოფას მიაყენებთ! თუ ოფიცრისათვის შეუფერებელ რამეს ან ვამბობ, ან ვმოქმედობ, — რატომ არ მომიხმეთ და არ მომელაპარაკეთ? ამას წინათ მე თქვენ პატაკი წარ-

მოგიდგინეთ, მორიგე მებარაბანემ ჩერნიავესკიმ მორიგე ოფიცერს/ თუთუნი როგორ მოპარა. თქვენ პატაკის წაკითხვაზე თქვით: — ეს მე გადმომცეს, — რა გუნდის უფროსია ამისთანა პატაკის წაკითხვაზე რეზალი პატაკი უკან დააბრუნეთ, არც კი მოინდომეთ გაგეგოთ, თუ რატომ დაიწერა ის პატაკი; დაკმაყოფილდით ჩემი ავად ხსენებით. ავად მომიხსენეთ პირი, რომელსაც არც კი იცნობდით კარგად — მე კი როგორ მოვექეცი თქვენს პიროვნებას? მე შევკრიბე გუნდი, გამოვიყვანე ჩერნიავესკი და ვუთხარი:

— უმადლე ბედს, რომ ჩვენი ნაწილის უფროსი გულკეთილი კაცია, შეგიბრალა და ისე არ დაგსაჯა, როგორც ღირსი იყავი. მაგრამ იცოდე, ეს იყოს პირველი და უკანასკნელი შენი შეცდომა! მე გსახავთ როგორც გულკეთილ შემბრალე ადამიანს, თქვენ კი სინამდვილეში სულ სხვა ხართ... თქვენ ადამიანს ზერელებდ ეპყრობით. ვინ უფრო მალა დგას ჩვენ შორის? — გაცხარებით მივაძახე. — თქვენ არად მიგაჩნიათ ადამიანის თავმოყვარეობის შელახვა. ამას მე გეუბნებით, ბევრს კი გულში აქვს ჩამარხული თქვენგან მიყენებული შეურაცხყოფა!.. მე ვერ გავჩუმებულვარ, ვერ ჩამიმარხავს გულში... თქვენ უნდა გერიდოს თავმოყვარე კაცია... ამიტომ მოვედო გავიგო, ვის უნდა გადავცე ჩემი გუნდი, რომ თქვენთან დამორებით ვიქნე!

ეს ასეთი გაცხარებით წარმოვთქვი, ისეთი გულწრფელი მღელვარებით, რომ ვ-ძის სიტყვა არ შეუწყვეტინებია ჩემთვის, დამაცალა და, როცა უკანასკნელი სიტყვა წამოვიძახე, იგი გამოექანა ჩემკენ, გადამეხვია და აღელვებულმა მითხრა:

— დავიდ სამსონიჩ, მაპატიეთ, ძვირფასო!.. ჩემს გამოუცდელობას მიაწერეთ... დაივიწყეთ! პატიოსან სიტყვას გაძლევთ, არა თუ თქვენ, არც სხვა ვინმე ჩემგან უკადრის სიტყვას არ გაიგონებს! დაივიწყეთ, ძვირფასო!.. დაივაწყეთ! მართალი ხართ, ვერ გიცნობდით!

ჩემი თანამოსამსახურე მეგობარი ოფიცრები გაფაციცებით ელოდნენ გავგოთ, თუ რითი დათავდა ჩემი და ვ-ძის ლაპარაკი. მე დაწვრილებით გადავეცი ყველაფერი და სიტყვა ჩამოვართვი, რომ არავისთვის ეთქვათ ამის შესახებ.

მე არ მინდა სხვებთან ვიდღესასწაულო ჩემი გამარჯვება... არ მინდა შევლახო ვ-ძის თავმოყვარეობა, რომ ბოდიში მოიხადა ჩემთან! ეს მის კეთილ ადამიანობას ამტკიცებს, მის გამოფხიზლებას და ეგ საკმარისად უნდა ჩაითვალოს.

მართლაც, ვ-ძემ აასრულა თავისი სიტყვა. რაც ხანს ის ნაწილის

უფროსად იყო, არც ერთ ოფიცერს და არც ჯარისკაცს მისგან შეუ-
რაცხყოფელი სიტყვა არ გაუგონია, ცუდად ხსენება არავის შეუძლებელი
გუნდში ისევ განვაგრძობდით ჩვენს მუშაობას ჩვენი საქმეებისათვის
ვმართავდით დიდ უქმეებზე წარმოდგენას, ხან სალამოს კონცერ-
ტული განყოფილებით, რომელშიაც მონაწილეობას მხოლოდ ჯა-
რისკაცები ღებულობდნენ; — ვინ თავისებურად ვიოლინოზე უკ-
რავდა, ვინ მღეროდა, ვინ ამბობდა მოკლე ამბებს, ლექსებს და ამ-
გვარებს; კონცერტული განყოფილების შემდეგ კი ცეკვა. ცეკვაუ-
დნენ ჯარისკაცები ოფიცრების ცოლებთან და ქალიშვილებთან, რომ-
ელნიც ბლომად ესწრებოდნენ ამ საღამოებს, ოფიცრები ცეკვაუ-
დნენ ჯარისკაცების ცოლებთან; ვინც ამაში მონაწილეობას არ ღე-
ბულობდა, მათთვის იყო: ჩაი, პური, თხილი, მზესუმზირას მარცვა-
ლი (სემინკა), ძეხვი, ყველი და ამგვარები. ჯარისკაცს ვერ იცნობ-
დით ამ საღამოებზე, ისეთნაირად სხვაფერდებოდა. მთელი ნაწი-
ლის ჯარისკაცები გაფაციცებით მოელოდნენ, როდის გაიმართებო-
მესამე გუნდში საღამო; ჩვენი გუნდის ჯარისკაცებს თავი მოჰქონ-
დათ, რომ ამგვარი რამეები მხოლოდ ჩვენს გუნდში იმართებოდა და
ეწყობოდა, ეს ამყარებდა განსხვავებულ ურთიერთობას ოფიცრებს-
სა და ჯარისკაცებს შორის. მახსოვს ერთხელ ერთი ახალგაზრდა ჯა-
რისკაცი (ნალივაიკო), ტლანქი ბიჭი, ვერ ახერხებდა მეცადინეო-
ბას და ატირდა.

— რა გატირებს, ბიჭო? — მიაძახა მისმა მწვრთნელმა უკრაინ-
ელმა ოფიცერმა.

— რას ტირი, ბიჭო? — შევეკითხე მეც, მტირალი რომ დავინახე
ნალივაიკო. — რა გატირებს?

— ვერ ვახერხებ ვარჯიშობას!.. პორუჩიკსაც ვაწუხებ, ჩემი თავ-
ვისაც მრცხვენია! — თქვა მან აცრემლებულმა და ეს ისეთი კილო-
თი, რომ გაგვაციანა კიდეც.

— ნუ გეშინია, ნუ, ნალივაიკო... ნუ სწუხარ. აი აბა, თუ არ
დასძლიო! ტირილი რას მოგეხმარება!

გავეხუმრეთ საწყალებს, მოვაწმენდინეთ ცრემლები და მანაც თავ-
გამოდებით განაგრძო მეცადინეობა. შემდეგში, როცა იგი გავარ-
ჯიშდა და გვარიანი ჯარისკაცი გახდა, ხანდახან გავახსენებდით, თუ
როგორ ქვითინებდა იგი თავის უხეშობაზე და თვითონაც გულია-
ნად აცინოდა ამაზე.

ჩვენ მივალწიეთ იმას, რომ ჩვენი ჯარისკაცები სრული ნდობით
იყვნენ ჩვენთან და არ გვერიდებოდნენ.

აღდგომა ღამე იყო. წარვა გათავდა და ნაწილის უფროსმა ვ-ქემ

მიგვაპატიეთა გასახსნილებლად თავის სახლში. ყველა თქვენივე მივდივართ.

— ბატონო! — მესმის ჩემს უკან ხმა. — ბატონო, მომითმინეთ! — მეუბნება ჩემი გუნდის ჯარისკაცი კვაჭაძე.

— რა ამბავია, კვაჭაძე? — შევეკითხე გაკვირვებული.

— ბატონო, გამიშვით სახლში!..

— ბიჭო, შენ არ მოხვდი გასაშვებში, ამას წინათ იყავი შვებულებაში... რაც რიცხვი ნაბრძანები იყო, წავიდნენ ყველა!

— ვთხოვთ, ბატონო! გაქცევაზე ვარ, გეფიცებით! ჩემი პატარა ბიჭი ხვალინდელ კაი დღეს რომ არ ჩავიხუტო, მოვკვდები კაცი! გამიშვით! — უცნაურად აღელვებულმა წამოიძახა მან. — გამახარებთეფთ ოჯახი... ველარ ვისვენებ... გეფიცებით, გევიქცევი, ისეთ გუნებაზე ვარ! ნუ გამაქცევთ, გამიშვით, თქვენი ჭირიმე! ერთა საათი მაქვს დრო. მატარებელზე მივასწრებ!

— სხვებს ეწყინებათ, ბიჭო... იმათაც სურთ წასვლა.

— არ ეწყინებათ... მე მოველაპარაკე! მიშველეთ და მერე თავს შევაკლავ სამსახურს!

— კარგი, კარგი, დაწყნარდი! აგერ ვთხოვ ნაწილის უფროსს და თუ გაგიშვა...

მივედი პოლკოვნიკთან, ვთხოვე გაეშვა ესეც რამდენიმე დღით შვებულებაში, ვუთხარი რომ ბიჭი ისეა არეული, რომ ეს არის გადირევა, თუ უარი მიიღო-თქვა. დათანხმდა.

— გასწი, მაგრამ სამი დღის იქით აქ უნდა იყო! — ვუთხარი.

— თქვენი თავი მიცოცხლა ღმერთმა! — შემომძახა გახარებულმა კვაჭაძემ. — თქვენ გაუთენეთ აღდგომა ჩემს ოჯახს და ჩემს ცოლ-შვილს!.. მივასწრებ მატარებელს! — წამოიძახა და კოხტა, სიცოცხლით სავსე ბიჭი გაქრა ღამის სიბნელეში.

ერთი გურული ახალგაზრდა მოხვდა ჩემს გუნდში, სურბებელი პარმენა ჯეკელიძე; კოჭლობს, ცალ ფეხს ვერ აღვამს ქუსლით მიწაზე. დამწვარი მაქვს ფეხიო და იმის შემდეგ გაფუჭებულიაო, ველარ ვხმარობ ფეხსო, — მითხრა შეკითხვაზე. — კომ-სიამ გამსინჯაო, მაგრამ სამსახურისაგან არ გამანთავისუფლესო, მიმიღესო... — კომ-სიებში ხშირად უყურადღებოდ სტოვებდნენ ავადმყოფობას, ეს ვიცოდი, და ვიფიქრე, შეიძლება ეს ჯეკელიძეც ერთი ასეთი უყურადღებობის მსხვერპლთაგანია და ამიტომ რამდენიმე დღის შემდეგ მივიყვანე ჩემს მეგობარ ექიმთან.

— პიოტრ მიხაილოვიჩ, შენი ჭირიმე, გულდასმით გაუსინჯე ამ

ბიჭს ფეხი. შეიძლება კომისია შეცდა და შეცდომით იცნოს სავარ-
გისად.

ექიმიმ გასინჯა, დიდხანს უტრიალა იქით-აქეთ; გაიცინა, საქართველოს
საქართველო
— ტყუა!.. არაფერი ნაკლი არ აქვს! იგონებს! — სტკივა, ბატონო!

— ბიჭო, კეკელიძე, ფეხი კარგად გქონია! — მივუბრუნდი კეკე-
ლიძეს. — დაადგი გაბედულად ფეხი!

ბიჭი გაშტერებული იყო.

— გესმის... ექიმი ამბობს, რომ შენს ფეხს არაფერი ნაკლი არა
აქვს... გესმის თუ არა?

— მტკივა, ბატონო!.. დამწვარი მაქვს! — სიტყვა გაწყვეტით წაი-
ლაპარაკა.

— მოსცხეთ ერთი კარგად და ნახავთ თუ არ გაუაროს ტკივილ-
მა! — სიცილით თქვა ექიმი.

ბიჭი ატირდა კიდევ. რამდენიმე დღის შემდეგ ისევ მივიყვანე
მეორე ჩემს კარგ ამხანაგ ექიმთან.

— თუ გიყვარდე, ერთი გულდასმით გაუსინჯე ამ ბიჭს ფეხი...
ირწმუნება, რომ წამხდარი აქვს ქუსლი და ფეხს მიწაზე კარგად ვერ
ადგამს, ამის გამო... უნახე, შენი ჭირიმი, შეიძლება მართალი იყოს!
ფეხი საღი აღმოჩნდა.

— ა, ბიჭო, ეს ახლა მესამე ექიმი ამბობს, რომ ფეხი კარგად
გაქვს... ცუდლუტობ და ის არის! არ გაგივა არაფერი — არ გაგან-
თავისუფლებენ!.. ტყვილა იწვალე თავს! დაადგი ფეხი კარგად! —
შევუტიე.

ბიჭმა ისევ იწყო ტირილი.

— მაგ ტირილით ვერაფერს ეწევი, გეუბნები სწორად იარე და
ცუდლუტობას თავი დაანებე!

— მტკივა, ბატონო!.. მტკივა! — წაილაპარაკა ისევ აცრემლე-
ბულმა.

— გასწი გუნდში!.. ყველა გეუბნება, რომ არაფერი არ გიჭირს.
რომ იგონებ!.. შენ შენსას არ იშლი? იყავი ეგრე... აგერ შენ ამხა-
ნაგებთან გეუბნები: როგორც გინდა ისე იყავი... მე დღეიდან ისე
გიყურებ, თითქოს არც კი იყო ჩემს გუნდში... მე სინდისიან ბიჭებ-
თან მაქვს საქმე და ცუდლუტებს ზიზღით ვუყურებ!

ვერ გავასწორებდი ფეხი კეკელიძეს. ერთ დღეს მითხრეს, რომ
ნათესავეები მოუვიდა და ჩემი ნახვა უნდათ. მოვიდნენ — ერთი ძმა
და მეორე ბიძა. მოკლე წუწუნის შემდეგ ბიძამ ამოიღო უბიდან და-
კეცილი ქალაღი და გამომიწოდა. გავშალე, წავიკითხე — მეზობ-

ლობა ამოწმებს, რომ პარმენა კეკელიძეს ფეხი აქვს დამწვარი, გაფუჭებული და ამ ცალ ფეხს ვერ ხმარობს, დაკოჭლებულია; ორმოცამდე ხელის მომწერია. დავეციე ქალაღი, გადავეციე გზა და ვუთხარი:

— თქვენც ტყუილად იტანჯებით და იმასაც ცუდლუტობას აჩვევთ. ეს თქვენი ნათესავი კაცი ექიმებს გავაინჯე და მას არაფერი სატკივარი არ აქვს!..

ჩალუნეს თავები შუამდგომლებმა და თავიანთი ქალაღით ხმა-ამოუღებლად გაშორდნენ გუნდის ბინას.

კეკელიძე მართლაც დაეგდო გუნდში — კოჭლობით დადიოდა. სადღესასწაულო დღეებში პატარ-პატარა ჯგუფებით რიგრიგობით შევებულება ეძლეოდათ ჯარისკაცებს სახლში წასასვლელად. მოვიდა ჩემთან ჯარისკაცი, კეკელიძის მეზობელი.

— ბატონო, პარმენა კეკელიძე გთხოვთ გაუშვათ სახლში იგიც! მითხრა მან. — თვითონ ვერ მოხედა თქვენთან მოსვლა და მე მითხოვა.

— ფეხი რომ ტკივა?... სურებში რა აიყვანს და ჩამოიყვანს ამ რამდენიმე დღეში?!

— გაუშვით, ბატონო!.. ეგებ ქე გაუწორდეს მ-შვილს ფეხი, სახლშიც დაარიგებენ! — სიცილით თქვა ბიჭმა.

— დარჩება სახლში... პირს აქეთ არ იზამს!..

— გაბედოს მაი და ვაყურებიანებ სეარს!.. ჩვენ ჩამოგიტორევთ სურებიდან კი არა, სადაც რომ გადიმალოს იქიდან. გაუშვით, ბატონო, ყველა გთხოვთ... ეგებ შერცხვეს თავისთავის და გამოსწორდეს!.. — მითხოვა შუამავლად მოსულმა.

გაფუშვი. გუნდში კეკელიძე თავის დროზე დაბრუნდა, მაგრამ ფეხი არ გასწორებია, ჭევე კოჭლობდა. კოჭლი ჯარისკაცი რა მდგომარეობაში უნდა ყოფილიყო?! მთელა ოთხი წელიწადი იკოჭლა მან; სამსახური კოჭლობით გაატარა და კოჭლობით წავიდა სახლში. შეიძლება მართლა წამხდარი ჰქონდეს ფეხი და ვერ ხვდებოდნენ ექიმები, ხანდახან ვიტყოდი ხოლმე გუნდში!

გაიარა რამდენიმე თვემ და სამსახურგათავებული კეკელიძე სახლში წავიდა. ერთ დღეს ყაზარმებიდან მივდივარ ქალაქში. გზა უნდა გავიარო რკინიგზის საბარგო სადგურთან. ორთქლმავლები კივიან, მიათრევ-მოათრევენ ვაგონებს; აქა-იქ დარბიან მეისრეები სტვენით და მოკლე სანიშნის ფრიალით; აგერ ერთმა მეისრემ მარდად გაირბინა ჩემს ახლოს. გავჩერდი გაკვირვებული.

ბიჭოს!.. ჩემი პარმენა კეკელიძე!

— კეკელიძე! — მივაძახე. მან გადაასწორა ისარი, გაუშვა
ორთქლმავალი და მოირბინა ჩემთან.

— კეკელიძე, ძალიან მარდად დახტიხარ!.. მოგირჩა ფეხი? ^{ქვემოთ} ცილით მიემართე. იგი იდგა ჩემ წინ, მომჩერებოდა ხმაამოღობილად.

— რამ გაგისწორა, ბიჭო, ფეხი? მთელი ოთხი წელიწადი კოპ-
ლობდი და ახლა რარიგად დახტიხარ, ა?!. — განუმეორე.

— უჰ, ბატონო! ნულა გამახსენებთ!.. თქვენთან ისეთი შერცხვე-
ნილი ვარ, რომ ყოველთვის გერიდებოდით, თქვენი შეხვედრა სიკ-
ვდილად მიმაჩნდა — მე რომ თქვენთან საქმე მომივიდა, რარიგად
უნდა დაგნახებოდით... ჩემი ცოდვა მიეცა იმათ, ვინც მე მაშინ იმ
გზაზე დამაყენა!.. მეც დამაგლახავეს და ყველას ჩემი თავი შეაძუ-
ლებინეს! — შეწუხებით წარმოთქვა კეკელიძემ.

— აბა იგონებდი... ხომ?

— დამარიგეს ჩემიანებმა, განთავისუფლდებო. არაფერი გამო-
ვიდა... შემრცხვა და ვამჯობინე შერცხვენილად დარჩენას ყველა-
ფერი ამეტანა და სასაცილოდ არ გამეხადა ჩემი თავი. ოთხი წელი-
წადი დაგლახაკავებული დავდიოდი ამის გამო! ჩემი ცოდვა მიეცათ
ჩემს დამრიგებლებს!.. ბრიყვულად აყყვი და კარგად გადამხდა ამი-
სათვის. აწი კი აღარ მომივა ამისთანა რამე... ცუდლუტობით საქმე
არ გაიტანება... თქვენთან ვერ მოვბედე სირცხვილით მოსვლა ბო-
დიშის მისახდელად... გაგაწვალეთ ყველა ჩემი უსაქციელობით...
თქვენ კიდევ შემინახეთ, თორემ სხვას რომ ჩავვარდნოდი ხელში,
ვინ იცის რა მომივიდოდა!.. მაპატიე, ბატონო!..

ვუსმენდი მის შეწუხებულ სიტყვებს და ვიციხოდ.

— მაშ ახლა რკინიგზაში მსახურობ?

— კარგადაც მიუყრებენ! — მხიარულად თქვა მან. — თქვენთან
შევირცხვინე ოლონდ თავი!..

— იცოცხლე, პარმენა! ნურც მაგ შენს თავმოყვარეობას. ნურც
შენს სინდისიანობას ნუ დაკარგავ! იყავ კარგად! — გულხალისიანად
შევძახე და გავშორდი.

აქამდი ჩვენ მოგვედიოდა ნაწილის უფროსებად ახალგაზრდა
პოლკოვნიკები, უმეტეს შემთხვევაში გვარდიიდან; რჩებოდნენ ორ-
სამ წელიწადს და შემდეგ გადადიოდნენ უფრო დიდ ნაწილებში.
ახლა კი მოგვავიდა შეხნიერებული პოლკოვნიკი, ნამდვილი წარ-
მომადგენელი იმ ჯურის ოფიცრობისა, რომელთ ეძახდნენ „ღრმა
ფეხოსნებს“ (გლუბოკაია პეხოტა) — ეს ჯური იყო დამყარებული
სასტიკ ფორმალისმზე და გარეშე სამსახურისა არა სწამდათ რა. ამას
ზედ ემატებოდა კიდევ ის, რომ ახალი ნაწილის უფროსი იყო ჩუ-

ხონელი, არარუსი, და ყოველნაირად მეცადინეობდა დაეფარა ეს მისი არარუსობა. თავი მოჰქონდა იმით, რომ ხელმწიფის მასწავლებელი იყო თოფის ვარჯიშობაში მისი ტახტის მემკვიდრე-სუფიზის დროს; როგორც შემდეგში გავიგეთ, მისი მასწავლებლობა იმაში გამოიხატა თურმე, რომ ერთხელ სადღაც საზაფხულო ბანაკში თოფი გაუსწორა ყმაწვილ მემკვიდრეს სროლის დროს. ამას თვლიდა მასწავლებლობად და ამ შემთხვევას უბედნიერეს წამად თავის სიცოცხლისას. ხანშესული, ბეჩავე ფიზიკურად, უფრო კი გონებრივად. მას სწამდა მხოლოდ რუსობა და ყოველი არარუსი მხედველობაში მისაღები არ იყო და არ უნდა არსებულებოდა. მას დიდად ეოცა, როცა მის წინ მყოფ ჩვენი ნაწილის უფროსის პოლკოვნიკის გამოსათხოვარ ვახშამზე მრავალჯამიერი დასძახეს; მას უთბრეს, აუხსნეს, რომ ეს ასეთი ჩვეულებაა ადგილობრივ მცხოვრებლებში.

— ჩვენ რუსეთის ქვეშევრდომნი ვართ და რუსეთის ჩვეულებებს უნდა მივსდევდეთ! — უკმაყოფილოდ წამოისროლა მან, მაგრამ ამით ის გამოიწვია, რომ სიმღერა უფრო ხმიანი შეიქნა და დაუსრულებელი.

რაც დრო გადიოდა, ეს „ღრმა ფეხოსანი“ თანდათან იჩენდა თავის ობსკურანტობას; ეხებოდა ათასნაირ საკითხებს, სჭრიდა ყველას სამხედრო თვალსაზრისის მიხედვით. ეხებოდა ლიტერატურასაც, რასაკვირველია, თავისებურად, თავისი საზომით. მაგალითად, ტურგენევი ძლიერ ეჯავრებოდა — სულ სიყვარულზე წერსო, ამბობდა, რყვნის ახალგაზრდობასო და ამიტომაც ნებას არ აძლევდა, უკრძალავდა თავის ქალიშვილს, მეშვიდე კლასის მოწაფეს, ეკითხნა ტურგენევი.

როგორც იქნა დავითანხმეთ ის ჩვენს სამხედრო საკრებულოში გამართულიყო გოგოლის დღესასწაული, რამაც დიდებულად ჩაიარა; მაგრამ მტკიცე უარი მივიღე, როცა ვუთხარი, რომ გვეწადა შუკოვსკის დღესასწაულიც გაგვემართა.

— შუკოვსკი?... შუკოვსკი მაინცდამაინც არაფერი მწერალი იყო და რუსეთისათვის ბოროტების მეტი არა მოუტანია რა მის მოღვაწეობას... მან აღზარდა ალექსანდრე მეორე, შეათვისებინა მაზარალებელი აზრები. მისი წყალობით წამოიზარდნენ ისეთი პირები, რომლებმაც არ დაინდვეს განსვენებული კეთილი მეფე; მისი გავლენის ქვეშ მიეცა თავისუფლება ფინლანდიას, ახლა რომ გვიძნელებს საქმეს; კინაღამ პოლონეთიც დავკარგეთ... ეს ყველაფერი შუკოვსკის გავლენისაგან მომხდარი ამბავია და მისი საპაცივისაცემო დღესასწაული კი არა, დასაგმობი კრებებია საჭირო!.. მისი ლიბე-

რალობის ნათესისაგან ჯერ კიდევ კაი ხანს ვიქნებით შეწუხებულინი. არა, არა... დავიწყებას მიეცით მისი სახელი, მისი ხსენება!..

როგორც ზემოთ ვთქვით, ქალიშვილს უკრძალავდა ტუტის მკვლელობა. კითხვას — არ გაირყვნესო, თვითონ კი იმდენად გარყვნილი იყო, რომ სახლში, ცოლის გვერდით, მისგან დაჩაგრულ, საწყალი არსების გვერდით, გუვერნანტკას სახით ჰყავდა მეორე ქალი, ვითომ შეთვისებული ღარიბი ქვრივი, რომლის შვილი საოცარი მსგავსება იყო მისი, სასტიკი დესპოტი იყო თავის ოჯახში და ხმის ამოდებას ვერაფერს ბედავდა მასთან. ეს ყველაფერი გამოაშკარავდა შემდეგში და ამიტომაც ასე ვყვები ამის შესახებ; ვყვები ამასთანავე იმიტომ, რომ დავიწყებას ვერ ვაძლევ, თუ რა ტიპის ხელში ვიყავით მოქცეული და ვისგან გვხვდებოდა ხელმძღვანელობა და კონტროლი. და რა კონტროლი მერე?!

ახალგაზრდა ოფიცერმა, გვარად ნეიმანმა, შეირთო ცოლი. რამდენიმე ხნის შემდეგ გაუჩნდათ შვილი. პოლკოვნიკმა (გვარი მისი იყო მერტენგრენ) გამოიანგარიშა, თუ როდის დაიწერა ნეიმანმა ჯვარი, როდის დაიბადა ბავშვი და გამოარკვია, რომ ნეიმანს კავშირი ჰქონია საცოლესთან ჯვარის დაწერამდი. მერტენგრენმა წინადადება მისცა ნეიმანს სამსახურიდან გასულიყო, რადგან მან შებღალაო ზნეობა. გვეოცა ასეთი საქციელი ნაწილის უფროსისა და ნეიმანს ვუთხარი, სამსახურიდან დათხოვნის განცხადება არ შეეძინა არასგზით. ასეთი ანგარიშები, ასეთი ჩარევა ინტიმურ ცხოვრებაში, დასჯა — ეს რაღაც უცნაური რამ იყო! ჩვენ მოვთხოვეთ ნეიმანს უყურადღებოდ დაეტოვებინა პოლკოვნიკის მოთხოვნა, რადგან ეს უკვე ყველას გვეხებოდა — უმგვანო ბრძანების აღსრულება იქნებოდა დაკანონება მერტენგრენის შეუწყნარებელი თვალსაზრისისა. თავდაპირველად მაგარად იდგა ნეიმანი, შემდეგ კი შეშინდა და იმდენად დაფრთხა, რომ როცა პოლკოვნიკმა უბრძანა სახელმწიფო ბინა დაეცალა, რადგან მისი ცოლის ყოფნა სხვა ოფიცრების ოჯახებთან სათაყილოაო, — იგი აიბარგა და გადავიდა ახალ ბინაზე. ამას არ დაჯერდა უფროსი და ნეიმანი ოფიცერთა სასამართლოს პასუხის ქვეშ მოაქცია, ესე იგი უნდა გაგვეგდო ნეიმანი სამსახურიდან. პოლკოვნიკმა მიაწვია სასამართლოს თავმჯდომარე და დარიგება მისცა; ამან გადაკვრით გვაცნობა ჩვენ, სასამართლოს წევრებს, რომ პოლკოვნიკს სურს ნეიმანი გაძევებულ იქნას, როგორც ზნეობადაკარგული პიროვნებაო. სამმა წევრმა წინააღმდეგობა გამოვთქვით და თან პოლკოვნიკის გაკიცხვა ვიწყეთ ისე, რომ თავმჯდომარე იხვეწებოდა: როგორც გინდათ განაჩენი გამოიტანეთ, ოღონდ

შეწყვიტეთ ლაპარაკი პოლკოვნიკის წინააღმდეგო. სამმა ორის წინააღმდეგ გავამართლეთ ნეიმანი. მეტისმეტი გაჯავრებული პოლკოვნიკი ამ განაჩენით და ამის შემდეგ ისე ეპყრობოდა ახალგაზრდა ოფიცერს, რომ იძულებული გახდა ჩვენი ნაწილი მიეტოვებინა და სხვაგან გადასულიყო.

ერთმა ოფიცერმა რამდენიმე ინდაური შეიძინა და ეზოში გაუშვა. პოლკოვნიკმა ოფიცერს უბრძანა მამალი ინდაური დაეკლა, რადგან დედას ეფაფხურებო, ამას უყურებენ ჩემი ქალიშვილები და ცუდი გავლენა აქვთ მათზედო.

ასეთი იყო ეს ჩვენი მეთაური, ჩვენი მწვრთნელა, ჩვენი ხელმძღვანელი, რომელაც დადადებდა, რომ ყოველივე ხელისუფლება ღვთისაგან არის დაწესებული, რომ მეფე დედამიწაზე ღვთისაგან დაყენებულია, ყოველივე უფლება მინიჭებული აქვს უფლისაგან, ხოლო მეფისაგან ეს უფლება გადადის ყოველ იმაზე, ვისაც მეფე აღჭურავს ამა თუ იმ უფლებით. ამ ფილოსოფიას ხშირად ქადაგებდა იგი და გულმოდგინედ უნერგავდა ყველა თავის ხელქვეითს. მისი სიტყვიდან გამოდიოდა, რომ იგიც იყო ღვთაებრიობის მონაწილე, რადგან იყო ხელისუფლების წარმომადგენელი.

მართლმადიდებლობა და რუსი — ამის გარეშე არაფერი არ უნდა ყოფილიყო რუსეთის სახელმწიფოში.

ერთხელ, რალაც პარაკლისის შემდეგ, მღვდელმა მოინდომა ნაკურთხა წყლის სხურებით ჩამოვლა გუნდებისა. მინდორში ვდგავართ. გუნდებში ებრაელებიც და მუსულმანებიც არიან. ვუბრძანებ ჩვენ-ჩვენ გუნდებში მწკრივიდან გასულიყვნენ ისინი და უკან დამდგარიყვნენ, რათა აგვერიდებინა წყლის სხურებას. პოლკოვნიკმა დაინახა ეს და იყვირა — ჩამდგარიყვნენ მწკრივში, თავიანთ ადგილას.

— ისინი ებრაელები და მუსულმანები არიან, — ვუთხარით.

— მერე რა?.. რა ნება აქვთ. ერიდონ წმინდა წყლის სხურებას? ვთხოვთ ფხიზლად უყუროთ საქმეს! — მწყრალად გადმოგვძახა, ჩაყენა ყველა მწკრივში და მღვდელმაც გულმოდგინედ ასხურა „წმინდა წყალი“ და აჩრიდა სამთხვევად ჯვარს ებრაელებსაც და მუსულმანებსაც.

გასაოცარი გულმოდგინებით უნერგავდა ყველას, რომ რუსეთის იმპერიაში ყველა რუსია და რუსი უნდა იყოს.

არ დამავეიწყებდა, რაც ამ პოლკოვნიკმა ჩაიდინა ერთხელ ახალმოყვანილი ჯარისკაცებს ოთხი თვის სწავლის დამთავრების გამოცდაზე.

ოთხთვიანი სწავლის დამთავრებული ახალგაზრდა ჯარისკაცები
გუნდ-გუნდებად გვყავდა დაყენებული მინდორში. გამომცდელი,
მეზამენატორი — პოლკოვნიკია, რასაკვირველია. ერეკლესელი
მივიდა პირველი გუნდის ახალ ჯარისკაცებთან. თოფის
შობას შემდეგ მისცა სხვადასხვა კითხვები. დაბოლოს ჰკითხა:

— ვინ ხარ შენ?

ებრაელმა მიუგო: — ებრაელიო.

პოლკოვნიკი გაჯავრდა და მიაყვირა: — ღურაკ!.. კაკოი ტამ
ევრეი?! აბა, შენ, ვინ ხარ შენ?

შეეკითხა მეორე ებრაელს. ეს მიუხვდა პოლკოვნიკს და ხმამაღ-
ლა, თამამად შესძახა:

— რუსი!

— რასაკვირველია რუსი!.. რუსი... ეს კარგად უნდა იცოდე, რომ
რუსი ხარ!

ახლა გადავიდა მეორე გუნდის ახალგაზრდების გამოსაცდელად.
რამდენიმე კითხვის შემდეგ ისევ შეეკითხა ერთ ჯარისკაცს:

— ვინ ხარ შენ?

მწკრივის მეორე რიგში იდგა ჯარისკაცი როსტომაშვილი.

— ვინ ხარ შენ? — გადაუძახა მას პოლკოვნიკმა.

— როსტომაშვილი!

— ღურაკ! მე გეკითხები, შენ ვინ ხარ? გესმის თუ არა? — მია-
ყვირა პოლკოვნიკმა.

ჯარისკაცი გაშრა შიშისაგან.

— მე შენ გეკითხები, ვინ ხარ შენ?

— არმიანინ! — მიუგო გაუბედავად როსტომაშვილმა.

— კაკოი ტამ არმიანინ?!. გდე ტვოია როდინა, ღურაკ?

ბიჭი დაიბნა, ხმას ვეღარ იღებდა. პოლკოვნიკმა მძლავრად მია-
ყვირა:

— ია ტებია სპრაშივიაიუ, ღურაკა — გდე ტვოია როდინა? სლი-
შიშ ტი?.. გდე ტვოია როდინა?

— გორი! — წაილულლულა როსტომაშვილმა.

— კაკოი ტამ გორი? ია ტებია სპრაშივიაიუ, გდე ტვოია როდი-
ნა? — არ ეშვებოდა გაჯავრებული პოლკოვნიკი. — ნუ!

როსტომაშვილმა მიაშტერა თვალები პოლკოვნიკს და „ნუხ“ შე-
ძახებაზე წამოიძახა:

— არმენია!

— არმენია?!. — იყვირა პოლკოვნიკმა — არმენია?! კაკაია ტამ
არმენია!.. ეტო ჩტო ტაკოე, კაპიტან უსპენსკი (როსტომაშვილის
გუნდის უფროსი იყო), გესმით რას ამბობს ეს თქვენი ჯარისკაცი?!

ვინ ასწავლა მას ეს არმენია? სად გამოიხატა ამან არმენია?! ეტო რბო
ზა ნოვოსტი! გლე ტვოია როდინა, დურაკ, გლე?

დამფრთხალა როსტომაშვილი იდგა გაშტერებულნი ^{ერქენსული} ^{გამოწვევა}

— ვინ ეტყვის მას, სად არის მისი სამშობლო, ვინ არის იგი?

— მე შემიძლია! — მოისმა ხმა და პირველი გუნდის ახალგაზრ-
დებიდან წამოიჭრა შავგვრემანი ჯარისკაცი.

— ნუ!.. სკაჟი ემუ! — პოლკოვნიკმა უკმაყოფილებით მიაპყრო
თვალი, ეტყობოდა არ ესიაშოვნა, რომ მის წინ ებრაელი იდგა. — აბა
უთხარი! — კუშტად უბრძანა პოლკოვნიკმა.

— მისი სამშობლო რუსეთია და იგიც რუსია! — თქვა ებრაელმა.

— რასაკვირველია! — წამოიძახა პოლკოვნიკმა. — რასაკვირვე-
ლია!

— შენი სამშობლო რუსეთია და შენ, დურაკო, რუსი ხარ,
რუსი! ჰმ, არმენია! უყურეთ ერთი!.. შენ შეიძლება მამა გყავდეს
სომეხი, დედაც სომეხი იყოს, მაგრამ შენ რუსი ხარ... დიახ, რუსი,
რუსი!.. არმენია!.. კაპიტან უსპენსკი, აწი აღარ გავიგონო ასეთი სი-
სულელე!.. ეს ვაებატონი კი დასაჯეთ, რომ გადაივიწყოს მისი არმე-
ნია!.. ია ტებე პოკაჟუ არმენიუ!

გამოსაცდელ ჯარისკაცებს დაუარეს ოფიცრებმა და გააფრთხი-
ლეს, რომ პოლკოვნიკის შეკითხვაზე, თუ სად არის სამშობლო, ანდა
ვინ ხარ — ეპასუხნათ: რუსეთი და რუსი ვარო.

მეხუთე გუნდის ახალ ჯარისკაცებში მოქცეულიყვნენ რამდენი-
მე ყირგიზი და ბაშკირი; — ამობუხსკული პირისახის ძეგლები, წვრილი
მოჭუტული თვალები.

— ვინ ხარ შენ? — მიმართა ერთს ამათგანს პოლკოვნიკმა.

— რუსი! — იყო პასუხი.

— რასაკვირველია! — კმაყოფილებით წამოიძახა პოლკოვნიკმა.

— შენ? — შეეკითხა მეორეს.

— რუსი! — ძლივს წარმოთქვა შეშინებულმა ყირგიზმა.

— რა ასე გაუბედავად ამბობ, თითქოს გერცხვინება... უნდა გი-
ხაროდეს, რომ რუსეთში ხარ და რუსი ხარ!..

ასეთი შეკითხვით მიმართა დანარჩენებსაც და რა მიიღო მათგან
პასუხად, რომ რუსები ვართო, პოლკოვნიკი კმაყოფილი დარჩა და
გუნდის უფროსს უთხრა: — ეტყობა გიმაცადინიათ და საკმაოდ შე-
ვითვისებიათ მათთვის მათი ვინაობაო. უკმაყოფილო დარჩა მხოლოდ
იმითი, რომ ჯარისკაცები ვერ უგებდნენ შეკითხვაზე, თუ საიდან
წარმოსდგება მეფის ხელისუფლება და მეფისათვის მინიჭებული
ღვთაებრივი ძალა თანდათანობით როგორ გადმოდის მის მიერ დაყე-

ნებულ ყველა მოხელეზე. ეს თავისი გულისწუხილი პექტორალზე დაბეჭდილ ბრძანებაშიაც გამოთქვა და ავალებდა გუნდის უფროსებს ეს ნაკლი გაესწორებინათ — ღრმად შეეთვისებინათ ჯარისკაცებისათვის მეთვის ღვთაებრიობა, მისი ხელისუფლების ღვთაებრიობა და აქედან თვითეული მოხელის უფლების ღვთაებრიობაც.

ეს ბრძანება ისეთი გამოვიდა, რომ უფროსმა გენერალმა როცა იგი წაიკითხა, მოიწერა, რომ ბრძანება არ გავრცელებულიყო ნაწილის გარეთ; მისი მოსპობა ამ გონიერმა გენერალმა (გვარად სოკოლოვსკი) ვერ უბრძანა, რადგან ადვილად შეიძლებოდა დაბრალბოდა არაკეთილსამედობა.

რუსობას უნერგავდა გულმოდგინედ ოლქის მზრუნველიც ზავადსკი (პოლონელი), ცნობილ იანოვსკის ნაცვალი. ასეთ ბნელიდენტს ჰქონდა ადვილი ბათუმში მისი ჩამოსვლის დროს. ბათუმის საქალაქო სასწავლებლის ერთ-ერთ კლასში მან მოიხმო მოწაფე და შეეკითხა:

— ვინ ხარ შენ?

— აქარელი! — მიუგო მოსწავლემ.

— აქარელი, აქარელი... სხვა არაფერი?

ბავშვი დაიბნა.

— თათარი! — თქვა მან გაჩუმების შემდეგ.

— თათარს აქ რა უნდა? — მოლუმვით წარმოთქვა ზავადსკიმ.

— მუსულმანი ქართველი! — გაასწორა მოწაფემ.

— შენ არ გცოდნია შენი ვინაობა!.. მოიტა ხელი!

მოწაფემ ხელი გაუბედავად გაუჩერა. ზავადსკიმ ჩაჰკიდა ხელი, გადაუბრუნა აღმა ხელისგული და ზედ დაადო მარჯვენა ხელის მაჩვენებელი თითი. ბავშვი გაშტერებით მისჩერებოდა.

— გაიმეორე ჩემთან: მე ვარ რუსი!.. მე ვარ რუსი!.. რუსი! რუსი! — და ბავშვი რომ თრთოლვით იმეორებდა: მე ვარ რუსიო, ზავადსკი ხელისგულზე უკაკუნებდა თავის მაჩვენებელ თითს.

— ახლა ხომ გაიგე ვინცა ხარ?!. დაიმახსოვრე კარგად და სხვა-საუც ვააგებე!.. — ჩასძახა მან შეშინებულ ბავშვს.

ამ გზით „აძლიერებდნენ“ მეფის რუსეთს, მაგრამ ცხოვრება თავისას შევებოდა.

ბათუმში, საოცარი სისწრაფით გაზრდილი, დულდა და გადმოდიოდა, რომ იტყვიან. მის მცხოვრებთა თითქმის ნახევარს შეადგენდნენ ქარხნის მუშები. აუარებელი მუშა იყო როტშილდის ქარხანაში, შემდეგ მანთაშევის ქარხანაში. ცხოვრობდნენ ისინი ქალაქში, ბევრი ეგრეთ წოდებულ გოროდოკში, უმეტესობა როტშილდის ქარხნის გადაღმა — ბარცხანაში. აქ თითქმის მხოლოდ ქართველობა იყო,

სოფლებიდან აყრილი და ბათუმს შემოხიზნული ელემენტი. აქ ზოგ-
მა იყიდა, ზოგმა იჯარით აიღო მიწა და გამართეს მოსამრეხე მუშა-
ცხანა იმდენად გაიზარდა, რომ მთავრობამ აქაურებს მშენებლის
ამოარჩევია და სამართველოც დააწესა.

თავშეყრილმა მუშებმა ნელ-ნელა ერთგვარი ორგანიზაციის შე-
მოღება იწყეს. ხელმძღვანელები ამისათვის ბათუმში ბლომად მოი-
პოვებოდნენ — მესამე დასელები დღითი დღე აძლიერებდნენ თავი-
ანთ მუშაობას. აქ მათ ჰყავდათ უფროსი ხელმძღვანელები, როგორც
იყო საშა წულუკიძე და წერა-კითხვის გამავრცელებელი სკოლის მა-
სწავლებლად მყოფი რამიშვილი. ხშირად მოდიოდა ფილიპე მახა-
რაძე.

ამათ იმდენი ახერხეს, რომ ქალაქში გახსნეს საჯარო ბიბლიოთეკა-
სამკითხველო, რომელსაც მოუგროვეს მრავალი წიგნი და უწერდ-
ნენ ჟურნალ-გაზეთებს. სამკითხველო ნურიაში იყო და მუდამ სავსე
იყო მკითხველით. სამკითხველოს გარდა, დიდი მეცადინეობის შემ-
დეგ, გაიხსნა საკვირაო სკოლა ბარცხანაში. აქ როტშილდის ქარხანას
მუშების სასადილოსათვის ჰქონდა აგებული ფიციური და აქ გაიმარ-
თა საკვირაო სკოლა. რა თქმა უნდა, ეს მოგვარდა დიდი მეცადინეო-
ბის და გაჭირვების შემდეგ. სკოლის პასუხისმგებელ გამგედ იყო
მღვდელი სიმონ თოთიბაძე. როგორც იქნა, მთავრობა დათანხმდა
თოთიბაძის გამგებლობაზე, დართო ნება იმ აზრით, რომ მღვდელი
უფრო საიმედო იქნებოდა. თოთიბაძე ახალგაზრდა იყო. გულწრფე-
ლი, განვითარებული, მოწინავე აზროვნების მქონე პიროვნება. ამ
თვისებებმა ბევრი სიმწარე გამოაცდევინეს მას, მაგრამ იგი მუდამ
მაგრად იდგა თავის პოზიციაზე და ამიტომაც დიდი პატივისცემა
ჰქონდა დამსახურებული, ნამეტურ ქართველობაში. მისი პასუხის-
მგებლობის ქვეშ გახსნილი საკვირაო სკოლა მან დაუქვემდებარა იმ
პირებს, რომელთა იმედი ჰქონდა და ესენიც განაგებდნენ სკოლას.
სკოლაში აქაურებელი ხალხი დადიოდა. სწავლის გათავების შემდეგ
იმართებოდა ერთგვარი საუბრები. რამდენიმეჯერ ვყოფილვარ ამ
სკოლაში და ყოველთვის გაცეხებული ვრჩებოდი, როცა ვხედავდი რა-
ხალისით, რა გატაცებით ეკიდებოდა, ევლებოდა ამ სკოლას ეს ხალ-
ხი, რომელიც სადამომდი ქარხანაში მუშაობდა, სადამოს კი, დაუს-
ვენებელი, მობობდა სკოლაში. საკვირაო ერქვა სკოლას, მაგრამ
მეცადინეობა კვირა დღეების გარდაც იყო.

უთანხმოება ქარხნების, ნამეტურ როტშილდის, მმართველთა და
მუშებს შორის წინათაც ხდებოდა ხოლმე, მაგრამ ამ ხანებში უფრო
ხშირი ხდებოდა და უფრო დონიერი, უფრო მძლავრი. მუშებს
ჰყავდათ დამრიგებელნი, ხელმძღვანელები და ამიტომ ახერხებდნენ

უფრო შეკავშირებულ მოქმედებას, საერთო მოთხოვნების გამოცხადებას.

მუშების დასაშინებლად როტშილდის ქარხნის მთავარმა მმართველობამ გამოაცხადა, რომ ქარხანა გადატანილი იქნება ბათუმში (ავსტრიაში). ამან, რასაკვირველია, დიდი მღელვარება წვია არა თუ მარტო მუშებში, ბათუმის მცხოვრებლებს შორისაც. საზღვარგარეთიდან ჩამოსულ ფირმის წარმომადგენელთან მივიდა მუშების დეპუტაცია. ფირმის წარმომადგენელი (არ უნდა ვცდებოდეთ მგონი — როტშილდის სიძე ეფრუსი) აცხადებდა: ამ ბოლო ხანებში ისე ირჯებიან მუშები, რომ ქარხანას აღარ შეუძლია თავი მოუაროს ყოველივეს და ამიტომ იძულებული ხდებაო ქარხანა ან სხვაგვარ, საზღვარგარეთ, გადაიტანოს ან და სულ დახუროს იგი, თუ მუშები განაგრძობენ მათგან დაწყებულ მოქმედებას.

მოკლე ხნით ქარხნის მმართველობა და მუშები მორიდდნენ, მაგრამ მალე ისევ ატყდა უკმაყოფილება. ამჯერად მუშები ისე ორგანიზებულად ამოქმედდნენ, რომ ცხადი იყო, მათ შესანიშნავი ხელმძღვანელი ჰყავდათ. წინათ ყოფილი ქარხნის მმართველი, ინჟინერი ზროდლოვსკი, კაცი მოხერხებული, აღარ იყო — გარდაიცვალა; მის ადგილზე ჩამდგარი ქარხნის ახალი დირექტორი ვანშეიდტი ვერ იყო შესაფერისი თავის ადგილისათვის. მუშებისაგან წარდგენილ მოთხოვნებებს მან არ მიაქცია ჯეროვანი ყურადღება; მუშებმა შეწყვიტეს მუშაობა. ვანშეიდტმა განცხადება გამოაკრა, რომ დანიშნულ დღეს ვინც სამუშაოზე არ გამოცხადდება დათხოვნილი იქნებაო. ჩაერია ბათუმის გუბერნატორი. მან მოითხოვა ადმინისტრაციისაგან იმ მუშების სიის გადაცემა, რომლებმაც ქარხნის მმართველს წარუდგინეს მოთხოვნილება და მეთაურობდნენ გაფიცვას. სანამ ეს არ იქნებოდა სისრულეში მოყვანილი, ეკრძალებოდათ ქარხანაში მუშაობის დაწყება. რამდენიმე დღის ყოყმანის შემდეგ, ამ ჩარევით შეშინებულმა ქარხნის მართველობამ, დასახელა რამდენიმე მუშა, რომლებიც გუბერნატორმა დაუყოვნებლივ დააპატიმრა და მოათავსა ბათუმის ციხეში; დანარჩენებს ებრძანათ მუშაობას შესდგომოდნენ. ამან გააჩქარა, გაართულა მდგომარეობა. მუშებმა არა თუ უკან წაიღეს თავიანთი წინანდელი მოთხოვნილება, უარესად აღელდნენ მათი წარმომადგენლების დაქერის გამო და ახლა ზედ დაუმატეს დაკავებული, დატუსაღებული მუშები დაუყოვნებლივ გაენთავისუფლებინათ. ადმინისტრაციამ მოთხოვნილებას ყურადღება არ მიაქცია. მუშები აღელდნენ. აღელვებულებმა გასწიეს ციხისკენ, სადაც ისხდნენ მათი ამხანაგები. რამდენიმე ასი კაცი მიიჭრა ციხის კარებთან და აღელვებით მოითხოვეს დატუსაღებულებს გამოშვება.

მოსულმა ადმინისტრაციის წარმომადგენელმა განუცხადა მუშებს,
რომ ეგ შეუძლებელიაო.

— აბა, ჩვენც... ყველა ჩვენც დავაკავეთ!.. ერთიან ^{ერქონულნი} ^{ჩვენს} ^{ქვეყნის}
რა ხალხმა.

ციხის კარებთან აუარებელმა ხალხმა მოიყარა თავი. ვერავითარი მუქარით ვერ გაფანტეს, ვერ აიძულეს ხალხი დაშლილიყო. აცნობეს გუბერნატორს. მოვიდა გუბერნატორი დრიაგინი და როცა მუშებმა ნიაძახეს დატუსაღებულნი გამოუშვეითო, მან უარით უპასუხა და თან დაემუქრა სასტიკი ზომების მიღებას. მუშები უფრო აღელდნენ; ადგილიდან არ იძროდნენ. მაშინ გუბერნატორმა მოითხოვა ჯარი.

მოვიდა მორიგი გუნდი ჯარისკაცებისა. გუნდის უფროსი იყო კაპიტანი ესტატე ანთაძე. მუშები ისევ თავიანთ ადგილებზე იდგნენ, ანაუარებულნი. გენერალი დრიაგინი კიდევ იმუქრებოდა, რომ ძალას იხმარდა ხალხის გასათანტავად. მაგრამ უქმი რჩებოდა მისი ბძანება. ამის შემდეგ მან განკარგულება გასცა: გუნდი მუშებს გარს შემორტყმოდა და ყველა დაეტუსაღებინა.

ოთხასზე მეტი დატუსაღებული მუშა, ჯარისკაცებით გარს შემორტყმული, წაიყვანეს ეგრეთ წოდებულ პერესილნი პუნქტში. აქ იყო მრავალი ყაზარმა და ამ ყაზარმებში შეყარეს დაკავებული მუშები, როგორც ზევით ვთქვი, რიცხვით ოთხას კაცზე მეტი.

ამ ხანებში, ყოველთვის, ყოველდღე, ინიშნებოდა თითო გუნდი საეინციბო შემთხვევისათვის. ამ დღეს ჩვენი ნაწილიდან უნდა ყოფილიყო მორიგი გუნდი და სწორედ ჩემი გუნდი იყო მორიგედ. ნაშუადღევს გამოგვიცხადეს მზად ვყოფილიყავით. საღამოს ბრძანება მოგვივიდა: პერესილნი პუნქტზე უნდა გამოგვეცვალა იქ ყოფილი გუნდი და საყარაულოში ჩავმდგარიყავით.

გამოვიყვანე გუნდი და გამოვუცხადე მიღებული ბრძანება.

— იმედია ყოველ ხიფათს გადავრჩებით და ბედნიერად დავბრუნდებით, ძმებო!.. — მივმართე ჯარისკაცებს. — მარჯვნივ, წინ!..

უკვე კარგად დასაღამოვებულა. წინ მივდივართ სამი ოფიცერი ხმა გაკმენდილნი. არ ისმის ლაპარაკი არც ჯარისკაცებში. ეტყობა, რომ ყველას აწუხებს ფიქრი: შესაძლებელია ცუდი რამ შეგვემთხვას, ცუდი რამ მოხდეს.

არასასიამოვნო საქმეზე მივდიოდით, ამას ყველანი ვგრძნობდით და გულდამძიმებულნი, გარინდულნი მივაბიჯებდით.

მივედით პუნქტზე. აქ დავგვხვდა ციხის შტაბის უფროსი პოლკოვნიკი ლევინი.

— დავიდ სამსონიჩ! გამოცვალეთ ახლავე ანთაძის გუნდი... მე ვიცი, რომ ამაღამ დაკავებულები ღობეზე გადახტომით თავიანთ სახ-

ლუბში გაიპარებიან, მაგრამ დარწმუნებული ვარ დილას უკვე აქ იქნებიან. გაეცით ბრძანება, რომ თოფი არ ესროლონ, როცა ჩქვენი ვენ ლობეზე გადახტომას... თუ რამე სალაპარაკო გახდეს მტრებსა და ჩვენსა და აგერ მათი წარმომადგენელი, კატენკო, მოიხმეთ და სხვებთან ერთად მოილაპარაკეთ. გთხოვთ მეტის თავაზიანობით მოექცეთ აღელვებულ ხალხს. ცოტა რამ კმარა, რომ უბედურება მოხდეს ამდენ ხალხში!.. კატენკო! — მიუბრუნდა იგი იქვე მდგარ მაღალ, განიერ მხარბეჭიან მუშას, — კატენკო, თქვენ იცით, როგორ თავდაპერილად იქნებით! აბა, ასე! იმედი მაქვს ყველაფერი მშვიდობიანად იქნება! — თქვა და გაგვიშორდა. ლევინი გენერალური შტაბის პოლკოვნიკი იყო, ახალგაზრდა, მეტად რიგიანი პიროვნება.

დამავიწყდა მეთქვა, რომ როცა ციხესთან მოსული მუშები დააკავეს და პუნქტზე წამოიყვანეს, ციხიდან გამოიყვანეს დაკავებული მუშების წარმომადგენლებიც და ისინიც მოიყვანეს პუნქტზე.

ყაზარმების ეზოში ფუსფუსობდა აუარებელი მუშა; ყაყანებდნენ, ისმოდა გაცხარებული ლაპარაკი, ზოგან სიმღერაც.

შემოვიარე ეზო. განვუმეორე ყარაულად ჩაყენებულ ჯარისკაცებს ბრძანება — თოფი არ ეხმარათ არავის წინააღმდეგ და შევედი საყარაულო ოთახში. აქ უკვე ცეცხლი გაეჩაღებინათ, რადგან ციოდა; მარტის პირველი დღეები იყო; მივუჯექი ცეცხლს; საუბარი არ ზერხდებოდა; ხანდახან ერთ-ერთი თუ წამოიძახებდა ხოლმე — ოჰ, მშვიდობიანად გავბრუნდებოდეთ აქედან ერთი! — და ისევ სიჩუმე.

ღამემ მშვიდობიანად ჩაიარა. გათენდა. გამოვედი საყარაულო ოთახიდან; ეზოში წყლის მილებთან მუშები პირს იბანენ.

— ოჰ, ანთელავა!.. გამარჯობა! როგორაა საქმე?.. ბიჭები ხომ არ გაპარულან? — ეს ანთელავა ახალგაზრდა განვითარებული მუშა იყო, შნოიანი, წარმოსადგეი ვაჟკაცი. იგი ერთ-ერთი წარმომადგენელთაგანი იყო მუშებისა და დიდი გავლენა ჰქონდა მუშებში. მას მე წინათაც ვიცნობდი.

— ყველა აქ არის!.. რავა გეიპარებიან!.. ვინც ღამე სახლში გაათია, უკვე დაბრუნდა! — ღიმილით მომიგო მან. — რა გვაქვს გასაქცევი?.. რას უნდა გავექცეთ?! ბატონო, იმათ ვინც აქ ღამე გაათია, ჩაი არ დაუღევია და ხომ მოგეხსენებათ, მუშა დაჩვეულია დილით ჩაი უნდა დალიოს. გთხოვენ უბრძანოთ ჩაი მისცენ!

პოლიციამ, რომელსაც დავალებული ჰქონდა დილაადრიანად ჩაი მიეცა დაკავებულებისათვის, ნამეტანი დააგვიანა და ძლივს, როგორც იქნა, ჩაჩინების შემდეგ, დააკმაყოფილეს მუშები.

იქნებოდა მეათე საათი, როცა პუნქტზე მოვიდა გუბერნატორი,

გენერალი ღრიაგინი. მან დაიარა ეზო, შემდეგ მოუყარა თავი
შუბს და შეეკითხა, ხომ არაფერი გინდათო.

— გაგვიშვით! — მოისმა რამდენიმე ხმა.

გენერალმა ამაზე არა თქვა რა და თავისით განაგრძო:

— სადილად თქვენ მეოთხედი გირვანქა ხორცი გერგებათ, მაგრამ
მე ვუბრძანე ნახევარ-ნახევარი გირვანქა მოგეცენ... პური ორი გირ-
ვანქის მაგიერ — სამი მოგეცემაო!

შეიქნა ერთი სიცილი.

— ამით გვაწყნარებს ვითომ? — მოისმოდა, — არ გვინდა თქვენი
წყალობა ხორცი... სახლში გაგვიშვით!.. მუშაობა გვინდა!

გენერალი ისევ სადილის შესახებ განკარგულების გაცემაში იყო,
რომ პოლიციელმა მოიპოვინა და მოახსენა გუბერნატორს — როტ-
შილდის ქარხნიდან მუშები მოდიან პუნქტისკენ.

— შეჩერდით! — უყვირა გენერალმა მოსულებს, როცა ისინი
მოახლოვდნენ. მოწინავეები შეჩერდნენ და უკან მომდევნო ხალხს
გადასძახეს შეჩერებულებს. შეწყდა სიმღერა.

— რა გინდათ? — მიმართა მოწინავეებს გუბერნატორმა.

— გაანთავისუფლეთ დაკავებული ჩვენი ამხანაგები... თუ არა და
ჩვენც შეგვყარეთ მათთან ამ ყაზარმებში! მიუვო შეგზობიანმა მუშამ,
გოგებერიძემ (სახელი არ მახსოვს), რომელიც მოუძღოდა მოსულებს.

— თქვენ რისთვის უნდა დაგაკაოთ?.. ტყვილა მოგიყრიათ თავი,
გირჩევნიათ დაიშალოთ! — უთხრა ღრიაგინმა.

— ჩვენ აქედან ფეხს არ მოვიცვლით, სანამ ჩვენი ამხანაგები
დამწყვდეულნი იქნებიან! — იყვირეს მოწინავეებმა. — ჩვენ უნდა
მოგვისმინოთ! — შეიქნა ყიყინა.

— ილაპარაკეთ რუსულად! — თქვა გუბერნატორმა.

— რუსული არ ვიცით!.. — წამოიძახეს რამდენიმემ.

— ხომ გესმით რუსული! — უთხრა გენერალმა.

— ტვინი გვერყევა... სად ვეძიო მე რუსული სიტყვები ჩემი ცეც-
ხლის გამოსათქმელად! — უცნაური ხმით წამოიძახა წინ წამომდგარ-
მა მალალმა მუშამ — იმ დროს სახელგანთქმული მოქიდავე გლდანე-
ლის ძმამ.

გუბერნატორმა თარჯიმნად მიიწვია მის გვერდით მდგომი პოლი-
ციის ბოქაული. ხალხმა იყვირა არ გვინდაო; გუბერნატორმა მეორე
პოლიციელი მიიხმო, მაგრამ ამაზედაც იყვირეს არ გვინდაო.

გოგებერიძემ წამავლო ხელი, წამაყენა გუბერნატორის წინ და
წამოიძახა: — ეს იქნეს თარჯიმნად!.. ეს იქნეს! მაგან გვითარგმნოს!

— იყოს, იყოს! — იყვირეს მოწინავეებმა. შეველდექი თარჯიმნო-
ბას. მუშები ჩიოდნენ თავიანთ ცუდ მდგომარეობაზე ქარხანაში, რომ

ხმის ამოღებისათვის დაიჭირეს და ციხეში ჩააგდეს მათი წარმომადგენლები და, ალბათ, ქარხნიდანაც გააძევებენო, რომ ამასვე წინააღმდეგობა იმხანაგები და თხოულობენ გაანთავისუფლონ დაიჭირებულნი. გუბერნატორმა უპასუხა, რომ მას არ შეუძლია დააკავებულნი, რადგან მან უმაღლეს მთავრობას მოახსენა ყველაფერი და თბილისიდან ელის განკარგულებას. დრიაგინმა მოითხოვა დაშლილიყვნენ და დაპირდა მათ, რომ მოსულ განკარგულებას დროზე შეატყობინებდა. მუშებმა მიუგეს ამაზე, რომ აქვე მოუცდიან განკარგულების მოსვლას თბილისიდან.

— აქ შეიძლება უწესოება მოხდეს რამე! — თქვა გუბერნატორმა.

— ჩვენ აქ უწესოების მოსახდენად არ მოვსულვართ!.. ჩვენ აქ უიარაღოდ ვართ! გავგისინჯონ თუ რამე იარაღი გვაქვს!.. ჩვენ აქედან ფეხს არ მოვიცვლით, სანამ ჩვენი ამხანაგები დამწყვედულნი იქნებიან! — გაიძახოდნენ მუშები.

— თქვენო აღმატებულებავ, ნამეტანი ბევრი ხალხია მოგროვილი... ეგებ ბრძანოთ კიდევ ერთი გუნდი ჯარისკაცებისა გამოვიწვიოთ! — ხმადაბლა წაულაპარაჟა გუბერნატორს პოლიციის ბოქაულმა.

— გამოიწვიეთ საჩქაროდ! — უბრძანა გუბერნატორმა.

მე კარგად მესმოდა მათი ლაპარაკი, რადგან გუბერნატორის გვერდით ვიდექი.

ელექტრონის სადგურის გადასახვევი ყაზარმებთან გატენილი იყო ხალხით. ყაზარმების ზედა სართულიდან გადმომდგარი იყვნენ დაქერილი მუშები, ბევრი მათგანი ღობეზე გადმომჯდარი იყო, ისმოდა საოცარი ხმაურობა, ყაყანი, ყვირილი.

უეცად ხმაურობამ შესამჩნევად იმატა. ელექტრონის გადასახვევიდან ადვისის ქუჩაზე გამოჩნდა ახლად გამოწვეული გუნდი, რომელიც მოიყვანა ანთაძემ. ამ უკანასკნელის დანახვაზე ეზოში მუშებმა შექმნეს ყვირილი. საოცარი ყვირილი მოისმა ჩვენს უკანაც. დაიწყა არევა.

— დაწყნარდით! — მიმართეს წინ მდგომმა მუშებმა, მაგრამ ერთი თვალის დახამხამებაში ყველაფერი აირია. შეიქნა წარმოუდგენელი ყიჟინი, ყვირილი; ეძგერენ მარჯვნივ ფიცრის ღობეს; სეტყვასავით ეფინება ფიცრების ნამტვრევები, მიწის კოლბოხები, წვრილი კენჭები.

მე გავშორდი გუბერნატორს და მივამურე ჩემს გუნდს, რომელიც ეზოში იდგა. გაჩერდი ჭიშკართან. პირდაპირ ჯოჯოხეთი შეიქნა. რა მოხდა? რამ გამოიწვია ეს? არავინ იცის.

უეცრად გავარდა რევოლვერი. ერთი... ორი... სამი! ეს შარვაში-
მის ეზოდან იყო. კიდევ ერთი და გავარდა თოფი; უეცრად ყველა
ვალდებულო სიგნალი და იგრიალა ზალპმა.

სიგნალი

— პომენშე კროვობროლიტია! — მხოლოდ ეს წამოეძახა გუბერ-
ნატორს, რომელიც ანთაძის გუნდთან იდგა. — პომენშე კროვობრო-
ლიტია! — იმის მაგიერად, რომ სიგნალის მიცემა ებრძანებინა და
არა უსიგნალოდ დაეწყო სროლა.

საზარელი კივილი, წივილი!.. აირია ყველაფერი! გარბიან, დაცა-
რიელდა აქაურობა. ქუჩა კი მოფენილია დაჭრილებით, მომაკვდავე-
ბით. სისხლში გდიან დევი ახალგაზრდები, ზოგი უძრავად, ზოგი
სიკვდილს ებრძვის; გულშემშარავი კენესა დაჭრილების.

მე მივიღე ბრძანება ქუჩა შემეკრა, რომ ამ დროს აქ გარეშე
არავინ ყოფილიყო. ერთ-ერთ ოფიცერს (სლივინსკის) ვუბრძანე
ეზოდან გამოეყვანა ჯარისკაცები და ქუჩაში დაეყენებინა, თავში და
ბოლოში. როცა ამან ჭიშკარს გადმოაბიჯა, გამოვიდა ქუჩაში, უეც-
რად შედგა, იძრო ჯიბიდან ცხვირსახოცი და აცრემლებულ თვალებ-
ზე მიიფარა. სანახაობა სწორედ საზარელი რამ იყო.

მოიყვანეს ეტლები და დროგები მკვდარ-დაჭრილების წასაღებად.
სისხლით მოთხვრილ ადგილებს აყრიდნენ მიწას; ეტლების ბორბლე-
ბით იზილებოდა ეს ადგილები და საზარელი რამ სანახავი იყო ეს
გასისხლიანებული მიწის ცომები.

გულადუღებულო, თვალცრემლიანი ვუყვებოდი ჩემს გარშემო
შეყრილ ჯგუფს, თუ როგორ მოულოდნელად მოხდა ასეთი საშინე-
ლი ამბავი.

— ახლა ტირი?! პატიოსანი კაცი რომ ყოფილიყავი აქ არ იქნე-
ბოდი! — მომესმა უკანიდან. ამის მთქმელი ვილაც დედაკაცი იყო.
ადუღდა გული უარესად.

— შეგაჩვენა გამჩენმა! — მივაყვირე. — მხეცო! შეუბრალებე-
ლო! გესმის შენ შენი სიტყვები?!

გაგონილმა სიტყვებმა რეტი დამასხა... ჩემი გუნდიდან ერთი
ტყვია არ გავარდნილა; ათრთოლებული, გონებადაბნეული, თვალ-
ცრემლიანი ვიმეორებდი: — შეუბრალებელო!.. შეუბრალებელო!

— ხმა! ვის ეუბნები მაგას, სულელო!.. გაქრი აქედან! — შეუ-
ტიეს დედაკაცს. დედაკაცი გაქრა, მე კი დაჩაგრული მისი სიტყვე-
ბით, ვიდექი გაშტერებული.

— დაწყნარდით, დავით!.. ნუ მიიღებთ გულთან ახლოს... არ იცის
ვის ეუბნება მაგისთანა სიტყვებს! — მამშვიდებდნენ ჩემთან მდგომ-
ნი. მაგრამ გული გადამეტებით დუღდა მწარე სიტყვების გაგონებით.

დიახ, რა მინდოდა მე ამ რიგებში? რატომ ვხდები მოწმე ამგვა-

რი საშინელებსა, ამ საზიზღრობისა! ო, რა ტანჯვა გამოვიტყუე!
გარეტიანებული დავდიოდი მთელი საღამო; მიჩლუნგებულ გულში
ნება აღარ მუშაობდა.

საღამოს თავი მოიყარა პუნქტზე მთელმა ადმინისტრაციამ —
გუბერნატორმა, მისმა თანაშემწემ, ქარხნის დირექტორმა, ოლქის
უფროსმა. ჩვენი ნაწილის უფროსი პოლკოვნიკიც მოვიდა და კიდევ
რამდენიმე სხვა.

მუშები ყაზარმეებში ისხდნენ, ხმაგაკმენდილნი, გარინდებულნი.
თავმოყრილი უფროსობა დილამდე პუნქტზე იყო. ეშინოდათ მუშე-
ბი არ გამოსულიყვნენ. მეც მეშინოდა ახალ უბედურებაში არ გაე-
ხვიათ მუშები და ფხიზლად ვიყავი. ღამემ წყნარად გაიარა. დილასაც
აგრეთვე სიწყნარე იყო. მუშები გადაწერეს და გაუშვეს.

ნაწილის უფროსმა მითხრა გუნდი ყაზარმაში წამეყვანა.

— სიმღერით! — დაუმატა მან.

— ეგ შეუძლებელი იქნება! — მივაძახე გოცებულმა.

— ბრძანება გაქვთ მიღებული... უნდა შეასრულოთ! — მოკლედ
მომიპირა მან და გამშორდა.

ვაცნობე უმცროს ოფიცერს მიღებული ბრძანება და დავუმატე,
რომ სიმღერით გუნდს არ წავიყვან და თუ რომელიმე მათგანი თანა-
ხმად ბრძანებისა, გაჰყვეს გუნდს. ორივემ უარი განაცხადა.

სწორედ ამ ლაპარაკში რომ ვიყავით, ცხენით მოგვიახლოვდა ცი-
ხის უფროსი, კომენდანტი, გენერალი სოკოლოვსკი.

— თქვენრ აღმატებულებავ, ნაწილის უფროსი პოლკოვნიკი
მერტენგრენი გვაიძულებს გუნდი ყაზარმაში უსათუოდ სიმღერით
წავიყვანოთ! — ვუთხარი აღელვებულმა.

— ჭოგორ თუ სიმღერით?!. რა დროს სიმღერაა?.. რა სასიხარუ-
ლო საქმე მოხდა, რომ ქუჩებში სიმღერით იაროთ?.. ხომ არ შეშლი-
ლა! არაფერი მაგდაგვარი არ იქნეს!

გუნდი გავუშვი. მე კი მივედი პოლკოვნიკთან და ვუთხარი:

— გუნდი წავიდა, კომენდანტმა აკრძალა სიმღერა.

— საკვირველია! — უკმაყოფილოდ წაილაპარაკა მან.

დაქანცული, ნერვებაშლილი მივედი შინ. დამწუხრებულნი შემ-
ხვდნენ ხმაამოუღებლად.

თვალი მდგას ოდესის ქუჩა მოფენილი შეტაკების მსხვერ-
პლით... ყურში მიწივა დედაკაცის სიტყვები...

უღონოდ დავეგდე ბედის მაწყევარი, რომ ამ წრეში მომაქცია.
მეორე დღეს მოხსენება წარვადგინე იმის შესახებ, თუ რა შეხვდა
გუნდს მორიგეობის დროს. ნაწილის უფროსმა დამიბარა და, როცა
მივედი, მითხრა, რომ ჩემს მოხსენებაში ბევრი რამ არ არის შეტანი-

ლი, მაგალითად, არ არის აღნიშნული თუ რამდენი ჯარისკაცი დაი-
ქრა...

— დაქრილი არავინ ყოფილა! — ვუთხარი.

— როგორ არ იქნებოდა!.. უსათუოდ იქნებოდა! გაიგეთ გვარები

და ჩაწერეთ!

— არავინაა დაქრილი, მე კარგად ვიცი! — მივუგე.

— ეგ არ შეიძლება!.. გამოიკითხეთ ხელახლა!.. არც ის გაქვთ მოხსენებული, რომ მე მოვედი პუნქტზე და დარიგება მიიღეთ ჩემგან.

— თქვენ მოხვედით, როცა უკვე ყველაფერი გათავებული იყო.

— საქმე იმაში კი არ არის თუ როდის მოვედი, — წყენით წამო-
იძახა პოლკოვნიკმა, — მოვედი როცა შემეძლო!.. ნუ გავიწყდებათ,
რომ ეს შემთხვევა სასამართლოში იქნება გარჩეული და თქვენი მოქ-
მელება გამორკვეული იქნება დაწვრილებით... ყოველ თქვენს მოქმე-
ლებაში პასუხს მოგთხოვენ, თუ რამდენად შეასრულეთ ყველაფერი
ტაქტიკური მხრით!..

ეს პირდაპირ წამება იყო.

— მე ავად ვარ და გთხოვთ გამანთავისუფლოთ! — ვუთხარი და
წამოვდექი.

— წაიღეთ ეს მოხსენება და როგორც ვითხარით, ისე შეავსეთ
და ახალი წარმოადგინეთ! — მითხრა.

წამოვიღე მოხსენება; ახალი დავეწერე — მივუმატე მხოლოდ,
რომ საღამოს პოლკოვნიკი მოვიდა-თქო. სხვა არაფერი. პოლკოვნიკი
ძლიერ გაჯავრებულიყო, როგორც მერე გადმომცა ადიუტანტმა, და
გაჯავრებით წამოემძახნა:

— მოსთხოვენ ანგარიშს მის მოქმედებაში... ნახავს!..

ერთი კვირა ვეგდე ნერვებაშლილი. როტშილდის ქარზნიდან
ჩემს ბინაზე მოვიდა ერთი მუშათაგანი — მოსე ბაბილოძე, ჩემი ამ-
ბის გასაგებად — გვითხრეს ავად არისო და ამხანაგებმა დამავალეს
მენახეთ და ბქვენი ამბავი გამეგოვო.

მახლობელ დღეებში, როცა ავდექი, შევხვდი ნიკ. იმნაძეს, ანთა-
ძის გუნდის ოფიცერს. ლამაზი კაცი ახლა უცნაური სანახავი იყო —
სახე გამოცვლილი, უცნაურად გამოიყურებოდნენ მისი ახლა ჩავარ-
ჯნილი თვალები. წინათ ხალისიანი მოლაპარაკე, ახლა შეწუხებით
ამბობდა სიტყვებს.

— რას ერჩიან საწყალ ესტატეს? (ანთაძის სახელია) — მითხრა
მან. — სადაც დაინახავენ ქუჩაში, უყვირიან, ლანძღვენ, აგინებენ!
მე ვასროლიე... როცა სროლა დაგვიწყეს. — მე გადავძახე მას —
ესტატე, ხომ ხედავ ტყვია დაგვიშინეს, ნება მომეცი ვესროლო...

მან, შეშინებულმა, ნება დამართო, ისროლეო. და შეიქნა ის უბედურება, რაც მოხდა... დასწყევლოს ღმერთმა, ბედი არ მქონია! კიდევ კარგი, რომ ბევრმა ზევით ისროლა, თორემ წინ რომ ესაჩუქნებოდა მაშინ იქნებოდა ამბავი!..

— ესტატე! — მივმართე ერთხელ ანთაძეს, — ამბობენ ვითომც ანას ჯვარზე წარგადგინეს, მართალია?

ანთაძემ თავი გააქნია და მწუხარებით მომივო:

— დასწყევლოს ღმერთმა!.. რა ჯანდაბად მინდა ანას ჯვარი იქნება თუ სხვა!.. ნეტავი ჩემი მოხუცებულობა არ გამწარებულებოდა და ამ უბედურებაში არ ჩავევარდნილიყავი, მე რომ ჩავევარდი!.. მადლობა ღმერთს, ასეთი იღბალის კაცი ვყოფილვარ!

ოზურგეთში სახლრ ჰქონდა მას — ერთ დღეს ცეცხლი მისცეს და დაუწვეს. გულწრფელად სწუხდა იგი თავის გამწარებულ მოხუცებულობას; მწუხარებამ გულის გაგანიერება გამოიწვია და, თავის ბედის მოტირალი, გამოათხოვა ამ სოფელს.

თ ა ვ ი მ ე ც ხ რ ა

პეტერბურგის მსროლელთა სკოლაში. — ფარული კრება ბასენის ქუჩაზე. — დაბრუნება ბათუმში. — პირველი საკვირაო სკოლა. — მომენტები გურიის გლეხების რევოლუციური მოძრაობიდან. — როტშილდის ქარხნის მუშათა დრამატული დასი.

ამ მნიშვნელოვანი შემთხვევის გამო წარმოებულმა საგანგებო გამოძიებამ მრავალი მუშა დასვა საბრალმდებლო სკამზე. ეს ამბავი მოხდა 1902-ის მარტში; რამდენიმე თვის შემდეგ დანიშნული იყო საქმის გარჩევა. მუშების დამცველებად გამოდიოდნენ რუსეთის საუკეთესო ვეჟილები, რიცხვით თორმეტი, იმ დროს ცნობილი ვეჟილის მურავიოვის მეთაურობით. მოწმეთა რიცხვში მეც ვიყავი.

დანიშნულ დღეს საქმე არ გარჩეულა, რადგან ვეჟილებმა თავი ვერ მოიყარეს და ითხოვეს საქმის გარჩევის გადადება. სასამართლომ შეიწყარა თხოვნა. საქმის გარჩევა გადაიდვა.

იანვარში მე მივლინებული ვიყავი პეტერბურგში, ეგრეთ წოდებულ მსროლელთა სკოლაში (ოფიცერსკაია სტრელკოვია სკოლა) ათი თვით. ამ სკოლაში იგზავნებოდნენ ამორჩეული კაპიტნები; სკოლაში სხვადასხვა ნაწილებიდან ყოველ წლობით იყრიდა თავს ას სამოცი კაპიტანი. სწავლის საგანი იყო ტოპოგრაფია, ტაქტიკა, სროლის თეორია და პრაქტიკა. სკოლა მოთავსებული იყო ორანიენბაუმში. გზად პეტერბურგისკენ მოსკოვში დავრჩი ორი დღით.

უნდა მენახა აქ მყოფი პროფესორი ალექსანდრე ხახანაშვილი და მინ-
დოდა დავსწრებოდი სამხატვრო თეატრში გორკის პიესის წარმოდგენას „ფსკერზე“ (ნა დნე), რომელიც ის იყო დაიდგა და მთელი რუსეთი აახმაურა. მივადექით მე და ჩემი ერთი ამხანაგი თეატრის სალაროს. მომაწოდეს გორკისავე „მემჩანებზე“ ბილეთი; მითხრეს, „ფსკერზე“ არ არისო.

— ღმერთო ჩემო! სამიათასი ვერსი გამოვიარე, და სულ იმის ოცნებაში ვიყავი, რომ ვნახავდი ამ პიესას... — და ეს, ალბათ, ისე სხვანაირად ამოსკდა გულიდან, რომ მოლარე ქალმა გაიცინა და შემეკითხა:

— საიდან მოდიხართ?

— მე ბათუმიდან და ეს ჩემი ამხანაგი ტაშკენტიდან! ხვალ უსათუოდ პეტერბურგში უნდა წავიდეთ!.. გვიშველეთ რამენაირად! მოლარე ქალმა გაიცინა:

— მაქვს ორი ბილეთი ჩემი ნაცნობებისათვის გადადებული... იმათ შემდეგ მოვაწყობ... ინებეთ! — და გადმომაწოდა ორი ბილეთი. ჩვენს სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა; მსურვალე მადლობა ვუთხარით მოლარეს. მე გავეშურე წარმოდგენამდე ხახანაშვილის სანახავად. ის ცხოვრობდა ჩერნიშევის გადასახვევში. ავად იყო; სიხარულით შემომეგება; განიერი ოთახის კედლებზე თაროები სავსე იყო წიგნებით; მაგიდებზედაც მრავლად ეწყო წიგნები. — ეს ნამდვილი ბიბლიოთეკა იყო. სასიამოვნო საუბრის შემდეგ, როცა წასვლა დავაპირე, ხახანაშვილმა მითხრა: ხვალ უნივერსიტეტში აქტია დილასო, მონაწილეობას იღებენ აკადემიკოსი ვესელოვსკი, ბობორიკინი, ზლატოვრატსკი, კორში და სხვებიო; მატარებლის წასვლამდე მოასწრებთო, უსათუოდ დავსწარიითო და გადმომცა შესასვლელი ბარათი. სალამოს სამხატვრო თეატრში ვიყავი „ფსკერზე“. შთაბეჭდილების აღწერას ავერიდები, რადგან ეს შორს გადამაგდებდა — ვიტყვი მხოლოდ: მთელი წარმოდგენა ისე გავატარე, თითქოს სიზმარში ვიყავი. მეორე დღეს დანიშნულ დროს უკვე უნივერსიტეტის დიდ დარბაზში ვიყავი, სადაც დამხვდა ხახანაშვილი.

აქტიც გათავდა და მეც სადგურისაკენ გავეშურე ორიენბაუმში წასასვლელად.

სკოლაში, სადაც უნდა მივსულიყავი, წარსულ წლებში სასტიკი დისციპლინა იყო დამყარებული; ჩემსობას სკოლის უფროსად იყო გენერალი ბრილევიჩი, კაცი მეტად რიგიანი. წესად იყო, რომ კავკასიიდან მოსული კაპიტნები უნდა წარდგომოდნენ ყოფილ მეფის მოადგილეს მიხაილ ნიკოლაევიჩს. ერთ დღეს ბრილევიჩმა წავკვიყვანა მის სასახლეში. მიხაილ ნიკოლაევიჩმა მხიარულად მიგვიღო, ჩა-

მოგვიარა და ყველას გვესაუბრა. სხვათა შორის მე მკითხა, ვინ
თქვენი ნაწილის უფროსიო.

— პოლკოვნიკი მერტენგრენი! — მიუღე.

— ჩუხონეც! — ერთნაირ კილოზე წამოიძახა მან.

— არა, რუსია! — ვთქვი.

— ჰმ! — ჩაიციხა მიხაილ ნიკოლაევიჩმა.

ეს ლაპარაკი მივწერე ბათუმში ადიუტანტს (მეტად კარგი ოფი-
ცერი იყო); ადიუტანტმა წაუკითხა მერტენგრენს მისი ჩუხონეცობა.
წყენოდა (მეც ეს მინდოდა) და ეთქვა:

— საკვირველია! მე მიცნობდა მთავარი!

ამ ხანებში დიდი ამბები ჰქონდა მღვდელ გრიგორი პეტროვს;
მისი საჯარო ლექციები აუარებელ ხალხს იზიდავდა პეტერბურგში;
ეს ის პეტროვი იყო, რომელმაც ანათორა გაიხადა და სახელმწიფო
საბჭოს წევრად იყო, შემდეგ კი გაძევებულ იქნა რუსეთიდან. ორა-
ნიენბაუმიდან მუდამ დავდიოდით პეტერბურგში ამგვარ ლექციებზე
მე და კიდევ სამი ქართველი, სკოლაში რომ ვიყავით. ამ ლექციებზე
ხშირად საოცარი დაურიდებლობით ფულებს კრებდნენ ახალგაზრდა
ქალები და ვაჟები „ცნობილი მიზნისათვის“ (დღია იზვესტნოი ცე-
ლი), როგორც ისინი ამბობდნენ.

ჩემი მისვლის რამდენიმე დღის შემდეგ პეტერბურგში, საზოგა-
დოების „ბალმას“ დარბაზში ქართული წარმოდგენა იყო გამოცხა-
დებული. რასაკვირველია, მე გავექანე აქეთ. დიდი დარბაზი სავსე
იყო ხალხით. აქ თავი მოეყარა პეტერბურგის ქართულ კოლონიას.
წარმოდგენამ ჩინებულად ჩაიარა. აქ შევხვდი ბევრ ნაცნობს და მრავალი
ახალი გავიცანი, რომლებსაც შემდეგში ძლიერ დაუვახლოვ-
დი. ამათში იყო ერთი ახალგაზრდა ქართველი ტექნიკი — გრიგოლ
რევიშვილი, რომლის ბინაზე თავს იყრიდა ხშირად ქართველობა, —
როგორც მაგალითად ივანე ჯავახიშვილი, ექიმი ობუხოვის საავად-
მყოფოსი, დღეს ქართული უნივერსიტეტის პროფესორი სპირიდონ
ვირსალაძე, გურევიჩის გიმნაზიის მასწავლებელი ბიქტორ კანდელა-
კი, სიმონ ჟორჯოლაძე, ნიკო თავდგირიძე; ხანდახან მოდიოდა
ლუარსაბ ანდრონიკაშვილი, მაშინ ახალგაზრდა ვეჟილი; ის იყო ჩვე-
ნი ინფორმატორი მთავრობის შესახებ, პლევეს შესახებ, რომლის
წინაშე ამ დროს თრთოდა მთელი რუსეთი.

ერთ საღამოს ნიკო თავდგირიძემ, — მაშინ იგი ოზურგეთის ქა-
ლაქისთავი იყო და პეტერბურგში იყო მოსული ნებართვა გამოე-
ტანა ნატანებიდან ოზურგეთამდე რკინიგზის გამოყვანაზე, — მით-
ხრა: პრივატ-დოცენტი ივანე ჯავახიშვილი ავად არის და წავიდეთ
ვნახოთო. მე არ ვიცნობდი მაშინ ჯავახიშვილს, მაგრამ დაუუჯერე

ნიკოს, რომ მას იამებოდა ჩვენი ახვა და წავედით მასთან. დღე მთლიანად ავადმყოფი დაგვიხვდა, მაგრამ ზეზე იყო. პატარა ოთახში, რომელშიც იგი ცხოვრობდა, სასიამოვნო შთაბეჭდილებას ატოვებდა. სასიამოვნო იყო ჩვენი მასპინძლის ტკბილი საუბარი. იგი წყა თავისი ავადმყოფობა და გაგვაცნო თავისი უკანასკნელი ნაშრომი გიორგი მთაწმინდელის შესახებ. მოხიბლული ახალგაზრდა მეცნიერით, კარგა ხანს დავრჩი ჩავახიშვილთან. შემდეგში ხშირად ვხვდებოდი მას რევიშვილთან და კვირა დღეებში გამოვდიოდით ხოლმე სასაღამოო ნების პროსპექტზე და ვსიამოვნობდი მის ლაპარაკს რომ ყურს ვუგდებდი. თავისებური, ტკბილი ენით იგი ამ დროს ყვებოდა სინას მთაზე მოგზაურობის ამბავს, იმ მდიდარ ქართულ მანუსკრიპტებზე იქ რომ აღმოჩნდა. ჩემს სიცოცხლეში არ დამავიწყდება ეს ტკბილი წამები, რომლებმაც ღრმა სიყვარულით გამსჭვალეს ჩემი გული ძვირფას ივანესადმი; უნებლიეთ გიზიდავდა მისი სინაზე, მისი გულწრფელი სიტყვა, აზრი. ალბათ, ამ თვისების გამოც იყო, რომ შემდეგში შეძლო მან უდიდესი საქმის მოგვარება — ქართული უნივერსიტეტის დაარსება, რამაც საქართველო დამშვენა და თვით ივანე ჩავახიშვილი საერთო სიყვარულით შემოსა.

სკოლაში ქალაღი მომივიდა — მიბარებდნენ ბათუმში, მარტში მომხდარ ჯარსა და მუშებს შორის შეტაკების გამო სასამართლოში. სკოლიდან მიწერეს, რომ მე ვერ გამოვცხადდები საქმის გარჩევაზე ხამსახურის გამო. მაგივრად მე ვუამბე და დაწვრილებით გადავეცი ამ საქმის შესახებ ყველაფერი, რაც ვიცოდი, ბათუმში მიმავალ ლუარსაბ ანდრონიკაშვილს, რომელიც მუშების დამცველ ვეჟილებს შორის იყო. რამდენიმე ხნის შემდეგ ანდრონიკაშვილი დაბრუნდა პეტერბურგში დიდად გახარებული. საქმე მოიგეს, მუშები გაამართლეს. მუშებმა, როგორც ალტაცებით ამბობდა ანდრონიკაშვილი, საოცარი სიმტკიცე და გონიერება გამოიჩინეს საქმის გარჩევის დროს, ისინი ყველას აკვირებდნენ თავიანთი მოსწრებული, გონივრული პასუხებით და როცა გაანთავისუფლეს, მეორე დღესვე ბაირადით წინ და სიმღერით შემოიარეს ქალაქის ქუჩები. ჩვენ ვურჩევდითო არ გამოსულიყვნენ, რომ ახალი შეტაკება არ მოსვლოდათ ჯართანო, მაგრამ ვერ გადავათქმევეინეთო, — მუშები ამბობდნენო, ჩვენი გამარჯვება ყველას უნდა გავაგებინოთ და ისიც გავაგებინოთ მთავრობას, რომ ჩვენ მხნედ ვართ და არავითარ შიშს არ განვიცდითო. ადმინისტრაცია ახლა ერიდებოდა ყოველ წინააღმდეგობას და ხელი არ შეუშლია დემონსტრაციისათვის. ვეჟილების პატივსაცემად გამართულ ბანკეტზე დასასრული არ ჰქონია მუშებისაგან თქმულ მხურვალე სიტყვებს.

ბათუმიდან დაბრუნებულ ანდრონიკაშვილს დაევალა მოხსენება გაეკეთებინა ბათუმის შეტაკების შესახებ და აგრეთვე გურჯისტანის შესახებ; გურიაში იმ ხანებში დიდი მოძრაობა წარმოადგინა; მოძრაობა მეტად აინტერესებდა რუსეთის მოწინავე საზოგადოებას; ლევ ტოლსტოიმ ამის გასაცნობად თბილისიდან დაიბარა ცნობილი პოლიტიკური მოღვაწე მიშო ყიფიანი, რომელმაც კარგი ხანი დაპყრო ტოლსტოისთან იასნაია პოლიანაში. მიშო ყიფიანის გარდა გურიის მოძრაობის შესახებ ინფორმაციას აძლევდა ტოლსტოის აგრეთვე ტოლსტოის ცნობილი მიმდევარი ილია ნაკაშიძე.

როგორც ვთქვი, ანდრონიკაშვილს დაევალა მოხსენება მოწინავე ქურნალისტების, ლიტერატორების და პოლიტიკური მოღვაწეების წარმომადგენლების წინაშე. კრება იყო საიდუმლო, ბასეინის ქუჩაზე ქურნალ „პრავოს“-ს რედაქტორ პოლინოვის ბინაზე. კრებაზე დასწრება შეიძლებოდა საგანგებო რეკომენდაციით. ანდრონიკაშვილს ნება დართეს, როგორც მომხსენებელს, მიეყვანა ხუთი კაცი და ამ ხუთში მოვხვდით ივანე ჯავახიშვილი, მე და კუჭიკო გელოვანი (იმ დროს პეტერბურგის უნივერსიტეტის სტუდენტი). სამი დიდი ოთახი სავსე იყო ხალხით. ანდრონიკაშვილის მოხსენება ისეთი შინაარსიანი და ვრცელი იყო, რომ საჭირო აღარ შეიქნა რაიმეს დამატება და მეორე მოხსენების გაკეთება. მისმა ნაამბობმა ბათუმში მომხდარ გამოსვლებზე და გურიის უკანასკნელ ამბებზე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა მსმენელებზე. გიორგი ზდანოვიჩს, რომელიც დაესწრო ამ კრებას, და რომელსაც განსხვავებული პატრივისტებით მიეგებნენ, როცა იგი შემოვიდა, სთხოვეს დაემატებინა რამე გურიის ამბებიდან. ზდანოვიჩმა თქვა, რომ ანდრონიკაშვილის მოხსენება ისეთი იყო, რომ დასამატებელი აღარა რჩება რაო. კრება თავდებოდა, როცა ანდრონიკაშვილმა საზოგადოებას მიმართა:

— ბატონებო! ჩვენ შორის იმყოფება პირი, რომელიც იმ ობედურ დღეს, ბათუმში რომ ჰქონდა ადგილი, თავისი გუნდით პუნქტზე იყო, მაგრამ ერთი ტყვია არ გაუსროლია და რომლის შესახებ ალტაცებით გველაპარაკებოდნენ ვეჭილებს ბათუმის მუშები.. ეგერ ზძანდება ის პირი!

გავშრი, თავს რეტი დამესხა. გარშემო ტაშისცემა, ხმაურობა. ზეზე წამოდგარი თავს ვუქრავ, მაგრამ აუწერელ მდგომარეობაში ვიმყოფები. გავჩუმდე, არა ვთქვა რა — ეს ნიშნავს იმას, რომ შევიფერე ნათქვამი, ეგ თავისთავის რაღაც გმირად გამოსახვას დაემსგავსებოდა. ყოვლად შეუძლებელი იყო ხმა არ ამომეღო! საჭირო იყო მოხდენილი, შესაფერისი სიტყვა, მაგრამ მოდი და ილაპარაკე ამ წარჩინებულ წრეში ისე, რომ შერცხვენილი არ დარჩე!..

ქართული ანდაზაა — გაჭირვება მაჩვენე, გაქცევას დაგანახებო/ გაჭირვებაში მყოფმა მოვეუქირე მუხრუჭი ჩემს ტვინს და ჩემდა იბლად, სანამ ტაშისცემა შეწყდებოდა, შევადგინე სიბრძნე-სიჭიჭუნე ტყვა.

გულწრფელად ვთქვი, რომ მე არავითარი გმირობა არ გამომიჩენია, რომ მე ბედისაგან შებრალებული აღმოვჩნდი, ბედნიერი იმათთან შედარებით, რომლებიც უნებურად ხდებიან საშინელი დამნაშავენი ხალხის წინაშე, რომ ბედმა ამარიდა საშინელებას და არ გამიხადა სატირლად ჩემი ცხოვრება, რაც ბევრს ხვდება ამ ხანში სამხედრო სამსახურში ყოფნის გამო. მოკლედ ავწერე, თუ როგორი განწყობილებით მივედიოდით პუნქტზე, რა საშინელება გადაიშალა ჩვენ თვალწინ და რა მაღლობელი ვართ ბედის, რომ გადაგვარჩინა ხიფათს და ჩვენი ბედი საწყევლად ხრ გაგვიხადა, როგორც ეს დღეს ხვდება ბევრ სამხედრო პირს.

ჩემმა გულწრფელმა თქმამ მეტი მსურვალე ტაში გამოიწვია. როცა აიშალნენ, ჩემთან მოვიდა იმ დროს ცნობილი ახალგაზრდა ვეჟილი ვოლკენშტეინი და მითხრა, რომ მე მართალი არა ვარ, როცა ვამბობ, რომ ბევრია სამხედრო წრეში ისეთი პირი, რომელიც უნებურად ჩადის საზარელ დანაშაულობას ხალხის წინაშე და იტანება თავისი მდგომარეობისაგან. მე მოვეუყვანე მრავალი ამის მაგალითი; ისიც ერთრიგად მეთანხმებოდა და ამბობდა: ეს არაა საკმარისი, ამას უფრო ძლიერი და ფართო ხასიათი უნდა ჰქონდესო. მეკითხებოდნენ ჩვენი ჯარისკაცების სულიერ განწყობილებაზე, მათ მდგომარეობაზე, თუ როგორ ვზრდით მათ, როგორ ვუხსნით ღღევანდელ ამბებს და ამგვარები.

რამდენიმე დღის შემდეგ ანდრონიკაშვილმა მითხრა, რომ ჩემს ახლოს თურმე მსხდარან ცნობილი პუბლიცისტები ანენსკი და პროკოპოვიჩი და ორივეს დიდი აღტაცება გამოეთქვათ ჩემი ნათქვამის გამო. ბედი ახლაც შემეწია — ამ კრებაზე ჩემი ყოფნა გაუგებელი დარჩა, თორემ, რასაკვირველია, კარგად მომცხებდნენ.

პეტერბურგში ჩემი ყოფნის დროს გარდაიცვალა ვილიეს კლინიკაში მოთავსებული ავადმყოფი ახალგაზრდა ჩვენი მგოსანი გრიშა აბაშიძე. საწყალი უკანასკნელ დღეებში ველარ ცნობილობდა თურმე ვერავის, როგორც ეს გვითხრა ექიმმა ვირსალაძემ, რომელიც ხშირად ნახულობდა აბაშიძეს. მთელად ქართველობამ მოვიყარეთ თავი გასვენებაზე; მიცვალებული დასაფლავებული იქნა ვოლკოვის სასაფლაოზე, ეგრეთ წოდებულ ლიტერატორთა კიბეზე (ლიტერატორსკიე მოსტკი) ბელინსკის და პისარევის საფლავის მახლობლად.

ამ დროს უკვე მოხშირდა სხვადასხვა პოლიტიკური შემთხვევები და სკოლაში გამოგვიცხადეს ავრიდებოდიტ პეტერბურგში წმირად სიარულს, რომ არ გადავყროდიტ რაიმე უწესობებს.

არც სკოლაში იყო სრული სიწყნარე — აქაც ემჩინეოდა ერთგვარი აღელვება. ეს აღელვება განსაკუთრებით თვალსაჩინო გახდა მის შემდეგ, როცა სკოლის ლექტორმა, გენერალური შტაბის პოდპოლკოვნიკმა ვინმე რუბეცმა, სკოლაში მოხსენება გააკეთა რუსეთ-ჩინეთის ომის შესახებ. რუბეცმა გაბედულად გადაშალა უბადრუტობა სამხედრო მეთაურების, მათი უნიჭობა და ცუდლუტობა, სრული უეცობა სამხედრო საქმის ჭაძლოლაში. ბევრი აცინა აუდიტორია რუბეცმა, როცა მოჰყვა ერთი გენერლის შესახებ (დამავიწყდა მისი გვარი): იმ გენერალმა თურმე მოინდომა ჭილდოს მიღება და გამოყო თავისი ჭარის ერთი ნაწილი, მისცა დისლოკაცია და გაგზავნა საბრძოლველად. გაგზავნილი ნაწილი გაემართა დანიშნული გზით; მეხუთე დღეზე უნდა მისდგომოდა ჩინელების გამაგრებულ ქალაქს და აელო იგი. რაზმმა იარაერთი დღე, ორი... ოთხი, ხუთი; მოწინავე მხვერავეებიდან არავითარი ცნობა არ არის; მეექვსე, მეშვიდე დღემ გაიარა — გამაგრებული ქალაქი არსად ჩანს. გენერალმა კი გაგზავნისას აუწერა რაზმს ეს სიმაგრე, მისი აღების მნიშვნელობა და რადიდებით შეიმოსებოდა რაზმი მისი აღებით. მერვე დღემაც გაიარა — ასაღები ქალაქი მაინც არ ჩანს. გაგზავნეს გაძლიერებული მხვერავეები — მოვიდა ამბავი, რომ არსად ქალაქი არ არის ამ მხარეზე, არის მხოლოდ ერთი პატარა სოფელი, ისიც თითქმის დაცარიელებული. შეშინებული მცხოვრებნი გახიზნულიყვნენ. სოფელში დაეტოვებინათ მოხუცებულები, რომლებსაც სიარული აღარ შეეძლოთ. რაზმის უფროსმა გადაწყვიტა ამ სოფლის აღება, შევიდა შიგ თავის რაზმით და თათბირის შემდეგ იმის შესახებ, თუ რა მოხსენება გაეგზავნათ გენერლისათვის — უკანასკნელს უფრინეს მოხსენება, რომ ავიღეთ „სიმაგრე“ (სახელი არ უწოდებიათ, რომ არ შეერცხვინათ თავიანთი უფროსი), ჩვენი მხრით არავინ დაჰრილა, ტყვეები მრავლად გვეყავსო... ასეთი მაგალატები არა ერთი და ორი იყო; ყველა ცუდლუტობდა, ტყუილებში იყო გაბმული, აშკარა ყო ჩვენი სუსტი ორგანიზაციაო, და წარმოიდგინეთ რა დღე დაგვადგება, როცა ძლიერ მტერს შევეყრებით, ეს ღმერთმა იცისო. ამ მოხსენებამ ერთი აღიაქოთი ატეხა — ზოგი აღტაცებაში იყო ამ კრიტიკით, ზოგი კი შეურაცხყოფად თვლიდა ნათქვამს; საქმე იმ ზომამდე მივიდა, რომ სამხედრო სამინისტრომ რუბეცს მოთხოვა მოხსენების წარდგენა და გაბედული მომხსენებელი ძლივს გადარჩა ხიფათს.

რამდენიმე ხნის შემდეგ სკოლაში მოხსენებით გამოვიდა გვერდით
რალური აკადემიის პროფესორი გენერალი მიშლავესკი. ესეც ეხე-
ბოდა რუსეთ-ჩინეთის ომის წარმოებას და თავისი მანქანის მსგავსად
ყვით, ბასრი ენით, ისეთ სურათებს შლიდა, რომ მთელი აუდიტორია
რია გაოცებაში იყო. ეს მოხსენება იყო პირდაპირ დამსხვრევა, გა-
ნადგურება იმ სამხედრო პირებისა, რომელთაც საზოგადოებაში
გმირების სახელი ჰქონდათ, — ლინევიჩი, სტესელი, ანისიმოვი. მიშ-
ლავესკი ამბობდა: ასე იმიტომ ვლაპარაკობ, რომ გული მეწვისო,
რომ ამათ მიაფურთხეს ყოველ ცოდნას, და გამოიჩინეს საოცარი
თვითნებობა და თავიანთი ველურობა, რის წყალობით ტყუილ უბ-
რალოდ განუზომელი მსხვერპლი შეეწირა სახელმწიფოსაგანო.

ამ მოხსენებამაც გამოიწვია ერთგვარი აღელვება. ზოგიერთნი
ამგვარ კილოს ხსნიდნენ მით, რომ მიშლავესკი პოლონელი იყო,
სმაგდა რუსეთი და ეს სიძულვილი უნებლიეთ ამგვარად ალაპარა-
კებსო, ამცირებინებს რუსეთის საუკეთესო შვილებსო.

ავგისტოს დამლევს სკოლაში სწავლა დავამთავრეთ და სექტემ-
ბრის პირველ რიცხვებში პეტერგოფში წავგიყვანეს — ხელმწიფეს
უნდა წარვდგომოდით. ჩავვაყენეს რიგში. მოვიდა ხელმწიფე ალექ-
სანდრიიდან (მეფის სააგარაკო ადგილი იყო). ახლდა მცირე აპალა;
ამათ შორის იყო სამხედრო მინისტრი კუროპატკინი. ხელმწიფე იყო
უბრალო სერთუკით; ხელში ეჭირა უბრალო ქუდი; შუა ტანისაზე
ცოტათი დაბალი, ქერათმიანი, მისი ცისფერი თვალები მორიდებუ-
ლივით გამოიყურებოდნენ.

ხელმწიფე ყველას ერთ და იგივე კითხვას აძლევდა: რამდენი
წელიწადი მსახურობთ, რამდენი წელიწადი გუნდს უფ-
როსობთ. რამდენი წელიწადია რაც კაპიტანობა მიიღეთ. მეტი არა-
ფერი. ბოლოს ეს, ალბათ, მასაც მოსწყინდა და მიანება თავი გამო-
კითხვას, მხოლოდ ერთ კაპიტანს, რომელსაც წმ. გიორგის სალდა-
თის ჯვარი ეკიდა გულზე. მიმართა და შეეკითხა, როდის მიიღო მან
ეს ჯვარი და დაჭრილი თუ არის. კაპიტანმა (გვარად ვინმე ჟიგმონტი
იყო) მიუგო, რომ რუს-ოსმალეთის ომში დავიჭერიო.

— გაწუხებთ ჭრილობა? — ჰკითხა ხელმწიფემ.

— როცა ავლელდები, მაშინ მაწუხებს... აი ახლა რომ მაქვს ბედ-
ნიერება და მესაუბრება თქვენი უდიდებულესობა, ვლეღავ და
ჭრილობაც მაწუხებს! — მიუგო კაპიტანმა.

— წარადგინეთ პოდპოლკოვნიკობაზე! — მიუბრუნდა ხელმწიფე
კუროპატკინს.

— ეს როგორც განსაკუთრებული თქვენი წყალობა? — შეეკით-

ხა ხელმწიფეს კუროპატკინი, რომელსაც ეტყობოდა არ მოეწონა კაპიტანის სიტყვა.

— ჰო, როგორც განსაკუთრებული წყალობა! — წაიღებოდა ხელმწიფემ და გაშორდა კაპიტანს.

მიგვიწვიეს ოქროს დარბაზში გაშლილ საუზმეზე. კიბეზე რომ ჩავდიოდით, დავინახეთ, — ხელმწიფე ჩამჯდარიყო ეტლში და ალექსანდრიაში წავიდა. ბევრს გვეოცა, რომ ხელმწიფემ არ ინება დარბაზში შემოსვლა და მისგან გამართულ საუზმეზე მისი ჯარის წარმომადგენლების სადღეგრძელოს წარმოთქმა.

ხელმწიფის განსაკუთრებული წყალობით გახარებული კაპიტან ჟიგმონტს მალე ყურები ჩამოაყრეჭინა კუროპატკინმა. ამ უკანასკნელთან მივიდა კაპიტანი გასაგებად, თუ როდის იქნებოდა მისი პოდპოლკოვნიკობის შესახებ უმაღლესი ბრძანება. კუროპატკინმა იფრინა კაპიტანი და ისეთი სიტყვებით გამოაგდო თავის კაბინეტიდან, რომ სულ დაავიწყებინა ყოველივე მეფის განსაკუთრებულ წყალობაზე ფიქრი. საწყალმა ჟიგმონტმა მეფის განსაკუთრებული წყალობა შემდეგ წელიწადს მიიღო მანჯურიაში — იაპონელების ტყვიების სახით და მოკლულთა სიაში აღინიშნა, რომ კაპიტანი ჟიგმონტი გმირულად დაიღუპა.

ბათუმში რომ დავბრუნდი, გარეგნულად თითქოს მშვიდობიანობა იყო. ნამდვილად კი ჩუმი, მიმალული მღელვარება იყო და მზადება. გურიის ამბები ყველას ენაზე ეკრა. სხვანაირ ფუსფუსს შეამჩნევდა დაკვირვებული კაცი.

ერთხელ ქალაქიდან მოვდიოდი ყაზარმაში. ნობელის ქარხანა რომ გავიარე, წამთმეწია ერთი ახალგაზრდა — ვიქტორ ფარცხალაძე. მას კარვად ვიცნობდი. იგი მსახურობდა როტმილდის ქარხანაში და თან მასწავლებლობდა მუშებში.

— მოგილოცავთ მშვიდობით ჩამობრუნებას, ბატონო დავით! — ხალისიანად მომეგება იგი. — რა კაი ადგილს შეგხვდით! — მითხრა მან ცოტა ხნის შემდეგ. — ერთ რამეს ვანახებთ, რაც უსათუოდ თქვენთვის საინტერესო იქნება. წამობძანდით!..

ვადაუზხვიეთ გზას. ვავიარეთ დუქნები და შევედით ერთ მივარდნილ ოთახში. ოთახი სავსეა მაგიდებით, რომელთან სხედან ყმაწვილი ბიჭები, რიცხვით კარგა ბლომად: ყველას წიგნები და რვეულები უდევთ წინ, ხელში ზოგს ფანქარი, ზოგს კალმისტარი.

— ვანაგრძე, — უთხრა ფარცხალაძემ ზეზე მდგარ ახალგაზრდას, რომელიც, ალბათ, ასწავლიდა დანარჩენებს. — დავით, აქეთ მობრძანდი!

გააღო კარი და მეორე ოთახში შემიყვანა. ათი-თორმეტი წლის

ბავშვები სხედან მაგიდებთან, წიგნები უღევთ და რვეულები თავს
აღვიათ ახალგაზრდა კაცი.

— ეს ჩვენი სკოლაა! — ღიმილით მითხრა ფარცხალაძემ. — წინა
ოთახში რომ არიან, ისინი შეიძლება მალე დაგვეპირდნენ, ესენი კი
შემდეგში გამოგვადგებიან! — გაიცინა მან. — უნდა მოვემზადოთ...
მზად უნდა ვიყუეთ!

— რომ მოგაგნონ აქ? — ვკითხე.

— ვერავინ მოგვაგნებს! ჯამუში ვერ შემოგვეპარება! — აქ უწიშ-
რად ვართ. განგებ აქ გამოვარჩიეთ ბინა. არავის არ მოუვა აზრად,
თუ აქ ამგვარი რამ არის და ჩვენ წიგნსაც ვასწავლით და ვუხსნით
მდგომარეობას... ვამზადებთ! — ზიცილით თქვა ფარცხალაძემ.

მზადება შესამჩნევი იყო, საყოველთაო, თავგამოდებული. საერ-
თო სიყვარული ჰქონდა დამსახურებული როტშილდის ქარხნის მუ-
შას ს-იას. ორი წლის წინათ მან გაათავა სამხედრო სამსახური და
ქარხნის მუშებში მოექცა. ლამაზი, წარმოსადეგი, მზიარული, საამ-
ხანაგო ყმაწვილი — იგი ყველას უყვარდა. მშვენიერ მოლექურეს
ალტაცებაში მოყავდა მაყურებელი, როცა თავისუფალ დროს ბარ-
ცხანის მინდორზე მუშები და ახლო-მახლო მცხოვრებნი თავს მოი-
ყრიდნენ ხოლმე. მოლაპარაკეც ჩინებული იყო ს-ია. იმ მინდვრის
ახლოს, სადაც თავს იყრიდნენ ქარხნის მუშები, იყო არტილერიის
ოფიცრების საცხოვრებელი სახლი. აქაურებიც მოდიოდნენ ლეუ-
რის მოცეკვავეთა საყურებლად. ერთი ქალიშვილი, რუსი ოფიცრის
ბ-ვის და, მოხიბლული ს-იას ცეკვით, გაეცნო მას და გაიტაცა; ახალ-
გაზრდა მუშამ მოხიბლა ახალგაზრდა ქალი. საქმე იქამდის
მივიდა, რომ ს-იამ, ქალიშვილს რომ არიდებოდა, გამოიცვალა ბინა
და მინდორზე აღარ ჩნდებოდა. ერთ დღეს ს-იას ახალ ბინას მიაგნო
ქალის ძმამ. მან უთხრა ს-იას, რომ მისი და უკანასკნელ დღეშია,
სიკვდილზედაა მიმდგარი, დაავადებულია მისი სიყვარულით;
იგი ევედრებოდა ს-იას არ გაეწირა ყმაწვილი ქალი და ეხსნა
იგი სიკვდილისაგან — შეერთო იგი. ს-ია უარზე იყო. უა-
რის მიზეზი ის იყო, რომ იგი არ აპირებდა ოჯახს მოკიდებოდა,
რადგან ემზადება სხვა მოქმედებისათვის და არაფრის გულისათვის
არ ჩამოშორდება თავის ამხანაგებს — დაოჯახიანება კი შებორკავს
მას, ხელს შეუტრავს და მომავალ ბრძოლაში მონაწილეობის მიღე-
ბას ააცდენს. ოფიცერი პატიოსან სიტყვას აძლევდა, რომ ოღონდ მან
შეირთოს მისი და, ამით სიკვდილს გადაარჩინოს იგი, და არც ის,
არც ცოლი, არც მათი მოხუცებული დედა ხელის შემშლელნი არ
იქნებოდნენ მის მოქმედებაში; თუ ეს ასე არ იქნებოდა, მას ნება
ეძლეოდა მიეტოვებინა ქალი. ბ-ვის მიერ პატიოსანი სიტყვის მიცე-

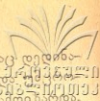
მის შემდეგ რამდენიმე ამხანაგის წინაშე, ს-ია დათანხმდა; შენობა დადებული პირობით. ს-იასაც უყვარდა, როგორც მითხრეს, ქაქუცის მშენებელი, მხოლოდ ფრთხილობდა, რომ თავისი განზრახვების შემსრულებელი არ აღმოჩენილიყო.

პარტიის მეთაურებმა გადაწყვიტეს იარაღის შეძენა. საჭირო იყო ამისთვის ფული; რამე გზით იგი უნდა მონახულიყო. ყმაწვილმა მუშამ გოგითქემ (სახელი დამავიწყდა), წინადადება მისცა მეთაურებს, რომ იგი თავდასხმას მოახდენდა როტშილდის ქარხნის მეარტელეზე, როცა ის გამოიტანდა ხაზინიდან ფულს. თავგამეტე-ული ყმაწვილის წინადადება მიღებული იქნა; მოეწყო თავდასხმა გაბედული; ბლომად ფული გამოგლიჯა გოგითქემ მეარტელეს, გადასცა დანიშნულ პირს და თვითონ იმდენი ახერხა, რომ ცოცხალი დარჩა და გაიქცა.

გაქცეული გოგითქემ გადავარდა გურიაში, აქედან უნდა გაეპარებინათ იგი საზღვარგარეთ, რომ აღმინისტრაციას არ ჩავარდნოდა როგორმე ხელში. ამან ზრუნვა იკისრა ბათუმის მილიციაში მსახურმა პრაპორშჩიკმა ლევან გურიელმა, გოგითქემს ახლო ამხანაგმა ბავშვობიდან. ეს ერთგვარი ტიპი იყო და ამიტომ შეეჩერდები მასზე. ლევანი შვიდი იყო გურიაში ცნობილი დიდი მემამულის, გვარდიის პოლკოვნიკის, თუმცა გვარდიაში მას არ უმსახურნია, იასე გურიელისა. ეს ის იასე გურიელი იყო, რომლის შესახებ შემდეგი ოხუნჯობა იყო გავრცელებული: რუს-ოსმალეთის თმის დროს ადგენდნენ ადგილობრივ მცხოვრებლებთან დრუჟინებს. ერთ-ერთი დრუჟინისათვის ქუთაისის გუბერნატორი მალაფეევი დაეძებდა უფროსს. უსახელებდნენ ორს: თავად დ. ე-ს და თავად იასე გურიელს. მალაფეევემა ჰკითხა მასთან თარჯიმანდ მყოფ დავით ჯაფარიძეს, რომელი სჯობია ამ ორშიო. ჯაფარიძე საოცარი მწარე ენის პატრონი იყო. — თქვენრ აღმატებულებავ, იასე გურიელი ხუთი წუთით თუ იქნება დ. ე-ზე უფრო ჰკვიანი! — მიუგო ჯაფარიძემ. გუბერნატორი გაკვირდა ამ პასუხით.

— დიახ! — განმარტა ჯაფარიძემ. — როცა გამოელაპარაკებით დ. ე-ს, იქვე შეატყობთ და იტყვიან დურაკიო; როცა იასე გურიელს გამოელაპარაკებით, ხუთ წუთს კიდევ ყოყმანში იქნებით უწოდოთ მასაც დურაკი თუ არა, ხუთი წუთის შემდეგ კი იმაზედაც იტყვიან რომ დურაკია!

დრუჟინა გურიელს ჩაბარდა. ომის შემდეგ იგი ბათუმში ცხოვრობდა; ჰქონდა გაშლილი ოჯახი, ყველა თავს აქ იყრიდა და ჩვენ, ახალგაზრდებს, აქ თავისი კუთხე გვქონდა, სადაც ვატარებდით დროს სახითაც და ხასიათითაც თავადის მშვენიერ გერებთან. პირ-

ველი ცოლისაგან გურიელს ჰყავდა ორი ვაჟი, რომლებსაც დედისა
 ცვალი არაფრად წყალობდა, სასწავლებელს ამორებდა და სწავლებას
 სი სოფლად ჰყავდა თავმინებებული. როცა ყმაწვილი წამოიწარმოდა,
 მამამ საჭიროდ დაინახა გზაზე დაეყენებია და რადგან იგი უსწავ-
 ლელი იყო და სიმარდის ვარდა არა გააჩნდა რა, სამსახურში შეიყ-
 ვანა ადმინისტრაციისაში — უბრალო ჩაფრად. ყმაწვილი უნდა გაწა-
 ფულიყო პოლიციურ საქმეში და ამით მოეპოვა დაწინაურება ცხო-
 ვრებაში. ყმაწვილს წაფავდნენ, ესე იგი რყვნიდნენ, და ჩაქურაში გა-
 მოწყობილი, იარაღში ჩამჭდარი შნოიანი ყმაწვილი ყველას გვეცო-
 დებოდა რომ ვხედავდით თუ როგორ იხებლებოდა თავის სამსახუ-
 რით და როგორ ელოდა წარჩინებას. ამ მიზნის მისაღწევად ახალ-
 გაზრდა გურიელი არავითარ მოქმედებას არ ერიდებოდა. ოხურგე-
 თიდან ის ბათუმში გადმოიყვანეს. აქ უფრო ფართო ასპარეზი იყო
 სამოქმედოდ და თავის გამოსაჩენად დაწინაურებისათვის. ადმინის-
 ტრაციის გულმოდგინე მსახური ურიადნიკის ჩინით დაჯილდოებუ-
 ლი, გადამეტებულ მეცადინეობაში იყო პრაპორშიკობა ღირსებო-
 და. ამასთანავე ყოველნაირად მეცადინი იყო ქარხნის მუშებთან კარ-
 ვი განწყობილება ჰქონოდა. ბევრი წინააღმდეგი იყო მასთან დაახ-
 ლობისა, ბევრი კი ურიგდებოდა მას და აფრთხილებდნენ, რომ თუ
 რაიმე ცუდლუტობაში დაიჭერდნენ, არ დაზოგავდნენ და წუთისო-
 ფელს გამოასალმებდნენ.

აი ამ ლევანმა მიიღო თავის თავზე გოგიტიძის საზღვარგარეთ
 გაპარება. ენდვენ მას, რადგან იცოდნენ, რომ გურიელი და გოგი-
 ტიძე ბავშვობიდან თანშეზრდილნი იყვნენ, ძველი ამხანაგები. გოგი-
 ტიძე მიენდო გურიელს. ერთი გლეხის ოჯახში ღამის გასათევად მი-
 სულ გოგიტიძეს თავს დაესხა პოლიცია, გაანადგურეს სახლი და გო-
 გიტიძეც მოჰკლეს. გურიელს დაბრალდა ღალატი და საქმე ისე დატ-
 რიალდა, რომ იძულებული შეიქნენ გამოძიება დაენიშნათ. გოგიტი-
 ძის გამწარებული დედა აღარ ზოგავდა გურიელს — მან გამოააშკარა-
 ვა, რომ ლევანი შეპირდა მის შვილს გაპარებას, მაგრამ შემდეგ უღა-
 ლატა, რადგან მისი მოკვლით წარმატებას მოელოდა ისიც და მისი
 მამაც. ლევან გურიელი უარყოფდა ამას; იგი ამბობდა, რომ გურიაში
 იმ დროს არც კი ყოფილა, რომ გოგიტიძესთან არავითარი კავშირი არ
 ჰქონია და, როგორც იცის, გოგიტიძე შემთხვევით მოჰკლეს — ეძებ-
 დნენ ყაჩაღ დარჩიას და წააწყდნენ გოგიტიძესო. გურიელი სასამარ-
 თლოს ქვეშ მოექცა, სასამართლომ თუმცა გაამართლა იგი, მაგრამ
 სამსახურიდან მაინც დაითხოვეს. დიდი წვალების შემდეგ მან ისევ
 შერგო თავი ბათუმის მილიციაში და თავგადადებით ცდილობდა დაე-

მტკიცებინა უფროსებისათვის თავისი ერთგულება. ბევრი რამ მუშე-
ბის საწინააღმდეგო ბრალდებოდა მას; მისდა საუბედუროდ წარბი-
ნებაც მისცეს — მილიციის პრაპორშჩიკობა, რაც ამტკიცებდა მის
თლეს იმ ბრალდებებში, რომ მისი მოწყობილი იყო გოგიტიმეზე თავ-
დასხმა. გათავდა ლევანის ამბავი იმით, რომ ცხრაასხუთის ერთ ზა-
მთრის დღეს, მარხილით მიმავალს, ესროლეს თოფი ხალხით სავსე
ქუჩაში და იქვე გააცხებიანეს სული. მკვდარი წაიღეს ქალაქის სა-
ავადმყოფოში. რამდენიმე დღის შემდეგ მისმა დედინაცვალმა მოი-
ნდომა მისი გასვენება. მუშებმა განაცხადეს, რომ გურიელის კუბოს
ქუჩაში არ გაატარებენ და ადმინისტრაციამ დიდი თათბირის შემ-
დეგ გადაწყვიტა ღამით გამოსვენება საავადმყოფოდან, დიდი სამ-
ხედრო ექსკორტი.

როტშილდის ქარხნის მუშებმა გადაწყვიტეს დრამატული დასი
შედგინათ მუშებისაგან და კიდევაც სისრულეში მოიყვანეს ეს გან-
ზრახვა. მათ სურდათ ერთგვარი პიესები მიეწვდინათ მუშებისათვის.
თავდაპირველში ხელმძღვანელად მიწვეული ნეს. კალანდარიშვილი
ვერ გაუძლვა საჭიროებისდაგვარად საქმეს და მომმართეს მე მეკის-
რა ამ საქმის ხელმძღვანელობა. ამ მომართვამ დიდად გამახარა და
თავგამოდებულად შევედრე მუშაობას. საჭირო იყო ყოველმხრივი
გაცნობა პიესის, მასში ასახული პიროვნებების გაცნობა, გათვალის-
წინება — და ეს იწვევდა ერთგვარ მსჯელობას, ერთგვარ ბაასს მე-
ტად საინტერესოს და საგულისხმიეროს. ამგვარი მზადება ისე იტა-
ცებდა მოთამაშეთ, რომ გვიან ღამემდი რჩებოდნენ რეპეტიციებზე.
მუშა-არტისტებში ბევრი საინტერესო პირები აღმოჩნდნენ, რო-
გორც იყვნენ: მოსე წეროძე, ჟღენტი, სურგულაძე, ჩხენკელი და სხვ.
პიესებს თვითონ ირჩევდნენ. დაიდგა სხვათა შორის იბსენის „ხალ-
ხის მტერი“, ანუ „დოქტორი შტოკმანი“, „ციმბირელი“ ცაგარლის,
მისივე „ქართველი დედა“, „ქოხში“ ივ. გომართლის და სხვ...

თ ა ვ ი მ ე ა თ ე

რუსეთ-იაპონიის ომი და პარაკლისი. — „ბარცხანის გუბერნატორი“. მეზღვაურ
ოფიცრის განზრახვა. — გუბერნატორი სტაროსელსკი. — საბა კლდიაშვილის გა-
სვენება. — მღელვარება ბათუმის მოსწავლეთა შორის და ჭარისკაცთა აჯანყებე-
ბი. — დაღესტანში გადასახლება. — გენერალ გრიპუნოვის მოკვლა არსენ ჭო-
ჯიაშვილის მიერ.

დაიწყო იაპონიასთან ომი. პარაკლისები პარაკლისებს სცვლიდა.
ნაწილის უფროსს გამოვეყავდით ამ პარაკლისებზე ყველა უკლებ-
ლივ და მღვდელთან ერთად ჭარისკაცებს აგალობებდა: „სნამი ბოგ,

რაზუმეიტე იაზიცე, პოკორიიტეს, იაკო სნამი ბოგა. ზოგიერთებზე
 ეს საოცრად მოქმედებდა. ერთი ახალგაზრდა ოფიცერი (კანტუაღლი
 სტეფანოვი), მახსოვს, გიჟივით გვარწმუნებდა, რომ ზემოთა მხარეში
 ნილ ფსალმუნის დროს გაშლილი ბაირალი ამრიგად იყო შეცრად
 და ეს ნიშანიაო, რომ ღმერთმა შეისმინა ჩვენი და გვანიშნა, რომ გა-
 მარჯვება ჩვენიაო. ეს მან უამბო ნაწილის უფროსს და ამ უკანას-
 კნელმა დაავალა სტეფანოვს ეს ცხადება გაეგებინებია საზოგადოები-
 სათვის გაზეთის საშუალებით. ოფიცერმა მოათავსა „ჩერნომორსკი
 ვესტნიკ“-ში წერილი; აღნიშნა, რასაკვირველია, ეს ცხადება ოა ისე
 გამოვიდა, თითქოს ჩვენს პოლკოვნიკს ეცნო მტერზე მომავალი უეც-
 ველი გამარჯვების ამბავი. პოლკოვნიკი თავს გვიყრიდა ოფიცრობას
 და მთელი საათით გვესაუბრებოდა, რომ გამარჯვება უეჭველია ჩვე-
 ნია, საჭიროა მხოლოდ ერთსულოვნება და რწმენა, რომ ჩვენ გავიმა-
 რჯვებთო. როგორც შემდეგ შევიტყვეთ, ის იმეორებდა ჩვენ წინაშე
 გაზეთ „ნოვოე ვრემიადან“ ამონაკითხს და გვებრავდა სუვორინის
 და მენშიკოვის წერილებით. ორიოდე ათასი მანეთი ჰქონდა მოგრო-
 ვილი ოფიცრობას იმ მიზნით, რომ ავადმყოფ ამხანაგისათვის დახმა-
 რება გაეწიათ. პოლკოვნიკი შეუჩნდა ოფიცრებს, სიტყვით მიმართა
 და მთლად ეს ფული გადაეგზავნა სუვორინს, რომელიც ავროვებდა
 თანხას ახალი გემების ასაშენებლად. მაგრამ მის ერთუზიანსაც
 ფრთები ეკვეციებოდა იმ დამარცხებებით, რაც მეფის რუსეთის ჯარს
 ხედებოდა იაპონელებისაგან. მე მომდიოდა ცალკე „რუსკაია ვედო-
 მოსტი“, რომელშიაც თავსდებოდა შესანიშნავი წერილები მიხაილო-
 ვსკის (მოსკოველი სტატისტიკოსი იყო) ომის მიმდინარეობის შესა-
 ხებ. ამ წერილებში ნათლად იწმლებოდა რუსეთის ჯარის მოუწყობ-
 ლობა, უფროსების უფარვისობა და ამგვარები. ამ წერილებს ხმამალ-
 ლა ვკითხულობდით ხოლმე ოფიცრებში და ამის მოსმენა ერთგვარ
 განწყობილებას იწვევდა მათში. წინათ რომ აღმაცერად უყურებდ-
 ნენ ამ გაზეთს, ახლა ათიოდემ კიდევაც გამოიწერა. ეს არაფრად ები-
 ტნავა პოლკოვნიკს, გამოთქვა თავისი გაკვირვება, აკრძალვით კი არ
 აუკრძალავს ამ გაზეთის ტრიალი ოფიცრობაში.

ნაწილის უფროსი ავად გახდა. ნაწილი მე ჩამბარდა, როგორც უფ-
 როს ოფიცერს. ეს არ იყო სასიამოვნო. რადგან ადვილად შესაძლე-
 ბელი იყო თავზე მოეხვიათ ისეთი რამ, რისიც მთელი არსებით წინა-
 აღმდეგი ვიყავი. წაგებული ომის შემდეგ მეტი და მეტი მღელვარება
 ემჩნეოდა ყველგან — ჯარშიაც და მცხოვრებლებშიაც. საიდუმლო
 განკარგულება განკარგულებაზე მოდიოდა; მთავრობა ყოველთვის
 ჯარის იმედით იყო და ყოველი დღისათვის ინიშნებოდა მორიგი სა-
 დარაჯო გუნდი, რომელიც დაბარებისთანავე უნდა გაჩენილიყო ნაბ-

რძანებ ადგილზე. ყოველ წამს მზად უნდა ვყოფილიყავი, რომ მომ-
თხოვდნენ გუნდს.

მახსოვს ერთხელ, უკვე შესაღამოებული იყო, ჩვენი ნაწილიდან
მოითხოვეს გუნდი. გუნდი წასასვლელად გაემზადა, — უნდა წავსულიყავი
დგარიყო მანთაშევის ქარხნის ქვემო ხილზე, ეგრეთ წოდებულ მანთაშე-
შევის გადასასვლელთან. აქ მუდამ ორომტრიალი იყო, მუდამ ხალხი
ფუსფუსებდა — ერთი სიტყვით სახიფათო ადგილი იყო. ცოტა რამ
კმარა, რომ უბედურება მომხდარიყო. გუნდი უნდა წაეყვანა ოფი-
ცერს (გუსაკოვი იყო გვარად), რომელიც ორი წლის წინად ანთაძის
გუნდში იყო, მუშებთან რომ შეტაკება მოუხდა; ახლა ეს გუსაკოვი
ჩვენთან იყო გადმოსული. გამოვედი გუნდთან და მივმართე დარიგე-
ბით; ვარიგებდი, რომ ყოველივე მათ წინააღმდეგ ნათქვამ სიტყვას
არ აყოლოდნენ, დაეთმოთ თუ ვინმე მოქმედებითაც განიზრახა და
მათთან შებმა-შეტაკებას, ზედმეტი მოთმინება გამოეჩინათ იმ ტომ,
რომ აღელვებულ ხალხს, ალბათ, რაღაც აწუხებს ისე, იმ ზომამდე,
რომ თავს იგიწყებს და უიარაღო შეიარაღებულს აღარ ერიდება —
ესე იგი სიკვდილზე მიდის თავის გაჭირვების გამო. ეს გარემოება გა-
ვალეხთ თქვენ, რომ მეტისმეტი დამომენი იყვეთ და განწარებულ
ხალხს მეტი გამწარება არ მიაყენოთ...

გავიხმე განზე ოფიცერი და ვუთხარი:

— ივან მიხაილოვიჩ! ხომ გახსოვთ რა გამწარება გამოვეცადეთ
პერესილინი ბუნქტზე? ყველაფერი აიტანა, ოღონდ ხიფათს აშორ-
დით!

— იმედით იყავით!.. მშვიდობით დავბრუნდებით! — მომიგო მან.
სალამოდან დილამდინ გუნდი გადასასვლელზე იდგა და არა შეხვე-
დრია რა გარშემო მოფუსფუსე აუარებელ ხალხთან.

რამდენიმე ხნის შემდეგ ქარხნიდან სამი მუშა მოვიდა ჩემთან.
მათ მითხრეს, რომ მუშებმა გაიგეს თუ რა დარიგება მიეცა გუნდს,
როცა იგი იგზავნებოდა გადასასვლელზე და ამასთანავე დიდ მად-
ლობას უთვლიდნენ გუნდს, რომლისაგან ერთი უკადრისი სიტყვა
არავის გაუგონია, თუმცა ამისათვის ზოგი საბაბს აძლევდნენ.

ჯარისკაცებს და მუშებს შორის ეტყობოდა კავშირი იყო გაბ-
მული; ამაში ნათლად დარწმუნდებოდა კაცი მათი მონაყოლიდან.
ამასთანავე თავს ამოყოფდნენ ხოლმე „ერთგული“ ჯარისკაცები,
რომლებსაც ჰყავდათ მეთაურებად ჩვენივე ოფიცერები, ნამდვილი
შოვინისტები. ერთი ამ ტიპის ოფიცერი იყო მეხუთე გუნდის უფ-
როსი, გვარად ანდრეევი, საოცარი შავრაზმელი; მას ზურგს უმაგ-
რებდა ნაწილის უფროსი და ანდრეევიც თავის გუნდში თავს უყრი-
და ერთგვარ „ერთგულ“ ჯარისკაცებს. ეს უკანასკნელები ჯამუ-

შობდნენ, ჩუმაღ ხულიგნობდნენ იმ იმედით, რომ ჯაშუშობისათვის ყველაფერს აპატიებდნენ. მეხუთე გუნდი პირდაპირ ბუღდებოდა გარყვნილი ჯარისკაცების. კარგად იცოდნენ ჩემი მათდამი ბუღდებოდა ბილგება, მე არ ვმაღავდი ამას, მაგრამ იმედიანად იყვნენ ნაწილის უფროსის მხრივ და თავხედურად ირჯებოდნენ ხშირად. ნაწილის უფროსი ავად გახდა, პოსპიტალში იწვა, ნაწილის მოთავედ მე ვიყავი, მაგრამ მათი თავხედობა მაინც იჩენდა თავს — გათამამებული იყვნენ და იმედი ჰქონდათ, რომ მათი „ერთგულებისათვის“ ყველაფერი ეპატიებოდათ.

ერთმა ამ თავხედთაგანმა საოცარი საქმე ჩაიდინა.

იმის შემდეგ, რაც მე ჩავდექი ნაწილის უფროსის ადგილას, ნაწილში ერთგვარი მშვიდობიანობა ჩამოვარდა. ციხის კომენდანტმა ერთხელ კიდევ მითხრა — თქვენი უფროსობა მოუხდა ნაწილს, ალბათ, თქვენი პოლკოვნიკი ვერ ირჯებოდა საჭიროებისამებრო.

მაგრამ მეხუთე როტაში ველარ მოითმინა ფელდფებელის ადგილზე მყოფმა უნტერ-ოფიცერმა თავისი ხულიგნობა რომ არ გამოეჩინა. ახლად გამოწვეულ ჯარისკაცს, გვარად ჩაიკას, ცოლი მოუვიდა სოფლიდან (რუსეთიდან). ჩაიკა საწყალი მხდალი ახალგაზრდა იყო; ცოლი — ლამაზი ქალი. ჩაიკა აგდებული ჰყავდათ გუნდში და როცა მისი ლამაზი ცოლი დაინახეს — უფრო ოუმასხრდნენ; გაეცენენ ქალს და აეტორღილენ. ქალი ხშირად მოდიოდა ქმრის სანახავად, საღდათები განგებ გვიანობამდი არ ატყობინებდნენ ჩაიკას ცოლის მოსვლას, და ელაზღანდარებოდნენ ხოლმე. გუნდის უფროს უნტერ-ოფიცერს, ფელდფებელის თანამდებობის აღმსრულებელ რიბაკოვსაც მოეწონა ქალი და ჩაიკას ნებას აძლევდა ცოლი ყაზარმაში მიეღო ხოლმე; მერე თავის ოთახშიაც პატივობდა და ერთ დღეს, როცა რიბაკოვმა ოთახიდან ყველა გამოიკვია, კარი ჩაუკეტა ქალს... რამდენიმე ხნის შემდეგ ატირებული ქალი გამოვიდა ოთახიდან და ყველამ გაიგო რაც ჩაიკა ჩაიდინა რიბაკოვმა. შეიქნა ერთი სიცილი, სტვენა, ყვირილი. მიხვდა ჩაიკაც რაც მის თავზე ამბავი იყო; ვონებადაკარგული გავარდა შეშის საწყობისაკენ და თავის ჩამოხრჩობა დააპირა. იგი კიდევ გამოესალმებოდა ამ სოფელს, რომ არ მისწრებოდნენ და არ ჩამოეხსნათ ბაწრიდან. მაცნობეს ეს ამბავი, დავნიშნე გამოძიება და გამოძიებამ გამოარკვია ის, რაც ზემოთ მოვიყვანე. გამოძიება გავუგზავნე ციხის უფროსს, გენერალს, რომელსაც ჩვენი ნაწილი ექვემდებარებოდა და ვთხოვე, რომ რიბაკოვისათვის ჩამოერთმიათ მისი უნტერ-ოფიცრობა. გენერალმა ჩამოართვა უნტერ-ოფიცრობა და დაატუსაღა. გუნდის უფროსი კი გულმოდგინედ ექმნაგებოდა თავის „ერთგულს“, მაგრამ არა გაუ-

ვიდა რა. მე მამბრალეზდა, რომ სდევნისო „ერთგულ“ ჯარისკაცებ
როგორც არის რიბაკოვიო. განზე ბუტბუტებდა გუნდის უფროსი
და უცდიდა პოლკოვნიკის გამოსვლას პოსპიტლიდან. პოლკოვნიკი
პოსპიტალში შეატყობინეს, რომ მე ვსდევნი „ერთგულებს“
ტყუილაუბრალოდ დავსაჯე რიბაკოვი. როცა პოლკოვნიკი გამოეწე-
რა პოსპიტლიდან, მისაყვედურა, რომ ისეთი კარგი კაცი დავსაჯე,
როგორც რიბაკოვი, რაღაც უბრალო შეცდომისათვის, თუკი აღგი-
ლი ჰქონდა შეცდომასაო. რამდენიმე თვის შემდეგ პოლკოვნიკმა რა-
ღაც უბრალო შემთხვევა იშოვა და ჩემ შესარცხვენად იმდენს შე-
ეცადა, რომ რიბაკოს დაუბრუნა უნტერ-ოფიცრობა. მახსოვს ამან
დიდი ლაპარაკი გამოიწვია როგორც ოფიცრებში, ისე ჯარისკა-
ცებში.

მონასტერი ირეოდა.

გენერალი მადლობას მეუბნებოდა, ნაწილის უფროსი კი გულ-
მწყრალად იყო ჩემზე, მამბრალეზდა, რომ ისე არ ვიქცეოდი, რო-
გორც საჭირო იყო სამხედრო პირისათვის. ხანდახან დარიგებასაც
მაძლევდა, თუ როგორ უნდა დამეჭირა თავი.

—თქვენ ხშირად რჩებით ჩემს მაგიერ,— მითხრა მან ერთხელ.—
და უნდა გახსოვდეთ, რომ მაშინ თქვენ გაქვთ ნაწილის უფროსის
ქველა უფლებანი. თქვენ უფროსი ხართ და ნებას არ უნდა აძლევ-
დეთ ოფიცრებს მოგმართონ სახელით და მამის სახელით. მათ ასე
უნდა მოგმართონ: „გოსპოდინ კაპიტან“. თქვენ ამ დროს უკვე მა-
თი ამხანაგი არა ხართ—ეს უნდა შეაგნებინოთ მათ, ამაშია დის-
ციპლინა და ამ დისციპლინას უნდა იცავდეთ მტკიცედ! დამიჯერეთ
გამოცდილ მეომარს!

—მაპატიეთ, მე ვერ ავასრულებ თქვენს რჩევას. რარიგად ვუ-
ბრძანო, რომ დღეს დამიძახონ „გოსპოდინ კაპიტან“, ხვალ დავიდ
სამსონიჩ? მაპატიეთ და მაგას ვერ ვიზამ! — და პოლკოვნიკის გა-
საჯავრებლად დავუმატე: — არა თუ არ დავუშლი მათ, რომ სახე-
ლით და მამის სახელით მომმართონ, არამედ მექებება კიდევ, როცა
მხოლოდ სახელით მომმართავენ!

—უცნაური კაცი ხართ! — თავის ქნევით თქვა პოლკოვნიკმა. —
წააგებთ მაგიტ, დამიხსოვრეთ ჩემი სიტყვა!

დიდად საწყინარი ჰქონდა, როცა მისი ავადმყოფობის დროს
ერთმა ოფიცერმა, რომელმაც ნაჩუმათეგად, რადგან ოცდარვა წლის
არ იყო და ფული ვერ წარმოადგინა (უნდა წარმოედგინა ხუთი ათა-
სი მანეთი — ასეთი იყო კანონი), ცოლი შეირთო და მხოლოდ იმის
შემდეგ, როცა შეუსრულდა ოცდარვა წელიწადი, განცხადება შეი-
ტანა ნება დაერთოთ დაქორწინებისათვის. ამ ოფიცერს უპირებდა

პასუხისგებაში მიცემას როგორც კანონის დამრღვევს და ისეთ პირს, რომელმაც შეირთო თუმცა საბუთით აზნაურის ქალი, მაგრამ საკლასიკო აზნაურის. ერთი სიტყვით ყმაწვილი ოფიცერი, რეჟიმის მდიანი და ლაქ მიზეზის გამო არ მოსწონდა, გააბა ერთ დავიდარაბაში. დატახტა საწყალი ახალგაზრდები. ვისარგებლე პოლკოვნიკის ავადმყოფობით, შევუჩნდი ციხის უფროსს, გენერალს, და ისე შევაჯერე იგი, რომ მან დააკანონა ამ ოფიცრის დაქორწინება. პოლკოვნიკი დიდად უკმაყოფილო დარჩა ჩემით და მისაყვედურა, არ უნდა გქნათ — დოლინინი (ოფიცრის გვარია) ვერ არის რიგიანი ოფიცერიო. მე არ ვიცი რაში ატყობდა იგი ურიგობას. მხოლოდ ჩემს მიმართ დოლინინმა მართლა და ურიგობა გამოიჩინა: რამდენიმე თვის შემდეგ, არეულობის დროს, იგი იყო ერთი იმ ხუთ-ექვს ოფიცე — შორის, რომლებიც მხარს უჭერდნენ ჩემს წინააღმდეგ პოლკოვნიკს და ამოწმებდნენ, რომ მე პროპაგანდას ვეწეოდი ოფიცრებსა და ჯარისკაცებში. ამით მდგომარეობას იკეთებდა საწყალი მის გუნებაში, მაგრამ შემდეგში ეს ამბავი საბოდიშოდ გაუხდა ჩემთან.

როგორც ზემოთ ვთქვი, ქვეყანა ირეოდა, ირეოდა დღე-ღღეზე უფრო და უფრო. ხალხის დაატიმრება უფრო და უფრო გახშირდა, მაგრამ მუშებს ეს არ აშინებდა, თითქმის უფრო ათამამებდა კიდევ. ქუთაისში ლადო მესხიშვილმა დადგა მონტის პიესა „კაი გრაჰნი“. პიესამ დიდი აღტაცება გამოიწვია საზოგადოებაში. ბათუმის მუშებმა საგანგებოდ მიიწვიეს ლადო თავისი დასით, რომ ეთამაშნა ეს პიესა ბათუმის მუშების წინაშე. საკვირველი იყო, როგორ გამოაპარეს ცენზურას ეს რევოლუციური ნაწარმოები. მახსოვს კი წარმოდგენა ბათუმში ლადოს დასის მიერ. ეგრედწოდებული „რკინის თეატრი“ გაქედილი იყო ხალხით. ყოველი ცხარე სიტყვა კაი გრაჰნისა, რომელსაც ასრულებდა ლადო მისებური ნიჭიერებით. იწვევდა ტაშისცემას და გრიალს. აღტაცება თანდათან მატულობდა და წარმოდგენის დასასრულს უმწვერვალეს წერტილამდე მივიდა. მღელვარე ხალხმა თეატრშივე დასძახა მარსელიოზა. ხალხი გუგუნით გამოვიდა თეატრიდან და რკინიგზის ლიანდაგით გაემართა ბარცხანასა და გოროდოკისაკენ. — გადმოქართულებულ მარსელიოზის სიტყვები მკაფიოდ ისმოდა ღამეში.

მე და ორი ჩემი ამხანაგი ოფიცრები (ჯაყელი და კამოევი) გამოვედით რა თეატრიდან, ჩავჯექით მარხილში, ზამთარი იყო, და გავსწიეთ ჩვენი ბინისკენ. ვილაცამ თვალი მოგვკრა, შეგვნიშნა, რომ ოფიცრები ვიყავით, და მოგვაყვირა:

— მეფის მონები!.. ოპრიჩნიკები!

ამას აყენენ სხვები და შეიქნა ერთი ყვირილი, სტვენა, ლანძღვა-

გინება ჩვენ მიმართ. საბაგელ მდგომარეობაში ჩავვარდით. შიშით-
ნით ამ ყოყნაში ელექტრონის ფარნამდი. სინათლეზე კარგად გავ-
ვარჩიეს და ვაისმა ხმები: გაჩუმდით, გაჩუმდით, კლდე... იმღერეთ.

შეწყდა შემოძახება, ხტვენა და მალე მარხილმაც უკან მოიტო-
ვა რევოლუციური სიმღერებით მიმავალი ხალხი. რამდენიმე დღის
შემდეგ ჩემთან მოვიდა როტშილდის ქარხნიდან სამი მუშა — მუშა
მოსე ბაბილოძის მეთაურობით და გადმომცეს, რომ ღამეში ვერ გა-
ვარჩიეს ვინ მოდიოდით მარხილით და შეუფერებელი სიტყვებით
მოგმართესო.

— ნუ გეწყინებათ, — ამბობდნენ ისინი. — ასეთი შემთხვევა
უნებურად შეგხვდებათ, თორემ ჩვენ ვიცით ვის პატივისცემით უნ-
და ვხვდებოდეთ და ვის სიცოცხლე გავუმწაროთ.

მღელვარება თანდათან მატულობდა, გახშირდა დაპატიმრება და
დატუსაღება მუშებსა და ჯარისკაცებს შორის.

ერთ დღეს ბათუმის ქუჩები მოიფინა განცხადებით და ბრძანე-
ბით: „გამოცხადდა ახალი მბრძანებელი — ბარცხანის გუბერნატო-
რი“, როგორც იგი უწოდებდა თავის თავს. მთავრობის გუბერნატო-
რი სრულიად დაჩრდილა ახლად გამოჩენილმა „ბარცხანის გუბერ-
ნატორმა“; ამის ბრძანებებს გაცილებით მეტი ძალა ჰქონდა ყველა
ბათუმელის თვალში, ვიდრე მთავრობის გუბერნატორს. ქალაქის
ცხოვრების ხელმძღვანელი, განმკარგულებელი, ნამდვილი მმართვე-
ლი შეიქნა ეს „ბარცხანის გუბერნატორი“, რომელსაც მთავრობა
გამწარებით დაეძებდა, რომლის ვინაობის გაგებას, თავგადადებით
მეცადინობდა, მაგრამ მშრალზე რჩებოდა. ვერავინ გაიგო ვინ იყო
ეს ახალი გუბერნატორი, საიდან გაჩნდა, ვინ იყო მასთან მომუშა-
ვე, არავინ იცოდა მისი ვინაობა, მაგრამ ყველა მისი ბრძანების აღ-
მასრულებელი, მისი სიტყვის მორჩილი, გამგონი და გამყოლი იყო.
საოცარი გავლენა ჰქონდა ყოველ მის ბრძანებას; მას ემორჩილებო-
და მთელი ქალაქი, მისი შიშის ქვეშ იყვნენ თვით მთავრობის წარ-
მომადგენლებიც. „ბარცხანის გუბერნატორი“ უჩინარი, მაგრამ ნამ-
დვილი დიქტატორი იყო და ეს დიქტატორობა მას შერჩა კარგა
ხაზს — იმ დრომდღე, სანამ რეაქციამ არ გაიმარჯვა.

მთელი ქალაქის ადმინისტრაცია შიშის ქვეშ იმყოფებოდა; ყვე-
ლანი არეულობის მოლოდინში იყვნენ. მთავრობა გახურებულ მუ-
შაობაში იყო, რომ მაგრად დახვედროდა ამგვარ ხალხს, გაფაციცე-
ბით დაეძებდა საშუალებას, რომლითაც შეიძლებოდა ხალხის დაწყ-
ნარება, დამორჩილება. არეულობის მოლოდინის შიშმა განსაკუთ-
რებით იმატა თებერვლის დღეებში. ცხრამეტი თებერვალი, ძველი

სტილით, გლებთა განთავისუფლების დღე იყო და ამ დღეს ყოველ-
 თვის დღესასწაულობდნენ. ახლა იმის შიში შეიქნა, რომ ამ დღეს
 მუშების გამოსვლა მოხდებოდა. ამისი შიში ჰქონდათ და მთავრობ-
 ბის წარმომადგენელი თათბირს თათბირზე მართავდნენ. ერთ თათ-
 ბირს, რომელიც ციხე-სიმაგრის უფროსმა მოიწვია, მეც დავესწარი,
 რადგან ნაწილის უფროსი ისევ ავად იყო და მე ვასრულებდი ნაწი-
 ლის უფროსობას. ასე რომ, მათდა უნებურად, ისეთი არასასიამოვ-
 ნო პიროვნება, როგორც მე ვიყავი ბევრი მათგანისთაის მოწმე
 გავხდი მათი თათბირისა. საკითხი იყო დასმული იმის შესახებ, თუ
 რა ზომები მიეღოთ ცხრაშეტი თებერვლის მოსალოდნელ გამოსვლის
 წინააღმდეგ. განსხვავებული აღელვებით ლაპარაკობდა ერთი ინჟი-
 ნერი პოლკოვნიკი, იგი გამოთქვამდა ცხარე სიტყვებით თავის მწუ-
 ხარებას, რომ ყოველ ნაბიჯზე ქუჩაში ხვდებოდა ისინი, ვინც ამ
 არეულობისათვის იყვნენ გამზადებულნი და რომ ისინი დადიოდ-
 ნენ თავისუფლად, თამაშად, უშიშრად, მომლოდინენი ხელსაყრელ
 წამისა, და რომ მედიდურად გამოიყურებინათ, რადგან კანონი სა-
 შუალებას არ იძლევა დააპატიმრონ ისინიო.

—იგი მიდის ამ ქუჩაში თქვენ თვალწინ... ის გეჩხირებათ თვალ-
 ში თავის ცისფერკოპლებიანი ბლუზით, ერთგვარი ქუდით თავზე,
 ხანდახან ნაბადმოხურულიც. ვიცი რა ვაჟბატონი ბრძანდება, რა
 ფიქრებს ატარებს თავში, რა განზრახვებით არის აღვსილი. ვიცი,
 გუყურებ და გულზე ვსკდები, რომ კანონი ნებას არ იძლევა სტაცო
 ხელი და გულის საჯერად მოეპყრა. ეს სისუსტეა ჩვენი და იგი ათამა-
 მებს მათ. ისინი დაგვცინიან მოურიდებლად; ჩვენ კი ვეთავაზებით,
 როცა აქ საჭიროა სასტიკი ზომების მიღება, რომ მოვსპოთ ამისთანა
 საზიზღრები და თავიდან ავიცილოთ მოსალოდნელი აღრევა და
 უწყესრიგობა!

ლაპარაკი ჩამოვარდა, რომ დაჰერილთა რიცხვი ნამეტნავად იზრ-
 დებოდა და დასატევი ადგილი თითქმის აღარ არისო. ეს საკითხი წა-
 მოაყენა გუბერნატორმა, გენერალმა დრიაგინმა.

—რამდენიმე დღის შემდეგ ჩვენ უცნაურ გაჭირვებაში ჩავვარ-
 დებით, დასაპატიმრებელი ბლომად იქნება, მათი მოსათავსებელი
 ადგილი კი არ გვექნება, — თქვა მან. — ამ ბოლო დროს დაპატიმრე-
 ბულნი ბურუნტაბიეში (სიმაგრე ზღვის პირას) მოვათავსეთ... ახლა
 აქაც გაივსო! ამაზე უნდა ვიფიქროთ!

— მე მგონია აქ მაინცდამაინც დიდი თავსატეხი საქმე არ არის...
 სულ უბრალო საშუალებით მოვიშორებთ ამ არასასურველ ელე-
 მენტს თავიდან და ახლებისათვისაც ადგილი გვექნება! — თქვა ნავ-
 სადგურის უფროსმა ზღვის კაპიტანმა.

— ესე იგი? — შეეკითხა გუბერნატორი.

— გადმომეცით თქვენი ტუსალები მე, გადმოიყვანეთ ერთ-ერთი ბარკასზე, ბარკასს გავიყვანთ შუა ზღვაში და თქვენ თავისთავად იქნებით იმ არამზადებისაგან! — განმარტა ნავსადგურის უფროსმა.

ნათქვამმა, ეტყობოდა, ყველა გააოცა. ჩამოვარდა უხერხული სიჩუმე.

— ჩვენ აქ მგონი სერიოზულად ვლაპარაკობთ! — თქვა დრიაგინმა.

— მეც სერიოზულად ვლაპარაკობ! — წაილაპარაკა მეზღვაურმა.

— არა, ამგვარ წინადადებას, მგონია, აქ არ მიიღებენ! ასეთი რამ შეუძლებელია!.. — თქვა დრიაგინმა.

— თქვენი ნებაა!.. მე კი მგონია ეს შესაძლებელიცაა და ადვილად მოსახერხებელიც. — არ წყნარდებოდა მეზღვაური. — რა საჭიროა ცერემონიები?! ვისთან?! ჩაიძირება ერთი დამპალი ბარკასი და თან ჩაიტანს ყველას ისე, რომ ვერაფერს ვერ გაიგებს იმათ შესახებ!

ეს ნამდვილი ამბავია. ამ მხეტურმა წინადადებას ამგვარ შეკრებილობაზედაც მძიმე შთაბეჭდილება მოახდინა და მხეცი მეზღვაურის წინადადება უარყოფილ იქნა.

ამგვარ მხეტურ წინადადებას ხშირად იძლეოდნენ სხვადასხვა პირები.

გუბერნატორად ახლად დანიშნულ გენერალ პარკაუს მიერ მოწვეულ კრებაზე (ამ კრებას მე არ დავსწრებივარ) ეანდარმის როტმისტრმა როენოვმა წინადადება შეიტანა: ხალხის შესაშინებლად წითელი მამალი ავაფრინოთო. ეს ისე უტიფრად წამოისროლა როტმისტრმაო, მითხრა ამის გადმომცემმა, კრებაზე მყოფმა პორუჩიკმა ჩეჩელაშვილმა, რომ თავი ვერ შევიკავეო და როტმისტრის ნათქვამს დაფურთეო: — დავიწყეთ ალექსანდროვის ბალიდან!

ესე იგი პირველად ცუცხლი უნდა გაჩენოდა გუბერნატორის სახლს! ის იყო პირველი სახლი ალექსანდროვის ბალიდან. ჩეჩელაშვილს, რასაკვირველია, მიუხვდნენ გადაკრულად ნათქვამს და შესწყვიტეს თურმე ლაპარაკი „წითელ მამალზე“. ჩეჩელაშვილს მაშინ არ ანანებდნენ მისი სიტყვამე, მაგრამ შემდეგ კი გაუხსენეს და დაუწყეს დევნა.

ნავსადგურის უფროსის რჩევა სულ მივიწყებას არ მისცემია. ერთ დღეს ჩემთან მოვიდა ჩემი ამხანაგი ოფიცერი, გვარად ევანგელიდი. საოცარი აღლევებული იყო. მან მითხრა, რომ მიმინძეს ციხის შტაბში და იქიდან გამგზავნეს გუბერნატორთან ბრძანების მისაღებადო. ბრძანება, მისცა გუბერნატორმა: ბურუნტაბიიდან გამოე-

ყვანა დატუსაღებულები და გადაეყვანა ნავსადგურის უფროსისაგან
 ნაჩვენებ ბარკასზე. ბარკასი ღამით უნდა გაეყვანა ზღვაში და ღამით
 ჩაეძირა ზედ მყოფ ხალხთან ერთად. ევანგელიდომ მიუხედავად
 პირ გადავირიე ასეთი ბრძანების ასრულებას რომ მაკისრებდნენო;
 ჯერ შევეციოთ, რატომ მე ამომირჩიეს ამისთანა საქმის შესასრუ-
 ლებლად, მერე პირდაპირ გამოვუცხადე, რომ არაფრის გულისა-
 თვის ამგვარ ბრძანებას არ შევასრულებო და თუ ვინმე სხვა გა-
 მოჩნდა ამის შემსრულებელი, მე გამოვავლებდი ამას და ქვეყანას
 გავაგებინებო. ძლიერ შეწუხდნენ თურმე, რომ შეცდნენ ამ ოფი-
 ცერში და ის არ აღმოჩნდა ისეთი პირი, როგორც მათ ეგონათ და
 ესაჭიროებოდათ. ბურუნტაბიეს ტუსაღები საზარელ სიკვდილს გა-
 დარჩნენ; ევანგელიდი გამოისტუმრეს, — მხოლოდ უბრძანეს, რომ
 არ გაეხმაურებინა ეს ამბავი. მაგრამ მან მაინც ვერ დასძლია თავი,
 რომ ჩემთვის არ გაეგებინებია.

— ვიცი, რალაცას დამმართებენ ჩემი ურჩობისათვის, მაგრამ
 ჩემი სინდისი წმინდა მექნება.. რომელმა ჩემმა საქციელმა დაამე-
 დათ, რომ მე შევასრულებდი ასეთ საზიზღარ საქმეს, მიკვირს!.. რაც
 უნდათ ის მიყოთ! — აღელვებით დაასრულა მან თავისი ამბავი.

არ აპატიეს ევანგელიდის მისგან ბრძანების შეუსრულებლობა.
 მოკლე ხანში იგი ბათუმიდან გადაიყვანეს მაიკოპისკენ ერთ-ერთ ყა-
 ზახთა პლასტუნების ბატალიონში, სადაც, ათას უბედურებაში გა-
 ზვეული, ძლივს გადარჩა ცოცხალი.

ცხრამეტი თებერვლის, გლეხთა განთავისუფლების, დღისათვის
 არეულობის მოლოდინში დიდ მზადებაში იყო ქალაქის უფროსობა.
 არეულობები დაიწყო. სამხედრო მთავრობა ყოველდღიურად ნიშ-
 ნავდა განსაკუთრებულ მორიგე უფროს ოფიცერს და თითო კვი-
 რაობით აცხადებდა, თუ რომელ დღეს რომელი ნაწილიდან რომე-
 ლი ოფიცერი ინიშნებოდა მორიგედ. წინა გაწერილობით მე ძალიან
 დამორბეული ვიყავი თვრამეტსა და ცხრამეტ თებერვლის მორი-
 გეობას, ესე იგი ერთრიგად ამორებული ვიქნებოდი თუ მართლა
 რამე გამოსვლა იქნებოდა. მაგრამ ერთ საღამოს მოსულ ბრძანებაში
 ახალი, შეცვლილი მორიგეთა გაწერილობა იყო და ამ შეცვლილი
 გაწერილობით მე ვინიშნებოდი მორიგედ თვრამეტი თებერვლის
 თორმეტი საათიდან ცხრამეტი თებერვლის თორმეტ საათამდის, ესე
 იგი თუ გამოსვლა-არეულობა მოხდებოდა, მე უნდა გავხვეულიყა-
 ვი ცეცხლში. ეს პირდაპირ განზრახ შედგენილი გაწერილობა იყო.
 ეჭვი არ უნდოდა, რომ თუ რამე მოხდებოდა, მე უნდა დამტეხოდა
 თავზე. აშკარა იყო, რომ მე მაგდებდნენ განსაცდელში. მე და ჩემი

ბედო — ვთქვი და არც კი შევკითხებოვარ შტაბში, თუ რატომ შეცვალეს წინანდელი გაწერილობა.

ჩავდექი მორიგედ. თვრამეტს მშვიდობიანობა; ცხრამეტს სიძულვილიდან ტელეფონები ამუშავდა — კითხულობენ ყოველ წამს, ხომ არაფერი ცნობაა საიდანმეო. სრული სიწყნარეა და მშვიდობიანობა. ახლოვდება თორმეტი საათი — გამოცვლის დრო. უკვე თორმეტი... თორმეტს გადაცილდა, მაგრამ ჩემი შემცვლელი არსად არის... ტელეფონი აწიკწიკდა. ეჰ, გაწყრა ღმერთი!..

— შტაბიდან... ცნობაა მიღებული ალექსანდროვის ბაღში ხალხი გროვდება, მღერიან რევოლუციურ სიმღერებს... მიიღეთ ზომა... გაფანტეთ დაუყოვნებლივ... ყაზახებს მოგაშველებთ!

ვიხმე ჩემს განკარგულებაში მყოფი ყაზახი, ვუბრძანე გამოეყვანა ცხენი, შევეჯექი, ყაზახს ვუთხარი მოშორებით გამომყოლოდა და გავსწიე ალექსანდროვის ბაღისაკენ. მივდივარ და თან ფქვს ვეძლევი: რარიგად დამიხვდება შეგროვილი ხალხი, რა სიტყვით მივმართო... მათ შორის ბევრი ჩემი კარგი ნაცნობი იქნება... მაგრამ ჩემი ხათრისათვის ხომ არ დააშლებიან და გაიფანტებიან — თავს არ იზოგავენ და ხათრს რა ადგილი შეიძლება ჰქონდეს! რაც იქნება, ის იქნება... ოღონდ სამარცხვინო მოქმედებას ავცდე!

მივდივარ, კაცის ნასახი არსად ჩანს ქუჩაში. ცხენის ფეხის ხმა უსიამურად გირტყამს ყურში. გადავუხვებ მეორე ქუჩაზე... აგერ ალექსანდროვის ბაღი... სიწყნარე, სიჩუმე, არ ისმის სიმღერა... მივდივარ ბაღის დაყოლებას... ბაღში კაცი არ ჩანს... ჩავიარე ბაღი. ციხის მახლობლად ვარ. ციხის კარებთან დგას ათიოდე კაცი. სხვაგან არსად ჩანს სულიერი. წავედი ამ ჯგუფისკენ. კარებთან მდგომნი ჩემსკენ წამოვიდნენ.

— ოჰ, კერკეცია! რა ამბავია? — ეს როტშილდის ქარხნის მუშა იყო.

— მშვიდობა ბატონო!.. ხუთშაბათია დღეს, ნახვის დღე... ამხანაგების სანახავად ვიყავით, — მომიგო მან. — თქვენ რამ გავსარჯათ, დავით? — მომღიმარე სახით მომმართა კერკეციამ.

— ცნობა მისვლია შტაბს, ბაღში აუარებელი ხალხია თავშეყრილი და რევოლუციურ სიმღერებს მღერიანო.

— არა, ბატონო, დღეს არავინ გამოვა, თავს ტყვილა არავინ შეაკლავს... ყველამ ვიცით, რომ დღეისათვის დიდი მზადება აქვს მთავრობას... თუ რამე გადავწყვიტეთ, უფრო მოსახერხებელ დროს ამოვარჩევთ... დღეს არაფერი იქნება! — გაიცინა კერკეციამ.

გამოვბრუნდი და ის იყო ბაღის ყურესთან მივედი, ვაზნესენსკის

ქუჩით მოქრის ჩვენსკენ ცხენოსან ყაზახთა ჯგუფი, მოქრის მტვერ-
ში გახვეული. დამინახეს და ერთბაშად შეჩერდნენ.

— თქვენს განკარგულებაში! — მომახსენა ურიადნიჭმს

— არა ხართ საჭირო!.. გაბრუნდით უკან ყაზარმაში! — ვუთხარი და იქვე გავაბრუნე ჯგუფი. დაბრუნებისას ქუჩაში ისევ არავინ შემ-
ნევედრია. შიშს მიცემულნი მცხოვრებნი შეყუთებულიყვნენ თავიანთ
ბინებში და ეშინოდათ გარეთ გამოსვლა. გვარიანი დაგვიანებით ჩე-
ში შემცვლელი მორიგეც გამოჩნდა. ეს იყო არტილერიის პოდპოლ-
კოვნიკი, კიეველი გიმნაზიელი, ე. ი. ჩემი ნაამხანაგარი.

— პეტრ დანილიჩ, კარგად დააგვიანე გამოცვლა!.. ყველა შე-
გაშინათ დღევანდელმა დღემ და მე გამწირეთ ვითომ! 2. არაფერია,
ბედი ჩემი მწყალობელია!

— შტაბში შემაჩერეს... მერე ბრძანება შენ გადმოგცეს და შეც-
ადარ ვიჩქარე! — მომიგო მან დარცხენილად.

ყველა შიშქვეშ იყო; შიშიც ვრცელდებოდა და მატულობდა,
რადგან არეულობა იზრდებოდა და იზრდებოდა. გურიის ამბებს და-
სასრული არ უჩანდა; იქაურობას ცეცხლი ჰქონდა მოკიდებულნი.
იქაური ამბები ყველგან ეფინებოდა. მთავრობამ შეისმინა მშვიდო-
ბიანობის მომხრეთა რჩევა და გურიაში გაგზავნა მეფის მოადგილის
თანამემწე სულთან კრიმგირეი. სულთან კრიმგირეი დადიოდა სოფ-
ლიდან სოფელს და ეკითხებოდა ხალხს, თუ რა აწუხებდა მას, რას
დხოლოდობდა, რა აღელვებდა. გურულები გულახდილად უყვებოდ-
ნენ კრიმგირეის ყველაფერს და ესეც დიდის ყურადღებით უსმენ-
და მოლაპარაკეთ. მთავრობა აქ ისე შორს წავიდა, რომ ნებაც კი
მისცა ყველაფერი ნათქვამი გაზეთებში დაბეჭდილიყო. კრიმგირეის
თან დაყვებოდნენ გაზეთების საგანგებო კორესპონდენტები; ამათში
ვრია ისეთი პირიც, როგორც იყო ცნობილი საზოგადო მოღვაწე
მწერალი ილიკო ნაკაშიძე, რომელიც ხელმძღვანელობდა კრიმგი-
რეის და აგნებინებდა მდგომარეობას. მთავრობა, ეტყობა, ცდილობ-
და მშვიდობიანი გზით მოესპო არეულობა.

სხვა ხასიათის იყო იმავე ხანებში მოგზაურობა მეფის მოადგი-
ლის მეორე თანამემწისა, გენერალ მალამასი და კავკასიის სამხედ-
რო საოლქო შტაბის გენერალ გრიაზნოვისა. ესენი დადიოდნენ სამ-
ხედრო ნაწილებში, ელაპარაკებოდნენ ოფიცრებს და ჯარისკაცებს.

ზაფხული იყო, მალამა და გრიაზნოვი ბათუმში რომ ჩამოვიდ-
ნენ. ჩვენი ნაწილი ბანაკად იდგა ზღვის ნაპირზე. მივიდნენ ბანაკში
თრივე გენერლები — მალამა და გრიაზნოვი; მალამა, როგორც ყა-
ზახთა გენერალი, ჩონაში იყო გამოწყობილი; მშვიდობიანი სახის

გამომეტყველებით, ჭაღარა, იგი განზე დგებოდა თითქმის და
პარაკააც, სიტყვას, უთმობდა გრიაზნოვს.

გრიაზნოვი დიდი შოვინისტი იყო. მეფის რუსეთის გადღობა მას
არა სწამდა რა. რუსეთის ერთმა მძლავრმა წრემ ამოარჩინა მისი
გამოგზავნა თბილისში, რომ სუსტ-რბილი ვორონცოვის გვერდით
ყოფილიყო მაგარი, მკაცრი, შეუდრეკელი პირი — მეფის პოლიტი-
კის მძლავრი გამძღოლი.

მაღალი, სასტიკი გამომეტყველების სახით, მკვეთრი სიტყვებით
მოლაპარაკე იგი შეხედულობითაც სასტიკი იყო. გვარდიის გუსარი,
გენერალური შტაბის გენერალი, მედიდური; როცა გულაპარაკებო-
დათ უსათუოდ იგრძნობდით, რომ იგი თქვენ არაფრად არ გავდებ-
დათ და მოწყალებად უნდა მიგელოთ, რომ მისგან არ ისრისებოდით.

დაგვაყენეს ჯგუფებად: ოფიცრები ცალკე, ცალ-ცალკე ფელ-
ფებელები, უნტერ-ოფიცრები და ჯარისკაცები. მალამა განზე გად-
გა; ჯგუფებს ელაპარაკებოდა მხოლოდ გრიაზნოვი.

— იცით, რასაკვირველია, ბატონებო, — მოგვმართა მან. — რაც
ხდება ამ უკანასკნელ ხანებში. მე დამავალა გრაფმა მენახეთ და
გადამომეცა მისი ღრმა რწმენა, რომ თითოეული თქვენგანი მტკი-
ცედ შეასრულებს თავის მოვალეობას და ასრულებს წმინდად მი-
ღებულ ფიცს. მეც დარწმუნებული ვარ ამაში და, ვფიქრობ, ნება
მქენება თქვენგან გადავცე გრაფს თქვენი თანხმობა და შეუღრე-
კელი გადაწყვეტილება თავგადადებით ემსახუროთ უკანასკნელ წუ-
თამდე მეფეს და სამშობლოს!

ხმა არავის ამოუღია. გენერალმა ჩამოუარა ყველა ჯგუფს და
ესაუბრა ცალ-ცალკე. მალამა ისევ განმარტოებით იდგა; როცა
გრიაზნოვმა გაათავა ჯარისკაცებთან ლაპარაკი, იგი მივიდა მალა-
მასთან; გენერლები ჩასხდნენ ეტლში და წავიდნენ ბანაკიდან; ჩვენ
კარგა ხანს ვიდექით ხმა ვაკმენდილნი — გვგრძნობდით, რომ რაღაც
მოახლოებული უბედურების წინაშე ვიდექით, ეტყობოდა რაღაც
განსხვავებული მზადება იყო.

ამ ზაფხულში ხშირ-ხშირად დავდიოდით ბათომიდან სოფლად, სა-
დაც მყავდა ცოლ-შვილი. სოფლელი მეზობლები მთხოვდნენ ხში-
რად მევლო და მეცნობებია მათთვის ნამდვილი ამბები იმის შესა-
ხებ, რაც გარშემო ხდებოდა. მეც ხათრს არ ვუტეხდი მეზობლო-
ბას და სოფელში ამოსვლისას დალაგებით ვუყვებოდი ხოლმე რაც
ხდებოდა ჩვენს გარშემო. ხალხი უცნაურად დელავდა. „ერთობა“
ისმოდა ყოველ ფეხის ნაბიჯზე; ყველა „ერთობა“-ში უნდა შესუ-
ლიყო, „ერთობა“-სათვის ფიცი უნდა მიედო; ვინც „ერთობა“-ს
განზე უდგებოდა, იგი სასტიკად იდევნებოდა. სოფლად მამასახლი-

სი თითქმის განზე იყო მიტოვებული, მეტი ძალა და გავლენა ჰქონდათ ახლად ამორჩეულ ასისტავეებს და ათისტავეებს. ხშირად იბრუნებოდა მიტინგები — მრავალრიცხოვანი მიტინგები დეკლარაციის მიტინგებზე ხალხს ელაპარაკებოდნენ მოსული „მქადაგებლები“ როგორც ამათ ეძახდნენ.

ერთხელ სოფელში ყოფნის დროს, წერილი მომივიდა, მატყობინებდნენ: ხვალ სათემო მინდორზე სკოლასთან დიდი მიტინგი იქნება და, რასაკვირველია, თქვენთვის იგი საინტერესო იქნება და იმედია დაესწრებითო, — მწერდნენ მიტინგის მომწყობნი. მეორე დღეს დილიდან სოფელი ამოძრავდა. ჩემი სახლის აივნიდან ვუმზერდი როგორ მიეშურებოდნენ ქალები, კაცები და ბავშვებიც მიტინგისათვის დანიშნულ ადგილისკენ. როცა მეც მივედი, დიდი მინდორი საესე იყო ხალხით. ელოდნენ სვირიდან „მქადაგებლებს“. „მქადაგებლებმა“ დაიგვიანეს მოსვლა, მაგრამ ეს აუარებელი ხალხი მოთმინებით უცდიდა მათ. კარგა ხნის დაგვიანების შემდეგ გაჩნდნენ ესენიც. მოსულმა ყმაწვილ-კაცებმა დაიკავეს ადგილი სასწავლებლის აივანზე. ხალხი მოქუჩდა აივნის წინ და დასხდნენ მიწაზე. ჩამოვარდა სიჩუმე; ყველა სმენად იყო ქცეული. დაიწყო მიტინგი. ლაპარაკობდა ყმაწვილი კაცი; ლაპარაკის კილო თავიდან გაცხარებული იყო; „მქადაგებელი“ მოუთხრობდა იმ უსამართლობაზე, რომლითაც ტანჯავდა მთავრობა ხალხს, იმ შევიწროებაზე, რომელშიაც იმყოფებოდა ხალხი, მთავრობის სისასტიკეზე, ხალხის უუფლებობაზე, მთავრობის შეუბრალებლობაზე და ყოველ ამისაგან ხალხის ეკონომიურად დაცემაზე და გაღარიბებაზე. სამწუხაროდ, ხშირად იხმარებოდა ხალხისათვის გაუგებარი სიტყვები, რაც სმენად გადაქცეულ ხალხს, აშკარად ეტყობოდა, უმძიმებდა ნათქვამის სრულად გაგებას. მიუხედავად ამისა, ადგილიდან არავინ დაძრულა სანამ „მქადაგებლებმა“ თვიანთი სათქმელი არ დაასრულეს და მახლობელ სოფლისაკენ პირი არ ქნეს, რომ მეორე დღეს იქაც ექადაგნათ.

ამ ხანებში ქუთაისის გუბერნატორად იყო ცნობილი სტაროსელსკი. იგი იყო აგრონომი, ზესტაფონის მახლობლად საქარის სანერვის გამგე. მას ჰქონდა მინდობილი ფილოქსერასთან ბრძოლის წარმოება, რასაც იგი აწარმოებდა დაუღალავად, ცოდნით და გულწრფელად, რის გამო დიდად ხელი შეუწყო განადგურებულ მევენახეობის აღორძინებას. მასთან მუშაობდა დიდძალი ხალხი, გარს შემოხვეული ჰყავდა ახალგაზრდობა, რომელიც მუშაობაში განვითარების გარდა, ვითარდებოდა გონებრივადაც, რადგან აქ მრავალი შეგნებული ახალგაზრდობა იყო, ერთგვარ მიმართულებით გატაცე-

ბულნი. ამ ახალგაზრდებიდან შემდეგში მრავალმა ისახელა თავი საზოგადო ასპარეზზე მოღვაწეობით. სტაროსელსკის იცნობდა ხალხი და დიდ პატივსაც სცემდა მას. მთავრობამაც, ალბათ, დაინუნა იგი ამ გაჭირვების ხანაში გუბერნატორად. სტაროსელსკიც ხალხის სასარგებლოდ ხმარობდა თავის უფლებებს. იგი მუდამ დადიოდა სოფლებში, ესაუბრებოდა მცხოვრებლებს, ესენიც გულლიად ესაუბრებოდნენ და პირველად მოხდა, რომ ადმინისტრაცია და ხალხი ასე სადად, ასე დაახლოებულად და გულგახსნილად, ნდობით ერთმანეთს ელაპარაკებოდა.

— უნდა ვესტუმრო სტაროსელსკის, — მითხრა ერთხელ ჩემმა მეზობელმა მჭედელმა ილიამ. — უნდა ვესტუმრო... ვიცი, ისე მიმიღებს თითქოს თავის ძმას!

ძვირფასი ის იყო, რომ ეს კაცი გულწრფელად ემსახურებოდა ხალხს და მის სასიკეთოდ იყო განწყობილი. თანაშემწედ ჰყავდა ალექსანდრე ყიფშიძე, კაცი დიდად განვითარებული, ზედმიწევნით, მცოდნე ქართველი ხალხისა, ენერგიით საესე მოწინავე მოღვაწე. ამათთან იყო საგანგებო მინდობილობათა მოხელედ პეტრე ყიფიანი. პეტრეს, ყმაწვილობისას, როცა სწავლას ათავებდა, თბილისის რეალურ სასწავლებელში შემოეტყუპა სასწავლებლის დირექტორი, იმ დროს თავის ხულიგნობით ცნობილი ლილოვი. ყიფიანი, რასაკვირველია, გამოავადეს სასწავლებლიდან უფლებახდილი. სადმე რომ დაესრულებინა სწავლა, მან გასწია საფრანგეთში და რამდენიმე წლის შემდეგ დაბრუნდა სამშობლოში როგორც ნასწავლი აგრონომი. ცოცხალი, დიდი ენერგიის პატრონი, ინიციატივიანი, იგი შეიქნა სასურველი საზოგადო მოღვაწე პიროვნება.

სტაროსელსკიმ, ყიფშიძემ და ყიფიანმა დიდი ვალი დასდევს თავიანთი მუშაობით საერთო არეულობის დროს. ამათი მუშაობის წყალობით ხალხის გულისთქმის გამოთქმას თავისუფლება ეძლეოდა. სტაროსელსკის და ყიფშიძის დროს ხალხის საოცარ აღელვების დროს, ხალხი არ დაზარალებულა, არ დარბეულა და არ წამებულა. სულ სხვა სურათს წარმოადგენდა აღმოსავლეთი საქართველო, რომელსაც არ ეღიროსა სტაროსელსკისთანა მმართველი-მეთაური. აქ საშინელი შეჯახება იყო ხალხის და მის მოწინააღმდეგე ელემენტებს შორის.

იმ საოცარ არეულობას, რომელიც სუფევდა თბილისის გუბერნიაში, ზედ დაერთო საშინელი გადაკიდება სომხებსა და თათრებს შორის. ბაქოს ელექტამ მთელი ქვეყანა აალაპარაკა და შეაძრწუნა. ასეთი ამბის გამეორება მოსალოდნელი შეიქნა თბილისშიაც. უბედურების ასარიდებლად ქართველობა ჩადგა შუაში და ყოველგვარ

ზომას ღებულობდა ამ ორ ერს შუა შეტაკება არ მომხდარა. შედგა ქართველებისაგან მოდარაჯე რაზმი სამასი კაცისაგან. ამგვარივე საშიში მდგომარეობა შეიქნა ბათუმშია. ლოდნელი იყო სომხებსა და მუსულმანებს შორის შეჯახება. ამის ასაცდენად გაიმართა მოსალაპარაკებელი მიტინგი აზიზიეს მეჩეთის გალავანში; რამდენიმე დღის შემდეგ ამგვარივე მიტინგი — სომხების ეკლესიის გალავანში. ხალხი მოაწყდა აუარებელი. ეკლესიის ეზო ვერ იტევდა მოსულთ; ეკლესიის გარშემო ქუჩები გაქვდილი იყო ხალხით. ეკლესიის ეზოში ამართული იყო ტრიბუნა; მოლაპარაკე სომეხთაგანს ცვლიდა მოლაპარაკე მუსულმანი. ხალხი სმენად იყო გადაქცეული. უეცრად შეიქნა განაპირზე ჩოჩქოლი, ყვირილი, ხმაურობა, რომელიც თანდათან მძლავრდებოდა. გაისმა საშინელი კივილ-წივილი; აიძრა ეს ზღვა ხალხი, — ერთმანეთს ეხეთქებთან, გარბიან, ერთმანეთს სრისავენ. ნამდვილი ქლევია, საზარელი ყვირილი. დაცარიელებულ ქუჩაში გამოჩნდა ოფიცერი და მასთან სასროლად მომარჯვებული თოფებით რამდენიმე ჯარისკაცი.

— რაზაიდის, სვოლოჩ! რაზაიდის, ატო ბუდუ სტრელიატ! — ყვიროდა ოფიცერი და იწეოდა ეკლესიისკენ. შეიქნა სროლა, საბედნიეროდ, მალა; დამფრთხალი ხალხი ერთმანეთს ეხეთქება შიშისაგან გონებადაკარგული. ჯოჯოხეთია ნამდვილი.

ბატარეია ბურუნ-ტაბიეზე გაისროლეს ზარბაზანი; ივრიალა მეორედ, მესამედ; ზარბაზნები ახმაურდნენ მთებზე; ეს ნიშანი იყო, — ჯარებს ეცნობებოდა, რომ ქალაქში არეულობა დაიწყო და გამოსულიყო დანიშნული ადგილების დასაკავებლად. ცხენოსანი კაზაკები დაქროდნენ ქუჩებში. ნავსადგურთან ატყდა სროლა. როგორც შემდეგ გამოირკვა, აქ მოკლულ იქნა თერთმეტი ქალი და მამაკაცი.

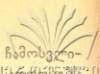
როცა ცოტა მიწყნარდა, გამოვედი იმ სახლიდან, სადაც ეკლესიის პირდაპირ შევაფარე თავი, და გავეშურე გოროდოკისკენ ჩემს ბინაზე. ქუჩაში, რასაკვირველია, ჯარისკაცების მეტი არავინ არის; მხოლოდ აგერ-ეგერ სახლის ჭიმკართან მომდგარი შეშინებული მცხოვრები აკანკალებული კითხულობდა:

— სახლებს ხომ არ დაუშენენ ზარბაზნებს?

მთელმა დღემ წარმოუდგენელ შიშინაობაში განვლო. ეს მოახდინა არდაგანის პოლკის კაპიტანმა, გვარად აუსტრინმა, მთვრალმა. მას არ მოეწონა ეს ეკლესიის გალავანში ხალხის შეკრება, მოინდომა მისი გაფანტვა; რაღაც ეშმაკად შეხვდა მისი გუნდის ჯარისკაცები, გაიყოლა ესენი და შეიჭრა ხალხში ყვირილით:

— რასხოდის სვოლოჩ! ატო ბუდუ სტრელიატ! — და ატეხა საზარელი ამბავი.

რამდენიმე ოფიცერმა განაცხადა თავისი აღშფოთება აუსტრიის მოქმედების წინააღმდეგ, მაგრამ უფროსობამ აუსტრიის წინააღმდეგ რი შეახვედრა, გამცხადებლებს კი საყვედური გამოეცხადა. რუსეთიდან საზარელი ამბები მოდიოდა; განსაკუთრებით საზარელი ამბები იყო ებრაელების დარბევის შესახებ, რასაც ადგილი ჰქონდა რუსეთის მრავალ ქალაქში. აბოპქრებული ბრბო შერაზმელების ხელმძღვანელობით უმოწყალოდ ელეტდა, შეუბრალებლად აცამტვერებდა ებრაელობას, არ ზოგავდა არაფრით. ეს ელეტა წარმოებდა, როგორც შემდეგში გამოირკვა, მთავრობის ნებადართვით და ხელშეწყობით. ებრაელების ამგვარი ელეტა მოხდა ოდესაში, რაღაც განსხვავებული მხეცური — უდანაშაულო ხალხის სრესა. ის ამბავი, რაც იქ ქუჩაში ხდებოდა, თურმე პირდაპირ ზღაპრული რამ იყო. სისხლი იღვრებოდა ყოველ ფეხის ნაბიჯზე; ქუჩები მოფენილი იყო, თურმე, უამრავი მსხვერპლით. დაიღუპა უთვალავი ხალხი, მათ შორის ახალგაზრდა მეცნიერი, ოდესის უნივერსიტეტის ლაბორანტი ალექსანდრე (საბა) კლდიაშვილი. ხალხის ელეტის დამნახველს ვერ მოეთმინა სახლში ყოფნა და საცოდავთამისაშველებლად გამოსულიყო ქუჩაში და ისიც გამოასალმეს წუთისოფელს. დაიღუპა ახალგაზრდა მეცნიერი, საოცარი გრძნობიერი ადამიანი, ყველასთვის საყვარელი პიროვნება. ნიჭიერი, გატაცებული მეცნიერებით, იგი განსხვავებულ მუშაობაში იყო ჩაბმული ქართველ სახელოვან მეცნიერებთან, ოდესის პროფესორებთან პეტრე მელიქიშვილთან და ვასილ პეტრიაშვილთან. წინა თვეებში საბა მივლინებაში იყო გერმანიაში; იქიდან დაბრუნებულმა, პარტიული დავალებით, მან მოიარა საქართველო. ერთ საღამოს სრულიად მოულოდნელად იგი გაჩნდა ჩემს ოჯახში. ჩემს სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა; მასთან იყო ახალგაზრდა სტუდენტი ვასილ ბერეჟიანი. საქმიანი ლაპარაკის შემდეგ პატარა სუფრა გავუშალე და წინ დავალაგეთ სხვადასხვა ხილი, ღვინო და ფელამუში; ვუთხარი, რომ ეს ყველაფერი სიმონეთიდანაა ჩამოტანილი-თქო, შენი საყვარელი სიმონეთიდან-თქო. იგი განსხვავებულად შეეხალისა მოტანილს, მით უფრო, რომ ყველაფერი სიმონეთიდან იყო. მას გასაოცრად უყვარდა თავისი სამშობლო სოფელი და სიმონეთელებსაც განსხვავებულად უყვარდათ მისი ოჯახი, გრიგოლ კლდიაშვილის და ეფრო ყიფიანის ქალის ოჯახი. ამათ შესახებ ქვევით მექნება სიტყვა, აქ კი მხოლოდ საცოდავ საბას შესახებ. ლამაზი, შნოიანი, იგი სულითაც ლამაზი და საყვარელი არსება იყო; მისი გული აღვსილი იყო ადამიანისადმი სიყვარულით; მისი კეთილი არსება მხოლოდ იმაზე ზრუნავდა, რომ კეთილი ეთესა თავის გარშემო. მოწაფეობის დროს და შემდე-

გაც, როცა მეცნიერულ მუშაობაში ჩაება, იგი, სოფელში ჩამოსვლისას, მართავდა საჯარო ლექციებს, წარმოდგენებს, სოფელელებისათვის და ყოველგვარად მაცადინობდა სტანდარტულ მათში.

მხეცის მიერ წასროლი ტყვია შუბლში მოხვდა დარბეულთა საშველად გამოსულს. მისმა დაღუპვამ დიდი მწუხარება გამოიწვია საზოგადოებაში. უნივერსიტეტმა მისი ნეშტი გადმოგზავნა საქართველოში განსასვენებლად.

ბათუმი დიდად ემზადებოდა მოკლულის ცხედრის მისაღებად. დილა იყო, როცა გემი მოადგა ნაპირს. გემიდან გადმოსვენეს მიცვალებული. მახლობლების გარდა აქ არავის უშვებდნენ, მაგრამ, რაღაც ხერხით, ერთ ჯარისკაცს მაინც მოეხერხებინა და მოიქრა კუბოსთან. კარგად მახსოვს მისი აღელვებული სახე, მისი აკანკალებული, ათრთოლებული ხმა, რომლითაც მან მიმართა მიცვალებულს:

— ძვირფასო ადამიანო, შენ ჩვენთვის გასწირე შენი სიცოცხლე, შენი მეცნიერება, შენი ყველაფერი, ჩვენი საცოდავი ხალხის მისაშველებლად გამოხვედი... შენც იგი გხვდა, რაც ჩვენებს და ჩვენ არასოდეს არ დავივიწყებთ შენს ჩვენდამი გულკეთილობას, შენს სახელს, ჩვენთვის ძვირფას შენს სახელს! გმადლობთ, გმადლობთ, ძვირფასო ადამიანო! შეჩვენება შენს მკვლელებს, მტარეალებს! მწარედ აქვითინებული იგი გაშორდა კუბოს.

იგი იყო ებრაელი ჯარისკაცი.

გემის სადგომიდან კუბო გადაასვენეს აზიზიეს მოედანზე, სადაც იყო მომზადებული საგანგებო ადგილი. მოედანი სავსე იყო ხალხით; წესიერებას იცავდნენ ამ შემთხვევისათვის ამორჩეული პირები. შემადლებულზე დასვენებულ კუბოსთან ამართული იყო მაღალი ტრიბუნა ორატორებისათვის. მთავრობა არ ერეოდა და ნებაც დართო გასვენება დამკრძალავ კომიტეტს ისე მოეწყო, როგორც სურდა. ასეთი საქციელი მთავრობისა მეტად მნიშვნელოვანიც იყო და ამცდენიც უბედურებისა, რაც უსათუოდ მოხდებოდა წინააღმდეგ შემთხვევაში: ეს ზღვა ხალხი ისეთ გუნებაზე იყო, რომ საკმარისი იქნებოდა ცოტა რამ, რომ თავი გაემეტებინა. დეპუტაციები ბაირალებით ცვლიდნენ დეპუტაციებს კუბოსთან და დგებოდნენ რიგში.

მთავარი ხელმძღვანელი იყო ვეჟილი დინინი, ებრაელი. ბათუმის მთელი ებრაელობა მოვიდა აზიზიეს მოედანზე მიცვალებულის პატივსაცემად და მათ ხმამაღლა ტირილს დასასრული არ ჰქონდა, როცა ტრიბუნაზე ასულმა რაბინმა დავით ზილბერმისტრმა მიმართა თავის მხურვალე სიტყვით მიცვალებულს.

მრავალი ორატორი ამშვენებდა თავის მხურვალე, გაბედულ, ლამაზი სიტყვით ტრიბუნას. განსაკუთრებით კარგები იყვნენ: სიმონ მდივანი, სერიოჟა ქავთარაძე, მკურნალი, ფეოდორიტი, გურზე ქუთაისში დასაკრძალავად. ზღვა ხალხი მიჰყვებოდა კუბოს გასაოცარი წესრიგით; პროცესიას წინ მიუძღოდნენ ცხენოსნები ას-
ლან ბეგ აბაშიძის მეთაურობით; კუბოს მოჰყვებოდა გუნდი მარსე-
ლიოზას და სხვა რევოლუციური სიმღერებით.

ხალხით გატენილ ქუჩებში პროცესია გაჭირვებით მიიწევდა წინ.
— გზა მიეცით... მიცვალებულის ნათესავებია, ნუ ჩამოაშო-
რებთ! — დაიძახა ვიღაცამ, როცა დაგვინახა, რომ კუბოს ჩამოგვა-
ცილეს.

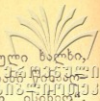
— რა დროს ნათესაობაა!.. ეს მიცვალებული ყველას გვეკუთ-
ვნის... ყველასია! — წამოიძახა პასუხად ჩვენ წინ მიმავალმა, მაგრამ
მაინც თავაზიანად მოგვმართა მიბრძანდითო.

სადგურის კარებთან ამალღებულზე დასვენებულ კუბოს კვლავ
რიგრიგობით და სიმღერით ჩაუარა მრავალმა დეპუტაციამ დროშე-
ებით, რის შემდეგ კუბო შეასვენეს ვაგონში. მატარებელი საღამოს
გადიოდა ქუთაისისკენ. მე მივბრუნდი სახლში და მოვემზადე მი-
ცვალებულის გასაყოლად. ჩვენი ნაწილის მეორე შტაბ-ოფიცერს
შევუთვალე, რომ ქუთაისში მივდივარ-თქო. ნაწილის უფროსი თავი-
სებურად თავის ბინაში იყო შეყუჟული, ვითომ როგორც ავადმყო-
ფი, ნამდვილად კი დამფრთხალი, შეშინებული ყოველ წამში არეუ-
ლობის მოლოდინით.

ჩემს მზადებაში მოსამსახურე ჯარისკაცმა ბრძანება შემოიტანა —
ნაწილის უფროსი ჯარს თავს უყრიდა ყაზარმების გვერდით მინ-
დორზე. ვაკვირდი, მაგრამ მივხვდი, რომ ეს შიშის, გადამეტებული
შიშის, ბრალი იყო: არეულობა შესაძლებელიაო, მღელვარე ჯარებ-
მაც შეიძლება მონაწილეობა მიიღოსო და რომ ჯარისკაცები ყაზარ-
მებიდან ან გასულიყვნენ საშველად, მოიგონა ნაწილის გამოყვანა.
მთელი შემადგენლობით.

მოკლე ხანში ნაწილი სრულად თავშეყრილი იდგა თოფებით;
ოფიცრობაც სრულად აქვე იყო. გამოჩნდა თავის ბინიდან მომავა-
ლი, ჯოხზე დაბჯენილი ნაწილის უფროსი. ავადმყოფი კაცის ხმით
იგი მიესალმა ჯარს და შემდეგ მოიახლოვა გუნდები და მიმართა
სიტყვით:

„მტერი არ ცხრებაო, — ამბობდა იგი, — თამამღება და დაუ-
რიდებელი ხდებაო; ხალხი ივიწყებს ყოველივე წესიერებას, მორ-
ჩილებას; აღარ ახსოვს აღარც ღმერთი, აღარც მეფე, აღარც სამშობ-

ლო; მტრებს შეცდომაში შეჰყავს მშვიდობის მოყვარული ხალხი, აზინებს, ემუქრება და თქვენ მზად უნდა იყვეთ რისხვიანად მდევობა გაუწიოთ ამ მოღალატეებს და არ დაინდოთ ისინი!

სიტყვა იყო გრძელი, დაუსრულებელი; აგონებდა ჯარს მიღებულ ფიცს მეფისა და სამშობლოს წინაშე, აფრთხილებდა, რომ ღმერთი პასუხს მოსთხოვს ყველა ჩვენთაგანს, თუ როგორ ვიყავით მისგან დაყენებული მირონცხებულის წინაშე, რომ მეფის ღალატისათვის უფალი საშინელ სასჯელს მისცემს ყველას, მაგრამ თქვენისთანა კარგები, რასაკვირველია, ამგვარ რამეს აცდება, მტერს არ აყვება და ცუდ საქმეს აერიდება.

— მჯერა, დარწმუნებული ვარ, არ გამიმწარებთ ჩემს მოხუცებულობას! იქნებით მტკიცედ მიღებულ ფიცზე, მედგრად შეზღუდებით სამტროდ ავარდნილთ, თუნდაც ესენი ნათესავეები და ახლობლებიც იყვნენ. არ წაიწყმინდოთ თქვენი სული!.. გამიგონეთ მოხუცებულ, გამოცდილ ადამიანს! ავადმყოფი იმისათვის ავდექი დღეს, რომ გაგაფრთხილოთ, გაგახსენოთ თქვენი მოვალეობა და გარიდოთ უბედურებას. თქვენმა სიყვარულმა ამაყენა მწოლიარე ავადმყოფი, თქვენზე ზრუნვამ დამავიწყა ჩემი თავი და იმედი მაქვს შეასმენთ, საყვარელო შვილებო, ჩემს სიტყვებს!.. რა ვქნა, ამჟამად შეტი არ შემეძლია... ავად ვარ... — თქვა ეს, დაეყრდნო ჯოხს და აქვითინდა.

ეს, რასაკვირველია, ერთგვარი შთაბეჭდილების მოსახდენად ნახშარი ფანდი იყო.

ცოტა ხნის შემდეგ აცრემლებული პოლკოვნიკი გასწორდა წელში და წამოიძახა:

— შვილებო, მოვიგონოთ ჩვენი წმინდა ბაირალი და ერთხელ კიდევ შევფიცოთ, რომ მას არ ვუღალატებთ სისხლის უკანასკნელ წვეთამდე! პორუჩიკ ივანჩენკო! — მიმართა ადიუტანტს, — წაიყვანეთ მუსიკანტები და გამოიტანეთ ბაირალი!

ბაირალი მის ბინაზე ინახებოდა ყარაულის ქვეშ. მოიტანეს მუსიკით ბაირალი და გაშალეს, რაც საგანგებო შემთხვევაში ხდებოდა ხოლმე.

პოლკოვნიკი მოყვა თუ რა საუნჯე აქვს ნაწილს დამსახურებულს. რომ ეს წმინდა გიორგის ბაირალი, უმაღლესი ჯილდო, წინაპრების სისხლით შეძენილი, უნდა შევინახოთ ჩვენი სისხლით და არ გავათელინოთ იგი გონებადაკარგულ მტერს, მით უფრო საზიზღარს და საძაგელს, რომ იგი შინაურია. დიდხანს იქაქანა ამგვარად პოლკოვნიკმა და ბოლოს წამოიძახა:

— შევეფიცოთ და ვემთხვიოთ! ყველამ ვემთხვიოთ!.. აღიუტან-
ტო, ჩამოატარეთ ბაირალი, რომ ყველამ შეიძლოს მთხვევა!

მებაირალემ ასწია ბაირალი და აღიუტანტის თანხლებით დასწავლა ჩამორება პირველი გუნდიდან. ვინ პირჯვარს ისახავდა ტანსაცმელს, მით ეამბორობოდა ბაირალს, ვინ გაუნძრევლად იდგა, გაშეშებული, ზოგნი თავს უკან სწევდნენ, რომ არიდებოდნენ ბაირალს.

ოფიცრობა ცალკე ჯგუფად ვიდევით. ამ კომედიას რომ ვხედავდით, გულზე ვსკდებოდით და გულის ფანცქალით ველოდებოდით იმ წამს, როცა ჩვენც მოგვაყენებდნენ სამთხვევად ბაირალს და თავზე ამ დროს დაგვაძებოდა პოლკოვნიკიც. იღბლად პოლკოვნიკი მოშორებით დაგვჩა და მებაირალემაც, გამოცდილმა პოდპორუჩიკმა იაკინთე ხომერიკმა, ოსტატურად ჩაგვიარა ბაირალით, ისე რომ აგვაშორა უსიამოვნებას.

როგორც იქნა დასრულდა ეს საზიზღარი კომედია. იმ წამს გავსწიე სადგურისაკენ, რადგან მატარებლის გასვლის დრო ახლოვდებოდა. ღამით გასულ მატარებელს უკვე ჩაქვიდან უხვდებოდა ხალხი ყოველ სადგურზე; ყოველ სადგურზე დეპუტაცია, სიტყვა—გმობა დღევანდელი დღის და იმედი სინათლიანი დღის გათენების მოახლოვებისა.

გათენებული იყო, სამტრედიისში რომ მივედი. სადგური გატენილი იყო ხალხით. გამოცხადდა მრავალი დეპუტაცია თავისი ორატორებით, მოვიდა სამღვდლოებაც და მოკლე პანაშვიდი გადაიხადა. რადგან მოლაპარაკეთა რიცხვი მეტად დიდი იყო, იძულებული შეიქნენ მატარებელი მეტ ხანს გაეჩერებინათ. გულმხურვალე სიტყვებთან ერთად გარშემო ისმოდა რევოლუციური სიმღერები. სადგურის გარშემო მიდამო პირდაპირ გუგუნებდა.

ქუთაისში გუბერნატორმა სტაროსელსკიმ განკარგულება გასცა ქუჩაში არ გამოსულიყვნენ არც კაზაკები (ამათი უფროსი კი გამოსვლას აპირებდა თურმე პროცესიის დასაშლელად) და არც ფეხოსანი ჯარი. სტაროსელსკისთან საგანგებო მოხელედ მყოფ პეტრე ყიფიანი სადგურზე დაგვიხვდა და შეგვატყობინა, რომ სტაროსელსკისაგან ბრძანებაა გაცემული პროცესიას ხელი არავინ შეუშალოს და არ ეწინააღმდეგოსო.

დიდი გაჭირვებით, ხალხის სიმრავლის გამო, როგორც იქნა მივალწიეთ სობოროს მოედანს. სობოროს კარებთან გაკეთებულ შემალღებულზე დაასვენეს მიცვალებული.

გულმხურვალე მოლაპარაკეთ დასასრული არ ჰქონდა.

როგორც იქნა დათავდა ორატორთა რიგი და რევოლუციური სიმღერებით მიცვალებული შემოატარეს ბულვარს და დაკრძალეს

მთავარანგელოზის ეკლესიის ვალავანში. ზღვა ხალხი გაიბნა ქუჩებში და ჩამოხინდებულში კიდევ დიდხანს გაისმოდა ქრეფიანი ციური სიმღერების ხმა და გუგუნის.

* * *

ყველგან მღელვარება, ყველგან არევე-დარევა. მოუსვენარია, აღშფოთებულია დიდი და პატარა.

ბათუმის ქალთა გიმნაზიაშიც ატყდა ერთი ამბავი; მოსწავლე ქალიშვილები დაიყვნენ ჯგუფებად; მოითხოვეს მასწავლებელი ქალის გაძევება. შემდეგ მოთხოვნილებები წარუდგინეს გიმნაზიის გამგე ქალს. პროტესტანტებს მხარი მისცეს სხვებმაც და გიმნაზიის რეჟიმი ძირიან-ფესვიანად შეაცვლევინეს შეშინებულ გამგეს.

ვაჟთა გიმნაზიაში უფრო ადრე იყო დაწყებული მღელვარება. გიმნაზიის გამგედ იყო ვინმე ვინოგრადოვი, კარგი პედაგოგი, არა ურიგო ადამიანი, მაგრამ ბავშვებთან მოქცევაში მშრალი, ცივი კაცი. მოსწავლეებმა საოცრად შეიძულეს იგი.

მასწავლებელთა შორისაც აღმოჩნდა ბევრი ისეთი, რომ მოსწავლეთა უმრავლესობა ველარ ეგუებოდა.

გიმნაზიაში დამყარდა არასასიამოვნო მდგომარეობა.

მე გიმნაზიასთან არსებულ მშობელთა კომიტეტში ვიყავი; ყოველდღე უფროსი კლასის მოწაფეები მოდიოდნენ საჩივრებით და სამღურავეებით დირექტორზე და მასწავლებლებზე. მერვე კლასელი ჯინორია და ორი მისი ამხანაგი გიმნაზიიდან გოროდოკამდის (სადაც ჩემი ბინა იყო) ღამით გამომყვნენ და მეტიხმეტად აღელვებულნი მაჯერებდნენ როგორც დირექტორის გადაყენების საჭიროებაში, ისე ზოგიერთ მასწავლებელთა სრულიად მოხსნის საჭიროებაში.

იძულებულნი ვაგზდით მოგვეწვია მოსწავლეთა მშობლები და მოგველაპარაკნა შექმნილ მდგომარეობაზე.

თავშეყრილ მშობელთა ერთი ნაწილი კრებაზე გამოთქვამდა იმ აზრს, რომ საჭირო იყო სასტიკი ზომების მიღება ურჩ მოწაფეთა მიმართ, რომელნიც ხელს უშლიან სწავლის მოსურნე ამხანაგებს. აცხადებდნენ, რომ ყოველივე დათმობა მხოლოდ, ცუდ შედეგს მოიტანდა, სხვა არაფერი სიკეთე იქნებაო. ზოგნი კი ვამტიციებდით იმის საჭიროებას, რომ თავი უნდა მოგვეყარა უფროსი კლასის მოწაფეებისათვის და გავგვეგო თუ არა აწუხებდა მათ, რა აღელვებდა და აშფოთებდა, მოგვესმინა მათი სამღურავი მასწავლებელთა მიმართ და იმის მიხედვით გვემოქმედნა შემდეგში. ამ წინადადებას მრავალი

მოძხრე მოიპოვა და მეორე დღესათვის მოწვეულ იქნა უფროს კლასიანთა კრება.

კრება გაიმართა სააქტო დარბაზში. სასწავლებლის ხელმძღვანელებსაგან არავინ დაგვისწრია — ვიყავით მხოლოდ მისწავლულნი მითეტის წევრები, თორმეტ-თოთხმეტი კაცი.

ჩვენს შეკითხვა-წინადადებაზე, რათა გაეცნოთ ჩვენთვის თავიანთი სათქმელი, ზოგმა სრულიად უარყო ყოველივე სამღურავი მასწავლებელთა მიმართ, ზოგმა კი სხვადასხვა შემთხვევები მოიყვანა უფროსების ცუდად მოპყრობის შესახებ; გაებნენ წვრილმანებში, — მათი ნათქვამი ვერ ახდენდა საჭირო შთაბეჭდილებას; როგორც ეტყობოდა, ამას თვითონ მოსწავლეებიც გრძნობდნენ და გამწარდნენ.

მაშინ წამოვარდა ერთი შავგვრემანი ყმაწვილი და სიტყვის ნება მოითხოვა.

— რა საჭიროა აქ ამდენი წვრილმანების მოყვანა! — აღვლევბით დაიწყო მან. — გუუბნებით, ჩვენი მოთმინება აივსო... შეისმინეთ ჩვენი — გუუბნებით, გთხოვთ, მოგვაშოროთ ვინოგრაღოვი... აქ ამბობენ, რომ კარგი პედაგოგიაო... შეიძლება, მაგრამ ჩვენ აღარ შეგვიძლია კიდევ ვუყუროთ მის სახეს, მის გაქვავებულ სახეს, რომელზედაც არასოდეს ღიმილი, უბრალო ღიმილი არ დაგვინახავს, ვეღარ უფძლებთ მისი მშრალი დარიგების მოსმენას; ის გონებასთან კი არ მიდის, თავში კვერევით გვირტყამს; თქვენ, ჩვენს მშობელთა გწადიათ, რომ ჩვენ აქ ვისწავლოთ; ჩვენ გვინდა ვისწავლოთ, გვინდა ვიმეცადინოთ, მაგრამ მასთან სწავლა არ შეგვიძლია. არა; თუ ჩვენი სიკეთე გსურთ, შეისმინეთ ჩვენი თხოვნა, თორემ მიგვიყვანთ იმ ზომამდე, რომ ერთ დღეს სრულიად დავკარგავთ მოთმინებას და ჩვენდა უნებურად ვეცემით ჩვენს ამაღელვებელს და კისრის ტეხით ჩავათრევთ კიბეზე!

— ნამდვილია, ნამდვილია, ასე მოხდება! — იყვირა მოსწავლეთა უმეტესობამ, — ასე ვიზამთ, ასე ვიზამთ! — ყვიროდნენ ძალზე აღელვებული ბავშვები.

ლაპარაკის გაგრძელება ყოვლად შეუძლებელი იყო და აღარც იყო საჭირო ამ ნათქვამის შემდეგ. კრება დასრულდა.

თათბირის შემდეგ, მეორე დღეს, მიფუგზავნეთ დირექტორს კომიტეტის ორი წევრი და ვთხოვეთ შეეტანა მზრუნველთან თხოვნა სხვაგან გადაყვანის შესახებ. დირექტორმა შეისმინა მიმართვა და მოკლე ხანში გაშორდა სასწავლებელს. ის გადაიყვანეს სტავროპოლში. მასთან ერთად სხვადასხვა ადგილას გადაიყვანეს რამდენიმე მასწავლებელიც; ზოგი თავის ნებითაც გაშორდა აქაურობას შე-

შინებულნი იმ განწყობილებით, რომელიც დამყარდა მოსწავლეთა/ და მასწავლებელთა შორის.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

იფეთქა ჩვენს ნაწილშიაც.

შუა დღე იყო — ჭარისკაცების სადილობის დრო იყო. მე ჩემს ბინაზე ვიყავი. ოთახში შემოვარდა მოსამსახურე ჭარისკაცი და აღელვებით მითხრა:

— ბატონო, ყაზარმებში არეულობაა... გადააქციეს სადილი! გიხმობენ, მობრძანდითო!

გავსწიე იმწამს. პატარა ხილია ყაზარმებთან გადასასვლელი. ხილთან რამდენიმე ოფიცერი დგას.

— დავიდ სამსონიჩ, თქვენ თუ დააწყნარებთ ამ ხალხს, თორემ შეტად არასასიამოვნო ამბავია! — მომმართა ერთმა ამათთავანმა, კუნდის უფროსმა.

— რაშია საქმე?.. რამ გამოიწვია? — ვკითხე.

— რა ვიცი!.. სადილი გადაღვარეს, ღვრიან, იგინებიან. არავინ არ მიიკარეს... გადაირიენ პირდაპირ! — მომიგო მან.

მივედი ყაზარმებთან. ჭარისკაცები ყაზარმებშუა არიან გამოფენილი. ისმის აღელვებული, ხმამალალი ლაპარაკი. ყვირიან. ისმის ვინება. უცნაური ალიაქოთია.

შევედი ჭარისკაცებში.

— რა ამბავია? რა მოვივიდათ?.. რაშია საქმე? — მივდივარ და ვეკითხები.

პასუხს არავინ იძლევა. ყაზარმაშიც ეგერ-აგერ ნაქცივი სადილი ჩანს. სამზარეულოს წინ ტბა დგას გადაღვრილი ბორშჩის. შევედი სამზარეულოში — დგანან შიშსმიცემული მზარეული ჭარისკაცები.

— რა ამბავია? რამ გამოიწვია ეს ამბავი? — შევეკითხე.

— მშვენიერი ბორშჩი იყო... რატომ ასე ყველამ დაიწუნა, არ შესმის! — მომიგო უფროსმა მზარეულმა.

— მშვენიერი იყო, დარიგების წინ მე გავსინჯე. — მითხრა მორიგე ოფიცერმა, რომელიც ჩემთან დადიოდა.

გარედან ისევ ხმამალა ლაპარაკი ისმის, ყვირილი, ვინება.

გამოვედი სამზარეულოდან, შევდექი სამზარეულოს შემადღებულ კიბეზე და გადავძახე ჭარისკაცებს მოახლოვებულიყვნენ.

თავდაპირველად მხოლოდ რამდენიმემ ასრულა ბრძანება, მერე როგორც იქნა ყველამ მოიყარა თავი სამზარეულოს წინ.

როცა შეწყდა ყაყანი და დაწყნარდნენ, შევეკითხე:

— რაშია საქმე?.. რატომ გადაღვარეთ სადილი?.. რამ აგაღელვათ?.. თქვით, ნუ გეშინიათ, აქ დასჯაზე არაა საქმე, მე გამაგებოთ რაშია საქმე!

ცოტ-ცოტათი, ჯერ ფრთხილად, შემდეგ თამამად, იწყეს ტაბა-
რაკი. თავში დაიწყეს, რომ საქმელი უვარგისია, მართო წყალი, ხორ-
ცი მკლე, ძარღვი. მერე გადავიდნენ იმაზე, რომ გუნდებში მეტის-
მეტი სასტიკობაა, რომ პირუტყვებივით გვექცევიანო, ^{მარტო წყალი, ხორცი}
ლოდ, სულ მცირე შეცდომისათვის გვსჯიანო, ცუდად გვეპყრობიანო
და შემხედვარე არავინ არისო. დიდი, გრძელი ლაპარაკის შემდეგ
ისევ კითხვა მივეცი:

— რას მოითხოვთ ყოველ ამის გამოსასწორებლად?

— გვყავდეს გუნდებში ამორჩეული კაცები, რომლებიც თავალს
ადევნებენ ჩვენს ცხოვრებას, ჩვენს ყოფას... ისინი ჩვენი ამორ-
ჩეულნი იქნებიან და უფროსებმა თავისუფლება უნდა მისცენ მათ
მოქმედებაში. ჩვენ კარგ, სანდო ამხანაგებს ამოვირჩევთ!

ამას მოითხოვდნენ დაჟინებით და მე აღვუთქვი მათ, რომ ეს
მიღებული იქნება ნაწილის უფროსისაგანაც. გადაწყვიტეს ყოველ
გუნდში ორ-ორი ასეთი რწმუნებული ამოერჩიათ.

გრძელი ყაყანის შემდეგ ჯარისკაცები თანდათან დაცხრნენ და
დამშვიდნენ.

— ეს ისე იქნება, როგორც ვითხარით, მაგრამ მშივრები რომ
რჩებიან, რას შვრებით ახლა? — სიცილით მივმართე კრებას. — ახალ
სადილს რითი გაგიკეთებენ?

— არაფერია, ვიქნებით ასე ვახშობამდის. — მოისმა ხმები
იქით-აქედან.

— აბა, ასე იყოს: ახლა მოგეცემათ ჩაი, სალამოს კი ვახშამი! —
გადავძახე სიცილით. — ახლა კი დაიშალენით!

— ძალიან კარგი!.. ძალიან კარგი! — იყვირეს ჯარისკაცებმა
და მხიარულ გუნებაზე დამდგარნი, ხმაურობით გაიფანტნენ ყაზარ-
მებში.

რამდენიმე ჯარისკაცი დამედევნა ჩემი ბინისაკენ მიმავალს და
მითხრეს, რომ რწმუნებულებს დღესვე ამოვირჩევთ გუნდებშიო.
ერთი ამათვანი იყო მესრობოვი, გორელი.

— თავი არ შეირცხვინოთ, ბიჭო! ამოირჩიეთ ისეთები, რომ
მართლა ღირდნენ. უხეიროები არ შემოგეპარონ! — ვუთხარი მას.

— არა ბატონო, როგორ გეკადრებათ! არც ჩვენ შევირცხვენთ
თავს და არც თქვენზე ცუდს რასმე ვათქმევინებთ ვინმეს, — მო-
მიგო მან.

არაფრად მოეწონათ რწმუნებულების არჩევის ამბავი ზოგიერთ
გუნდის უფროსებს, რომლებიც მოშორებით იდგნენ და მელოდე-
ბოდნენ გაეგოთ. რითი გავათავე ლაპარაკი ჯარისკაცებთან.

დიდად იწყინა ნაწილის უფროსმა, რომელიც ისევ თავის ბი-

ნაში იყო შეყუყუელი თავმოავადმყოფებული. დიდად იწინააღმდეგებოდა გაიგო, თუ რითი გავათავე მოლაპარაკება გამოსულ ჯარსკაცებთან. მისი სიტყვით, მე უნდა მიმეღოს სასტიკი ზომები და უსამართლო სისხლები მომეჩინა არეულობის თავები. თავის ოთახში ის დიდგულზე იყო.

— ეს დათმობაა!.. დათმობით არაფერი ხეირი გამოვა, დამიჯერეთ! — გაჯავრებით თქვა მან, მაგრამ ჩემგან მიცემული რწმუნებულების არჩევის ნება არ მოშალა, დაამტკიცა.

ჩემზე უკმაყოფილოდ დარჩენილმა, წინათაც უკმაყოფილოდ მყოფმა ჩემი მოქმედებით, მან მოუყარა თავი ჩემს „ცოდებს“. — რომ მე რევოლუციურ გასვენებას არ ავერიდე, რომ მე რბილად მოვექეცი ჯარისკაცებს, როცა იმათ არეულობის მსგავსი მოქმედება გამოიჩინეს, რომ მე ცუდ მაგალითებს ვუჩვენებ ხელქვეითებს და ამგვარები — თავი მოუყარა და საოლქო სამხედრო შტაბში გაგზავნა. მას სწაღდა მე გამოვეყვანე დამნაშავედ ყოველ უწესობაში, რაც ნაწილში ხდებოდა, ხოლო თვისი თავი ამით დაეფარა ყოველ პასუხისგებისაგან. ეს ყველაფერი მე შემდეგ გავიგე.

საოლქო სამხედრო შტაბის უფროსმა გენერალმა გრიაზნოვმა ბრძანება გასცა სამი დღის განმავლობაში გაგზავნილი ვყოფილიყავი დაღესტანში უდაბურ ადგილას, დეშლაგარში მდგომ სამურის პოლკში. ბრძანების გამოგზავნა შეაგვიანდა — არსენა ჯორჯიაშვილის ნასროლმა ყუმბარამ ბარიათინსკის ქუჩაზე სული გააცხებინა გრიაზნოვს.

მაგრამ ამაზე ქვევით.

არეულობა თვით საოლქო სამხედრო შტაბში მზადდებოდა. შტაბის უფროსი გენერალი გრიაზნოვი ვერ ურიგდებოდა იმ დარბილების პოლიტიკას რომელსაც ადგა ვორონცოვი. მან გადასწყვიტა „რბილი“ მმართველის ჩამოშორება და „საჭირო“ ზომების მიღება. ყოველივე გამოსვლების ჩასაქრობად, მისი გეგმით, სათავეში უნდა მოქცეულიყვნენ ერთგვარი აზრით გამსჭვალული სამხედრო პირები, სანდონი და შეუდრეკელნი. ამგვარი ჯგუფი კიდევ შედგა და მისმა წევრებმა იწყეს მიმოსვლა ყველა სამხედრო ნაწილებში იმ მიზნით, რომ ჯარის ნაწილების უფროსებისათვის გაეცნოთ მათ მიერ შემუშავებული გეგმა. ყოველ ქალაქში უნდა შემდგარიყო საოლქო შტაბის მთავარი კომიტეტის ქვეკომიტეტი:

ამგვარი მიზნით ბათუმშიაც ჩამოვიდა თბილისიდან რამდენიმე პირი და გამართეს მთელი გარნიზონის ოფიცრების ოფიციალური კრება. გრიაზნოვი აღარ ერიდებოდა ვორონცოვს.

ამ კრებაზე მე არ წავსულვარ — წინდაწინ ვიცოდი რადაც საზიზღრობა იქნებოდა და კიდევაც ასეთი რამ იყო, როგორც მერე

ვადმომცეს. ამ კრებაზე იმ აზრს გამოთქვამდნენ, რომ საკაროა არტიკი ზომების მიღება, ხალხის შეშინება, შეუბრალებელი საშუალებების მიღება, ნამდვილი ძალის გამოჩენა. ყაყანი, უთავბოლო ყვირილი ჰქონდათ, თავაშვებულად ივინებოდნენ. ეს კრება უმთავრესად გოდ ჩატარებულა. ქვეკომიტეტი ვერ იქნა ამორჩეული, გადაიღო შემდეგი კრებისათვის, რომელიც მოკლე ხანში უნდა მომხდარიყო. ასეც მოხდა.

შემდეგი კრების თავჯდომარედ იყო საოლქო არტილერიის უფროსი, გენერალი რეშეტინი (პისარევის სკოლის ამხანაგი), თბილისიდან ბათუმში გამოგზავნილი ვორონცოვის მიერ. რეშეტინი მოწინააღმდეგე იყო გრიაზნოვის პარტიისა, მისი გეგმის, მისი განზრახვებისა.

ამ ადამიანის შესახებ რამდენიმე სიტყვა მინდა ვთქვა. მაღალი, განიერ მხარბეჭიანი და გრძელი ქაღარა წვერით, მძიმედ მოსიარულე, იგი ნამდვილი დათვი იყო შეხედულებით, მაგრამ ამ დათვში საკვირველი ადამიანი იყო მიმალული. ბათუმში ჩამოსვლისას მან განსხვავებული დახმარება გაუწია ფოსტა-ტელეგრაფის მოსამსახურეებს, იმ დროს მომხდარი გაფიცვისათვის დაჭერილთ. პეტერბურგში გავზავნა მან შუამდგომლობა და გარდა ორისა ყველა გაანათავისუფლებია; ის ორი კაცი იარაღით გამოსულიყო და თითო წლის ციხით გადაარჩინა.

რეშეტინს ჰყავდა და, რომელიც მსახურობდა ბათუმის ქალაქის გამგეობაში. ამ ქალის საშუალებით, მისმა ახლო ნაცნობმა სოციალ-რევოლუციონერმა ვინმე კახანოვსკიმ ერთ საღამოს მოუყვანა რეშეტინს ორი რევოლუციონერი. ამ უკანასკნელებთან შეხვედრა ისურვა თვით რეშეტინმა.

— ჩემი ახალი ნაცნობები მშვენიერი ახალგაზრდები აღმოჩნდნენ, — მითხრა რეშეტინმა თბილისში. — დიდხანს ვისაუბრეთ, ვიდავეთ; ერთი მათგანი მაინც მეტად გონებიანი იყო, ფხიზელი და საკმაოდ განვითარებული. დიდ მეგობრებად დავმორდით ერთმანეთს და წასვლისას უფრო ცხარედ მოლაპარაკეს ვუთხარი: ძვირფასო ანტონ, ოღონდ მახვილს ერიდე... მახვილის ამღები მახვილითვე დაიღუპება-თქო... ძლევა გონებით უნდა და ძლევაც უქველია-თქო... საუბედუროდ ასეთ ახალგაზრდობას სდევნიან იმის მაგივრად, რომ მოუსმინონ მათ.

ეს რეშეტინი იყო მეორე კრების თავჯდომარე. სამხედრო საკრებულოს დარბაზი სავსე იყო თავშეყრილი ოფიცრებით. იყვნენ, რასაკვირველია, თბილისის კომიტეტიდან, შტაბიდან, გრიაზნოვის პარტიიდან გამოგზავნილი წევრები. ლაპარაკი იყო უმთავრესად

იმ აუტანელი მდგომარეობის შესახებ, რომელშიაც სამხედრო ნაწილი იყო ჩავარდნილი ამ არეულობის დროს; ჩიოდნენ, რომ ჩვენი ლაღ მოქცევამ სამხედრო ნაწილებიც გამბედაობას ჩამოგდოთ. სამხედრო პირის პრესტიჟი ეცემა ასეთი დარბილებული პოლიტიკის გამო, რომ ბევრი ოფიცერი ირჯება ისე, როგორც არ შეფერის სამხედრო მრსამსახურეს; რომ საჭიროა სამხედრო ნაწილების სიმტკიცე დავანახოთ ხალხს და ყოველგვარი საშუალება ვიხმართ შექმნილი უწყსოების ჩასაქრობად და მოსასპობად. ამას ლაპარაკობდა ყველა. მთელი ოფიცრის სიტყვა გრძელი და ხშირად დაუთავებელი იყო. თავმჯდომარე მოთმინებით იყო, სიტყვას არავის აწყვეტინებდა; დაბოლოს ამოიღო მან საათი, დახედა და თქვა:

— სადილობის დროა, შეგვიძლია დავიშალოთ... გვეყოფა რაც ვილაპარაკეთ! — და წამოდგა.

ეს პირდაპირი დაცინვა იყო, მაგრამ ვინ რას გაბედავდა — თავმჯდომარე გენერალ-ლეიტენანტი იყო! არავითარი არჩევნები, არავითარი კომიტეტი. ბათუმს არც შემდეგში ჰყოლია სამხედრო კომიტეტი — გრიანოვის მომხრეთა კომიტეტი.

არეულობა დღითი დღე იზრდებოდა, ვრცელდებოდა. ყოველმხრიდან საოცარი ამბები ისმოდა, ხალხი „ერთობა“-ს ემზობოდა. გამოსვლები დღითი დღე მატულობდა, გურია ნამდვილ აჯანყებაში იყო გახვეული. ოზურგეთის მახლობლად ნასაკირალთან ჯართან ბრძოლამ ქვეყანა აალაპარაკა და გააოცა.

სამხედრო ნაწილშიც ხშირი შეიქნა უწყსოება, მაგრამ ეს გამოსვლები ისეთი უორგანიზაციო იყო, ისე შეუკავშირებელი, რომ მთავრობა ადვილად ერეოდა და იმორჩილებდა გამოსულთ. ძალიან ბევრი იყო მსხვერპლი.

ბათუმში ყოველ ფეხის ნაბიჯზე ლაპარაკი ისმოდა საერთო გამოსვლის საჭიროებაზე; გატაცებულნი ამტკიცებდნენ, რომ ყველაფერი მომზადებულია, რომ ჯარი გამოსულთა მხარეზე გადმოვაო, როგორც კი აჯანყება დაიწყებაო. ეს პირდაპირ თავის მოტყუება იყო. ყაზარმებში არავითარი სისტემატური მუშაობა არ ყოფილა; იყო მხოლოდ ჯგუფები, მათი თანამგრძობნი, მაგრამ ერთსულოვნება არ იყო. პირიქით, რუს ჯარისკაცებისთვის ოფიცრები ცდილობდნენ ჩაეგონებიათ, რომ რევოლუციის მომხრეთ რუსეთის დამხობა სწადიათო, ამისათვის მეცადინეობენ ყველა არარუსები და კავშირდებიანო! ასეთ აგიტაციას დიდი დაჯერება ჰქონდა და რუს და არარუს ჯარისკაცებს შორის ძლიერი განხეთქილება სუფევდა. გადამტერებულებივით იყვნენ.

ერთ დღეს გოროდოვიდან ეტლით მიმავალ პოლიცემისტერის

თანაშემწეს ნობელის ქარხანასთან თავს დაესხნენ, თოფი ესრო-
ლეს. თანაშემწის მხლებლებმა თოფებითვე უპასუხეს და ჩასაფრებ-
ბულები გააქციეს, ესროდნენ და თან უყვიროდნენ საყვირულად. ე-
ყაზარმაში მიმავალ ჯარისკაცებს ესროლათ გაქცეულებისათვის.
ეს ჯარისკაცები ჩვენი ნაწილიდან იყვნენ. ისინი ჩაწვნენ თხრილში.
ოთხი იყვნენ; უფროსი იყო ეფრეიტორი მიხა წერეთელაშვილი,
გორელი, ქარხნის მუშად ყოფილი. მას ნება არ მიუცია თოფი
ესროლათ გაქცეულებისათვის. ერთმა ამათგანმა, მხდალმა ჯარის-
კაცმა, გაამხილა წერეთელაშვილი და ისიც თავის გუნდის უფროს-
თან კი არა, — მეხუთე გუნდის უფროსთან; ამ შავრაზმელ ოფი-
ცერთან დაასმინა, რომ წერეთელაშვილმა აგვიკრძალა სროლოთ,
თორემ გაქცეულებს მოვკლავდითო. შეიქნა გამოძიება. წერეთე-
ლაშვილი მოვიდა ჩემთან და მთხოვა მიშველეო. ბედად გამოძიება
მიენდო მეტად რიგიან ოფიცერს.

— ისაკ არტემიჩი! — მივმართე ამ ოფიცერს. — იცოდე, გამო-
ძიება ისე წაიყვანე, წერეთელაშვილს არაფერი მოედოს! მშვენიე-
რი ბიჭი არ დაიღუპოს!

ასედაც იქნა: წარდგენილმა გამოძიებამ ბრალდებას გადაარჩინა
წერეთელაშვილი, მაგრამ მაინც გამოუწახეს შეცდომა და მცირე
სასჯელი დაადვეს.

ამგვარი მაგალითები მრავლად ხდებოდა და ამიტომაც რაც შე-
მძლო ვაფრთხილებდი, ჯარების შემოერთების იმედი გამოსვლე-
ბის დროს ნუ გაქვთ-თქო, ნუ იყრუებთ თავს, რომ ისინი მოგვხმა-
რებიან და თქვენთან იმოქმედებენ-თქო.

— ჩვენთან იქნებიან... ეს ასე იქნება, უსათუოდ! საპიორები
მზად არიან, მინიორები დაძახებას ელიან... სხვებიც! დაყოვნება
ალარ შეიძლება... ყველგან ცეცხლია მოკიდებული!.. ეს გადაუდე-
ბელია! — გაცხარებით ისმოდა ყოველ ნაბიჯზე.

ბათუმი უცნაურად ღელავდა.

სალამო ყამია. გოროდოკიდან მოვდივარ ქალაქში. როცა დავ-
ცილდი ეგრეთ წოდებულ მანთაშევის გადასასვლელს, დავინახე, რომ
ზედა ქუჩიდან ეტლი-ლინეიკა მოდის; ლინეიკაზე მჯდომთ ფარნები
უჟავიათ ხელში. ერთი მათგანი ქალაქისთვის ანდრონიკაშვილის
მეუღლეა, თეთრ ხალათში, წითელი ჯვრით გულზე.

— ლიდია ნიკოლაევნა, რა ამბავია? — ვკითხე გაოცებულმა.

— ნულა კითხულობთ!.. უბედურებაა.. კაზაკებს დაუჭრიათ
ხალხი და მიუყრ-მოუყრიათ. რამდენიმე მკვდარი მოვნახეთ, ვეძებთ
კიდევ! უბედურებაა, — მითხრა აღელვებულმა მანდილოსანმა; —

ღებ კიდევ ვნახოთ სადმე ან მკვლარი, ან დაჭრილი! — და ლინჯი /
კით მყოფნი განაგრძობდნენ ძებნას ქუჩაში.

გაოცებულმა ჩქარი ნაბიჯით გაეწიე წინ, რკინიგზის მსხვერპლად
საყენ. ელექტრონის სადგურის იქით შევხვდი ქალაქისთვის ანდრო-
ნიკაშვილს, რომელსაც რამდენიმე ხმოსანი ახლდა. ესენი გამოსუ-
ლიყვნენ ქუჩებში, რაკი გაეგოთ კაზაკების მიერ ჩადენილი მწყურ-
რი მოქმედების ამბავი და ახლა მიდიოდნენ ქალაქის გამგეობაში,
სადაც უკვე აუარებელი ხალხი იყო თავმოყრილი. შიგნით შენობა-
ში ხალხი აღარ ეტეოდა; კიბეზე, გარეთ ქუჩაში მოზღვავებულია
ხალხი, ვაჟლა არ შეიძლება.

მეტისმეტი მღელვარებაა; საბჭოს დარბაზში ორატორი ორა-
ტორს ცვლის. მეტი ნაწილი გადაუდებელ გამოსვლას მოითხოვს,
ბრძოლას. უეჭველი გამარჯვება სწამთ.

ზოგი კი თავის შეკავებას არჩევს, რომ უფრო შეკავშირდნენ,
შემაგრდნენ. კრების თავმჯდომარე ჩხეიძე ყოყმანობს გამოსვლის
საკითხში. მაგრამ ტრიბუნაზე აღის ფეოდოროვი და მისი მხურვალე
სიტყვის ქვეშ კრება ერთსულოვანი ხდება; მისმა სიტყვამ გაიტა-
ცა ხალხი.

ფეოდოროვი იმ ახლო ხანებში ჩამოვიდა ბათუმში რუსეთიდან;
ახალგაზრდა, მკვერმეტყველი, ცეცხლიანი სიტყვით მოლაპარაკე,
პირველი გამოსვლისთანავე მან ღრმა შთაბეჭდილება მოახდინა ბა-
თუმელებზე; ფეოდოროვი ილაპარაკებდა — ამის გაგონება უყრიდა
თავს თვალის დახამხამებაში აუარებელ ხალხს.

ამ საღამოსაც მისი სიტყვა გადამწყვეტი შეიქნა — ხვალ გამოს-
ვლაა. კრება ხმაურობით იშლება, — მიიჩქარიან; ხვალისათვის უნ-
და მოემზადონ.

უნდა შეატყობინონ მინიორებს, როგორც ჯარებში მოწინავე და
უფრო შეგნებულ ნაწილს, მიღებულა გადაწყვეტილება, რომ ისინი
შემოუერთდნენ გამოსულ ხალხს.

მაგრამ მინიორებთან მიასწრო არდაგანის პოლკის კაპიტანმა პე-
პინმა. იგი რამდენიმე ჯარისკაცის თანხლებით მოულოდნელად შეი-
ჭრა მინიორების ყაზარმაში და რიხით მოითხოვა გაეცათ ისინი,
ვინც აღლვებდა მინიორთა გუნდს.

თავზედობამ გაიმარჯვა; კაპიტანს ხელში მისცეს რამდენიმე მი-
ნიორი, როგორც აჯანყების მქადაგებლები. პეპინმა ესენი დაატუ-
სალა და წაიყვანა. გუნდში განსხვავებული ყარაული დააყენეს.
უნიჭო კაპიტანი პოლკოვნიკობას ეძებდა და იშოვა კიდევ.

დილა უთენიიდან დაიწყო ქუჩებში მოძრაობა. აკეთებდნენ ბა-
რკიადებს, ჭრიდნენ ტელეგრაფის ბოძებს.

ხალხი გარს შემოერთყა ალექსანდროვის ბაღთან ლაბინის პოლის კაზაკთა ასეულის ყაზარმას; ჩაქეტეს ყაზარმაში ასეული.

ბრძანება მოვიდა ვყოფილიყავით ჩვენს ბინაზე ახალი ბრძანების მიღებამდის.

დილას ადრე ჩემთან შემოვიდა ნაწილის ფერშალი შონია, შეიარაღებული.

— წუხელ გამოსვლა გადაწყდა... მივიღვარ! მოვედი გამოგეთხოვოთ! მშვიდობით გვენახოს ერთმანეთი! — გატრიალდა და დაეშვა კიბეზე.

გაიარა რამდენიმე ხანმა. ვილაცამ კარებზე დარეკა. მოსამსახურემ კარი გაუღო.

— ვიქტორ! — შევძახე გაოცებულმა შემოსულ ყმაწვილს. — საიდან? რაობით?.. როგორ შემოგიშვეს ეზოში?

— ამხანაგებმა გამომგზავნეს, ნაგანის ტყვიებს შეპირებიან! — მომიგო ფარცხალაძემ.

— კი მარა, რატომ აქამდის არ შემომითვალეს!.. დღეს?! ეს წინდაუხედაობაა, შენ გენაცვალე!.. შემოსვლით რაღაცნაირად შემოდი, მარა გასვლა არ გინდა?.. მერე ტყვიებით ჯიბეში! — ვიქტორ, ეს ტყუილად თავის დაღუპვაა შენიც და ჩემიც!.. ეს რატომ ვერ მოიფიქრეთ, თქვე დალოცვილებო... ა, ამ შეიდ ტყვიას მოგცემ. შეტი არ მაქვს. ამითაც რომ ხელი წაგავლონ, იცი რა იქნება დღეს?

ყმაწვილი იდგა გაშეშებული; ახლა ხვდებოდა რა საფრთხეში იყო მოქცეული. საჭირო იყო მისი უვნებელად გაპარვა.

— ვასილ! — დავუძახე ჩემს მოსამსახურე რუს ჯარისკაცს, — ეს ყმაწვილი უნდა გააპარო ისე, რომ არავინ დაინახოს... თუ ეზოს უკანა კარი, ბარცხანაზე რომ გადის, ღიაა — გაატარე იმ კარში, თორემ რამერიგად გადაახტუნე კედელზე. არავინ დაინახოს. გესმის?

— მესმის! ახლავე! წამობრძანდი! — მიუბრუნდა იგი ვიქტორს.

— მშვიდობით! მართლა ეგ ჭკუიანურად ვერ მოგვივიდა! — წაილაპარაკა მან და გაჰყვა ჯარისკაცს.

გულისფანცქალით ველოდებოდი ვასილის დაბრუნებას.

— გავაპარე! ბედზე პატარა კარი გაღებული იყო! არავის დაუნახავართ! კარგა გავაპარე! — მხიარულად შემოვარდა ოთახში ვასილი.

— ყოჩაღ, იცოცხლე! — მივაძახე გულზე მოშეშებულმა.

გულდამშვიდება კი შორს იყო. ქალაქი არეულობაში იყო. გამოსულებმა ხელთ ჩაიგდეს ქალაქი. ყაზარმაში ჩაკეტილმა კაზაკების ასეულმა თეთრი ბაირადი გამოაფინა. მოლაპარაკება გაიმართა.

მიწილეს მო-
ქრქუნსუღნი
გინგაიქსუქსუ

კაზაკებს, ალბათ, ეგონათ, რომ სამხედრო ნაწილებმაც ნაწილეობა გამოსვლაში და ამიტომ მორჩილება გამოუცხადეს მი დღე ქალაქი გამოსულთა ხელში იყო.

მთავრობამ აჯანყების ჩაქრობა გადასწყვიტა. ისარგებლეს შინ მიმავალ, სამსახურ-გათავებულ ჯარისკაცებით; მათ გამოუცხადეს, რომ როგორც კი ჩააქრობენ არეულობას და ხალხს დააწყნარებენ — სახლშიაც მათინ გაგამგზავრებთო. ჯარისკაცებმა გაიგონეს რა ეს, და ისიც, რომ ადგილობრივნი (ტუზემცები) რუსეთის სამტროდ გამოდიან, გამოეფინენ ქუჩებში და დაერივნენ გამოსულებს. შეიქნა სასტიკი შეჯახება. ჯარისკაცებისაგან აღარავის დაზოგვა აღარ ჰქონდა. არ ვიცი რამდენად მართალი იყო, ამბობდნენ ოცდაათამდის იყო მკვდარიო.

გამოსულებს სძლიეს, გაფანტეს. აჯანყება ჩააქრეს.

შეიქნა ჭერა, დატუსაღება. ღამით ბულვარის ახლოს, გიმნაზიის მახლობლად, მოჰკლეს ციხეში მოსათავსებლად წაყვანილი ვეჟილი დინინი, ვითომ გაქცევას აპირებდაო.

რამდენიმე დღის შემდეგ ჩამოვიდა თბილისიდან გრიანოვის მიერ გამოგზავნილი დამსჯელი რაზმიც.

არეულობის ჩასაქრობად გამოგზავნა ეს რაზმი გრიანოვმა. რაზმი სადგურ წიფასთან გადმოვიდა მატარებლიდან და გამოჰყვარკინიგზის ლიანდაგს. რკინიგზის მარჯვნივ და მარცხნივ ყველაფერი შეუბრალებლად ნადგურდებოდა, ცეცხლს ეძლეოდა, იწოდა, იღუპებოდა; არავის დაზოგვა არ იყო; გზაში შემბდური, უდანაშაულო ხალხი გაურჩევლად, გაუკითხავად იხვრიტებოდა. საშინელება რამ იყო ამ რაზმის მსვლელობა; საზღაპრო — მისი მოქმედება.

თავზარდაცემული სოფლები ზოგან უხვდებოდა რაზმს შემოსილი ღვდლით, საეკლესიო ბაირაღებით, ხატებით; მუხლდაჩოქვილი ევედრებოდნენ შებრალებას, შეწყნარებას; მწარე ცრემლით შეტიროდნენ, ეფიცებოდნენ სრულ მორჩილებას, მაგრამ ყოველივე ამო იყო — არც გამგონი, არც შემბრალებელი არავინ იყო.

ცეცხლი, ნგრევა, სიკვდილი ყოველ ფეხის გადადგმაზე. ზღაპრული შეუბრალებლობა, ქვეყნის აწიოკება.

ორი დღის შემდეგ ჩემი თვალით ვნახე, თბილისისაკენ მიმავალმა, ყველა ეს გადამწვარი, გადათუთქული ადგილები, მინგრეულ-მონგრეული, დაქცეული შენობები, მომსპარი ერთიანად მოსახლეობა, ვნახე და აცრემლებული, გულადუღებული შევეყურები ამ საშინელ სანახაობას ვაგონის ფანჯრიდან.

გაზეთ „ცნობის ფურცელი“-ს სურათებიან დამატებაში არის ეს საზარელი, საშინელი სანახავი სურათები აღბეჭდილი. ერთმა პოლკოვნიკმა, კიკნაძემ, ჯარისკაცებს მიმართა რეზოლუციური სისასტიკისაგან თავი შეეკავათ. კიკნაძეს უჩივლდნენ, რომ დღური გამოუტყდადეს და რაზმს დააშორეს, უკან თბილისში გაგზავნეს.

ქობულეთიდან დებუტაცია ჩამოვიდა — ჩვენ არა დაგვიშავებია რაო, ნუ გააოხრებოდა ჩვენს თავს, ჩვენს საცხოვრებელსო. გენერალმა რეშეტინმა მოიარა ქობულეთი, შეპირდა ქობულეთელებს, რომ იგი აცნობებს რაზმის უფროსს ქობულეთელებს არაფერი ავნიონ. მაგრამ დამსჯელი რაზმის მტარვალ გამგესთან, გამხეცებულ ალიხანოვთან, ვის რა გაუვიდოდა; მით უფრო მისგან დაგეშოილ მის ხელქვეით თანამშრომლებთან.

ქუთაისში მან დაატყვევა სტაროსელსკი და ყიფშიძე; ორივე ყარაულის ქვეშ გაგზავნა თბილისში, როგორც არეულობის ხელის შემწყობნი.

რაზმმა თავისებური მოქმედებით ჩამოაწია ბათუმამდე, ქობულეთის მიდამოც მისრესილ-მოსრესილი შეიქნა, მიუხედავად რეშეტინის შუამდგომლობისა.

ბათუმში ჩამოსულ ძღვევამოსილ რაზმს დიდი პატივისცემით შეეგება ადგილობრივი ადმინისტრაცია. გამართულ საზეიმო სადილზე (მე არ დავსწრებივარ, მაგრამ ვიცი რაც იყო დამსწრესაგან) დიდი ქება, შესხმა მშვიდობიანობის დამყარებელთა, დიდება და მადლობა. გამარჯვებულებიც დიდად იქებდნენ თავს: მოუთხობდნენ გადახდილ საქმეთა შესახებ.

ერთმა ქართველმა პოლკოვნიკმა სადილზე სიტყვა წარმოთქვა ერთგულებაზე და ფიცის შესრულებაზე.

— მე ჩემი საკუთარი სოფელიც კი არ დამიზოგავს! — თქვა მან თავმოწონებით.

ერთგულ მოსამსახურეს საკადრისი პასუხი გასცა რეშეტინმა. უამისოდაც გულდაწყვეტილმა, რომ მისი თხოვნა არ შეიწყნარეს. გადაბუგეს ქობულეთი და პირშავად დაარჩინეს მცხოვრებლებთან...

— პოლკოვნიკო, აჯობებდა ჩუმად ყოფილიყავით და არაფერი გეთქვათ; ვერაფერი სანაქებო საქმე შეასრულეთ; ვანდალებს ემსგავსებით და პირადად თქვენ ორკეცი ვანდალობა გამოიჩინეთ! ვის წვაფით? ვის ზოცავდით? თქვენიანებს, თქვენს ნათესაებს?

დარცხენილმა ხმა გაკმინდა, პასუხი ვერ გასცა გენერალს. გრიაზნოვი არ ჯერდებოდა იმას, რაც მან მოიმოქმედა დასავლეთ საქართველოს დასასჯელად; მას ჰქონდა შედგენილი უფრო

საშინელი გეგმა მთელი კავკასიის მცხოვრებთა შესაშინებლად და თავზარდასაცემად, რომ დაევიწყებინა ყველასათვის, სურვილი აჯანყების შესახებ.

ქვეყნული
სიხლბინოსება

თუ როგორ გავიგე ეს გეგმა, ამაზე ქვევით.

ამ გეგმით უნდა შექმდარიყო განსაკუთრებული რაზმი, ოცი-ათასი კაზაკისაგან, თავისი არტილერიით, ტყვიისმფრქვევლებით; რაზმს უნდა მოეველო მთლად ამიერკავკასია და ნება ეძლეოდა თუ სადმე რამე უწესოებას შეამჩნევდა, შეუბრალებლად მოპყრობოდა მცხოვრებლებს; რაზმს შიშით უნდა შეეპყრო მცხოვრებლები, ეძლეოდა სრული უფლება დაწვის, დახვრეტის და ჩამოხრჩობის.

ქვეყანა საბოლოოდ უნდა განადგურებულიყო, და კიდევაც განადგურდებოდა, მაგრამ გრიახნოვს არ დასცალდა.

არსენა ჯორჯიაშვილის მადლიანი მარჯვენით ნასროლმა ყუმბარამ სული გააცხებინა მტარვალს თბილისში ბარიათინსკის ქუჩაზე; მოსპო მისი ცოფი, მისი ბრაზი, მისი მზეცური აზრების შემქმნელი ტვინი ქუჩის მტვერში ამოთითხნა.

„დედავ ნუ სტირი, მამავ ნუ სჩივი,
მე მოვაშორე ქვეყანას ჭირი“.

ათქმევინებს ჯორჯიაშვილს ხალხი, მისგან შეთხზულ იმავე დღეებში სასიმღერო ლექსს, რომელსაც მღეროდა დიდი და პატარა ყველგან.

ჯორჯიაშვილმა იხსნა ქვეყანა საშინელებისაგან. თავგანწირული, სიცოცხლით სავსე ახალგაზრდა—დიდებული გმირთა-გმირია—ქვეყნისათვის თავდადებული.

უმაღლესი გმირთა-გმირი იყო იგი იმ წამსაც, როცა ხეს მიყრდნობილმა ხალხის მელეტელ პოლიციელებს შესძახა:

— ეხსენით ხალხს... მე მოვკალი მტარვალი, მე!

ჯორჯიაშვილმა მოსპო მტარვალი, ქვეყანა გადაარჩინა უბედურებას; ჯორჯიაშვილისაგან გადუხდელად დავალებულია ჩვენი ქვეყანა, დავალებული ვარ პირადად მეც; მისი წყალობით, ვთვლი მე, შემერჩა სიცოცხლე; მისით მოვატანე დღემდე ცოცხალმა.

როცა გრიახნოვმა ცნობა მიიღო ჩემზე, რომ მე რევოლუციურ გასვენებას (ალექსანდრე კლდიაშვილის გასვენებას) გავყევი, ბრძანება გასცა სამი დღის განმავლობაში გაგზავნილი ვყოფილიყავი დალესტანში, უდაბურ ადგილას, დეშლაგარში მდგარ სამურის პოლკში. ჯორჯიაშვილმა მოჰკლა გრიახნოვი, აირია ყველაფერი, ჩაიკეტა რკინიგზა, აიბნა მისვლა-მოსვლა, ურთიერთობა. ამან ორი თვით დააგვიანა ბრძანების მიღება ჩვენს ნაწილში. ჯორჯიაშვილს

გრიბუნოვი რომ არ მოეკლა, მე გავგზავნებოდი დალესტანში და პოლკში მივიდოდი სწორედ იმ დროს, როცა იქ საზარელი ამბავი მოხდა: აჯანყდნენ ჯარისკაცები, შეესიენ პოლკის საკრებულოს, მოფშვნეს იქაურობა, მოკლეს ცხრა ოფიცერი, პოლკის უმეტესობა გამოიტანეს პოლკის ბაირალი და დაწიწყნეს. უეჭველია, მეც შეეხვებოდი ამ მოკლულთა რიცხვში — ვინ მიცნობდა ახალ მისულს, რა გადამარჩინდა, და თუ ამ დალუპვას გადავრჩი სადღაც მივარდნილ დეშლაგარში, ეს სწორედ ჯორჯიაშვილის წყალობით მოხდა.

„დედაც ნუ სტირი, მამაც ნუ სჩივი,
მე მოვაშორე ქვეყანას კირი“.

დედის ცრემლი არ მინახავს, ჩვენთვის თავდადებულის მამის ცრემლი კი ვნახე.

სასახლეში ვიყავი ფილიპე მახარაძის სანახავად. ქუთაისის მახრა განიცდიდა საშინელ შიმშილს მოუსავლობის გამო. ჩვენმა თემმა მთხოვა მიმემართა თბილისში ფილიპე მახარაძისათვის, რომელიც დამშეულთა შემწე კომიტეტის თავმჯდომარე იყო. კომიტეტის ხელში ყოფილი სიმინდი უკვე განაწილებული იყო, მაგრამ მახარაძემ გვისაშველა და თემს დაენიშნა ორასი ფუთი ღერლილი, ამასთანავე სხვა შეღავათები მიეცა.

ამ საქმეზე მისულს სასახლის დერეფანში მომესმა, რომ ვიღამაც ახსენა ჯორჯიაშვილი. შევჩერდი. მივიხედ-მოვიხედე — ჩემს მახლობლად დგას ტანმორჩილი მოხუცი, ჩოხა-ახალთხიანი; მის გვერდით დგას მაღალი, წარმოსადეგი ახალგაზრდა.

— ვინაა აქ ჯორჯიაშვილი? — ვკითხე მაღალ ახალგაზრდა კაცს.

— ეს გახლავთ! — მიმითითა მან მოხუცებულზე.

— არსენასი რა არი? — შევეკითხე.

— მამაა... მახარაძეს ჰყავს დაბარებული.

მოხუცი იდგა გაყუჩებული.

— ნეტავ თუ სადმე ინახება არსენას სურათი. საინტერესოა მისი ნახვა! — მიმართე ახალგაზრდას.

— აგერ მაქვს! — თქვა მან და უბიდან ამოიღო პატარა წიგნაკი, გახსნა, გამოიღო სურათი და გამომიწვდინა.

...ყმაწვილი, მოკლედ გაკრეჭილი თმა, პაწია უღვაშები, სასიამოვნო სახის ვაჟკაცი...

ახალგაზრდა კაცმა, რკინიგზაში მოსამსახურემ, გვარად კაპანაძემ, რომელიც სიძე იყო ჯორჯიაშვილის, მიაბზო შემდეგი: არსენა პატარა იყო, როცა უფროსმა სიძემ წამოიყვანა სოფლიდან თბილისში, აქ მიაბარა რკინიგზის სასწავლებელში და შემდეგ სამსა-

ხურშიაც შეიყვანა. საოცარი ცოცხალი და ნიჭიერი ყმაწვილი იყო. ყველაფერი ეინტერესებოდაო, კარგად შესმენილი ყმაწვილი იყო. სურათი გადავეცი; მოხუცმა გამოართვა სიძეს ზეგა — მისი წყურა, უყურა და ათრთოლებული ხმით წაილაპარაკა: — ჩემო ბიჭო! — და მხურვალედ ეამბორა. მოხუცს თვალებიდან ცრემლი ჩამოდიოდა.

თ ა ვ ი მ ი თ ი რ თ მ ე ტ ა

რევოლუცია მარცხდება. — ძველი ანგარიშების გასწორებისათვის ხელსაყრელი დრო დადგა. — ოფიცრობის უკანასკნელი წლები. — სამხედრო სამსახურის დატოვება. — „მისმა ბრწყინვალეობამ გრადმა ვორონცოვ-დაშკოვმა დროულად დაინახა თქვენი წასვლა სამხედრო სამსახურიდან“.

რევოლუცია მარცხდებოდა. არეულობა არ ისპობოდა, შესამჩნევად ნელდებოდა კი. რუსეთში მომძლავრდა მთავრობა; დამსჯელი რაზმები დათარეშობდნენ ყველგან და თავზარს სცემდნენ მცხოვრებთ.

აჯანყებული გემი „პატიომკინი“ იძულებული იყო რუმინეთში შეეფარებინა თავი. მეზღვაურ ლეიტენანტის შმიდტის მიერ ცეცხლიანი სიტყვებით წარმოთქმული ფიცი ჩაქრა და გაბედული მეზღვაური დატუსაღებული და დახვრეტილი იქნა. ამგვარადვე იღუპებოდნენ ყველგან.

მთავრობა იმარჯვებდა.

გრიანოვის მოკვლის დღიდან ჩაკეტილი რკინიგზა, მოშლილი მისვლა-მოსვლა, ორი თვის შემდეგ ისევ აიხსნა. მოაღწია სადღაც გაჩერებულმა ბრძანებამ ჩემი დალესტანში გაგზავნის შესახებ. სამი დღის განმავლობაში უნდა ვავმგზავრებულიყავი დეშლაგარში. ამ ბრძანების მიღებამდისაც არ მისვენებდა ჩვენი ნაწილის უფროსი!

ერთხელ დამიბარა და მითხრა: — ცნობაა მიღებული, რომ გოროდოვზე მოდიან მუშებიო და მე მგზავნიდა არტილერიის პოდპოლკოვნიკ ბაუმანთან იმ მიზნით, რომ დავხმარებოდი მუშებთან შეტაკების დროს.

მივედი ბაუმანთან.

— ჩტო ზა ჩეპუხა! — წამოიძახა მან, — საიდან გამოიგონა თქვენმა პოლკოვნიკმა ასეთი ამბავი! დაბრუნდი გენაცვალე, დათიკო, დაბრუნდი შენს სახლში!

მიბრუნებულმა პოლკოვნიკს ვუთხარი ბაუმანის გაკვირვება. მან უკმაყოფილოდ გააქნია თავი და წაიდუღუნა:

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

— ეხ!.. ეხ!..

ალბათ, გული წყდებოდა, რომ მუშები მართლა არ მოდიოდნენ ვოროდოკზე და მათთან შეტაკებაში არ ვიღუპებოდი.

ერთი დღიდან უცნაური ცვლილება შევამჩნიე ჩემს თანამოსამსახურე ოფიცრებს ჩემთან მოქცევაში. ამხანაგური ურთიერთობა, რამდენიმეს გამოკლებით, ოფიციალური ურთიერთობით შეიცვალა. დღისით ჩვეულების წინააღმდეგ, ჩემთან ლაპარაკს ერიდებოდნენ. მხოლოდ სამსახურის გამო თუ მომპართავდნენ. საღამოობით თუ შემებმებოდა რომელიმე ლაპარაკში, როცა ბნელში დავდიოდი ჩემი ბინის მახლობლად. ამ გარემოებით გაკვირვებული, შევეკითხე ამის შესახებ ჩემს ახლო მეგობრებს.

თურმე ნაწილის უფროსს ებრძანებინა ოფიცრებისათვის თავის მოყრა, წინადადება მიეცა ეთქვათ თუ ვინ რა იცოდა ჩემ საწინააღმდეგოდ და დაევალებინა, რომ ჩემთვის ბოიკოტი გამოეცხადებინათ. რამდენიმე ოფიცრს განეცხადებია რომ მე ვქადაგობდი სოციალისტურ იდეებს, რომ ვათამამებდი ჯარისკაცებს — ეს რამდენიმეს; უმეტესობას უარი ეთქვა ბოიკოტის გამოცხადებაზე, მაგრამ ნაწილის უფროსის წინაშე შიშის გამო მორიდებით იყვნენ ჩემთან.

გრიანოვის ბრძანების მოსვლისთანავე ჩამაბარეს მოწერილობა სამ დღეში მოგმზადებულიყავ წასასვლელად. სამწუხარო ის იყო, რომ ამგვარი არეულობის დროს სადღაც უდაბურ ადგილას ვიკარგებოდი, უკან მრჩებოდა ცოლი ოთხი ბავშვით.

ნაწილის უფროსმა აისრულა სურვილი — მომიშორა თავიდან, გადამაგდო უდაბურ დეშლაგარში.

მესამე დღე იყო, როცა სამმართველოდან გამოსულს ნაწილის უფროსი შემხვდა ეტლით მიმავალი. გააჩერა ეტლი.

— მიდიხართ? — გადმომძახა.

— მივდივარ.

— ქალღებები ჩაიბარეთ?

— ჩავიბარე.

— ჰო, მინდა ორიოდ სიტყვა გითხრათ: ფრთხილად იყავით ახალ ადგილას. ცოლ-შვილის პატრონი ხართ, თავი შეიკავეთ; იქ არ გაპატიებენ ისე როგორც აქ... ფრთხილად იყავით, მიიღეთ ეს ჩემი კეთილი დარიგება!

— მე სრულიად არ ვსაჭიროებ თქვენს დარიგებას და არც გავყვები თქვენს რჩევას! — ვუპასუხე ჩემს „კეთილ დარიგებელს“.

— გაგახსენდებათ ჩემი ნათქვამი, გაგახსენდებათ, როცა გამწარდებით, მაგრამ გვიან იქნება... საკვირველი ხალხი რუსეთშია სიკეთე გიყოთ თქვენ, ტუზემცებს, მაინც გპეტუთი თუ, გძულთ! ამით ვერას გაიტანთ! — შემომძახა მან.

— ჩვენ გძულს გლახა, საძაგელი რუსი... კარგი ჩვენთვისაც კარგია! ჩვენ ვიცით გარჩევა და ვარჩევთ, დიახ! — მივუგე.

— არა, თქვენ ყველა გძულთ, ყველა!

— სჯობია შეწყვიტოთ ლაპარაკი! — შევეუტიე. — ვნანობ, რომ გამოგელაპარაკეთ... კარგს რას გაიგონებს კაცი თქვენგან! — მივახალე, მივიღვეი ქუდთან ხელი და გავშორდი „კეთილ დამრიგებელს“.

ახლა ჩემი სურვილი იყო როგორმე არ გამემარჯვებინა ჩემზე მტრად გადაკიდებულნი, ავშორებოდი უდაბურ ადგილას გადაკარგვას. გადაწყვიტე ამისათვის გავჩერებულიყავი თბილისში და შემევლო საოლქო სამხედრო შტაბში. შტაბის უფროსად იყო დროებით გენერალი ბერხმანი, მეტად რიგიანი პიროვნება.

— ვიგზავნები სამურის პოლკში. პოლკში შვიდი შტაბ-ოფიცერია, მე შერვე ვიქნები. რა მიზეზია? — მივმართე ბერხმანს.

— პოდპოლკოვნიკი კლდიაშვილი? — და გენერალი მომაჩერდა, — დიახ!

— არ დაგიმალავთ, რაც თქვენს შესახებ აქ ამბავია... მობრძანდით, დავსხდეთ აგერ. — გენერალი დაჯდა და მეც გვერდით დამსვა.

— თქვენ შესახებ შტაბში იმდენი ცნობაა მოსული და ისეთნაირი, რომ ბოლო დროს მათ რწმენაც ეკარგებათ. ცნობაა, რომ თქვენ რევოლუციაში ღებულობდით მონაწილეობას, რომ რევოლუციურ გასვენებას არ აერიდეთ, რომ ჯარისკაცებთან სხვანაირად ირჯებით, რომ მათ სურვილზე დადიხართ, ცუდ მაგალითს აძლევთ უმცროს ოფიცერებს!

გენერალმა გულახდილად გადმომიშალა ყველაფერი, რაც ჩემს შესახებ მიუწერია შტაბში ჩემი ნაწილის უფროსს.

— ერთი სიტყვით, თქვენ გადასაყვანი კი არა, ჩამოსახრჩობი კაცი ხართ! — ღიმილით გაათავა ბერხმანმა.

— და მისი დასმენის გამო უნდა დავიკარგო?

— რატომ უნდა დავიკარგოთ?

— აბა რა ვქნა, რომ გამარჯვება ისეთ პიროვნებას არ რჩებოდეს, როგორც არის ჩემი ნაწილის უფროსი? — აღელვებით მიემართე ბერხმანს.

— მე გაცემულ ბრძანებას ვერ მოვშლი, გასწავლით კი გზას, რომ თქვენ საქმეს შემოუაროთ... ინახულეთ გენერალი რეშეტინი;

ის იყო თქვენთან ბათუმში, იცის კარგად ბათუმის ამბები, ალბათ თქვენს შესახებაც ექნება გაგონილი. შეიძლება დაგეხმაროთ და მოაშლევინოს ბრძანება... ინახულეთ გენერალი! — გულითადად მადლობა ვა მომცა ბერხმანმა.

გავეშურე რეშეტივისაკენ. მიველ — მითხრეს სახლში არ არის, წასულია კავკავში, ორი-სამი დღის შემდეგ ჩამოვაო. გამოვბრუნდი ბერხმანთან.

— რეშეტივი კავკავში ყოფილა... სამი დღის შემდეგ ჩამოვიდა... მე კი ამდენი ვადა არა მაქვს თბილისში დავრჩე... რა იქნა? — მივმართე შეწუხებით.

— დარჩით. ნებას გაძლევთ დარჩეთ, სანამ არ გამოიკეთებთ თქვენ საქმეს! — ტკბილად მითხრა ბერხმანმა.

მოულოდნელად მიჩნდებოდა დამხმარე ადამიანი.

სამი დღის შემდეგ რეშეტივიც ჩამოვიდა. მივედი. თავის სამმართველოში იყო. ჩაჯდა სავარძელში მაგიდასთან. მე წინ დამსვა.

— რაშია საქმე? — ჩაილაპარაკა თავის გრძელ ჭაღარა წვერებში და ჩაღუნა თავი.

გადმოვეუშალე ჩვენი ნაწილის ცხოვრების სურათი, პოლკოვნიკის ყველა უმსგავსო მოქმედება ოფიცრებთან და ჯაროიკაცებთან, მისი გამრყენელი გავლენა ნაწილის შემადგენლობაზე — ერთი სიტყვით ის უცნაური ატმოსფერო, რომელიც ნაწილს ეხვია მისი წყალობით და ბოლოს ვთხოვე დახმარება, რომ იმ უსინდისო ადამიანს არ გაემარჯვნა ჩემზე.

ვლაპარაკობ, ვლაპარაკობ ვაცხარებით — ის კი, ვისაც ველაპარაკები, ზის გაუნძრევლად, მსხვილი თავი მაგიდაზე გაწვილ ხელებზე უდევს. ხმას არ იღებს, არც შემოუხედავს ჩემთვის. განვაგრძობ სიტყვას და თან გულს ვასკდები, ჩემს თავს ვესაყვედურები: რად მოველ ამ დათვთან, ყრუ დათვთან, რომელსაც ვერაფერი ჩემი ვერ შეეხსინე... ამან უფრო გამწარებულ კილოზე ავლაპარაკა.

თავი გაინძრა, აიძარტა და ორი დიდრონი თვალი მომამპყრა.

— პოდპოლკოვნიკ! ბევრი რამ, რაც თქვენ მომიყვებით, მე ბათუმში, ჩემს იქ ყოფნის დროს, გაგონილი მქონდა. თქვენ ხშირად გახსენებდნენ ჩემთან; მაკვირვებდა ეს და ერთხელ კიდევაც ვუთხარი თქვენ ავად მახსენებელს — ავად გიხსენიებდნენ და იმათში თქვენი ნაწილის უფროსიც ერია — ვუთხარი, მაკვირვებთ, რომ ამ შტაბ-ოფიცერზე მუდამ ასე მელაპარაკებით და ასე იხსენიებთ, — რაღაც სხვანაირი პიროვნება უნდა იყოს ასეთ ყურადღებას რომ იქცევს ის ან ვირი უნდა იყოს, არ დაგიშალავთ ვიხმარე ეს სიტყვა, ან ვი-

რი უნდა იყოს და ვირულად უნდა დაილუპოს, ან და არც ისე საუ-
გებელი კაცია, როგორც თქვენი სიტყვებიდან გამოდის. ყოველი
ყოზდი, რალაც თაღლითობა იყო და არ დამიბარებია. ახლა კი ვრწმუნდები, რომ ვირი ის თქვენი ნაწილის უფროსი ყო-
ფილა!

გულზე მომეშვა.

— მოხარული ვარ, რომ შემოიარეთ ჩემთან; დაგეხმარებით, მაგრამ ჯერ მჭირია რამდენიმე ცნობა. მივიწერები ბათუმში, ციხის შტაბის უფროსს პოლკოვნიკ მდივანს მივწერ. პატიოსანი კაცია, მართალს შემომითვლის და ამის შემდეგ გეტყვით ჩემს პასუხს. თუ წინააღმდეგი არ იქნებით, ასე ვიზამ.

— დიდად გმადლობთ! გთხოვთ წერილი მე გამატანოთ ბათუმში. მე წავალ და ორ დღეში დავბრუნდები პასუხიანად... უფრო მალე იქნება... თუ ეს შესაძლებელია. მატარებელი საღამოს მიდის.

— რატომაც არა... კარგი, შემოიარეთ სამ საათზე და წერილი მზად იქნება. კარგი!

სამ საათზე ისევ რეშეტინთან ვიყავი მის ბინაზე. ჩამაბარა მდივანთან მინაწერი წერილი და გამომყვა წინა ოთახში. ვიცვამ პალტოს. რეშეტინმა გამომართვა პალტო და ჩამაცვა. ეს კარგ ნიშნად მივიღე; ალბათ, გენერალს სწადია ჩემი დახმარება. ასე არ მომეჩეცოდა სხვანაირად რომ მიველე.

გავსწიე გახარებულმა. ხვალ მე გავჩნდები ბათუმში, დამინახავს ჩემი ნაწილის უფროსი და შეშფოთდება — დაღესტანის მაგიერ მე ისევ ბათუმში! ეს მისთვის ჩასაფიქრებელი რამ იქნებოდა.

დილას ეტლით რომ ჩავუარე ყაზარმებს, ჩემს ბინაზე მისასვლელად (ჩვენი ბინები ყაზარმების იქით დიდ შენობაში იყო), დამინახეს თუ არა, ჯარისკაცები გამოეფინენ ყაზარმებიდან და გაოცებულნი გაიძახოდნენ:

— პოდპოლკოვნიკი დაბრუნდა, პოდპოლკოვნიკი დაბრუნდა!

შევედი სახლში. გაოცება. მკვდარი რომ გაცოცხლებულიყო, ისეთი ამბავია. ვუამბე შინაურებს ყველაფერი, დავისვენე ცოტა ხნით და წავედი მდივანთან წერილით. ესეც გაოცდა ჩემი დანახვით. მეორე დღეს მე ისევ თბილისისაკენ ვქენი პირი საპასუხო წერილით ხელში. მდივანის წერილი წაიკითხა რეშეტინმა და ტკბილად მითხრა:

— ძალიან კარგი! ძალიან კარგი! ერთი კვირის შემდეგ შემოიარეთ არტილერიის სამმართველოში... მნახეთ, საქმეს მოვაგვარებთ... ნუ შეწუხდებით. გენერალ ბერხმანს მე ვნახავ და ვეტყვი მეტ ხანს დაგტოვონ თბილისში.

ჩემი სიხარული უზომო იყო; ეს კაცი პირდაპირ ჩემი გამაცოცხლებელი შეიქნა. აფრენილი, იმედიანი, დავბრუნდი. ბინად ვიყავი ჩემს ნათესავთან, არქიტექტორ სიმონ კლდიაშვილთან, ქუჩის უნივერსიტეტის ამშენებელთან. ჩემი სიხარული, რომ შემწე მომიჩნდა, სავსებით გაიზიარეს აქ. მოხუცი, ტკბილი დედისმაგვარი ჩემთვის, ბიცოლაჩემი ეფრო კლდიაშვილისა თავისებური ალერსიანი სიტყვით მაიმედებდა, რომ ჩემი მტრები ჩემზე ვერ გაიმარჯვებდნენ. ვუსმენდი მის იმედიან სიტყვას და მეც იმედიანი ვბდებოდი.

— მხნედ იყავ, შვილო, მხნედ! მართალ კაცს მისი სიმაართლე არ დაეკარგება. საზიზღრებმა როგორ უნდა გაიმარჯვონ! არ მოასწრებთ გამჩენი!

საზიზღრების დამარცხების მოლოდინში იყო გამწარებული საყვარელი შვილის, მისი „ბიჭის“, მისი ძვირფასი საბას დამკარაველი მოხუცი. დაიმედებული, რომ საზიზღრები დამარცხდებოდნენ. რომ გამარჯვება მოახლოებულა და უეჭველი, იგი სძლევდა თავის უსაზღვრო მწუხარებას და ამხნევებდა ყველას თავის გარშემო.

მეწუხებული, ხშირად ისევ შავი ფიქრებით გარეტებული, აქ, ამ ოჯახში, ვივიწყებდი მწუხარებას და ყოველ უსიამოვნებას. მწუხარება კი მლლიდა, თეთქვავდა ჩემს ნერვებს.

ბავშვობიდანვე ვუყვარდი ბიცოლა ეფროს, მის მრავალ შვილებს შორის მეც მქონდა სასიყვარულო კუნძული.

შესამჩნევი ქართული ქალი იყო ბიცოლა ეფრო. იგი იყო ქვიშხეთელი ყიფიანის ქალი, დიმიტრი ყიფიანის მახლობელი ნათესავი. ბავშვობიდან მახსოვს, მას ეხვივნენ გარშემო ყოველი კუთხის ქალები, მის ოჯახში თავს იყრიდნენ სოფლელი ქალიშვილები, მისგან სწავლობდნენ წერა-კითხვას, ხელსაქმას, განსაკუთრებით ნაღების ქსოვას, რამაც ბევრი გლეხის ოჯახი ფეხზე წამოაყენა. მთელი სოფელი მისი მოსიყვარულე იყო, მისგანაც შეყვარებული და ეს სიყვარული, საკეთილოდ გამზადებულობა, მან თავის შვილებსაც ჩაუნერგა ღრმად. ქუთაისში იგი ახლო მონაწილეობასღებულობდა ქართულ სცენისმოყვარეთა წრეში, ჩინებული შემსრულებელი იყო ხნიერი ქალების როლისა, თარგმნიდა რუსულიდან, წერდა პატარ-პატარა წერილებს. მისმა ოჯახმა დაზარდა დღევანდელი სახელმწიფო უნივერსიტეტის ამშენებელი არქიტექტორი: სიმონ კლდიაშვილი, მისი ქალიშვილი იყო მარიამ ძნელაძესა, პირველი ქართველი მომღერალი, კონსერვატორია დასრულებული ქალი, რომელსაც დიდი ღვაწლი მიუძღვის ქართული მუსიკის განვითარების საქმეში. მისი შვილი იყო ტრადიკულად დაღუპული

ახალგაზრდა მეცნიერი, დიდი იმედის მძლეველი ქიმიკოსი, ოლე-
სის უნივერსიტეტის ლაბორანტი ალექსანდრე კლდიაშვილი მუშაობდა
ცებულობაშიც ეფროს არ დაჰკარგვია სიფხიზლე, საზოგადოებრივი
ინტერესი, იმედიანობა უკეთესი მომავლისა, მისით მხნევედობდა
ამ ოჯახში მყოფი.

დის მავგარი იყო ძმაც, მიშო ყიფიანი, ერთ დროს ცნობილი
საზოგადო მოღვაწე, ახალგაზრდობისას ციმბირში წამყოფი პოლი-
ტიკური მოღვაწეობისათვის. ის ხშირად დადიოდა თავის დის ოჯახ-
ში, რომელიც მას განსხვავებით უყვარდა და რომელსაც იგიც ამ-
გვარივე გრძნობით უპასუხებდა.

ხშირად მოდიოდა აქ მაშინ ახალგაზრდა, ახლად გამოსული სა-
მუსიკო ასპარეზზე, დღეს ჩვენი სასიქადულო, საყვარელი კომპო-
ზიტორი, ზაქარია ფალიაშვილი. ფალიაშვილი, ცხომელიძე და მა-
შო ძნელაძისა ამზადებდნენ ქართულად როსინის ოპერას „სევი-
ლიელი დალაქი“.

აქ ყოფნამ შემაძლებია ამეტანა ის მწუხარება, რომელიც მე
მადგა ჩემი მდგომარეობის გამოურკვეველობის გამო.

საქმე ჭიანურდებოდა, მოელოდნენ შტაბის ახლად დანიშნულ
უფროსის გენერალ შატილოვის ჩამოსვლას პეტერბურგიდან.

ერთ დღეს რეშეტინმა დამიბარა საოლქო შტაბში. მივედი.
ოთახში ვზივართ რეშეტინი, ინჟინერ-პოლკოვნიკი დუმბაძე და მე.
გაიღო კარი და ოთახში შემოვიდა კობტა, შუა ტანის, ყუბანის
კაზაკთა გენერალი. გენერლები დიდი საღმით მიესალმნენ ერთ-
მანეთს.

— რა ქენით თქვენი რაზმის საქმეზე, თქვენო აღმატებულე-
ბავ? — შეეკითხა რეშეტინი.

— იმთავითვე უარი ვთქვი მის შედგენაზე და დღესაც უარს
ვაბობ... ვისაც უნდათ იმას დაავალონ, მონახონ სხვა ვინმე; მე ამ-
გვარ ექსპედიციას სათავეში არ ჩავუდგები და არ შემოვივლი
ამიერკავკასიას. ვითხოვე სამსახურიდან გამანთავისუფლონ — არ
მითხოვენ; ახლა მინდა ვითხოვო პეტერბურგში მაინც გამიშვან,
შეებულება მომცენ. ერთი იქ გავაგებინებ მაინც თუ რა ხდება აქ! —
თქვა კაზაკთა გენერალმა.

— კარგს იზამთ, ძალიან კარგს იზამთ! — უთხრა რეშეტინმა. —
აქ კიდევ გეგმებს მიჰდევნენ და რა სიკეთეს გამოვლიან, არ ვიცი!
რამდენიმე წუთის შემდეგ კაზაკი გენერალი გავიდა ოთახიდან.
შევეკითხე რეშეტინს, თუ ვინ იყო ის.

— გენერალი ვიშესლავეცკია! ყუბანის კაზაკთა დივიზიის უფ-

როსი. მშვენიერი კაცია, — მომიგო რეშეტინმა და მოგვიყვა იმ ექსპედიციის შესახებ, გენერალმა რომ ახსენა.

ამიერკავკასიის შესაძრწუნებლად, შესაშინებლად, მთავრობის ძლიერების დასანახავად და ყოველგვარი არეულობის გრიანოვის შემუშავებული გეგმით უნდა შემდგარიყო ოცი ათასი კაზაკისაგან თავისი არტილერიით და ტყვიისმფრქვევლებით; ექსპედიციას უნდა მიმოევლო მთლად ამიერკავკასია და აღმოეფხვრა დაუზოგველად ყოველივე ურჩოების სურვილი მცხოვრებლებში; ექსპედიციის უფროსს სრული ნება ეძლეოდა დაწვის, დახვრეტის, ჩამოხრჩობის, ყოველნაირად დასჯის, სადაც და როგორც საჭიროდ დაინახავდა. ექსპედიციას ყოველგვარი სამშალეობით უნდა დაეწყნარებია ქვეყანა. ექსპედიციის უფროსად გრიანოვი ნიშნავდა გენერალ ვიშესლავეცკის, მაგრამ ამან უარი უთხრა.

— გენერალი მეტად რიგიანი კაცია, რომ ამგვარი რამე მზეცუარი საქმე იკისროს, — თქვა რეშეტინმა.

გრიანოვი არ ეშვებოდა, აძალებდა, მაგრამ ბედმა არ დააცალა მისი გეგმის შესრულება — ჯორჯიაშიღმა მოუსპო სიცოცხლე და იხსნა ქვეყანა აოხრებისაგან.

ცოტა ხნის შემდეგ შატილოვიც ჩამოვიდა თბილისში. რეშეტინმა მითხრა გამოცხადებულიყავ მასთან და ის მეტყოდა თავის გადაწყვეტილებას. გამოვეცხადე. შატილოვმა მითხრა, რომ მან იცის ყველაფერი ჩემს შესახებ რეშეტინისაგან და რომ თანახმად ჩემი სურვილისა გადაყვანილი ვიქნები სოხუმის პოლკში. ორ დღეში უნდა მივსულიყავი შტაბში განკარგულების მისაღებად.

ორი დღის შემდეგ შტაბში მისულს მორიგე გენერალმა კნიაჟევიჩმა მითხრა:

— თქვენ ითხოვეთ სოხუმში გადაყვანა, შტაბის უფროსი თანახმა იყო, მაგრამ მერე გამოცვალა თავისი გადაწყვეტილება, — თქვენ დაბრუნდებით ისევ თქვენს ნაწილში... ეგ იმიტომ, რომ იცოდნენო, ამბობს გენერალი, რომ კაცის ბედით თამაში დაუშვებელიაო!

მივიღე ახალი მოწყობილობა. გამარჯვებისაგან სიხარულით აფრენილი დავბრუნდი ბინაზე. აქაც გახარება და მეორე დღესვე გვეშურე ბათუმისაკენ.

ჩვენი ნაწილის უფროსი, პოლკოვნიკი, აღარ დამხვდა. იგი, როგორც ორმოცდათვრამეტი წლის შესრულებული, დათხოვნილი იყო სამსახურიდან. ასეთი იყო კანონი. მის მაგიერ იყო ახლად დანიშნული პოლკოვნიკი ტუნებერგი, თბილისის საიუნკრო სასწავლებ-

ლის გუნდის უფროსი, პიროვნება, როგორც თბილისში მითხრეს, მეტად რიგიანი და შესენილი.

ბათუმში ჩასვლისთანავე გამოვეცხადე და ვუთხარე: — პოლკოვნიკო, თქვენ, რასაკვირველია, გაგებული გაქვთ ყველაფერი ჩემს შესახებ. მე ისევ დამაბრუნეს უკან. მაგრამ უნდა მოგახსენოთ, რომ მე იგივე ვარ, რაც აქამდე ვიყავი. მე ისევ იმ აზრზე ვარ, რომ ჯერ მოქალაქე ვარ და მერე სამხედრო პირი; უაღრესად მონიტრესე ვარ, რაც დღეს ჩვენს ცხოვრებაში ხდება, თვალს ვადევნებ, ვაძლევ ანგარიშს და ვმსჯელობ გულახდილად, დაუმაღავად. ჯარისკაცებთან და ხელქვეითთან როგორც წინათ ვიყავი, ისე ვიქნები შემდეგშიაც. თუ თქვენ შეგიძლიათ ამგვარი შტაბ-ოფიცერი იგუოთ თქვენთან, მეც თქვენი შრომის მონაწილე ვიქნები, პატიოსანი მონაწილე, თუ არა და მითხარით და მე არ შეგაწუხებთ ჩემი აქ ყოფნით. შეიძლება სულაც გავშორდე სამხედრო სამსახურს. შრომა არ მეზარება, საშრომს ყოველთვის ვიშოვი.

— დავიდ სამსონიჩ! ასეა თუ არ ვცდები, დავიდ სამსონიჩ, — გრძნობით მითხრა ტუნებერგმა. — მიიღეთ ჩემგან მადლობა, რომ ასე გულახდილად, ასეთი ნდობით მოხვედით ჩემთან. ამას მე დიდად ვაფასებ და სიტყვას გაძლევთ მეც გიპასუხებთ ამისთანავე ნდობით და დაიმედებული ვარ ჩვენ კარგად, ამხანაგურად ვიმსახურებთ. მე გაგებული მაქვს ყველაფერი და პატიოსან სიტყვას გაძლევთ, ამ ჩვენი ბაასის შემდეგ რომ ვინმემ მოიწადინოს თქვენს შესახებ ჩემი გაცნობიერება და ცუდად მოგიხსენიოს, ასეთ პირს მე დაურიდებლად კარებზე მივუთითებ. პატიოსან სიტყვას გაძლევთ! რამდენიმე დღის შემდეგ უნდა გავბრუნებულიყავ თბილისში და გენერალ ბერხმანისაგან მოწმობა ამეღო, რომ მან დამართო ნება დავრჩენილიყავ თბილისში ჩემი საქმის თაობაზე.

— დაწყნარდით?! — მხიარულად შემეკითხა ბერხმანი, როცა მივედი მასთან შტაბში. — ხომ აღარ ღელავთ? რაზე ჩამოსულხართ?

— თქვენი მოწმობა მჭირია, რომ თქვენ ნება დამართეთ თბილისში დავრჩენილიყავ.

— დიდი სიამოვნებით! წავიდეთ ჩემს კაბინეტში! — გაეშურა თავის კაბინეტისაკენ. მეც გავყევი.

— აბა მითხარით, მიკარნახეთ რაგვარი მოწმობა გჭირიათ და მეც დავწერ! — თქვა და მოუჯდა მაგიდას. — დაბრძანდით!

საჭირო მოწმობა მალე დაიწერა, მოაწერა ხელი, დაკრა ბეჭედი და გამომიწოდა.

— სხვა არაფერი?

— გმადლობთ, არაფერი!

— აბა ახლა მომიყევით რად შემოგიკიდეს ისე დაუზოგველად ცეცხლი?

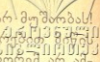
ამასაც დაწვრილებით ვუამბე ყოფილი ჩემი უფროსი ნაწევრი ჩვენი ყოფა-ცხოვრება მის ხელში, ჩემი ურთიერთობა ოფიცრებთან, ჯარისკაცებთან, საზოგადოებასთან. სხვათა შორის ვუთხარი: მისაყვედურებდა-თქო, რომ ვადამეტებულ ყურადღებას ვაქცევ რაც ხდება საზოგადოებაში, ვუამბე, როგორ მარიგებდა, რომ მხოლოდ სამსახური უნდა მახსოვდეს და რაც სამსახურს გარეშე ხდება, ეს მხოლოდ უფროსების საქმეაო.

— ვოტ ტაკ-ტაკ! — წამოიძახა ბერხმანმა. — სამსახური როგორ დამავიწყებ, რებს ყველაფერს! შორსა ვარ ჩემი ქვეყნიდან, სამსახურში გართული ვარ, მაგრამ ჩემი გული დუღს იმის გამო, რასაც ბალტიის მხარეს დღეს აყენებს მილერ-ზაკომელსკი (ბერხმანი ბალტიის მხრიდან იყო). მოსვენებას მოკლებული ვარ იქაური ამბებით! გამოთხოვებისას მადლობა ვუთხარი იმ დახმარებისათვის, რომელიც მან გამიწია. გენერალმა ტკბილად მომიგო:

— მადლობა? რისთვის? მე მხოლოდ რჩევა მოგეცით, რომ ვხედავდი თქვენს დიდ მწუხარებას და ამ რჩევამ კეთილი ნაყოფი მოიტანა თავისთავად; და თუ მადლობაზე მივა საქმე, თქვენი მადლობა იმით იქნება გადახდილი, რომ როცა შეგხვდებით ვინმე აი, ისე შეწუხებული, როგორც თქვენ იყავით, მიხედეთ, ნუ წაუყრუებთ, დაეხმარეთ როგორც შეიძლოთ. აი, ეს იქნება თქვენი ჩემთან მადლობა! — და ეს ისე შროიანად, ისე ლამაზად წარმოთქვა ამ კაცმა, რომ ალტაცებაში მომიყვანა და შევძახე:

— ეს ისეთი ძვირფასი სიტყვებია, რომ მათ გაგონებაზე ორკეც მადლობას მოგახსენებთ... ორკეც მადლობას!

გულგაღონიერებული ჩამოვედი ბათუმში, მეღირსა ერთგვარად მოსვენება, მაგრამ საუბედუროდ მოკლე ხნით. ნაწილის უფროსი ტუნებერგი მოულოდნელად გახდა ავად და ნახევარი წლის ჩვენთან ყოფნის შემდეგ გარდაიცვალა. მისი ნაცვალი ახალგაზრდა კაცი, კარიერისტი, ჰკუამოკლე, მხოლოდ იმაზე ფიქრობდა, თუ რითი მოეწონებინა თავი უფროსებისათვის და ქალაქის მცველი რაზმის გამგებლად ყოფილიყო, რომ ამ თანამდებობის აღსრულებისათვის დღიური ფულით თავისი ჯამაგირი გაეორკეცებინა. თუმცა მთავრობა ისედაც უხვად აგზავნიდა ჯარისკაცებისათვის საკითხავად სხვადასხვა ბროშურებს, ეს ახალი პოლკოვნიკი თავის გულმოდგინებით თავის მხრივ იწერდა კიდევ ამგვარ ფურცლებს და ბროშურებს, არიგებდა გუნდებში და ავალებდა ოფიცრებს ეკითხნათ ჯარისკაცებისათვის და შეეთვისებინათ მათთვის ამ ბროშურებში გა-

ტარებული აზრები. მაგრამ რა შედეგი ჰქონდა ამგვარ მუშაობას! ბროშურებში ისეთი აზრები ტარდებოდა, განსაკუთრებით უფრო შესახებ, რომ ჯარისკაცებს თუ აღიზიანებდა უფრო, თორემ არ ამშვიდებდა და არ აწყნარებდა. ამ აზრების ჩამწერგველთა მდგომარეობაც მეტად ცუდი იყო.

— დავით სამსონიჩ, მე მეტი აღარ შემიძლია! — მეუბნებოდა გამწარებით ერთი ყმაწვილი ოფიცერი. — მეტი აღარ შემიძლია! იმ ბროშურებით მე ჯარისკაცებთან აღარ მივალ, არ მივალ არაფრის გულსათვის! რომ დავიწყებ კითხვას და კითხვის დროს გადავავლებ თვალს ჯარისკაცებს იმის გასაგებად, თუ რა შთაბეჭდილებას ახდენს წანაკითხი მსმენელზე, თითქმის ყველას სახეზე ღიმილს ვხედავ. გულში ეცინებათ, იკავებენ სიცილს; მოგჩერებიან ისეთი თვლით, თითქოს დაგცინიან. ვგრძნობ, მასხარად ამიგდებენ, რომ არ ეშინოდეთ და შეეძლოთ თავისუფლად გამოთქვან თავიანთი აზრი. არა! რაც უნდა მიყონ, ამ ბროშურებით ჯარისკაცებს ახლო არ გავეკარები, არა! ეს საძაგლობაა, სხვა არაფერი! პირდაპირ ვახელებთ ჯარისკაცებს!

თვითონ უფროსი ისეთი იყო, რომ ჯარისკაცებთან ორ სიტყვას ვერ გადააბამდა სათქმელად. არც იცოდა რა სამსახურისა; იყო კარიერისტი, მუდამ იმის ფიქრში, თუ რა გზით წაეწია წინ. თან მხდალიც იყო. რეაქცია ძლიერდებოდა — ესეც რეაქციონერობდა. ბედად ვინი აკლდა, თორემ უბედურების დამტეხი რამ იქნებოდა.

ზაფხულის საღამოა; ბანაკად ვართ ზღვის ნაპირზე, ქალაქის განაპირად. ვზივარ ჩემს კარავში, ვმუშაობ. კარავში შემოვიდა ოფიცერი, მესამე გუნდის უფროსი.

— დათიკო, კომანდირი გხმობილობს... მალე, მალე!

— რა ამბავია?

— ეშმაკმა იცის, რა ამბავია! ჯარისკაცებში არეულობაა... რაღაც ცუდი ამბავია... მალე, მალე! — მეუბნებოდა გაფაციცებული ოფიცერი. — ეგერ ზის საკრებულოს აივანზე!.. იცოცხლე ის შეშინებულია!

შევედი საკრებულოში. აივანზე; გაზეთით ხელში, აკიდებულ ლამპართან ზის პოლკოვნიკი. მოკუნტულია.

— რა ამბავია, ვლადიმერ ივანიჩ! — ვკითხე.

— მორიგე ოფიცერიმა ეს არის მომახსენა, რომ ბანაკში ჯარისკაცებში რაღაც უწყესობაა. მუსიკანტები უკრავდნენ, დარევიან, გაუფანტავთ... რაღაც ამბავია... დავიდ სამსონიჩ, გამიგეთ რა არის... რაზე აღელდნენ! თქვენ აქ ძველი ოფიცერი ხართ, თქვენ

ვაგიგონებენ! — პოლკოვნიკი ეტყობოდა გვარიანად იყო შეშინებულნი.

გავედი ბანაკში, ისმის ყაყანი, გულმოსული ლაპარაკობენ — რა ამბავია! — შევეკითხე პირველ შემხედურ ჯგუფს: ხმას არავინ იღებს. გაჩუმდნენ.

— თქვით, რა ამბავია? — ვიმეორებ. ისევ სიჩუმე. იქით კი ისევ ყაყანი, ისევ გულმოსული ლაპარაკი.

მივდივარ კარებში. ჩემი მიახლოებისას ყაყანი წყდება, ხმას არავინ იღებს. შორიახლოდან კი ისევ ხმამალალი, გულმოსული ლაპარაკი ისმის.

— არ გრცხვენიათ?! — ვიყვირე მეც. — რალაც გინდათ თქვათ და ვერც ამბობთ! ალბათ, მტყუანი ხართ, აბა რამ გაგაჩუმათ!

ჩემს გვერდით მორიგე ოფიცერი იდგა.

— წადით თქვენთვის, — ვუთხარი მას. ვიფიქრე ამასთან არ უნდათ ილაპარაკონ. მორიგე გამშორდა.

— თქვით... გამაგებზეთ რამ აგრიათ?.. რა მოხდა ისეთი? აქ დასასჯელად ხომ არ მოვსულვარ, მინდა გავიგო რა მოხდა, რატომ გაფანტეთ მუსიკანტები და აყვირდით?

— ტუსალები კი არა ვართ, ჯარისკაცები ვართ! — წამოიძახა ერთმა.

— ტუსალები არა ვართ!.. არ ვართ ტუსალები! — იყვირეს აქეთ-იქიდან. — თუ ტუსალები ვართ, გამოგვიცხადონ!

— რის ტუსალები? რა ტუსალები?.. ვინ დაგატუსალათ? — ვეკითხები გაკვირვებული.

გამოირკვა, რომ ნაწილის უფროსს განკარგულება გაეცა ბანაკის გარშემო დაეყენებინათ ყოველ ორმოცდაათ ფეხის ნაბიჯზე ყარაული, რომ არავინ შესულიყო ბანაკში და ვერც ვინმე ნებადაურთველად გასულიყო. ყარაულები დააყენეს და ჯარისკაცების გასართობად, ბრძანების თანახმად, გამოეყვანათ ორკესტრი მინდორზე. ჯარისკაცები ამაზე აღელდნენ, აყვირდნენ, გაფანტეს მუსიკანტები და იმუქრებოდნენ ყარაულების ძალით მოხსნას.

— ბატონო, მოახსენევინეთ ყარაულები, თორემ ჩვენ ცუდ ამბავს დავატრიალებთ! გფიცავთ, თავს გავიმეტებთ და ჩვენსას კი ვიხამთ! — მითხრა ერთმა ჯგუფმა. ესენი იყვნენ გორელი ჯარისკაცები მეტწილად.

— კარგი, კარგი! დაწყნარდით, დამშვიდდით! აქ რალაც გაუგებრობაა! ამასაც გავიგებ და ყარაულებს მოვახსენევინებ. ტუსალები ვართო... რამ გაფიქრებინათ ეს? დაწყნარდით!

გავბრუნდი საკრებულოში. გზაში მორიგე ოფიცერმა მითხრა,

რომ მან სალამოს მიიღო ბრძანება ყარაულებით ბანაკის შემოღობვის შესახებ და იქიდანვე მომლოდინე იყო არეულობის დასრულებასე მოხდაო.

სიხლმონთეკა

— რა გაიგეთ? — შემომეგება პოლკოვნიკი, როცა დამინახა.

მოუყევი, რომ მისგან გაცემულმა ბრძანებამ, ყარაულების ჩაყენების შესახებ ბანაკის გარშენ, გამოიწვია უკმაყოფილება და აღელვება თვით ბანაკში.

— ნამეტანი წყინთ! უნდა მოიხსნას უსათუოდ! — ვუთხარი.

— აბა როგორ ვქნათ, რას გაიგებ ვინ მოდის, ვინ ელაპარაკება და რას ელაპარაკება ჯარისკაცებს?.. ხომ იცით, რამდენი არასასურველი პირები დასრიალებენ... ვინ იცის რას არ ავრცელებენ, რას არ ელაპარაკებიან! აბა რარიგად ვარიდოთ ამათ ჯარისკაცები?

— ამით არა გამოვა რა; უნდა მოიხსნას ყარაული, თუ არ გინდათ მეტი აღელვება შექმნათ.

— კარგი, უბრძანეთ მორიგ ოფიცერს მოხსნას... მარა... აბა როგორ იქნება!.. როგორ იქნება! — აბნეულად ალაპარაკდა შეშინებული და თან გაცემულ უგუნური ბრძანების უკან წაღებით დარცხვნილი პოლკოვნიკი.

მეტად აბნეული იყო ეს ახალი ტიპის კარიერისტი. თავისი თავის-მეტი თითქოს არა ახსოვდა რა და თავის წარმატების მეტი არა აწუხებდა რა. ქვეყანა რომ ცეცხლმოკიდებული იყო, როცა ყველა დაინტერესებული იყო სათათბიროს წევრების არჩევნების წარმოებით, რომ ქვეყანა ეშაღებოდა სათათბიროს შეკრებისათვის და მთავრობისათვის იქ თავისი რისხვის დაცემას აპირებდა — ეს ყოველივე დიდ ყურადღებას არ იქცევდა მასში. სამაგიეროდ აღტაცებაში მოდიოდა გურიაში მოქმედ ხერსონის პოლკის პოლკოვნიკი კრილოვის მოქმედებით.

— ყოჩალი კაცია! გაბედული, მტკიცე!.. კაცი იმგვარი უნდა! — ამბობდა მის გარშემო თავმოყრილ ეგრეთ წოდებულ „პარტია პრაეოვაგო პორიადკა“-ს მომხრეთა ოფიცრებში.

— მაგვარი კაცი ყოველ საქმეს გაიტანს!

კრილოვი თავის პოლკით, ხერსონის პოლკით, გამოგზავნილი იყო კიევიდან გურიის დასაწყნარებლად. გურიის ვერა-რას უხერხებდა ადგილობრივი ადმინისტრაცია და მიუხიეს კრილოვის პოლკი. კრილოვი დიდი რიხით ჩამოვიდა გემით ბათუმში; აქ განსხვავებულად მიღებულ იქნა, როგორც მხსნელი პირი. ჩვენმა პოლკოვნიკმა ვითომ ისარგებლა კარგი შემთხვევით და მოინდომა თავისი საქმის გაკეთება: სთხოვა კრილოვს ერთი ჯგუფი მისი პოლკის ჯარისკაცებისა იმ მიზნით, რომ შემოხვეოდა ბარცხანას ლამით და

ჩხრეკა მოეხდინა. მისი აზრით ახალმოსულები უფრო სანდობი იყვნენ და ჩხრეკაში არავის დაინდობდნენ. კრილოვმა ათქვეყნა რისკაცები; შემოერთუნენ ღამით ბარცხანას, ატეხეს აღმოსავლეთისკენ შედეგი კი არაფერია; უთავბოლოდ დაწყებული საქმე უთავბოლოდ გათავდა.

კრილოვი ცეცხლითა და მანვილით შევიდა გურიაში. ეს ტანმორჩილი, თხელი, შავგვრემანი კაცი, საოცარი სასტიკი იყო. არავითარი დაზოგვა, არავითარი შებრალება მან არ იცოდა. მისი შეხედულებით, აქ მტერი იყო და მტრულად უნდა მოქცეოდა. მრუდი, მართალი, უდანაშაულო — ყველა ერთია, ერთი აზრისანი არიან, გარჩევა საქირო არაა... იქ ღმერთი გააჩნევდა ბრალიანს და უბრალოს; კრილოვი კი წვადა, ცეცხლს აძლევდა, სიკვდილს აფენდა მარჯვნივ და მარცხნივ. საკმარისი იყო ჯაშუშის უბრალო ცნობა, რომ დასმენილის სახლ-კარს წაესმებოდა ფისი, ზედ დაესმებოდა ნავთი და აჭარდნილ ალში, მწარე ცრემლებით ხმამაღლა მოტირალ პატრონთა ბღავილში, იფერფლებოდა შენობა, იწოდა საზრდო, იღუპებოდა საქონელი, ნიავედებოდა მთელი ქონება.

წარმოუდგენელი სასტიკობა! ეს ხომ განუშორებელი თვისებაა თვითმპყრობელი ხელისუფლების მაღიარებლისა!

უნაყოფო სასტიკობა!

კრილოვის სასტიკობამაც უნაყოფოდ ჩაიარა. მან ვერ მოღრიკა, როგორც ის ფიქრობდა, გურია. ნერვებაშლილი, მოქანცული, მოღალღული იგი იძულებული გახდა მიეტოვებინა თავისი პოლკი, გურია და გაბრუნებულყო კიევში. შეშინებული, რომ არ მოეკლათ, ნამალევედ ჩამოიყვანეს ბათუმში და ნამალევედ, ღამით, არა ნავსადგურიდან, არამედ ბათუმის ბულვარიდან ნავით მიაცენეს ზღვაში გაჩერებულ გემს, ჩასვეს და გაისტუმრეს საიდანაც იყო მოსული.

ასეთ პიროვნებას მოჰყავდა აღტაცებაში ჩვენი პოლკოვნიკი. მოკლე ხნის შემდეგ მას ბედი ეწია: მოწონებული შეიქნა და წინ წაიწია, მიიღო უფრო დიდი ნაწილი და მოგვშორდა, მაგრამ მე კი დავიდარაბას გადამიკიდა.

ჩვეულებისამებრ ოფიცრობამ მას გაუმართა გამოსამშვიდობებელი ვახშამი. ვახშამზე იყო აგრეთვე ახლად დანიშნული ნაწილის უფროსი, კიშინიოვიდან გადმოყვანილი, კიშინიოვში ებრაელების საზარელ დარბევაში მონაწილეობის მიმღები, შესახედავად ნამდვილი აბრაგი, ახმახი, სახე ნაყვავილები, ბრიალა თვალებით, როხროხა, რაღაც მოუსვენრობით შეპყრობილი.

ვახშამი უფერულად გრძელდებოდა, უხალისოდ. მიმავალმა

პოლკოვნიკმა მოიკატუნა თავი და ბოდიშით მიმართა იქ მყოფთ
იმ შეცდომებისათვის, მას რომ მოსვლია უნებლიეთ ჩვენს
უცდელობის გამო, ზოგჯერ გამოურკვევლობის გამო.

— ყოველთვის კი ვცდილობდი კეთილი გულით მემუშავნა, კე-
თილი გულით მივდგომოდი ყველას! — დაასრულა მან თავისი
სიტყვა.

ჩამაცივდნენ პასუხი მიმეცა. არ ვიყავი კარგად და არც მიხლო-
და ლაპარაკი, უარზე ვიდექი, მაგრამ არ მომეშენენ, არ მომცეს სა-
შველი. წამოვდექი და მოკლე სიტყვით მივმართე. სხვათა შორის
ვთქვი, რომ ჩვენმა ყოფილმა უფროსმა აღიარა, რომ უშეცდომო
არ ყოფილა მისი უფროსობა, რასაც ასე იშვიათად აღიარებენ
ხოლმე საუბედუროდ და როგორც თქვა, იგი იყო მოწადინებული
კეთილად ემოქმედა და რომ სხვადასხვა მიზეზის გამო შეცდომა
უნებლიეთ ხდებოდაო. კეთილი გულით მოქმედება მართლა და
მშვენიერია და მხსნელია მრავალ შეცდომათაგან, მაპატივებელი
შეცოდებისაც.

— თქვენ გეჭნებათ საქმე უფრო მეტ შემადგენლობასთან, უფ-
რო მეტ ხელქვეითებთან. გაშალეთ ეს კეთილი გული, თქვენ რომ
გრძნობთ თქვენს არსებაში, გაშალეთ ფართოდ და ამით თქვენც
გაგიადვილდებათ მდგომარეობა და თქვენი ხელქვეითებიც დამშვი-
დებული და მადლობელი იქნებიან. თქვენი ნახსენები კეთილი გუ-
ლის სადღეგრძელო იყოს!

ეს იყო შაბლონური, უფერული სიტყვა.

ახალი უფროსი გადაწეულია საჯდომის ზურგზე, მომჩერებია
ღიმილით, ნაყვავილებიანი ფართო სახით, აწნევს თავს — რალაც
საყვედურს მანიშნებს; მიმავალი ყოფილი უფროსი გეითხვირა, ჩა-
ლუნა თავი, უკმაყოფილოა, ეტყობა.

რა ითქვა საამისო?! ჯანდაბას! როგორც უნდათ ისე მიიღონ
ჩემი ნათქვამი!

მეორე დღეს ახალი უფროსი მხმობილობს ნაწილის სამართვე-
ლოში. შევვდი მასთან კაბინეტში.

— ნუ ბატიუშკა, რა ქენით ეს წუხელი? — წამომდგარია, დგას
ზეზე. — მოკალით კაცი! — მომახალა.

— რაობით? — შევეკითხე.

— მოკალით... თქვენი სიტყვით მოკალით!

— არ მესმის!

— მოკალით, გეუბნებით! — ახროხინდა ახმახი. — განა ვერ
შეამჩნიეთ რანაირად იმოქმედა მასზე თქვენმა მიმართვამ? სახლში
რომ მივედით, ძლივს დავაწყნარე, ძლივს დავამშვიდე... მგონი არც

სძინებია, ისე გაატარა ღამე. ამის მიზეზი თქვენ ხართ, დიან თქვენ!

— მაკვირვებს თქვენი ნათქვამი... სულ არ მესმის... საიდან რა გამოგყავთ... რა ითქვა საამისო?!

— ჰმ, კაცი დაპატიჟეთ პატივსაცემად; ის მოგენდოთ, მოვიდა და თქვენ კი იმის მაგივრად, რომ გექოთ ეს ადამიანი, რომელიც უკანასკნელად იყო თქვენს საზოგადოებაში, ქების მაგივრად მოყვებით შეცდომების ხსენებას, შეეხეთ მის კეთილ გულს, ისე რომ დაცინვად უნდა მიეღო... უსათუოდ დაცინვად, დიან!

— გასაოცარია! ეგ გინდათ მასალად ჩემს შესახებ?! — მკვახედ გავაწყვეტინე სიტყვა. — აქ წინათ ქსელი იბმებოდა ჩემს წინააღმდეგ, როგორც გნებავთ ისე განმარტეთ ჩემი ნათქვამი, ნება თქვენია! მე ამაზე არც ავს გეტყვით, არც კარგს, დიან!

— იმიტომ რომ სათქმელი არა გაქვთ რა. თქვენ გეტყობოდათ აპირებდით მეც შემხებოდით, იმ კეთილი გულის გაშლას რომ ასწავლიდით, აპირებდით ჩემთვისაც მოგეცათ დარიგება...

— გულთმისანი ყოფილხართ, — დაცინვით მოუუპერი.

— კი... აპირებდით, მაგრამ ვერ გაბედეთ!

— ცდებით, რომ მდომებოდა, კიდევაც გეტყოდით!

— ვერ გაბედეთ! — ჰინიანად წამოიძახა მან.

— მეტად ცდებით!.. რით დამაკარგვინეთ გამბედაობა? — მკვახედ ვესროლე მეც.

— არა, თქვენ უცნაური ადამიანი ყოფილხართ მართლა! — წამოიძახა მან.

ჩანს, წინდაწინ გაცნობია ჩემს თავს.

— თქვენ ცულ მაგალითს აძლევთ უმცროს ოფიცრებს. ეს შტაბ-ოფიცრს არ შეშვენის; სამსახურის წინაშე ვალდებული ვარ აღვნიშნო თქვენი წუხანდელი საქციელი ბრძანებაში, გამოგიცხადოთ ამჟამად სასტიკი საყვედური და გაგაფრთხილოთ შექმდვისათვის. ამით მეც ჩემს ვალდებულებას ავასრულებ და იმ მშვენიერ ადამიანსაც, თქვენგან შეუტრაცხოფილს, დავაწყნარებ და დავაკმაყოფილებ!

— როგორც გნებავდეთ, ვინ გყავთ დამშლელი!

— არ გეწყინოთ!

— სრულებითაც არა! როგორც გეხასიათებოდესთ! ჩემთვის სულ ერთია — აგდებულად ვუთხარი.

მეორე დღეს ვინახულე ციხის შტაბის უფროსი პოლკოვნიკი მდივანი.

— ნუ ი რაზდელალ ვას პო პერვომუ ყე ზნაკომსტვეუ ვაშ ივანიცი! — სიცილით შემხვდა მდივანი. — მაგრამ მოგიხდება, რომ

ვერ ისწავლე ამ ხალხთან როგორ უნდა დაიჭირო თავი! რა გული პარაკებს, დაანებე თავი! ხომ ხედავ რა ხალხია!

— რა ვთქვი? გავიმეორე მისი ბრძოლული სიტყვები, ფერი. ეს ახალი ვაჟბატონი შემზადებული ყოფილა ჩემს შესახებ ჟუკოვსკისაგან და ამისგანაც არაფერი გამიკვირდება. გულნაწყენია ჩემზე, რომ ოფიცრობა ჩემს სიტყვას უფრო მისდევდა, ვიდრე მისას, რომ ხშირად იძულებულს ვხდები უკან წაელო ან შეეცვა-ლა თავისი ბრძოლული ბრძანება-განკარგულებანი. გულმოსულია, რომ ამასწინათ ოფიცრობა ჩემს წინააღმდეგ საწადელში არ გაყვა აშკარად; არჩევნები იყო ოფიცერი.თა საზოგადოების სასამართლოს წევრების. წინდაუხედავად გამოვიდა შეკრებილ ოფიცრობაში რა-ღაც წერილით, თუ როგორი პირი უნდა ირჩეოდეს სასამართლოს წევრად; მის გუნებაში ოფიცრებს დირექტივა მისცა თუ ვინ ამო-ერჩიათ; ყველამ თითქმის ისე მიიღო მისი გამოსვლა, რომ მას არ უნდოდა მე რომ არჩეული ვყოფილიყავი სასამართლოს წევრად, როგორც ყოველთვის ვირჩეოდი, და არც სასამართლოს თავმჯდო-მარედ, მაგრამ მის ჭინაზე ბარათებით მეტძალი ხმა მივიღე; ჩასვეს ჯორი ტალახში — წევრადაც ამომირჩიეს ჩვეულებისამებრ და სა-სამართლოს თავმჯდომარედაც. დარჩა შერცხვენილი, ჩემზე გაჯავ-რებული. კეთილი გულით მივდიოდი ყველასთანო! კეთილი გული!.. ამ ახალ პოლკოვნიკს კი ამთავითვე ეტყობა რაც პერსონა ბრძან-დება! დაშინება მომინდომა!

— იყავი, აღამიანო, შენთვის! ნუ ებმები მაგათთან ლაპარაკში... სამსახური და გათავდა!.. გარწმუნებ, არ დაგვზოგავენ. ერიდე, გირჩევ!

— სულ როგორ მოვერიდები! არაფერია, გავუძლებ როგორმე ამისთანა ოხრებსაც! — წამოვიძახე.

— შეგაძლებიოს! — სიცილით მითხრა ჩემმა მოსაუბრემ.

ორიოდე დღის შემდეგ შევხვდი ჩემზე გულნაწყენ ჟუკოვსკის. ვერ მოვითმინე და შევეკითხე:

— რა გეწყინათ იმ საღამოს ისეთი, რომ, როგორც, პოლკოვნი-კი ივანიცკი ამბობს, თქვენ უსაზღვროდ აღელდით და მთელი ღამე აღელვების გამო არც თქვენ მოგისვენიათ და არც ის მოასვენეთ?

— არაფერი! — მომიგო მან.

— აბა ივანიცკიმ რომ ბრძანებაში გამჟიმა, რაღა იყო?

— ეგ არ ვიცი მე... ეს მან იცის!

გამეცინა.

— ეს მან იცის! ჩემდა თავად კი ვეტყვით, რომ იმედი მქონდა ჩემთან სხვანაირად იქნებოდა, ვიდრე იყავით. ხშირად ისე გამო-

დიოდა, თითქოს ნაწილის უფროსი თქვენ იყავით და არა მე; ხან დახან ოფიცრისათვის სასაყვედურო სიტყვა ვერ მითქვამს. რომ თქვენ არ გამოსარჩლებოდით ხოლმე და მფარველობა არ გაგეწიოთ!

— კეთილი, მაგრამ ამით მე ხელს გიშლიდით ნაწილის მართლებით და ოფიცრებთან კეთილი განწყობილების დამყარებაში, რეზობლით?! თქვენ რომ ბიკოვსკი ოფიცერთა საზოგადოების სასამართლოს ქვეშ მოაქციეთ სულ უმნიშვნელო საქმის გამო და შემდეგ მოსვენებას არ აძლევდით ახალგაზრდა ოფიცერს, გულს უჩაგრავდით, არ უნდა ამომელო ხმა? როგორც თქვენს თანაშემწეს, არ უნდა მეთქვა თქვენთვის, რომ მეტს შერებით, რომ თქვენი მოპყრობით ყმაწვილს ხასიათს უფუჭებდით? ეს და სხვა ამგვარები სასაყვედუროა?

— მე თვითონ გამაკვირვა გვანიცყის ბრძანებამ! არ უნდა დაეწერა ისეთი ბრძანება... ეგ ნამეტანი ქნა!

— თქვენს დასაკმაყოფილებლად იყო! — სიცილით ვუთხარი. ივანიცკი ამ ბრძანების შემდეგაც ისე იყო ჩემთან, თითქოს არაფერი უსინდისობა ჩაედინოს. მე ვხედავდი რა ადამიანთან მქონდა საქმე და განშორებით მეჭირა თავი, — სამსახური, სხვა არაფერი. ის კი, როცა შემხვდებოდა, ისე მომექცეოდა, რომ გარეშე შემხედვარე იფიქრებდა, თითქოს ჩემი დიდი პატივისმცემელი ყოფილიყო. მეტწილად ცდილობდა შევყოლოდი პოლიტიკურ ლაპარაკში.

— დავით სამსონიჩ! გარწმუნებთ, პასუხისმგებელი სამინისტროა საჭირო... ისიც კადეტებისაგან შემდგარი! სხვაფერ ხსნა არ არის! თქვენ როგორ ფიქრობთ?

ივანიცკი და პასუხისმგებელი სამინისტრო, თუნდაც კადეტებისაგან შემდგარი! ეს წმინდა წყლის პროვოკაცია იყო. წავუყრუე, კრინტი არ დაეძარი.

— რატომ გაჩუმებულხართ? რატომ თქვენც არ იტყვით თქვენს აზრს? მიიღეთ მონაწილეობა ლაპარაკში!

— არაა საჭირო, — მივუგე. — აკი ლაპარაკობთ!

— როგორ არაა საჭირო? — არ მეშვება.

— იმიტომ რომ არ ვიცი რანაირად იქნება მიღებული ჩემი ნათქვამი... როგორ გადაკეთდება იგი....

გაშტერდა და გაკვირვებით მომაშტერა თავისი ბრიალა თვალეზი. მიმიხვდა რასაც ვეუბნებოდი.

— გასაოცარი კაცი ხართ, უნდა გითხრათ! — წაილაპარაკა მან ისე, რომ ეტყობოდა უხერხულად გრძნობდა თავს.

უფრო მეტი თავაზიანი შეიქნა ჩემთან, მაგრამ მეც არ ვყვებო-

დი საკენჭზე; კომინიოვის პროგრამშიკი რას დამზოგავდა, რომ ხელთ ვეგდე!

ქართული
საბჭოთაო

წესი იყო ყოველ წლობით კომისიებს შეედგინა ბის ატესტატები. კომისია დგებოდა ნაწილის უფროსებისა და გენერლებისაგან. დადგა ეს დღეც. კომისიაში მონაწილე მეც ვხდებოდი, როგორც ოფიცერთა საზოგადოების სასამართლოს თავმჯდომარე; მე უნდა მიმეცა ატესტაცია ჩვენი ნაწილის ოფიცრებისათვის; ჩემი ატესტაცია კი უნდა წარედგინა ნაწილის უფროსს.

დანიშნულ დღეს შეიკრიბა კომისია. მე და ჩვენი ნაწილის უფროსი ერთად მივედით; გზაში იგი ოხუნჯობდა, იცინოდა, დაცინოდა ზოგიერთ ჩვენს ოფიცერს; ჩემთან განსხვავებულ მეგობრულ კილოზე ლაპარაკობდა. კომისიაში მე მივეცი საჭირო ატესტაცია, რასაკვირველია, არც ერთისათვის არა საზარალო და გამოვედი, რადგან ნაწილის უფროსს ჩემი ატესტაცია თავისუფლად წარედგინა.

კომისიის შემდეგ ივანიცკი კიდევ უფრო თავაზიანი და ენატკბილი შეიქნა ჩემთან. ვატყობდი მშვენივრად, რომ ეს გულწრფელი მოქცევა არ იყო; იმდენად ამის ეშმაკობა და ცულლუტობა არ მაწუხებდა, რამდენადაც ის, რომ ავად გავხდი — მისუსტა ჩემმა ნერვებმა. ახლა მხოლოდ იმაზე ვფიქრობდი, როგორმე ჯანი შემენახა და ნერვების აშლა არ მომრეოდა.

ციხე-სიმაგრის უფროსად გადმოიყვანეს გენერალი ალფტანი — ფინლანდიელი ტომით, ახალგაზრდა გენერალი, კარიერისტი, რომელმაც პირველ მოსვლისთანავე გამოგვიცხადა, რომ ვინც რამეთი შეცოდა ცხრაას ხუთში, ყველამ აუცილებლად უნდა მოინანიოს თავისი შეცოდებაო. მას სწადდა სხვანაირი ელფერი მიეცა ციხე-სიმაგრისათვის, სხვანაირად აემუშაებინა იქ მდგარი ჯარი... სხვანაირი ვარჯიშობა, მეცადინეობა, ხშირი მანევრები... ერთ ამ მანევრებიდან შინ დაბრუნებულს სამართველოდან მომიტანეს კონვერტი. გაგხსენი, წაეიკითხე:

„ბოლბოლკოვნიკუ კლდიაშვილი. ეგო სიატელსტვო გრაფ ვორონცოვ-დაშკოვ ნაშოლ სვოევრემენიმ ჩტობი ვი პოდალი ოტსტავკუ“.

კეთილი. მადლობა ომერთს, რომ ამით ვრჩები... მეორე დღესვე შევიტანე სამსახურიდან გადადგომის განცხადება. ნაწილის უფროსმა აქაც არ მიატოვა თავისი თაღლითობა. შემხმომ თავის კაბინეტში და დიდი მწუხარებით მომმართა, რომ იგი მეტად შეწუხებულია ამგვარი მოწერილობით, რომ მას აოცებს სამსახურიდან დათხოვნა ისეთი თვალსაჩინო შტაბ-ოფიცრის, როგორიც ვითომც ვი-

ყავი მე, რომ ჩვენმა უფროსებმა არ იციანო სწორი დაფასება მო-
სამსახურის.

— თქვენი დათხოვნა! ეს ისეთი შეცდომაა, რომ პეტიცია ^{ქრქუნი} ^{ქრქუნი} რევი, ჩემს თავს არ ვუჭერებ!.. ვერასგზით ვერ გამიგია რა მიზე-
ზით, რა მიზეზით... ვერ გამიგია ვის უნდა ექნა ეს!.. ეჭვი კი მაქვს...
თქვენ ნამეტანს ენდობით პოლკოვნიკ მდივანს; მეტს რამეს ეტყო-
დით და იმანაც ისარგებლა თქვენი გულახდილობით... კი, ძალიან
ეჭვი მაქვს, რომ ეს მისი ნამოქმედარია!

გამეცინა, მდივანზე აქვს ეჭვი! ჩემს უზომო ქებაშია! წუხს
გადამეტებით ჩემს დათხოვნას! ამტყუნებს უფროსებს! ეს ყოველი-
ვე ისეთი ტლანქი საქციელი იყო, რომ ააშკარავებდა ამ ყოველად ზნე-
დაკარგული პიროვნების ცულულტობას.

— უსათუოდ აქ მდივანი ურევია! — გაიმეორა მან.

— არა, მდივანი აქ არაფერ შუაშია!

— რა მინდობა იცით კაცის, დავით სამსონის! ეს გლუპავთ
თქვენ!

— მე ვიცი ვინც არის აქ მიზეზი!

— ვინ? მე ხომ არა? ეგებ ჩემზე გქონდეთ ეჭვი?

— მე არც კი მაინტერესებს ვინ რა მოიმოქმედა ჩემს წინააღმ-
დეგ! მე მაინტერესებს დღეს ჩემი ჯანმრთელობა, თორემ იმის სრუ-
ლიად არ მეშინია, რომ ამ სამსახურს ვტოვებ. მუშაობა ვიცი, არ
მეზარება და თავს კარგად გავიტან. მე კიდეც მოვისვენებ!

მის გუნებაში მატყუებდა. აშკარა იყო, რომ აქ მისი ნამოქმედა-
რი იყო და შემდეგში კიდევაც დანამდვილებით გავიგე ეს. მე
რომ საატესტაციო კომისიიდან გამოვედი, ამ ვაჟბატონმა წარად-
გინა ჩემი ატესტაცია, ატესტაცია ძლიერ კარგი, როგორც მოსამსახუ-
რის. ამას ვერ გადაუხვევდა, რადგან მუდამ ასეთი ატესტაცია მქონ-
და, მაგრამ ქვეშ მიეწერა: „ნე მოგუ რუჩატსია ჩტო ეტოტ შტაბ-
თფიცერ ვსლუჩაე ნაროდნოგო დვიჟენია ოსტანეტსია ვ ნაშის რია-
დას“, ესე იგი პოლიტიკურად არასანდო პირად აღმნიშნა და მეც და-
მითხოვეს სამსახურიდან.

ამის წინათ შემოწმებული იყო ჩემი ჯანმრთელობა, ექიმებმა
იცვენეს საჭიროდ ჩემი გავზავნა წინაკავკასიის მინერალურ წყლებ-
ზე. ზაფხულზე ვიყავ წყლებზე — ეს უკანასკნელი წყალობა იყო
მთავრობისაგან ჩემზე მოღებული. აგვისტოს ჩამოვედი ბათუმში. ამ
თვის დამლევს ჩვენი ნაწილის წლიური დღესასწაული იყო; ჩვეუ-

ლებრივ დიდი წვეულება, დიდი ნადიმი, დიდი ქეიფი. გვარიანად შემთვრალეულმა ნაწილის უფროსმა მიგდო ხელში. *ქეიფენსუა*

— როგორ გუნებაზე ხარა? — მეკითხება ღიმილით. *ქეიფენსუა*

— მშვენიერზე! — მიუხედავად.

— არ იქნებით მშვენიერ გუნებაზე, ტყუილია!

— გარწმუნებთ, მშვენიერ გუნებაზე ვარ!

— მშვენიერ გუნებაზე მაშინ იქნებოდით, ჩემთვის რომ მოგე-
მართნათ და მდივნისათვის თავი დაგენებებინათ. მდივანმა ვერ გი-
შველათ, მე კი გიშველიდით!

— თქვენთან მე არასოდეს არ მოვიდოდი შველის სათხოვნე-
ლად!

— არ მოხვიდოდით? ვითომ რაო?

— რაო და თქვენისთანა პიროვნებას მე არაფრის გულისათვის
არ მივმართავ დახმარებისათვის!

— ხო, ხო, ხო, არ მიმართავდით?! კიდევაც გზა გიჩვენეს!

— გიხაროდეთ! მეც არ ვწუხვარ სრულიად!

— წუხართ, მარა მალავთ! წუხართ, როგორ არ წუხართ! ვიცო
რომ წუხართ!

— გარწმუნებთ, რომ არა! მიხარია კიდეც, რომ თქვენისთანა
პიროვნებას ვშორდები, თქვენისთანა პიროვნებასთან აღარ შექნება
საქმე!

— ოჰო! თქვენ ძალიან სიტყვებს ისვრით! ფრთხილად იყა-
ვით! — წამოიძახა ივანიკი. ღვინისაგან გაწითლებული მისი გა-
დატყვეპერებული სახე უფრო წამოინთო და გადმოქაჩა თვალები.

— ფრთხილად იყავით!

— შეაშინეთ ვინც შეგიშინებიათ! ან რას გელაპარაკებით, ან და
თქვენ რაში გპირდებით ჩემთან ლაპარაკი — კარგს თქვენს შესახებ
ვერაფერს ვერ გაიგონებთ! ეს მგონი თქვენ უკვე იცით!

— კარგად მიცნებართ და იმიტომაც გაგაძევეთ! დიას! გაგაძე-
ვეთ... ხა, ხა, ხა! — გაღიხარებდა ჩემმა მოსაუბრემ.

— იმასაც ვნახავ თქვენ როგორ გაათავებთ! — ეუთხარი და
გავშორდი.

მე თითქმის ვუწინასწარმეტყველე მას. რამდენიმე თვის შემდეგ
იგი გადაიყვანეს ყარსში, იქ გაება რალაცა საზიზღარ საქმეში, მგო-
ნი ფულის გაფლანგვაში, პასუხისგებაში იქნა მიცემული, სამსახუ-
რიდან დაითხოვეს და მალე სული გააცხო.

რამდენიმე თვის შემდეგ ბრძანებაც მოვიდა პეტერბურგიდან
ჩემი სამსახურიდან დათხოვნის შესახებ.

გათავდა ჩემი სახელოო სახსარსადაც. ეს აოთხად ნაწილად
სამწუხარო ის იყო მხოლოდ, რომ ჯანმრთელობა ძლიერ შემცირდა.
შფოთში, შეუწელებელ აღელვებაში გატარებულმა წლებმა თავისი
ქნეს — მომტენეს, ავაღმყოფი გამხადეს. მივატოვე ბათუმში, სიღმრთე
ოცდაექვსი წელიწადი გავატარე და საცხოვრებლად გადავედი ქუთაისში
თაისში, რომლის მახლობლად ჩემი სამშობლო სოფელია, სიმონეთი.

თავი მეთორმეტი

ქუთაისი. მუშაობა ქალაქის თვითმართელობაში. — ქუთაისის სახალხო უნივერსი-
ტეტი. — აკაკი წერეთლის იუბილე. — ვაჟა-ფშაველა იმერეთში. — გუბერნატორ
სლოვაჩინსკის ერობა. — შიმშილი იმერეთის სოფლებში.

ქუთაისში გადმოსვლისას საჭირო იყო იმ პენსიის გარდა, რო-
მელიც მე დამენიშნა, მეშოვა კიდევ რაიმე სამსახური. ბედად, ქა-
ლაქის თვითმართელობაში გაიხსნა ადგილი. ჩემმა კეთილისყოფ-
ველმა კოტე ბაქრაძემ გადასწყვიტა, სხვებთან ერთად, რომ ად-
გილზე მე ვყოფილიყავი მიწვეული. ქალაქისთავად ამ დროს იყო
ქუთაისში ცნობილი ვეკილი დავით ლორთქიფანიძე. მას თურმე
დიდად უქვს ჩემი თავი.

— ვინ დავით კლდიაშვილია? — ეკითხა ლორთქიფანიძეს.

— მწერალი! — მიეგო კოტე ბაქრაძეს.

— შეუძლია კი წერა? მე არ ვიცნობ, არც ვისმესგან გამიგო-
ნია! — ეთქვა ლორთქიფანიძეს.

კოტე ბაქრაძე გაცემით იტყოდა ხოლმე ამას და ახასიათებდა
ჩვენს მოღვაწეებს, რომელთაც არა გაეგებოდათ რა ჩვენი ლიტერა-
ტურის შესახებ.

ჩემი დანიშვნა მეტად გამწედა; ლორთქიფანიძე უარზე იყო,
არ ვიცი ვინ არისო. კოტე ბაქრაძემ, რომელიც გამგეობის წევრი
იყო, იშოვა დრო, როცა დავით ლორთქიფანიძე ავად გახდა და მის
მაგიერ ბრძანება დააწერინა საქმის მწარმოებელს ჩემი დანიშვნის
შესახებ. ლორთქიფანიძე დიდი მეგობარი და პატივისცემელი
იყო ბაქრაძისა და საყვედურის მეტი არა უთხრა რა. მეც შევერჩი
ადგილზე ბაქრაძის ამგვარი მოქცევის გამო.

დაიწყო მოდუნებული ცხოვრება. თან ჩემი ავადმყოფობისაგან
შეწუხებული, თან ახალი უჩვეულო სამსახურთან დაახლოება —

ამაში მიმდინარეობდა ცხოვრება. როცა კარგად ვიყავი — თვითონ
და ხანდახან ლექციებზე სიარული.

ლექციები რუსულ ენაზე იკითხებოდა. გადაგვარების შემდეგ
მდგარ ინტელიგენციას ვერ წარმოედგინა, თუ ქართულ ენაზე შესა-
ძლებელი იქნებოდა ლექციების კითხვა.

საჯაროდ ქართულ ლაპარაკს ათასში ერთი თუ გაბედავდა. მრავალი
ლრმად იყო დარწმუნებული, რომ ქართულ ენაზე სამეცნიერო
შრომის დაწერა, ლექციების გადმოცემა და სიტყვის წარმოთქმაც
შეუძლებელიაო. ჩვეულებად იყო ბოდიშის მოხდა: — ქართული არ
მეხერხება, ნება მიბოძეთ რუსულად ვილაპარაკო.

დღეს ეს ზღაპრად გვეჩვენება. ასე კი იყო; დღეს ზღაპრად გვე-
ჩვენება, როცა ჩვენ გვაქვს მშვენიერი უნივერსიტეტი, სამაგალი-
თო მეცნიერ-მუშაკებით სავსე; გუშინ კი გვეცინებოდა, როცა ივანე
ჯავახიშვილი სიტყვას ჩამოგვიგდებდა ქართულ უნივერსიტეტზე;
მისგან რომ უნივერსიტეტის გეგმა მუშავდებოდა, ფანტაზიად მიგ-
ვაჩნდა და თვით ჯავახიშვილს ფანტაზიორს ვეძახოდით. თავისი თავის
არა გვჯეროდა, თავისი რწმენა გვეკარგებოდა. ნიკო ცხვედაძემ
რომ ახლანდელი სახელმწიფო უნივერსიტეტის შენობა დაიწყო,
მრავალი მკილავი გამოუჩნდა: — გიფიაო, ამბობდნენ ნიკოლოზ
ზებედე-ძეზე, ხიფათს გადაგვიდებს, ფულს ტყუილად მიახარჯავს
და ვილაცას ტყუილუბრალოდ ჩაუვარდება ხელში ამოდენა შენო-
ბაო. „ფანტაზიორი“, საქმის ფანტიკოსი კი გაჯიუტებით გაიძახო-
და: მოვათავებთ, მოვათავებთ და უნივერსიტეტსაც მოვათავსებთ
შიგ! გამოგვადგებაო, ჩვენ გამოგვადგებაო! და აკი გამართლდა ფან-
ტაზია... რწმენა ჰქონდა მას ქართველი ხალხის ცხოველმყოფელო-
ბისა; ამან შეაძლებინა დიდებული საქმე გაეკეთებინა. და მისი ოც-
ნებაც განხორციელდა იმის შემდეგ, როცა რევოლუციამ გაიმარჯვა
და მშრომელი ხალხი სახელმწიფოს სათავეში ჩაუდგა.

მახსოვს მეორე ფანტიკოსმა იაკობ გოგებაშვილმა ჟურნალ
„ივერიაში“ დაბეჭდა წერილი სათაურით — „რანი ვიყავით გუშინ“.
წერილში აღწერილი იყო საქართველოს კულტურული სახე XVIII
საუკუნეში. „ფანტაზიას ეძლევაო, ნამეტანს აქარბებსო, — ისმოდა
მკითხველთა შორის. — მაგგვარი რამ რომ გვექონებოდა, წარჩინე-
ბული ხალხი ვიქნებოდითო; ვინ გვადირსა ჩვენ მაგგვარი კულტუ-
რაო...“ არ გვემბდა ჩვენი თავის, არ გვჯეროდა ჩვენი შემძლებლო-
ბის. იაკობს კი ეს რწმენა ღრმად ჰქონდა გამჯდარი და ამიტომ შე-
სძლო იმ დიადი მოღვაწეობის გაწევა, მან რომ გასწია იანოვსკის,
ზავადსკის, ლევიცკის და ამათ გვარის ხანაში.

ერთი ამ ფანტიკოსთაგანი, რასაკვირველია უფრო მცირე მას-

შტაბით ამითიან შედარებით, გვყვდა ქუთაისში სახალხო უნივერსიტეტის ინიციატორი, ქუთაისში ქართული გიმნაზიის მასწავლებელი ალექსანდრე გარსევანიშვილი. ქართული გიმნაზია თავის გამგედან — დაუფიწყარ იოსებ ოცხელიდან დაწყებული მასწავლებლამდე — შეგროვება იყო ერთგვარი ფანატრონიზმის, ერთგვარი იდეით გატაცებულებით, რომელნიც განსხვავებულ გატაცებით მუშაობდნენ მომავალი თაობის აღსაზრდელად. ერთი ამთგანი იყო გარსევანიშვილიც. მან თავგადადებით განიზრახა ქუთაისში სახალხო უნივერსიტეტის დაარსება. ვინც გაითვალისწინებს იმ დროს, გაკვირვებას მიეცემა უნებლიეთ, თუ როგორ, რა შეუდრეკელი დაჟინებით უნდა ყოფილიყო გამსჭვალული ამის შემსრულებელი ადამიანი. მე დღესაც მიკვირს, როგორ გამოსტყუა გარსევანიშვილმა მთავრობას სახალხო უნივერსიტეტის გახსნის ნებართვა; როგორ მოიპოვა საშუალება ფართო მასასთან მისასვლელად! მთავრობა ალბათ ფიქრობდა — არაფერი გამოვაო და ნებასაც ამიტომ რთავდა. თუ ასე იყო, შეცდა ძალზე, მეტად. თავდაპირველად ჩვენ ძლიერ გვეეჭვებოდა ამ საქმის მოგვარება, მატერიალური საშუალება კიდევ მოიძებნებოდა უნივერსიტეტის მოწყობისათვის — ღიმილით, უნდო ღიმილით წვლილის გამოღებაზე უარს არავინ ამბობდა, — მაგრამ საქმე იყო ლექტორთა, ქართულ ენაზე ლექციათა ჯგუფის შედგენა. როგორც მოგახსენებდით, საზოგადოებრივად ეძნელებოდათ საჯაროდ ქართული ენით გამოსვლა, — სხვადასხვა საგნების კითხვა ხომ უარესი საძნელო გასაბედავი უნდა ყოფილიყო. ასედაც იყო, მაგრამ გარსევანიშვილმა არ მოუსვენა ლექტორებად განზრახულ მისაწვევ პირებს, აღანთო ისინი და... შესაძლებელი გახდა ქუთაისში გახსნილიყო სახალხო უნივერსიტეტი.

დიდებული დღე იყო ის კვირა, როცა ეს უნივერსიტეტი გაიხსნა ქალაქის თეატრში. ხალხი მოაწყდა უამრავი. ლექციებზე დასწრება ბილეთებით — შაური, ორი შაური და აბაზი. დარბაზმა ვერ დაიტია მოზღვავებული ხალხი. უმეტესობა ნოქრობა, დაბალი მოსამსახურენი და მოხელები იყვნენ. უნივერსიტეტის გამგეობის თავმჯდომარემ, ცნობილმა ვეჟილმა მოსე ქიქოძემ და მისმა მოადგილემ, საქმის ინიციატორმა ალექსანდრე გარსევანიშვილმა მხურვალედ მიულოცეს დამსწრე საზოგადოებას ასეთი დაწესებულების შექმნა, როგორიც სახალხო უნივერსიტეტი.

უნივერსიტეტის საქმე ძლიერ კარგად მოეწყო. შედგა ღონიერი ჯგუფი ლექტორთა. მშვენიერი ლექტორები გამოდგნენ, მშვენიერი ქართულით მოლაპარაკენი, ქართულის კარგად მცოდნენი. ლექციები იმართებოდა რეგულარულად ყოველ კვირას შუადღისას. ლექცი-

ების კითხვა თავდებოდა მუსიკალური განყოფილებით კარგად შე-
ტად კარგად აწყობდა გარსევანიშვილი, თვითონ მუსიკოს-მკვლევარ
და მუსიკოსი — ვიოლინოზე უკრავდა.

ამ სახალხო უნივერსიტეტმა დიდი სიმპათია მოიპოვა საზოგადო-
ებაში, და რა თქმა უნდა, დიდი სასარგებლო რამ იყო, როგორც
მასებში განვითარების შემტანი. აქ იკითხებოდა ლექციები პოლი-
ტიკური ეკონომიიდან, კულტურის განვითარების ისტორიიდან, ჰი-
გიენაზე, საზოგადო ლიტერატურიდან და ამგვარები. მან კარგა ხანს
იარსება. მისი მუშაობა შეწყდა ომის დაწყებისას.

განსხვავებული ინიციატივის მქონე იყო აგრეთვე ჩვენი ძვირ-
ფასი ნიკო ნიკოლაძის და, ეკატერინე ნიკოლაძე. საყურადღებოა და
არ დასავიწყარი ის შრომა, რომელიც მას გაუწევია ქუთაისში კულ-
ტურული მუშაობის გასაშლელად. მე პირდაპირ მავიწყდებოდა ჩე-
მი ავადმყოფობაც, მოღალაც, როცა პატივცემული კატო შეგვა-
ტყობინებდა, რომ განზრახულია ამა და ამ დროისათვის ბავშვთა
დილაო და გვიწვევდა სამუშაოდ. რა სასიამოვნო სანახავს წარმოად-
გენდა სიცოცხლით სავსე ბავშვების თავშეყრილობა, მათი ყიყინი,
მზიარულება, ხალისიანობა! რა ალტაცებით ემზადებოდნენ მომავა-
ლი დღისათვის! ლექსების კითხვა, მუსიკა, წარმოდგენა საბავშვო
პიესებისა — ეს ისეთიარად იტაცებდა ბავშვებს, რომ დაღალვას
არ გრძნობდი მათთან მუშაობაში, მათი გაწრთვნის დროს. უნდა
ენახა ადამიანს რა ენერგიით მუშაობდა პატივცემული კატო ამ ბავ-
შვების გასაწაფავად, რა სიყვარულით ეპყრობოდა ამ გიჟ ნორჩობას.
მისი წახალისებული ქუთათური მანდილოსნები მხურვალე შემწე-
ობას აძლევდნენ მას ამ მუშაობაში. მასთან იყვნენ ყოველთვის მა-
რიამ ვარდოსანიძე, მელანია გველესიანისა, ელენე ხელთუფლი-
შვილი, მარიამ ლორთქიფანიძისა და განსაკუთრებით ექიმ ჩარკვი-
ანის მეუღლე, იადვიგა კონსტანტინეს ასული ჩარკვიანისა. ეს უკა-
ნასკნელი ხელმძღვანელობდა მუსიკალურ განყოფილებას და მერე
რარიგად! ბავშვებიც და ჩვენც, მომწყობნი, ალტაცებაში მოვდი-
ოდით მისი მაყურებელნი. იგი იყო ტომით პოლონელი, მშვენიერი
ქართულით მოლაპარაკე, მუსიკის დიდი მცოდნე და გამოცდილი
მასწავლებელი. მისი აქ მუშაობა მძლავრად იტაცებდა ბავშვებს და
ჰქონდა დიდი აღმზრდელობითი მნიშვნელობა. ასეთი დილა ყოველ-
თვის ზედმიწევნით კარგად ტარდებოდა, მაგრამ ამათში განსხვა-
ვებული იყო დილა საბავშვო ჟურნალ „ჯეჯილის“ ოცდაათი წლის
თავის არსებობის აღსანიშნავად. ეს იყო საუცხოო გრძნობით და
ღრმა სიყვარულით მიკვებება მოზარდი თაობისაგან მასზე მზრუნავ,
მათ საკეთილო მომავლისათვის მომუშავე გამომცემლობისა და მი-

სი თანამშრომლების მიმართ. ანასტასია თუმანიშვილი-წერეთლისა
ამ დღეს ღირსეულად იქნა სიყვარულით დაჯილდოებული მისი ქუ-
რნალის ნორჩი მკითხველებისაგან.

ქართული
საზოგადოებრივი
საბავშვო

ქართველობამ, დიდმა და პატარამ, იცის თავისი მოამაგის და-
ფასება, ყველასი თუ არა, ზოგიერთის მაინც. ასეთი რამ იყო ის
დღეები, როცა ქართველობა დღესასწაულობდა თავისი საყვარელი
აკაკის მოღვაწეობის ორმოცდაათი წლის შესრულებას. თბილისი
საგანგებოდ მიეგება ამ დღეს დიდებულ მგოსანს; ახლა ქუთაისი
შეუდგა მზადებას პოეტის დღესასწაულისათვის; ქუთაისი ეპირე-
ბოდა განსხვავებულად მიგებებოდა თავის მოჭირნახულეს და ამი-
ტომაც ადრიანად შეუდგა მზადებას. დღესასწაულის მომწყობი კო-
მიტეტის თავმჯდომარედ ამორჩეული იქნა მოსე ქიქოძე; მის ამხა-
ნაგად, ჩემდა საბედნიეროდ, მე. კომიტეტში მონაწილეობას ღებუ-
ლობდნენ მრავალი მანდილოსნები და მამაკაცები. ყველა გულით
მონდომებული იყო, რომ დღესასწაული ბრწყინვალედ ჩატარებუ-
ლიყო და ყოფილიყო ნამდვილი და სათანადო იმ სიყვარულისა, რო-
მელსაც გულში ატარებდა დიდებული მგოსნისადმი ყოველი ქარ-
თველი; და ამის გამო დღესასწაულმაც ბრწყინვალედ ჩაიარა.

პირველად აკაკი ათას რვაას დოხმოცში ვნახე. ამ წელიწადს კი-
ევში გავათავე გიმნაზია, არდადაგებზე სახლში ვიყავი და აგვისტო-
ში ისევ ვბრუნდებოდი კიევში, რომ იქიდან წავსულიყავი მოსკო-
ვში სამხედრო სასწავლებელში. რიონის სადგურზე ჩემი თავი ჩა-
აბარეს ვინმე ანდრია კაპანაძეს, თბილისში მიმავალს. ეს ანდრია
კაპანაძე იყო აკაკის დიდი პატივისმცემელი და მეგობარი, რომე-
ლიც აკაკისთან ერთად იმ დროს ეფათურებოდა აკაკის მიერ ჭიათუ-
რაში აღმოჩენილ შავიქვის მოწესრიგების საქმეს. კაპანაძე, საოცარ-
ი ტკბილი ადამიანი, გზაში უმეტეს წილად, აკაკის შესახებ ლაპა-
რაკობდა; ეტყობოდა ნათლად, რომ მას აკაკი უსაზღვროდ უყვარ-
და. ამიტომაც იყო, რომ ხელს უმართავდა თავისი შეძლებით, თავი-
სი ჭონებით. ქუთაისში აკაკი უნდა ჩამოსულიყო საჩხერიდან. მაგ-
რამ არ ჩამოსულა და კაპანაძე თბილისში გაბრუნდა. მე თავის სახლ-
ში მიმიყვანა, ალექსანდროვის ბაღის პირდაპირ (აქვე იყო მისი სა-
ხელოსნო. თერძი იყო). მეორე დღეს საღამოს აკაკიც ჩამოვიდა. მე
გულისფანცქალით შევეყურებდი მალალ, რაღაც განსხვავებული
ტკბილი ხმით მოლაპარაკე ადამიანს. თვითონ კაპანაძე, მისი მეუღლე,
მოსამსახურეც, ყველანი განსხვავებული პატივისცემით ეპყრობოდ-
ნენ მას. აკაკი მეტად ხალისიანად იყო და ხალისიანად ელაპარაკებოდა
ყველას. ჩემს სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა მისი დანახვით; მე უკ-
ვე კარგად ვიცნობდი მის ლექსებს. სხვებთან ერთად მეც გამომელა-
ვე

პარაკა, მკითხა თუ სად ვსწავლობ, საით მივდივარ... მე ვუთხარი, რომ კიევში ვსწავლობდი და ახლა მოსკოვში მივდივარ სასწავლებელში.

— გარუსების დასათავებლად?! — მხიარული სიცილით მითხრა აკაკიმ.

— არა, მე არ გავრუსდები! — მიუვგე.

— ვნახოთ... ვნახოთ! — ისევ სიცილით მითხრა მან.

შემდეგ აკაკის ხშირად ვხვდებოდი ბათუმში.

აკაკის დღესასწაულის მოწყობისათვის თავს როგორ დავიზოგავდი. მუშაობა მართლაც სამძიმო იყო, თავის გასართმევი. ყოველი დაწესებულება, ყოველი ჯგუფი მოწადინებული იყო შესაფერი-სად გამოსულიყო დიდებული ადამიანის წინაშე და შესაფერი-სად, შნოიანად გამოესახა თავისი ის პატივისცემა და სიყვარულ-საყვარელი მგოსნისადმი, რომელიც გულში უღვივოდათ. თითქმის ყოველ საღამოს იმართებოდა ამა თუ იმ ჯგუფის კრება გამოსარ-კვევად, თუ რა სახით უნდა მიეღო ამა თუ იმ ჯგუფს მონაწილეობა. ადმინისტრაციამ ხელი არ შეგვიშალა ამ კრებების ნებადართვაში; შევატყობინებდით მხოლოდ, რომ კრება იქნება ამა და ამ დღეს, ამა და ამ ადგილას. კრებები მუდამ სტანდერტული იყო: აქ გაისმოდა ერთგვარი სიტყვა, იხატებოდა ის გულწრფელი, ღრმა სიყვარული, რომელსაც ხალხი ატარებდა საყვარელი მგოსნის მიმართ თავის გულში. მახსოვს ნოქართა ერთი ჯგუფის კრებაზე რამდენიმე ნოქა-რი ცხარე საყვედურით გამოვიდა, რომ განზრახვა არისო საზეიმო ეტლში აკაკის ქალები ჩაუჭინონო; ჩვენ პროტესტს ვაცხადებთ ამ-გვარ სანახაობაზე და მგოსნის დამამცირებლად მიგვაჩნია ამგვარი რამ თანხლებათ. — ავუხსენით მათ, რომ ეს ქალები გამოსახვენ მუ-ზებს და საჭირო შეიქნა იმის განმარტებაც, თუ რა არის მუზა. პრო-ტესტანტებმა თქვეს, რომ ჩვენ არ ვიცოდით ამ მუზებზე არაფე-რიო, გვწაღდა ჩვენი წარმოდგენა მგოსნის ზნეობაზე არ შელახუ-ლიყო!

სადღესასწაულოდ დანიშნული დღე ახლოვდებოდა. რამდენიმე დღით ადრე აკაკიც ჩამოვიდა ქუთაისში.

საოცარ სურათს წარმოადგენდა ქალაქის გამგეობის დიდი დარბა-ზი დღესასწაულის წინა საღამოს. იქ იყო დანიშნული ადგილი, სა-დაც უნდა გამოცხადებულიყვნენ მომლოცველნი. ვეება დარბაზი აივსო დელეგატებით; ვისგან არ იყო, საიდან არ იყო წარმომადგე-ნელი! ძლივს, როგორც იქნა, წესრიგი შევიტანეთ დელეგატთა სიის შედგენაში.

მეორე დღეს ის ქუჩები, რომლით უნდა გაეტარებინათ მგოსანი თეატრამდი, დილიდანვე გაქედილი იყო ხალხით. თითქმის შუადღე იყო, როცა საგანგებოდ მორთული ეტლით აკაკი წამოიყვანეს მგოსანი როსაკენ. ლანდო, მგოსნის წამოსაყვანად, თავაზიანად გუბერატორმა გამოგვიგზავნა; მეეტლედ იყო ქუთაისში ცნობილი მეეტლე, ამხანად მოხუცი, მელია, ის მელია, რომელსაც მამია გურიელმა უთხრა ერთხელ: „შენ რომ ელი მელიაო, ძალზე შემომმელიაო“. მოხუცმა მეეტლემ მტკიცედ გამოგვიცხადა, რომ აკაკი დღეს მე უნდა ვატარო და რომ ამას ვერავის დავუთმობო. ერთიანად თეთრში გამოწყობილი, ეტლში თეთრი ცხენებით თეთრი მოწყობილობით, თავისი გრძელი, თეთრი წვერით — მელია და მისი ეტლი მშვენიერი სანახავი იყო. ეტლის საფეხურებზე იდგნენ ქალაქისთავი დავით ლორთქიფანიძე და საიუბილეო კომიტეტის თავმჯდომარე მოსე ქიქოძე. ქუჩების ნაპირები ხალხით იყო შემოსილი; ფანჯრები, აივნები, სახურავები სავსე იყო ხალხით. ხმაური, მისალმება, ვაშას ძახილი, ყვავილების სროლა შეუწყვეტელი. აქ იყო მოტანილი გულწრფელი, ღრმა სიყვარული მოხუცი მგოსნისადმი. ამგვარივე გულწრფელი, უადრესი სიყვარულობით იყო გაქედნთილი ყოველი სიტყვა, რომლით დელეგატები მიმართავდნენ საყვარელ მგოსანს. შრავალი მშვენიერად ნათქვამი სიტყვა იყო, მაგრამ ამათში რაღაც განსხვავებული რამ იყო, ბაღდათელმა გლეხმა რომ მიმართა. მაღალი, განიერ მხარბეჭიანი, შუახნის, სასიამოვნო კილოზე მოლაპარაკემ აკაკის უთხრა:

— წიგნის უცოდინარი კაცი გახლავარ, ბატონო, მიწის მუშა. ბავშვები კი დამიდიან სასწავლებელში. სამუშევიდან დაღლილი რომ ვბრუნდები სახლში, ხანდახან ბავშვები იქვე წიგნს კითხულობენ ხოლმე ხმამაღლა; ხშირად კაი რაღაც მომესმება, გულს იამება და როცა მიკითხავს ბავშვებისათვის თუ რა წაიკითხეს ისე კარგი რომ იყო, პასუხად მიმიღია, — აკაკის ლექსიაო. ტკბილია ის თქვენს ნათქვამი, გულს ხედება ძალიან; გლოცავთ საწყალი ხალხი თქვენი კაი თქმისათვის და გისურვებთ ხანგრძლივ სიცოცხლეს, არც შემდეგ შეგძულებოდეს ჩვენისთანა საწყალი ხალხი!

ეს ისეთი მშვენიერებით თქვა ამ კაცმა, რომ აკაკი უცნაურად აღელვა, თვალები ცრემლებით აუვსო; აღელვებულმა მხურვალედ გადაეხვია და გადააკოცნა იგი.

მეორე დღეს მე და ივანე პურადაშვილმა ვინახულეთ აკაკი. იგი შეტად კარგ გუნებაზე იყო და კიდევ კარგ გუნებაზე დადგა, როცა ვადავეციით თეატრიდან შემოსული ათასი მანეთი.

— გარწმუნებთ, აქედან ხვალ ჩემს ჯიბეში ბევრი დარჩება! — თქვა მან. — ვალები უნდა გადავიხადო.

ქუთაისმა სათანადოდ სცა პატივი თავის ძვირფას მგოსანს. რამდენიმე ხნის შემდეგ ქუთაისის საზოგადოებას შეძლება მიეცა ეს იამოვნებინა მეორე დიდებული მგოსნის პირადი გაცნობით და მისგან წარმოთქმული მისაღმებით დამტკბარიყო. ეს იყო ვაჟა-ფშაველას პირველი სტუმრობა დასავლეთ საქართველოში.

დასავლეთ საქართველოში ერთ ხანად ძლიერ ნაკლებად იცნობდნენ ვაჟას. ერთხელ ბათუმში ექიმ გრიგოლ ელიაშვილს ოჯახში საგანგებოდ საღამო გაემართეთ, ვაჟა რომ გაგვეცნო საზოგადოებისათვის. წაკითხული იყო ვაჟას „გოგოთურ და აფშინა“. პოემამ ვერ მოახდინა დიდი შთაბეჭდილება. უმეტესობას ეუცხოვებოდა მისი ენა. რამდენიმე წლის შემდეგ ქუთაისის თეატრში აუარებელი ხალხის წინაშე წაკითხულ იქნა ლექცია ვაჟას შემოქმედების შესახებ და განსაკუთრებით „გველის მჭამელის“ შესახებ. ლექციამ დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა მსმენელებზე. ბევრს უკვირდა და კითხულობდნენ — ხომ არ აზვიადებს ლექტორი ასეთ შემოქმედებად რომ სახავს ვაჟასო? ამის შემდეგ ბ. კრი დაინტერესდა და შეუდგა ვაჟას პოეზიის გაცნობას.

დიდებული მგოსანი კი დაფლეთილი ჩოხით მიწას ხნავდა მთაში და თითო კაპიკს ღებულობდა თითო სტრიქონში — ამასაც არა ყოველთვის.

ქუთაისში ყოველ წლებით იმართებოდა საღამო ილია ჭავჭავაძის დაბადების დღეს. ერთხელ საღამოს გამმართველმა კომიტეტმა გადაწყვიტა, საღამოს მონაწილეთა შორის მოეწვია ვაჟაც და ამით საზოგადოებისათვის გაეცნო იგი. საკითხი დაისვა — რარიგად მოქცეულიყო კომიტეტი, რადგანაც ვაჟას რიგიანი ჩოხა-ახალუხი არ აქვსო და ჩამოფლეთილი როგორ დავანახოთ საზოგადოებასო. გადაწყდა ასი მანეთი გაგზავნოდა ვაჟას, რომ შეეკერა ახალი ჩოხა-ახალუხი და ისე ჩამოსულიყო.

დანიშნულ დღეს ვაჟა ეწვია ქუთაისს და გამოწყობილი მივიდა პეტრე ყიფიანთან.

— ძალიან გამოჩინებულხარ ვაჟას ჭირიმე! ახლა კი ვაჩვენებთ შენს თავს ქუთაისს! — მისებური ხარხარით შეხვდა პეტრე ყიფიანი ვაჟას. ვაჟა კი ოდნავ იღიმებოდა.

საღამოზე სული ამოართვეს პოეტს იმდენი ლექსი ათქმევინეს. ვაჟაც თავზიანად ლექსს ლექსზე ამბობდა და აღტაცებაში მოჰყავდა ხალხით გატენილი თეატრის დარბაზი. საღამოს შემდეგ გაიმარ-

თა ვაჟას საპატივსაცემო ბანკეტი, რომელსაც აუარებელი ხალხი დაესწრო. ყველა ქება-დიდებას ასხამდა ვაჟას, მაგრამ ვერასდროს ვერ აღელვეს იგი. მაღლობას უძღვნიდა მის მაღიღებელს და იყო ისე თავდაჭერილი, ყუჩი, განდიდებას ამორებული ვაჟასთან ამშვენებდა და საყვარელ ადამიანად ხდიდა.

მეორე დღეს მრავალრიცხოვანმა საზოგადოებამ ვაჟას ქუთაისში ყოფნის სამახსოვროდ გადაიღო სურათი. საღამოს მივაცილეთ სადგურამდი და გავისტუმრეთ თბილისში. სადგურისაკენ მიმავალმა, სხვათა შორის, მითხრა:

— ახირებული ადამიანია ეს ჩვენი აკაკი! დამიწერა „ენას გიწუნებ, ფშაველო“. კაცო, მე ამ ჩემი ენით მომწონს თავი, თორემ სხვა რა არის ჩემს ლექსებში და პოემებში! თუ ენაც დასაწუნია. მაშ ალარაფერი ყოფილა და ბარემც ასე თქვი პირდაპირ და ის იქნება! უცნაური კბენა იცის ხოლმე! — ამას საოცარი გულისტკივილით ამბობდა დიდებული ვაჟა.

საოცარი იყო ეს ადამიანი: იმდენი ქება-დიდება, მოწონება ესმოდა, მაგრამ იგი ისევ უბრალო, თავდაბალი ვაჟა იყო; საყვარელი ვაჟა, გაჭირვებაში მყოფი, ვაჭკაცურად მებრძოლი ამ გაჭირვებასთან, რომელშიაც კიდევაც დალია თავისი კურთხეული სული.

* *

ამ ხანებში ქუთაისის გუბერნატორად იყო გენერალი სლოვოჩინსკი, ტომით პოლონელი, რუსეთის თვითმპყრობელობის თავდადებული მოსამსახურე, პიროვნება, რომელსაც მხოლოდ თავისი თავი ახსოვდა, უადრესად კარიერისტი. ვერაფერი საქმეი სახელი ჰქონდა დამსახურებული ერევნის გუბერნიის იყოფნის დროს, სადაც სდევნიდა სომხებს; ვერაფერი სახელი ჰქონდა დამსახურებული ბათუმის ოლქის მმართველად ყოფნის დროს, როცა სასტიკად ეპყრობოდა მუსულმან ქართველებს; ამით იშოვა მან გუბერნატორობა და გენერლობაც. ქუთაისის გუბერნატორობის დროს იგი უფრო ეშმაკურად იქცეოდა. აქ უფრო თავაზიანი იყო ვითომ, რასაკვირველია, გარეგნულად. მეცადინი იყო კარგ განწყობილებაში ყოფილიყო აქაურ ინტელინგეციასთან, მოწადინებული იყო, ვითომ მასთან ერთად ემუშავნა გუბერნიის საკეთილდღეოდ. რასაკვირველია, ეს თაღლითობა იყო — ყველამ ეს კარგად იცოდა. ერთი ამ თაღლითობათა რიგიდან შესანიშნავი იყო მისი განზრახვა: ერობის შემოსაღებად საკითხის აღძვრა. დიდი რიხით შეუდგა გუბერნიის სამმართველო ყრილობის მოწყობას, რათა ერობის შემოღების საკითხი სავსებით ამოწურული ყოფილიყო და მჭიდრო ნიადაგზე და-

ყენებული, რომ უმაღლეს მთავრობას უეჭველად მიეღო და დაე-
მტკიცებინა გუბერნატორის შუამდგომლობა-წარდგენა. სამმართველოს დარბაზი ძლიერ იტევდა სათათბიროდ მოწვეულთ;
მრავლად იყვნენ მოწვეული მაზრებიდან ადგილობრივი მცხოვრებ-
ნი. არ ვიცი რა მოსაზრებებით, სხვებთა შორის მეც ვიყავი მიწვე-
ული; სლოვოჩინსკის თვითონ ეთქვა, რომ მეც ვყოფილიყავი მიწვე-
ული; იგი მიცნობდა კარგად ბათუმიდან. გაკვირვებული ვიყავი
ამ მიწვევით, მაგრამ ძლიერ გამეხარდა, რადგან შემთხვევა მეძ-
ლეოდა ახლო დამენახა ყრილობა და მომესმინა იქ ნალაპარაკები.

როგორც ვთქვი, გუბერნიის დარბაზი ძლიერ იტევდა ყველა
მოწვეულთ, რომელნიც უსხდნენ გრძელ მაგიდას, რომელზედაც ეწ-
ყო ქალაქი და ფანქრები. კრება გახსნა თვითონ სლოვოჩინსკიმ
მოკლე სიტყვით, რომელშიც იგი იმედს გამოთქვამდა, რომ ეს მუ-
შაობა უნაყოფოდ არ ჩაივლიდა, რომ იგი ამისათვის მიიღებდა ყო-
ველნაირ საშუალებას უმაღლეს მთავრობასთან. კრებები იმართებო-
და ყოველ საღამოს ერთი კვირის განმავლობაში. თავმჯდომარეობ-
და ყოველთვის თვითონ სლოვოჩინსკი. წარმოთქმული იყო მრავა-
ლი სიტყვა ერობის შემოღები' საჭიროების შესახებ; დასურათებუ-
ლი იყო გუბერნიის მდგომარეობა, სოფლის უმწყო მდგომარეობა
და ამგვარები. განსაკუთრებული ყურადღება მიიქცია ზუგდიდის
მაზრის უფროსის, კაპიტან ლავროვის მოხსენებამ. ეს ლავროვი წი-
ნათ, რუსეთში ყოფნის დროს, მუშაობდა თურმე ერობაში და სა-
ერობო საქმეებს კარგად ვაცნობილი იყო. ჩვენები გულით არ ეკი-
დებოდნენ მაინცდამაინც ამ ყრილობას, რადგან თითქმის არავის
სწამდა, რომ რაიმე ხეირი გამოყოლოდა, რაიმე იოტის ოდენა
ცვლილება შეეტანა ცხოვრებაში. ყველას ეს მოსატყუებელ რამედ
მიაჩნდა და ბოლოს ეს მართალიც გამოდგა. გათავდა ყრილობა და
მოკლე ხნის შემდეგ სრულ დავიწყებას მიეცა ქუთაისის გუბერნა-
ტორის განზრახვა ერობის შემოღების შესახებ.

ეს იყო მხოლოდ მორიგი მოტყუება დასანახავად, რომ ჩვენზე
ფიქრობენ, ჩვენთვის ზრუნავენ და სწაღიათ საზოგადოების სურ-
ვილის გაგონება და დაკმაყოფილება.

თუ ერობის შემოღებამ ჩაილულის წყალი დალია, სამაგიეროდ
სლოვოჩინსკიმ დააკმაყოფილა საზოგადოება იმითი, რომ არ გადა-
ელობა, ხელი არ შეუშალა ქუთაისში ქართული გაზეთის გამოსვლას.

რაც ერთ დროს ცნობილი, ქუთაისში გამომაველი „შრომა“ დაი-
ხურა, მას შემდეგ ქუთაისს არ ღირსებია თავისი გაზეთი. „შრომა“
ძალათი იყო ხრიკიანი გზით მოსპობილი: გააუქმეს მისი ცენზურა
ქუთაისში; გაზეთი უნდა გატარებულიყო უსათუოდ თბილისის ცენ-

ზურაში. თბილისელი ცენზურისაგან ამოშლილი ადგილების შევსება ყოვლად მოუხერხებელი ხდებოდა; გაზეთი წესიერად ვერ გამოდიოდა; ხან დაგვიანებით, ხან ნაკუწ-ნაკუწად; გაზეთის გამოცემა ყოვლად აუტანელ მძიმე პირობებში მოექცა, რასაც მძიმე პირობები იყენენ სრულიად შეეჩერებინათ იგი. „მთავრობის მხრიდან აუკრძალავს, არ მოუსპია; იგი თავისი ნებით შეჩერდა“ — მთავრობას უმანკოდ გამოჰყავდა თავი. ამის შემდეგ ქუთაისის ქართული გაზეთი არ ღირსებია, როგორც ვთქვი. ახლა კი მიეცა ხსნა. ქუთაისის ინტელიგენციის ერთმა ჯგუფმა მოიპოვა საღსარი და შეუდგა გაზეთის გამოცემას. გაზეთს ერქვა „კოლხიდა“. გაზეთმა მრავალი თანამშრომელი შეიძინა, ბევრი გამოცდილი ლიტერატორი და ამის გამო მრავალი მკითხველიც. გაზეთს საკმაო გავრცელება ჰქონდა და კარგა ხანსაც იარსება.

ქალაქის გამგეობაში სამი წლის სამსახურის შემდეგ გადავედი შავიქვის მრეწველთა საბჭოში. აქაური მუშაობა სრულიად სხვა ხასიათისა იყო. ვიყავი საქმის მწარმოებლად — ჩაფლული ძველ და ახალ ქალაქებში. მაგრამ ამას არად ვაგდებდი. საბჭოში ყოფნა უკვე იმითი იყო კარგი, რომ საბჭოს შემადგენლობა იყო პირველხარისხოვანი ჩვენი საზოგადო მოღვაწეებისაგან. თავმჯდომარედ იყო გიორგი ზდანოვიჩი, მისი მოადგილე — კიტა აბაშიძე. ზდანოვიჩის ავტორიტეტი აქ უსაზღვრო იყო. ყველანი ღრმა პატივისცემით იყვნენ გამსჭვალულნი მისდამი. მან ეს კარგად იცოდა, მაგრამ თავდაპირილი იყო და ყველას სადად და სრული კეთილი განწყობილებით ეპყრობოდა. მას უკიდურესად უყვარდა ის საქმე, რომლის სათავეში იდგა და გატაცებით მუშაობდა. ოცნებობდა ჭიათურა გადაექცია სამაგალითო საჩვენებელ პუნქტად, როგორც სამრეწველო ადგილი და როგორც მომავალი ქალაქი. მისი მუყაითობით იმ მოგების თანხიდან, რომელიც საბჭოს ჰქონდა, მოწყობილი იყო სასწავლებლები, მშვენიერი საავადმყოფო, საფერწლო პუნქტები; ოცდახუთი ათასი მანეთი ყოველწლიურად გადადებული იყო მოსწავლეთა სტიპენდიებისათვის; დიდძალი ფული იხარჯებოდა გზების კეთებაზე, წყალსადენისათვის და ელექტრონით დაბის განათებისათვის. აქ შემოღებული იყო მუშათა დამხლვევი სალარო; სალაროს პირობების გასაცნობად დაიბეჭდა ცალკე წიგნაკი მუშების შორის დასარიგებლად. მე მხვდებოდა ჭიათურაში ხანდახან სიარული საბჭოს მდივნის მაგიერ და მქონია შემთხვევა ახლო მენახა ზდანოვიჩის მუშაობა ჭიათურაში. მშვენიერი სანახავი იყო იგი მუშების წარმომადგენელთა შორის, მისი მუსაიფი მათთან, მუსაიფი გულწრფელი მათთვის მზრუნველი ადამიანისა. თავდაპირილი, მშვიდობი-

ანი. რისხვა იყო, როცა ააღელვებდნენ; ამ დროს იგი ნამდვილი მჭევრმეტყველი იყო, ენამახვილი, შეუბრალებელი, შემმუსვრელი, ამაღელვებელი. საერთოდ კი დინჯი, აუჩქარებელი, განსწორებული ნების პატრონი, დიდად განვითარებული. ფიცხი იყო, მაგრამ მის კეთილ გულს რომ იცნობდნენ საბჭოს თანამშრომელი, ამ სიფიცხის დროს ჩადენილ გადამეტებას არად თვლიდნენ, მით უფრო, რომ დაწყნარებული იგი თვითონ ესწრაფოდა ჩადენილი შეცდომის გამოსწორებას. იგი სიყვარულით იყო შემოსილი იმ წრეში, რომელშიც მოხვდებოდა. მიშო ყიფიანმა მითხრა, რომ ციმბირში ყოფნის დროს ჩვენ და პოლონელ ციმბირელებს ჩხუბი მოგვდიოდა იმის შესახებ, თუ ვის ეკუთვნის ზდანოვიჩიო: პოლონელები თავგამოდებით აცხადებდნენ, რომ ზდანოვიჩი მათია, პოლონელი; ჩვენ ქართველები, გაცხარებით ვედავებოდით, რომ ზდანოვიჩი ჩვენია, ქართველია, ქართველი დედის შვილიო. ცოცხალი ბუნების პატრონი, იგი სტუდენტობის დროს მჭიდროდ იყო ჩაბმული მოძრაობაში, თავგამეტებული მუშაკი იყო მთავრობის მოწინააღმდეგე წრეებში. როცა იგი დაიჭირეს ამ მუშაობისათვის, დაამწყვდიეს პეტროპავლოვკაში, დედამისი მივიდა პეტერბურგში და მოიწადინა მისი განთავისუფლება. ზდანოვიჩმა დედამისს, რომელიც ღრმად უყვარდა, გამოუცხადა, რომ სამიღღემჩიოდ დამკარგავო თუ შენ ვისმეს სთხოვ ჩემს განთავისუფლებას და ჩამომაშორებ ჩემს ამხანაგებსო. გულდამწუხრებული დედა იძულებული იყო დამორჩილებოდა მტკიცე განცხადებას და გულდამწვარი გამობრუნებულ იყო სახლში. რუსეთის მოწინავე წრეში დიდი სახელი და პატივისცემა ჰქონდა მას შეძენილი. ცხრაას სამში, პეტერბურგში, ბასეინის ქუჩაზე საიდუმლო კრება იყო პოლენოვის ბინაზე, და როგორც ზემოთ აღვნიშნე, ლუარსაბ ანდრონიკაშვილი მოხსენებას აკეთებდა ბათუმის მუშების გასამართლების შესახებ, რომელთაც ცხრაას ორში მოუხდათ ჯართან სისხლიანი შეტაკება; მოხსენებას დაესწრნენ მოწინავე ლიტერატორები, ვეჟილობა, ჟურნალისტები, საზოგადო მოღვაწეები. იმ დროს ზდანოვიჩი პეტერბურგში იყო ახალი ჩამოსული. კრებაზე იგი მოგვიანებით მოვიდა. თვალწინ მიდგას ის რომ შემოიყვანეს დარბაზში და მოათავსეს იქ, სადაც უწარჩინებულესნი ისხდნენ.

მის კაბინეტში ვის არ ნახავდით მოსალაპარაკებლად მოსულს! სხვათა შორის, მახსოვს, ქუთაისში მას ესტუმრა სათათბიროს წევრი ცნობილი დეპუტატი შინგარიოვი, რომელიც კრავივით დაყვებოდა ზდანოვიჩს და ეცნობოდა აქაურობას. მახსოვს მის კაბინეტში მოუსვენრად რომ მიდი-მოდიოდა კერენსკი. სხვათა შორის, კერენ-

სკისთან ლაპარაკი გაიმართა საქართველოს რუსეთთან დამოკიდებულების შესახებ; კერენსკიმ ისეთნაირი განწყობილება გამოავლინა, რავე საქართველოსადმი, რომ ზდანოვიჩს გული მოუვიდა და მკაცრად უთხრა კერენსკის:

— ალექსანდრ ფედოროვიჩ, თუ თქვენ ამგვარი შეხედულებებისა ხართ საქართველოზე, უმჯობესი იყო აქ ფეხი არ დაგედგათ!

კერენსკიმ ჩაღუნა თავი, ააპარპალა თავისი ბეცი თვალების ქუთუთოები და ბოდიშის მაგვარი სიტყვებით ალაპარაკდა.

ღვეი კაცი მოკლე ხანში წააქცია ავადმყოფობამ. გულის გაგანიერებას დაერთო ტვინის ნერვების დაავადება, მოეშალა ლაპარაკის უნარი. 1917-ში თვითმპყრობელობის დათრგუნვის მეორე დღეს, აუარებელი ხალხისაგან შემდგარი პროცესია მიადგა მის სახლს მისალოცავად; მას გააგებინეს რაც მოხდა. ფანჯარასთან მომდგარი ავადმყოფი აღელდა, თვალები აეცსო ცრემლებით და გული წაუვიდა. რამდენიმე ხნის შემდეგ კიდევ გამოეთხოვა წუთისოფელს.

ამგვარივე დაუვიწყარი და შესანიშნავი პიროვნება იყო კიტა აბაშიძე. ძვირად მინახავს ისეთი სულით მაღალი, ნაზი გრძნობით აღვსილი, ადამიანის მოყვარული, თავდადებული მუშაკი საზოგადო ასპარეზზე, როგორც იყო კიტა. განსხვავებული გულწრფელი ყოველ თავის სიტყვაში; თავის მოქმედებაში. ახლოს უნდა მისულიყავით მასთან, რომ გაგეგოთ და გაგეცნოთ მისი განსხვავებული ბუნება, მისი ღრმა, ნაზი გრძნობიერება.

იშვიათი გულწრფელი, ღრმა გრძნობის მქონე ადამიანი იყო, იგი. ამასთანავე თავდაბალი.

— კიტა, რა კარგი იყავი, სიტყვას რომ ამბობდი! — ვეტყვოდიტო ზოლმე. იგი, სიამოვნების ღიმილით სახეზე, გვიპასუხებდა: — მათამამებთ, მასულელლებთ! რა საქებარია!.. ძლივს მოვუყარე თავი ორიოდე სიტყვას!

კიტა მეტად ლამაზი იყო მის მიერ წარმოთქმულ სიტყვაში, რომელით მან მიმართა მრავლად შეკრებილ საზოგადოებას კაფე „სამოთხეში“, როცა პირველად აქ გამოვიდნენ დემონსტრაციით ახალგაზრდა დამწყები პოეტები. ბევრს არ მოეწონა ახალგაზრდობის შედიდური დეკლარაცია, ლექსები მათ მიერ წაკითხული. შეიქნა კამათი, შემდეგ ცხარე დაობა და ბოლოს თავშეუყავებელი მიმართვა ზოგიერთ დამსწრეთაგან. ამ აღელვებულ საზოგადოებაში საოცარი ლამაზი იყო კიტას მიერ ნათქვამი სიტყვა, მის მიერ სიმპათიის გამოსახვა ახალი ძალებისადმი. მან დაამშვიდა აღელვებული შეკრებილობა და საყურადღებოდ გახადა ამ ახალგაზრდათა მი-

სწრაფება და სურვილი. მას ღრმად ახარებდა ახალი ქვეყნის გაშენება, გამოსვლა და ამუშავება.

ს. მ. ბ. ბ. ბ. ბ. ბ.

დაუღალავი მუშა, იგი თავის თავზე იმდენს არ ფიქრობდა, რამდენსაც საზოგადო საქმეზე. თავის დაზოგვა მუშაობაში მისთვის უცნობი რამ იყო, სრულიად არ ეგუებოდა მის ბუნებას.

ამ თავდაუზოგველობამ, შეუწყვეტელმა მუშაობამ, თავისი ქნა — უდროოდ მოუსპო სიცოცხლის დღენი ჯერ კიდევ ახალგაზრდას, ენერგიით სავსეს, ცოდნით აღჭურვილ თვალსაჩინო მოღვაწეს.

• •

ცხრაას თორმეტში ქუთაისის მაზრის ზემო მხარეში საშინელი შიმშილობა განიცადა ხალხმა. ასეთი გამწარება ხალხისა ჯერ არასოდეს არ მენახა. მოუსავლობით გაჭირვებაში ჩავარდნილი ხალხი დარბოდა-დაწრიალობდა ტომრით ილიის ქვეშ, რომ ეგებ სადმე სიმინდის მარცვალი ეშოვა. წარმოუდგენელი საცოდაობა ტრიალებდა.

ერთ დილას ჩემი ბინის კარებთან აუარებელი ხალხი მოზღვავდა ტომრებით.

— გვღველე, ბატონო, გვიშველე ღვთის გულისათვის! — გამწარებით შემომძახეს, როცა მათთან გავედი. — ვინოცებით! — ესენი სულ ჩვენი სოფლელები იყვნენ. მათმა საცოდაობამ გული ამიდულა. წინადადება მივეცი ამოეჩჩიათ რამდენიმე კაცი, რომელთაც მე წავიყვანდი მაზრის უფროსთან, რომ მას ეზრუნა ამათთვის დაარსებულ დამშეულთა დამხმარე კომიტეტში. წავედით მაზრის უფროსთან სამაზრო სამმართველოში; დანარჩენებმა ვერ მოითმინეს და უკან გამოგვეყვნენ.

მაზრის უფროსს ეწყინა ჩვენი მისვლა-მიმართვა, და დაინახა რა მრავალრიცხოვანი ხალხი, უკმაყოფილოდ მითხრა:

— რას მომასიეთ ეს ხალხი! რას გამოელიან?!

მეწყინა ასეთი უგულოდ მიღება, ასეთი გულცივობა ამ გაჭირვებული ხალხისადმი და გაჯავრებით მივუგე:

— როგორ თუ მოგასიეთ! ამათ ჯერ სამათხოვროთ არ უფლიათ. მათხოვრობას ჩვეული არ არიან, მაგრამ დღევანდელმა გამწარებამ ტომრები ამოაღლიავებინათ. თუ თქვენ არ გინდათ დაინახოთ და მიეშველოთ მათ, რაც თქვენს მოვალეობას შეადგენს, აღარ შეგაწუხებთ და მივიტყვევით სხვაგან.

— რა გნებავთ ჩემგან? — სულ სხვა კილოთი მომმართა მან
ამის შემდეგ.

— მიეშველოთ ამ გამწარებაში მყოფ ხალხს! — სიტყვების
მივუბნა.

— მობრძანდით! — და თავის კაბინეტში შემიყვანა. სულ მო-
კლე ხანში მოეწყო საქმე: წინადადება მიეცა ერთ მოპრიგებელ მო-
სამართლეს გამგზავრებულიყო ჩვენს სოფელში, შეედგინა დამშე-
ულთა სია და საჩქაროდ წარმოედგინა იგი, რომ დროზე მიწვდე-
ნოდა სოფელს საჭირო სურსათი. რომ მოპრიგებელ შუამავალს არ
გადაედო წასვლა სოფელში, მე გავსწიე მასთან. სოფლიდან ჩამო-
სული ხალხი უკან დამედგინა. შუამავალი კიდეც შიშში ჩავაგდეთ
ჩვენს დანახვაზე. თავაზიანი კაცი აღმოჩნდა. მეორე დღეს დილით
სოფლისკენ გავეშურეთ. აწერილობით საჭირო იყო სულ უკანას-
კნელი თვრამეტი ათასი ფუთი სიმინდი შეტანილიყო სოფელში.
დამშეულთა დამხმარე კომიტეტმა წინადადება მოგვცა რამდენიმედ
შეგვემცირებინა ეს რაოდენობა; ხელმეორედ მოგვიხდა სოფელში
წასვლა. დაეყენეთ თოთხმეტ ათას ფუთამდე, რაც საგუბერნიო სა-
მართველოს მრჩევლის კოტე გოცირიძის შემწეობით ორი კვირის
შემდეგ მიეცა სოფელს.

პეტერბურგიდან დამშეულთა შესაწევად მოვიდა ათი ათასი მა-
ნეთი, რითაც ნაყიდი იყო სენაკის მაზრაში დიდძალი პარტია სიმინ-
დისა. რიგდებოდა იგი ქუთაისში. საზარელი სურათი იშლებოდა
თბილისის ქუჩაზე, სადაც მოწყობილი იყო დამრიგებელი პუნქტი.
ქუჩა გაჭედილი იყო სოფლიდან ჩამოსული ხალხით; დედაკაცები,
მამაკაცები, ყველა ესენი დაღონებული, დაღვრემილი სახის გამო-
ბეტყველებით იდგნენ, ისხდნენ, მწარედ შესჩიოდნენ ერთმანეთს
თავიანთ მწარე მდგომარეობას; ხშირი იყო ტირილი, თითო პეშვი
სიმინდი დიდ რამედ მიაჩნდათ. მახსოვს, ერთხელ, როცა სიმინდის
პარტია გამოიღია, გამოუცხადეს მომდგარ ხალხს, რომ სიმინდი
დღეს აღარ იქნებაო. იატაკზე შოლოდ მტვერი ეყარა; ხალხი ვერ
შევაჭერეთ; იძულებული ვიყავით კარები გაგვეღო და საწყობში
შეგვეშვა ხალხი. შემოხეთქილი ხალხი ეცა ამ მტვერს, ათრთოლე-
ბული ხელებით ხვეტდა ამ მტვერს, რადგან მასში იქა-აქ მოინახე-
ბოდა სიმინდის მარცვალი და გაფაციცებით ყრიდა ტომარაში; შეი-
ქნა ყვირილი, შეცილება, კიდილი — ისე ასწმინდეს იატაკი, თით-
ქოს ცოცხით გაეხვეტათ. ისმოდა საზარელი ტირილი დედაკაცები-
სა, რომელნიც ხელცარიელნი უნდა გაბრუნებულიყვნენ უკან სა-
ხლში.

ეს იყო საზარელი დღეები, უკიდურესი გაჭირვების დღეები, თი-
თქოს დასაწყისი იმ ზედმეტი გამწარებისა, რომელიც ედუარდმა
წლინახევრის შემდეგ საშინელი ომის სახით.

სიხარული

თ ა ვ ი მ ე ც ა მ ე ბ ე

მსოფლიო ომი. ჯარში გაწვევა. — აკაკის სიკვდილი. ბაასი ვაგონში. — ოსმალე-
თის ფრონტზე. ლაზისტანის განადგურებული სოფლები. — გენერალი „მილერ-
ზაჩოროხსკი“ დიდ გულადობას იჩენს. — პირობითელი ლაზები. — „ჭერ ეს
კლდეები მოასწორეთ!“ — თებერვლის რევოლუცია.

ცხრაას თოთხმეტი წელი მეტად აღელვებით მიმდინარეობდა; ყველა რაღაც უბედურების მოლოდინში იყო და უბედურებით და-
თავდა კიდევ. სარაევოში ავსტრიის კრონ-პრინცის ფერდინანდის
და მისი მეუღლის მოკვლის შემდეგ დიდი ხანი არ გასულა, რომ
იფეთქა საერთო ომმა. საომრად ხვეტავდნენ ყველას — ჯარისკაცებს
ორმოცდასამ წლამდი, ოფიცრობას — ორმოცდათოთხმეტ წლამდის.
მეც, როგორც არა ორმოცდათოთხმეტი წლისას, მხვდა სამსახურის
განახლება. ის იყო მძიმე ავადმყოფობა გამოვიარე, ისე რომ ჩემი
ზეზე ადგომის იმედი ექიმებსაც დაკარგული ჰქონდათ. გამოვედი
საავადმყოფოდან თუ არა, მესამე დღეს უწყება მომივიდა სამსა-
ხურში გამოცხადებულყოფა. ვინიშნებოდი სათადარიგოთა დრუჟი-
ნის უფროსად, რომელიც უნდა შეკრებილიყო ახალ სენაკში. ახალ-
მა ნაავადმყოფარმა გავსწიე დანიშნულ ადგილისკენ. რამდენიმე
დღის შემდეგ იწყეს მოსვლა საომრად გამოწვეულებმა. ჩემი დრუ-
ჟინა სდგებოდა ნახევრად ქართველებისაგან (სენაკის, ზუგდიდის
მაზრებისა, სამურზაყანოს და სოხუმის ოლქისა) ნახევრად რუსები-
საგან — ყუბანის ოლქიდან. დღითი დღე დრუჟინა იზრდებოდა:
მოდითდნენ ჯარისკაცები, მათი ჩასაცმელ-დასახურავი, საომარი
მოწყობილობა, საზიდები, ცხენები. მუშაობა გაუთავებელი. ოფი-
ცერთა შემადგენლობიდან მხოლოდ ოთხი გამოცხადდა. თბილისი-
დან კი მუდამდღე ახალი ბრძანებები, სასტიკი დასჯით მუქარის, თუ
დაუყოვნებლივ შესრულებული არ იქნება ბრძანება სათანადოდ და
საჩქაროდ. ერთი ამგვარი დეპეშის მიღების შემდეგ ვრცელი საბა-
სუხო დეპეშა გავუგზავნე გენერალ მიშლავესკის, დეპეშა, რომლი-
თაც ვაცნობებდი საშინელ გაჭირვებას დრუჟინის მოწყობის საქმე-
ში, ვაცნობებდი ყოველ დაბრკოლებას დრუჟინის საქმეში, რაც
მხვდებოდა საქმის წესიერად წასაყვანად. სამხედრო უფროსებმა,
რომელთაც გავაცანი ჩემი დეპეშა, მითხრეს, რომ მე პასუხისგება-

ში ვიქნებოდი მიცემული და მიძიდ დავისჯებოდი ამგვარი მინა-
წერისათვის, მაგრამ ეს არ გამართლდა. წინააღმდეგ — ყოველი ჩე-
მი მოთხოვნა დაუყოვნებლივ შესრულებული და დაკმაყოფილებული
ბული იყო.

ნახევარი წელიწადი თითქმის ვიდექით ახალ-სენაკში. ცხრაას
თხუთმეტის დასაწყისში სამწუხარო ამბავი მოეფინა საქართვე-
ლოს — მიიცვალა დიდებული აკაკი. მეც მომეცა საშუალება დავ-
სწრებოდი დიდებული მგოსნის ჩასვენებას თბილისში. სადგურ
შორაპნიდან დანიშნული იყო საგანგებო მატარებელი. სადგურებზე
აუარებელი ხალხი ხვდებოდა მიცვალებულს, ყველგან ღრმა მწუ-
ხარება, გულითადი პატივისცემა.

მატარებელში ამ შემთხვევამ თავი მოუყარა მრავალ ჩვენს საზო-
გადო მოღვაწეს. ჩამოვარდა სიტყვა ომის მიმდინარეობის შესახებ.
აქედან მალე სიტყვა გადავიდა საკითხზე, თუ რის მომლოდინე უნდა
ყოფილიყო საქართველო, რა ბედი ეწეოდა ამა თუ იმ მხარეს გამა-
რჯება-დამარცხებისაგან. გაიმართა ნამდვილი თათბირი. მონაწილე-
ობას ლებულობდნენ ნიკო ნიკოლაძე, ნიკო თავდგირიძე, გიორგი
ლასხიშვილი, კიტა აბაშიძე და ბევრი კიდევ სხვა. ნიკო ნიკოლაძე
გამოთქვამდა იმ აზრს, რომ ჩვენი მდგომარეობა უნუგეშოა; ეს გა-
იმარჯვებს თუ ის, ჩვენ მაინც უყურადღებოდ ვიქნებით დატოვებუ-
ლი, რადგან ჩვენ არ გვაქვს არაფერი ისეთი, რომ ჩვენით დავინ-
ტერესოთ რომელიმე მხარე, ხოლო ჩვენი ლამაზი თვალებისთვის
თავს არავინ გამოიღებსო. უმეტესობა ამ აზრს ემხრობოდა და გა-
მოთქვამდა უნუგეშობას. მსჯელობაში მონაწილეობას ლებულო-
ბდნენ თითქმის ყველა მაშინდელი პარტიების მთავარი წარმომა-
დგენლები. ვაგონი გატენილი იყო ხალხით, რომელიც გაფაციცე-
ბით ყურს უგდებდა ისეთ არაჩვეულებრივ შეკრებილებზე ნა-
თქვამს. მოულოდნელად გამართული თათბირი გაგრძელდა თითქ-
მის თბილისამდი. ეს იყო პირველი მშვიდობიანი თათბირი პარტია-
თა წარმომადგენლებისა მწვავე საკითხზე — რა მოელის საქართვე-
ლოს ომის შემდეგ, რისი იმედით და ვისი იმედით უნდა ყოფილიყო
იგი.

სალამო იყო, მიცვალებული მგოსანი რომ ქაშვეთის ეკლესიაში
მივასვენეთ. მეორე დღეს უამრავი დეპუტაციების და ხალხის თან-
დასწრებით ცხედარი გამოასვენეს დასაკრძალავად მთაწმინდაზე.
ერევნის მოედანზე ამართული იყო ტრიბუნა სიტყვის წარმომ-
თქმელთათვის. პირველი სიტყვა აქ წარმოთქვა ნიკო ნიკოლაძემ,
რომელმაც თქვა, რომ დღევანდელი ჩვენი მდგომარეობა დაბეჯი-
თებით მოითხოვს შეიქნას შტაბი, რომელიც განაგებს და უხელ-

მძღვანელებს ამ გართულებულ მდგომარეობაში მყოფებს, რო-
გორშიც დღეს ჩვენ ვართ.

დაკრძალვიდან სენაკში დაბრუნებულმა რამდენიმე მკვლევარმა მდევ ბრძანება მივიღე, ჩემი ნაწილით გავმგზავრებულნიყავი ბათუ-
ში გენერალ ლიახოვის განკარგულებაში. ბათუმში ჩასვლის ორი
დღის შემდეგ გავგამგზავრეს ფრონტზე ართვინისაკენ. სადამო იყო
ბორჩხას რომ მივაწიეთ, სადაც შტაბი იყო ჭოროხს გადმოღმა მოქ-
მედი ჯარების. ამ ჯარების უფროსი იყო ვინმე გენერალი მილერი.
გამოვეცხადე თუ არა, იქვე მისგან ბრძანება მივიღე —
ჩემი ნაწილის გუნდები გამეგზავნა დანიშნულ ადგილებზე;
მიუხედავად იმისა, რომ ღამდებოდა, გენერალი დაჟინებით, მუქა-
რით მოითხოვდა, რომ დაუყოვნებლივ წასულიყვნენ დანიშნულ
ადგილებზე; ეს ადგილები კი უდაბურ ტყეებში იყო, მთებში. ორ
გუნდს მაინც ნამეტანი ცუდი გზა ხვდებოდა, როგორც ეს მეორე
დღეს ვნახეთ; გენერლის ბრძანებას გადავუხვიეთ. გავშორდით
შტაბს და დავბანაკდით; რომ ასე არ გვექნა, ღამეში მივადგებოდით
წყალს და ბნელში უსათუოდ მოწინავეთაგან რამდენიმე კაცი გა-
დაგვივარდებოდა წყალში და დაგვეღუპებოდა. დღისით საშიშარი
სავალი გზა იყო, ღამეში ვინ იცის რა შეგვემთხვეოდა. ჯარების
უფროსი გენერალი მეტისმეტი ახირებული პიროვნება იყო. მტერი
ძლიერ შორს იყო, მაგრამ გენერალი ისე იქაჩებოდა, თითქო გა-
ცხარებულ ბრძოლაში ყოფილიყო.

მან ზარბაზნებით ჩაიარა ბათუმიდან ბორჩხამდინ და განიზნულ
მცხოვრებთა მიტოვებულ სახლებს ამსხვრევდა და ანადგურებდა
ყუმბართ. „ძღვეამოსილმა“ ამ დაცარიელებულ მხარეში — მიალ-
წია ბორჩხას. ლიახოვს კი წარუდგინა ვრცელი მოხსენება თავისი
მოქმედების შესახებ და ითხოვა მისი გვარისთვის, როგორც ჯილ-
დო, მიემატებინათ „ზაჩოროხსკი“, მიეთვისებინა გვარად „მილერ-
ზაჩოროხსკი“, მსგავსად — პასკევიჩ-ერევანსკი, დიბიჩ-ზაბაიკალსკი
და ამგვარებისა. წმინდა მასხრობა იქნებოდა ასეთი თხოვნის დაკმა-
ყოფილება და გენერალი მშრალზე დარჩა.

საოცარ სანახაობას წარმოადგენდა ეს მხარე აჭარის წყლიდან
დაწყებული. უკან დახევისას ოსმალებს თან გაერეკათ მცხოვრებნი
და სრულიად დაეცარიელებინათ აქაური სოფლები. საზარელ სა-
ნახაობას წარმოადგენდნენ ეს ჩაყრუებული, ჩადუმებული, გადამ-
წვარი სოფლები. შეიხედავდი დანგრევას და ცეცხლს გადარჩენილ
სახლში: აყრილი იატაკი, მიღეწილი კედლები, ყრია ძონძები, ტანი-
სამოსის ნაფლეთები, ბევრგან დამტვრეული აკვნები, ეზოში კარებ-
ჩამოგლეჯილი ბედლები, გარშემო მიბნეულ-მობნეული სიმიდის

მარცვალი, ლობიო; იქვე თუთუნის საშრობები, გამოტანილი გასა-
შრობად ჩამოკიდებულ თუთუნის ფოთლებით. თუთუნი წაღებულნი
უამრავი, მაგრამ მაინც კიდევ ბევრია დარჩენილი. არავითარ
ნება ადამიანის. ეგერ-აგერ ისმოდა მხოლოდ ძაღლის ღმუილი, სა-
ზარელი ღმუილი, გულის მომკვლელი. შეწუხებული ამ სანახაობით
უნებლიეთ ეკითხებოდი შენს თავს: სადაა ეს ამოდენა გარეკილი
ხალხი, სად ყრია? უპატრონოდ არიან ეს საცოდავი დედაკაცები,
მამაკაცები, მოხუცებულები, აკვნებიდან ამოყვანილი ბავშვები!

ამ სურათის მნახველს ღრმად შეგეზარებოდა ომი, სავსებით წარ-
მოგიდგებოდა მისი საშინელება, მისგან ადამიანის წარმოუდგენე-
ლი გამხეცება.

სწორ ადგილას ნაჩვევი ყუბანის ოლქიდან მორეკილი ჯარისკა-
ციები პირდაპირ ტიროდნენ ამ მთა-გორებზე ხეტიალით. მათში არა-
ვითარი სიხალისე, ომისათვის განწყობილება. ერთმა უფროსმა უნ-
ტერ-ოფიცერმა დაუფარავად მითხრა:

— რაა, თქვენო მაღალკეთილშობილებავ, მიგვათრევთ და მიგ-
ვათრევთ წინ, მტერს გვაახლოებთ.

— აბა რისთვის ხარ გამოწვეული? — შევეკითხე. — შენ უნ-
ტერ-ოფიცერი ხარ, მაგალითს უნდა აჩვენებდე, შენ კი ტირი. არ
გრცხვინა?! შეხედე, აი ეგერ გაბუნია თავისი სურვილით მიდის
მზვერავებთან. შენზე უფრო ახალგაზრდა არის გაბუნია!

— ჩანს, გაბუნიას თავისი სიცოცხლე არად მიაჩნია! — წამოი-
ძახა ზუბაკოვმა.

პორტ-არტურში ნამყოფი ერთი მშვენიერი ჯარისკაცი ამბობ-
და: — ასე გათავდება თუ ისე ეს ომი, ჩვენ მაინც არაფერი გვეშვე-
ლება!

— როგორ? — შევეკითხე.

— ბატონო, მე პორტარტურელი ვარ, რა არ გამოვიარე იმ და-
საქცევში; მოვაწიე სახლამდის გაჭირვებით; შვილები წამომეზარ-
დნენ, არ მინდოდა უსწავლელნი დამერჩინა; მივიყვანე სოფლის სა-
სწავლებელში — არ მიიღეს, უარი მითხრეს, ადგილი არ არისო;
ისევ მე გავიჭირე საქმე და ძლივს ცოტაოდენი წერა-კითხვა შევა-
სწავლე. არავინ არ მომხედა. ახლაც ასე იქნება. ჩვენთვის არაფერი
სიკეთე იქნება, არაფერი!

— ნუ მისცემთ ნებას ასე გექცეოდნენ! თქვენი ბრალია!

— მაინც, მაინც!.. ჩვენი ბრალია!

მუდამ ისმოდა წუწუნი, რომ საჭიროა უფრო ახალგაზრდები გა-
მოგზავნონ და ხნიერები შეიცვალონ, რომ ხნიერებს არ შეუძლიათ
ერთნაირად ახალგაზრდებთან გასწიონ სამსახური. ჯარების დასახე-

დავად მოსულ გენერალს გადავეცი ხნიერი ჯარისკაცების თხოვნა, რომ მას მოესმინა მათი სათხოვარი. გენერალი ურიგო კაცი არ იყო, გამოელაპარაკა ჯარისკაცებს და შეპირდა, რომ მოახსენებდა მათს თხოვნას ბათუმში გენერალ ლიახოვს. გენერალმა კი მოახსენა ლიახოვს, მაგრამ მან მეტად იწყინა ასეთი განცხადება და საყვედური გამოეთქვა ჩემზე: სათანადო გავლენა ვერ მოუხდენია, რომ ასეთ განწყობილებას ადგილი არ ჰქონებოდა ჯარისკაცებში. თითქოს მე მძლეოთა მძლე ვიყავ!

ჩვენი პირდაპირი უფროსი გენერალი „ზაჩოროხსკი“ დიდი გულადობის გამოჩენას ეპირებოდა და უცნაურად ფაფხურობდა. მტრის ხაზი დაშორებული იყო სულ უკანასკნელი სამოცი ვერსით. ჩვენსა და მათ შორის ისეთი მთები, უფსკრულები და ჩაჩენილი ადგილები იყო, რომ ადამიანი ძლივს წარმოიდგენს. შტაბი ძანსულში იყო, ჩავარდნილ ადგილას. გენერალი შფოთავდა, რომ ფანჯრებიდან სინათლე არ ყოფილიყო, მტერს არ დაენახა ჩვენი იქ ყოფნა, — ეს სამოცი ვერსიდან. გენერლის ჯინაზე, მის გასახელებლად, ხან იქ, ხან აქ ჩამოსხნიდნენ ხოლმე ფარდებს და ცოტა ხნით განათებდნენ — გენერალი ირეოდა და არბენინებდა ჯარისკაცებს სინათლე ჩაეჭროთ. ეს ერთგვარ გასართობ საგნად გადაგვექცა და ბავშვებივით ვერთობოდით გენერლის გახელებით.

ვიყავით ჩამჯდარი ამ უდაბურ ადგილებში. წინ ვერც ჩვენ წავიწვევდით, ვერც მტერი წამოიწვედა ჩვენსკენ. თითქმის ყოველ დღე, უთენიისას, უნდა შევემჯდარიყავი ცხენზე და ცხენოსანი ჯარისკაცის თანხლებით უნდა შემომეველო გუნდები. დავბრუნდებოდი დაღამებულზე. დალილს დამხვდებოდა აუცილებელი მიწერ-მოწერის ქაღალდები. გადასულ შუალამემდი ამას უნდებოდა ხანმოკლე დასვენება და უთენიას — ისევ ცხენი და გუნდებში გამგზავრება.

ჯარისკაცები, რამდენადაც შეიძლებოდა, კმაყოფილი მყავდა: გენერალი კი ყოვლად შეჩვენებული არსება იყო და რაც დრო გადიოდა, მეტი საჩხუბარი რამ ჩნდებოდა მასთან. ჩემი დაურიღებელი სიტყვა არაფრად მოსწონდა და, ეტყობოდა, ჩემი მოშორება უნდოდა. იშოვა ვითომ მის გუნებაში რაღაც მიზეზი და ლიახოვს დაანიშნინა ჩემი ნაწილის გამოკვლევა. გამოკვლევამ აღმოაჩინა, რომ ნაწილი ჩინებულად იყო შენახული; ჯარისკაცებმა განაცხადეს სრული კმაყოფილება ჩემს შესახებ. გენერალს ჩაუფარდა კოვზი ნაცარში, მაგრამ იგი მაინც არ წყნარდებოდა და ბოლოს მაინც თავისი ქნა. ჩემი ნაწილის ორი ჯარისკაცი ინეინერთან მუშაობის დროს მოჭრილ ხის ქვეშ მოყვა, ეს ამბავი მიზეზად გამოიყენეს —

დრუჟინაში წესრიგი არ არისო. ჩამომართვეს ნაწილი და თბილისში გამგზავნეს. ჩემთვის ეს ცუდი არ იყო. რამდენიმე თვის შემდეგ ჩემი ყოფილი დრუჟინა ტრაპეზუნისკენ გადაისროლეს და ბურთთან დრუჟინაც ძლიერ მიღეწეს და მოჰკლეს ჩემი ნაცვალი დრუჟინის უფროსი, მისი ადიუტანტი და სხვა. ბედი მფარავდა, ალბათ.

თბილისში თვე-ნახევარი ვიყავი. საქმე გავიჩინე საერობო კავშირში — მომანდევს შემედგინა საერობო კავშირის მოქმედების ისტორია კავკასიის ფრონტზე. ჩემი მუშაობა დიდხანს არ გაგრძელბულა, რადგან ლიახოვმა ბათუმიდან დამიბარა და ბათუმ-ტრაპიზონის სატრანსპორტო ხაზზე პირონიტში კომენდანტად დამნიშნა. პირონიტი ლაზისტანშია, ხოფას გადაღმა, ბათუმიდან ოთხმოცი ვერსის სიშორეზე, პატარა სოფელი, მშვენიერი მდებარეობა. სანამ პირონიტში ჩავიდოდი, უნდა გამოვცხადებოდი ჩვენი ხაზის გენერალს. რომელიც რიზეში იმყოფებოდა; გვარად იგი პოპოვი იყო; ეს გენერალი დაუბრუნებელი მძარცველი აღმოჩნდა. საქმე იმ ზომამდე მიიყვანა, რომ ერთ დღეს ლიახოვმა მისი სახლი გააჩხრეკია და ბრძანებაში შეუბრალებლად გამოამზეურა მისი მძარცველობის ამბავი.

რიზეში წასვლა გვიხდებოდა ტვირთის გადამტანი გემით.

ერთხელ ბათუმში შემხვდურმა მღვდელმა ხუნდაძემ მიჩნია მეორე დღეს წავსულიყავი მშვენიერი პოსპიტალური გემით „პორტუგალით“. ეს საუცხოო გემი საფრანგეთმა გამოუგზავნა რუსეთს. მე არ გადავდევი წასვლა და ამის წყალობით უბედურებასაც გადავრჩი. მეორე დღეს წამოსულ „პორტუგალს“ რიზეს მახლობლად მოეწია გერმანელი წყალქვეშა ნავი. გემზე მყოფებმა შენიშნეს წყალქვეშა და არხეინად დასჩერებოდნენ; უეცრად ერთი იგრილა, გემი შეანძრია და გადაიხარა. გემი წყალქვეშამ ააფეთქა. გემზე მყოფთ ასტეხეს ყვირილი, ვაება. მრავალი, განსაკუთრებით ქალები, ჩაყვა გემს. მრავალი გადაეშვა ზღვაში.

— მე გადავეშვი ჩემი ანაფორიანად წყალში. ჩემ წინ მეზღვაური მიცურავდა, ვსტაცე ფეხში ხელი და მაგრად ჩავეჭიდე... ვფიქრობ, თუ ეს გადარჩა, მეც გადავრჩები... ბატიუშკა, გამიშვი ხელიო, დევილუპებით ორივეო... ამხანაგურად მაინც დევილუპებითქო, გავუმასხრე ამ გამწარების წუთში მის გასამხნეველად. ამ დროს, ჩვენს იღბლად, ნავმა დაგვინახა და წყლიდან ამოგვიყვანა... — კარგი ქენი, რომ ჩვენთან არ წამოდი! — მომიყვა დახრჩობას გადარჩენილი მღვდელი.

ბედი აქაც შემეწია, თორემ მღვდლის რჩევას რომ ავეყდობოდი და „პორტუგალით“ წამოვსულიყავი, ალბათ, დავიღუპებოდა. ბათუმიდან პირონიტში ზღვით წასვლას ვარჩიე ცხენით-წასვლა. გადავიარეთ დანგრეული, მიყრუებული სარტა, მაკრიალი, ლიმანა; გადავცილდით ჩვენს საზღვარს, ჩავედით მშვენიერ სოფელ აბუისლაში, რომელშიც აქა-იქ თავის ადგილს შერჩენილიყვნენ მცხოვრებლები. გავიარეთ ორთა ხოფა, ხოფა, სადაც ნაკლები ნგრევა ემჩნეოდა. მცხოვრებნიც, ეტყობოდა, ისე არ გარეკილიყვნენ თავიანთ საცხოვრებლიდან, როგორც ეს წინა სოფლებში იყო. ხოფაში — ბლომად დუქნები სხვადასხვა სავაჭროებით. ეს საბაზრო დაბაა იმ არემარეში. აქედან პირონიტი ექვს ვერსზეა.

სალამო უამი იყო პირონიტში რომ მივედით. ჩემი მოგზაურობა სუსხიან სიცივეში ზღვის ნაპირზე ძვირად დამიჯდა. მეორე დღესვე ავად გავხდი და ისე, რომ იძულებული იყვნენ ბათუმში გემით ჩავეყვანეთ საავადმყოფოში მოსათავსებლად. თვეზე მეტი გაჰქირვებული ავადმყოფი ვიყავი. ბედმა მიმატანებია ჩემს ძვირფას მეგობარ ექიმთან კონდრატი მხეიძესთან, რომელმაც თავისი ძმური მოვლით სიცოცხლე დამიბრუნა და გადამცა სამხედრო საავადმყოფოში ექიმ ალექსანდრე ქუთათელაძეს, რომელმაც მეტად დიდი ამაგი დამლო ჩემს საბოლოო გამოჯანსაღებაში.

წელიწად-ნახევარი დავყავი პირონიტში. აქ აუარებელი ჩვენებურობა იყო — მუშა ხალხი გზების გაყვანაზე მომუშავენი; აქვე იყვნენ წვრილი ვაჭრებიც. მოკლე ხანში ადგილობრივი მცხოვრებნიც გავიცანი — აქაური ლაზები.

მახსოვდა ზაქარია ჭიჭინაძისაგან გაზეთში მოთავსებული ცნობა, რომ სოფელ აბუისლაში განზრახვა ჰქონებიათ მცხოვრებლებს ქართული სკოლა დაეარსებინათ და ამას მეთაურობდა აბუისლელი მცხოვრები ჰასან ჰუსეინ აშივ-ოღლი. მოვიკითხე ჩემს ნაცნობ ლაზებში ეს აშივ-ოღლი, მითხრეს არის ამისთანაო და შემპირდნენ მოგიყვანთო.

ერთ დღეს მაცნობეს, რომ თქვენგან დაბარებული კაცია აბუისლიდანო. ვუთხარი შემოეყვანათ.

შემოვიდა შუახნის, ლაზურად გამოწყობილი, მოკლე წვერით, სასიამოვნო სახის კაცი. ეს იყო ჰასან ჰუსეინ აშივ-ოღლი.

— დაბრძანდით! ქართული თუ იცით?

არ ცოდნია.

ბედად ჩემთან იმ დროს იყო მეგრულის მცოდნე პირი და თარჯიმნად დავაყენე. ჩემმა სტუმარმა მიამბო, რომ მართლაც მათ, აბუისლელებმა, გადასწყვიტეს ქართული სკოლის გახსნა, ქართულის

სწავლა, რადგან ქართველები ვართო, ვიცითო. შეუგროვებოთ
შვიდასი მანეთი და სტამბოლში გაუგზავნიათ კაცი, რომ ნაჭერს
აელო სკოლის გასახსნელად; საქმე ახლა შეფერხდა, რადგან
ატყდაო და ამისათვის აღარავის სცალიაო.

ქართული აქ საკმაოდ გავრცელებულია; შეხედებით ქართული
ენის ისეთ მცოდნეს, რომ პირდაპირ ვაოცდებით. ჩემი ბინის მახ-
ლობლად ცხოვრობდა მოხუცებული ვინმე მუსტაფა ბეჭირ-ოღლი;
იგი ამბობდა, რომ ნამდვილი მისი გვარი ბეჭირ-ოღლი კი არ
არის — ჩხეიძეაო. მუსტაფა ისეთნაირად ლაპარაკობდა ქართულს,
ისეთი ლამაზი გამოთქმით, რომ ხშირად განგებ ავალაპარაკებდით,
რომ მისი მშვენიერი ქართული მოგვესმინა.

განსხვავებული სიამოვნება გამომაცდევინა ერთ დღეს ჩემთან
ვიზით მოსულმა სოფელ ფალარგეთის მცხოვრებმა ჰასან დაირ-ოღ-
ლიმ. ეს იყო უკვე შეხნიერებული კაცი, მალალი, მოხდენილი, მე-
ტად ლამაზი სახის, დარბისელი; საოცარი შნოიანი ყოველ მის
მიხრა-მოხრაში; მისი ქართული ლაპარაკი გასაოცარი რამ იყო —
ეს ნამდვილი მუსიკა იყო. ამასთანავე ენაბახვილი, სიტყვა მოსწრე-
ბული. დიდად გამახარა ამ მოხუცის გაცნობამ, რაც შემეძლო პატი-
ვი ვეცი მასაც, მის მხლებლებსაც და ვთხოვე არ დავევიწყებინე.
ჩვენ კარგი მეგობრები შევიქენით. იგი ნამყოფი იყო გურიაში; დი-
დად პატივნაცემი იყო ერისთავებში და ნაკაშიძეებში. საზოგადოდ,
აქაურებმა კარგად იციან ქართული, რადგან ხშირი მისვლა-მოსვლა
აქვთ დასავლეთ საქართველოში როგორც მოვაჭრეებს, დურგლებს,
მეფურნეებს. ენა მათი იგივე მეგრულია.

ბათუმში ჩასვლისას მოველაპარაკე საქველმოქმედო საზოგა-
დოების წარმომადგენლებს, რომ მოველოთ ლაზისტანის სოფლები
და საზოგადოების თბილისელმა მთავარმა გამგეობამ კიდევ გამო-
გზავნა კონსტანტინე კობახიძე იმ დავალებით, რომ მიეარა-მოეარა
სოფლები და გამოერკვია მცხოვრებთა მიმართულება. კობახიძე
ჩამოვიდა ჩემთან პირონიტში და აქედან მრდი-მოდითოდა სოფლებ-
ში. დიდად კმაყოფილი ბრუნდებოდა იგი ხოლმე და აღტაცებით
ჰყვებოდა ლაზებთან ნალაპარაკევის შესახებ. ზოგ სოფელში ასეთ
რამესაც ჰქონია ადგილი: სახლში, სადაც კრება იყო, შუაზე ჩამო-
კიდებდნენ საფარებლებს, რომ ქალებსაც, საფარებელს ამოფარე-
ბულთ, მისცემოდათ საშუალება მოესმინათ კობახიძის სიტყვა. კო-
ბახიძე უყვებოდა თუ ვინ იყვნენ ლაზები, აცნობდა მათ ისტორი-
ულ ცხოვრებას და ამგვარებს. ყველგან დიდ ინტერესს იწვევდა ეს
გაცნობიერება ხალხში.

ერთხელ მაცნობეს ვილაც თქვენ გკითხულობსო; გამოვედი ოთა-

ხიდან; ჩემს წინ იოსებ ყიფშიძეა — მოგზაურის ტანისამოსში; ზურგზე პატარა ჩანთა, ხელში კოლოფი.

— იოსებ! — მივაძახე გაკვირვებულმა. — იოსებ, სად ხარ? გადმოგაგდო აქ?!

იგი მოვიდა სოფელ ვიწედან ფეხით—პატოსია სამგზავრო ტვირთის მზიდავის თანხლებით. იგი მოგზაურობდა ლაზისტანში ჭანურ-მეგრულის შესწავლის მიზნით. მთხოვა მომეხმო ადგილობრივი მცხოვრებნი, რომ მათგან ჩაეწერა ხალხური ლექსები, ზღაპრები და თხზულებანი. მოვხმე თავდაპირველად მოხუცი მუსტაფა. მუსტაფას ხან ქართულად, ხან მეგრულად გამოელაპარაკა; გულიანი მუსაიფი გააბეს, მაგრამ როცა იოსებმა იწყო წერა, მუსტაფა რაღაც შიშს მიეცა, ჩაჩუმდა და ითხოვა განთავისუფლება — ავად შევიქენიო. მოხუცებულს შიში შეეპარა არაფერ სახიფათოში გეებათ და ვერას გზით წინანდელ ხალისზე ვერ მოვიყვანეთ. გავსწიეთ ზღვის ნაპირზე დუქნებისაკენ: აქ გამოვატანიე მაგიდა, დავაჯინე იოსები, შემოუსხდნენ ლაზები და გაიმართა საუბარი. ლაზები გაკვირვებას იყვნენ ყიფშიძის ლაზური კილოკავების ზედმიწევნით ცოდნით; თქვენ პირონიტელები, ასე ხმარობთ ამ სიტყვას, არხავებმა ასე იციანო, ვიწები ასე ამბობენო, სოფლები კი ამგვარად გამოთქვამენო. — თავშეყრილი ხალხი ისე დაინტერესა, ისე ჩაიყოლა, შეახალისა, რომ პირდაპირ საყურებელი რამ სურათი იყო: — გატაცებული მეცნიერი ამოძრავებულ ხალხს შორის. მეორე დღეს ყიფშიძე შევაჯინე ცხენზე, გავაყოლე კაცი და გავამგზავრე, როგორც მას უნდოდა, ხოფაში, კვლევის გასაგრძელებლად; თან წერილი გავუგზავნე ჩემს კარგ მეგობრებს კელენჯოღლებს და ომერიაზაკ-ოღლის, რომ ხელი შეეწყოთ იოსებისათვის. ხოფაში და მის მიდამოებში ყიფშიძე ერთი კვირა დარჩა, გაფაციცებული მუშაობდა და დიდი პატივისცემა მოეპოვა მცხოვრებლებში.

საუბედუროდ, ასეთი კარგი შემთხვევა იშვიათი იყო. უფრო ვხედავდი საძაგლობას და საზიზღრობას; ნამეტურ როცა დაიწყეს ბრიყვული საქმე — ბათუმ-ტრაპეზუნდის რკინიგზის გაყვანა ზღვის ნაპირად. იქამდის აკვდებოდნენ ფართო სავტომობილო გზის გაყვანას ტრაპეზუნდამდი; როგორც იყო გაიყვანეს კიდევ, მაგრამ გზა რამდენიმე ადგილას შეაგდეს ისეთ მწვერვალებზე, რომ ნოემბრიდან გაუყვალავი თოვლი ეყრებოდა და გზა იკეტებოდა. გამოჩნდა, ალბათ, არასრული ჰკუის პატრონი კაცი, როგორც მისი პროტექტორი მთავარი. ნიკოლაი ნიკოლაევიჩი, რომელმაც წარმოადგინა რკინიგზის გაყვანის გეგმა ტრაპეზუნდში სულ მოკლე ხანში. ეს იყო

ვინმე პოლკოვნიკი ვერდერევესკი, ინჟინერი და მესანგრეთა ოფიცერი. რუსეთის დასავლეთ ფრონტზე იმ ხანებში მან გაიყვანა რკინიგზა თექვსმეტი ვერსის სიგრძეზე რამდენიმე დღის განმავლობაში (რასაკვირველია, სწორ ადგილზე); ამით ისე მოიხიბლა ვარსაძის ვარსაძის ნიკოლაი ნიკოლაევიჩი, რომ სხვა ინჟინერს აღარ იკარებდა გზების თაობაზე ვერდერევესკის გარდა. ახლა კავკასიის ფრონტზე გადმოსულ მთავარს ამ ინჟინერმა გეგმა წარუდგინა ბათუმ-ტრაპეზუნდის რკინიგზის გაყვანის შესახებ ერთი წლის განმავლობაში. გეგმა გიჟი მონახა — გაიჩარხა საქმე. გეგმა მიღებულ იქნა; ვერდერევესკი მათრახით ხელში შეუდგა რკინიგზის შენებას. ერთი თვალის დახამხამებაში გახურდა მუშაობა; ბათუმიდან ტრაპეზუნდამდე ერთბაშად მიაფინეს აუარებელი სამუშაო მასალა, მომუშავე ხელი, მოყარეს უამრავი ტექნიკები, ინჟინრები, მოსამსახურეები — უმრავლესობა იყო გადმოყვანილი ჩრდილო-რუსეთიდან, მურმანის რკინიგზაზე ნამუშევრები. გაცოცხლდა ზღვის ნაპირა ადგილები მიმსვლელ-მომსვლელი მოტორებით, ბარყებით, რომლებითაც გადაჰქონდათ აუარებელი საშენი მასალა, სურსათი. ხალხი ჭიანჭველასავით ფუსფუსებდა, გაცხარებული მუშაობა იყო, მაგრამ... მაგრამ მხოლოდ სწორ ადგილებზე. სალი კლდეები ბევრ ადგილას დიდ მანძილზე ამაყად იდგნენ. რა შეარყევდა მათ? რა მანქანა შეამტვრევდა მათ სიმაგრეს? რა ძალა გაასწორებდა ამ სალი კლდეებს? ეს იყო ნამდვილი შანტაჟი, კლასიკური შანტაჟი, ზღაპარი; ვისაც არ უნახავს, მისთვის ძნელად წარმოსადგენია, დაუჯერებელი ამბავია, რამაც მთანთქა, რამდენად ვიცი, ოთხმოც მილიონამდი! ბათუმ-ტრაპეზუნდის რკინიგზა, ზღვის ნაპირებზე, ერთი წლის განმავლობაში აშენებული უვიცისაგან, ცოდნის მაგიერ მათრახით ხელში!..

სწორდებოდა ყველგან სწორი ადგილები, იჭრებოდა ასწლოვანი ხეები, ინგრეოდა სახლები სულ ტყუილუბრალოდ. პირონიტში დარაჯები მყავდა დაყენებული, რომ ხელი არ ეხლოთ იმ მშვენიერი ცაცხვებისათვის, ზღვის პირას რომ მშვენიებით ამართულიყვნენ.

— ჯერ ეს კლდეები მოასწორეთ! — ვეუბნებოდი და ვუთითებდი იმ სალი კლდეებზე, მარჯვნივ და მარცხნივ რომ ეშვებოდნენ ზღვაში.

ეს გაგიყება იყო, ნამდვილი გაგიყება დასამხოზლად გამზადებული წესწყობილების მონათა. ყველაფერი იმხოზოდა, ინგრეოდა ყოველდღე. ყოველი მხრიდან — დამარცხების, გახრწნის ამბები. რყევა, რღვევა — დღითი დღე.

პირონიტიდან წამოსული ქუთაისში ვიყავი რამდენიმე დღით. უჩვეულო მოუსვენრობა ემჩნეოდა ყოველ ფეხის უკანდევნებელ პეტერბურგიდან არეულ-დარეული ამბები მოდიოდა. პეტერბურგში, ჩუმი ლაპარაკი; ერთგვარი შიშინაობა. ახალი ამბების გასაგებად ყოველ დილას მივეშურებოდით შავი ქვის მრეწველთა საბჭოსაკენ. აქ მუდამ იყვნენ თავმოყრილი ჩვენი მოწინავე პირები; ისმოდა გაუბედავი გადმოცემა ახალი, ჩუმიად მოსული ამბებისა; ეს ახალი ამბები თანდათან მრავლდებოდა. ერთხელ შეწყდა ყოველგვარი ამბების მოსვლა; აღარაფერი ისმოდა თითქმის სამი დღის განმავლობაში. პეტერბურგი გაჩუმებული შეიქნა. ჩვენც ახალი ამბავის მომლოდინენი, ხშირად გაჩუმებულნი ვისხედით საბჭოში.

— რაღაც ამბავია პეტერბურგში! — გაისმოდა ამ სიჩუმეში.

— უსათუოდ! — წაილაპარაკებდა მეორე.

დილაა. ვზივართ საბჭოში კიტას გარშემო ახალი ამბის მოლოდინში. მძიმე სიჩუმეა.

უცებ გაიღო კარი და ოთახში შემოვარდა აღელვებული ქუთაისის ქალაქისთავი ილიკო ჩიქოვანი. ხელში ქალაღდი უჭირავს; აღელვებული მივარდა კიტას, გადაეხვია და გადაკოცნა.

ყველანი წამოვცვივდით.

— რა ამბავია, ილიკო, რა არი?

— წაიკითხე! — ამბობს აღელვებული ჩიქოვანი, რომელმაც კიტა აბაშიძეს გადასცა დეპეშა, რომელიც ხელში ჰქონდა. დეპეშა იყო ნიკოლოზის გადადგომის და დროებითი მთავრობის სახელმწიფო სათავეში ჩადგომის შესახებ.

— ვაშა! ვაშა! — გაისმა ოთახში. ერთი თვალის დახამხამებაში ოთახი აივსო საბჭოს მოსამსახურეებით.

— ვაშა! ნიკოლოზი აღარ არის! მოისპო თვითმპყრობელობა! — ისმის ყოველი მხრიდან, მაგრამ სიხარულს რაღაც გაუბედაობა ახლავს.

— როგორ მოვიქცეთ ახლა? — თქვა ჩიქოვანმა.

— წავიდეთ ქალაქის სამმართველოში და იქ გამოაცხადე მიღებული დეპეშა! — უთხრეს ჩიქოვანს და ყველანი აღელვებულნი გაემართნენ ქალაქის სამმართველოსაკენ. მიღებულმა ამბავმა თვალის დახამხამებაში შემოიარა მთელი ქალაქი, ეცნობა ყველას.

სიხარული, ერთმანეთის მილოცვა, ყვირილი, ყიყინი, სიმღერა
ქუჩებში აუარებელი ხალხი, აღელვებული, ხმაურიანი ლექსები
— მოვესწართ, მოვესწართ! გაუმარჯოს თავისუფლებას!
შა! ვაშა!

მარსელიოზა, ინტერნაციონალი, ბაირაღები.

ბულვარი აივსო ხალხით. ესტრადაზე გროვა აღელვებული
ორატორებისა: მხურვალე სიტყვები — პასუხად მძლავრი ტაში.

— ძირს თვითმპყრობელობა! გაუმარჯოს თავისუფლებას! —
ისმის შეუწყვეტილ ყველგან, ყოველ ფეხის გადადგამაზე.

თ ა ვ ი მ ე თ ო თ ხ მ ე ტ ი

პირველი მოთხრობა. — „თავი დაანებე, სისულელეა“. — პირველი სტრიქონი ყოველთვის ტონის მომცემი იყო. — თანამშრომლობა ეურნალ „მომბეში“. — „ირინეს ბედნიერება“ და ლადო მესხიშვილი. — „ლიტერატურული გზა ბედნიერად გავლილ გზად მიმანია“.

ლიტერატურულ გზაზე განცდილის შესახებ ცოტაოდენი რამ უნდა დაეუმატო.

წერა ძალიან ადრე დავიწყე. მეორე კლასში ვიყავი მოთხრობა რომ დავწერე რუსულად, რადგან ქართული დავიწყებულნი მქონდა. რამ დამაწერია, სრულიად აღარ მახსოვს. მახსოვს კი, რომ მოთხრობის გმირი სისხლში ცურავდა, მარჯვნივ და მარცხნივ ჰკლავდა ყოველ შემხედურს. ნაწარმოები ხელში ჩაუვარდა აღმზრდელს (კლასის დამრიგებელს), რომელმაც წაიკითხა და სიცილით მითხრა:

— ძალიან გეტყობა აზიელობა! ამდენი სისხლის დაღვრა გავიგონია?! დაანებე თავი, სისულელეა!

შევისმინე აღმზრდელის დარიგება და მივატოვე წერა. სამაგიეროდ თავი მივეცი კითხვას. აღმზრდელიც ისეთი გვეყავდა, რომელსაც დიდად უყვარდა ლიტერატურა და ჩვენც გვაყვარებდა და გვაცნობდა მას. ხშირად დავყავდი თეატრში — იმ დროს კიევში მშვენიერი ოპერა იყო ყოველ წლობით. რუსული მწერლობის გაცნობიდან ინტერესი დამებადა ქართული მწერლობისადმი და, თუ-

მცა გაჭირვებით, ძლივს ვკითხულობდი ქართულს, მაგრამ ქართულ
წიგნს არ ვეშვებოდი. საქმე გამიადვილდა ნიკო ლომოურის ~~ქუჩა~~ ^{წიგნი}
ამხანაგების გაცნობის შემდეგ. ამათი წყალობით მუცელს ~~მეჭინქვს~~
ქართული წიგნები და მათგან ვეცნობოდი ქართულ მწერლობას და
ისტორიას.

მოსკოვში, სამხედრო სასწავლებელში ყოფნის დროს, გიმნა-
ზიის გათავების შემდეგ, გადავთარგმნე ლომოურის მოთხრობა
„ალი“. მივიტანე ურუნალ „რუსკი ვესტნიკ“-ის რედაქციაში. რე-
დაქციამ რამდენიმე ხნის შემდეგ გამომიცხადა, რომ თარგმანი არ
დაიბეჭდებო, რადგან მოთხრობა მეტად დაუჯერებელ ამბავს
მოგვითხრობსო. დარჩა დაუბეჭდავი თარგმანი.

სასწავლებელში ცხოვრება დიდ მასალას იძლეოდა და ამის გა-
მო რამდენიმე ამხანაგის თანამშრომლობით ვცემდი პატარა ურ-
უნალს, რომელსაც ბლომად ჰყავდა მკითხველი. რუსეთიდან დაბრუ-
ნებული შევუდექი ქართულის შესწავლას. ამაში დიდად ხელი შე-
მიწყო იმ გარემოებამ, რომლის შესახებ უკვე მქონდა ლაპარაკი.
ბათუმში დამხვდა ისეთი ოჯახი, როგორც იყო დურმიშხან და
ქეთევან ურუნალის ოჯახი; დავუახლოვდი აგრეთვე ბათუმში ხშირად
ჩამომავალ ჩვენს არტისტებს. თან ვიწაფებოდი წერაში — ვთარ-
გმნიდი ხან გერმანულიდან, ხან ფრანგულიდან. პირველი თარგმა-
ნი, ჩემი სახელი და გვართ ხელმოწერილი, დაიბეჭდა ვასო აბა-
შიძის ურუნალ „თეატრში“ 1885 წელს.

წადილი დიდი მქონდა ჩვენი ცხოვრებიდან რაიმე დამეწერა,
მაგრამ ვერ ვბედავდი.

ერთხელ გრიგოლ ვოლსკიმ მე და ალექსანდრე აბაზაძეს გვით-
ხრა, ყოველ შაბათობით ერთმანეთისათვის წაგვეკითხნა, რასაც და-
ვწერდით. ერთ ამისთანა შაბათს მეც მივიტანე ერთი პატარა სუ-
რათი. შევუდექი კითხვას: ვამჩნევ, რომ ჩემი ნაწერი ვერავითარ
შთაბეჭდილებას ვერ ახდენს. შევჩერდი.

— დათიკო! — მითხრა ღიმილით ვოლსკიმ. — შენ კორესპონ-
დენტისაა წერ თუ მოთხრობას? — მეგობრული სიცილით გაიცინა.

უცერად დავკეცე რვეული და უბეში ვიტუცე.

— რას შევები, კაცო? წაიკითხე, განაგრძე! — შემომძახა ორი-

ვემ, მაგრამ მე უარზე ვიყავი. ნაწარმოები წავიღე და მაგრად ჩავ-
კეტი.

გაიხარა თითქმის ორმა წელიწადმა და ამ უშნო, კორესპონდენსი-
ციის მაგვარ ნაწერიდან გამოკეთდა ორი მოთხრობა: „სეზონი“
და „მსხვერპლი“.

„მსხვერპლის“ შესახებ ჟურნალ „მომბის“ რედაქტორ ალექ-
სანდრე ჭყონიასაგან ბარათი მომივიდა: მოთხრობისათვის დიდ მად-
ლობას მითვლიდა და თან იმასაც მწერდა, რომ აწერილი სურათი
მეტად შავ-ბნელიაო, მძიმე შთაბეჭდილებას ტოვებსო და ამასთა-
ნავე უმატებდა: ნუთუ მართლა ასეთი სიბნელით არის მოცული
სოფლის ცხოვრებაო; საჭიროა უფრო შენელება სურათის. ეს რჩე-
ვა მიუღებელი დარჩა ჩემგან; ის კი არა, ვნანობდი რომ ბევრი რამ
გამომრჩა აჩქარების გამო.

წაქეზებულმა, რომ ნაწარმოები კარგად იქნა მიღებული, შევუ-
დექი მესამე მოთხრობის წერას — „სოლომან მორბელაძე“-ს.
მოთხრობა დაიწერა სულ მოკლე ხანში და ისეთი გატაცებით, რომ
თვითონ გაკვირვებას ვიყავი, რომ ისე იოლად მოვერიე და მალე
დავამთავრე. სამაგიეროდ მეტად დიდი გასაჭირი მომაყენა შემდე-
გმა მოთხრობამ, „წრფელი გული“ რომა აქვს სათაურად ჩამოყა-
ლიბებულ, ჩამოსხმულ მოთხრობას ვერ მოვუნახე პირველი სტრი-
ქონი. ჩემთვის ეს პირველი სტრიქონი ყოველთვის ტონის მომცემი
იყო; ამ პირველი სტრიქონიდან, ასე ვთქვათ, გახრილდებოდა მო-
თხრობა. იგი ტონს აძლევდა მოთხრობას. დიდხანს ვარჩევდი თუ
როგორ დამეწყო, რა სიტყვებით შევდგომოდი წერას, — საჯეროს
ვერ ვნახულობდი. ერთხელ მე და გრიგოლ ვოლსკი ბათუმის ბულ-
ვარში ვართ; ზღვის ნაპირას ვზივართ. ვოლსკიმ თქვა, — ერთი
ჩვენი კარგი ნაცნობისას წავიდეთო; დავეთანხმე; გამოვდივართ
ბულვარიდან; გზაში ჩემი მოთხრობა გამახსენდა, ჩემი გმირები
ალაპარაკდნენ; ვოლსკი რალაცას მეუბნება — მე არ მესმის. უცებ
ჩემ თვალწინ, თითქოს ჩამოფარებული ფარდა გადაიწია და ჩემი
მოთხრობა, თავიდან ბოლომდე, ერთ წუთში გადაიშალა... დასა-
წყისიც ავერ არის, ნაძებარი დასაწყისი, რომელსაც გაყვა, გაყვა რა-
ღაც გატაცებით სიტყვა, წინადადება, სურათი... სურათები ბოლომ-
დი...

— მე არ მოვდივარ, გრიშა! — ვუთხარი და გავეშურე ბანაკისაკენ, სადაც ამხანად ვიყავი.

— რა იყო, რა მოგივიდა? — მეკითხება გაკვირებული ვოლსკი, მე კი აჩქარებული ნაბიჯით მივდივარ; მივედი ბანაკში, შევედი ჩემს კარავში, ჩამოვუსვი შესავალი კალთა, გადმოვიღე ქაღალდი და გატაცებით ვიწყე წერა, წერა გაცხარებული.

ეს მუშაობა კი არა, უმალღესი სიამოვნება იყო.

ამგვარივე გატაცებით ნაწერია „სამანიშვილის დედინაცვალი“ ამ მოთხრობას ბედი ეწია ჩემი ძვირფასი მეგობრის ექიმ კონდრატი მხეიძის წყალობით. კონდრატი მხეიძე, ალექსანდრე შატილოვი და ალექსანდრე ლორთქიფანიძე (მწერალ ნიკო ლორთქიფანიძის უფროსი ძმა) იყვნენ ის პირები, რომელთაც ვუყუებოდი ყოველი განზრახული მოთხრობის შინაარსს, სურათებს, დეტალებს. განსხვავებული ხალისით შევეუდგებოდი ხოლმე მათ მომართვას.

— აბა, მოყევი! — მაქეზებდნენ ისინი და მეც მოყუებოდი. მოთხრობა ამ მოყოლაში შენდებოდა იოლად, ხალისიანად.

„მრამბე“-ს რედაქტორი ალექსანდრე ჭყონია წერილს წერილზე მიგზავნიდა ჟურნალისთვის უსათუოდ რამე გამომიგზავნეო. იმხანად მქონდა პატარა ნაწყვეტი, რაც „სამანიშვილის დედინაცვალია“ — პლატონის სიზმარი. უთხარი მხეიძეს: როგორ მირჩევ, გავუგზავნო თუ არა ეს პატარა „სიზმარი?..“

— ნუ სულელობ! — შემომიტია მან. — შენ ისეთი რამ გვიამბე, რომ თუ არ აჩქარდები, მშვენიერი მოთხრობა იქნება! არ გავზავნო, იცოდე!

დავუჯერე მეგობარს და მოკლე ხანში პატარა სიზმრის მაგივრად დაიწერა მოზრდილი მოთხრობა. კვანძი, ძარღვი მოთხრობის მოცემულია იმ საუბრებით, რომელიც მქონდა ხოლმე ჩემს სიმამართან — პავლე მაჭავარიანთან. ჩემთვის ძვირფასი პიროვნება იყო იგი. კარგი შეძლების კაცი, გამოცდილი, შეგნებული, ცხოვრებაში ჩახედული, ჭკვიანი, ენამახვილი. იგი საყვარელი ადამიანი იყო თავის კუთხეში. მისი ოჯახი მუდამ სავსე იყო სტუმრებით; მოხუცი, ახალგაზრდა ყმაწვილები თავს იყრიდნენ მის ოჯახში. ვის არ ნახავდი აქ, რას არ გაიგონებდი! ცხოვრების გასაცნობად საკმარისი იყო აქ მოქცეულიყავი რამდენიმე ხნით. გლეხობა დიდ პატივს ცემ-

და მას და მის ოჯახს, რომელიც ყოველი გაქირვებულის გამკითხავი იყო, დამხმარე და დამრიგებელი. თვით ოჯახის უფროსი შვილიანად გაბმული იყვნენ მუშაობაში, რაც საშუალებას მძლავრად და კმაყოფილი ცხოვრებისათვის. მიყვარდა აქ ყოფნა, მიყვარდა მოხუცთან საუბარი, მიყვარდა და მაინტერესებდა მის ოჯახში მოსიარულეთა თვალის დევნება. აქ შემეწყო ხელი ჩემს ლიტერატურულ მუშაობაში.

— ვერა ხარ კარგი კაცი. ამ მოთხრობაზე უნდა მიგეწერა: „მოთხრობა დავით კლდიაშვილის და პავლე მაჭავარიანის!“ — ხუმრობით მეუბნებოდა მოთხრობით ნასიამოვნები მოხუცი.

მოთხრობამ დიდი სიხარული და აღტაცება გამოიწვია „შოამბეს“-ს რედაქციაშიც. ჰყონიამ ვრცელი წერილი გამომიგზავნა განსხვავებული სიტბოთი დაწერილი, სიხარულით, რჩევით. დარჩებით სავსე. ბედს ვერ დავემდურები — ჩემს ნაშრომებს მუდამ ხვდებოდა ასეთი თბილი მიღება, რაც მე მხდოდა მეტ ფხიზელ მომუშავედ.

როცა „სამანიშვილის დედინაცვალი“-ს ბეჭდვა დასრულდა ჟურნალში, პეტრე უმიკაშვილი შემხვდა ბათუმის ბულვარში; მასთან იყო არტურ ლეისტის.

— მე შენ ხმას არ გცემ! — შემომიტირა პეტრემ. — რიგიანი კაცი მეგონე, თურმე კი ზარმაცი, ამჩატებული, უხეირო ყოფილხარ.

— რატომ, ბატონო პეტრე, რატომ? — შევეკითხე.

— რატომ და იმიტომ, რომ ასე მალე დაათავე სამანიშვილის მოგზაურობა!.. გადმოვიყვანდი ქართლში, იქიდან კახეთში — რასურათი იქნებოდა, რა იქნებოდა, შენ კი ასე მალე მონახვიე დედინაცვალი!

— არ ვიცნობ ქართლსა და კახეთს!

— გაიცნობდი, გაიცნობდი, შე ზარმაცო, ზარმაცო დათიკო! — თან წყრებოდა, თან ხითხითობდა გულიანად. — შენი ჰირიმე, რა ლაზათიანად გაქვს დაწერილი! — და შეუჩერებელი სიცილით მოუყვა ჩვენს საერთო ძვირფას მეგობარს ლეისტს მოთხრობის შინაარსი.

— ნუ ჩქარობ, თუ გიყვარდე! ყურს ნუ უგდებ ჟურნალს... გაჩ-

ქარებენ, ახალ-ახალი მასალა სჭირიათ და გიშლიან თუ გიყვარდნენ... შენ რომ სურვილია იმას ეჭირვება დამუშავება, შიგ არა გაქვს შეტანილი ზოგიერთი რამ, მე რომ მიახმებ; თუ გიყვარდნენ ნუ აჩქარდები!

ეს იყო სურათი „მრევლში“... მთელი ერთი წელიწადი მქონდა იგი გაუგზავნელი და ამ ხანში შესამჩნევად გადამუშავდა.

ვიმეორებ — ბედი მწყალობდა. სიყვარულიანი, თბილი, ენერჯის გამაღვიძებელი სიტყვა ზედმეტადაც მხედებოდა. კიტა აბაშიძე, ივ. გომართელი, ილ. ნაკაშიძე, ხომლედი (აკაკის კრებულში); საშა წულუკიძე („ნოვოე ობოზრენიეში“), თავიანთი თანაგრძნობით პირდაპირ მაჭეზებდნენ და მიწვევდნენ სამუშაოდ.

ამგვარივე მოსიყვარულე პირები შეხვდა სცენაზე ჩემს პატარა პიესებსაც. პირველად თბილისში დაიდგა „ირინეს ბედნიერება“. პიესა, რომ იტყვიან, ჩაფლავდა. ჩაფლავდა უცნაურად; თბილისელები სრულიად ვერ მიუდგნენ პიესას; ვყურობ და ვკვირობ — ჩემი სახეები სად გაქრნენ, სად გადასხვავდნენ?! გათავდა წარმოდგენა ულაზათოდ, უშნოდ. ვწუხვარ.

— დათიკო, ნუ შეწუხდები! — მითხრა წარმოდგენაზე მყოფმა, ქუთაისიდან ჩამოსულმა ლადო მესხიშვილმა, შეწუხებული რომ დამინახა. — ნუ შეწუხდები, მე ვაჩვენებ როგორ უნდა ითამაშებოდეს ეგ პიესა; ამ დღეებში დავბრუნდები ქუთაისში, ერთ თვეში მიიღებ დეპეშას, და უსათუოდ ამოდი და დაესწარი წარმოდგენას. ახლა ნუ სწუხარი! — თბილად, სიყვარულიანად მანუგეშა ლადომ.

მეორე დღეს „თბილისის ლისტოკ“-ში რეცენზენტმა პირდაპირ ბდღვირი ამადინა.

გავბრუნდი ბათუმში გულდაჩაგრული, ლადოს დანაპირებით შემავრებული.

არ გაუვლია თვეს, ლადოსგან დეპეშა მივიღე — პიესა მიდისო და ამოდიო. გავეშურე ქუთაისისკენ გულაძგერებული. დილით რეპეტიცია.

— დათიკო, დაჭექ და უყურე; მერე მითხარი თუ რამ აკლდეს! — მითხრა ლადომ.

დაიწყო რეპეტიცია. ყველა ხალისიანადაა; ხალისიანად იწყება; აბესალოს თამაშობს შალვა დადიანი — ჩინებულია; აგერ კომედიული ფაფხურდა ფილიპე — ვასო ბალანჩივაძე, ჩემი ფილიპე; ჩემი ფილიპე; ჩემს სიხარულს საზღვარი აღარ აქვს; როდამიშვილი — გიორგი თუთბერიძე, ირინე — გვეტაძის ქალი. სიხარული-საგან გაბრუებული ვარ.

— გაქვს რამე სათქმელი? — ღიმილით მითხრა ლადომ, პირველი მოქმედების რეპეტიცია რომ დათავდა.

— არაფერი, შენ გენაცვალე! — მივუგე.

— ასე იქნება მეორეც! ახლა წადი სახლში, დაისვენე და დროზე მოდი. დღეს ჩვენ გავიმარჯვებთ! — ხალისიანად წამოიძახა ლადომ.

მივედი სახლში, ძლივს სადილი ვჭამე — ვღელავ, შიშში ვარ. აღელვებულს ძილი ისე მომრევია ნასადილევს, რომ ძლივს გამადვიძეს. მივდივარ თეატრში — თითქოს ეგზამენზე მიმავალი ვყოფილიყავი.

ლადომ დამარონია სცენა, მორთულობა მანახა და მითხრა:

— მე ვიცი და შენმა პიესამ!.. მე აგერ ვიქნები, შენ ლოქიდან უყურე!

ახალა ფარდა. იმის აწერას, თუ როგორ დაიწყო პიესა, როგორ მიდიოდა, როგორ ჩატარდა, ამას არ მოვყვები, — ეს იყო გრძლად გაბმული სიხარულის წუთები. დაუვიწყარი წუთები. ახმაურებული, აგუგუნებული ხალხი გამოეფინა თეატრის დარბაზიდან; ბნელ ქუჩებში ისმოდა მხიარული ლაპარაკი, სიცილი, ხითხითი. მივდივარ სადგურისაკენ, რადგან უნდა გავბრუნებულიყავი ბათუმში, მივდივარ და გარშემო მესმის, — რაც გულს სიხარულით ავსებს.

ძვირფასმა ლადომ მაჩუქა ის დაუვიწყარი წუთები. ერთ კვირაზე ვასო ბალანჩივაძე მიწვეული იქნა თბილისში და თავისი თამაშით ალტაცებაში მოიყვანა საზოგადოება და პიესას სიცოცხლე დაუბრუნა.

„დარისპანის გასაჭირი“-ც ბედნიერი გახდა. დარისპანმა იპოვა თავისი მოსიყვარულე, განსხვავებული მოსიყვარულე გამომსახველი — ვალერიან შალიკაშვილი.

დარისპანი კაროენას დაათრევდა, მე კი ორივეს მისდობა-
 რიგინი რამ ყოფილიყო. ნატო გაბუნია მთხოვა პიესა წერე-
 ნეფისოდ. შევთავაზე „დარისპანის გასაჭირი“. პიესა წაკითხული
 იქნა პართენ გოთუასას, მოწონებულიც. მაგრამ ნატომ არ დადგა,
 არ მოეწონა მართა. ამით ისარგებლა შალიკაშვილმა და თავის ბე-
 ნეფისზე დარისპანის როლით გამოვიდა. ეს იყო ნამდვილი სიყვა-
 რულიანი დრამა, სიყვარულიანი მხატვრობა, ავტორის გადუხდელი
 დაჯილდოვება. ასეთივე შეღავათიანი მიღება შეხვდა „უბედურე-
 ბა“-საც, შალიკაშვილის და კონს. ანდრონიკაშვილის მხრივ.

ეს სიტბო, ეს სიყვარულიანობა თან ახლდა ჩემს ლიტერატუ-
 რულ შრომას, არასოდეს არ დაკლებია იგი და ამიტომაც ჩემი გა-
 ვლილი ლიტერატურული გზა ბედნიერად გავლილ გზად მიმაჩნია.

გოთსკონი

შ ე რ ი ს ხ მ ა

კვირა დღე იყო. ის-იყო სოფლის ეკლესიაზე წირვაც გათავდა-სალოცავად მოსული ხალხი ეკლესიის გალავანში გაიფანტა, ჭგუფ-ჭგუფად დაიყო და შეიქნა ჩვეულებრივი სჯა-მუსაიფი სოფლელებს შორის. ერთ ადგილას რამდენიმე კაცი გულმოდგინებით ყურს უგდებდა რალაც მხიარულ ამბავს, რომელსაც მოუთხრობდა ახალგაზრდა გლეხი.

— შე კაცო, შენ ერთობ მუსაიფში ხარ და კაცია საგუნაშვილმა ეს არის წმინდა გიორგიზე გადაცა! — უთხრა მოამბეს ხანში შესულმა გლეხმა, რომელიც ის-იყო მიუახლოვდა მხიარულად მოლაპარაკე ჭგუფს.

— რას ამბობ, გიორგი? — მიაძახეს აქეთ-იქიდან.

— მართალს ამბობ, კაცო? — თავზარდაცემულმა წაილულულდა იმან, ვისაც მიუტანეს ხატზე გადაცემის არასასიამოვნო ამბავი.

— მართალს გეუბნები, შვილო, მა რა, გეხუმრები?.. რა სახუმაროა, შენ თვითონ თქვი! — მიუგო გიორგიმ.

ანდრია, ახალგაზრდა გლეხი, ეკლესიისაკენ გაიქცა და ერთ წამში კარებთან გაჩნდა. თითქმის იმავე დროს გამოჩნდა კაციაც, რომელიც ხელზე ბოხობის ბერტყით ეკლესიიდან გამოდიოდა.

— ხატზე გადამეცი, მართლა, კაცია? — შესძახა ანდრიამ.

— მა რა გეგონა?! — უპასუხა კაციამ.

— რა დაგიშავე, კაცია? ეს გამაგებინე, რა დაგიშავე, რომ ასე ამომიჩემე... რომ აღარაფრით მზოგავ?.. თქვი მაინც, შე კაი კაცო... ამ ხალხს მაინც კარგად გააგებინე... ამათ გაჰსაჯონ, თუ რამეში მტყუანი ვარ შენთან!

— მაგათზე უკეთეს მოსამართლეს მიგეცი... ღმერთს, თვითონ ღმერთს და მასთან მყოფ წმინდანს გასცემ, შვილოსა, პასუხს!.. მე რაღას მედუღლუნები!.. ბევრი გეხვეწეთ, შენც და სხვასაც, მარა

არაფერი საქმე გამეწყო თქვენთან... შენ არ ააგულიანე სხვები?..
ორი ტყველა მიწა მქონდა, იმასაც აღარ მიყენებთ!.. მე, ჩემო ვაჟო,
პატრონო, ჩემს თავს არავის დავაჩავგრინებ... რა გზითაც უნდა გეჩვენო
მზე მოღერებულ ხელს მისივე პატრონს მოვახვედრებ... შენ ჩემ-
თან აწი აღარაფერი სალაპარაკო აღარა გაქვს... წმ. გიორგის გაეცი
პასუხი!..

— შენ გგონია, წმ. გიორგი მარტო შენს სიტყვაზე გეიარს?—
გულმოსულად უთხრა ანდრია.

— მაგასაც შენი თვალებითვე დეინახავ!.. — და ამ სიტყვისთა-
ნავე კაცია კიდევ დაიბერტყა ქუდი ხელზე, დაიხურა თავზე და
მალალი, მსხვილი ჯოხით ხელში, გარშემო მოვროვილ ხალხს გაშო-
რდა.

მოხუცებული კაცია დარწმუნებული იყო, რომ ანდრიას თავზე
ღვთის რისხვას მოიყვანდა... მისი სახის გამომეტყველება, რომე-
ლიც ისე აშკარად, ნათლად ეუბნებოდათ, რომ ამ კაცის დამორჩი-
ლება ადვილი არ არისო, რომ ის თავის შეურაცხყოფას არავის
შეარჩენს, ვინც უნდა იყოსო, — მისი სახის გამომეტყველება ახლა
თითქოს გეუბნებოდათ: ეჭვი არა მაქვს, რომ წმინდა გიორგი დასჯის
ანდრიასო. ამიტომ ისე დინჯად გაბრუნდა ის მოშორებით, საფლა-
ვის ქვაზე მჯდარი გლეხებისკენ.

ყბალახმოგლეჯილი ანდრია კი ისევ იმავე ადგილას, ეკლესიის
კარებთან, იდგა და გარს შემოხვეულ გლეხებს ცხარედ შესჩიოდა:

— ჩემგან რა უნდა, რომ ვერ გავიგე?! მე რას მერჩის, რას ჩა-
მცივებია, — ეს რომ ვიცოდე, სხვა არაფერი მინდა!.. ჩემ გარდა
სხვა რამდენია, *რომ არ მოაშლევინეს ის ამოსაგდები გზა... რაღა
მე ამომარჩია წმ. გიორგიზე გადასაცემად?!

— ეგ არ ვიცი კარგად, შენ რა ბრალს გდებს კაცია და უსამარ-
თლოდ რომ ირჯებით მთელი კუთხე, ეს კი ცხადია! — წამოიძახა
ერთმა გლეხმა.

— რატომ, შე კაცო? უსამართლოდ რით ვირჯებით? — მიაძა-
ხეს აქეთ-იქიდან.

— რატომ არ ანებებთ მაგ კაცს მის ადგილს?.. მე არ მოკვცდე,
მეც არავის მოვუთმენდი, მაგისტანა რამე რომ ექნათ ჩემთვის...
რას მეუბნები?! მე და ჩემმა ღმერთმა, ერთი-ორი კაცი მაინც შე-
მომაკვდებოდა იქვე!.. ბიჭო, უწინ გზა სადაც გქონიათ, იმაზე იარ-
ეთ... აბა, კაცს ადგილი ველარ გაუშვია, ადგილი ველარ დაუსვენ-
ბია! — ცხარობდა გლეხი.

— სადაა ეს ძველი გზა, აბა რას ამბობ, კირილე? მე პატარა
ვიყავი, რომ იმაზე აღარავინ დადიოდა... ახლა ყანაშია შეტანილი!..
ვიან განახევებს თვალით და, ამასთანავე ის ძველი გზა სულ აღარ

ვარგა. არ გინახავს თუ? — სხაპასხუპით და გაჯავრებით თქვა ანდრია.
რია.

— ამიტომ კაცის ძალით ართმევთ ადგილს? კარგია შენს კენჭს...
დამ! — მიიძახა კირილემ.

— ძალით ვინ ართმევს, შე კაცო! მაგას რატომ კადრულობ? —
მოისმა ზოგიერთების ხმა.

— ძალითაა, აბა რა, ვინ შეეხვეწა? თავიდან ძალის დატანება
მოუნდომეთ... კაცი გაახელეთ და ახლა აღარ უნდა თავი დაგაჯაბ-
ნებინოსთ! ასე მოგექცეოდათ, აბა რავე გეგონათ? — არ წყნარდე-
ბოდა კირილე.

— შე დალოცვილო, საქმე სასამართლოში იყო და იქაც გადას-
წყვიტეს აგრე, რომ გზა კაცის ადგილზე დარჩენილიყო... ჭიუ-
ტია მაგ დალოცვილი, სხვა არაფერი! — წამოიძახა ერთმა მოხუ-
ცებულმა გლეხმა.

— მე კი მაინც ჩემსას ვიტყვი, — რატომ ამომიღო თვალში?
მე, მე რად გადამცა ხატზე? გასაკვირველია, ღმერთმანი! — მხრების
აწევით თქვა ანდრია.

— ეჰ, შენც კიდევ!.. რა გაწუხებს?! მაგნიარ უსაფუძვლო გა-
დაცემას ძალაც არა აქვს! — თანაგრძნობით უთხრა ანდრიას ერთმა
იქ მყოფთაგანმა.

— დიახ, ეგ მართალია, ბერიკო, მაგრამ მაინც გეწყინება, რაზე
უნდა წაგაყენოს ხატთან ტყუილუბრალოდ კაცმა? — მიუგო მას
ანდრია.

საქმე იმაში იყო, რომ კარგა ხანმა გაიარა მას აქეთ, რაც კაცია
საგუნაშვილმა ერთი თავისი საყანე ადგილი შესასვენებლად გაუ-
შვა და აღარ დაუმუშავებია, ღობეც აღარ გაუყოლებია მის გარშე-
მო, — ადგილი მოღალეული იყო, თითქმის არაფერს იძლეოდა. სოფ-
ლელებმა ამ შემთხვევით ისარგებლეს და შესვენებულ ადგილზე
სიარული დაიწყეს, რადგანაც ამ ახალი გზით ერთობ ემარჯვებოდათ
სიარული მახლობლად მდებარე ბაზრიან დაბაში და საყანეებზე-
დაც. ძველი გზა; რომელიც სრულიად წამხდარი იყო, მიივიწყეს და
მის შეკეთებას აღარავინ დაეძებდა. ამით ისარგებლეს იმ ძველი
გზის მახლობლად საყანე ადგილების პატრონებმა და მოსპეს გზა.
ეგ იმათთვის მეტად საჭირო იყო, რადგანაც გაფუჭებული გზის თი-
ხნარი ნაპირები ნელ-ნელა ინგრეოდა და ამით ფუჭდებოდა საყანე-
ებიც. დროთა განმავლობაში ეს ძველი გზა ყველამ დაივიწყა, მით
უფრო, რომ კაცის ადგილზე სიარულის დამშლელი არავინ იყო.
კაცია, თავის მხრივ, დარწმუნებული იყო, რომ, როცა კი მოინდო-
მებდა, ყოველთვის შეჰკრავდა თავის ადგილს. მაგრამ ბოლოს სულ

სხვა გამოდგა. როცა კაციამ ერთ დღეს მოინდომა გაშვებული სა-
ყანის შემოღობვა, მეზობლებმა მოითხოვეს ერთი ნაწილი უფრო
დაეტოვებინა. კაცია ავარდ-დავარდა ამაზე, ყური ახსნა და
ლობვა დაიწყო, მაგრამ ღობე ისევ მოურღვიეს. კაციამ დაიწყო მუ-
ქარა, მოვკლავ ვისმე იმ ჩემ ადგილზედო, მაგრამ მაინც არავინ
შეებუა, მით უფრო რომ ყველასათვის ეგ იყო ერთადერთი გზა. სა-
ქმე სოფლის სასამართლომდის მივიდა. მოსამართლენი მოვიდნენ,
დაათვალიერეს ის ადგილი, სადაც ძველი გზა მიდიოდა, ეს ახალი
სადაო გზაც და გადასწყვიტეს: რადგანაც ძველი გზა მეტისმეტად
გაფუჭებულია და მისი შეკეთება ყოვლად შეუძლებელია, ამის გა-
მო კაციას ადგილს უნდა ჩამოსჭროდა ერთი ნაწილი ახალი გზის-
თვის. კაციასთან ერთად ერთმეოდა ცოტა მიწა მის მეზობელ ერთ
გლეხსაც. ეს უკანასკნელი ადვილად დაითანხმეს, კაცია კი ვერა-
ფრით ვერ დააწყნარეს, ვერ ჩააგონეს, რომ უნდა დაეთმო ის ცო-
ტაოდენი მიწა სოფლისათვის.

— ღვით, არაფერი გიჭირს, სხვა ადგილებიც გაქვს. ბევრი-ბე-
ვრი, ორი ბათმანი მოვიდეს ამ ჩამონაჭერზე... უნდა დაუთმო სო-
ფელს, აბა რა ქნას სოფელმა? — ეუბნებოდნენ კაციას.

— ძველ გზაზე იარონ!

— რომ აღარ შეიძლება იმ გზით სიარული, შე კაცო, განა შენ
თვითონ არ იცი?..

— მერე მე რა?.. სადაც გინდათ, იქ გააკეთეთ ახალი გზა... მე კი
ჩემსას არავის დავანებებ... დავუთმო სოფელს ჩემი ადგილი და მე
მშიერი დავრჩე?.. — გაჯავრებით ამბობდა კაცია.

— შე კაცო, აქამდის ასე იოლად რჩებოდი ამ ადგილით, ახლა
დაგამძიმებს და მშიერს დავარჩენს ორი ტკაველა მიწის ჩამოჭრა?
მერე საზოგადოებისათვის!.. — უთხრა ანდრიამ, რომელიც სოფლის
ერთი მოსამართლეთაგანი იყო.

— საზოგადოებისათვის კი არა, ის კიდევ!.. მითქვამს — არ და-
გითმობთ... მორჩა, გათავდა... სოფელი ფეხებზე მკიდია! — გაჯავ-
რებით წამოიძახა კაციამ.

— სასამართლოს განაჩენი რომ შესდგა, მეტი რა გზა გაქვს არ
დაუმორჩილდე!.. — უთხრა მეორე მოსამართლემ, რომელიც მოთ-
მინებიდან გამოიყვანა კაციას ჯიუტობამ.

— გლახა ანთიმოზა გგონივართ მე, რომ თქვენს წინაშე იმასა-
ვით თავს მოვიხრი?.. დიას!.. მირთი სულში ვიჩივლებ... თუ საჭირო
იქნება, ოკრუყენი სულშიაც ვიახლებით... იმას ნუ იფიქრებთ, რომ
თქვენ ჩემი თავი დაგაჯახნებით!

— ტყუილად გაიჩივებ, ჩემო კაცია. ამ საქმეს სხვაგან არსად

არ მიიღებენ გასარჩევად, არც მირიოი სუდი და არც ოკრუნი,
უთხრა ანდრიამ.

— თუ არ მიიღებენ, მე სხვა გზასაც მოვნახავ, სადღაც ^{ქრისტესული} ~~სადღაც~~ ^{ვასუსს, სა-}
აგებთ თქვენი უსამართლობისათვის... კი მიგაცემიებთ ^{ვასუსს, სა-}
დაც იქნება!.. ნამეტურ შენ, ვაჟბატონო! შენ რომ დიდი მოქალაქე
ბრძანდები! — მიუბრუნდა კაცია ანდრიას: — შენ შეგაწევ ჩემს და-
ჯაბნებას, გგონია?.. მოგიკვდეს მაშინ კაცია, შენი წიხლი დამკარი...
კაცია არ ვიქნები, თუ შენი დაბადების დღე შენვე არ გაწყველინე! —
ყვიროდა ძალზე გაჯავრებული კაცია. — ახლა კი, რაც გინდათ,
ის ქენით! — და განრისხებულმა კაციამ ჩქარი ნაბიჯით თავის სახ-
ლისკენ გასწია.

— რა უნდა ელაპარაკო ამისთანა კაცს? — მხრების აწვევით
თქვა ანდრიამ და თან თვალები გააყოლა კაციას, რომელიც კიდეც
მოჩანდა ორლობეში მიმავალი.

კაციამ ასრულა თავისი სიტყვა. აღარც თავი დაიზოგა, აღარც
თავის მოხუცებულობას მოერიდა, — ბევრი იწანწალა, ორიოდ
ადვოკატთანაც იყო ძღვენით, მაგრამ ვერაფერი ვერა გააწყო რა.
ანდრიას სიტყვა მართალი გამოდგა და ეს უფრო გულს უკლავდა
მოხუცებულს.

აენთო კაცია. ის ჰგავდა მხეცს, რომელიც არა ღონისძიებას არ
დაერიდებოდა, ოღონდ კი რითიმე თავისი ჯავრი ამოეყარა, განსაკუთ-
რებით იმ გაიძვერა, მოტიკტიკე ანდრიაზე, რომელიც თავი და ბო-
ლო იყო სოფლის მოსამართლეებს შორის. კაციას ერთი გზალა და-
რჩა თავის შემავიწროვებელთა მოთავის დასასჯელად და კიდევაც
გადასწყვიტა, მიემართნა ხატისათვის. გადაწყვეტილება აღსრულე-
ბაში მოიყვანა და კიდევაც ჩაუგდო ხატს ხელში, — გადასცა წმ.
გიორგის ხატზე ანდრია. საღლა წაუვიდოდა წმ. გიორგის ანდრია?
ეჰვი არ უნდოდა, წმ. გიორგი უსათუოდ დასჯიდა ანდრიასაც და
მასთან მის უკუღმართ მოსამართლე ამხანაგებსაც, — ეს მტკიცედ
სწამდა კაციას.

ამ დღიდან კაცია გულდამშვიდებული ელოდა წმ. გიორგისაგან
ანდრიას და მის ამყოლთა საჯაროდ დასჯას.

— დამაცათ, შეილებო, ისევ თქვენვე შემეხვეწებით ადგილი
ჩავიბარო, როცა ჩემი გამჩენი შავს დღეს დაგაყენებსთ!.. ველარსად
იჩივლებო!.. აბა ვნახოთ!.. ღმერთიც დაივიწყეთ?! ვითომ იმას ამა
სოფლის აღრაფერი ეყურება?! ჰაი გიდი, რანაირი ხალხი იზდე-
ბა?! — ხშირად იმეორებდა კაცია.

დრო და ხანი გადიოდა, მაგრამ წმინდანის რისხვის ნიშნები კი

არსად ჩანდა. კაცის მოუთმენლობა დაეტყო, ნეტა რად არაბრებს წმ. გიორგი ამდენს ხანს უვნებლად ანდრიას და არაფრით უმადებდა, იმაზე თავის სასწაულს?! ამ მოუთმენლობას ის უფრო უმატებდა, რომ ამ ბოლო დროს ანდრიასაც მეტი რაღაც მხიარულება ემჩნეოდა, იგი უფრო გათამამდა და, როგორც სხვები ეუბნებოდნენ კაცის, ვითომ არაფრად აგდებდა კაცისაგან ხატზე გადაცემას. პირველ ხანებში, მართალია, ანდრია შეშინდა, თუმცა თავისი სიმართლის იმედი ჰქონდა; ორჯერ ძღვენიც მიართვა წმინდანს, მაგრამ მერე, როცა გაიარა ხანმა და იმის ცხოვრებაში ისეთი არა მომხდარა რა, დაიმედდა და სრულიად მიივიწყა, რომ კაცისაგან გადაცემული იყო.

კაცია სულ ერთიანად აამღვრია ანდრიას ამგვარმა უდარდელმა ყოფაქცევამ. ახლა ის გუნებაში წმ. გიორგისაც ემდუროდა შეგვიანებისათვის. ბერმა კაცმა იმ ზომამდისაც მიაღწია, რომ ხმამალა დაუწყო წმინდანს მღურება.

— განა დღესავით ნათელი საქმე არაა!... გამოძიება ეჭირვება კიდევ თუ?!

— რატომ ხარ, შე უბედურო, მაგდენად უგუნური, რომ წმ. გიორგის უსწორებ სამართალს?! სულწასულობაა ეგ, მეტი არაფერი... გაჩუმდი, შენთვის იყავი... წმ. გიორგიმ, — ვენაცვალე მის ძლიერებას! — შენზე უკეთ იცის, როგორ უნდა მოიქცეს, ან ვინ როდის დასაჯოს... — შეუტია კაცის მისმა ცოლმა, მოხუცებულმა დოღომ.

— როდემდის ვუყურო?... ვერა ხედავ, გათამამდა და გამხიარულდა მტერი?... მაშ, სიაცვაცე და ავაზაკობა ჯობნებია სიმართლეს?! საიდან გაიგოს კაცმა, რომელი სჯობია, თუ წმინდანიც ყურს არ მიაქცევს შევიწროებული ადამიანის თხოვნას და თავის დროზე არ დასჯის კაცის შემაწუხებელს?... რას მეუბნები შენ! — ამბობდა გულმოსული კაცია.

— გაჩუმდი-მეთქი, გაჩუმდი, ნუ ჩერჩეტობ უთავბოლოდ! ვის უჯავრდები, შე შეჩვენებულს? ვის ასწავლი, ვის არიგებ ჭკუას?... სრულიად შეიშალე, შე უბედურო, ამ ბოლო დროს... აღარაფრის გაგება აღარა გაქვს!..

— მომშორდი, დედაკაცო, თავიდან! — მიაყვირა კაციამ დოდოს და ფეხზე წამოვარდა: — მე შენზე უკეთ ვიცი ჩემი საქმე... როდის იყო ჩემთვის საჭირო დედაკაცის დარიგება? — მოჰკიდა ჯოხს ხელი და ეზოდან გავიდა.

მოხუცებული კაცია ახლა ანდრიასთან ერთად წმ. გიორგისაც ემდუროდა და ამ სამღურავს ხმამალა წარმოსთქვამდა ხოლმე.

ეკლესიაში რომ იდგა, ხშირად თვალმოუშორებლად და საყვედურით მისჩერებოდა წმ. გიორგის ხატს, თითქოს უნდოდა ამით გასეპტული ბინებინა წმინდანისათვის: „ნუთუ დაგავიწყდა, რასაც გთხოვდითო...“

ვერაფერ საქმეს ხელს ველარ ჰკიდებდა, აღარაფერი აღარ ანსოვდა კაცის იმის მეტი, რომ ის დაეჭაუნა ანდრიას, წმინდანის შემწეობით ჯავრს ამოვიყრიო, მაგრამ ვერც ეს აასრულა და თვით წმინდანმაც არავითარი ყურადღება არ მიაქცია მას.

დიდმა მარხვამ გაიარა. კაცია, რომელიც ყოველ წელიწადს ეზიარებოდა ხოლმე ამ დროს, წელს არ ზიარებულა. გათენდა აღდგომაც, მაგრამ იმის გულს ამ სამხიარულო დღესაც არ გაუხარია.

აპრილის მშვენიერი დილა იყო, აღდგომის მეორე დღე. ეკლესიაზე მრავალი ხალხი იყო თავმოყრილი. ჩვეულებისამებრ, დღეს ხატებით უნდა შემოველოთ ეკლესიისათვის და მერე მღვდელს ხალხი უნდა დაელოცნა. წირვა გათავდა. ეკლესიიდან ხალხმა გამოსვლა იწყო.

— ყველა ხატებს გავყვეთ, ყველა! — დაიძახა ვილაკამ.

— უთუოდ, უთუოდ!.. აბა რისთვის მოსულხართ... სეირს უყუროთ თუ? — დაუმატა მეორემ.

— უტიეთ, ყმაწვილებო, გზა მიეციო!.. რატომ იცით კარებში გაჩერება! — მიაყვირა ერთმა მოხუცებულმა გლეხმა რამდენსამე კაცს, რომელნიც ეკლესიის კარებთან შეჩერდნენ და ერთმანეთს დღესასწაულს ულოცავდნენ. — ვერ ხედავთ, ხატებს მოასვენებენ?

მართლაც, კარებში გამოჩნდა ხატებით ხელში რამდენიმე გლეხი, მათ უკან მოჰყვებოდა შემოსილი მღვდელი სასხურით მარჯვენა ხელში და ჯვრით მარცხენაში. მღვდელი თან ჯვარს სახავდა ხალხს და თან წმიდა აიაზმის წყალს ასხურებდა.

— ნუ გაჩერებულხართ, ყველა ხატებს გამოჰყევით... ეკლესიას შემოეუაროთ! კირილე, პეტრე, ვის უყურობთ?.. ეკლესიას შემოუარეთ! — უძახოდა მღვდელი ხალხს.

— კირიე-ლეი-სონ! კირიე-ლეი-სონ! — გაიძახოდა იმდენი ხალხი და წყნარის ნაბიჯით მიჰყვებოდა უკან ხატებს. უკვე სამჯერ შემოუარეს ეკლესიას და შემდეგ ხატები გალავანში გაიტანეს და იქ დაასვენეს.

ხალხი გარს შემოეხვია მღვდელს. ამ უკანასკნელმა რამდენიმე ლოცვა წაიკითხა და ხალხს უბრძანა ხატების წინ მუხლთ მოიყარეთ.

— წმიდაო გიორგი! — მიმართა მღვდელმა წმ. გიორგის ხატს, რომლის სახელიც ერქვა ამ ეკლესიას: — წმიდაო გიორგი! ყველა ესენი შენი ყმები არიან, შენი მმოსავნი. შენს მფარველობის ქვეშ

მყოფნი, შენი მავედრებელნი და გეხვეწებიან მუხლმოდრეკილნი, რათა შეისმინო მათი ვედრება, ნუ მოაკლებ ამთ ნუგეშს, ნუ წყალობას შენსას, განაშორე ყოველივე ბოროტი, განაშორე თუმი კეთილი, დათრგუნე ავი და შთანერგე შიში და სასოება რათა ადიდონ სახელი შენი, ჩვენო მფარველო, ჩვენო სასოებავე, ჩვენო ბატონო უკუნითი უკუნისამდე!..

— ამინ, ამინ! — ისმოდა ყოველი მხრიდან.

ჯერ კიდევ არა ჰქონდა მღვდელს გათავებული ვედრების სიტყვა, რომ მოშორებით მდგარი კაცია საგუნაშვილი წამოიჭრა წინ, მისწი-მოსწია დაჩოქილი ხალხი და ერთ წამს წმ. გიორგის ხატთან გაჩნდა.

— ესმის ახლა ვითომ მაგას რამე?.. ძალღი ვიყავი მე, ჩემი რომ ირაფერი შეისმინა მაგან?! — საშინელი ხმით წამოიძახა აცახცახებულმა ბებერმა კაცმა.

ეს ისე სწრაფად, ერთი თვალის დახამხამებაში მოხდა, რომ ვერავინ მოასწრო მოხუცებულის შეჩერება. მღვდელი გაფითრებულნი, გონებადაკარგულივით მისჩერებოდა განრისხებულ მოხუცს.

— რას ამბობ, შე შეჩვენებულო? — მიაძახეს აქეთ-იქიდან კაციას. ვიღაცამ ხელიც ჰკრა; კაცია წაბარბაცდა, მაგრამ არ წაქცეულა.

— კაცია, გაგიჟდი?

— ჰკუაზე შეიშალე? — უყვიროდნენ გარშემო.

— რა ქნა ამ შეჩვენებულმა!.. უმაგალითო საქმე არ ჩაიდინა?! — ამბობდნენ გაოცებული მაყურებელნი.

— რაო, რა თქვა? — კითხულობდნენ მოშორებით მდგომნი.

— წმ. გიორგის ხატი ჰგმო!.. — იყო პასუხი.

— კაცია საგუნაშვილმა ხატი ჰგმო!.. კაციამ ხატი ჰგმო! — ისმოდა ყველგან და ამ ამბავმა ელვასავით შემოირბინა იქაურობა.

— რატომ ქნა მაგ შეჩვენებულმა ეგ ამბავი? — კითხულობდნენ ზოგიერთნი.

— ანდრია ჭურაშვილი ჰყავდა გადაცემული და რატომ წმ. გიორგიმ არ დასაჯაო!

— ვაი, გაგიჟებულა, ნამდვილ გაგიჟებულა ეგ უბედური! — ამბობდნენ და ყველას თვალი მიქცეული ჰქონდა ამ საკვირველი მოხუცისაკენ, რომელიც დინჯად, მაღალი ჯოხით ხელში, გალავნის ჭიშკრისაკენ მიდიოდა.

უეცრად ქალის საშინელმა კვილმა შესძრა იქაურობა.

— მომკალით!.. მომკალით!.. რა დღეს შევესწარი?.. მომკალით!.. ვაიმე, ვაიმე!.. რადა ვარ ცოცხალი, მე წაწყმენდილი! — კიოდა

მობუცებული დედაკაცი, რომელიც მობოლო იმ მხრიდან, სადაც ქალები იდგნენ ცალკე. ეს იყო კაციას ცოლი დოდო.

— სადაა, სად, ის შეჩვენებული?.. სად არის?.. თვალით დამა-
ნახეთ ერთი! — სასოწარკვეთილებით გაიძახოდა დოდო.

— ეგერ მიდის, დედავ, აი, ეგერ ჭიშკართან! — მიუთითებდა ციაზე.

დოდოს თითქოს დაავიწყდა თავისი მობუცებულობა და, რაც ძალა და ღონე ჰქონდა, გაექანა კაციასაკენ.

— სად მიხვალ?.. სად ჩანდაბაში მიყავხარ ეშმაკს, შე წყეულო?! სად მიეთრევი... სად მიეთრევი, შე სამიწვევ?! — მირბოდა და თან კიოდა დოდო.

ის-იყო კაციამ გალავნის ჭიშკრის კარი გააღო, რომ მას ქორივით დაეტაკა ცოლი, ჩააფრინდა ჩოხის კალთაში და უკან დასწია.

— სად ეშმაკებში მიხვალ?.. სად ჩანდაბაში მიხვალ?.. ახლავე დაბრუნდი!.. დაბრუნდი-მეთქი და ხატს შესთხოვე გაპატიოს!.. გესმის ჩემი თუ არა?.. — შესაზარი ხმით მიყვირა კაციას დოდომ.

— იქით!.. მომშორდი! — ყრუდ წაილაპარაკა კაციამ და სცა-და ჩოხის კალთა გაეთავისუფლებინა დოდოს ხელიდან.

— თავს გაგიხეთქ! დაბრუნდი, თვარა თავს გაგიხეთქ!.. დაბრუნდი, გეუბნები!.. ახლავე ბოდიში მოიხადე, შავდღეზე გაჩენილი!.. გესმის ჩემი თუ არა შენ? — და დოდომ ერთი მძლავრად გამოსწია კაციას ჩოხის კალთა.

მობუცებული კინალამ წაიქცა, მაგრამ თავი შეიმაგრა, გულმოსულმა მოიქნია ჯოხი, რომელიც ისე მძიმედ მოხვდა დოდოს ხელებზე, რომ კინალამ მაჯები დასწყვიტა. ქალმა სიმწარისაგან დაიკვივლა და ჩოხის კალთები ხელიდან გაუშვა.

— მომკალი, შე წყეულო!.. მომკალი! — დაიკვნესა დოდომ. ღვარივით გადმონადენმა ცრემლებმა თვალები აუვსო. გარეტიანებული მისჩერებოდა სახლისაკენ მიმავალ თავის უბედურ ქმარს. მერე უცბად მოტრიალდა, ჩქარი ნაბიჯით წამოვიდა ეკლესიისაკენ, მივიდა მღვდელთან, რომელიც ხალხს ელაპარაკებოდა, და ფეხებში ჩაუვარდა:

— მიშველე, შენ მიშველე, მამაო!.. მიშველე, შენი მუხლის ჭირიმე, ჩემო მოძღვარო!.. ვაიმე, ვაიმე!.. მიშველე, შენ დაგენაცვლე, ჩემო ბატონო!.. — მწარე ჭკითინით მოსთქვამდა პირქვე დამხობილი მობუცებული დედაკაცი: — მიშუამდგომლე წმინდანთან!.. გადამერია კაცი!.. ვაიმე... ვაიმე!..

— ადექ, შვილო, ადექ!.. ნუ გეშინია, შვილო! — მობუცებული მღვდელი ძლივს იმაგრებდა ცრემლებს, ამ დედაკაცის უსაზღვრო

მწუხარებას რომ ხედავდა, — ნუ გეშინია... წმ. გიორგი ყურადღე-
ბასაც არ მიაქცევს მაგის უგუნურობით ჩადენილ საქციელს...
ილოცე, შვილო, ევედრე და სულგრძელი წმინდანი შექნდეს!
შენი ქმარი შეიგნებს თავის ცოდვას... შედი, შვილო, ეკლესიაში:
წმ. გიორგის დაუჩოქე და ევედრე... ნუ გეშინია, ღმერთი მოწყალეა
და სულგრძელი!..

მღვდელმა გადასახა ჯვარი დედაკაცს; დოდო ხელზე ემთხვია,
მერე შევიდა ეკლესიაში და იქ, წმ. გიორგის ხატის წინ მუხლმოდ-
რეკილი, დიდხანს ევედრებოდა ცხარე ცრემლით მტირალი, რათა
შეენდო ყოვლად მოწყალე წმინდანს ქმრისათვის უგუნურობით ჩა-
დენილი საზარელი საქციელი.

მღვდელი კი ისევ ხალხს ელაპარაკებოდა:

— ერთობ უცნაური ხასიათისა ვართ... ბუხს არ გადავიფრენთ
ხანდახან თავზე... გულისწყრომას ხომ საზღვარი არა აქვს ხშირად...
თუ რამ დავიჯინეთ, იმის გადათქმას სიკვდილს ვარჩევთ, თუნდაც
რომ ბტყუანიც ვიყვეთ... უთუოდ ჩვენს ნებაზე უნდა იქნეს ყველა-
ფერი და თუ ისე არ იქნა, საშუალებასაც აღარ გავარჩევთ, თღონდ
კი სურვილი ავისრულოთ... დათმენა რა არის...—ხშირად არც კი გვი-
ნდა ვიცოდეთ. და აი, სადამდის მივყავართ ამნაირ ჩვენს ხასიათს...
თვით ღმერთსაც კი ვებრძვით... კაცი წმინდანს ებრძვის, რატომ ჩემს
ნებაზე არ გაიარეო, რატომ ჩემი ნება არ აასრულო... ამაზე მეტი
შეიძლება?! აი, სადამდის მივყავართ ჩვენს გულფიცხობას... აი, სა-
დამდის მიდის ჩვენი უგუნური გულისწყრომა!.. დამშვიდდით,
შვილებო, ისწავლეთ მოთმინება, რომ გულფიცხობაში ჩადენილი
საქციელი შესანანებლად ისევ თქვენვე არ დაგირჩეთ!..

იმ სამახსოვრო დღიდან საკვირველად გამოიკვალა კაცია. ძვი-
რად უნახავთ, რომ ვისმეს დალაპარაკებოდა. თავის ოჯახშიაც ცალ-
კე ყოფნას ცდილობდა ყოველთვის. ხანდახან, დოდო რომ მასთან
ლაპარაკს დააპირებდა, კაცია წამოდგებოდა, აიღებდა ჯოხს და სად-
ღაც მიეშურებოდა. ბოლოს უწყინარ შეშლილს დაემსგავსა.

მოტყდა, უცნაურად მალე მოტყდა, სრულიად დაბერდა და მოი-
კუმშა ამას წინათ წარმოსადეგი კაცია. ზედვე ეტყობოდა, რომ იგი
სწუხდა, სწუხდა გადამეტებით, მაგრამ ხმას არ იღებდა.

ერთხელ ისე მეტისმეტად შეწუხდა, რომ მთელი ოჯახი ფეხზე
დადგა.

— არიქა, ბიჭო გიორგი, მღვდელთან!.. მალე! — შეჰყვირა დო-
დომ თავის ვაჟს.

— არ მინდა, არა!.. — ძლივს წამოილულულა კაციამ, რომე-
ლიც საზარლად კენესოდა ტახტზე მწოლიარე.

— მალე, შვილო, მალე!.. უზიარებელი არ მოკვდეს ეს შავდღი-ზე გაჩენილი!.. ღმერთო დიდებულო, მოხედე შენი მოწყალე თვალით!.. — და დოდო რომ ავადმყოფთან ფუსფუსებდა, მისი მღვდელთან მივბოდა თავმოძულებით.

ცოტა ხანს იქით კაცის მღვდელი ადგა თავზე.

— რას შერები, კაცია?.. როგორ ხარ? — ჰკითხა მღვდელმა.

კაციმ ჯერ ხმა არ გასცა, მერე გადმოხედა, მიაპყრო თვალები დიდხანს უყურა, ხელი გამოართვა, წამოიწია, ემთხვია ხელზე. მერე უცბად ისევ დაწვა, კედლისაკენ ქნა პირი და ვეება დეკაკი ბავშვივით ატირდა სიტყვის უთქმელად. ამ მწარე, საცოდავად მოთქმამ მღვდელს გული აუჩვილა; ცრემლებით თვალებზე ის გულმხურვალედ ლოცულობდა და თან ნუგეშს აძლევდა საცოდავ მოხუცებულს. კაცია ეზიარა.

რამდენიმე დღის შემდეგ მოხუცებული მოკვდა საშინელ ტანჯვაში. საწყალი ბერიკაცი თავის გულს შემოასკდა; გულფიცხობამ იმ ზომამდის მიიყვანა, რომ უმაგალითო საქციელი ჩაადენინა და ამ ჩადენილი საქციელის მოგონება, რომლის გასწორებაც მის თვალში შეუძლებელი იყო, წარმოუთქმელად აწუხებდა, სტანჯავდა, სტანჯავდა მუდამ, ყოველ ჟამს, ყოველ წუთს, ისე რომ ბოლოს ბერიკაცს ძალ-ღონეც გამოეღია და სულიც დალია.

— ვერ ვიტყვით, — ამბობდნენ მეზობლები: — ღმერთს ვაწყენინებთ, რომ მისი მგობელი ვიტყვით! — და ამიტომაც მიცვალებულ კაცის სასაფლაოზე მხოლოდ ცოლ-შვილი მიჰყვა და ესენიც მხოლოდ იმის უბედურ დღეზე გაჩენას დასტიროდნენ.

1894 წ.

მ ს ხ ვ მ რ პ ლ ი

ახალგაზრდა, ლამაზი მარინე პარასკევობაზე ისტუმრებდა თავის ქმარს ნიკას.

— არ დაგავიწყდეს, — ეუბნებოდა იგი ქმარს: — ეს საჩოხე შალი ხუთ მანეთ ნაკლებ არ გაყიდო; ამ გაროზში თუ მოგცენ ორ მანეთ-ნახევარი გაყიდე, თუ არა და ისევ სახლში მოიტანე... ეს ოთხი წიწილი სამ-სამ შაურად... ამ გაროზში რომ ფულს მოგცემენ, იმითი ერთი კაი ბაღდადი მიყიდე და მომიტანე...

— ბაღდადის ყიდვისა მე არაფერი ვიცი, — მიუგო ნიკამ.

— ნაცნობი ვინმე შეგხვდება, შე კაცო, შეიხვეწე და გაყიდვისებს... მარა კარგი იქნეს კი!

— რა ფერის გინდა?

— თეთრი იქნეს... თუ გინდა ცისფერი... ფოჩვიანი თუ იშოვო, ძალიან კარგი იქნება... ორ მანეთ-ნახევრად კარგ ბაღდადს იშოვი.

— ფულები აღარ გეტევათ ზანდუკებში? — თქვა ამ ლაპარაკის დროს სახლში შემოსულმა მაღალი ტანის, ცოტათი წელში მოხრილმა მოხუცებულმა დედაკაცმა: — ფული არ გეტევათ ზანდუკებში?

— სახლში მოსატანი ფულისათვის, ბატონო, საჩოხე შალს ვატან და ოთხ ახალ ქათამს... ბაღდადს მარტო გაროზის ფასი მიყიდის... ყველას ახურავს თითო ბაღდადი, მე კი უბრალო თავსაფრით დავდივარ ეკლესიაზე... მარტო მრცხვენია!.. — თავდაბლად უბასუხა მარინემ მოხუცებულ დედამთილს.

— ათასჯერ მითქვამს შენთვის... სხვისი წამხედურობა შენი საქმე არ არის, არა... ჩვენ არ გვარგებს, ქალბატონო, არ გვარგებს... რომ ვერ ჩავაგონე!.. შენ, ვაჟბატონო, ბაზრობა რომ გათავდება, მაშინ წადი, შენმა სიცოცხლემ, — მიუბრუნდა ფეფენა ნიკას: — რას გაჩერებულხარ?.. გასწი შენთვის და დროზე მოდი სახლში... ფული თელათ მოიტანე!..

ნიკამ, დედის ბრძანებაზე, სიტყვებზე უბრუნებლად, მოხვია ხელი
რაც წასაღები იყო და საჩქაროდ კარში გავიდა. მარინე კი გულ-
ღვრული მისჩერებოდა, თვალს არ აშორებდა ფეფენას.

— გეუბნები, პრანკვა-გრეხას თავი დაანებე-თქვა!.. რაღა...
შენი კოპწიაობა... ვის ებრანკები, მითხარი ერთი? ქმარს...
ამას მოაწონე შენი თავი... ამ სხვებზე რომ თვალი მივირბის...

— ვის სხვას ვებრანკები, ბატონო?... ვის ვებრანკები, მითხა-
რით მაინც, რომ ყოველდღე ამას მეუბნები...
— მუსაიფი გამაბმევიე ახლა მაგაზე!.. — შეუტია მოხუცებუ-

ლმა.
— აბა, რა ვქნა, ღმერთმანი? ასე ტყუილაუბრალოდ შეწამებამ
გული მომიკლა!..

— ტყუილაუბრალოდ? ჰმ! ტყუილაუბრალოდ?... მე გული მომე-
ხარჩა, ჩემო ქალბატონო, შენ რომ გიყურებ... გესმის, შენ რომ გი-
ყურებ, გული მომეხარჩა!..

— რა ვქენი მაგისთანა? რა დავაშავე? — ცხარედ წარმოსთქვა
ქალმა: — მითხარით მაინც, რა დავაშავე?

— ეგ თქვენი ახალი განათლება არ მინდა მე, არა; არა-მეთქი,
გეიგონე ჩემი... ნუ იცი ყოველ კაცთან შენებურად ლაქლაქი, დოუ-
რიდებლად ყბედობა, არ შეგფერის ეგ ცუნდრუკი და კისკასი...
არა, არა... მე ვიცი, რა ბოლო მოჰყვება მაგისთანა თავისუფლებას...

— მე აღარავის ვცემ ხმას... ყველას ჩამოვეთხოვე... სულ მუნ-
ჯად კი ვერ გადავიტყვი, რა ვქნა!

— ყველას ჩამოვეთხოვე, ყველას ჩამოვეთხოვე... ხმას აღარავის
ცემ?... აბა, ეს გლახაკი, გაქუცული აზნოუშვილი დავითი რას
დაწანწალობს ჩემს სახლში? რა უნდა კარუგდელაძეს ჩემს ოჯახში?...
მანამდის როდის ყოფილა იგი ამ ჩემ მიდამოზე მოსიარულე?... ასე
ჩამოვეთხოვე ყველას?..

— ბატონო, მე ვერ ვეტყვი ვერაფერს იმ ადამიანს... თქვენ უფ-
როსი ბრძანდებით... თუ გწყინთ მისი აქ მოსვლა, თქვენ დევითხოვეთ
და ის იქნება... მე რა ბრალი უნდა მედებოდეს... — მარინეს ხმაში
შეკავებული ცრემლები ეტყობოდა.

— მე დევითხოვო?... თუ შენ, თუ შენ, შენ უნდა დანახო, რომ
ტყვილა დაგდევს უკან?... გამიფრთხილებიხარ, იცოდე, რომ რამე
სირცხვილი მაჭამო, ოჯახი გამიხადო ქვეყნის სალაპარაკოდ, სამას-
ხაროდ ასაგდებად, იცოდე, ან შენ და ან მე!.. არაფრით არ დაგზო-
გავ, ცოცხალი ვერ გადამიჩნები, იცოდე! — და ამ სიტყვებთან ფე-
ფენამ ისეთნაირად გადახედა მარინეს, რომ ეს უკანასკნელი აქე-
დანვე უნდა დარწმუნებულიყო: ეს, თავისნება მოხუცებული დე-

დაკაცი ერთ გუნებაზე მართლა და არ დაზოგავდა მას აღადგინო.
— ოჯახს უყურე... ოჯახზე გქონდეს უფრო თვალიც კერძოდ...
თვარა, შენისთანა განათლებული ქალი ერთი კვ არ გქონდა...
ცხენილი და თავსაფდასხმული თავისი გაუფრთხილებლობის წყა-
ლობით! — წაილაპარაკა ფეფენამ და რძალს მოშორდა.

რა პასუხი მიეცა ამაზე მარინეს? რა მიეგო ამ სიტყვებზე? ან
როგორ მოახერხებდა რაიმე პასუხი მიეგო, როცა ტანი მთლად უცახ-
ცახებდა აღელვებულს და ყელში ცრემლები უჭირებდნენ... რა-
რიგად გაჰქილა, ტალახში ამოსრისა მისი თავმოყვარეობა, მისი ნა-
მუსიანობა და სიყმაწვილე ამ უსინდისო დედაბერმა?! მერე რის-
თვის? მხოლოდ ექვისათვის!.. ჰმ, ერთი ამ მოხუცებულის ფეხქვეშ
მოთელვა, მისი ჩაწიხვლა! — მაგრამ ეს აზრი, ეს სურვილი წარე-
ცხა თვალებიდან ერთბაშად ნაკადულივით გადმოკრიალებულმა
ცრემლებმა.

ამ ცრემლების სიმწვავემ თითქოს გამოათხიზლა მარინე — კა-
ბის სახელოთი მოიწმინდა თვალები, მიტრიალდა და გავარდა კარში;
დაეშვა. ეზოს ქვემოთ მდებარე ვენახისკენ, გადახტა ვენახის ბოლო-
ში ღობეზე და შარავზით მიჰქროდა და თან იძახდა: „რა ვქნა, რა
ეუყო ამ დედაბერს?... ღმერთო, რა ცეცხლში ჩავევარდე?!“

მან მიიღბინა თავისი ქმრის ბიძისას.

— ბიძია, ბიძია ჩემო, თავი უნდა მოვიკლა! — ძლივს ამბობდა
აღელვებული მარინე.

— რა იყო? რა ამბავია, შე ქალო? — ერთხმად შეჰკითხეს ორ-
თავე ცოლ-ქმარმა, ონისიმემ და სოფიომ, მარინეს შეხედულობით
გაკვირვებულებმა.

— ბიძია, ან ჩემი თავი უნდა მოვიკლა, ანა-და ის დედაბერი, ის
მართლა კუდიანი, არაწმინდა, ის უნდა მოვკლა... მეტი გზა არ
მაქვს... გამიჭირდა, სიცოცხლე გამიჭირდა მისგან!

— რა დაგემართათ, რა მოგივიდათ? — ისევ კითხულობდნენ
მოხუცებულები. — დაჯექი, შვილო, და ისე გვიამბე! — უთხრა სო-
ფიომ.

— ყველაფერს ვითმენდი, ყოველ იმის სიბილწეს ვუძლებდი...
შეხედავდა, მეგონა, რომ არა ვარ ოჯახზე ორგულად... რომ ცუდი
არაფერი მჭირს... რა არ ამიტანია სიტყვის უთქმელად... მეგონა,
მცდის-თქვა... ფცილობდი რამერიგად მისი ოხერი გული მომეგო...
მარა არაფერი, არაფერი მე მასთან არ გამივიდა... აკაცს ხმას ნუ გა-
ცემო, კარგად ნუ იცვამო... ძონძებში რავე გამოვეხვიო, როცა,
ღვთით, ვმოულობ, ვხელსაქნარობ... ქმარს — ის უიმისოდაც სულე-
ლია — ქმარს მიხელებს, რას არ ეუბნება, ავულიანებს... ღღეს რე-

ეზი არ გამავგონა?!. რა არ მითხრა?!. რა არ შემწამა?!. რატომ იქვე არ მოგვედო... რა ექვეები შემოაქვს ჩემზე?.. ღმერთო, ღმერთო, რატომ ვარ ცოცხალი ამის შემდეგ?! — და მარინემ დაწვამბობო ონისიმეს და სოფიოს დედამთილთან ნალაპარაკევი.

— ბიძია, ბიძია! — საყვედურით უთხრა მან ონისიმეს: — ბიძია, შენ ჩამავგდე ამ გენიაში!.. რატომ მოიკიდე ჩემი ცოდვა?.. რაზე ათხოვე ჩემი თავი მაგ ოხრებს! — მარინე მწარედ მოსთქვამდა.

ისიც საკმარისი იყო ონისიმესათვის, რასაც მოჰყვა მარინე და ამ საყვედურმა, ამ საყვედურის ცხარე სიტყვებმა ხომ მოხუცებულ მისი გულის მონად გახადეს.

თოფნაკრავივით წამოვარდა ზეზე და წამოიძახა:

— მერე ის შენი სულელი ქმარი, ის სულელი ბიჭი... — გაჭარბებული კაცი სიტყვებს ძლივს ახერხებდა.

— დედამისს რას გაუბედავს... კაცია?! — ქვითინებდა მარინე.

— დალახვრათ ჩემმა გამჩენმა!.. სული მიცხონდა, მე იმათ შავი დღე მივაყენო!.. შეჩვენებულს... იმ კუდიან დედაკაცს!.. შეხედეთ ერთი!.. — ყვიროდა ონისიმე.

— მოითმინე, კიდევ მოითმინე, შვილო, — ალერსით და ტკბილად ეუბნებოდა სოფიო და თან ეხვეოდა: — კიდევ მოითმინე, შვილო... სულ ასე კი არ იქნება... ისიც დარწმუნდება, შეხედავს, რომ ცდება... ტყვილა გიჯავრდება... კი, შვილო, მოთმინება ჯობია!..

— მოთმინება კი არა!.. ორსავე დედა-შვილს სულს ამოვხდი... თუ ადამიანის დაფასება არ იციან მაგ შეჩვენებულებმა! მე ოვუხელ თვალებს, თუ კაცი ვარ; შენ, ბიძიკო, — მიმართა ონისიმემ მარინეს: — შენ სულ ნუ წახდები... შიშს ნუ მიეცემი... მე ვიცი და იმათ... მე ახლავე წავალ იმ წყეულთან, — წამოიძახა ერთბაშად ონისიმემ: — ახლავე წავალ!.. მომე, ქალო, ღვედი!

— კაია, თუ ღმერთი გწამს, კაია, ონისიმე!.. ნუ აცერცეტლები, — უთხრა ქმარს სოფიომ. — რა დროს ფეფენასთან ლაპარაკია ახლა... გვაძალე... დაწყნარდეს ის ადამიანიც... ახლა რომ მიხვიდე მასთან, უარესად გაახელებ, მეტი რა იქნება... მერეც შეხედები და ეტყვი ტკბილად, სიტყვამოფიქრებით... უკეთესიც იქნება, თუ შენ სულ არ გაცემ ამაზე ხმას... ისევ მე მოველაპარაკები... მე ვიცი მასთან ლაპარაკი.

თუმცა ონისიმე ძალიან იწვედა რძალთან საჩხუბრად, მაგრამ სოფიომ იმდენი მოახერხა, რომ ბოლოს ეს სურვილი გადაათქმევინა ქმარს, მერე მარინეს მიაქცია თავისი ყურადღება და თავისი ტკბილი ხმით, მოხერხებული სიტყვით, შაქრიანი ენით სრულიად დაამ-

შვიდა, დააწყნარა, გული გაუკეთა, ათასი იმედი გაუღვივებდა და
გაისტუმრა რამდენიმე ხნის შემდეგ.

— გეუბნებოდი, ნუ ერევი-თქვა იმ შენი ძმისწულის ქალის
თხოვაში, ბოლოს შეგარცხვენენ და სამწუხაროდ დაგიჩეხა-თქვა,
და ხომ გამართლდა ჩემი სიტყვა!.. წინაწინ ვიცოდი, რომ ასეთი
ამბავი იქნებოდა... და ამიტომ მეშინოდა ყოველთვის... — საყვე-
დურით ეუბნებოდა სოფიო ქმარს, როცა მარინე წავიდა.

— სიკეთე მინდოდა, სიკეთე, დედაკაცო, მაგ შეჩვენებულები-
სათვის... გაუწყრა მაგათ ჩემი გამჩენი!.. კაცი არ ვიქნები, თუ მე
მაგენი რჯულზე არ მოვაქციო!.. კაცი არ ვიქნები!.. მაგ წუნკლიან,
არაწმინდა დედაბერს ასე რავე შეგარცხვენებ ჩემს თავს!

— ჯაი, კაი, კაია, დაწყნარდი! — შეუტია ქმარს სოფიომ. —
ვის ახსენებ მაგრე... ვის ექაღნები, შე უბედურო, გავიწყდება?

— მისი კუდიანობის შენისთანა დედაკაცებს ეშინოდეს... მე
სულაც არ მეშინიან მისი!.. მის კუდიანობას ჩემზე გასავალი არა
აქვს! — გაცხარებით წამოიძახა ონისიმემ.

— შენისთანებს გამოუცდიათ მისი ძალ-ლონე... დიდგულზე
ხარ, ზურგს უკან რომ ლაპარაკობ! ვითომდა ვერ გეიგებს... რასაკვი-
რველია, ამ იმედით იყავი!.. ონისიმე, თუ ღმერთი გწამს, თუ შე-
ნი ოჯახი გებრალეზა, დაჩუმდი... ნუ იხსენებ ცუდად იმ შენს
რძალს... არ ივარგებს... — თითქმის ხვეწნით უთხრა სოფიომ.

— აბა, ფეხქვეშ გვევალაო, ა?.. რას მეუბნები, დედაკაცო! კუ-
დიანს, არაწმინდას ასე რავე დაეუმორჩილდები, ღმერთო მომკალი!..

— ჩუ თქვა, ჩუ, შე უბედურო! რომ არაფერი ეყურება ამ კაცს,
კაცის სიტყვა რომ არ ეყურება!.. რა გუნებაზე ხარ დღეს?.. აქამდის
ყოველთვის მის ცუდ ხსენებას ერიდებოდი... დღეს რა ამბავია, რა
ამბავია ეს?..

— რა ამბავია და ის, რომ გული მომიკლა იმ ბოვშის საყვედუ-
რმა... მართალია, სულ მართალია!.. მე ჩავაგდე იგი მაგათ ხელში...
მე რომ არა, ნიკას ვინ ოხერი მისცემდა ქალს!.. არ მემართლება
საყვედური?.. რავე არ გავცეცხლდები, შე ქალო!

მოხუცებული არ წყნარდებოდა; მშობარა სოფიო თავს იკლავ-
და მისი მაყურებელი და აქედანვე ხედავდა ათას უბედურებას, ფე-
ფენასაგან მათ თავზე მოვლენილს. ტიროდა ქალი და წუწუნებდა
ქმრის ჯიუტობის გამო, მაგრამ ის კი მაინც მოახერხა, რომ ონი-
სიმეს ფეფენასთან წასვლა გადაათქმევინა.

გაიარა რამდენიმე დღემ.

ნაშუადღევი იყო. ონისიმემ თავის ეზოდან თვალი მოჰკრა გზად
მიმავალ ფეფენას. იგი მიდიოდა ქვევით ყანის დასახედავად.

— მომითმინე, მომითმინე! — გადმოსძახა ონისიმე რძალს.
საქმე მაქვს შენთან..

ფეფენა შეჩერდა.

ეროვნული
სიზღაპროთეკა

— ახლა მოგელაპარაკები შენდა საკადრისად! — გაბედულად წამოვიდა ონისიმე, მაგრამ რარიგად უმტყუნა ამ გაბედულებამ, როცა იგი მიუახლოვდა ამ მაღალი ტანის დედაკაცს, რომელიც ჯიხვე დაბჯენილი იდგა შარავნაზე. ფეფენას მოხვეულ შალქვეშ, რომლის ერთი ყურით ყბა ჰქონდა ამოკრული, უჩანდა მხოლოდ ცხვირი და მკაცრად გამოშრირალი თვალები. ამ ცოტათი წელში მოხრილ დედაკაცში რაღაც ძალა იყო დამალული, ამას გრძნობდა ყოველი ადამიანი მისი დანახვისთანავე. მისი შეხედულება გაგრძობნივდათ, რომ იგი სხვა დედაკაცს არ წააგავდა, რომ მასში სულ სხვანაირი ხასიათი იყო დაფარული; მისი კუშტი გამოხედულება სხვანაირად მოქმედებდა ყველაზე, ვინც მას მიუახლოვდებოდა. ამას ზედ ერთვოდა მისი განმარტობულად ყოფნა, მეზობლებთან მიუკარებლობა და ყოველივე ეს იყო მიზეზი, რომ სოფლად კუდიანობას სწამებდნენ, — ყველას მისი ეშინოდა და ყველა მას ერიდებოდა.

ეს იყო მიზეზი იმისა, რომ თუმცა დიდგულად წამოვიდა ონისიმე რძლისაკენ, მაგრამ გაბედულებამ უღალატა და წყნარად უთხრა:

— რა ხანია შენი ნახვა მინდოდა!

ფეფენა ხმაგაკმენდილი იდგა, მისჩერებოდა მახლს, თითქოს ეუბნებოდა თვალებით: „რაზე გამაჩერე, თქვი ბარემო!..“

ონისიმეს შერცხვა თავისთავის, რომ წინათ ისე იქაჩებოდა და ახლა კი სულ სხვანაირ კილოზე დაიწყო ლაპარაკი და მოხუცებულმა კაცმა თავგამეტებულად სცადა, თავის წინაშე მანც, დაემტკიცებინა, რომ მას მართლაც სულ არ ეშინოდა კუდიანი ფეფენასი.

— რატომ ხართ ასეთი ავები! — დაიწყო მან: — რატომ ხართ ასეთი ავები, რომ ადამიანი ვერ გიგუებიათ!..

ფეფენამ თვალები მიაშტერა.

— რა ამბავია? — კუშტად წამოისროლა მან.

— მარინესთან ანგელოზი ქალი ადამიანმა ვერ იგუოს?! აღარ ვიცი... აღარ ვიცი!.. რომ არაა ცუდი ქალი... რატომ გემართებათ ასეთი საქმე?.. მიკვირს ღმერთმანი... ნამეტანი მიკვირს... და მწყინს!..

— ჰმ! — ჩაიცინა ფეფენამ: — აღუკანტობა დეიწყე?.. საქმე გამოგლევია, გეტყობა... აღუკანტობა რა შენი საკადრისი ხელობაა!..

— აღუკანტი ვარ თუ რაცხა ვარ, მე საქმეზე გელაპარაკები, რძალო! ეგ ბოვში მე ვათხოვიე შენს შვილს... მისმა ჭირისუფალმა

მე ჩამაბარა მისი თავი და მარინეს ამავე ყოველთვის შექალო!

— რა გინდა მერე?

— ცუდად ეპყრობით, გეუბნებით!

— მიჩივა?

— კი არ გიჩივა, მე თავათ ვხედავ და პირში გეუბნები!.. ურიგო ქალი იყოს, მესმის, და რომ არაა ურიგო, რატომ?.. რატომ?

— ონისიმე, ხომ იცი, რა გაჭირვება გამომივლია მე შენი ძმის ოჯახში... ყმაწვილი ქალი დავჭერივდი და გამოუტდეღს ოჯახი მე დამაწვა კისერზე... რა ოჯახი? სარჩო რომ არ მოდიოდა!.. ვინ იყო ჩემი შემფარე, მშველელი?.. ყანას მე ვხნავდი, მე ვწმენდდი, მე ვიწვევდი... თან ბოვშსაც ვზრდიდი... შემწე ვინ მყოლებია? ყველაფერი მე ვიყავი, მე, მარტოხელა ქალი!.. ვის უნახავს ჩემოდენი გასაჭირი?.. ვის გამოუცდია, რაც მე გამოვცადე?.. მეზობლობას ჩამოვრჩი — ჩემს საქნარს ვუნდებოდი და ზოგიერთს ჭკუათხელს ჰგონია, ვითომ მე ადამიანი მძულს და იმიტომ არ ვეკარები არავის!.. მარა სხვის უგუნურ სიტყვას არ ავეოლივარ ჩემს დღეში... ოჯახი კი ფეხზე დავაყენე... ჩემი თავი ნამუსიანად შემინახავს... ჩირქი ოჯახისათვის არ მიმიცხია და რომ ამდენი ტანჯვა-წვალებით შემონახულ ოჯახს ვინმემ თავსლაფი დაასხას, ქვეყნის სასაცილოდ გამიხადოს, მის სისხლს დაღვეს ფეფენა, იცოდე! მის სისხლს დაღვეს ფეფენა! — და აღელვებული მოხუცი დედაკაცი თავის გრძელ ჯოხს ურტყამდა მიწას.

— ეგ აგრე უნდა იყვეს... მაგაში მართალი ხარ, ფეფენა! მაგრამ მარინემ გაფიქრებია მაგისთანა რამე?! შე ქალო, შენი რძალი ყმაწვილი ქალია, რა ვუყოთ, რომ ჩაცმა-დახურვა ეხალისებოდეს... ეგ რა საშიშარი უნდა იყვეს?..

— რა საშიშარია?! რა მისი საქმეა პრანკვა-გრეხა, თუ ცუდი რამ გულში არ ჰქონდეს!.. მე, ჩემო ბატონო, ხამის ლურჯი კაბითაც კარგად გამიტარებია ჩემი წუთისოფელი!

— მე და შენი დრო სხვა იყო, ფეფენა, ახლა სხვა დროა...

— ეგ არის, რომ სხვა დრო დადგა!.. ახლანდელი ქალები?!.. ძველი სინიდისიანობა გაჰქრა... ყველა ამჩატდა... უტიფარნი შეიქნენ. მორიდებასაც გადაეჩვივნენ... აღარაფრის რცხვენიათ... გათამამდნენ... რატომაც არ გათამამდებიან, როცა შენისთანა გულკეთილი კაცები, — დაცივით წარმოსთქვა ფეფენამ, — ამართლებენ, დასტურს აძლევენ და მათი საქციელის მოწონებაში ბრძანდებიან. ქვეყანა კი გვირყვან! შენი წყალობით, ჩემდა გულის სახეთქად, ერთი ამისთანა მეც ჩამომივარდა ოჯახში და სიცოცხლე გამიმწარა!..

რად უნდოდა ჩემს გლახაკს ლამაზი გოგო... ძროხასავით რომ და
ბის სუყველგან და იმის ფიქრშია, თუ ვის მოაწონოს თავისთავი!
— ტყუილია, სულ ტყუილია შენგან მისი ავად ხსენებულობა...
დამიჯერე!

— ტყუილია, დიახ, ტყუილია!.. ჰმ! გახრეკილი დავით კარუგდე-
ლაძე ვინ შემომითრია სახლში?.. როდის იყო ის ჩემს ოჯახში მარინეს
მოყვანამდის, ახლა რომ ძალღვივით დაწაწალობს?! წინათ ისიც
კი არ იცოდა, მქონდა სახლი თუ არა!.. გოგოს დასდევს და მაგასაც
დიდად მიაჩნია ეს!.. შენი წყალობით მომდის მე ეგ, შენ გადამიკიდე
უტიფარ სულიერს, შენ, ვაჰბატონო!.. და შენ მარიგებ თავის ნე-
ბაზე მიეუშვა სვინდისდაკარგული წყეული გომბიო, რომ საძაგლო-
ბა ჩაიღინოს და ქვეყანაში ოჯახი შემიგინოს?!

— ფეფენა, ნუ ხარ აჩქარებული ქალი!.. ნუ ხარ ასეთი უსამა-
რთლო, და გულფიცხობამ საცოდაობა არ გაქნევინოს!

— აბა, ვუყურო, გულგრილად ვუმზირო ყველაფერს, რაც ჩემი
თვალეების წინ ხდება... არა?.. სირტხვილს რომ მაქმევენ, მერე გა-
მოვეკიდო საქმის გამოკეთებას?.. მაშინ გვიან იქნება, ჩემო ბატო-
ნო. მე თვალი მაქვს და ჰკუა თავში ჯერ არ გამომლაყებია, ზოგი-
ერთივით!.. შენი რჩევა ჩემთვის უსარგებლოა, თავს ნუ იწუხებ
ნუ, ნუ იწუხებ! და შენთვის კი ეგ მითქვამს: კმარა, კმარა, რაც სი-
კეთე დამმართე, და შენი ჰკუით ჩემი ოჯახის საქმეებში ნუ ერჩები,
იცოდე, დამითხოვიხარ... დამითხოვიხარ, იცოდე... და კარგად დეი-
მახსოვრე ეს, გესმის?

ეს უკანასკნელი სიტყვები ისეთი დამუქრებით და თან ზიზლით
წარმოსთქვა დედაკაცმა, რომ ამის გამგონე ონისიმე სულ სხვა კა-
ცად გარდაქმნა. ახლა დაავიწყდა მას ფეფენას კუდიანობაც. მისი
ძლიერებაც და მხოლოდ თავისი წყენა, თავისი თავმოყვარეობის
შელახვა, თავისი შეურაცხყოფადა ედგა თვალწინ და ეს იყო მიზეზი,
რომ მან, გაცეცხლებულმა, უცნაური ხმით მიაყვირა ფეფენას:

— თუ ეგრეა, ჩემიც დეიმახსოვრე!.. ჩემს მოხუცებულობას
ვფიცავ, მარინეს რომ ცუდი რამე შეამთხვიო, ვერც დედა და ვერც
შვილი ცოცხალი ვერ გადამირჩები! ცოცხალი ვერ გადამირჩებით,
იცოდეთ! ჰაი, თქვენი რჯული, გაგიწყრათ ჩემი გამჩენი! ცოცხლები
ვერ გადამირჩებით, იცოდეთ!

ათრთოლებული ონისიმე უცბათ მიტრიალდა და თავისი სახლი-
სკენ წავიდა. მაგრამ ერთი კიდევ მოტრიალდა და გადასძახა რძალს:

— კარგად დეიმახსოვრე ჩემი სიტყვა... ცოცხლები ვერ გადამი-
რჩებით, თქვე შეჩვენებულელო!..

— რა ქალი მოვყვანიე მაგ დაწყევლილს და რას მეუბნებიან,

შეხედოს კაცმა ერთი?! კაცი არ ვიქნები, თუ შენისთანა და არაწმინდა რჯულზე არ მოვიყვანო!.. შეჩვენებულე შეხედეთ ერთი!

ფეფენა კი ერთ ხანს ისევ თავის ადგილას იდგა და მისჩერებოდა გაჯავრებული, გაწიწმადებული, მიმავალ მაზლს, მერე თავის გზას დაადგა და ქვევითკენ წავიდა ყანის დასახედავად.

სოფიო, მშიშარა სოფიო, შიშმა აიტანა, რაკი ყური მოჰკრა რძალ-მაზლის ლაპარაკს... მან კარში გამოსვლაც ვერ გაბედა საწყალმა, ვიდრე ფეფენამ არ ჩაიარა; სოფიომ გაალო სახლის კარი და ქმარს საყვედურით მიმართა:

— ვიცოდი, წინდაწინ ვიცოდი... რომ ასე გათავდებოდა შენი მასთან მუსაიფი!.. ღმერთო, მომკალი, ღმერთო, მომკალი!.. გამოტვიინდი, შე უბედურო, გამოჩერჩეტდი, შე საწყალო?! გეხვეწე, გემუდარე ნუ შეეხებები-თქვა ლაპარაკში... არა, არ დეიჯერა, არ დეიჯერა ადამიანის სიტყვა! ღმერთო, ღმერთო! — გაიძახოდა მწუხარედ სოფიო.

— მაშ რა მექნა, ერთი შენც?.. მოთმინებიდან გამომიყვანა იმ წყეულმა, იმისთანები მითხრა... მკვდარი ხომ არა ვარ... რარიგად მომეთმინა?.. მკვდარიც არ მოუთმენდა, მე რომ იმან მითხრა!

— უნდა მოგეთმინა, უნდა მოგეთმინა!.. ვის ებრძვი, ვის, შე უბედურო? რატომ არ ერიდები, შე უბედურო, რატომ არ ერიდები? ვინ გიშველის, ვინ დაგიფარავს, შენზე ჯავრის ამოყრა რომ მოინდომოს?

— ვერაფერს მიზამს! — დაყინებით წამოიძახა ონისიმემ.

— დიახ, დიახ, მაგ იმედით იყავი, მაგ იმედით იყავი!..

ქმრის ამგვარი ჯიუტობა გულს უკლავდა საწყალ სოფიოს.

— ეპ, ერთი შენც კიდევ! — გაჯავრებით თქვა მოხუცებულმა კაცმა: — რასაც მიზამს, ქნას და ის იქნება!.. წავალ ახლა, მუხლზე მოვეხვევი, შენი მეშინია და მაპატივე-თქვა, თუ რავე გგონია?

— ვაი ჩემი ბრალი შენს ხელში... არ ვიცი შენი ჯიუტი ხასიათის ამბავი თუ?.. ისევ მე უნდა დავაშოშმინო რამე გზით... ისევ მე უნდა დავაწყნარო!.. ვაი ჩემი ბრალი შენს ხელში, ყოველთვის გულისხმეთქაში ვარ შენი წყალობით... — სასოწარკვეთილებით წარმოსთქვა მშიშარა დედაკაცმა.

ფეფენამ დახედა ყანას და ახლა უკანდაბრუნებული იმავე გზით, სახლისაკენ მოდიოდა. თავჩალუნული, ნელი ნაბიჯით მომავალი, ჯოხზე დაყრდომით, იგი ათას ფიქრებში იყო წასული... რამდენი მწუხარება, რამდენი უსიამოვნება შეხვდა ამ ბოლო დროს!.. ახლაც, ამ ერთი საათის წინ რა ლაპარაკი მოუხდა?!.. რარიგად გაუწვალდა გაუ-

უგემურდა მოხუცებულობა ამ გლახა გომბიოს გამოისობით? რა-
რიგად მოუშხამა სიცოცხლე ამ უხერო გოგომ! რა უყოს, რა უყვეს
აიციდინოს თავიდან განსაცდელი, აიციდინოს ქვეყანაში ~~თავისუფლება~~
პრა?.. განსაცდელი მოელის, უსათუოდ მოელის, ამაში დარწმუნე-
ბულია ფეფენა... რარიგად უჭირავს თავი იმ შეჩვენებულს! ვის გა-
უგონია გათხოვილი ქალის კისკისი, გაუთავებელი სიმღერა, ციკვა-
თამაში ისე, როგორც მან იცის? გაგონილა ისე თამამად, მოურიდე-
ბლად, თავისუფლად ლაპარაკი, მან რომ კაცებთან ლაპარაკი იცის?..
პრანჭვა იცის?! ეს გახრეკილი აზნოუშვილიც რომ შემოუთრია
სახლში!.. ალბათ იმედს აძლევს, იმედს! აბა, რაზე დასდევს ეს შე-
ჩვენებული ასე მოუცილებლად... ამ უნამუსოს კი უხარია, რასა-
კვირველია, უხარია, რომ აზნოუშვილი უკან დამდევს!.. უჭკუო,
გამოტვივებული ონისიმე კიდევ ამართლებს და... ხმა არ გასცეთო!..
დიახ, სწორედ ეგრე იზამს ფეფენა! სულ თავისუფლად ამყოფებს,
სანამ თავზე ლაფს არ დაასხამენ!.. სულს ამოხრის, თავის ხელით
წაახრჩობს ფეფენა, ვინც მის წვა-დაგვით შენახულ ოჯახს რამე
ჩირქს მოსცხებს, ცუდ სახელს დაუგდებს!..

ცალკე ამ ფიქრებში გართული. ცალკე დაღლილი, ნელა მომა-
ვლი ფეფენა ის-იყო ვიწრო ორღობიდან ფართო გზაზე გამოვიდა,
რომ რაღაც ხმა მოესმა, რომელმაც მოხუცებული ქალი ფიქრები-
დან გამოიყვანა. მან ასწია თავი და გაიხედა იქით, საიდანაც ხმა მო-
ესმა.

გაფითრებული ფეფენა თითქოს მიეკრა იმ ადგილს, სადაც იდ-
გა.

ეს მარინე იყო, ჩაფი ედგა მხარზე და მორბოდა ზევითკენ. ფე-
ფენამ ადვილად იცნო: მას ელაპარაკებოდა ღობეზე მომდგარი და-
ვით კარუგდელაძე, რომელმაც ახლა მარინეს უკან მიიძახა:

— კვირას მოვალ, უსათუოდ გეწვევი... კაი მასპინძელი თუ და-
მიხვდები!

მარინე ისევ მირბოდა და დავითიც ღობეს მოშორდა.

სისხლი თავში აუვარდა მოხუცებულ ფეფენას ამ სურათის და-
ნახვაზე. ახლაც ტყვილად ეწამება იგი მარინეს, ახლაც სცდება თა-
ვის ეჭვში? იმ ზომამდის იყო გააფთრებული, რომ მოსაზრების ძა-
ლაც კი დაკარგა ნახულის მოულოდნელობით. თავდაპირველად ვერ
მოისაზრა რა ექნა, რარიგად მოქცეულიყო, მერე კი ისევ გონზე
მოვიდა, მოშორდა იმ ადგილს, სადაც გაქვავებულივით იდგა, მიირ-
ბინა ღობესთან, სადაც დავითი იყო გადმოწოლილი, ერთი თვალის

დახამხამებაში ახტა ლობზე და ყანაში გადახტა, მიჰქრუნებდა ყანას თვალი და რომ ვერაფერ ვერ დაინახა, ხმამაღლა დაიძინა:

— სად ქვესკნელში ჩამძვრალხარ?... შე წუწკო, უსინდისო, შენ! — მერე, ვითომც რაღაც გაახსენდა, გამოტრიალდა, ისევ გადამოხტა ლობზე და შარავნით ზევითკენ ძუნძულით წავიდა.

ცოტა ხნის შემდეგ იგი დავით კარუგდელაძის ეზოში იყო. დავითის ცოლი, ნატალია, რომელიც აივანზე იჯდა ხელსაქნარით ხელში, კიბესთან შეეგება მას.

— მობძანდი, მობძანდი, ჩემო ფეფენა! რას მივაწერო, რომ გავგიხსენე... სულ დაგვივიწყე, შე ქალო!

ფეფენა ავიდა დაბალი კიბით აივანზე ჯოხით ხელში.

— კესარია, გოგო! სკამი მოართვი ფეფენას! — დაუძახა ნატალიამ მოსამსახურეს.

— დასაჯდომად კი არ მოვსულვარ! — მკვახედ წამოიძახა ფეფენამ.

ნატალიამ იცოდა ამ დედაკაცის ხასიათი, მაგრამ ამ სიტყვის კილომ მაინც გააკვირვა იგი.

— რა იყო, შე ქალო! რა ამბავია?... ხომ არავის უწყენიებია შენთვის? — ჰკითხა ნატალიამ, მაგრამ იქვე დაატანა: — მარა შენ ვინ გაგიბედავს, გაწყენიოს რამე.

— შენს ქმარს ჩემი ოჯახის თავსლავის დასხმა მოუნდომებია... — ძლივს წამოიძახა მეტისმეტად აღელვებულმა ფეფენამ.

— რას ამბობ, ფეფენა, რას ამბობ?... მაგ როგორ იქნება?

— გეუბნები, მართალი ყოფილა! — უკმეხად მიაძახა ფეფენამ: — იცოდე, მეც ისე გევიმეტებ, როგორც იმას ვყავარ გამეტებულისი.. გოგო სულელია... იმას არაფერი ესმის... უხარია, აზნოუშვილი უკან დამდეგსო!.. აზნოუშვილს გარყვნილობის მეტი რა ახსოვს?... ჩამომათხოვე, ნატალია, შენი ქმარი!.. ნუ დასდევს ჩემს შეჩვენებულ რძალს... ქვეყნის თვალში სასაცილოდ ნუ მხდის, თვარა არ ვიცი, არ ვიცი, რას მაქნევიანებს, რას გამაბედვიანებს შენი ქმრის გარყვნილობა! რაც არ გეკადრებათ, ნუ კადრულობთ... კეთილშობილებს გეძახიან!

აზრდაბნეულივით მისჩერებოდა ნატალია ამ გააფთრებულ მოხუცებულ დედაკაცს და საშინელ ძალას ატანდა თავისთავს მოთმინება არ დაჰკარგოდა და ბოლომდის მოესმინა, რაც იქნებოდა ამ უცნაური დედაკაცის უზრდელი ლაპარაკი.

— ვეტყვი, ყველაფერს ვეტყვი დავითს და შენ და ის ერთმანეთში მოილაპარაკებთ... მე რა უნდა ვქნა? — უთხრა ნატალიამ და ამით უნდოდა ბოლო მოეღო ამ უცნაური ბაასისათვის.

ქვეყნის სასაცილოდ?! რას გადმოგიყვლიპინებია მაგ დასუსტები თვა-
ლები?! შენ, შენ, შენ გეუბნები, შე... შე სასიკვდილე! — მიაყვია
ფეფენამ მარინეს, როცა ამან თვალები მიაშტერა მოქაქნე...
თილს. — რაზე მომითრიე ეს ჩემი სისხლისმსმელი, ჩემი მკვლელი,
შე სულელო, შე უტვინო, უტვინო? — მიუბრუნდა მერე შვილს.

— რა იყო, დედა?... რა იყო, პა? — იკითხა გაუბედავად ნიკამ.

— შენი თვალების დაბნელება, შენი თვალების დაფსება, შვი-
ლო!.. ათასჯერ მითხრობია შენთვის, ნუ ხარ ლენჩი-თქვა, ნუ ხარ
დაგლახაკავებული-თქვა! შეგხედოს შენმა ოხერმა ცოლმა, რომ ქმა-
რი ყავხარ!.. არ გაგაგონა დამბადებელმა არაფერი, ჩემი დარიგება
შენ ვერ გეიგონე! იმითმაც კაი საქმე გემართება...

მარინემ ცომის ზელას თავი დაანება და ხელებწაკაპიწებული,
გაშტერებული იქვე თაროსთან იდგა და გოცებით ყურს უგდებ-
და ამ ლაპარაკს.

ნიკამ ერთი თვალით გადახედა მას და ისევ შეეკითხა დედას: —
რა ქნა მაგ შეჩვენებულმა? პა, რა ქნა, რა?

ოპ, რა საზიზღარი რამ იყო ამ წამში მარინესათვის ეს დედის
ყურმოჭრილი მონა შვილი.

— რა ქნა? ჰკითხე, ჰკითხე... თვითონ მოგახსენებს... მაგას ხომ
არაფრის რცხენია!.. შარაგზაში რომ ძროხა დედაკაცი საარშიყოდ
გამოდგება, იმას რილასი რცხენია?... სულ დაივიწყე, შე შეჩვენე-
ბულო, სირცხვილო?! სინდისი აღარ შეგერჩა ცოტაოდენი მაინც მაგ
შენს გარყვნილობაში?... ისიც აღარ იფიქრე, რომ ამ შარაგზაში ვი-
ნმე დაგინახავდათ?... თუ აღარც კი ერიდები ვისმეს?... პა? ამ ზო-
მამდის მივიდა შენი თავხედობა და უნამუსობა?... ჰმ! რასაკვირველია,
ამ ღვთის გლახას წუწკი აზნოუშვილი დავით სჯობია!.. რასაკვირვე-
ლია, რასაკვირველია! მარა მე რას მიპირობ?... მე დამივიწყე, რომ
ცოცხალი ვარ?... შე გარყვნილო, შე უტიფარო! — ყვიროდა ბრაზმო-
რეული ფეფენა, რომელიც თავს ვერ იკავებდა თავის გულისწყრომის
გამოთქმაში და ამასობაში უფრო და უფრო ხელდებოდა.

მარინემ ჯერ დრო მისცა ამ დედაკაცს ამოესვარა ტალახში მისი
ნამუსი, მერე კი სცადა თავის გაჭართლება; ცდილობდა აეხსნა, თუ
რარიგად შეხვდა მას დავითი, ეფიცებოდა, რომ მას, მარინეს, და-
ვითისათვის ერთი სიტყვაც არ უთქვამს, ხმაც არ გაუცია. მაგრამ ყო-
ველივე ეს ამო იყო... ფეფენას აღარაფერი ეყურებოდა ამგვარები,
მხოლოდ მარინეს ხმა უფრო ახელებდა, უფრო ბრაზს უმატებდა და
ბოლოს იმ ზომამდის მივიდა, რომ არავითარ სიტყვას აღარ ერიდე-
ბოდა; სიტყვა ერთიმეორეზე უფრო მწარე, ეჭვი ყოვლად საზიზღა-

რი, სარწმუნო ალიარებული, უხვგარიძოდ, უზომოდ ეყრებოდა თავზე ყმაწვილ ქალს.

ბოლოს მარინესაც უღალატა მოთმინებამ და, რაც ძალა მკონ-
და, განწირულებით შეჰყვირა გააფთრებულ დედაბერს: ეჩქინუნული

— გაჩუმდი!.. გაჩუმდი!.. კმარა!.. — და ცხარე ცრემლებით რევანივით წამოსკდა თვალებიდან. მთელი სხეული უცახცახებდა მას.

— ვის უბედავ შენ მაგას, ჰა? ვის უბედავ?.. — წამოვარდა ნიკა და მარინესაკენ წაიწია.

— ღვთის გლახა! ღვთის გლახა! — ზიზლით მიაძახა მარინემ ქმარს. — ღვთის გლახა!.. იქით, ახლო არ მომეკარო!

— შეხედე, შეხედე ამ გარყვნილს!.. შეხედე ამ არაწმინდას! — მიაყვირა ფეფენამ და ამანაც მარინესაკენ მიიწია.

— არაწმინდა რომ არ იყვე, კუდიანიც არ იქნებოდი! — გადმოსძახა მარინემ.

— გარყვნილო, როსკიპო, სხვას აბა რას იტყვი... როსკიპო, როსკიპო! — იწივლა ფეფენამ, მოიქნია ჯოხი და ის იყო თავში უნდა დაერთყა მარინესათვის, რომ ამ უკანასკნელმა ვეფხივით ისკუპა თავის ადგილიდან, თვალის ერთ დახამხამებში დაეძგერა მოხუცებულ დედაკაცს, ღონივრად მოიქნია იგი და მძლავრად მიწაზე დაახეთქა.

ეს ისე სწრაფად მოხდა, რომ ნიკა სრულიად დაიბნა თავდაპირველად, მერე უცბად წამოავლო ხელი პატარა სამფეხიან სკამს და მარინეს ესროლა, მაგრამ სკამი ასცდა მარინეს და მძიმედ მოხვდა კედელს.

მარინემ ერთი-ორჯელ ჩაჰკრა წიხლი ფეფენას და კარში გავარდა.

— სად მიხვალ?.. სად მიხვალ, შე შეჩვენებულო?.. გაჩერდი, თვარა ეს არის მოგაკალი!.. — ყვირილით გასდია უკან ნიკამ.

მარინემ ერთ წამში გადაირბინა ეზო, გადახტა ღობეზე და ბნელ ღამეში სირბილით გასწია ორღობეში.

— მიშველეთ, მიშველეთ! — ყვირილით მივარდა მარინე ონისიმესას. — ბიძია, მიშველეთ, თვარა მომკლეს!..

შეშინებული ჯალაბობა გარეთ გამოცვივდა ამ ყვირილზე და, გაოცებულნი მარინეს შეხედულებით, ეკითხებოდნენ, თუ რა ამბავი მოხდა.

ძლივს მოასწრო მარინემ ორიოდ, სიტყვის წარმოთქმა, რომ ეზოში ნიკამაც შემოირბინა.

— აჰ არი, ბიძია, მარინე? — დაიძახა მან.

— შენ ხარ, ბიჭო, ნიკა? — შეეკითხა ონისიმე.

— ჰო, მე ვარ, ბიძია, მე! მარინე თქვენთან არი?

— ბიჭო, რა ღმერთი გიწყრებათ, რა ავი ზნე გივლით! ილაქ-
გრცხვენიათ მაინც? ერქონსული

— მაგას უწყრება ჩემი გამჩენი, მაგას!.. მაგ უსრცხვენიან
ყვნილს! ბიძია, დედაჩემი გამილახა მაგან, დედაჩემი! რავე არ მოვ-
კლა მაგ?.. ნუ გყავთ მაგი სახლში... გამოაგდეთ... კარში გამო-
აგდეთ!

— შენმა სიცოცხლემ! — გამოსძახა მარინემ სახლიდან.

— აბა სხვაგან სად წავიდოდა?.. უკეთეს თავშესაფარს სად მო-
ნახავდა?.. მარა ძალიან შემცდარი ბრძანდები! — მოისმა ღამის
სიბნელეში ფეფენას ხმა: — მალ არის, ბიჭო, ხომ?

— კი, დედა, აქ არის, აქ! — მიუგო ნიკამ.

— არ გრცხვენიტ, ბატონო ონისიმე, არ გრცხვენია ახლა?.. აქ
გამომიყვანე მაგ შეჩვენებულში!.. — ფეფენა სახლის წინ გადმოხუ-
რულში შემოვიდა, სადაც სხვები იყვნენ.

— ორივე დედა-შვილი თავიდან მომშორდით, დამითხოვინართ
ამ ჩემი სახლიდან... ამ ჩემს ეზოში არ გნახოთ არც ერთი... ახლავე
გამეცალეთ!.. თქვენთან ლაპარაკის თავი არა მაქვს მე! — შეუტია
გაჯავრებით ონისიმემ.

— შენთან სალაპარაკოდ კი არ მოვსულვარ, ვაებატონო... გოგო
გამოაგდე გარეთ, გეუბნები... გესმის? — წყრომით შესძახა ფეფე-
ნამ მაზლს.

— ონისიმე, კაცო... გეიგონე ჩემი. ნუ იკიდებ ზენი ოჯახის სა-
ცოდაობას... ნუ ახელებ მაგას... გაატანე მაგ ბოვში! — ხმადაბლა
წაულაპარაკა სოფიომ ქმარს.

— მაგის მეშინია, თუ რავე გონია მაგას!.. ახლავე გავაძინებუ-
ლებ ეზოს გადაღმა, თუ კაცი ვარ! — წამოიძახა ონისიმემ და წინ
წაიწია, მაგრამ სოფიომ წაავლო უცბად ხელი-ახალუხის კალთაში და
უკან დასწია.

— მოჰკიდე, ბიჭო, მამაშენს ხელი, ფეხი არსად გადაადგმევი-
ნო! — უთხრა მან იქვე მდგარ შვილს და თვითონ კი სახლში შევიდა.

— მარინე, შვილო, წაპყევი... წაპყევი, ჩემო ბიცოლა, ნუ გეიმე-
ტებ ბიძიაშენის ოჯახს, შენი ჭირი შეეყაროს შენს ბიცოლას... ამოგე-
წყვეტს, ამოგებუგავს... აღარ დაგვინდობს... ათას უბედურებას შე-
გყარის მაგ შავდღეზე გაჩენილი... ნუ მოიკიდებ ჩვენს ცოდვას...
შენთვისაც აჯობებს, რომ წაპყვე, შენ ნუ მომიკვლები! — ხვეწნა
დაუწყო სოფიომ მარინეს.

— ბიცოლა, მომკლავენ! მომკლავენ, ბიცოლა! არ იცი შენ მა-
გათი ამბავი... ღმერთმანი, მომკლავენ!.. ბიცოლა, ნუ მოაკვლევინებ

მაგათ ჩემს თავს... ბიკოლა, შენ დაგენაცვლე, შენი სულის ჭირიმე
დამიფარე მაგათ ხელიდან, მაპატივე! მომკლავენ, მომკლავენ მაგათ
ურჯულოები! — მოსთქვამდა მარინე.

— ნუ გეშინია, შვილო... მე შეგარიგებ ფეფენასთან... მე დო-
ვუჩოქებ და ისე შევეხვეწები, გაპატიოს, დედა-შვილობამ... ოღონდ
ახლა წაპყევი... ოღონდ მაგას ჩვენზე ნუ გაახლებ... მე შეგარიგებ...
ნუ ტირი, შენი სულის ჭირიმე... კაია, ნუ ტირი!.. — და თვალ-
ცრემლიანი სოფიო გულში იხუტებდა მტირალ მარინეს და თავსა
და პირს უკოცნიდა.

— როდემდის უნდა ვიყურებო ამ ღამეში? — წამოიძახა ფე-
ფენამ: — უმაგისოდ მე აქედან ფეხს არ მოვიცვლი.

— გაახლებათ, ბატონო, გაახლებათ, შენი ჭირიმე! — დაიძახა
სახლიდან სოფიომ; გადმოხურულში გამოვიდა, მარინე გამოიყვანა
თან და ფეფენას წაუყენა წინ.

— ჩემო ბატონო, შენი ჭირიმე, შენ გენაცვალე... აპატიე მაგ
უბედურს მისი უგუნურობა, — დაუწყო ხვეწნა სოფიომ ფეფენას:
— ნუ დასჯი შენი სულგრძელობისათვის!

— ხელი მოჰკიდე, ბიჭო! — უბრძანა ფეფენამ ნიკას: — არსად
გაგექცეს კიდევ!.. წამობრძანდი, ქალბატონო!

სოფიოს სიტყვები კი ვითომ არც კი გაეგონოს, ისე წაუყრუა
ფეფენამ მას. ნიკამ ჩაავლო მარინეს მკლავში ხელი და ეზოდან გა-
იყვანა.

მტირალი მარინე დასაკლავი პირუტყვივით მიჰყვებოდა ქმარს.
— აი დაგწყევლა ჩემმა გამჩენმა!.. არაწმინდა რალაც გაუჩენი-
ხარ ღმერთს! — მიიძახა ონისიმემ ფეფენას.

— გაგიხმა მაგ ენა!.. — შეუტია სოფიომ და ისევ ფეფენას გაჰ-
ყვა ხვეწნით, რომ მას ეპატივებინა მარინესათვის მისი დანაშაუ-
ლობა.

ამ დღიდან სრულიად მიიკარგა მარინე; სოფლად მოსიარულე
იგი არავის უნახავს. სოფლელები ლაპარაკობდნენ, რომ ქმარმა და
დედამთილმა, როცა ონისიმესაგან სახლში მიიყვანეს, გალახესო,
დედამთილი სახლს გარეთ არსად უშვებსო, ეზოშიაც არ ახედებსო.

მეზობლობაში რძალ-დედამთილის უცნაურად გადაკიდებას და
ყოველგვარ უთანხმოებას იმით ხსნიდნენ, რომ ფეფენას არ შეეძლო
ეგუებინა თავის მახლობლად იმისთანა ქალი, რომელიც მისი კუ-
დიანობის მონაწილე არ გახდებოდა და იგი, ვითომც, ცდილობდა,
ყოველ ღონეს ხმარობდა, არა საშუალებას არ ზოგავდა, ოღონდ კი
მარინე თავისი ხელქვეითი გაეხადა, გაეკუდიანებინა. ეს ყველას
უტყუარ საბუთად, ჭეშმარიტებად მიაჩნდა და, როცა ფეფენას ოჯახ-

ში წინანდელი უთანხმოების ამბავი აღარ ისმოდა მეტად, ყველა დაამტკიცა, რომ ფეფენამ თავის საწადელს მიაღწია: მარინე დაიმორჩილა და კუდიანობაში გარიაო.

ყველა
მარინე და
დაიმორჩილა
და კუდიანობაში
გარიაო

— გული ამოსქამა, — ამბობდნენ, — და ყველაფრის დაუქარგა; როგორც თვითონ არის, იმისთანა გახადაო!

ამაში უფრო რწმუნდებოდნენ მით, რომ მნახველები მარინეს ვეღარ სცნობდნენ, — სრულიად ვეღარ სცნობდნენ მასში უწინდელ მარინეს. ახლანდელი მარინე თავისი დედამთილივით ერიდებოდა ყველას, ძვირად ვისმე გამოელაპარაკებოდა; აღარავისი ნახვა, შეხვედრა მას აღარ ეხალისებოდა წინანდებურად. საწყალს ყველაზე გული გაუტყდა; ონისიმემაც, ვისიც ყველაზე დიდი იმედი ჰქონდა, ვერ დაიფარა იგი ფეფენას ხელისაგან; მას გადახდა ყოველივე თავისი და ახლა აღარავინ ესაჭიროებოდა მომხმარედ. აშკარად დაინახა, რომ ფეფენას წინააღმდეგი ვერავინ გამოჩნდა, რომ ფეფენა ყველაზე ძლიერი ყოფილა, რომ მასთან ბრძოლა ამოიქნებოდა და დაემორჩილა, ეყმო სულიან-ხორციანად. მარინეს მაყურებელნი კი ამნაირ მდგომარეობას მის გაკუდიანებას აწერდნენ.

ფეფენასთან ერთად ახლა მარინესაც დაუწყეს რიდება. ახლა მისი შიშიც მიემატათ მეზობლებს.

ამ ბოლო დროს ლაპარაკი ისმოდა, რომ ამა და ამ კაცს მთლად საქონელი ავად გაუხდა, ამას წვრილფეხობა აღარ ეზრდებოა, ამას ეს ცუდი საქმე შეემთხვაო, და ექვი მარინეზე მიჰქონდათ... მისი გაკუდიანების შემდეგ მომრავლდა სოფლად ყოველივე უბედურებაო... ახლა ბავშვებსაც კი აშინებდნენ მარინეს სახელით და საქმე იმ ზომამდის მივიდა, რომ, როდესაც მარინეს ერთხელ ვიღაც ბავშვი შეხვდა, ამ უკანასკნელმა შექმნა შიშისაგან საშინელი ყვირილი და გულგადატრიალებულმა ძლივს მიაღწია ცოცხალმა სახლამდის.

ერთი მოხუცებული დედაკაცი, რომელსაც ფეფენასთვის უარი ვერ ეთქვა და სიმინდის სარჩევში მოსახმარებლად სახლში წაჰყოლოდა და მათთან ვახშამიც ეჭამა, ყველას არწმუნებდა, რომ, გამოცვილდი თუ არა ფეფენას სახლს, პირის საშინელი აყროლება ვიგრძენიო... გულგახეთქილ მოხუცებულს ვერას გზით ვერ მოეშორებინა ეს საძაგელი სუნი პირიდან და უზომოდ შეწუხებულს თავშალის ყურით მაგრად აეკრა ცხვირპირი; მთლად ჯალაბობა გაეკვირვებინა თავისი ღმის ამოუღებლობით, ეგონათ თურმე, ავად თუ არისო... თეთრად გაეთენებინა ის ღამე და ალიონზე მაკრინე-მკითხავთან წასულიყო... მაკრინეს ეთქვა — ქალაღდიდან ამოეკითხა, — რომ ეგ ამბავი მარინეს საქმეაო, ფეფენას რად მოეხმარაო... ხანდახან თურმე კუდიანობაში ეჯიბრება კიდევაცო... მაკრინეს

ამასთანავე შენალოცი მარილი მიეცა ამ დედაკაცისათვის და მარილის პირში ხშირ-ხშირად გამოვლებით განთავისუფლებულიყო საზარელი მდგომარეობისაგან. ვინ იქნებოდა იმისთანა, რომ დაეჭვებინა ეს ამბავი, როდესაც ამას ამბობდა ის, ვისაც ვე შემოხსენებული თავს გადაჰხდომოდა...

მარინე ნამდვილ კუდიანად იყო ცნობილი.

— წადი, კაცო, წადი, მეტი გზა აღარ არის... წადი და მაგ უბედურის ჭირისუფალს შეატყობინე მათი შვილის ამბავი... — ეუბნებოდა ონისიმეს სოფიო.

— მრცხვენია, ქალო, მრცხვენია, გესმის!.. რა პირით დევენახო მარკოზას?.. რა რიგად მოუყუვე მისი შვილის გაბოროტიანება? — ამბობდა მწუხარებით სავსე ონისიმე: — სიტყვა მივეცი პატიოსანი. თქვენი შვილის მეთვალყურე ვიქნები-თქვა, მე ვუპატრონებ, თუ რამე გასაჭირი შეხვდა-თქვა... წადი ახლა და ასეთ ამბებს მოუყუვი! მოგმკვდარიყავ არ დავეძებდი, და ამისთანა სირცხვილში კი არ ჩავვარდნილიყავი!.. რაზე გევეროიე, მე ოხერი, მაგათ საქმეში... მარამისწულია ის გლახაკი და შემეცოდა... ქალს ვინ მიცემდა, თუ მე არ მეთავებია?.. რა მეგონა, თუ ამისთანა რამეს ნახავდა ჩემი თვალები!..

— ბედი ჰქონებია, ალბათ, მაგ საცოდავს მაგისთანა, აბა რა ვაა?... ყოვლისფერი ღვთისაგანაა... ვენაცვალე მის ძლიერებას! — ვითომდა სანუგეშოდ უთხრა ქმარს სოფიომ.

— აბა, სხვაფერ რა ვა იქნება! — ეთანხმებოდა მოხუცებული ონისიმე: — სხვაფერ აბა რა ვა იქნება?! რაც ადამიანს უწერია, ვინ ააცდენს თავის წერას?!. აბა, წავალ ხვალ მარკოზასთან... — ცოტა ხნის სიჩუმის შემდეგ თქვა ონისიმემ.

— წადი, წადი!.. ეგებ იმათ მაინც უსაშუალონ რამე... უთხარი, რომ ჩვენ სრულიად აღარ გვეკარება, თორემ რამე საშვალებას ვიხმარდი-თქვა... ჩვენს სიტყვას სულ არ იკარებს-თქვა... არ დაავიწყდეთ, მათ მახლობლად საიქიოს ნამყოფი კაცი რომ არის — გამოტეხა შენაძლება ახლად გაკუდიანებულუბის — იმას სთხოვონ, ეგებ წამოყვეს და გამოტეხოს, კუდიანობიდან ეგებ რამეფერად ფეხი ამოადგმევინოს იმ დალოცვილმა... სულს არ წააწყმედინებენ მაინც უბედურს და შავდღეზე გაჩენილს!

ონისიმე ფოცხვერაძემ უამბო მარკოზა ხმელაძეს მისი შვილის ამბავი და ამან სიძე-მძახალზე დამუქრებით გამოსწია წითურეთისკენ შვილთან. მარინეს დედა, მოხუცებული ესმა, ვერაფრით ვერ დააკავეს სახლში; შორი გზა ჰქონდა გამოსავლელი, მაგრამ რაკი წამოსვლა თქვა, ვერას გზით ვერ გადაათქმევინეს; შვილის ნახვის

სურვილმა, როცა მისი ამბავი გაიგო, ყოველი შორ გზაში მოსალო-
დნელი გაკვირვება არარად ჩააგდებინა. უბედური მშობრები ნაწილად
დნენ საიქიოს ნამყოფ ვასილ კარიკაძესთან და შემწეობას იმეორებდნენ
ვეს; ამასაც არავისათვის არასოდეს უარი არ უთქვამს, როცა მის
შემწეობას ვინმე საჭიროებდა, და არც ამათ უთხრა; მათთან ერთად
გასწია წითურეთში.

მიწურული შემოდგომის გრილი დილა იყო. მზე დიდი ხნის ამო-
სული არ იყო. მტვრიანი გზით მიმავალნი ჯერჯერობით მხნედ მი-
დიოდნენ და დაღლილობას ვერ გრძნობდნენ. ვასილი და მარკოზა
წინ მიუძღოდნენ, ესმა და ონისიმე კი მათ მისდევდნენ. გზადაგზა
ლაპარაკის მოყვარულმა მარკოზამ უამბო თავისი ათასგვარი თავგა-
დასავალი ვასილს, და ეს უკანასკნელი ისე წახალისდა, რომ თვითო-
ნაც მოჰყვა იმის ამბავს, თუ როგორ მოიარა საიქიო.

— კურის თავზე, ცხონებულ მამაჩემს, — ასე დაიწყო ვასილმა
თავისი ამბავი: — ერთი ძველი, დაბერებული მუხა ჰქონდა. ცხონე-
ბულმა ამ მუხის მობელვა მითხრა ერთხელ. ხეზე ჩემი ასვლა და
ჩემს ხელში ნაჯახის დამძიმება ერთი იყო... ეს კარგად მახსოვს...
ყური არ ვათხოვე ამას, დავუწყე შტოებს ჰრა... ერთი შტო მოვკერ,
ჩამოვაგდე, მეორე მოვკერ, ჩამოვაგდე; მესამე შტოს რომ მოვუქ-
ნიე ნაჯახი, ვერ მოვახვედრე, ორჯელ-სამჯელ დაეცილე... გული
მომივიდა, ნუთუ ასე მომელალა ხელი-თქვა, ერთი ღონივრად მოვი-
ქნიე — მოხვდა შტოს, მართალია, ჩემი ნაჯახი, მარა არ გაჭრა, სულ არ
მიეკარა რკინა ხეს!.. თურმე რას მოსჭირა?! ჩვენ აბა რა ვიცოდით,
მერე გევიგეთ... თურმე ამ მუხაზე ანგელოზებს ჩვეულებად ჰქონი-
ათ ჩამოფრენა... მერე მივხვდით ამას ჩვენ... მე კი უფრო მომივიდა
გული, რომ შტოს ვერაფერი მოეუხერხე... ზედ გადამჯდარმა, რაც
ღონე მქონდა, კიდევ მოვიქნიე ნაჯახი... ახლაც ვერაფერს დაგაკლებ-
თქვა თუ, გუნებაში ვთქვი?! შენს მტერს, მე რომ დამემართა. უც-
ბად თვალეებში წამომიბნელდა, წინ რალაც შავად წამომეფარა, აზრი
დამეკარგა და ხიდან ჩამოვარდნილს ძლივს დამყოლია სული მიწა-
ზე... ცოცხალ-მკვდარი მნახეს თურმე მუხის ქვეშ და წამიღეს სახლ-
ში... ისეთი ავად შევიქენი, ისეთი, რომ ჩემს მორჩენას ადამიანი
ალარ ფიქრობდა თურმე... რა არ ექნა მამაჩემს! რა საშვალეა არ
ეხმარა: ჯერ განატეხი თურმე გაატანია დედაკაცებს, მერე ცხრა გა-
მოცდილ ქალს ცხრა-ცხრა სანთლით ხელში თითოს ცხრა-ცხრა
ლოცვა ათქმევინა იმ მუხასთან, წმ. გიორგის ხატისთვის ჩემი ზომა
წმინდა სანთელი მიერთმია, მაგრამ არ მეშველა და არ მეშველა

მაინც არაფერი. ისევ ისე უიმედოდ ვარ თურმე... ერთ დღეს მოვ-
 მკვდარვარ კიდევაც... შეექნათ თურმე ერთი ტირილი, ჩემს
 ჩემს გასვენებაზე დეიწყეს ლაპარაკი... მე არაფერი არ ვიცი...
 სობაში მე ზეცაში დაფერინავარ... ჩემი სული, რასაკვირველია...
 ქვეყნად მარტო ჩემი ლეში იღვა ტახტზედ... სული კი მალა-მალ-
 ლა მიფრინავს... ზევიდან დაჩერებევარ დედამიწას... ბურთივით პა-
 ტარა მოჩანს... უცბად ჩემს თვალწინ გეიშალა იმისთანა თვალუწ-
 ვდენელი ამწვანებული მინდორი, იმისთანა, რომ მის ნახვას არაფე-
 რი ჯობია... მინდორია იმისთანა, კიდე არა აქვს... მთელი წელიწადი
 რომ იარო, გარს ვერ შემოუვლი... მუხლებამდე მწვანე, აბრეშუმი-
 ვით ბალახი... არის გაბნეული ამ ტრიალ მინდორზე უთვალავი
 ცხვარი და ბალახს წიწკნიან... სულ, სადაც მიიხედავ, მარტო ცხვა-
 რია... აგერ ერთია, აგერ ორი ერთად, სამ-სამი, ხანდახან ოთხ-ოთ-
 ხიც... დადიან და ჭამენ ამ მშვენიერ ბალახს... წვრილი გზა შემხვდა
 ერთი... დავადექი ამ გზას. ვიარე, ვიარე და ერთ წყაროსთან მივე-
 დი... წყალია იმისთანა, რომ მკვდარს გააცოცხლებს მისი ერთი წვე-
 თი... წყაროსთან კაცია, წვეს... დამიძახა. — სადაური ხარო, მკით-
 ხა. მე მოვახსენე, რომ ამა და ამ სოფლიდან ვარ-თქვა, ამ და ამ
 კაცის შვილი-თქვა. „აბა, შენი აქ მოსვლა აღრეა... შენ ისევ დედა-
 მიწაზე უნდა დაბრუნდეთ... გაპყევი ამ გზას, არსად გადაუხვიო,
 ბოლოში სიმონა კიკაბიძეს შეხვდებით, მიხვალ იმასთან და ის გას-
 წვლის გზას, დედამიწაზე რომ ჩახვიდეთ... მითხრა: თუ გალობა რა-
 მე გეიგონო, დეიჩოქე და ისე იყავი, სანამ გალობის ხმა არ შეწ-
 ყდებაო...“ გამიხარდა, სიმონა კიკაბიძეს ნახავო, რომ მითხრა..
 გავსწიე ნაჩვენები გზით... ვიარე, ვიარე ამ მინდვრით... სულ ცხვრით
 იყო სავსე იქაურობა... ბევრი ვიარე. ერთ ადგილას შემხვდა სიმო-
 ნა... ზის და მასთან რამოდენიმე ჩვენი სოფლის მიცვალებულებიც
 არიან... მუსაიფობენ... დამინახეს, გეხარდათ, ამბავი მკითხეს... მე-
 რე მე ვკითხე: ეს რა ადგილია-თქვა? მიპასუხეს, რომ სამოთხეაო,
 და წყაროსთან რომ კაცი იწვა, ანგელოზი ყოფილიყო თურმე... რა-
 საც ცხვრებს ხედავო, ცხონებულთა სულიაო... ანგელოზი უყურებს
 მათ, არა დააკლდეთ რაო. რომ ვლაპარაკობთ ასე, მოიხმა იმისთანა
 მშვენიერი გალობა, რომ მთელ სიცოცხლეში მისი ყურება რაღა მო-
 ეწყინება ადამიანს!.. ყველამ მუხლი მოვიყარეთ... სიმონამ მითხრა,
 ანგელოზთა გალობააო, ღმერთს ადიდებენო... ბევრი ვილაპარაკეთ,
 ბევრი ჩვენებური ვნახე, ვინც იქ იყო... სიმონამ მითხრა, რომ მა-
 მიშენის ლოცვა ძალიან წავდგომიაო, ღმერთს შენზე მოწყალება
 მოუღია და აქ ნულარ იგვიანებო... როგორც გითხრა ანგელოზმა,
 დედამიწაზე მალე დაბრუნდიო... ყველას გამოვეთხოვე, სიმონამ გზა

მასწავლა და ჩემი სული სწორედ იმ დროს დაუბრუნდა ჩემს სულს როცა გასვენებას ის-იყო მიპირობდნენ. ყველა გამტანად მყოფი ხლებული რომ მნახეს!.. რა სიხარული, რა ამბავი, კაცი რავე გამო-
 თქვამს! ერთ თვეზე სრულიად გამოკვეთდი და მას აქეთია, ღვთის
 შეწევნით, ფხილი არ წამომტყენია ტყვილა. ასეთი მოწყალეა
 მოილო ჩემს თავზე ჩემმა გამჩენმა, ვენაცვალე მის დიდებას!! — და
 ვასილმა პირჯვარი გადაისახა. — ის ძალაც მომანიჭა, რომ ბოროტი
 ადამიანის გამობრუნებაც ადვილი გახდა ჩემთვის.

— ვენაცვალე ღვთაებას... არ ვყვევართ მოძულეებული კიდევ და
 შენისთანა კაცებს გვალისრებს ხანდახან ჩვენდა გასამხნეველად. —
 მარკოზამ პირჯვარი გადაისახა ამ სიტყვაზე.

— სწორედ, სწორედ! — დაეთანხმა ონისიმე.

— შენ დიდი ხნის სიცოცხლე გექნება დანიშნული ღვთიდან, —
 მიმართა მარკოზაჲ ვასილს. — შენისთანა კაცები დიდხანს ძლებენ
 და ძალიან მაგრებიც არიან. მე ვიცი რამოდენიმე მაგალითი... ცხო-
 ნებული მამიჩემისაგანაც გამიგონია ასე.

— კი, კი, მართალია! — ემოწმებოდა ონისიმე.

— ასე იტყვიან, მართალია, — თქვა ვასილმა: — მარა ყველა-
 ფერი ღვთის ნებაა... რაევრც იმას ნებავს, ისე იქნება... ისე იქნება!

— რასაკვირველია! რასაკვირველია! — ერთხმად წამოიძახეს
 ონისიმემ და მარკოზამ.

ესმა კი ხმას არ იღებდა; იგი სმენად იყო გადაქცეული და ამ
 უცნაური კაცის უცნაურ ამბავს ყურს უგდებდა.

სალამო იყო, როდესაც ჩვენი მგზავრები ონისიმესას მივიდნენ.

— სოფიო, ქალო, ეი!.. კარი გააღე და სტუმრებს გამოხედე, —
 დაიძახა ონისიმემ, თავის ეზოში რომ შეიყვანა ვასილი, მარკოზა
 და ესმა.

სახლის კარი გაიღო, სოფიო გამოვიდა; დიდის თავაზით შეეგე-
 ბა სტუმრებს და სახლში მიიწვია.

— მობრძანდით, თქვენი ჰირიმე, მობრძანდით... დაღალული
 ბრძანდებით... კაი გზა გაქვთ გამოვლილი... ღმერთო, მომკალი,
 თქვენ რამ შეგაძლებინათ ამათთან სიარული, ჩემო ბატონო? —
 მიუბრუნდა იგი ესმას.

— გამწარებამ, ჩემო ბატონო, გამწარებამ, ჩემო ანგელოზო! —
 ნალვლიანად წარმოსთქვა დაღლილობისაგან ძლივს ფეხხემდგომმა
 ესმამ.

— დასწყევლოს ღმერთმა ეშმაკი და მისი მონაწილეც!.. მარა ღმე-
 რთი მოწყალეა, იმის იმედით ვინუგეშოთ, ჩემო ბატონო! — ამოოხ-
 ვრით და თანაგრძნობით უთხრა სოფიომ; მერე უცბად ლაპარაკის

კილო შესცვალა, ვასილზე თვალით ანიშნა და ხმადაბლა ჰკითხა ეს მას: — ეს არის, ბატონო, საიქიოს რომ ბრძანდებოდა?..

ერკონეშვილი
ბიზსიქოსეკა

— კი, შენი ჰირიმე! — მიუგო ესმამ.

— აბა ღმერთი ჩვენსკენ ყოფილა, — იმედიანად და ხალისით თქვა სოფიომ: — აწი აღარაფერი გვიჭირს!

— დედაკაცო! — წამოიძახა ონისიმემ ცოტა ხნის შემდეგ: — ბატონი ვასილი დაღლილია და მოსვენება ეჭირვება... აბა, თუ გაქვს რამე, დროით მოგვიტანე და ის იქნება...

— ნამდვილი კაცი ხარ, მე და ჩემმა ღმერთმა. მაგაზე უკეთესი არაფერი იქნება! — სიცილით თქვა მარკოზამ.

— ხელად სუფრა, ბიჭო! — მიაძახა შვილს ონისიმემ: — გოგო, შენ რას გაყუჩებულხარ მანდ ყურემი?.. დედაშენს ხელი მოუწყვე!..

ერთ წამში სუფრა მზად იყო.

მალაზე მოსულმა მარკოზამ ვეღარ მოითმინა და წამოიძახა:

— მაღლიანი დედაკაცის ჰირიმე!.. მე და ჩემმა ღმერთმა!

— ნეტავი შენი!.. ყოველთვის რომ კარგ გუნებაზე ხარ! — უკმაყოფილოდ შეუტია ესმამ.

— აბა ვიტირო ახლა, დედაკაცო, თუ?.. ცოდვა არ იქნება, მასპინძლის ამისთანა სუფრას მოლუშული რომ შემოვუსხდეთ!.. აგრე არაა, ბატონო? — მიმართა მარკოზამ სოფიოს, რომელიც სუფრას აკრიალებდა.

— კი, ჩემო ბატონო, კი, შენი ჰირიმე, მართალს ბრძანებთ!.. — ტკბილად მიუგო მან.

— ნუ გეშინია, იმ კუდიან დედაკაცთან ანგარიშის გასწორებას კიდევ მოვესწრებით!.. საღ წამივა? ხვალ ალიონზე დავეცემი თავზე ორივე დედა-შვილს და შავ ღღეს დავაყენებ... როგორც კაცი! ახლა კი ამ ვახშამს შევექცეთ... ტკბილი ღვინო დავლიოთ... მასპინძელს სუფრას ნუ დავუწუნებთ... ნურც ბატონ ვასილს მოვაწყუნთ!.. არა, მძახალო, ჰა? — იძახოდა მარკოზა.

— კი, ჩემო მარკოზა, კი, ჩემო მარკოზა! — ამხნევებდა ონისიმე.

— შენთან ნურას უკაცრავად, ჩემო ბატონო, შენი ჰირიმე, — მიუბრუნდა ვასილს მარკოზა: — თუ რამ უზრდელობა შემნიშნო, მაპატივე... შენ სულ სხვა კაცი ხარ!..

— მოილხინე, ჩემო მარკოზა, მოილხინე, — დინჯად მიუგო ვასილმა: — მე რაში მერიდები, შე კაცო!

— იცოცხლე, კაცი ბრძანდები და კაცი... შესმენილი და ღვთისგან დაჯილდოებული... აბა, ონისიმე, ვასილს ღვინო მიართვი! —

და მარკოზა ისე გამზიარულდა, რომ გეგონებოდათ, სრულიად და-
ავიწყდა, თუ რამ მოიყვანა იგი ონისიმეს ოჯახში. ესმას თუმცა და-
ლიან სწყინდა ქმრის ამნაირი უსაქციელობა, მაგრამ ^{ერეკუნსული} ^{გინგუნსული}
გააწყო მარკოზასთან, რომელიც ყოველ მის თხოვნაზე, რომ დაწ-
ყნარებულისყო, პასუხად უგებდა:

— ნუ გეშინია, ვერსად ვერ წაგვივა ის კუდიანი შენი მძახალი,
ვერსად ვერ წაგვივა! ხვალ გაჩვენებ მის სეირს!..

დილა აღრიანი იყო, მარკოზა რომ მეორე დღეს სიძისას გადა-
ვიდა.

— გამარჯვება შენი! — უთხრა მარკოზამ ნიკას, რომელიც სახ-
ლის წინ რაღაცას თლიდა წალდით.

— ღმერთმა! თქვენი თავი მიცოცხლოს!.. საიდან, ბატონო, რო-
დის მობრძანდით?.. ღამე გივლიათ!.. მიეგება ნიკა სიმამრს.

— მარინე შინ არი?

— სახლში გახლავს, აბა სად იქნება?

— ავად ხომ აღარაა?

— არა, აჰ!

— ჩვენთვის არ უნდა შეგეტყობინებია, ბიჭო, შენი ცოლის
ავად ყოფნა?

— ისე ავად რომ არ ყოფილა...

— ჰეი, შვილო! — სიტყვა გააწყვეტინა მარკოზამ: — ქვეყანაზე
კაცს რა დეემალეება?! მარგალიტით ქალი მოგეცი და ვაგლახად
ვერ შეგალახვინებ მის თავს, იცოდე!..

— შენთვის რაღაც ენა მოუტანიათ ჩვენზე... ათასი მტერი
გვეყავს... — გაუბედავად დაიწყო ნიკამ.

— ეს თქვენი სიგლახით, თვარა ჩემ შვილზე მტრობას კაცი არ
ჩაიგდებს გულში მიღღმჩი...

— ვის ელაპარაკები, ბიჭო? — მოისმა სახლიდან ფეფენას ხმა
და ამასთანავე მოხუცებულმა დედაკაცმაც კარში გამოიხედა; დაი-
ნახა მარკოზა და შესძახა — უიმე!.. თქვენ ბრძანებულხართ! სახლში
შემობრძანდით, ბატონო, სახლში შემობრძანდით! შე სულელო, ამ-
დენ ხანს ვერ გამაგებზე?

მარკოზა შევიდა სახლში, ფეფენას ჩამოართვა ხელი და დაკვი-
რებული თვალი აავლ-ჩაავლო მარინეს, რომელიც ის-იყო მიეგება
მას; მერე მოჰკიდა ხელი და გვერდით მოისვა.

მარკოზა მისჩერებოდა შვილს და თვალს არ უჯერებდა. ნუთუ
ეს მისი სიცოცხლით სავსე, ცქვიტი, მზიარული, პირსავსე, ღამა-
ში მარინეა, რომელიც ნიკას გამოატანა?! ეს სახეჩაყვითლებული,
გამზდარი, თვალბმბიმქრალი ქალი მარინეა?.. მაშ მართალი ყოფილა,

სულ მართალი ყოფილა, ეჭვი რაღა საქირთა, მართალი ყოფილა.
რაც ონისიმემ უამბო!.. საწყალმა მარკოზამ კიდევ ერთხელ თვალი
გადაავლო შვილს, უფრო მიიკრა გულზე; გულმა აღარ მარკოზამ
მოხუცებულს და შვილს ჰკითხა: მარკოზამ
ხმის მართლება

— რამ გამოგცვალა ეგრე უცნაურად, შვილო? ავად ხომ არა
ხარ?

— არა, ბატონო!.. წყნარად მიუგო მარინემ.

— კარგად რომ არ ხარ, არ გეტყობა თუ?.. მე ჯერ თვალები
არ ამბმია!.. — წყრომით წარმოსთქვა მარკოზამ.

მარინე შიშმა აიტანა ამ სიტყვებზე; წინდაწინვე ჰგრძნობდა იგი,
რომ აქ მშვიდობიანად არ გათავდებოდა საქმე... მამამისი სულ
სხვანაირ ხასიათზე იყო... ოჰ, ღმერთო, ისევ ხელახლად აყალმაყა-
ლრ, უსიამოვნება, გულსხეტქვა... ისევ მოეშალა ეგრე ძვირად მო-
პოვებული მყუდროება, მშვიდობიანობა!.. მან თითქოს მოიწადინა
გაქცეოდა ყოველ ამ უბედურებას, სადმე გადაჯარგულიყო. ფეხზე
წამოდგა და წასვლა დააპირა. მარკოზამ ხელი წაავლო.

— სად მიხვალ?.. დაჯექ, ჩემთან იყავ! — უთხრა მან და მარი-
ნე ისევ გვერდით მოისვა.

ფეფენა უცბად მიხვდა, რომ მარკოზა უბრალოდ მოსული არ
ყო, უეჭველად ჩხუბი ასტყდებოდა მძახლებს შორის, და მან მოი-
ნდომა დაესწრო მარკოზასათვის, თავისი სათქმელი ეთქვა და ამით
ამ კაცისათვის უსიამოვნო საგანზე ხმის ამოღების საშუალება მო-
ესპო.

— მე ძალიან ვემდური. — დაიწყო ფეფენამ, — ძალიან ვემ-
დური შენ შვილს, რომ ერთ დროს სულ არ მიიკარა ჩემი სიტყვა,
ვერაფერი ვერ ჩავაგონე და ბევრი უსიამოვნება გამომარონია...
ბევრი მწუხარება მომაცენა... — და მან უამბო თითქმის ყველაფე-
რი, რაც მათ შორის მოხდა.

მარკოზამ აცალა ფეფენას მისი სათქმელის დათავება.

— ახლა ქე მიხვდა თავის შეცდომას, — დაათავა თავისი სიტყვა
ფეფენამ, — და ქე შეეკიდება ოჯახს!..

მარკოზა წამოდგა და მარინეც წამოაყენა.

— ამისთანა ქალი აწი ველარ არგებს თქვენისთანა ოჯახს!.. მე
მიმყავს ჩემი შვილი! — გადაწყვეტიტ წარმოსთქვა მარკოზამ.

— რავე მიგყავს?.. რას ბრძანებ! — შეეკითხა გაოცებული ფე-
ფენა.

— მიმყავს!.. ისევ ჩემს სახლში მყავდეს... მე თქვენზე უკეთ
მოვუვლი, თუ თქვენ ვერ დააფასეთ! — და მარკოზამ უფრო მაგრა
ჩაავლო მარინეს ხელი. — წამოდი ჩემთან!

— ღმერთო. მომკალი!.. ეს რა მესმის?!.. შე სულელო, ხმას ვერ

ამოიღებ, ხახა რომ გაგიღია? — შეუტია ფეფენამ ნიკას: — არ გე-
ყურება, ცოლს გართმევენ!

ნიკა ისევ გაუნძრევლად იდგა.

— წამო, შვილო! — მარკოზამ მარინე კარისაკენ გასწია.

— მამა, მამა, შენი ჭირიმე! — ხვეწნით ეუბნებოდა მარინე მამა-
მისს და თან ცდილობდა მარკოზას ხელიდან გაეთავისუფლები-
ნა თავისი ხელი.

— წამო, გეუბნები, ნუ სულელობ!

— მამა, მამა, შენი სულის ჭირიმე! — თვალცრემლიანი ემუდა-
რებოდა ყმაწვილი ქალი.

— ღმერთო, რა დღეს მევესწარი?! — წამოიძახა ფეფენამ, —
რა დღეს მევესწარი?!

— რატომ კადრულობთ მაგისტანა საქმეს, ბატონო?.. არ გე-
კადრებათ! — წინ გადაუდგა, გზა გადაუღობა მარკოზას ნიკამ.

— იქით, შე მართლა ქალაჩუნა! — მარკოზამ ღონივრად მო-
იქნია ნიკა და განზე მიავდო, მოსწია მარინეს მძლავრად და ძალ-
ით გაითრია ეზოში, თუმცა ყმაწვილი ქალი ტიროდა და გაიძახოდა:

— მამა, ჩემო მამა, შენ სულს დავენაცვლე... გამიშვი... გამიშვი.
შენი ჭირიმე, ჩემო მამა... მომკლავენ, მამა! ვაიმე, ვაიმე! — მოსტყვამ-
და და უძალიანდებოდა მარინე.

— კმარა!.. გაჩუმდი! — წყრომით შესძახა მარკოზამ. — კმა-
რა... გაჩუმდი! ვინ მოგკლავს?.. ხელსაც ვერავინ შეგახეხებს... ამო-
ვარდა მაგათი რჯული, ნუ ზღუქუნობ! — და მარკოზამ გაიყოლა
მარინე.

ონისიმესას სახლის აივანზე უკვე თავი მოეყარა ბლომა საზოგა-
დოებას, რომელიც შესდგებოდა მარტო დედაკაცებისაგან.

ვასილ კარიკაძე ეზოში ნიგვზის ქვეშ იჯდა და ონისიმეს ელაპა-
რაკებოდა. ჭიშკარი გაიღო; ეზოში შემოვიდა მარკოზა და თან მა-
რინე შემოიყვანა. დაინახა თუ არა ესმამ შვილი, გამოქანდა, მივა-
რდა მას, მოჰკიდა ბეჭებში ხელი და ცოტათი უკან დაახევინა, რომ
კარგად შეეხედა მისთვის. უყურა, უყურა ესმამ საცოდავ შვილს,
პირისახემ ძაგძაგი დაუწყო და ერთბაშად თვალებიდან ცხარე
ცრემლების ნაკადული წამოუვიდა მოხუცებულ ქალს.

— შვილო!.. შვილო!.. ვაი შენს დედას!.. ვაი შენს დედას, შვი-
ლო! — ძლივს შესძლო ეთქვა. ცრემლი მოერია და ხმა ჩაუწყდა
მას. ესმამ გულში ჩაიკრა მარინე.

— კარგი... გეყოფა, დედაკაცო!

მარკოზამ ქალებისაკენ წაიყვანა მარინე. უკანასკნელმა თვალი
გადაავლო შეკრებილებას, ძლივს შესამჩნევად თავი დაუკრა და

ბოძთან ჩაჯდა. „რას ნიშნავდა ეს, რისთვის მოუყრია ამათ თავი“ ფიქრობდა მარინე და ხანდახან გაუბედავად გამოიხედავდა მკვლელებზე ჩამოწეული თავსაფრის ქვეშედან.

— შეგაწუხებო, ბატონებო, შეგაწუხებო, — მიმართა დედაკაცებს მარკოზამ: — მაგრამ დღემდის არ მცოდნია, თუ ჩემს თავზე ამისთანა უბედურება ტრიალობდა... ცუდი ამბავი შეგვემთხვა... მოგვიტევეთ... რა ვქნათ... ყველაფერი ღვთის ნებაა... ყოველივე სიკეთე მისცეს ღმერთმა ბატონ ვასილს, ეს ღვთისნიერი ადამიანი გაისარჯა, ინება ჩვენთან წამობძანება... თუ ჩემ შვილს მართლარამე კავშირი აქვს ეშმაკთან, ეხლავე გავვაგებიებს ეს ღვთისნიერი კაცი...

მარინემ ამ სიტყვების გაგონებაზე ერთი კი ახედა თავის მამას და მერე უფრო ჩალუნა თავი და თავსაფარიც ჩამოიწია ისე, რომ სულ ერთიანად პირისახე დამალა.

— ამიერიდან თქვენ მაწუხებლისაგანაც თავისუფალი იქნებით და ჩვენც თქვენგან სამღურავს ავცდებით... — დაათვა სიტყვა მარკოზამ.

— მადლობელი ვართ, მადლობელი ვართ!.. ღმერთმა დღეგრძელობა მოგცეთ! — მოისმა აქეთ-იქიდან.

— სინდისიერი კაცი ბრძანებულხარ... შვილის კაი პატრონი... ღმერთმა გიწინამძღვროს! — უთხრა ერთმა მოხუცებულმა დედაკაცმა.

— აბა, ბატონო ვასილ, ყოველისფერი მზადაა, შენი ჭირიმე... დროს ნუ დაჯარავთ... შევუდგეთ საქმეს!.. — თავდაბლად უთხრა მარკოზამ ვასილს.

ეს უკანასკნელი წამოდგა და ქალებისაკენ წამოვიდა. მთელი საზოგადოება ფეხზე წამოდგა მის მისვლაზე და პატივისცემით თავი დაუკრეს. ვასილმაც თავის მხრივ დინჯად თავი დაუკრა ყველას საერთოდ და მიმართა:

— დაბძანდით, დაბძანდით! — და თვითონაც მარინეს მახლობლად დაჯდა სკამზე.

მარინე მუმიასავით იჯდა, მიჰყუდებოდა ბოძს და თავი დაეხარა. პირისახე სრულიად არ უჩანდა თავსაფრის ქვეშ, ისე დაბლა ჰქონდა თავი ჩამოწეული. იგი უფრო მეკვდარს ჰგავდა, ვიდრე ცოცხალს. მარინეს ზურგს უკან მოიკრუნჩხა დედამისი, ესმა, რომლის დროგამოშვებით სასოწარკვეთილებით წამობძანება: „შვილო, შვილო... რა დღეს შეესწრო შენი ოხერი დედა!..“ და ამასთანავე გულში მუშტების ცემა მაყურებლებს გულს უთუთქავდა.

— ბიძიკო, — დაიწყო ტკბილი ხმით ვასილმა: — შენ გაბრა-

ლა კი, ვითომ ქრისტესათვის გელატნოს და ეშმაკებს მიჰკერძოდე... ვითომ მანებლობასთან და ბოროტთან კავშირი უნდა იქონიებდეს ამის დასამტკიცებლად შენზე ბევრ რამეს. ამბობენ შენს დასამტკიცებლად საყვარელი მეზობლები და ამხანაგები... — ვასილმა უთხრა ყოველივე ის, რაშიაც ბრალსა სდებენ მარინეს, და ჰკითხა: — მართალია თუ არა ეს?

მარინემ პასუხი არ გასცა.

ვასილმა ისევ განუმეორა თავისი კითხვა, მაგრამ პასუხი მაინც ვერ მიიღო.

— არ გესმის, რომ გკითხავენ? — მიაძახა მარკოზამ.

მარინე მაინც არ იღებდა ხმას... გაქეპებული უმოძრაოდ იჯდა.

— მიეცი, შვილო, პასუხი, პასუხი გაეცი, შვილო! — მხარზე ხელის დადებით შეეხვეწა ესმა: — პასუხი გაეცი, შვილო!

— არ იცი, ბოშო, ვინ გკითხავს?.. უბრალო კაცი ხომ არ გელაპარაკება... ანგელოზთან ნამუსაიფები კაცი ხმას გცემს და შენ რა ღმერთი გიწყობა?! — გაცხარდა მარკოზა.

— მე უშენოდაც კი მიგიხვდები, — ისევ მიმართა სიტყვა ვასილმა ყმაწვილ ქალს: — უშენოდაც კი მიგიხვდები ყოველ შენს საქმეს, მარა შენთვის ჯობია, რომ თვითონ შენით აღიარო ყოველივე შენი ამბავი... ყველაფერში გამოგვიტყუდი და ღმერთი, ჩვენი შემქმნელი და მწყალობელი, გაპატივებს შენს შეცდომას, მოგიტევებს შენს დანაშაულობას... არა და, თუ არ გამოტყუდები, იცოდე, საუკუნო წვალება მოგელის ჯოჯონეთში... ყოველ წვალებაზე უფრო მეტი... ამაში დამერწმუნე მე, რომ მართალს გეუბნები... თუკი გამოტყუდები, როგორც გითხარი, ღმერთი შეგინდობს შენს შეცდომილებას და სულსაც არ წაიწყმედ, ეშმაკს არ დააპატრონებ მასზე... ხარ კუდიანი, თუ არა? გაქვს მათთან რამე კავშირი? — კიდევ ჩაჰკითხა ვასილმა.

სიჩუმეში მოისმოდა შეკავებული ტირილის ხმა.

— გაქვს კავშირი თუ არა კუდიანობასთან? — არ ეშვებოდა ვასილი.

— მაქვს! — ძლივს გასაგონი ხმით თქვა მარინემ.

საშინელმა, გულგამგმირავმა კვილიმა შესძრა იქაურობა.

— უიმე, უიმე! — სასოწარკვეთილებით წამოიკვილა ესმამ და თავზე ხელები დაიშინა.

— ქალო, გაჩუმდი, გაჩუმდი!.. არ გესმის შენ, ეი! გაჩუმდი, გეუბნები! — შეუტია ცოლს მარკოზამ მარინეს სიტყვისაგან გამშრალმა.

ქალებმა ერთმანეთს გადახედეს.

— ვინ შეგაცდინა? ვინ გაგაჩვია კუდიანებთან? — ჰკითხავდა ვასილი.

მარინე ისევ გაყუჩდა და პასუხი არ მისცა. მარკოზას უყვარდა და უყვარდა და წყრომით უთხრა, რომ ამგვარი ჭიუტობით ვასილს აწუხებო. ამის შემდეგ ვასილმა ისევ გაუმეორა თავისი კითხვა და მარინემაც ყრუდ მიუგო:

— ჩემმა დედამთილმა!

ქალები ისევ შეინძრნენ, ერთმანეთს გადახედ-გადმოხედდნენ. ეს-მა კი ისევ მუშტებს ირტყამდა გულში; ქმრის შიშით ხმამალლა ტირილს ვერ პბედავდა საცოდავი მოხუცებული დედაკაცი.

— აბა, ახლა მოგვიყვი, როგორ შეგაჩვია კუდიანობას შენმა დედამთილმა?.. თავიდან მოყვი: რას გიშვრებოდა, რას გეუბნებოდა ან გპირდებოდა რამეს? ჰო?

მარინემ ჯერ ხმა არ ამოიღო, მერე თითქოს იფიქრა, რომ მაინც არ მომეშვებიანო, ვიდრე დაწვრილებით არ ვიტყვი ჩემს ამბავსო, და მოპყვა ყველაფერს. მთელი საზოგადოება სმენად გადაიქცა; ზოგიერთი ქალები წამოდგნენ და მარინესკენ გამოიწიეს, რომ უკეთესად გაეგონათ მისი ლაპარაკი.

სიჩუმემ დაიპყრო იქაურობა და ამ სიჩუმეში ძლივს ისმოდა აღელვებული, მისუსტებული მარინეს ხმა, რომელიც ხშირად უწყდებოდა მოლაპარაკეს.

მარინემ უამბო, თუ როგორ გალახეს იგი დედამთილმა და ქმარმა, ონისიმესაგან რომ სახლში მიიყვანეს, რის შემდეგაც ავად გახდა... როგორ უმოწყალოდ სდევნიდა მას ფეფენა, მოსვენებას არ აძლევდა; როგორ აუკრძალა ჯერ სახლიდან ეზოში გამოსვლა, მერე ეზოს გადაღმა გადაბიჯება; უშლიდა სხვებთან ლაპარაკს; რომ ყველგან სდევნიდა მას და ვერსად ვერ დაეფარა მისგან თავი.

— ერთხელ ვენახში დავემალე, დაეწეპი ბუილის ძირში... მიმძინებოდა, — მოუყვა მარინე, — უეცრად რაღაც შავი უშველებელი დამეტაკა, გამომადგიძა, წამავლო ხელი და ცაში ამიყვანა ისე მალლა, რომ თავბრუ დამესხა, დაბლა რომ გადმოვიხედე... „დამნებდიო, — მითხრა იმან, — და ჩემი ნება ასრულეო, თორემ ახლავე აქედან ხელს გაგიშვებ და მიწას დაგახეთქებო“. შემეშინდა, აკვანკალდი... ვუთხარი, კი, ბატონო-თქვა. „აბა გახსოვდეს ეგ შენი სიტყვა... მე ხუმრობა არ ვიციო“... ჩავაჩერდი, ვინ მელაპარაკებოდა, მინდოდა შემეტყო... იმ შავ მოჩვენებაში ჩემი დედამთილი ვიცანი... მე უფრო შემეშინდა კიდევ და ხვეწნა დავუწყე — ოღონდ ნუ მომკლავ და შენი მორჩილი ვიქნები-თქვა... არც ხმას გავცემ. ვისმე უშენოდ, არც არსად წავალ შენდა დაუკითხავად-თქვა... ოღონდ მიწა-

ზე დამიშვი-თქვა... ისევ თვალეზე წამომეფარა რაღაცა, ვინა
დამეკარგა... აზრზე რომ მოვედი, ისევ იმ ადგილას ვიწვევი, სიდაც
მიმძინებოდა...

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

— კიდევ?

— ნიგოზზე შემომესწრო...

— ჰე!

— ნიგოზს ვხალავდი... უეცრად თვალეზე წამომეფარა შავად...
რეტი დამესხა, მეგონა, გადმოვარდი ეს არი-თქვა... ბრკყალები ჩა-
მასო კაბაში... მალლა... სულ მალლა ამიყვანა!.. გადმოგავდებო...
აქედან გისვრიო... ნიგოზის წვეროზე წამოეცობიო, თუ არ შემომი-
დექიო... კუდიანი გახდიო... შემეშინდა, სული შემიხუთდა... მორ-
ჩილი ვიქნები-თქვა, ვუთხარი... ნუ მომკლავ-თქვა, შევფხვერწე...

— ვინ იყო? ვინ გელაპარაკებოდა მაგრე? იცანი?

— ვიცანი! — ღრმად ამოიხვნეშა მარინემ.

— ვინ იცანი?

— სული მეხუთება!.. დედა, მიშველე!.. ოჰ! მიშველე, დედა! —
ატირდა მარინე, დედისკენ პირი ქნა და ღონემიხდილი კისერზე ჩა-
მოეკიდა.

— ნუ გეშინია, შვილო, ნუ გეშინია, შენ დაგენაცვლოს შენი დე-
და! რა იყო, შვილო? რა დაგემაართა, შვილო, შვილო?! — შექნა
ყვირილი ესმამ, შვილის უსიცოცხლო სახე რომ დაინახა, როცა მას
პირზე თავსაფარი ახადა.

— ვინ შეიცანი, ვინ? — არ ეშვებოდა მაინც ვასილი, რომელიც
ყურში ჩასძახოდა გრძნობადაკარგულ ქალს.

— დედამთილი! — ძლივს გასაგონი ხმით თქვა და მკვდარივით,
ხელებ და კისერმოსხლეტილი მიილუშა ესმას კალთაში.

— შვილო, მარინე, შვილო! — დასწიოდა მას საცოდავად ესმა:—
რატომ შენი დედა უწინ არ მოგიკვდა, სანამ ამას დეინახავდა მისი
დასაფსები თვალეში!.. შვილო, შვილო! — მწარედ მოსთქვამდა მო-
ხუცებული დედა.

მარკოზა გაშტერებული, გალენჩებული იდგა განზე და უცნაურ
ძალას ატანდა თავისთავს, რომ ამ საზოგადოებაში ტირილი არ წას-
კდომოდა.

— სახლში შეიყვანეთ... — დაიძახა და ფეხზე წამოდგა ვასი-
ლი: — შეიყვანეთ სახლში და დააწვინეთ ქვეშავებში...

ვასილი ქალებს მოშორდა და ონისიმესა და მარკოზას თანხლე-
ბით ისევ ეზოში გავიდა. გრძნობამიხდილი მარინე სახლში შეიტა-
ნეს, დააწვინეს ტახტზე და საბანი წაახურეს... დედაკაცები იქვე

ფუსფუსებდნენ... ვინ ესმას ანუგეშებდა და ამხნეებდა... ვინ
რჩევას იძლეოდა მარინეს გრძნობაზე მოსაყვანად.

— ახლა კი წმინდად გეიწმინდა! — ამბობდა ერთი პრეზენტაციის
— ძალიან საქმე ქნა იმ დალოცვილმა ადამიანმა!

მეორე.

— ღვთის კაცია, შე დალოცვილო... ვიგინდარა ვინმე ხომ არ
არი!

— რასაკვირველია, რასაკვირველია!.. მარა ამ უბედურს დიდი
ხნის სიცოცხლე კი აღარ აქვს... — გადაუფუჩუნა ერთმა დედაკაცმა
მეორეს.

— შე ქალო, სული რომ არ წააწყმედიანეს, ის აღარ კმარა? —
ხმადაბლა მიუგო მეორემ: — გამოტეხილს რაღა აცოცხლებს?... არ
გამოტეხათ, უარესი ცოდვა იქნებოდა... იცოცხლებდა კი, მარა რა-
ღა სიცოცხლე იქნებოდა მისი... ბოლოს ხომ წაწყმედილი იქნებო-
და მაინც...

ეს საზოგადო აზრი იყო, რომ გამოტეხილი დიდხანს ვერ იცო-
ცხლებდა და ამაში დარწმუნებულნი წავიდ-წამოვიდნენ დედაკაცე-
ბი. ამათაც მადლობა უთხრეს, როგორც ვასილ კარიკაძეს, ისე მარ-
კოზას, რომ მათ სოფელს ამისთანა სამადლო საქმე უქნეს—გაკუდი-
ანებული ქალი მოამორეს სოფელს. მეორე დღეს ვასილიც წავიდა
თავის სოფელში ონისიმეს ვაჟიშვილის თანხლებით. მარკოზა ბევრი
ეხვეწა მას, მიეღო მისგან ორიოდე მანეთი გასამრჯელო, მაგრამ ვა-
სილმა არაფრის გულისათვის არა ქნა.

— ღმერთს ჩემთვის ეს ძალა ფულის საბოჭავად კი არ მოუ-
ნიჭებია, შე კაცო! — უთხრა მან მარკოზას.

— ვეცდები სხვანაირად გემსახურო და ეს დავალება კაცურად
გადავიხადო, ჩემო ბატონო! — მიუგო მოხუცებულმა გლეხმა.

ამ წამებამ, მთელი საზოგადოების წინაშე წამებამ, სულ დაათა-
ვა უიშისოდაც მისუსტებული მარინე. იგი მესამე დღესაც არ ამდგა-
რა ზეზე, ისევ ავადმყოფი იწვა. უბედური დედამისი თვალდათვალ
უყურებდა, როგორ ესალმებოდა მისი საწყალი, მრავალტანჯული
შვილი ამ წუთისოფელს. ესალმებოდა, აბა რისი მომასწავებელი
იყო მისი ასე საცოდავად მოქცევა?! და ესმა თავს დასტიროდა მა-
რინეს... მარკოზა კი ხანდახან მივიდოდა ავადმყოფთან, ჩაჰკითხა-
ვდა: „რაღა ხარ, შვილო?“ და პასუხის მაგიერად რომ გაიგონებდა
გაუგებარ სიტყვებს, მიმქრალი ხმით წარმოთქმულს, უცბად მო-
შორდებოდა და ცალკე, ნაჩუმათებად ჰყრიდა ცრემლებს.

სოფიო და ონისიმე ნუგეშს აძლევდნენ ვითომ მოხუცებულებს,
მაგრამ თვითონაც ხედავდნენ, რომ სანუგეშო აქ არა იყო რა.

ერთ დღეს მარინემ უცნაურად დაიჯინა სახლში, დედამთილთან წასვლა იქ დასაწოლად. მარკოზამ ძლივს, ისიც წყრომფიქვანად დაეპყრო, ქმევიცა ეს სურვილი. „ფეფენას ნურათერს აწყენინებთო,“ — ეწვეებოდა მომაკვდავი მშობლებს.

ფეფენას არაფერი გაუგია იმისი, თუ რა მოხდა ონისიმესას, რარიგად საბოლოოდ დამტკიცდა მისი კუდიანობა და მისგან რძლის გაკუდიანება. ვინ იქნებოდა იმისთანა, რომ ყოველი ეს ეამბნა ფეფენასათვის, რომლის წინაშეც უფრო იმატა შიშმა მეზობლების გულში. გამოტეხაზე დამსწრენი მაინც ერთობ შიშში ჩავარდნენ — ფეფენამ არ გაგვიგოს იქ ყოფნა და არ გადაგვეკიდოსო.

ფეფენამ ის იცოდა მხოლოდ, რომ მარკოზამ მარინე ონისიმესას მიიყვანა და რომ ახლა იგი ავადმყოფი იწვა მისი მახლის სახლში. ერთ დღეს აღარ მოუთმინა გულმა მოხუცებულ დედაკაცს და გადასწყვიტა გადასულიყო ონისიმესას, რძლის ამბავიც გაეგო და მის მშობლებთანაც მოელაპარაკნა, რომ ასე წართმევა ქალისა არავის უნახავს და გაუგონია, მით უფრო, რომ ფეფენა ამ ბოლო დროს სრულიად კმაყოფილი იყო მარინესი. მართლაც, როცა მარინემ სრულიად გამოიცივალა ხასიათი, მისი სიტყვის გამგონი და დამჯერი შეიქნა, მიივიწყა უწინდელი ცმუკვა-ცერცებობა, სულ სახლში იჯდა, და მოხუცებულმა ქალმა, მისი აზრით, თავიდან აიცილა თავზე წამოწეული უბედურება, — ახლა ფეფენას აღარავითარი განსაცდელის მოლოდინი არ აწუხებდა. მან სრულიად გამოიცივალა გული რძალზე. ამიტომაც იყო, რომ გადასწყვიტა ავადმყოფი მარინეს ნახვა... ეგებ ამ უცნაური ხასიათის პატრონის გულის სიდრამეში რძლის სიყვარულმაც გაიღვიძა... ვინ იცის!

— აჰა!.. კაი დაგემართოს! მაგაზე უკეთეს ვერას იზამდი.. — რაღაც უცნაურ კილოზე წამოიძახა მარკოზამ, როცა ნიკას თანხლებით ეზოში შემოსულ ფეფენას თვალი მოჰკრა.

— სახლში არ შემოუშვა მაგ სულწაწყმედილი, მაგ! — გაჯავრებით თქვა ესამ.

— ვინ არი, დედა? — იკითხა ავადმყოფმა.
 — წყეული შენი დედამთილი. შვილო!.. მარკოზა, კაცო, სახლში არ შემოუშვა, იცოდე, თვარა ამწამსვე ყანყარატოში ვეცემი!
 — მაცალე, დედაკაცო!.. შენ შენთვის იყავი! ეს მინდოდა, რომ სადმე ხელში ჩამეგდო მაგისი თავი და ღმერთი მიგზავნის კიდევაც! — ბოროტად წარმოსთქვა მარკოზამ, მივარდა კერას, ანქარებით გამოქექა ცეცხლი, გადააბნია ნაცარი და ზევით ამოაგდო კერაში ნაგდები ნალი. მერე ისევ ნაკვერცხლები წააყარა რკინას, მი-

ტრილდა და ფეფენას შეეგება კარებთან. არც სოფიო და არც
ონისიმე შინ არ იყვნენ.

— მობძანდი, მძახლო, მობძანდი!.. აქამდინაც კი ნახა, შე ქალო, შენი ავადმყოფი რძალი! — დაცინვით უთხრა მარკოზამ: — შენ, ბიჭო, არ გეკადრებოდა ცოლის ამბავი გაგეგო?

— შე დალოცვილო, — მიმართა ფეფენამ მარკოზას: — შენ იმისთანა საქმე გვიყავი!.. გხედავდი სხვანაირ გუნებაზე იყავი და აღარაფერი გითხარი... მე ვთქვი, ჯერ ესე იყოს, კაცი დამშვიდდება, დაწყნარდება... შვილიც ეტყვის...

— შვილმა ვერაფერი კაი მითხრა! — წამოიძახა მარკოზამ.

— მამა, მამა! — მოისმა ავადმყოფის ხმა.

— იმიტომ ვიცდიდი ამ სამ დღეს, — თავისას ამბობდა ფეფენა: — რითია ავად? რამ გახადა ასე უცბად ამნაირად? — და ფეფენა ავადმყოფთან მივიდა.

— ნამდვილი ამბავი გინდა, რასაკვირველია, გეიგო, ხომ? — ისევ სხვანაირად ჩაპკოთხა მარკოზამ ფეფენას.

— დედა, დედა... უთხარი მამას... — ძლივს გააგონა დედას მარინემ.

— შენ კი, ბიჭო, გარეთ გადი! — დაუძახა ნიკას მარკოზამ: — შენი გასაგონი არ არის ეს ჩვენი ლაპარაკი!..

ნიკა ცხვარივით კარში გავიდა. მარკოზამ უცბად მიხურა კარი და გადარაზა სარაზავით, გამოტრილდა, წინ წამოუდგა წელში გამართულ, დონჯშემოყრილ ფეფენას და შეჰყვირა:

— შენმა კუდიანობამ უყო მაგას ეგ!.. შენმა კუდიანობამ! — დაიყვირა, რაც ხმა ჰქონდა, მარკოზამ: — ვითომ და არ იცოდე?! იმისათვის მოდი, რომ მაგის წვალეზის ყურებით დამტკბარიყავი?! მარა სად წამიხვალ ახლა, სად წამიხვალ!.. — უყვიროდა მარკოზა გაფითრებულ მოხუცებულ ქალს, რომელიც გრძნობადაკარგულ-ვით მისჩერებოდა ამ გამხეცებულ კაცს. — ვერსად ვერ წამიხვალ, ვერსად!.. გესმის თუ არა? — ყვიროდა ისევ მარკოზა.

— ხომ არ გადარეულხარ! — შეუტია გაცეცხულმა ფეფენამ: — ხომ არ გადარეულხარ... ახლავე კარი გამიღეთ!.. — და მან კარებისაკენ მიიწია, მაგრამ მარკოზამ ხელი სტაცა და უკან დაახევინა.

— სად მიხვალ? სად წამიხვალ?

— გამიშვი, გეუბნები!.. ხელი გამიშვი! ბიჭო, ნიკა, კარი გააღე ახლავე... გესმის, ბიჭო!

— ვერ გავაღე, დედა, ვერა! — მოისმა ნიკას ხმა.

— რატომ ტანჯავ, რაზე აწვალე, შე შეჩვენებულო?.. აღარ

გეყო მაგის წამება, ვერ გაძეხი? შე წყეულო, სული რომ არ წაგა-
წყემდინე, ხორცს რას ერჩი, მითხარი? — და მარკოზა ^{კრეცხელა}
და ღონე ჰქონდა მოხუცებულს ხან იქიდან წაპკრავდა ^{მოსლენისკა}
ხან აქედან. ფეფენა კი ამ სიტყვებით გაკვირვებული იძახდა: —
„რეებს ამბობ, შე უგონო, რას სულელობ?“ — და თან საზარლად
ყვიროდა, მაგრამ მარკოზამ ყურიც არ ათხოვა ამას, მოჰხვია ხელე-
ბი ფეფენას, მიათრია ბაგასთან, მოხსნა ბაგაზე ჩამოკიდებული ხა-
რის დასაბმელი ბაწარი, ესმას დახმარებით შეპკრა მოხუცებული
დედაკაცი და გადაბაწრული მიწაზე დაავლო.

— მიშველეთ, მიშველეთ! — შესაზარი ხმით გაჰკიოდა ფეფენა.

— მოიტა აქ ნალი! — გადასძახა მარკოზამ ცოლს; თვითონ კი
ფეფენას თავს დაადგა და ნიშნის მოგებით ეუბნებოდა: — სად წა-
მიხვალ ახლა, სად წამიხვალ, შე კუდიანო!.. ახლავე დაგიკარგავ მაგ
შენს ძალას!.. ახლავე მოგარჯულებ მე შენ!.. მალე, დედაკაცო!

ესმამ გამოჩხრიკა ცეცხლი, გამოიღო საკეციტ გავარვარებულა
ნალი და მარკოზასაქენ წაიღო.

— მამა! მამა!.. რას შობი?.. რას შობი, მამა! — წამოვარდა ამის
დანახვაზე ლოგინიდან მარინე: — მამა, შენი ჰირიმე... მე მომკალი,
მე!.. ნუ შობი მაგას!.. დედა, იქით! — დაიწვილა მან და ესმას ხე-
ლიდან გაავდებინა საკეციც და ნალიც.

— ახლავე მორჩები, შვილო, გვაცალე! — წამოიძახა ესმამ.

— მამა, ნუ მკლავ, ნუ მკლავ, მამა! — და ღონემიხდილი კისერ-
ზე ჩამოეკიდა მარკოზას.

— მაცალე! მაცალე, გეუბნები! — გაჯავრებით მიიძახა მარკო-
ზამ: — დოუდაღავი რავე გადამირჩება მაგ შეჩვენებული!

ყვირილისაგან ხმაჩახრინწებული ფეფენა ისევ შველას ითხოვდა.
კარებთან კაცების ხმა მოისმა, ეს ნიკამ შეჰყარა მეზობლები.

— მარკოზა, კარი გააღე, კარი გააღე, მარკოზა! — იძახოდნენ
და თან კარს აწვებოდნენ.

— მაცალე, ბოშო, მაცალე! წეიყვანე ეს სულელი იქით! — მია-
ყვრა მარკოზამ ესმას და თან ისე ღონივრად შეინძრა, რომ მარი-
ნესაგან თავი გაითავისუფლა, მაგრამ მარინემ თავი ვეღარ შეიმაგრა
და მიწას დაასკდა მძიმედ.

განთავისუფლებულმა მარკოზამ უცბად დაავლო ხელი საკეცეს,
აიღო მით მხურვალე წალი და მიიტანა იგი ფეფენასთან, რომელსაც
შისისაგან ხმა დაჰკარგოდა და გველივით კლაკვნა დაეწყო.

— ხედავ ამას, ხედავ?! — ყვიროდა მარკოზა — ხედავ ამას?
აი, შენი რჯული, შენი რჯული! — და გამხეცებულმა მარკოზამ გა-
ხურებული რკინა თეძოზე მიაღო ფეფენას.

სახლში მყარლი, ნამწვავი ჭინჭის სუნი დადგა. ამ დროს კრდი
ჩამოგლიჯეს და სახლში შემოცვივებულმა გლეხებმა ცოცხალ-მკვდარ
ფეფენას მოაშორეს მარკოზა, შემოხსნეს ქალს ბაწარი და
გაიყვანეს ჰაერზე.

საშინელმა კვილმა შესძრა იქაურობა. ესმა, რომელიც მიწაზე
დაცემულ მარინესთან ფუსფუსებდა, საზარლად ღრიალებდა:

— შეილო, მარინე!.. მარინე!.. მიშველეთ... ვინ ხართ ქრისტი-
ანი, მიშველეთ... კვდება, კვდება!.. მარინე, შეილო! — ყვიროდა
საცოდავად დედაკაცი.

— ჰა, მოკვდა?! — იყვირა მარკოზამ და მარინეს მივარდა: —
მარინე, შეილო! მარინე!.. — და რა შეხედა მიწაზე უსულოდ მდებარე
შვილს, მოხუცებულმა ღონივრად ასწია საყვარელი გვამი, გულ-
ში ჩაიხუტა და თან გულსაკლავად გასძახა:

— შეილო! გაწვალეებულო შეილო!.. მარინე, შენი ჭირიმე! ვა-
იმე, ვაიმე, ვაიმე! — და მარკოზა გაცივებულ პირისახეს უკოც-
ნიდა მიცვალეებულს.

სოლომან მორბელაძე

— პატარა ხანს მოითმინეთ, ბატონო, და სოლომანიც გიახლებათ საცა არის!

— დამაგვიანდება... დღიურ ვეღარ მივალ სახლში... უმთვარო ღამეები გახლავთ... გზაში გამიჭირდება... თვითონ იცით, რა გზებია, მერე ჩვენსკენ... მე გიახლებით და ამის მთხოვნელი ვიქნები, თქვენვე მოახსენოთ სოლომანს ყველაფერი... გაჭირვება რომ არ მადგეს, ღმერთმანი, არც კი შეგაწუხებდით... თქვენი იმედით ვიქნები, ჩემო ბატონო... მშვიდობით ბრძანდებოდეთ! — თქვა ეს კარგა მოხუცებულმა, მაღალი ტანის კაცმა, ხელი ჩამოართვა ქალს, რომელსაც ელაპარაკებოდა და კიბეზე ჩამოსვლა დააპირა. სწორედ ამ დროს ქალმა წამოიძახა:

— ჰე, ბატონო, სოლომანიც ეგერ მოდის!

მართლაც, ღია ჭიშკარში შემოიჭირითა მოჩაქჩაქე ჯორით მამაკაცმა, რომელსაც თავზე პატარა ქუდი ეხურა და მხარზე ყაბალახი ჰქონდა გადაგდებული.

ეს იყო აზნაური სოლომან მორბელაძე.

— შენ არ დამენახე, პლატონ, და სხვა არაფერი მინდოდა! — შესძახა სოლომანმა მოხუცებულს, როცა ჯორიდან ჩამოხტა და შეგებებულ პატარა ბიჭს გადასცა მადლიანი პირუტყვი.

— რა კაა გუნებაზე ვიყავი მერე... უღვთო კაცა ყოფილხარ, პლატონ ჩემო, ღმერთმანი! — და სოლომანმა გულიანად გადახარხარა და ხელი ჩამოართვა პლატონს.

— მალე, მალე გაგისტუმრებ... მალე მოვიშორებ თავიდან შენს ვალს... ცოტა ფეხის გადადგმა შემეზარა, თვარა ფულს ვერ ვიშოვიდი მე?! მართლა, ისე დაგლახაკებული კი არა ვარ, ზოგიერთი აზნოუშვილი რომ გინახავს... უფულობას რომ შეუშინებია, ცხვი-

რები ჩამოუშვიათ და არ იციან, რა ქნან! ცოტა კიდევ მომთმინე და თელათ დაგიბრუნებ იმ შენს ფულს...

— რა ვქნა, მე ერთი გაჭირვებული კაცი ვარ... შენოდენი მე აღარც სიარული შემიძლია, აღარც სხვა რამე საქმე... რაც შეიძლება, კად შეილი შევიყვანე სასწავლებელში, ქე ვნანობ ახლა, ნამეტანი ხარჯი უნდება... ბოვშიც ტირის და იხვეწება, სასწავლებლიდან არ გამიყვანო... სწავლის ფული მაქვს შესატანი და ამისათვის მოვედი შენთან... რომ არ შეგაწუხო, მეტი გზა არა მაქვს... ვადაც ქეა გადასული, შენ რომ ფულების დაბრუნებას შემპირდი... ბოვს გამომიგდებენ და ნუ ჩადგები ჩემს ცოდვაში...

— ჩემს შვილს, ჩემო პლატონ, უშველებელი კალამი უჭირავს ხელში... ისე მშვენივრად ურტყამს მიწას, რომ მოგეწონება, რომ უყურო... არ ეკადრება, მართალია, თოხი აზნოუშვილს, მარა მეტი გზა არაა, თვითონაც იცი!

— ქე ახელ მერე შენს სიგლახეს? — დაატანა სოლომანის ცოლმა ეფროსინემ, რომელიც წედან ესაუბრებოდა მოხუცებულს.

— რა ვუყოთ... დრომ ასე მოიტანა!.. აბა, პლატონ ჩემო, ერთი თვე მადროვე კიდევ და მერე მე ვიცი და ჩემმა კაცობამ!..

— ერთი თვე?.. — ჩაფიქრდა პლატონი: — ბატონი. ბრძანდები, — თქვა მან ცოტა ხნის შემდეგ. — მეტი ხნით გადადება კი აღარ შემიძლია, სოლომან!

— არა, არა, პლატონ, შერცხვენილი დამიძახე, თუ ერთ თვეს გადავაცილო, ის შენი ფული არ ჩაგაბარო!.. მაგის გულისთვის დავრბივარ აგერ ერთი თვეა... მამვლობა მაქვს გამოწყობილი და, იცოცხლე, კაი ასალებიც მქონდეს! ევიღებ და იმწამსვე ჩემი ხელით მოგიტან... ცოლ-შვილს გეფიცები...

— აბა, იმედი მაქვს, სოლომან!

— პატიოსან სიტყვას გაძლევ... როგორც ევიღებ სამამვლოს, იმწამსვე შენთან გამოვწევ!.. და რომ ევიღებ, ეჭვი არ უნდა!..

— აბა, ისე მივდივარ ახლა, თითქოს ჯიბეში მეგულებოდეს ის ფულები... მშვიდობით ბრძანდებოდეთ!.. — და პლატონმა წასვლა დააპირა.

— გული რომ გაგიკეთე, იმიტომ მტოვებ, შე კაცო?! ეფროსინე! — დაიძახა სოლომანმა.

— რა იყო? — იკითხა ეფროსინემ, რომელიც პალატიდან გამოვიდა, სადაც ჯორის დასახედავად იყო წასული.

— ხელად ერთი საუზმე მოგვართვი, თუ ქალი ხარ!

— აპ, შენ არ მომიკვდე, მე დარჩენა არ შემეძლოს... უსათუოდ ახლავ უნდა წავიდე! — გაიწია პლატონმა.

— შენ არ მომიკვდე, მე შენ არ გაგიშვა!.. ბიჭო! — დაიძახა სოლომანმა: — პლატონის ცხენს უნაგარი მოხადე!

— შენ არ მომიკვდე, შენ, სოლომან, მე დარჩეხარ! — უკრძალავდა სოლომანს ხელებიდან თავის ხელის განთავისუფლებას ცდილობდა. — სახლში მაქვს დაბარებული, უსათუოდ მოვალ ამაღამ-თქვა, და რომ არ მივიდე, ჯავრით მოკვდებიან... გამიშვი, შენი ჭირიმე... შემომალამდება... მერე ველარ ვივლი!

— დაგაწვენ, დაგახურავ, დაგაძინებ... დილით ადრე აღგები და წახვალ, შე კაცო!.. — არ ეშვებოდა სოლომანი.

— მოითმინეთ, ბატონო! — შეეპატივა ეფროსინეს.

— მადლობელი ვარ, ჩემო ბატონო... მეტად მადლობელი ვარ, მარა ნურას უკაცრავად... სწორედ რომ არ შემიძლია... მომიტყვევთ, ნუ მიძრახავთ ჩემს უზრდელობას... მშვიდობით ბრძანდებოდეთ!..

— კაია, შე დალოცვილო!.. — მანც არ ეშვებოდა სოლომანი.

— ნულარ აწუხებ მეტს... თუკი ასე ეჩქარება! — მიმართა ქმარს ეფროსინემ.

— ღმერთმანი, ერთობ მოგალხენდი, იმისთანა გუნებაზედ ვარ, მარა, თუ ჩემთან არ გესიამოვნება ერთი სტაქანი ღვინის დაღვევა, ღმერთმა მშვიდობის გზა მოგცეს, ჩემო ბატონო!

— მაგას რატომ ამბობ, კაცო?!. დრო არა მაქვს, თვარა ამდენი ხვეწნით რავა შეგაწუხებდი!.. მადლობელი ვარ... მადლობელი ვარ!.. მშვიდობით ბრძანდებოდეთ!..

პლატონმა ხელი ჩამოართვა ეფროსინეს, მერე სოლომანი გაიძმო გვერდზე და ხმამალლა უთხრა:

— სოლომან, მომკლავ, თუ ამ ერთ თვეში არ მომეცი!..

— პატიოსანი სიტყვა მოგეცი და სხვა ახლა რითი დაგაჯერო უფრო!.. გეუბნები, გათავებული მაშვლობა მაქვს, ერთი ექვსი თუმანი მერგება და ის იქნება!

— შენი ჭირიმე, შენი, ჩემო სოლომან!.. თუ გინდ გეჩუქნოს, ისე ჩავთვლი...

— ლაპარაკი აღარ უნდა მაგას!

— მშვიდობით, შენი ჭირიმე! აბა, შენ აცი, სოლომან! — ველარ მოითმინა, კიდევ ერთხელ არ შეხვეწნოდა სოლომანს. შემდეგ მოხსნა ბროწეულთან მიბმული თავისი ძალზე გამხდარი ცხენი, შეჯდა ზედ და, რომ ცხენის სიძაბუნე არ შეენიშვინებინა, ორიოდ წკეპლი გადაჰკრა; მაგრამ ღონემიხდილმა, მშიერმა პირუტყვმა ისევ ზანტად გადაადგა ფეხები და მხოლოდ კუდი მიუქნ-მოიქნია, თითქოს

ამით ის უნდოდა ეთქვა, რომ ცემა-ტყეხას დიდი ხანია შეჩვეული ვარ და ეგ ვერ ამჩქარებსო.

სოლომანმა ჭიშკრამდი მიაცილა პლატონი და, როცა სახლს მიუახლოვდა უკან გამობრუნებული, აივნის დასტანდა და შეხედა წოლილ ეფროსინეს შესძახა:

— არ მომკლა ამ უხეირომ თავისი გაუთავებელი ხვეწნით!.. სული ამომართვა კინადამ ოჯახდაქცეულმა!..

— სხენაირი გულისაა მაგ დალოცვილი, თვარა მაგის ადგილას სხვა ხვეწნას კი არა, პრისტავით მოგადგებოდა კარზე!.. უსათუოდ გიჩივლებდა! — მიუგო ეფროსინემ.

— მიჩივლოს და, კაცი არ ვიქნები, ორი იმოდენი, რაც მმართვებს, ზედ არ დავახარჯვინო, სანამ ამოიგებს... ისე იცოცხლა სოლომანმა... ისევე საამტკბილობით თუ რამეს გამომრჩება, თვარა საჩივრით და პრისტავებთ ბევრს ვერაფერს მოიგებს!..

სოლომანი აივანზე ავიდა და ნამგზავრი, დაღლილი, დასაჯდომად გაყოლებულ აივნის ფიცარზე გაწვა.

— რატომ ხარ ასე წინდაუხედავი, შე უბედურო?! — წყენით უთხრა ეფროსინემ.

— რა იყო, შე ქალო? ცუდი რა ვქენი?

— აბა, რომ ეპატიეობოდი იმ კაცს, მისატანად რა გეგულებოდა სახლში?! ნეტავი შენ კულაბზიკობა არ გჭირდეს და სხვა არა მინდა რა!.. რომ დარჩენილიყო, რას აპირობდი?!.

— ერთი-ორი შეპატიეებით რავე დარჩებოდა, შე ქალო!.. გადამთიელი ხომ არ არი, ჩვენებური ჩვეულება არ იცოდეს... შევეპატიე, ვალი მოვიხადე... ისე ხომ ვერ გავუშობდი, ასე არ მეთქვა... იმის შეგეშინდა, რომ არაფერი გვაქვს?!. თუ არ გვაქვს — გვექნება, გვექნება!.. იმისთანა ტყაცინა წითელ-წითელ თუმნიანებს მოგიტან, რომ თვალები აგიჭრელოს... ექვსს ერთად... როგორც კაცი!.. ორ თუმანს პლატონს გადაუგდებ, იმას თავიდან მოვიშორებ... ოთხი თუმანი დავგვრჩება, ნახევარ წელიწადს ქე გვეყოფა და მერე კიდევ გავასაღებ სადმე ერთ გვრიტს და იქიდანაც ხელის ჭუჭყი შემოგვივა!.. შენ დარდი ნუ გაქვს... გული არ გეიტეხო, მხიარულად იყავი... ჯერ ხომ არაფერი წამიხდენა?..

— შენ სულ ასე იძახი და საქმით კი კაი ხანია ვერაფერი დევი-ნახეთ!.. მარტო წანწალს უნდები, სხვა არაფერი გამოდის ამ შენი ახალი მაშვლობიდან!..

— რატომ არა, შე ქალო?.. ყოლიფერი გათავებულია...

— გაათავეთ მოლაპარაკება?

— რასაკვირველია!

— რაზე შეათანხმე?

— ბესარიონმა უნდა მისცეს ქაიხოსროს ორმოცი თუმანი...
ლად, ოცი თუმნის ვექსილი და ოცი თუმნის ბარგი!..
— სად შეუძლია მერე ბესარიონს მაგდენის მიცემა?... სადა აქვს
მაგის შეძლება იმ უბედურს?... რა დრო მოვიდა, შენი ჭირიმე!.. —
მწუხარებით წარმოსთქვა ეფროსინემ.

— უნდა იშოვოს, მეტი რა გზა აქვს!.. უმზითო ქალს ვინ მო-
ჰკიდებს ხელს?! იშოვის... ნაშოვნიც აქვს... გამოსტყუებს ვისმე,
ცოტა ადგილსაც გაჰყიდის და შეაგროვებს... ამას ლაპარაკი არ
უნდა, და ამასთან ერთი დროით რომ ვახშამს მაჭმევდე და დამა-
ძინებდე, ძალიან დაგიმადლი, იმიტომ რომ ხვალ დილით ბესარიონ-
თან უნდა გავსწიო. ჯვარისწერის დღე უნდა დავანიშნეო...

— თუ ღმერთი გწამს, მალე გადარჩი მაგ საქმეს... ტყვილა წან-
წალს ნუ უნდები...

— მაგ წანწალით ვშოულობ, შე დალოცვილო, ორიოდ გროშს...
საქმის გათავება მეც ძალიან მეჩქარება, იმიტომ რომ ქე მეშინია,
არ ჩამეშალოს... ბესარიონის შვილი ყელში დანას იყრის, ბევრ
მზითევს აძლევთო და, თუ ვინმე გამოუჩნდა ნაკლები მზითვით
წამყვანი, ქე გაატანენ იმ ქალს და მე დავრჩები პირდაღებული...
ამის შიში რომ მაქვს, იმიტომ დავწანწალობ იქით-აქეთ... მონდომე-
ბული ვარ სულდაუთქმელად გავათავებო საქმე!..

— არ ვიცა, არ ვიცა, რომ ბესარიონმა იმდენი ხარჯის გაწევა
შეიძლოს! — ეჭვით თქვა ეფროსინემ.

— მეტი რა ღონე აქვს!.. ოღონდ კუჭის გასაძლომი მიშოვე
დროით და დანარჩენი მე ვიცე.

ეფროსინე წამოდგა და ქმრის თხოვნის ასასრულებლად წავიდა.
სოლომანმა, ვიწრო საჯდომ ფიცარზე გულადმა გამხლართულმა,
მალე ხვრინი ამოუშვა.

შუა დღე აქნებოდა, სოლომანი რომ აზნაურ ბესარიონ საქარა-
ძისას მივიდა მეორე დღეს.

პატარა დაბალკედლებიან სახლის აივანზე მოშვებული ჩოხით,
ჩიბუხით ხელში მოსიარულე ბესარიონმა როგორც კი დაინახა სო-
ლომანი, ხმამაღლა გადმოიძახა:

— გიგოია, ბიჭო, გიგოია!

დაძახებაზე ოდის გვერდზე მდგარ სამზარეულო სახლიდან გა-
მოვიდა პატარა ბიჭი.

— ჯორი ჩამოართვი, ბიჭო! — უბრძანა ბესარიონმა.

სოლომანმა მისცა ჯორი პატარა ბიჭს, ჩამოუშვა ჩოხის აკეცი-
ლი კალთები, გაიბერტყა მტვერი, გადაელაპარაკა ბიჭს: — აბა, ბი-

ძი, შენ იცი, ჯორს კარგად მიჭმე, — დაბალი კიბე ცქვიტად აირბინა და ავიდა აივანზე.

— დილა მშვიდობის, სოლომან ჩემო! — შეეგება ბესარიონს.
— ღმერთმა შენი თავი მიცოცხლოს, ჩემო ბატონო! — მტკუნა.

სოლომანმა და ჯორისკენ გადმოიხედა.

ამ უკანასკნელს მალა აღირა თავი და პატარა გიგოიას უძალიანდებოდა, ფეხს არ იცვლიდა ადგილიდან, თუმცა საწყალი ბიჭი, რაც ძალა და ღონე ჰქონდა, ლაგამში ექაჩებოდა.

— ჩიშ, ჩიშ! შე ეშმაკის კერძო! — გადმოსძახა სოლომანმა. — გასაძლომად მიჰყევხარ, შე უბედურო! ჩიშ, ჩიშ!

ჯორმა თითქოს გაიგო პატრონის სიტყვა, გაჰყვა ბიჭს.

— მაგ საწყალს ჰგონია, სახლში რომ ტყვილა თავჩამოკრულა აბია, აქაც ისე დამემართებაო, და თავის გუნებაში ისევ გარეთ, წმინდა ჰაერზე ყოფნას რჩეობს! — სიცილით თქვა სოლომანმა.

— სწორედ კარგი ჯორი გყავს, სოლომან, მე და ჩემმა ღმერთმა! — უთხრა ბესარიონმა და თავისი გრძელი უღვაშები გადაისწორა.

— შე დალოცვილო, პატრონი აქე, პატრონი, თვარა ჯორს ქება-გინების რა ესმის! — გადიხარხარა სოლომანმა.

— პატრონი ხომ არი და არი... მაგას რალა ლაპარაკი უნდა!

— ყოჩაღი, ყოჩაღი, ბესარიონ ჩემო!

და სოლომანი ის იყო დაეპირა მოჰყოლოდა ქაიხოსრო ქათამაძისაგან შემოთვლილ ამბავს, რომ აივანზე გამოვიდა ორი ქალი. წინ მომავალი მაღალი ტანისა, გამხდარ პარისახეზე ბაღდაღთ თავმოწვეული, იყო ბესარიონის ცოლი პელაგია; ამას რომ მოჰყევბოდა მაღალი შავთვალწარბა, ლამაზი პირისახის ყმაწვილი ქალიშვილი, თავშიშველა, წელზე გადაგდებული ორი გრძელი ნაწნავით — იყო ბესარიონის ასული ელპიტე, რომელსაც ურიგებდა სოლომანი ქაიხოსრო ქათამაძის შვილს. ყმაწვილი ქალი დედის შემდეგ მორცხვად მივიდა სოლომანთან, ჩამოართვა ხელი და ისევ დედას ამოეფარა.

— დაბრძანდით, ბატონო! — თავაზიანათ შეეპატიჟა პელაგია სტუმარს.

— გახლავართ, ჩემო ბატონო! — და როცა ქალები დასხდნენ, თვითონაც ჩამოჯდა მოშორებით გრძელ ფიცარზე, რომელიც სკამის მაგივრობას სწევდა.

— ხომ მშვიდობით ბრძანდებით, ბატონო? — მოიკითხა სოლომანმა პელაგია.

— გახლავართ, შენი ქირიმე!.. — უპასუხა მან: — თქვენ, ბატონო?

— გამადლობთ... გახლავართ, ისე!..

— კაი დაგემართოსთ! — წაილაპარაკა პელაგიამ...

ცოტა ხნით სიჩუმე ჩამოვარდა.

— ნამეტანი სიტხე დეიკავა... ერთობ შეგვაწუხა სიტხე...
დაიწყო პელაგიამ.

— ჩვენც, ბატონო, ჩვენც!

— შარშან არ ყოფილა ამ დროს ამისთანა სიტხე... უფრო გრი-
ლი იყო... წვიმებიც იყო... ახლა კი...

— კი, ბატონო, კი!.. წრეულს წვიმა სულ არ ყოფილა თითქმის...
დეიწვა ქვეყანა, თქვენი მტერი დეიწვას!.. უგუნებოდ ამბობდა
სოლომანი და ბესარიონმაც შეამჩნია, რომ ეს ყოვლად უმნიშვნე-
ლო ლაპარაკი აწუხებდა სოლომანს. ამასთანავე თვითონაც ეჩქა-
რებოდა მალე გაეგო, თუ რა ამბავი მოუტანა მაშვალმა, მაგრამ
ელპიტეს აქ ყოფნა უშლიდა. ამიტომ მოინდომა, ქალიშვილი თა-
ვიდან მოეშორებინა.

— რა დროს შარშანდელ ამინდზე მუსაიფია, შე ქალო! — უთხ-
რა ბესარიონმა ცოლს. — მაგ კაცი ნამგზავრია და, რაღა ლაპარაკი
უნდა, მშიერია... შეეცადეთ, დროზე იქნეს სადილი... შიმშილით ნუ
მოჰკლავთ მაგ კაცს... წადი, შვილო ელპიტე, დააჩქარე, მალე და-
გვაჯინე სუფრაზე.

ელპიტე მამის სიტყვაზე წამოდგა და წასვლა დააპირა.

— მეც ახლავე მოვალ, შვილო! — დაატანა სიტყვა პელაგიამ, —
მანამდღს შენ მიხედე, შვილო!

— კი, ბატონო! — თქვა ყმაწვილმა ქალმა და ბრძანების ასას-
რულეზლად წავიდა.

აივანზე დარჩნენ ბესარიონი, პელაგია და სოლომანი. სოლომან-
საც ეს უნდოდა. შევიდა თუ არა ოთახში ელპიტე, მარდად წამო-
ვარდა თავის ადგილიდან, მაიწია ცოლ-ქმრისკენ და ხმადაშვებით,
რომ სხვას არავის გაეგონა მისი სიტყვა, დაიწყო:

— საქმე ისე მოგყარე, როგორც თქვენ გსურდათ... — და სოლო-
მანმა თავმომწონედ გადახედა ჯერ ცოლს, მერე ქმარს. — ქაიხოს-
რო, თქვენი სამძახლო, თანახმაა მიიღოს ოცი თუმნის ვექსილი, ასე
რომ ხელზე მისაცემი გექნებათ ორმოცი თუმანი და ოცი თუმნას
ბარგი... ბარგი უნდა შეფასებული იქნეს ორი კაცისაგან... ვექსილი
სამი წლის ვადით... მგონია, რომ ამაზე უკეთესი პირობები შეუძ-
ლებელია.. მართალი უნდა თქვას კაცმა, ქაიხოსრო ერთობ პატიოს-
ნურად მოგეპყროთ... ღმერთმანი! იმას რომ შვილი ჰყავს, თქვე
დალოცვილებო, იმისთანა ყმაწვილები ასთუმნიან ქალებს არ ჯერ-
დებიან... მარა, ერთი რომ თქვენი ქალი მოსწონთ მამა-შვილს და
ამასთან მეც ასე შევუჩდი, ისე შევუჩდი, რომ საშველი აღარ მა-

ვეცი, არც სხვავან გოვუშვი და არც არავინ მივაკარე მამულად მისულიყო, და დევეთანხმე ყორიფელზედ კიდევაც!.. ორასი მანეთის ვექსილს რომ აძლევთ, ჩასათვალავიც არ არი... იმიტომ, რომ ვექსილის განმავლობაში უფრო შეთვისდებით, დაუახლოვდებით მანეთს, უფრო დამოყვრდებით — ერთი სამი წლით კიდევ გადროვებს, მერე კიდევ გამოაცვლევინებთ ვექსილს და ერთ დღეს შეიძლება კიდევაც ამ ვექსილს ჩაილულის წყალი დაალევინოთ!.. რავე დევიჯერო, შვილმა გიჩივლოსთ!.. მძახალმა ამასობაში ეგებ ფეხებიც ქე გაჭიმოს!.. — და აქ სოლომანმა გულიანად გადიხარხარა.

— არა, შენი ჭირიმე, მაგას რატომ იფიქრებთ, — იწყინა სოლომანის რჩევა პელაგიამ. — ჩემ შვილს მე რასაც თვითონ შეეპირდი, უკლებლად უნდა ჩავაბარო დანიშნულ დროზე... შვილს რავე მოვატყუებ!..

— რასაკვირველია, რასაკვირველია! — დაატანა სიტყვა ბესარიონმაც. — რაც გადაწყვეტილი იქნება, მე ჩემს შვილს უსათუოდ უნდა მივცე!.. მოტყუება რაში მეჭირვება!..

— სიტყვას მოჰყვა, თვარა მეც კარგად ვიცი, რომ თქვენ ამგვარ რამეს არ იკადრებთ... — სიცილით თქვა სოლომანმა, თუმცა გუნებაში დარწმუნებული იყო, რომ ბესარიონი ყოველ ღონისძიებას იხმარდა ვექსილის ტყუილად შერჩენისათვის. — სიტყვას მოჰყვა, თვარა ან მე რავე გირჩევთ მაგისთანა საქმეს? მე არ გამლანძღავს შენი სიძე, ის ოცი თუმანი რომ დეეკარგოს? რამდენს შემომიკურთხებს! ჩემი თავის მტერი ხომ არ ვარ, თქვე დალოცვილებო!.. არც ამ ხელობაზე ვიღებ ხელს... ამით ვშოულობ ცოტ-ცოტას, თითო-ოროლა გროშს... და, ნამეტანი ტყუილები რომ შემომერიოს, ვინდა მენდობა!.. ის კი არა, ამას გეხვეწებით, რომ, თუ ღმერთი გწამთ, ბარგი ისე გამოაწყვეთ, რომ ლაპარაკი არაფერი იქნეს, ოც თუმანზე მეტად თუ არა, ნაკლებ არ შეაფასონ... თუმცა შემფასებლებსაც, ვინც იქნება სულ ერთია, თითო-ოროლა კაპიკს ვარგებთ და ჩვენს ნებაზე შეაფასებენ, მარა მაინც ქაიხოსროსთან გაფრთხილებული უნდა აყვეთ... ცოტა ანგარაშის მოყვარული კაცია... კარგ მოყვარეს კი შოულობთ, როგორც კაცია!.. სწორედ კარგ მოყვარეს შოულობთ. მერე სულ იაფად. ყმაწვილია იმისთანა, რომ ქება აღარ უნდა, თვითონვე იცით... მართალია, აზნოუშვილი არ არის, მაგრამ სასულიერო წოდების კაცია, და დღევანდელ მღვდლებს უზრუნველი ლუკმა რომ აქვთ, ბევრ თავადიშვილს არა აქვს... ამას ყველა ვხედავთ... ეპისკოპოსს მოუწერია იმ ყმაწვილისათვის, თქვენნი სასიძოსათვის, და აჩქარებს — მალე ცოლი შეირთეო, კურთხევა მინდა შენით. საცხა კარგ, დიდ მრევლიან ეკლესიაზე ამწესებს და

თან პირდება, შენს სოფელში გადაგიყვან ამ მოკლე ხანში... ერთი
სიტყვით, ბედი ჰქონებია თქვენს ქალს.

— კ, რასაკვირველია, ყველაფერი ასე სასიამოვნოდ გადმოვიცხადე
ჩემო, მარა... — და ბესარიონმა სიტყვა გააგრძელა.

— რა მარა, აჰ? — ეუცხოვა სოლომანს ეს სხვანაირ კილოზე
ნათქვამი სიტყვა; იგი სრულიად სხვას მოელოდა ბესარიონისაგან.

— რა მარა, რა? — ჩააცვივდა სოლომანი ბესარიონს, მაგრამ პა-
სუხი ვედარ მიიღო, იმიტომ რომ ამ დროს აივანზე გამოვიდა ელპი-
ტე და მოახსენა:

— მზად გახლავსთ, ბატონო, სადილი!

— ახლავე, შვილო, ახლავე მოვალთ!.. აბა წამობრძანდი, სო-
ლომან! — უთხრა ბესარიონმა სოლომანს.

— მობრძანდით, ბატონო! — მიიპატიჟა თავის მხრივ პელა-
გამაც.

— გიხალხებთ, ბატონო! — თქვა სოლომანმა და ასევე ბესარიონს
მიუბრუნდა: — რაია, რა? რატომ თქვი შენ ისე სხვანაირად: მარაო?

— მერე, შე კაცო, მერე... ნასადილევს უფრო კარგად და თავი-
სუფლად მოვილაპარაკებთ... ახლა სადილი ვჭამოთ!..

— ბატონი ბრძანდები! — უკმაყოფილოდ თქვა სოლომანმა, რო-
მელსაც ამ „მარამ“ გული ატკინა, თავზარი დასცა... ვაი თუ ბესა-
რიონმა რამე გადიფიქრა და ამდენამდი მოყვანილი საქმე, თითქმის
გათავებულნი, ხელახლად სახლადგორთო და საწანწალო გამიხადოსო?
ამ შიშმა იმდენად შეიპყრო სოლომანი, რომ მაღა დაუჯარგა, ხა-
ლისი მოუსპო და ცუდ გუნებაზე დააყენა. სადილმა მეტად უგე-
მურად ჩაიარა: სამაშვლოს დაკარგვის შიშმა მოუსვენრობაში ჩა-
აგდო სოლომანი.

სადილიც გათავდა, სტუმარს ხელსაბანი წყალი მოართვეს და
ზალიდან პატარა ოთახში შეიწვიეს მოსასვენებლად. პატარა დაბალ
ოთახში, რომლის ქერს კაცი ადვილად შესწვდებოდა ხელით, უკვე
მზად იყო ერთ კედელთან გაყოლებულ ტახტზე მუთაქა და ბალი-
ში სოლომანისათვის.

— აბა, სოლომან, მოისვენე! — უთხრა ბესარიონმა, რომელიც
სოლომანს შემოჰყვა ოთახში.

— სწორედ არ დამეძინება, უნდა გითხრა, ბესარიონ ჩემო!..

— რატომ, შე კაცო?.. არ იცი ნასადილევს ძილი, თუ?

— ძილი კი არა... შენ იმისთანა მითხარი ერთი სიტყვა, რომ გა-
მაშტერე და ის არი... ბესარიონ, სწორედ იმისათვის ვარ მოსული,
რომ საქმე დავაბოლოვოთ... შორს გადადება აღარ შეიძლება... ის
კაცი თანახმაა იმაზე, რაც შენ თქვი. ახლა ჯვრისწერის დღე უნდა

დაგვინიშნო... დაგვიანება აღარ შეიძლება იმიტომ რომ, როგორც
გითხარი, ეპისკოპოსი აჩქარებს იმ ყმაწვილს — კურთხევა უნდა
მისი... რასაც დამაბარებ, რა დღესაც დამინიშნავ, ქაიხოსროს
გავაგებო და იმ დღისათვის ისიც მოემზადება...
გინგლიჩიშვილი

ბესარიონმა მარჯვენა ხელით გაისწორა თავისი გრძელი უღვა-
შები, ჩამოჯდა ტახტზე და გაჭიანურებით თქვა:

— ჯერ ერთი რამ საქმე გვაქვს... აჩქარებით, შე კაცო, ქალაქი
არ აშენდება!

— რა საქმე? — გაოცებით იკითხა სოლომანმა. — მე ყველაფე-
რი გათავებული მგონია!

— მიჭირს, სოლომან, მიჭირს, ძალიან მიჭირს, ვერ წარმოიდ-
გენ... ბევრი ფულის შოვნა მიჭირდება... მერე ვაჟიც ერთობ ამი-
ხირდა: ბევრს აძლევთ, ჩვენზე აღარ ფიქრობო.

— რაღა დროს მაგაზე ლაპარაკია, ბესარიონ?! — წამოვარდა
სოლომანი. — რაღა დროს მაგაზე ლაპარაკია?!

— რა გქნა, სოლომან... სხვა შვილებიც მყავს... ყოველი კაპიკი
მილიონია ჩემთვის... სად ვიშოვო, მანეთი კი არა აბაზი, ერთი აბა-
ზი?... მინდოდა ადგილი გამეყიდა და მით გამესტუმრებია ქალიშვი-
ლი, მარა ცალკე შვილი მკლავს, მაწას გვიყიდო, ცარიელზე გვტო-
ვებო, ცალკე ისიც მაწუხებს, რომ მუქთად უნდათ ჩაიგდონ ხელში
მშვენიერი მიწა, რაკი შემატყვეს, რომ ფული მჭირდება... ასე რომ
თელად იმ ფულს ვერ მოვუყარე თავი და, როგორც ვატყობ, ვერსად
ვიშოვი. იმედი მქონდა ვიშოვიდი, მარა ტყუილი იმედი გამომიდგა...

— რას აპირობ მერე? რას, რას აპირობ? — ეკითხებოდა გა-
ფაციცებული სოლომანი.

— უარი უნდა ვუთხრა მაგ საქმეზე, თუ რომ...

— თუ რომ რაი?... თუ რომ რაი?..

— თუ რომ არ დამიკლო...

— თუ რომ არ დაგიკლო?! — კინალამ იყვირა სოლომანმა. — თუ
რომ არ დაგიკლო?!

— ჰო! — წყნარად თქვა ბესარიონმა.

— როგორც კაცი, შენ, ბესარიონ, შენ თვითონ თქვი, მოხერხ-
დება ახლა მაგ?... მოხერხდება ახლა მაგ?

— რატომ არა? — ისევ დამშვიდებით მიუგო ბესარიონმა.

— შენ არ მომიკვდე!.. მე არ მოგიკვდე!.. ცოლ-შვილი არ დამე-
ხოცოს!.. ყოვლად შეუძლებელია... ყოვლად შეუძლებელია!..

— შენ თუ მოინდომებ...

— რას მეუბნები მაგას?! რარიგად მოვინდომო, რარიგად? რა-
რიგად მოვინდომო?... შენგან არ მიკვირს ახლა მაგ! — გაცხარებით

ისროდა სოლომანი. — ქაიხოსროსთან წამომცდეს მაგისტანა ოჯახი და სახლიდან არ გამომაგდებს, თვალებს არ დამათხრევენებს? გამლანძღავს, გამათხზავს, მიწასთან გამასწორებს ის კაცი? ^{ქაიხოსროსთან} პარაკი არ უნდა. მე ვერ ვეტყვი მაგას, და თუ ვისმე ჰიჩოთ სოლომან თვლით, ნება შენია! ჰმ, ახირებულაია, შენ ნუ მომიკვდე! იმ კაცმა გამომგზავნა ჯვრისწერის დღის დასანიშნავად, საქმე გათავებული ჰგონია და ახლა მივიღე და ის ვუთხრა, ბესარიონი ქალს არ მისცემს შენს შვილს, თუ კიდევ ასი მანეთი არ დოუკელი-თქვა! რას მეუბნები, მომკლავს ის კაცი და ის იქნება!

— რა ვქნა, სოლომან, რა ვქნა? რაც არ შემიძლია, არ შემიძლია და არ შემაძლია!

— რაღაზედ მარბენიებდი, შე დალოცვილო, ამდენ ხანს? მუცელში ნალველი ჩამექცა, გული გამისივდა ამდენი წანწალით, თავი გამისკდა გაუთავებელი ლაპარაკით, ჯორი მოგვალი ამასა და იმას შუა და ახლა მეუბნები, არ შემიძლიაო? პატიოსან კაცთან შეგყარე, საქმე სულ შენდა სასარგებლოდ მოვიყვანე, იმდენი ვეცადე... სიძელ იმართანა კაცი მოვიყვანე, რომ სიტყვა თქვას ერთი — ათას მანეთს დიდი სიხარულით მისცემენ, ამისთანა კაცი სულ იეფად გიშოვე ჩემი მეცადინეობით, ჩემი რჩევით და ჩავგონებით. კაცი სხვა არ მივაკარე, სხვაგან არსად წასულიყო ქალის საძებრად, და ახლა...

— მადლობელი ვარ შენი, სოლომან, მეტისმეტად მადლობელი ვარ! ჩემს დღეში რაღა დავივიწყებ, რაც შენ ჩემი ოჯახისათვის იშრომე!

— განათლებული ყმაწვილი, მდიდარი ოჯახი... ხვალ ჩინებულნი დვდელი იქნება... უზრუნველი ცხოვრება, გამოუღვეველი ლუკმაპური... ჰმ, ეს გაშოვნეიე ორმოცი თუმნით! ორმოცი თუმნით იმიტომ, რომ ვექსილი რა ჩასათვალავია? ფული ხომ არ გხდება, და სამ წელიწადს შიგნით რა იქნება, ვინ იცის! და ახლა კიდევ დაკლებაზე ლაპარაკობ? არ შემიძლია! წინეთ მაინც გეთქვა! ღმერთო მომკალი, ეს რა ამბავი მომივიდა! რა პარით შევხედო ახლა იმ კაცს? რა ვუთხრა, რითი ვიმართლო თავი? სამარეს მითხარი, ბესარიონ, სამარეს მითხარი და ცოცხალს მაგდებ შიგ, იცოდე... ვილა მენდობა აწი? ჩემს სიტყვას ვილა დეიჯერებს!

სოლომანი გულშეწუხებულნი უღონოდ დაეშვა ტახტზე და სასოწარკვეთილებით სავსე თვალები ბესარიონს მიაპყრო.

— ძმობას ვფიცავარ, მეც ვნანობ, რატომ შევები მაგ საქმეს, მარა რა ვქნა? უზომოდ ვწუხვარ, რომ თავი ვერ მოვაბი ჩემთვის მაგისტანა სასარგებლო საქმეს...

— მეტი გზა არ არი, საცხა იქნება, უნდა იშოვო ის ფული, რაც გაკლია, — რამდენიმე ხნის სიჩუმის შემდეგ თქვა სოლომანი: — უნდა იშოვო, სადაც უქნება, რამეფერად! რამდენი უნდა იქნება? — ასი მანეთი! — მიუგო ბესარიონმა.

— ასი მანეთის გულისათვის კარგავ ახლა იმისთანა სასიძოს? ასი მანეთის გულისათვის? — წამოხტა სოლომანი.

— თითქოს შენ თვითონ არ იცოდე, რა ძნელი საშოვარია ასი მანეთი კი არა, ასი კაპიციც. რომ ჩამომკიდო, გროშ-კაპიკს იმაზე მეტს, რაც ახლა ხელზე მაქვს, გროშ-კაპიკს ვერსად ვიშოვი! ღმერთი მოწამეა, გულით მინდა იმ ყმაწვილის სიძობა, მარა არც ის შემიძლია, ერთ შვილს გადავყვე და დანარჩენი მოვიმღურო. რა ვქნა, აღარ ვიცი, ღმერთმანი! ნამეტან გლახა დროში ვცხოვრობთ. მე რომ მარტო მიჭირდეს, არაფერი, და ყველას, ყველას რომ გვიჭირს, სად უნდა წვევიდეთ, ვისთან მივიდეთ, ვის შევეხვეწოთ მოხმარება? ვინ ოხერი, ასს კი არა, ორას მანეთსაც რამეს ვეტყვოდი, რომ რამე გამეწყობოდეს, რამე გამაჩნდეს! სხვას ხომ არ ვაძლევ — შვილს მიაქვს, მარა, რომ არ გექნება, რა უნდა მისცე? მეგონა, სადმე ვიშოვიდი, რამეს დავაგირავებდი, მარა დასაგირავებელიც რომ აღარაფერი მირჩება! ახლა მოწყალეებასავით ვთხოვ, შემაწიოს ასი მანეთი. მამასაც და შვილსაც ვთხოვ ამას. თუ მიზამენ წყალობას, საუკუნოდ მოსამსახურე ვიქნები მათი, თუ არა და, უნდა დავანებო თავი. ხელი უნდა ევიღო მაგათ მოყვრობაზე!

— მე არ მოვკვდე, ბესარიონ, შენ ასე იაფად ვერსად ვერ იშოვო საძედ მისთანა ყმაწვალნი.

— მაგ მეც ქე ვიცი, მარა რას იზამ კაცი?!

— რომ იცი, თავი არ უნდა დეიზოგო. ასი მანეთისთვის შვილს კაცი რავე დოუკარგავს ბედს?! შენგან მიკვირს ეგ ამბავი, თვარა სხვისგან არ გამიკვირდება. შენ რომ გიცნობ, იმიტომ მიკვირს და მართალი გითხრა, ექვიც მებადება, სხვა რამ მიზეზი არ იყოს აქ... ყოყმანი რომ დაგაწყებია! — ცოტა ხნის გაჩუმების შემდეგ უთხრა ბესარიონს სოლომანი. — ბესარიონ, შენს ცოლ-შვილს გაფიცებ, იმ შენ საყვარელ ქალიშვილს გაფიცებ, რომლის გაბედნიერებას ასე მწარედ ეჩქარები, ხომ არავინ შემოგძლევია ამ დღეებში? გაფიცებ იმ შენს შვილს, მართალი მითხარი!

— რაღაზე დაგიმალო!

— შემოგეძლია?

— კი!

— იმწამსვე მივხვდი! ვინაა?

— არის ერთი ყმაწვილი.

— ქაიხოსროს შვილს ჯობია?

— ჯობნით სწორედ ვერ ჯობია... მარა...

— რალა მარა, რალა მარა, შე კაცო? რას გთხვამს? — თქვი, თუ კაცი ხარ!

— სამას მანათს ხელზე და დანარჩენს ისე, როგორც ქაიხოსრო.

— ას მანეთშია განსხვავება, ას მანეთში! და ასი მანეთის გული-სათვის ცელი განათლებულ ყმაწვილს ვილაც სოფლის ყრუელაში? კაი, თუ ღმერთი გწამს, კაია; გაშტერებული ვარ, შენგან რომ ამის-თანა რამე მესმას... ჩემს თავს ფეიცავარ... ას მანეთს ვერ იმეტებ, ვერ იმეტებ და ეგ არი, სხვა არაფერი! — ცხარობდა სოლომანი.

— არ მაქვს, დეიჯერე, შე ქრისტიანო, არ მაქვს, არა!.. ამიტო-მაც უფრო გლახს ვკერდები... აბა, რა ვქნა?

— ნება შენია, ჩემო ბატონო, ნება შენია! როგორც გიჯობს, ისე მოიქეცი, რასაკვირველია! რა გეეწყობა... მე სიკეთე მინდოდა შენ-თვის, ღმერთმა იცის, თვარა სხვა ინტერესი მე მაინცდამაინც იმის-თანა არც კი მქონებია. სამაშვლოს აღებაზე თუ იტყვის კაცი, მე აქ, შენთან, ზარალშიაც ვარ. შემეძლო ის ყმაწვილი სხვაგან წამე-ყვანა, სხვა ქალი მეჩვენებია, სადაც ას თუმანზე არც ალაპარაკებ-დნენ. ჩემი პირდაპირი სარგებლობა იქნებოდა — ასი მანეთი მერ-გებოდა სამაშვალო. მარა შენი გულისათვის მევიყვანე აქ... ჩემდა პირად მე დიდი სიამოვნებით სამაშვალოს დაკლებაზე თანახმა ვარ, მარა აქედან ვიცი, რომ ქაიხოსრო არაფრის გულისათვის მა-გას არ იზამს... მერე, როგორც გითხარი, მე ვერ ვეტყვი მზითვის დაკლების თაობაზე ერთ სიტყვასაც... მადლობა ღმერთს! არ მეგონა თუ ამ ოჯახში მე ასე შერცხვენილი დავრჩებოდი... ვერც იმას წარმოვიდგენდი, თუ რომ ასე ერთი ფიორის გულისათვის შვილს ბედს დაუკარგავდით! რა გაეწყობა! მე კი არა, ჩემზე უკეთესებს მო-სვლიათ ამნაირი შემთხვევა. ალბათ, შევმცდარვარ, ვერ მიმიგნია, სად არი იმ ყმაწვილის ბედი.

იმით უფრო გულნატკენმა, რომ ასე მოულოდნელად ეცლებო-და ხელიდან სამაშვლო ექვსი თუმანი, მწუხარე სოლომანმა რამ-დენჯერმე გაიარ-გამოიარა ოთახში, მერე მივიდა ფანჯარასთან და გაყუჩებულმა ეზოში დაიწყო ცქერა. ბესარიონი ხმამაუღლებლად იჯდა ტახტზე.

— მაშვალი ვინ დაგიდის? — ღიმილით იკითხა სოლომანმა, ისე რომ თავი არ მოუბრუნებია ბესარიონისკენ.

ამ უკანასკნელმა ვერც კი მოასწრო პასუხის მიცემა, რომ სო-ლომანი მოტრიალდა და დაიძახა:

— ძალღი ხსენებაზე! თავს მოვიჭრი, თუ მე ახლა ამაში ვცდე-

ბოდი... სიკოია გლახაკი დეეთრევა მაგაზე! ხომ მივხვდი, ხომ მივ-
ხვდი? როგორც კაცი, მითხარი, მივხვდი თუ არა? ხომ?! ე, რავე
მოათრევს თავის რაშს... აი, გაგისკდა თავი, შენი ცარიელი თიფისული
— სიკოიას სიტყვას რავე აყვებები, შე კაცო! — მიუღო მისი ხელი
რონმა.

— თავი მომჭერი, თუ ის მაშვლად არ დაგიდიოდეს! აბა, რა უნ-
და მაგას შენთან, რას მოეთრევა! — ცხარობდა სოლომანი.

— კაცი კაცთან მივა-მოვა, რა ვუყოთ!

— არა, არა... მაგით მე ვერ მომატყუებ, ბესარიონ ჩემო. ღმერთ-
მა მშვიდობა მოგცეთ და ამას კი არ მოველოდი, რომ შენთან სი-
კოიას რჩევას და სიტყვას ჩემს რჩევაზე და სიტყვაზე მეტი პატივი
ექნებოდა... კაცი აღარ ვყოფილვარ, ღმერთო მომკალი, და ის არი!
ბოლოს არ ინანო, ეგ მითქვამს, ბოლოს არ ინანო! ახლა კი მშვი-
დობით ბრძანდებოდეთ! — და მეტად გაწიწმატებულმა სოლომანმა
ქუდსა და ყაბალახს წამოავლო ხელი: — მშვიდობით ბრძანდებოდეთ!

— რა იყო, შე კაცო? რა მოგივიდა? — წამოვარდა ბესარიონი.

— არაფერი... მოლაპარაკებას არ დაგიშლი და ისაა! — დაცინ-
ვით წარმოთქვა სოლომანმა და ზალაში გავიდა.

— სოლომან, მომითმინე!

— ახლავე შინ უნდა წავიდე... უბძანე ჯორი გამომიყვანონ.

— სოლომან, მომითმინე! — ეხვეწებოდა ბესარიონა.

— სწორედ არ შემიძლია და ტყვილა მაკავებ!

— ახლა ასე გულმოსულად შენი წასვლა... ღმერთმანი, სიკვდი-
ლია ჩემთვის... არ დევეძებ იმ ოხრიშვილს!

— რატომ, რატომ! — დაცინვით თქვა სოლომანმა.

— მომითმინე, სოლომან... ვილაპარაკოთ... ეგებ რამე საშვალე-
ბა მოვიგონოთ... საქმეს ვუშველოთ... უშენოდ მე ვერაფერს მოვა-
ხერხებ იმაზე მეტს, რაც ვქენი!

— შენ არ მომიკვდე, მე ერთ წამსაც აქანა დადგომა არ შემეძ-
ლოს! სალაპარაკო რაღა გვაქვს?! ჰმ, მადლობა ღმერთს ჰქონდეს,
კაცი ყველაფერს შეესწრები! — მწარედ ჩაიცინა სოლომანმა და
აივანზე გავიდა.

— ვეხვეწები და აღარ მოგვიცადა სოლომანმა! — უთხრა ბესა-
რიონმა პელაგიას, რომელიც აივანზე ემუსაიფებოდა ახლად მოსულ
სტუმარს, გამხდარი პირისახის კაცს, რომელსაც ისე ჰქონდა გაბუ-
რძენული თმა და წვერი, გეგონებოდათ, ამ კაცს სავარცხელი იშვი-
თად სპერია ხელშიო. ეს იყო ის სიკოია, რომლის დანახვამ ასე თო-
ფის წამალავით ააფეთქა სოლომანი. მეტად ღარიბი აზნაური, იგიც,
სხვა ზოგიერთივით, დადიოდა მაშვლად აქა-იქ და ამით შოულობ-

და თითო-ოროლა მანათს და ასე გაქონდა წლადან-წლადღე თავს, რასაკვირველია, დიდი გაჭირვებით.

სოლომანმა ცივად ჩამოართვა ხელი სიკოიას და მტკიცედ შეკვამა თან მივიდა გამოსამშვიდობებლად.

— რატომ ასე მალე მიბძანდებით, ბატონო? მოგვიცადეთ ამაღამ! — უთხრა პელაგიამ.

— საჭირო საქმე მაქვს, ოჯახში უნდა ვიახლოთ უსათუოდ... ვმადლობთ... მშვიდობით ბძანდებოდეთ!

სოლომანი გამოეთხოვა ყველას და გაწიწმატებული სულ ჩაქჩაქით მიარბენინებდა თავის პატარა ჯორს.

ბესარიონი თვალს ადევნებდა და თავის გუნებში ამბობდა: „სად წამიხვალ... სამაშველოს ასე ადვილად რაღა დაკარგავ? არ ვიცი, რა კაციც ბძანდები? კარგ დროს არ მოეთრია ეს გლახა სიკოია!.. დარწმუნებულია, რომ მაშველად დამიდის... თავს გეიტებ და სამაშველას არ დაკარგავ, ვიცი, ჩემო სოლომან!“

— გაათავეთ, ბესარიონ, ქათამაძესთან მოლაპარაკება? — იკითხა სიკოიამ.

— რას გაათავებ, ყმაწვილო! მომკლეს, მომკლეს, იმდენს ჰიპყინობენ თითო კაკიკზე... — მიუგო ბესარიონმა. — რაღაც ჰგონიათ ის ყმაწვილი და ცოტას კი აღარ ჯერდებიან იმათ გუნებაში... ჯერ იმის მადლობაც მითხრან, რომ ქალს ვაძლევ. ფულს და ქალს რაღა მივცემ ქათამაძეს! კაი ფულით კაი გვარიშვილის კაცს ვიშოვი... ქათამაძეს არ ჩოუყარო ასასიანები!

ამასობაში სოლომანი გულამღვრეული მიჩაქჩაქებდა აღმართ-დაღმართებში თავის ჯორს და წამდაუწუმ დეზებს სცემდა საწყალ პირუტყვს, რომელსაც სრულიად ვერ გაეგო, რა დაეშავებინა ასეთი თავის პატრონისათვის. სოლომანი დღემდე კარგად ეპყრობოდა ჯორს და დღეს კი ტყუილუბრალოდ ამდენი ცემა-ტყევა მიაყენა. გაკვირვებული, თან შეშინებული და დამფრთხალი ჯორი მირბოდა და, მისდა უნებურად, ხან კოლბოხებს წაჰკრავდა ფეხს, ხან ქვას და წაიფორხილებდა ამის გამო, რასაკვირველია, ახლა ამიტომ ავინებდა და ლანძღავდა პატრონი. არც გასამტყუნარი იყო სოლომანი, რომ ასე უდიერად ეპყრობოდა ჯორს. განა სოლომანს შეეძლო გულგრილად აეტანა ამდენი ხნის ნახლაფორთები საქმის ჩაფუშვა? კაცმა ამდენი იწანწალა, იდავიდარაბა, ძაღლის ყბა გამოიბა იმდენი ლაპარაკით, ხან ერთი შეიჯერია, ხან მეორე, ათასნაირი ტყუილების თქმა დასჭირდა, ერთი სიტყვით, ყოველივე დაითმინა, რაც ამისთანობაში მაშველს თავისტეხა დაატყდება ხოლმე, და როცა ყოველივე ეს თავს გადახდა და კაცმა იფიქრა, ახლა კი მეშველა, საქმეს

თავი გამოვაბი, სამაჟანკლოს ჯიბეში ჩავიჩხრიალებო, როცა დასვე-
ნებას აპირობდა, წარმოიდგინეთ, ამ დროს იგებს, რომ ეს ამდენი
შრომა ტყუილი ყოფილა, უქმი, უსარგებლო, საქმე ხელახლოდ უქმნი
საწყებები და გასარიგებელი... განა შეიძლება გულგრილად უქმნი
ამისთანა ამბავი ადამიანმა? განა შეიძლება, რომ ამ ყოფაში იმის-
თანა ცეცხლი არ მოეკიდოს, რომ ჯორი კი არა, თავისი თავიც დაა-
ვიწყებანოს? ასეთი იყო სოლომანის მდგომარეობაც. ჰმ, ასი მანე-
თის გულისათვის ბესარიონთან ერთად ეცლება სამაშვლო ექვსი
თუმანიც, რომელიც თითქმის ჯიბეში ეგულებოდა საწყალ ღარიბ
აზნაურს, რომელმაც თავის ღირსებასაც და წოდებასაც კი აღარ მი-
ხედა, ოღონდ ის ოხერი ორიოდ გროში ეშოვნა... იკარგება წვა-
ლებით, ოფლით ნაშოვნა სამაშვლო და ამასთან იკარგება დროც.
გაცდა ზომ კაცი... სადმე სხვაგან შეეძლო მაშვლობა გაეწყო და ახ-
ლა უკვე აღებული ექვსბოდა გასამრჯელო!.. და სოლომანს საშინ-
ლად გული მოსდიოდა იმ კულაბზიკა აზნაურებზე, რომლებსაც არა-
ფერი გააჩნიათ და შაინც თავის გვაროვნებას და წინანდელ ამყო-
ბას არ ივიწყებენ, რომლებთანაც ამის გამო ადამიანი ვერავითარ
საბეჭითო საქმეს ვერ დაიკავებ, რომ ათასნაირ ტყუილებში არ გაე-
ხვიო... ქაიხოსრო ქათამაძეს როგორ დაიყოლიებდა ასი მანეთას და-
კლებაზე! ქაიხოსრო უმისოდაც თავს იკლავდა, რომ შვილის ხათ-
რით ასე ნაკლებიანი მზითვით მოჰყავდა რძალი, როცა მის შვილზე
ნაკლები ვაჟები ასთუმნიან ქალებსაც წუნობენ. დაეკარგა, წმინდად
დაეკარგა სოლომანს მისი სამაშვლო ექვსი თუმანი და მერე ვინ
წაიღებს ხუთ თუმანს? სიკო, სიკოია გლახაკი! ეს უფრო უწყალებ-
და გულის უიღბლო მაშვალს... რომ ვინმე გამოჩნდეს მერმე, თუ
ვინდ გლახაკი, ოღონდ კი ნაკლები ითხოვოს მზითვი, ბესარიონი
იმ მესამეს გაატანს თავის ქალიშვილს... იმას ერთი დარდი აქვს:
გასათხოვარი ქალი თავიდან მოიშოროს და, რაც შეიძლება, უფრო
იოლად გამოვიდეს. ამ გლახაკმა სიკოიამ გამოუძებნა სადღაც ვილა-
ცა ოხერი და სიძედ ურიგებს... რალა ლაპარაკი უნდა, რომ ბესა-
რიონი ამ უკანასკნელს მისცემს ქალს და ასი მანეთი ხელში შერ-
ჩება! სიკოიასაგან ემართება ანლა ეს! რა კაცისაგან?! ვინაა იმის-
თანა, რომ ცოლის თხოვას აპირებს? სად გამოაწყოს ახლა ახალი
მაშვლობა — ეს სოლომანისთანა აზნაურისათვის ფულის შოვნის
თითქმის ერთადერთი წყარო, ერთადერთი საშუალება? სოლომა-
ნის გული ათასნაირად ტრიალებდა და ტოკავდა... მისი ტვინი გა-
დამეტებულ მუშაობაში იყო, მტკიცე საბუთებს ეძებდა, რომ იქ-
ნება დავაჯერო როგორმე ქაიხოსრო და დავაკლებინო ათი თუმა-
ნიო. მაგრამ მოსაზრების ძალას ის სიკოია უსუსტებდა, რომელიც

თვალწინ ედგა, რომელიც სოლომანს მოსვენებას არ აძლევდა, გულს უმღვრევდა და გონებას უჩლუნგებდა.

— მეც დამეკარგოს, მარა არც იმას გავატანი — გადაწყვეტილი წამოიძახა სოლომანმა და ამასთანავე ერთი ისე ღონივრულად დაჰყარა ჰკრა მათრახი ყოვლად უდანაშაულო ჯორს, რომ უიმისოდაც დაძვრთხალმა პირუტყვემა სრულიად გონება დაჰკარგა, გაფრინდა, რაც ღონე ჰქონდა, და თან თავისი აღელვებულა მხედარიც გაიტაცა.

ეფროსინემ პირველ დანახვისთანავე შეატყო ქმარს აღელვება და როცა გაიგო როგორც იყო საქმე, საყვედურით უთხრა:

— წანდაწინვე ვიცოდა, რომ მაგ მაშვლობიდან არაფერი ხეირი არ გამოვიდოდა! სად აქვს ბესარიონს იმდენი შეძლება, რეაასი მანეთი ერთ შვილს მისცეს მზითვად?

— თუ არა აქვს, მოვაძებნინებ! ასე ადვილად რავა წამივა ხელიდან!

— ახლა კაი მიზეზი მაინც გაქვს და, თუ ღმერთი გწამს, თავი დაანებე მაგ საქმეს!

— შენც არ მომიკვდე! — გაცხარებით წამოიძახა სოლომანმა. — ასე ადვილად მომიშორიებს ბესარიონი?! მერე ყველა ამიგდებს, ვისაც რავა იამება, ისე მოინდომებს ათამაშებას! ისე სოლომანმა იცოცხლოს, როგორც მე არაფერს საშვალებას არ დევერიდო ბესარიონთან ჩემი ტყვილა დაცდენისათვის. ნახავს აგერ, თუ იმან ქალიშვილი გაათხოვოს სიკოიას დახმარებით. ღმერთო, მომკალი, სიკოიაზე გასაცვლელი კაცი შევეჩქენი!.. ამასაც ნახავენ! — სოლომანს ეტყობოდა, რომ ბესარიონს არაფრით არ დაზოგავდა თავის ჯავრის ამოსაყრელად.

გარეთ ძაღლმა დაიყეფა.

— ვინ ოხერია ამ დროს? კაცს მოსვენებას არ აღირსებენ! — გაანჩხლებით თქვა სოლომანმა.

ძაღლმა უფრო მოუხშირა ყეფა.

— ვილაც არი, მართლა. გახედე ერთი! — უთხრა ეფროსინემ. სოლომანი უკმაყოფილოდ წამოდგა, გავიდა აივანზე და დაიძახა:

— რომელი ხარ მად?

— მე ვარ, სოლომან... გამომხედე, შენი ქირიმე! — მოისმა ხმა. ღამის სიბნელეში ყოვლად შეუძლებელი იყო კაცს კაცი დაენახა.

— ვინ შენ?.. სახლში შემოდი, მაგ ბნელში რომ გაჩერებულხარ! — გაჯავრებით დაუძახა სოლომანმა. — მწა, გაჩუმდი, შე მგლის არჩივო! — მიაძახა მან ძაღლს.

— აქეთ გამომხედე, თუ კაცი ხარ! — მოისმა ისევ ხმა.

სოლომანი, რომელმაც დაკვირვებით ყური დაუგდო ამ ხმას, გაშტერებული დარჩა. ნუთუ მართლა ბესარიონის ხმაა ეს ხმა? უნდა ბესარიონს ამ დროს, ამ ღამეში, აქ, ამ სიშორეს, სარიონისაა, ნამდვილ მისი ხმაა.

სოლომანმა ჩაირბინა ეზოში და იქითკენ გაეშურა, საიდანაც ხმა მოისმოდა.

— ბესარიონი ხარ?

— შე ვარ, სოლომან, მე...

— რა ამბავია? რას მივაწერო შენი ამ დროს მოსვლა?! — ეკითხებოდა გაოცებული მასპინძელი.

— მეტისმეტი გულფიცხი კაცა ხარ, შე დალოცვილო... შურ-ღულივით გამოექანე, სიტყვაც აღარ მაცალე მეთქვა. უმიზეზოდ თოფის წამალივით აფეთქდი. მეტი გზა აღარ დამირჩა, უკან უნდა გამოგკიდებოდი.

სოლომანმა გულიანად გადიხარხარა.

— შენ ქე გეცინება და მე საქმე მიხდება, შე კაცო!

— სახლში მობძანდი, ბესარიონ!

— არა, არა... აქ გვიჩვენია! — მიუგო ბესარიონმა.

— სახლში მობძანდი... არავინ არ მყავს... მე და ჩემი ცოლი ვართ მარტო.

— არა, არა... აქ გეტყვი იმ ორ სიტყვას, რაც სათქმელი მაქვს, შენთან კი უკაცრავად ვარ!

— აივანზე მაინც ავიდეთ...

— გთხოვ, აქედან ნურსად წამიყვან... მშვენიერ ადგილას ვართ აქეთ მობძანდი! — ბესარიონმა უფრო შიგნით გაიწია ეზოსკენ, თან სოლომანიც გაჰყვა და ცხენიც გვერდით ამოიყენა. — აქ ვერავინ შეგვხედავს, სტუმარიც რომ მოგივიდეს... ჰო, იცი რისთვის მოვედი ახლა მე შენთან?

— სწორედ აღარ ვიცი! — მიუგო სოლომანმა.

— ნუ დამლუპავ კაცს, სოლომან... შენი ცოლ-შვილის გულისათვის, ნუ დამლუპავ! ყურმოჭრილი მოსამსახურე გამხალდე შენი... და შენს შემწეობას ნუ მომიშლი... შემეწიე, აგრემც შენც ღმერთი შეგეწევა!

— ბესარიონ ჩემო, მე ამ დილასაც გელაპარაკებოდი...

— კი, კი... ჩემი სიკეთე რომ გსურდა, იმიტომ გეისარჯე... ჩემს სიგლაზეში მე ვარ, მარტო მე ვარ დამნაშავე. ყველაფერი ჩემი ოხერი ხელმოკლეობით მემართება... მარა ჩემს შვილს გაბრალებ, ჩემს საწყალ ელპიტეს, ოხერი მამის ხელში რომაა ჩავარდნილი... თუ გინდ მომაკვდავი მყოლებოდეს და გამოგებრუნებოთ, ისე ჩავ-

ფული, თუ იმდენად შემეწევი, რომ იმ ყმაწვილს, ქაიხოსროს
შვილს, ჩემს ელპიტეს არ დააშორებ... შენს ხელშია სოლომანი..

— ბესარიონ ჩემო, ახლა შენ თვითონ თქვი... ჭკვიანი კაცი ხარ...
შემიძლია ქაიხოსროსთან გავბედო მაგის თქმა?..

— შემიბრალებო... კაცი შემიბრალებო... კაცი, კაცი!.. მწარე გუ-
ლით მონდომებული ვიყავი, ყველგან ვეძიე, მარა თელათ ვერ მო-
ვუყარე ფულს თავი... ამას გებეწებით და გემუდარებით, ქვეყანა-
ში ნუ გამომაჭენებთ, ნუ შემარცხვენთ... ქალს ნუ მიმიტოვებთ...
შეკურთხეულის შვილო, არ იცი, რა დრო მოგვესწრო, რა საცო-
დავობაში ვართ ერთიანად ჩავარდნილი?! ყველას, თელათ აზნა-
ურობას რა გასაჭირის დღე გვადგია, რა შავი დღე შემოგვესწრო?...
სამზითვო ფული კი არა, ლუკმა პურს ძლივძლივს ვმოულობთ,
წლიური სარჩო სანახევროდ აღარა გვაქვს... ამასთან იმისთანა ულ-
მერთობაც შემოვიდა, რომ სანამ ფულით ჩიბას არ გაუტენი, ქალს
აღარავენ თხოულობს... საღ იშოვოს ჩემისთანა აზნოუშვილმა ხუ-
თასი და ექვსასი მანეთი.. კაი, გავყიდე მიწა, შევივიწროვე საქმე,
ერთი მოვიშორე, როგორც იქნა, მეთრეს და მესამეს რაღა უყოს
კაციმა? ფიქრობ, ფიქრობ, მარა არაფერი გამოდის... ქალი კი ხანში
შედის და, თუ დროზე ვერ უჩვენე გზა, შემოგაბერდება ხელში და
მერე ხელსაც არავენ მოჰკიდებს... დაგედვა შვილის ცოდვა...
ღმერთს ვფიცავარ, იმისთანა გარემოებაში ვართ, რომ ისევ ის ჯო-
ბაა, კაცი ოჯახს რომ არ მოეკიდო!.. ღმერთს ვფიცავარ... აბა, რა-
ნაირია ახლა ჩემი მდგომარეობა?! კაციც ხომ უარესი შეიქმნა, რომ
ერთმანეთის შებრალება აღარ იციან... ბიჭო, თუ კაი კაცი ვარ,
სამოყვროდ გინდებვარ, რაღაზე მძარცვავ და მგლეჯავ?... ამაზე მე-
ტი უკუღმართობა იქნება?! ღმერთმანი, ცოდვაც არაა, რომ ამის-
თანაშიც კაციც მოატყუო, თუკი რამე გაგეწყობა...

— შენ ხომ არ აპირობ მაგ გზას დაადგე? — სიცილით უთხრა
სოლომანიმა.

— არაფერი ცოდვა არ იქნება, ის ღრჯო კაცა, ქაიხოსრო, რომ
მოვატყუო... მარა ჩემს სასიძოს კი ამას არ ვუხამ არაფრის გუ-
ლისთვის.

— ბესარიონ, შენ რაღაც გაქვს ნაფიქრები... ისე ვატყობ... მე
თელი ხვალინდელი დღე თავი უნდა ვიტეხო, რამე გზა გამოვანახო,
ქაიხოსროს რომ შემოვუყარო... თელი გზაც, შენგან რომ წამოვედი,
ამაზე ფიქრს მოვანდომე, მარა ჯერ ვერაფერი დავაწყვე. ვაი სი-
კოს ტყავს, სულ იმან ამირია ეს საქმე, თუ არა შენ ას მანეთს კი

იშოვიდი, სადაც იქნებოდა... სადმე იქნება ფეხს კი წავაკრეფინებ
იმ გლახაკს!..

— სოლომან, სიკოიას თავი დაანებე, ყური მიგდევ აგერ! ერეკლესული
ბიბლიოთეკა

— ჰო!

— შენ არ მომიკვდე, იმ შვილს გეფიცები, უფრო დამიჯერებ-
შენ არაფერი დაგაკლდეს... თუ არ შეგემატოს... ჩემს სიტყვას თუ
შენ დეიჯერებ და დაადგები!

— რაი, რა? — მოუთმენლად შესძახა სოლომანმა.

— ჩემსას მინდოდა მეთქვა ეგ შენთვის, მარა არ დამაცალე-
გამომეჭეცი... ამ ღამეში წამომიყვანე ამსათვის...

— თქვი, თქვი, შე კაი კაცო! — აჩქარებდა სოლომანი. — სულ
წამივიდა ეს არი...

— შენ თვითონ კარგად იცი, რომ ამ ჩემს სასიძოს ძალიან მოს-
წონს ჩემი ელპიტე, — დაიწყო ბესარიონმა.

— მართალია...

— იმასაც ამბობს თურმე, რომ სხვა ქალს არ შევირთავო, თუ
არა ჩემს ელპიტეს... ეს იმისთანა სარწმუნო კაცმა მითხრა, რომ არ
შემიძლია არ დავუჯერო... მერე კიდევ იმ ყმაწვილის ნათესავიცაა...
მზითევს რას დავეძებო, ასე ამბობს თურმე... მე ქალი მინდაო, თვა-
რა... ჩემი სამყოფი სარჩო ყოველთვის მექნებო...

— მართალი ვითხრა, ჩემთანაც ქე უთქვამს მაგ...

— ჰოდა, მერე, შე კაცო, თუკი საქმე ასეა, ქაიხოსროს ნუ
გადამატანთ!

— მე ვერ მიგიხვდი კიდევ, რისი თქმა გინდა! — უთხრა სოლო-
მანმა.

— რა მინდა და შენ რომ იმ ყმაწვილს მოელაპარაკო...

— რა?

— უთხრა, რომ ასე-ასეა შენი სასიძამროს საქმე... ფული ვე-
ღარ იშოვია-თქვა... მიწა-წყალს ჩალის ფასში ნუ გააყიდვინებ-თქვა...
სამღვდელოდ ემზადები-თქვა და პირველი სამადლო საქმე იქნეს
ეგა-თქვა... თუ ერთი ასი მანეთი არ მოუკელი, იძულებული იქნება-
თქვა, ქალი სხვას მისცეს... ისიც უთხარი, რომ მთხოვნელებიც
ჰყავს-თქვა... რაკი ისე გულით უნდა ჩემი შვილი, რავა დევიჯერო,
ასე ცოტასთვის უარი თქვას... მერე კიდევ შენებურად რომ მოუ-
ყვები, ის ყმაწვილი, დარწმუნებული ვარ, თანახმა გაგიხდება...

— ყმაწვილი კი გაგვიხდება თანახმა, მაგრამ საქმე ქაიხოსროა, —
წამოიძახა სოლომანმა.

— ის ყმაწვილი თუ თანახმა გახდა ამ ასი მანეთის მოკლებისა,
მეტი აღარაფერი გვინდა...

— ყმაწვილს ვინ ჰკითხავს, ბატონო! — მოუთმენლად წამოიძახა ისევ სოლომანმა.

— ბატონო, შენ გეიგონე ჯერ ჩემი... და მერე თქვენი... ბი... ყმაწვილი თუ თანახმა გაგვიხდა, ქაიხოსროს ნურაფერს ეტყვი შენ... მომიყვანე ის ჩემს სახლში იმ აზრით, რომ რაც პირობა გვქონია, ვითომ იმას ვაძლევ... სამზითვო ფულის ჩაბარების დროს კი შეიტყობს, რომ სამასი მანეთის მეტს არ ვაძლევ...

— თავს მოიკლავს... ერთ უბედურებას გვიხამს! — წამოიძახა სოლომანმა.

— ეგ მეც ვიცი, მარა შენ უნდა დაარიგო ყმაწვილი, რომ მამას იქვე ხალხში თხოვოს, რაც იქნება, იმით დაკმაყოფილდეს... ვინც იქ დაგესწრებათ, ყველა შემოეხვევიო და თხოვთ ქაიხოსროს და, რავე დევიჯერო, ყველას ხათრი არ გაგიწიოსო. მით უფრო, რომ ეტყვიო, მალე მიიღებთ-თქვა.. ყმაწვილი ყოჩაღად უნდა იქნეს, ამას გეხვეწები, დაარიგო იგი კარგად... თუ ასე მომეხმარები, ერთი სიტყვით, შენს ყურმოკრილ ყმად გამხდი... ცოლ-შვილს ვფაცავარ.

სოლომანმა სიტყვა აცალა ბესარიონს, მერე კი ღიმილით უთხრა:

— ეგ კაი დაგემართოს, შენთვის, შეიძლება, კარგი იქნეს, მარა რა...

— ვითომ ქაიხოსრო სამაშვლოს აღარ მოგცემს?

— ჰო!

— შე კაცო, უიმისოდაც ხომ გეკარგება და, თუ ასე მოიქცევი, ჩემი სიძე იმდენად უმადური რავე აქნება, რომ შენი ხვედრი, რაც შენ წესით გერგება — ხუთი თუმანი დაგიკარგოს... მაგაში მე ვაქნები სწორედ თავდები... ამას გარდა, ჩემი მხრივ, როგორც კაცი, იმ თუმანს, რომელიც ვაკლდება, მე მოგართმევ ჩემი ჯიბიდან... როგორც პატიოსანი კაცი!

— კარგი... ბატონი ბძანდები! — ცოტა მოფიქრების შემდეგ თქვა სოლომანმა... — მაგას კი ეგრე გავაწყობ, თუ შენ, ბესარიონ, შენი მხრივ არ მომატყუებ...

— ღმერთმა თავი დამიძხოს მაშინ... ცოლ-შვილი გამიწყვიტოს!..

— აბა, კარგი... გახსოვდეს ეს შენი სიტყვა!

— უპატიოსნო, შერცხვენილი კაცი დამიძახე, თუ შენ რამე დავაკარგვიო!

— გენდობი, მეტი გზა არა მაქვს... თუ მომატყუე და, სიკოიას ჯაერი მაინც აღარ ჩამყვება, რომ შენი შვილის სამაშვლო იმას აღარ ექნება წაღებული...

— აბა, ასე, ჩემო სოლომან...

— კი, ბატონო!

— ამ სამ დღეში მოგელი და იმ ყმაწვილის აზრსაც ვამაყობ...
შენი სულის ჭირიმე...

— კი, კი.

— შენს სულს დავენაცვლე... შენ თუ მოანდომე, ყველაფერი იქნება, რაღა თქმა უნდა... ახლა ისე წავალ სახლში, თუ გინდ ფრთე-
ბი მქონდეს შემოსხმული...

— ახლა რაღა წახვალ სახლში, რას ამბობ, ბესარიონ?

— კი, შენი ჭირიმე, კი...

— გადირია ჩემი მტერი!.. ამ ღამეში სიარული!.. მოისვენე და
ხვალ დილაადრიახად წაბძანდები და ის იქნება...

— არა, არა, სოლომან ჩემო!

— რა მიზეზია, რატომ ახლა?

— მართალი გითხრა, არ მინდა ვინმემ გეიგოს, თუ მე შენთან
ვიყავი... არაფერი არ მიჭირს... ცხენი კაი მყავს... თვალს არ მაკ-
ლია... მეტი რა მინდა... მშვიდობით, შენი ჭირიმე, და აბა, შენებუ-
რად მომიკვარაბჭინე ეგ საქმე და მერე მე და ჩემმა ნაშუსმა ვიციო...

— შიში ნუ გაქვს... დაიმედებული იყავი!.. ოღონდ შენი მხრით
შენი სიტყვა არ დეივიწყო!..

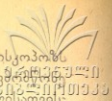
ბესარიონი გამოემშვიდობა სოლომანს, მოაჯდა ცხენს და ისე
გააქროლა იმ უმთვარო, ბნელ ღამეში, რომ მხოლოდ ცხენის ფე-
ხის ტყაბა-ტყუბი ისმოდა.

— ეფროსინე! — მხიარულად შესძახა სოლომანმა ცოლს, სახლ-
ში რომ შევიდა: — ღმერთი ისევ ჩვენსკენ არი... ან კი რაღა დოუ-
კარგავდა საწყალ კაცს მის ნაშრომ-ნადაგ-ნაწვალებს... წარმოიდგა-
ნე, ბესარიონ საქარაძე იყო ახლა ჩემთან! — და სოლომანი მოუყვა,
თუ რა ლაპარაკი ჰქონდათ და რა გეგმები დააწყვეს. — მეც მაგას
მოვიფიქრებდი, რასაკვირველია, მარა ისე ვიყავი გაცეცხლებული,
რომ ნამეტანი... რა ეშმაკი კაცია ბესარიონი... ისიც გეიგო, ესეც
და ახლა უნდა, რომ ორივე ყმაწვილი შეაჯიბროს... რა ოხერი რა-
მაა... მარა იმათ ყველას თავი უტეხიათ... მე ჩემი არ დამეკარ-
გოს და!..

იმედმოცემული, გამხიარულებული სოლომანი მადიანად შეექცა
თავის ღარიბულ ვახშამს და სიამოვნებით გადაჰკრა ორიოდ სტა-
ქანი წყლიანი ღვინო.

მეორე დღეს სოლომანმა გასწია ქაიხოსრო ქათამაძისას.

ქაიხოსრო ქათამაძე იყო სასულიერო წოდების კაცის შვილი.
თვითონ მღვდლობა არ დეეძია, სამაგიეროდ უფროსი შვილი ნიკო
სამღვდლოდ გამოზარდა და ახლა, სემენარიაში კურსდასრულებუ-

ლისათვის, ცოლის შერთვას ეჩქარებოდა, რადგანაც ეპისკოპოსს მისი მღვდლად კურთხევა უნდოდა. ნასწავლი ვაჟით თავმჯდომარე ქაიხოსრო ქალების დიდ გამორჩევაში იყო თავისი შვილისათვის: ლამაზიც, დიდმზითვიანიც და კაი გვარიშვილაც უნდა ყოფილიყო უსათუოდ მისი შვილის საცოლო. ბევრ აზნაურს ენატრებოდა ემოვა სიძედ სამღვდელოდ გამზადებული ყმაწვილი ქათამაძე; ბევრმა დაივიწყა ამისათვის თავისი გვარიც და წინანდელი წარჩინებულება, მაგრამ ბევრი არ გახდა ღირსი ქაიხოსროს ყურადღებისა. ბედმა, ისიც სოლომანის წყალობით, ბესარიონ საქარაძეს გაუღიმა, მაგრამ ამ უკანასკნელს წელი სწყდებოდა იმდენი მზითვის მიცემით. რასაკვირველია, სხვა შემთხვევაში ამდენი პატაევი არ დაედებოდა ნიკო ქათამაძეს, მღვდლად საკურთხი რომ არ ყოფილიყო. მღვდელს ცოტაოდენი ჯამაგირიც აქვს, ცოტა შემოსავალიც თავის მრევლიდან და ამით უფრო უზრუნველყოფილია, ვიდრე უმეტესი ნაწილი სრულიად გაღარიბებული, გადატაკებული, დაცემული ჩვენებურა აზნაურებისა. ბესარიონიც ამ უკანასკნელებს ეკუთვნოდა და აღარც თავის აზნაურულ სიამაყეს დაეძებდა, აღარც თავის კარგ გვარიშვილობას, ოღონდ რაიმე გზით ქალიშვილი ისეთი კაცისათვის მიეცა, რომელსაც ლუკმა-პური მაინც საქმეზარი არა ჰქონოდა. ქაიხოსრო კიდევ გულდაწყვეტილივით იყო, რომ მისმა შვილმა ასე თუმანი ვერ ააღო, მაგრამ შვილის ხათრით აღარაფერს ამბობდა; იცოდა: რომ ნიკოს მეტად მოსწონდა საქარაძის ლამაზი ქალიშვილი; თან ესეც ამშვიდებდა, რომ გამრჩელ დაუზარებელ ქაიხოსროს, თავისდაგვარად, კარგი მოწყობილი, შეძლებული ოჯახი ჰქონდა.

სოლომანის მისვლისთანავე ქაიხოსრომ იკითხა, რას შვრება ბესარიონიო, მზადაა თუ არაო. სოლომანი თავის მოქარგული ენით მოუყვა, თუ რა მზადებაშია ბესარიონი და რა სიხარულით მოელის ქალიშვილის გაბედნიერების დღეს, და ამიტომ, მისდა ნებისად, ჯერ მზად არაა და მალე კი ყველაფერი თავმოყრილი ექნებაო. ქაიხოსრომ ვერც ახლა მოითმინა, რომ სოლომანისათვის საყვედური არ ეთქვა: შენ შემაცდინე და ასე მცირე მზითვიანი ქალი ათხოვიე ნიკოსაო. სოლომანმა კარგად იცოდა ქაიხოსროს ხასიათი და თავი მოუქონა:

— შე დალოცვილო... ქალი კაი ვუშოვე, კაი ოჯახისა... და ფული თქვენოდენი ვისა აქვს!.. რაღათ გინდათ, ერთ საცოდავ აზნაურ-შვილს თელი საცხოვრებელი რო წაართვათ?! მოგცემსთ კა, მარადთვის მოცემული თქვენ რომ თქვენი ბევრი გაქვთ, რაღათ გესაჭიროებათ მეტი?

ქაიხოსრომ სიამოვნებით გადინახარა ამ ქებაზე და სოლომანს
უთხრა:

— მელა ხარ, მელა, სოლომან ჩემო!

სოლომანის ქებაშესხმით ნასიამოვნები ქაიხოსრო მეაფეთქელს
ჰყვია, რანაირად მოსწონდათ უფროსებს სემინარიაში მისი შვილი,
რას პირდებოდა ახლა ეპისკოპოზი, — ერთი სიტყვით, მოხუცე-
ბულ კაცს მეტისმეტად მოსწონდა თავისი შვილი. სოლომანმა დიდი
მოთმინებით მოისმინა ვაუთავებელი ტრაბახი მოხუცებულს კაცი-
სა და შერე, როცა მოზერხებულნი დრო იშოვა, თავის საქმეს შეუდ-
გა: მოუყვა ნიკოს საქმის გარემოებას და ყმაწვილს ძალზე აუძგერა
გული თავის ნაამბობით.

— უსათუოდ უნდა დაუკლო იმ კაცს ასი მანეთი, თვარა ბესა-
რიონი სხვას მისცემს ქალს... ასი მანეთის გულისათვის რავე და-
კარგავს ყმაწვილი კაცი იმისთანა საცოლოს, როგორც საქარაძის
ქალია! მე არ მოვკვდე! შენ ის არ იფიქრო, მარტო ჩემი ინტერესი
მალაპარაკებდეს... მაშინ უნანდისო დამიძახე... მე ის მიწადა, რომ
კაი ყმაწვილს, როგორც შენ ხარ, ჩვენი ქვეყნისთვის სასარგებლო,
რასაკვირველია, შეგზვდეს კაი ქალიც... ჩემი უპირველესი სარგებ-
ლობა ის იქნება, რომ მოყვარედ შემეძინება ერთი კაი ოჯახი... და
ღმერთმა ყოველ ჩემიანს მისცეს იმისთანა კაი საოჯახო ქალი, რო-
გორც ელპიტვა... ლამაზი, მშვენიერი, წყნარი, თავდაბალი, ჰკვიან-
ნი, მორჩილი ყველასი, ერთი სიტყვით, რაც კი საქიროა საოჯახო
ქალისათვის... ყმაწვილი დაკარგავს ასი მანეთის გულისათვის ამის-
თანა ქალს?! არა მგონია! — დაატანა სოლომანმა და თავას ლაპა-
რაკით იმ ზომამდის მიიყვანა ყმაწვილი კაცი, რომ, პირიქით, ის
ეხვეწებოდა და ემუდარებოდა, შემწეობა აღმომიჩინე, დამეხმარე,
საქმე არ ჩაიშალოსო.

ნიკო თანახმა იყო სოლომანის ყოველი წინადადებისა, ყოველას
მისის რჩევისა. გამარჯვებული მაშვალი ახლა მხიარულად მიაჩაქ-
ჩაქებდა საღამოზე ჯორს თავის სახლისაკენ და ერთხელაც არ უთ-
ქვამს წყრომის სიტყვა თავის დაუღალავი ამხანაგისათვის.

კვირიკობისთვის დამღვეი იყო. ბესარიონ საქარაძის პატარა
ეზოში ბლომად მოეყარა ხალხს თავი; ბევრი კიდევ თანდათან ემა-
ტებოდა. ეზოს ერთ კუთხეში გაკეთებულ ფანჯატურის ქვეშ სუფ-
რება იყო გაწყობილი, გრძელი ფიცრის სასხდომებით აქეთ-იქიდან.
საღამოჟამდებოდა. სასიძო თავის მაყრიონით უკვე კაი ხნის მო-
სული იყო.

მორთულ-მოკაზმული დედოფალი, ეკლესიაში წასასვლელად
ჯვრისდასაწერად მომზადებული, ჯერჯერობით ქალებით სავსე პა-

ტარა ოთახში იჯდა მორცხვად თავდახრალი. დედამისი პეღაგია მოუსვენრად იყო, ხანდახან შემოირბენდა ოთახში და მსხვერპლად საღლაც გაქრებოდა. ყველას რაღაც აღშფოთება და უკმაყოფილოდ ყოფნა ეტყობოდა. ხანდახან თუ ვაღუფუჩუნებდნენ ერთიმეორეს ორიოდ სიტყვას და მერე ისევ მალე შესწყვეტდნენ ლაპარაკს და თავის ქნევით დედოფლისაკენ იხედებოდნენ. ეტყობოდა, რაღაც უსაამოვნო ამბავი უნდა ყოფილიყო, რომ ასე მწუხარედ იყო მთელი ეს საზოგადოება.

მართლაც, სამწუხარო ამბავი იყო. ქაიხოსრო ქათამაძე წასვლას აპირებდა შვილიან-მაყრებთან და იძახდა, რომ ერთ წამსაც არ დავიციდი, თუ ბესარიონი სრულად ოთხასმანეთს არ ჩამაბარებს ხელშიო. ბევრს ეხვეწნენ, ათასნაირად ამართლებდნენ ბესარიონს: მოატყუა ერთმა კაცმა, გუშინ უნდა მოეტანა ასი მანეთიო. ბევრი ამისთანები უთხრეს, მაგრამ მოხუცებული ვერაფრით ვერ დაამშვიდეს და ვერ დაიყოლაეს.

— ბატონო, იყოს ეგ ასი მანეთი ბესარიონზე... მერე მოგვცემს, ზომ არ დეიკარგება?.. უსიამოვნობას ნუ მივყენებთ ამ მთელ საზოგადოებას! — უთხრა სასიძომ მამას.

— შენ, შვილო, ჯერ ქვეყნის ამბავი არაფერი იცი!.. შენს გამოზღაში რომ მე ფული დავხარჯე, ტყვილა ნაშოვარი კი არ მქონებია... შენისთანა ყმაწვილს ის მზითევი ეკადრება, ბესარიონი რომ შენ შეგპირდა?.. იმასაც აკლებს კიდევ!.. არ მოგიკედეს ქაიხოსრო, მე ეგ არაფრის გულისათვის არ ვქნა, შენ ჯვარი არ დაგაწერიო! — თითქმის ყვიროდა გაწიწმამებული ქაიხოსრო.

— გთხოვ, მამა... — დაიწყო ნიკომ.

— ტყვილა მთხოვ!

— ბატონო, თუ არა აქვს ხელზე... ჩამოაჩრჩობ იმ კაცს თუ? — უკმაყოფილოდ უთხრა შვილმა.

— თუ არა აქვს და... — ქაიხოსრო ერთი მიტრიალდა და, როცა თვალი მოჰკრა ერთს თავის მომყოლს, გადასძახა: — მზათაა, პავლე, ცხენები?.. ახლავე გამოგვიყვანე და ჩვენებს შეატყობიე, რომ მივდივართ!..

— მამა, ეგ ყოვლად შეუძლებელია! — მიძახა შვილმა.

— ტყვილად აფაქრა ბესარიონ საქარაძემ ჩემი ვაცუცურაკება... სულ ტყვილად! — წამოიძახა ქაიხოსრომ და რამდენიმე ნაბიჯი გადადგა.

ბევრს ეხვეწნენ იქით-აქედან ქაიხოსროს, არ დაღუპო საწყალი ბესარიონიო, მაგრამ ის მაინც თავისას არ იშლიდა.

— ბატონო ქაიხოსრო! — მივიდა ქაიხოსროსთან სრულიად თმა-

გათეთრებული, ზორბა ტანისა და დარბაისელი შეხედულებებს აზნაური და შიშვალს გზა გადუღობა: — ბატონო ქაიხოსრო, პატიოსანი კაცი ბძანდები და პატიოსან საზოგადოებაში იმყოფები, რომ ჩვენს საერთო თხოვნას ცოტაოდენს პატივს მაინც დავდებთ და თქვენისთანა შეძლებული კაცი ასე ცოტასათვის არ ინებებ არც შენი შვილის სასოწარკვეთილებაში ჩაგდებას და არც შენგან სამოყვროდ ამორჩეული ოჯახის უსაზომო მწუხარებაში დატოვებას... ყმაწვილ ქალსაც, რომელსაც არავითარი დანაშაული თქვენს წინაშე არ მიუძღვის, რომელიც განმზადებულია თქვენი უმორჩილესი მონა-მოსამსახურე გახდეს, ამ ყმაწვილ ქალს, დაწმუნებული ვარ, იმდენად არ გეიმეტებთ, რომ ის ზედი, ღმერთმა რომ დოუნისა, მოაცილოთ ასე და ამით სასტიკად დასაჯოთ, გული მოუკლათ... ამის მოთხოვნელი ვართ, რომ უმანკო არსებას ნუ დასჯით და იმედია, რომ ისიც არ დაივიწყებს თქვენგან მის შებრალებას და სამილდემჩიოდ თქვენი მადლობელი იქნება... და ჩვენც მასთან ერთად, რასაკვირველია!

მოხუცებული აზნაური გაჩუმდა. გაჩუმებული იდგა ქაიხოსროც. ნიკომ მოჰკიდა ხელი მამას, მეორე ოთახისკენ წაიყვანა და თან შეკრებილებას მიმართა:

— ახლავე გიახლებით, ნურას უკაცრავად!.. მამა, მე და შენ გევიყრებით, იცოდე, თუ ის პატიოსანი მოხუცი კაცი გააწბილე ახლა! — უთხრა ქაიხოსროს შვილმა და ამის შემდეგ ორივე მამაშვალი უკან შემობრუნდნენ...

— მე თანახმა ვარ, ბატონო, — მიუბრუნდა ქაიხოსრო მოხუცებულ აზნაურს. — თანახმა ვარ, ჩემს შვილს ჯვარის დაწერის ნება მივცე... თქვენი პატივისცემისათვის... მაგრამ ამასთან ერთი პირობა უნდა დავდვა და ის პირობა უსათუოდ უნდა ასრულდეს...

ნიკო გაშტერებით მიატკერდა მამას. ყმაწვილს, ცხოვრებაში გამოუცდელს, რცხვენოდა მეტისმეტად და შეწუხებული იყო მამის უცნაური ქცევით.

ქაიხოსრომ წინადადება მისცა ბესარიონს: თუ რომ ჯვარსაწერ ფულს, ესე იგი სამ თუმანს მომცემ, შვილს ჯვარისწერის ნებას მივცემო. დიდხინის ძებნის შემდეგ ბესარიონი მზარეულებში მოძებნეს და უთხრეს, რომ ეს სამი თუმანი რამეფრად ეშოვა და ახლავე მიეცა ქაიხოსროსათვის. ბესარიონი ყველას ეფიცებოდა, რომ გროში კაპიცი არ გამაჩნიაო, და ქაიხოსროს რაც ნებაეს, ის ქნასო. დიდი დავიდარბით, თითქმის ძალდატანებათ, როგორც იქნა, ბესარიონს მოატანინეს, ალბათ, წინდაწან, სავინიცობოდ, მომარაგებული ფუ-

ლი, ჩაბარეს დანარჩენ ფულებთან ეს სამი თუმანიც ქაიხოსროს და, ამდენი უბედურებისა და გაწვალების შემდეგ, რეგულარულად უწევდა ნეფე-დედოფალი ეკლესიაში წაიყვანეს.

რამდენიმე საათის შემდეგ ბესარიონის ფანჯატურის ქვეშ მხიარული საზოგადოება გულუბვი მასპინძლის ხუფრას გარს შემოსხდომოდა და „მრავალ-ჟამიერ“-ს და ათას სხვა სიმღერას ბოლო არა ჰქონდა. ახალგაზრდა ნეფე-დედოფალს ულოცავდნენ ბედნიერებას და უნატრიდნენ სასურველ მომავალს.

ამ საერთო მხიარულებაში მხოლოდ სოლომანი ვერ იყო იმისთანა გუნებაზე, როგორც შეეფერებოდა ისეთ მაშვალს, რომელმაც თავისი საქმე ბოლომდის მიიყვანა. სოლომანის ამნაირ მდგომარეობის მიზეზი იყო ქაიხოსროს ცივად დახვედრა, როცა სოლომანმა შვილის გაბედნიერება მიულოცა. ამასთან ერთად სხვა საქმეც იყო, რაც ერთობ გულს უწვავდა სოლომანს.

ჯვრისწერის შემდეგ, ეკლესიიდან რომ ხალხი დაბრუნდა, სოლომანი მივიდა ბესარიონთან, მიულოცა შვილის გაბედნიერება და უთხრა:

— იმედია, ბესარიონ, შენი სიტყვა გახსოვს და აასრულებ კიდევაც. როგორც ვინდოდა, ისე მოგიწყვე საქმე!

— ეგ კი, მადლობელი ვარ, მაგრამ პირშავად კი უნდა დავჩრე შენთან! — მიუგო ბესარიონმა.

— რავე? — გაოცებით შეეკითხა სოლომანი.

— უკანასკნელი გროში წამართვა იმ უხეირო ქაიხოსრომ და რაღა მოგცე, ძმაო... გროშ-კაპეიკი არ გამაჩნია, სოლომან!

— მეხუშრები თუ მართალს მეუბნები? — კიდევ შეეკითხა სოლომანი.

— მართალს გეუბნები... რა ღროს ხუმრობაა? — მიუგო ბესარიონმა.

— ფუი, მაგისტანა პატროსნებასაც რა ვუთხრა! — წამოიძახა სოლომანმა: — ბესარიონ, არ შეგრჩება, იცოდე, ეგ მოტყუება! — დაექაუნა სოლომანი და გაბრაზებით გამოირა ბესარიონს.

— რას მიზამ? — წაილაპარაკა მან, მერე სამზარეულო სახლში შევიდა და ბიჰს უბრძანა: — დაკლული ხარის ტყავი კარგად შეინახეთ, როგორც მაშვლის კუთვნილება!..

გონებაამღვრეული სოლომანი ხალხში გაერია, სუფრასაც მიუჯდა, მაგრამ არაფერი მხიარულება მის გულს არ მიჰკარებია. ბესარიონმა ხომ მოატყუა, არაფერი მისცა და ქაიხოსრომაც ვაი თუ ამისთანა რამ საქმე დამართოს! მით უფრო ჰქონდა ამისი დარდი, რომ თავის თვალთ უყურა, რა ამბავი დააწია ამას წინათ ქაიხოს-

რომ ქალის ოჯახს. მთელი დამე არ დასძინებია სოლომანს და იქვე
ერთ მოუსვენრობაში. მეორე დღეს, როცა დაინახა ეზოში მოთია-
რულე ქაიხოსრო, მივიდა და, პირველის მისალმებების შემდეგ,
უთხრა:

— იმედია, ქაიხოსრო, რადგანაც მე აწი აღარაფერი საქირო
ვარ თქვენთვის, აღარ დამაყოვნებთ და დროზე სახლში გამიშვებთ...

— მე არ გაკავებ, ჩემო ძმაო! — ცივად უთხრა ქაიხოსრომ.

— კი, მარა, რაც მერგება, ნულარ დამიკავებ... ჩემი გასა-
პრჯელო...

— ბესარიონს მოთხოვე...

— ბესარიონი რაში მომცემს?..

— იმასთან ერთად რომ ეშმაკობდით!..

— ღმერთო, მომკალი!.. მაგ მეკადრება მე თქვენგან?..

— კარგი, მაცალე... რამდენზე გაგვარივე მე და ბესარიონი!..
ოთხასი მანეთი უნდა მოეცა ხომ?

— კი!

— რა მომცა მერე?

— ეგ შენი და მისი საქმეა!.. მე რას დავეძებ?!

— აბა, მე ბესარიონზე გადმომიპირებია შენი სამაშვლო. რაც
იმას შერჩა ჩემთვის მოსაცემი ფულიდან, რქიდან მოგცეს შენი გა-
სამრჯელო... რამდენი გერგება?

— ექვსი თუმანი.

— ბესარიონს ჩემი შვიდი თუმანი აქვს... მიდი და ჩემ მაგიერ
უთხარი, იმ ფულიდან გაგისტუმროს.

— კაია, ბატონო, მე სახუმროდ კი არ მოვსულვარ შენთან...
საქმეს გელაპარაკები! — გაჯავრებით წარმოსთქვა სოლომანმა.

— სრულიადაც არ გეხუმრები... ნამდვალს გელაპარაკები
მეც! — მიუგო ქაიხოსრომ.

— აბა, შენ არაფერს მომცემ?

— არაფერს. გითხარი, ბესარიონი მოგცემს.

— ნუ შევები მაგ საქმეს, ქაიხოსრო! — და სოლომანმა ცალი
თვალით დაუწყო ყურება ქაიხოსროს.

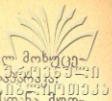
— მე გითხარი და ისაა... ტყვილა იწუნებ თავს! — უბასუხა მან.

— მაშ მიკარგავ გასამრჯელოს? — შეეკითხა სოლომანი.

— თუ ბესარიონმა არაფერი მოგცა, დაგკარგვია და ისაა!

— რატომ ახლა?

— სწორ გზას დავადგებოდი... ცუდლუტობას დეერიდებოდი და
ასე არ გავიხდებოდა საქმე!.. ჩემი რა ბრალია?.. შენს თავს დააბრა-
ლე!.. — თქვა ქაიხოსრომ და სოლომანს მოშორდა.

გაწიწმატებულმა მაშვალმა თვალი გააყოლა მიმავალ მოხუცებს
 ბულს, თავი გააქნია და გულში მუშტის ჩარტყმით წაილაპარაკა:

— მართლა ჩემს თავს უნდა დავაბრალო... თქვენისთანა მუდ-
 რეგებთან და წუნკლებთან რომ საქმეში შევები!.. სად წამიხვალთ?
 ისე რავა მოვკვდები... ერთ დღეს თქვენი ჯავრი არ ამოვიყარო!

მან ისევ ბესარიონთან გასწია და უთხრა, რომ ქაიხოსრომ შენ-
 ზე გადმოიტანა სამაშვლოს მოცემა იმ ფულებიდან, რომელიც პი-
 რობით უნდა მოგეცა და ახლა კი შეგერჩაო. ბესარიონმა, რასაკვირ-
 ველია, ამაზე უარი უთხრა.

— მე ის კაცი დამჯერდა სამას ოცდაათ მანათს... წვილო, ჩეიბა-
 რა ეს ფული, მორჩა და გათავდა!.. მე მისთვის მისაცემი არაფე-
 რი დამრჩენია... სამაშვლო იმ კაცმა უნდა მოგცეს იმ ფულიდან,
 რომელიც ჩემგან მიუღია, — უთხრა ბესარიონმა.

ხელახლა ავარდა და დავარდა სოლომანი, მაგრამ არაფერი გა-
 მოვიდა, ვერც ერთისაგან, ვერც მეორისაგან გროში კაპეიკი ვერ
 იშოვა. ეს აყო, რომ ბესარიონმა უთხრა: „ხარის ტყავზე ბიქს მა-
 რილი წავაყრევი და შენს ზვირჯინში უთხარი ჩასდვას“. ხარის
 ტყავს რას დაეძებდა, როცა ასე უკულმართად ფულები ეკარგებო-
 და... აბილბილებული, ჯავრისაგან გონებადაკარგული უკანასკნელ
 იმედთან გაიქცა, სიძესთან, თავის გარემოებას მოუყვა და უთხრა:

— შენგან უნდა მივიღო, ნიკო, ჩემი სამაშვლო... მეტი გზა
 არაა... ცოდვა ვარ... ამდენი ვირბინე, ვიწანწალე... თქვენთვის არც
 ჩემი თავა დამაზოგავს, არც ცხენი, არც ჯორი... რას მემართლებით?
 რაც დაწესებულია, იმას რატომ არ მაძლევთ?.. შენი სიმამრია და
 იმას გინდ მოუტყუებია კაცი — გინდ სული უცხოვნებია... მამაშენს
 კაპიკს ხელიდან ვერ გააგდებინებ!.. თქვენ საქმე გეიკეთეთ ჩემით,
 ჩემი მეცადინეობით, ყველა კმაყოფილა ბრძანდებით, და მე კი ასე
 უნდა დავლრატინობდე?.. რაც სამართლით მერგება, იმაზედაც
 უარს მეუბნებიან... ნიკო, შენ მაინც ნუ ჩადგები ჩემს ცოდვაში...
 ყმაწვილი ხარ... განათლებული. ამ სოფლის მხეცებს კიდევ მიე-
 ტევენბათ და შენთვის სირცხვილი იქნება... შენ მაინც მომეცი ჩემი
 სამაშვლო ფული!

— სოლომან, ძმობას გეფიცები, მე დიდი სიამოვნებით... — და-
 იწყო ნიკომ.

— ღმერთო, მომკალი! — აღარ აცალა, სიტყვა გააწყვეტინა სო-
 ლომანმა. — რავა, შენც უარის თქმას მიპირებ?

- მომითმინე... ყური დამიგდე, შე კაცო!
- ჰო!
- თელათ ჩემი ცოლის სამზითვო ფული მამაჩემმა ჩეიბარა და

მას აქვს ჯიბეში... ასე რომ მე, ღმერთს ვფიცავ, ერთი ხუთმანეთიან
მაქვს, მეტი არა.

— ღმერთო, მომკალი!.. — წამოიძახა სოლომანმა. — ერეკლესული
ფრანკო-რუსული
შენ მაძლევ?

— საიდან მოგცე, რაც არა მაქვს, შენი ჭირიმე? მერე ვეცდები,
გამაჩემს შეგებეწები.

— მაგისთანა იმედით გამყოფათ ჩემმა გამჩენმა ყველა! როდის
მერე, როცა მოვალე ხვალ კარზე მომადგება? რითი გევისტუმრო
ის კაცი?

— რაც მაქვს, იმას მოგცემ და მეტი რა ვქნა ახლა? — შეწუხე-
ბით უთხრა ნიკომ.

— მოიტანე, ბატონო, მაგ მაინც მოიტანე... თვარა მაგიც დაჯარ-
გული შეიქნება ჩემთვის! გასაროზგავე ვარ, ამნაირ კაცებთან რომ
შევები, მარა გვიანლა... მე კი ჩემი დამემართა, მარა ღმერთი მოწ-
ყალეა, ერთ დღეს იქნება, ჩვენსკენაც გადმოიხედავს მზე! ჯერეთ
არ დამმართნია ამისთანა საქმე, მარა... კმ... პატიოსან სიტყვას ვენ-
დღე... მშიერ კაცს სად აქვს ღონე, თავის პატიოსან სიტყვას გა-
ჰყვეს... მე სულელმა, ეს რაღა ვერ ვიფიქრე! ამ დაწყვეტილ ხელო-
ბაში მაინც რა არ შეგემთხვევა, რა?! შოვუშვა ხელი? წაწა-
ლა და ათასგვარ უსიამოვნებას გადარჩები კაცი კი, მარა ეს ოხერი
გროში რომ გჭირდება, სად უნდა იშოვო? რითი უნდა იშოვო? —
გამწარებით ამბობდა სოლომანი.

— სოლომან, ენდე ჩემს ყმაწვილკაცობას, არ დაგიკარგავ შენს
გასამრჯელოს... ერთ დღეს იქნება, გაგისწორდები... მედვას ვალად
გე შენი სამსახური!

— ვალად გედვას?! კუჭი მიხმება, ყმაწვილო, კუჭი მიხმება! ახ-
ლა მინდა საჭმელი... ვალად გედვას?.. მაგის იმედი რას მომეშვე-
ლება, როცა ეს არი ვკვდები კაცი?! კაი, კაი, ბატონო, კმარა, რაც
თქვენს გადამიდეს მე მემართება, გულს მაინც ნულარ მიხეთქავთ...
მიბოძე, თუ რამე გაქვს მაგ პორტმანში!.. და სოლომანი ჩაჩერდა,
ნიკომ რომ ჯიბიდან პორტმანი ამოიღო.

პორტმანში აღმოჩნდა ექვსი მანეთი და ორი აბაზი. სოლომანმა
ეს ფული ერთიანად გამოართვა ყმაწვილ ქათამაძეს, ჩაიღო ჯიბეში
და მოშორდა ყმაწვილს ისე, რომ, რასაკვირველია, მადლობაც არ
უთქვამს მისთვის. ცოტა ხანს შემდეგ შეაკაზმინა ბიჭს ჯორი, გადა-
ჰკიდა ხურჩინი, რომლის ერთ თვალში ხარის ტყავი იდო და მეო-
რეში — მშრალად მოხარშული ხორცი და პურები; გადააყვანინა
ქიშკარ გადაღმა, მოაჯდა ზედ და სულ ჭენებით მიარბენინებდა
ოღროზოღრო გზაში საწყალ პირუტყვს და თან თავისთავს ლან-

ძღავედა, აგანებდა, რომ ასე სულელურად ენდო ბესარიონს ასე მოტყუვდა. მაგრამ უბედურს სისხლი უფრო ემღვრებოდა, უფრო ემატებოდა, როცა თვალწინ მისი მოვალე პატრონი წარმოუდგებოდა, ანდა ცოლი გაახსენდებოდა... რარიგად იქაილოდა ამ უკანასკნელთან, თუმინიანებს მოგიტანო, და ახლა რას მიუტანს? ვაი სირცხვილო! მხოლოდ ექვს მანეთს და ერთ ხარის ტყავს! ჰმ, ხარის ტყავი! რა საგანძურია?! სირცხვილს კიდევ გადარჩება, მაგრამ პლატონის ვალის გასასტუმრებელი ფული სადაა, სად? სად იშოვოს ეს ოხერ-ტყელი?!

— ღმერთმა დასწყევლოს, ღმერთმა! — თავისთვის ლაპარაკობდა სასოწარკვეთილებებაში მყოფი უიღბლო მაშვალი. — ღმერთმა დასწყევლოს ამნაირი გაძალღებული ცხოვრებაც!.. მშიერ, გაღატაკებულ კაცს რაღა უნდა ენდო კაცი?! პატიოსნებაც დავიწყებული აქვს და სვინდისიც. ცოდვათაც აღარ მიაჩნია, თუკი რამე წავლლიტა, წავაფცქვანა, მოგატყუა, გაგაცუცურაკა! ყველაფერი დავიწყებული აქვს ამ ოხერი გაფშიკებული კუჭის გამოისობით... დასწყევლა ღმერთმა ხელმოკლე აზნაურის უსაშველო, გაძალღებული ცხოვრება! რითი გამოაქვთ თავი, მეტი გზა რომ აღარ აქვთ? ტყუილი, ტყუილი; ყოველ ნაბიჯზე ტყუილი და უპირულობა! რა გამოვიდა ორი თვის ჩემი წანწალიდან? მოგატყუეთ, მომატყუეს და ერთი მოტყუებული ხვალ ან ზევ კარზე მომადგება კიდევ. საშველი თუ მაინც მოგვეცემა როდისმე, რომ კაცური ცხოვრება გვეღირსოს... ღმერთო, ღმერთო! — სასოწარკვეთილებით წამოიძახა უკანასკნელი სიტყვები საბრალო სოლომანმა და მისი გული თითქმის სიბრაღულით აივსო ყოველი ღვთის გაჩენილისა და დაჩაგრულისადმი; ამათ რიცხვში, რასაკვირველია, თავისი ჯორისადმიც, რომელიც თუმცა ბევრს ვერაფერს სიამოვნებას ხედავდა ღარიბი პატრონის ხელში, მაგრამ მაინც ყოველთვის მისი მორჩილი, ერთგული მოსამსახურე, ხანდახან ამხანაგიც იყო და რომელიც აგერ ახლაც თავდაუზოგველად მიაქროლებდა სახლისკენ თავის ნაღვლიანს, შავ-უკულმა ფიქრებში წასულს ბატონსა.

წრფელი გული

როცა ბაბომ წერილი გაუგზავნა თავის ძმად მიჩნეულ გიგო სალადეს, იგი უკვე თავას გულის პატრონი აღარ იყო.

მოკლე წერილში მხოლოდ ეს ეწერა: „თუ ძმა ხარ ჩემი, და ცოტათი გებრალება შენი ბაბო, ახლავე ჩამოდი. შენი და ბაბო გარაყანიძისა“.

თავის დღეში ვერ წარმოიდგენდა ბაბო, თუ ოდესმე მის თავზე იმგვარი ამბავი დატრიალდებოდა, რომ გულში შეეპარებოდა და გაბატონდებოდა ისეთი გრძნობა, რომელიც მის დამონებას მოინდომებდა და რომლის დამჩაგვრელი ძალის გაძლიერებას დღიდან-დღე ცხადად ამჩნევდა ყმაწვილი ქალი.

რარიგად მოხდა ეს?

საეჭვო აქ აღარა იყო-რა. მისი გული სხვისთვის სცემდა; წინათ დაწყნარებული, დამშვიდებული, ახლა სხვისთვის ტოკავდა, ღელავდა, შფოთავდა. როცა ეს ღელვა და შფოთვა გაძლიერდა, მეტად მწვავე შეიქნა, ყმაწვილი ქალის გონებაც აღშფოთდა, თითქოს გამოფხიზლდა რაღაც საშიშროების მოახლოების წინაშე.

არავითარი რამ ამგვარი მდგომარეობა ანუ მისი მსგავსი ჯერ არ გამოეცაღნა; არასოდეს ასეთი მტანჯავი მოუსვენრობა არ განეცაღნა თავის სიცოცხლეში... დღემდე თავისუფალს, უდარდელს, თავის გულწრფელობით ყოველ თავის მოქმედებაში გაბედულს, დღეს დაეკარგა ეს გაბედულებაც; თავისუფლებაც საქციელში და დღეს დამნაშავესავით მორიდებულია ქმართანაც, ნათესავთანაც, მახლობელთანაც და თითქმის ყოველ ადამიანთან, რომელსაც კი თავის მახლობლად ხედავდა.

რარიგად შეიპარა მის გულში ეს საზარელი, ეს უცნაური გრძნობა? როდის? რა იყო ამის მიზეზი? როგორ მოუვიდა ასეთი გაუფრთხილებლობა, რომ ასე ქურდულად, თვისდა უნებურად ეს-

ტუმრა ეს უსიამოვნო სტუმარი, რომელიც ასე შეუბრალებლად ევი-
დება, ასე მაგრად ხევეს ხელს, უკარგავს ძალას, ართმევს ^{ქვეყნის დღეს}
მიჰყავს საღაღაც, მიჰქროლებს საღაღაც განსაცდელის ^{ნაქროსაქროს}
აი, შემკრთალმა, შეშინებულმა ბაბომ, მოსაზრების ღონეს მოკლე-
ბულმა, სხვა ვერა მოიფიქრა-რა თავის გასაჭირში, რომ წერილი
მისწერა ძმად მიღებულს, დღეს მოშორებით მყოფ-გიგო საღაღაცს.
მისწერა წერილი და უნდოდა, რაც შეიძლება მალე, მოშველებო-
და. მოვა ის ჩემი პატიოსანი მეგობარი კაცი და იმას გამოვუტყდე-
ბი, გავუმხელ ჩემს უბედურებას, ვეტყვი აღსარებას და ვთხოვ შვე-
ლას, შემწეობას ამ უღმობელი, დამჩაგვრელი, ჩემზე გაბატონებუ-
ლი გრძნობის ასაშორებლად, მისი ბრტყალებიდან თავის დასახ-
წევად.

მიწერით მისწერა კი, მაგრამ ცოტა ხანს შემდეგ მეტად შეინანა
თავისი საქციელი, თავისთავს ამტყუნებდა აჩქარებისათვის. რა
ეთქვა? როგორ მოჰყოლოდა, რა სიტყვებით გამოეთქვა თავისი სამ-
წუხარო ამბავი? რა ენით ეამბნა თავისი სირცხვილი, თავისი სიგ-
ლახე? — ხომ დავკარგე იმწუთშივე მისი სიყვარული, მისი თა-
ნაგრძნობა, მისი ძმური გული? ხომ დავკარგე ამასთანავე ყველასა-
გან ის პატივისცემა, რა პატივისცემითაც ყოველი ნაცნობი მეგე-
ბებოდაო?

ყმაწვილ ბაბოს მართლაც განსაკუთრებული სახელი ჰქონდა დამ-
სახურებული იმ საზოგადოებაში, რომელშიაც ცხოვრობდა. ყოველად
შეუძლებელი იყო, რომ პირველი გაცნობისთანავე თქვენი გული არ
მიეზიდა, არ მოეხიბლა ამ თვალტანადს, ლამაზს, სიცოცხლით სავ-
სე, მკვირცხლ, მზიარული ხასიათის, ენამახვილ, ცქრიალა ყმაწვილ
ქალს; შეუძლებელი იყო აღტაცებაში არ მოეყვანეთ მის გულკეთი-
ლობასა და გულწრფელობას და ამ პირველ გაცნობისთანავე არ
ცდილიყავით მასთან უფრო დაახლოებას, მაგრამ რანაირ დაახლოე-
ბას? ამ ქალის წინაშე ყოველად შეუძლებელი იყო თქვენს გულში
გაეგლო იმ გრძნობას, იმ სურვილს, რომლის გაღვიძება სასიქაღუ-
ლოდ მიაჩნია მანდილოსანთა უმეტეს ნაწილს. ყმაწვილ ქალს ბუ-
ნებითვე თანდაყოლილი ჰქონდა ის თავმოყვარეობა, რომელიც გამ-
სჯელია ყოველისავე ფიქრისა, თავში გაღვივებული აზრისაც კი, არა
თუ გამოქვეყნებული საქციელისა; ეს ის თავმოყვარეობაა, რომე-
ლიც დედაბოძია პატიოსნებისა, სინდისიერებისა, სიკეთისა, საფუ-
ძველია თავისთავის იმედისა. ეს თავმოყვარეობა იყო, რომ ბაბოს
თავისუფლებას აძლევდა ყოველ მოქმედებაში, ყოველ მის საქცი-
ელში, ყოველგან და ყველასთან. ამ თვისების პატრონის წინაშე
თქვენც იმასავით შორს იყავით ყოველსავე ავ გრძნობაზე, ბინძურ

აზრზე, იმასავით თქვენც თავისუფალი იყავით ყოველ ამისთანა
ზრახვისაგან და თქვენი გული გრძნობდა, თუ რა ადვილად შექნულ
ძლებელი ყოფილა პლატონიური სიყვარული, სიყვარულს მხოლოდ
სათნოებისა, და აღტაცებული გული გეუბნებოდათ ამ სიყვარულის
სიტკბობასაც.

ის საზოგადოება, რომელიც თავს იყრიდა გარაყანიძის ოჯახში,
სწორედ ამნაირი პატივისცემით და სიყვარულით იყო გამსჭვალუ-
ლი ბაბოსადმი; ყოველი კაციც და ქალიც ამ ოჯახს ეტანებოდა,
რადგანაც ყველამ იცოდა, რომ იქ რაღაც სხვანაირი ურთიერთობა
იყო დამყარებული თავშეყრილი საზოგადოების წევრთა შორის,
რომ იქ განსხვავებული იყო ყოველივე სიტყვაც, მოქმედებაც, ხუმ-
რობაც და ოხუნჯობაც.

იმ საამურ ოჯახში, საცა ისე ხშირი იყო მხიარულება, დაუცხ-
რომელი ხითხითი, გაუთავებელი ოხუნჯობა, მახვილსიტყვათა სრო-
ლა, სადაც ყოველივე ისე სასიამოვნოდ იყო მოწყობილი, სრუ-
ლიად მოულოდნელად, გაუგებრად, ქურდულად, ნაპარევად, თით-
ქოს ჯიბრზე, ფეხი შედგა იმ გრძნობამ, რომელსაც სიყვარულს ეძა-
ხიან და რომლის ნამდვილი სახელი კი მხოლოდ ვნებაა.

ეჭვი არ იყო, რომ ბაბოს გული ვლადო ბრელიშვილისთვის
ფრთხილდებდა, მისთვის მოუსვენრობდა... ამის დანახვაზე კი არა,
მარტოოდენ სახელის გაგონებაზე უცნაური, ჯერ გამოუცდელი აღ-
შფოთება შეიპყრობდა ხოლმე ბაბოს. რა ხანია ეს ყმაწვილი კაცი
მის ოჯახში დადის, რა ხანია იცნობს? აქამდე ძმასავით უყურებდა,
კეთილ მეგობართა შორის სახავდა და ახლა კი... ახლა კი? ნუთუ
სიყვარული იყო ეს გრძნობა? რასაკვირველია, არა... იგი მხოლოდ
ვნებათა ღელვა იყო, სხვა არაფერი, და ეგ უკლავდა, უთუთქავდა
გულს საწყალ ბაბოს. ამიტომაც იყო, რომ ეს გრძნობა სამარცხვი-
ნოდაც მიიმჩნია... სიყვარული პატიოსანი გრძნობაა, გამბედავია,
უშიშარი, ამას კი თავისი გრძნობა ეთაკილება, გამბედაობას, თავი-
სუფლებას უკარავს, შიშით ავსებს მის არსებას; ეს გრძნობა ჩას-
ჩურჩულებს — ერიდე მაგ ყმაწვილ კაცსაო, აიძულებს, ქურდულად
იგემე ის სიამოვნება, რომლის გამოცდაც გინდაო, და თანვე რაღაც
საშიშარ ბოლოსაც უქადის, დიდ სიმწარეს ჰპირდება.

ქალი ახლა ერთ შიშშია, ერთ კრთომაში, რომ არავინ გაუგოს,
არავინ მიუხვდეს, არავინ ამოიკითხოს მის თვალეშში, რაც მის
გულში ჩოჩქოლია, და ამის გამო გამბედაობამიხდილი ველარ უს-
წორებს სხვებს თვალს, არიდებს სახეს, რომ სახეზე არ შემამჩნიოს
ვინმემ, რა უბედურებაშია ცა ვარ ჩავარდნილიო.

უიმისოდაც აღშფოთებულმა თავის მდგომარეობით, საწყალმა

ცდილობს ამთავითვე მოუღბოს გული თავის გამკიცხველს, მიიმ-
ხროს, მოანადიროს, რისთვისაც სხვანაირად ევლება თავს, ექუც-
ქუცება, უცინის, ეალერსება, — ისე ბაბოც, უცნაური შიშისგან
ყრობილი, უნებურად იცინოდა, კისკისობდა, გიგო კი ვერ ამჩნევ-
და იმის სიცილას ნაძალადეობას. პირიქით, გიგო ამ გარემოებამ
სრულიად დაამშვიდა, დააწყნარა, გაამხიარულა და მალე ისეთ სა-
სიამოვნო მუსაიფში გაება ბაბოსთან, რომ თითქმის სულ დაავიწყ-
და მწუხარება.

ამათ მუსაიფში დრომ ისე მალე გაიარა, რომ ვერც კი შენიშნეს,
სადილობა როგორ მოახლოებულყო. ერთი ამბით შემოვიდნენ
სახლში სამსახურიდან დაბრუნებული სარდიონ გარაყანიძე და მას-
თან რამდენიმე ყმაწვილი კაცაც. ყველანი დიდი სიხარულათ მიე-
გებნენ გიგოს და წამსვე გაიმართა ერთი ყაყანი, ოხუნჯობა და სი-
ცილ-ხარხარი.

რარიგად რცხვენოდა ყმაწვილ ქალს, გიგოს გვერდით რომ ვლადო
ბრელიშვილსაც ხედავდა! ამ ყმაწვილმა კაცმა არც კი იცოდა,
რომ ტანჯვის მიზეზად იყო შექმნილი და ამიტომ წინანდებურად თავისუფლად
გრძნობდა თავს, თამამად იქცეოდა და გაბედული იყო ყოველ სიტყვა-მოქმედებაში.

დღეს ბაბომაც სძლია თავის შემაწუხებელ გრძნობას და წინან-
დებური მხიარულებითა და უღარდებლობით შეუერთდა შეხალისე-
ბულ პატარა საზოგადოებას. დღეს მასთვის ამ საშიშრად შექმნილ-
მა არსებამაც დაჰკარგა თავისი საშიშროება, მის გულს შვება მის-
ცა, ისევ დაუბრუნა წინანდელი თავისუფლება და ამით გამხნევე-
ბული, გახარებული, ალტაცებული ბაბო იცინოდა, კისკისებდა და
თავის ენამახვალობით ალტაცებაში მოჰყავდა ყველანი; მის ოხუნ-
ჯობას დასასრული არ ჰქონდა. ახლა ისევ ის წინანდელი ბაბო იყო.
ყველასათვის საყვარელი და ყველას დაძმურად მოსიყვარულე.

უცებ თითქოს ვიღამაც იწყინა მისი ასეთი მხიარულებათ, ბაბო
შეკრთა და დაღონდა... გამხიარულებული ქალი უეცრად ჩაჩუმდა,
გაყუჩდა. შემკრთალი და გულშეხუთული ქურდულად იმზირებო-
და აქეთ-იქით. ყმაწვილმა ქალმა ყველას თვალი გადაავლო, აბა,
ხომ არა შემამჩნიეს-რაო... ყველანი მხიარულ ლაპარაკში იყვნენ
გართულნი და, ეტყობოდათ, არავის არ შეუმჩნევია, რომ იგი ნამე-
ტანს ეხუმრებოდა ბრელიშვილს, რომ კარგ გუნებაზე ყოფნით თავ-
დავიწყებამდე მისული სხვებზე მეტად იმის შესახებ ოხუნჯობდა.

სარდიონიც მეტად მხიარულად იყო და ერთხელაც არ გადუ-
ხედნია თავის ცოლისაკენ, მაგრამ ბაბო მაინც ისევ მწუხარებაში
ჩავარდა, მისი გული მაინც სევდით აივსო, მაინც თითქოს დამნა-

შვედ მიაჩნდა თავისი თავი, რაკი ასე ნებდებოდა ამ რაღაც უცნაურად მასზე გაბატონებულ გრძნობას. ქალი ამ წუთს მისი ახლა წასული და სხვა აღარაფერი ეყურებოდა, აღარაფერი სოვდა.

ყველამ შეამჩნია ამ ერთი წუთის წინათ მეტად მზიარულ გუნებაზე მყოფს ასეთი ცვლილება და გაკვირვებით ეკითხებოდნენ ამის მიზეზს.

— არაფერი... ღმერთმანი, არაფერია! — ჰფიცავდა ბაბო. — გარწმუნებთ, ისევ კარგ გუნებაზე ვარ... საწყენი რა უნდა შემხედო-მოლა?!

— კი, მაგრამ ასე ერთბაშად გაყუჩება?

— ბატონო, თავი დაანებეთ! — ჩაერია სარდიონი. — განა არ იცით მაგისი ამბავი, რა უსაქციელოა?! რაღას ეკითხებით, თუ ღმერთი გწამთ!

ბაბომ არაფერი თქვა ქმრის სიტყვებზე, ოღონდ ერთი კი გადახედა საყვედურით. სამაგიეროდ, სხვებმა საოხუნჯო საგნად აიღეს სარდიონის ნათქვამი და დაუსრულებელი ხუმრობისათვის მასალა გაიჩინეს. ამის გამო სადილი ისევ ერთი სიცილითა და მზიარულე-ბით გათავდა. თვით ბაბომაც გადაიფიქრა ისევ თავისი მწუხარება და, ხალისიანი, შეუერთდა საზოგადო მზარულეობას.

სტუმრებმა წასვლა-წამოსვლა დაიწყეს.

— გავიაროთ! — გაკვრით უთხრა ბაბომ გიგოს.

— ბატონი ბძანდები! — მიუგო გიგომ.

— უთხარი ვლადოსაც... თუ სცალიან! — დაატანა ბაბომ და ჯერ კიდევ სიტყვა არ ჰქონდა დათავებული, რომ ისევ გადათქმა მოინდომა, უკან წაღება უნდოდა ნათქვამისა და ამისთვის უცბად ხელი გაიწვდინა, უნდოდა გიგო შეეჩერებინა; მაგრამ გიგო კიდევ მივიდა ვლადოსთან, კიდევ გადასცა ბაბოს სურვილი და უკან დაბრუნებულმა ვლადოსთან ერთად მისი თანხმობა მოახსენა.

— დიდი სიამოვნებით... თუკი ინებებთ! — თავაზიანად ეუბნებოდა ყმაწვილი კაცი. — დიდი სიამოვნებით!

მაგრამ ბაბოსათვის ახლა ეს თანხმობა სრულიად აღარ იყო სასიამოვნო. ახლა ქალი თავის თავს უჯავრდებოდა, უწყრებოდა ამ საქციელისათვის, თუმცა ეს სრულიად მისდა უნებურად მოხდა თითქმის... რა სისულელე იყო ჩემის მხრივ ამ კაცს აქ დატოვება და სასეირნოდ მოწვევა... რა წინდაუხედველობაა?! იმის მაგიერად, რომ ვერიდებოდე, უფრო ვუახლოვდები, უფრო თამამად ვეკიდები. განა ეგ იყო ჩემთვის საჭირო ამხანაღ?! არა, ეგ ჩემდა უნებურად მოხდა... ვიღამაც ძალად მათქმევინა მისი სახელი... ვი-

ლამაც შემაცდანა, ვილამაც მიბრძანა მაგ სიტყვების თქმა, რობდა გულში ბაბო და, რაკი მიხვდა, რომ ეგ სათქმელი რაკი იგრძნო ესა, ნაძალადევა ღიმილით ცდილობდა სასეირნოდ წასვლაც, სახლიდან ფეხის გადადგმაც, მაგრამ გულის სიღრმეში თითქოს მაინც ნანობდა ამ უარზე დადგომას და, ყოყმანში მყოფი, სავარძელში ჩაჯდა და ქანაობა დაიწყო, თითქოს ამით უნდოდა დაევიწყა თავისი გულის უცნაური მდგომარეობა.

— თუ მივდივართ, რაღას ზიხარ, შე ქალო? — უთხრა გიგომ, როცა ყველანი წავიდნენ და ოთახში სარდიონი და ბრელიშვილიღა დარჩნენ.

— უკაცრავად ვარ, გიგო... — დაიწყო ღიმილით ბაბომ.

— გადათქვი თუ?..

— რაღაც არ შემძლია...

— მით უფრო მოსახდენი იქნება ეგ გავლა თქვენთვის... და მერე კიდევ, სარდიონი ნასადილევის ხვრინს რომ ამოუშვებს, უარესად ავად გახდებით... თქვენ ნუ მომიკვდებით, არიდება გჭირიათ! — თქვა ბრელიშვილმა.

ამაზე ყველას გულიანად გაეცანა.

— ბიჭო, ასე უნდა იმასხრო შენი წუთისოფელი, შე უბედურო?.. — უთხრა ვლადოს სიცილით სარდიონმა.

— აბა, შენ რომ „სტოლონაჩაონიკობამ“ წარბები შეგიკრა, ყველა მაგას ხომ ვერ ვედირსებით... „სერიოზნობა“ თქვენი საქმეა და ჩვენ, წვრილფეხობამ, თუ სულ არ ვიცინეთ, ამას სიჭკვიანეში ჩამოგვართმევენ და ვინლა გვადირსებს წარმატებას... შენს სტოლს გაფიცებ, თქვი, ასე არაა?!

ბაბო და გიგო იცინოდნენ ბრელიშვილის სიტყვებზე; იცინოდა სარდიონიც, რომელმაც სიტყვა გააწყვეტინა და ცოლსა და გიგოს მიმართა:

— თუ მიხვალთ, წადით და ის იქნება, რაღას უყურებთ!.. ამას თუ შეაჩერდით... ხომ ხედავთ, მოხსნა ბოხჩას თავი — ხვალამდის ილაქლაქებს ასე!..

— ადექი, ადექი... წავიდეთ! — უთხრა გიგომ ბაბოს. — ნუ გეზარება!..

— ჩვენი ნებით წავიდეთ, ბატონო, ისევ სჯობია! — და ცალი თვალით სარდიონისკენ ანიშნა ბრელიშვილმა.

ბაბომ ამაზე ერთი გაღიხარხარა, წამოდგა და თავის ოთახისკენ გასწია.

რამდენამე ხნის შემდეგ სამივე ბალისკენ მიდოდნენ. ბრელიშვილმა თავის ცოცხალი ენით მეტად გაამხიარულა ბაბოც და გი-

გოც. მცენარეებით მდიდარი ბაღი მეტად სასიამოვნო ხამყოფი იყო, და ეს უფრო ხალისსა ჰმატებდა მოსეირნეთ; გიგო სიცილით ეკითხებოდა განგებ ბაბოს უცხო მცენარეების სახელებზე და განაც ბაბო ხშირად სცდებოდა, ერთ მცენარეს მეორეს უწოდებდა, ბრელიშვილმა უთხრა გიგოს:

— შე დალოცვილო, მაგდენი რომ ესწავლა, ბარბალოს სოფლის „ზავედენიას“ მეტს ვერ გაათავებდა?

— ქ—ისის „ზავედენიაში“ ხომ იყო? — სიცილით თქვა გიგომ.

— იყო! იყო, მარა კი არ დააცალეს... მასწავლებლებს, და ნამეტურ „კლასნი დამებს“, შეეშინდათ, გულმოდგინებაში თავს გაიტეხსო, ცოდვა მოგვედებო და პირველი კლასიდანვე დაითხოვეს... იმ ოხრებმა, ასე შეუშალეს ხელი, და იქიდანაა, რომ ახლა ყველაფერი ეშლება... ვერც მაგ ყვავილების სახელებს იტყვის სწორად — არც შეუძლია, რომ არ შეეშალოს...

ბაბო ამაზე თავშეუკავებლად იცინოდა; იცინოდა გიგოც. ბაბო ისევ წინანდელი გიჟი, ხითხითა, სიცოცხლით სავსე, საყვარელი ბაბო შეიქნა. მისი გული, ყოველ ცუდ გრძობას დაშორებული, ძმური სიყვარულით იყო აღვსილი ამ ერთი საათის წინათ მისთვის საშიშარი, მოსარიდებელი კაცისადმი.

— მოდი, ნავში ჩავჯდე! — წამოიძახა ბაბომ და ტბისაკენ გაიქცა, რომლის ნაპირზე რამდენიმე ნავი იყო დაბმული.

— ბაბო, დაიცადე, ქალო! ნუ მირბიხარ!.. — უძახოდა გიგო, რომელიც გამოეკიდა ქალს. — ამისთანა გადარეული ადამიანი, ნეტავ, თუ იყვეს კიდევ სადმე!..

ყმაწვილმა კაცებმა ახსნეს ნავი, რომელშიაც უკვე ჩამხტარიყო ბაბო და ნიჩაბი ეკავა ხელში.

— მე ნიჩაბზე ვჯდები, გიგო... შენც ნიჩაბი აიღე!..

ნავი წყალში შეაცურეს. ვლადო საჭესთან დაჯდა.

— აბა, გიგო! — წამოიძახა მხიარულად ბაბომ და თვალებზე ჩამოიფხატა თავისი ფართო ქუდი, რომ მზის სხივებისათვის აერიდებინა თვალები და რაც ღონე ჰქონდა, მოუსვა წყალს ნიჩაბი.

— ბრავო, ბრავო! — მიაძახა ვლადომ. — ბრავო, მე და ჩემმა ღმერთმა!.. გიგო, მარჯვედ იყავი, არ გაჯობოს, კაცო!

— ხა, ხა, ხა! — გადიცისკისა ბაბომ. — ხა, ხა, ხა! ვაჯობებ... მაინც ვაჯობებ!

ნავი წავიდა შურდულივით, მსუბუქად მისრიალებდა წყალში.

— ვაი, ვაი! — იკივლა უეცრად ბაბომ და ეს კივილი მისივე ხმა-მალაღმა სიცილმა შესცვალა.

— ხა, ხა, ხა! ეგ იყო, რომ უნდა გეჯობნა?! ხა, ხა, ხა! — ვადი-

ხარხარა გიგომ და მასთან ბრელიშვილმაც, როცა დაინახეს, რა ვა-
წვალებით ექადებოდა დაღლილი ბაბო ხელიდან გავარდნილ წყლს
ჩაბს, რომელიც ნაეს ამოჰკვროდა სიგრძეზე და რომლის წყლს
ამოღებასაც ცდილობდა.

— გაუმარჯოს მჯობნს, მჯობნს გაუმარჯოს! — დასცინოდნენ ყმა-
წვილები ბაბოს, რომელსაც თვითონაც ეცინებოდა ამ თავის და-
მარცხებაზე.

გიგომ ამოიღო წყლიდან ნიჩაბი.

— აბა, ახლა ჯიბრზე ნულარ იქნება საქმე, ისე ვიმუშაოთ! —
ღიმილით უთხრა მან ბაბოს და ნიჩაბი მისცა.

ნავი ისევ ვაცურდა, ისევ გაქანებული მისრიალებდა წყალში,
როცა ორივე ნიჩაბს დაავლო გიგომ თავისი ღონიერი ხელები.

სალამო ჟამი იყო, როცა სამივენი, ამ სეირნობით მეტად კმა-
ყოფაღნი, ნასიამოვნებნი სახლში დაბრუნდნენ. მათმა ხალისანო-
ბამ შინ დარჩენილი სარდიონიც აიყოლია და მეტად კარგ გუნე-
ბაზე მყოფნი, საამურად მუხსაიფობდნენ. ბაბო სწორედ ბედნიერი
იყო ამ სალამოს: ისევ თავისუფალი, უდარდელი ბაბო იყო. ერთხე-
ლაც არ უჩენია თავი მის მაწუხებელ, მჩაგრავ, დამაღონებელ
გრძნობას. ქალს დაუბრუნდა თითქოს ისევ მისი წინანდელი გამბე-
დაობა. ყმაწვილს, ბრელიშვილს, ისევ თამამად შეჰყურებდა, ისევ
გაბედვით უმზერდა, ელაპარაკებოდა, თითქოს მისდამი არასოდეს
არავითარი სხვა აზრი, სხვა გრძნობა არ ჰქონია გულში, გარდა ამ-
ხანავობისა და ძმობისა. ამის მიზეზად, ამ ბედნიერების მომნიჭებ-
ლად იგი სახავდა თავის ძვირფას გიგოს, იმ ძვირფას კაცს, რომლის
იმედმა არ უმტყუნა, რომლის მხოლოდ ახლო ყოფნამ ასე საკეთი-
ლოდ შესცვალა მისი გუნება, რომლის შეხედვამ დაუბრუნა ყოვე-
ლივე ღირსებანი, გაამხნევა, გააღონიერა და სამარცხვინო მდგომარე-
ობას დააშორა. ასე ეგონა, რომ ეს არის ახლა გადვურჩი ყოველ
განსაცდელსაო, ამშორდა ყოველივე უბედურება და დამცირებაო.
და ასე იმედინადა რომ შეიქნა, ეს რწმენა რომ დაეზადა, ამიტო-
მაც ეს კაცი, უამისოდაც მისთვის საყვარელი, ღრმად პატივსაცე-
მად მიჩნეული, ძმად დასახული, დღეს კიდევ უფრო შეუყვარდა,
უფრო ძვირფასი, უფრო კეთილი, პატიოსანი, ძმაზე კიდევ უფრო
ძმა გაუხდა. აღტაცებული ყმაწვილი ქალი უსაზღვროდ ბედნიერი
იყო, მადლიერი. ოჰ, რა ბედნიერად მიაჩნდა ამჟამად თავისი თავი!
ოჰ, რა კარგი იყო სიცოცხლე მის თვალში!.. რა ნეტარებას გრძნობ-
და ყოველი მწუხარებისაგან განთავისუფლებული გული! ასე აღ-
ტაცებული ფიქრობდა გულში გიგოს შესახებ: „ძვირფასო, ძვირ-

ფასო ძმანო!.. შენით ვარ ისევ ბედნიერი!.. შენით ვარ ისევ მდიანი!..“

ამ გატაცებაში რომ იყო, ამ ნეტარებით გარეტიანებულ რუხეზულ დროს მსვლელობას რომ ვერ ამჩნევდა, უშინველი ქოს შორიდან მოესმა ვილატას ნათქვამი:

— აწი კი დროა, თქვენც მოგასვენოთ!.. მშვიდობით ბრძანდებოდეთ!

ბაბო ამ სიტყვებმა თითქოს გამოაფხიზლა... მან ახლად გამოღვიძებულის მსგავსად მიიხედ-მოიხედა, თითქოს რაღაცის გაგებას ცდილობსო და, როცა დაინახა, რომ ბრელიშვილი ზეზე წამოდგარა, ქუდი ხელში უჭირავს და წასვლას აპირებს, ბაბოს გულში რაღაც ჩასწყდა, რაღაც მძიმე ლოდი დააწვა ზედ, მოკუმშა ეგ გული და თითქოს იმის მოწყვეტას ცდილობდა.

„მიდის?!“ გაურბინა ქალს თავში. ანგარიშმიუცემლად გაუწოდა ხელი და გაშტერებული თვალი გააყოლა მიმავალ ყმაწვილს, რომელიც რამდენიმე წამის შემდეგ ოთახიდანაც გავიდა... გაჰქრა და თითქოს... თითქოს სამუდამოდ განშორდა...

— ბაბო, გეტყობა ძალიან დაგღალა სეირნობამ და გირჩევ, მოისვენო... აწი დროც არის! — ბუნდოვნად ესმის ქალს ქმრის სიტყვები.

— დაიღლებოდა, აბა რა მოუვიდოდა! რაც მაგან ნავში ამბავი დააწია! — დაატანა გიგომაც.

— დაწევი, დაწევი, თუ ღმერთი გწამს! — არ ეშვებოდა სარდიონი. — ხვალ კარგად იქნები!

მართლაც მოღალული, მოქანცული, დასუსტებული ბაბო, შეწუხებული წავიდა თავის საწოლ ოთახში, მაგრამ არა მოსასვენებლად, დასამშვიდებლად... მისი ალტაცება ამო იყო?! აბა, მისი იმედი, ახლა კი გავთავისუფლდით, ფუჭი გამოდგა? მისი გულის ბატონი, შეუბრალებელი ბატონი ისევ ბატონობს, ისევ მბრძანებლობს?! ღმერთო, მამ ხსნა არ არის, საშველი არსაიდან მომეცემა! გიგოც ტყუილი იმედი ყოფილა! აბა რიღასთვის ჩამოვიყვანე, რად მინდოდა ეგ კაცო? იმიტომ რომ დამენახვებინა ჩემი უსაქციელობა, ჩემი შერცხვენა და უნამუსობა? განა სხვები არა კმარან ამისათვის, რომ მოწმედ ესეც მოვიწვიო?! — ასე ფიქრობდა უიმედობით შეპყრობილი ბაბო და ამ უსაშუალოებაში, ამ უიმედობაში ეს კაცი, მისი ახლო ყოფნა, დახმარების მაგივრად, უფრო აწუხებდა, სტანჯავდა. ამ გაწამაწიაში მყოფის სურვილი ახლა ის იყო, რომ ეს კაცი განშორებოდა, ამ კაცის თვალი ღერიდებინა, იმას არ ეყურებინა მისთვის. ბედნიერება მისთვის ის იქნებოდა, რომ ხვალვე წასულიყო იგი და მის თვალთა მზერა აეცილებინა... ეგონა კი, რომ

ისევ მოვიბოვე ჩემი გული, მოვიბოვე კმაყოფილება, სიმშვიდე გულსა და თავისუფლება — და რა მალე კი გაუქრა ყოველივე საწყალს!

სიზღირობა

ამ ბრძოლით მოღლილი, დღევანდგან მისუსტებული, მიიღუშა, რაღაც ბურუსში გაეხვია, ჩაჩუმდა, ბურანში წავიდა, მაგრამ ამ ტანჯვით ძილმორეულს ძილშიაც გულს მოუსვენრად უტემა, ძალზე ძვერდა და, საშინელ სიზმრებში ჩავარდნილს, ძილშიაც სრული დამშვიდება არ ეღირსა.

მეორე დღეს ბაბო რომ ადგა, სარდიონი უკვე სამსახურში იყო წასული. ბაბოს მოაგონდა წუხანდელი ამბავი და ერთ წყვეტებაში ჩავარდა: ვაი თუ გიგომ შენიშნა ყოველივე, ვაი თუ მიმიხვდა ჩემს ამბავსაო? ამ დარდით შეპყრობილი ქალი ვერ ბედავდა ოთახიდან გასვლას, რცხვენოდა და ეშინოდა კიდევ გიგოს შეხვედრისა. როგორც იყო, გააღო ბოლოს საწოლი ოთახის კარი, გამოვიდა სასადილო ოთახში, იქიდან ზალაში გავიდა და მხოლოდ იქ დაინახა გიგო, რომელიც ტახტზე იჯდა, კედელს მისწოლოდა და რაღაც წიგნს კითხულობდა.

— დიდხანს გეძინა, ბაბო! — მხიარულად შეეგება იგი ფეხზე წამოდგომით. — ჩანს, მართლა ძალიან დაღლილი იყავი! ახლა ხომ კარგადა ხარ?

— კარგადა ვარ! — მიუგო ბაბომ.

ამ კაცის ხალისიანად შეგებებამ, მისი სახის გამომეტყველებამ ქალს გამბედაობა დაუბრუნა, გული დაუმშვიდა და სიტყვის თქმის ღონე მისცა, მაგრამ მაინც რცხვენოდა, მაინც უხერხულად გრძობდა თავს, მაინც დამნაშავესავით იყო და ისევ შეჰყურებდა, თითქოს გუნებაში ამბობდა: „რომ იცოდე, რაც ჩემს გულში ამბავია, ვაი რომ ეგრე ამხანაგურად, ეგრე ძმურად აღარ მომეპყრობი!..“

— ბაბო, წაკითხული გაქვს შენ ეს რომანი? — შეეკითხა გიგო ამ დროს და ანაშნა წიგნი, რომელსაც ხელში ეკავა.

— რა არი ეგა?

— ბურჟეს რომანია „სიცრუენი“, — „Les mensonges!“

— არა, ჯერ არ წამიკითხავს.

— აბა, მოდი, მე წაგიკითხავ, იმ პირობით, თუ არ დაგეძინება... ვერ წარმოიდგენ, რა მშვენიერებაა!

ბაბო დაეთანხმა, იფიქრა, რომ ის წიგნის კითხვაში იქნება, მე უფრო თავისუფლად ვიქნები, თვალეშა მზერას აღარ დამიწყებსო.

გიგოს მოხდენილმა კითხვამ და თვით წიგნის შინაარსმა ინტერესი გაუღვიძა ბაბოს და ქალი სმენად გადაიქცა.

— შენ კი ხელაც არ მოგიკიდნია ამისთანა თხზულებებისათვის, თუმცა ვილაცას შემოუტანია აგერ და სტოლზე დაუდგია!.. — ლიმილით უთხრა გიგომ, როცა შენიშნა თავის მსმენელს განსტონებულ კითხვას. ამ დილას არავინ მოსულა სტუმართაგანი და ამიტომაც კითხვისათვის ხელი არავის შეუშლია.

გიგო გატაცებით კითხულობდა და ტახტზე უმოძრაოდ კედელს მიწოლილა ბაბო, ეტყობოდა, ერთანად შეპყრობილი იყო გაგონილით, ეტყობოდა, რომ ძლიერ მოქმედებდა მის გრძნობა-გონებაზე ყოველივე, რაც ესმოდა. გიგო სიამოვნებით გადაჰხედავდა ხოლმე ბაბოს და, თვითონაც თხზულებით გატაცებული, უფრო გატაცებით კითხულობდა, რაკი ხედავდა, რომ ბაბოც დიდი ყურადღებით უსმენდა. აღელვებული, წყრომათ აღსავსე, უცნაურის, რაც უბედურების მომასწავებელის ხმით შეუდგა გიგო იმ ადგილის კითხვას, სადაც ყმაწვილი რენე უკვე დარწმუნდა, რომ სუხანა გარყვნილიაო, და მიდის მასთან განრისხებული, გაცეცხლებული. მცირე ლაპარაკის შემდეგ, თავდავიწყებული წააელებს ამ მისი სიყვარულის უღირს ქალს თმაში ხელს და შეუბრალებლად ცხვირპირს დაახლევიანებს ბებერი საყვარლის სურათზე.

გატაცებით კითხულობდა გიგო და იმას კი ვერ ხედავდა, რომ მის წინ მჯდარი ბაბო თვალეზგაფართოვებული, შეშინებულივით, შემკრთალივით მისჩერებოდა აღელვებული, აწრიალებულა, მოუსვენრობით შეპყრობილი. გიგო ვერ ამჩნევდა ამას და, თითქოს ჯიბრზე, უმატებდა კითხვის განგრძობით ტანჯვას.

რას კითხულობდა გიგო ამის შემდეგ, რითი დათავდა ის ამბავი, საწყალ ბაბოს არც კი გაუგონია, ისეთ მდგომარეობაში ჩააგდო წაკითხულმა. შიშით დამფრთხალი ქალი მხოლოდ თავას გულში ამბობდა გიგოს შემხედვარე:

„რენე!.. აი, რენე!“

და როცა გიგომ წიგნი მაგიდაზე დასდგა, კითხვა რომ გაათავა და მიმართა ქალს კმაყოფილებით: — ხომ კარგა რომანია? — ბაბომ გონებადაუტანებლივ მიუგო აღელვებისაგან მისუსტებული ხმით:

— კარგი!.. კარგი!

— აი, ქალბატონებო, თქვენი ამბავი! — ლიმილით დაატანა გიგომ, რაზედაც ბაბომ მხოლოდ ძალდატანებით გაიცინა.

— ჰმ, თქვენი ამბავი... თქვენი ამბავი! — თავისთავად გაიმეორა გუნებაში ბაბომ.

ეს კაცი ახლა სწორედ საშიშარი შეიქნა მისთვის, დიახ, საშიშარი.

„რენე... რენე!“ უნებლიეთ ავონდებოდა ბაბოს, როცა მგებდებოდა გიგოს, როცა მოესმოდა მისი ხმა.

ამისთანა კაცს ეტყოდა ახლა ბაბო თავის გასაჭირს? ამის გულში მოუტყდებოდა ბაბო, რომ ასეთსა და ასეთს უბედურებებში უნდა რასაკვირველია, არა. პირიქით, დამალვას ცდილობდა, მისგან შორს ყოფნას, მას თვალთახედვისაგან დაშორებას. საშიშარი და სარიდალი შეიქნა მისთვის ახლა ყოველი ნაცნობი, ყოველი ამხანაგი, ყოველი მისი წინანდელი პატივისმცემელი, რომელთაც სრული უფლება მიეცემათ, თუკი გაიგებენ მის ამბავს, ისე მოეპყრან, როგორც ის შეუბრალებელი რენე სუზანას მოეპყრო მისი უპატიოსნობის გაგებისთანავე. განმარტობაში მყოფს ამასობაში მისი მაწუხებელი გრძნობა დღე-დღეზე უფრო უძლიერდებოდა, უფრო ეზრდებოდა ეს გრძნობა. თანდათან უფრო იმორჩილებდა ქალს და, მისდა სამწუხაროდ, ტანჯვასთან ერთად რაღაც უცნაურ სიამოვნებასაც აგრძნობინებდა.

თუმცა ყმაწვილი ქალი მედგრად ებრძოდა თავის გრძნობას, მისი გონება უარს ამბობდა მისგან მონიჭებულ სიამოვნებაზე, მაგრამ ყოველივე ამას შეიქნა. ყოველი წინააღმდეგობა ფუჭი იყო: მისი გული მაინც ბრელიშვილისათვის სცემდა, მისი გრძნობა მაინც მისკენ მიფრინავდა, ქალის არსება მთლად მისთვის შფოთავდა და ღელავდა, მაინც მისით უხალისდებოდა ეგ გატანჯული სიცოცხლე. იმის მზერით, შეხედვით, ახლოს ყოფნით ეძლეოდა მის ცხოვრებას ფასი, მისით გრძნობდა ბედნიერებას, იგი ანიჭებდა ნეტარებას. და რაც უფრო ნათლად ხედავდა ამას, ამჩნევდა თავის თავს, მით უფრო სასოწარკვეთილებას ეძლეოდა: რცხვენოდა, უპატიოსნოდ მიაჩნდა ამაირი თავისი მდგომარეობა, ამაირი გულისთქმა. უფრო ისა ჰკლავდა, ისა წევავდა და დაგავდა, რომ ყოველ ღონეს ხმარობდა თავის დამლუპველისათვის არ შეეხედნა, გარნა მისი თვალეები მაინც მისკენ იმზირებოდნენ, მაინც მასზე უშტერდებოდნენ, იმას ვერა შორდებოდნენ და ამას ადვილად შეეძლო გამოეაშკარავებინა მისი გულის ამბავი. ამ შიშით იგი იძულებული შეიქნა მალევით, ქურდულად დაეკმაყოფილებინა თავისი გულის წადილი, ნამალევად დაეტკბო გრძნობა, დაემშვიდებინა გული, მოეკლა სურვილი თავის მომზიბვლელის ცქერით. მაგრამ საშინელება ის იყო, რომ ზომიერება ეკარგებოდა, მოსაზრებულ გაფრთხილებას ვერ ახორციელებდა. და ამაირად დამონებულს რომ ხედავდა თავის თავს, ასეთ უღონობას რომ ატყობდა, რომ ხედავდა ცხადად, ჩემ ნებაზე ვეღარ ვიქცევი, ჩემს თავს ვეღარ ვიკავებ, ჩემი არსება ვეღარ დამიმორჩილებიაო, უფრო სუსტდებოდა სულით, უფრო

უიმედობას ეძლეოდა და თან უფრო ყურმოჭრილი მონა ხდებოდა თავისი გულისთქმისა. ყოველივე ეს ვაება მეტად ასუსტებდა მაგრამ ძლეულს, მოღალულს, მოქანცულს წინააღმდეგობით დასწრებით ლით რაღა ექნა, რა გზას დასდგომოდა?!

ბაბო ნამდვილ ავადმყოფს დაემსგავსა. მოწყვეტილი, მჩვრად გადაქცეული იწვა ხოლმე მთელი დღეობით ჩაცმული თავის ოთახში და მარტობას არჩევდა. დიდი გამოცდილება და დაკვირვება არ იყო საჭირო, რომ კაცს შეემჩნია მისი უცნაურად გამოცვლა. გარაყანიძის ოჯახში უჩვევი სიჩუმე და სიწყნარე ჩამოვარდა.

წასასვლელად გამზადებულმა გიგომ ამის გამო გადასდო წასვლა.

— სარდიონ, ბაბო არ ამხელს, თორემ ძლიერ ავად უნდა იყვეს... საჭიროა დროზე ზომა მიიღო! — უთხრა გიგომ სარდიონს.

— განა მე კი ვერა ვხედავ, ჩემო ძმაო! — მიუგო მწუხარებით სარდიონმა. — განა ვერ ვხედავ, მაგრამ რა ვქნა, რა ვუყო? ვებგეწები, ვემუღარებ, მითხარი, რა გტკივა, ექიმს მოვიყვან, გნახავს, რამე საშუალებას აღმოგიჩენს-მეთქი — რომ არაფერს შვრება, რომ არაფერს ნდომულობს?! ველარ ვცნობილობ, ისე გაჯიუტებულია, გაუზნეურებული! რა ვქნა, ღმერთმანი; აღარ ვიცი!.. — და შეწუხებულმა კაცმა ღრმად ამოიოხრა და ჩაჩუმდა.

— უსათუოდ უნდა ანახვო ექიმს, უსათუოდ, სარდიონ! — მტკიცედ მიმართა ცოტა ხნის სიჩუმის შემდეგ გიგომ. — უსათუოდ! მაგას რას ეკითხები, თუ ღმერთი გწამს!

— მაინც მაგრე უნდა ექნა, მეტი გზა არ არის! — წარმოსთქვა სარდიონმაც.

მოწვეულმა ექიმმა ნერვების მოშლას მიაწერა ბაბოს ისეთი მდგომარეობა და ურჩია ქალაქიდან სადმე სოფლად, კარგ წმინდა პაერზე წასვლა რამდენიმე ხნით.

როცა სარდიონმა უთხრა წასასვლელად შემზადებულიყო, ბაბო უარზე დადგა. არწმუნებდა ქმარსაც და გიგოსაც, კარვად ვარო, სრულიად ავად არა ვარო, არსად წასვლა არ მესაჭიროება, ეგ მხოლოდ ექიმის სიჩერჩეტაო.

მთელ საზოგადოებას სალაპარაკოდ გაუხდა ბაბოს ავადმყოფობის ამბავი. ყველა — კაცი და ქალი — მის ამბავს კითხულობდა თანაგრძნობითა და ყოველდღე მრავალი მნახველი მოსდიოდა. ამათი დაღონებული სახის გამომეტყველება, მათი შეწუხება, გადამეტებული თანაგრძნობა და ნუგეში მხოლოდ უფრო აჯავრებდა უამისოდაც შეწუხებულ ბაბოს, რომელიც ათასწილად უფრო მაღლობელი იქნებოდა, რომ მისი მარტოდ, მყუდროდ ყოფნა არ დაერღვიათ, მიეცათ თავისუფლება თავის გულთან ემუსაიფნა, ელაპა-

რაცნა, მისი ცემა-ტოკვისათვის ყური ეგდო. მისი სიამოვნება ახლა
ეს მარტოდ ყოფნა იყო დილიდან საღამომდის, რომ ტანტზე წამო-
წვებოდა რბილ მუთაქებში, ან გაყუჩებული, თავბურძღუნტორი ჩინმ
ქანობდა სავარძელში ხმაამოუღებლად და ამასობაში მისი მისეს
ტებული გონება რაღაც ბურუსით იყო გარემოცული და ამ ბუ-
რუსში მკრთალად, ბუნდოვნად ეხატებოდა იმისი სახე, ვისიც მო-
შორება თან სწადდა და თან ეძნელებოდა კიდევ.

სხვებთან ისიც მოდიოდა მის სანახავად, მის კარგად ყოფნის
ამბის გასაგებად და თანაგრძნობით ეკითხებოდა, გულუბრყვილოდ,
რაკი არა იცოდა რა, თუ როგორ იყო მისგან გატანჯული ადამიანი.
გულაძგერებულს, მთრთოლავს, აკანკალებულ ქალს სული ეხუთე-
ბოდა, ენა უშრებოდა, სისხლი თავში უვარდებოდა, საფეთქლებშიც
სცემდა კვერავით და გაბრუებულს პირის ვალებისა ეშინოდა, ეში-
ნოდა, რომ მისდა უნებურად ენას არ წარმოეთქვა, წამოეთარტარა,
რაც ამბავი იყო მის თავს, არ გაეცა პასუხის მაგივრად სხვა, მისი
სიკვდილი, მისი შეჩვენება არ გამოეთქვა. ამ გაწამაწიაში, რა მიუ-
გო, რა უთხრა, რა უპასუხა, ან თუ მისცა რამ პასუხი, აღარაფერი
იცოდა, აღარაფერი ახსოვდა. მისი სურვილა მხოლოდ ეს იყო, რომ
განშორებოდა ეს მისი მტანჯავი, მისი მაწამებელი, განშორებოდა
და მით შვება მიეცა...

ყმაწვილი, თითქოს მიუხვდა სურვილს, წამოდგა, რაღაც უთხრა,
თავი დაუკრა და ოთახიდან გავიდა. ორი ნაბიჯი ძლივს გადადგა
ბაბომ მისდა გასაცილებლად, რომ, ყმაწვილი კაცის გასვლისთანა-
ვე, ერთბაშად მიტრიალდა და ტყვიანაკრავივით მძიმედ დეარდა
ტანტზე, ჩაემხო მუთაქებში და ბალაშებში; გულამომჯდარი მტი-
რალი ქალი თავს ურტყამდა მუთაქებსა და ტანტს გამწარებით.

შინდაბრუნებულ სარდიონსა და გიგოს ბაბო საწოლში მწოლა-
რე დაუხვდათ.

— სარდიონ, გირჩევ, ნუ აგვიანებ ექიმის რჩევის შესრულებას!
უსათუოდ წადით სადმე, სადაც ის კაცი გირჩევთ... ერთი-ორი თვის
გულისთვის სამილდემჩიოდ თავს ნუ იმეტებ... ვერ ხედავ, ქალა
აღარაა სრულიად! — გაცხარებით და მწუხარებით ამბობდა გიგო.

— რასაკვირველია, უნდა ავასრულო ექიმის რჩევა. რასაკვირვე-
ლია! — დაბნევით უპასუხებდა სარდიონი. — მეტი არაფერი მეშვე-
ლება... აგერ ვითხოვ „ოტპუსკს“, ჩემს საქმეებს გადავცემ და წა-
ვალ... აბა რა ვქნა!

გარაყანიძის ოჯახის ყოველა ნაცნობა მეტად შეწუხებული აყო
ბაბოს ასე უცნაური ყოფით. ყველგან და ყველას აკვირებდა მისი
მდგომარეობა, მისი ასე მოულოდნელად ავად გახდომა. ყველანი

მიზეზს კითხულობდნენ, მიზეზს ეძებდნენ — თუ რისგან იყო, რამ ჩააგდო ასეთს ყოფაშიო.

— მაინც რას მიაწერა, რა დაასახელა ნერვების ამოღების შემდეგ მზად ბესტავაძემ? — ეკითხებოდნენ გიგოს ბულვარში, როცა გაიყვანა იქიდან ნაცნობებმა გაიგეს, რომ სარდიონი იმ დღეებში ცოლიანად მიდიოდა Ne-დან.

— საიდან გაიგოს, რითი მიხვდეს მაგას? — უპასუხებდა გიგო. — განა შეიძლება, რომ დანამდვილებით თქვას, ეს ან ეს გარემოებაა მიზეზიო?!

— მე უკეთესი ეჭიმი ვყოფილვარ, თუ კაცი ვარ, იმ ბესტავაძეზე... ქალი ბრელიშვილისათვის კვდება და ესენი, ნერვების ამოღება... სისულელე ამაზე მეტი იქნება?!

გიგომ მიიხედა იქით, საიდანაც ეს სიტყვები მოესმა. ამისი შთქმელი მაღალი ტანისა, მოკლედ შეკრებილ-წვერებიანი, სათვალეებით მოგრძო ცხვირზე, შუახნის კაცი იყო, მოშორებით იდგა რამდენიმე კაცს შორის და ამ სიტყვების თქმასთან ერთად იღრიჭებოდა და გესლიანად იცინოდა. ეგ იყო ცნობილი თავისი დაურიღებელი სიტყვა-პასუხით გრიგოლ გამცემლიძე.

— ღმერთმანა მართალს ვამბობ! — ხითხათით დაათავა მან თავისი სიტყვა!

გიგო თოფის წამალივით აენთო. მზად იყო ჯოხი დაეფშვნა ამ საზიზღარი კაცის ზურგზე. მაგრამ თავსა სძლია და მეტად აღელვებულმა ხმამაღლა წამოიძახა:

— რა საკვირველი თვისება დაჰყვება ზოგიერთ ადამიანს დაბადებიდანვე... თუ ვისმეზე საძაგლობა არა თქვა, თავისი სისაძაგლე ვისმეზე არ გამოიჩინა, უამუსოდ სიცოცხლე სიცოცხლედ არ მიაჩნია!..

გამცემლიძე, რასაკვირველია, მიუხვდა გაგონებისთანავე, რომ სალაძის სიტყვა მას შეეხებოდა.

— ჩემზე არის თქვენი წყრომა მომართული, ყმაწვილო? თქვენ ნუ მომიკვლებით, ტყუილად, სულ ტყუილაუბრალოდ! — წამოიწია მან გაგოსკენ და დაცინვით უთხრა ეს სიტყვები.

გიგო ჩაჩუმდა, პასუხი არ მისცა და რამდენიმე წუთის შემდეგ სხვა ყმაწვილებთან ერთად კიდევ მოშორდა იქ მყოფთ. გიგო მოერიდა ამ კაცთან ლაპარაკს, რომ უარესი რამ არ შემთხვეოდა და საზოგადოება არ აელაპარაკებინა გამცემლიძის სიტყვების გამო.

გიგო მეტად გაბრაზებული იყო და გაცხარებით ლაპარაკობდა თავის ამხანაგებთან გამცემლიძეზე:

— რა ჯინი სჭირთ მაგ შეჩვენებულებს ყოველისავე პატიოსანი

ადამიანისა, რა შხამი აქვთ მომზადებული ყოველი რიგანად და
კეთილად მიჩნეულისათვის, რომ უსათუოდ უნდა წაბილწონ, ტა-
ლახში ამოსვარონ? სულით და გულით მონდომილი არიან ჩემო
ლონ ყოველივე ღირზება, ყოველივე კარგი თვისება, დასჯარა
პატივისცემა და ამისათვის არავითარ საშუალებას არ ერიდებიან,
არაფერ საზიზღრობას არ თაკილობენ... და უფრო გასაკვირველი
ის არის, რომ საზოგადოება არ ერიდება ამგვარ კაცებს, მიღებუ-
ლია ჰყავთ ყველგან და გათამამებულიც.

თუმცა ასე ხსნიდა გამცემლადის ნათქვამს, მაგრამ გულში კი,
უნებურად, ერთხელ-ორჯერ გაურბინა აზრმა: „ვაი თუ ამ საძაგელ-
მა კაცმა მართალი თქვაო“.

და თუმცა გიგო მეტად შორს იყო ამნაირი რამ დაეჯერებინა
ბაბოს შესახებ, მაგრამ, რაც ხანი მიდიოდა, უფრო ხშირად უკვირ-
დებოდა ამ სიტყვებს. „ვაი თუ ეგ მართალი იყოს? — გამტერებით
იმეორებდა გუნებაში და იმწამსვე ხმამაღლა წამოიძახებდა ხოლმე
ამ ექვიანობისათვის გაჯავრებული: — „არა, არა, ეგ, რასაკვირ-
ველია, ტყუილია... ცილისწამებაა მხოლოდ!.. ბაბო ამისთანა ამ-
ბავში?!.. ჰმ, მამ ჭეყანაზე პატიოსნება აღარ ყოფილა!.. მამ კაცს
კაცისა არაფერი არ უნდა გწამდეს, არაფერი არ უნდა გჯეროდეს!..
რასაკვირველა, ტყუილია, მხოლოდ ცილისწამებაა, სხვა არაფე-
რი!..“, ეუბნებოდა თავისთვის გიგო, მაგრამ ამისთანავე, მისდა უნე-
ბურად, მისდა წინააღმდეგ, ეს ცილისწამებად მიღებული სიტყვა
ბოლოს მასზე უგავლენოდ არ დარჩენილა; მან მაინც ექვის თვა-
ლით შეახედვინა ბაბოსათვის, იძულებული გახდა თვალი ედევნე-
ბინა მისთვის, დროებით ნდობა დაუკარგა ყმაწვილ ქალისა და ამას
ისიც მოჰყვა, რომ ამ კაცს გულიც კი შეუცვალა და წყრომით აუფ-
სო იმ შემთხვევისათვის, თუ ბაბო მართლა უპატიოსნებაში იყო
გარეული, თუ იგი მისი პატივისცემისა და სიყვარულის ღირსი არ
აღმოჩნდებოდა.

— ოჰ, მაშინ არ ვიცი, რას არ ჩავიდენ! — წყრომით წამოიძა-
ხებდა ხოლმე გიგო.

ამ ექვსა და წყვეტებაში მყოფს კიდევ დაეკარგა, თუ სრულიად
არა, შესამჩნევად მაინც შეუმცირდა, ბაბოს სიყვარული და თანა-
გრძნობა. ახლა ავი უფრო თავისთვის ზრუნავდა. ეშინოდა, თვისი
რწმენა ხელიდან არ გამოსცლოდა და არ დარწმუნებულიყო, რომ
ყმაწვილივით ვენდობოდი ადამიანთაო, და რომ ასე ადვილად არ
დაეკარგა ეს რწმენა, ეს ნდობა ადამიანისა მხოლოდ ვიღაც საძაგ-
ლისა და ავი კაცის მიერ ნათქვამი ლიტონი სიტყვის წყალობით,

მან გადასწყვიტა ყველაფერი დაწვრილებით, დანამდვილებით გიგო, ყოველივეში თავად დარწმუნებულიყო.

სწორედ ამ განზრახვით აღევნებდა ახლა გიგო თვალსაშვინს ბრელიშვილს, ამისათვის ხმარობდა ათასნაირ ღონისძიებას და სხვადასხვა ხერხს იგონებდა. მაგრამ მან მაინც ვერაფერი გამოარკვია.

ერთ საღამოს შანდაბრუნებულ გიგოს მხოლოდ ბაბო დაუხვდა სასტუმრო ოთახში, რომელსაც ოდნავ ანათებდა ჩაწეული ლამპის სინათლე. სიბნელით მოცულ ოთახში ბაბო ტახტზე წამოწოლილიყო. გიგოს დანახვაზე მან წამოიწია და დამძიმებული ხმით ჰკითხა: — სად ხარ, გიგო, ამდენი ხანი?

გიგომ ცივად უპასუხა, რომ საქმე მქონდაო, და სკამზე ჩამოჯდა ლამპის მაწლობლად.

ლაპარაკი რაღაც არ ხერხდებოდა. ბაბო წამოდგა და საქანებელ სავარძელში ქანაობა დაიწყო; გაყუჩებული ჯერ გიგოს მისჩერებოდა, მერე კი თითქოს რაღაცამ გაიტაცაო, გადიგდო სავარძლის საზურგეზე თავი, და რაღაც შორს მამშვრალივით, გაშტერებული იმზირებოდა ამ ჩამობნელებულ ოთახში... მისი აზრები, მისი გონება თითქოს რაღაცას ეძებდა, შეიძლება კიდევაც არჩევდა, ხელავდა და სტკებებოდა რიღაცის მზერით.

იქაურობა მყუდროებას მოეცვა... ოთახში სრული დუმილი იყო დამყარებული. ამ დუმილს მხოლოდ ხანდახან თუ დაარღვევდა ქუჩიდან შემოვარდნილი მიმავალ-მომავალი ეტლების რახარხები.

გიგო ნელი ნაბიჯით ნოხებზე აქეთ-იქით დადიოდა გაჩუმებული.

უეცრად რაღაც ბოროტმა სურვილმა გაურბინა გულში, უცბად მიტრიალდა ბაბოსაკენ, თითქოს რაღაც დავიწყებული სათქმელი გაახსენდა, და მიმართა:

— მართლა, ბრელიშვილი რომ სადღაც გადაჰყავთ თურმე! დღეს შითხრეს ბულვარში.

— აჰ?! გადაჰყავთ?! — უცნაურის ხმით წაილაპარაკა ამ სიტყვების გაგონებაზე წელში გამართულმა ბაბომ, თან მეტი აღელვების საგან ფეხზედაც წამოდგა, მაგრამ გიგოს მიჩერებულ თვალებს რომ შეხედა, უცბად მოვიდა გონს, გაისწორა კაბა, ვითომ ამისათვის წამოვდექიო და ისევ ჩაჯდა სავარძელში; ჩაჯდა კი არა, უფრო ჩაიკეცა.

„ჰმ!.. რასაკვირველია! რასაკვირველია, ამათ შორის ერთი რამ ამბავია! — ზინლით წაილაპარაკა გულში გიგომ. — განა არ ეტყობა?!“

მაშ რა იყო ეს აღშფოთება, თითქმის წამოძახილი, „გადაჰყავთ?“ დაიჭირა, დაიჭირა, გაუგო! მაგას აწი ეჭვი აღარ უნდოდა.

ამ გამოსაცდელად ნათქვამმა სიტყვამ საბოლოოდ გამოაშკარა მისთვის ამ ქალბატონის გულის ამბავი!.. ნათლად, ცხადად ჩიტი ჩიტი ბაბოც მიხვდა, რომ დაიჭირეს, რომ მახეში გააბეს ჩიტუნია, შესაბრაღისი, უღონო ფრინველი; ისეთი შემკრთალებით, ისეთი შეშინებული თვალებით მისჩერებოდა თავის მონადირეს, რომ გამარჯვებულს შერცხვა, შეენანა თავისი საქციელი, თავისი შეუბრალებლობა და თავისი მსხვერპლს საცოდავი შეხედულებით შეწუხებულმა ისეთ კილოზე დაუწყო ლაპარაკი, ისეთი შერჩეული სიტყვებით დაუწყო მუსაიფი, თითქოს ამით უნდოდა დაემშვიდებინა თავზარდაცემული ტყვე, დაეწყნარებინა მისგან შეშინებული გულის ძგერა.

თავბრუნდასხმული ბაბო ძლივს იჯდა სავარძელში, სირცხვილი-საგან გამშრალი. ცდილობდა გიგოს თვალებში ამოეკითხა თავისი განაჩენი, თავისი სასჯელი. არც კი ესმოდა, რას ლაპარაკობდა მის წინ მდგარი, ამას წინათ კიდევ მისი მოსიყვარულე ადამიანი. მზად იყო იმწამსვე ბოლო მოეღო თავის აწ შერცხვენელ სიცოცხლისათვის, მაგრამ ღონე, ღონე სად იყო? ძალა რომ აღარ აქვს, რა ქნას, რა მოახერხოს?! ღმერთო, რას უნდა ფიქრობდეს ეს კაცი ჩემზე? რას იფიქრებენ ამასთან სხვებიც? ყველა, სულ მთლად ჩემი ნაცნობები, ჩემი მოკეთეობა?! ღმერთო, რა დღეს შევესწარი! ღმერთო, რა ამბავია ეს ჩემს თავს! — ფიქრობს გულში გაშტერებული, სავარძელში უმოძროდ მოკუმშული ბაბო და რაღაც ბურანი ეხვევა, თვალთ უბნელდება, გონება ერთმევა და უცნაური, წყნარი და ტკბილი უგრძნობლობა ავსებს მის არსებას.

რა ტკბილ, საამურ ძილში იყო წასული მისი გონება! რა კარგად ჰგრძნობდა თავს ამ უარარაობაში ჩავარდნილი და რა მწუხარებით აივსო მისი არსება, როცა მისი გონება ისევ გამოფხიზლდა, როცა მის ფიქრებს შემოეცალა გარშემოხვეული ბურანი.

მის წინ მოჩვენებასავით იდგა ბრელიშვილი და რაღაცას ეუბნებოდა ღიმილით.

ძარღვებში სისხლი შედგა ერთბაშად და იმ წამსვე საშინელი სიჩქარით დატრიალდა მთელ მის სხეულში.

—მადლობა ღმერთს, რომ უკეთ ბრძანდებით! თქვენი ეგრე ყოფნა სწორედ ძალიან დაეტყო ჩვენს საზოგადოებას, ბატონო ბაბო! პასუხის შავიერ ბაბომ გაიღიმა მხოლოდ და გიგოს მიაპყრო თვალები. გიგო კი გაჯავრებით მისჩერებოდა მოლაპარაკე ბრელიშვილს, რომელიც ახლა სძულდა, ეზიზღებოდა იმდენად, რამდენად წინათ უყვარდა. გიგოს ახლა ორივე სძაგდა, მათი მზერა გულს უმღვრევ-

და, უცნაურად აქებებდა, რომ მათი საწყენი რამ ეთქვათ მათთვის. შეუტაცხოდა მიეყენებანა.

ბრელიშვილის ყოველი სიტყვა სხვანაირად მიიღო გიგომ. მას გგონა, რომ თვალთმაქცობსო, ეს კაცი ატყუებს ქალსაო, თვალებს უხვევს და ამიტომ ელაპარაკება ასე მორიდებით, ვითომ და აქ არაფერია პატივისცემის მეტიო.

„საძაგლები!.. საძაგლები!“ ამბობდა გიგო გულში.

ბრელიშვილი მეტად გააკვირვა გავოს ამრეზალობამ ამ საღამოს; ისეთ ყოფაში ეჩვენა, რომ კითხვაც გაუბედა იმისი, თუ რათა ხარ მაგრე აგგუნებაზედაო. ბაბო კი ერთ სატანჯველში იყო ჩაფარდნილი. კიდევაც უნდოდა ერთხელ კიდევ მაინც დამტყბარიყო ამ კაცის მხერით, ესიამოვნა მისი ყურებით და თან მოწაღინებულ იყო, რომ ეს სურვილი გულიდან ამოეფხვრა, ამოეგლიჯა ძირიანად; მაგრამ მისი ეს ცდა უნაყოფოდ რჩებოდა. მის წინ გიგო იდგა. ერთის გულით მაღლობელი იყო მისი, მაგრამ მეორეთი ამას ფიქრობდა: რას მომჩერებია ეს შეუბრალებელი კაცი... რას მადევნებს თვალს? რა უნდა ჩემგან?

„ღმერთო ჩემო, ხომ მიდის, ხომ მშორდება, შეიძლება, სამი-დღემჩოდ... შეიძლება საუკუნოდ?.. ეგებ ვერასოდეს აწი ველარ დავინახო... თვალიც ველარ მოვკრა! რალად მიშლის მის ყურებას... რაზე მიწყურება, თითქოს მეუბნება, ნუ შესცქერიო! მე თვითონ ვიცი, რომ ეგ სიცუდეა ჩემი, სიგლაზე, უპატიოსნება... მაგრამ ერთხელ, მხოლოდ ერთხელ გადავაკლებ თვალს და მერე აღარ... აი, ერთხელ კიდევ და მეტს აღარ შევხედავ... აღარ მივაჩერდები. ერთხელ კიდევ, ეს უკანასკნელად და მერე აღარ... აღარ!..“

ასე ებრძვის თავისთავს უბედური ბაბო და მისი გონება, მისი ზნე, მისი გამცემი თვალეხი ბრელიშვილისკენ მირბიან, მასზე ასვენებენ, მისით დატკობას ეტანებიან. მხნეობადაკარგული ქალი გრძნობას სათამაშოდ შეიქნა და მისდა უნებურად შერჩენილი უღონო მოსაზრება კიდევ მაინც ატყობინებს, რარივად შეუბრალებლად ითელემა ამ მორეული გრძნობათა ღელვისაგან და, აი, ეს ფიქრი, ეს შეგნება ჰკლავდა, ცეცხლს უკიდებდა.

ბრელიშვილი ცოტა ხნის შემდეგ ადგა, გამოეთხოვა ბაბოს, გიგოს და წასვლა დააპირა. მასთან ერთად წასვლა მოინდომეს სხვა სტუმრებმაც, რომელნიც ბრელიშვილთან მოსულიყვნენ ბაბოს სახახავად.

გამოეთხოვა თუ არა ბრელიშვილს, გიგო ისევ სავარძელში ჩაჯდა წარბებშეკრული. ბაბო კი ადგა, გაედევნა უღონო ნაბიჯით ბრელიშვილს, გაჰყვა წინა ოთახში, იქიდან აივანზე და არ შემობრუნე-

ბულა, სანამ მიმავალთ კიბე არ ჩაიარეს და გაუნათებელ ქუჩაში
ლამის წყვილია არ მიმალა წასულნი. თუმცა ქალი ვეღარ არჩევ
და ბრელიშვილს, ვეღარ ხედავდა სიბნელეში, მაგრამ მისი აზრი
და გონება მაინც იმას მიჰყვებოდა უკან. ასე იღვა ბაბო კინკლაძე
ზე რამდენსამე ხანს გაშტერებულევით, და ზალაში დაბრუნებულმა
გიგოს რომ თვალი მოჰკრა, მხოლოდ მაშინ გამოფხაზლდა და მიხვ-
და, რა უსაქციელობა ჩაიდინა, რარიგად გაიმტყუნა ამ კაცის წინაშე
თავისი თავი.

ერთი კი გადახედა სავარძელში ჩამჯდარს წარბებშეკრულ გი-
გოს და იმწამსვე იგრძნო, იმწამსვე შეატყო, რა წყრომით იყო აღვ-
სილი ამ კაცის გული. ბაბო შიშმა აიტანა.

ქალმა ხმა არ ამოიღო. მივიდა ტახტთან და ზედ ზანტად ჩამო-
ჯდა, სულგანბული; გიგომ კი გაჯავრებული კილოთი დაიწყო ლა-
პარაკი: ამათანა მაწანწალებისაგან არის, რომ ათასნაირი საქაგ-
ლობა ხდება, ოჯახები ილანძღებო, უკმაყოფილება და შფოთი-და-
ვიდარაბაა *ცოლ-ქმართა შორისო, რომ სინიდის სუსტი ქალები
ათასნაირ სამარცხვინო და შესაჩვენებელ საქციელს ადგანანო და
სხვა ამგვარები.

ბაბოსთვის ეს, რასაკვირველია, ნამეტანიც იყო. უამისოდაც დიდ
გასაჭირში იყო და ამ სიტყვების გაგონებამ ხომ სულ მიწასთან გა-
ასწორა... გაფაციცებულმა, დამფთხალმა და აკანკალებულმა, სიტ-
ყვა გააწყვეტინა გიგოს და შესაბრალისი ხმით უთხრა:

— გიგო, შენი ჭირიმე... არ გეწყინოს... არ შემიძლია... უნდა
მივეგდო!.. უკაცრავად, შენ გენაცვალე!

გიგომ გაუწოდა გამოსამშვიდობებლად ხელი და ქალი ტორტ-
მანით გაეშურა თავისი საწოლი ოთახისაკენ.

ოჰ რა უშნო და რა შესაბრალისი ეჩვენა ახლა გიგოს ეს ზღაზ-
ვნით მიმავალი ქალი. ეს იყო მისი საყვარელი, სათაყვანებელი, სა-
მაგალითო ბაბო?! ამას აღმერთებდა?! რამ მოჰკლა, რამ დააღონა,
რამ მოკრუნჩხა ასე საცოდავად? ვნებათაღელვამ, გამრყვნელმა გუ-
ლის წადილმა, უსინდისობამ, თავმოყვარეობის, ნამდვილი თავ-
მოყვარეობის უქონლობამ, განა?!

და გიგოს სულითა და გულით ეზიზღებოდა ახლა, სძაგდა ეს
ვნებამორეული ქალი, ვნების შეხებით გასვრილი, გატალახიანებუ-
ლი. ამასთან სძაგდა მისი უქკუო ქმარი, რომელიც, შისი აზრით,
მონაწილე იყო ცოლის უსაქციელობისა.

— სულელი, ჩერჩეტა... უგუნურა პირუტყვი, რომლის ტყავი
ქალამნადაც სახმარებელი არაა!.. ნუთუ არ იცის, რაც ამბავია მის
თავზე?.. თუ იცის, ხმას რატომ არ იღებს, რატომაა დამუნჯებული,

თითქოს სათქმელი არაფერი ჰქონდეს ამ შერცხვენილ ქალთან... მაგრამ რა მოეთხოვებათ?! ყველა საქაგლობაშია გახვეული, ყველა გახუტებულია, უზნეო, ბრიყვი, გარყვნილი!.. რა მოეთხოვებათ მისგან?! მათთან ყოფნით თვითონაც გაირყვნები, გაისვრები... სხვას რას დაგმართებენ! შორს, შორს!.. კისერიც მოუტეხნიათ!

და გიგო მოუსვენრად დადიოდა თავის ოთახში და ის იყო გადაწყვიტა: ახლავე: ამ ღამესვე მიეტოვებინა ეს ოჯახი და თავის ბარგი-ბარხანით ხვალინდელ მატარებლამდის ერთ-ერთ მახლობელ ამხანაგთან გადასულიყო და ეს ღამე იქ გაეთია.

კარი გაიღო და ოთახში შემოვიდა სარდიონი. იგი შეწუხებული უნდა ყოფილიყო.

— გიგო! — თქვა მან ხანმოკლე სიჩუმის შემდეგ. — გიგო, ბაბო ერთობ ავადაა... რა ვქნა, კაცო?.. გადამეტებული ავადმყოფია.

— ახლა აგეხილა, ჩემო ძმაო, თვალები? რასაკვირველია, ავადაა! — გაჯავრებით მიუგო გიგომ.

— რა ვქნა... რა ვუყო, ღმერთმანი!.. გონება მეკარგება!

— რაც გითხრეს, რაც გირჩიეს და როგორც დაგარიგეს, ისე მოიქეცი!.. რაღა ყოყმანი და ვაი-ვუი გეჭირვება კიდევ! ხომ გითხრეს წადიო... ეგ ქალი აქედან წაიყვანეო...

— ეგ კი... აგერ ხვალ-ზეგ სულ მზად ვიქნები და წავალ... მაგრამ... არ ვიცი, არ ვიცი! — თავის გაქნევით წარმოსთქვა სარდიონმა.

— რა არ იცი?

— ვაი თუ ვერ გადურჩეს ამ ავადმყოფობას... მეტად ცუდადაა მოქცეული, გიგო ჩემო!

— ეგ ღმერთმა იცის... და შენ შენი საქნარი აასრულე!

სარდიონის ყოველი სიტყვა, იმის ხმის გაგონებაც კი გულს უმღვრევდა, ჯავრს ჰკვრიდა გიგოს და ამიტომაც ასე კუმტად და უგუნებოდ ელაპარაკებოდა. სარდიონმაც შეატყო, გუნებაზე არ არისო, ჩაჩუმდა და მზერა დაუწყო შუა ოთახში გამოთრეულ გიგოს გახსნილ ჩემოდანს.

— მიემზადები თუ? — გაუბედავად შეეკითხა გიგოს.

— ჰო!

— ერთად წავიდეთ ბარემაც... გზა ხომ ერთხანაზე საერთო გვექნება.

— მე ამაღამვე უნდა წავიდე!

— ამაღამვე? — მიაშტერა გაკვირვებით თვალები სარდიონმა.

— ამაღამვე... გოცირიძეს შეგვირდი, ბესარიონს, მოვალ-თქვა... იქ მიციდიან.

— ჰო, მე მეგონა, თუ ეგ ჩემოდანიც იქ მიგქონდა!..

გიგო მიხვდა თავის განზრახვის უადგილობას, დახურა გაშლილი ჩემოდანი, მისწია კედლისაკენ, ამოიღო საათი, დახედა, ხელი პალტოს და ქუდს და სარდიონს მიმართა:

— ამაღამ ველარ მოვალ, ნულარ მიცდით! — გამოეთხოვა და კარებისკენ გასწია.

გააღო თუ არა კარი, გიგომ განცვიფრებით წამოიძახა:

— ბაბო?!

სარდიონი მივარდა კარებს, შალწამოხურული ბაბო გაქვავებულ ივით იდგა კარებს უკან ატუზული.

— რა გინდა აქ, რაზე ამდგარხარ? — შეეკითხა ცოლს გაოცებული სარდიონი.

— შენ გეძებდი!.. — ძლივს წარმოსთქვა ბაბომ ნელი ხმით.

— რა გინდა, რა იყო? — ჰკითხა კვლავ სარდიონმა.

„რა ენდომებოდა, რა უნდა ყოფილიყო? მოსაყურებლად თუ იყო მოსული, უნდოდა გაეგო, ჩემზე ხომ არ ლაპარაკობენო, და, თუ ლაპარაკობენ, რას ლაპარაკობენო“, — გაიფიქრა გიგომ და წუთი აღარც კი შეიცადა, წავიდა. ამ კაცს დაეკარგა ყოველივე სიბრალული ამ ქალისადმი.

მივიდა გოცირიძისას, თავის გულითად ამხანაგთან, და ამ დავიანებული სტუმრობით გაკვირებულ მეგობარს გულახდით მოუყვა ყველაფერი, უამბო და მალავად და დაწვრილებით ბაბოს ამბავი. გიგომ იცოდა, რა კაცს ელაპარაკებოდა და ამიტომაც შეეძლო თავის გულის საჭეროდ გამოეთქვა ყოველივე თავისი მწუხარება და ნაღველი.

— შენ ერთობ ცხარობ, ჩემო გიგო! და ბევრი რამ გავიწყდება ამასობაში, რისი მახსოვრობა, მხედველობაში მიღება ეგრე აღარ შეგახედვინებდა ამ შემთხვევისათვის!.. — უთხრა ბესარიონმა გიგოს.

გიგო შეჩერდა და მერე უცებ დაატანა:

— რას ვივიწყებ?

— იმას, რომ ბაბოც ასეთავე ქალია, როგორც სხვა, ჩემო გიგო!.. — ღიმილით თქვა ბესარიონმა.

გიგოს რალაც უნდოდა ეთქვა, მაგრამ ბესარიონმა დაასწრო:

— მეც მათქმევინე, შენ ხომ იმდენი ილაპარაკე!.. ჰო, იმას გეუბნები, შენ გავიწყდება, რომ ეგ ჩვენი ბაბოც ქალია და მერე კიდევ ამასთან ქართველი ქალი...

— ჰოდა მაგიტომ უფრო მერევა ბრაზი! — ველარ მოითმინა გიგომ.

— ჩემი აზრით, ჩვენ არა გვაქვს უფლება, არა გვაქვს საფუძველი მკაცრად ვსინჯოთ ყოველი მათი საქციელი, ყოველი მათი საქმე. ში პასუხისმგებლად ვავხადოთ... რატომ? იმიტომ რომ მსინი ისევე ბუნების შვილნი არიან, მათი აზრი, გონება ისეთი მარტივია ჯერჯერობით, მთლად მათი არსება ისე ცოტაზეა დაშორებული პირვანდელ მდგომარეობას, მათი სულიერი მდგომარეობა, არსება ისეთი მონაა მხოლოდ გრძნობიერებისა, რომ, ღმერთმანი, ცოდვია, თუ უსამართლობა არა, მათდამი სასტიკად მოპყრობა, მათ შეცდომათა მკაცრად განსჯა, განკითხვა. ჩვენზე უფრო განვითარებულ საზოგადოებათ საჩივლელად და გულსაწყვეტად აქვთ თავიანთ ქალების მდგომარეობა, მათი დაქვეითებული, უკანჩამორჩენილი პიროვნება, მათი ფუჭი, უშინაარსო ცხოვრება. მაშ ჩვენ ქალებზე რაღა გვეთქმის, რაღა უნდა ვუკიჟინოთ ამის მცოდნეთა?! რა ადგილი უნდა ჰქონდეს მათზე ჩვენს წყრომას?! რას თხოვ, ან რად თხოვ იმას, რისიც აღსრულებისათვის მას ჯერ ღონე არ შეუძენია? რა ქნას თავის გრძნობათა მონამ, მხოლოდ დღიური ცხოვრების ვიწრო ფარგალში მოქცეულმა, უზენაესი იდეებით გონებაგაუბრწყინებელმა, რომლისათვის სრულიად უცნობია და გაუგებარი იმ იდეათა სიტკბოება და სიამოვნება, როცა მისი მდიდარი ბუნება დულს, დელავს, არ ასვენებს, ამოძრავებს, სიცოცხლის ნიშანს ითხოვს მისგან; არ სჯერდება ერთფეროვნებას, ერთგვაროვნებას, მიყუჩებას. რასაკვირველია, ყოველ ამის დასაკმაყოფილებლად რომაა გამზადებული, ეტანება უფრო იმას, რაც ადვილია, რაც მისთვის ხელმისაწვდომია, ეძლევა ვნებათაღელვას, თავის გაუგებრობით ამ დაბალ გრძნობას სიყვარულის სახელს უწოდებს და ამით იმართლებს თავს; იმას კი ვერ მამხვდარა, თუ რარიგად მიედარება ამ თავის აღელვებაში იმ პირვანდელ დედაკაცებს, რომელნიც ნადირებივით ტყედ დარბოდნენ მამაკაცებთან ერთად და პირუტყვებივით იკმაყოფილებდნენ თავიანთ ჟინს... რა ქნან? ეგებ ხშირად გულის სიღრმეში კიდევ ერცხვინებოდეთ, კიდევ ეწინააღმდეგებოდნენ თავიანთ დამამდაბლებელ, შეურაცხმყოფელ გრძნობათა ღელვას, მაგრამ, მათდა საუბედუროდ, ჯერ გამარჯვება მათთვის შეუძლებელია, მიუწდომელია!

— მაშ, აბა, ვუყუროთ სეირს მხოლოდ?! — შესძახა გიგომ. — სეირს ვუყუროთ... ხმა არ ამოილოს კაცმა?

— თქმით თქვი, რაც გნებავს, შე კაცო... მაგას კი არ გუუბნები... მე იმისი თქმა მინდა, რომ წყრომით და გაჯავრებით ადამიანის

ზუნება არ შეიცვლება და ნება არა გვაქვს მოვითხოვოთ ისეთი რაიმე
რაც ერთნაირ განვითარებაში მყოფ ადამიანს არ შეუთვისებია.

— არა, ბესარიონ, არა... ათიათასჯერ არა! — მოუთმელობით
შესძახა გიგომ თავის მეგობარს. — ათიათასჯერ არა! შენ ცდება,
შენა და არა მე! მეტად შემცდარი ხარ მაგ მსჯელობაში!.. რა შუა-
შია აქ განვითარება, გამოფხიზლებული გონება და ამგვარები?..
აქ ზნეობაა მხოლოდ საჭირო, მხოლოდ ზნეობა!.. ყოველ ადამიანს
მართებს იყოს ზნეობიანი და პატიოსანი, ჰქონდეს თავმოყვარეობა,
არა გარეგნული, არამედ ის თავმოყვარეობა, რომელიც გვაშორებს
და გვარიდებს ყოველ სამარცხვინო, სააუგებელ და უღირს საქ-
ციელ-მოქმედებას. თუ ეს თავმოყვარეობა აქვს კაცს, თუ იგი ღრმად
და ღონიერად არის ჩანერგილი ადამიანის ბუნებაში, იგი ყოველ
შემთხვევაში გამარჯვებული იქნება; რაგინდ განსაცდელში ჩავარ-
დეს, მძლეველი დარჩება უსათუოდ!.. მე ამნაირ თავმოყვარეობას
ვამჩნევდი იმ შეჩვენებულ გომბიოს და ამიტომ მიყვარდა, ამიტომ
ვეთაყვანებოდი... ამიტომ მწამდა მისი ქალობა და ხმაპლდა ვი-
ძახდი, რომ ამ თვასებათ სწორედ სასიქადულოა ქართველი ქალი-
თქო და ახლა კი მოტყუებული ვრჩები, გაცრუებული ამ ჩემს რწმე-
ნაში. ასე მგონია ახლა, რომ სხვებიც უსათუოდ ამისთანები იქნები-
ან-მეთქი და გული მიკვდება; მიკვდება გული იმიტომ, რომ კაცის
ნდობა მეკარგება, მეცლება ხელიდან ვისი წყალობით, მერე?.. ვისი
მიზეზით? შემიძლია აწი ვისიმე რამე კეთილსახიერება დავიჯერო?..
რისთვის ჩაიდინა ოხერმა ეს საძაგლობა? რა აკლდა, რას ეძებდა?..
რა უნდა კიდევ: ქმარი მოყვარული, ურიცხვი კეთილისმყოფელი,
ყოველი ნაცნობი და მახლობელი მოსიყვარულე და გულითადი
პატივისმცემელი, სიყვარული, წმინდა პატიოსანი სიყვარული ყო-
ველგან და ყველასაგან — რაღა გინდა? რაღას პირუტყვობ? ყველას
ფეხა ჰკრა და სიბინძურეში ჰყოფს თავს, სიოხრეში!.. ვისთვის, რის-
თვის. მერე?! კაცო, გადამრევი როგორ არაა ეგ, თუ კაცს სისხლი
გიდგია ძარღვებში, კაცის გამაგიჟებელი როგორ არაა ეგ და მიწას-
თან გასასწორებელი ყოველ ამნაირ მოქმედების ჩამდენი?! შეჩვენე-
ბულა, ოხერი, უწმინდური!.. მე კი ქალი მეგონა, პატიოსანი, ღირ-
სეული!.. ვის ვაღმერთებდი, ვის ვადიდებდი, ღმერთო ჩემო?! — და
ცეცხლმოკიდებული გიგო თითქმის დარბოდა ოთახში განცვიფრე-
ბული ბესარიონის წინაშე.

— აბა, მართალს გეტყვი ამასაც, გიგო, რომ შენ ჯერ კიდევ არა
გაქვს ნება, თუნდ შენი აზრი მართალიც იყოს, აგრე მოიხსენიო ბა-
ბო! — უთხრა ბესარიონმა.

— რატომ? — შეჩერდა, გიგო.

— იმიტომ, რომ შენ ჯერ არც კი იცი რითი გათავადუნა ეს მშობი-
ლა, რომელიც ბაბოს თავის გულისთქმასთან აქვს გამოათული...
სრულიად დაუმორჩილდა თავის ვნებას, არა აქვს არავითარი ხსნა?
დათავდა ბრძოლა ბაბოს დამარცხებით?.. ეგ განა იცი შენა?

ამ სიტყვებმა გიგო გააქვავა; ხმაგაკმენდილი მისჩერებოდა თავის მოსაუბრეს და ისეთრიგად შესცქეროდა, თითქოს ამ სიტყვებმა ფრთები ჩამოაყრევინაო, თითქოს ძალა და ღონე წაართვაო. ბესარიონი კი განაგრძობდა:

— განა შეგიძლია წმინდანობა მოსთხოვო ქალს, ბაბო იქნება იგი თუ ნინო, ანუ სხვა რომელიმე?.. შეგიძლია მოსთხოვო, რომ მისი არსება სულ განსხვავებული იყოს? ისიც ხომ ქალია, ისიც ხომ ადამიანია, მის ძარღვებშიც ხომ სისხლი სდის, გული უძგერს, — იგი მომლოდინე უნდა იყოს ყოველი ადამიანის თავზე მოსახდენი და შესაძლებელი შემთხვევისა!.. მაგას რატომ იტყვი, რომ ბაბოს გული ვნებათაღვლით არ უნდა ატოკებულიყო? რატომ მასა გული ბრელიშვილისათვის არ უნდა აძგერებულიყო? განა ბაბო ადამიანი არაა, ქალი არაა? სამარცხვინო დასაწყისი კი არაა, სრულიადაც არა. დამამდაბლებელი მისი ცუდად დაბოლოებაა, ცუდად დათავება. და ამიტომაც შენც მოვალე ხარ ჯერ უყურო, თვალი ადევნო, თუ გასურს და გაიგო, ვინ დარჩება ამ ბრძოლაში გამარჯვებული... ვინ იქნება შერცხვენილი და ვინ საქებარი! არა ვარ ამაში მაინც მართალი, გიგო ჩემო? — გაღიმებით შეეკითხა ბესარიონი, რომელიც კარგად ამჩნევდა, რომ გიგო მიხვედრილი იყო თავის აჩქარებას. — ვარ თუ არა მართალი? — განუმეორა ბესარიონმა.

— კი, კი!.. — მიუგო დაწყნარებით გიგომ. — მართალი ხარ სწორედ!..

— მადლობა ღმერთს! — გაიცინა ბესარიონმა. — ახლა მაინც დაწყნარდები!

— პირიქით, შენ უფრო მომიმატე და გამიძლიერე მწუხარება!..

— როგორ?

— მე წასვლას ვაპირებდი ხეალ და ახლა უნდა დავრჩე, სანამ გარაყანიძენი არ წავლენ... ჩემთვის ეგ მეტად საინტერესო კი არა, თითქმის სასიცოცხლო ამბავია... ამ ამბის ასე თუ ისე დათავებაზე-
დაა, ძმობას გეფიცები, დამოკიდებული ერთ-ერთი ჩემი რწმენა,
ჩემი წარმოდგენა, რომლის დაკარგვა, რომლის შერყევაც ჩემთვის
სიკვდილის მსგავსი იქნება!

ბესარიონმა გაიღიმა და ამის შემხედვარე გიგომ დაატანა:

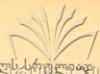
— შენ გეცინება, მე კი, ამხანაგობას გეფიცები, მართალს ვამბობ!.. შენ ვერ წარმოიდგენ, რავგარი ძმური სიყვარულით მეყვერება ის ქალი და რარიგად მეძნელება ამ გრძნობის დაკარგვის უფრო, რომ მისით პატივს ვცემდი და რწმენა მქონდა საზოგადო ყოველი ქალისადმი! კი, კი, მე ავჩქარდი და მალე გადავწყვიტე ის, რაც ჯერ არ უნდა გადამეწყვიტა!.. ისევ უნდა მივიღე იმ საცოდავთან, იმ უბედურთან... თუმცა ვერ წარმოიდგენ, რარიგად მეძნელება მისი დანახვა, მისი შეხედვა!.. ხვალ მაინც ველარ მივალ, გული არ მაძლევს ნებას! ხვდ ვაველ და ვნახოთ... ვნახოთ, რითი გადავდება ეს გაწამაწია!

ბაბო კი ამავე დროს ერთ ვეებაში იყო ჩავარდნილი. მას თვალწინ ედგა და არ შორდებოდა შემწყყრალი და განრისხებული სახე გიგოსი, როცა მან კარებთან მიატოვა ხმაგაუცემლად. მისთვის ცხადი და თვალსაჩინო იყო, რარიგად შეიცვალა მათი ურთიერთობა, მათი მეგობრობა. და ბაბო ცრემლად იღვრებოდა ამაზე. თუ გიგომაც შეიძულა, სხვა რაღას შეიბრალებს, სხვისგან რაღა პატივებას უნდა მოელოდეს?! რისთვის მხვდა წილად ამდენი ტანჯვა, ასეთი წამება? — ფიქრობდა გულში ბაბო. — რა დავაშავე, რა ჯავრი სჭირდა ამ ოხერ-ტიალ გულს ჩემი, რომ ასეთ უბედურებაში გამხვია, ასე მომიშხამა სიცოცხლე?!

მოუთმენლად ელოდებოდა ბაბო დილიდანვე გიგოს დაბრუნებას, მის დანახვას... ეგებ არც ისე მიწყრებოდეს, როგორც მეჩვენაო... მაგრამ გიგო არსად იყო. და რაც ხანი გადიოდა, მით უფრო გული უწყუბდებოდა ყმაწვილ ქალს, უამისოდაც შეწყუბებულ-გამწარებულს.

დასალამოვდა და გიგო კი მაინც არ ჩანდა.

„მამ შემიძულა... თვალით დასანახავადაც ვეჯავრები... დაეკარგა ჩემი სიყვარული... ღმერთო ჩემო! — თვალცრემლიანი მოსტევა მდა თავის გულში ბაბო. — რა ექნა? რა ექნა... რა ექნა?!“ — მიიფარებდა ხელებს თვალეზე, ჩაემხობოდა ბალიშებში და აფრქვევდა მღუღარებას. ამავე დროს კი თვალწინ თითქოს ჯიბრზე ის ეხატებოდა, ვისგანაც ამდენი ტანჯვა-გაწვალება შეემთხვა... ამ სინათლეს ამორებულ თვალეში ბრელიშვილის სახე ელანდებოდა და გამწარებული, მისდა ასარიდებლად, წამოვარდებოდა, ადგილს გამოინაცვლებდა. გაუბრბოდა და იგი მაინც არ ეშვებოდა, მაინც უკან დასდევდა, მაინც არ შორდებოდა, არ აძლევდა მოსვენებას. ამასობაში ბაბოს გული კი ამ გადამეტებული წამებით, ამ შეუსვენებელი წიწკნ-გლეჯით ძლივსდა ჰფეთქავდა, ძლივსდა სცემდა მოღლილი.

ის ღამე დღეზე უარესი შეიქნა ბაბოსათვის. მის თვალსაჩინოდ მილი არ მიჰკარებია; ჩუმაღ, სარდიონის ნამალევაღ, შეფთავდის და შეტად გადამეტებულ მოუსვენრობაში იყო ჩავარდნილი. გათენდა თუ არა, წამოვარდა და, ვადაღა სახლიდან სარდიონმა ფეხი თუ არა, ბაბო მიუჭდა სასტუმრო ოთახში ფანჯარას და ქუჩაში დაიწყო ყურება. მერე წამოდგა, შევიდა გიგოს ოთახში, დაათვალიერა, ჩემოდანი თუ იყო კიდევ თავის ადგილს, გამობრუნდა და ისევ ფანჯარას მიუჭდა.

გულჩათუთქული ამო ლოდინით, გამწარებული ძვირფასი კაცის სიყვარულის და პატივისცემის დაკარგვით, რომელთანაც ერთად ეკარგებოდა სხვების ამგვარი გრძნობა-შეთვისება, ყმაწვილი ქალი წამოვარდებოდა, დაეცემოდა ტახტზე, ჩააფრინდებოდა კბილებით ხან მუთაქას, ხან ბალიშს და დაიწყებდა გულამოჯდომით ქვითინს... და თვალწინ კი იქვე ბრელიშვილის სახე... მისი თვალები, ღამაზა წვერ-ულვაში... კიდევ წამოვარდა, ისევ მივარდა ფანჯარას... ისევ იყურება ცრემლმორეული თვალებით... არავინ... არავინ! ყველას სძაგს, ყველასაგან მიტოვებულა! და ისევ მოთქმა, ისევ გულამოძვარი ტირილი. უეცრივ თვალი მოჰკრა კედელზე, რომ სხვა ფოტოგრაფიულ სურათებთან დაკიდებულია ბრელიშვილის პორტრეტიც. ჯერ მიაჩერდა, მერე უეცრად ჩამოჰკლიჯა კედლიდან, მიიბრინა მაგიდასთან, გამოსწია ყუთი, გადაშალ-გადმოშალა აკანკალებული ხელით ქაღალდები და შიგ ჩამალა ეს სურათი...

— რენე!.. რენე! — უნებლიედ ამბობდა მისი ტუჩები და შეძრწუნებულს აგონდებოდა გიგოსაგან წაკითხული ამბავი.

თითქმის დაიმედებული, რომ აცილებული ჰქონდა ახლა რომელიმე თავის მეგობარ-მოკეთისაგან იმგვარი ამბავი, როგორც იმ რომანში სუზანას დაუწია რენემ, იგი ისევ მივიდა ფანჯარასთან და ისევ დაიწყო ყურება. იყურა, იყურა... დიდხანს იყურა, და რაკი მოლოდინით მოიღალა, მოთმინება დაეკარგა, სასოწარკვეთილი დავარდა ტახტზე, მერე ისევ წამოდგა, ვადარეულივით გაექანა თავის ოთახისაკენ, იგლეჯდა თმას და სულ შემოიხია გულზე კაბა, თან გამწარებით ურტყამდა თავს თავის სატუალეტო მაგიდას, აქვითინებოდა.

- ბაბო! — მოესმა შორიდან ხმა. — ბაბო!
- ვლადო! — გაურბინა თავში ბაბოს და, რომ გაექრო ეს ვაგონება, ეს ხმა, უფრო მეტის გამწარებით დაუშინა თავი მაგიდას,
- ბაბო! არ გესმის? ბაბო, ბაბო! — მოდის ხმა.
- არა... არა!.. — ამბობს ბაბო და ჰგრძნობს, რომ გონება ეკარ-

გება. — არა! — ეუბნება იგი ამ ძახილს. გაფაციცებული ქალი წა-
მოჭდა საწოლზე და აცახცახებული დაკეტილ კარებს მისჩერებია,
საიდანაც ხმა ესმოდა.

— ბაბო, გააღე კარი, გეუბნები! არ გესმის!? — მოენსა ისევ
ბრძანება და ამან, ამ კილოთი ნათქვამმა, ამ ბრძანებამ სრულიად
წაართვა უკანასკნელი მოსაზრება, გონება, წამოაყენა ფეხზე, წა-
მოიყვანა კარებისაკენ, მიიყვანა იქ, ძალად გადაატრიალებინა გა-
საღები და ათრთოლებულმა, აცახცახებულმა, თვალებჩამოზნეუ-
ბულმა ძლივს გასაგონის ხმით წაილაპარაკა:

— ვლადო!.. — და მოსხლეტილი, გონებაწასული იატაკზე და-
ვარდებოდა, რომ გაღებულ კარებში შემოსწრებულ გიგოს ხელი
არ ეტაცნა მისთვის.

— ბაბო... რა გემართება?! ბაბო, რა იყო, ქალო?! — ჩასძახა გი-
გომ, მაგრამ ბაბოს აღარაფერი ესმოდა, აღარაფერი ეყურებოდა.

გულწასული ქალი გიგომ იქვე მდგარ სავარძელზე დაასვენა,
მივარდა მაგიდას, აიღო წყალი და პირზე შეასხურა.

— ბაბო, გამოიხედე, ქალო!.. ეს მე ვარ, მე, გიგო ვარ!.. რა იყო,
რა მოგივიდა?

ბაბომ გამოახილა თვალები... მიაჩერდა გიგოს... უყურა, უყუ-
რა, და გიგოს ტკბილი ლაპარაკი რომ ჩაესმა, ისევ ტირილი მოუ-
ვიდა, ისევ ცრემლები წამოსკდა.

— ბაბო, შენი ჭირიმე, გაჩუმდი... დაწყნარდი, დამშვიდდი!
მაგრამ, დამშვიდების მაგიერ იგი უფრო გულამოჭლომით სტი-
როდა. მერე, თითქოს რაც ძალა შერჩენია, შემოიკრიბაო, ჩაუვარ-
და ფეხებში გიგოს და ხმამაღლა შესძახა საშინელის ხმით:

— მიშველე, შე უღმერთო... მიშველეთ, თქვე შეუბრალებლე-
ბო!.. გიგო, მომაშორე, მომაშორე!.. ამომგლიჯე ეს ოხერი გული!..
ღმერთო, ღმერთო!.. რად მიძულებთ... რად გინდათ შემაჩვენოთ?..
რა ვქნა, რა ვქნა მე? მომკალით ბარემაც... გამათავეთ... შემიბრა-
ლეთ, თქვე უღვთოებო!.. მომკალით... მომკალით მაინც!..

გულაჩვილებული გიგო რას ეუბნებოდა, რას ელაპარაკებოდა,
თვითონ არ ესმოდა. ცდილობდა ამ საცოდავის დამშვიდებას, მაგ-
რამ აღარც სიტყვა ეხერხებოდა, აღარც მოსაზრება ემორჩილებო-
და. ამ მდგომარეობაში რომ ნახა, ისევ ხელახლად შეუყვარდა ეს
არსება, ისევ ძვირფასი შეიქმნა; ამ მისმა წამებამ აპატივებინა ყო-
ველივე მისი შეცოდება, გამოასყიდვინა ყოველივე დანაშაული, და
გიგო დატკბობით, ალერსით შესცქეროდა ღონემიხდილ ყმაწვილ

ქალს, მძიმედ მსუნთქავს, თვალმდებარეულს, გულამოძვარს, გაწეწილს, სახეგაცრეცილს.

ქართული
საბჭოთაო

მესამე დღეს მატარებელი მიაქროლებდა სარდიონისა და გიგოსაგან. კუთხეში მიმჯდარ ბაბოს აზრი და გონება ისევ, მისდა უნებურად, მიტოვებულ ადგილებში დაპფრინავდა და გიგოს ახლოს ყოფნის გამო და აგრეთვე მატარებლის გრილის მიზეზით მხოლოდ რაოდენადმე იბნეოდა ეს მოგონებანი და გამონახულებანი. „მისი სახე“ მაინც კიდევ არ შორდება, ისევ თვალწინ უდგას. ქალი იგონებს, რა თავდაპირველი, რა თანაგრძნობით გამოეთხოვა ის ყმაწვილი კაცი სადგურზე და უნატრა, ისევ მალე კარგადმყოფი დაბრუნებულიყო.

— იმას არაფრის ექვი არა აქვს ალებული, არაფერი იცის!.. ნამდვილად ასეა! — იმედიანად და ნუგეშით ამბობს გულში ბაბო, — და ღმერთმა ნურც გააგებინოს როდისმე! — მისი გული ისე დაცარიელებულივითაა, ისეა, თითქოს რაღაც აკლიაო, რაღაცა ენატრებაო, მაგრამ აქ გიგო. თავის ხალასიანი სიტყვა-პასუხით, აქ გზაში ნახული ნაცნობების სიხარული მის დანახვაზე, ამითან ლაპარაკა, მუსაიფი, — ყოველივე ეს ნელ-ნელა აშორებდა წასულს და მალამოდ ედებოდა, ესალბუნებოდა მის გულს.

რამდენიმე საათის მგზავრობის შემდეგ გიგო გამოეთხოვა თავის მეგობართ, რადგანაც თავის სოფელში უნდა წასულიყო და ცოლქმარს პირობა მისცა, რომ, თუ დროს იშოვიდა, უსათუოდ ნახავდა ამ მოკლე ხანში.

მაგრამ მთელმა ერთმა წელიწადმა გაიარა და სალაძეს გარაყენიძეების ნახვისათვის დრო არ შეხვდა. სარდიონისაგან ორჯერ-სამჯერ მოუვიდა წერილი და აქედან იცოდა, რომ ბაბო უკეთ იყო. ახლა უკანასკნელი წერილით კი სარდიონი ატყობინებდა, რომ ბაბო სრულიად გამოკეთდა და ისევ ის ბაბოა, როგორც სხვიმის გინახავსო. გარაყენიძეები №-ში იყვნენ. ბრელიშვილიც იქ იყო და ამიტომ ამ უკანასკნელი წერილის წაკითხვამ, ამ მოხსენებულ გარემოებასთან, მეტად დაინტერესა სალაძე და გადასწყვიტა უსათუოდ №-ში წასულიყო, ბაბო ენახა და ისიც გაეგო, რაგვარი თვისებისა იყო ამ ქალის კარგად ყოფნა და მისი გულის დამშვიდება, დაწყნარება: გაიმარჯვა, სძლია ბრძოლაში თუ დაუმორჩილდა და სამარცხვინოდ მოურიგდა თავის დამდაბლებას, თავის დაცემას? ეს ინტერესებდა, ამის გაგება მოუთმენლად ეჩქარებოდა გიგოს და ამიტომ მალე გაექანა №-კენ.

მოულოდნელად გაჩენილი, გარაყენიძისას, იგი უკეთეს დროს

სწორედ ვერ შეუტრჩევდა ბაბოს სანახავად; მის მისვლის დღეს სარდიონს წვეულება ჰქონდა და დიდი საზოგადოება ჰყავდა თავში.
რილი.

ქართული
საბჭოთაო
წიგნობა

გიგოს მისვლამ კიდევ უფრო გაამხიარულა კარგ გუნებაში ბაბო და სარდიონი.

რა ნახეს მისმა თვალებმა? ბაბო, ამასწინათ საბრალო ბაბო, დღეს ისევ მართლა სულ წინანდელი ბაბო იყო. წინანდელი ამბისა არა ეტყობოდა. ისევ სიცოცხლით სავსე, ხითხითა, მოკისკისე, ენამახვილი, დარდიმანდი, სიტყვამოსწრებული, ლამაზი, კოხტა — ყველასათვის საყვარელი ბაბო!.. მასთან რა უნდოდა სევდასა და მწუხარებას?! ყველასთან ასწრებდა სიტყვის თქმასაც, ხუმრობასაც, ყველას თავს დასტრიალებდა და თვითონ ხალისიანი, სხვებსაც ახალისებდა და ამხიარულებდა.

აქვე იყო, სხვებთან ერთად, ვლადო ბრელიშვილიც, რომლის მხიარულებას ბოლო არ ჰქონდა და რომელიც აცინებდა იქ მყოფთ თავის დაუსრულებელი ოხუნჯობით. ბაბოს ისე ეკავა თავი მასთან, თითქოს მის შესახებ არავითარი მწარე მოგონება არ ჰქონიაო. ბაბო იმასთან სრულიად თამამად იყო, თამამად ელაპარაკებოდა და ეხუმრებოდა.

„რის მიზეზია ეგა?“ ეკითხებოდა გუნებაში თავისთავს ყოველ ამით გაკვირვებული გიგო.

ბაბომ ორჯერ-სამჯერ შეასწრო თვალი გიგოს და შეამჩნია ეს გაკვირვება. ქალმა არაფერი უთხრა, ოღონდ გაუღიმებდა ხოლმე, თითქოს აცნობებდა, — გატყობ, რის გაგებაც გწადიანო. ერთხელ, ბრელიშვილთან ლაპარაკის შემდეგ, ბაბომ გვერდზე გაუარა გიგოს სიცილით.

კარგა გვიან იყო, ნადიმი რომ გათავდა და სტუმრები დაიშალნენ. სარდიონი დაღალული, ოთახში წამოწვა კმაყოფილი; ბედნიერი ბაბოს გული სავსე იყო სიამოვნებით. მოცინარი, მიუახლოვდა გიგოს. მათ მეტი ოთახში არავინ იყო.

— მე დღეს გაკვირვებ, გიგო? — სიცილით მიჰმართა მან სალაძეს.

— ის რაღა იყო, გვერდით ჩამიარე და დამცინე? — ხუმრობით უთხრა გიგომ.

— ის რომ, შეგატყვე, მომჩერებოდი! ხა, ხა, ხა! — გაიცინა ბაბომ. — გიკვირს... გიკვირს, ასე რომ მხედავ... არა?

— მართალი გითხრა, მიკვირს! — მიუგო გიგომ.

— და, აი, ახლა, ამ წამში... მე რომ ისევ ბედნიერად ვგრძნობ

ჩემ თავს, აქვე მინდა მადლობა შემოგწირო... არა, მადლობა ცოცხალი,
ძმაო!.. და, როგორც ძმას, გეუბნები... უნდა გითხრა, რომ არავითარ
სამარცხენო დანაშაული არ მიმიძღვის, ამითა ვარ ცოცხალი... და ეგ შენით, თქვენით, ვისიც სიყვარული შე
ამითა ვარ ცოცხალი... და ეგ შენით, თქვენით, ვისიც სიყვარული შე
მუდამ მახსოვდა... თქვენმა სიყვარულის მოგონებამ გადამარჩინა
საშინელებას!.. თქვენ მომეცით ძალა, ღონე და, აი, დღეს მე ისევ
სულელი, გიყი, გადარეული, მაგრამ შეურცხვენელი ბაბო ვარ...
შენი, საყვარელო ძმაო, შენი მადლობელი ვარ და ვიქნები კვლავაც,
სიკვდილამდე!

ერუანტელმა დაუარა ტანში ამის გამგონს გიგოს, მისი გული
ამოვარდნას ლამობდა. იგი მხურვალედ დაეწაფა ხელზე მის წინ
წამდგარ მშვენიერებას, გააწყვეტინა მას სიტყვა და აღტაცებულმა
შესძახა:

— არა, ბაბო... მე, მე გმადლობ, მე, მე!.. ჩვენ ყველანი ღმად-
ლობით!.. შენით იყო ყოველივე. არც მე, არც სხვა აქ არაფერ შუაში
ვართ... მე მწამდა, რწმენა მქონდა აღიარებული, რომ ყოველივე
ქალი, თუკი ნამდვილი, ჭეშმარიტი თავმოყვარეობითაა აღჭურვილი,
თუ მას ღრმად აქვს ჩანერგილი პატიოსნება, სინდისი, გამარჯვებუ-
ლი იქნებოდა ყოველ მდაბალ, უღირს გრძნობაზე; რომ მის გულს
ვერ დაიმონავენდა უხეირო, ფუჭი, დროებითი გამართობელი ვნება-
თაღელვა; რომ პატიოსანი ადამიანი არ გადაალახვინებდა თავის-
თავს და არ დაჰკარგავდა თავის პირნათლობას წუთიერ გატაცებისა-
თვის!.. ამ ღირსების არსებობა ჩვენს ქალებში სანეტარო რწმენად
მქონდა და მაგალითად შენ გხედავდი. ამიტომ უყვარდი ყოველ შენ
მცნობს, ამიტომ გცემდა პატივს ყველა და დღეიდან კიდევ უფრო
ძვირფასა ხარ, უფრო სასიქადულო! შენ რომ გიყურებ ახლა, დღეი-
დან უფრო მიღონიერდება ჩემი რწმენა... ჩემი გული უფრო მეტის
იმედით და რწმენით, პატივისცემით ივსება ქალისადმი... შენ მომეცე
ამისი მტკიცე საბუთი, მაგალითი! მადლობას მე გწირავ... მე ვარ
შენი მადლიერი, შენით დაჯილდოვებული და გაბედნიერებული, ჩე-
მო ძვირფასო ბაბო!..

და ამის მოქმელმა აღტაცებულმა ყმაწვილმა კაცმა ისევ მხურ-
ვალედ, ნიშნად მადლობისა, აკოცა ხელზე სიხარულით ცას დაწეულ
ბაბოს.

სამანიშვილის დედინაცვალი

ბეკინა სამანიშვილი, რასაკვირველია, ღარიბი აზნაური იყო, გვარდანი ღარიბიც. აბა, რა სიმდიდრეს მოასწავებდა ის ოცდაათი ურეში სიმინდი, ორმოცი ჩაფი ღვინო და ათაოდე ბათმანი ლობიო, მის მამულს რომ შემოჰქონდა და რითაც თავს ირჩენდა წლიდან-წლამდის ბეკინას ოჯახი. მაგრამ ბეკინას კი თავისი თავი მდიდრებში მოჰქონდა და ვინ იქნებოდა, რომ თავის სიღარიბეზე ერთი სიტყვა წამოეცდევინებინა ბეკინასთვის? როგორც იმერეთში ამბობენ, ერთობ გადაპრანჭული იყო ჩვენი ბეკინა.

როცა შინაურობაშიაც ლაპარაკს გააბამდა ბეკინა თავის გამოუღვევლ სარჩოზე, ღონაერ ლუქმაზე, მისი ერთადერთი ცოლშვილიანი ვაჟიშვილი პლატონი, თუმცა ტრაბახობად მიაჩნდა მოხუცებული მამის ასეთი სიტყვა, მაინც არას ეუბნებოდა საწინააღმდეგოს და მხოლოდ პირჯვრის გამოსახვით იტყოდა ხოლმე:

— ამაზედაც გმადლობ, უფალო! ამაზედაც გმადლობ, უფალო!

ამ წამოძახილით პლატონი თავის გულითად მადლობას უცხადებდა ზეციერ მამას, რომ შემცილებელი არავინ გაუჩინა მას ღარიბ ლუქმაში. თავის ცოტაზედაც კმაყოფილი, ამ თავის მცირედითაც ბედნაერი, იგი გულმოდგინებით ურტყამდა თოხს მიწას და ოჯახში სრული კმაყოფილება სუფევდა.

თუ რამ საწყენად ჰქონდა ამ ოჯახს, ეს იყო პლატონის ცოლის მელანოს ხშირი შვილოსნობა. ყოველ საოჯახო საქმეში მარჯვე მელანომ შვილოსნობაშიაც არ დააგდო თავისი სიმარჯვე და სულ მოკლე ხანში ოთხი შვილი შესძინა ოჯახს. ხშირად უხუმრია ამაზე რძლისათვის, ბეკინას და უთქვამს ღიმილით:

— შე ქალო, ზოგ საქმეში სიმარჯვე მარგებელი კი არა, მავნებელიცაა... ე შენი ქმარა შეიბრაღე. შე კარგო ქალო! — და ამასთან ბეკინა გულიანად გადიხარხარებდა ხოლმე.

— არაფერია... შიშს გულში ნუ შოუშობ... ღმერთი მოწყალეა, თავის გაჩენილს უმოწყალოდ არ დააგდებს, ვენაცვალე მის ძლიერებას, ყორიფელი მისი ნებაა. ალბათ, სურს, რომ სწავლით მოამრავლოს. მასაც ქვეყნად მხოლოდ რჩეულები უნდა რომ ჰყავდეს! ხა, ხა, ხა!..

არც პლატონს ჰქონდა სასიამოვნოდ, რასაკვირველია, ბევრი შვილი, მაგრამ რას იზამდა, მხოლოდ თავს გააქნევდა, როცა მათ თვალს გადაავლებდა ხოლმე.

ამ გარემოების გარდა სხვებზე სწორედ ბედნიერად სთვლიდნენ სამანიშვილები თავიანთ თავს. დროებამ ასე მოიტანა, რომ მათი მცირე ქონებაც კი სიმდიდრედ ითვლებოდა, და მის მქონებელს არა თუ აკმაყოფილებდა, არამედ ბედნიერად აგრძნობინებდა თავის თავს და მადლობას წარმოათქმევინებდა უფლისადმი.

რა შესაშურებელი უნდა ყოფილიყო ასე ცოტაზე დამყარებული კმაყოფილება და ბედნიერება?! რა სახარბიელო უნდა ყოფილიყო კაცის მოუთხოვნელობით მოპოვებული გულის სიმშვიდე? მაგრამ ბედნიერება, რაგვარიც უნდა იყოს, ვის შერჩენია ბოლომდის, რომ სამანიშვილისას ფეხა მოედგა მკვიდროდ? ან კი რა საფიქრებელი იყო, რომ ასე ცოტათი შემოტყუებული ბედნიერება ისევე ცოტა მიზეზითვე ხელადან არ გამოეცლებოდათ, სუსტ საფუძველზე დამყარებული კმაყოფილება არ მოესპობოდათ!.. უბედურების დასაწყისად ბედმა მოუსპო დღე საწყალ მარიკას, ბეკინას ცოლს.

დედის სიკვდილი თავისთავადაც მწარე იყო შვალისათვის, რომ სხვაფრივაც სამწუხარო არ ყოფილიყო. ბეკინა მეტად ჭარმაგი მოხუცებული იყო და ამის გამო საშიშარი იყო, უცნაური სურვილი მეორე ცოლის შერთვისა გულში არ გავლებოდა. დედინაცვლის დანახვის შიში და დედინაცვალთან „თან-მომყოლისა“ თავზარსა სცემდა აქამდას გულდამშვიდებით მცხოვრებელ აზნაურს. აი, მაშინ იქნებოდა სწორედ „ძმა ძმისთვისო — შავი დღისთვისო“.

ცოლმაც და ქმარმაც გააორკეცეს მოხუცებული მამას პატივისცემა და მოვლა; ორივენი გაფაციცებით თავს დასტრიალებდნენ დაქვრივებულ ბეკინას და თავგამოდებით ემსახურებოდნენ, თვალში შეჰყურებდნენ, რომ ყოველ მის სურვილსა და საწადელს მისგან გამოთქმამდის მიმხვდარიყვნენ და იმწამსვე აესრულებინათ. ერთი სიტყვით, პლატონიც და მელანოც დღედაღამ იმის მეცადინეობაში იყვნენ, რომ მოხუცებულის გული მოეგოთ და თავიანთი თავი შეეყვარებინათ, რაც შეიძლებოდა, მეტად. ამაში კიდევაც

მიადწიეს თავის წადილს. ბეკინა დიდად აფასებდა რძალ-შვილისა-
გან ყურადღებას, მეტად მაღლიერი იყო მათი და გულაჩვენებელი
ლი, კიდევაც იტყოდა ხოლმე მათთანაც და სხვებთანაც: შინაგანად

— ეჰ, ერთი ჩემს მარიკასაც დასცლოდა ამისთანა ყოფნა, ამათ-
თანა ღვთისნიერი შვილების მზერა! ჰეი, ჰეი! — თან ამოიოხრებდა
ხოლმე ამ სიტყვებთან ერთად ბეკინა.

ამის გამგონ ცოლ-ქმარს იმედი ეძლეოდა, რომ ბეკინა მეტად
დაშორებული უნდა ყოფილიყო რაიმე მათ საწყენ საქციელს და
ბოლოს კიდევ სრულიად გული დაიმშვიდეს. მაგრამ ბეკინას ამ კმა-
ყოფილებასა და განცხრომაში, შვილების საყვარულთან ერთად,
სხვადასხვანაირი ნატვრაც გულში ეპარებოდა და დროთა განმავ-
ლობაში ეჩინებოდა... იმ სასიამოვნო მდგომარეობაში, მას რომ
ელისა, უფრო სიამოვნებით, უფრო ტკბილად იგრძნობდა თავის-
თავს, თავისი შესაფერისი ამხანაგიც რომ ჰყოლოდა ვინმე... ასე ფიქ-
რობდა გუნებაში ბეკინა და ეს აზრი, შემდეგ სურვილად გადაქცეუ-
ლი, ბოლოს აუცილებელ წადილად გადაექცა; მის გუნებაში, ასე რომ
მოაგვაროს, ბედნიერთა უბედნიერესი კაცა იქნებოდა. მისი აზრით
ეგ მისი წადილი მის მოსიყვარულე შვილებს არც კი უნდა სწყე-
ნოდათ.

— განა ჩემს კარგად ყოფნაზე არ მეცადინებენ?! რასაკვირვე-
ლია, არ ეწყინებათ! — აჯერებდა თავისთავს ბეკინა. — ან კი რაზე
უნდა ეწყინოთ?... ცუდი მამა ვიყავი მათთვის თუ?... საცხოვრებელი
არა აქვთ ჩემგან ჩაბარებული თუ? სულ მათ ხომ ვერ შევწირავ
ჩემს თავს, თუმცა, ღმერთთა მოწამე, რარიგად მაგენი მე მიყვარან...
არც ეწყინებათ, არა... არ შეაძლება, რომ ეწყინოთ!.. მე რომ იმათ
ვუყვარვარ!..

ასე ფიქრობდა ბეკინა და იმით გაათავა, რომ ერთ დღეს კაცი
მიუგზავნა შვილს და გამოუცხადა თავისი სურვილი ცოლის თხო-
ვისა.

ადვილა წარმოსადგენია, რარიგად მოხვდებოდა პლატონის გულს
ამის გაგონება.

— მლუპავ, მამა? — მივიდა იგი ბეკინასთან. — მლუპავ? დანას
შიყრი ყელში?... რატომ მიმეტებ, შენი ჰირიმე?! — ძლივს წარმოს-
თქვა პლატონმა და, ხმაჩაწყვეტილმა, უნუგეშოდ ხელები გაშალა.

— გლუპავ?! რათა, შვილო, რათა?... შენისთანა შვილი უნდა
დალუპოს მამამ?!

— აბა რაა?... — და ისევ სიტყვა გაუშრა პლატონს.

— კარგი, თუ გიყვარდე, კარგი! — მხიარულად შესძახა ბეკი-

ნამ. — შე კარგო კაცო, მე ერთი ბებრუხუნა მოვათრიო, შენ რატომ უნდა დაიღუპო, შვილო?! რა დაგღუპავს, თუ გიყვარდები...

— შვილი გეყოლება...

— ხა, ხა, ხა! — გაღიხარხარა ბეკინამ და სიტყვა გააწყვეტინა პლატონს. — შვილი გეყოლებაო... ხა, ხა, ხა!.. რაღა დროს ჩემი შვილია, შე კაცო!.. ხა, ხა, ხა!

— მამა... შენ ნუ მომიკვდები, საკვდილის მსგავს საქმეს მიპირებ!..

— ერთი შენ! დაჯინებულად ლაპარაკობ დღეს, პლატონ!.. დედაბერმა რავა უნდა შეგაშინოს, შე გლახაკო?! ასე რატომ უნდა შეწუხდები?! ეგ შენი შიში, მამაშვილობამ, სრულიად უსაფუძვლოა... რამე გვენებათ კი არა, თუ დამიჯერებ, სასარგებლოც იქნება; საწყალ მელანოს ცოტა შეღავათი მაინც მიეცემა, თვარა აღარაა ქალი!.. უჭირს ერთ ადამიანს, თელი ოჯახი კისერზე აწევს!..

— ბატონო, მელანოს ჯაფას რას დევძებ, შენ ნუ...

— რატომ რას დევძებ?! — გააწყვეტინა სიტყვა ბეკინამ. — რატომ არ დევძებ... ისიც შვილი არაა ჩემი?

— ბატონო, შენ სხვებზე შეგვიბრალე და ჩვენს ჯაფას ნუ კითხულობ, ნუ დარდობ... ღმერთს ჯაფისათვის ვყავართ გაჩენილი!.. — ეუბნებოდა პლატონი. — მამა, შენი ჭირიმე, გადათქვი ცოლის თხოვა და რა გინდა ჩემგან!..

— ნუ ხარ ჯინიანი, შვილო!.. — შეუტია ბეკინამ. — მარტო შენს თავზე კი არ უნდა იფიქრო ადამიანმა!

პლატონს ეწყინა ეს უკანასკნელი სიტყვა მამისაგან და კუშტად უთხრა:

— ბატონო, დროც კი აღარაა შენი ცოლის თხოვის!

ბეკინამ ქორივით გადახედა შვილს და წელში გაიმართა.

— ერიჰაა! — შესძახა მან, — ერიჰა! რა დავარდნილი მე მნახე?! თქვენისთანა ახალგაზრდებს კიდევ ერთ ათს ერთად ვაჯობებ ჯანთაც, სიმრთელითაც, შეხედულობითაც და ვაქცაცობითაც!.. არა, შვილო, მაგი სულ ტყვილია, სულ ტყვილია!.. რაში შემატყვევ დაძაბუნება!.. ჰმ!.. — და ბეკინამ მარჯვენა ხელით შეიბერტყა თავისი გრძელი, გაქაღარავეებული წვერი და მერე თავმოწონებით გაღიგრიხა ლამაზი უღვაშები. — არა, შვილო! — მიუახლოვდა ბეკინა შვილს და მხარზე ხელი დაადო. — არა, შვილო, მაგისთანა ლაპარაკს თავი დაანებე... ღმერთმა ისე ჩემი სული შეიყვაროს, რავარც მე თქვენ მიყვარდეთ და მან იცოდეს, თუ შე თქვენთვის ცუდი რამე გულში მედოს... არც იფიქროთ, რომ ჩემგანით თქვენ, რამე დასაკლო-

სი კი არა, უბრალო წყენაც შეგხვდეთ!.. მაგრამ ნურც თქვენ გარინ-
 დებით, შვილებო!.. ღმერთმა იცის და ყველაც ხედავს, რომ არა გი-
 ვირთ—რა: მიწაც საკმაოდ გაქვთ, თუ სხვაზე მეტი არაა. ~~წინააღმდეგ~~
 სახლიც, კარიც... ტყეც და ველიც!.. (ეს კი მეტი წამოსცდნა ~~მტკიცად~~
 ტყე სრულიად არა ჰქონებია). სამწუხარო რა გაქვთ?! ღმერთი უფ-
 რო მეტ მოწყალებას მოგცემსთ, უფრო გიწინამძღვრებთ, თუ მეც
 მომხედავთ, შემინახავთ და ჩემი უკანასკნელი დღეების გამწარებას
 არ ინდომებთ... რა ვქნა, შვილო, მეც კაცი ვარ, მეც ადამიანი ვარ!..
 მყოლებოდა დედაშენი ცოცხალი, პეი, შვილო, ჩემისთანა ბედნიე-
 რი ქვეყანაზე კაცი არ იქნებოდა!.. მაგრამ რას იზამ... უფალმა ასე
 ინება და დღეს ნუ ამბეყდებით, ნუ ამეშლებით. თქვენ რომ კარგები
 ხართ, სხვას, გარეშეს ნუ ათქმევინებთ, მოხუცებული მამა შეაწუხე-
 სო... ისე მომექეცით, როგორც ქე ხართ, კაი, მშობლის მოსიყვარუ-
 ლე შვილები... ღმერთი დაგიფასებთ და ამისათვის კიდევ დაგაჯილ-
 დოვებთ, ყოველ განსაცდელს აგარიდებთ!... კარგის — ღმერთიც
 კარგი მწყალობელია, შვილო!.. ნუ მეწინააღმდეგები! გარწმუნებ,
 პატიოსან სიტყვას გაძლევ, თქვენ არაფერი დაგიშავდეთ, არ წა-
 გიხდეთ, ერთი ხნიერა დედაკაცი მე სახლში შემოვიყვანო... ცოტა
 ხანს ვიცხოვრებთ ტკბილად, სიამოვნებით ერთად და მერე ღმერ-
 თმა კეთილად მოგახმართო ეს ოჯახიც, ეს სახლიც, ეს კარიც... ყვე-
 ლაფერი, რაც რამ გაგვაჩნია, შვილო.

— ბატონო, შვილი რომ გეყოლოს, შვილი... მაშინ? — დაატანა
 პლატონმა.

— შენ დღეს კაცი ვერ გელაპარაკება, შვილო, მხარი ისთე გაქვს
 მოქცეული! — წყენით უთხრა ბეკინამ... — თუ კაცის სიტყვას არ
 გაიგონებ, აბა რალა მოგიხერხო?! მეტი დაჯერება მე არ შემიძლია
 და ღმერთმა მშვიდობა მოგცეს! ჯინიანი კაცი გარეშეც სასიამოვნო
 არაა, თვარა შვილი რა!

II

ვერ გადაათქმევინა პლატონმა ბეკინას მისი სურვილი და ამან
 მეტად აუზღვრია გული. სხვაც მიუგზავნა მამას ამის თაობაზე, მაგ-
 რამ ბეკინა გაჯიუტებაში ართმევდა შვილს მის საქციელს და არ
 იშლიდა თავის განზრახულებას. თვითონ დარწმუნებული იყო და
 ყველას არწმუნებდა, რომ მისგან დედაკაცს შვილი არ მიეცემოდა,
 რომ ღმერთი მის მოსიყვარულე შვილებს არა თუ დააკლებდა რას-
 მე, შემატებდა კიდევ უსათუოდ. პლატონი ამ შემატებაზე ძალიან

უარს ამბობდა, ოღონდ კი თავისი, რაც ხელში ეჭირა, მტკიცედ გეჭირებოდა; მაგრამ ბეკინა თავისას იმეორებდა და შეურყევლად თავის სატყეაზე.

ერთი სიტყვით, ამ მხრივ საქმე წაგებულ იყო გამოუტყვებლად. საჭირო იყო ისეთი რამ ხერხის ხმარება, რომ ბეკინას გულის წადილის ასრულებასთან, პლატონი იმედიანად ყოფილიყო, რომ თავის მიწის ორიოდ ნაფლეთი უკლებლად შერჩენოდა და დღესაც მის გასაძღომად ძლივს საკმარისი ლუკმა ორად არ გაპყოფოდა.

— დევილუბე... წმინდად დევილუბე! — იძახოდა პლატონი. — წმინდად დევილუბე, თუ რამე არ ვისაშველე, რამე არ ვიღონე!..

გამწარებული ყმაწვილი კაცის გულში ცეცხლი ტრიალებდა, მისი ტვინი წისქვილის ბორბალივით მოუსვენრად ბრუნავდა, რომ რამე ხერხი მოეგონა, „ძმურად“ არ გაპყოფოდა მისი „სიმდიდრე“, რომ ახლანდელ მწირ ლუკმაზე შეჩვეულ კუჭს უფრო დამცირებულ ლუკმაზე შეჩვევა არ დასჭირებებოდა.

— იფქრე, ქალო, იფქრე, ეგებ შენც მოიგონო რამე... ე ოხერი თავი აღარ მუშაობს!.. ბრუ მესხმის მხოლოდ... — გამწარებით ეტყოდა ხოლმე პლატონი ცოლს.

— მე რა უნდა მოვიგონო, რა უნდა გირჩიო?! — მოწყენით მიუგებდა ქმარს მელანო.

— რა მოვიგონო?! ჰმ!.. სხვას რას გეიგონებს თქვენგან კაცი! — გულმოსულა წაილაპარაკებდა პლატონი და ისევ თავის ფიქრებში გაეხვეოდა გაყუჩებული.

ქართული ანდაზაა: გაჭირვება მაჩვენე და გაქცევას განახვებო. პლატონ სამანიშვილი ქართველი კაცი იყო და ამასთან აზნაურია.

— მამა! — მივიდა რამდენიმე დღის შემდეგ იგი ბეკინასთან. — მამა, რაკა ინებე ცოლის შერთვა და აღარ იშლი, ნება შენია, აწი რაღა მეტქმის... შენი ნებაა... მაგრამ ერთი სათხოვარი მაქვს და ამაზე არ გამაწბილებ, იმედია... უარს არ მეტყვი!

პლატონს ეტყობოდა, რომ წინანდელ ცუდ გუნებაზე აღარ იყო.

— რა იყო, შვილო?.. ერთის მაგიერ ორი მითხარა!

— მომანდე ეგ საქმე მე... მე ამოგიჩვენე ქალს!

ბეკინა გაკვირვებით მიაჩერდა შვილს.

— ღმერთმანი... მაშვალს თავი დაანებე და საშენო ქალს მე მოგინახავ! შენ ნუ მომიკვდებო!

— შე კაცო, უწინ თავს იკლავდი, ნებას არ მაძლევდი და ახლა მაშვლათაც კი მიდგები! — ღიმილით მიმართა ბეკინამ შვილს და

უნდობლად დაუწყო ცქერა. — რას მივაწეროთ ახლა ეპ, პლატონ?
ტონ?... — გაიცინა ბეკინამ.

— რას უნდა მიაწეროთ?

— მაინც, მაინც!.. მამაშვილობას, გამაგებზე, თუ გიკვირებოდა ჩააცივებით უთხრა დაინტერესებულმა ბეკინამ.

— ბატონო, თქვენი გულის წადილი ხომ აგისრულდებათ და!

— კი, მარა მარცხი!.. მამაშვილობას, მითხარი! ჰა! შენს ცოლ-შვილს გაფიცებ!.. რა მოიგონე ახლა შენ?

— არაფერი, შენ არ მომიკვდე, იმისთანა, რომ შენი საწყენი იქნეს...

— ჰო!

— ქალს მოგინახავ იმისთანას, რომ არც შენი დასაწუნებელა იქნება და არც ჩემთვის საშიშარი...

— ჰო, ჰო! — აჩქარებდა გახალისებული ბეკინა. — ჰო!

— ახალგაზრდა ყმაწვილი ქალი, რასაკვირველია, შენი საქმე არაა.

— რასაკვირველია, მარა არც უკბილო დედაბერი ივარგებს, შე კაცო! — გაიცინა ბეკინამ.

— უკბილო დედაბერი ვის რად უნდა! ასე, ხნიერი დედაკაცი რომ იქნეს... მარა ისეთი, არავინ დაგვცინოს...

— ჰო, ჰო! — ეთანხმებოდა ბეკინა.

— ქვრივი...

— მაგასაც არა უჭარს რა!..

— ქვრივი... ორნაქმარები!

ამ უკანასკნელ სიტყვაზე პლატონიც შეჩერდა, მამას შეხედა და ბეკინაც მიაშტერდა გაკვირვებით შვილს.

— ჰო, ორნაქმარები!.. — გაიმეორა სიტყვა გაგრძელებით პლატონმა. — რა უნდა უჭირდეს?.. შენ არ მომიკვდე, არაფერი!

— რას ცუდლუტობ, შე კაჲ კაცო!?. — თვალი თვალში გაუყარა ბეკინამ. — რას ცუდლუტობ, ვაჟბატონო?

— შენ არ მომიკვდე, შენთან მე არ ვცუდლუტობდე და არც გატყუებდე... შენ სრულიად წაგებული არ იქნები, დედის სული არ წამიწყდეს!.. ის კი არა, მოგებული დარჩები... მე მხვდება მეტი შრომა, თვარა შენ ქეც დამიმადლი მერე!.. გაიმეობა, ბატონო, ახლა რომ შენმა ცოლმა ბავშვს ჭყვირილით გამოგიჭეჭოს ყურები?

— ეჰ... შენ კიდევ შენსას მოჰყვები!..

— ვინ იცის, ბატონო, ვინ იცის! ის არ ჯობია, რომ უფრო დაიმედებულად იქნება ადამიანი?!

— ორნაქმარები დედაკაცი რაღა იმედაა?

— რა იმეღია და აი, მოგახსენებ... შენ ცოლი გინდა. და, რომ მამულის გამყოფელი არ დეინახოს ჩემმა თვატყმარმა... თონ ამბობ, ყმაწვილი ქალი არ მინდაო... მოგინახავ სწორედ რი-
გიან ქალს, რომ ვერავინ დაგცინოს, შენ ნუ მომიკვდები. ორნაქ-
მარებს იმიტომ გეუბნები, რომ ქვრივებში ამოვარჩევ, გამოვნახავ
იმისთანას, რომ ორ ქმარს ჰყოლოდეს და არც ერთთან შვილი არ
მეცემოდეს... ორივე ქმრის ხელში რომ უშვილო დარჩენილიყოს...
ამისთანა დედაკაცი სწორედ საიმედო იქნება შვილის უყოლობაზე...
თუ ორ ქმართან შვილი არ მიცემია, შენთან რაღა ღმერთი გაუწ-
ყრება... ამრიგად, შენც მოსვენებული იქნები, მეც იმედიანად ვიქ-
ნები და ვიცხოვრებთ ისე, რავარც გვიცხოვრია... ამ ჩვენს წუთისო-
ფელს ჩვენს წესზე ამგვარადვე გავატარებთ და ჩვენს მერმე რაც
იქნება, ის ღმერთმა იცის და ჩვენმა მომავალმა!.. ესაა ჩემი
თხოვნა... შენ არაფერი გაკლდება და ჩემთვის კი ისეთი საქმე იქ-
ნება, თუგინდ ჩემი მამულის ნახევარი ხელახლა შემეძინოს... მაინც
ამათ თუ შევიწარჩუნებ, თვარა სხვა რა ძალა მაქვს, რა ღონე შემ-
წევს? ამიტომ გთხოვ, მომანდო ეგ საქმე, მაშვალს თავი დაანებო...
შრომა მე შემხვდება, მართალია, მარა რავა დევერიდები?! უხეირო
ქალს არ შემოვიყვან ოჯახში, ამაში პატიოსან სიტყვას გაძლევ!

ბეკინამ აცალა შვილს ეთქვა თავისი სათქმელი და ყურადღებთ
მოისმინა მისი სიტყვა. მას ახლა კიდევაც ეცინებოდა პლატონის
ნალაპარაკეზე და უკვირდა, ეს რა მოიგონა ამ კაცმაო. შვილის
თხოვნაზე კიდევაც თანახმა გახდა ბოლოს, თუმცა ესეც კი დაატანა:

— ნება შენი იყოს, პლატონ ჩემო, მაგრამ ახლა შენ მიჩქარი
სიკვდილს, შვილო; და ეს არის! — სიცილით უთხრა მან.

— რავა, ბატონო?

— ი წყეულმა მეც რომ გამაყოლოს წინანდლებს, რას მიპირებ
მაშინ? ა?.. ხა, ხა, ხა! ავი სანდობია მაგისთანა მთვარეზე დაბადე-
ბული დედაკაცი!..

— შენისთანა ღონიერ ადამიანს ის ვერაფერს გიზამს. შენ არ
მომიკვდე!..

— კარგი, კარგი, შვილო! — იამა ბეკინას შვილის სიტყვა. —
კარგია, შვილო... ასე ქენი, მარა საქმეს შორს ნუ გადადებ, თვარა...

— არა, ბატონო, ამ დღებშივე შევეუდგები... რაღაზე გვაჭია-
ნურო... საქნარი მოლეული ჯობია!..

— ჰო, ჰო, რასაკვირველია, რასაკვირველია!.. მარა გახსოვდეს,
შვილო, უხეირო ვინმეს არ შემყარო... თორემ სირცხვილს გაქმევ.

პლატონ, მიგიტოვებ ქალს და სხვას მე თვათონ ამოვირჩევს... მამა
შვილობას გეფიცები! — ღიმილით უთხრა ბეკინამ.

— ბატონო, მაგ რა საკადრისია! რატომ ვიზამ მაგ საჩუქრს?
მიუგო პლატონმა. — ამაზე მეტად არ გჯერათ ჩემი?!

— ჰო და აბა ჰე!.. აბა ჰე!.. აწი შენ იცი, მე თანახმა ვარ...
ოღონდ არ დააგვიანო, ესეც გახსოვდეს!.. მეტ რაღას მომთხოვ კი-
დევ, შვილო, — ყველაფერი შენს ნებაზედაა და ეგ არის!.. აწი მაინც
ვერაფერში მისაყვედურებ, შვილო!

სასაყვედურო კი ჰქონდა პლატონს, მაგრამ რა გამოვიდოდა მას-
ზე სიტყვის განახლებით?! ისიც კარგი იყო მისთვის, რომ მამა ამ
უკანასკნელ თხოვნაზე დაიყოლია და ამით იმედი ეძლეოდა, გან-
საცდელი თავიდან აეცილებინა. ახლა საჭირო იყო მხოლოდ ნაფიქ-
რი საქმის ასრულება; საჭირო იყო მოენახა მისი მხსნელი ორნაქ-
მარევი, უშვილო ქალი, რომ ქმრებთან სამ-სამი წელიწადი მაინც
ნამყოფი ყოფილიყო, რომ არც ბებერი ყოფილიყო მაინცდამაინც
და არც მახინჯი; განსაკუთრებით უშვილობაზე საიმედო ყოფილიყო.

საქმე არც ისე ადვილი იყო, რომ უცბად თავი მოხმონდა და
ამიტომაც პლატონი იმდღესვე შეუდგა მას, რა დღესაც მამამისმა
ამაზე მზრუნველობის ნება დართო. წყალწაღებული ხავსს ექიდე-
ბოდაო, ასე იყო პლატონის საქმეც.

დატრიალდნენ ორივე ცოლ-ქმარი. დღედაღამ მხოლოდ იმით
იყვნენ გართულნი, რომ ეგებ თავიანთ ნაცნობებში მოეგონათ რო-
მელიმე უშვილო ქვრივი დედაკაცი, მათი სასურველი, მათთვის სა-
ნატრელი, სადღეინაცვლოდ გამოსადეგი არსება.

— არქიპო ქვაშავაძის ნაცოლები... უშვილო არ იყო?! გათხოვ-
და მერე... ქმარსაც ბარე ხუთი წელიწადი ჰყავდა... ნეტავი თუ
ცოცხალი ჰყავს ის მეორე ქმარი?... ა, არ იცი, მეღანო?

— რავე არა... მარა იმას, შე კაცო, პირველი ქმრის ხელშიაც კი
ჰყავდა ერთი შვილი!.. — მიუგო მეღანომ.

— შვილი სად ჰყავდა? შენ არ მომიკვდე! ნატალიას შვილი სად
ჰყოლია?

— ჰყავდა, შვილებს გეფიცები... შენ ნუ მომიკვდები! გავაწყდე-
ბა, თვარა შვილი რავე არ ჰყავდა... დიდხანს კი იყო უშვილო!

— ოჰ, აბა ეგ მახსოვდა მე!.. და გაჩუმებული პლატონი ახლა
სხვებს იგონებდა და იხსენებდა.

— გოჯასპირ ხასიშვილის ნაცოლები? საწირეთელი ხასიშვილის!
კი იცნობ შენ იმას. ჰო, ჰო! ის, მგონია, ასე მაგონდება, ვითომც
ხასიშვილმა ქვრივი ითხოვა... უშვილო იყო მაშინაც!..

— აჰ! გოჯასპირ ხასიშვილმა ქვრივი კი არ შეირთო, შე...
დედ-მამის სახლიდან წეიყვანა და ქვრივად მას დარჩა...
კი... მარა რაი, ჩვენთვის ის არაფერი გამოსადეგია: ერთ...
ყოლია, — წუწუნით გაათავა სიტყვა მელანომ.

ბევრს ეწვალნენ ამრიგად ცოლიც და ქმარიც, მაგრამ შესაფერი ვერ გამონახეს.

— ჩემ დასთან წავალ... ეგებ დარიკომ მიმასწავლოს სადმე და ქეც ამომარჩევოს... ა, რას იტყვი, მელანო? — დაეკითხა პლატონი ცოლს, რაკი ხედავდა, რომ მისი მეცადინეობით არაფერი გამოდიოდა.

— ძალიან კარგს იზამ!.. ღმერთმანი!.. — მიუფო მელანომ. — ძალიან კარგს იზამ!.. უნდა მიიკითხ-მოიკითხო, აბა რაღა იქნება!

— წავალ... ხვალვე წავალ! — ამოიოხრა პლატონმა. — ეგებ ცხენი გამოვართვა ვისმე და წავალ... თუ დევიგვიანე, მაგ დალოცვილი მე აღარც კი მომიცდის და თავისას იზამს!.. ჰეი, ჰეი! — ნაღვლიანად წამოიძახა მან და მეზობლებში წავიდა ცხენის სათხოვრად.

III

დილა იყო ადრიანი, მეორე დღეს რომ პლატონმა ძალზე გამხდარი, ზურგდაშავებული ცხენი გადმოიყვანა ეზოში, მიაბა სამზარეულო სახლის გვერდით მდგარ კვინცხასთან და კმაზა დაუწყო.

— ამაზე შეჯდომა რაღა შეგიძლია! — უთხრა მელანომ.

პლატონმა რომ ცხენს უნაგირი შეადგა, ცხენმა სულ კანკალი დაიწყო.

— აბა, ფეხით ვის მივადგე, შე ქალო?!

— კი, მარა სულ არ მოგჯება ამ საცოდავს ზურგი?

— ფეხ-ფეხა მივეყვები, ბატონო, ფეხ-ფეხა მივეყვება!.. სირცხვილისათვის მიმყავს, თვარა რა!.. შენ ეგ მოსართავი მომეცი და ამის ჯავრი ნუ გაქვს!..

— აი, ამოგივარდა პატრონი! — მიაძახა პლატონმა, მოსართავს რომ ხელი მოჰკიდა. — მეიტა, მელანო, ჩხინკი იქნება რამე... ენა არ ქონებია აბზინდს... მეიტა მალე, თუ ქალი ხარ!

დაამაგრა მოსართავი ჩხინკით პლატონმა, დაიხურა ქუდი, გადიგდო ბეჭებზე ყაბალახი, მოხსნა თავისი თეძოებამობუსკული რაში და თითქმის წაათრია უგულოდ მიმყოლი ცხენი ჭიშკრისკენ.

სწორედ ამავე დროს აივანზე გამოვიდა ახალუხის ამარა ბეკინაც და, რა დაინახა მიმავალი შვილი, გადასძახა:

— მიხვალ, პლატონ?

— მიდივარ, ბატონო, მივდივარ... რავარც მხედავთქო ჩემთვის
პლატონმა.

სიხარულით

— აბა, ჰე, შენ იცი!.. ღმერთმა კეთილად გამგზავროს! — მიატანა სიტყვა ბეკინამ.

პლატონმა გადაიარა ეზო, გავიდა ჭიშკარში და მალე, ორღობეში მიმავალი, გზის აქეთ-იქით მიმყოლ ხეებში მიიმალა.

— ე ბედაური ვის გამოართვა, მელანო ჩემო? — მიმართა ბეკინამ ჭიშკრიდან უკან გამობრუნებულ რძალს.

— პავლია ღომიაშვილს, ბატონო!

— არ დოუვარდეს გზაში, შე ქალო! — გაიცუნა მოხუცებულმა.

— სხვის შესახედავად წიყყანა, ბატონო... სასირცხვილ-სანამუსოდ, თვარა სხვებრ რას არგია!

— არაფერია... არაფერი... პლატონი მარჯვე კაცია... მოხერხებულია, იმას არაფერი გოუჭირდება! — ჩაიცინა ბეკინამ და იქით დაიწყო ცქერა, საითაც ის იყო პლატონი გზას დაადგა.

გულჯავრიანი პლატონი ერთხანად გაუძღვა თავის გახრეკილ ცხენს, მაგრამ ბოლოს მოთმინება დაეკარგა განუწყვეტლად აღვირის ქაჩვითა და შეძახებით.

— შენც ჭინაზე მიდგები, შე ოხერო? — გააჩერა მან ცხენი და გულმოსული მოაჯღა ზურგზე, გადაჰკრა წკებლა და ფერდებგამობზეკილი ცხენი აძუნძულდა. — შენ მაინც მოგერევი, სხვასთან თუ ვერაფერი გავაწყვე!.. კიდევ დამადგები ჭინაზე?! — და მან შეუბრალებლად გადუჭირა და გადუჭირა წკნელი, მაგრამ პლატონის გასაჯავრებლად და თითქოს მისი დაქადნების გასამტყუნებლად ამ გახრეკილმა პირუტყვმაც მალე იძულებული გაჰხადა მხედარი ხელახლა ჩამოეჭვეითებინა. ამგვარის დაჯაბნებით ყველასაგან გულდამწვარმა პლატონმა გაიგდო წინ ეს გახრეკილი პირუტყვი და, უკან ფეხდაფეხ მიმყოლი, გრძელი წკებლის ცემით მიერეკებოდა ჯახრაკ ცხენს.

ნახევარზე მეტი გზა გაიარა პლატონმა თავისუფლად ისე, რომ მიმავალ-მომავალი კაცი არ შეხვედრია; ასე თავისუფლად მიმავალი იგი თავის ფქვრებში იყო გართული, თავის მგზავრობის აზრის აღსრულებით იყო გაბრუებული. უეცრივ ცხენის ფეხის ხმა მოესმა პლატონს; მიიხედა უკან და უკმაყოფილებით პირი ისევ გამოიბრუნა, — ვილაც ხანში შესული კაცი მოათოხარიკებდა მაღალ ცხენს.

— ჰეი, თქვენი, თქვენი!.. — თავისთვის წაიდუღუნა პლატონ-

მა. მას ახლა ყოველი მოხუცებული კაცის დანახვა ეჭვარებოდა თა-
ვის მამის გამო. ჯიჯიქსიქსიქსი

— გამარჯობა, ყმაწვილო! — შესძახა წამოწეულმა ცხენოსანმა.

— ღმერთმა გაგიმარჯოთ, ბატონო! — მიუგო პლატონმა და დარ-
ცხვენით შეაჩერა თავისი ცხენი.

პლატონმა ახლა იცნო, ვინც იყო ეს ჩასუქებული, წვერებმო-
პარსული, კაზიროკ-ქუდიანი, ქოლგით ილლიის ქვეშ, წითური სა-
ხის კაცო და იმიტომაც დაატანა თავის პასუხს: „ბატონო“; იგი იყო
იმ კუთხეში ცნობილი, სახელის მქონე აზნაური ივანე გვერდევანი-
ძე, სოფლის ადვოკატი.

— სად მიხვალთ, ყმაწვილო? — შეეკითხა გვერდევანიძე პლა-
ტონს.

— აგერ გაახლებით, ბატონო, მალღამენში! — და პლატონი შეჯ-
და ცხენზე.

— კაი დაგემართოთ! აბა მგზავრები ვყოფილვართ ამ ერთ ხა-
ნაზე!..

ეწყინა ეს პლატონს. ათასწილად ერჩია მარტოდ, თავისუფლად
მგზავრობა, მაგრამ ახლა მეტი გზა აღარ ჰქონდა, ხათრს ხომ არ
გაუტეხავდა ამ მოსახათრებელ კაცს, უნდა ერბენინა თავისი გა-
ძვალტყავებული ცხენი გვერდევანიძის თონარკითან.

— რა ხანია მოვდივარ და ერთი კაცი არ შემხვებომა, რომ ხმა
გამეცა ვისთვისმე... მოვდივარ ასე მუნჯად! — თქვა გვერდევანიძემ.

— სად ბრძანებულხართ აქეთ, ბატონო? — რომ ხმა ამოეღო,
შეეკითხა პლატონი.

— ქვედურეთში ვიყავი... ბრეგაძეები არიან, აზნოუშვილები...
შენი მტერი იქნა დამსილი და დაგლახაკავებულნი, ისინი დამსილი
არიან... და, რავარც იცით, ახლანდელი ჩვენი აზნოუშვილების ამ-
ბავი, გაყოფა უნდათ, მაგრამ გასაყოფი რომ აღარაფერია! ერთი
მეორეს წაგლეჯაზე გამაცადინებული, რამე ხერხით უნდა მეტი რამ
ირგოს, ერთმანეთს აღარაფერს ანებებენ და ჭიჭყინობენ, დავიდა-
რაბობენ, ჩხუბობენ დილიდან საღამომდინ, ჰკლავენ ერთმანეთს...

— ცუდი დრო მოვიდა, ბატონო, ერთობ ცუდი დრო!.. ხალხიც
მომრავლდა... ჩხუბით თუ გაიწმინდება ცოტაზე მაინც ქვეყანა,
თვარა... მაგრამ ეგ თქვენ უკეთ მოგეხსენებათ, რასაკვირველია! —
შენიშნა თავის მხრივ პლატონმა.

— შეიძლება, შეიძლება! — დაატანა გვერდევანიძემ. — ჰო და
იმას ვამბობდი, ამ ბრეგაძეებმა მთხოვეს მათში ჩამოვეარდნილიყავი
და რამე რიგად გამერიგებინა ისინი... ხელის მოსაკიდებელი საქმე

არაა, არც გავერევოდი, მართალი ვითხრა, ნამეტანი შეუსწავნი და დაუჭერებელი ხალხია, მაგრამ უარი ველარ ვუთხარი, უფრო იმიტომ, რომ ჩემი ნათესავი ქალია იმ ოჯახში... დედინაცვლის ბრეგაძეების და მათ ჩხუბში და უწესრიგობაში საწყისი დედაკაციც ნამეტანი შევიწროვებაში ჰყავთ... სიცოცხლე გოუმწარეს უბედურს!..

— თუ შვილი ჰყავდა მაინც ამ დედინაცვლობაში?! — წამოსცდა პლატონს სრულიად უნებურად.

— აჰ! შვილი არც უწინდელ ქმრის ხელში ყოლია და არც ამ მეორე ქმრის ხელში! უბედური, უშვილო, ერთი საწყალი დედაკაცია. იმბტომაც უფრო მეზრალემა... გერები ოუტყდნენ, აი ისე, როგორც იცი ღარიბი ოჯახის ამბავი... დედინაცვლის შენახვა კი არა, თავისი თავი ძლივს გამოაქვთ წლიდან-წლამდინ!.. მამის ხელში ქე იყო ისე ერთგვარი ოჯახი და ახლა სამად გასაყოფი რომ შეიქმნა, ამ დედინაცვალსაც თავისი წილი საქვრივო გამოსაყოფი შეექმნა, — არც ერთს აღარაფერი ურჩება და, რასაკვირველია, ჭიჭყინობენ, ერთმანეთს ედავებიან, ერთიმეორეს ხელიდან გლეჯენ, თუ რამ ხელში ხვდათ...

ასე ლაპარაკობდა გვერდევანიძე, მაგრამ მისი სიტყვები პლატონას ერთ ყურში რომ შედიოდა, მეორე ყურში გადიოდა; მისი ყურადღება სრულიად იმან დაიბყრო, რაც ამ კაცისაგან იმ ქვრივ, გაწვალბულ დედინაცვალზე გაიგონა. ეს სწორედ ძვირფასი რამ გასაგონი გაიგონა პლატონმა.

— ქვედურეთში... ბრეგაძეებისას! — იმეორებდა პლატონი, თითქოს ეშინოდა არ დავიწყებოდა უშვილო დედაკაცი. — არც პირველი ქმრის ხელში ყოლია შვილით, არც მეორის ხელში! რომელი ბრეგაძეა ნეტავი?

ამ მოულოდნელად გასახარელი ამბის გაგებით აფრენილ პლატონს ერთმა ისეთმა სურვილმა წამოუარა — უფრო დაწვრილებით გამოეკითხა ყოველივე გარემოება ნახსენები უშვილო ქვრივისა, — რომ კინალამ ის იყო კიდევაც გააბა ლაპარაკი, მაგრამ დროზე გონს მოვიდა, დროზე მიხვდა ამის უადგილობას და ენა ჩაიკვნითა, ამ კაცთან ისე ვაგლახად ლაპარაკი საფრთხილო იყო, მისი აზრით. გვერდევანიძეს შეეძლო ერთ უხერხულად დაცდენილ სიტყვაზე მიხვდომოდა, რაც გუნებაში ედვა და ამიტომ პლატონი ამხანად დაკმაყოფილდა გაგონილით, ჩაიმარხა გულში მისი სიტყვა და თავმოძულებით მიაჩინდრივებდა ენაგადმოგდებულ ცხენს, სმენად გა-

დაქცეული, ეგებ ამ დალოცვილ კაცს კიდევ დასცდენოდეს მისთვის /
გამოსადეგი რამ სიტყვა. ჟერქენსული

— ასე კარგია ჭკვიანი კაცის ორიოდ სიტყვაც! ხალისიანად ამბობდა ძუნძულით მიმყოლი პლატონი. — ყოველთვის სასარგებლო რამეს გეიგონებ, მიხვდები!..

გვერდევანიძე კი თავის სიტყვას განაგრძობდა:

— ასეთია, ჩემო ბიძია, ეს ჩვენი მდგომარეობა და რას იზამ! გაჭირვების დრო შემოგვესწრო და მეცადინეობა გვჭირია, ძალიან გაფრთხილება გვმართებს ამ გაჭირვებასთან. ი დალოცვილი ღმერთიც თავის მოწყალებას ჩვენზე ძველებური წესით გვიცხადებს: ხალხს ამრავლებს, ყოველ ოჯახს შეილებით ავსებს... მაღლიანს თითო ოროლა შვილი დეეკლო, ამათ მაგიერათ სარჩო მიემატება, ის არ აჯობებდა, შენი ჭირიმე? ა? — გაიცინა მან.

— მაინც, მაინც, ბატონო... ნამდვილი სიტყვა გახლავსთ, რასაც ბრძანებთ! — ამოიოხრა პლატონმა. — მართალი ბრძანებაა!.. თქვენისთანა კაცს რა უჭირს და ჩვენს ამბავს კაცი ნულარ კითხულობს, ბატონო, თვარა თქვენ ჩემზე უკეთ მოგვხსენებათ!.. ნამეტან უსაშუალობაში ვართ ჩავარდნილი და გასაკვირველია, რომ კიდევ ასე ხალისიანათ ვართ, არაფრად ვაგდებთ ყველაფერს, არხეინად ვართ და იმას კი აღარა ვფიქრობთ, თუ რა მოგველის წინ... რას გვიპრობს მამა ზეციერი!.. მარა თავს თუ არ მივეძალებთ, გული თუ არ შევიმაგრეთ, სულ წავხდებით, ბატონო, სულ ერთიანად და ის იქნება! — მჭევრმეტყველობამ გაიტაცა პლატონიც თავის ენაწყლიანი მოსაუბრის შემყურე.

ტკბილად მიმუსაიფობდნენ ჩვენი მგზავრები და ამ ლაპარაკში პლატონისათვის დროც შეუმჩნევლად გადიოდა და გზაც ერთობ მოკლდებოდა. კიდევ დიდი სიამოვნებით ივლიდა ამ კაცთან იგი, რომ უეცრად თავისი გადასახვევი გზა არ დაენახა. პლატონმა შეაჩერა ცხენი და თავდაბლად მიმართა გვერდევანიძეს:

— მშვიდობით ბრძანდებოდეთ, ბატონო!

— ოჰ! აქეთ მიდის თქვენი გზა?

— დიახ, ბატონო!.. ნურას უეცრავად... გეახლებოდით ერთ ხანს კიდევ, რომ საჭირო საქმე არ მქონდეს სწორედ...

— რატომ, რატომ, შე კაცო!.. იცოცხლეთ, აწი მეც მალე მივალ სახლში... მშვიდობით!

— მშვიდობით ბრძანდებოდეთ! ისე ფეხს რავა მოუკრავს აღამიანს ღმერთი, რომ არავინ შეგხვდეთ კიდევ!? — საამებლად გაა-

ყოლა გვერდევანიძეს სიტყვა პლატონმა და მერე თავის გზაზე დაუხვია.

— ასე კარგია კაი კაცის შეხვთომა! — ამბობდა გუნეზაშვილი ტონი. — ჰა, ქვედურეთში, ბრეგაძეებისას... სამი ძმა ყოფილა მოვიკითხავ და, თუ რიგინი ვნმეა... გვერდევანიძის ნათესავია, მარა ეგებ ვინმე ოხერი გვარიშვილის იყვენ... ყველაფერს გვევიგებ... ეს ხომ გულში მეყოლება, თუ დარიკომ სწვასთან ვისთანმე არ მიმასწავლა... გვევიგებ ამბავს და, თუ ღვთის რისხვა არაა, კიდევაც ვავათავებ საქმეს... კი, კი, ასე ვიზამ, ასე ვიზამ! — ხმაშალა წამოიძახა პლატონმა და ამ წამოძახებასთან — ალბათ, პირუტყვემა სხვა რამ იფიქრა — ცხენიც გაჩერდა. პლატონმა ერთი-ორი „აჩუ“ მიიძახა, ქუსლიც შემოართყა ფერდის ძვლებზე, წკებლაც გადუქირა, მაგრამ ცხენი ისევ იმავე ადგილას იდგა, ფხსაც არ იცვლიდა.

პლატონი იძულებული შეიქმნა ჩამომხტარიყო. დაინახა მქელავი, არაქათგამოღეული, ერთიანად გაოფლიანებული ცხენი, რომელსაც აბურძგენილი ბალანი საცოდავ შეხედულებას აძლევდა და მხედარმა თავში ხელი შემოიკრა:

— ეს მუდრევი რაღა მოსახმარი იქნება აწი? სულ ერთიანად გადატყავული ექნება ამ უპატრონოს ზურგი... აჩუ! — მიიძახა გულმოსულმა და თან ჯოხიც გადაჰკრა.

შელავათმიცემული ცხენი მისუსტებული, აძიგძიგებული ნაბიჯით აპოლიკდა ქვებიან ბრეგზე და რაც შეეძლო, რაც ღონე ჰქონდა შერჩენილი, მიჩანჩალებდა და ცდილობდა, უკან ჩამოეტოვებინა თავისი ჩამოქვეითებული მხედარი, რომ მტკივან ზურგზე არ შესკუბებოდა ხელახლად. რამდენსამე მანძილზე კიდევაც აუსრულდა წადილი გასაჰირში ჩავარდნილ პირუტყვს, მაგრამ ბოლოს პლატონი მაინც დაეწია, გააჩერა და მარდად მოახტა ზურგზე. ამ კაცმა თავის თავმოყვარეობის დაცვა ამჯობინა მის შებრალებას და სიძის კიშკრამდის ამხედრებული მივიდა.

აქ პლატონი ჩამოხტა ცხენიდან, გაალო კიშკარი და ეზოში შევიდა.

IV

ეზოს კარებში ყმაწვილი ქალი გულზე ახუტებული ბავშვით თავზე ადგა გლეხს, რომელიც ბოსტანს რაგვავდა. ქალი მობრუნდა, რაკი გლეხმა ანიშნა სტუმრის ეზოში შემოსვლა, მიაჩერდა მას და, რა იცნო თავისი ძმა პლატონი, უცბად ჩამოწვა მიწაზე ბავშვი,

გაისწორა თავსაფარი და ერთის ძახილით, სიხარულით აფრენილი გამოეჭანა ძმისკენ. ბავშვმა შექნა ღრიალი, აბლავლდა მძიმე ნიჭი მყოფი უფროსი გოგოც, მაგრამ დარიკოს მათი აღარ შეეხებოდა.

— შენი ჭირიმე... შენ დაგენაცვლოს შენი და დარიკო!.. რა დღე გამითენდა ეს?.. უიმე, უიმე!.. — მოქაქანობდა დარიკო და და-ძმა მხურვალედ გადაეხვივნენ ერთმანეთს.

— მობრძანდი, შენი ჭირიმე!.. მობრძანდი! — მიუძღოდა აფუსფუსებული დარიკო ძმას სახლისაკენ. — მალაქია!.. მალაქია!.. ჩემო მალაქია, გადადექი და მანდედან კირილეს მიაძახე... შენი ჭირიმე... თავი დაანებე მაგას!..

გლებმა მიატოვა სამუშაო, გაიქცა წინ და რაც ხმა ჰქონდა, დაიწყო ყვირილი:

— კირილე... ბატონო კირილე!.. კირილე, უ — უ!..

— რაზე აბრუნებ, დარიკო ჩემო! წავიდეს!.. — უთხრა პლატონმა დას.

— ეს-ესაა ცხენზე შეჯდა, რაღაცა საქმე მაქვსო და წავიდა, გამიქრა ხელიდან... ვერ დავამაგრე სახლში... დაყანყალობს ასე ტყუილუბრალოდ!.. რა მოვეუხერხო, აღარ ვიცი... გამიჭირდა საქმე!..

ბავშვები კი ისევ ღრიალებდნენ ბოსტანთან; ერთი მიწაზე ფართხალებდა და გოჭივით ჭყვიროდა.

— გოგო, ნინოია!.. წადი, გოგო, ბავშვებს მიხედე... გააჩუმე გასაწყვეტლები! — სახლში შეიძახა დარიკომ და რიკულებთან გაყოლებულ ფიცარზე მჯდარ პლატონთან თვითონაც ჩამოჯდა. მალაქია კი ისევ თავმოძულებით უყვიროდა კირილეს.

— რას შვებით, ძმაო, ხომ კარგად ხართ? — წუწუნით იკითხა დარიკომ.

— მადლობელი ვარ... ვართ ისე, რავარც იცი... — მიუგო პლატონმა.

— ჩემი რძალი ხომ კარგათაა, შენი ჭირიმე?.. ბავშვები?..

— არიან, ღვთის მადლით...

— მამა?.. ვაი მისი გაძაღლებული სიცოცხლე! — ამოიხენწემა დარიკომ. — რა ვქნა, ძმაო, ველარ მიხედე მე უბედურმა ამ გაჭირვების, გამწარების ხანს... რა ვქნა მარტოდ ვწრილობ ამ ოჯახში, ერთი საათით ვერ მიმიტოვებია... ვისზე დავტოვო, შენი ჭირიმე?.. და ამასობაში, ველარც მე გნახეთ და თქვენგანაც დავიწყებული შევიქენი, ძმაო!.. წუხს კიდევ უბედური? ან კი რა გაახარებს მის

გულს, დედიჩემის დამკარგველს!.. ხომ არ ავადმყოფობს მაინც, შენ დაგენაცვლე?

— ავადმყოფობას რა უნდა მასთან?.. ავად კი არა... ფრუტუნა პლატონმა.

— ჩემი მომღურავი კი იქნება და მემართლება კიდევაც. — ისევ ამოიოხრა დარიკომ.

— ტყვილა წუხარ მაგას, ჩემო დარიკო... ჩვენ აღარავის ვახსოვართ, ჩემო დაო!

დარიკომ გაკვირვებული სახის მეტყველებით გადახედა ძმას. მისი სიტყვა მეტად ეუცნაურა და ვერ მიუხვდა, რას ნიშნავდა იგი.

— მამაშენი რომ მწუხარეა, ისე ყოველი ჩვენი კეთილი შეაწუხოს ღმერთმა!.. რას ამბობ, მწუხარე კი არა, საქორწილოდ ემზადება ის კაცი! — გაიცინა პლატონმა.

— რა ხუმრობა იცი, პლატონ! — იწყინა დარიკომ.

— შენ არ მომიკვდე, არ გეხუმრებოდე!..

დარიკო გაშტერდა.

— იმას აღარც დედაშენი ახსოვს, აღარც მკვდარი და აღარც ცოცხალი ვინმე!..

— პლატონ, პლატონ! ძმაო!..

— აგერ ნახავ!.. საქმე გადაწყვეტილია!

— რა არი ახლა, პლატონ?! გადავირევი ეს არის!.. ტყვილია... ძლივს სიტყვას ამბობდა შეწუხებული ქალი, რომელსაც ხუმრობა ეგონა ძმის ნათქვამი.

— ცოლ-შვილს გეფიცები!.. ქალს თხოულობს... რა მეხუმრება, კაცი გულზე ვსკდები!

— უიმე, უიმე! — იყვირა დარიკომ და გამწარებული ლოყაზე ხელს ირტყამდა. — უიმე! უიმე!.. ეს რა გეიგონა ჩემმა ყურებმა!..

— რა გაეწყობა! — ამოიოხრა პლატონმა.

— ასე მალე დასავიწყებელი ქალი იყო საწყალი დედაჩემი?.. ღმერთო, მომკალი... ღმერთო, მომკალი! რატომ მიაწია მაგ უბედურმა ამ დღემდის, მაგისტანა საქმეს რომ შეება?!. ვინ უნდა შემოათრიოს დედიჩემის მაგიერ მაგ ჭკუადაკარგულმა, ვინ? — მოთქმით ამბობდა დარიკო.

უკანასკნელი მისი სიტყვა პლატონს აღარ გაუგონია და პასუხი არ მიუცია მასზე, იმიტომ რომ ეზოში შემოვირითდა თავისი ლამაზი, წაბლისფერი ცხენით კირილე და ერთი ყიყინით მიმართა ცოლისძმას:

— პლატონს, პლატონს ვახლავართ!.. პლატონს ვახლავართ! და-

რიკო, კედელს ნახშირი, ნახშირი კედელს!.. ასე უნდა, შე პატიოსანო კაცო, მოყვრის მივიწყება?.. აი, შენ კი რა გითხრა, შენთვის შეგები ხარ სახლში?! ძალიანაც შემცდარა ეგ შენი ფეხები, რომ ვყოფილიყავი, არაფრის გულისათვის არ შემოგიშვებდი, ფეხსაც არ შემოგადგმევინებდი! ხა, ხა, ხა!.. — და მაღალი ტანის კონტად ჩაცმული შნოიანი ახალგაზრდა კაცი გრძნობით მიეგება თავის ცოლისძმას.

— რავა მშვიდობით, პლატონ ჩემო?

— მადლობელი გახლავართ... ვართ ისე...

— ჩემი სიმავერი როგორ არი... ჩემი ძვირფასი ბეკინა? ხომ ყოჩაღათაა კიდევ?

— სხვაგან რომ დაყიალობ, იქაც მივიდოდი, ვნახავდი და საკითხავი აღარ გექნებოდა! — უთხრა მოწყენით დარიკომ ქმარს.

— მივსულიყავი!.. სადაც მგლოვიარობაა, იქ რა მიმიყვანს! მაინც რომ აღარაფერი გეშველათ, თქვე დალოცვილებო! — მიუბრუნდა კირილე ცოლისძმას. — გაგიგონია ამდენს ხანს მგლოვიარობა?

— შენ არ იცი, თვარა კაი ხანია გათავებული გვაქვს, — მიუგო ღიმილით პლატონმა.

— ქეიფის მეტი რომ არაფერი გაგონდება, ნეტავი შენ, შე უბედურო! — წაულაპარაკა დარიკომ.

— ჩვენ გახლავარ მიმინაშვილები! — წამოიძახა კირილემ და წამოიქიმა ფეხზე ამდგარი. — მიმინოს შვილები... მიმინოს!.. ჩვენთან რა უნდა მწუხარებას... ჩვენს თავს არავის არ დავატყვევებინებთ... გვაროვნობით ვართ ასე... სადაც სიამეა და მოლხენა, იქ ჩვენც ვართ, ასე მოგვდგამს გვაროვნობით!.. აბა, შენი ჭირიმე, ორიოდე დღე ვიცოცხლო, გული მწუხარებით ევივსო, მოლხენა დაეაკლო და ისე წავაყრევიანო ზედ მიწა?! შენც არ მომიკვდე... მაგაზე მეტი სისულელე იქნება?! კაცი მუდამ მხიარული უნდა იყვე და სხვასაც იამება შენი შეხედვა! აბა, ასე უნდა, შენ რომ ხარ? ძმა მოგივიდა და ასე მოწყენილი ხარ, არა გრცხვენია? — და კირილემ გულიანად გადიხარხარა. — მართლა, რანაირი ხარ, დარიკო ჩემო... შე ქალო, ძმის მოსვლა გეწყინა თუ?

— რა ცუდი ამბავი მოვუტანე მერე! — ღიმილით თქვა პლატონმა და დარიკოს გადახედა.

— ჰო!

— ქორწილში პატივობს...

— არიქა, მიშველე, პლატონ! ვინ, ვინ, თუ ღმერთი გწამს?

— მამა მაგისი!

ქართული
საბჭოთაო
წიგნობა

— ა?.. მამა მაგისი?

— პო, ქალს თხოულობს შენი სიმავერი! და შენ იცი რაეა მოუღბენ!

— ხუმრობ თუ პართალს ამბობ, პლატონ? — გაკვირვებით შეეკითხა კირილე.

— შენ ნუ მომიკვდებო. მართალს ვამბობ.

— ხა, ხა, ხა, ხა, — გაღიხარხარა კირილემ. — ხა, ხა, ხა, ხა!.. აი და ბეკინა!.. აი და შენი ქირიმე!.. შენ გენაცვალე შენს ლამაზ წვერებში! ხა, ხა, ხა! შერცხვენილი ვიყვე, თუ სანაქებოდ არ მოვუღბნინო... შერცხვენილი ვიყვე!.. იმისთანა მაყრულით მიეყვები, რომ იქოურობას გავაყრუებ, ტყე და ველს შეეძრავ!.. როდისთვის აპირობთ, ა, როდისთვის?

— ჯერ, შე კაცო, ქალია მოსანახი!

— ქალის მეტი რაა დედამიწაზე!.. რაღას აგვიანებთ?.. მაშვალი ვინა გყავთ?

— მე ვარ! — მიუგო პლატონმა.

კირილე ერთი შეჩერდა და მერე გაღიხარხარა თავისი რიხიანი სიცილით.

— შენ ხარ მაშვალი?! თუ ძმა ხარ! ხა, ხა, ხა!

— მე ვარ, მე, ჩემო ძმაო, რას იხამ! კაცი სიკვდილამდის ყველაფერს უნდა მოელოდეს, თუ სიქაჩლესო... ანდაზებიც კი დამავიწყდა ამ უცნოურობაში...

— შენ რაეა მაშვლობ მერე? შენს საწინააღმდეგო საქმეში უწყობ ხელს?

— აბა, რა უნდა ქნა, მეტი გზა რომ არ გექნება, ჩემო საყვარელო ძმაო?! ბევრი ვებვეწე, ბევრი ვეწინააღმდეგე, მარა არაფერი გამეწყო, ვერაფერი შევასმინე! კარგი შვილი ხარო და ღმერთი არ ჩავაგდებს გასაქირშიო, ყოველ უბედურებას აგაშორებსო, დოუჯინია და ვინ იცის, მის სიტყვაზედ იქნება თუ არა, ასე მოწყალეობით გაღმომხედოს ღმერთმა, — ეგებ დაჯილდოვების მაგიერად, კიდევ მიწყრებოდეს, რაზედ ინახე მაგისთანა გამსუნაგებულ კაცსო, — და ამის გაგებამდი ვითომ მე დაეაპირე ჩემის მეცადინეობით ავიცილო თავიდან მოახლოებული უბედურება... ისე თვალეები უბრმავდებათ მაგ უხეიროებს, არ უნდათ შეხედონ, რომ ერთი ქალის მონაშენს არ ყოფნის ოჯახის ქონება, ორი ქალისას რა უნდა უყოს!

პლატონი მასხრულის კილოთი დაწვრილებით მოუყვა ცოლ-

ქმარს თავისი მდგომარეობის ამბავს და იმას, თუ რამ აფიქრებდა თავის დედინაცვლის მოსაყვანად მამას მაშველად დასდგომოდა!

დარიკო ხმაგაკმენდილი იჯდა, მწუხარებისაგან კრიტიკულად ყველაფერს კირილე კი ერთობ გამხიარულდა, მისმა სიცილმა იქაურობა გააყრუა.

— ეგ ყველაფერი ძალიან მოგისაზრებია... მარა რომ ეყოლოს, კაცო, შვილი... ხა, ხა, ხა!.. შვილი რომ ეყოლოს? სეირი არ იქნება? რას იზამ მაშინ, პლატონ? ხა, ხა, ხა! — ხარხარებდა კირილე.

— რავე ეყოლება... ორ კაცთან ქალი უშვილო ყოფილიყვეს, ემამაჩემი რალა განსხვავებულ კაცად უნდა გამოჩნდეს ვითომ?!

— კი, მარა ეს მითხარო, ვთქვათ, ეყოლა ახლა, რას იზამ მაშინ, ა? — არ ეშვებოდა კირილე.

— რა ვიცი, რას ვიზამ... ახლა რავე ვითხარა? რა ვიცი, რომ გავ-მწარდები, რას მეტყვის გუნება...

— მაინც, მაინც?..

— რა არი ახლა ასეთი სულელური ჩაცევა?! — შეუტია კირილეს დარიკომ.

— რაც მერე იქნება, ის ღმერთმა იცის, — დაუბრუნდა გაწყვეტილ სიტყვას პლატონი. — რაც შემდეგ იქნება, ის ღმერთმა იცის და ახლა უნდა გამოგიტყდეთ, იმისთვის მოვედი თქვენთან, რომ შემწეობა მომცეთ ამ ჩემი გაჭირვების დღეს...

— ღმერთი კი რამეს შემამძლებიებდეს და შენ, ძმაო!.. — წუწუნით თქვა დარიკომ.

— კი, ბატონო, თუკი რამეში გამოგადგები! — დაატანა კირილემაც.

— ჩემს კუთხეში არავინაა იმისთანა დაწყევლილი სულიერი, მე რომ მჭირია და ეგება აქ, თქვენსკენ იყვეს ვინმე...

— ვინ უნდა იყვეს... — ჩაფიქრდა დარიკო.

— შენ ათას ადგილას მიდი-მოდიხარ, კირილე... ეგებ იცოდე სადმე?..

— ხა, ხა, ხა! — გადიხარხარა კირილემ. — განა დედაბრების ამბების შესატყობად დავდივარ, კაცო?! ქალებს რას დავეძებ, მე ქეიფისათვის დავდივარ, შე კაცო!.. უშვილო დედაბრები ღმერთსაც მოძულეებული ჰყავს, მე მათ რას დავეძებ!..

— ვერავინ გეიხსენე, დარიკო? — მიუბრუნდა დას პლატონი.

— ვერა, ძმაო... ვერა... აქ არც კი უნდა იყვეს მაგისთანა ვინმე...

— აბა სხვაგან საძებრად გამხდომია საქმე! — თქვა პლატონმა.

— მეც შენთან ვარ მძებნელი, როგორც კაცი! — წამოიძახა კირილემ. — ძმობას გეფიცები!.. არაფრის გულისათვის არ დაგშორ-

დები... ვძებნოთ, პლატონ, ვძებნოთ! ხა, ხა, ხა! ჩემს დღეში ამგვარ უცხო საქმეზე არ მივლია და აქედან ვიცი, რომ ბევრი გასართობი ამბები მოგველის! რამდენ დედაბერს სანატრელად გავუხდით...
ლოდ ყოფნას... ხა, ხა, ხა! ერთი ჩხუბი და ცილობა უნდა...
ხოთ ერთმანეთში საწყალ დედაბრებს, უსათუოდ! არ შეიძლება უამისობა!..

— რა სისულელეა ახლა მაგ? ეგებ შენი წაყოლა სულაც არავის უნდოდეს!.. ძალაზე ხარ თუ? — მიმართა დარიკომ.

— ძალაზე ვარ... თუ მაგისი მამაა ბეკინა, მეც მამად მერგება... სიმაჟრია ის კაცი... არ უნდა გვეისარჯო მისთვის?!

— არავინ არ გთხოვს!

— აბა რაზედაა ეს კაცი მოსული?.. თვითონ არ თქვა, შემეწიეთო? ეგ გადაწყვეტილი საქმეა, რომ მე პლატონთან წამსვლელი ვარ სადღეინაცვლოს საძებრათ... ხა, ხა, ხა! ეს გათავებული საქმეა, ჩემო დარეჯან, ამაზე ნულარ შეწუხდები... ნუ გეწყინება და უმჯობესია ვახშამზე დაგვიტრიალდე, შენ ნუ მომიკვდები... კი, ჩემო დარეჯან... შენებურად, ისე, გულუხვად!

— ეგ არაფერი შენი სასწავლებელი საქმეა... შენ შენს საქციელს აზრი დაატანო, ის გირჩევნია!.. — წყენით მიუგო დარიკომ და ზეზე წამოდგა.

— ე, აკი არ გამიგულისდა?! — მიამახა კირილემ. — აკი არ გამიგულისდა? კაი, მამაშენი ნუ მოგიკვდება, კაი თუ გიყვარდე... წაყოლას ვერ გადავთქვამ და სხვა რამე თუ უხეირო სიტყვა მითქვამს, ბოდიში მომიტხოვია, შე ქალო... მეტი რა ვქნა? ბოდიში მომიტხოვია. წაყოლით კი, რომ მომკლა, მაინც უნდა წავყვე, რომ... არ ვიცი, არ ვიცი, რაც არ უნდა მიქნა... შენ რას იტყვი, პლატონ?

— შენი ნებაა... — მიუგო მან, თუმცა გუნებაში ძალიან სწყინდა კირილეს დაჩინება.

მან კარგად იცოდა კირილეს ხასიათი და მასთან მგზავრობა, ისიც ამნაირ საქმეზე, მეტად საფრთხილო იყო. რასაკვირველია, იგი სასეირნოდ მიდიოდა, როგორც თვითონ თქვა, და ამასთან ყველგან ტყუილუბრალოდ მუდამ ჩხუბის ამტეხი კირილე სწორედ ხელშემშლელად თუ წაჰყვებოდა, თორემ საქმეში შემწედ არა. პლატონს არ ეგონა, თუ ასე აიყინებდა მასთან მგზავრობას მისი სიძე, თორემ ასე არ დაიწყებდა ლაპარაკს.

— შენი ნებაა! — უთხრა პლატონმა, — მარა ეგებ ბევრი სიარულიც არ დაგვკირდეს... აგერ გზაში, ივანე გვერდევანიძე რომაა, იმას შევხვდი და ისე, ლაპარაკში მოჰყვა თვითონ ქვედურეთშიო,

ბრეგაძეებისას, ყოფილა ერთი დედაკაცი, იმისთანა, მე რომ ვე
ძებ... სამნი ძმანი ყოფილან ის ბრეგაძეები... ხომ არაფერი გაგვიგო-
ნია, დარიკო, მათ შესახებ?.. ეგებ იცნობდე კიდევ, ა?.. გინგლონიძე

— ბრეგაძეები... ქვედურეთში... არა, ძმაო, არა, არ ვიცი!

— ისე, სიტყვას მოჰყვა... ძალიან აქო გვერდევანიძემ.

— მივიდეთ და ვნახოთ შერე!.. — წამოიძახა კირილემ.

— ასე ხამათ რავა მივიდეთ... ჯერ ამბავი უნდა გვევიგო... ეგებ
უშვილო იყოს, მარა ქაჯს გავდეს, რა ოხრად მინდა მაშინ! — თქვა
პლატონმა...

— ეკლესიაზე მივიდეთ კვირა დღეს. მივიკითხ-მოვიკითხოთ,
შევხედოთ...

— არა, არა, მაგრე არ შეიძლება...

— რადგანაც აგრეა, ჩემო ძმაო, შენ მაგის მამიდასთან მიდი...
პკითხე სალომეს და სწორ ამბავს ის გეტყვის იმ ქალის შესახებ...
ქვედურეთი მათგან შორს არ არის და უსათუოდ ეცოდინება იმის
ამბავი, შენ რომ ქალს ამბობ, — ურჩია პლატონს დარიკომ! — თუ
არა და, შეიძლება თავად იმას ეგულგებოდეს ვინმე მაგვარი.

— ბრავო, ბრავო! — შეჰყვირა კირილემ. — ბრავო, დარიკო! აი
და ყოჩად, ქალო, ეგ ნამდვილი რჩევაა, შენ ნუ მომიკვდები!

— მაინც ასე ვიზამ, — დასთანხმდა პლატონი.

— აბა, მივდივართ ხვალვე მამიდაჩემთან! — წამოიძახა კირი-
ლემ. — ხვალ! არა, პლატონ?

— ხვალვე უნდა წავიდეთ.

— შენ არსად წამსვლელი არა ხარ! — შეუტია ცოლმა კირილეს.

— თუ გიყვარდე, მაგაზე ნულარაფერს მეტყვი. ჩემი საქმე მე
უკეთ ვიცი... შენ შენს საქმეს მოუარე!

დარიკომ რალაც წაილაპარაკა გულმოსულმა და ვახშმის გან-
კარგულების მისაცემად წავიდა.

— და თუ გინდა, პლატონ, — დაიწყო კირილემ სიცილით, —
აგერ ახლოს ერთი კაი აზნაურიშვილი* მოკვდა და ზეგ ასვენებენ...
ხომ იცი, სატირალში რამდენი ქვრივი დედაკაცაა მიმსვლელი... მი-
ვიდეთ იქ, დავდგები ისეთ ადგილას, რომ ერთი შეხნიერებული
დედაკაცი ვერ გამოიმეპარება შეუმჩნეველი... ყველას ამბავს ვა-
კითხავ... ეგებ იქაც ვნახოთ შენი ორნაქმარები უშვილო... ეგ უფრო
ადვილიც იქნება და საჩქაროც... ბ, რას იტყვი შენ?

— შე კაცო, ასე გამოსაქვეყნებლად კი არ მინდა ეგ საქმე! —
ლიმილით მიუგო პლატონმა.

— აბა, მამიდაჩემ სალომესთან გავსწიოთ, რავარც დარიკომ

გვირჩია... ძალიან კარგი! ეს საქმე ასე გვაქვს დაწყობილი ხომ და ახლა მე წავალ და ბიქს მოვაგლებივთ შენი ცხენისათვის... შენ კი ცოტა მოისვენე, ნამგზავრიც ხარ და მერე ვახშმისათვისაც შემაგრება დაგჭირდება, რომ ქეიფიანად შევუდგეთ აქედანვე საქმეს, ხა, ხა, ხა! — გაღიხარხარა კირილემ, შეიყვანა ოთახში პლატონი და თვითონ კი დაბლა ეზოში ჩავიდა.

— ჰეი, ჰეი, ნეტავი შენისთანა ხასიათის მქონე კაცს! — უნებურად წამოიძახა ოთახში მარტოღ დარჩენილმა პლატონმა. — ყველაფერი ჩალად უღირს... თავის ქეიფს მისდევს.. ან კი რა უჭირს? ჯერ კიდევ ეყოფა მამის დანატოვარი... ჩემისთანამ იკითხოს, ჰევეი! — ამოიოხრა პლატონმა, შეიხსნა ქამარი, გაიხსნა ჩოხა და მიწვა იქვე კედელთან მდგარ ტახტზე.

შებინდებული იყო, კირილემ პლატონი რომ გამოაღვიძა.

— ადე, ადე, პლატონ! შენ ნუ მომიკვდები, იმისთანა ვახშამს გვიზადებს დარეკო, რომ შენი მოწონებული!.. მართლა, კაცო, რამ შეგაჯინა იმისთანა ბედაურზე, შენ რომ მოგიყვანია?

— პო! — მიაჩურდა პლატონი სიძეს.

— შენ არ მომიკვდე, იმან ჭიშკრამდინაც ველარ მრგიყვანოს შენ, ისეა!.. — გაღიხარხარა კირილემ.

— ზურგი ექნება ჯგაფუქებული! — დაღონებით წაილაპარაკა პლატონმა.

— აქვს და აგრე?! სულ ერთიანად გადაშლეპილი აქვს!

— იმ ამოსაგდებ გვერდევანიძის ნაწყალობებია მაგი ამბავი! ამოაგდო მისი ოჯახი ჩემმა გამჩენმა... მაინც ამოსაგდებია, რაც ის ბოროტებას სთესავს!.. რა მეშველება ახლა? — შეწუხებით წარმოსთქვა პლატონმა. — ახალი ჭირი არ ევეიტებე!

— არაფერია, არაფერი! — ხალისიანად შესძახა კირილემ. — გულმაგრად იყავი ცხენს ვერ გიშოვი, თუ?

— ამას რა ვუყო?

— მაგ დავტოვოთ... ვევერ მეზობელი ყაზახი მყავს, წამალი იცის იმისთანა, რომ სამ დღეში მოურჩენს ზურგს... ჩვენ წვეიდეთ და, რომ დავბრუნდებით, ცხენს გამოკეთებულს დაგვახვედრებს დარეკო. არაფერია!.. აბა, წვეიდეთ და ერთი ორიოდვე სადღეგრძელო დავლიოთ შებრაწულ გოჭზე... დმერთსაც შემწეობა ცთხოვოთ და ასე გავატაროთ ეს დრო!.. სამწუხარო ჯოჯოხეთშიაც არ მოგვაკლდება და აქ მაინც მოლხენით ვიყვეთ, შე კაცო!..

ცოტა ხნის შემდეგ სამივე ვახშმის სუფრას მიუხსდნენ. გამხი-

რულებული კირილე ათასნაირ სადღეგრძელოებს იგონებდა და ჩა-
ციებით აძალებდა ცოლიძმას ღვინოს.

— ნუ აწუხებ, კირილე! — ეუბნებოდა დარიკო, მაგრამ კირილე
თავისას მაინც არ იშლიდა.

— აბა, რათ მინდა ოჯახი, თუ ჩემთან მოსული კაცი, მერე კ-
დევ რა კაცი, ცოლიძმა, ქორწილში რომ მპატიუბოს, არ დავათვრე,
არ დავალევიე რჯულზე!.. რომ ასე არ ვუქნა, მასთან რომ მივალ,
აღარც მე დამალევიენებს და წყალნასვამს გამომისტუმრებს... რაზე
ვუმტრო ჩემ თავს? რატომ ვქნა ეგ? ხა, ხა, ხა! სულელი ვარ? თუ
გაყვარდე, ერთბაშად გამოცალე ეგ ყანწი... სადღეინაცვლოს სად-
ღეგრძელოა!.. ემაგრე!.. მაგრე!.. შენი ჭირიმე, ბეზ კაპლი, ბეზ! —
ხარხარებდა კირილე კიდეც დიდხანს.

V

მეორე დღეს მხიარულ გუნებაზე მყოფნი სიძე და ცოლისძმა
თავის გზას გაუდგნენ. კირილე მაინც მეტად ხალისიანად იყო, რად-
განაც ბევრ რასმე გასართობს გამოელოდა ამ მოგზაურობიდან: მისი
წარმოდგენით, ერთი დავიდარაბა უნდა ატეხილიყო უშვილო, ქვრივ
დედაბრებს შორის, რაკი ყურს მოჰკრავდნენ მათი მოგზაურობის
მიზანს. გაფრთხილებაც საჭიროდ მიაჩნდა, რომ ვინმეს არ შემოე-
ტყუებინა მათთვის შვილებამოწყვეტილი დედაბერი შვილის უყო-
ლის მაგივრად. ყოველივე ამან, კირილეს ცოცხალი ენით გამო-
თქმულმა, ბევრი აცინა პლატონიც და ბოლოს ესეც ხუმრობის გუ-
ნებაზე დააყენა.

ასე სიცილით და ხალისიანად მიემგზავრებოდნენ ორივენი, რომ
უეცრად კირილემ ხელი შუბლზე შემოირტყა, შეაჩერა ცხენი და
წამოიძახა:

— აუიჰ!..

— რა იყო? — შეეკითხა პლატონი შეშინებით. — რა იყო, კი-
რილე?

— არაფერი, არაფერი! გავწიოთ ჩვენთვის!..

— რაღაც გაგახსენდა, ვაი თუ რაიმე საჭირო საქმე გქონდა?

— არაფერია, კაცო, არაფერია! წამო... დაჰკარი მაგ ცხენს!

— თუ საიდუმლო არაა, მითხარი, თუ ძმა ხარ!.. შენ არ მომიკ-
ვდე, შენ არ დაგაბრკოლო.

პლატონს იმედი მიეცა, ეგებ რაიმე მიზეზით განთავსუფლებუ-

ლიყო თანამგზავრისაგან და ამით ჩუმად და დაუბრკოლებლად მკვ
თებია თავისი საქმე.

— შენ არ მომიკვდე, ჩემი გულისათვის მე შენ არ შეგ
ხელი! — არ ეშვებოდა იგი კირილეს.

— კაცო, რა უნდა იყოს, მივალ თუ არ მივალ, შაფათაძის ქორ-
წილს ამით არც შეემატება რამე, არც არა დააკლდება... წამო, კა-
ცო, წამო!

— ქორწილში ხარ დაპატიებულნი?

— წამო, კაცო!.. შაფათაძის ქორწილი რა სახსენებელია... ისე
წამომცდა, რომ გამახსენდა!..

— როდისაა?

— ამაღამ.

— თუ ძმა ხარ, ჩემი გულისათვის იმ კაცს ნუ მოინდურებ... და-
პატიებულნი ჰყავხარ და არ მიხვიდე?! რატომ უნდა აწყენინო?...
მამიდაშენამდი გზას მეც კარგად გვეიგნებ... პირველად ხომ არ მივ-
დივარ იქითყენ? თუ ძმა ხარ, კირილე, ნუ დაკარგავ მხიარულობას.

— გითხარი, რომ არაფრის გულისათვის არ დაგშორდები-თქვა-
და გათავებულა, შენთან უნდა ვიარო... ქორწილებს რაღას და-
ვეძებ!

— აბა, მე უკან ვბრუნდები და ხვალ წავალ სალომესთან, —
თქვა პლატონმა და ცხენი მოაბრუნა.

— შენ არ მომიკვდე... დარიკო არ მომიკვდეს... სახლში რავე
გავაბრუნებ?! — გამოევიდა კირილე და ჩოხის კალთაში წაავლო-
ხელი.

— რატომ შერები ამ საქმეს, კირილე? გავბრუნდები და შენ
სახლში დავიციდი... ჩემი საქმე ისეთია, გინდა დღეს მივსულვარ სა-
ლომესთან, გინდა ხვალ... სულ ერთია! მე შენ გეტყვი, არავინ მი-
გვასწროს და წეიყვანოს, ჩვენ რომ ქალს ვეძებთ.

— რა იცი... შეიძლება შენსავით სხვაც ვინმე დაწრიალებდეს და
თავქუდმოგლეჯილი ეძებდეს უშვილო დედაბერს!.. — სიცილით
თქვა კირილემ. — ხა, ხა, ხა!.. წამოდი, კაცო!

— სწორედ აღარ მოვიდვარ! — გადაწყვეტით თქვა პლატონმა.

— ბიჭო! გინდა რომ დარიკომ სახლში აღარ შემიშვას?.. შენ
რომ მიბრუნებული დაგინახოს, რა დღეს დამითენებს ის ქალი, ამას
აღარ კითხულობ?

— არაფერს არ ვათქმევინებ!

— შენ რავე დაგისწრებს ჩემს აწიოკებაზე!

— აბა, ვიყოთ ასე გაჩერებული ამ შარაში და ის იქნება! —

ცოტა არ იყოს უკმაყოფილობით წარმოთქვა პლატონმა და ცხენს აღვირი მიუშვა.

კირილე გაჩუმდა. არ იცოდა, რაღა ექნა და ჩაფიქრებულად იყო მცირე ხანს. ამ კაცის უკანგაბრუნება შიშს ჰგვრიდა დარიკოს მხრივ, თან გულით ქორწილშიაც უნდოდა წასვლა. რა ექნა, აღარ იცოდა; ამის გამო გაღამებულ გასაქირში გრძნობდა თავისთავს. მაგრამ ასეთი მდგომარეობა მხოლოდ რამდენიმე წუთს გაგრძელდა; კირილეს გამჭირიანმა გონებამ უცბად იბოვა მხსნელი გზა.

— პლატონ, რადგანაც ასეა ჩვენი საქმე, რომ შენ მამიდაჩემთან აღარ მიდიხარ და ვერც მე გაგიშვებ უკან სახლში, ერთ რამეს ვეტყვი და, თუ ძმა ხარ, უარს ნუ მეტყვი!

— ჰო!

— არც ერთს გული აღარ დაგეწყდება...

— თქვი, კაცო!

— მოდი ორივე ამალამ შაფათაძისას მივიდეთ!

— შაფათაძისას?! — გაიკვირვა პლატონმა.

— ჰო! და ამალამ იქ ვიქნებით, ხვალ კი წავალთ სალომესთან.

— რას ამბობ, კირილე!.. გადიხარა ჩემი მტერი! კაცს არ ვიცნობ, არ მიცნობს... ქორწილში მივიდეთ უცნობი კაცი?!

— რა გიჭირს?..

— ტყვილი არაა ახლა მაგ?! — და პლატონმა ისევ მიაბრუნა ცხენი და წკებლა დაპკრა, მაგრამ კირილემ უცბად უტაცა ხელი აღვირში და გააჩერა ცხენი.

— პლატონ, თუ ჩემი სიყვარული გაქვს... თუ ჩემი ძმობისა რა-მე გწამს, ახლა გევიგებ ამას... გაფიცებ შენს ცოლ-შვილს, შაფათაძისას უნდა წამოხვიდე!..

— გასაკვირველი საქმეა, შენ ნუ მომიკვდები!.. რას იტყვის ის აღამიანი, ამისთანა დღეს უცხო კაცი კარზე მივადგე? — გაჯავრებით წარმოთქვა პლატონმა. — რას იფიქრებს, ჰმ?!

— იტყვის, რომ კაი კაცი ყოფილაო, — სიცილით დაატანა კირილემ. — სხვას რას იტყვის?! შაფათაძის წვევას მივიდებ, მივალ, თან კარგ, პატიოსან აზნოუშვილს, მასზედ გამოჩენილს, მივუყვან და იმას მიწყენს?! რაღა გეკადრება!.. ეწყინება კი არა, თავზე შემოგვეღება! შე კაცო, შენთან რომ მოვიდეთ, უცხო კაცი მომყვეს, ჩემი კეთილი, საწყენად დაგიჩრება?.. ა, მითხარი, თუ ძმა ხარ?.. კარში გამომაგლებ? ა?

— იმე!

— ჰოდა ეგ არის!.. მეტე მე მასპინძელს ვეტყვი, მიზეზს გავა-

გებინებ — საქმე გვაქვს, უსათუოდ ხვალ აღრიანად წამავალი ვართქვა, ძალიან საჭირო საქმეზე-თქვა და ასე, ისე... ერთი სიტყვით, ჩემებურად... შენი პატივისცემაც მინდოდა-თქვა და ამასთანავე... შორებაც არ შემეძლო-თქვა და ამისთანები... ნახავ აგერ, როგორი მადლობელი დაგიჩხეს!.. რა განაღვლებს, კაცო, მასპინძლის მეტს ხომ არავის ეცოდინება, დაპატიყებულა ხარ თუ არა. მასპინძელთან კი, გეუბნები, მე ვიცი!..

საშველი აღარ მისცა. კირილემ და პლატონი იძულებული გახდა დათანხმებოდა შაფათაძისას წასვლაზე. სურვილასრულებული კირილე ძალიან ქეიფს და დროსგატარებას ჰპირდებოდა ქორწილში, სადაც, მისი სიტყვით, დიდძალ საზოგადოებას ექნებოდა თავი მოყრილი თავმომწონე მასპინძლისაგან.

— ტანისამოსიც რომ არ მაცვია... ასე რავე ივარგებს? — თავის გაქნევით თქვა პლატონმა, რომელსაც ძალიან უძნელდებოდა უცნობ კაცისას ამნაირ დროს დაუპატიყებლად მისვლა. — აღარ ვიცი, ღმერთმანი... ვინ რას არ იტყვის!

— ერთი შენც კიღვე! — მიაძახა კირილემ, — მე რა, შერზე უკეთ მაცვია, თუ!.. ნეტავი ნახევარი იქ მყოფი ჩვენსავით უქნებოდეს გამოწყობილი! რას ამბობ!

ასლა ყოველივე ამნაირი ლაპარაკი სრულიად ამაო იყო, რადგანაც გზა შაფათაძისკენ ეჭირათ. მგზავრებს ნელ-ნელა მიჰყავდბთ ცხენები, რომ მაინცდამაინც ადრე არ მისულიყვნენ, სხვა სტუმარისათვის არ მიესწროთ.

საღამოვდებოდა, როცა შაფათაძის ეზოში ჩაეიდნენ. აქ უკვე ბლომად მოეყარათ თავი დაპატიყებულთ. აივანზე ქალები დამსხდარიყვნენ. მოსამსახურენი იქით-აქეთ დარბოვდნენ წესრიგის გამგებელთა ძახილზე.

ეზოში სტუმრები მიდი-მოდიოდნენ. ისმოდა მხიარულა სიცოლი, ხითხითი. ღობეს დაყოლება ცხენები იყვნენ მიბმულნა სარებზე. კირილემაც და პლატონმაც აქვე მიაბეს ცხენები. კირილე იმწამსვე ნაცნობებში გაერია, აქეთ-იქით გავარდა-გამოვარდა, ყველას დაენახვა, ყველა ნახა; მოძებნა ხანში შესული მასპინძელი, მიულოცა ქალიშვილის გაბედნიერება და იქვე მოუყვა პლატონის შესახებაც. მოხუცებული ძალიან კმაყოფილი დარჩა, მადლობაც უთხრა კირილეს, თან რომ აწვია ისეთი ოჯახიშვილი, როგორიც მისი ცოლისძმა იყო: პლატონა კი — კადრებისათვის. თხოვა და იმედი გამოსთქვა, რომ მოღზენით დაამშვენებდნენ მის ოჯახს ამ ბედნიერდღეს. ამნაირმა მიღებამ დაავიწყებინა პლატონს თავისი უხერხუ-

ლი მდგომარეობა. ცოტა ხნის შემდეგ იგი შეუერთდა საზოგადო
 აფუცფუცებულებას, თავისუფლად გრძნობდა თავს და მისი
 მოსალხენად.

შორიდან მოისმა ზურნის ხმა, ხალხი შეინძრა. ზურნის ხმა თან-
 დათან ახლოვდებოდა. გახშირდა სროლა დამბაჩებისა და რევოლ-
 ვერებისა. აივანი სულ ერთიანად მოიფინა ქალებით; მთლად მი-
 დამო თითქოს გაცოცხლდა, ამოძრავდა; ზურნის ხმა თანდათან
 უფრო მკაფიოდ მოდიოდა; ისმოდა მომყოლთა ძახილი: „ჰაი“,
 „ჰაი!“ და რამდენიმე ხნის შემდეგ ჩიტივით შემოფრინდა იარაღში
 ჩამჯდარი, თავზე უკან მოქცეული კობტა ქუდით ყმაწვილი, რო-
 მელმაც დაძახებასთან: „მეფე მოდის!.. მახარობელი ვარ!“-ო, ერთი-
 ორჯელ ჩამოუწრა თავისი აქაფებული ცხენით აივანს, შემდეგ ქო-
 რივით ეძგერა კიბეზე თასით მდგარ ყმაწვილს, სწვდა თასში და
 წართმეული თასით გავარდა ისევ ეზოდან მოახლოებულ მაყრიონ-
 თან შესაერთებლად. ეს იყო მახარობელი.

— ბრავო, ბრავო! — ჰყვიროდა მისი სიმარდით აღტაცებული
 ხალხი და ამ ხმაურობას შეუერთდა მოსულთა ჟრიამული, თოფების
 ხათქა-ხუთქი, ცხენების თქარა-თქური და მათრახებუს ტყლაშუნი
 მათდა შესახურებლად.

სიძე მოვიდა თავისი მაყრიონით.

პლატონს სრულიად გადაავიწყდა თავისი საძებარი უშვილო და
 ორნაქმარები სადედინაცვლო, მამა ბეკინაც, ყოველივე დარდები
 და გაშლილი გულით ამ საზოგადო ხალისიანობას მისცა თავი. ახლა
 მოწყურებული კაცივით უნდოდა მხოლოდ გული ეჯერა და დღე-
 ვანდელ გასართობს დასწაფებოდა. სხვებთან ერთად იგი ცხენით
 წაჰყვა დედოფალს ეკლესიამდის და იქიდან ყურთწამლები მაყრუ-
 ლით გამოჰყვა ახლად ჯვარდაწერილებს. გრძელ ფანჩატურში მთე-
 ლი ღამე მისი სიმღერა არ შეწყვეტილა. მოხუცებულმა შაფათაძემ
 განსაკუთრებული მადლობაც უძღვნა პლატონს მოლხენისათვის.

საზოგადოება დიდ მხიარულებაში იყო, ცეკვა-თამაშს ბოლო არ
 უჩანდა, თუმცა ქალები თითქმის სულ ერთიანად წავიდ-წამოვიდ-
 ნენ მოსასვენებლად. გათენებას აღარაფერი აკლდა, ღვინის სმაში
 შეჯიბრებული ყმაწვილკაცობა კი ჯერ ადგომას არც კი აპირებდა.
 ზურნის მოლლილი, მისუსტებული ხმა ისევ ეფინებოდა აქაურო-
 ბას ამ ღამეშა, სხვადასხვა სიმღერებთან შენაცვლებით.

თუმცა ძალზე მთვრალი იყო პლატონი, მაგრამ თვალი მაინც
 ეჭირა კირილესაკენ, რომელიც დაჩემებით სცლიდა ყანწს ყანწზე.
 ცოტა ხნის წინათ იმ კუთხეში, სადაც კირალე იჯდა, რალაც ლაპა-

რაკი ატყდა, მაგრამ ისევ მალე მოსპეს. კირილე ისეთნაირად გამოიყურებოდა და ცმატურობდა, თითქოს რაღაც სამიზნეზე დასწრებოდა, რომ ჩხუბი აეტეხა, ჩვეულებებისამებრ. პლატონმა შეტყუებას დაიწყო და რამდენადაც მოეხერხებოდა, მისკენ ახლოს მიიწია.

— ძალიან შემცდარი ხართ! — წამოვარდა კირილე და ნამალე-ვად გადადგმული ვეებერთელა ღვინიანი სტაქანი წინ დაუდგა იმ ყმაწვილს, რომელმაც მოპარვა მოინდომა ღვინისა. — ძალიან შემცდარი ხართ!

— მე დავლიე და გადავედი... შემცდარი თქვენ ბრძანდებით! — მიუგო ყმაწვილმა.

— ეგ გაკლიათ და ახლავე უნდა გამოცალოთ! — გულმოსულობით მიამახა კირილემ.

— ხელმეორედ რაზე დავლევ!..

— დალიე!.. მე მითქვამს თქვენთვის...

— მოითმინეთ, მოითმინეთ, ყმაწვილებო! — მიამახეს აქეთ-იქიდან.

ატყდა ყაყანი. ვინ კირილეს მხარეს იჭერდა, ვინ — ყმაწვილისას.

— დალიე ახლავე! — ისევ მიაყვირა კირილემ. — მაცალეთ ერთი, თუ შეიძლება... ამას რაღა ვაპატიებ მაგ სტაქანს! მერე ტრაბახობით ყურები მაგან უნდა გამომიჭედოს?!

— შენთან რა ტრაბახობა მჭირია... რა კაცი ხარ იმისთანა! — მიამახა თავის მხრივ ყმაწვილმა.

— რაც კაცი ვარ, ახლავე გაჩვენებ, მაგ გამოცალე თუ არა! — დაუბღვირა კირილემ.

— კირილე, კირილე! — ამშვიდებდნენ აქედან.

— კოსტა, კოსტა! — აწყნარებდნენ მეორე მხრიდან ყმაწვილს.

— რა კაცია... რა კაცია! ერთი შეგვახედვინოს მაინც! — იყვირა კოსტამ.

— უი, შენ ცინდალო, ცინდალო! — მიამახა კირილემ, დაავლო სტაქანს ხელი და, რაც შიგ ღვინო იყო, სულ ერთიანად ცხვირპირში შეასხა ყმაწვილს.

ერთის თვალის დახამხამებაზე ვეფხვივით სუფრაზე ახტა კოსტას შმა. მის ხელში გაიპრიალა სატევარმა კირილეს დასარტყმელად და უსათუოდ იქვე გაათავებდა კიდეც, რომ ამნაირ ჩხუბ-კინკლაობაში გამოქნილ ყმაწვილებს უცხად ხელიდან არ გამოეგლაჯათ მოეღვარე იარაღი.

შეიქნა ერთი ყვირილი, არევ-დარევა. ახლა ხელდახელ ეცნენ

ერთმანეთს; გახურდა მუშტების მოქნევა. გამზავებლები დიდ მე-
ცადინეობაში იყვნენ; ჰყვაროდნენ, აცილებდნენ მაჩხუპარს მანეთს,
მაგრამ ვერას ხდებოდნენ.

VI

მზე კარგად ამოსული იყო, პლატონს, რომ გამოეღვიძა მეორე
დღეს. მიიხედ-მოიხედა, ამ ოთახში მასთან მხოლოდ კირილე იწვა
ტახტის მეორე ბოლოში, — სხვა არავინ იყო.

გამოღვიძებისთანავე გაახსენდა წუხანდელი ამბავი და გული
უსიამოვნოდ მოეკუმშა. უცბად წამოდგა საწოლიდან, გადაიკვა ახა-
ლუხი, მივიდა ფანჯარასთან და ეზოში გადაიხედა. იქაურობას არა-
ვითარი მიმსგავსება არ ჰქონდა წუხანდელი მასპინძლის ეზო-სახლ-
კაროპისა. ჯერ აზრად ვერ მოვიდა, რას ნიშნავდა ეგ, მერე კი მიხვ-
და, რომ უსათუოდ მეზობლისას გადაგვიყვანეს გაზავების შემდეგო-
ბუნდოვნად ახსოვდა, რომ ის და კირილე ცხენებზე შესხეს და სად-
ღაც გამოაქანეს ახალ გათენებულზე; ახსოვდა, რომ ჩხუბი მოუ-
ხდათ, მაგრამ დაწვრილებით არაფერი აგონდებოდა, — იმდენად
მთვრალი იყო იმ დროს. ახლა კი გული მოსდიოდა, ბრაზი ერეოდა,
რომ ამ გადარეულ კაცს დაუჯერა, მის სიტყვას აჰყვა და ამნაირი სა-
მარცხვინო ამბავი შეემთხვა. რა იყო ამ უცნობ ოჯახში დაუბატი-
ებლად ქორწილში მისვლა, ჩხუბი, აყალმაყალი!.. მართლაც გამოგ-
დება ეზოს გადმოღმა აბა, ამ სრულიად უცნობ სახლში, ნაჩხუ-
ბართ, ნაცემ-ნატყებთ რა უნდოდათ?!

— მე ოხრიშვილს, რა მრჯიდა ქორწილში სასიარულოდ?.. რა
მექორწილებოდა?! საქმე არ მქონდა მე უპატრონოს, თუ?!.. კმ!
თავი რაზე შევირცხვინე?.. სალაპარაკოდ რაღა მივეცი ჩემი თავი
ამ სულელთან იმდენ ხალხს!.. რაღა არ უნდა მომკლას ჩემმა პატ-
რონმა? რაღა არ უნდა მომკლას? რაღა ვარ შესაბრალებელი!.. რაზე
ვიმდურები ჩემისთანა ოხერი მამის შეუბრალებლობისათვის?! — და
ჯავრშემოწოლილი პლატონი ხან დაჯდებოდა, ხან მოუსვენრად და-
დიოდა ოთახში; მერე, თითქოს რაღაც გაახსენდაო, ჩაიკვა წულები,
შეიკრა ახალუხი და ჩოხას დაავლო ხელი. გაშალა — უყურა, უკუ-
რა და გულმოსულმა დააბერტყა იატაკზე. ჩოხა სამ-ოთხ ადგილას
იყო გახეული.

— შენ კი გაუქრი შენს პატრონს! — წამოიძახა და კირილეს გა-
დახედა.

ამ წამოძახებამ კირილე გამოაღვიძა.

— ადექი, პლატონ? — კირილე ცქვიტად წამოჯდა საწოლში.
პლატონმა ხმა არ გასცა.

— ძალიან არ ვსდევით იმ ცინდალას, კოსტაა თუ პრასტა...
ხა, ხა! შენ ნუ მომიკვდები, ეყოფა ერთ ხანზე... კაი ხანია, ვისი
მჭირდა და კიდევაც ევისრულე სურვილი, ვიჯერე გული მისი ტყე-
პით... ძალიან მარჯვეთ არ ვიყავით?... შენ, შენ? აი და პლატონ!...
მტერს მოხვდა შენი მუშტი. ერთი მეც მომხვდა შეცდომით... აქამ-
დისინ არ ვიცოდი, თუ მაგისტანა მწარე ხელის პატრონი იყავი...
იცოცხლე, იმათ დღეს გვერდები აყვებოდათ... ხა, ხა, ხა! — ისე
ხალისიანად ამბობდა ამას და თან იცინოდა კირილე, რომ უამისო-
დაც გაჯავრებულ პლატონს ამით მხოლოდ ჯავრი ემატებოდა უფ-
რო.

მან ველარ მოითმინა სიძის ასეთი უდარდებლობა და სიტყვა გა-
აწყვეტინა.

— ახირებულია, ღმერთს ვფიცავარ... შენ რა სიკეთე დაგაყა-
რეს?... დაიხედე შენს თავზე, წარბი გაქვს გაჩეხილი!...

— ძალიანაა? — ისე იკითხა კირილემ, ვითომც აქ არაფერიაო.

— გეყოფა.

— არაფერია... ამასაც ვაზღვევინებ, სადაც იქნება... თუ დღეს-
ვე არა!..

— შენ, ჩემო ბატონო, როგორც გნებავდეს ისე ქენი, და ერთი
ეს ჩოხა გამიკერვინებზე ვისმე და ჩემს გზას დავადგები...

— რავე, ჩოხა შემოგახიეს?... უყურე იმ ლაწირაკებს!.. სხვა რა
შეუძლიათ, დედაკაცებივით იმწამსვე ჩოხაში უნდა გეცენ და ტა-
ნისამოსი უნდა შემოგაფხრიწონ... აი შავათ კი დავასხა თავსლაფი!..

— ბატონო, ერთი შენ ეს სიკეთე მიქენი და რამერიგად გე-
ვეტო...
— ახლავე, ახლავე! გვარიანათაც გეძინებია! ეჰე, რამდენზე წა-
მოსულა მზე!

კირილე წამოდგა და აჩქარებით ჩაცმა დაიწყო.

— ამ ოხრიშვილებს მარტო ჩოხების ხევა შესძლებიათ! — წა-
მოიძახა მან, ჩოხას რომ ხელი მოჰკიდა. — სულ ერთიანად არ მოუ-
თხლეშიათ კალთა!.. აი, თქვენ კი რა გითხრათ! თქვენ კი რა გი-
თხრათ!..

დაავლო ხელი ორსავე ჩოხას, გაალო აივანზე კარი, გაჰყო თავი
და დაიძახა:

— ცაციეი, ცაციეი! — და როცა ამ დაძახილზე აივანზე გამოირ-
ბინა ფეხშიშველა პატარა გოგომ, კირილემ გაუწვდინა ჩოხები და

უთხრა: — ბიძიკო, თუ შეიძლება, ეს ჩოხები, რავარც იქნება, ისე გამილამბე... რავარც იქნება... ლამეში ღობეს გამოვედევით და ასეთი უბედურება მოგვივიდა. აბა ჰე, შენს გაზრდას!..

გოგომ გამოართვა ჩოხები და ფეხების ბრავუნით გაღირობინა აივანი. კირილემ მიხურა კარი. პლატონი წარბებზეკრული აქეთ-იქით დადიოდა. კირილე ატყობდა, რომ ამრეზილი იყო და ხმას აღარ იღებდა. მაგრამ ცოტა ხნის შემდეგ ასე მუნჯად ყოფნა ველარ შეიძლო კირილემ და წამოიძახა:

— ახალ ჩოხებს გვიკერავენ, თუ რა დეემართათ ამ ოჯახდაქცეულებს!.. აწი სადილათაც დაჯდებიან და არ დაგვაგვიანდეს...

ეს ნამეტანი იყო პლატონისათვის; იგი მიბრუნდა და გაკვირვებით გადახედა კირილეს.

— ღმერთმანი, კაი ძალი დღეა გასული. დროით ჯობია მაინც მისვლა...

— სად, ყმაწვილო?

— როგორ თუ სად?.. სადაც წუხელ ვიყავით!

— მართლა ამბობ მაგას, თუ ხუმრობ?

— მართლა ვამბობ... რა ხუმრობა უნდა?! აბა, არ მივიდეთ?.. რა მიზეზია?

— შენ, ჩემო ძმაო, რავარც გნებავდეს, ისე იარე, და მე კი შენი მგზავრი აღარ გახლავარ!..

— რა იქნა, შე კაცო?.. რა მოხდა ამისთანა? გინახავს, რომ ქორწილი იქნება. თუ დღეობა, რამე ლაპარაკი არ მოხდეს?.. რა ვუყოთ მერე?.. მარტო ჩვენს თავზე მომხდარა, რაც წუხელ საქმე მოგვიხდა, თუ როგორაა?!. ან რა იყო ასეთი რამე?.. სხვას არავის შეხვდომია თუ?

— შენ, ბატონო, რავარც გნებავდეს და მე კი დრო არ მაქვს...

— დრო არ მაქვს, თვარა გეიქცევიან შენი დედაბრები სადმე!

— გეიქცევიან თუ გაჩერდებიან, ეგ სულ ერთია, მე დროზე უნდა დავბრუნდე სახლში. ასე უთავბოლოდ ყანყალი არ შემიძლია!..

— შე კაცო, ერთი დღე რა უნდა იყოს! მე თვეობით ვრჩები ხოლმე სახლის გარეთ, მაგრამ, რომ მივბრუნებულვარ სახლში; ყოველთვის ყორიფელი ისე დამხვთომია, როგორც დამიტოვებია!

— კაცია და გუნება!..

ამ ლაპარაკში გოგომ გაკერილი ჩოხებიც შემოუტანა, მერე შორათვა პირსაბანი წყალი ორსავეს, სიძე-ცოლისძმას, და მალე ორივე ჩაცმულ-დახურულნი წასასვლელად მზად იყვნენ. კირალე ბევრს ეხვეწა შათათაძისას მიბრუნებულიყვნენ ისევ, მაგრამ პლა-

ტონი ვერას გზით ვერ დაიყოლია; ის კი არა, პირდაპირ უთხრა სიძეს, რომ მათი ერთად მგზავრობა, როგორც ეტყობაო, შემდეგში აღარ უნდა იქმნეს საქმისათვის სახიერო. ამის გაგონებამ ძალიან დააფთხო; შიშს მიეცა, პლატონი არ გაჯიუტებულია და უკან არ გაბრუნებულიყო მისდა თავიდან მოსაცილებლად. სწორედ ამის შიშით კირილემ გადათქვა შაფათაძისას მიბრუნება, მზად იყო ყურმოჭრილ ყმად გახდომოდა ყველაფერში პლატონს და კიდევაც მოუხშირა ისეთ ლაპარაკს, რომელიც მათი მგზავრობის საგანს შეეხებოდა.

— პლატონ, სატირალში არ მივიდეთ?.. რომ გითხარი — დღესაა ის ტირილი, — მიმართა მან პლატონს.

— ჩემი სატირალიც მეყოფა, სხვისაში არ გავერიო, ჩემო ძმაო! — მიუგო პლატონმა და გავიდა აივანზე. კირილემ თან გაჰყვა. ეზოში ბიჭი დაინახა, მიიხმო, ცხენები მოითხოვა, მადლობა დააბარა მას-პინძელთან, რომელიც უკვე შაფათაძისას წასულიყო დილიდან, და ორივენი შესხდნენ ცხენებზე.

ხმაგაკმენდილი კირილე გვერდით მისდევდა პლატონს. კირილეს გაუგებრობა ჰკლავდა იმის შესახებ, თუ რას ფიქრობდა მისი გაბუტული ცოლისძმა, — აპირობდა ახლა წასვლას მამიდა სალომესთან, თუ სახლში ბრუნდებოდა? საჭირო იყო ამ გულმოსული კაცის გახალისება, თორემ ამნაირ გუნებაზე მყოფი უსათუოდ სახლისკენ გაემართებოდა. დიდხანს ემზადა ამისათვის კირილე და ბოლოს მიმართა ცოლისძმას ღიმილით:

— პლატონ!.. კაია, შე კაცო!.. დევიფწყე თუ გიყვარდე, რაც ჩემით შეგემთხვა... მიჯავრდები კიდევ?

— სულაც არა, — ცივად მიუგო პლატონმა.

— რავა არა!.. ვერ გატყობ თუ?.. შე კაცო, პეტრე მოციქულმა სამჯერ იუარა ქრისტეს მოწაფეობა, მაგრამ ამისათვის სამიღვინჯიოდ არ დასჯილა, ისევ საყვარელ მოწაფედ დარჩა და შენ ჩემით ერთი უსიამოვნება შეგემთხვა — ამას ვეღარ დამივიწყებ?! კაია, თუ გიყვარდე!

პლატონს უნებლიეთ გაეღიმა ამ სიტყვებზე. კირილეს იამა და ისეთნაირად დაუტრიალდა, რომ ცოტა ხნის შემდეგ მართლა ყველაფერი გადაავიწყა პლატონს. აქამდე გულამღვრეული კირილე გაახალისიანა ამ გარემოებამ, წაათამამა და სიტყვა შეაპარა მამიდა-მისის შესახებ:

— კიდევ კარგ დროს მივალთ! — თქვა მან.

— საღ? — იკითხა პლატონმა.

— მამიდაჩემთან.

— ასე შემოფხრეწილი ჩოხით მივიღე სალომესთან?..

— შემოფხრეწილი კი არა!.. სულაც არაფერი არ უტყუდნენ შენს ჩოხას... ახალივითაა, თავი ნუ მომიკვდება!..

სიხარულით

გადასახვევი ახლოს იყო და ახლა კირილე უფრო თავგამოდებით დაფაცურდა, რომ ცოლისძმა სახლისაყენ არ გაეშვა. რას არ მოჰყვა, რას არ მასხრობდა, რარიგად არ ცდილობდა მის უფრო გამხიარულებას, რას არ იგონებდა, რომ გვეცინებინა და ამასობაში თავის სიტყვაზე დაეყოლებინა.

აგერ გადასახვევთანაც მივიდნენ, საიდანაც მარჯვნივ უნდა გაეხვიათ, თუ კირილეს მამიდასთან იყვნენ წამსვლელნი.

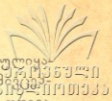
კირილემ მასხრობას უფრო უმატა. პლატონი კარგად ხედავდა, რა ცეცხლშიაც იწვოდა მისი სიძე.

— პლატონ... ბიჭო, გაიხსენე პეტრე მოციქული... რა ეპატივა მას და ვისგან?! მეც მეპატივოს, ბიჭო, შენგან, რა დიდი საქმე იქნება, ერთი მეპატივოს!.. ნუ გადამკიდებ დარიკოს თუ რაიმე სიბრალოლი გაქვს ჩემი, ნუ გაახელებ შენს დას ჩემზე და რა გინდა ჩემგან! თუ დარიკო გამიგულისდა, უნდა დავჯდე სახლში და ხომ შემეხუთა სული და გული!.. მიხედე, კაცო, ღმერთს!.. ბიჭო, ერთხელ შეგცოდე, მეტი ხომ არა!.. ბიჭო, პეტრე მოციქულის ამბავი გეიხსენე, შე უღვთო, შე უღვთო!.. წამოდი აქეთ... მარჯვნივ მიდის ჩვენი გზა, მარჯვნივ, ღმერთი გამარჯვებას მოგცემს!.. — და კირილემ გადაუხვია მამიდამისისკენ მიმავალ გზაზე.

პლატონი სიცილს ველარ იკავებდა, გაცხარებით მოლაპარაკე კირილეს რომ უყურებდა. ერთ ხანს ცხენი შეაჩერა და მერე, როცა კირილემ აღვირში მოჰკიდა ხელი და მარჯვნივ გადაახვევინა, გულიანად გადინახარა და გაჰყვა სიძეს.

— ძალიან არ დოუშინებხარ დარიკოს, კირილე?! ხა, ხა, ხა!

— ნუ შეგეშინდება შენი!.. ის რომ არ მყავდეს, ჩემო ძმაო, ჩემს ეზოში ძალღს ვერ ნახავდი გამვლელს!.. ვუფროთხილდები, არ ვაჯავრო მაინც ჩემზე — სხვა რაღა სიკეთე აყრია ჩემგან?! რამდენადაც შემიძლია, ამას ვცდილობ, თუმცა ხშირად ესეც მავიწყდება, ჩემდა საუბედუროდ... ერთობ სულგრძელი ადამიანია, ძმობას გეფიცები!.. ღვთისნიერი ადამიანია, რომ იტყვიან... და შენც შეგატყობს კაცი, რომ მისი ნათესავი უნდა იყვე... შეგატყობს! — სიცილით დაატანა კირილემ. — თუმცა მშვენიერი სადილი კი დამაკარგვე და შენც დაჰკარგე... იმ ოხერ შაფათაძეს ძალიან მასპინძლობა ექნება დღეს... ძალიან მომზადებული იყო!.. გლახა გუნება-

ზე იყავი, თვარა არაფერი არ გვიჭირდა, რომ მივებრუნებულყავით... ერთი იმათაც თვალებს დოვუბრიანლებდი... ცნობას მისცემდი!.. ახლა კი ასე მშიერ მუცელზედ კარგა ხანს მოგვიხდება თრევა. სანამ მამიდაჩემამდი მივაწევდეთ!

— ისევ შაფათაძე გაგახსენდა? — გაიცინა პლატონმა. — მე რომ შენ ვიყო, ხმასაც აღარ ამოვიღებდი... შენც საკმაოთ გერგო, ჩემო კირილე, მუშტები, შენ ნუ მომიკვდება!..

— ჩემგანაც არ დაჰკლებიათ, ნუ გეშინია... კიდევ უფრო მივართმევდი, რომ ხელიდან არ გამოვგლიჯათ!.. — კირილემ კიდევ დიდხანს ილაპარაკა თავის ყოჩაღობაზე, ბევრი იტრაბახა თავის სიმარჯვეზე და მთელი გზა იმის ამბებში იყო, თუ სად რა ჩხუბი შესვდომია, ვისთან რითი გათავებულა და რა ვაჟაკობა გამოუჩენია. მაგრამ ამ ლაპარაკშიაც ხშირად აგონდებოდა დაკარგული, მიტოვებული ლხინი და ეს გახსენება უფრო უცხოველებდა შიმშილას გრძნობას და, ამით აწრიალებული, თავს მით ინუგეშებდა კიდევ, რომ გზაში დუქანი ეგულებოდა, სადაც შეედლო წინა ღამეს სმით ამომწვარი ყელი დაეღბო და ცარიელი მუცელიც ორიოდე ლუკმა პურით დაეკმაყოფილებინა.

VII

შუე კარგა გადახრილი იყო, ჩვენი მგზავრები რომ იმ ჯიმშერ სალობერიძის სახლს მიუახლოვდნენ, რომელსაც ჰყავდა კირილეს მამიდა სალომე.

სალობერიძე ერთი იმ აზნაურთაგანი იყო, რომელთაც რაღაც მანქანებით დღეს კიდევ შერჩენიათ იმდენი მამული, რომ შეუძლიათ რიგიანად იცხოვრონ და გაუჭირვებლად გაუძღვნენ თავიანთ ოჯახს. მოხუცებული ჯიმშერი სწორედ გონიერი კაცი იყო, შეგნებული; და ეგ იყო მიზეზი, რომ მის ოჯახში ყოველივე თავთავის რიგზე იყო; უსაქმურს აქ ვერ ნახავდით. რაც გაეწყობოდა, შვილებისათვისაც სწავლა არ დაუკლია. ცოცხალი გონების პატრონს ჯიმშერს საინტერესოდ ჰქონდა ყოველივე საზოგადო საქმე და მის ახლოს ყოველთვის გესმოდათ ანაირ საქმეზე სჯა-ბაასი. თვით კარგი მოლაპარაკე, მასთან სხვასაც ენა ამოედგმებოდა ხოლმე და ლაპარაკის ხალისი ემატებოდა. შეძლებით ღონიერს, პურადს, სტუმართმოყვარე სალობერიძეს თითქმის ყოველდღე სტუმარი ჰყავდა სახლში: ვინ მოსალაპარაკებლად მოდიოდა, ვინ რჩევის საკითხავად, ვინ შემწეობის სათხოვნელად, ვინ ისე ტყუილად, სანახავად, რომ მეგობრული

კავშირი არ შეეწყვიტა ამ კაცთან. მეტადრე ყმაწვილკაცებს უნდა
 რდა სალობერიძისას თავის მოყრა: აქ მათ ხედებდნენ, მიმდევრ
 მასპინძელი, რომელმაც მათი აყოლა იცოდა, რომელთანაც ისინი
 თავისუფლად მასხარობდნენ, ოხუნჯობდნენ, ენამახვილობდნენ და
 სიამოვნებით ატარებდნენ დროს ამ ენამახვილიან და ხალისიან მო-
 ხუცებულთან.

დღესაც თავი მოეყარათ აქ ყმაწვილებს და მოლხენილი სადი-
 ლის შემდეგ ფართო აივანზე გამოფენილთ, ერთი სიცილი, ხარხარი
 და ყაყანი ჰქონდათ. ზალაში ისევ აულაგებელი იყო სუფრა, რად-
 განაც სადილიც ის იყო გათავდა.

ეზოში შემოსულ კირილეს ამათგან დანახვა და მიძახება: „კი-
 რილე! კირილე!“-ო, ერთი იყო.

კირილეს ძლიერ ესიამოვნა ამ შეკრებილობის დანახვა, ერთი და-
 ჰკვილა უცნაურად, გადაჰკრა ცხენს მათრახი და შურდულივით გაქა-
 ნებული ცხენი, რომელმაც ერთის თვალის დახამხამებაში გადირბინა
 ფართო ეზო, კიბეზე შეაგდო.

— ჰაი, ჰაი! — თან დასჰეჭა კირილემ.

— მაგ შეჩვენებული უსათუოდ ვალეშილია! მარცხი არ მოუვი-
 დეს! — წამოიძახა ჯიმშერმა და სხვებთან ერთად კიბისკენ გამოი-
 ქცა.

კიბეზე შემოგდებულმა ცხენმა ფეხი ველარ მოიმაგრა და წა-
 ფორხილებული დაეცა გვერდზე. დაეცა კირილემც, მაგრამ ისევ
 მარდად წამოვარდა და ახლა აქელებული იდგა ყმაწვილებით გარ-
 შემორტყმული.

— რავა უჩნება, ყმაწვილო, ასეთი გაუფრთხილებლობა?! — მი-
 მართა ჯიმშერმა კირილეს.

— ბიძიას ვახლავართ!.. უკაცრავად, შენი ჭირიმე! — და კირი-
 ლე ბიძამისს მიესალმა.

აივანზე ავიდა პლატონაც და ჯიმშერისადმი მისალმების შეჰ-
 დეგ სხვებსაც მიესალმა.

კირილემ შეიხედა ზალაში და, სუფრას რომ თვალი მოჰკრა, წა-
 მოიძახა:

— ამიტომაც სასიამოვნო აქ მოსვლა! იფ!.. შენი ჭირიმე, შენი,
 ჩემო ბიძია! — და იგი მივიდა მაგიდასთან, დაავლო ჯერ ერთ ბოთლს
 ხელი, მერე მეორეს, მესამეს და ცარიელები რომ შერჩა, ლანგა-
 რით ჩაის ჩამომრიგებელ ჯიმშერის ქალიშვილს მიაძახა:

— მაგ ჩაის რომ დააცუნცულე, მაგის მაგიერად, შე ქალო,
 ერთი ბოთლი ღვინო შემოიტანო ის სჯობია, ჩემო ვერიჩკა!

— ჯერ ეს მიირთვი და მერე ღვინოსაც მოგართმევ! — მიუგო ვერიჩკამ.
— თუ ჩემი სიყვარული გაქვს, ჩემო ვერიჩკა, ერთი ახლავე შემომირბენა!

— კი, ბატონო! — უპასუხა ვერიჩკამ და სხევებს მიაწოდა ჩაი. კირილე მთვრალი იყო და პლატონი თვალს არ აშორებდა მას. გზაზე, დუქანში, პლატონის საუბედუროდ, მათ შეხვდნენ კირილეს ვიღაც ნაცნობი ყმაწვილები და ძლივსძლივობით დააშორა მათ თავისი სიძე მისგან დატანჯულმა პლატონმა. ახლა ისე ამოიყინა კირილემ ბოთლების დანახვაზე ღვინო, რომ მისი გადათქმევინება ყოვლად შეუძლებელი იყო. რა ხერხი არ იხმარეს, რომ როგორმე ზალიდან გამოეტყუებინათ აივანზე; ჰპირდებოდნენ, აი, აგერ მოგიტანთ ღვინოსაო, აი აგერო. მაგრამ ბოლოს კირილემაც შეატყო, რომ თხოვნას არავინ უსრულებს და აპილპილდა, გული მოუვიდა, გაწყრა.

— რა იქნა, კირილე... ასეთი ყველას შეწუხება გაგონილა? დაწყნარდი, ყმაწვილო! — მივიდა მასთან პლატონი. — ნუ შეაწუხებ ყველა!

კირილემ ერთი თვალით გადაჰხედა და მიიძახა:
— ვის ყველას გაწუხებ, ბიჭო, ვის ყველას?.. თუ, ყველათ შენო თავი მიგაჩნია?.. რა მოხდა, თუ იცი? დედინაცვალს ერთს კი არა ათს გიმოვოი!.. ბიძია, თუ შენ გაწუხებ, ბოდიში მომიხდია და ამას რა აწუხებს, კითხე, თუ გიყვარდე!..

— დაწყნარდი, ყმაწვილო! — შეუტია შეშინებულმა პლატონმა, რომ კირილეს არ წამოსცდენოდა მეტი.

— ძალიან არ წუხს?!. ერთ უშვილო დედაბერს დეძებებს სადედინაცვლოდ და მითხარით, ჩემგან რა შეწუხება მიჰყენებია... დაგდევე უკან მეძებარივით!.. ეგებ, ბიძია, გეგულებოდეს სადმე უშვილო დედაბერი და ამ ყმაწვილს ეგებ გული დოუშოშმინო!..

პლატონი გაშრა, სირცხვილისაგან ცოცხლებში აღარ ერია. მზად იყო იქვე გაეგორებინა ეს გაღეშილი კაცი, რომელსაც აღარც კი ესმოდა არაფერი ამ ქვეყნისა, რომელიც სრულს გონებაზე აღარ იყო და რომლისგანაც ამდენი ვაივაგლახი გადახდა. სულ მცირე ხანში. მაგრამ შეიკავა თავი, რაღაც წაიბუტბუტა, აივანზე გავიდა და რიკულს მიეყრდნო გაწიწმატებული. კირილე კი თავისას არ იშლიდა.

— კოსტა! — მიიძახა მან ზალაში შემოსულ მოსამსახურე ბიჭს. — კოსტა, ბიჭო, ღვინო! არ გესმის შენ?

— ახლავე, ბატონო! — მიუგო ბიჭმა და უცბად გაეპარდა ზა-
ლიდან.

ქართული
ლიტერატურის
სახელმწიფო ბიბლიოთეკა

ლვინო მაინც არავის მოჰქონდა.

— ვერიჩკა, ასე წახლით? — მიაძახა მამიდაშვილს კირილემ. —
ლვინო გამოგელიათ?!

— ახლავე იქნება! — წამოიძახა ვერიჩკამ და ესეც საჩქაროდ
ჩამოეცალა კირილეს.

კირილემ ცოტა ხანს კიდევ უყურა და ბოლოს მოთმინება დაე-
კარგა; ერთი მიიხედ-მოიხედა ზალაში წარბშეკმუხვნით, წამოავლო
ქუდს ხელი და აჩქარებული ნაბიჯით გაემართა ზალიდან, გაიარა
აივანი და ეზოში ჩავიდა.

— სად მიხვალ, ყმაწვილო? — მიაძახა ჯიმშერმა.

კირილემ ხმაც არ გასცა, ჩავიდა ქვევით, შეჯდა თავის ცხენზე,
წამოვიდა აივანისკენ და პლატონს შესძახა ბრძანებლობით:

— წამოდი... პლატონს!.. არ გესმის?

— ხომ არ გადარეულხარ, ყმაწვილო?.. — მიუგო პლატონმა აივ-
ნიდან.

— სად უნდა წახვიდე, ყმაწვილო?.. — მიმართა ჯიმშერმა. —
სად უნდა წახვიდე?

— არ გესმის შენ ჩემი? — ისევ შემოსძახა პლატონს. — ცხენზე
შეჯექი ახლავე, თვარა!

— ნუ ირევი, ყმაწვილო! — კიდევ მიმართა ჯიმშერმა. — ჩაფით
მეიყუდე ლვინო, თუკი აგრე გულით გინდა!..

— თქვენი ლვინის მწყურვალეს თავსლაფი დავასხი!.. შენ, ეი,
პლატონ, ჩემი არ გესმის?!

ჯიმშერი გაჩერდა ამის გაგონებაზე, პლატონი მივიდა რიკულებ-
თან და გაჯავრებით გადასძახა:

— რა ღმერთი გიწყურება, კირილე?.. რა ღმერთი გიწყურება?! ასე-
თი გადარევა იქნება?!

— არ მოხვალ?

— სად უნდა წამოვიდე, ყმაწვილო?

— არა?! — იყვირა კირილემ, მიატრიალა ცხენი და ხმალამო-
ღებული შურდულივით გაექანა პლატონის ცხენისაკენ.

— მოჰკლა ცხენი, ცხენი მოჰკლა! — იყვირეს აივანზე და უსა-
თუოდ ცხენი-საზარლად დაიჭრებოდა, რომ აივნიდან ჩამოქანებულ
პლატონს ქვა არ ესროლა ცხენისათვის და მისი დამფრთხალი ცხენი
გვერდზე არ გამხტარიყო. მაგიერად ღონივრად მოქნეულმა და

ცხენს დაცილებულმა ხმალმა მთვრალი კირილე მარჯვნივ ისე გა-
დაიტანა, რომ თავი ველარ შეიმაგრა და მიწაზე მძიმედ დაეკეცნენ.
კირილე კინალამ ხმალს წამოეგო. შეიქნა ერთი წიფაღსკოლოცაქს
ყველა იმისკენ მირბოდა და მათ წინ კიდევ პლატონი.

— მიშველეთ, მიშველეთ! — გამოვარდა და მისკენ გაექანა ხნი-
ერი ქალი, რომელსაც უკან ვერიჩკა მისდევდა.

კირილე კი წამოდგა ზეზე, აიღო ხმალი და პლატონისაკენ წა-
მოვიდა დასარტყმელად, მაგრამ პლატონს წინ ჩამოუდგა ერთი ყმა-
წვილთავანი, სწვდა ხელში კირილეს და ჩააგებინა ქარქაშში ხმალი.

— კირილე... შვილო... რა იყო?.. რა მოგივარდა, გენაცვალოს მა-
მიდაშენი! — ალერსით ეუბნებოდა ხნიერი ქალი, მამიდამისი სა-
ლომე, მაგრამ კირილეს ამისი არა ესმოდა—რა, მეტი გაჯავრებისაგან
ხმაგაკმედილი მოაჯდა ცხენს, შემოჰკრა მათრახი და თქრშიალით
გაექანა ჰიშკრისაკენ.

— გოულეთ... გოულეთ მაგ შეჩვენებულს ჰიშკარი... გოულეთ...
მაგ თავლაფდასხმულს, მაგას! — მიაყვირა უკან ჯიმშერმა.

— რა არი, ყმაწვილო... რანეირი, საქციელია?.. — შეუტია ჯიმ-
შერს სალომემ. — რა ჰქუაა ახლა მაგ?..

და შეწუხებულნი ქალი, ერთ ადგილას გაშეშებული, მისჩერე-
ბოდა ქვევითკენ მიმქროლავ ძმისწულს, რომლის ქუდიდა მოჩანდა,
თითქოს ქარისაგან მოტაცებული, ღობეების სარებს ზევით.

— რა იყო? რა მოუვარდა მაგ უბედურს?.. ვინ აწყენინა, ასე რომ
გადირია მაგ შავდღეზე დაბადებული! — წუწუნებდა სალომე.

პლატონი ამქვეყნად აღარ იყო ჯავრით.

— რატომ მკვდარი არა ვარ ახლა... რაზედ ფეხები არ მომტყდა
და მაგას წამოვეყვი? — გაიძახოდა საცოდავი.

— რა ვუყოთ, ბიძიკო... შენი რა ბრალია... მაგ შეჩვენებულმა
ასე იცას ყოველთვის!.. მადლობა ღმერთს, რომ ასე ადვილად მო-
ვრჩით კიდევ! — გაიცინა ჯიმშერმა.

— თქვენ ნუ მომიკვდებით, რაც მე ამ ორ დღეში გადახდა მა-
გისაგან, არ ვიცი; თუ როდისმე კაცს ამდენი გასაჭირი ენახოს ერ-
თი კაცის მიზეზით... — ნალვლიანად ამბობდა პლატონი და მოჰყვა,
რაც ამბავი მოუვიდა შაფათაძისას, კირილე რანაირად დათვრა გზა-
ზე დუქანში, საიდანაც ძლივსძლივობით წამოიყვანა აქეთ. ეს კაცი,
რომელსაც წინანდელი მწუხარებაც ეყოფოდა, ამ ახლად გადახდი-
ლი უსიამოვნების შემდეგ, მეტად გამწარებული იყო. ამიტომ ისეთ-
ნაირი კილოთი ლაპარაკობდა, სწორედ შეეცოდებოდა კაცს, რომ
თვით ამბავი სასაცილო არ ყოფილიყო.

— საცხა ჩეიჩეხება ახლა ის უბედური და ერთი საცოდობა უნდა მოხდეს! — წაილაპარაკა მწუხარებით სალომემ. ქართული
საბავშვო ლიტერატურის
სამეცნიერო ცენტრი

— ჩეიჩეხება კი არა... ერთი შენ, ჯავრობ კიდევ! — მიმართა ჯიმშერმა.

— აბა, რა.. ო, ღმერთო, ღმერთო! — ამოიოხრა სალომემ და აივნიდან სახლში შევიდა.

პლატონის მოთხრობილმა ამბავმა იქ მყოფთ ბევრი სხვა წინანდელი თავგადასავალი გაახსენა კირილესი და ცოტა ხნის შემდეგ აივანზე ისევ სიცილ-ხარხარი და ხმაურობა ისმოდა. ისევ კარგ გუნებაზე დადგნენ ყველანი და წინანდებურად სიამოვნებდნენ.

VIII

პლატონი კიდევ დიდხანს იყო უგუნებოდ, მარტოდ მჯდომი ზალის კუთხეში, პატარა რგვალ მაგიდასთან, ჩაით წინ და ჯერ კიდევ ვერ დაეწყნარებინა თავისი გული. რარიგად არ ლანძღავდა და ავინებდა თავისთავს, რომ გადარეულ კაცთან მგზავრობა არ დაიშალა და ამდენი უსიამოვნება და გაწვალება გამოიარა... გაწვალება გაწვალება იყო, მაგრამ მას უფრო სირცხვილი ჰკლავდა, იმ წყეულმა რომ მთელ საზოგადოებაში წამოიძახა და მისი საიდუმლო გაამჟღავნა. რასაკვირველია, ახლა სამასხროდ იქნებოდა ავდებულები ამ ყმაწვილებისაგან, რომელნიც დიდიდან საღამომდის მხოლოდ იმით არიან გართულნი, რომ საოხუნჯო, სასაცილო და სამასხარო საგანი რამ ან მოიგონონ, ან შეამჩნიონ ვისმე. ამაზე იკლავდა თავს პლატონი და იმნაირ გუნებაზე დადგა, რომ მზად იყო ხელი აეღო თავის განზრახვაზე, მიეტოვებინა თავისი საქმე, ამწამსვე უკან გაბრუნებულიყო სახლში, თავი მიენებებინა ყოველივესათვის და დაე, რაც უნდა ის მომხდარიყო.

— მშვენიერი ადგილი ამოგიჩვენიათ, თუ კაცა ვარ!.. ამ ტკბილ სასმელთან ტკბილი მუსაიფიც უფრო მოსახერხებელია, თავი ნუ მომიკვდება!

და ამის მთქმელი, მომღიმარე სახის, ასე ოცდაშვიდის, ოცდაცხრა წლის ყმაწვილი კაცი მოუჭდა გვერდით.

— აზნაური არისტო ქვაშავიძე გახლავარ... იმედი მაქვს ახლოს რომ გავიცნობთ ერთმანეთს, ცუდ კაცად არ დამსახავთ. ამას თამამად ვიტყვი სწორედ!.. კეთილშობილი კაცი ყოველთვის კეთილშობილი კაცისაგან უნდა იცნობებოდეს... და თუ ჯერ ჩემი ნამდვილი

კეთილშობილება მე თქვენთან არაფრით* დამიმტკიცებდა, მძიმედ მაქვს, მალე თვალსაჩინოდ დავიმტკიცოთ.. ღიას!

პლატონი უხერხულ მდგომარეობაში ჩავარდა. რა ეპასუხნა, რა მიეგო ამ უცნაური კაცისათვის? მერე კიდევ ეს კაცი ისე სხაპასხუპით ისროდა სიტყვებს, რომ ამ მოულოდნელი თავდაცემით გაფაციცებული, იგი მისჩერებოდა ქვაშავიძეს და არ იცოდა, რა პასუხი მიეცა. მის ბედზე ეს ყმაწვილი თითქოს არც კი აცლიდა მაგიერ სიტყვას, იგი თითქოს ჩქარობდა თავისი სათქმელის დათავებას, რომელიც მოკლე არ უნდა ყოფილიყო, როგორც ეტყობოდა.

ყმაწვილმა კაცმა რომ თავისი თავი დაწვრილებით წარუდგინა პლატონს, საკმაოდ რომ გააცნო, უფრო ახლოს მიიწია მისკენ და ხმადადაბლებით ჰკითხა:

— თქვენ მართლა ეძებთ სადედინაცვლო ქალს?.. გკითხავთ ამას, როგორც პატიოსან კაცს... მართლა ეძებთ?

პლატონმა თვალები მიაშტერა ამის მკითხველს. რისთვის ეკითხებოდა ამას ეს კაცი? რა უნდოდა, რა ჰქონდა გუნებაში ამ კითხვის დროს? აი, კირილეს ნაწყალობები ამბავი! — გაიფიქრა პლატონმა.

— ეძებთ ხომ?.. — განუმეორა კითხვა არისტომ, რადგანაც პლატონი პასუხს უგვიანებდა. — ხომ?

— ბატონო, რაღაცას უჭკუო, გონებადაკარგული კაცი წამოაყრანტალებს, რა გასაგონარია, თუ ღმერთი გწამთ!..

— არა, არა! — გააწყვეტინა სიტყვა არისტომ. — არა, პატიოსნებას ვაფიცებთ, პატიოსნებას... მითხარით!

— ბატონო!

— არა, თქვენ არ იფიქროთ, რომ მე რაიმე ცუდი აზრით და უხეირო განზრახვით გეკითხებოდეთ... მოგახსენეთ, ვერ მიცნობ ჭერეთ, მართალია, მაგრამ, რომ გამიცნობთ, ცუდ კაცად არ მიმიღებთ-თქვა, მოგახსენებთ თამამად...

— ბატონო, შავს რაზე...

— თვითონ ბატონი ხარ და კეთილშობილი და, როგორც კეთილშობილს, ისე გკითხავ მეც, კეთილშობილი კაცი... მითხარით, მართლა ეძებთ თქვენ სადედინაცვლოს, თუ არა?

პლატონმა ვეღარ შეძლო-დაეფარა თავისი საიდუმლო ამ უცნაურად ჩაცივებულ კაცასთვის.

— ვეძებ! — მიუგო მან ბოლოს.

— თქვენ ძმა გყავთ?

— არა!

— და?

— გათხოვილი!

— კაი დაგემართოსთ! ბედნიერი კაცი შენ ყოფილხარ!..
დედინაცვალს ეძებ, ორნაქმარებს, უშვილოს, იმიტომ რომ გეშინია, მამულში მოზიარე არ გაგიჩნდეს, — ეგ ადვილი მისახვედრია და, თუ ჩემს პატიოსნებაში ეჭვი არ შეგაქვს, ამის მიზეზი, იმედი მაქვს, არ მომიცია თქვენთვის, სანდო კაცად მიყურებთ...

— მაგას რაზე ნებულობთ! რატომ არა! — დაატანა პლატონმა.

— არა, არა! მე სხვანაირი კაცი ვარ... ოსტატობით გამოგლეჯილი, დაცდენილი სიტყვით მე არაოდეს არ ვისარგებლებ. ამას მე ჩემს თავს არ ვკადრებ, თქვენ არ მომიკვდეთ! თუ მენდობით, თუ დაიჭვრებთ ჩემს სიტყვას, მე მიგასწავლით სწორედ იმისთანა ქალს, რომელიც ნამდვილ სათქვენოა, თქვენი ხელმოსაკიდებელია... არ წარმოიდგინოთ, რომ მე თქვენი მოტყუება მწუხდეს. მაშინ ღმერთმა აქვე გამათავოს! მე მაქანკალი არ გახლავარ ზოგიერთივით, არ იფიქროთ... არც ვიკადრებ მაგნაირ ხელობას!..

— რასაკვარველია!

— არა, ამას იმიტომ გეუბნები, რომ ეგებ შენ სხვაფერ იფიქრო რამე. ქალი კი სწორედ ზედ გამოჭრილია იმაზე, თქვენ რომ გწადიათ... ორნაქმარებია, შვილი არ ჰყოლია თავის დღეში, არც მოხუცებულია, კაცმა რომ თქვას... მშვიდობიანი, წყნარი, გულკეთილი, არც უღამაზო, — ის კი არა, ყმაწვილ ქალობაზე ირეოდნენ მისი სილამაზისთვის...

— ნამდვილ იცით ეს ყველაფერი?

— ვიცი?.. შე დალოცვილო, მამიდაჩემის ამბავი თუ აღარ ვიცი, ვილა ჯანდაბის ამბავი მეცოდინება?! აღარ დაგიმაღავ, სწორედ მამიდაჩემია ის ქალი, რომ გეუბნებოდით და თუ მე ჩაცივებით გესაუბრებოდით, ეგ იმიტომ, რომ პირველ შეხედვიდანვე ჩემი გული მოიგე და იმიტომ განვიზრახე შენთან დამოყვრება, დანათესავება, თვარა სხვა რომ ვინმე ყოფილიყო, ხმაასაც არ გავცემდი... გამოტეხილი გითხრა, ხლაფორთი ბევრი დამჭირდება, ქალი რომ დევიყოლიო, მარა კარგი კაცის გულისათვის კაცი რას არ იზამს...

— სად ცხოვრობს მამიდათქვენი? — შეეკითხა დაინტერესებული პლატონი.

— ქვედურეთში!

— ქვედურეთში?! — გაკვირვებით განიხეორა პლატონმა.

— ჰო!.. რამ გაგაკვირვათ? ა?

— ისე!.. ქვედურეთში მე კიდევ მითხრეს ერთ ქალზე...

— ვინ გითხრა? — გააწყვეტინა სიტყვა არისტომ. — ვინ?

— არა... ისე, ლაპარაკში სიტყვას მოჰყვა, თვარა...

— ვინ იყო მაინც, თუ კაცი ხარ...

— ადვოკატი რომაა, ივანე გვერდევანიძე... გეცნობებო?

— უი, უი... და ივანეს სიტყვას უნდა აჰყვით?! ცნობით რავა არ ვიცნობ, ბიძაჩემია ის სულწაწყმედილი, ის... იმის სიტყვის დაჯერება გავონილა? მხოლოდ მოტყუებაზედაა გამაცადინებული ყოველ წამში... ივანე რა ეშმაკად გინდა...

— არა, ყმაწველო, გინებით არც იმას უგინებია ის ქალი, ის კი არა, ძალიან აქო... ძალიანაც აქო...

— ასე დაგეწყო, შე დალოცვილო, თავიდანვე... ტყვილა გამალანძღვიე ნათესავი... ცეცხლი შემომეკიდა... რა ვიცი, დღეს კაცი კაცს ისე ვერ ახსენებს, რომ მისი გინება და ცუდად მოხსენება თანვე არ დაატანოს... შე ვთქვი ახლა, თუ ივანემ თავისი ნათესავი აგინა... ბრეგაძის ქვრივზე გითხრათ რამე?

— სწორედ... სწორედ.

— ჰო და ეგ არის... ჩემო ძმაო, პირობა ხომ არ გექონებია, ორივეს ერთნაირად გვექო ის ადამიანი?... ალბათ, ღვთის ნებაც ურევია ამ საქმეში, თვარა ერთნაირად მოლაპარაკე კაცი სადმე შეგხედომია შენ ჩვენში, თუ ძმა ხარ?

— გვერდევანიძემ არც კი იცის, თუ რა საქმეზე ვარ მოსიარულე.

— ჰო და ეგ არის... ეგ არის, ჩემო ძმაო და კეთილო! ღმერთმა ათქმევინა მას და შენ გაგაგებინა თავისი სურვილი ივანეს პირით... სხვაგან ნურსად გადავარდებო... იქვე განიშნა შენი საქმეები... ღმერთს ყვარებიხარ... თქვენი სახელი, უკაცრავად... ჰო, ღმერთს ყვარებიხარ, პლატონ ჩემო, ამიტომაც მეტი ლაპარაკი საჭიროც აღარ არი და გადავწყვიტოთ საქმე... ძმობაზე ხელი მივცეთ ერთმანეთს. ჰა! — და არისტომ ხელი გაუწვდინა პლატონს.

პლატონი კი ახლა მეტად აირია და გაუბედავობამ შეიპყრო. გადაწყვეტილების მიღების წინ წამდგარი. არისტოს სიტყვა ერთობ ნამდვილ სიტყვად ეჩვენებოდა. ეს ქალი მართლა და ბეკინას ბედი უნდა ყოფილიყო. აბა, რა იყო, რომ იმ წამიდანვე, თავის ჭიშკარს ფეხი გადმოადგა თუ არა, მხოლოდ ამ ქალზე ელაპარაკებიან ყველანი, შემხდურიც და დამხდურიც. უსათუოდ ეს უნდა იყოს მამამისის ბედი. მაგრამ ამასთანავე გადაწყვეტილების მიღებაც უძნელდებოდა. ვაი თუ უფრო სანდო სხვაგან მოინახებოდეს და ამაზე გადაწყვეტით საქმე გამიფუჭდესო?!

— ორნაქმარებია მამიდათქვეხი, არა? — ჰკითხა პლატონმა, რომ უფრო დარწმუნებულიყო და ერთხელ კიდევ გაეგონა დამაჯერებელი სიტყვა.

— რასაკვირველია, ორნაქმარები... წინედ უცნობლსეს ჰყავდა, მერე — ბრეგაძეს!

- შვილი არ ჰყოლია არც ერთთან?
- გეფიცები პატიოსნებას, შვილი არ ჰყოლოდეს თავის დღეში!
- დიდხანს ჰყავდა უცნობლადეს?..
- თუთხმეტი წელიწადი. — და არისტოს გაეცინა.
- თუთხმეტი წელიწადი!.. ბრეგაძეს?
- რვა! — ისევ სიცილით მიუგო არისტომ.
- რვა.
- ჰო, რვა! ეგ ნამეტანია, ყმაწვილო! — ვეღარ იკავებდა სიცილს არისტო.

— რას იზამ კაცი, გაჭირვება ათასნაირ სისულელეს გაფიქრებებს და თან უხეიროთაც გალაპარაკებს! — ღიმილით მიუგო პლატონმა. — რვა წელიწადი... და შვილი არც ამასთან ჰყოლია?

— არა, ყმაწვილო, არა!.. — მოუთმენლად ამბობდა არისტო. — გეუბნები, აღარაა შენი ლაპარაკი საჭირო... ავდგეთ ხვალ, შევჯდეთ ცხენებზე, მივიდეთ, ვნახოთ ის ქალი, დევეთანხმით და მორჩა, საქმე გავათავოთ!... აბა, ხელი... ხვალ ქვედურეთში მივდივართ! საქმე გათავებულია!

პლატონი გაუნძრევლად იჯდა თავის ადგილას და არისტოს შეჰყურებდა. იგი ისევ ყოყმანობდა, საბოლოოდ ვერ სწყვეტდა საქმეს.

- ჰო, ყმაწვილო!
- ცოტა მომითმინეთ!.. ასე უცბათ...
- ე, თქვენ, როგორც გატყობთ, გაუბედავი კაცი ყოფილხართ! გაგიგონიათ ასეთი გაუბედაობა, ამდენი ყანყალი!.. საქმე ცხადია და ნათელი — რალა მოთმინება და გადადებ-გაღმოდებაა საჭირო კიდევ!
- არა... არა!.. ასე სულდაუთქმელად არ შემიძლია, ცოტა ხნის შემდეგ მოგახსენებ ჩემს პასუხს... ასე აჯობებს კიდევაც! — თავის სიტყვაზე იდგა პლატონი.

ბევრს ეცადა ქვაშავიძე პლატონისათვის სიტყვა დაეცდევინებინა, მაგრამ მაინც ვერას გახდა.

— მაგარი კაცი ყოფილხარ, ძმობას ვფიცავარ!.. ძალიან მაგარი. რა გაეწყობა!.. აბა, ამ ვახშობამდის გევიგებ შენს სიტყვას და მანამდის მოთმინებას ვიქონიებ...

ამ საგანზე ლაპარაკი დამთავრებულად უნდა ჩათვლიყო ვახშობამდის. ორივე ჩაჩუმდა, სანამ ახალ სალაპარაკო საგანს მიაგნებდნენ.

ერქინულნი

— კი არ გაყინულა ეს ჩვენი ჩაი!.. — წაავლო ხელისტარება არისტომ. — შენ რომ არა, უფრო თბილის დაღევა მოგვიხდებოდა ორსავეს. — ღიმილით დაატანა მან.

— ცივი კბილებს შეინახავს. — მიუგო პლატონმა.

— ეგეც მართალია! — თქვა არისტომ, უცბად გამოცალა სტაქანი და ლამბაქით და კოვზით ხელში აივანზე გავიდა, რომ მოსამსახურისათვის გადაეცა.

აქ ისევ სიცალი და მხიარულება სუფევდა.

— სახლში ხომ არ ეპატიეზოდნი პლატონს, ასე ჩაცხვებით რო მისდექი მაგ კაცს? — მიმართა სიცილით ერთმა ყმაწვილთაგანმა არისტოს.

— მგონია, ძალიან უარით გამოისტუმრეს „ზნაკომობაზე!“ „ხადი დაღმე, ზნაკომ ბუღეშო!..“ არისტო, ხომ? — დაატანა მეორემ.

— არ ეტყობა?! ბარგიც თან თუკრავს! ხა, ხა, ხა!

— რა? ასე სახელგატეხილია არისტო, რომ ამდენი ხვეწნა ჭირდება, სახლში რომ ვინმე მიიწვიოს? — სიცილით იკითხა ჯიმშერმა.

— მიიწვიოს კი არა, მიიტყუოს, ბატონო, მიიტყუოს! ყველა ჩემსავით სულელი კი არ არის!... — წამოიძახა ერთმა კონტა, მაღალი ტანის, ლამაზი სახის ყმაწვალმა.

— რა? იყო, კოტე, რა? შენ რომ დაგპატიე?! — მიიძახეს ამ ყმაწვილს სხვებმა და ატყდა ერთი ხითხითი.

— კაია, ნულა გამახსენებთ, თუ ღმერთი გწამთ!

— ააბრუნა ამან თავის წისქვილი! — ღიმილით მიიძახა არისტომ.

— მოჰყევი, მოჰყევი, კაცო!.. — მიიძახეს ყმაწვილს. — ჯიმშერს არ გოუგონია მაგ ამბავი!

— გავბრიყვდი, ბატონო, გავბრიყვდი და ვესტუმრე მაგ უხეიროს... არ მომეშვა, თქვენ ნუ მომიკვდებით, თვარა ჩემით რა? ვევიდოდნი!.. ჯერ დიდხანს უარს ვეუბნებოდი და მერე, რომ აღარაფერი გამეწყო, მე ვთქვი, კაცი დამემდურება-თქვა, რაც იქნება, ვეწვევი-მეთქი!.. ავდექი და წვედი... წვედი. სწორედ აპრილი იყო... მე ვთქვი, ღვინო ჯერ კიდევ ექნება კაცს, სირცხვალში აღარ ჩავადგებ-თქვა... ამის გულისათვის ტალახი ბევრი ვსრისე, ღობე ბევრი გავარღვიე, გზები ისეთი, რომ ძლივს გავატანე... რავარც იქნა, მივედი, მივაწვი... დაღლილი, დაქანცული. მოვისვენებ ერთი, ვამბობ ჩემს გუნებაში... მივედი ახლა, გადავიხედე ეზოში — სადღაა სა-

ხლი. ფიცრები ყრია აქაც, იქაც... აგერ გამოუწყიათ ახალი სახლი, სვეტია მხოლოდ და მასხარობასავით მარტო ერთი კაევი... ნიათ... ჩევედი ეზოში... ვუყურე, ვუყურე, მომივიდა ფურთხე ერთი და გამოვაბრუნე ცხენი და გაცეცხლებული მივიღე-ვარ უკან... ვილაც კაცი შემხვდა, ვკითხე: ბიჭო, არისტო ქვაშავიძის სახლი სად არის-თქვა და... „ბატონო, არისტოს ფიცრების მეტი არაფერი აქვსო, სახლი სად აქვსო“... თურმე ძმები გაყოფილან, სულ ფიცარ-ფიცრად გაუტანიათ სახლი და ახლა ორსავე, რომ მთელად აღარ აქვთ მასალა, ქე არიან ისრე უბინაოთ... დაყანყალობენ იქით-აქეთ. მაგათ ღმერთმა მშვიდობა მისცეს და მე რაზე მპატიჟობდა, ჰკითხეთ ერთი!

— გაყოფამდი გაპატიჟობდი... მაშინ უნდა მწვევოდი... ჩემი რა ბრალია. არა, ბატონო ჯიმშერ?... კაი, თუ გინდ აგრე იყო, არ დამითვრიხარ იმ ღამეს მერე? — მიმართა სიცილით არისტომ კოტეს.

— ეგ კი... რომ ვბრუნდები ის არის, გევიხედე აგერ არ შემომეყარა გზაში ეს ჩემი მასპინძელი?!. აი, შენ ასეთო, აი შენ ისეთო — მივაძახე გაცეცხლებულმა... არ გრცხვენია, ასე მომატყუე, მომკალი?! გულზე ვსკდები კაცი! ეს-კი იცინის... სადმე თავი მიმადებე, შე უღმერთო, ვეხვეწები დალლილი, მკვდარი კაცი. წამიყვანე, სადაც შენ მიეთრევი-თქვა... წამიყვანა, ბატონო, ვილაცა ნათლიმამა ჰყოლია. ვინ ოხერმა მონათლია მაგას შვილი! წამიყვანა, მიმაყენა ყაზახისას... მოიფხანა ყაზახმა თავი, მარა რარიგად... რა არ მოგვიტანა, რა არ მოგვართვა, რა მასპინძლობა გაგვიწია... ეს შეჩვენებული კი დათვრა და სულ ერთიანად სტაქნები და საინები დოუფშენა... ახლაც მრცხვენია, რომ გამახსენდება...

— ხომ დაგათვრე?... ამაზე იყავი მოსული და რაღას მემღური კიდევ, ჩემო ძმაო... დრო გაგატარებე, ვალი გადამიხდია! — დაატანა არისტომ. — მეტი რაღა გინდა?

— ეგ იმ კაცმა მცა პატივი, შენ კი არა!..

— ჩემით... აბა, მარტო მიბრძანებულიყავი... მარა შენ რომ მოჰყვები მასხრობას, ხვალამდი ვერ გაათავებ! — ხელი აუქნია არისტომ და ოთახში შევიდა.

ბალდავამე საზოგადო სიცილში ისევ განაგრძობდა თავის მონაყოლ ამბავს, არისტო კი ამ დროს დაეძებდა სალომეს, რომელიც ვახშმის განკარგულებაში იყო.

— ბიძი, სალომე სადაა? — ჰკითხა მან ჯიმშერის პატარა შვილს.

— უკან ბალკონზეა, ბატონო! — მიუგო ბავშვმა.

არისტო გავარდა იქით და სალომესთან მისულმა, ხმადაბლა მიმართა:

— თუ შეიძლება, ბატონო, ერთი წამით! — და თვითონ წინ წამოუძღვა სალომეს.

— უკაცრავად ვარ, საქმეს მოგაცდინეთ! — დაიწყო არისტო, როცა ორივე ერთ მივარდნილ ოთახში შევიდნენ და არისტომაც კარი მიიხურა. — თქვენს ქმარ-შვილს, კარგ ქმარ-შვილს გაფიცებთ, შემეწიეთ ერთ პაწია საქმეში... მლოცავი ბევრი გყავთ, მაგრამ ერთიც რომ მიიმატოთ, ამით არას წააგებთ... მადლია და ღმერთი კიდევ უფრო მწყალობელი იქნება თქვენი, რავარც ახლა არის...

სალომე განცვიფრებით შეჰყურებდა ამ უცნაურ კილოზე მოლაპარაკე კაცს, რომლის სიტყვები მისთვის სრულიად გაუგებარი იყო.

— რა იყო, არისტო?

— ახლავე მოგახსენებთ... ამ საათშივე... მამიდაჩემს გაბრალბობთ... უბედურ მამიდაჩემს... ბრეგაძეს რომ ჰყავდა...

— რაეა? ხომ არაფერი დამართია? ა?

— ახლა დეემართა?! ჩავარდნილია, თქვენი მტერი ჩავარდა ცეცხლსა და გენიაში... მგლების ხელში!.. თქვენც გაგონილი გაქვთ იმათი უწესობა და თავლადსახმა... რა ქალი და რა ოჯახში მოემწყვრა, რა ოჯახში?! რა შეჩვენებულების ხელში! თან მეცოდება საწყალი, საბრალო მამიდაჩემი, და თანაც მერცხვინება, ვერსად ვერ გამიმხელია მათთან მოყვრობა: ღარიბი, ღატაკი, დამსილიო... რომ გაგიგონია, სწორედ ისინი არიან!.. ებრძვიან ერთმანეთს. ეჭიყინებიან... კაცი ვერ მიხვალ, ვერ მიგიღებენ; ვერც თავად სადმე ჩნდებიან, გდიან ისე და აქვთ ნიადაგ ერთი ჩხუბი, ერთი დავიდარაბა ერთმანეთში... მე რომ ახლობელი მოყვარე ვარ, მე ვერ მივდივარ, არ შემიძლია უბედური ნათესავი ვნახო წელიწადში ერთხელ მაინც... რარიგად მივიდე? მე შენ გეტყვი, მიღება შეუძლიათ. ბინა აქვთ, სახლი, კარი, სასმელი, საქმელი... ჰმ!.. ჩემს სისხლ-ხორცთან ვერ მივიდე წელიწადში ერთხელ, ორხელ?! გოუგონია კაცს?! მართო მრცხვენია, ამისთანა მოყვარე რომ მყავს... მერცხვინება, შენ ნუ მომიკვდები!.. და აგერ შემთხვევა არის და თქვენს სულს დავე-

ნაცვლე... თქვენს შემწეობას ნუ მომაკლებთ... სულის სიტყვით
საქმე ქენი... შეეწიე საწყალს, გულშეწუხებულ, დამწვარ-დაღაგულ,
დახრაკულ დედაკაცს... შეეწიეთ, ღმერთი თქვენც შეგვეწამო...
— რითი, ჩემო არისტო, რითი? — ეკითხებოდა გაკვირვებული
ქალი, არისტოს მკვერმეტყველებით გულაჩვილებული. — რით,
არისტო ჩემო?

— მხოლოდ ერთი თქვენი სიტყვა, სხვა არაფერია საჭირო. ერთადერთი სიტყვა! თქვენს ძმისწულს რომ ეგერ სამანიშვილი მოჰყვა, — დაიწყო უფრო ხმადაბლებით არისტომ, — ის სამანიშვილი სადედინაცვლოს ეძებს... ორნაქმარებს და უშვილოს...

სალომეს გაეღიმა.

— მამა ახირებია, ცოლი უნდა შევირთოვო და მაგას მამულის ვამყოფელიდან უნდა თავი დეიფაროს... და ეძებს დედინაცვლად ორნაქმარეც, უშვილო ქალს. დიახს!.. ჰო და მამიდაჩემი სწორედ ზედ გამოჭრილიო რომ იტყვიან; ისეა მაგათ საქმეებზედ...

სალომე რაღაცას ჩაფიქრდა.

— მართლა არ ჰყოლია მგონი ელენეს შვილი, — წაილაპარაკა მან.

— არა, ბატონო, არა!.. შეჩვენებული ვიყვე, თუ ვტყუოდე, თუ როდისმე ჰყოლოდეს! რა ხანია თქვენ მას იცნობთ, თქვენ გაიგონებდით.

— კია ოცი წელიწადი!

— ჰო-და... ოცი წელიწადიც ხომ შვილი არ ჰყოლია... მერე კი შეგვიანებული იყო, რომ გაუთხოვებიათ... ახლა ეყოლება მაგას შვილი? თავს დავდებ, ბატონო, ხელს მოვიჭრი... რაც გინდათ, ის მიქენით!.. ვის გოუგონია მაგისი შვილი აწი! — ცხარობდა არისტო.

— მერე მე რითი უნდა შეგეწიო, არისტო ჩემო?

— ურჩიეთ მაგ სამანიშვილს დედინაცვლად ელენე... გამოჰკითხეთ აქეთ-იქით, ამბავს ჰკითხავთ და როცა სიტყვა ჩამოაგდოს... თქვენ უსათუოდ გკითხავთ რჩევას და ამას გვედარებით, მიქენით წყალობა, თქვენს სიტყვას ის კაცი გაჰყვება, უქეთ მამიდაჩემი, იცხონეთ სული, შეეწიეთ გაჭირვებულს!.. მაგ ყმაწვილი ერთადერთი შვილი ყოფილა ოჯახში... როგორც ვტყობა, კე, ცოტა მაგარო კაცია, მარა რიგიანი უნდა იყვეს. ჩემთვისაც ძალიან იქნება, ბატონო, მიხვალ კაცი კაცთან, ნახავ, განახავს, მტერ-მოყვარეობას გაგიწევს... შენი ჰირიმე, ჩემო ბატონო, ჩემო!.. ერთი სიტყვით... რაღა ვთქვა... — და სიტყვა რომ აღარ ეხერხებოდა, ყელმოგრეხილი არისტო ყანყრატოში მარცხენა ხელის წავლებით, წვერებწამოშვე-

რილი, უცნაურად ეღრვიებოდა სალომეს. — შენი ჭირიმე... შენი...
შენი!

ქართული
საბჭოთა

— ბატონი ბრძანდები... კი, ბატონო... მაგაზე რათ გზავნი...
დენი ხვეწნა!..

— შენს სულს ღმერთი გაახარებს... ჩემო ბატონო, ჩემო!

— კი, ბატონო, კი!..

— რალა ვთქვა... რითი გადაგიხადოთ მაგიერი! — წამოიძახა
არისტომ და ჩააფრინდა ხელეში სალომეს და კოცნა დაუწყო.

— მაგაზე, შე კაცო, რა... ნეტავი კი რამე იქნებოდეს და...

— კი, იქნება, კი... აწი კი იქნება ყველაფერი... და კაცი არ ვიქ-
ნები, თუ დღე არ გავუმწარე იმ ოხრიშვილებს!.. მე ვაყურებივ
იმათ თავიანთ სეირს... საქვრივოს რომ გადავაშლეკიებ!.. მაშინ ექ-
ნებათ საბუთო, ცუდი კაცი მიძახონ... აბა, ბატონო სალომე... მეტი
რავალა შეგაწუხო კიდევ!..

— მოგახსენე და სწორედ ვეცდები... მეტი ხვეწნა რალა საქი-
როა!

— თქვენ გაცოცხლათ ღმერთმა უკუნითი უკუნისამდე... თქვენ
გაცოცხლათ!.. — წამოიძახა გრძნობით არისტომ და უცბად დაატა-
ნა: — ახლა კი ისევ ზალაში შევალ, თვარა ეგებ ქე შემნიშნოს გა-
მოპარვა და ექვიც ეილოს რამე იმ კაცმა... ნურას უკაცრავად, შენი
ჭირიმე! უნდა შევიპარო ისე, შეუმჩნევლად...

და კმაყოფილი არისტო ოთახიდან უცბად გამოვარდა და მარ-
ტოდ დატოვა გაცოცხლებული სალომე.

ამ დროს პლატონი ერთ წყვეტებაში იყო. თუმცა მის გარშემო
ხმაურობა და ქრიაბული იდგა, მას არა ესმოდა-რა, — თავის აზ-
რებში იყო წასული. იგი თითქოს ვერც ამჩნევდა, რა მხიარულება
სუფევდა ამ საზოგადოებაში; ვერ ხედავდა, რარიგათ ეჯიბრებოდ-
ნენ ეს ყმაწვილები ერთმანეთს, თუ ვინ უფრო მეტ სიცილს გამოი-
წვევდა, ვინ უფრო აამებდა მათ საყვარელ მასპინძელს, რომელიც
გულით ერთობოდა და ხალისობდა. პლატონი ხანდახან თუ ათხო-
ვებდა ყურს, რაც ამბავი ხდებოდა მის მახლობლად, თორემ სულ
იმას ფიქრობდა, რა ექნა, რა გადაწყვეტილებას დასდგომოდა? მიე-
ლო ამ ქვაშავიძის წინადადება, თუ არა? გადაეწყვიტა ამ ვილაც
ბრეგაძის ქვრივზე საქმე, თუ სხვაგან ეძებნა სხვა ქალი? ვაი თუ
ეყოლოს შვილი?... მარა თუ მართლა ორნაქმარებია, უშვილო...
შვილი რავა ეყოლება... რა ღმერთი გაუწყრება, რა! ღინი ხომ არ
ჭირს მისი? იგი ათასნაირად სწონიდა ამ საქმეს. ხან ასე ფიქრობ-
და, ხან ისე. ხან გადასწყვეტდა, ხან ისევ მეტ გაფრთხილებას ურ-

ჩევდა თავისთავს... ყმაწვილი კაცი ერთ გაწამაწიაში იყო... დრო ერთ
მიდიოდა და საჭირო იყო რაიმე გადაწყვეტილება მიეღო, საჭირო
იყო პასუხი მიეცა ქვაშავაძისათვის, დაპირებისამებრ. ^{ქვაშავაძისათვის}
გან? უარი უთხრას ქვაშავაძისთვის?.. თუ სალომესთან მივიდეს და დაე-
კითხოს? მაგრამ რარიგათ? ვინ მისცემს იმდენ თავისუფლებას ახლა
სალომეს, რომ მასთან თავისუფლად მოლაპარაკება შეიძლოს?.. სა-
წყაალს, ამ გაწამაწიაში მყოფს, თავბრუ ესხმოდა. მოლალული ტვი-
ნი ხეირიანად ვერც კი მოსაზრებოდა და დაღლილი პლატონი იჭდა
ხანდახან გაყუჩებული, გაყეყეჩებული. ამ გავწვალებაში მყოფს უე-
ცრივ არისტოს ნათქვამი გაახსენდა. ეგება მართლაც ეს ქალი მა-
მამისის ბედი იყოს?!. მართლა, რა არის, აბა, რომ თავიდანვე ამ
ქალს უხსენებენ და ყოველი გარემოება ისე ეწყობა, რომ უსათუოდ
ამ ქალის მხსენებელი ხვდება ყველგან, თითქოს განგებ პირი შეეკ-
რათ ამაზე... ხომ არავინ იცოდა? მას ხომ ერთი სიტყვაც არ დას-
ცდენია თავის საიდუმლოს შესახებ გვერდევანიძესთან — თვითონ
იმან ახსენა და აქო ეს ქალი... ქორწილიდან სახლში ბრუნდებოდა,
მაგრამ მაინც აქეთ წამოვიდა... აქ მოვიდა და, თითქოს განგება
იყოს, ეს ქვაშავაძე დახვდა და ამავე ქალს ურჩევს და აძალბებს...
რა უნდა იყოს ასეთი უცნაურად მოწყობილი ამბავი?.. რას მიეწე-
როს?.. ასე უმნიშვნელოდ რაღა იქნება, რაღა ხდება ეს ამბავი?! ეგებ
მართლა ღმერთი ანიშნებდეს და გაკვირებულს დახმარებას აძლევ-
დეს, ეწეოდეს, საქმეს უადვილებდეს, ბედზე უთითებდეს... აბა, რა-
ტომაა ასეთი უცნაური, თითქმის შეთანხმებული, ერთპირიანი ლა-
პარაკი ყოველგან ამ ერთ ქალზე?! და ამაზე, ამ აზრზე შეჩერებული
პლატონი, რაც უფრო უკვირდებოდა გარემოებას, უფრო და უფრო
რწმუნდებოდა, სჯეროდა, რომ აქ სხვა არა უნდა ყოფილიყო რა.
რომ ბრეგაძის ქვრივი მამამისის ბედი უნდა ყოფილიყო და მას
უთითებდნენ ზედ, ანიშნებდნენ. ამ აზრმა ისე შეიპყრო პლატონი,
რომ რამდენიმე წუთის შემდეგ, თითქოს მძიმე ტვირთმოხსნილი-
ვით, რაღაც გასაჭირისაგან განთავისუფლებულივით, მან მხიარულ-
ლად, თავისთავად წაილაპარაკა:

„სწორედ... სწორედ... სწორედ ასე უნდა იყვეს! რაც იქნე-
ბა — იქნება!.. ბედს სად წაუვია, სად დეემალეა კაცი?!“

და გულგახსნილი ახლა გუნებაში ღმერთს ეხვეწებოდა ისევ.
რომ შეებრალებინა მისი ცოლ-შვილი, მისი თავი და ყოველივე
უბედურება თავიდან აეცილებინა.

გულმომშვებული ახლა იგიც შეუერთდა საზოგადო მხიარულე-

ბას, ახლა იგიც სიამოვნებით შეჰყურებდა ამათ მასხრობასს. სიმეგრესე
და ამათთან, ამ უღარდელ ყმაწვილებთან.

„იყოს კაპასი... აგგულიც. რას დამაკლებს?! — გაუბრუნდა ხან-დახან თავში და მერე ისევ ყური ამ ყმაწვილებისაკენ ჰქონდა. — მარა, ვაი თუ დედაკაცი უარზე დადგა, მაშინ? — ისევ უბრუნდებოდა თავისას პლატონი. — მაშინ?... ეგ რავე შეიძლება!.. რაკი ბედი... უსათუოდ დათანხმდება, რავე შეიძლება!.. — ანუგეშებდა თავისთავს. — ეს არისტო რა იქნა!“

უნდოდა ახლავე შეეტყობინებინა მისთვის თავისი გადაწყვეტილება, ეტქვა, რომ ხვალ უსათუოდ წასულიყვნენ ქვედურეთში და საქმე გაეთავებინათ. დაუწყო არისტოს ძებნა თვალთ და ის იყო აივნებიდან ზალის გაღებულ კარებში არისტოც გამოჩნდა.

არისტომაც მოჰკრა თვალი პლატონს და როცა შეამჩნია სახეზე რაღაც კმაყოფილება, წავიდა მისკენ.

— რას შვრები, კაცო? — ხმადაბლა ჰკითხა მან. — როგორ გადაწყვიტე?

— ხვალ წავიდეთ ქვედურეთში! — უთხრა პლატონმა.

— აბა, რაღას მაწვალეზდი, შე კურთხეულის შვილო... ძმობას გეფიცები, იმდენს საქვრივოს ავალევიებ, რომ...

— არა, არა... რაში მინდა, გაჭირვებულების წანართმევი!.. საქვრივოს რას დავეძებ!..

— ერთი შენ კიდევ! — შეუტია არისტომ.

— მაგას თავი დავანებოთ... ეს მითხარი, მამიდათქვენი ულამაზო ხომ არაა?.. მტერმა არ გაგვცინოს, მოყვარესაც არ ეწყინოს...

— ულამაზო? მიბრძანდით... მონახეთ მეორე მისი დასადარი ქალი... რითაც გნებავთ — სილამაზით, შეხედულობით, ჯანმრთელობით... რას ამბობთ?!. ჰმ!

— კაი დაგემართოსთ, კაი დაგემართოსთ!.. აბა ხვალ... ნუღარ გადავდებთ!

— არა, არა! — მიუგო არისტომ. — დარდი ნუ გაქვს... აწი შე ვიცი!

პლატონი ერთობ კარგ გუნებაზე დადგა, აღარც კი დაეძებდა შინცდამაინც სალომესთან წინანდელ გადაწყვეტილებისამებრ მოლაპარაკებას, რჩევის კითხვას; დარწმუნებული იყო, რომ ბეკინას ბედს მიაგნო და რამდენიმე ხნის შემდეგ მოსალხენად გამზადებული ვახშმის სუფრას მიუჯდა და მხიარულად ელაპარაკა სალომეს, შემდეგ ვერიჩკას სიმღერაშიაც მხარი მისცა; შეუერთდა საზოგადო ყიყინს და ყანწს ყანწზე გულმოდგინებით სცილიდა.

— არისტო, პლატონ, აბა, ჰე, აბა, ჰე! — უძახოდა მათი მოსახენით ნასიამოვნება ჯიმშერი. — არიქა, პლატონ... ჩემს მხედველობაში სიცოცხლე და დღეგრძელობა და ყოველივე სიკეთე! — უძახოდა სიკეთე! — გადაისვა ტუჩებზე ხელსახოცი და წამოდგარმა გაუშვირა ყანწი. — მოდი, ერთი მაგ შენ ლამაზ წვერებში გაკოცო!

პლატონი წამოვარდა, მივარდა ჯიმშერთან, გადაეხვია მოხუცებულს, მხურვალედ აკოცა გულში და იქვე ღვინით აესილი სასამო სულდაუთქმელად გამოცალა.

გათენებამდის დიდი ხანი აღარც კი რჩებოდა, სუფრიდან რომ წამოდგნენ არისტო, პლატონი და მათთან კიდევ ორიოდე ყმაწვილი. სხვებმა უფრო ადრე მიატოვეს სუფრა და ზოგი იქვე იწვა ზალაში ტახტზე გაგებულ ქვეშაგებში, ზოგი კი ოთახებში.

— ერთი ჩვენც წავდვით თავი და მერე გავსწიოთ ჩვენთვის. — თქვა არისტომ და პლატონთან ერთად ეზოში ჩავიდა. ნიგვზის ქვეშ ორივემ გაიხადეს ჩოხები, დაიდვეს თავქვეშ, შეიხსნეს ახალახის ღილები, გაგორდნენ სახლიდან ჩამოტანილ ნოხზე და ერთი წამის შემდეგ ორივე ღვინისგან გაღეშილნი, მძიმედ-მძიმედ ქელავდნენ ძილმორეულნი.

აგერ ინათლა და ამომავალი მზის სხივები მოეფინა დედამიწას. არემარე ჩაჩუმებული იყო, ტბილ ძილში გართული; ყოველივე მიწყნარებული, მიყუჩებული, თითქოს ნაზობდა ამ თბილ, მანებივრებელ სინათლეში.

მოუსვენრად გატარებული ღამის შემდეგ ამ მშვენიერ დილას თითქოს სწადდა დაკარგული ძალ-ღონე დაებრუნებინა ყმაწვილებისათვის, რომელნიც მას მინდობიან და აგერ გარეთ ამწყანებულ ბალახში დაყრილან დასასვენებლად.

პლატონისა და არისტოს გარდა სხვებიც გორავდნენ ნათიბში. ღრმა ძილში წასულნი. აქვე სძოვდნენ მათი ცხენები.

მზემ კარგად წამოიწია. ჰაერიც თანდათან უფრო თბებოდა; სხივებს ძალა ემატებოდა და მათ ქვეშ მძინარის ძილიც უფრო მოუსვენარი ხდებოდა. აქამდის უძრავად მწოლარე, ახლა ხან ერთ გვერდზე გადაბრუნდებოდა, ხან მეორეზე, მოუსვენრად შლიდა ხელებს, არიდებდა პირს ზევიდან დაჩერებულ მზეს, ნიგვზის ფოთლებს შუა შემოპარულ მის გამთბარ სხივებს...

— უჰ, თავზე არ წამოგვდგომია მზე! — უცბად წამოვარდა ზეზე არისტო და პლატონს დაუწყო ღვიძება. — ადე, ადე, ყმაწვილო... წავიდეთ, თვარა გაშუადღევდა ეს არის. ნულარ დევიგვიანებთ!

პლატონმა ძლივს გაახილა თვალები, ზანტად წამოდგა დალლი-

ლი, მაგრამ აფაცურებული არისტო აჩქარებდა, ძილის ნებას აღარ აძლევდა. რამდენიმე ხნის შემდეგ ერთავემ ჩაიცვეს, დაიხურეს ცხენები დაიჭირეს, შეკაზმეს, ბიჭის პირით მადლობა შეუთქვამდა მასპინძელს, შესხდნენ ცხენებზე და გასწიეს ქვედურეთისკენ.

X

სალობერიძის სახლიდან ქვედურეთამდე კაი შორი გზა ჰქონდათ ჩვენს მგზავრებს. მზე იწურებოდა ისინი რომ ამ სოფელში შევიდნენ და არისტომ ცხენი გააჩერა ერთ ჩანგრეთულ ლობეში დატანებულ წყნელის ჭიშკართან.

— მივაწიეთ, ღვთის მადლით! — წამოიძახა მან და ცხენიდან ჩამოხტა.

ჩამოხტა პლატონიც.

— აქაა? — იკითხა მან.

— აქ გახლავან, აქ, — რაღაც მტრულად წარმოსთქვა არისტომ, — აქ გახლავან... ე, იმ ქოხში უფროსი ძმა გვეიდა დროებით... ამაში კი საშუალო და უმცროსი არიან... ეი, მასპინძლო! — დაძახა არისტომ, ჭიშკარი რომ შეაღო და ეზოში შევიდნენ.

— მე შენ გეტყვი, ხმას ვერ გააწვდენ თავიდან ბოლომდის, იმხელა გაშლილი ეზო აქვთ ამ შეჩვენებულებს... ჩაბარდნენ პატრონს, თუ რა დეემართათ, რომ არავინ ჩანს! — წაილაპარაკა წინ მიმავალმა არისტომ.

ოდის ყურიდან თავსაფარწაკრული ქალის თავი გამოჩნდა და იმწამსვე მიიმალა; მერე იქიდანვე გამოხტა წვივებგატიტვლებული, პერანგა ბავშივი, შეჩერდა, მიტრიალდა უცბად, ამოეთარა სახლის ყურეს და იქიდან დაუწყო ცქერა მოსულებს.

— ეწყინათ ჩვენი მოსვლა ამ მუდრეგებს?! — წაილაპარაკა არისტომ და მზად იყო ერთი-ორი ასეთი გინება კიდევ მიეძღვნა მასპინძლისათვის, რომ აივანზე გამოჩნდა თმაგაჩეჩილა, ლამაზი სახის, ახალუნზე ღვედუმემორტყმული, გაშლილი ჩოხით ყმაწვილი კაცი და სტუმრებისაკენ წამოვიდა.

ეს იყო უმცროსი ბრეგაძე, სერაპიონი.

— პლატონ სამანიშვილი გახლავთ!.. სერაპიონ ბრეგაძე!.. — პირველი მისალმების შემდეგ გააცნო ერთმანეთი არისტომ.

— მობრძანდით, ბატონო! — მიიპატიჟა სერაპიონმა მოსულეები. — ეს ცხენები მიბოძე, არისტო!

— სერაპიონ ჩემო, აქიდანვე უნდა გამოგიტყდე, რომ ამაღამ

თქვენს იქით ვზა აღარა გვაქვს... ველარსად წავალთ და, თუ ძმა
ზარ, ცხენებისათვის საკვები გვიშოვო, შენი ქირიმე! — ჟღერდა მისი
გაძეს არისტომ.

— კი, ბატონო!.. რამდენიც გნებავთ... კი, ბატონო! ჯერ აგერ
დავბამ და მერე მე თვითონ მოვუვლი... სახლში მიბრძანდით!

— დავითი შინაა?... — იკითხა არისტომ სერაპიონის უფროსი
ძმა.

— არ გახლავთ... საღამოს ვიახლებათ... სხვაგან საქმე ჰქონდა...

— კაი დაგემართოს! — წაილაპარაკა არისტომ და თან გუნება-
ში დაუმატა: „აბა, საქმეს დაჩქარება უნდა იმ მხეცის მოსვლამდი,
თვარა მერე დროსაც ველარ ვიშოვი, მაშიდაჩემს სიტყვა ვუთხრა“.—
მამიდაჩემი რას შვრება, სერაპიონ ჩემო?

— რას იზამს... კარგადაა... აგერ თავადაც მოდის!

მართლაც, ოთახიდან აივანზე გამოვიდა ხნიერი დედაკაცი, ჩა-
მოიბრძინა კიბე და კვატასავით მობაჯბაჯებდა არისტოსაკენ, თან
თავსაფარს ისწორებდა და თან გაიძახოდა:

— შენი ქირიმე... შენ დაგენაცვლა მამიდაშენი ელენე, შენ! ჩე-
მო გვრიტო და მალხაზო... ძლივს არ მოვესწარი კიდეც შენს ნახვას!
შენი ქირიმე, შენი, შენი! — და სიხარულით გაეცეცებული ქალი
ეხვეოდა თავის ძმისწულს და მხურვალედ ჰკოცნიდა. — არ გრცხვე-
ნია, ბიჭო, ასე რომ მიმივიწყებ?... ასე უნდა მამიდის დავიწყება?...
ასე?..

— აწი ხშირად გნახავ, მამიდაჩემო... უფრო ხშირად!.. სტუმარი
მოგიყვანეთ, მამიდა, სტუმარი! აზნაური პლატონ სამანიშვილი, ბე-
კინა სამანიშვილის შვილი! ძალიან სასიამოვნო სტუმარი! — ეშმა-
კური ღიმილით დაათავა არისტომ სიტყვა.

ხნიერი დედაკაცი უცბად მიტრიალდა, თავი დაუკრა პლატონს,
ზელი ჩამოართვა და თანაც მოიბოდიშა:

— ღმერთო მომკალი! სიხარულმა გამომაჩერჩეტა მე უბედური,
თვალემა რავე ამება მე უბედურს, მობრძანდით; სახლში მობრძან-
დით, ნუ მიძრახავთ, ჩემო ბატონო!

— რას ბრძანებთ, ბატონო! — მიუგო პლატონმა, — რათ სწუ-
ხართ მაგისათვის...

— დავიწყებული ვყავარ, ჩემო ბატონო, სულ დავიწყებული!
ერთხელ წელიწადში რავე არ უნდა გნახოს შენიანმა?

— გამხნევდი, მამიდაჩემო! აწი უფრო ხშირად გნახავ-თქვა, აკი
გითხარი.

— უწინაც მპირდებოდდი, მარა...

— ახლა აღარ მოგატყუებ, შენ არ მომიკვდე! — სიცილით მიუ-
გო არისტომ.

ერეკლესული
ბიზსიონისა

- ნეტავი მაგას მოვესწრებოდე და!
- კი მოვესწრები..

სერაპიონს კიდევაც გაუკვირდა არისტოსაგან ეს დაჯინებული სიტყვა და უნდობლად მისჩერებოდა ამის მტკმელს, რადგან ვერ მიმხვდარიყო ნათქვამის მნიშვნელობას.

პლატონი კი დაკვირვებაში იყო გართული. ეს დედაკაცი სწორედ ურიგო არ იყო. თავის ხნოვანობის მიხედვით შეხედულებაც სასიამოვნო ჰქონდა. მართალია, ეტყობოდა გამოსვლის წინ უმარილი მოეხვა პირზე, თვალების უბეები სულ ამოთეთრებული ჰქონდა ამ საცხებლით, მაგრამ მაინც მისი კაი ფერა, წითური ლოყები თვალში ეცა პლატონს. და თქმა არ უნდოდა, რომ ბეკინა ვერ დაიწუნებდა ამ ქალს. რაც მეტს უკვირდებოდა პლატონი, თანდათან რწმუნდებოდა, რომ გულკეთილი, კარგი ადამიანი უნდა ყოფილიყო. ამას იგი ქალის სახეზე კითხულობდა ნათლად; და ამასთან სალომესგან ამისი ქება რომ აგონდებოდა, მისი უშვილოსნობა, რომ ორი ქმრას ნაყოლი იყო, რომ მას შეეძლო მისი ლუკმის დაცვა განუზიარებლად, პლატონის გული სიხარულით ივსებოდა, მეტი სიამოვნებისაგან აჩქარებით ტოკავდა და სიყვარულიც ელვიძებოდა ამ ადამიანისადმი. ამ უკანასკნელი გრძნობით, თუმცა ჯერ გამოუთქმელით, მას სწადდა ამთავითვე თავისკენ მიემხრო ეს ქალი, მიეხრო და ნამუსზე შეეყენებინა, რომ მასაც სიყვარულისათვის სიყვარულითვე ეპასუხა და არა ბოროტებით.

— ჩანს, მართლაც ღმერთი მწყალობს! — გაიფიქრა კმაყოფილმა პლატონმა.

მიპყრობილი თვალთ იგი ცდილობდა არისტო მიეხვედრებინა, რომ მას მოსწონდა მამიდამისი, რომ იგი თანახმა იყო და სწადდა, რაც შეიძლება მალე დაეწყინარებიათ მისი აფანცქალებული გული თანხმობის სიტყვის გაგონებით. იგი ისეთნაირმა მოუთმენლობამ შეიპყრო, ისეთნაირ მოუსვენრობას მიეცა და ისეთმა აჩქარებამ შეიპყრო, თითქოს ვისიმე შიში ჰქონდა, მოცილე არ გამოჩენოდა, ვინმეს არ წაერთმია ეს მოხუცებული ქალი, ხელიდან არ გამოეგლიჯა მისთვის ასეთი ძვირფასი არსება.

არისტო ადვილად მიუხვდა, რასაც პლატონის თვალები ეუბნებოდნენ. მაინცდამაინც მისთვის არაფერი საჭირო იყო პლატონის ნიშნები. კი, მართალია, ამით საქმე ადვილდებოდა, მარტივდებოდა, თორემ მის გუნებაში საქმე გადაწყვეტილად იმ წამიდან მიაჩნ-

და, რაკი პლატონს ამ ეზოში ფეხი შემოადგმევინა; იმ წამიდან, რაკ უნდა უარზე დამდგარიყო პლატონი, არისტოს გადმწეველი ლეებით, იგი იძულებული შეიქმნებოდა, — მას მოახერხებდა — პლატონს, — უსათუოდ დედინაცვლად მიეღო მამიდამისი, მაგრამ რაკი პლატონმა ქალი მოიწონა და თანახმა ხდებოდა, მას საქმე უადვილდებოდა. ამით შეხალისებული არისტო მიზეზს ეძებდა, რომ მამიდამისი ოთანხში შეეხმო და გამოეცხადებინა მისთვის მათი მოსვლის მიზეზი.

ეს მით უფრო საჭირო იყო ახლავე ექნა, რომ დავითი სახლში არ იყო და მეთვალყურე უფრო ნაკლები ეგულებოდა.

ის იყო არისტომ ამისი ასრულება დააპირა, რომ აივანზე გამოვიდა დავითის ცოლი, ნუჩია, ყმაწვილი, სახეგამხდარი ქალი, თითქმის ტიტველა, ძუძუთაბავშვით ხელში. მან სტუმრებს ხელი ჩამოართვა და ხმაამოუღებლად მიჯდა კუთხეში, პატარა, დაბალ სამფეხა სკამზე.

— ბატონი ძალიან გემდუროდათ, რომ არ ნახულობდით, — მამართა არისტოს ნუჩიამ, ჩვეულებრივი მისალმების შემდეგ.

— ახლა საქმე ისე მაქვს, რომ აწი აღარ ვათქმევინებ მაგნაირ სამდურავს ჩემზე! — მიუგო არისტომ.

— კაი დაგემართოსთ!

— მაგასაც ვნახავთ! — თქვა ელენემ.

— აგერ ნახავ! — თქვა არისტომ და მერე უცებ დაატანა: — უკაცრავად ვარ, სერაპიონ ჩემო, ცხენებისათვის რომ გთხოვე... აწი ქე დაღამდება და...

— ახლავე, პა, ახლავე! — წამოდგა სერაპიონი და ქვევით ჩავიდა.

— მამიდაჩემო, ეს ლეკურ-ხანჯალი შემინახე შენ! — წამოდგა არისტო და შევიდა სახლში; მას თან შეჰყვა მამიდამისიც.

არისტომ ჩამოიხსნა ლეკური და გადასცა ელენეს; ახლა ხანჯალს რომ იხსნიდა, კარებისაკენ თვალებდაჭერილმა, დაბალი ხმით ელენეს მიახალა შემდეგი სიტყვები:

— მამიდა, იმ ყმაწვილს დედინაცვლად უნდინარ, იცოდე, და აქედანვე მითქვამს შენთვის, არაფრის გზით უარი არ მოხერხდება!

— ასე მასხრობაში უნდა გაატარო, შე დოუწყნარებელო, შენი წუთისოფელი?... — მიუგო ხნიერმა ქალმა.

— შენ არ მომიკვდე, მე შენ არ გეხუმრებოდე!.. შენ არ მომიკვდე!.. კაი ოჯახი, კაი მამული... სახლი, კარი, პატიოსანი აზნოუ-შვილები... კარმაგი მოხუცებული... არც ისე მოხუცებული შაინც-დამაინც!

— სუ, შე უხეირო, სუ! გეყოფა... სხვა რამეზე იმასხრე... შენ გენაცვალე, სხვა რამეზე... ღმერთო მომკალი!..

— კი არ გემასხრები, საქმეს გეუბნები და გეიგონე ჩემი! ღმერთო გამიწყრეს, თუ გეხუმრებოდე, შერცხვენილი ვიყო თუ პირდაპირ ამაზე არ ვიყოთ მოსული. არ დაიჯერებ კიდევ? ამ მხეცების ხელში რომ ხარ, მებრალები და ღმერთმა ხსნა გაღირსა და ეს არის... — და არისტო მოუყვა სამანიშვალების ამბავს ელენეს, აწონებდა მათ, თუმცა თვალთაც არ უნახავს მათი ცხოვრება; პირდებოდა, რომ სულ აღარ მოგშორდები, რაკი სამანიშვილისას მიგიყვანო, ათასნაირ ფერადებით უწერდა ახალ ოჯახში ცხოვრებას.

— გზა არ გაქვს, გზა, უარი თქვა! რას ამბობ?! კაი ოჯახი, კაი სასმელი, კაი საჭმელი, ყველაფერი ბევრი... მე სულ შენთან ვიქნები, მეტი რა განდა კიდევ? არა, უარის თქმა ყოველად შეუძლებელია... ყოველად შეუძლებელი! ლაპარაკი საჭიროც აღარაა... შენ არ მომიკვდე! — გადაწყვეტით ამბობდა არისტო.

ამნაირი უცნაური, მოულოდნელი ამბის გაგონებისას ხნიერი ქალი ხან „უიმეს“ იძახდა, ხან შეჰკვივლებდა გაცეცხული, ხან აჩუმებდა თავის ძმისწულს, ხან რას ამბობდა, და ყოველივე ეს სიზმარივით ეჩვენებოდა საწყალს. მას სრულიად არ სჯეროდა ძმისწულის სიტყვა, ასე რომ არისტოს გულიც მოუვიდა ბოლოს, რომ ამ დედაკაცს ვერაფერი შეასმინა. ძლივს, როგორც იქნა დააჯერა, რომ მართალს ეუბნებოდა, რომ მოხოვნილი სახლში ჰყავდა მოსული და დარწმუნებულმა, რომ ხუმრობა აღარ იყო, ელენემ უნებლიეთ ამოიხენეშა და უნებურად წამოსცდა:

— ვინ გამიშვებს აქედან, შვილო?

— რატომ?

— ხარჯი დაჭირდებათ... თავს ვერ ირჩენენ და ამნაირ საქმისათვის რა მოეძებნებათ?

— ჰუმ, კბილებს!.. მაგათ ხელში, რომ მოკვდე, მაინც არ დაგტოვებს, რაკი ამნაირი საშუალება მეძლევა... რას დავებებ მაგათ? კისერიც უტეხიათ!..

— რას იზამ, შვილო?.. რას მოუხერხებ?..

— რას ვიზამ? რას ვიზამ და მოგიტაცებ — ამას ვიზამ!

— უიმე... უიმე!.. — და პირზე ხელა მიიფარა ელენემ. — უიმე!.. ჩემი გამოცენება გინდა ამ მოხუცებულობის ხანს?.. უიმე! უიმე! აჰ, არ თქვა, მაგ!.. არა, არა! შენი ჭირიმე!.. ასე გავატარებ გაძალღებულად ჩემს წუთისოფელს... არაფერს არ დავებებ, შენ დაგენაცვლე! — აწრიალდა იგი.

მაგრამ არისტო თავისას არ იშლიდა. გადაწყვეტით გამოცემა-
და, რომ უსათუოდ უნდა წაპყლოდა სამანიშვილს, ეტყობა
მოტაცებაც რაგვარად უნდა მოეხერხებინათ: ელენე სტუმარი
ერთ თავის ნათესავს, საიდანაც წაიყვანდნენ და ჯვარს დასწერდნენ
ბეკინაზე. არისტო ხმის ამოღების ნებასაც არ აძლევდა მოხუცებულ
მამიდას, რომლის გონებას რაღაც ბურანი შემოხვეოდა ყოველი
ამ გაგონილისაგან.

ამასობაში კი აივანზე დარჩენილი ნუჩია და პლატონი, თუმცა
თითო-ოროლა სიტყვით შეენაცვლნენ ერთმანეთს, მაგრამ მუსაიფი
მაინც ვერ გამოაწყვეს და მოელოდათ მეტად სამძიმო, უხერხულა
მდგომარეობა, ხმაგაქმენდით სხდომა, როცა მათდა ბედად ბავშვმა
ტირილი დაიწყო და ერთი წამის შემდეგ ისეთა ყურთასმენის წამ-
ლები ჰყვირილი მორთო, რომ ნუჩია იძულებული შეიქნა ამდგარი-
ყო და სტუმარი გაეთავისუფლებინა ბავშვის შემზარავი წივილი-
საგან.

მარტოდ დარჩენილმა პლატონმა პირი ეზოსაკენ მიიბრუნა და
იქაურობას დაუწყო თვალიერება.

ჩამოწოლილ ბინდში ახლა კიდევ უფრო გულდამწყვეტი შეხე-
დულება მიიღო აქაურობამ, ვიდრე პირველ დანახვაზე ჰქონდა. პა-
ტარა ხრიოკი, დაფერდებული ადგილი, აქა-იქ ჩამტვრეული ღო-
ბით შემოვლებული; ფერდობზე მიკრული, წინიდან ბარჯგებზე შე-
ყენებული პაწაწინა ოდა, რომლის აივანზე იჯდა ახლა პლატონი:
ცოტა მოშორებით გლეხური სახლი, ალბათ, უწინ სამზარეულოდ
ხმარებული, რომელიც უფროს ძმას გადაეტანა და რომელშიაც ახ-
ლა ცხოვრობდა თავის ცოლ-შვილით, — ეს იყო ის შენობები, რაც
ამ ეზოში ჩანდა. ღობის გადაღმა მოჩანდა ისლით დახურული, ერ-
თიმეორეზე მიკრული გლეხის სახლები; ქვევით, დავაკებულში მო-
ჩანდა დანარჩენი სოფელი, როგორც ეტყობოდა, ღარიბი, შეუძლე-
ბელი.

წინათ მიყუჩებულ, მიჩუმებულ სოფელი თითქოს ახლა შე-
ხალისდა, გამოიღვიძაო; ორღობებში თავდადმართიდან ერთი ჭლი-
ვინით მოერეკებოდნენ საქონელს, მოისძოდა უკან მომდევარ მწყემ-
სების ყვირილი, შეწყრომა. სახლების ერდოებიდანაც აქა-იქ კვამლ-
მა იწყო ამოფშუება.

თითქოს ამ პატარა ქოხშიაც სიცოცხლემ გაიღვიძაო. პატარა გო-
გომ ჩაფით წყალი მოარბენინა; მერე, ეტყობოდა ცეცხლიც დაან-
თეს და, რამდენიმე ხნის შემდეგ, გაღებული კარიდან მკაფიოდ მოი-
სმა მკადის მცხობელის ხელების პარტყა-პურტყი. პატარა თავში-

შველა და ფეხშიშველა შეიდი-რვა წლის ბიჭმა, პარკით გვერდზე, სახრით ხელში, შემორეკა ეზოში რამდენიმე სული საქონელი; ამას უკან შემოჰყვა გრძელწვერა, შეხსნილი ახალუხით, ძელით მსახურსა და დედში ნაჯახგარკობილი კაცი, რომელმაც ერთი გაჯავრებით შეჰყვირა ბავშვს, როცა საქონელი ქოხისკენ გაეშურა; ბავშვი გაიქცა და ისევ აქეთ გამორეკა პირუტყვი. მოჰკრა თვალი თუ არა აივანზე უცხო კაცს, იმწამსვე ოდის უკან მიიმალა. ეს კაცი იყო დათია ბრეგაძე. ცოტა ხნის შემდეგ, ქოხის მახლობლად, გადასაბიჯზე გადმოაბიჯა მხარზე შეშა გადებულმა მეორე კაცმა, — ეს უფროსი ბრეგაძე იყო. მან კარებთან დააგდო ტვირთი, მოიხედა ოდისკენ, მიაჩერდა პლატონს და სახლში შევიდა.

— ის ვინაა, აივანზე რომ წამოჰქიმულა? — უსიამოვნოდ, წარბების შეხრით შეეკითხა დათია ცოლს, რომელიც ცეცხლს ანთებდა ოდის უკან გადმოხურულში, რაიც სამზარეულოს მაგიერობას უსრულებდა ამ ოჯახს მის შემდეგ, რაც ანტონმა სამზარეულო სახლა გაიტანა შიგ დასადგომად, სრულს გაყოფილობამდის.

— რა ვიცი, ვილაც სამანიშვილიაო... არისტომ მოათრია! — მიუგო სერაპიონმა.

— არისტომ?! მაგ ოხერი კიდევ მეეთრა?! რა მინდაო?...

— რა ვიცი, რა უნდა!.. დაწანწალობს, სხვა რა ენდომება!.. რაი მევიდა, სულ იმას იძახის, რომ აწი უფრო ხშირად ვივლიო... მამი-დამისს არწმუნებს...

— მისმა სიცოცხლემ!.. მე იმას აქ ბინა დავადებო?! ორივეს კარში გავყრი!.. რა გვარია ის კაცი?

— სამანიშვილი, ბატონო, სამანიშვილი... რა იქნა ამდენი კითხვა? — გაჯავრებით შეუტია ნუჩიამ. — ვახშამი გვჭირია აგერ...

— რა ვახშამი უნდათ?.. — დაიწყა დათიამ.

— ახლა მაგას მომიყევი კიდევ! — გააწყვეტინა სიტყვა ცოლმა.

— აბა, რა!.. რაც მაქვს, ის ჭამონ, იმასაც კარგად გიახლებიან!.. არა, მაგათ სიცოცხლემ, ძროხას დოვუკლავ ახლავე!

— ჰო, ხმელა ჭადი და ლობიო მიუტანეთ!.. იმ უცხო კაცის მაინც უნდა მოირიდოთ, თქვე დალოცვილებო!.. ასეთი თავისმოკრა, გამოჰიანურება არ გამიგონია მე!.. წადი, ბატონო, — მიუბრუნდა სერაპიონს ნუჩია: — წადი, ყმაწვილო, და ერთი ქათამი, რავარცხა იქნას, მონახე და დამიჭირე... არ შეიძლება ასე!..

— სად მოვნახო ახლა ამ ჩამობნელებულში!.. საცხა ორიოდე წიწილია, არც კი ვიცი კარგად, რომელ ხეზედ ჯდებიან!

— ეგერა კინცხაზე, ეგერ, ეპ! — ანიშნა ნუჩიძე. — ვაღი/
ღვთის გულისათვის!.. მერე უფრო გაგვირდება.
სერაპიონი მიბრუნდა და ხანტად, ბურტყუნით ქართული
საზოგადოებრივი
ცხისაკენ.

— დედა, ჭადი მინდა მე! მშოა! — მივიდა დედასთან ახლად და-
ბრუნებული სამწყემსურიდან დათიას შვილი.

— მეიცა, შვილო! ვერ ხედავ აგერ რამდენი საქმე მაქვს?! და-
თია, შეუმატე ამ ცეცხლს, შე კაცო!..

— მშოა მე, რა მევიცადო!

— დაგამშოათ გამჩენმა! — შეუტია ნუჩიამ, რომელმაც ის იყო
ჭადებისათვის ფქვილს წყალი დაასხა გობზე. — დაგამშოათ გამჩენ-
მა! ჰა! შენ თვითონ არ შეგიძლია, რომ მონახო და ჭამო?! აი, შე-
გარცხვინა ღმერთმა! — და ნუჩიამ შვილს გადმოუგდო ცივი ჭადის
ნატები; მერე უცბად მიბრუნდა, წამოავლო პატარა დოქს ხელი,
ვაუშვირა იგი პატარა ბიჭს, რომელიც მადიანად ილუკმებოდა ცივ
ჭადს და უთხრა:

— მალაქიასთან გადაირბინე, ვარლამია, და უთხარი, დედა შე-
მოგეხვეწა-თქვა, ჩემო მალაქია, ეს ერთი დოქი ღვინო გამომიგზავ-
ნე-თქვა და მე ვიცი შენი პატივისცემა-თქვა... ჩემო მალაქია-თქვა,
ძალიან შემოგეხვეწა დედა-თქვა... უთხარი, რომ უცხო სტუმარი
მოუვიდა-თქვა. ჰა, დროზე ქენი, დროზე, ჩემო ვარლამია!

ბავშვმა გამოართვა დოქი და დედის დამტკბარ სიტყვაზე შვე-
ლივით მოჰკურცხლა.

— ნელა, ბიჭო, დოქი არ გატეხო! — მიძახა ნუჩიამ.

არისტომ რომ მამიდამისთან გაათავა ლაპარაკი, აივანზე გამო-
ვიდა, ხმადაბლა და ხალისიანად უთხრა პლატონს:

— ერთ წამში მოვაკვარახჭინე საქმე, ერთ წამში... კინალამ არ
გადამერია საწყალი დედაბერი! ხა, ხა, ხა! მარა იმედია, ამათსავით
შენ არ შემეიკრავ ნათესავთან სასიარულოდ გზას! რასაკვირველია! —
და არისტო მოუყვა, თუ როგორ უნდა დაებოლოებიანთ მათ თავისი
საქმე.

— საქვრივოს მერე ბიძაჩემს ივანეს ამოვალეზინებთ... ნახევარი
იმან წვილოს საქმის საწარმოებელი, ნახევარი შენი!.. რა გენაღვლე-
ბა... მაგათ კი არ შევარჩენ და!

— ჰქონდეთ, ჰქონდეთ!.. ცოდვაა, არაფერი გააჩნიათ!

— რას დევებუბი მე რა კარგი მახსოვს მაგათგან!

ეზოდან მოისმა რაღაც ხმაური... აგერ გაირბინა ქათამბაც, მას

უკან მისდევდა ძალი დასაჭერად. აგერ კაცის ფეხის ხმაც მოისმა,
რომ მირბოდა.

— ეს ოხრიშვილები, თავი ნუ მომიკვდება, ახლა ვახშმისათვის ქათამს!.. სად იყვენ აქამდის?! ვაი თქვენს პატრონს, თქვენს პატრონს! პლატონ, სანამ ესენი ქათამს იჭერენ, ერთი ცხენებს დაგხედავ ჩუმად, თვარა მე დარწმუნებული ვარ, ერთ კვნიტ ჩალას არ აღირსებენ და ხვალ, შენი მტერი იქნა ისე, ისენი რომ იქნებიან! — თქვა არისტომ, ფეხაკრეფით ჩავიდა კიბეზე და მიბნელებულში გასწია იქით, სადაც ცხენები ეგულებოდა.

ქათამს ისევ დასდევდნენ დასაჭერად და ამიტომ არისტო მორიდებით მიდიოდა წინ, რომ არავინ შეხვედროდა.

უეცრივე რაღაცამ გაისისინა ჰაერში და არისტოს მძიმედ მოხვდა ჭოლოკი მარჯვენა კუნთში.

— არ მომკლა ამ ვირმა! — გამწარებით წამოიძახა მან და იქვე დაეცა მიწაზე გულშეწუხებული. — აი, თქვენი რჯული, აი, თქვენი!.. ოოოჰ! ოოოჰ! ქე არ მომკლეს ამ ურჯულოებმა ერთი წრიპა ქათმის გულისათვის!.. ამოგივარდათ ოჯახი! ოჰ, ჰო, ჰო! — ტკივილისაგან მიწაზე წრიალებდა არისტო და ორივე ხელით იხელავდა კუნთს. — თქვენ დაგწყევლოთ ღმერთმა, თქვენ შეგაჩვენოთ დამბადებელმა! ვის გოუგონია ღამეში ჭოლოკებით ქათმის დევნა! ყველაფერში უხეიროები, ყველაფერში!..

ახლა ეს ქათმის დევნა ეზოს მეორე ყურედან მოისმოდა. არისტო წამოდგა და კოჭლობით მაინც ცხენისკენ წავიდა.

— თითქოს განგებ ჩემთვის ესროლოს ამ შეჩვენებულს! — გაეცინა თვით არისტოს. — ძალიან არ გოუხარდება, რომ გეიგოს!..

და მან გადაწყვიტა, რაც შეეძლო, ძალა დაეტანებინა თავისთავისათვის, დაეძლია ტკივილი და მასპინძლისათვის, მათდა სასიხარულოდ, არ გაეგებინებინა ეს ამბავი.

ცხენებს მართლა არაფერი საკმელი არ ჰქონდათ, იდგნენ საცოდავად, ხეზე მიბმულნი ბაწრით. არისტომ თავი გააქნია, გულში ჩაირტყა მუშტი დაქადნებით და უკან გამობრუნდა გინებითა და ლანძღვით მასპინძლის მიმართ.

აივანზე რომ ამოვიდა არისტო, პლატონი იქ აღარ დაუხვდა; იგი დათასთან მუსაიფობდა ოთახში. მათ შეუერთდა არისტოც. ეს უკანასკნელი, მეტად ცუდ გუნებაზე დამდგარი, ისეთ კილოზე ელაპარაკებოდა დავითს, რომ პლატონი შიშმა აიტანა, — ვაი თუ რამ კინკლაობა მოხდეს ამათ შორისო. მაგრამ რაღაც მანქანებით დავითი მოთმინებით იტანდა არისტოს გადაკრულ სიტყვებს, უყურად-

ლებოდ სტოვებდა მათ და ამის წყალობით ვახშამმაც მშვიდობიანად
ჩაიარა და მშვიდობიანობაში მოსვენების დროც წამოეწყო.

სტუმრები ცალკე დააწვინეს ოთახში; დავითი თავის ტახტზე და
და მათთან ელენეც მეორე ოთახში დაწვენენ; სერაპიონმა გარეთ, აი-
ვანზე, დაიგო ქვეშაგები.

ორსავე ჩვენს მგზავრს მალე მიეძინა, მაგრამ ისევ გამოეღვიძათ
ბავშვის ყვირილ-წივილზე, რაიც მეორე ოთახიდან მოისმოდა. ეტ-
ყობოდა, რომ იგი მალე არ დაწყნარდებოდა და უფრო უმატებდა
ჰყვივლს დედისა და მამის გაჯავრებით „სუ“-სა და „ჩუ“-ს მიძა-
ხებაზე.

— გაფხრეწა!.. გაგლეჯა!.. — ეუბნებოდა აქედან მოთმინება და-
კარგული არისტო. — არ გადარჩენა... ყველასი!

— კაი, კაცო! გეიგონებენ! — აჩუმებდა პლატონი.

— გეიგონონ!.. ვაი და ვუი ყველას!.. რა დამაძინებს, თუ გიყ-
ვარდე, ამ ჯოჯოხეთში?!

მაგრამ დაღლილობამ მაინც დასძლია და ცოტა ხნის შემდეგ
არისტოსაც და პლატონსაც ტკბილად ეძინათ, თუმცა ბავშვი კიდევ
დიდხანს კირვეულობდა.

XI

შვილის მაშვლობა მეტად სასიამოვნოდ დაურჩა მოხუცებულ
ბეკინას. ძალიან იამა გუნებაში ისიც, რომ ქალის მოტაცება სკირ-
დებოდა. ბეკინას გაახსენდა ყმაწვილკაცობა, ამისთანებს ჩვეული
გიჟმაყობა. ეს გარემოება რომ გაახსენდებოდა, რალაც შემატებულ
სიცოცხლეს ჰგრძნობდა, სასიამოვნო ღიმილი ეფინებოდა სახეზე,
თუმცა შვილს კი უთხრა საყვედურივით: — „ეგ მოტაცება კი, შვი-
ლო, საჩემო საქმე აღარაა!.. უნდა აგერიდებია ეს!“

ყველაფერი მოთავებული იყო, საჭირო იყო მხოლოდ შუათანა
ლხინისათვის მომზადება, რომ ოჯახის დედა პირველად გაყრუებულ-
სახლში არ შემოეყვანათ.

პლატონმა მიიბატიეა დანიშნულ დღისათვის ახლო მეზობლები.
მივიდა სიძესთან და, როგორც იყო, შეირიგა შემომწყვრალი კირილე,
რომელსაც სთხოვა ქალის მოსაყვანად წაყოლოდა, რაზედაც კირი-
ლემ სიხარულით თანხმობა გამოუცხადა.

— ახლა ისევ გულდამშვიდებით შეგვიძლია ვიყოთ. დარწმუნე-
ბული ვარ, ამ ჩემ დედინაცვალს არაფრის გზით შვილი არ მიეცემა...
ეს გათავებულია... კაი ქალიცაა, შენ ნუ მომიკვდები, თვარა აგერ.

ნახავ!.. შენთვისაც კაი იქნება; ცოტა რაცხა-რაცხაზედ ყურს მაინც გივდებს... წაგეხმარება ხანდახან რამეში... — ეუბნებოდა გუგუნი წყნარებული პლატონი მელანოს.

სიხარულით

— დახმარება მისი ის იქნება, თუ შეგვარჩენს, რაზედაც ახლა ვართ... მეტი არაფერი არ მინდა მისგან!

— რასაკვირველია!.. მაგია, აბა! დარდი ნუ გაქვს!

დადგა სანეტარო დღეც ბეკინასათვის. პლატონმა, არისტომ და კირილემ რამდენიმე სხვა ყმაწვილის თანხლებით მოიყვანეს ელენე სამანიშვილისას და მოხუცებულებს ჯვარი გადასწერეს. პატიოსანმა აზნაურმა საკადრისი ღზინი გადაიხადა. ამ სიხარულის დღეს კირილემ სწორედ დაპირებისამებრ განსხვავებით მოუღბინა თავის სიმამრს და სხვებიც მოაღბინა, უჩხუბრად, უცემატყეობად.

პლატონის სიტყვა გამართლდა: მელანოს ძალიან მოეწონა ახალი დედამთილი, რომელმაც მალე გაათავა პატარძლობა და რძლის ხელისშემწყობი შეიქნა ყოველ საქმეში. ბეკინაც ძალიან კმაყოფილი იყო და ეს კმაყოფილება მით უფრო ახარებდა, რომ ელენემ მალე, სულ მოკლე ხანში, ოჯახის წევრთა სიყვარული დაიმსახურა და სიამტკბილობა შემატა სახლს.

პლატონი იძენად გულდაჯერებული იყო დედინაცვალით, რომ მზად იყო ხელი აეღო მის საქვრივოს გამორთმევაზე ბრეგაძეებისაგან და არისტოს ეხვეწებოდა საქმის მოსპობას ამის თაობაზე და ძალიან სწყინდა, რომ არისტო არ თანხმდებოდა და მის თხოვნას არ იჯერებდა.

— ბევრი გაქვს ყველაფერი?.. გაწყენს, რომ შეგემატოს ცოტა რამე თუ? — ეუბნებოდა პასუხად არისტო.

— არა, მარა... იმათგან...

— ერთი გულჩვილი შენ შემხვდი კიდევ!.. შენც კარგად გამოგადგება, ჩემო ძმაო!.. რაზე უნდა დაკარგოთ?.. არ ვიცი! რაც მეტი გვექნება, უფრო მეტს მოვიღბენთ, პლატონ ჩემო! არა, ბატონო ბეკინა?

— რასაკვირველია, რასაკვირველია! — უპასუხა ბეკინამ, რომლის სული და გული შეიქმნა ეს კაცი და რომლის მოშორება მას ახლა სამძიმოდ დაურჩებოდა, თუმცა ღვითთ, არისტოს მხრივ ამაზე შიში არ ეჭირვებოდა. იგი ჯერჯერობით, როგორც ეტყობოდა, კიდევ კაი ხანს არ აპირებდა ფეხის მოცვლას ამ ახალი ბინიდან.

ასეთ საერთო სიამოვნებაში, კმაყოფილებაში, ერთმანეთის სიყვარულში მიდიოდა დრო და ჟამი სამანიშვილის ოჯახში და ერთ დრომდე კიდევაც გაგრძელდებოდა ეს ბედნიერების ჟამი, რომ ერთ დღეს მელანოს თავზარდამცემი, გულის ამრევი, ჰკუთხე შემშლელი

ამბავი არ გადაეცა თავის ქმრისათვის, რითაც გული მოაყენინა პლატონს ისე, რომ ამან კიდევაც შეუბღვირა და შიამაძნა.

— ნუ სულელობ ერთი შენი!.. რა სახუმარო საგანს ნაწუქს!

— კი არ გეხუმრები, საქმეს გეუბნები!.. გეუბნები, ისეთ ნიშნებს ვატყობ ამ ქალს, რომ მეშინია ორსულად არ იყვეს!.. შეიღებო ნუ მომიკვდება!.. არ ვითხრა, აბა?! მე თვითონ აგერაა გადვირევი... რა ამბავია ეს ჩვენს თავზე?! ღმერთო, შენ დაგვიფარე! — იწერდა პირჯვარს მელანო.

პლატონი სრულიად დაიბნა და ხმაგაკმენდილი მისჩერებოდა ცოლს; სრულიად არ სჯეროდა მისი ნათქვამის სინამდვილე, თუმცა გულმა მოუსვენრად ტოკვა დაუწყო.

— მოგებლანდა... აბა რავე შეიძლება?! — წაილაპარაკა მან და ცოლს მოშორდა, თითქოს ეშინოდა, რომ უფრო დაბეჭითებული, თავზარდამცემი რამ არ გაეგონა მელანოსაგან.

— რასაკვირველია, მოგებლანდა!.. აბა, კარგად დოუკვირდი, თუ არ ცდები, გეიგებ მაშინ!

— ნეტავი, ნეტავი, შენი კარგა ყოფნით!

— მოვკლავ მაგ უბედურს!.. ღმერთმანი, მოვკლავ! — ამბობდა თავისთვის პლატონი, ცოლის სიტყვები რომ გაახსენდებოდა ელენეს შესახებ. — ღმერთმანი, მოვკლავ! ეჰ, სისულელეა, რასაკვირველია, სისულელე... მელანოს მოეჩვენა მხოლოდ!

სალამო უამი იყო, მელანომ რომ უთხრა თავისი ექვი ქმარს და ვახშამზე პლატონი იმდენად თავის საინს არ დასჩერებოდა, რამდენად თვალი დედინაცვლისკენ ჰქონდა, მაგრამ ვერაფერ ცვლილებას ვერ ამჩნევდა.

— ძალიან არ მოტყუვდი, მელანო? — ღიმილით უთხრა მან დავოლის ხანს ცოლს.

— არა, პლატონ, არა, არ უნდა ვცდებოდე, შენ არ მომიკვდე!..

— კაი, ნუ გადამრიე კაცი!

— რა ვქნა, შენ დაგენაცვლე, მეც შიშში არ ვარ?

პლატონი გაჩუმდა. ამ საგანზე ლაპარაკიც კი არ უნდოდა. გული რალაც სევდით ევსებოდა ამის გაგონებაზე, თუმცა დაჭერბამდის მეტად შორს იყო. მელანომ ისევ დაიწყო ამ საგანზე ლაპარაკი, მაგრამ პლატონმა სთხოვა გაჩუმებულიყო, სხვა რამეზე ელაპარაკნა. მან სცადა ძილისათვის მიეცა თავი, მაგრამ ცოლის სიტყვებს ყურებში ზარივით წყრიალი გაჰქონდათ.

— ვაი თუ მართლა უბედურება მეწია?! — ფიქრობდა პლატონი. — ისეთ ნიშნებს ვატყობო... აჰ, რავე შეიძლება?! ვინა თქვა, ვის

გოუგონია, ამგვარი ამბავი მომხდარიყვეს?! ორნაქმარევს, უშვოლოს, ამ სიკვდილის წინ შვილი მიეცეს?! კმ!

და პლატონი ამშვიდებდა, აწყნარებდა თავის გულს, ცდილობდა, რომ სისხლი თავში არ ავარდნოდა, ტვინი მოესვენებინა; გვერდიდან გვერდზე ბრუნდებოდა, ცდილობდა დასძინებოდა, მაგრამ ძილი მაინც არ ეკარებოდა... ყურებში ისევ ცოლის სიტყვები ესმოდა, რომელთაც მისი ტვინი მოუსვენრად ედავებოდა, ეწინააღმდეგებოდა. დიდხანს იბორგა, დიდხანს იტრიალა ასე გაწვავლებით საწყაღმა პლატონმა, რომ ისევ მელანოს ხმა მოესმა:

— ე, შეხედე, შე კაცო, თუ ვცდები, თუ სისულელეს გეუბნები! ე, შეხედე! ე, თუ ვცდები... ე, რავე ეტყობა! ახლაც ვერ ხედავ?

და ფანჯრიდან ანიშნებდა პლატონს ეზოში მოსიარულე ელენეზე. პლატონი მისჩერებოდა ხმაამოუღებლად, გულაფანცქალებული. დედინაცვალმა თითქოს დაინახა ფანჯარასთან მდგარი გერები და ამათქენ გამოსწია.

— ე, ე, უიმე... უიმე! — იყვირა მელანომ, — უიმე!.. ახლაც ვცდები?.. კიდევ ვცდები?.. ვაი დედაშენს, ვაი დედაშენს! — და მუშტით ემუჭრებოდა იგი დედინაცვალს. — ვეღარც ახლა ატყობ?..

ატყობს და არც ატყობს. რასაკვირველია, ატყობს, რასაკვირველია, ხედავს თავის თვალით, ცხადად ხედავს თავის უბედურებას მომასწავებელ ნიშანს და, ამ მოულოდნელ უბედურების წინ წამდგარს, ენაც ერთმევა, გონებაც ეკარგება, სისხლიც უშრება და გაქვავებული, გრძნობა მიჩლუნგებული, გაცივებული თვალებით მისჩერებია ამ უღვთო, შეჩვენებულ, დაწყევლილ დედაკაცს, რომელთანაც არც პატივისცემა გაუვიდა, არც სიყვარული, არც სამსახური, რომელიც ასე უღვთოდ იმეტებდა მასაც, მის ცოლ-შვილსაც.

— ღმერთო, რა შეგცოდე?! რა შეგცოდე? — სასოწარკვეთილებით, ნალვლით გულავსებული კვნესის იგი. — რა შეგცოდე?

— იქით! იქით! იქით, შე წყეულო! — უყვირის დედინაცვალს პლატონი. — იქით, თვალით მაინც ნუ დამენახვები! — მაგრამ მას თითქოს არ ესმის პლატონის ხმარ, ისევ მობაჯბაჯებს ფანჯრისკენ, მობაჯბაჯებს მძიმედ, ძლივსძლივობით.

— იქით, შე შეჩვენებულო! იქით, თორემ მოკალი ეს არი! ღმერთო, რომ არ ესმის?!

არ ესმის თავისი ხმა არც პლატონს, თუმცა ყვირის, რაც ღონე აქვს. ხმა პირიდან არ ამოსდის, იქვე გულში რჩება უღონო, სუსტი, გაუგონარი, და ეს უმატებს გამწარებას, უფრო უკლავს გულს, უხუთავს სულს. უმწვერვალესად აღელვებული კაცის თვალით ყო-

ველივე აირია, აიშალა, ამოძრავდა; აცახცახებული, ათრთოლებული ძლივს დგას ფეხზე. ეს რაღა ამბავია?! რა არის ეს ქვეყანა? ხდება დღეს ამ სახლში? ვინ შერება ამას? ღმერთო, მისმეცადონ! გადმოაგდო ეს ქათმები წრიალ-წრიალით ეზოს რომ მოეფინენ? ამათ აპყენენ ბატებიც, კვატებიც, ორიოდე ინდოურიც; მიდიან იქით-აქეთ, ცალცალკევდებიან, ზოგი ელენეს მისდევს, ზოგი ფანჯრისკენ მორბის პლატონთან. აქვე მორბის ფენტხებ-გამობზეკილი, უჭმელობით ძალზე გამხდარი სანაშენო ღორი, აუშვერია დინგი, რაღაცას ღრუტუნებს, თითქოს კითხულობდეს რაღაცას. ცხვარი ვინ გამოაგდო ბეღლიდან, სასუქი ცხვარი? ვინ ქნა? რა ამბავია! ვინ ოხერი ჩადის ამას?! რა უნდათ ამ ხარებს, ასე რომ დაზმუიან? რა ამბავი ხდება ამ ეზოში? რამ გადარია ყველა? ვინ გამოალაგა გარეთ კოდი, საცერი, სამტკიცი, ქოთნები, გობი, კოვზი, როდინი, კეცები? ვინ იშლება და ირევა ასე უცნაურად? სული ეხუთება პლატონს და აზრდბნეული მხოლოდ უგუნურად მისჩერებია და მეტი განცვიფრებისაგან აღარ იცის, რა ქნას, რა თქვას...

— შუაზე, შუაზე! — დაიძახა ვილაცამ.

მოისმა ერთი წკრიალი და მთლად სამზარეულო შეინძრა, შეფამფალდა და დარღვევას აპირებს.

— მალე, მალე! — დაიძახა ელენემ. — მალე, ყველაფერი გაპყავით, სულ ყველაფერი, სულ!

აქ კი მოიკრიბა პლატონმა უკანასკნელი ძალ-ღონე, რაც ხმა შესწევდა გამწარებულ კაცს, შეეცადა და მორთო ყვირილი:

— შეიცადეთ, შეიცადეთ! გაჩერდით! ნუ ჩქარობთ!.. ეგებ მკვდარი დაიბადოს! შედექით! ეგებ ღმერთმა სიცოცხლე არ აღირსოს! გაჩერდით, თქვე ოხრებო! ნუ შვებით მაგას! გაჩერდით, გაჩერდით გა-ჩერ-დით! გა, გა! — ცდილობდა პლატონი დაეყვირა, მაგრამ მისი ხმა არავის ესმოდა, ის ისევ იქვე წყდებოდა, ჰქრებოდა. სახლის კედლებს კი ლაწა-ლუწი გაჰქონდა, ყოველივე ინგრეოდა, ყოველივე იშლებოდა, ნაწილდებოდა. პლატონის ძახილი არავის ეყურებოდა. მხოლოდ ელენეს ხმასა და ბრძანებას მისდევდნენ: „მალე, მალე! ყველაფერი გაპყავით!“ — არ წყნარდებოდა იგი. და უღონო, გულჩათუთქული, გაწიწმეტებული პლატონი, როგორც იქნა, მოსხლტათავის ადგილს, მიიჭრა ფანჯარასთან, მონინდომა იქით გადახტომა და ამ დაწყევლილი დედინაცვლის იქვე ჩახჩობა, მაგრამ იქვე დევცა უძღურივით ატირებული, ბავშვივით აღრიალებული, მწარე ცრემლებით თვალეზამობნელებული.

— პლატონ, პლატონ! რა დაგემართა, რა დაგემართა, კაცო? — შიშისაგან გადარეული ეკითხებოდა მელანო ქმარს, რომელიც ისევ

შემზარავად ტიროდა. — გამოიღვიძე, პლატონ! ნუ გადარიე, კაცო, ბოვშები!

პლატონის უცნაურ ღრიალზე გამოღვიძებულ ბავშვებს მელანო ხან იმათ აწყნარებდა, ხან პლატონს უძახდა და მის გამოფხიზლებას ცდილობდა. როგორც იქნა, პლატონმაც გამოიფხიზლა, მიიხედ-მოიხედა, მაგრამ ბნელაში რას დაინახავდა.

— კინალამ არ შეგვშალე, შე კაცო, ყველა! — უსაყვედურა მელანომ ქმარს. — ბოვშები აღარ არიან შიშით. რა სიზმარი ნახე მაინც ასეთი უცნაური?! კაი, თუ ღმერთი გწამს!

— მაშ ეს სიზმარი იყო! — და პლატონმა შუბლზე ხელი გადაისვა და მერე პირჯვარიც გადაისახა.

— რა ამბავია, მელანო? რა დეემართა პლატონს? — მოისმა ბეკინას შემფოთებული ხმა მეორე ოთახიდან.

— არაფერი, ბატონო... სიზმარში გახლდათ! — მიუგო მელანომ.

— სიზმარში?

— დიახ!
— ჩვენ კი აღარა ვართ და!.. ახლა დაიწყო მაგისტანა სიზმრები მაგ კაცმა?! წინათ არ იცოდა... გული დაუშოშმინე, რძალო, გული! — და ამ სიტყვებთან ბეკინას სიცილიც მოისმა.

მელანომ კარგად ახსნა პლატონის სიზმარი: მისი სიტყვით, ყოველივე მოსალოდნელი განსაცდელი თავიდან უნდა ასცდნოდათ: სულ მოკლე ხანში უსათუოდ უნდა მოშლოდა მუცელი ელენეს, თუ ნამდვილად ორსულად იყო.

ამ უკანასკნელი გარემოების საბოლოოდ გადაწყვეტას, მის უეჭველობის შეტყობას ბევრი ხანი აღარც კი დასჭირვებია, თუმცა პლატონისათვის მთელმა საუკუნემ გაიარა, გაწვალების, წამების საუკუნემ. უეჭველი შეიქნა, რომ ელენე მიზეზობდა, რომ იგი ფეხმძიმედ იყო. მელანოც და პლატონიც აზრდაბნეულნი შეპყურებდნენ ერთმანეთს ხმაამოუღებლად, გაშტერებულნი, გაქვავებულნი.

ბეკინამაც შეატყო ცოლს მისი მდგომარეობა და მოხუცებულს თავზარი დასცა ამ გარემოებამ. ბეკინას შერცხვა უცნაურად და ეწყინა უზომოდ. ახლა მიხვდა თუ რამ შეუცვალა გუნება პლატონს ამ უკანასკნელ ხანებში, ახლა გაიგო რძლის დასევდიანების მიზეზი. და მოხუცებულ ბეკინას ეტკინა გული, შეენანა თავისი ახირება... ხომ ჩაავდო საყვარელი შვილი ცეცხლსა და მღუღარებაში?! ხომ მოუსპო ხალისი და გულის მშვიდობა?! დამნაშავედ წარმოუდგა თავისი თავი შვილის წინაშე და მით უფრო წუხდა, რომ საშველ ვზას ვერსად ზედავდა.

— მაინც ამ ოხრიშვილმა რაღა ჩემს ხელში გამოიჩინა? — ლეონი
 ქალობა! კმ! — სევდიანად ამბობდა ელენეზე გულმუხულად.
 ბეკინა მხოლოდ იმით ინუგეშებდა ამ შეწუხებაში თავს, რომ
 ნება დართო შვილს ქალი თვითონ ამოერჩია, რომ ელენე მისი
 სურვილით, მისი ამორჩევით ჰყავდა ნათხოვი.

გულდაწყვეტილი პლატონი კი მოსასვენებელ ალაგს ველარ
 პოულობდა; ჰკუა შერყეულივით ხან სად დადიოდა, ხან სად, მუ-
 შაობაზე გულაცრუებული, თავის მწუხარებას გადაყოლილი.

— ბიჭო, რა მიქენი? რა მიქენი, შენი ოჯახი დაიქცა... მაინც ქვა
 დაქცეული!.. რა დავიშავე, შე უსინდისო! — ეუბნებოდა გამწარე-
 ბით არისტოს. — ბიჭო, რაზე დაგპირდა ჩემი დაღუპვა, შე უღმერ-
 თო, რაზე შემომაჩეჩე ეს სასიკვდილე მამიდაშენი? რა დავაშავე,
 ბიჭო?!

— მეიცა, მეიცა, პლატონ, საყვარელო ძმაო! მე რა უსინდისობა
 გქენი, შე კაცო? მაცალე, მაცალე! შენ სადღეინაცვლოდ ეძებდი
 იმისთანა ქალს, ორნაქმარები ყოფილიყო... ასე არაა, ა?

— კი!
 — უშვილოს, შვილი რომ არ ჰყოლოდა იმისთანას, არა?
 — რასაკვირველია!

— ხელში მოგეცი, ჩემო ძმაო, შენი სასურველი, ძმურად და-
 გეხმარე; თუმცა არ გიცნობდი, მარა პირველ შეხვედრიდანვე შენი
 სიყვარული გულმა იგრძნო... იმიტომ წაგყევი, საქმე გაგაკეთებზე...
 ცუდი რა მიქნია, ძმაო, ჩემო საყვარელო?!

— რომ დაორსულდა?
 — ეგ რა ვიცი, ჩემო პლატონ!
 — ეგებ წინეთაც ჰყავდა შვილი და შენ...
 — რჯული, ხატი, ჯვარი! შეჩვენებული ვიყო! ასე დამემხოს თა-
 ვი! — და არისტომ მიწას დააბერტყა თავისი ლამაზი ახალი პატარა
 ბოხოხი.

— აბა, რა არის? რატომ? — სიტყვას ველარ ამბობდა სევდა-
 მორეული ყმაწვილი კაცი. — რატომ სხვასთან არ ჰყოლია, და...

— ეგ, ჩემო ძმაო, მამაშენს დააბრალებ! — ღიმილით უთხრა არის-
 ტომ. — მამაშენს დააბრალებ! უცნაური კაცი ყოფილა...

— ვილუპები, არისტო, წმინდად ვილუპები! — წამოიძახა პლატონ-
 მა. — რითი ვარჩინო ცოლ-შვილი, რითი ვარჩინო? რაღა უდანოდ გა-
 მომპრა ყელი მამაჩემმა... რა გქნა, რა მეშველება? რა მეშველება?

— გული გეიმაგრე... გული გეიმაგრე, პლატონ! — უდარდელად
 მიიძახა არისტომ. — გული გეიმაგრე, ღმერთი მოწყალეა! ყველა-
 ფერი ღვთითაა!

ლეთითა თუ უღვთოთა, რა დააშავა, რა აწყენია ამისთანა, რომ ასეთი სასჯელი მიესაჯა? რა ქნა ისეთი, რომ ამგვარი წყრომა დაი-
მსახურა? რის გულისათვის ისჯება ასე მწარედ?.. და პლატონის წინაშე
ველ თავის ნამოქმედარს, ყოველ თავის წარსულს იხსენიებდა და
არჩევდა თუ რით შეეძლო განერისხა ღვთაება და გამოეწვია მის-
გან ისეთი მისი შეუბრალებლობა. არაფერი, სრულიად არაფერი.
სამისო არ უქნია. კაცი არ მოუკლავს, არ დაუჩეხია, არ უემმაკნია
ჯერეთ. ჯერეთ არც უქურდნია, არაფერი მოუპარავს, არავისთვის
არაფერი არ წაურთმევია... ამ სიტყვაზე კი შედგა, შეჩერდა პლატონი.
არ წაურთმევია, მაგრამ ხომ ართმევს ბრეგაძეებს... კანონიერად
კი, მარა ხომ მაინც ართმევს მასზე უფრო საწყალო, მასზე უფრო
გაჭირვებულთ, თითქმის მშვიერებს; შეცოდების მაგიერად უკანას-
კნელ ლუკმას სტაცებს და ამის გამო ვის ჩაუყარა ხელში საცოდავე-
ბი, ვის? კაციჰამია გვერდევანიძეს, ამ შეუბრალებელ კაცს? და
ღმერთი შეიბრალებდა-ლა?! რასაკვირველია, არა!—გუნებაში გაიძა-
ხოდა პლატონი და გულგახეთქილი გვერდევანიძისას გაიტკა, რომ
საქმე მოესპობინა, ეთქვა, რომ გროში-კაპეიჭი არ უნდოდა ბრეგაძე-
ების გამონართმევი. ამით აპირებდა პლატონი განრისხებულ, შემომ-
წყარალ ზენას გულისმოგებას, თავის დანაშაულის გამოსყიდვას და
იმედობდა, რომ დაუბრუნდებოდა რასაც ხელიდან აცლიდნენ, რომ
შენანიებასთან ერთად მის დედინაცვალსაც მუცელი მოეშლებოდა.

გვერდევანიძემ არ შეიწყნარა პლატონის თხოვნა. ბევრიც იცინა
პლატონის სიტყვაზე. ბევრი შრომა ჰქონდა გაწეული და რომ საქმე
მოესპო, მოსალოდნელი გასამრჯელო ხომ დაეკარგებოდა. პლატონმა
თვითონ იცისრა იმის გადახდა, ოღონდ კი საქმე მოსპობილიყო და
ბრეგაძეებს არაფერი გადახდომოდათ. მან მისცა გვერდევანიძეს
ვექსილი და გამობრუნდა სახლში, ცოტათი იმედგაღვიძებული, მომ-
ლოდინე, რომ მისი მსხვერპლი მიღებული იქნებოდა და მის დედი-
ნაცვალს გაუწყალდებოდა მისთვის თავზარამცემი მოზიარის ჩა-
სახულობა.

XII

მაგრამ იმედი არ სრულდებოდა. ხანი გადიოდა და საზარელი
არსება ზრდაში შედიოდა. კიდევ ცოტა ხანი და პლატონს თვალი-
თაც დაენახებოდა თვითონ და თავის ხმასაც გააგონებდა.

ეს გარემოება შეშლილივით ხდიდა პლატონს. ამ კაცმა სრუ-
ლიად გონება დაჰკარგა, გაჭირვებულა, დაეკარგა ყოველივე მოთ-
მინება. ისეთი ხასიათი დაიჭირა, რომ კაცი ველარ ცნობდა. ხსნას,
სხვა საშველს რომ ვერას ხედავდა თავის მაწუხებლის მოსაშორებ-

ლად, იგი უცნაური წინადადებით მივიდა თავის მამასთან. ბეკინამ იყვირა, როცა შვილის ნათქვამი გაიგონა. მოხუცებულმა კაცმა ღამ გადაირია:

— ღმერთი დეივიწყე, შე უბედურო?.. ღმერთი აღარ გაგახსენდა, მაგისტანა აზრები რომ თავში მოგივიდა?! მოხუცებულ კაცს მაძალე სულის წასაწყმედი საქმე ჩევიდინო?!.. ღვთის ჩასახული კაცი მოვკლა?.. გაგიყდი, შე ღმერთგამწყარლო? რავა მეუბნები, დედაკაცს მუცელი მოვაშლეინო?! რამ გაფიქრებია ამნაირი უღვთო საქმე, რამ? — ყვიროდა ბეკინა შვილის ნათქვამით გაცეცხლებული. პლატონი კი წარბებზეხრილი, სახედაღვრემილი იდგა ერთ ადგილას გაყუჩებული ჯიუტად და დაბლა იმზირებოდა.

— რა იქნა, ღმერთმანი, რა გაქვთ ამდენი სადავიდარაბო, რომ კაცმა თქვენგან ერთი ტკბილი სიტყვა ვეღარ გეიგონა ამ ბოლო დროს?! სულ მობღუშვა, სულ უსიამოვნება! — თქვა ამათ შემომსწრებმა ელენემ, რომელიც იქვე მიჯდა ტახტზე, დამძიმებული. — მტრისას იქნა ასე, მტრისას!

— კაი, კაი!.. შენ არავინ გკითხავს არაფერს! — შეუტია ბეკინამ.

პლატონმა მწყრალის თვალით გადახედა დედინაცვალს და ისევ იბრუნა პირი.

— შენ არ მომიკვდე, არც მამას და არც შვილს არავინ არ მოგიწონოსთ ეგ ამბავი!

ამის თქმა იყო და პლატონი ეცა ელენეს; მოხუცებული ქალი გაგორდა ტახტზე; ის იყო პლატონი მუცელში უპირებდა წიხლის ჩარტყმას, რომ ბეკინამ ხელი ჰკრა; წიხლი ასცდა ელენეს. მხოლოდ მჩატედ მოხვდა ხელზე. პლატონი უცბად მოტრიალდა და ისევ უნდა ჩაერთყა მეორედ წიხლი, მაგრამ ბეკინამ ხელი წაავლო გამხეცებულ შვილს, რომელიც გიჟივით ჰყვიროდა:

— არ მოკვდები? არ მოკვდები? ახლაც არ მოკვდები! — და ელენე მარჯვედ გამოისროლა კარებისკენ.

ფეხმძიმე ქალის ყვირილმა იქაურობა შესძრა. პლატონი ახლა სწორედ მხეცი იყო, შეუბრალებელი, სისხლისმსმელი. მას უნდოდა მოესპო ის არსება, რომელიც ახლა გაჰკიოდა, მისი სისხლი სწყუროდა, გააფთრებული იწვედა მისკენ და უსათუოდ ცოდვას დაატრიალებდა, რომ ბეკინას ძახილზე მელანო არ შემოეარდნილიყო და გამგელებული პლატონი გარეთ არ გამოეგდოთ.

— გამიღეთ, კარი გამიღეთ! — უცნაურად ღრიალებდა იგი. — კარი გამიღეთ ახლავე! მელანო, კარი, თვარა შენც მოგკალი ეს არი! მოშორდი ახლავე მაგ სასიკვდილეს!.. გეუბნები, მოშორდი-თქვა! მაგრამ მელანო ბეკინასთან ერთად გულწასულ ელენეს მოსუ-

ლიერებას ცდილობდა, თავს დასტრიალებდა საბრალო მოხუცებულ დედინაცვალს, რომლის სიცოცხლე ბევრზე ეკიდა.

ამ დღიდან პლატონი ნამდვილ ნადირივით შეიქმნა. დღისეულად ლაც დაეხეტებოდა, შინ მხოლოდ საღამოობით მოდიოდა, ისიც დაწოლის ხანს. თვით მეღანოსაც აღარ სცემდა ხმას, ისეთ ხასიათზე დადგა.

ბეკინა ამსოფლად აღარ იყო ჯავრისაგან.

— მოვმკვდარიყავი... მარიკასთან ერთად მიწას შევექამე და ამ დღეს არ მოვსწრებოდი ნეტავი! — ნალვლიანად ამბობდა მოხუცი.

იმედად ამ უბედურების გამოსაკეთებლად ისლა დარჩენოდა, რომ ეგებ ელენეს ვაჟი არ მისცემოდა და ქალიშვილი დაბადებოდა; ამას შეეძლო პლატონის დამშვიდება და დაწყნარება; და ბეკინა მოუთმენლად მოელოდა ამ დღეს და ყოველ წამში ღმერთს ამას ევედრებოდა: „ღმერთო, ელენეს გოგო აყოლეო!“

მაგრამ მალე ეს იმედიც მოესპო საწყალ ბერიკაცს: ელენეს ვაჟი შეეძინა და ამასთან ყოველივე იმედი გაქრა წინანდელი სიამტკბილობის ხელახლა დამყარებისა მის ოჯახში.

მეტად დაჯავრიანდა ამის გამო ბეკინა. მისი მოწყენით ყოფნა, უხალისობა შვილის შეძენის შემდეგ, მუნჯად ყოფნა ცოლთან, გულს უთუთქავდა მელოგინე ელენეს, რომლის მიმხედავი, მისი შემცოდებელი მხოლოდ ერთადერთი მეღანო იყო.

— ღმერთი გადაგიხდის, შვილო, ღმერთი, შენი გულკეთილობისათვის! ღმერთი გადაგიხდის! ვენაცვალე მის ძლიერებას, წვალეებისა და უსიამოვნებისათვის ვყოლივარ. გაჩენილი იმ დალოცვილს... მადლობას ვწირავ!.. რა ვქნა, რას ვიზამ?! ყოველ სულიერს თავისი ბედი აქვს. რაში ეჭვირება ღმერთს ჩემი ტანჯვა-წვალება, ჩემი გაჯახირება? ვის რა დავუშავე... ჩემით რა მიქნია ვისმესთვის ცუდი?! — გულდაწყვეტილი, გაუხარებელი თავის სიცოცხლეში, ელენე ცდილობდა დღევანდელი მწუხარებაც მოთმინებით აეტანა.

რაკი პლატონს ძმა გაუჩნდა ქვეყანაზედ, მან იმწამსვე ცალკე გასვლა აიქინა.

— ბიჭო, მე რას მიპირობ, მე, მოხუცებულ კაცს?! ნუ მისპობ წუთისოფელს, ორიოდე დღე დამრჩენია მხოლოდ სასიცოცხლოდ!.. ბიჭო, მამა ვარ შენი, რაც უნდა იყოს! სად უნდა წახვიდე?

— მე ჩემიც ბევრი მყავს მოსავლელი! ჩემი ტვირთიც მეყოფა... სხვას არ შევაკლა ჩემი თავი! მე ჩემსას მოვუვლი, ჩემსას დავეპატრონები! — გაჯიუტებით და გულცივად ამბობდა პლატონი.

— ბიჭო, მოხუცებულმა მამამენმა რალა ქნას? ხომ იცი, რომ მე მუშაობა აღარ შემიძლია? ბიჭო, შებრალება აღარ იციან თქვენში?

— მე შემიბრალა ვინმემ? — წაილაპარაკა პლატონმა და პირი იქით მიიბრუნა.

— შევცდი, შვილო, შევცდი. აღარ მეპატივება?! ნუ მომიძულებ, შე კაცო, საბოლოოდ!.. მინდოდა, ასე რომ მომხდარიყო? მეგონა? შემაცდინა ეშმაკმა... შენც იმედი გქონდა, რომ ასე არ იქნებოდა... რა ვქნათ ახლა, ღმერთმა ასე ინება... ჩვენ რა გაგვეწყობა! ნუ გამიმწარებ, შვილო, ამ უკანასკნელ დღეებს, ნუ ჩამაშხამებ! ისევ, როგორც წინათ, ვიცხოვროთ სიამტკიბილობით... ღმერთი ამისათვის მაგიერს გიზღავს, ხელს მოგიმართავს, შეგეწყება, გაჭირებას შევიმსუბუქებ... კი, შვილო, კი, ჩემო საყვარელო! ვინ გეიგონა ჩვენი გაყრა! კი, ჩემო პლატონ, კი! შენი კეთილი გულის ამბავი არ ვიცი განა?.. რაც შენ ჩემი სიყვარული გქონდა, ასე უცებ რაღა დამეკარგება, როგორ დევიჯერო?! კი, კი, ჩემო პლატონ! — ემუდარებოდა ბეკინა გულამღვრეულ შვილს, მაგრამ უკანასკნელს წინანდელი გულიც დაჰკარგოდა და გრძნობაც. იგი მტკიცედ იდგა თავის გადაწყვეტილებაზე.

პლატონს იმდენად სძულდა ახლადდაბადებული ბავშვი, რომ არც თავად უნახავს და ცოლსაც ნებას არ აძლევდა მასზე ხმა ამოეღო მასთან.

ბევრს შეეცადნენ მეზობლებიც, მამა და შვილი არ გაათვისებულყვნენ, მაგრამ პლატონი ვერას გზით ვერ დაიყოლიეს. ათასნაირ პირობებს უდებდა ბეკინა შვილს, რომ მამულის ნახევარში მოხიარეთ არავინ შეეცილებოდა, თუ გინდ ათი შვილიც მისცემოდა კიდევ, მაგრამ პლატონი მაინც თავისაზე იდგა. მას ახლა აშნაირი პირობებისა აღარა სწამდა-რა.

რამდენიმე თვის შემდეგ მამა და შვილი გაიყარნენ. პლატონმა ძველ სამოსახლოზე დაშორებით ამოირჩია ადგილი, ჩაიტანა სამზარეულო სახლი, შეიყვანა შიგ თავისი ცოლ-შვილი და დაიწყო ისეთივე ცხოვრება, როგორც ანტონა ბრეგაძემ, რომელსაც ამ ერთი წლის წინათ ისეთი შეცოდებით მისჩერებოდა დავითის აივნიდან.

ბეკინას მეტი შვილი აღარ მისცემია. საყვარელი შვილის მიერ მოძულებამ მეტად დაანაღვლიანა მოხუცებული, მეტად დაამწუხარა და ამ მწუხარებამ კიდევაც ხუთი წლის შემდეგ ამ წუთისოფელს მოაშორა. სიკვდილის წინ მან მოიხმო „თავისი პლატონი“, აცრემლებული თვალებით უკანასკნელად მიტევება სთხოვა „მისი სისულელისათვის, უჭკუობისათვის“ და „შავ-დღეზე გაჩენილი“ ძმის, უდანაშაულო ჩვილის შებრალებას ევედრებოდა. მართალია, პლატონმა აღუთქვა მომაკვდავს მისი ნების ასრულება, მაგრამ ბეკინა ადვილად ატყობდა, გრძნობდა, რომ იგი გულწრფელად არ ჰპირდებ-

ბოდა; ძმებს კეთილი განწყობილება არასოდეს არ ექნებოდათ; ატყობდა ბეკინა და საწყალ მომაკვდავს უხამად ჩაჰყვა ეს გარყვნილი მიწაში.

და ბეკინა არ შემცდარა, რომ ისეთი წინათგრძნობა ჰქონდა.

№-ის მომრიგებელი მოსამართლის სახლის აივანზე ძალიან ხშირად შეგზვდებოდა შეგებით მორთული ხნიერი დედაკაცი, რომელსაც ხან მზად დაკეცილი მისართმევი თხოვნა უჭირავს ხელში, ხან ისეა — ხელცარიელი; გვერდით უყენია ხუთი წლის პატარა შავთვალა მალხაზი ბავში, ჩითის ბლუზით, წითელი წულებით, კიზიროკიანი ქუდით თავზე, უჭამროდ, და მოსამართლესთან მისვლის დროის მოწვევამდის ეს დედაკაცი გულდამწვარი უამბობს ხოლმე ნაცნობთ და გარს შემოსეულ მაყურებელთ თავის გაჭირვებას, უსაშველობას და მწუხარებას, რაც მათ ორსავე დედა-შვილს ადგიათ მისი გერის, პლატონ სამანიშვილისაგან, რომელმაც აღარც ღობე შეარჩინა, აღარც საზღვარი, აღარც ადგილი და იძულებულს ხდის საწყალ მოხუცებულ ქვრივ დედაკაცს იწანწალოს ყოველკვირა სამართლოში.

ეს დედაკაცი გახლდათ, როგორც თვითონაც მიხვდებოდით, ბეკინა სამანიშვილის ქვრივი ელენე და პატარა ბავში — შვილი მისი, რომელმაც ჯერ არც კი იცოდა, რასაკვირველია, რამდენი უსიამოვნება მოიტანა მისმა გაჩენამ და ამიტომაც ასე ხალისიანად იცქირებოდა აქეთ-იქით და სიამოვნებით შეჰყურებდა მოფუსფუსე ხალხს.

მ რ ე ვ ლ შ ი

ნაწირვები იყო. ფართოდ გაშლილ ცაცხვის ქვეშ თავშეყრილ გლახაკებში ჩამჯდარი მაღალი ტანის ახალგაზრდა მღვდელი გაცხარებით ლაპარაკობდა:

— განა მე თვითონ არ მაწუხებს ასეთი ჩემი მდგომარეობა, თქვე დალოცვილებო?! კი ვეთქმისთ საყვედური, კი!... ხშირად გაკლივართ... თქვენს დროზე არა გყავთ მღვდელი, მოკლებული ხართ მღვდელმსახურებას, მაგრამ რა გიყოთ, ჩემო კეთილებო, რა ვქნა, რომ ასე არ იქნეს!.. მღვდელი ახლოს გინდათ გყავდეთ, ამისათვის ბევრს ვეცადე, მაგრამ რა გზით შემოვუარო ამას, როცა მთელ სოფელში ვერსად ვერ ვიშოვე საჭირავოდ სადგომი!.. თუმცა ჩემთვის მეტისმეტი გასაჭირი იქნებოდა ქირის გადახდა, მაგრამ ვინ ოხერი თავს არ შეიწუხებდა, ოღონდ კი თქვენგანით საყვედური ამეცილებინა... იცის ღმერთმა, რომ ვწუხვარ, მეტად ვწუხვარ ამ ჩემი მდგომარეობისათვის, მაგრამ საღსარი ვერავითარი მიპოვნია... ვარ გაბმული ამ გზაში, დავწანწალობ ჩემი სახლიდან ამ თქვენს სოფლამდინ, მარტო გზას ვუნდები; ეკლესიაზედაც დაშორებული ვარ და მრევლზედაც... მოძღვარი მქვია — და ეს მიკლავს გულს, რომ ამნაირი სახელი მქვია და ნამდვილად კი რა მოძღვარი ვარ?! ა, წირვა გამოვიყვანე და სახლისკენ უნდა გავსწიო ახლავე, თორემ გზაში შემომამდამდება... რა ვქნა, აღარ ვიცი, ღმერთმანი! სულ ამაზე ვფიქრობ და იცის ღმერთმა, რომ მეტად ვწუხვარ ამგვარ ჩემს მდგომარეობისათვის...

— შეეწიეთ, შეეწიეთ... ყველა შევეწიოთ, ავუშენოთ ერთი პატარა სადგომი ამ ჩვენს ეკლესიასთან და მღვდელიც ახლოს გვეყოლება და ყოველივე უკმაყოფილება და სამდურავი მოისპობა მოძღვარსა და ჩვენს შორის!.. — თქვა მოხუცებულმა აზნაურმა, რომელიც იქვე იჯდა საფლავის ქვაზე და ამ სიტყვებზე წამოდგა.

— თქვე დალოცვილო, ჩვენთვის ვერ დაგვიდგამს სახლი, ქოხებში ვყრივართ, მღვდელს სად ვუშოვნოთ სადგომი? — წაქეციქეწუაჲნი მოხუცებულმა გლეხმა და სხვებმაც ბუტბუტით ბანი მისცეს.

— აბა რა ქნას ამ ადამიანმა? — განაგრძო მოხუცებულმა აზნაურმა. — რა ქნას ამ ადამიანმა?..

— ბატონო, მღვდელი წინათაც გყვოლია, მაგრამ მათთვის სადგომი არ გვიშენებია, მაგ რაღა შეიქნა?!

— რომ გყვოლია, ჩემო კიმოთე, ის შენი მეზობელი იყო, ამ სოფლის მცხოვრები... დღეს კი ამ შენს მეზობლებში აღარავინ გყავს იმისთანა, რომ მოძღვრად გამოსადევი იყვეს და აგერ გამოვიზავნეს განათლებული ადამიანი, შესმენილი და მცოდნე... იმ შენს უწინდელ ყრულა მღვდელთან ვერ მიაღარებ ამას, უკაცრავად!..

— ეგ კაი დაგემართოსთ, ბატონო, კაი იყვეს... განათლებული მოძღვარი, რასაკვირველია, ჯობია გყავდეს, მაგრამ მეტ ტვირთად გვაწვება, ბატონო ნესტორ!.. ჩვენ ჩვენი საკუთარი გაჭირვება გვეყოფა, ძლივს სული გვიდგია ტანში, ჩვენ მაგისაგან მოველით შველასა და დახმარებას, ჩვენი გაჭირვების გადვილებას, და ამის მაგიერად ტვირთად გვაწვება... დასაბინავებლად ჩვენ გვიხდება და შესანახავად... ჩვენც ცოდვანი ვართ!

— მართალია, მართალი! — მოისმა იქით-აქედან ხმები ამ სიტყვაზე.

ახალგაზრდა მღვდელს ეტყობოდა ისრებივით ესობოდა გულში განაგონი, აღელვებული ხან წვერს ისწორებდა, ხან ულვაშებს იგრეხავდა ათრთოლებული ხელით.

— გთხოვთ, თავი დაანებოთ ამ ლაპარაკს! — მიმართა მან რუსულად მის მომხრე აზნაურს.

— მომითმინე, მომითმინე, მამაო!.. ნუ გეწყინება, ამათ ასე იციან კიჰყინი! — რუსულადვე მიუგო ნესტორმა მღვდელს და მერმე ისევ ხალხს მიმართა: — ნუ ჯიუტობთ, ნუ, ნუ... შევეუწყოთ ხელი ამ ჩვენს მოძღვარს, დავაბინავოთ ჩვენს მახლობლად, მეზობლად ვიყოლიოთ და ჩვენც უკეთ გვემსახურება... ავაგოთ პატარა სახლი ამ ეკლესიასთან და სამიღვემჩიოთ თავისუფალი ვიქნებით ყოველ უკმაყოფილებიანაგან მღვდელსა და სოფელს შორის... ჩვენი სოფლის კაცის მღვდლად ნახვას მოვესწრებით თუ არა ოდესმე, ვინ იცის!.. ჰო, და ამაზე ყოველთვის გვექნება ერთი ლაპარაკი და ყაყანი... და ბარემაც გადავსწყვიტოთ და მოვრჩეთ ამაზე ლაპარაკის განახლებას!.. ხომ ყველა ვხედავთ არ გვარგია, ასე შორს მოძღვრის ყოლა!.. ჩვენი ვალია, ყოველივე ღონე ვიღონოთ და დევიახლოვით იგი... ჰო, ნუ ყოყმანობთ!.. გადასწყვიტეთ და ის იქნება!..

გლენებს შორის ყოყმანი ატყდა; ესეც ლაპარაკობდა. იგიც ყველას უკმაყოფილების სიტყვა აღდა პირზე. მღვდელმწიფე უხერხულად გრძნობდა თავის თავს და გაქცევასაც მოხუცებული ნესტორის ხათრი არა. მის ყურთასმენას არ გამოპარვია თითქმის არც ერთი სიტყვა გლენებში ნათქვამი და ეს იყო შიზენი, რომ იგი უფრო და უფრო მოუსვენარი ხდებოდა. უეცრად იგი შეინძრა მთელი სხეულით, ისარნაკრავევით მიტრიალდა მარცხნით და აცახცახებულმა უცნაური ხმით წამოიძახა:

— მართალია, მართალი, ექვთიმე ბატონო, მართალი!

ყველანი შეჩერდნენ. ჩამოვარდა სიჩუმე. შუახნის გლენი, რომელსაც მიმართა მღვდელმა, სახედაბნეული იდგა და დარცხვენით იყურებოდა გაჯავრებულ მოძღვრისაკენ.

— სწორედ მიმხვდარი ბრძანდები... დიახ, იმისათვის ვცდილობ თქვენთან დაახლოებას, რომ თვალები მაქვს გამოპრაწული თქვენს სარჩოზე ვიწყო ცხოვრება!.. ძალიან მიმიხვდი, ძალიან, ისე შენ გეშველა!.. ფუი შენს კაცობას! შენისთანა კაცთან ღირს ადამიანმა ხმა ამოიღოს?! შეგიტყვებ ნამუსი! — ერთბაშად წამოისროლა მამა ზოსიმემ, აძაგაძაგებული ხელით ჩამოიფხატა შუბლზე თავისი ფართო კიდებიანი ქუდი და გაშორდა სახტად დარჩენილ ხალხს.

მაგრამ მერე ისევ მოტრიალდა, მივიდა თავის მომხრე მოხუცებულ აზნაურთან:

— მშვიდობით ბძანდებოდეთ! — უთხრა მან, ხელი ჩამოართვა და ისევ გაშორდა ამ გროვას.

სახეწამონათებული, თვალეზამღვრეული იგი შეჩერდა ერთ ადგილას და იქით-აქით იცქირებოდა, თითქოს ვიღაცას ეძებდა ეკლესიის გალავანში. კარგა ხანს იდგა იგი იმავე ადგილას ბურანში გახვეული, გარეტანებულებით და სრულიად არაფერი ესმოდა, რას ეუბნებოდა მასთან მიახლოებული ახალგაზრდა გლენი ბიჭი და დიდხანს ვერ შენიშნავდა მას, რომ ბიჭს თავის მიმართვის გამეორებაზე შემადლებული ხმით არ წარმოეთქვა თავისი სათქმელი.

ამ ხმამალა დაძახებამ გამოარკვია მამა ზოსიმე, მოიხედა და, ბიჭი რომ დაინახა, კუშტად მიმართა:

— რა გინდა?

— ჩემთან უნდა წამობძანდე ახლავე, მამაო!

— რა ამბავია? — ისევ კუშტად და წარბებშეყრით შეეკითხა გულმოსული მღვდელი.

— ბიჭი გვყავს, ჩემი უფროსი ძმა, მწარე გაჭირვებული.

— მერე?

— ზიარება გვინდა! — თქვა ბიჭმა და თვალეზე ცრემლები

მოადგა. — მალე, შენი ჰირიმე, მალე!.. ჯავრისაგან დედაც გადაამერე-
ვა, ისეა!.. ნულარ დაიგვიანებ, მამო!

— წადი, ი სულელი პეტრია დარაჯი მონახე... ჯორი გეტყვით...
ჰიშკართანი.. ლოცვანს გამოვიტან... მოვალ ახლავე!..

— აბა დროზე ქენი, შენი ჰირიმე! — თქვა ბიჭმა და გაიქცა პეტ-
რიას მოსანახავად, მაგრამ ისევ მოტრიალდა და მღვდელს მიმარ-
თა: — არაფერი წამალი არ მიუდგა... ეგებ ლოცვამ უშველოს...
ლოცვაც უნდა წოუქითხო!

— კარგი, კარგი!.. რაც გითხარი, შენ ის ქენი! — მღვდელი შე-
ვიდა ეკლესიაში, გამოიტანა იქიდან ლოცვანი, უბრძანა მნათეს ეკ-
ლესია დაეკეტნა. ველარ მოითმინა, საყვედური არ წარმოეთქვა
ამასთან მედავითნეს შესახებ, რომელიც მისდა უქითხავად სადღაც
გამქრალიყო და მერე აჩქარებული ნაბიჯით გალავნის ჰიშკარისაკენ
გასწია.

პეტრია უკვე იქ იყო ჯორიანად.

— შენ ჩემთან უნდა წამოხვიდე! — მოკლედ ესროლა მღვდელმა
სიტყვა. — ეს წამოიღე შენ! — და მან ლოცვანი გაუწვდინა მას.

— კი ბატონო! — ხალისიანად მიუგო პეტრიამ, ავჯანდი დაუწია
მღვდელს და ჩამორთმეული ლოცვანი ამოიღო იღლიაში.

ზოსიმე მღვდელმა ერთი თვალი გადაავლო ნამალევად ცაცხვის
ქვეშ ისევ მოლაპარაკე გროვას და გულნატკენმა, გულამღვრეულმა
გასწია შეწუხებულისაკენ.

მაშ ეგრე, მამა ზოსიმე მხოლოდ მძიმე ტვირთია თავის მრევლი-
სა?! თვალეები აქვს გამოპრაწული, რომ თავისი სულიერი შვილების
წანაგლეჯით გამოიტანოს თავი? იმის მაცადინია, რომ თავისი თავი
სოფელს შეაპაროს და სარჩენად გაუხადოს მას თავისი ოჯახი?!
ესაა, რაც დაიმსახურა მან ამ ხალხის თვალში! ეს არის ამ ხალხის
შეხედულება მასზე... ამნაირი ურთიერთობა მოძღვარსა და სამ-
წყსოს შორის... წაგლეჯაზე თვალეგამოპრაწული მოძღვარი!.. მძი-
მე ტვირთი, რომლის შორს ყოფნას რჩეობენ! — განა ამის გაგონება
გულს არ მოუქლავდა ახალგაზრდა მოძღვარს, რომელიც სულ სხვა
იმედებით მოდიოდა ამ ხალხში, რომელსაც ეგონა, ამ ხალხში შეი-
ტანდა პატივისცემას მისი წოდებისადმი, შეაყვარებდა იმათ სახელს,
ვინც მჭადაგებელია სიყვარულისა მოყვასისადმი, ვინც განმანათ-
ლებელია სულისა, გამწმენდი გულისა ყოველივე მძულვარებისა და
ბოროტებისაგან.

სადაა მერე ეგ ყოველივე?! სადაა რაიმე ნიშანი კეთილგანწყო-
ბილებისა მოძღვარსა და სამწყსოს შორის?! სადაა სიყვარული, პა-
ტივისცემა, ნდობა, იმედი?! სადაა ყოველივე ის, რაზედაც იგი ოც-

ნებობდა სემინარიაში თავის ამხანაგებთან, რომლებთან იგიც ემ-
ზადებოდა მომავალი მოღვაწეობისათვის?!

უბინაო, ღატაკი, ღატაკებით გარშემოხვეული, რომელსაც სარე-
ლარიტაც თავი უნდა ერჩინა — საიდან, რა გზით უნდა დაბადებუ-
ლიყო ნდობა, სიყვარული, თანაგრძნობა მათ შორის?!

თვალეზგამოპრაწული მოძღვარი?! — ეს ისეთ ტკივილებს
აგრძნობინებდა ახალგაზრდა მოძღვარს, ისეთნაირი სევდით უვსებ-
და გულს, რომ იგი მზად იყო ეტირა, ეტირა, რადგანაც ასე უნდა
ყოფილიყო სიკვდილამდის, სანამ ამ ძულებში არ დაღვედა სულს
და არ გამოეთხოვებოდა ამ წუთისოფელს.

და იგი სწყევლიდა თავისთავს, რომ ეგრე უგუნურად შეეჭიდა,
იტვირთა ასეთი საშინელი მოვალეობა, იღვა თავზე ასეთი მძიმე
საქმე, რომ მიიღო სახელწოდება, რომლისადმი მხოლოდ სიძულვილი,
ავრცელებს ხალხში სრულიად თავისდა უნებურად, თავისდა გულ-
საკლავად.

აღელვებული, გულშეწუხებული მღვდელი, რომელსაც სისხლი
საშინელი სიჩქარით მიუბრ-მოუბრბოდა ძარღვებში, მოუსვენრად
სცემდა ქუსლებს პატარა ჯორს, რომელიც თანდათან უმატებდა
ჩიქჩიქს და ჯორთან ერთად გაჭირვებაში ავდებდა ხნიერ პეტრია-
საც, რომელსაც არ უნდოდა უკან ჩამორჩენოდა თავის მოძღვარს
და ამიტომაც, ლოცვანით იღლიის ქვეშ, ჩოხის კალთები ამოეკეცა
და ოფლში გაწურული ჩანჩალით მისდევდა უკან.

პეტრიამ უკვე იცოდა, რაც ამბავი მოხდა, რარიგად გააბილპი-
ლეს ყმაწვილი მღვდელი და სწორედ მისდა გულის დასაშოშმინებ-
ლად, სიმწარის დასაამებლად ხმამალა გაიძახოდა ქლოშინით მამა
ზოსიმეს გასაგონარად:

— ნამეტანი გადასხვაფერდა ეს ხალხი... ნამეტანი გადასხვა-
ფერდა... სულ გამოიცვალა! რას იზამ ადამიანი! ნამეტანი შეუსმე-
ნელი შეიქნა!.. გეირყვნა ქვეყანა, ნამდვილად გეირყვნა, რომ ვუ-
ყურებ! მარა რას იზამ კაცი, რას იზამ?!

მაგრამ მამა ზოსიმეს ან არ ესმოდა ეს სიტყვები, ან და, თუ
ესმოდა, ისინი სიმწარის შემმატებლად ზედებოდნენ, ალბათ, იმიტომ
რომ იგი ჯორს თანდათან უფრო აჩქარებდა, თითქოს პეტრიას
უკან ჩამორჩენას ცდილობდა; მაგრამ ეს უკანასკნელი თავისას არ
იშლიდა, თავმოძულებით, თითქმის სირბილით მისდევდა უკან
მღვდელს, ხტოდა ქვებზე, როცა ტალახი შეხვდებოდა, იწურავდა
ოფლს და თან თავისას გაიძახოდა, თუ როგორ გაირყვნა სოფელი,
რა შეუსმენელი შეიქნა და თავიანთ სიბრყვეში კაცის ცნობის უნა-
რიც როგორ დაჰკარგეს.

გვარიანი გზა, აღმართ-დაღმართიანი, უკვე გაიარეს ამრიგად, როდესაც ერთ ადგილას მათკენ მომავალი მღვდელი შეხვდათ.

— მამა ზოსიმე, მამა ზოსიმე! — შემოსახა შემხედურმა. — მამაო, გეტყობა გულნაწყენი უნდა იყვე!.. სძლიე, სძლიე, მამაო, ჯერ ახლაგზრდა კაცი ხარ... მომავლისათვის შეინახე თავი! სძლიე სახელთა მამისათა და ძისათა და წმიდისა სულისათა, ამინ! პირჯვარი გადისახე, ფუი ეშმაკსა-თქვა და გათავდა! — მხიარულად და სულდაუთმელად მოაყოლა ამ ხანში შესულმა ქალარამორეულმა მღვდელმა, რომელმაც ჯორი შეაჩერა, ქუდი უკან გადაიწია და ცოტათი გამოაჩინა თავისი მელოტი შუბლს ზევით.

— სად მიბრძანდები, მამაო მიხეილ? — შეეკითხა ჩვეულებრივი მისალმების შემდეგ მამა ზოსიმე.

— ქუთაისში, აგერ ეს ვაჟბატონი მიმყავს, ეგებ გვარი დაამშვენოს თავის ჭკუითა და სწავლა-განათლებულობით! — და ამ სიტყვებთან მან თავი მიიბრუნა უკან პატარა, ათი-თერთმეტი წლის ბავშვისკენ, რომელიც უკან შემოგჩენილი ჰყავდა ჯორზე, ძალე მიჰკროდა მამა მიხეილს წელზე შემოხვეული ხელებით, რადგანაც საჯდომი ადგილი უნაგირს იქით ჯორის გავაზე მეტად პატარა დარჩენოდა; ისე მიჰკროდა, რომ მამის ანაფორაში გაჰხვეოდა თავი და სახე სრულიად არ უჩანდა.

— სასულიერო სასწავლებელში, მამაო?

— დიახ, დიახ!.. ჩვენ ქე გვწუნობთ, თქვე დალოცვილებო! — სიცილით თქვა მამა მიხეილმა. — დასაწუნიცა ვართ!.. ამ თრევაში, ამ ხალხთან ყაყანში სულ გამომელაყა თავი... რაც რამ იყო შიგ, სულ ერთიანად გამოიფიტა, გაფრინდა სადღაც... რავარც პური გაფრინდება, სწორედ რომ ისე! თუ არა ჩვენს დროზე ვითომც არაც ჩვენ გვიჭირდა!.. მეც ვიცოდი რაღაც-რაღაცეები... მახსოვს, გიშპანიის ზღვას გვასწავლიდნენ, თეთრ ზღვას, პეჩორის ლავრა... მარადღეს სადაა ეს გიშპანიის ზღვა, ან ეს თეთრი ზღვა, ან პეჩორის ლავრა — ველარაფერი გევიგე!.. თავი მომწონდა წინათ და ახლა ამ თითის სიგრძე ბავშვმა მაჯობა... სადაა, ბიჭო, თეთრი ზღვა? არც შენ იცი, შემარცხენე კაცი?! გიშპანია?! ხა, ხა! — გადინარხარა ხუმარა და ენაწყლიანმა ხუცესმა.

სწორედ ამ დროს უკან ჩამორჩენილი პეტრიაც, აქლოშინებულნი, მოუახლოვდა ამათ და, რა დაინახა მამა მიხეილი, დაბლა თავი დაუკრა და შენდობა სთხოვა.

— ა, პეტრიანთი, პეტრიანთი, პეტრიანთი! — მიადახა, დაინახა თუ არა, მამა მიხეილმა. — რასა იქ, პეტრიანთი?.. კანკიანთის ამბავი

რაგა, პეტრიანთი?... კანჭიანთის ამბავი... მამა ზოსიმეს! ხა, ხა, ხა!...
კაი სუქანი კანჭიანთი!..

— სუქანი კანჭიანთი სადღა იქნება, შე დალოცვილო, ღოორის
გამოსაშობი ადგილი რომ აღარ არის!.. რითი გასუქდება, ყველას
ბაწარზე უბია თავისი ღოორი!.. სუქან კანჭიანთზე ჩვენც გვწყდება
გული, მამაო, მაგრამ რას იზამ კაცი, რას იზამ?!
სიმონ

— რატომ მერე, რატომ, პეტრიანთო! კაი სუქანი კანჭიანთი
გულს გაამხიარულებს, ხომ იცი!.. მამა ზოსიმესაც კანჭიანთი გულს
გაუმხიარულებს, ხომ იცი!.. მამა ზოსიმესაც სხვანაირ გუნებაზე
მოიყვანდა... ეგებ ახლა კიდევ მოგელოდესთ კაი ბურუხუნა კან-
ჭიანთი, ა?.. ხა, ხა, ხა!.. კანჭიანთზე მიხვალთ? — სიცილით შეე-
კითხა ხალისიანი ხუცესი.

— საზიარებელი მყავს აგერ, — მიუგო ზოსიმემ.

— საზიარებელი?.. ოჰ, აბა უკაცრავად, უკაცრავად! არ მეგონა,
თორემ ამდენხანს არ გაგაჩერებდი ამ შარაში. უკაცრავად... მშვი-
დობით ბრძანდებოდეთ, მშვიდობით ბრძანდებოდეთ! — თავი დაუ-
კრა ზოსიმეს, შემოპკრა დეზი თავის თავგის მსგავს ჯორს და მო-
საუბრენი გაშორდნენ ერთმანეთს.

ახალგაზრდა მღვდელმა ვერ მოითმინა, ერთი არ მოეხედნა ამ
უცნაური ღვთის მსახურისაკენ, და საშინელი სევდა შემოაწვა გულ-
ზე. ნუთუ ეს მიხეილა ხუცესი მისი მომავლის გამოხატულება?
ნუთუ მასაც მოელის ასეთი ბოლო? ნუთუ მასაც გაუხდება სა-
კითხავად, არის თუ არა დღეს სადმე გიშვანიის ზღვა, ან სადაა პე-
ჩორის ლავრა და სამწუხარო გაუხდება „ბურუხუნა კანჭიანთების“
მოკლება ღოორების გასაშვები ადგილების უქონლობის წყალობით?

— ოხ, ღმერთო, ღმერთო! — უნებლიეთ ხმამაღლა წამოიძახა
ზოსიმემ და სწორედ იმავე დროს უკან ჩამორჩენილ პეტრიას ძა-
ხილიც მოესმა:

— შეუხვიე, მამაო, მანდ შეუხვიე!.. მაგ ჭიშკარში!

ზოსიმემ თავი აიღო და მხოლოდ ახლა დაინახა, რომ მისუღიყო
ავადმყოფისას. შეიყვანა ჯორი გაღებულ ჭიშკარში და, დაბალი
ისლით გადახურული სახლის დერეფანთან გადმომხტარმა, ჯორი შე-
მოგებებულ ალფეზა-ბიქს გადასცა. ამ დროს პეტრიაც გაჩნდა
ეზოში.

— ჩალა უშოვე მაგას! — უთხრა პეტრიამ ბიქს, როცა ის ჯორს
ბოძთან აბამდა.

გადმოხურულში მღვდელს შემოეგება თავმეფუთენილი მოხუ-
ცებული დედაკაცი, რომელიც მოწიწებით მივიდა ზოსიმესთან და
ხელზე ემთხვია. ეს იყო ავადმყოფის დედა, მოხუცებული ანუსია.

— აბა, სადაა ავადმყოფი? — იკითხა ზოსიმემ და სახლში შევიდა. — აქა მშვიდობა! — წარმოთქვა მან.

სახლში მეტად ბნელოდა.

— ის მეორე კარს გააღეთ!.. ამნაირ სიბნელებში შეიძლება ყოფნა?! — დაატანა მღვდელმა უკმაყოფილოდ.

ანუსია ეცა კარებს ბრძანების ასასრულებლად. შემოსულ სინათლეზე ახლა შესაძლებელი იყო ადამიანს გაერჩია იქაურობა. კედლის სიგრძეზე გაყოლებულ ვიწრო ტახტზე თავბოლოში ქვეშაგებებში ორი ადამიანი იწვა, როგორც ეტყობოდა. იქითა თავში მწოლარე, რომლის თვალებიც შემკრთალივით გამოიყურებოდნენ ცხვირამდის წახურული საბნის ქვეშიდან, ზოსიმეც იცოდა, რომ ალფეხას და იყო, ელიზია, უკვე დიდი ხნის ავადმყოფი გასათხოვარი ქალი.

— ეს არის ალექსი? — მიუთითა მეორე ქვეშაგებზე ზოსიმემ. მწოლარე თავიანათ იყო გახვეული საბანში.

— ალექსი გახლავთ! — ძლივს გასაგონი, მისუსტებული ხმით, რომელშიაც ცრემლები ისმოდა, უპასუხა მოხუცებულმა ანუსიამ.

— გადახადეთ საბანი!

ანუსია თითქმის შეხტა ტახტზე და მუხლებზე წაჩოქილმა ნელა დაუწყო საბნის გადაძრობა ავადმყოფს პირიდან.

— ალექსი, შვილო!.. გამოიხედე!.. მოძღვარი მობრძანდა!

ოფელში გაწურულმა, პირზე წამოწითლებულმა ავადმყოფმა ერთი კი გამოიხედა მღვდლისაკენ და ისევ დახუჭა თვალები.

— რასა იქ, ალექსი, ა?.. რა უნდა შენთან ავადმყოფობას, შე კარგო კაცო! — შეეხუმრა ვითომ ზოსიმე ავადმყოფს.

— ვკვდები, ბატონო! — ძლივს გასაგონი ხმით წამოიფუჩუნა ავადმყოფმა.

— ნუ გეშინია, ნუ!.. ასე მალე შეგაშინა ავადმყოფობამ? პეი, შე გლახა! შე კარგო კაცო, ადამიანი ხარ, ხან კარგად იქნები, ხან ავად, რა ვუყოთ! — ასე ანუგეშებდა ზოსიმე ალექსის, მაგრამ ნათლად ხედავდა, რომ კაცი განსაცდელში იმყოფებოდა.

ეს წყვილია, რომელიც ამ სახლში დამყარებულიყო და რომელიც ისე უსიამოვნოდ მოხვდა გულზე პირველი ფეხის შემოდგმისთანავე, ეს სიღარიბე, ეს სიღატაკე, ამ სახლის ყოველი კუთხიდან რომ გამოსჭვიოდა, ეს საწყალი ავადმყოფები, რომელთა უსაშუალობაც თვალებში ეჩხირებოდა, ეს მუმიასავით შეფუთვნილი მოხუცებული დედაკაცი, ჩუმად რომ ცრემლებს ღვრიდა, თავისი უღონობა ამათი შეწევნისათვის, — ყოველივე ეს კიდევ უფრო ნაღველს

უმატებდა მის ისედაც დანადგლიანებულ გულს, მწუხარებას უმწვა-
ვებდა, უნუგეშობაში აგდებდა, ამ ცხოვრებას ყოველსავე წმინდას
აკლებდა და ყოველსავე სასოწარკვეთილებას უკვეთავდა. სევდიანი
მოცული გული, ამღვრული სული, შემოწოლილი გრძნობა გამო-
თქმას ითხოვდა, იწვევდა საღალადებლად, ხმამაღლა წარმოთქმას
თავისი უნუგეშობისას, თავისი სევდიანობისას.

— ლოცვანი! — წამოიძახა მან და ათრთოლებული ხელით დაუწ-
ყო ფურცელა წიგნს. გადიგდო უკან შუბლზე გადმოშლილი თმა
და პირჯერის წერით განსხვავებული ხმით გაიძახოდა, ხმით, რო-
მელშიაც მოისმოდა სიმწარე და მხურვალე ვედრება გულშეწუხე-
ბული ქმნილებისა:

— უთალო შეგვიწყალებ, უფალო შეგვიწყალებ, უთალო შეგვი-
წყალებ! მიწყალებ მე, ღმერთო, დიდითა წყალობითა შენითა და მრავ-
ლითა მოწყალებითა შენითა, აღხოცე უსჯულოებანი ჩემნი...

— მღვდელს „ზაქუსკა“ დასჭირდება, ხომ იცი, შორი გზა აქვს...
თქვენც შეაგვიანეთ კიდევ... დილიდან უქმელია... ხომ გაქვთ რა-
მე? — გადულაპარაკა პეტრიამ ალფეზას.

— კი მაქვს, კი! — მიუგო ალფეზამ.

პეტრიამ მღვდლისკენ მიიწია.

ეს კი. გულაჩაგრული, გულაჩვილებული ამ უნუგეშო სურა-
თებით, რომელიც ყოველ ფენის გადადგმაზე თვალწინ ეშლებოდა,
დამონებული ამდენი ტანჯვა-გაჭირვების მხერით, მხურვალედ ევედ-
რებოდა ზეცას შვებას, მოწიწებით ითხოვდა იმედს, სიხარულს,
რათა მას მიეღო მსხვერპლად მისი შემუხვრელი სული, გული შე-
წუხებულო და დამდაბლებული.

— ღმერთო, ისმინე ლოცვისა ჩემისა... ყურად იხვენ სიტყვანი
პირისა ჩემისანი! — გაიძახოდა იგი მუხლმოდრეკილი.

ამ ღალადებაში, ამ მხურვალე ლოცვაში მან იჭერა გული და
თითქოს რაღაც შვება იგრძნო ამ ხმამაღლა ძახილში თავისი უნუგე-
შობის და სასოწარკვეთილებისა: თითქოს ისევ მოიპოვა მან სუ-
ლის მშვიდობა. დაკეცა ლოცვანი, გადასცა იგი პეტრიას, უბიდან
ამოიღო პატარა ხატი, გახსნა იგი და ავადმყოფს მიაწოდა წმიდა
საიდუმლო.

კუთხეში მიკრუნჩხული პატარა გოგო თავივით გამოიყურე-
ბოდა და გაკვირვებული თვალებით მისჩერებოდა მაღალი ტანის
უცნაურ კაცს.

ზოსიმემ აზიარა ავადმყოფი.

— ნუ შეშინდებით, ღმერთი მოწყალება! არაფერია საშიშარი!
ნუ გაფთხალდებით! შენ რას შვები, ელიზა? — მივიდა ზოსიმე

მეორე ავადმყოფთან. — ასე უნდა იწვე, შე ქალო, აღარ აბირობ
ადგომას?! — უხუმრა მას.

გაყვითლებულს, ლოყებჩაცვივინულს პირისახეზე უცხარსადაც
მზინავი თვალის კაკლები შეთამაშდნენ და ძალზე შეთხლებული
უსისხლო ტუჩებიც შეიშმუშნენ, და მისუსტებული ხმით ნათქვამმა
სიტყვებმა ძლივს მიაღწიეს ზოსიმეს ყურებამდის:

— ნეტავი ალექსის დევინახავდე ფეხზე და მე რა საკითხავი
ვარ!

— ალექსის დარდი ნუ გაქვს. შენ წამოდექი და მაშინ იქნება
კარგი! — ღიმილით უთხრა ზოსიმემ.

ანუსიამ ამაზე ღრმად ამოიოხრა და სიმწარის ნიშნად გააქნია
თავი.

— აბა, პეტრია, ჯორი! — დაიძახა მღვდელმა.

— ერთ წამს მოგვითმინე, მამაო... გზა შორი გაქვს და მშვიერი
ბრძანდები, — შეაყენა კარებისკენ მიმავალი ზოსიმე ალფეხამ.

— არა, არა! — წამოიძახა ზოსიმემ.

— კი, ჩემო ბატონო, კი, ბატონო! — დაატანა ანუსიამაც.

— სრულიად არაა საჭირო! არაა საჭირო! — იწევდა მღვდელი.

— მოითმინე, მამაო! მშვიერი ახლა სახლში წახვიდე, გზაში რა
გარონიებს? ერთი სტაქანი ღვინო დალიე, ერთი ლუკმა პური მოი-
ტეხე და წადი ისე, — ჩაერია პეტრიაც. — აბა, ნუღარ აგვიანებთ,
მოიტანეთ, თუ გაქვთ რამე!

— კი, ჩემო ბატონო, კი, ახლავე იქნება! — ფუსფუსებდა ანუსია
შვილთან ერთად.

ზოსიმე იძულებული იყო დარჩენილიყო საუზმეზე. სუფრა მა-
ლე გაიშალა და პეტრია ერთ წამში დაეპატრონა, რაც სუფრაზე
მოართევს მღვდელს.

— ეს რა საბოდიშოა, შე კურთხეულის შვილო! მართალია, ნას-
წავლი მღვდელი ბრძანდები, მაგრამ ამ სოფლის პურ-მარილზე
უარი არასოდეს არ უნდა თქვა. თუ დაგაკლდება, თვარა არაფერი
შეგემატება. დიდება ღმერთსა, გაუმარჯოს მასპინძელს, ავადმყო-
ფი მალე მოურჩინოს, ოჯახს სიკეთე და ბედნიერება! — დალოცა მან
და გამოცალა ღვინიანი სტაქანი.

მოშვივებულ მღვდლისათვის სწორედ სულზე მოსწრებასავით იყო
მგ საუზმე: იგი მადიანად ილუკებოდა. არა ნაკლები მადით შეექ-
ცეოდა სუფრას პეტრიაც, რომელიც ტოლუმბაშობასაც ვითომ ეპი-
რებოდა, რომ მღვდელი ცოტა ხნის შემდეგ არ წამოდგარიყო და
წასვლა არ დაეპირებინა.

— კმარა, კმარა, გეყოფა, პეტრია! ადექი და ჯორი მორცხვანე!

— ახლავე, მამაო, ამ წამში! — ალბათ, ენანებოდნენ, მითხრობდა, მითხრობდა, მითხრობდა...
ტოვება, ისე ზანტად დგებოდა.

მღვდელმა აღფეხას დარიგება მისცა ავადმყოფისათვის როგორ მოევლოთ და ეზოში გავიდა. ჯორი ისევ ღობესთან იყო და ჩალასა ჭამდა.

— პეტრია, არ გესმის რა გითხარი! — წამოიძახა ზოსიმემ.

— ახლავე მამაო, ახლავე! აწი რაღა მეჩქარება მაინცღა-
მაინც! — და სახლიდან გამოსული პეტრია ჯორთან მივიდა, უნა-
გირზე მიბმული აბგა მოხსნა და პურებს დაუწყო შიგ ჩალაგება.

— რას შერები მაგას, პეტრია? — მიაძახა ზოსიმემ.

— მაცალე, მამაო, მაცალე! რა გეკითხება, თუ ღმერთი გწამს!

— ნუ სულელობ, ბიჭო!

— ერთი, შე დალოცვილო, შენც უკადრისობ კიდევ!.. სოფელში ხარ, სოფლის ჩვეულებას აჰყევი... თორემ თუ დაგაკლდება, თვარა შეძენით არაფერი შეგეძინება... რა დროს მორცხვობაა!.. აწი ქე უნ-
და მიეჩვიო, დროა, სოფლის ადათსა და ჩვეულებას...

— შე გთხოვ, ამგვარებს ამარიდო, ჩემო პეტრია! — წყენით უთხ-
რა ზოსიმემ.

— ბატონი ბრძანდები! ახლა კი შეგიძლია შენს გზას გაუდგე!
აბა შებძანდი! — უთხრა პეტრიამ, როცა აბგას თავი მოუკრა და
უნაგირს მიაკრა თასმებით. — აწი ნულარ იგვიანებ!

ზოსიმემ თავი გააქნია და თან დაატანა:

— რატომ გაქვს მაგრე გრძელი ენა, შე უბედურო!..

— რომ ბევრი ვილაპარაკო, მამაო! — მიუგო სწრაფად პეტრიამ.
ზოსიმეს უნებლიეთ გაეცინა ამაზე და ამ სიცილით გაუდგა თა-
ვის გზას; პეტრია კი ანუსიასკენ და აღფეხასკენ წამოვიდა.

— ჯერ კიდევ ეხამუშება... ყმაწვილია! მერე, პურს კი არა, გახ-
რეკნილ ძვალსაც ჩეილაგებს ხვირჯინში და სახლში წიკვას დოუწ-
ყებს... ბავშვებს თითო ნატებს მაინც შეხვდებათ, — ღიმილით უთხ-
რა მან დედასა და შვილს, გამოემშვიდობა მათ და თავისი სახლის-
კენ გასწია.

გვარიანი გზა ჰქონდა გასაველი ზოსიმეს, მაგრამ იგი დღეს
კიდევ უფრო გრძლად ეჩვენა; მთელი გზა სულ იმაზე ფიქრობდა,
რაც დღეს მას გადახდა და რაც დღეს ნახა.

ვერაფერი საამური სურათი წარმოუდგა თვალწინ, როცა თავის
ეზოშიაც შევიდა. სახლის წინ პერანგის ამარა ბავშვები ტალახში

ჩამდგარიყვნენ ტიტველა ფეხებით და სრულიად გათუთხნულნი
გულმოდგინედ ზელავდნენ მას.

— თეკლე, თეკლე!.. ამ ბავშვებს გადმოხედე ერთი! ყურებს მარტენსულნი
ბა უნდა, შე ქალო, ხანდახან, — დაიძახა მან, როცა ჯორიდან ნა-
მოსტა, მიაბა იგი ბოძთან და პატარა სახლის აივანზე ავიდა.

დაძახილზე სახლიდან გამოუარდა ახალგაზრდა ქალი, თავსაფარ-
წყარული, სახელოებწააკაპიწებული.

— რა იყო? — გაფაციცებით იკითხა მან.

— რა და, შე ქალო, ამ ბავშვებს მიხედვა უნდა ხანდახან... შე-
ხედე, რას ჰგვანან? რარიგად ამოთითხნილან!.. კვირა დღეა, დღეს
ჩაგეცმია მაინც.

— რა ჩავაცვა, შე კაცო?.. თითო ხელი ტანისამოსი აქვთ და
იმასაც გააოხრებენ და ის იქნება... მალე მეესწრებიან ახლების შე-
კერვას!.. ამ შენმა ძმისწულებმა მაინც სულ გააფუქეს ეგ გასა-
წყვეტლები!.. გიგა, გიგა... ელინკა... არ გესმისთ!.. ახლავე ამოეთ-
რიეთ... ახლავე აქ ამოეთრიეთ, თვარა სულს ამოგახტენთ ორი-
ვეს!.. — შეუტია ბავშვებს თეკლემ.

დამფრთხალი ბავშვები გამოიქცნენ დედისკენ. ეს კი მივიდა
ჯორთან, მოხსნა აბგა, გასინჯა ხელით, უნდოდა გაეგო, თუ რა ეწყო
შიგ, ამოაფარა კაბის ნაკეცს, რომ არ შეეხედვინებინა მაზლისანე-
ბისათვის, რომელნიც იმავე სახლში ცხოვრობდნენ, და აჩქარებით
შეირბინა ოთახში.

— შე რაღაც მეგონა! — უკმაყოფილებით წარმოსთქვა მან, რო-
ცა აბგა გახსნა და პურები დაინახა.

— აბა რას ეძებდი? — ღიმილით და თან დარცხენით უთხრა
ცოლს ზოსიმემ, რომელსაც ანაფორა გაეხადნა და ახლა ტახტზე გა-
წოლილიყო.

— დედა, მომეცი-ი! — ეტაკა თეკლეს უფროსი შვილი. — მაჭა-
მე-ე-ე!

ამას მეორეც აპყვა.

— მაჭა-მე-ე!.. მომეცი-ი... — გაიძახოდნენ წუწუნით ბავშვები.

— მოიცადეთ, მოიცადეთ!.. მერე... მერე!

— მაჭამე-ე-ე!.. მომეცი-ი! — წუწუნებდნენ ბავშვები.

— შავი ჭირი თქვენ! — მიიძახა თეკლემ.

— მოუტეხე, შე ქალო, ნულარ ატირებს! — უთხრა ზოსიმემ.

— ჰა, ჰა, ცეცხლეთ, არ გასაძლომებო!.. გაგიწყდათ მიწა! გა-
გიწყდათ!

გაღუგდო თითო ნატეხი თეკლემ ორივეს და დანარჩენი აბგია-

ნად კუთხეში მაგარ დაბალ კარადაში შედვა, ოთახიდან გავიდა და ბავშვებიც თან გაიყოლია.

ზოსიმემ თვალელები გააყოლა თეკლეს და ტიტველას. მსხვერპლს, მსხვერპლს, მსხვერპლს მელნიც დედას მისდევდნენ, და მისდა უნებურად ღრმად ამოიხვნივნა.

„თვალელებამობრაწული!“ — გაურბინა მას თავში და ისევ თვალწინ წარმოუდგა დღევანდელი ამბავი, ეს მისი მრევლი, მობუტბუტე გლეხკაცობა, ევთიმეს სიტყვები, მიხეილა ხუცესი და მის გულში ისევ გაიღვიძა საშინელმა სევდამ, სასოწარკვეთილებამ. ახლა ამას ზედ ერთოდა ეს შინაური სურათიც. კი, კი უნდა გამოპრაწოს თვალელები, მართლა თვალელებამობრაწულად უნდა იყოს, თორემ ვერც სხვას წაადგება და თავის თავსაც ავნებს. ყოველივე ოცნებაზე ხელი უნდა აიღოს, იცხოვროს ისე, როგორც სხვები ცხოვრობენ. დროა აწი სოფლის ადათს შეეჩვიოს, პეტრიასი არ იყოს. სხვა ყველაფერი ტყუილია და საზარალო!.. და ამას რომ ეუბნებოდა თავის თავს სახელმძღვანელოდ, უეცრად ანუსიას ოჯახი მოაგონდა, სადაც ორდ მომაკვდავი იწვა და თითქოს ვიღაცამ წასჩურჩულა: შენი შემოსავალიაო. და ამ აზრის გაღვიძებამ, ამ აზრის მის ტვინში გაელვებამ სრულიად დაათავა ახალგაზრდა მოძღვარი. ნუთუ ამგვარი ფიქრების გამაღვიძებლად გაუხდება მისი გაჭირვება, მისი სისაწყლუე?! ნუთუ ამგვარი აზრების დამუშავებას მიეჩვია მისი ტვინი, მისი გონება? და ზოსიმე გულდაწყვეტილი, გადაბრუნდა მეორე გვერდზე, ჩარგო ცხვირ-პირი მუთაქაში და იწვა გაუნძრევლად.

დიდი ხანი არ დასჭირებია, რომ მოღალულ-დაქანცულ ტვინს ძილი მიჰპარვოდა და სასურველ, სასიამო დავიწყებაში შეეყვანა ახალგაზრდა მღვდელი.

ავადმყოფ ალექსიას გამობრუნებას არა თუ პირი უჩანდა, პირიქით, იგი იმ საღამოსვე საშინლად გაჭირვებული შეტქნა. მოუსვენრად წრიალებდა ქვეშაგებში, ხანდახან წამოიძახებდა რაღაც უცნაურ სიტყვებს, ბოდავდა და წუხდა საზარლად. რეტდასხმული ანუსია თავთან უჯდა შვილს, მწუხარებისაგან გამშრალი სულელურად მისჩერებოდა შეწუხებულ ავადმყოფს. არა-რა იმედი, არც საიდანმე შეელა, რამე შეწევნა!

— ღმერთო დიდებულო!.. ღმერთო მოწყალე! — ხანდახან წამოიძახებდა მხოლოდ ალფეხა, და ანუსია კი შვილს დასჩერებოდა და უსიტყვოდ მუშტს ირტყამდა გულზე.

საზარელი ღამე დაუღამდათ საწყლებს. მთელი სახლი ბნელში იყო გახვეული, მხოლოდ კერაზე ცქრიალებდა მკრთალი ცეცხლი

და დამყარებულ მკაცრ სიჩუმეს ავადმყოფის წამოძახება და
ლევდა, ანდა უღონო ხმა ელიზიასი, რომელიც დედას დროგამო-
შვებით ეკითხებოდა:

ქრონოსული
ბიზნისური

— დედი, რაგა ალექსი?

— რას იზამს, შვილო, მგონი ახლა უკეთ უნდა იყვეს! — მიუ-
გებდა ხოლმე ანუსია და სახლში ისევ სიჩუმე ჩამოვარდებოდა.

დილაზე ავადმყოფი უარესად შეიქნა. ალფეზა სოფელში დარ-
ბოდა უთენიიდან და ხან ვინ მოჰყავდა და ხან ვინ, მაგრამ ვერავინ
ვერაფერი გაიგო ამ ბიჭის ავადმყოფობისა და ვერავინ გამოჩნდა
მშველელი. მთელი დღე უცნაურ გაჯახირებაში გაატარა ალექსიმ,
დამეც არა ნაკლებ მოუსვენრობაში იყო.

ანუსია, გალენჩებული მწუხარებისაგან, ისევ თავს დასჩერებო-
და შვილს.

— დედა! — წამოიძახა ავადმყოფმა და თავი მალა წამოსწია.

— შვილო, ალექსი, აგერ ვარ!.. რა გინდა? — მივარდა ანუსია.

— დედაუ! — გაჯავრებით და უფრო ხმამალა წამოიძახა ალექ-
სიამ. — დედა, დედა, დედა-ა-ა! — დაყინებით იძახდა და თავს ატ-
რიალებდა ავადმყოფი.

— ალექსი, შვილო... აგერ ვარ, აგერ... შენს სულს ვენაცვალე...
შვილო!

მაგრამ იმას, ალბათ, არ ესმოდა დედის სიტყვები, საშინლად
აბრიალებდა თვალებს, ხან ერთ სიტყვას გაიძახოდა, ხან მეორეს.
ანუსია თავზარდაცემული ეპოტინებოდა შვილს, რაღაცას ეუბ-
ნებოდა, თვითონაც არ ესმოდა... ცრემლებმა ხმაც წაართვა და
თვალეშიც აუხვია. აძვირებული პირისაზე, მთრთოლავი ტუჩები
სიტყვის გამოთქმას უშლიდა.

ავადმყოფმა ერთი ღონივრად წამოიჯვია, წამოიწია, გააკყიტა
თვალეები და ლოდივით დავარდა ლოგინზე.

ანუსია ქორივით დაეძგერა შვილს, გადმოაბრუნა პირალმა და
საზარლად შეჰყვირა:

— ალექსი!.. შვილო!

საზარელი ხმა უცბად მძსწყდა.

— დედა... დედა... რა ამბავია? რა ამბავია, დედა? — მოაძახა
მას შემკრთალმა ელიზიამ, რომელიც ლოგინში წამომჯდარიყო. —
რა იყო, დედა?

— არაფერი, არაფერი, შვილო! დაწვევი, დაწვევი!

— ტირი, დედა?..

— აბა რა დარჩენია თქვენს შემხედვარე დედას, თქვენს ოხერ
დედას! ვაიმე, ვაიმე!..

ანუსია წამოდგა, ალექსის საბანი გადაათარა, ტანტიანის ჩამო-
ვიდა ძირს და კარებისკენ გაიძახა:

— მარიკო... მარიკო!

სახლში შემოვიდა თავგაბურძგვნილი პატარა გოგო.

— დაჯექი აქ! — მიუთითა ანუსიამ ტახტთან, სადაც ალექსი იწ-
ვა, — დაჯექი და უყურე!.. — თქვა ეს და სახლიდან გავიდა.

— რას შეება, დედა, ალექსი? — შეეკითხა მიმავალს ელიზია.

— ძინავს, შვილო, ძინავს.

ანუსია რომ გავიდა, სახლში მკაცრი სიჩუმე დამყარდა. პატარა
გოგო, დაბალ სკამზე მჯდომარე, გაუბედავად იყურებოდა ხან ელი-
ზიასკენ, ხან კარებისკენ, ხან კი საბანწახურულ ძმას მისჩერებოდა.

სიჩუმეში რაღაც ხმა მოისმა გარედან. ელიზიას ყურებამდისაც
მიაღწია მან. რაც ხანი გადიოდა, ხმა უფრო მკაფიოდ მოისმოდა.
ვიღაცა უსათუოდ ტიროდა, მოსთქვამდა, ისე ჰგავდა.

— მარიკო... გეიხედე... ვინცხა ტირის იქ... გეიხედე! — და ელი-
ზია წამოჯდა საწოლში.

მარიკო ადგა, მივიდა კედელთან, მონახა ჭურჭრუტანა და კედელს
მიეკრა. ტირილის ხმა ისევ მოისმა.

— ვინაა, მარიკო?

— დედა... დედა ტირის! — მიუგო ბავშვმა.

— დედა ტირის?

— ჰო!.. ალფეზა მოვიდა... ისიც ტირის!..

ელიზია შეიმშუშნა, შეინძრა, ხელებით ფათური დაიწყო, მო-
ძებნა კაბა და თავზე გადაიდო ჩასაცმელად.

— ბიცოლა დაფინი მოვიდა... ბიძია ივანე... პუპულო... ელენიჩ-
კაც მოდის... ტირის ელენიჩკაც... — ტიტინებდა პატარა მარიკო და
იმას კი ვერ ხედავდა, ელიზიამ რომ კაბა გადაიცვა, წამოდგა საწო-
ლიდან და ეს ცოცხალი ჩონჩხი ბანცალით წამოვიდა ალექსისკენ;
აცოცდა ტახტზე და თავისი ძვლიანი ხელებით გადაძრობა დაუწყო
საბანს ძმის პირისახიდან.

გადახდილ საბანს ქვეშ გამოჩნდა საზარელი შესახედავი ალექსი,
თვალეზგადმოკუსული, წინ წამოშვერილი მოკლე წვერით შემოსი-
ლი ნიკაპით, უცნაურად დაკრეჭილი კბილებით.

ელიზიამ ერთი შეჰკივლა, რაც კი შეეძლო, და ღონემიჩდილი
ხედ დაემზო მიცვალებულ ძმას.

მარიკომ მხოლოდ ახლა მოიხედა და, რა დაინახა ალექსიზე და-
ხობილი ელიზია, მორთო ღრიალი.

— დედა, ელიზია ადგა... ადგა ელიზია... ალექსისთან! ერკინული
გინგულირთება
ყვირილზე მოფენილ კარებში შემოვარდა გადარეულივით ანუ-
სია და მასთან ვინც კი წინ გადმოხურულში იყვნენ.

— მომკალით, მომკალით! შეილებო, ვაი, ვაი, ვაი! — საზარელი
ხმით შეჰყვირა მოხუცებულმა დედაკაცმა და ტახტზე შეხტა ელი-
ზიას მოსაშორებლად.

სახლი ერთ წამში ხალხით აივსო. შეიქნა გულის შემზარავი
ღრიალი, ტირილი, წივილ-კივილი.

გრძნობადაკარგული ელიზია გააშორეს მიცვალებულს და მი-
ცვალებულის მსგავსი თავის საწოლში დააწვენეს.

სალამოზე ელიზიაც გამოეთხოვა ამ წუთისოფელს. მთელი სო-
ფელი მოტირალი იყო საწყალ ანუსიასთან ერთად ამ ორი მიცვა-
ლებულისა.

— ღმერთო დიდებულო! ღმერთო მოწყალეო, შეგვიბრალე, შე-
გვიწყალე ჩვენც ცოდვილნი! — ყოველი მხრიდან გაიძახოდნენ თავ-
ზარდაცემული სოფლელნი. ეს ორი კუბო, რომელთა შუაგ ჩამჭდა-
რიყო საცოდავი დედა და ხან ერთს ეხვეოდა, ხან მეორეს, — ეს
ორი კუბო უცნაურ შიშს ჰგვრიდა ამ გულუბრყვილო ქმნილებათ.
ზედ ეტყობოდათ, რარიგად სჩაგრავდა მათ. მხოლოდ ერთადერთი
ღმერთიდა ეგულუბოდათ შემწედ და იმიტომაც ისე ვედრებით გაი-
ძახოდნენ მის სახელს.

და ზოსიმე მღვდელი, აკანკალებული ხმით რომ წესს უგებდა ამ
საცოდავებს, ცრემლებით თვალები რომ ევსებოდა მიცვალებულთა
ყურებით, თან მისი გული უფრო მეტად სწუხდა, გმინავდა, რადგან-
ნაც თავის გარშემო ხედავდა ამ მართლა და უმწეო, ღვთის ანაბა-
რად მიჩენილ ქმნილებათ, სულით დაჩაგრულთ, უსაშუალოთ, ყო-
ველ მხრივ საცოდავთ; და ეგ საერთო ტანჯვა, საერთო მწუხარება,
საერთო გაჭირვება თან უიმედობაშიაც აგდებდა და თან არიგებდა
თავის საკუთარ გაჭირვებასთან და თავის ბედთან. ცრემლები, რო-
მელნიც თვალთაგან სცვივოდა, თან მწუხარების ცრემლებიც იყო,
ცრემლები უიმედობისა და თან ბედთან შერიგებისა.

ამიტომ იყო, რომ დღეს ისეთი მადლობით გაისტუმრა თავისი
მღვდელი მისმა მრევლმა, რადგანაც მან, თავად გულდაწუხებულ-
მა, თავის გულდაწუხებულ სამწყოსთან მხურვალე ცრემლები და-
ღვარა, ცრემლები მწუხარებისა და უნუგეშობისა.

ქამუშაძის გაჭირვება

სწორედ დროც იყო და საჭიროებაც მოითხოვდა, რომ აზნაურ ოტია ქამუშაძეს ცოლი ეთხოვა: დედამისი ეკვირინე, აზნაურ სანიკიძის გვარის ქალი, მოხუცებულობაში შედიოდა, უჭირდა ოჯახის თავის ვართმევა და შემწე ეჭირვებოდა, თუ სულ განმათავისუფლებელი არა. სურდა, რომ სიცოცხლის უკანასკნელი დღეები მაინც გაეტარებინა ისე, როგორც ეკადრებოდა მისი გვარისა და ჩამომავლობის ქალს, ღირსეულად და ბატონურად. იმ გაჭირვებულ ცხოვრების შემდეგ, რომელიც მან ოჯახში მოთმინებით გაატარა.

არა ერთხელ წამოსცდენია გულმოსულობაში ეკვირინეს:

— ვაი დედასა!.. რა ოჯახის შვილი ვის ნაცარში ვქექები და კიდევ ასეთ გაჭირვებაში?!

მაგრამ სულგრძელობით ითმენდა ყველაფერს, რადგან სწამდა, რომ ბედის დანიშნულებას ასრულებდა: ამ ოჯახს დაჩემებულივით ჰქონდა, დედაკაცები კარგი ოჯახებიდან ჰყოლოდა და, ალბათ, ეკვირინეც იმიტომ შეახვედრა ბედმა ბესარიონ ქამუშაძეს, თუმცა, სიმაართლე რომ ეთქვა კაცს, მაინცადამაინც სანიკიძეებიც ვერაფრით უსწრებდნენ ქამუშაძეებს. მაგრამ ეკვირინეს ღრწად სწამდა თავისი ჩამომავლობის უპირატესობა და რადგანაც არ უნდოდა მოეშალა ოჯახის ჩვეულება, როცა რძლის მოყვანა განიზრახა, არჩევანი მიიტანა თავის მეზობელ აზნაურ სარდიონ ქველიძის ქალიშვილზე.

ქველიძე კარგი გვარის აზნაური იყო, წინათ მდიდარიც ჩვენს პირობაზე და დღეს კი შევიწროებულ მდგომარეობაში იმყოფებოდა. ამ ვარემოებამ უფრო გააბედვინა ქამუშაძეებს, მასთან დამოყვრების სურვილი გამოეცხადებინათ, თორემ სხვა დროს ესენი ვერ გაუბედავდნენ სარდიონს ქალიშვილის თხოვნას.

მიუხედავად ამისა, ქამუშაძეების წინადადება არ იქნა ღირსეუ-

ლად მიღებული. პირდაპირ უარი რომ არ ეთქვა, სარდიონმა ამის შესახებ ურჩია, პირადად ქალიშვილს მოლაპარაკებოდნენ. იგი ისურვებდა, აღარც სარდიონი იქნებოდა უარს, მხოლოდ პირობით კი, რომ მზითევზე ხელი აეღოთ.

ამგვარმა პასუხმა მეტად გააპილბილა ეკვირინე.

— ქალიშვილს დავეკითხო, რა! ბრძენი გაწყდა ოჯახში, თუ როგორ არი მათი საქმე, ბავშვებთან არ მალაპარაკონ? მერე მისი ცარიელი ქალი ვის რათ უნდა!.. რა დაბრმავებულები გვენახეს, თვალი მაგათ დაუდგათ და ყური!.. მაინც თვალი მაგათ ემსებათ — ვერ ხედავენ, რა მდგომარეობაში არიან? რაღა იყინჩებიან კიდევ, შენ გენაცვალე? რა გონიათ თავისი თავი... შევარცხვინე, ვინც მაგათზე ნაკლები იყვეს! ღმერთო კი მომკალი!..

ქალი სხვაც ბევრი იშოვებოდა, რასაკვირველია, მაგრამ ქველიძის უკადრისობამ ეკვირინე გააწიწმატა და მისი პასუხი საკუთრად თავისი თავმოყვარეობის შელახვად მიიღო.

— მაგათ დააკლდათ ყველაფერი, მაგათზე ნაკლებები ცყოფილვართ, რომ შემოვსულვართ ამ ოჯახში?

— არ დამიჯერე, დედა, გეუბნებოდი, სირცხვილს გვაპმევენთქვა... ხომ ახდა ჩემი სიტყვა! — ესაყვედურებოდა ოტია დედას.

— მაცალე, შვილო, მაცალე!.. სირცხვილში ვინც იქნება, ამას ყველა დაინახავს!.. იმ უბედურს, ცოლ-შვილი რომ შიმშილით უწყდება, ის ერჩია, დიდგულობაზე ხელი აეღო... ერთი შვილი მაინც მაძლარი ეყოლებოდა!..

ეკვირინე გულს იჯერებდა ქველიძის ცუდად ხსენებით. ოტია კი ხმას არ იღებდა, თუმცა გუნებაში ძლიერ სწყინდა ქველიძისაგან მისი უკადრისობა, ძლიერ ნალვლობდა თავის შერცხვენას და მუდამ იმის ფიქრში იყო, რამენაირად, ღვთის შეწევნით, მათ ჯიბრზე ისეთი ქალი მოეყვანა, რომ სარდიონის ქალიშვილს სჯობებოდა. ამას ფიქრობდა ოტია დღედაღამ და ამის ფიქრებში იყო გართული დღესაც, როცა თავის ეზოში, რცხილის ჩრდილში პერანგის ამა-რა, თავზე ხელსახოც წაქრული, ფეხშიშველა, ნაჯახს ურტყამდა ურმის საბორბლედ გასათლელ ნამორს და იმდენად იყო გართული თავის ფიქრებში, რომ არც კი ეყურებოდა, სახელს რომ ეძახდა ღობეზე მომდგარი ევროპულად ჩაცმული ცხენოსანი. სანამ ამ უკანასკნელმა ამაღლებული ხმით არ გადმოსძახა:

— ოტიას გაუმარჯოს, ოტიას!

ოტიამ ასწია თავი, გაიხედა იქით, საიდანაც ეძახოდნენ, და რა დაინახა ცხენოსანი, უცბად გააგლო ხელიდან ნაჯახი, მოიგლიჯა

თავიდან ჩითის ნაფლეთი, ფეხები გაუყარა იქვე დაგდებულ ქუს-
ლებჩათელილ წულეებში, წამოავლო ხელი ახალუხს და მძიმად დაეკრძა.
გაეჭიანა ამ უცხო პირისაკენ.

— გამარჯობა, ოტია ჩემო! — კვლავ გაიმეორა ცხენოსანმა.

— ღმერთმა გაგიმარჯოს, ჩემო ბატონო! — მიუგო ოტიამ.

— ერთობ გულმოდგინედ მუშაობდი, ოტია... ძლივს გაგავინე! —
ღმილით უთხრა ცხენოსანმა. — ხომ მშვიდობით ხართ? — და ხე-
ლი გადმოუწვდინა ოტიას.

— გმადლობთ, ჩემო ბატონო, გახლავართ ღვთისა და თქვენის
წყალობით! შემოგვიხვით, ბატონო პორფირი! — მოწიწებით შე-
თხოვა ოტიამ.

— მეჩქარება, ოტია ჩემო... საქმე მაქვს...

— ერთი მინუტით... ცოტა დაისვენეთ და წაბრძანდით ისევ!.. ამ
სიცხეში შეწუხდებით ნამეტნავად, თქვენ ნუ მომიკვდებით, შემო-
გვიხვით, შემოგვიხვით, შენი ჭირიმე!

სახლის ყურიდან გამოჩნდა მოხუცებულ ეკვირინეს თმაგაძედი-
ლი თავი. ცხენოსანმა თვალი მოჰკრა მას და ხმამაღლა მიაძახა:

— მამიდა ეკვირინეს ვახლავარ! მამიდას, მამიდას!

ეკვირინე ერთი წუთით მიიმალა და ისევ გამოჩნდა; თავსაფარ-
დახურული იგი მოხუცებული ადამიანის კუნკულით გამოეჭიანა
ამათკენ და, შეღმართში ამორბენით აქლოშინებული, მიესალმა სტუ-
მარს.

— მამიდა ეკვირინეს ვახლავარ! რაღა მშვიდობით გიკითხო, მა-
მიდა, ხომ ისევ ჯანზე ხარ, ა?! გეტყობა, რომ ისევ მარჯვედა ხარ! —
მხიარულად გადმოსძახა ცხენოსანმა ეკვირინეს, რომელსაც მამიდას
ეძახოდა, თუმცა ასეთი ნათესაობის ვაკვლევია მისი გამჭრიახი გო-
ნებისთვისაც მეტად ძნელი რამ იქნებოდა.

— რაღა გზაში გაგიჩერებია ბატონი პორფირი, შე კაცო! — მი-
მართა ეკვირინემ შვილს. — შემობრძანდით, ბატონო!..

— მეჩქარება მამიდა... სხვაგან საქმე მაქვს.

— საქმე ღმერთმა ნუ გამოგილიოს, სასარგებლო საქმე!.. მარა
ჩვენთან შემობრძანებით არაფერი დაგიშავდებათ... ნუ აგვივლი
გვერდს!.. საქმე თქვენ ვერსად გეგაქცევიათ. ნუ დაგვწყვეთ გულს!

— სად მიიჩქარით მაინც? — შეეკითხა ოტია.

— ამ თქვენს კანცელარიაში მყავს დაბარებული ერთი კაცი...

— ოჰ, მე მეგონა, შორს მიბრძანდებოდით სადმე!.. უთქვენოდ
სად წავა, თუკი უბრძანეთ მოსვლა!.. ფეხს როგორ მოიცვლის!

— შემობრძანდით, შემობრძანდით! — ერთხმად მიაძახეს პორ-
ფირის ორივე დედა-შვილმა.

სტუმარმა მეტი აღარ ათხოვია თავისი თავი და ჭიშკრისაგან ნვეინა პირი ცხენს. ოტია იქითკენვე გავარდა შესაგებებლად.

— ასე როგორ უნდა აგვიარ-ჩაგვიარო გვერდი შენსაგან მამა!.. თქვენისთანა კაცს ერთხელ თუ მოვესწრებით ოჯახში დადიოდა ხოთ და როდი უნდა დაგვაკლოთ! თქვე დალოცვილებო, ჩვენც ვიცით თქვენსავით მტერ-მოყვარე. თქვენისთანა კაცი ამ ჩემს ოჯახში ფეხს რომ შემოადგამს, მტერს შიში მიეცემა, მოკეთეს გული შეუმაგრდება... ასეთია, შენი ჭირიმე, ე ჩვენი სოფლის ამბავი, კი, ჩემო ბატონო! — კაკანებდა აივანზე გადმომდგარ სტუმრის წინ ეკვირნე, სანამ ოტია ოთახიდან სკამს გამოუტანდა, ხელის გადასმით მტვერს გადასწმენდდა და შესთავაზებდა პორფირის.

— დაბრძანდით, ჩემო განმანათლებელო... დაბრძანდით, ჩემო ბატონო... დაბრძანდით!

სტუმარი ჩამოჯდა, მოიხადა კოზიროკიანი ქუდი, გადაისვა მარჯვენა ხელი თავის ხუჭუჭთმიან თავზე, შეიწია პიჯაკის სახელოები ზევით და სიამოვნებით ამოიფშვინა სიგრილეში.

ეკვირინემაც იქვე მოიკეცა ბოძთან იატაკზე.

— ერთობ სიცხეები დეიჭირა ამ დალოცვილმა! — თქვა პორფირიმ.

— დევიწვით, ბატონო, დევიწვით!.. ყანები გაოხრდა, შენ გენაცვალე, გაოხრდა შენი მტერი! რალა გვეშველება ჩვენ უბედურებს! — ამოიოხრა ეკვირინემ.

— ღმერთი მოწყალეა, მამიდა, ნუ შეშინდებით!

— თქვენ არ შეგეშინდებათ ამისთანების, ჩვენისთანა საწყალმა იკითხოს, თვარა!.. რამდენი ოხერი ყრია, შენ გენაცვალე, რამ უნდა არჩინოს! ეგერ, ე იმისი არ იყოს, შენი ჭირიმე! — და ქვევითკენ რომ მოსახლეები მოჩანდნენ, ეკვირინემ იქით გაიშვირა ხელი: — მოსავლიან წელიწადს რომ სარჩო არ ღირსებია, ამისთანა გვალვიან წელიწადში შიმშილის მეტს რაღას უნდა მოელოდეს!

— ვინაა მაგისთანა, მამიდა?

— ბევრია, შენ გენაცვალე, ბევრი!.. აი თუ გინდა, ე, ის ვაჟ-ბატონი რომ გახლავთ, სარდიონი, ქველიძე... ეგერ, ე, ის სახლი რომ მოჩანს, იმაშია.

— ვიცი, ვიცი, გამიგონია! აქაური ადვოკატია, გამიგონია! — გაიცინა პორფირიმ. — რაკა, ასე ღარიბად არის?

— რა სახსენებელია, შენი ჭირიმე... ნეტავი იმდენი სიმინდი პქონდეს უბედურს, რაც გული აქვს!.. ცარიელი გულია! — ეკვირინე გამზადებული იყო თავისებურად შეემკო ქველიძე, მაგრამ ამდროს ოტიამ ოთახის კარიდან თავი გამოჰყო და დედას დაუძახა:

— დედა, შემობრძანდი!

ეკვირინემ ბოდიში მოითხოვა სტუმართან და ოთახში შექნებულ ოტიას კერაზე ცეცხლი გაელვებინა.

— უჩქარე, დედა... დიდხანს აღარც კი მოიცდის!

— ახლავე, ახლავე, შვილო! — მიუგო ეკვირინემ.

მან უცბად წამოაგლო ხელი პატარა თუჯიას, ჩაასხა შიგ წყალი და ჰვარტლის ნაფლეთებით შემოსილ საკიდელზე ჩამოჰკიდა; მერე მივარდა კუთხეში გადაბრუნებულ საბუღარს, იქიდან გამოათრია შიგ დამწყვდეული მუჭის ოდენა წიწილა და ოტიას მიაწოდა.

— აბა, გაუსვი დანა!.. რა ბედად შევამწყვდოე მაგი დღეს!..

აწრიბინებულ წიწილას ნისკარტში წაუჭირა ოტიამ ხელი, სანამ დანას მონახავდა; მერე უცბად გადაუსვა კისერზე პატარა დანა და გვერდზე ისროლა. ოდნავ ყელწაჭრილმა წიწილამ რბენა დაიწყო ოთახში და სისხლით მოსვარა მიწის იატაკი, სანამ სისხლისაგან დაწრტილი ზედ კერასთან არ დაეცა.

— გადავარდი, შენ გენაცვალე, ი გოგო ფუსუტია მომიყვანე, ხელს მომიწყობს, შენი ჰირიმე! — უთხრა ეკვირინემ ოტიას, და ოტია იმწამსვე უკანა კარით გავარდა.

ეკვირინემ კი ერთი ცეცხლს შეუჩუჩხურა, დაავლო ხელი წიწილას, თავით ჩარგო გაცხელებულ წყალში, მიატრიალ-მოატრიალა შიგ და თან დასძახა:

— სუქი-სუქი, სუქი-სუქი! — ვითომდა ამით გამხდარი წიწილა მსუქნად გადაიქცეოდა.

გაფაცურებით აცლიდა ეკვირინე ბუმბულს და თან შეუბრალებლად კანსაც აგლეჯდა ლურჯ წიწილას, როცა ოტიასთან ერთად ოთახში შემოვარდა ცამეტ-თოთხმეტი წლის გოგო.

— არიქა, ჩემო ფუსუტია, შენებურად დამიტრიალდი, შენ გენაცვალე!.. ცხელი ჰადები... კაი, კაი, შენ რომ იცი, იმისთანები!.. უცხო კაცია, ქალაქელია!..

გოგო ამგვარ გადმოძახებას ნაჩვევი იყო და ცქვიტად დატრიალდა: უცბად შეაგლო ცეცხლზე კეცები, კოდის თავიდან გადმოიღო გობი, გადმოყარა საცერზე ფქვილი, წაიბანა წაკაპიწებული ხელეები და თავმოდულებით დაუწყო საცრის გვერდებს პარტყაპურტყი.

— ნელა, ფუსუტია, ნელა, შვილო!.. ნუ უპარტყუნებ მაგრე ძალუმათ, ნუ გააგონებ!.. აბა, ოტია, შვილო, შენ ღვინო ამოიღე! ხომ გითხრა — მეჩქარებო!.. ჩვენი ხათრით დარჩა, თვარა რამდენი კაცი ახლა მაგის მოსვლას უდარაჯებს! ვინ იცის, რამდენს რა საქმე აქვს მაგასთან!

— ორშიმო რომ გამიტყდა, რითი ამევილო? — აწრიალდა ოტი.

— ხაპით ამეილე, შვილო, ხაპით... არაფერი არ უჭირს! ოდინდ ეცადე კი, წმინდად ამეილო, ბრკე ბევრი არ შეჰყვეს. შეჰყვეს წმინდად ნულა იგვიანებ!..

სიხარულით

— თუ ჩაუწვდინე ხაპი... — გააქნია თავი ოტიამ და წყლიანი დოქით ხელში გასწია ღვინის ამოსაღებად, რაც ძლიერ ნაკლებად ეგულებოდა ამ კვირიკობისთვის მიწურულში.

ამასობაში სტუმარი აივანზე იჯდა და ამ ბრეკიდან, რომელზედაც წამოსკუპებული იყო ოტიას პაწაწინა ორთვალიანი სახლი, გადახერგებოდა მის თვალწინ გადაშლილ სურათს.

თავდაშვებული შეღმართი, რომელზედაც ოტიას სახლის გარდა კიდევ ბევრი მოსახლეები მოჩანდნენ, ქვევით ვაკდებოდა და ეს ვაკე დიდზე შორს მიჰყვებოდა. სანამ მალლად ამართულ მთა-გორებს არ შეეფეთებოდნენ. ამ სივრცეზე მოსახლე მოსახლეს მისდევდა, თეთრი ეკლესიები აქა-იქ მკაფიოდ მოჩანდნენ და მაყურებელს ეგონებოდა, თითქოს ერთი უზარმაზარი სოფელი მოფენილი ყოფილიყო ამოდენა მანძილზე.

უწინაც ყოფილა ამ ადგილებში პორფირი, გადაუხედავს აქედან, მაგრამ ასეთი ხშირი მოსახლეობა და გადაბმით მიყოლილი სოფლები არ ყოფილა მაშინ. თვით ეს პატარა სოფელი თამარნაშენი, რომელიც მის თვალწინ გადაშლილიყო. თვალსაჩინოდ გაზრდილიყო და შემატებულიყო. სადაც წინათ მინდვრები ახსოვდა, ახლა იქ ყანები მოჩანდა და ბევრ ადგილას სიმინდებიდან გამოიყურებოდა ისლით დახურული დაბალი სახლებიც; ეტყობოდა, მიწის ნაკლებობის გამო, საეზოოდ ველარ იმეტებდა მცხოვრები ადგილს. პატარა, უფრო ქოხების მაგვარი სახლები საცოდავად გამოიყურებოდნენ და ერთიმეორეს მისდევდნენ, არ შორდებოდნენ, თავშეყრილად იყვნენ, თითქოს ეწადათ უფრო თვალსაჩინოდ დაენახვებინათ მათი პატრონების მდგომარეობა, თუ ვინმე მოიწადინებდა ამის გაგებას.

— მეც ამათსავით ვიქნებოდი უსათუოდ, დროზე რომ არ გავქცეულიყავი სოფლიდან! — გაუბრძინა თავში პორფირის, — რასაკვირველია, რასაკვირველია...

პორფირი ბიაშვილი სოფლიდან გაქცეულთაგანი იყო. მამამისი, აზნაური მაქსიმე ბიაშვილი, სოფელ ვაშლიანში მცხოვრები, ღარიბი აზნაური იყო. ბატონყმობის გაყრამ მას ჩამოაცალა მისი ორი კომლი გლეხი, მოაშორა მისი სულისჩამდგმელი პეტრია სებისკვერაძე და გლახუა ჩაჩიკაშვილი, რომელთაც იგი ყოველ საქმეზე დაუსვენებლივ აჩანჩალებდა. ამათი გაცლის შემდეგ მეტად გაჭირ-

ვებულის ცხოვრება შეხვდა და ერთ დღეს იმ აზრამდის მივიდა, რომ
 სოფელში წვალებით ცხოვრებას ამჯობინა ქალაქ №-შიცაა ცხოვრება
 ლება, ეპისკოპოსის მგალობლად შესვლა, რადგან ხმატკობის ქვეშ
 და, გალობაც იცოდა და ერთხელ თვით ეპისკოპოსის ყურადღებაც
 კი მიიქცია თავის გალობით, როცა იგი მათ სოფელში მიბრძანდა.
 მაქსიმემ აასრულა თავისი აზრი, ადგილიც იშოვა და თავისი ორი
 შვილი სასულიერო სასწავლებელში გამოზარდა. უფროსი შვილი
 ერთ-ერთი ეკლესიის დიაკვნად ეკურთხა, მეორემ კი სხვა გზა არ-
 ჩია: პორფირის ცოცხალი ხასიათი, მკვირცხლი გონება, სასული-
 ერო წოდების პირის მშვიდ ცხოვრებას ვერ შეურიგდებოდა და ამი-
 ტომ სასწავლებლის გათავების შემდეგ ის შეეცადა მომრიგებელ-
 მოსამართლის კანცელარიაში გადამწერის ადგილი ეშოვნა. გადა-
 მწერლობა, რასაკვირველია, ბევრს ვერაფერს შესძენდა, რომ სხვა
 აზრი და იმედი არ ჰქონებოდა. ცოტა ხნის შემდეგ პორფირიმ კან-
 ცელარიის გარეთ დაიწყო მთხოვნელების შიღება, მათი ხელმძღვა-
 ნელობა, რჩევის მიცემა და დარიგება, თუ როგორ მოქცეულიყო
 მასთან მიმსვლელი. აქედან პორფირის გაცილებით მეტი ხდებოდა,
 ვიდრე პირდაპირ სამსახურიდან. რასაკვირველია, ყოველივე ეს ნა-
 მალევედ ხდებოდა. ბევრი ხრიკები, დიდი ოსტატობა და ჭკუის გამ-
 ჭრიახობა გამოიჩინა პორფირიმ ამასობაში. მაგრამ რამდენიმე წლის
 შემდეგ ამავე ხრიკებისა და ოსტატობის მსხვერპლი შეიქნა. იგი
 გაება რაღაც უსიამოვნო საქმეში, მასზე უფრო ხრიკიან პირთან გა-
 დაკიდების გამო, რომელსაც ვერ ასიამოვნა შეპირებისამებრ და
 ამისაგან ყოველივე მისი მოქმედება-საქნარი გამოეცხადა უფროსს,
 რომელმაც ურჩია თავი დაენებებინა სამსახურისათვის, თუკი აპი-
 რებდა კიდევ თავის მოქმედების გამეორებას. პორფირი იძულებუ-
 ლი შეიქმნა სამსახურისათვის თავი გაენებებინა.

მას არ დასჭირებია დიდი ხნის ფიქრი, თუ რა გზას უნდა და-
 დგომოდა, ცხოვრებისათვის საღსარი რომ მოეპოვებინა. მან გადა-
 სწყვიტა კანტორა გაეხსნა არზების საწერად, დაეწყო სოფლებში
 ვეკილობა და ქალაქის ადვოკატებისა და სოფლელთა შუამდგომ-
 ლობა. პორფირი არ შემცდარა თავის გადაწყვეტილებაში: საქმე
 კარგად წავიდა, ფული რიგიანად შემოუდიოდა. მუდამ ჰყავდა თითო
 სოფელი „საქმელად“. როცა ადგილი მოიჭმებოდა, ანდა ხრიკიან
 ადვოკატს, რომელიც ორსავე მხარეზე ჰკერავდა, აბრუ გაუტყდებო-
 ბოდა და არავინ მიეკარებოდა, იგი ადგილს მოინაცვლებდა. სოფ-
 ლის მოსიარულე ადვოკატი, დაულალავი, ენერგიით სავსე, მუდამ
 ხალისიანი, მოცინარი, გონებაგამჭრიახი, მოხერხებული, უცნაური

ბრიკების მომგონი, მეტად ადვილად უახლოვდებოდა ხალხს პირ-
ველ გაცნობიდანვე და ისეთნაირი მოხერხებით შეჰყვებოდა, რომ
თხელ მის ხელში ჩავარდნილ პირს, რომ ის ძნელად თუ დაუბრუნებდა
და სანამ მისგან იმდენს არ გამოორჩებოდა, რამდენის გამოორჩენაც
შეიძლებოდა. მართალია, „მოკმულ ადგილებში“ ბევრი მაგინებელი
და „შემაჩვენებელი“ ჰყავდა, მაგრამ ბევრი მადლიერიც. ბევრ ადგი-
ლას ისმოდა მისი ორპირობისა და გაუტანლობის ამბები, კაცის
შეუბრალებლობაც, ვიღაც-ვიღაცეებისაგან ვითომც მის გალახვასაც
იტყოდნენ, მაგრამ იგი ისევ თავის ხელობას ადგა და ახალ-ახალ
მუშტარასაც შოულობდა.

თამარნაშენშიაც სწორედ ამ განზრახვით შემოადგა მან ფეხი;
სადღაცოდან გამონახა ქამუშაძესთან ყვავი-ჩხიკვის მამილობის მაგ-
ვარი ნათესაობა. რათა ბინა ჰქონებოდა მათთან, საიდანაც სურდა
დაეწყო ნავარდობა ახალ სამოვარში.

და ამ მაღალ სერიდან რომ დასჩერებოდა აქაურ მოსახლეებს,
იგი მხოლოდ იმას ფიქრობდა და თავის გუნებაში გარედან ზომავდა
იმას, თუ რამდენ გამოსარჩენს იშოვიდა ამათგან და რამდენს სა-
შოვარს შესძენდა ამათი გაჭირვებული, შევიწროებული და ვაგლახი
ცხოვრება.

— რაც რომ იყოს, ცოტა ხნისათვის მაინც იქნება, იშოვის კაცი
რამეს! — წაილაპარაკა პორფირიმ იმედიანად. — ქველიძე ხომ შოუ-
ლობს, და ის ჩემი იქნება! ამ ცოტა ხანში ყველაფერს გავიგებთ!..

— უკაცრავად, ბატონო... მარტოდ მიგატოვებ! — შეუწყვიტა
ფიქრი ოტიამ და პატარა დაბალი სუფრა დადგა აივანზე და რადგა-
ნაც სწორად ვერ გააჩერა, ფეხის დასამაგრებლად ნაფოტი შეუყენა
კოჭლ ფეხს.

— მშვენიერი გადასახედავი გქონია, ოტია!.. აქ კაცს თავის დღე-
ში არ მოსწყინდება ყოფნა... და, უნდა გამოგიტყდე, აწი ხშირ-ხში-
რად უნდა ვიარო შენთან, რომ ამ სურათის მშერით დავტკბე.

— კი, ბატონო, ოღონდ კი ინებებდეთ და სახლიც თქვენია და
ყველაფერი აქოური! — მიუგო ღიმილით ოტიამ და თან სუფრას
მიტკალი გადააფარა.

აივანზე გამოვიდა ეკვირინე ჭადებით ხელში.

— მარტოდ მიგატოვებ, ბატონო, მარა, თავად მოგეხსენებათ
სოფლური ანგარიში, ნუ დაგვირახავთ, ჩემო ბატონო!.. მოიტა,
მოიტა, გოგო, მოიტა, რაც გვაქვს! — შესძახა მან სახლში.

ცეცხლთან ტრიალისაგან ლოყებაბრიალებულმა ფუსუტიამ თეფ-
შით გამოიტანა აქნილი წიწილა და მეორე თეფშით დათლილი ყვე-
ლი და მწვანილი.

— უკაცრავად ვართ ამისთანა მცირე მასპინძლობაზე, მაღა, რადგან ნაუცებებია, ვითომ ამისათვის გვეპატიება... თქვენმა პატივისცემა რა თქვენი საკადრისია! — მოიბოდიშა.

— ბოდიშები რა საჭიროა, მამიდა! — წამოიძახა მხიარულად ბიანა. — გამოტეხილი ვარ, სულზე მოსწრებაა ჩემთვის ეს ზაკუსკა, მე და ჩემმა ღმერთმა!.. ძალიან მშოიდა... ეს უფრო მიმაჩქარებდა კანცელარიისაკენ — დუქანში წვეჭამდი ცოტაოდენს, თვარა იმ ყაზახს რას დავეძებდი იმდენად... უჩემოდ სად შეუძლია ფეხი გადადგას!.. — და პორფირი თან მაღიანად ილუკებოდა და თან არც ლაპარაკს აკლებდა.

ბევრი რამე ითქვა, მაგრამ ეკვირინემ ისევ ქველიძეზე მიაგლო სიტყვა ჩვეულებისამებრ.

— თუ დამიძალღებ, მამიდა, ასე მოვიღუნავ მაგ შენს სარდიონ ქველიძეს! — გაღიზიანდა პორფირიმ და მარჯვენა ხელის მაჩვენებელი თითი მოკაკავა. — ასე მოვკაკავავ, ასე, ა!

— ღმერთი ყოველ კარგს შეგასწრებს და რომ მოინდომებდე, შენ ეგ არ გაგიჭირდებდა, მისგან უფრო არ გაუჭირდა ნურაფერი შენს მომავალსა და ნათესავს! — მიაძახა ეკვირინემ.

— როგორც გეტყობა, ძალიან შეგძულეებია, ჩემო მამიდა, ეგ ქველიძე! რატომ, რატომ, მამიდა, ა?

— ტყვილა ამოიჩემა ისე მაგ დალოცვილმა! — დაასწრო სიტყვა ოტიამ, რომელსაც ეშინოდა, დედას არ გაემხილა ამ კაცთანაც მისი სირცხვილეული სიძეობა.

მაგრამ ეს ცდა უქმი გამოდგა.

— ტყვილა, ჰმ!.. არა, შვილო, თავს ნურავის დააჩაგვრინებ, თვარა თუ ერთხელ მიგეჩვიენ დაწინვლას, მერე სუყველა მოგინდომებს დაბრეყებასა და დამცირებას...

— მე ჩემს კეთილშობილებას ვერავინ წამართმევს და ვერც ვერავინ რამეს დამაკლებს, დედაჩემო!..

— ეგეც მართალია, — წამოიძახა პორფირიმ. — ეგეც მართალია.

— კაი, შენი ჭირიმე! შენ რალა დაგიძალღო, და კეთილშობილებას ვერავინ ამართმევსო, ავი ჩემი ვაჟიშვილი რომ იძახის, აბა რალა, კაცი რომ მეტობას დაგიწყებს და ისეთნაირად მოგეჭყევევ, ვითომდა არ გკადრულობდეს, — ღირსების ახდა არ არის, აბა რალა იქნება?! ასე გიქნა, შვილო, იმ კაცმა... ქალიშვილი ვთხოვეთ და უარი მოგვახსენა, თითქოს ვინმე ისეთი ყოფილიყო, რომ ღირსი არ იყვე მისი სიძეობის! ღირსების დამცირებაა, აბა სხვა რალა?! ნეტავი მართლა რითიმე წინ იყვეს: ან სწავლით, ან გვართ და ან

ქონებით!.. შენისთანა კაცთან ენასაც ვერ გაარყევს... ჩვენთან კი ისე მედიდურობს, თითქოს თავადი იყვეს ჩვენ შორის!.. თვალი მაგას დოუდგა, რომ ვერ ისარგებლა შემთხვევით, თვარა მოხარულად ვარ, ასე რომ მოხდა საქმე და მისმა ნაშეიერმა ჩემს ოჯახში შემოადგა... შეილიც მამასავით დიდგულობას დამიწყებდა და მერე თლად ის ოჯახი ჩემი შესანახავი გამიჩნდებოდა ყოველთვის...

— ასე მოვკაცავთ, აი ასე, მამიდა, თუკი შენ გესიამოვნება, იმ შენს ქველიძეს. მენდვე ამაში!.. გულს გაგიმხიარულებ, მამიდა! ა!..

— აბა, რისთვის მყავხარ საიმედო?.. შენისთანა წარჩინებულ კაცთან იმისთვის გვიხარია დაახლოება, რომ მტერს, რომელსაც ჩვენ ვერ მოვერევიტ ჩვენით, შენით უნდა მოვერიოთ და შევაშინოთ, შევაწუხოთ...

— კი, ბატონო... ჩემს თავზე იყვეს ეგ და რაც შეეხება ქალს, ქალი ისეთი მეგულება ერთი, რომ ქველიძის შვილი იმასთან რად უნდა გამოჩნდეს... ისე ამან იცოცხლა! და როგორც პატიოსანი კაცი, ხელად ჩავაბარებ ჩემს ოტიას, ოღონდ მითხარით, თუ გსურთ... ქალაქ ადგილას გაზრდილ ქალს ჩავაბარებთ!.. მიმიღებთ მაშვლად, ა?! ხა, ხა, ხა!.. — გადინხარხარა პორფირიმ.

— ქალაქში გაზრდილს რას დევეძებ, შენი ჭირიმე, ოღონდ ხეირიანი კი იყვეს... მოვხუციდი, შენ გენაცვალე, წინანდელი ჯანი აღარ არის... კმარა ჩემთვის, რაც მე ამ ოჯახში მიშრომი. ახლა მაგენი მოეკიდონ... ღვთის მადლით, სხვაზე მეტი თუ არა, ნაკლები არაფერი გვაქვს... მშვენიერად შეინახავენ თავს!

ეს უკანასკნელი სიტყვები განგებ დაატანა ეკვირინემ. გუნებაში მასაც და ოტიასაც ძლიერ გაუხიციანა პორფირისაგან ნათქვამმა ქალაქ ადგილას გაზრდილი ქალის მოყვანაზე. ეკვირინეს თითქოს უნდოდა ეთქვა, რომ ამისთანა ქალი ოღონდ შეხვდეს ოტიას და ოჯახი კი შეინახავს მასო.

— აბა თუკი ეგრეა, ეკვირინე ჩემო, ეგ ჩემი ძმა კაცი ხვალის თხუთმეტს № ში გამომიგზავნე, ქალსაც ვაჩვენებ და თუ მოეწონება, დანიშნულს გამოგიგზავნი უკან... ის არ იფიქროთ, ეშმაკობა რამე იქნეს იმაში, მაშინ ღმერთმა დამწყევლოს!.. მე მხოლოდ იმიტომ ვერევი ამ საქმეში, რომ თქვენთვის ყოველგვარი სიკეთე მსურს!.. და მერწმუნე, ისეთნაირად მოგიწყობს, მოგიერთავს ოჯახს, რომ ქველიძის სახლ-კარი სათხებოდაც არ გამოჩნდება თქვენთან!..

— საჩვენო არ ყოფილა იგი! — გაიცინა ოტიამ.

— ეგ ჩემზე იყვეს, ჩემო ოტია!.. კი არ გეხუმრები, შე კაცო!.. მე მართლა გეუბნები!.. შენ ოღონდ ჩამოდი, სხვა რა გინდა!..

ოტია ისევ იცინოდა.

— კი გიახლებათ, ჩემო ბატონო, კი გიახლებათ! — თქვენს უკვე რინე. — რავე არ გიახლებათ!

— მოიტა ხელი! — გაუშვირა პორფირიმ ხელი ოტიას.

ოტიას ისევ სიცილი ერეოდა, სიცილი სიხარულისა; მას არ სჯეროდა ამნაირი უცნაური ბედნიერება. ნეტავი მართლა ეგრე მოხდებოდეს და მაშინ უყუროს მას ქველიძემ!

— ხელი, კაცო! — არ ეშვებოდა პორფირი.

— მიე, შვილო, არ გესმის? — მიაძახა ეკვირინემ ოტიას.

— კარგი მაშვალი არ იშოვა ამ დედაჩემმა! — სიცილით თქვა მან.

— ხელი-მეთქი, ოტია! — ძახოდა ბიაშვილი.

— რალასი სიცილია, არ მესმის! — შეუტია ეკვირინემ შვილს. — ე ღვთისნიერი ადამიანი საქმეს გელაპარაკება და შგნ კი იცინი!

— ბატონო, სოფლის გოგომ დამიწუნა და ქალაქელი თვალებს დამათხრევენებს!..

— ხა, ხა, ხა! ძალიან არ გამფთხალებულა ეგ ჩემი ოტია! ხა, ხა, ხა! ჩემთან ნუ გეშინია, ნუ, ოტია! — სიცილით უთხრა პორფირიმ. — პატიოსან სიტყვას გაძღვე, არაფერი სირცხვილი არ შეგზვდეს... მომე ხელი!..

ამ ფიცზე დარწმუნდა ოტია და გულიანი სიცილით ხელი ჩამოართვა პორფირის.

— ე მაგრე ჯობია! ხვალის თუთხმეტს უნდა ჩამოხვიდე ჩემთან №-ში. აი ნახვ, თუ მადლობა არ მითხრა მერე... ისეთნაირად მოვაკვარახჭინებთ მაგ საქმეს, რომ შენი მოწონებული იქნეს!.. შენ ვერ მიცნობ კიდევე, რა კაციც ვარ!.. ღვთის მადლით, რა საქმისათვისაც ხელი მომიკიდნია, ისე წამიყვანია და დამითავებია, როგორც მდომებია... ჯერ, ღვთის მადლით, არაფერში არ წამიგია და, ჩემი ჭკუის იმედი მაქვს, არც წავაგებ რამეს... ჭკუა უნდა ყველაფერს, ჭკუა! თუ იგი ხელთა გაქვს, დარდი ნუ გაქვს, თამამად შეგიძლია იყვე!.. აი ამ ჩემ ვეჭილობაზე გეტყვით: რამდენი განათლებული ვეჭილია, კურსოვნიკი, უნივერსიტეტ დამთავრებული, ქვეყნები აქვთ მოვლილი, მარა ტყვილია, ჩემოდენა იმათ არაფერი არც შეუძლიათ, არც ეხერხებათ, მშვივრები გდიან—კაცი არ ეკარებათ; მე კი, ამ ჩემი ორი კლასით იმდენი მესვევა, რომ ბევრს უარს ვეუბნები; პურიც ბევრი შემომდის, ღვინოც და ფულიც... ვცხოვრობ ბატონურად!..

— ღმერთმა მოგცეს, ჩემო კეთილო, ღმერთმა მოგცეს! — სიტყვას აყოლებდა ეკვირინე.

— ჯერჯერობით ვერავენ ვერაფერი დამაკლო, თუმცა ეს ნასწავლები ყოველ წელიწადს ათობით და ოცობით ჩამოდიან... ვერც

მტრობით მაჯობა ვინმემ... მოხერხება უნდა ყველაფერში კაცს, მი-
ხერხება, ოტია ჩემო! ხა, ხა, ხა! თუ დამჭირდა, ისეთნაირ სტრიკებს
მოვდებ, ვინც იქნება, ისეთ სტრიკებს მოვდებ, რომ ადამიანს ვერც
თვითონ ეშმაკიც დეიბლანდება და დეიბურდება შიგ!.. — და პორ-
ფირემ სიამოვნებით გადიხარხარა. — კაცმა მიცნოს და მომყვეს,
ჩემთან ნურაფრის შიში ნუ ექნება! დამიჯეროს ოღონდ, მომენდოს.
მარა უბედურება ის არის, რომ სანამ უკანასკნელამდის არ გაუ-
ჭირდებათ, მანამდე არ შეიძლება სულ მთლად მოგენდოს და გი-
წამოს ვინმემ. ვერ დაარწმუნებ, რომ სასიკეთო გზაზე აყენებ; აგერ
გადაგიხვევს და ხელიდან გაგისხლტება; მერე გეიხედავ და მორბის
გამწარებული: ტირილით, ჟივილით გეხვეწება, მუხლებზე გეხვევა:
„არიქა, მიშველე. შენ ხარ ჩემი მშველელი, მწყალობელი, ჩემი
ღმერთი, ჩემი მაცოცხლებელიო!“ მისაღები არაა ამისთანა კაცი,
მაგრამ რაღას იზამ, გული არ გიშვება გააგდო, ნიშნი მოუგო, იბ-
რალებ და რამდენადაც შესაძლებელი იქნება, შველი. ამის წყა-
ლობით ახლა ისე მაქვს საქმე, რომ ყველგან, სადაც წვეიდ-წამო-
ვედი, ბინაცა მაქვს, საჭმელიც და სასმელიც, ყველგან ათასი მო-
სიყვარულე და პატივისმცემელი!.. ამ ჩემს ხელობას თავიც რომ
დავანებო და ისე ტყვილა ვიარო, იმდენი სასიკეთო საქმე მიმიძღვის
ბევრთან, რომ სიკვდილამდე თავს დავიჩინე იმათგან... ასეთი კაცი
გახლავს პორფირი მაქსიმიჩი ბიაშვილი და შენ გეშინია, ჩემო ოტია,
სასირცხო საქმეში ჩაგაგდო!.. მოგიკვდეს მაშინ ეს პორფირი, მო-
გიკვდეს, ჩემო ოტია! — და პორფირიმ მარჯვენა ხელი გულზე დაი-
კრა რამდენჯერმე.

— არა, არა... მაგას რატომ იფიქრებთ! — ერთხმად მიამახეს
ორივე დედა-შვილმა.

— თქვენისთანა კაცი იკადრებს მაგისთანა საქმეს და უარზე
გავდგებით?.. ღმერთო მომკალი!.. — წამოიძახა ეკვირინემ.

ოტიას გული ძალზე სცემდა იმ მოულოდნელი ბედნიერების
მოახლოებით, რასაც პირიღებოდნენ მას; აქამდე მას ეგონა თითქოს
ბიაშვილი ეხუმრებოდა, ახლა კი დარწმუნდა, რომ ხუმრობას აქ
ადგილი არა ჰქონდა. ეკვირინემ აღარ იცოდა რითი ესიამოვნებინა
ამ მათთვის თავგამოდებული ადამიანისათვის, რომელიც უსათუოდ
თვით განგებამ მოუვლინა, რათა გულის ჯავრი ამოეღოთ ქველიძეზე.

— ღვინო დაუსხი, შვილო! — მიუბრუნდა იგი ოტიას.

— ხაჭაპურები გაგეკეთებია, კაი იყო... ასე ცოტაზე!.. — წაი-
ლაპარაკა ოტიამ.

— მაგათი ბრალია, მეჩქარებო, და ველარ გავუბედე დამეგვია-

ნების, თვარა, ღმერთო მომკალი, ამაზე გადავარონიებდი? — თქვა ეკვირინემ.

— გმადლობთ, გმადლობთ! ესეც ბევრი იყო, მამიდა... შენ ხარ...
ფერია საჭირო... სხვა სხომის იყოს! — სიცილით დაუმატა პორფირიმ და წამოდგა. — აწი კი დროა გზას გავუდგე...

— ნურას უკაცრავად, შენი ჭირიმე! — მოიბოდიშა ეკვირინემ.

— მეტად მადლობელი ვარ, მამიდაჩემო, ყველაფრით კმაყოფილი ვარ, შენ ნუ მომიკვდები!.. გმადლობთ! — მიუგო პორფირიმ.

მართლაც კმაყოფილი იყო იგი ამ შემთხვევით. ჯერ ერთი, რომ შიმშილი მოიკლა ამ საუზმით და იმავე დროს დაიიმიედა ბინა, სანამ თამარნაშენში ივლიდა სავეჭილოზე, რაც უფრო საჭირო იყო მისთვის და მთავარი მიზეზი ქამუშაძეებთან დაახლოებისა.

— აბა ასე, ოტია... იცოდე, მოგველი დანიშნულ დროზე, — ერთხელ კიდევ გაიმეორა პორფირიმ.

ოტიამ მხოლოდ სიამოვნებით გაიღიმა, ეკვირინემ კი მის მაგიერ მისცა პასუხი:

— კი, ბატონო, კი, ჩემო განმანათლებელო, კი გიახლებათ!

— აბა ახლა ჩემ საქმეს შევუდგები... ცხენი, ჩემო ოტია!

ოტია გაიქცა ცხენის მოსაყვანად. ბიაშვილი ეკვირინეს თანხლებით ჩავიდა ეზოში, გამოეთხოვა დედა-შვილს და შეჯდა ცხენზე.

— ოტია, შვილო, ჩაპყევი ბატონს კანცელარიამდის!.. — თქვა ეკვირინემ.

— კი, კი... შენ ერთი ჩოხა გამომიბრუნინე... ფუსუტია, ფუსუტია ჩოხა, გოგო! — დაიძახა ოტიამ.

— რატომ შვრები მაგას, ოტია? შენ არ მომიკვდე, საჭირო არ იყვეს! — წამოიძახა პორფირიმ.

— რა მიჭირს... საქმეც რომ მქონდეს, მაშინაც გიახლებოდით, ახლა თავისუფალიც ვარ.

— სიცხეა, შე კაცო!

— არაფერია, არაფერი! — უპასუხა ოტიამ.

— სიცხე რავე შეაწუხებს თქვენთან ხლებით!.. — უთხრა ეკვირინემ.

დიდი ყიჭინის შემდეგ პორფირი საბოლოოდ გამოეთხოვა ეკვირინეს, სანიკიძის სახლიშვილის ფეხ-ფეხა თანხლებით გადავიდა ეზოდან და გზას გაუდგა სოფლის კანცელარიისაკენ. მას ხალხი ეგულებოდა იქ ამ შაბათ დღეს და სურდა იქ გამოცხადებულიყო და თავისუფალი თავი გაეცნო აქაურებისათვის, რომ შემდეგ მათში სავეჭილო საქმეები ეშოვა.

შაბათობით თამარნაშენის სოფლის კანცელარიაში თქვენივე ქვეყნის ხოლმე სოფლელების საჩივრები და ამიტომ ამ დღეს აქ ცხოველთა თვის საკმაოდ იყრიდა თავს ხალხი.

კანცელარიის ეზოში ჯგუფ-ჯგუფად გაბნეულ ხალხისაგან ხმაურობა და შემატებული ლაპარაკი, ყაყანი და ყიჟინი ისმოდა.

გლეხკაცობის გარდა ამ დღეს აქ მოსვლა შემოიღეს, ამ ბოლო ზანს, ამავე სოფლის ზოგიერთმა აზნაურებმაც. ესენი იყვნენ გაღარიბებული აზნაურები, რომელთაც ძნელად გაარჩევდით გლეხთაგან. მათი ცხოვრება და ინტერესები მეტად გადახლართული შეიქნა მეზობელი გლეხების ინტერესებსა და ცხოვრებასთან. მათ აქ ცალკე ადგილი ჰქონდათ აჩენილი, — იმ ცაცხეს, რომლის ქვეშაც ჯდომა იცოდნენ, „აზნაურების ცაცხვი“-ს სახელიც კი დაერქვა. ისინი ყოველთვის ჯგუფად მოვიდოდნენ ხოლმე და თუ ერთი მათგანი მუქარებს დაუწყებდა რომელსამე გლეხს, დანარჩენებიც ამას მხარს აძლევდნენ და საერთო მუქარით და შეტევით ცდილობდნენ თავგასულ და თავდავიწყებულ ყაზახთა დაშინებას და თავის კალაპოტში ჩაყენებას, როგორც ესენი იტყოდნენ ხოლმე.

დღესაც დიდი ლაპარაკი და ყაყანი გამოიწვია ამათმა დამუქრებამ ერთი წყება გლეხების წინააღმდეგ, რომ თქვენი მიწა-ადგილიდან აგყრიოთ, რადგან ძველთაგან ეს ადგილები ეკუთვნის ერთი გვარის აზნაურებსა და ამის საბუთები და ქალაღები ამ დღეებში ყველა ხელში გვექნებაო.

— როცა გექნებათ, მაშინ ვილაპარაკოთ, ბატონო! — შენიშნა ერთმა იმ გლეხთაგანმა, რომელსაც აყრას უპირებდნენ და გაშორდა მათ.

აზნაურებმა იწყინეს ასეთი პასუხი და დამუქრებას უმატეს.

— ნახავენ, რაც მოუვათ, მალე ნახავენ! — წამოიძახა ერთმა ყმაწვილმა აზნაურმა.

— რას ნახავენ? თქვე დალოცვილებო, ასე იძახით და აშინებთ ამ ბალახაშვილებს, მაგრამ კაცმა ვერ დეინახა ვერაფერი! ვირჩევნიათ ისევ მოუმდურავად იყოლიოთ მაგ კაცები... ურიგო გლეხები არ არიან და კარგა მძღარი გლეხებიცაა! — თქვა ერთმა მოხუცებულმა იქ მდგომმა გლეხმა.

— ბალახაშვილების დამდურების რა მცოდნია! — შესძახა ყმაწვილმა აზნაურმა.

— რატომ არა, ყმაწვილო, რატომ არა! ცოტაოდენი მაგათაც ესმით და თავს არავის არ დააჩაგვრინებენ უბრალოდ!

— მოვატეხივთ კისერს, ახლა რომ ზევით-ზევით სწვევენ! მაგათ-
კი ჩავაყენებთ თავიანთ კალაპოტში... აგერ ნახვენ! —
წამოიძახა მეორე აზნაურმა.

ამას სხვაც აპყვებოდა, რასაკვირველია, და უსათუოდ დიდი ლა-
პარაკიც შედგებოდა, რადგან ვილაცამ ამ უბრალო დამუქრებას
„ტრაბახობაც“ უწოდა. მაგრამ ეზოში ბიაშვილი შემოვიდა ცხენით,
ოტიას თანხლებით. ყველანი მიჩუმდნენ და უცნობ კაცს მიაჩერ-
დნენ. ოტიამ ცხენიც ჩამოართვა, მიაბა ღობეზე და ახლა აზნაუ-
რებისკენ გამოუძღვა. ბიაშვილის მიახლოვებაზე ყველანი წამოდგნენ
და თავაზიანად თავდაკერის შემდეგ, მიიპატიყეს და დასაჯდომი ად-
გილი დაუთმეს ცაცხვის კუნძუზე.

პორფირიმ მადლობა გადაუხადა, სთხოვა ყველას დაბრძანებულ-
ყვნენ, თავადაც დაჯდა და ოტიას უთხრა:

— აბა, ჩემო ოტია, ერთი თვალი გადაავლე... ეგებ აქ იყვეს
სადმე, შავწვერა მაღალი ყაზახია, შავი ყაბალახი ახურავს თავზე,
წითური სახისაა...

— კი, ბატონო, ახლავე მოვნახავ! — თქვა ოტიამ და ხალხისკენ
გასწია.

— ვინაა, ოტია, ის კაცი? — დაუწყეს გამოკითხვა ყოველი
მხრიდან.

— ბიაშვილია, პორფირი ბიაშვილი, ადვოკატი! არ ჰგავს სარ-
დიონს! — უპასუხებდა მიმავალი ოტია.

— ვინაო?

— ბიაშვილიო! ადუკანტი ყოფილა!

— ეტყობა, კაი კაცი უნდა იყვეს!

— რავა ჩეისკუბეს შუაში მაშინათვე!.. ვითამ და ჩვენიაო! —
ლაპარაკობდა თავიანთ შორის გლეხკაცობა, რომელსაც ცაცხვის-
კენ ეჭირა თვალი.

— რამ ამოგიყვანათ თქვენისთანა განათლებული და პატიოსანი
პირი ამ დასაქცევარში, ბატონო? — უთხრა ბიაშვილს ხნიერმა, მე-
ტად ღარიბულად ჩაცმულმა აზნაურმა, რომელიც იმ კუთხეში ხუ-
მარა კაცად იყო ცნობილი.

— დასაქცევარი კი არა, სწორედ მშვენიერი ადგილებია!.. —
მიუგო პორფირიმ. — ბევრი სოფელი მაქვს დავლილი ამ ჩემს ვე-
ჭილობაში და ამისთანა სოფელი ბევრი არ შემხვდომია, თქვენ არ
მომიკვდეთ! ჩინებული სოფელია, ეტყობა... ლამაზი ადგილებია!

— ლამაზი ადგილები კია, ჩემო ბატონო, მარა მისგან გულ-
დაწყვეტილები გახლავართ. კუქს არ გვიძღვებს და მქლედ ვყევართ
შენახული...

— ეგ შეიძლება იმისათვის, რომ არ დაგიმძიმდეთ ამ დაღმართ-
დაღმართებში სიარული! — სიცილით თქვა პორფირიმ და მასთან
დანარჩენებსაც გაეცინათ.

ამ დროს კანცელარიის კარებიდან გამოვიდა ერთი მაღალი ტა-
ნის, ჩამსხვილებული კაცი და მასთან ათიოდე გლეხი, რომელნიც
იქვე გარს შემოერთყნენ მას ყიჭინით და ხმამაღალი ლაპარაკით.
ცოტა ხნის შემდეგ იმავე კარებიდან გამოვიდა მეორე ჯგუფი გლე-
ხებისა და ამათაც ცალკე ხმაურიანი ლაპარაკი შეექმნათ. რამდენიმე
წუთის შემდეგ ორივე ჯგუფი შეერთდა და საშინელი ყაყანი მორ-
თეს, ასე რომ ყველას ყურადღება მიიქცეის.

— აბა თუ მიხვდებით, ბატონო, რაზე ჩხუბობენ ისინი ამ ლამაზ
ადგილებში? — მიმართა ხუმარა აზნაურმა ბიაშვილს.

— სწორედ არ ვიცი! — მიუგო ღიმილით პორფირიმ.

— ეკალაზე, ბატონო, ეკალას გულისათვის! თქვენ ნუ მომი-
კვდებით!

ბიაშვილს გაეცინა. გაიცინეს სხვებმაც.

— ადგილზე დაობენ, სერაფიონ! — შენიშნა ერთმა აზნაურთა-
განმა. — ეკალაზე რა ჩხუბი უნდა შედგეს!

— ერიპა! — წამოიძახა სერაფიონმა. — რავა უცხო კაცივით ლა-
პარაკობ, ჩემო ივანე! მაგ რა დასამალავია!.. ვაი ნეტავი თელი წე-
ლიწადი კი არა, ნახევარ წელიწადს მქონდეს ის დალოცვილი საქ-
მელად. გამოუღვევლად! ცუდი კაცი ვიყვე, თუ სხვა რამე ვინატრო
კიდევ! რას მეუბნები?!. ღმერთმა ნუ გაახაროს ის, ვინც ჩემს ახლო-
მახლო ეკალას ბურღი ნახოს და ამომიჩხოს!.. ამ დროებაში ოქროს
ფასი დაედვა მას ყველასაგან, აზნაურისაგანაც და გლეხისაგანაც...
მალე თავადების სანატრელიც გახდეს, მგონია.

— კი, მარა ეკალამ როგორ წაკიდა ეს კაცები? — იკითხა სიცი-
ლით ბიაშვილმა.

— წაკიდა კი არა, გადაამტერა! — მიუგო სერაფიონმა. — მეხო-
ბელმა თავის მხრივ საქარი გაიხეხა ადგილის გასაფართოებლად, შე-
სამატად. საქარი ეკლიანი იყო; გაზაფხულზე მისი მხრივ რომ აღარ
იყო, ეკალას აქეთ დაუწყო პოტინი; მიდგა საქმე მისწრებაზე, ერთი
თვალის დახამხამებაში გაფცქვენეს ეკლები, კვირტებსაც აღარ არ-
ჩენდნენ ზედ. შეექმნათ ლაპარაკი. აქითურმა მიზეზად ის დეიდვა,
რომ თხელ საქარში ღორი, ქათამი, ბატი, ცხვარი დაძვრებო და
ყანა ამომიგდესო — დაუწყო ჩხუბი კაცმაც, ქალმაც, ბავშვმაც, ყვე-
ლამ. ნამდვილად კი ეკალას დაკლებამ ააბილპილა ყველა... იმდენი
იჩხუბეს, იღავიდარაბეს, რომ აგერ ეს მეორე წელიწადია კაცმა ვე-
ლარ მოარიგა, ედავებიან ერთმანეთს. სხვა არაფერი არ გამოდის

იმის მეტი, რომ ამ ჩვენს სარდიონ ქველიძეს ხან ერთი უწიკავს ზე-
ჭაპურებსა და ქათმებს, ხან მეორე — რომლის ვეჟილადაც ვეძინებულა
ეს უკანასკნელი სიტყვები სერაფიონმა სწორედ მაშინვე უთქვა
როცა გლეხებს გაშორებული ქველიძე ცაცხვთან მივიდა.

— ნამეტანი ჯიუტი ხალხია... მეტისმეტი! კაცის არაფერი არ
სჯერათ არც ერთ მხარეს... რას მოუხერხებ ადამიანი?! — ხელების
ვაშლით თქვა სარდიონმა, რომელსაც ეტყობოდა საკმაოდ დადლი-
ლიყო გლეხკაცებთან ლაპარაკით.

მან შენიშნა უცხო პირი, მიუახლოვდა წამომდგარ ბიაშვილს და
ერთმანეთს ხელი ჩამოართვეს, თავიანთ თავის გაცნობით.

— თავი დანებე, შე დალოცვილო, მაგათ, რაზე იწუხებ თავს! —
უთხრა ქველიძეს განაკიდეთ მჯდომმა, დაკერებულ ჩოხიანმა აზ-
ნაურმა.

— ძალიან ადვილად არ ამბობ მაგას, ნიციფორე! — წამოიძახა
ისევ სერაფიონმა. — რა ვარც მე ჩემს კუსიას ვერ გავშორდები, ისე
ვერც სარდიონი გაშორდება მაგათ... სასმელ-საჭმელს მაგენი უწი-
კავენ და მაგათ მიატოვებს?!

კუსიას ხსენებაზე მოისმა საერთო ხარხარი.

— ახსენა თავისი კუსია! — წამოიძახა ვილაცამ.

— რატომ არ ვახსენებ, შენ გენაცვალე, ღმერთმა ნუ დამავიწ-
ყოს მისი თავი! — უპასუხა სერაფიონმა.

— მონადირე ძალღია, ბატონო სერაფიონ? — შეეკითხა ბია-
შვილი.

— მონადირე არ გახლავს, უბრალო, შავი ნაგაზია, მარა ყოველ
ჩემს კეთილს და ჩემისთანა ხელმოკლე კაცს ღმერთმა მისცეს იმის-
თანა შემბრალებ და თანამგრძნობი... ერთობ რამე სულიერია! —
თქვა სერაფიონმა. — რომ იცის ეხლა, ჩემო ბატონო, ჩემი გაკირ-
ვება, ისე ვეცოდები, რომ მეტი აღარ შეიძლება, და ძალიანაც მე-
წევია...

— რაობით მერე, თუკი მონადირე არაა? — სიცილით შეეკითხა
დაინტერესებული პორფირი.

— დილას, ბატონო, რომ ადგება, კაი დაკვირვებული ადამიანი-
ვით შემოირბენს სახლის ყოველ კუთხეს, ერთი წაქცეული სამზა-
რეულო მაქვს, იქაც მისუნავს-მოსუნავს და თუ შეხედა, რომ სახლ-
ში არაფერი არ კეთდება, ერთი გავარდება, გავარდება ეზოდან, შე-
მოირბენს მეზობლებს და, სად კეციდან ჭადს ააგლეჯს, გამოიტანს
და მოარბენინებს, სად ქათამს ფრთას წააგლეჯს და მოაწანწალებს,
სად კვერცხს გამონახავს, ხანდახან ჩადებულსაც არ დამიწუნებენო,
გადასწყვეტს, და აგერ, რომ გვგონია — დღეს უსადილოდ ვრჩებით,

გადაწყვეტილი გვაქვს, ეს ღვთისნიერი სულდგმული ხელად ამოვ-
სებს ცარიელ სუფრას ათასნაირი საკმელებით... თითქოს ამგვარად
ბისაგან ზონჩები მომსვლოდეს!..

ბიაშვილი სიცილით კვდებოდა ამის გაგონებაზე; ხარხარებდნენ
სხვებიც, თუმცა ამგვარების გაგონებას სერაფიონისაგან შეჩვეულნი
იყვნენ.

— მართლა ძვირფასი რამ ყოფილა ი თქვენი კუსია! — სიცილით
თქვა პორფირიმ.

— იცოცხლეთ, ღმერთი აბა რავე დააგდებს უსაშუალოდ მისგან
გაჩენილს... რამე სახსარს აღმოუჩენს უთუოდ! — მიუგო სერა-
ფიონმა.

— საცა იქნება, გვერდებს ჩაუმტვრევენ იმ შენს კუსიას, სერა-
ფიონ! — უთხრა ერთმა ყმაწვილმა.

— მამაჩემი, აზნაური ქაიხოსრო გორდელაძე, რომ გაცოცხლდეს
და რამე აწყენიოს ჩემს კუსიას, იმას ჩაევაბრუნებ საფლავში, თვა-
რა სხვა რითი გადამირჩება, რომ ჩემს მაცხოვრებელს რამე მო-
სწიოს!.. ბატონო, სხვა არაფერი შემრჩენია... ძალით ვირჩენ თავს,
იმ ზომამდის მივალწივ პატიოსანმა აზნაურმა, და ცოცხალი გადა-
მირჩება, ვინც მას ხელს მიხლებს? თქვენც არ მომიკვდეთ!

სიცილი არ წყნარდებოდა და ხალხი თანდათან მატულობდა
ცაცხვის ქვეშ.

ამასობაში ოტია გულმოდგინედ დაეძებდა პორფირისაგან ნანიშნ
კაცს და ყველას ეკითხებოდა, აგვარი კაცი ხომ არ დაგინახავთ
დღეს აქაო; ყველასაგან ერთი და იგივე პასუხი იყო — არაო. ამ
სიარულში იგი მივიდა იმ გლეხებთანაც, რომელთაც საქარის გამო-
დავა პქონდათ და საქმეს ქველიძე უწარმოებდათ.

— შე კარგო კაცი! — უთხრა მან გულვახშურებულ გლეხს: — გა-
საკვირველია შენი საქმე, რას ჩასციეებიხარ ამ სარდიონს!.. რომ
რამე გაეგებოდეს და შეეძლებოდეს, თავის თავს ვერ უშველიდა.
უკანასკნელ გაჭირვებაში რომ არის?.. შენ რა უნდა წაგადგეს!..

— დამლუბა, მაგან დამლუბა... დეეღუბა მაგას ოჯახი! — წამოი-
ძახა გლეხმა.

— ე, შე კაცი, თუ გინდა საქმე გაგიკეთდეს, ე, იმისთანასთან
უნდა მიხვდეთ!.. — ანიშნა ოტიამ ბიაშვილზე.

— აღუკანტია?

— აღუკანტია და რანაირი მერე!.. ძვირფასი რამე აღუკანტია!

— იცნობ შენ, ოტია?

— აბა რა, ძალიან კარგად!

— მიგვიძეხი, ოტია!..

— ბატონი ბრძანდები... თუკი მოიცალა... ერთობ ბევრს ხსენებ...
უხვევა... აქაც ყოლია დღეს დაპირებულები. დავეძებ, ოხროშვილები
ვერსად ვერ ვნახე...

— მომეხმარე, ოტია. — დაეღრიჯა გლეხი. — და მერე მაგიერ
პატივს მეც გცემ!

— კარგი, კარგი, ვისაც გინდათ, ყველას გაგაცნობთ!.. ეგებ აქაც
ქე დეიწყოს სიარული, თუ რიგიანი საქმეები შეხვდა.

— საქმეების მეტი რა არის! — წამოიძახა რამდენიმე გლეხმა.

— ოლონდ შესმენილ კაცს შევხვდებოდეთ და!

— მაგაზე შესმენილი ვილა! — თქვა ოტიამ და გაშორდა.

— რა გვარია, შენი ჭირიმე? — მიეწია ერთი გლეხი.

— ბიაშვილია, პორფირი ბიაშვილი.

— სად ცხოვრობს?

— სადა და №-ში.

დიდხანს იარა ოტიამ, მგერამ მოსანახავი გლეხი არსად ჩანდა
და სულაც არ ყოფილა. პორფირის არავინ არ ჰყოლია აქ შეპირე-
ბული, ეგ მხოლოდ მიზეზად ჰქონდა დღევანდელ დღეს ამ ყრილო-
ბაში გამოცხადებისათვის. თუმცა ოტიამ გლეხი ვერ მოძებნა, მაგიე-
რად ბიაშვილის შესახებ ბევრი ლაპარაკი შეხვდა და, რაც შეეძლო,
ყველას გააცნო მისი თავი. ბოლოს იგიც მივიდა ცაცხვთან, საიდა-
ნაც ისევ შეუწყვეტელი სიცილი ისმოდა.

პორფირი მალე შეეთვისა ამ უცხო ხალხს და ხუმრობაში აჰყვა
სერაფიონს. მან იშოვა მარჯვე შემთხვევა და მოჰყვა ათასგვარ სა-
საცილო შემთხვევას, რაც მას ჰქონებია თავის სავექილობებში.
მან მოხერხებულად გადაიტანა ლაპარაკი თავის თავზე: ხან ტყუო-
და, ხან ტრაბახობდა, ხან რაღაც უცნაურ ამბავს გამოურევდა. ყვე-
ლა ახლა იმას მისჩერებოდა, მთელი შეკრებულება სმენად იყო გა-
დაქცეული. თვით სერაფიონიც ჩაჩუმდა, ყურს უგდებდა ამ ენა-
წყლიანსა და ენამოხერხებულ კაცს.

როცა პორფირიმ ხალხში თვალი მოჰკრა ოტიას და მისგან პა-
სუხად მიიღო ნაძებნი გლეხის აქ არყოფნა, მან ამოიღო სწათი და
ერთი წამოიძახა:

— მე მეტი არ შემძლია!.. ათასი საქმე მაქვს მიტოვებული...
აწი თვითონ ჩამოვიდეს ჩემთან... ესეც კმარა, ამდენი დრო რომ მიწ-
თვის დავკარგე! — ხალისიანი სიტყვით გამოეთხოვა ყველას და მო-
მღიმარი სახით გაშორდა ხალხს.

იგი თვითონაც გრძნობდა, რომ თავი დაამახსოვრა ამ ხალხს და კარგის მხრივ გააცნო თავი. ეგ მართალიც იყო.

— ძალიან კაცი ყოფილა!

— ყმაწვილი კაცია, მაგრამ ერთობ გამოცდილობა ეტყობა!..

— ნამდვილი სავეჭილო კაცია! — გაისმოდა ხალხში.

გულკმაყოფილი ბიაშვილი შეჯდა ცხენზე, ერთხელ კიდევ თავი დაუქრა მისკენ მიჩერებულ ხალხს და ოტიას უკან მიყოლებით გადავიდა ჭიშკარ გადაღმა.

— აბა, ოტია, გახსოვდეს ჩვენი სიტყვა!.. არ მომატყუო, იცოდე! გელოდები, იცოდე!..

— კი, ბატონო, გეახლებით! — გაღიმებული სახით მიუგო ოტიამ. — მარა თქვენც რომ მანამდი ამოვივლიდეთ, კარგს ინებებდით... ყაზახებს უნდა თქვენთან მოსვლა, საქმეები ეგებ მიიღოთო, იხვეწებიან.

— კეთილი, კეთილი! — სიამოვნებით წამოიძახა პორფირიმ. — ამოვალ, მაინც ქე მაქვს ამ დღეებში აქეთ სხვა საქმეებიც!.. ნულარ ირჯები, ჩემო ოტია, ნუ! ნახვამდის!

— არაფერი მიჭირს! — მიუგო ოტიამ და ისევ უკან მისდევდა.

— კაი, კაი!.. თუ გიყვარდე!.. ნახვამდის!.. ამ სამ დღეში ამოვივლი კიდევ!.. ნახვამდის, შენი ჭირიმე! — და ახლად დამეგობრებულემა ხელი ჩამოართვეს ერთმანეთს და გამოეთხოვნენ.

ოტია კარგა ხანს დარჩა იმავე ადგილას და მისჩერებოდა ბიაშვილს. მერე კანცელარიისაკენ გაბრუნებულმა ერთი წაილაპარაკა: „თუ მე შენ მათხოვრის გულდა არ მოგკიდევ ზურგზე, რაღა კაცი ვიქნები!.. იარე შენი მზეთუნახავით კარდაკარ და ზილე ტალახი!“ და თითქოს უკვე გრძნობდა ქველიძეზე გამარჯვებას, ოტია შემატებულ გულზე მყოფი შეერია ხალხში.

III

— კაი საჩუქარი კი მერგება, კაი... ძალიანი... განსხვავებული საჩუქარი, ბიცოლა პელაგი! — ხითხითით და წვარწნით ეუბნებოდა პორფირი მაღალი ტანის, გამხდარ, ლოყებჩავარდნილ ხანში შესულ ქალს, რომელიც ისეთივე ბიცოლა იყო მისი, როგორიც ოტია ქამუშაძის დედა, ეკვირინე — მამიდა. — სამაგალითო საჩუქარი მერგება საკუთრად შენგან, ასეთი სიძე რომ გიშოვე სონიასთვის!.. აი ასეთი უნდა კაცი, როგორიც მე გახლავარ!.. აბა ის რა კაცია, მარტო თავის თავზე ფიქრობდეს!.. არა, შენი საქმეც გეიკეთე და ქვეყნისათვისაც იყავი სასარგებლო... ასე არაა, პელაგია ჩემო? აჲ!.. შენი კეთილი არასოდეს არ უნდა დაივიწყო და არც მე დამივიწყებია, ხომ!.. ხა, ხა, ხა!..

— ღმერთმა ნუ დაგივიწყოს, შვილო, ყოველივე სიკეთე, ღმერთმა ნუ დაგივიწყოს!.. შენ და ჩემი ბეგლარი, ხომ ღმერთს ვაუბრებოდა, გაურჩევლად მიმაჩნინხართ... ძმები მგონიხართ, შვილო, ძმები... ბეგლარმა თუ იცის, შვილო, თუ გაქვს ნათქვამი?

— რასაკვირველია!

— რაო, ნეტავი რა თქვა?

— რა უნდა ეთქვა!.. თავისებურად, რავარც იცი მისი ამბავი, ვნახოთ, ვნახოთ... ის არაფერია, შენ თუ ფეხს არ გადადგამ!

— მე, შვილო, მე რაღა მეთქმის... თუკი ჩემი ბეგლარი თანახმა იქნება, წინააღმდეგი არაა...

— რატომ უნდა იქნეს წინააღმდეგი?

— მე რა გამეგება ამდენი, შვილო!.. თქვენისთანა ყმაწვილებმა უკეთ არ იციოთ, ვინ შეგეფერებათ მოყვარეთ და ვინ არა? თუკი თქვენი საკადრისია...

— რატომ არ უნდა იქნეს საკადრისი, ბატონო?.. სოფლის კაცი რომაა, იმიტომ ვითომ? შე დალოცვილო, მარტო სოფლის კაცობაზე კი არაა საქმე!.. სოფლის კაციც არის და სოფლის კაციც... გარჩევა ყველგანაა...

— არა, შვილო... ისე სიტყვაზე მოჰყვა, თვარა... მე რა მეთქმის... თუკი ქალს არჩენს და შეინახავს...

— ჰმ! ქალს არჩენს?! პირველი ხარისხის აზნაურია... სახლი აქვს, კარი, მიწა-წყალი, მშვენიერი ოჯახი... ორი დედა-შვილია, მეტი არაფერია! არა, იმით დამიწუნებ, პელაგია, რომ სოფლის აზნაურ-შვილია? შენც არ მომიკვდე!

— უიმე!.. — შესძახა პელაგიამ. — ერთხელაც მოგახსენე, თუკი შვილს მირჩენს და ღირსეულად შემინახავს, სხვას რას დავეძებ!

— ამაში იმედი გქონდეს... ხომ გწამს ჩემი, რომ მე არ მოგატყუებ?..

— უიმე!

— ჰო, აბა ეს არის, ჩემო ბიცოლა! მეტი რაღა უნდა გინდოდეს, აღარ ვიცი!

— შენი კარგა ყოფნით ნეტავი კი მოხერხდებოდეს და!.. გაძვირდა, შენ დაგენაცვლე, ქალის მთხოვნელიც... ჩემს სონიაზე უკეთესები საცოდავად ბერდებიან, კაცი ხელს არ კიდებს... მაგის ასე დარჩენით ჩემი ბეგლარიც ასე უცოლოდ მირჩება.

— ჰო და ეგ არის! — გააწყვეტინა სიტყვა პორფირიმ. — ქე გოუ-შვი ხელიდან, შე დალოცვილო, ქალიშვილი... ნულარ გოუბრუნდებ ბედს!..

— ვინ ოხერი, შენ გენაცვალე, ვინ ოხერი!.. დედაშვილობამ დღე-დაღამ ღმერთს იმას შევთხოვე, ისე არ მომკლას, ჩემი ბჭგონა ჩემს ცოლ-შვილისათვის რომ არ შემეხედოს... რა ქნას, შენ ჩინებო, ენაცვალა მას დედამისი, ჩვენც შეგვინახოს, ცოლ-შვილიც არჩინოს, საღამდი წავა ამის საქმე, — და ამასობაში ქეა ისე გაჩერებული. ჩვენთვის იკლავს თავს, თავისათვის კი არაფერი!.. თუკი მოვესწარი და ჩემი სონია პატრონს ჩავაბარე, რათ ეღირება ჩემთვის ის დღე, რათ? ჩემი გაცოცხლების დღე იქნება!.. მაშინ ბეგლარის ბედნიერებასაც შეიძლება ერთ-ორ დღეს მაინც მამშერიოს უფალმა...

— ყველაფერი იქნება, ჩემო ბიცოლა! — სიცილით შესძახა პორფირიმ. — ყველაფერი.

— რა გვარია, შენ გენაცვალე?

— ქამუშაძე.

— შორებელია?

— სულ ახლოს... აგერაჲ, თამარნაშენში!

— აზნოუშვილი!

— ჩინებული, ჩინებული აზნაური!.. არა, არა, ბევრი აღებ-დაღება აქ აღარაა საქირო... ბედი კარზედაა მომდგარი!.. კაცს, შენ არ მომიკვდე, სწო'ედ ვერ დამიწუნებ... ის კი არა, უფრთხილდი, გული შეიმაგრე, თავად არ შეგიყვარდეს, ღმერთი არ გაწყრეს, ბიცოლა, ამ მოხუცებულობის ხანას! ხა, ხა, ხა! — გადიხარხარა პორფირიმ.

პელაგიასაც გაეცინა ამ ხუმრობაზე, ხელი დაარტყა ბეჭზე და უთხრა:

— უი, შე დაუწყნარებელი, შენ!

— აბა, ამდენს მალაპარაკებ ჩემს ოტიაზე? შენ ნუ მომიკვდები, ის კაცი, რავარც კი არ მოგიყვები, აგერ ბედს რომ მიავნებს ადამიანიო, ისეა!.. არა, არა, ბიცოლა პელაგია, ხელიდან გასაშობი, დასაკარგავი კაცი არაა ის ადამიანი, თუკი გულით გინდა შენი სონიას გათხოვება... მეც მირჩევია, დროც არის. ვინ იცის, როდის მოინახება კიდევ სხვა; ეგებ მაგისტანა ველარც იშოვოთ... ქალიც ცოდვა იქნება და, შენი არ იყვეს, აწი ბეგლარსაც შეღავათი უნდა მიეცეს თავის თავზე იზრუნოს...

— კი, კი! კი, ჩემო კეთილო!

— პო და, მეც რომ ეგ ვიფიქრე, როგორც თქვენი ოჯახის ერთ-გულმა და კეთილმა, იმიტომ აღარ დავკარგე სახელდახელო შემთხვევა. ერთი სიტყვით, შენზედაა დამოკიდებული ახლა ყველაფერი: თუ უარს არა ხარ, ის ყმაწვილი ჩამომივა აქ და განახებთ. ისურ-

ვებ, ხომ კარგი, — თუ არა და, ღმერთმა ყველა მშვიდობით გავა-
ყოფოს...

— შე რა, შვილო, ყველაფერი ბეგლარმა იცის. ერქონსუნი
ბიზაქიქსე

— არა, არა! შენ ხარ მაინც თავი, შენ ხარ ღედა და სიტყვაც შენ
გეკუთვნის.

— შე გითხარი და ეს იყო, შვილო.

— ძალიან კარგი! აბა ყველაფერი რიგზე მიდის! და ესეც იცო-
დე, ბიცოლა ჩემო, იმათთვის მე არც სახელი, არც გვარი არ მი-
თქვამს თქვენი. არ ვუთხარ იმიტომ, რომ დეიწყებდა იქით-აქეთ
გამოკითხვას სონიაზე. ვინ იცის, მტერი სად გამოჩნდებოდა, ქალი
ვისმეს გველანძლა... ხომ კარგად მიქნია, ა? ჰო, ასეთი გახლავართ!

— ყველაფერში მოხერხებულები ხართ, ღმერთმა გიწინამ-
ძღვროთ, შვილებო, და ამიტომაც სულ შემატებაში მიდიხართ და
მიდიხართ! — მიუგო პელაგიამ.

— ერთი სიტყვის მეტი კი არ დამჭირვებია, მერე! შენ არ მო-
მიკვდე! აქ ვერ მიცნობენ კიდევ, რაც ბიჭი ვარ, თვარა იქით რომ
მიყურო, იმ სოფლებში, სადაც მე დავდივარ, ვერ მიცნობ, თუ ეს
პორფირიაო!.. ხელით დავყავარ!.. ჩემზე უკეთესი თუ ვინმეა, ვერა-
ვის ვერ ათქმევენებ, ვერას გზით... ღმერთივით, პატარა ღმერთი-
ვით მიყურებენ!.. ჩემია იქოურობა... ხა, ხა, ხა!.. — სიამოვნებით
გადიხარხარა ატრაბახებულმა პორფირიმ.

— ღმერთმა მოგცეს, შვილო, ღმერთმა მოგცეს!.. — ჩაუროთო თა-
ვის მხრივ სიტყვა პელაგიამ.

— ამის შესატყობინებლად შემოვირბინე, პელაგია ჩემო! — გა-
ნაგრძო პორფირიმ. — მე ვიფიქრე, შეიძლება ბეგლარი ასე დაწ-
ვრილებით არც კი მოუყვეს-თქო, იმას ხომ სახლში ბევრი და გრძე-
ლი ლაპარაკი არ უყვარს!.. ვარჩიე ისევ თავად მე მეხარებინა
შენთვის...

— ღმერთმა გაგახაროს, შენი ჭირიმე, ღმერთმა გაგახაროს!..
ამაზე უკეთესს რაღას გეიგონებდა ჩემი ყურები...

— და რაკი ყველაფერი მომიხსენებია, ახლა კი მშვიდობით
ბძანდებოდეთ! — თქვა პორფირიმ და ქუდს დაატანა ხელი. — პა-
ტარ-პატარა საქმეები მაქვს ერთ-ორ ადგილას... ისე, ცოტა,
კრიმანჭულები ეჭირვებათ, თვარა სადილად აღარ მოგმორდებო-
დით დღეს... შეიძლება, თუ დროზე მოვრჩი, კიდევაც მოგისწროთ!..

— მოგიცდით, შენი ჭირიმე, მოგიცდით!

— არა, არა, ცდა საჭირო არაა, რა ვიცი, სად მიმაგდებს ქარი!..
თუ მოვედი — მოვედი, თვარა ცდა არ დამიწყოთ... ნახვამდის, ნა-
ხვამდის, ბიცოლა!..

პორფირი გამოეთხოვა მოხუცებულ ქალს, აჩქარებულად წავიდა, ერთი შეჩერდა კარებთან, მობრუნდა უკან და სიცილით წამოიძახა:

— ღმერთმანი, ვივარგებ მაშვლად!.. ჩინებული მაშვალე...
ნებოდი და თუ, ვინცობაა, ვექილობამ მისუსტა, უსათუოდ მაშვლად ვივლი. სიარულს მაინც შეჩვეული ვარ!.. ვატყობ ჩემს თავს, რომ ესეც ადვილად მომყვება ხელში... ამაშიაც გამოვდგები და ვივარგებ... ხა, ხა, ხა! — გულიანად გადიხარხარა მან.

— ყველაფერში გამოდგები, შენი ჭირიმე, ყველაფერში გამოდგები, ისეთი მარჯვე კაცი ხარ! — მიუგო პელაგიამ.

პორფირის თითქოს უნდოდა ეს ქება კიდევ ერთხელ გაეგონა ამ წასვლისას, უფრო ახიბნიდა და საამური სიცილით ოთახიდან გავიდა; ჩაირბინა პატარა კიბე, გადაირბინა ეზო და ჭიშკარს გადაღმა ქუჩაში მიმავალ ხალხში გაერია.

პელაგია რამდენიმე ხანს შერჩა აივანზე ამ გაფრენილი კაცის ნათქვამისაგან გაბრუებულ; მერე მიბრუნდა და მძიმე ნაბიჯით შევიდა სახლში. ბუხრის თავზე ბეგლარის სურათი იდვა; ის მოხვდა თვალში, მივიდა მასთან, დაუწყო მზერა, დიდხანს უმზირა სასაქადულო, ძვირფას შვილს და შემდეგ წამოიძახა:

— აწი განთავისუფლდები, შენ გენაცვალე, განთავისუფლდები და შენი საწყალი დედის გულს გაახარებ შენი კარგი იღბლით... შენ დაგენაცვლეთ ყველანი... ყველანი!

და თითქოს მოხუცებული პელაგია დღეიდანვე აპირებდა შვილის საბედოს დასახვედრად შემზადებას, დაკვირვებული თვალი შემოავლო ოთახს, მივიდა ჭრიჭინა ტახტთან და კედლისკენ უფრო მისწია, — ჭრიჭინი ეგებ მოეშლევინებინა; დაუარა ფანჯრებს, ჩამობერტყა მტერი ჩითის ფარდებიდან და საშინლად აამტკერა; მოუნდომა გასწორება შუა ზალაში მდგარ კოჩიალა სტოლს, მაგრამ რადგან ვერაფერი მოუხერხა, ვერ დაამაგრა, იმით დაკმაყოფილდა, რომ გადაბერტყა ზედ გადაფენილი გამოხუნებული, ფერადიანი გადასაფარებელი, რომლის გამომყიდველსაც მუდამ წყევლა ეგზავნებოდა. მაგრამ ის გამომყიდველი დღეს კი გადარჩა ამას, ალბათ, განსხვავებული დღის წყალობით. არ დარჩენილა ხელშეუხებელი არც სტოლქვეშ დაფენილი ფარდავი, რომლის გაწევაზედაც დახრილმა პელაგიამ ერთმანეთისაგან დაშორებულ იატაკის ფიცრებს ქვეშ ქათმებს მოჰკრა თვალი და ფეხის ბაკუნთან ერთად „ოქში-ოქში“ დასძახა იატაკის ქვეშიდან მათ გამოსადენად, თუმცა თვითონაც ვერ იტყოდა, თუ რას უშლიდნენ ისინი იქ ყოფნით. აქაურობას რომ

შორჩა პელაგია, მეორე, თავის საწოლ ოთახში გავიდა; ანგარიშ-
მიუცემლად გაჩერდა ხის საწოლზე დაგროვებულ, ზეწარგადატარე-
ბულ ქვესაგების წინ, ერთ ხანს იდგა ასე გაშტერებულს, შემდეგ
ჩამოჯდა საწოლის ყურეში და ერთი კიდეც ამოიძახა გულის სიღრ-
მიდან: „შენ გენაცვალოს შენი დედა!.. შენს შვილს დავინახავდე-
და მერე რომ მოგვეკვდე, აღარც კი ვინაღვლი!.. შენ გენაცვალე-
შენ!..“ და ფიქრებში გაერთო.

ქალიშვილის მაგივრად პელაგიას ისევ თავისი ვაჟიშვილი უდგა
თვალწინ; მასზე უფრო ფიქრობდა იგი, ის ავიწყებინებდა სონიას
კარზე მომდგარ ბედსაც; ბეგლარს ეწირებოდა დედის გულში ყვე-
ლა და ყველაფერი.

ეს ბედნიერი არსება, ეს რჩეული შვილი იყო №-ის მომრიგე-
ბელ მოსამართლის მდივნის უმცროსი თანაშემწე, ბეგლარ ჯინჯა-
რაძე.

ამის მამაც, ბიაშვილივით, წვრილ აზნაურთაგანი იყო, ბატონ-
ყმობის გაუქმების შემდეგ, სოფლად მოუხერხებელი ცხოვრების გა-
მო ქალაქში შემოხიზნული.

— სადაც მეტი ხალხია, იქ მეცადინე კაცისათვისაც უფრო მეტია
შემთხვევაც რამე იშოვოს! — იტყოდა ხოლმე სოფრომ ჯინჯარაძე
და, როგორც მოშივეებული მელია, ისე დაძრწოდა ქალაქის ქუჩებში,
დუქნებში, ბაზრებში, რომ რამე ეშოვა, ენახა, წასდგომოდა და ამით
თავი შეენახა, ოჯახი გამოეტანა; და გასაკვირველიც იყო მისი სი-
მარჯვე ამგვარ შოვნაში: სად, როგორ შოულობდა ეს კაცი სარ-
ნოს, როგორ ახერხებდა ამას — ეგ მისი საიდუმლო იყო, გაუზიარ-
ებელი საიდუმლო. ვაჟიშვილებმაც შეითვისეს მამის ხასიათი და
მიმართულება. უმცროსი, ქალაქში დაბადებული ბეგლარი, პატა-
რობიდანვე გასაკვირვებლად დაიგემა მამასთან. ის ისეთი მეცადი-
ნი ბავშვი გამოდგა, ისეთი ჩუმი, მოხერხებული, რომ საწყალ სოფ-
რომს არა ერთხელ უთქვამს სიამოვნებით:

— ეს თავისას გეიტანს!.. თუ ღმერთმა დააცალა, ისეთი გამოი-
წვება, რომ კაცი იქნება!.. კაცი ვერაფერს გაუგებს, ისე მოიგდებს
ხელში, რასაც ამოიჩემებს!.. მაგარი კაცი დარჩება!

არ მოსწრებია მამას შვილის „კაცად“ დანახვა; იმას კი ეცადა,
რომ ბეგლარს საქალაქო სასწავლებელი გაათავებინა და სასამარ-
თლოში გადამწერად შეარგვევინა თავი.

ბეგლარს, არ გაუმტყუნებია მამის იმედი. ყმაწვილი იყო, მაგრამ
ცხოვრებისათვის საკმაოდ მომზადებული. არავის არ ერიდებოდა;
პირიქით, მუდამ ამხანაგებში იმყოფებოდა, მაგრამ მისი ნამდვილი

აზრი, შეხედულება, ფიქრი ამა თუ იმ საქმის, პირის შესახებ — არა-
ვინ არ იცოდა, ვერავის გაეგო მისი წადილი. იგი საკვირველი მო-
ხერხებით ფარავდა ამგვარებს და ამავე დროს ახერხებდა ჩიხუნჭუნე-
ბინა თავისი თავი გულწრფელ ადამიანად. ის იყო, რომელიც იტყვიან
ეშმაკი კაცი, თავით ფეხებამდე ეგოისტი, მხოლოდ პიროვნული ინ-
ტერესების მიმდევარი, რომლის გარეშე მას არაფერი სწამდა და
კიდევაც გუნებაში დასცინოდა მათ, ვინც რაღაცას ეძებდა, რაღა-
ცეებს თავს ატეხდა, ვინ იცის, რისთვის, ან ვისთვის, და ამასობაში
თავის თავს აკლებდა.

უგულოდ ეპყრობოდა ყველაფერს, რისგანაც რამე სარგებლო-
ბას არ გამოელოდა თავისათვის, კაცს აფასებდა მხოლოდ იმის მი-
ხედვით, თუ რამდენად მისგან რამე უსარგებლია, ან გამოელოდა
რამე სარგებლობას. მისთვის ყველაფერი უმნიშვნელო იყო და „სი-
სულელე“, თუკი მას პირადად არ ასარგებლებდა. არაფერს სხვა
რაიმეს მის თვალში ფასი არ ედებოდა. გუნებაში ათასჯერაც წინ
წაუყენებია თავისი თავი იმ „ნასწავლებზე და ნაწვალეებზე“, რომ-
ლებსაც მასავით ვერ მიუგნიათ იმ გზისათვის, რომელსაც საპირო-
ცხოვრებაში კაცი ადგეს, თუ უნდა თავისი თავის ბედნიერება. ამ
გზამო, — ფიქრობდა ბეგლარი, — მე წარმატებაში შემეყვანა, მა-
შოვნინა ჩინებული ადგილი და ამ ახლო ხანში სასამართლოს „პრის-
ტავობასაც“ მიმაღებინებსო.

გვარში მას ტოლი არ ჰყავდა და თავის მეგვარეებს გუნებაში
ამაღლიდა, რომ მისი მეცადინეობით ჯინჯარაძის გვარი ყველასაგან
ცნობილი შეიქნაო; თუ ფვითონ სიტყვით არ წარმოუთქვამს ეს,
ხსოვნით ყოველთვის ახსოვდა, ხოლო დედამის კი პირზე ეკერა.

ასეთი იყო ნამდვილად ბეგლარ ჯინჯარაძე, თუმცა ისე კი სულ
სხვა თვისების კაცად გაუცვნია თავისი თავი გარეშეთათვის. შინაუ-
რობაში კი იგი ღმერთი იყო. ალბათ, თავის აღმატებულებაში რომ
იყო დარწმუნებული, იმიტომ არ ეხერხებოდა არც დედასთან და
არც დასთან გრძელი ლაპარაკი, არც უყვარდა მათთან თავის გუ-
ლის ნადების გაზიარება და შინ მყოფი საზოგადოდ მარტოდ იყო,
დედაცა და დაც მორიდებით იყვნენ მასთან და არიდებდნენ ყოველ
უსიამოვნებას ამ სასიქადულო და სათაყვანებელ ოჯახის წევრს.

ეს შვილი ავიწყებინებდა პელაგიას თავის ქალიშვილს, როგორც
დაავიწყებინა უფროსი ვაჟი, თერძად გამოზრდილი და დღეს სად-
ღაც გადაკარგული.

— გენაცვალა შენი დედა!.. ახლა კი შეიძლება მოვესწრო შენს
გვირგვინს, ჩემო ცხონებავ!.. შენ გენაცვალა შენი დედა!.. რამდენ

დედას ენატრება შენისთანა შვილი, მარა ღმერთმა მხოლოდ შენ
ღირსა... ვენაცვალე მის მოწყალებას!..

არ დაუთავებია კიდევ ეს გულის ამონახეთქი პელაგიას, რომ
სამზარეულოდან უცნაური ხმაურობა მოესმა. პელაგიამ მიაყურა.
ხმა მისი ქალიშვილის, სონიას ხმა იყო.

პელაგია წამოვარდა და სამზარეულოსკენ გაექანა. აქ ეს-ეს არის
დაბრუნებული, სხვაგან ყოფილი სონია, შლიაპა გვერდზე მოქცეუ-
ლი, უცნაური ხმით მოქაქანე, გაბრაზებით თავში უთაქუნებდა კე-
დელზე მიკრულს, ნაფლეთებში გახვეულ პატარა ბიჭს, რომელსაც
ხელები თავზე წამოეყარა ნაცემის შესამსუბუქებლად და რომელიც
გაუნძრევლად იდგა და ხმასაც არ იღებდა.

— შენ დაგეწვა ეს თავი!.. შენ დაგეწვა ეს გვერდები, ეს, ეს! —
და ახლა ფერდებში ჩაჰკრა, სანამ ბიჭი მოასწრებდა ფერდებზე
მიეფარა ხელები. მაგრამ საცოდავი ვერ მიუზვდა, სად მოხვდებოდა
სონიას ხელი, იმიტომ რომ სონიამ ერთი დასჰყვილა: — თვალეები...
თვალეები რატომ არ დაგეწვა, შე დასამიწებელი! რატომ, რატომ! —
და ცხვირ-პირში ჩაჰკრა ისე უცბად, რომ ბიჭმა ვეღარ მოასწრო
თვალეებზე ხელის აფარება. ახლა კი ვეღარ მოითმინა მან და კატა-
სავით აკრუსუნდა.

— რა ქნა მაგ სასიკვდილემ, რა ქნა მაგ შავდღეზე დაბადებულ-
მა, რა? — გაფაციცებით კითხულობდა პელაგია.

— რა ქნა?! რა ქნა და სულ ერთიანად დაუთუთქავს ჭადები!..
ერთიც არ ვარგა!.. ა, ნახე, შეხედე ამას... ამას შეხედე!.. ამას მიუ-
ტან ბეგლარს სადილზე?! ამას? უი, უი, შენ! შენ!.. შენ გაწყვი, შენ,
შენ! — და სონია ისევ ბიჭისაკენ გაექანა, რომელიც, ახალ ცემისა-
თვის გამზადებული, საცოდავად მოიკაცვა და გაბურძგვნილი თავის
მუხლებს შუა ჩამალვას მეცადინეობდა.

— შენ დაგეწვა სიცოცხლე, შე წყეულის შვილო, შენ დაგეწვა
სული და ხორცი!—მიაძახა პელაგიამ.—უიმე, ამას რას ვხედავ!—
შეჰკვივლა პელაგიამ, დამწვარი მჭადები რომ დაინახა. — ვეღარ მი-
ხედე, შე ცოდვილიანო?

— რას შეხედავდა, როცა, რომ არ მომესწრო, თავად ცეცხლში
ის იყო ჩაყარდებოდა!.. მაგ შეჩვენებულს. თავი მიედვა ბუხრის
ქვაზე და ისე მიძინებოდა... ვითომც ძილი აკლდეს!.. უიმე, უიმე!..
ეს რა არის, ღმერთო მომკალი! — შეჰკვივლა ხელახლად სონიამ.—
ეს რა არის?! შე დალოცვილო, რომ იცი ამის ამბავი, ერთხელ
შაინც ჩამოვიხედავდი... ასე რაღა მიატოვე ეგ სასიკვდილე!.. რას
აკეთებდი, მითხარი ერთი? — მიუბრუნდა იგი დედას.

— რავე არ ჩამიხედავს, შვილო! — წაილაპარაკა პელაგიამ.

— აბა ეს რავე ვერ დენინახე!.. ეს მოუქაფავი სუფი, ღმერთი მომკალი! ამას მიუტან ბეგლარს? ამან რავე უნდა გადაგტანს?.. ამან, ამ ლეკვმა, ამან!.. რა არის, ბიჭო, ეს?.. რა არის ეს?.. ამას ქაფის მორთმევა არ უნდოდა, არ უნდოდა? არა, არა? — და სონიამ ისევ წაუშინა თავში, გვერდებში და კისერში სახეგამურულ ფილიპიას.

— სონია, დატრიალდი, შვილო, შენ გენაცვალე, ერთ წამში დაჯინე ორიოდე ჭადი, თვარა საცა არის, ბეგლარიც მოვა. მალე, შენ გენაცვალე, სადილი არ დოუგვიანდეს, თვარა, ხომ იცი, ეწყინება.

სონიამ საჩქაროდ გაიხადა კაბა, ჩაიცვა საშინაო, ჩამოვიდა სამზარეულოში, გაცრა ფქვილი და ზელა დაუწყო ცომს.

— სად იყავი, შვილო, ამდენ ხანს? — შეეკითხა პელაგია, რომელიც ცეცხლთან ტრიალობდა.

— სად ვიქნებოდი? ანასტასიასთან ვიყავი.

— რა ქნეს ნეტავი იმ გოგოს საქმე, ქრისტინესი?.. მორიგებულან თუ არა?

— ხელახლად ჩაშლიათ... სასიძო აღარ აკლებს, რაც უთქვამს... და თუ ამ ერთ კვირაში ვერ მოურიგდებიან, სხვა ქალს ნათხოვა თურმე!..

— უი, უი! მტერისას ასეთი ამბავი! ასეთია დაუმთავრებელი ამბავი!.. ვაი საწყალი მშობლის ბრალი, ამნაირ გასაჭირში რომ ჩავარდება!.. ვაი მისი ბრალი! — წაიწუწუნა პელაგიამ.

— ჰო, მშობლის!.. მშობელს რა უჭირს, ვინც სირცხვილშია ჩავადნილი, იმან იკითხოს, თვარა...

— არა, შვილო...

— კაი, კაი! — გააწყვეტინა სიტყვა სონიამ. — უხეირო პატრონის ხელში ქალიშვილი ღმერთმა ნუ ჩააგდოს, ღმერთმა, თვარა მშობელს რა უჭირს იმდენი...

პელაგია ის იყო პასუხის გასაცემად მოემზადა, რომ ნაცნობი ფეხის ხმა მოისმა. ორივე დედა-შვილმა ხმა გაკმინდეს.

— მოვიდა! — წამოიძახა ცოტა ხნის დაყურადების შემდეგ სონიამ.

— მალე, მალე... უჩქარე, შენ გენაცვალე! მე წავალ და სტოლს გავვლი მანამდი... უი, შე არაწმინდავ, შენ!.. სულ შენი ბრალია, შენ გაქრი ბარემაც! — წაილაპარაკა პელაგიამ, კედელთან ატუხულ ფილიპიას რომ გაუარა. — დღეს ადრე მოსულხარ, შვილო, — ტკბი-

ლად მიმართა მან შვილს, რომ ამას არ სწყენოდა, მზად რომ სადღე-
ლი არ უხვდებოდა.

— ადრე რამ ქნა? — მოკლედ მიუგო ბეგლარმა. ქრქუნსუღი
ხიხუჩინქაქა

ეს იყო მაღალი ტანის ახალგაზრდა კაცი, ბალნით ძალზე შემო-
სილი, ისე რომ ლოყები ძლივს უჩანდა; მისი მაღალი და ბოლოში
მოკაკული ცხვირი, მბზინავი შავი თვალები რაღაც ვაჟკაცურ შე-
ხედულებას აძლევდა მის სახეს. ბეგლარს სერთუკი გაეხადნა და
ქილექის ამარა იყო.

— არა გაქვთ მზად? — იკითხა მან.

— ახლავე იქნება, შენ გენაცვალე... ახლავე! — მიუგო სტოლთან
მოფუსფუსე პელაგიაძე. — იმ შეჩვენებულმა ბიჭმა ჭადები დაგვიწ-
ვა... ისეთი ოხერი რამ შეიქმნა, რომ ერთი წამით თვალს ვერ მოა-
შორებ...

— თქვენ სად იყავით?

— სად ვიქნებოდით, შვილო, სახლში ვიყავით... სონია გადავი-
და, ის-იყო, ერთი მინუტით მეზობლისას, თვარა სახლში ვიყავით...

სხვა დროს ბეგლარი უსათუოდ შეწუხდებოდა სონიას უდროო-
დროს სხვაგან სიარულისათვის, მაგრამ დღეს თავი შეიკავა, აღა-
რაფერი უთქვამს; ერთი-ორი გაიარ-გამოიარა ოთახში და მერე
ტახტზე ჩამოჯდა და მუთაქას მიაწვა.

პელაგია მის მახლობლად ტრიალებდა; მოხუცებულს უნდოდა
შვილს გამოლაპარაკებოდა ამ მარტოდ ყოფნაში, სონიას შესახებ
ეამბნა, მაგრამ საწყალი ვერ ბედავდა დაღლილი შვილის მოსვენე-
ბის დარღვევას. და ბოლოს, როგორც იქნა, სძლია თავისთავს, მიუ-
ახლოვდა ბეგლარს და ხმადაშვებით უთხრა:

— პორფირი იყო ამ დილას და...

— ჰო!

— ერთი ამბავი მითხრა ჩემი სონიას შესახებ...

— ჰე!

— რავე ფიქრობ, შვილო? მე რა ვიცი და... პორფირი ძალიან
აქებს...

— მერე რაი?

— შენ არ მოგატყუებს, ძმასავით ხართ...

— ამისთანა კიდევ უფრო ადვილად მოგატყუებს, არ იცი შენ...

— ეგ შენ უკეთ გაგეგება, შვილო... ამიტომ გეძახიან ჭკვიან
კაცს!.. შვილო, თუკი მართლა ხეირიანი ვინმეა და შენი საკადრისი
იქნება, ნუ დაუჯარგავ, შენ გენაცვალე, შენს დას ბედს... შენც გან-
თავისუფლდები და შეიძლებ შენი ბედის მონახვასაც; ისე ნუ მომ-

კლავ, შვილო, ერთ-ორ დღეს მაინც არ მამხერიო შენი ცოლ-შვილისათვის...

პელაგია, ეტყობოდა, მოემზადა ესარგებლა ახლა იმ ბიჭობით, რომ შვილისაგან ამდენი ლაპარაკის ნება ეძლეოდა წადინა გადაეშალა მის წინაშე თავისი გულის დარდები.

ბეგლარმა შენიშნა ეს და უცბად მოუქრა:

— კაი, კაი, ბატონო, მაგაზე მერეც გვექნება დრო ვილაპარაკოთ... ახლა სადილი მინდა მე!

— კი, შვილო, კი, შენს სიცოცხლეს ვენაცვალე! ნუ წოუყურებ ამ საქმეს, ნუ! — შეიმაგრა თავი და აღარ ეშვებოდა პელაგია... ვინ იცის, როდის მიეცემოდა ამისთანა შემთხვევა კიდევ. — თუ სულ ურიგო კაცი არაა, ნუ დააშორებ ერთმანეთს, ისე ახლოსაც არ გეყოლება... წელიწადში შეიძლება ერთხელ, ორჯერ მეტად ვერც შემოადგამს ფეხს შენს სახლში... გადაწყვიტე, შვილო... შენდა სასარგებლოდ უფრო რომაა, იმიტომ გეხვეწები!

— ჩამოვა ის კაცი და მაშინ ვნახოთ. მაშინ! — კიდევ გააწყვეტინა სიტყვა ბეგლარმა და ამასთანავე ფილიპიაც შემოვარდა ფეხების თხლაშა-თხლუშით, მაგიდაზე დადვა თეფშზე დალაგებული მჭადები და ის იყო უკან გაქცევას აპირებდა, რომ ბეგლარი შეუწყრა და გაგდებას დაემუქრა. ბიჭმა დალუნა თავი, ხელი გამოსვა ცხვირქვეშ და ნელა გავიდა ოთახიდან თავჩაქინდრული.

ცოტა ხნის შემდეგ სამივე დედა-შვილი მაგიდას შემოუსხდნენ და სადილს შეექცეოდნენ თითქმის ხმაამოუღებლად, რადგან ბეგლარს მაინცდამაინც არ უყვარდა ამ თავისიანებთან მუსაიფში გაბმა.

ნასადილევს პელაგიამ ისევ დააპირა გამოეწყო შვილთან შეწყვეტილი ლაპარაკი, მაგრამ ვერ მოახერხა. ბეგლარმა ისევ გაიმეორა თავისა: „მერეც გვექნება დრო ვილაპარაკოთ“ და—ახლა ძილი მინდაო...

— შორს გადასადები საქმე არაა, შვილო!—გაბედა თქმა პელაგიამ.

პელაგიას შიში, რომ ბეგლარი არ იკადრებდა სიძედ სოფლის აზნაურს, ანდა რამე საწინააღმდეგოს გამონახავდა, ყოვლად უსაფუძვლო იყო. ბეგლარი არ ამხელდა, თორემ ძლიერ მოხარული იყო, რომ შემთხვევა ეძლეოდა მოეშორებინა და თავიდან და მაინცდამაინც ნამეტან ძიება-ჩხრეკით სასიძოს შესახებ თავის შეწუხება აზრადაც არ მოსდიოდა.

— მე მინდა აწი ჩემს თავს ვერგო მთელად! — წაილაპარაკა მან და იმედმიცემულმა, რომ ასეთი დრო მალე დაუდგებოდა, მისცა ნასადილევის ძილს.

IV

დანიშნულ დღეს, დაპირებისამებრ, ოტია, გამოწყობილა ყავისფერ ჩოხაში, სატინის წითელწინწკლებიან ახალუხით, თმა-წვერ შეკრეპილი, ნათხოვარი ცხენით ჩავიდა №-ში ბიაშვილთან, რომლისათვის ცალკე ხურჯინით ცოტაოდენი ძღვენიც გაიძღვანია.

— ახლა კი კაი კაცი ხარ, ოტია ჩემო, სიტყვა გცოდნია! — მხიარულად მიეგება მას პორფირი და რადგანაც ოტიას სახეზე ერთნაირი ღიმილის თამაში შეამჩნია, მხარზე ხელი დაარტყა და უთხრა სიცილით: — ჩვენი საქმე კარგად არის, კარგად, ოტია!

ოტია უფრო დაიბნა, ღიმილიც უფრო მოერია, სიტყვა ვედარ მოახერხა და მხოლოდ თავი გადააქნია.

ნასადილევის ორივემ ცოტა ხან მოისვენეს.

— ახლა ერთი გვევიგულავოთ, ჩემო ოტია, და მერე გამოვეცხადოთ... — უთხრა პორფირიმ.

ოტია შეიშმუშნა, ერთი მიაშტერა თვალი თავის მოკეთეს და მერე დაიწყო:

— ბატონო პორფირი... — აქ სიტყვა ჩაუწყდა ადელეების გამო.

— პო... რა გინდა?

— სოფლის სასაცილოდ არ გავხდე...

— ღმერთო ჩემო! — შეჰყვირა მხიარულად პორფირიმ.

— უკაცრავად კი ვარ, მარა...

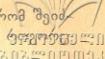
— შე კაცო, თუკი ასე არ მენდობი, რაღაზე მოდიოდი აბა, ა?..

— არა, არა... ნდობა რა, ვილას უნდა ვენდო, აბა, მარა მაინც...

რა ვიცი, ისე, ჩემი სისულელით მოგახსენეთ... თავადაც კარგა მოგეხსენება სოფლის ამბავი, ჭორი, მითქმა-მოთქმა. ახლა ჩემს თავს ვებრძვი ვითომ, როცა დარწმუნებული ხარ ყოველის მხრით კაცი...

პორფირის გაეცინა.

— რითი დაგარწმუნო, ჩემო კეთილო, რომ ქალი უნაკლოა? შშობლებს ვფიცავ ამაში, სხვაფერ რითი დაგაჯერო!.. სიტყვას გაძღვევ ეგ არის და შენც იცი, ქალს არც აქ გაგასინჯვინებენ, როგორც სოფელში, მის გარეგნობას თავადაც ნახავ... მეტი რა გიყო! მამიჩემის სულს ვფიცავარ, ქალი ჩინებულია. შენ, ჩემი შეჭერებით, თორემ მას ბევრს აქაურსაც არ გაატანს მისი პატრონი, მე არ მოვ-

კვლე!.. და ამასაც გეტყვი, ოტია ჩემო, თუ შიში გაქვს, რომ შეიძლება გატყუებდე, თავა დავანებოთ, ჩემო ძმაო!.. ა? ზიზ ზიზიძე

ოტიამ ისევ მოიბოდიშა და გაჩუმდა. მას ეძნელებოდა იმგვარი ქალის დაკარგვა, როგორსაც ჰპირდებოდა პორფირი. იგი თავმოსაწონად უნდოდა მას და ამიტომ უკან აღარ იხევდა, თუმცა შიში ჰქონდა, რომ ერთხელინდელის არ იყოს, სირცხვილი არ ენახა.

მეგობრებმა ქალაქის ქუჩებში გაისეირნეს, ეტლითაც იარეს და დასაღამოვებულზე ჯინჯარაძისას მივიდნენ.

პელაგია დიდის ამბით შეეგება სტუმარს. ბეგლარიც ახლა უფრო ხალისიანად იყო უცხო კაცთან. პორფირიმ ვეელას გააცნო შემკრთალი ოტია.

— დაბძანდით! — მიიპატიეთა იგი ბეგლარმა.

— დაბძანდით, ბატონო, დაბძანდით! — მიმართა პელაგიამაც და ხელით ანიშნა სკამზე.

მაგრამ ოტიამ უკან დაიწია და ფეხებში მოხვედრილ სკამზე დაეშვა. უეცრად ოტიას წაექცა სკამი და უსათუოდ გაიშლართებოდა, კედელს რომ არ მიყრდნობოდა.

— ღმერთო მომკალი! — წამოვარდა პელაგია. — რაღა თქვენ შეგხვდათ ეს ფეხმოტეხილი სკამი!.. ვინ შემოათრია ეს აქ?.. გეიტანე, შეილო, იქით!

სონიამ რომელიც ძლივს იკავებდა სიცილს, აიღო სკამი მეორე ოთახში გასატანად.

— ხომ არაფერი გტყენიათ, ჩემო ბატონო? — თანაგრძნობით შეეკითხა პელაგია სტუმარს.

— არაფერია, ბატონო, არაფერი! — მიუგო ოტიამ, მარდად წამოხტა და, გაწითლებული, გაღიმებას ცდილობდა, თუმცა ამავე დროს გუნებაში ეგ დაცემა ცუდ ნიშნად მიიღო, რაც ძალიან აწუხებდა.

პორფირი, ცუდი შთაბეჭდილების გასაქარვებლად, თავისი ცოცხალი ენით მოჰყვა ამის მსგავს შემთხვევებს, მას რომ გადახედოდა. და იმდენი მოახერხა, რომ ყველანი ოტიანად ბევრი აცინა და კარგ გუნებაზე მოიყვანა.

— როდის ჩამობძანდით სოფლიდან? — შეეკითხა ბეგლარი ოტიას.

— დღეს, ბატონო! — მიუგო მან.

— შორს არ არის...

— არა, ბატონო... სოფე გახლავსთ ამისთანა და...

— ვიცი... ვყოფილვარ მე თქვენსკენ... ერთობ ღვინო იცით...
რჯულზე დავთვერით ერთხელ, გზად გამოვიარეთ... *ქრქინსუღი*

— ასე, ბატონო... ვენახი ავადყოფობამ შეგვემცინა, თვარა
იყო რიგიანი და გვარიანადაც მოდიოდა... *გინგწინქინქინქინ*

— ახლაც ძალიანია, ბეგლარ, ახლაც ძალიანია!— წამოიძახა
პორფირიმ. — ისეთი მათრობელაა, რომ ჰო, ჰო, ჰო!

ლაპარაკი სოფელზე ჩამოვარდა, სოფლურ მოლხენაზე, ქეი-
ფებზე, ღვინის სმაზე. პელაგია ხანდახან ჩაურთავდა სიტყვას, სო-
ნია კი ყურს უგდებდა ლაპარაკს, ხან მიდი-მოდიოდა ოთახებში.
ოტია სარგებლობდა ამით და თვალი მისკენ ეჭირა. სონიას ერთ
შემობრუნებაზე პელაგიამ თვალით მიიხმო იგი, რაღაცა წაულაპა-
რაკა, რის შემდეგაც ყმაწვილი ქალი აჩქარებით გავიდა ზალიდან.

ოტიამ თვალი გააყოლა მას.

ქალი, მართალია, ლამაზი არ იყო, მაგრამ არც სულ ულამაზო-
ბა ეთქმებოდა. სუფთად ჩაცმული, თავისუფალი მიხერა-მოხვრით
ოტიას თვალში იგი ბევრად სჯობდა ქველიძის ქალიშვილს, რომე-
ლიც, მისდა უნებურად, თვალწინ ეხატებოდა, და რომელსაც ადა-
რებდა ამ ახლად გაცნობილს. ამ უკანასკნელს, მისი შეხედულებით,
რომ უპირატესობა რჩებოდა, ეგ თუ აღონებდა ოტიას, თორემ არ
ახარებდა. ტყუილა კი არ წამექცა სკამით, ფიქრობდა იგი... თუ
ქველიძემ უარით გამოისტუმრა, აქ რა უნდა გაეგონა, რისი მომ-
ლოდინე უნდა ყოფილიყო, ვითომ? და რაც უფრო აკვირდებოდა
სონიას, მით უფრო სწუხდა ოტია, მით უფრო ნანობდა, რომ აქ
ფეხი შემოადგა, ამჩატდა, არ გაფრთხილდა, თუმც გამოცდილიც
იყო. წაქცეული სკამიც ცხადად ანიშნებდა თუ რითი გათავდებოდა
დღევანდელი ამბავი. უკვე წარმოიდგინა, რომ სოფელში სასაცი-
ლოდ ამიღებნო. ერთადერთი იმედი ისევ ბიაშვილზე ურჩებოდა,
რომელსაც შეეძლო მისი აქედან გაყვანა ასე, რომ ამბავი არ გამ-
ქლავნებულყო.

ამ მდგომარეობაში მყოფი ოტია ვეღარც სიტყვას ახერხებდა,
ალარც ესმოდა კარგად, რას ეკითხებოდნენ; ის იძულებულს ხდიდა
პელაგიასაც და ბეგლარსაც, ემეორებინათ მასთან მიმართული კით-
ხვები და კინაღამ ჩაით სავსე ჭიქა წააქცია, როცა სონიამ სინით
წინ დაუდგა და ოტიას თვალეზში მისი მსუქანი და მრგვალი ტიტ-
ველა მაჯები მოხვდა.

„აჰ! ამას მე არავინ არ მომცემს... ტყვილი იმედია!“— თქვა მან
გუნებაში და თითქოს გამოსათხოვრად ერთი თვალი კიდევ შეას-
წრო ყმაწვილ ქალს.

პორფირიმ შენიშნა მეგობარს მოუსვენრად ყოფნა, რომ სხვანაირად გრძნობდა თავს და როგორც კი იშოვა, დრო, მარტო რომ დარჩნენ, მივიდა მასთან და ჰკითხა:

ქართული
ლიტერატურა

- აჰ, რას იტყვი, ოტია?
- დავანებოთ თავი, პორფირი...
- არ მოგეწონა?

— ჰმ! — მწარედ ჩაიციხა ოტიამ. — მოწონებაზეა საქმე? თავი დავანებოთ, თვარა მე აქ სირცხვილს ვკამ, შენ ნუ მომიკვდები.

— შენს მოწონებაზეა, მამ!

— ჰმ! — წამოიძახა ოტიამ. — სასაცილოდ მიგდებ და ეგ არის!.. შენი ჭირიმე, პატიოსნად გამიყვანე აქედან... ამ ქალს მე არავინ არ მომცემს, ეგ კარგად ვიცი... ეს წყალობა მიქენი, გეხვეწები, პატიოსნად გამიყვანე, სხვას არაფერს დევეძებ... შენს ხელში ვარ, ბატონო პორფირი!..

— კაცო, ქალს ვინ გიკავებს?! — სიცილით მიუგო პორფირიმ. — შენ გამაგებინე, თანახმა ხარ თუ არა?.. შენი სიტყვით გათავდება საქმე.

ოტია შეჩერდა და მამულს თვალი თვალში გაუყარა. ზედ ემიწნოდა, რომ მას რაღაც ეჭვი ეპარებოდა გუნებაში. ის სულ სხვას მოელოდა: უარით გაისტუმრებდნენ, ეგონა, და ახლა ეუბნებიან, რომ საქმის გათავება შენზედაა დამოკიდებულიო — ეს ნამეტანი ეჭვბოვა და ეჭვში შევიდა. მან ველარ მოითმინა თავისი დარდის დამალვა:

— პორფირი... გაფიცებ ყველას... წაგიწყდეს დედ-მამის სული... ნუ დამიძალავ... გამაგებინე, რისგანაა ახლა ეს?.. გაფიცებ შენს მიცვალეულ დედ-მამას, მართალი მათხარი... ნაკი ხომ არაფერი აქვს ქალს?..

— ნაკი?.. შეჩვენებული ვიყვე... დამწყველოს უფალმა! — მიუგო გაცხარებით პორფირიმ. — არ გრცხვენია, ოტია... ასე მიყურებ მე?!

— აბა რაღა გევიგო ეს ამბავი?

— რაღა და ისე, რომ ბეგლარს უნდოდა დის გათხოვება, დედამისსაც... მე და ის კაცი ძმებივით ვართ, თითქმის... გვინდოდა, რიგიანი კაცი შეგვხვედროდა სადმე... აჰ, შეგხვდი, გიცანი, მიცანი, გაიცანი და ბასტა!.. რაღა ბევრი ჩიჩინი და ლაპარაკი უნდა ამას!.. ჩვენ კაცი მოგეწონხარ ყველას, თუ შენც მოგწონს ქალი, თქვი და საქმეც გათავებული იქნება... ქველიძესავით, შენც მიხვდები, ყაყანს არ დაგიწყებენ აქ.

ოტიას ჰკუაში დაუჯდა ეს სიტყვა და იამა მისი კარგად სე-
ნებაც.

— თუ რამე ნაკი უნახო მაგ ქალს, პირში ჩამაფუჭებენ ნებას
გაძლევ! — უთხრა სოლოს ანოვიძის.

ეგ მეტიც იყო, ოტიას კიდევაც შერცხვა ამის გაგონებაზე. იგი
თანახმა იყო თავის მხრივაც.

— ოფლი გამომადინე, შე დალოცვილო! — გაიცინა პორფირიმ, —
რალს იკიმებოდი, თუ ღმერთი გწამს!.. შენ აქ მომითმინე... ერთი
იქ შევირბენ. — და პორფირი გავარდა ზალიდან მეორე ოთახში.

მარტოდ დარჩენილი ოტია აქეთ-იქით იცქირებოდა დარცხვე-
ნილი, სახეზე აღმურმოკიდებული. მაგრამ რამდენიმე წუთის შემ-
დეგ უარეს მდგომარეობაში ჩავარდა, როცა კარი გაიღო და ზალა-
ში სონია შემოვიდა. ოტიამ აღარ იცოდა როგორ მოქცეულიყო,
დამჯდარიყო, თუ ისევ ფეხზე მდგარი დარჩენილიყო. რომ მოეკ-
ლათ, ხმის ამოღება არ შეეძლო ამ ქალთან. და გაჩუმებული იყო.
არც ქალი იღებდა ხმას; ერთი კი უთხრა, „დაბძანდითო“, რაზედაც
ოტიამ მიუგო: „გახლავართო“, და ამაზე შეწყდა მათი მუსაიფი. სო-
ნია უფრო თამამად იყო და გუნებაში ეცინებოდა ამ ყმაწვილას
უცნაური უხერხულება. სონიას აზრით, ეს ვიღაც მთხოვნელი უნ-
და ყოფილიყო, მის ძმასთან მოსული, და ალბათ ძალიან სამძიმო
საქმე უნდა ჰქონდეს, რომ ასე დაღონებულიყო.

მეორე ოთახში კი სამთა რჩევაც დასრულდა, რასაც დიდი ხანი
არ დასჭირებია. ბეგლარმა თავის მხრივ თქვა, რომ ვერაფერ წუნს
ვერ ვღებ სასიძო ახალგაზრდა ქამუშაძესო. მასთან ერთად პელა-
გიაც, რასაკვირველია, თანახმა შეიქნა.

— აბა რალაზე ვაწვალებთ იმ კაცს! — თქვა პორფირიმ. — შე-
ვახალისოთ ახალგაზრდები, ღმერთსაც იამება! — და მოცინარი სა-
ხით გავიდა ზალაში.

მას მიჰყვნენ ბეგლარიც და პელაგიაც. პორფირი სიცილით მი-
ვიდა სონიასთან და თავი დაუკრა.

— ნება მოგვეცით, ქალბატონო, მოგილოცოთ! — დაიწყო პორ-
ფირიმ...

— რას მილოცავ? — გულუბრყვილოდ ჰკითხა სონიამ.

— ხა, ხა, ხა! — გაღიხარხარა პორფირიმ. — ხა, ხა, ხა!.. შენი
ვაბედნიერება, ჩემო სონია!..

— ჰმ!

— მოგილოცავ, ოტია! ურა, ურა!.. იცოცხლეთ და იმრავლეთ! —
შესძახა პორფირიმ.

— რას სულელობ! — წყენით შეუტია მას ქალიშვილმა.

— კი, შვილო, კი, გენაცვალე! — მიუახლოვდა პელაგია.

ქალი აირია; ერთი თვალი გადაავლო ყველას და ოთახიდან გასული ვინმე უკან დაედევნენ. ოტია გახვილისაგან.

— დედა... რა ამბავია?! — უცნაური ხმით მიმართა ყმაწვილმა ქალმა დედას.

— შენი ბედნიერება, შვილო, შენი ბედნიერება! სხვა რა გვენდომალება!..

სონია გაფითრდა.

— კაი კაცია, შვილო... თვალადაც, შეძლებითაც... გვართაც... კაი აზნოუშვილი... ძვირფასი ხასიათის კაცი... — მოჰყვა პელაგია.

— არ მინდა!.. არ მინდა, არა, არა! — გადაწყვეტილად წამოიძახა სონიამ.

— ხომ ვერ დაბერდები, შვილო, შენი ძმის ოჯახში!.. ხომ უნდა მონახო, ერთი დღე იქნება, შენ გენაცვალე, შენი საკუთარი სახლკარი?! უარს რატომ უნდა ამბობდე, როცა ამისთანა კარგი ბედი და იღბალი მოგანიჭა უფალმა!

— გაგიგონათ ასე?! გაგიგონიათ ასე ჩემდა დაუკითხავად? — გაცხარებით იძახდა სონია.

— კაი, კაი, შე ქალო!.. რატომ იცით ქალებმა გათხოვებაზე ამისთანა ამბები... ვითომ და არ უნდა გათხოვება! აა, შე ეშმაკო, შენა!.. — ხუმრობა დააპირა პორფირიმ, მაგრამ ამ უადგილო შეხუმრებამ ქალიშვილი მხოლოდ მეტად გააწიწმატა.

— თავი დამანებეთ, თავი დამანებეთ ყველამ! — წამოიძახა სონიამ.

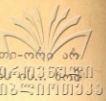
— თავი როგორ უნდა დაგანებოთ, რას ამბობ, შვილო! — შეუტია პელაგია.

— ოჰ, ღმერთო! გითხარით, არ მინდა-თქვა!.. არ მინდა... არ წავყვები... არა-თქვა, არა! რა გინდათ ახლა ჩემგან?.. მომკალით... რას ჩამცივებინართ!.. რა არის ეს, ღმერთო ჩემო!..

პორფირი გაიპარა ოთახიდან და ბეგლარი შემოგზავნა. ოტია ატყობდა, რომ ქალის მხრავ წინააღმდეგობა უნდა ყოფილიყო და შეწუხდა:

— ბატონო პორფირი! — მივიდა იგი პორფირთან. — ბატონო პორფირი... ეგებ იმას არ ნებავდეს... და ძალას ნუ დაატანთ, შენი ჭირიმე... ნუ შეაწუხებთ!..

— ეჰ, ერთი შენ კიდევ! გულჩველობას დამიწყებ!.. ქალის ამბა-

ვი არ იცი?.. გულით რომ უნდოდეს, არ შეიძლება ერთი-ორი არ შეიკვივინტროსო... აცალე, ძმის სიტყვას უფრო გეიგონე...
 ჯობია ქველიძის ქალს, თუ ღმერთი გწამს?.. ა?..

— ჰმ! რა საკადრისია! — ჩაიცინა ოტიამ და ამავე დროს ოთახის კარიც გაიღო და ზალაში შემოიყვანეს დედა-შვილმა თვალეზაწითლებული, თავჩაღუნული სონია.

— ასე არ ჯობია, შე ქალბ! — მიიღბინა მასთან პორფირი. — ოტია, მობძანდი! მალე, შე კაცო, აწი დროცაა წითელი წვენით ღონე დევიბრუნოთ, რაც ამ თქვენს დავიდარაბაში მივალიეთ!

პელაგიამ გულში ჩაიკრა სიძე და უსურვა ყოველივე ბედნიერება და დიდი ხნის სიამტკბილობით სიცოცხლე. მიულოცა ბეგლარმაც, რომელმაც გამოაცხადა, რომ რაც უნდა დამართოდა, უსათუოდ უნდა დამთვრალიყო ამ სასიამოვნო შემთხვევის გამო.

— შენ ახლავე ერთი რიგიანი ვახშამი გაგვიკეთე, ხელად! — უთხრა მან დედას.

სონია კი გარეტყინებულებით იჯდა. ვერც ოტია გრძნობდა თავისუფლად თავს, რის გამოც პორფირი დასცინოდათ, რომ მეტად ადრე ჯდებით ნეფე-დედოფლადაო.

კარგა დამე იყო, რომ ოტია და პორფირი სახლისაკენ მიდიოდნენ, რიგიანად ღვინონასვამები.

— ჰო, ასე ვიცი მე... კაცს რომ ვიცნობ, მისთვის თავს მოვიკლავ, ჩემო ოტია! თავს შევაკლავ და არც წააგებს ჩემთან მეგობრობით!..

— იცოცხლე, იცოცხლე უკუნითი უკუნისამდი ჩვენისთანა საწყალი და მართალი გზაგოუგნებელი კაცისათვის... ხომ ამისთანა სიკეთე მიყავი, კაცი გამაცოცხლე, გამაცოცხლე კაცი, თვარა იმ ვირა ქველიძის გამო მკვდარი ვიყავი... მიწასთან გასწორებული ვიყავი!.. შენ გამაცოცხლე ახლა, სიცოცხლე დამიბრუნე ხომ, და ერთს კიდევ გთხოვ, შენი ჭირიმე... ამასაც ნულარ დამაკლებ და მერე თქვენი ჭირი წამიღია, თუ გინდა!

— ჰო!.. რა გინდა? — შეჩერდა პორფირი.

— რომ გული მოვუკლა იმ ოხრიშვილსაც და ზოგიერთებს სხვებსაც... თქვენთვის ეგ აბაფერი იქნება, ჩემთვის კი ძვირად რადმე ეღირება, — იყოს ისე თქმულობად, ცარიელ სიტყვად, რომ ვითომც ბეგლარს დისთვის ჭუთასი მანეთი მიეცეს მზითვად... ცარიელი სიტყვა ქვეყნის გასაგონად, თორემ ფულის თხოვას როგორ გოვუბედავ... ისიც არ კმარა ჩემს თავზე?! ქვეყნის გასაგონად ითქვას ოღონდ!

— კი, ბატონო! მაგაზე ადვილი რაა... მე რაღაც სხვა მეგობარს
ისე გრძლად მოჰყევია... ხა, ხა, ხა! — გაღიზარებულად პორფირის
ეჭვსასი იყოს, შე კაცო, შეიდასი!..

— არა, არა! მეტი რაც იქნება, ექვში შეიყვანს!... არ დეიჯერებენ! — მიუგო ოტიამ.

— ხუთასი იყოს! იყოს ხუთასი!.. — მხიარულად შესძახა პორფირიმ. — ერთი სიტყვით ჩესტიანი ბიჭები ვართ, ჩესტიანი!.. ყველაფერს მოვახერხებთ! — და ორივე მეგობარმა ხითხითით და სიცილით განაგრძეს გზა სახლისკენ.

V

ერთ წამში მოედვა სოფელს ოტიასაგან ქალაქელი ქალის დაინშენის ამბავი.

ეკვირინეს სიზარულს საზღვარი აღარ ჰქონდა. ორგვარი იყო მისი სიამოვნება: ერთი იმით ხარობდა, რომ ოჯახს არც ახლა მოეშალა ჩვეულება, განსხვავებული ქალი შემოდინოდა და ამასთანავე ნიშნი ეგებოდა სარდიონ ქველიძესაც და ბევრს იმათაც, ვინც მის შვილს ფასს არ სდებდა.

— გვერდში ამოუყენოს ჩემს რძალს მათი სოფლის ნაცარში ამოქიჩნილი ქალბატონი!.. თავისი ტყედწასული შვილი გოუტოლოს ბეგლარ ჯინჯარაძეს! მაგათმა სიცოცხლემ! დეესხათ მაგათ თავსლავი!

უმეტესობა მეტიჩრობაში ართმევდა ოტიას მის საქციელს და ამტყუნებდნენ — ქალაქ ადგილას გაზრდილი ქალის სოფელში მოყვანა სისულელეა, რითი უბირებს შენახვასო. ზოგიერთები კი დასცინოდნენ და ამბობდნენ, რომ უსათუოდ ვინმე ოხერი შეაჩეჩეს ხელში, თორემ რიგიანი ვინ გაიმეტებდა თავს, ქალაქს მიატოვებდა და ოტიას წამოყვებოდა სოფელშიო.

— ვნახავთ, ყველაფერს მალე ვნახავთ! ხომ მოიყვანს და! — ამბობდნენ დაინტერესებული მეზობლები.

ოტიამაც მალე დააკმაყოფილა ამათი ცნობისმოყვარეობა. იგი, რაც შეეძლო, დატრიალდა; როგორადაც ეხერხებოდა, მოაწყო სახლი, ოჯახში, მოემზადა თავის გუნებაში საქორწილოდ და მეორე თვეზე ჯვარიც დაიწერა და ქალიც მოიყვანა სახლში. აქედანვე დაეტყო მას, რომ ქალაქელებს დაემოყვრა. სოფლად რომ იციან, ჯვარს დაიწერენ და ქალს არ წაიყვანენ, სანამ ქალის პატრონი დაპირებულ მზითვეს მთლად არ მოაგროვებს და სიძეს არ ჩააბარებს, და ამასო-

ბაში ეს უკანასკნელი წანწაღშია და თრევაში სახლსა და მოყვარეს შუა — ამისთანებს აარიდა თავი ოტიამ. თუმცა ესეც უნდა სიმაართლეს არც სოფლებს დავუკარგავთ და არ გავამტყუნებთ, — ოტიას ამ შემთხვევაში გარემოებაც ხელს უწყობდა, რომ ჩვეულებაც უკუეგდო და საქმეც გაეადვილებინა. იმის მიღება, რაც მან იშოვა, მაინცდამაინც არც ისე საქნელო იყო: „ხმელი სიტყვით“ ხუთასი მანეთი და ქალაქელი ქალი და, კიდევ თუ მივათვლით, ასი მანეთი პელაგიაშვიტს რომ, ვითომ თავის მხრით, აჩუქა ქალიშვილს, თუ რამე დასჭირდებოდა, დასახარჯავად.

სხვის თვალში, შესაძლებელია, ეგ არაფერი ყოფილიყო, ქამუ-შაძეებმა კი დააფასეს და ისე მიეგებნენ ამ ამბავს, რომ სწორედ მათ თავზე ეგ მეტიც იყო. არაფერი არ დაუშურებიათ, სტუმარიც ბევრი მიიპატიეს, ლხინიც კარგი გადაიხადეს და მხიარულებაც სამახსოვრო იყო. ქალის მომყოლებმაც ერთობ მოილხინეს. ბეგლარი, რომელსაც მასპინძელი თავს ევლებოდა, ერთობ მხიარულად იყო და სხვებს არ რჩებოდა უკან ღვინის სმაში და თუ რამე აწუხებდა, ეგ იყო, რომ ეკვირინე წამდაუწუმ მორბოდა, ებოდიშებოდა ყველაფერზე, ევედრებოდა, არაფერი წყენოდა უზრდელი სოფლის კაცისაგან და ისე მოეღვინა, როგორც მას სურდა. ამისთანებთ მოსვენებას არ აძლევდა მოხუცებული ქალი, თორემ კაცს რომ ეყურებია, იტყოდა, რომ იგი ერთობ აღტაცებული და მოხარულია ყველაფრით, რასაც თავის გარშემო ხედავსო.

ბეგლარმა ეს კიდევაც გამოსთქვა სიტყვიერადაც თავის დასთან და ახალ მოყვრებთან, როცა მესამე დღეს, წასვლის წინ, ესენი ცალკე გაიხმო და, გამოთხოვების წინ, უთხრა:

— ერთობ მოხარული ვარ... მეტი აღარ შეიძლება, რომ ამ ოჯახთან შეგვყარა ბედმა და აწი შენ იცი, ჩემო ძვირფასო დაო... როგორც ჩვენთან იყავი გამრჯელი და ჭკვიანი, მე დარწმუნებული ვარ, ამ შენს ქმართან და ამისთანა ძვირფას დედასთან კიდევ უფრო გააორკეცებ შენს გამრჯელობას!..

— უიმე! — შეჰკვივლა ეკვირინემ. — ნეტავი ჩემს თავს, თუ მაგი გავსარჯე რამეზე და მე ქე დავებძანდი!.. მაგის მოსამსახურე უნდა ვიქნე სიკვდილამდი, მაგას ვენაცვალე!

— არა, რატომ? რატომ? მე რომ ვიცნობ მაგას, მაგიც არ იზამს, რომ თქვენ გიმსახუროთ!.. — სიტყვა ჩამოართვა ისევ ბეგლარმა. — კიდევაც ქე გეისარჯოს, ოჯახს მოეკიდოს. გეიხედ-გამოიხედე, ყველაფერს დაუკვირდი, ძვირფასო დაო, და თუ გასაჭირი შეგვხვდეს...

— ვინ შეახვედრებს მაგას! ღმერთო, ნუ მომასწრებ იმ დღეს! —
ჩაუბრთო სიტყვა ეკვირინემ.

— თუ გასაჭირი შეგხვდეს, კიდევაც მოითმინე და შენისავე ეცადე, მეორედ აღარ შეიხვედრო!.. შენი კაი ქალობით ჩვენს ვახარებ... დედაშენსაც სიცოცხლეს შემატებ... ანჩხლი და კაპასი იქ არ ყოფილხარ და, იმედია, არც აქ იქნები.

— უიმე! — კიდევ წამოიძახა ეკვირინემ.

— მორჩილი იყავი ქმრისაც და ამ პატიოსანი ადამიანისაც, შენი დედამთილის... ამით სახელიც კაი გექნება და ქალობაც ამით დავიშვენდება... იმედია, ყველაფერში ასე მოიქცევი და ყველას გვასიამოვნებ... ახლა კი ნახვამდის!.. — და ბეგლარი თავისი სიცოცხლეში პირველად გადაეხვია დას და გამოსათხოვებლად გადაკოცნა.

სონიამ, რომელიც აქამდის ხმაგაკმენდილი იდგა, თავდახრილი, ტირილი დაიწყო. ცრემლები წამოუვიდა ეკვირინესაც.

— რა გატირებს, შე ქალო!.. სუ!.. არ გრცხვენია!.. სატირალი რა ვაქვს... ქმარი კაი იშოვე, დედა და ოჯახი ისეთი, რომ...

— არაფერი მას არ მოაკლდება, შენი ჭირიმე, არაფერი! — წამოიძახა გულაჩვილებულმა მოხუცებულმა. — ვაი ქალის ბრალი!..

— სუ, ნუ ტირი, ნუ ტირი, სონია!.. შენ ნუ მომიკვდები, მე ხშირად ვივლი, თუ თავს არ შეგაწყენთ და მიმიღებთ!.. — იხუმრა ბეგლარმა.

— ნეტავი კი ინებებდეთ და! — ერთხმად შესძახეს ორივე დედაშვილმა.

— ტირის?! — წამოიძახა პორფირიმ, რომელმაც ის იყო მათთან მოიბრბინა. — არ გრცხვენია, სონია? კაი, შე ქალო!.. შენ ნუ მომიკვდები, ყოველ კვირა გიწიკავ შენი სახლის ამბავს, როგორც კაი ფახტალონი!..

— მშვიდობით ბრძანდებოდეთ!.. ღმერთმა პირნათლად გვამყოფოს ჩვენ თქვენთან და თქვენც ჩვენთან! — ღიმილით თქვა ბეგლარმა და მიუბრუნდა ეკვირინეს: — მადლობელი ვარ პატივისცემისათვის, დამათვრეთ, ღვინოში კინალამ ჩამკალით, მარა შემართოს!.. ხათრი ველარ გაგიტეხე, იმიტო რომ დღეიდან დედა ხართ ჩემიც, მეორე დედა... ისეთივე ძვირფასი და საყვარელი, როგორც მშობელი. უფალს ვთხოვ, რომ კიდევ დიდხანს მენახოთ მშვიდობითა და მხიარულად!.. — და ბეგლარმა ხელზე აკოცა.

მოხუცებული ქალი ამას სრულიად არ მოელოდა და კინალამ ქკუიდან შეიშალა გაოცებული.

ყველანი გამოეთხოვნენ მასპინძელს და გაუდგნენ თავთავიანთ გზას. პორფირის სიცილად არ ჰყოფნიდა გზაში ბეგლარის სიცილი ჯამუშაძის მოხუცებულთან და ბეგლარიც ყოველ მის განსხვავებაზე იჭით-აჭეთ იპურჰყებოდა და ტუჩებს იწმენდავდა ცხვირსახოცით.

— კაი, თუ ძმა ხარ, ნულა გამახსენებ, იმწამსვე გულს მეყრება!.. რა სისულელე ვქენი მეც!.. ფუ!.. — ამბობდა ბეგლარი და პორფირი ისევ ხარხარებდა და სიცილით კვდებოდა.

ამასობაში კი ეკვირინე აღტაცებით ეუბნებოდა შვილს:

— ღმერთს ყვარებიხარ, შვილო; სწორედ ყვარებიხარ და შენთვის კაი ნდომებია, ამისთანა კეთილები, რამ შეგაძენია!.. რა პატიოსანი, ჰკვიანი, კეთილი და რა თავდაბალი თავის ღირსებასთან!.. ნეტავი თუ მეორე იყვეს ვინმე მაგის მსგავსი!? ვაჰ, ნეტავი დედას. ამისთანა შვილი რომ ეყოლება, ნეტავი იმას! რარივად მოუყვა, რა დარიგება მისცა, ვენაცვალე მას, რეები უთხრა?! იმას მიეცა ყოველივე სიკეთე და სიხარული!.. მე რა მიქნა, მე... ხა, ხა, ხა! ღმერთო მომკალი, რა მისა საკადრისი იყო, მისი ლამაზი ტუჩები ამ ჩემს დამკვნარ ხელებს შეხებოდა!.. კი არ შეიზიზღა!.. ნეტავი თუ რამე ჯობდეს შესმენილსა და განათლებულ კაცს... თავისათვისაც კარგია და შენც გაგაკეთებს და გაგანათლებს, თუ მიგიახლოვა!.. ბედნიერი კაცი ყოფილხარ, შვილო, ნამდვილად ბედნიერი!.. აწი ნულარაფრის შიში ნუ გაქვს... არაფერი არ უნდა იდარდო, როგორც კი არ გიდარდებია! ახლა კიდევ უფრო!..

— ეგ კი, მარა... ხარჯიც ბევრი მოგვივიდა, დედა! — მისდა უნებურად ამოხდა სიტყვა გულის სიღრმიდან ოტიას.

— რა ვუყოთ, შვილო?! მართალია, მარა არ უნდა ინანო... ღმერთი მოგცემს... ღმერთი მოგცემს... აბა რა გზა გქონდა მეტი, შვილო. შენი თავის შერცხვენა — შენი მოყვრების შერცხვენა იქნებოდა... არა, შვილო, ასე ჯობია, ყმაწვილ ქალსაც გული გოუკეთდება, ამ თავიდანვე მზიარულად და იმედიანად შეხედავს მომავალს... იმას რა სჯობია, რომ ყველა კმაყოფილი წვევილ-წამოვზა და შენი მაქებარი... არაფერია, შვილო, ღმერთი მოგცემს, ღმერთი მოგცემს!.. იმის იმედით ვართ ყველანი!.. — ანუგეშებდა ეკვირინე შვილს. — რავარც კაი ცოლს შეგყარა, ისე სხვა სიკეთესაც ბევრს შეგყარის, შვილო... ახლა მიდი, შენ გენაცვალე, იმ შენს ცოლს ხმა გაეცი... საწყალი ჯერ კიდევ უტხოვდ არის... არ მოსწყინდეს... მე კი სადილს

მივადგები... მიდი, მიდი, შვილო, შენგან ყველაფერი იამება...
მარტოდაა, ვენაცვალე მის სახელს!..

სონია მარტო იყო ოთახში და მუთაქაზე მიწოლილი მარტოს
მოწყენილი მისჩერებოდა კვამლისაგან გაშავებულ ოთახის დაბალ
კედელს. ეს ყოველ მხრით მარტოდ ყოფნა იმ სიჩუმესთან, რომე-
ლიც მის გარშემო სუფევდა, ეს დაბალი გახრივნილი ოთახი, სანა-
ხევროდ ჩამობნელებული, ყოველივე ეს სულს უხუთავდა და გულს
უწუხებდა. იგი წამოდგა და ნელი ნაბიჯით მივიდა კარებთან, კარის
ჩარჩოს მიაწვა და ეზოში მზერა დაიწყო. კარგა ხანს იდგა ასე სო-
ნია, მაგრამ ვერც იმ სურათმა, მის თვალწინ რომ იშლებოდა, თავის
სალამაზით გული ვერ გაუხსნა და სევდა ვერ გადუყარა. ეს სიჩუმე,
ეს მიყრუებულობა-მივარდნილობა უფრო უმძიმებდა გულს და
აღონებდა.

— ღმერთო ჩემო, ამ მიყრუებულში უნდა დავლიო ჩემი სი-
ცოცხლე? — გაიფიქრა მან და რაღაცამ თითქოს ყელში წაუჭირაო
და თანვე თვალებში ჩამოებინდა. სცადა თავს შებრძოლებოდა, თა-
ვი შეემაგრებინა, მაგრამ ვეღარ მოახერხა და ცრემლები ნაკადუ-
ლივით წამოსკდა თვალებიდან. მიტრიალდა და ტახტზე მილაგებულ
ქვეშაგებში ჩაპყო თავი.

ოტია მოდგა კარებთან, დაინახა სონია თავჩარგული ბალიშებ-
ში, იფიქრა, რომ უსათუოდ სძინავსო და გაბრუნდა უკან.

— დაღალულია, შვილო, დაღალული!.. იძინოს, იძინოს, ვენა-
ცვალე!.. ღონეზე მოვა! — ტკბილად და სიყვარულით წარმოთქვა
ეკვირინემ და ფუსუტისას, რომელიც ერთი თვით მოიყვანა რძლის
ხელზე მოსამსახურედ პირველ ხანებში, მიაძახა: — სუ, ჩუმად გაა-
კეთე საქნარი!

რამდენიმე ხნის შემდეგ, როცა სადილობის ალომ მოაწია, ეკვი-
რინე თვითონ შევიდა რძალთან. ის კარებთან დაუხვდა სახედალო-
ნებული.

— გამოიღვიძე, შვილო? კარგად თუ გეძინა მაინც?

— არ ძძინებია, ბატონო! — მიუგო სონიამ.

— ჩემმა ოტიამ მოთხრა, ძინავსო...

— ისე ვიწვევი...

— არ მოიწყინო, შენ ვენაცვალე!.. დაღალული ხარ, შენი ჭი-
რიმე, ერთი გუნებითი ძილი კიდევაც გამოგაბრუნებდა, შენ ნუ მო-
მიკვდები!.. არ მოიწყინო, ჩემო მალხაზო და გვრიტო!.. მოსაწყენი
არაფერი არა გაქვს... აქეთ გეიხედე, იქით გეიხედე, შენი ლამაზი
თვალი გადაავლე აქაურობას და გუნებაზე დადგები... იმას ნუ შეუ-

შინდებ, შვილო, რომ ამისთანა პატარა სახლი დაგახვედრა შენმა ქმარმა... ბევრს არც ამისთანა აქვს, შენი ქმრის ნათესავებს სხვებსაც... ღმერთი ღონეს და შეძლებას მოგცემთ და ადიდებთ და უკეთესად მოაწყობთ... კარგი ქალი, შვილო, — გაიღიმა ეკვირინემ, — ბევრ რამეს შემატებს ოჯახს... ქმარიც, ღვთის მადლით, კაი გამრჩელი კაცი შეგხვდა... ჩემი შვილობით არ ვაქებ მე იმას... ყველაფერი ეს თქვენია, გაუყოფლად, საკუთრად, შვილო. რა გიჭირთ!.. იხარეთ, ისიამტკბილეთ, იცხოვრეთ ბედნიერად!.. ასე, ჩემო სიცოცხლე! და ახლა თუ არ გეზარება, სადილობამდის, შენთვის მაინც ცოტათი აღრეც არის სადილი, გევიარ-გამოვიაროთ იმ ჩვენს გარშემო, ნახე ეს შენი საცხოვრებელი, გულიც გაგიხალისდება, გაგიმხიარულდება და მერე უფრო მადიანადაც ჭამ სადილს. — სონიამ უარი არ უთხრა ამაზე. ეკვირინემ მიიღბინა მეორე კარებთან და გოგოს მიაძახა, რომ არაფერი წაახდინო ჩვენს მოსვლამდისო, გაიბერტყა ნაცარში ამოსვრილი კაბა და ისევ მიიღბინა რძალთან.

— აბა, წამოდი, შენ გენაცვალე! — და წაუძღვა სონიას.

ეზოს ერთ კუთხეში მაღალი და ფართო შტოებგაშლილი კვინცხა იყო. ეკვირინემ რძალი აქეთ წამოიყვანა.

— აქნაი, შვილო, ჭურება გვაქვს, — ანიშნა მან ხის ქვეშ ყავრებით გადაფარებულ შეყრილ მიწაზე. ამ ყავრებს უნდა დაეფარა, რომ წვიმის დროს წყალი არ ჩასულიყო ჭურებში... — იცოცხლე, შვილო, ამ ჭურებში შარშან ღვინოები ჩაისხა!.. საპალნე რატომ ოცი მანეთიც არ ღირდა, ისეთი რამ მშვენიერი იყო... აძლიეს კიდევაც თექვსმეტი მანეთი, მეტსაც მისცემდნენ, მარა არ შეეღია... ძნელი შესალეგია, შვილო... კაი ღვინო ოჯახის დამამშვენებელია... წრეულსაც, იმედია, ღმერთი უფრო უკეთესს მოგცემს... ღვთის მადლით, ვენახი კარგი გვაქვს, თუ არა შენი ლამაზი თვალებით ნახავ ეხლავე... ისეთი მტევენები ასხია, თითოსავან რატომ ბოთლი ღვინო არ გამოიწურება...

რადგანაც აქ მეტი სანახავი აღარაფერი იყო, მოხუცებულმა პატარა, დაბალ მოღობილისაქენ წაიყვანა სონია. აქ გააღო გადასაბიჯზე ღვლერკით ჩამოკიდებული პაწია წკნელის ჭიშკარი, ჯერ თვითონ გადავიდა და მერე რძალი გადაიყვანა.

აქ ბოსტანი ჰქონდა ეკვირინეს. ვიწრო, გრძელ, კოლბოხებით სავსე კვლებზე მოჩანდა ზოგან ხახვი, ზოგან ნიახური, ოხრახუში, პრასა, ქინძი, საზამთრო, ფხალი, სალათა. და აქა-იქ გრძელი ბაღრიჯანი.

— ბოსტანი მქონდა, შენ გენავვალე, ისეთი ბოსტანი, რომ მარტო ერთი შეხედვით გული გაგეხსნებოდა... ქალი უკეთესს ვერ დი-ჩემებდა, მარა რად გინდა, ვერ დევიცევი, ასე გამითხარეს ქათმებ-მა, — ჩემმაც და სხვისმაც!.. ვერაფრით ვერ შემოვუარე!.. ~~ხედავდა~~ ეს ხახვი, ეხლა ამას რომ ხედავ, ეს რაა იმასთან, შარშანს ~~მეტი~~ გადვირია, ბატონო, გადვირია, მარა რანეირად!.. ვიღამ მოლია!.. ექვსი ბათმანი სულ ამხელ-ამხელა თავები შევინახე საზამთროდ... და ეს სალათა... ჰმ, იმდენი იყო, რომ მთელი მეზობლობა გავაჭრე მაგით... წრეულს კი ასე დაემართა, ველარც სალათა იმისთანა და ველარც ხახვი... ამ ქლაკმაც თავზე ლაფი დაისხა... რუსუ-ლი პატრიჯანი რომაა, მანიდორას რომ უძახიან, იგიც მქონდა, წრეულს კი, რა დაემართა, აღარ ვიცი, სულ აღარ ამოსულა... მაგივ-რად ნესვი, კიტრი იყო იმდონი, რომ კინალამ დევიხაშმეთ!.. შეგვე-შინდა, რომ ავადმყოფობა არ გაეჩინა და სულ ავთხარეთ და გადავუ-ყარეთ ღორებს... გაისადაც ძალიანი ბოსტანი გაკეთდება, შვილო. კიდევ უკეთესი, ცოცხალი ვიყვეთ და!.. ცხენებით ვაწიკვიებთ ოტიას შენს სახლში აქაურ მწვანის... მათთვის ეგ არაფერი იქნება, საყი-დელი საშუალება ბევრი ექნებათ, მარა აქიდან მისული მაინც იამება დედაშენს... კი, ჩემო სიცოცხლე!

დედის გახსენება სწორედ ვერ მოუვიდა ღროზე ეკვირინეს. მი-სი რძლის გულს ვერაფრად ახალისებდა, რასაც ხედავდა ამ წამში. ნამეტურ ეს ყოველ სიტყვაზე შარშანდელი წლის ხსენება ცუდად მოქმედებდა მასზე და რაღაც ექვში შეჰყავდა აქაურ ვაჭირვებულ ცხოვრების შესაძლებლობაზე, თუმცა ასე აიძვებდა მისი დედამ-თილი. ამას ზედ დაერთო დედის გახსენება, რამაც კიდევ უფრო დაუმძიმა გული. მოხუცებული კი ისევ რაღაცეებს ლაპარაკობდა. ამ ლაპარაკით გადმოვიდა ბოსტნიდან, დაეშვა ქვევით და, ბოჭგებზე შეპოლიკებულ პატარა მოწულს რომ მიუახლოვდნენ, თქვა:

— ეს სასიმიინდეა, შვილო! ამ ცოტა ხნის შემდეგ თავამდინ ავა-სებთ მაგას ვერცხლისფერი სიმიინდით. სულ გადენა ამ თეთრმა სი-მინდმა წინანდელი ყვითელი, — მეტ წყალს ისხამს ზელაში და უფ-რო ხევიანია გამოცხოებაში. იცოცხლე, შარშან მაგაში ჩეიყარა და რამდენი მოგვრჩა კიდევ, რომ ადგილი ვეღარ ვუშოვეთ, — სულ მოვეყარეთ ოთახის თავი! წრეულსაც ასე იქნება!

მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ეკვირინემ მაინც არ ჩაახედინა რძალს სასიმიინდემი, ქვევით ჩაატარა და ვენახში გადაიყვანა. ეს ადგილი, სულ ცოტა რომ ვთქვათ, იქნებოდა ნახევარი ქცევა. ვე-ნახი კარგად გამოწმენდილი და მოვლილი იყო; ფოთოლზე ეტყო-

ბოდა, რომ ნაწამლიც იყო შაბიამანით; აქა-იქ ფილოქსერის ნამოქმედარიც ეტყობოდა — ამოჭმულივით იყო გამხმარი ვაზის ამონახარად ადგილებზე. ვაზს მართლა კარგად ესხა, მარცვალის მარცვალის მაგრამ ერთის კი არა, ვერც ოცი მტევნის გამოწევი გაავსებდა ბოთლსა, რადგან მტევნები პატარები იყო.

— ოჰ, რა ღვინო იცის ამან, რა ღვინო! ამას შეხედე ერთი! რას ჰგავს, რას! — აღტაცებით გაიძახოდა ეკვირინე. — მე და დედაშენი ერთი ისე თავისუფალ დროს, ცალკე, უნდა დავთვრეთ ამის ღვინოთ, ჩემო სონია! უსათუოდ, ხა, ხა, ხა! — გადიხარხარა მოხუცებულმა. — და შენც, შენც ჩვენთან... შენც უნდა გამოიმეტო თავი!

ამ სიცილით ბოლომდის ჩაიარა ეკვირინემ და როცა მიადგა ღობეს ვენახის ბოლოში, გადაღმა გადიხედა, სიცილიც შესწყვიტა უცებ და ერთი ღრმად ამოიოხრა და თავი გაიქნია.

— ეს ადგილიც... ამ ნაჭერს, რასაც ხედავ, შვილო, ესეც ჩვენი იყო, მარა ბიძამისმა ომანმა წაართვა შენს ქმარს. რაც იმან იდავიდარაბა, ილიტა — ღმერთი არ დააყრის ბარაქას მას! რა არ ჩეიღინა, რა საშუალება არ იხმარა! დიდი ცოდვილიანი კაცია ის უბედური და კიდევაც ისე უბედურად მიდის მისი ცხოვრება... ყოველ წელიწადს ნალდგომებიდან მშვიერი უყრია ოჯახობა. ისე გაოხრდა, რომ ყაზახებში ვერ გამოარჩევ და ნურც გაგაცნოს მისი თავი ღმერთმა... ჩვენ აღარც კი ვეკარებით ერთმანეთს. ახლა იყვეს საქმე, ნახავდა რაღა წაართმევდა ჩემს შვილს შავას და აწი ხომ სულსაც ვეღარ დაბერავს! სამი ძარი სიმინდი მოდიოდა ხანდახან, ასეთი ადგილია! გული მეტკინება, ახლოს რომ გვევილი ამ ადგილთან... ჰაი, ჰაი, ჰაი! საღ იყვენ შაშინ ამისთანა შემწეები, ახლა რომ ჰყავს ჩემს შვილს! ვინ რას გოუბედავდა!!

ახლა უკან გამობრუნდა ეკვირინე და ისევ დაიწყო რძლის გასახალისებლად იქაური ამბებისა და მდგომარეობის გაზვიადებით მოთხრობა, ასე რომ მისი ზომამზე გადამეტებული სიტყვა ნამეტანი ცხადი იყო. ერთა თათქმის გამხმარი ლეღვი ისეთად გამოჰყავდა, რომ თითქოს მისთანა მთელ სოფელში არ ყოფილიყო; პანტა-ვაშლი წრეულს მოუბმელი იყო — ისეთი ვაშლის მომსხმელი, მისი სიტყვით, რომ ორ წელიწადს გაიტანდა მითი თავს კაციო... ქლიავი, ბალი, ჭანჭური, უნაბიც კი...

— ყველაფერია, შვილო, ყველაფერი... ხილი, სულ ნარჩევი და საგანგებო რამ! ყველაფერი საკმაო გაქვთ, შვილო! გული მხიარულად იქონიე, ნურაფრის დარდი ნუ გექნება! ყველაფერია, ღვთის შაღლით... სხვას, ზოგიერთს, ამისი ნახევარიც არ მოეძებნება, თქვენ

ვინ შეგედრებათ! ეს ხომ ასე, რასაც ამას ხედავ შენი ბედნიერი თვალებით, და ამას გარდა გადაღმაცა გვაქვს კიდევ ადგილები...
სარჩოს მომტანი ადგილებია. ასე, შენ გენაცვალე!

მოხუცებულის სიტყვები ახლა უსიამოვნოდ ხვდებოდნენ გულს, ატყობდა აშკარად გაბერვით ლაპარაკს, სწყინდა, რადგან ამაში ხედავდა დედამთილის განზრახვას, მოეტყუებინა იგი. ნამდვილად კი ეკვირინეს ღრმად სწამდა თავისი ოჯახის კეთილმოყოფლობა და ახლა მხოლოდ ნატრულობდა, ეგვევ რწმენა ჩაენერგა რძლის გულშიაც. მაგრამ მეცადინეობა ამას იყო; ყმაწვილი ქალი არამც თუ ვერ დაარწმუნა, რომ მას არაფერი უჭირდა, არამედ უფრო და-
აღონა და ექვში შეიყვანა.

„თუ ის გადაღმა ადგილებიც ამგვარივეა!“ — ფიქრობდა იგი და შემაწუხებელი, გამოურკვეველი სევდა აწევებოდა მის გულს.

— ბატონურად იცხოვრებთ, შვილებო! თქვენისთანა ბედი ძვირია ჩვენობაში და ბევრისათვის სანატრელია... სოფელიც თქვენია, შვილო, და ქალაქიც! — ლიკლიკებდა ეკვირინე. — აბა სხვებსავით კი არ გაქვთ საქმე, ნახევარი წლობით უჭადოთ რომ აგდიან!

„ნახევარი წლობით უჭადოდ აგდიან!“ — გაიმეორა სონიამ გუნებაში...

გახალისების მაგივრად ამ გადათვალეობამ უარესად ჯავრში ჩააგდო ყმაწვილი ქალი. ამ თავის შეუძლებლობის გაცნობამ მისი გონება სულ სხვანაირად აამუშავა, ვიდრე ეს ეკვირინეს ეგონა. სონია ახლა მხოლოდ ერთმა დარღმა გაიტაცა: თუ ეს იყო მთლად მისი ქმრის ქონება, მხოლოდ ამის პატრონი იყო, ამაზე იდგა მართო, რარივად შეიძლებენ შემდეგში კმაყოფილ ცხოვრებას, რა სახით უნდა მოეხერხებინათ ოჯახის გამოტანა?

„რისი იმედიტაა? რა აქვთ კიდევ საიმედო?“ — ეკითხებოდა თავისთავს სონია გუნებაში და მთლად მისი ფიქრი ახლა იქით მიმართა: — გავგო, თავის თვალთ დაენახა ყოველივე, რაც ამ ოჯახს ღონეს აძლევდა, მას ამაგრებდა და საშუალებას აძლევდა მომავლისათვის.

„ანდა შეიძლება მომატყუეს და მოტყუებით ჩამომართიეს“, — გაუბრბინა ერთმა აზრმა ყმაწვილ ქალს.

და ეს მდგომარეობა მით უმეტეს დღიდან დღე და უფრო და უფრო იმიტომაც მწვავე და შემაწუხებელი ხდებოდა მისთვის, რომ ეზოს გადაღმა ფენის გადადგმა არ შეეძლო. წირვზე წასვლაც კი მოუხერხებელი იყო, სანამ, სოფლის ჩვეულებისამებრ, ვისიმე ჯვრის წერისათვის არ აყურებინებდნენ და, ამ პირობებში მყოფს, რარი-

გად შეეძლო ვისმეს დაახლოვებოდა, ვისმესაგან ცოტაოდენი მაინც მართალი სიტყვა გაეგონა ამ ოჯახზე, ამ პირებზე, რომელთა შორისაც ისიც იგი ასე მოულოდნელად ჩამოვარდა.

ოტიამ ვითომ მოიწადინა ამ დატყვევებულობისაგან ცოლის ვანთავისუფლება, მაგრამ მისი დედა ერთობ წინააღმდეგი იყო და ოტიამაც არჩია არ ეწყენინებინა მოხუცისათვის, მით უფრო, რომ, მისი აზრით, მომავალშიც ბევრი რამ შეხვდებოდათ ორივე ცოლქმარს მასთან სადავო, როგორც ძველი ჩვეულების ადამიანთან.

— ყოველისფერი ჩვეულება კი არ უნდა დაგმოთ, შვილებო! ამისთანაებში ყველა დაგძრახავთ და ღმერთსაც აწყენინებთ... ისე შეპყევით ამთავიდანვე, რომ ნურავის ნუ გეირისხავთ ნუ, შვილებო... ამას უნდა ერიდოთ!.. მოთმინება იქონიეთ!..

კარგა ხანს დასჭირდათ ამ მოთმინებით ყოფნა და ცოლთან დარცხვნილმა ოტიამ, ის იყო, კიდევაც გადაწყვიტა მეტხანს აღარ ედარაჯებინა ჩვეულების ასასრულებლად, რომ ერთ საღამოს ამბავი მოუვიდათ, — ვიღაც ერთი იქაური გლეხი ქალიშვილს ათხოვებსო. ჯვარისწერაზე დასასწრებლად საღამოს ორივე რძალ-დედა-მთილი მოეწყვენ და ეკლესიისაკენ გაემართნენ.

ბნელ საყდარში უკვე ხალხი ფუსფუსებდა; შიგ ერთი ხმაურობა, ხმამაღალი ლაპარაკი და სიცილ-ხითხითი ისმოდა. შემოსილი მღვდელი უნაყოფოდ თხოულობდა დაწყნარებულიყვენ, დამშვიდებულებიყვენ და ეცლიათ მისთვის საიდუმლოების აღსრულება, სანამ, გაგულისებული მათი გაუგონებლობით, არ შეუწყრა და დაემუქრა ყველას გარეთ გაყრას, თუ კიდევ ვინმე ხმის ამოღებას გაბედავდა.

— ყველას გარეთ გაყრით, ყველას, იცოდეთ! — გაიმეორა მღვდელმა და ხალხს გადახედა. — უჰ!.. უკაცრავად, უკაცრავად, ბატონო! — წამოიძახა მან უცებ, რადგან თავის გვერდით მღვდომნი ეკვირინე და სონია მხოლოდ ახლა შენიშნა. — უკაცრავად, ბატონო, უკაცრავად თქვენთან!.. უცნაური ხალხია, ბატონო, უცნაური... ნამეტანი შეუსმენელი ხალხია... დეიწიეთ, დეიწიეთ!.. არ გესმით, თუ როგორაა! — იძახოდა პატარა, ჩია მღვდელი, მაგრამ ეტყობოდა, რომ ხალხი არაფრად ებუებოდა და მაინცდამაინც დიდ ყურადღებას არ აქცევდა მის წყრომას.

— აქეთ მობრძანდით, ბატონო, აქეთ, მანდ შეგაწუხებენ! — თავიანად და ღიმილით მიმართა სონიას და ეკვირინეს და საკურთხეველთან ანიშნა მათ ადგილი. — აქეთ მობრძანდით, თვარა ზურგზე შეგდგებიან, ისეთი მოურიღებელი ხალხია!.. ღვინო დავიწყებია

შეჩვენებულ მნათეს... გავაქციე მოსატანად... შევაჩერე საიდუმლო-
ება... ხომ მშვიდობით ბძანდებით? ხომ არ მოგწყინდათ, ბატონო? — მიმართა მან სონიას, რომელთანაც გაცნობილი იყო მისი მისწრაფება.
ყვანით. — ღვთის მადლით, არც სულ ისე ურიგო გახლავთ, მეგობარი, ჩვენი სოფელი, რომ კაცმა აქ ვერ გაძლოს!.. მერე რაკი ბედი და-
იღბალი იქნება, მით უფრო ადვილი შესათვისებელია! — დაატანა მან სახეზე ღიმილმორეულმა.

ხალხი ცოტა ხნით დაწყნარდა, უფრო უცხო ქალის ხათრით, მაგრამ მალე ისევ ახმაურდა; ისევ ერთი ხითხითი და სიცილი ის-
მოდა, ნამეტურ როცა აქლოშინებულმა მნათემ ღვინო მოარბენინა და მღვდლისაგან მიწვდილ სასმისს დედოფალმა ოდნავ შეახო ტუ-
ჩები, მეფემ კი მთლად გამოცალა, ასე რომ მღვდელმა შენიშვნა მისცა, რიგიანად უნდა მოიქცეო.

ამ ქრიამულსა და ყიეინში გათავდა ჯვარისწერაც. ნეფე-დედო-
ფალი ახმაურებულ ხალხში ძლივს გამოიყვანეს ეკლესიიდან. შეიქ-
ნა ღამეში დამბაჩებისა და რევილოვერების ბათქაბუთქი, რითაც და-
შინებული ხალხი, — მარცხი რამ არ მოსვლოდათ, ვინმე არ დაშა-
ვებულოყო, — ახლა ისევ აყაყანდა.

— ნელა, ნელა... კაცი არ მოჰკლათ!

— დაანებეთ თავი ამ რჯულ-ძალს!.. თავი დაანებეთ, ცოდვა არ მოხდეს რამე!

მაგრამ გამგონი მაინც არავინ იყო. ამ ხმაურობით და ხრიალ-
ღრიალით ნეფე-დედოფალს გაუძღვნენ სახლისკენ და კიდევ კარგა-
ხანს ესმოდათ შინისაკენ გაბრუნებულ ეკვირინეს და მის რძალს მაყრების ხმა და მათი სიმღერა.

— აი, ახლა, შვილო, ამ კვირას წირვაზედაც შეგიძლია ვახვი-
დე და კიდევაც გავალთ, როგორც რიგი და წესია... კაცი ველარა-
ფერს იტყვის, თვარა, შვილო, სოფელი ოხერი მიმთქმელ-მომთქმე-
ლია... კი, მართალია, შენზე ვინ რას ვაბედავს თქვას ან დაგძრახოს, მარა მაინც ასე ჯობია, ასე ჯობია, შვილო.

შაბათ საღამოს აღრიანად ჰამეს ვახშამი, რადგან ბევრი რამ ხაქმე ჰქონდათ ხვალისათვის, ეკვირინეს სიტყვით: წირვაზე პირ-
ველად გასასვლელად უნდა მოემზადებინა რძალი. ნავახშამებს მან თავის ხელით დაუსხა წყალი სონიას და სურნელოვანი საპნით, თა-
ვისავე ხელით, შეუფუთნა თავ-პირი, რომ ღამის ასე გათევით ლო-
ყები გაბიყვინებოდა და უფრო პირსუქნად ჩვენებოდა; თუმცა ისე-
დაც გვიანობამდის არ იძინებდნენ, მაგრამ იმ დღეს ეკვირინემ ჩვეუ-
ლებრივზე უფრო აღრიანად დააწვინა რძალი და თხოვა, შეევედ-

რა, ყველაფერი დააფიცა, ადრე ნუ ადგები, ძილი, რაც შეიძლება, მოასრულე, კაი გუნებაზე ადექი და კარგი ფერიც გექნება. მას შუშით თავისი უმარული მოურბენინა პუდრისსა და კოსმეტიკის უმარული, — ამბობდა ეკვირინე, — საგანგებოდ მომიტანეს საჩუქრად და ერთობ ათეთრებს პირსო. წარბებზე კაკლის დამწვარი გული გადაასმევინა წარბების გასამშვენებლად და ასაბზინებლად. ზოგიერთი ამგვარები წინათაც იცოდა სონიამ, მაგრამ დედამთილმა მაინც ბევრი რამ ასწავლა და ურჩია. ერთი სიტყვით, ეკვირინემ ყველაფერი გაიხსენა, ყველაფერა მოიგონა და არ დააკლო რძალს მისი თავის გამოსახენად.

— ხალხს ისეთი უნდა ეჩვენო, შვილო, რომ მტერს თვალი დოუდგეს, გული მოუკლა და ენა მუცელში ჩაუგდო!.. ძალათი, რომ არ უნდოდეს, მაინც ათქმევინო შენი თავის ქება, აბა!..

ამაზე სონიასაც კი გაეცინა. ამოდენა ფუსფუსისა და მზადების შემდეგ მასაც სხვანაირად უცემდა გული და ამ გულის ფანქცალით გაემართა იგი, ყოველ მზადებას გადარჩენილი, ეკლესიისაკენ. ეკვირინეც ისე გამოეწყო და ისე გამოიყურებოდა, რომ თითქოს გაყმაწვილებულაო.

— შენ გენაცვალე, გვრიტი ხარ, გვრიტი!.. დავასხი თავსლავი, ვინც შენ არ მოგიწონოს!.. თავსლავი დავასხი! — იძახოდა იგი, რძალს რომ თვალს აავლებ-ჩაავლებდა.

ეს თავსლავის მიძღვნა ვისზედაც ყოფილიყო, რასაკვირველია არ შეეხამებოდა და არ შეეფერებოდა ამგვარად გამოწყობილ კრებულს, მაგრამ ადვილი მისატყვებელი უნდა ყოფილიყო, რადგან ეკვირინეს სავსე გულის ამონახეთქი იყო და ამ დროს კაცი თავს აღარ ემორჩილება ხოლმე.

ოტიაც თავმომწონედ მოჰყვებოდა უკან ცოლსა და დედას, თეთრ ჩოხაში, სატინის ახალუხით, ახალი წულა-მესტებით და დაბალი კვარაჰინა ქუდით. რომ რიგიანი შეხედულება ჰქონდა, ამას თვითონაც ჰგონებდა, და რადგან წინაც ისეთი ცოლი მიუვიდოდა, როგორც სონია, მისი თავმომწონეობა ადვილი მისახვედრი და გასამართლებელიც იყო.

გზა სულ ორღობებში მიდიოდა. მარჯვნივ და მარცხნივ ჩანდნენ მოსახლეობა: ზოგან დაბალი, პატარა ოდები, ყავრით დახურული; ზოგან ისლით ნახური ძელულები, იქვე მიკრუნჩხული; ხშირად, ბევრგან ჩალის სახურავით დახურული სასიმინდეებიც მოჩანდა. დაუკვირვებელი თვალისთვისაც ადვილი შესამჩნევი იყო,

რომ ამათში გაჭირვება და შევიწროვებული ცხოვრება უნდა ყოფილიყო დაბუდებული.

რადგან მზადებას ბევრი დრო დასჭირდა, ქამუშაძეებმა მზადებას დასრულეს. პატარა ეკლესია შიგნით ხალხით იყო სავსე, მაგრამ ეკვირინემ იმდენი იმეცადინა, მისწი-მოსწია ქალები იქით-აქეთ მოურიდებლად, რომ წინ გაიყვანა რძალი და თვალსა-ჩინო ადგილზე წააყენა.

მწირველი მღვდლის გაურკვეველ მეტყველებასა და დიაკვნის ზანტ ლიღინზე ჩათვლემილი ქალები ამათმა მოსვლამ გამოაფხიზლა. ყველა ცდილობდა პატარძლის თუ კარგად დანახვას არა, ერთი თვალი მაინც რომ მოეკრა. მოშორებით მყოფნი ცერებზე დგებოდნენ და ცდილობდნენ შეეხედნათ სონიასათვის და დაეკმაყოფილებინათ თავიანთი ცნობისმოყვარეობა. სონია გრძნობდა მასზე მიჩენებულ მრავალ მსინჯავ თვალს და უძრავად იდგა დამორცხვებული.

ეკვირინე გულმხურვალედ ლოცულობდა, რამდენჯერმე მეტანია გააკეთა და გულმოდგინედ პირჯვარს ისახავდა. თითქოს ამით უნდოდა ყველასათვის დაენახვებინა, უფალს მადლობას ვწირავ იმისთვის, რომ ასეთი კარგი რძალი შემახვედრაო.

გათავდა წირვა, ხალხი ვალავანში გამოეფინა. ეკვირინემ კი რძალი ევლოგაის ასაღებად მიიყვანა მღვდელთან, რომელმაც ამის ბოძების შემდეგ მარჯვნივ ანიშნა, სადაც კანკელზე, ხატების შავიერქალაღებზე აჭრელებულად დახატული წმინდანების სახეები იყო მიწებებული აქ-იქ და ამით შორის ესვენა ეკლესიის მფარველი წმინდანის ძველი ხატიც, რომლის წინაშეც რძალ-დედამთილმა მუხლები მოიყარეს, ემთხვევნენ და ფული მიართვეს, შესაწირავი, რის შემდეგ გამოვიდნენ საყდრიდან და პირდაპირ გაემართნენ ნიკვზებისაკენ, სადაც ჩრდილში, ჩვეულებისამებრ, საფლავის ქვაზე ჩამოსხდარნი იყვნენ აქაურა აზნაურის ქალები.

რძალ-დედამთილის მიახლოებაზე, უცნობი ქალის პატივსაცემლად, თითქმის ყველანი წამოდგნენ და შეეგებნენ უცხო პატარძალს სიტყვაუთქმელად, მხოლოდ ხელის ჩამორთმევით. ხელის ჩამორთმევის შემდეგ სონიას და მის დედამთილსაც დაუთმეს ადგილი და ყველანი ისევ ჩამოსხდნენ.

ჩამოვარდა სიჩუმე, ხმას არავინ იღებდა.
— მომილოცავს, ბატონო ეკვირინე, შვილის ვაბედნიერება! — გადასწია თავი ეკვირინესკენ პირსავსე, წითურ ლოყებიანმა, ფაქიზად ჩაცმულმა დარბაისელმა ქალმა: — დიდად სასიამოვნოა, ღვთის წინაშე!

ეს იყო სარდიონ ქველიძის ცოლი, მათათი.

— მოგვილოცავს, მოგვილოცავს! — აპყენენ ამას სხვებიც.

— მადლობელი ვარ... მადლობელი! — და იქით-აქეთ ვრით მადლობას ეუბნებოდა ეკვირინე.

— ბედნიერი ქალი ყოფილხარ, ეკვირინე ჩემო! რა რძალი გიშოვნია! — უთხრა ეკვირინეს ხმადაშვებით მის გვერდით მჯდომმა, შავებიანმა გამხდარმა ქალმა, — ბედნიერი ქალი ყოფილხარ!.. სახეზე ეტყობა ღვთისნიერი ადამიანობა, სახეზედვე!..

— ვმადლობ უფალს!.. რაც რომ იყოს, ჩვენზე დიდია და ვერც ვიფიქრებდა, თუ ამისთანა რამეს მაღირსებდა ღმერთი!.. — ხმამალა თქვა ეკვირინემ.

მათათის ოდნავ შესამჩნევმა ღიმილმა გადაუთამაშა სახეზე და ამავე დროს მისკენ მოიწია უკან მჯდარმა გრძელკავებიანმა, ლოყებჩავარდნილმა ქალმა, რომლის თვალები წინ წამოწეულ წარბებქვეშ მოუსვენრად ტრიალებდნენ. მოიწია და გადმოუჩურჩულა ტუჩების აბზუებით:

— მაგას დოუდგა თვალები!.. უკეთესი არ მიძებნიაო და არ ვიფიქრებდიო!.. ასე ურცხვად!.. მაგას გოუსკდა თავი!.. კაი მაგას დაემართოს, კაი მაგას მოუთრევიო!..

— მაინც არაფერი არ უჭირს, ჩემო მანანა! — თქვა ხმადაბლა იქვე მჯდომმა შუა ხნის ქალმა, რომელმაც ყური მოჰკრა მანანას ნათქვამს.

— რითი აქებ, შე ქალო? — მოუბრუნდა ამას მანანა. — თუ საქება რამ აქვს, ამას ჩვენც დავინახავთ მერე და ასე ჩაჩხირვა გამიგონია!.. საქებია! გადმოუდღლაზავს თვალები, ცხვირი ჩემხელაზე გაზდია... და ახლავე გადაამეტა ყველას!.. — გესლიანად წაულაპარაკა მანანამ.

მოსაუბრე ჩაჩუმდა. მან იცოდა ამ ადამიანის შხამიანი ენის ამბავი და გასწყვიტა სიტყვა, რომ უარესები არ ეთქმევინებინა გამოსარჩლების დროს.

სონია იჯდა მორცხვად ამ უცნობ ქალებში, რომელნიც ერთმანეთში ფუჩუნობდნენ, ხმა დაშვებით ლაპარაკობდნენ და რომელთაც საერთო ლაპარაკი როგორც წინათ, არც დღეს ეხერხებოდათ. მხოლოდ ისევ ქველიძის ცოლი თუ რამე ორიოდ სიტყვით მიმართავდა მას და ამაზე ხმას ამოიღებდა, რაზედაც ეკვირინეს გული მოსდიოდა. მისი აზრით, მათათი სცდიდა და განგებ ალაპარაკებდა სონიას, რომ, მორცხვად მყოფს, რამე შეშლოდა და მერე სასაცილოდ აეღოთ იგი. მან ველარ მოითმინა და როცა მათათიმ ჰკითხა

სონიას, როგორ მოგწონს სოფელიო, ეკვირინემ აღარ აცალა რბალ
ხმის ამოღება და დაასწრო პასუხი:

— რატომ არ მოეწონება, ჩემო ბატონო, სოფელაც მგონია დასაწყისად
ქალაქიც!

— ფშუ! — ისე წაიფრუტუნა მანანამ, რომ ეკვირინეს ადვილად
შეეძლო ყურიც მოეკრა.

ამ ქალის საქციელს ადვილად შეეძლო უსიამოვნება გამოეწვია
აქ. მათათი წამოდგა.

— აწი სახლში წასვლა სჯობია, ვისაც შორი გზა აქვს! — და გა-
მომშვიდობებდა დაიწყო. — ნინო, სახლში მივიდვიართ, შვილო! —
მიუბრუნდა აგი თავის ქალიშვილს, რომელიც იქვე მხიარულად
ესაუბრებოდა ქალიშვილებს.

— კი, ბატონო, ვიახლებით! — მიუგო ნინომ და თავის მოსაუ-
ბრეებს რომ გამოეთხოვა, მერე სონიასთან მივიდა პირგადიმებუ-
ლი, იმასაც ჩამოართვა ხელი და თავისი სასიამოვნო ხმით უთხრა,
მშვიდობით ბრძანდებოდეთო, და დედას გაჰყვა.

სონიამ თვალი გააყოლა.

ეს ყმაწვილი ქალი მართლა და ლამაზი იყო და ამ სილამაზეს-
თან მიმზიდველობაც ახლდა. მან ამ პირველ დანახვისთანავე და
უბრალო გაცნობისთანავე მიიზიდა სონიას გული.

ნელ-ნელა სხვებმაც იწყეს წასვლა.

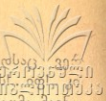
— ჩვენც წავიდეთ, სონია ჩემო! — წამოდგა ეკვირინე. — გლა-
ხუა, გლახუა! — იხმო მან შორიახლოს მდგარი გლეხი. — ჩემო გლა-
ხუა, ოტია ნახე და უთხარი, სახლში მიდიან-თქვა! ოჰ, ნინო, ნინო.
მოდო, მოდი, შე ქალო! — წამოიძახა ეკვირინემ და ხელი გაუწოდა
ვანზე მდგარ გლეხის ღუდაკაცს, რომელიც სიყვარულით მისჩერე-
ბოდა სონიას და, ეტყობოდა, ვერ უბედავდა მიახლოებას.

— მოდი, ნინო!.. ეს ჩვენი ნათლიდედაა, სონია ჩემო... ჩვენი
კეთილი და მირონი.

სონიამ ხელის ჩამორთმევა მოინდომა, მაგრამ დედაკაცი უცებ
დააფრინდა ხელზე და მოწიწებით დაუწყო კოცნა. სონიას შერ-
ცხვა და უცბად გამოჰგლიჯა ხელი. დედაკაცი კი, რაც სიტყვა შეს-
წევდა, ხელაპყრობილი ლოცავდა მას და ღმერთს სთხოვდა მათ
ბედნიერ შვილიერობასა და გამრავლებას.

ამასობაში ოტიაც მოვიდა და მათ თანამგზავრებთან მხიარული
მუსაიფით, გამარჯვებულებივით, ქამუშაძეებმა ჩამოიარეს გზა და
სახლში მოვიდნენ.

— სულ შენდა სანახავად იყო გამოსული ამდენი ქალი, რაც

დღეს იქ იყო, სონია ჩემო, თვარა სხომის ამის შესამედსაც, ვერა
 დენახავ წირვაზე. და მე შენ გეტყვი, ცუდი რამეც ნახე, წინააღმდეგობა
 შემოგზებდონ და დაგაკვირდნენ, შენ გენაცვალე, ეგებ ჩაცმა მაინც
 შენით ისწავლონ... თვარა მოიჩანთრებიან, თითქოს ტომრებში
 იყვნენ გახვეულები!..

ამ ხალხში გართობამ სონიაც სხვანაირ გუნებაზე დააყენა; ამ
 პირველ ხანში თითქმის სრულიად გადავიწყა ამასწინათ გან-
 ცდილი და ნაგრძნობი უსიამოვნება.

მან გამოკითხვა დაუწყო დედამთილს იმათზე, ვინც, ასე თუ ისე.
 მიიქცია მისი ყურადღება, და ეკვირინე და ოტია დაწვრილებით უამ-
 ბობდნენ ყველას ამბავს. ეკვირინე ნამეტანს უბზუებდა ტუჩს უმე-
 ტესობას; ამგვარადვე მოიქცა, როცა ქველიძის ცოლზე ჩამოვარდა
 ლაპარაკი. და როცა სონიამ მისი ქალიშვილი სიყვარულით მოიხ-
 სენია და აღტაცება გამოთქვა მისი სილამაზის შესახებ, მოხუცე-
 ბულმა ქალმა ერთი ხელები გადაშალა, ქვედა ტუჩი გადმოუშვა წინ
 და წაილაპარაკა:

— მარტო სილამაზემ რა გაუკეთა, შვილო? ვის რა შემატა? სი-
 ლამაზე დაჰკლებოდა და მის ბატრონს მისი გასაძლომი ქონებოდა,
 ის ერჩია, ჩემო სინათლე!

— რატომ, დედა, რატომ? ეტყობათ, კარგად უნდა იყვნენ, კარ-
 გად ჩაცმულები არიან დედაც და შვილიც! — წამოიძახა სონიამ.

— ზევიდან გადაცმულს ნუ დოუჯერებ, შვილო! — წაართვა სიტ-
 ყვა ეკვირინემ. — შენ კიდევ არ იცი ქვეყნიური ამბავი. ვაი, შვილო,
 იმ კაი კაბის ქვეშ რამდენი ძონძი აცვია და რა მშვიერი კუჭია! შენ-
 სავით კი არ არის ყველა, შენ დაგენაცვლე! მაგენიც მასე არიან:
 სახლში ტიტვლები ყრილარიან და გარეთ რომ გამოვლენ, მოგა-
 ჩვენებენ თავს, თითქოს რაღაც იყვნენ! ვისი, ვისი, და მაგათი ამბავი
 კი ვიცით!

სონიას აღარ მოეწონა დედამთილის ასეთი ლაპარაკი; ამკარა
 იყო, მას რაღაც ჯავრი სჭირდა ქველიძის და ამიტომ ასე აზიზლებდა
 მათ თავს. მაგრამ ნინომ ისეთი შთაბეჭდილება მოახდინა მასზე, რომ
 ეკვირინესაგან ნათქვამი საწყენად თუ ურჩებოდა, თორემ დაჯერე-
 ბით ვერ დააჯერებდა, რომ ეს ნათქვამი მართალი იყო. მას არ უნ-
 დოდა ქველიძეებზე ელაპარაკებინა დედამთილი და უცბათ წამოი-
 ძახა:

— ის ვინაა, ის, ბატონო? კინალამ გადავირიე მისი შეხედვით!
 რა ამბავში ის იყო, რაც ის ცმუტურობდა და რაღაცას გულისობდა!

რა უცნაური რამაა! მეც გადმომიბღვირა ერთი... რა დავუწავე
ტავი! — სიცილით დაათვა სონიამ მანანაზე სიტყვა.

— სეფე მარუშიძის სიდედრია! — წამოიძახა ეკვირინემ მანანას
კი აქვს საცმუტურებელი საქმე! აზნოუშვილი ვარო, სარს ენევა
და საცოდავი, ორ დღეში ერთხელ თუ გეიკეთებს ცხელ საქმელს.
ხანდახან ცივი ჭადიც ენატრება საღირღნელად!

— რავა, ბატონო? — იკითხა გაოცებულმა სონიამ.

— არაფერი აქვთ, შვილო მტერსა და ავს, არაფერი!

სონია ჩაჩუმდა. მისი გული ამ სიტყვების გაგონებაზე უცნაუ-
რად მოიკუმშა და ეტკინა. ყოველივე ხალისიანობა უეცრად დაე-
კარგა.

„ჩვენც რომ არაფერი გვაქვს, მგონი...“ — გაურბინა მას თავში
და ამის შიშმა რეტი დაასხა.

— დეილაღე, შვილო, გეტყობა. გირჩევნია მაგ კაბა გეიხადო,
დროზე სადილი ვჭამოთ და მერე ერთი თავასუფლად და გულია-
ნად მოისვენე! — უთხრა ეკვირინემ. — ე, რა ფერმა გადაგკრა... და-
ღალულობისაა მაგ, შენ გენაცვალე!

და სანამ სონია თავის ოთახში ტანისამოს გამოიცვლიდა ეკვი-
რინემ ფუსუტიას მომზადებული სადილიც გამოიტანა და სამივენი
მიუსხდნენ სუფრას. გოგოც იქვე დასვეს კუთხეში.

VI

ამ დღიდან სონიას ცხოვრებაც გამოიცვალა. ახლა იგი თანდათან
ეცნობოდა ქმრის ნათესავეებსა და მეზობლებსაც. ზოგიერთნი კიდე-
ვაც ჰპატიყობდნენ და პატივისცემლად სადილით უმასპინძლდე-
ბოდნენ. მასთან ყველანი დიდი მორიდებითა და პატივისცემით იყვ-
ნენ. სადაც მიდიოდა, ყველგან მეცადინობდნენ, რაც გაეწყობოდათ,
ქალაქურ წესზე გარჯილიყვნენ და მასპინძლობა-ბოდიშებს დასას-
რული არ ჰქონდა, რადგან თითქმის ყველგან ნამეტანი ხელმოკ-
ლეობა და მოუწყობლობა ჩანდა.

— სოფლურად ასე ვიცით... მეტი არ გვეხერხება, რა ვქნათ, რა
გუყოთ! — თითქმის ერთნაირად ესმოდა ყველგან, სადაც კი მისუ-
ლა სონია. ზოგიერთნი კი მიპატიყებასაც ვერ ჰბედავდნენ შეუძ-
ლებლობის გამო და, სხვადასხვა მიზეზის დასახელებით ეკვირინეს-
თან, მარჯვე დროისთვის სდებდნენ მისი, რძლის პატივისცემას. ერ-
თხელ, ოტიას ბიძის ლევან ქამუშიძის ცოლი, ეფროსინე, პირდაპირ,
დაუმაღავედ მოუყვა სონიას თავის ამბავს:

— ჩვენ ნუ დაგვემდურები, შვილო, ნუ დაგვემდურები, რომ ვერც გპატიებობთ და უპატივეცემლოდ რომ ხარ ჩვენგან. რატიონალური პატივო, შვილო, რანაირად გცე პატივი?... შენ რომ ჩვენს მდგომარეობა იცოდე, შეგვიცოდებ და შეგვიბრალებ... სირცხვილია, თავის მოჭრაა, შენ გენაცვალე, ამას რომ გეუბნები, მარა რაღაზე დაგიმალო, შვილო, რაობით დეიმალება ჩვენი ამბავი? ამასაც შევესწართ, ჩემო ანგელოზო, უფალმა ასე მოიღო ჩვენი ამბავი! უფალმა ასე მოიღო ჩვენს თავზე!.. მადლობა უფალს, მადლობა უფალს, მადლობა! — და ამ სიტყვებთან მოხუცებულმა ქალმა ამ შარა გზაში, სადაც იგი შეხვდა სონიას, აღაპყრო ხელები ზეცისაკენ და მისი თვლებიდან ცრემლები გადმოსცივიდნენ. — მარა, შენ რომ კაი ქალი ხარ, შესმენილი და გაგებულის, ნუ დაგვკარგავ, შენ გენაცვალე, ამ ჩვენი გაჭირვებულობისათვის... შენ მაინც დაადგი შენი ბედნიერი ფეხი შენი ბიძიას ქონში... ნახე გაჭირვებული, გაახარე, დაგლოცავს, დაგიმადლებს... საწყალი ველარსად მიდი-მოდის... რცხვენია ქვეყნის, ასე საწყლად და უბედურად რომ ჩავარდა... სახლის გარეთ ველარავის ეჩვენება...

სონიას გული აუჩვილა ამ უცნაური ქალის ნაამბობმა. თვითონ ეს დედაკაცი, სახეგამხდარი, დახეულ კაბაში და დახეულ ბაშმაკებით, შესაბრალისი და საცოდავი რამ იყო. სონიამ სიტყვა მისცა, უსათუოდ მოვალე და ვნახავ ბიძასო. როცა სონიამ დედამთილს უამბო ამ შეხვედრაზე და უთხრა, რომ მისვლას შეპირდა, ეკვირინეს არ ეამა ეს. რაც შეეძლო, სონიას არიდებდა ქმრის გაჭირვებულ ნათესაობას და ეფროსინესთან მით უფრო საჭირო იყო, მისი ფიქრით, შორს თავის დაჭერა.

— მისვლა კი არა!.. წაილაპარაკა მან. — რა შენი საქმეა იმასთან ახლოს გაკარებაც კი!..

— რატომ, დედა? — გაუკვირდა სონიას.

— რატომ და... რა ვაცი, შვილო, არაფერი შეგამთხვიოს!.. ჰმ!..

— რა უნდა შემამთხვიოს?... — ეოცა სონიას მისი სიტყვები.

— ვინ იცას, შენ გენაცვალე... ცუდი სახელი აქვს ი უბედურს!..

— რა სახელი, დედა, ა?... რა სახელი? — ჰკითხა სონიამ დედამთილს.

— მკითხავია და ამასთან უცნაურ რამე უბედურ საქმეებს აბრალებენ... ვითომ კუდიანიც კი იყოს... ათასი ცოდვა აწევს კისერზე მაგ უბედურს... ეგებ ტყვილიც იყოს ყველაფერი ეს, მარა ათასი რამე დაბრალებია და რა ვიცი, შვილო... ამიტომ გითხარი, ჯობია, რომ ერიდო მაგასთან დაახლოებას...

სონიას მეტად აკვირებდა დედამთილის ეს სატყეები. რა უნდა შესძლებოდა ამ გაფშვიკებულ, მოტირალ, ერთი მუკა დედას დედამთილის ნათქვამმა გადააწყვეტინა უსათუოდ მისულ ვანისას და უფრო ახლოს დაენახა ეს საკვირველი ქალიც, მისი ქმარიც და ოჯახიც...

სონიამ არ გაუმხილა ეკვირინეს, ისე გასწია მეორე დღესვე ბიძასთან.

ჩაადგა სონიამ ფეხი თუ არა ეზოში, ეფროსინეშაც, სახლის წინ გადმოხურულში რომ იჯდა, დაინახა იგი, წამოვარდა, გაიბერტყა კაბა მტვერისაგან და თავსაფრის სწორებით, მომღიმარი სახით შეეგება სტუმარს.

— ვუი, შენ კი გენაცვალე!.. შენი ჰირიმე, შენი, ჩემო ანგელოზო! — მოეხვია ეფროსინე სონიას და გადაკოცნა. — მობძანდი, შენი ჰირიმე... მობძანდი, ჩემო თვალის სინათლეც, ჩემო!.. კი არ მეგონა, თუ აასრულებდი შენს სიტყვას! — რაღაც გულდაწყვეტით თქვა მან.

— რატომ არა, ბიცოლა? რატომ იფიქრეთ, რატომ არ ავასრულებდი?..

— შენ კი გენაცვალა შენი ბიცოლა!.. შენ სხვა ქალი ხარ, სხვა ქალი ხარ, ჩემო მალხაზო! — ეხვეოდა მოხუცებული ქალი სონიას.

— ბიძია სახლში ბრძანდება? — იკითხა სონიამ.

— კი, შვილო... სახლშია, სახლშია, ჩემო მტრედო! — მტირალი ხმით მიუგო ეფროსინემ.

ამ ლაპარაკში ასინი მივიდნენ სახლთანაც, რომელიც უფრო ქოხს ჰგავდა. სახლის წინ მისევალი ისლით იყო გადახურული და დანარჩენი კი ყავრით; ყავარი მეტად გაშავებულიყო სიძველისაგან და ადგილ-ადგილ ჩამტვრეულიც იყო.

— როგორ უნდა მივიღო აქ, ჩემო სინათლეც... სად უნდა დაგაჯინო, სად უნდა დაგაბძანო, შენს სულს ვენაცვალე! ისევ აქ ჯობია, ჩემო ბატონო! შიგნით სახლში ვერ შეგკადრებ შეყვანას, ვერა, შვილო, ვერა, შენ გენაცვალე! — და აწრიალებულმა ეფროსინემ მისწია იქით სიმინდის ფუჩეჩი, ერთი კალათა სიმინდიც, რომლის რჩევაში ის იყო სონიამ მოუსწრო, მონახა დაბალი სამფეხა ხის დახაჯდომი და სტუმარს მიართვა.

სონია დაჯდა. ეფროსინე შევიდა სახლში და კარი მოიგდო, ასე რომ სონიამ ვეღარ მოასწრო შიგ შეეხედნა და დაენახა იქაურობა. მან მიიხედ-მოიხედა, მაგრამ ამ ქოხას მეტი ეზოში არაფერი არ ჩანდა, სასიმინდეც კი არსად იყო. სახლის ზემოთ შემხმარი სიმინ-

დი იყო, ჩალა უღონო, დაბალი. იქედან ჰქონდა ეფროსინეს მოტანილი ეს სიმინდი, რომელსაც ის იყო არჩევდა.

ცოტა ხნის შემდეგ ეფროსინე ისევ გამოვიდა სტუმარსა და მას გამოჰყვა მაღალი ტანის, ცოტათი ბეჭებში მოხრილი მხარეები ბული. ახალუხზე ყვითელი თასმის ქამარი ერტყა და ზემოდან გაშლილი, რამდენსამე ადგილას დაკვრებული ჩოხა ეცვა; ახალუხის შეხსნა საყელოდან უჩანდა ჭუჭყისაგან ძალზე გაშავებული პერანგი. მოხუცებულს მეტად სასიამოვნო პირისახე ჰქონდა, ახალგაზრდობაში ლამაზი კაცი უნდა ყოფილიყო. ეს იყო ლევან ქამუშაძე, ოტიას უფროსი ბიძა.

მან, შეშინებული კაცივით, გადმოაბიჯა ზღურბლზე, გაუბედავად მივიდა წამომდგარ სტუმართან, უნახავ რძალთან, და ხელი ჩამოართვა; მერე თვალებზე გადაისვა მარჯვენა ხელი, მიიხედ-მოიხედა და უცბად წამოიძახა, თითქოს მხოლოდ ახლა მოვიდა გონსაო:

— დაბრძანდით... დაბრძანდით, ბატონო! — და ისევ მიყუჩდა.

ეფროსინე მისჩერებოდა ქმარს თვალებაცრემლებული.

სონია დაჯდა. ცოლის სიტყვაზე ჩამოჯდა ლევანიც.

— შენი რძალია, ლევან... შენ რომ ნატრულობდი!.. — შემალღებული ხმით მიმართა ეფროსინემ.

— ვიცი!.. — წყნარად ჩაილაპარაკა ლევანმა.

— შენ რომ ნატრულობდი მაგის შეხედვას... ა, თვითონ მოვიდა ახლა შენს სანახავად!..

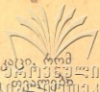
— ღმერთმა ყოველი სიხარული და სიკეთე ანახოს... ღმერთმა, ღმერთმა! — ხელეგი აღაპყრო მოხუცებულმა; მერე ისევ ჩაჩუმდა და გაბნეულად დაუწყო მზერა ხან ცოლს, ხან სონიას და ხმას აღარ იღებდა.

თვალცრემლიანი, მიწაზე მორთხმული ეფროსინე მისჩერებოდა ქმარს და თავსაფრის ყურით ცრემლებს იწმენდა.

— ასეა, შენ გენაცვალე, სულ ასეა... დილიდან მოკიდებულა სალამომდინ. ღამეც ერთს წეიძინებს და მერე ისევ ნათლად უნდა გაათენოს. — ათრთოლებული ხმით უთხრა სონიას და მერე მიუბრუნდა ქმარს: — ხომ გაგეხარდა, ლევან, ამის შეხედვა? ხომ გესიამოვნა?

— ჰმ!.. — გააქნია მან თავი ღიმილით. — ჰმ!.. — და ცოტა ხნის შემდეგ დაუმატა: — უკაცრავად ვარ, ბატონო მე უნდა მენახეთ... მომელოცნა, მარა... — და მან მხრები აიშმუშნა, წარბები ზევით ასწია, მარჯვენა ხელი გაშალა და ისევ ჩაჩუმდა.

ეფროსინემ ისევ ცრემლები მოიწმინდა.

— აღარ არის, აღარ არის კაცი, შენ დაგტნაცვლე! რა კაცი, რომ გენახა! — ხმა დაშვებით დაიწყო ეფროსინემ, რომელსაც მიაშტერა ლევანმა. — გაპირვებამ ფიქრში ჩააგდო, სირცხვილმა, ყველასთან დარცხვენილად რომ გრძნობს თავის თავს, გული მოუხარჩა და რავარც ეხლა ხედავ, ასე მოაქცია. ბევრი ვებრძოლეთ სიღარიბეს, ბევრი ვითმინეთ, ბევრი ვიმაცადინეთ, მარა მაინც არაფერი გაგვეწყო... რაც დრო გადიოდა, უარესი და უარესი ამბები მოდიოდა ჩვენს თავზე... უმაცადინო კაცი არ ყოფილა, შენ გენაცვალე, მაგ საწყალი, მეც ცოტ-ცოტა შორიდან შემომდიოდა ხან ფულით, ხან ქათამი, კვერცხი, ღვინო, პური წამლის ფასად და სამკითხაოში... მეც ვუწყობდი ამით ოჯახს ხელს... მარა ოჯახს ბევრი რამ სჭირია; ქალიშვილები გვყავდა დასათხოვრები, ცოდვა აღარ მოვიკიდეთ, თავთავისი ბედი ყველას მიეუჩინეთ ჩვენს წესზე და რიგზე... ვიგინდარას, შენი ჭირი შემეყარა, ვერ ჩავუვდეთ შვილი... ამას ბევრი მოუნდა... ვფიქრობდით, მერე რამეს ვიშოვიდით, მარა კი ველარაფერი ვიშოვეთ... საშოვარიც რომ აღარ არის, რა უნდა გვეშოვო! შვილები ჯავრით კინალამ გადაგვერიენ, დაჰკრეს ხელი და ერთი აქეთ გადავარდა, მეორე იქით, ვითომ სოფლის გადაღმა, ეგებ ეშოვათ რამე, სახლში რომ აღარაფერი ეგულებოდათ... სად არიან, ჩვენთვის გოგუგებელი შეიქნა!.. მოვალეებმა რომ შეგვაწუხეს, ცოტა რიგიანი სახლი გვედგა, ის გავყიდეთ, მოვალეები ცოტაზე შევაწყნარეთ ვითომ და ჩვენ ამ ქოხში შევიხიზნეთ დროებით, ჩვენის ფიქრით; მარა ამაში უნდა დავლიოთ ჩვენი წუთისოფელი, ცხადია. ა, შვილო, შეიხედე, რა საცოდავად ვყრივართ! ჩვენთვის არც სახურავია, არც საფარავი... თითქოს გარეთ ვეყაროთ... შენ შესმენილი ოჯახის შვილი რო ხარ, შვილო, შენი ბედნიერი თვალთ რომ ამ ჩვენს ამბავს შეხედავ, შენ მაინც ხანდახან შეგვიცოდებ და შეგვიბრალებ, თვარა უიმედოდ ვართ, შვილო, უიმედოდ! ქალიშვილებია და, ვერც ერთი გასახარებელ ცხოვრებას ვერ ეღირსა, იმათგან რა შემწეობას და ხელისწყობას უნდა მოველოდე! ვაჟიშვილები იყვნენ და, ორივემ ასე მოგვიძულა, რომ მშობელს კი არა, ძალს არ მოიძულებენ, შენ გენაცვალე, ასე ძალს არ მოიძულებენ!

ლევანი უკმაყოფილების ნიშნად ამაზე შეიშმუშნა და წყენის გამოსათქმელად წამოიძახა: „ჰმ! ჰმ!“

— ეგებ არც იმათ ჰქონდეთ რამე, ბიცოლა? — თქვა სონიამ.

— რა ვიცი, შვილო! აბა რითი ირჩენს თავს, ასე ცოლშვილიანად რომ გადავარდა ჯერ უფროსი და მერე უმცროსიც?! ასე ამ-

ბის უკითხავად!.. ჩვენ რომ გვიყურო, ამას იტყვი, კაცი სმენს თუ არა უნდა შეეცოდოსო, და შევიღმა მიგვივიწყოს?! ა, ვარსკვლავი სმინდს ყანაში თითო ტარობით და მომაქვს, და ვაკვალ ვინმემ სამოწყალოდ წამიღოს ეს ერთი კალათა წისქვილში დასაფქვავად. მრცხვენია, თავი მოვაწყინე ყველას დაფქულის თხოვით... ჩვენთვის, შეილო, არც საქმელი, არც სასმელი, არც წყალი, არც შეშა... ცხელ საქამადას ეგებ ორ-სამ დღეში ერთხელ ველირსოთ, თუ არა და ცივ ქაღზე ვაგდივართ, ჩემო შეილო! — და ეფროსინემ ისევ ტირილი დაიწყო.

ლევანი გაყუჩებული ჯდა. ახლა მას თითქოს არაფერი ესმოდა ეფროსინეს ლაპარაკიდან, ისე გულგრილად იმზირებოდა წინ.

სონია, გარეტებული იმით, რაც გაიგონა და რასაც თავის თვალთ ხედავდა, ძლივს იმაგრებდა ცრემლებს. ამ სურათმა გული მთოკლა. ძლივს მოახერხა პასუხა მიეცა ეფროსინესათვის, როცა მან ისევ თავისი თავა შეაბრალა და სთხოვა, ხანდახან ენახულა საცოდავი ბიძა.

— ეგებ შენთან მაინც ამოიღოს ხმა... ეგებ შენი შეხედვით გონს მაინც მოვიდეს, თვარა ეს უბედური ასე დავარდა, ასე დაეცა! ჯავრობს, დარდობს, რატომ მოვესწარი ამ დღესაო. ფქრობს რაღაცას, თავის თავს რაღაცას ელაპარაკება... რა ვქნათ, ალბათ, ასეთი ბედი გვექონებია უფლისაგან. ჯავრით და დარდით კაცი თუ სულ ნდება, თვარა რა საშველი ეძლევა, ჩემო გვრიტო!.. ველაპარაკები ამას, ვითომ ვამხნევებ, მაგრამ ვერაფერი ვერ შევასმინე... ამ ბოლო დროს ისე მოიქცა, რომ არ უნდა კაცს შეახედვინოს თავას თავზე... რა ვუყრ, რა მოვახერხო, ჩემო სინათლევი!.. მაგას მამხერალი მეც ვტირი და ვვივი... აბა რა ვქნა, რა შავ წყალში გადავარდე! ღმერთო, რა დაგიშავეთ ამისთანა! ვაიმე, ვაიმე, ვაიმე!

და მოხუცებულმა ქალმა ისევ ტირილი დაიწყო. ლევანი ისევ მიაჩერდა მტირალს, წამოდგა, მიბრუნდა, ორი ნაბიჯი გადადგა სახლში შესასვლელად, მაგრამ თითქოს რაღაც გაახსენდაო, უცებ უკან დაბრუნდა და ისევ დაჯდა თავის ადგილზე.

სონიამ ვეღარ გაუძლო ამათ ყურებას. გულამღვრეული, სასოწარკვეთილებით წამოდგა წასასვლელად.

— მიბძანდები? — ჰკითხა ლევანმა.

— უნდა გიახლოთ, — მიუგო ათრთოლებული ხმით სონიამ.

— მადლობელი ვარ, მადლობელი ვარ! ღმერთმა ბედნიერად გამყოფოს, ბიძიკო! ღმერთმა ყოველავე მწუხარება გამოოროს! მადლობელი ვარ ნახვისათვის! — მოხუცებული თითქოს გამოფხიზლ-

დაო, რამდენზედმე კიდევაც გაჰყვა მიმავალ სონიას, მერე ერთი
შედგა, უცებ მოტრიალდა, გაბრუნდა სახლისაკენ, წავიდა აჩქარე-
ბული ნაბიჯით, შევიდა შიგ და კარებიდან დაუწყო მზერა ^{კეჭი} ^{სახლისაკენ}
და ეფროსინეს.

გულმოხარული მიბრუნდა შინ სონია. ეკვირინეს არ გამო-
პარვია, თუ რა გუნებაზე დაეყენებია მაზლთან ყოფნას მისი რძალი.

— გოთხარი, შვილო, ნუ მიხვალ-თქვა... აბა რა კარგს ნახავდი!

— რა ვნახე, რას ვუყურე, შენ გენაცვალე, რა ამბავია! — იძა-
ხოდა გულდათუთქული სონია. — რა მდგომარეობაში ჩოუგდია გა-
ჭირვებას საცოდავები! ვაი, ვაი გაჭირვებული კაცის ბრალი! ღმერ-
თო, რა მოგველის!

— ჰმ, გაჭირვება კი არა! — წამოიძახა ეკვირინემ. — კაცს, შვი-
ლო, შენი თავით მოგივა ყველაფერი ბედნიერებაც და უბედურე-
ბაც. თავიდანვე უწმინდურობაში და ღმერთ-გამწყრალობაში რომ
გეიხვევი, კარგს რაღას უნდა მოელოდე ბოლოში!.. ახლა ტირის
მაგ შევლღებე გაჩენილი თავის საქმეს? აქამდისინ სად იყო? ყვე-
ლაფერი, რაც მოუვიდა, მისივე ბრალია. თუ ჩემი პატივისცემა გა-
ქვს, შვილო, შორს დეიკავე მასთან თავი. შენ ჯერ ახალგაზრდა ხარ,
გამოუცდელი, და რაცხა არ მომიწიოს შენს თავს...

სონიას გულში მეტისმეტი სიბრალული იყო აღძრული ეფრო-
სინესადმი და ამის გამო ეკვირინეს გაფრთხილებაზე უკმაყოფილე-
ბით და თან შეცოდებით წამოიძახა:

— რა უნდა მომიწიოს იმ საბრალომ და საცოდავმა, რას ბძანებთ
შავას, დედა?!

დედაკაცმა, რომელიც მუშად ჰყავდა მოყვანილი ეკვირინეს და
კეტის რტყმევით ლობიოს ფშვნიდა გამხმარი ჩენჩიდან, ჩაიციხა და
თავი გააქნია.

— სალომე, სალომე! — დაუძახა ეკვირინემ. — ტყუილს ვამბობ,
ჩემო სალომე, ტყუილს? არაფერი გაგიგონია შენ ეფროსინეზე?

დედაკაცმა კეტი დასდვა.

— თქვენზე მეტს მე რას გევიგონებდი, ჩემო ბატონო! — მან-
ჭვით წაილაპარაკა მან.

— რავე არ გაგეგონება, შე ქალო? ქვეყანას მოდებული აქვს
მაგის ამბავი და ნამოქმედარი! დასამალავი რაღაა!.. ქმრის ასე მოქ-
ცევას, ახლა რომ იგია, ეფროსინესვე აბრალებენ... ერთხელ სულ-
წასაწყმედ გზას რომ დაადგა, კი აღარავის ზოგავს... თავისიც და
გარეშეც, ყველა შეწუხებული ჰყავს თურმე... თვარა რა უჭირდა
საწყალ ლევანს?! კაცური კაცი იყო, მარა მაგან აღარ გეიტანა, გუ-
ლი ამოაქამა, გონება დოუბნია... კაცი დასანახავად შეიძულა. ყმად

გეიზადა, რასაც უბრძანებს, ის არის, ის საწყალი!.. შვილები, ერთი
ცოლშვილიანი, ვინ იცის, საით გადაავდო, რომ თავისუფლად ყოფილიყო შინ... ყველაფერი თავის კუდიანობით ნაქნარე მედარი აქვს!

სონია გაშტერებული მიაჩერდა დედამთილს, სალომემ მიატოვა მუშაობა და ეკვირინესთან გაება ლაპარაკში.

— ასე მოგახსენებენ, თურმე გული რომ მოუვა ქმარზედო, ფთებს გამოსახამსო და სახლის სახურავზე შეაფრენსო. ჰყავს იქ დაყუყუული, სანამ გულს არ მოიჭერებსო და ატირებული კაცი თავს არ შეაბრალებს და ისევ არ დოუთქვამს ყველაფერში მორჩილად ყოფნას... იღლიებში ამოუსვამს თურმე, რაღაც წამალი აქვსო... საწყალს თურმე ამისი უშინია და ხმის ამოღებას ვეღარ ბედავსო, რამე არ ეწყინოსო.

— კი, კი, იმიტომ აქვს ისე ჩათელილი და მიწეულ-მოწეული სახურავის ყავარი!

— გუშინწინ ეყურებინა თურმე კიკოლას ვოგოს, სურბულის რომ უძახიან, კინაღამ გადარეულიყო თურმე შიშისაგან! — საიღუმ-ლოებით თქვა დედაკაცმა.

— მართალიც იქნება! — დაატანა ეკვირინემ. — იმიტომაც იქნებოდა ისე წყნარად და ხმის ამოღებაც ვერ გაუბედნია დღეს! მაგრამ მართალი სულიერი იყვეს, ფარსადანა ტაბიძემ რომ შემოუთვალა, ლევანს მოვარჩენო, თუ შენ წინააღმდეგი არ გამიხდებიო და მკითხაობას თავს დაანებებო, რატომ უარით გეისტუმრა ის კაცა? რატომ?

— სხვების მეშინიაო... იმწამსვე მომკლავენო, შეეთვალა, თვა-რა თქვენ უკეთ მოგეხსენებათ.

— კი, კი, სწორედ მასე შოუთვლია! — დააბეჯითა ეკვირინემ. — ეგ თუ გინდ ყველაფერი თავისთავზედაა, მარა ომანს რას უპირებს, ჩემს მაზლს, მაგ სულწაწყმედილი?! ომანს რას უპირებს? თუ იმ საწყალ ბავშვს რამე დაემართა, ცოცხალი რავა გადურჩება, — ხომ იცი, რა მხეცია ის ვაჟბატონი, ჩემი მაზლი!

— მაგისგანაა, ვითომ, ქალბატონო, ის შენი მაზლისწული დასნეულებულა?

— ეშმაკებმა იცის მაგათი თავი! ხომ იცი, მე მაგათ არ ვეკარები, მაგას კი აბრალებენ თურმე და პირში ეუბნებიან, ვითომ ეგებ ამით მაინც ააშვებინონ; მარა ვითომც არაფერი, დეიწყებს ტირილს, წამოყრის ცრემლებს, ააშვერს ხელებს და იწყებდება: ვინც ჩემს გაჭირვებასთან ყოველ უბედურებას მიგონებდესო, იმას ღმერთმა

ასე და ასე გაჭირვებაც მიაყენოსო, გამწარებაცო, და... ვის გაახსენდება მისი ენის გამონათქვამი! ამით უფრო ახლებს მომღურავებს, ბავშვიც დღე-დღეზე თუ უარესად ხდება, თვარა გამობრუნდება არ უდგა ფეხი.

— და მაგისაგანაა კი ნამდვილად, ქალბატონო? — ისევ გაიმეორა კითხვა დედაკაცმა.

— უსათუოდ! — მიუგო ეკვირინემ. — აბა რაღა მაგას დააბრალებდნენ?! სანამ მაგათ ლაპარაკი ჩამოუვარდებოდათ და რაღაც სამღურავი ერთმანეთში, ბავშვი კარგად იყო და რომ წეიჩხუბნენ, მეორე დღესვე გახდა ის ბავშვი ავად და მას აქეთია წვალობს, აღარც მორჩა, აღარც მოკვდა! მაგას აბრალებენ, ბავშვზე იყრის გულის ჯავრსო, ასე ამბობენ, და მართალია თუ ტყვილი, იმათ სულზე იყვეს, ვინც აბეჯითებდეს! რაც რომ იყვეს, მაინც მოსარიდალია ამგვარი ადამიანი, ჩემო სალომე!

— კი, ბატონო, კი, შენი ჭირიმე! რავა არაა მოსარიდალი?! ვინაა, ჩემო ქალბატონო, თავის მტერი? — მიუგო სალომემ და ერთი მძიმედ ამოიოხრა.

სონია გაფაციცებით ყურს უგდებდა ამ უცნაურ ლაპარაკს, მაგრამ თანვე მისი გული საოცრად ტოკავდა; ამათი ნათქვამი საშინლად სტანჯავდა და ეს ეკვირინემ მხოლოდ ბოლოს შეატყო მას გაფითრებულ სახეზე. ეკვირინემ შესწყვიტა სიტყვა და სალომეს მიაძახა:

— კაია, კაი! თავი დაანებე მაგათზე ლაპარაკს, სალომე! კმარა, ფუი ეშმაკს! მაგ ლობიოს დოუშინე შენ მაგ ჯოხი, ის აჯობებს, მარა ლობიო არ გააბნო, ასაბოჭი გაგვიხდება მერე, თუ ნამეტანი მიაბნიე-მოაბნიე იქით-აქეთ!

დედაკაცმაც, ეკვირინეს მაგივრად, სამჯერ გააფურთხა განზე და ისევ დაურთო კეტი ლობიოს ხმელ პარკებს, ისე რომ ყოველ მხრივ მიხტოდნენ გამსკდარი პარკებიდან ლობიოს მარცვლები.

სონიაც წამოდგა ღონემიხდილი, მოქანცული, შევიდა ოთახში და სასოწარკვეთილებით ამოსკდა გულიდან:

— ღმერთო, ღმერთო ჩემო! სად ჩამოვვარდი?.. სადა ვარ? ღმერთო! — მორეულმა ცრემლებმა მეტი აღარ აცალეს; აქვითინებულმა ბალიშებში ჩარგო თავი და ნანახით, ნასმენით და გულზე შემოწოლილი წუხილით გაბრუებულს ლახვარივით ესობოდა, თითქოს მას ურტყამდნენ ლობიოს მრჩველ დედაკაცის კეტს, ბრაგუნი რომ ესმოდა, და ეკვირინესაგან დროგამოშვებით შეძახება: „ლობიო არ დამიბნო, ლობიო არ დამიბნო, სალომე!“

ამგვარი სურათებისა და ამბების ყურება სონიას თავზე უფრო და უფრო ძალაუვნებურად აკვირებდა, მარეობაზე ანიშნებდა. ყველასაგან და ყოველი მხრიდან მხოლოდ გაჭირვებულ და შევიწროებულ ცხოვრებაზე ჩივილი რომ ესმოდა, იგიც შიშში ჩავარდა — ვაი თუ მეც ამათთანავე და ამგვარსავე მდგომარეობაში ვიყუევო და მხოლოდ ვერ ვამჩნევდევო. ეს შიში მით უფრო იპყრობდა, რომ რასაც ჯერ ხედავდა ამ ახალ ოჯახში, საიმედოს არაფერს უქადიდა მომავლისათვის, ვერაფერ ბედნიერებას იგემებდა მასზე მოიმედედ დამყარებული აღამიანი.

— ნუთუ მეც გაწვალებული და გამწარებული ცხოვრება მომეღლის?! — გაუბნებდა დროგამოშვებით ყმაწვილ ქალს ფიქრი და მაშინ აუტანელი მოუსვენრობა და გულისწუხილი ერეოდა და ერთიმეორეზე უფრო უნუგეშო სურათები თვალწინ ეხატებოდა.

მაგრამ კარზე მომდგარმა შემოდგომამ, ცოტა არ იყოს, გადაავიწყა ყოველივე ეს მოსეული დარდები და ფიქრები. მთელი სოფელი აფუსფუსებული იყო; ყველგან სიმინდის ტეხა, მისი ზიდვა, ვენახის კრეფა. ყოველი მხრიდან მოისმოდა ურმის ჭრიალი და ხარების გასამხნეველად მეურმეების შეძახილი. დილა აღრიანად მოკიდებული შუალამემდის, მეტადრე მთვარიანში, განუწყვეტლივ იდგა ჰაერში ეს ხმაურობა, ჭრიჭინი ურმებისა და მუშების მხიარული ძახილი.

ამ საერთო მუშაობაში არც სონია დარჩენილა უსაქმოდ. იგიც გაიტაცა საზოგადო მოძრაობამ და უკან არ რჩებოდა არც დედამთილსა და არც ქმარს არავითარ მუშაობაში. თუმცა ეკვირინე თავს იკლავდა, რომ სიმინდის რჩევით ხელებს გაიფუჭებო, მაგრამ სონია მაინც არ იშლიდა, რჩევას არ ერიდებოდა და ქმარს ეხმარებოდა ურმით მოტანილ სიმინდიანი ძარის გადაგორებაში, ზიდავდა ვენახიდან ყურძენს კალათებით საწნახლამდის, რომელიც უფრო როფს ჰგავდა. ხანდახან ჩაფით ტკბილიც მიჰქონდა ჭურში ჩასასხმელად.

საწნახელში ჩამდგარი ოტია ღიმილით მისჩერებოდა ამ დროს ცოლს და მეტად უხაროდა.

— აკი გეუბნებოდი, შვილო, რომ ყველაფერში მალე გეეჩვევა-თქვა! ხომ ხედავ: ოქროა, ოქრო, ოქრო, მაგას ვენაცვალე! — აღტაცებით იძახოდა ეკვირინე და, ყურძნის მარცვლებით რომ ითვლიდა გამოწურული ტკბილის რაოდენობას, თან უმატებდა თითო-თროლა მარცვალს, რომ ბოლოს უფრო მეტი ეჩვენებინა რძლისათვის და ამით მისი გული გაემხიარულებინა.

— ძვირფასი რამ ქალია, შვილო! ძვირფასი!
— ეგ აგრეა, დედა, მარა სირცხვილში ვართ მაინც
ოტიამ.

— რა სირცხვილში, შვილო?
— ნამეტანი ხელმოკლედ ვართ და...
— ჰმ!.. — წამოიძახა ეკვირინემ.

— ჩვენ შეჩვეული რომ ვართ ამ ხელმოკლეობაში ცხოვრებას,
ჩვენ გვიჭირს და ვწუხვართ, მაგას კი... რაღა ლაპარაკი უნდა...

— სუ, სუ! — შეუტია ეკვირინემ, — სუ! აბა რაღას მოგყვებო-
და, თუ შენთან მაგანაც ყველაფერი გაჭირვება და დაღბინება ერ-
თად არ გეიზიარა?! არა, შვილო, მაგაზე ფიქრს ნუ ჩეიგდებ გულ-
ში, თვარა ვინ იცის, სად არ წაგიყვანს, რას არ გაფიქრებდები...
სხვებს არც ჩვენოდენი აქვთ, მარა კი არიან დაწყნარებულად და
დამშვიდებულად!.. შენ ნუ დეიწყებ მაგისტანებზე დარღობას და
მაგ თავისთავად ყველაფერს შეურიგდება და შეიფერებს!

ოტიამ აღარა თქვა რა, გაჩუმდა, მხოლოდ თავი გაიქნია და მო-
ჰყვა გულმოდგინედ ყურძნის ქნეხვას. სონიაც დაბრუნდა ჩაფით
ჭურის თავიდან.

ამკარა იყო, რომ ოტიას გულში რაღაც ხდებოდა, რომ მასში
აღძრული იყო რაღაც ახალი აზრი, რომლის გამოთქმა სრულიად ვერ
შოახერხა დედასთან, რომლის გავლენის ქვეშ მყოფი ოტიაც კი
წინანდებურად ვეღარ გრძნობდა თავის თავს, წინანდებურად მო-
სვენებით აღარ იყო, თუმცა ამისი შემჩნევა მასში არც ისე ადვილი
იყო. და ეს მაწუხებელი ფიქრი იყო სწორედ ის ხელმოკლეობა
და გაჭირვებაში ცხოვრება, რომელიც ახლა ამ ქალის ცოლად მო-
ყვანის შემდეგ უფრო თვალსაჩინო ხდებოდა მისთვის დღითი-დღე
და რაც ათასგვარ ფიქრებს ახვევდა თავზე და აქამდის უცნობ დარ-
ღებს ჰგვრიდა. მისმა სინდისიერებამ რომ დააკვირვა ცოლის მდგო-
მარეობაზე თავის ოჯახში, ამ ოჯახის ამბავი სულ სხვანაირად მო-
ჩვენა, დაანახვა და, თითქოს ბრმად ყოფილს, თვალები აეხილა.
ამან ათქმევინა დედასთან ის სიტყვაც, რაც ასე ეწყინა ეკვირინეს.
ამ თვალთა ახილვას, ეკვირინესი არ იყოს, ვინ იცის, სად არ მი-
ჰყავდა იგი და რა აზრებს არ უღვიძებდა, რომ გზა ებოვნა თავისი
ხელმოკლეობის და გაჭირვებული ცხოვრების, სულ თუ არა, ცო-
ტათი მაინც გამოსაბრუნებლად.

ასე თვალს რომ აეხილა და ეს ფიქრი რომ დაეგადა გულში,
სწორედ იმ წამიდან რაღაც დამნაშავედ ჩასთვალა თავისი თავი
ცოლის წინაშე და მოვალედ გრძნობდა თავის თავს, საქმე გამოე-
კეთებინა და ამ მოტყუებული ადამიანის წინაშე მაინც რამოდენადმე

პირნათლად გამოსულიყო. ოტიას რცხვენოდა ცოლის, მეტად მო-
რიდებით იყო მასთან და მუდამ რალაც საქმიანობაში,
ში იყო.

წლის მონაწივემა ვერაფრად გაახარა მისი ცოლი. ახლა ოტიას-
თვისაც ცხადი იყო, რომ ბევრის არაფრის მქონებელი იყო. იგიც
იმგვარადვე ჩაფიქრებული შეიქნა, როგორც მისი ყმაწვილი ცო-
ლი, რომელიც გაფაციცებით თვალს ადევნებდა ყველაფერს, რაც
წლის სარჩოდ შემოდისოდა, რომელიც ყველაფერს მეტის დაკვირ-
ვებით სინჯავდა და რომლის გული ამ დაკვირვებამ ვერ გაამხნევა
და ვერ შეამაგრა, მხოლოდ უფრო დაამწუხარა და ააშფოთა.

როცა ორივე ცოლ-ქმრის გულში ერთნაირივე ცეცხლი ტრია-
ლებდა უჩინარად, ეკვირინე თავისებურად ისევ გულგამხნევებუ-
ლად, ისევ უდარდელად და მზიარულად იყო.

— მადლობა უფალს... მადლობა უფალს!.. მართალია, შარშან-
დელზე ნაკლები მოსავალი მოგვცა, მაინც არაფერია, სამღურავი
მაინც არ ითქმის! გაისათ ორი ამდენი მოვა! — ამედებდა იგი
რძალს.

მაგრამ ამის ნაცვლად სონიას გულს უფრო მწუხარებას უმატე-
ბდა იგი. ამნაირი ლაპარაკი გაუტეხლობას ჰგავდა, თითქმის დაუდევ-
რობას ნიშნავდა და ამით მხოლოდ თავს აბეზრებდა მოხუცებული
დედამთილი ახალგაზრდა ქალს. ყოველ სიტყვაზე წამოძახილი
„ღმერთი მოგვცემს“-ო, მისი გულმზიარულება და ხალისიანობა,
რომელსაც ეს მოხუცებული ქალი არა ჰკარგავდა ამ სისაწყლესი და
ღარიბულ ცხოვრებაში, გულს უსერავდა ყმაწვილ ქალს და თითქ-
მის აძულებდა მის თავს. ეკვირინეს კმაყოფილება სონიასათვის გაუ-
გებარი რამ იყო, მას ვერ წარმოედგინა, თუ ადამიანს შეეძლო ასე
გულმზიარულად ყოფნა იმ მდგომარეობაში, რომელშიაც მათი ოჯა-
ხი იყო. და ამ ხალისიანი, კმაყოფილი და თავმომწონე დედამთილის
ყურება აჯავრებდა, უსიამოვნებას ჰმატებდა და გულს უკლავდა.
გულის დასამწვიდებლად და დასაწყნარებლად სონია მირბოდა
ოჯახიდან ქველიძისას, სადაც აბოვა მეგობარი, რომლის სიახლო-
ვეს ავიწყდებოდა თავისი ოჯახიც, გულშემაწუხებელი დედამთილიც
და ყოველივე უსიამოვნობაც. ნინო შეიქნა მისი მფარველი ან-
გელოზი იმ დღიდან, როცა მას დაუახლოვდა. ნინოსთან მეგობ-
რობა უადვილებდა მისთვის მძამედ ასატან ცხოვრებას ქმრის ოჯახ-
ში. ამასთან ახალგაზრდა ქალი სარდიონის ოჯახში ისევ კეთილმო-
ბილად გრძნობდა თავის თავს, ისევ დაწინაურებულად, რაც გადა-
მეტებით შელახული ჰქონდა თავის საკუთარ სახლში.

ეს ოჯახი, რომელიც ასე საყვარელი შეიქნა სონიასათვის, ერთ

დღეს მართლდაც კარგი ოჯახი იყო. სარდიონ ქველიძე თავის კუთხეში რიგიან აზნაურებში ითვლებოდა ქონებითაც და დასწორებული ბითაც; თავმომწონე აზნაურთაგანი იყო; და სწორედ ეს სწორედ ქნელი თვისება შეიქნა მიზეზი მისი კეთილდღეობის დარღვევისა. თავმომწონე აზნაურმა ფასი არ დასდვა ბატონყმობის გაუქმებისაგან შეცვლილ ცხოვრებას, მის ახალ პირობებს სრულიად წაუყურუა ყური, თითქმის ეჯიუტებოდა მათ ისევ ძველი ცხოვრების მიყოლით, სანამ ამ შებრძოლებამ რიყეზე არ გააგდო ეს მედიდური, ჯიუტი მებატონე, რომელიც გლეხებს სიახლოვეს არ იკარებდა, როცა ესენი განთავისუფლებას სთხოვდნენ.

— მოიცადეთ, ძმობილებო, ნამეტანი აღრე მირბიხართ! — ეუბნებოდა იგი გლეხებს.

მერე კი თავისთავად იძულებული შეიქნა ხვეწნა დაეწყო მათთვის, თავი დაიხსენით და ფული მომეცითო. ცოტ-ცოტად, ნაწილ-ნაწილად აღებული ფული. მალე შეიჭამა, ნელ-ნელა ადგილებიც გაიყიდა და როცა, მისივე დაუდევრობით, უკანასკნელი ქონება ბანკს გააყიდვინა, მშრალზე დარჩენილმა სარდიონმა მხოლოდ მაშინ წამოცქვიტა ყურები, მაგრამ გვიანლა იყო.

რაც ახლა ცხოვრებისათვის მოუმზადებლობას უნდა დაეკლო მისთვის, მან თავისი მხრით თავისი დაუდევრობა და ჯიუტობა დაამატა და ამის წყალობით დარჩა თითქმის ულუკმაპუროდ, ყოველ საღსარს მოკლებული. ახლა კი აწრიალდა სარდიონი; საჭირო იყო რითიმე ერჩინა თავისი ცოლ-შვილი, რამე ეღონა, რამე გზა ენახა, ოჯახში ცოტაოდენი რამ შემოეტანა და წლიდან-წლამდის თავი გამოეტანა. იქით ეცა გაღარიბებული აზნაური, აქეთ ეცა, ბევრი იბრუალა და ბოლოს გადასწყვიტა, რომ სოფლის სასამართლოში ვექილობა დაეწყო, გლეხების საჩივრები ეწარმოებინა. ბევრს ვერაფერს მისცემდა ეს, მაგრამ მაინც სჯობდა სულ არარაობას.

გაერია წინათ ამაყი აზნაური გლეხებში, ჩარგო თავი მათ დავიდარაბებში, მოშივეებული მგელივით აღარაფერს აღარ ერიდებოდა, ოღონდ კი რამე ეშოვა, რამეს გამორჩენოდა; უკან აღარ იხევდა. განგებ აეტეხნა სადმე საჩივარი, რომ ერთ-ერთი გლეხი ხელში ეგდო და საპურედ გაეხადნა; ხშირად, როცა მოსახერხებელი იყო, ორივე მხარეს არიგებდა და მომჩივანისაგანაც და მოპასუხისაგანაც სარგებლობას არ ჰკარგავდა. დიდხანს არ ვაუვლია, რომ მისი ხასიათი და მოქმედება ყველასაგან გაგებული შეიქნა, მაგრამ მიმსვლელი მაინც არ შემოჰკლებია; პირიქით, უფრო და უფრო ეტანებოდნენ, რაც ვრცელდებოდა მისი ახლართულ-დახლართული ნამოქმედარის ამბები.

და, აი ამ გზით ნაშოვარით გამოჰყავდა მას თავისი ოჯახი; ამ ნაშოვარით ცდილობდა გაჰყოლოდა ცხოვრებას. ცდილობდა დაეფარა ოჯახის დაქვეითება, დაემალა სიღარიბე და დაეკეთილშობილება, გარეგნულად მაინც.

მისდა იღბლად ოჯახიც არა ჰყოლია დიდი ჩვენებურ პირობაზე: ორი ვაჟი ჰყავდა და ორი ქალიშვილი. ცოლი მისი მათათი იმ მზარეში ნახსენებ აზნაურ კაკაბიძეების გვართავანი იყო, და მათათი, კრილოსნით ხელში, ტანტზე მუხლთმოკეცილი, მუდამ ამათზე ესუბრებოდა შინაურებსაც და სტუმრებსაც, მუდამ იმათ ამბავში იყო. შვილებსაც ძლიერ დასჩემდათ თავისი გვართ და ნათესავებით თავმომწონებოდა, ესენიც თავისიანების სიმამაცისა, ვაჟკაცობისა და გამოჩენილობის ხსენებაში იყვნენ გართულნი; ნამეტურ ეს ხასიათი ემჩნეოდა ქველძის უმცროს ქალიშვილს ოლიკოს, რომელიც დედის გასაოცარა მსგავსება იყო ყველაფერში.

სულ სხვა იყო უფროსი ქალიშვილი ნინო, სარდიონისაგან სხვა შვილებში გამორჩეული საყვარელი შვილი. განსხვავებულ სილამაზესთან, ბუნებას მისთვის და-ძმათაგან განსხვავებული ხასიათი მიეჩნებინა: გულ-ღმობიერი, ნაზი, თავმდაბალი, ხალისიანი, გრძობიერი, იგი გასაკვირველად იზიდავდა, იახლოვებდა და ხიბლავდა ყველას, ვისაც კი გაეცნობოდა. მართალია, წოდებრივი სიამაყე მასშიაც გამოსჭვიოდა, მაგრამ ისეთი საკვირველი მოხერხებულობით და წინდახედულად გამოაჩენდა ხოლმე, თუ შემთხვევა იქნებოდა, რომ სხვისი საწყენი და დამამდაბლებელი არასოდეს არ ყოფილა. და ეგ იყო სწორედ მაზეზი, რომ გლეხკაცობაშიაც კი განსაკუთრებული სიყვარული ჰქონდა მას ამით მოპოვებული. სიღარიბემ დაარჩინა იგი ოცდახუთ წლამდის გაუთხოვარი, მზითვის უქონლობამ, თორემ ბევრს კარგს მოუწადინებია მისი ცოლად შერთვა. და ამ მიზეზის გამო მას რომ დარჩენილად ხედავდა სარდიონი, დანაშაულად თვლიდა თავისთავს საყვარელი შვილის წინაშე, გულსა ხედებოდა, რომ მის ბედნიერებას ვერ ხედავდა, რომ ქალიშვილის ამგვარი მდგომარეობა მამამისის წინდაუხედავი, გაუფრთხილებელი წინანდელი ცხოვრების შედეგი იყო.

ცეცხლი ეკიდებოდა მის შემხედვარე მამას, მორიდებულს მასთან, მზადმყოფს შეესრულებინა ყოველივე მისი სურვილი და ნანატრი, რამდენადაც გაუვიდოდა. რამდენჯერ გამწარებულ სარდიონს უფროსი ვაჟიშვილისათვის მიუმართნია, დახმარება უთხოვნია მისგან, რომ ეგებ ორივეს ძალ-ღონით ქალიშვილისათვის მისი საკადრისი გზა მიეცა!

— გადაადგი, შვილო, კარს გადაღმა გადაადგი, რაქდენ, ფეხი ეგებ შენც იშოვო რამე, კაცო, როგორც ზოგიერთება შოულობენ გეინძერი, შე კაცო! ორივემ ეგებ რამე ვისაშვალოთ და წყლებს, ორავეს თუ არა, ერთს მაინც ვუშველოთ!.. ცოდვაა და შე- რე შენთვისაც უფრო სამძიმო შეიქნება, მე ხომ მიღღემჩი არ გე- ყოლები! რა ვიცი, ჩემი ხნის კაცს ხვალინდელ დღეს რა მომელის!

რაქდენი მართლა ჩაიცვამდა, გამოეწყობოდა, საღდაც კიდევაც გასწევდა, ეზოს გადაღმა ფეხს გადაადგამდა, მაგრამ მეორე-მესამე თვეზე შან ბრუნდებოდა ისევ მამასთან, დაღონებული, რომ საქმე ვერაფერი იშოვა; სხვებთან კი დილიდან საღამომდის მხოლოდ იმის ამბებში იყო, თუ სად დალია, რამდენი და ვის აჯობა ღვინოში ამ უკანასკნელ მოგზაურობაში, ან და ვისთან რა ლაპარაკი და ყაილა შეხვდომია. სარდიონმა იცოდა, რომ ასე იქნებოდა, გული მოსდიო- და, უწყრებოდა შვილს, კაცად გამოუსადეგარობასა და დაგლაზავე- ბას უქადიდა, მაგრამ ამით არაფერი კეთდებოდა.

— ქეყანა მაინც დაინახავს, რარიგად იცხოვრებ, ვაქბატონო, შე რომ აღარ გეყოლები... ჰმ! უკვდავება ხომ არ მოუნაჭებია ჩემ- თვის უფალს, შე ღმერთგამწყრალო, ჩემი იმედით რომ აპირობ შე- ნი წუთისოფლის გატარებას?! ეგებ მე ხვალაც აღარ გეყოლო, რა- ლას შობი მაშინ?! რათი აპირობ გაუძღვე ოჯახს — ამას რატომ არა ფიქრობ, შე უსინდისო ვაქბატონო?! ოცდარვა წლის კაცს რომ ამის გახსენება და ჩიჩინი ჭირდებოდეს?! ჰმ!..

სიკვდილის შიშმა ამ ბოლოს მაინც გასაოცრად ჩაიბუდა სარ- დიონის გულში. იმისი წარმოდგენა, იმისი აზრი, თუ ვის უნდა ერ- ჩინა, რითი უნდა ეცხოვრა ცოლ-შვილს მისი სიკვდილის შემდეგ, საშინლად სტანჯავდა, სასოწარკვეთილებაში აგდებდა და სიცოცხლის დღეს უმწარებდა. იგი უკვე ხედავდა უიმისოდ დარჩენილებს, უკი- დურეს გაჭირებაში ჩავარდნილთ, დამათხოვრებულთ, ქეყენის შე- საბრალისად გამხდართ; მისი ძვირფასი, უწყინარი, ანგელოზის მსგავსი ნინო მშვიერი, მწყურვალი, დაკონკილი ეხატებოდა, უპატ- რონო; მის ძარღვებში სისხლი დგებოდა, თავბრუ ესხმებოდა და ვაბოროტებული სარდიონი მოუსვენრად ბორგავდა, ერთ ადგილს ვეღარ რჩებოდა და ხან იქით მირბოდა, ხან აქეთ, თითქოს უნდო- და ამასობაში მიეფანტ-მოეფანტა შემოსეული, სულის შემწუხებე- ლი, გენიის ცეცხლის მომკიდებელი ფიქრები.

მისთვის ათასწილად სამჯობინარი იქნებოდა, ამ მწუხარების ატა- ნის გამაადვილებელი, რომ ეს შვილი სრულიად არ მისცემოდა, ან და ამისთანა მშვენიერება არ ყოფილიყო. მისი სილამაზე, მისი

გულკეთილობა, სინაზე, ტკბილი ხასიათი, მორიდებულება დედ-
მამასთანაც და სხვებთანაც, ისიც, რომ იგი ყველას უყვარდნობდა.
ველივე ამის პატრონი არსება თითქოს ღმერთმა განგებდა და უჩინოდ
ამ კაცს, რომ მისით ჩაეხედნა თავის სინდისში, დაენახა ახლა მაინც,
რისიც მქნელი ხდებოდა თავის დაუღვევრობის გამო, თავის ამაყო-
ბისა და გავიუტებით რა ცოდვაში ჰქონდა ჩადგმული ფეხი, როგორ
სატანჯველს უმზადებდა თავის სისხლს-ხორცს. თავისი ცოდვის სა-
მაგიეროს მოძღვნილად ღებულობდა სარდიონი ყოველივე ამას და
როცა ამასთანავე ნინოსაგან არ სმენია არა რაიმე საყვედურის
გამომთქმელი სიტყვა, მის მშვენიერ სახეზე ღიმილის მეტი რომ
არა შეუმჩნევია რა, რომ მისი წარბები არ შეყრილა უკმაყოფილე-
ბის გამოსახატავად, — ყოველივე ამისაგან უფრო იჩაგრებოდა მო-
ხუცი, უფრო სტიკიოდა გული და უფრო გამწარებული იყო.

ვერაფერ ამას, რასაკვირველია, სონია ვერ ამჩნევდა ქველიძი-
სას, ვერ ხედავდა და არც შეეძლო გაეგო აქაური ამბავი, რადგან
ოჯახის ყოველივე ნამდვილი და ჭეშმარიტი გარემოება, რაც შეი-
ძლებოდა, იფარებოდა და მიმალული იყო იქაურებისაგან. სონია
უმზერდა გარეგნულ ცხოვრებას, ესმოდა თავადაზნაურობის ცხოვ-
რების ამბები, წარჩინებულ პირებზე ლაპარაკი, სოფლამდე მოღ-
წეული, მათი ნამოქმედარ-ნათქვამის ამბავი „შემოსული“ მოდების
შესახებ და ამგვარები. რადგან კარგი ჭრა-კერვა იცოდა, ხშირად
ეხმარებოდა ქალიშვილებს მათ საკერავში, რჩევას აძლევდა ფასო-
ნების ამორჩევაში, გულუბრყვილოდ ჰკვირობდა და იცინოდა, რო-
ცა ნინო სწყევლიდა უკანასკნელად შემოღებულ მოდებს, რომლი-
სათვის მეტი ქსოვილი იხარჯებოდა და ისე იკვეცებოდა, რომ შემ-
დეგ აღარაფრად გამოსადეგი აღარ რჩებოდა გამონაცვალი.

— თავს დავანებებ ამნაირად შეკერვას!.. ორი არშინი აკლდება
ორივე სახელოს... რა ვუყო ახლა? — იტყოდა ხოლმე გულდაწყვე-
ტით ნინო.

— ორი არშინი? — ჰკითხავდა დედა.

— აბა!

— აბა უნდა ვიყიდოთ, შვილო... — უნდა ვიყიდოთ... ვეტყვი მა-
მაშენსა და გიყიდის.

— არა, არა... იყოს, ისე შევიკერავ... არ დევძებ ამ მოდას! —
გულდაკლებით წამოიძახებდა მაშინ ნინო.

— უბრალოდ როგორ შეიკერავ... საღა გამოაჩენ მერე! რაც მო-
დაა მოსული, შვილო, ისე უნდა გექნეს, რას იზამ!..

— არ ვიცი, ღმერთმანი!.. — წაილაპარაკებდა საკერავზე თავი-

ღუნული ნინო. — როდის მომესწრება დასამატის ყიდვა, ვინ წახლავს ახლა მის საყიდლად?!

— გამგზავნს როგორ ვერ იშოვნის?! — სიცილით მიუგო ნინო. — ზე სონია, სრულიად დაშორებული იმ აზრს, რომ ნინოს მხოლოდ მიზეზი იყო; ნამდვილად კი იმაში მდგომარეობდა, რომ ამ შემოდებული მოდისათვის საჭირო ხდებოდა ფული და ის კი, მოდების დევნაში სახარჯავად კი არა, სხვა მიუცილებელი საჭიროებისათვისაც არ იყო. სონიას ვერ გაეგო ახალგაზრდა ქალიშვილის ყოყმანი, არ იცოდა, რომ ყოველი ახალი მოდა ამათთვის მეტი შემაწუხებელი რამ იყო, რადგან თავს ვერ არიდებდნენ დევნას როდენადმე მაინც და ამის გამო, შევიწროებულ მდგომარეობაში მყოფთ, მეტი სამძიმო ხარჯი მოსდიოდათ. ამიტომ სწუხდა კიდევაც ნინო და ამიტომაც იწვევდა ამდენ ლაპარაკს ეს საკერავისათვის დაკლებული ორი არშინი ქსოვილი. და ამ მიუხვედრობის მიზეზი იყო, რომ სონია არ ეშვებოდა, თავის მხრივაც ურჩევდა საყვარელ ამხანაგს, უსათუოდ წემატებინა დანაკლისი და ამორჩეულ ფასონზე შეეკერა „რუბაშკა“.

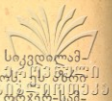
— ღმერთს ვფიცავარ, გასაოცრად დაგშვენდება!.. მაინც კარგი ხარ, მაგრამ ამ რუბაშკაში გასაგიჟებელი რამ იქნები, შენ ნუ მომიკვდები, ნინო ჩემო! — აღტაცებით ეუბნებოდა სონია, ასე რომ ოლიკოს გაეცინა კიდევ და თან წამოიძახა:

— არ გადარია ამ ჩვენმა ნინამ ეს ქამუშაძეები, ცოლიც და ქმარიც?!

მათათმ ერთი უნებურად გაიღიმა, მაგრამ მაშინვე მწყრომი სახე მიიღო და ქალიშვილს შეუტია:

— სად ისწავლე მაგნაირი ზრდილობა, შვილო? — და თავის უკმაყოფილების დასანახავად თავი გააქნია.

მაგრამ სონიას არ სწყენია ეს, როგორც კვლავაც, როცა ოლიკო აჯავრებდა მის დედამთილს ეკვირინეს, ბიცოლა ეფროსინეს და ბიძია ოშანს, დათიას და მთლად იმათ კუთხის ქალებსა და კაცებს. სონია თავდაც გულიანად იცინოდა მაშინ, თავის მხრით ელიჩას მასალასაც აძლევდა ამ დასაცინისათვის მეზობლების ამბების გადმოცემით. აქ ამ ოჯახში, თავის მაგვარ კეთილშობილებს რომ ხედავდა, ყოველ ხუმრობასაც ადვილად იტანდა, დაცივდაც საწყენად არ ურჩებოდა ამ თავისი ტოლებისაგან და ყოველივე ხუმრობას სიამოვნებითაც ისმენდა. გარდა იმისა, რომ აჭაურობა იზიდავდა მას თავისი კეთილშობილური შეხედულებით, რომ ამითი კმაყოფილდებოდა მისი წოდებრივი გრძნობა და თავმოყვარეობა, მის თავში ისეთი აზრი ტრიალებდა ამ ბოლო ხანებში, რომლის აღსრულები-

თაც იგი სამუდამოდ დაუახლოვდებოდა ამ ოჯახსაც და სიკვდილამდის არ განშორდებოდა თავის ძვირფასს საყვარელს ნინოს. ნინო იყო — ნინოს სარძლოდ აჩემება და სონიამ კიდევაც ზრჯერ-სამჯერ მისწერა ამაზე დედამისს და ურჩევდა, ყოველივე ღონე ელონათ და ბეგლართან ამის შესახებ მოელაპარაკნათ. საქმე მით უფრო ადვილად მოსახერხებელი უნდა ყოფილიყო, მისი აზრით, რომ ბეგლარსაც გაცნობილი ჰყავდა ქალიშვილი, როცა იგი ერთხელ დის სანახავად მოვიდა და, როგორც მაშინ ეტყობოდა, ძლიერ მოეწონა ლამაზი ნინო. ამ აზრს შეხაროდა სონია და მოუთმენლად მოელოდა ამის აღსრულების დღის შესწრებას, მანამდე კი, რამდენადაც შეეძლო, ცდილობდა განუშორებლად ყოფილიყო ამ საყვარელ არსებასთან, რომლის სიახლოვეს ავიწყდებოდა თავისი ღარიბი ოჯახი, თავისი დარდებიც, თავმომაბეზრებელი მოხუცებული დედამთილიც და ყოველივე უსიამოვნება, რაც ხდებოდა ამ ახალ ადგილას, სადაც მისი გულის გამხსნელს და გამაღონიერებელს თითქმის ვერას ხედავდა ჯერჯერობით და, შეიძლება, სრულიადაც ვერ დაენახა ვერც შემდეგში.

VIII

ზამთრდებოდა. ფოთოლგაცვივებული, გატიტვლებული ხეები აღარ მალავდნენ, უფრო გამოაჩინეს დაბალი, პატარ-პატარა ზოგან შერცხლის ბუდესავით ფერდებზე მიკრულ-მიკოსებული სახლები, სახურავებიდან ამომავალი კვამლის შავ ბურთავდადგმული.

დღითი-დღე გაღონიერებული სიცივისაგან უფრო და უფრო იკრუნხებოდა, იკუმებოდა ყველაფერი, სადღაც იპარებოდა და დამალვას ცდილობდა, გარეთ გამოხედვას ერიდებოდა. სულიერი თბილ ბინას აღარ შორდებოდა. სოფელი მიწყნარდა, მიილუშა; ცხოვრება თითქოს შესწყდაო. კაცსაც ძვირად თუ დაინახავდა კაცი: ხანდახან თუ გაივლიდა ორღობგში წვივებამდის ფეხტიტველი, ძველებში გამოხვეული სოფლელი, ხან ურმით, ხან ტომრით ზურგზე წისქვილისკენ მიმავალი, როცა ნამეტან ამღგარი ტალახის გამო გზები შეიკვრებოდა ურმისათვის.

ტყვიისფერ ცის ქვეშ საცოდავად გამოიყურებოდა სიცივისაგან შეშინებული არემარე; მყინავი, ნემსებივით მჩხვლეტავი ცივი ქარი უსიამოვნოდ სისინებდა გაფშოკებული ხის შტოებში.

ვისაც ჯერ კიდევ არ ჰქონდა მთლად მომარაგებული საზამთრო შეშა, ახლა კიდევ შეეძლო თითო-ორთლა გზობა მაინც მოეკლო ურმით და თუ სადმე ეგულებოდა მოსაჭრელი რამე, იჩქაროდა მოე-

ტანა სახლში, სანამ თოვლი სრულიად შეუკრავდა ყოველგვარ მის-
ვლა-მოსვლას.

ოტიამ კარგა ძალი შეშა ჩამოზიდა საიდანღაც და დაედა. საცოდავი სანახავი იყო იგი ამ დროს — გაწუწული, ტალახ-
ში ამოთითხნილი, ქუდის მაგივრად ძველ ყაბალახით ყურებიანად
თავშებვეული, სიცივისაგან აკანკალებული, სახლში რომ შემოვარ-
დებოდა და თბუნებას დაუწყებდა დაძრულ ხელებს ცეცხლზე, რო-
მელსაც დილიდან საღამომდის უსხდნენ ორივე რძალ-დედამთილი.
ცეცხლისაგან შეხურებულ ძველ ტანისამოსს ორთქლი ასდიოდა და
ბურში გახვეული ოტია ციბრუტივით ტრიალებდა, რომ კარგად გამ-
შრალიყო; წვივებზე შემხმარი ტალახიც სცილდებოდა და იქვე იყ-
რებოდა ცეცხლის პირას მიწაზე. სონია თვალს არიდებდა ამ დროს
ქმარს, მისი თავმომწონეობა მეტისმეტად ილახებოდა, ამ სურათს
რომ უყურებდა.

— აწი, შვილო, ხარებიც შემოიყვანე, ჩალა ჩოუყარე და ბა-
რემაც სადილიც ვჭამოთ... მეორე გზობას მერე იზამ... — ეტყოდა
ხოლმე ეკვირინე შვილს.

— მაცალე, მაცალე, თუ ღმერთი გწამს! ხელები წამართვა სულ
სიცივემ... გვეითობ, ძვლებს გავაგებინებ... თითებს ველარ ვხმა-
რულობ... უცნაური ქარ-ყინვაა დალოცვილი... იმ მთებში მაინც! —
მიუგებდა ოტია, რომელიც ცეცხლს ველარ შორდებოდა.

მაშინ ეკვირინე თვით წამოდგებოდა, შემოიყვანდა ხარებს სახლ-
ში, რადგან სხვა ბინის უქონლობის გამო საქონლისათვის ბაგა აქ-
ვე ჰქონდათ მოწყობილი, შემოათრევდა ორიოდ კონა ჩალას და
თავის ხელით ჩაუტეხავდა ხოლმე მოწივებულ პირუტყვთ საქ-
მელს. მერე თავიანთ სადილს უბრუნდებოდა, რომელსაც აქვე
სჭამდნენ ცეცხლის პირას, საქონლის ჩალის ხრამუნში და მათი
ნეხვით აქოთებულ ჰაერში. რადგან უბუხრო მეორე ოთახში ცეცხ-
ლი არ ინთებოდა, — იქ გადამეტებული სიცივე იყო. მაგრამ სა-
დილიც დიდხანს არ გრძელდებოდა, — ლობიოსა და ჭადს ხანგრძ-
ლივი შექცევა არ სჭირდებოდა.

დაიწყო თოვა და რამდენიმე დღის განმავლობაში სპეტაკმა
თოვლმა მოჰფარა არემარე. სოფლისათვის რომ შეგეხენათ, იტყო-
დით, თითქოს განგებ ჩაურგავთ აქა-იქ პაწაწინა ხის კოლოფე-
ბიო, ისე მოჩანდნენ სახლები იმ ღრმა თოვლში. ახლა სრულიად
მიწყდა ყოველივე მოძრაობა, მისვლა-მოსვლა, შეიკრა მეზობლებ-
შიაც სავალი გზები. ყველანი დაიბუდნენ თავთავიანთ სახლებში,
უსხდნენ ცეცხლს და გარეთ გამოსვლას ერიდებოდნენ. ამგვარ
დატყვევებულ-დამწყვდეულ მდგომარეობაში ჩავარდნილ სონიას

სული უწუხდა; მისთვის აუტანელი ხდებოდა ქვეყნიერებასთან დაშორება, თითქოს სადმე უდაბნოში იყო, თითქოს მის ცხოვრებას სხვა სულიერი არავინ ყოფილიყოს ასეთი მოწყვეტილი და განმარტოებული ცხოვრებით, რომელითაც იძულებული იყო ეცნოვრა. ეკლესიაში წასვლასაც დიდის გასაქირით ახერხებდა სულშეწუხებული. არ დარიდებია ხანდახან გზის სიძნელეს, ოღონდ კი ვინმე გარეშე ენახა, ვინმესთვის ხმა გაეცა; მაგრამ აქაც მხოლოდ მამაკაცები თუ იყვნენ, თორემ ქალები ძვირად გამოდიოდნენ.

რაკი ზამთარი დაიწყო, ნინოს ნახვის საშუალება სრულიად დაეკარგა სონიას. ხანდახან გარეშეთაგანი თუ შემოვიდოდა სიცივისაგან მოკრუნჩხული, ძველ კონკებში შეფუთვნილი ეფროსინე, რომ ოტიასათვის ეთხოვნა წისქვილში წაელო დასაფქვავად მისი ორისამი ბათმანი სიმინდი, თორემ ისხდნენ ორივე დედა-შვილი და სონია ცეცხლის პირას, ეფიცებოდნენ და დროს ამოკლებდნენ ერთმანეთში თავიანთ მოგონებათა გაზიარებით, დღეები მიიზღაზნებოდნენ, მიჰყვებოდნენ ერთმანეთს ერთფეროვანად, განუსხვავებლად, გულის მომკვლელ მოსაწყენისად, განსაკუთრებით მიუჩვენებელ ადამიანისათვის, რასაკვირველია. დილით ადრე ადგომა, ცეცხლის დანთება, გასათბობად კერიასთან დაჯდომა, ცოტა ხნის შემდეგ სადილის თავდარიგი, სადილი, იქვე, როგორც შებინდებოდა, ვახშმის მზადება, ვახშამი და მაშინათვე ძილი; მეორე დღესაც იგივე, მესამესაც; ასე ატარებდნენ კვირეებსა და თვეებსაც.

ეკვირინეც და ოტიაც კარგად ხედავდნენ, რარიგად უჭირდა ახალგაზრდა ქალს ამგვარი ცხოვრების ატანა; მათთვის ეს ადვილი წარმოსადგენიც იყო, რადგან იმათაც კი, შეჩვეულებსაც, ემძიმებოდათ ამნაირი მდგომარეობა; რამდენადაც შეეძლოთ, ცდილობდნენ გაერთოთ იგი სხვადასხვა ამბებით სოფლის ცხოვრებიდან, მაგრამ ეს ამბებიც მოსაწყენი ხდებოდნენ და გამართობელ სიცხოველეს ჰკარგავდნენ ამ გულის მომკვლელ ცხოვრებაში, მსმენელის დამძიმებულ ტვინში შთაბეჭდილებას ვეღარ სტოვებდნენ.

ამ დაყრუბულებაში მყოფ ქამუშაძეებს, ერთ დღეს, ის იყო სადილი რომ გაათავეს, უეცრად მოესმათ რაღაც ყვირილი, კვილი და ხმაურობა. ყვირილის ხმა თანდათან მატულობდა, უფრო და უფრო მკაფიოდ მოისმოდა.

ოტია მივარდა კარებთან და გაიხედა, უნდოდა გაეგო, თუ საიდან მოდიოდა ხმა; იქვე დაყურებულნი იყვნენ რძალ-დედამთილიც.

— ლევანისასა ეს ხმა, ან და ომანისას! — წამოიძახა ცოტა ხნის შემდეგ ოტია.

— ბავშვი თუ მოუკვდა ომანს! უსათუოდ!.. კი, კი უსათუოდ
ასე იქნება! — წამოიძახა ეკვირინემ.

— კი, მარა, შეცხადებას რომ არ ჰგავს! — თქვა ოტმამკმმმმმ
ლაც სხვა ამბავია... უცნაური ამბავი! უყურეთ, უყურეთ!!!
ნი მომე, დედა!.. წავალ ერთი, გევიგებ მაინც, რა არის...

— გეიგე, გეიგე, შენი ჭირიმე!.. აჰა, შეიხვიე კარგად, ყურებზე
არ შეგცივდეს!.. ჩოხა შემოიხვიე კარგად, კარგად... სიცივემ არ შე-
მოგვრას, ცეცხლთან ნაჯდომი ხარ!.. — მისძახოდა ეკვირინე ოტიას,
რომელმაც თავზე მოიხვია ყაბალახი, ამოიკრა ჩოხის კალთები და,
რამდენადაც ეხერხებოდა, მუხლებამდის თოვლში აუჩქარა ზევით-
კენ, თავისი ბიძებისაკენ, საიდანაც ხმა ისმოდა.

ხმაურობა სწორედ ომან ქამუშაძის შვილის გამო იყო ატეხი-
ლი. დიდიდან ცუდად შექმნილი ბავშვი, სადილობის ხანს უკანას-
კნელ მღვთმარეობაში ჩაეარდა და გამწარებულმა მისმა მშობელმა,
სისხლმორეულმა, უცხად დაავლო ხელი უშველებელ კეტს და ერ-
თი დამუქრებით და ქადილით გადაეარდა იმისკენ, ვისაც ბრალს
სდებდა შვილის სიკვდილის პირზე მიყენებაში.

ეფროსინემ ბედად თვალი მოჰკრა კეტით თოვლში მობაჯაჯუნე
თავშიშველა, თმაგაბურძგვნილ მაზლს და მიხვდა, რომ იგი მასთან
მორბოდა გაბრაზებულად, მიხურა ისევ კარი და შიგნიდან გადაარაზა.

— სად დამემალები, სად? — შორიდან მიაყვირა ომანმა. — სად
გამექცევი, შე წყეულო, შე არაწმინდავ... შე კუდიანო, უღვთო,
ურჯულო, შეჩვენებულო! მოგკალი ეს-ეს არის, ოუშვი... თავი გაა-
ნებე ბავშვს, თუ არა, ეს არის გაგათავე, იცოდე! არ გესმის, შენ
ეი!.. ეი! — საზარელი ხმით შეჰყვირა გამხეცებულმა კაცმა სახლ-
თან რომ მივიდა და, რაც ღონე ჰქონდა, კარებს დაუშინა კეტი: —
ურჯულო!.. ურჯულო! ოუშვი-მეთქი, ნუ მიკლავ შვილს, ნუ მიკ-
ლავ შვილს, მითქვამს შენთვის! თავი გაანებე, თვარა ეს არის გა-
გაცხებინე სული!.. ეი, ეი! მალე, მალე, მალე! — და ამ თავზარდამ-
ცემ ღრიალთან იგი ისევ უმოწყალოდ სცემდა კეტს, რომ ჩამეტვ-
რია კარები და ხელში ეგდო მისი გაშამწარებელი დედაკაცი.

შიგნიდან არავითარი ხმა არ ისმოდა, თითქოს სახლში არავინ
იყო. ომანი ისევ ღრიალებდა უცნაური ხმით, ისევ ცდილობდა კა-
რების ჩამტვრევას. მოირბინა მისმა ორმა ქალიშვილმაც და მამას-
თან ერთად ახლა ესენიც გაჰკიოდნენ კარებთან და უყვიროდნენ
ეფროსინეს, რომ მომაკვდავი ბავშვი აეშვა და სიცოცხლე დაებრუ-
ნებინა მისთვის.

ხმაურობაზე მოირბინა ორიოდ გლეხმაც, რომელნიც შეეცად-

ნენ ომანის დაწყნარებას, მაგრამ ვერაფერი გააწყვეს ვერც კატონა და ვერც ქალებთან.

— მოითმინე, ომან, მოითმინე ღვთის გულისათვის! — უხევე წუქს ბოდნენ და აწყნარებდნენ გააფთრებულ ომანს გლეხები.

— გარეთ გამოეთრეს მაგ კუდიანი! თვალით დამენახოს მაგ ურჯულო, თვალით დამენახოს!

— ოუშვას, ოუშვას, კოწია ოუშვას!.. ნუ კლავს! — ჰყვიროდნენ ქალიშვილები.

— რა ვუქენით საამისო მაგ არაწმინდას, ასე კბილი რომ ჩაასვა საწყალ ბავშვს?! ლაპარაკი ვის არ მოსვლია მეზობლობაში?! მოვკლავ, მოვკლავ, ამ წუთში მოვკლავ, ჩემს ცოდვაში ფეხს ნუ იდგამს!.. სად მემალემა? სად მემალემა მაგ დაწყევლილი, სად?.. სად?.. სა-ა-ად?! — და ომანმა ისევ დაუშინა კეტი კარებს, ისე რომ ფიცრების ნატკეჩები აქეთ-იქით იფინებოდა.

ამ დროს ოტიამაც მოასწრო. რა თვალი მოჰკრა, რაც ლევანის კარებთან ზღებოდა, იგი გამოიქცა, რამდენადაც შეიძლო გამოჩქარება თოვლში, მოვარდა გადმოხურულში და ბიძას მიიძახა მწყურალად:

— რა ამბავია?! რას შერებით ამას, ხომ არ გადარეულხარ, ხომ არ გაგიყებულხარ, მითხარით ერთი?.. — მისწი-მოსწია ქალიშვილები და მიეფარა კარებს.

— იქით!.. იქით!.. ჩამომეცალე! — შეჰყვირა ომანმა. — იქით, თვარა შენც მიგაჰყლეთ მანდვე... გამეცალე!.. მითქვამს შენთვის!

— სად გაგეცალო?.. ადამიანს მოკვლას უბირობ და გაგეცალო?!

— თავი გამანებე-მეთქი!.. თავი, თავი!

მაგრამ ოტია ეცა ხელში და კეტის წართმევა მოინდომა. მაშინ ქალიშვილები მიაფრინდნენ მას; რამდენიმე გლეხი ჩაერთა ამათში და მოინდომეს ომანის დახელცარიელება. შეიქმნა ერთი ყვირილი, ჯიგლიგი.

— ეფროსინე, ეფროსინე! — მივიდა კარებთან მოხუცებულ გლეხი. — გამოიხედე ერთი... ერთი სიტყვა მაინც თქვი, დალოცვილო, კაცი დაამშვიდო ეგებ! არ გესმის?! ნუ გეშინია, აგერ ვართ ამდენი ხალხი!..

რამდენიმე განმეორების შემდეგ, რომლის განმავლობაში დანარჩენები ისევ ომანთან ჯიგლიგში იყვნენ, კარი გაიღო და გამოჩნდა მიწისფერ გადაკრული ეფროსინე.

— რა გინდათ?! — გადმოიძახა ერთი წელში გამართულმა, დონჯ შემოყრილმა ლევანმა. — რა გინდათ?! — შეუყვირა წყრომით

და, მეტის ჯავრისაგან ათრთოლებული, სიტყვას რომ ვეღარ ახერხებდა, შერჩა ერთ ადგილას გაქვავებულივით.

— გამიშვით! — დაიღრიალა ომანმა. — გამიშვით, დამალევივით მაგისი სისხლი... მაგისი!.. ნუ მიკლავ, შე არაწმინდავ... ნუ, არ გესმის, შე უღვთო?! ა, არა?! — მიაყვირა მებრძოლმა ომანმა, რომელსაც ვერას გზით ვერ მოუხერხეს ხელიდან კეტის გამოგლეჯა. ქალიშვილებმაც მოინდომეს კარებისაკენ გაწევა, რომ სცემოდნენ ეფროსინეს, მაგრამ ორმა გლეხმა გზა გადუღობა მათ, აღარ მიუშვეს და ისინი შორიდან ქაქანებდნენ.

— გაანებე თავი, ეფროსინე... თუ მართლა შენგან არის, შენი მიზეზითაა ის ბავშვი, მიუტოვე, აბატიე, ნუ ჩადგამ ფეხს ცოდვაში... რაც არ უნდა იყვეს, თქვენი სისხლ-ხორცია მაინც!.. — მიმართა მოხუცებულმა გლეხმა.

— მომკალით, მომკალით ახლავე!.. — შეჰყვირა ეფროსინემ.

— გაანათვისუფლე!.. იმხელა ოჯახს ორი ვაჟის მეტი არ ჰყავს!.. მუშა ხელს ნუ მოაკლებ, ეფროსინე!.. თუ შენითაა... ოუშვი!

— ოუშვი, ეფროსინე, თუ რამე შენგანაა! ნუ შვრები მაგას! — მიადახა კიდევ ერთმა-ორმა გლეხმა.

ეფროსინემ გადმოაბიჯა ზღურბლზე, აღაპყრო ხელები მაღლა ზეცისკენ და გამწარებით შესძახა:

— შენ მოჰკითხე, შენ მოჰკითხე, ჩემო გამჩენო, პასუხი, შენ მოჰკითხე პასუხი, ვინც მე ათასნაირ უბედურებასა და უცნაურობას მახვევდეს და მიგონებდეს, შენ მოჰკითხე!..

ლალადი არ გაეთავებინა მას, რომ ეზოში ღობიდან გადმოხტა პატარა გოგო, რომელიც თოვლში ეფლობოდა და თან გაჰკიოდა:

— მამა, კოწია მოკვდა, კოწია მოკვდა... მამა! მოკვდა კოწია!..

ამის გაგონებაზე ერთი წუთით ყოველივე მიწყნარდა, მიყუჩდა.

— მოკვდა კოწია, მამა! — წამოიძახა თოვლიდან წამომდგარმა გოგომ. ქალიშვილებმა ერთი უცნაური ხმით შეჰკვივლეს და ომანიც შეინძრა ისეთი ღონით, რომ ყველანი აქეთ-იქით მიჰყარ-მოჰყარა და ეფროსინესკენ ისკუბა.

ამ უკანასკნელმა გაქცევა დააპირა, შეეარდა თოვლში, მაგრამ ცალკე თოვლი არ უშვებდა, ცალკე კაბაც ეხვეოდა ფეხებში; ათი-ოდე ნაბიჯი კი მოასწრო გადაედგა, რომ იქვე ჩაიკეცა, წაიქცა, და ამავე დროს მიწეულ გაბოროტებულ, გააფთრებულ ომანისაგან მოქნეული კეტი მარჯვენა ბეჭზე მძიმედ დაეშვა. ერთი კი შესწივლა საცოდავმა და თავი ჩაჰყო თოვლში.

— მოჰკლა, მოჰკლა! — ერთხმად წამოიკვივლეს ეკვირინემ და სონიამ, რომელთაც გულმა ვეღარ მოუთმინათ, ოტიას დაბრუნე-

ბამდის ამბის გაუგებლობა, ხმაურობას ამოჰყვენ და ის იყო ღე-
ვანის ეზოში შემოვიდნენ.

ქართული

ომანმა კიდევ მოიქნია კეტი, უნდოდა მეორედ დაეტოვებინა. ბამდის
ბამბხილი მოხუცებულისათვის და კიდევაც უსათუოდ იქვე გა-
თავებდა, რომ ისევ ოტიას არ ემარჯვნა და ხელებში არ სცემოდა
ბიძას და ორი გლეხის დახმარებით არ წაერთმია კეტი მისთვის.

ახლა ომანმა დაიწყო ყვირილი და გინება უშვერი სიტყვებით;
ისევ იმუქრებოდა და თან სტიროდა შვილს ცხარე ცრემლებით.
ქალიშვილები ქაქანით და მოთქმით გაემართნენ ეზოდან. ცოცხალ-
მკვდარი ეფროსინე ამოიღეს თოვლიდან და წაიღეს სახლისაკენ.

— ომან, სულის წაწყენდა მოინდომე?! ღმერთის აღარ გეში-
ნია?! — მივიდა ომანთან ეკვირინე.

— საწყალი ბიცილა! — ტირილში ამოსკდა გულიდან სონიას.

— მაგია საწყალი, მაგ შეჩვენებული?! — დაიყვირა ომანმა. —
მაგია საწყალი?! ოჰმე, ოჰმე... ცოცხალია კიდევ? ვერ მოკვალი,
ვერა? მაგ უნდა შეიბრალოს ქრისტიანმა?! რა მიქნა, რა მიქნა?!
ვაიმე, შვილო, შვილო, შენი ჭირიმე! შენ რა აწყენიე, შე უბედუ-
რო, შენგნით რა შეხვდა, რომ ასე მოგისპო დღე!.. წამოდი, წამოდი,
შენი ჭირიმე... რა შვილს გამომათხოვა, რა საიმედო შვილს გამა-
შორა მაგ ურჯულომ, მაგანი!.. სად წამივა, რითი გადამიჩნება, სით
აპირობს გაქცევას, სით?! — მან მოჰკიდა ხელი სონიას და გასწია
თავისი სახლისკენ.

შესაბრალოსი შესახედავი იყო ეს მართლა დათვის მსგავსი უშ-
ველებელი კაცი, ბავშვივით რომ ღრიალებდა და მოსთქვამდა. სო-
ნია მორჩილად მიჰყვებოდა; უკან ეკვირინეც მისდევდა და რამდენ-
იმე გლეხთაგანიც, ოტია და ორიოდე სხვა ეფროსინესთან დარჩნენ.

ომანის სახლიდან ერთი ღრიალი მოისმოდა. ამათ მისვლაზე
ღრიალმა უფრო იმატა.

ცეცხლის პირას სკამ-ლოგინზე მდებარე ახლად მიცვალულ ათი-
თორმეტი წლის ბავშვს გარს შემოსეოდნენ დედა და დები და
გულშემზარი ხმით დაჰკიოდნენ და დასწიოდნენ თავზე. ამათ ზრი-
აღს ახლად მოსულების ტირილიც შეემატა.

— ადექი, ადექი, შვილო!.. შენი ჭერეთ გაუცნობელი რძალი
მოგივიდა, ხმა გეეცი, შე უბედურო! ხმა გეეცი, შვილო!.. ვაიმე,
ვაიმე, ვაიმე, აღარაფერი ესმის, აღარაფერი! — შეჰყვირა გამწარე-
ბულმა დედა და თავს ურტყამდა გაცივებულ გეამს.

სონიამაც და ეკვირინემაც მიუტირეს ჭირისუფალთ, ცოტა ხანს
დარჩნენ და შინისკენ გაბრუნდნენ. გზაში კიდევ კარგა ხანს ესმო-
დათ ტირილის ხმა.

— რა საცოდავად ყოფილა, ბეჩა, ეს უბედური ომანი! — მი-
და უნებურად წამოიძახა სონიამ.

— საცოდავად არიან, აბა!.. მარა მაინც არ წყნარდებიან... ველთვის ერთს შფოთსა და უბედურებაში არიან. ვერატი... დაამშვიდა... ვერც სილარიბემ და ვერც სილატაკემ. ისევ ეგებ სიმ-
დიდრეში შველებოდათ რამე, მარა მდიდარი არც წინათ ყოფილან
და აწი რალა უბედურობამ უნდა გაამდიდროს!..

ეს დაცინვასავით ნათქვამი ეკვირინესაგან უსიამოვნოდ მოხვდა
სონიას გულზე და ლაპარაკი ეფროსინეზე გადაიტანა.

— ამ უბედურ ბიცოლა ეფროსინეს რალას ერჩოდნენ, მისი რა
ბრაღია, საწყლის? რა შეუძლია საცოდავს, რომ მისით ან მოკვდეს
ან გაცოცხლდეს ადამიანი!.. ღმერთო ჩემო, ეს უგუნურობაა, მეტი
არაფერი! — თქვა გულაჩვილებულმა სონიამ.

— ვინ იცის, შვილო, ვინ იცის!.. რავარც კი არ ვითხარი, ათას-
ნაირ უბედურებას სწამებენ მაგ შავდღეზე გაჩენილს და მაგ კერპი,
გაუტეხელი, მაინც არაფერს არ ერიდება და არ იშლის... მაინც
მკითხაობს, რალაც წამლებს არიგებს. ვის რას არ ელაპარაკება,
რითი არ აშინებს ზოგიერთებს. შეიძლება ყველაფერი ტყუილიც
იყოს, განგებ სჩადიოდეს, რომ ხან რამე იშოვოს, ხან ვინმე შეაშინ-
ნოს და მორიდებაში აყოლიოს. საწყენი მისთვის ვერავის გაუბედ-
ნია... შეიძლება ასედაც იყოს, მარა მთლად სოფელს ასე აქვს ჩა-
გონებული მაგისი ამბავი, რომ ველაოკის ათქმევინებ, თუ ყველა-
ფერი, რასაც კი მაგაზე ამბობენ. მართალე არაა... თავისთავს დააბ-
რალოს... ხომ ნახე, რა დღე დააყენეს? ყველაფერი თავისთავს და-
აბრალოს! შენ კარგად მყავდღე და მაგათ თავი უტეხიათ, ერთმანე-
თიც ამოუწყვეტიათ... წყდებიან ხომ მაინც! ღმერთო, ნუ მიწყენ
და იმ ბავშვის სიკვდილი, კაცმა რომ თქვას, მადლიცაა — რა ცხოვ-
რება მოელოდა საწყალს, რომ გაზრდილიყო... იმდენ სულში, რაც
იმ ოჯახშია, რა უნდა რგებოდა მას, რა შეხვედებოდა საწილოში?
მადლიცაა, ცხონდა ჩემი სული, მადლიცაა, რომ ასე უმანკოდ გა-
შორდა ამ სოფელს — სასუფეველი მაინც არ დაეკარგება მის ანგე-
ლოზად წასულ სულს, თვარა, რომ დაცლოდა და გაზრდილიყო,
ვინ იცის, რა გზას დაადგებოდა... სილარიბე და შიმშილი კუქს გო-
უხუბრებდა... ცოტაა ამის მაგალითი ახლა ჩვენში!

სონია, რომელიც ძლივს ადგამდა ფეხს თოვლში და სიცივისა-
გან კანკალებდა, ეკვირინეს ამგვარმა ლაპარაკმა სრულიად მოლა-
ლა, მოქანცა და განძრევის ღონე წაართვა; გულდაღონებულმა სია-
რული ველარ შეიძლო და ბოლოს კიდევაც შედგა და ერთი ღრმად
ამოისუნთქა... ამ მოხუცებული ქალის წინდაუხედავი ლაპარაკი,

მისგან ამ ბოლოს ნათქვამი ახალგაზრდა ქალს საკუთარ მდგომარეობას აგონებდა და მისი შეხედულებით, მისი დაკვირვებით მდგომარეობა ბევრით ვერაფრით განირჩეოდა სხვების მდგომარეობისაგან, რომელზედაც ისე უყვარდა შებრალებით ლაპარაკი ეკვირინეს. სონია თავისთავს ხედავდა იმხირსავე ყოფაში, რანაირშიც, ეკვირინეს სიტყვით, მისი ქმრის ნათესავეები და მეზობლები იყვნენ; თავზარდაცემული, შიშშეპყრობილი სონია განძრევასაც ვეღარ ახერხებდა; გონება ეკარგებოდა, სიცვიისაგან სხეული უცახცახებდა და გული უწუხდა უნუგეშო მომავლის წარმოდგენით. ამგვარ ყოფაში მოუსვენრად იმეორებდა:

„აბა რაღა ვქნა?! რაღა ვქნა?! რაღა ვქნათ, ღმერთო, ღმერთო!..“ — მას სრულიად მოესპო განძრევის ღონე.

— გამოიარე, გამოიარე, შენ გენაცვალე!.. გამოიარე, ნულა შეჩერდები, თვარა ეს სიცვიე უარესად შეგაწუხებს... უიმე, რაღა კანკალობ, შენი ჭკრი შემეყაროს! მოერიე თავს და მალე თბილ ცეცხლთან ისევ გამობრუნდები... ნეტავი სულაც არ წამომეყვანე... კისერი უტეხიათ მაგათ — შენ რა გასარევი ხარ მაგათში, რომ მათი ამბავით თავი შეიწუხო!.. ა, შენ დებიჯგე ეს ჯოხი, გზას გაგიადვილებს... ა, შენი ჭკრიმე! — და ეკვირინემ, ხელში რომ გრძელი ჯოხი ჰქონდა, სონიას გადასცა.

სიტომ, ცეცხლმა სიცვიე დაავიწყებინა სონიას, მართალია, მაგრამ წარსული და გაგონილი ზედ დაერთვნენ წინანდელ განაგონს, ნანახ უხალისო სურათებს და ამ კარჩაკეტილი სოფლის ზამთრულ ცხოვრებაში მუდამ მის გონებას ეხვეოდნენ, მასთან განუშორებლად იყვნენ, ესეოდნენ და თითქოს მისი ჟინი სჭირდათ, უცნაურად იშლებოდნენ, იმგვარად უხატავდნენ ყველაფერს, რაც მის გარშემო იყო, რომ მათგან დაჩაგრულს, გული უკვდებოდა და სული ეხუთებოდა. მასში იღვიძებდა შიში აქაური ცხოვრების წინაშე, და ყოველსავე ამას ხელს უწყობდა ეს მოსაწყენი, დამტანჯველი, სოფლის კაცისათვის დამატყვევებელი, კარის ჩამკეტავი, ქვეყანას გამაშორებელი სოფლის ზამთარი, რომელიც არა თუ სონიას, შეჩვეულ ეკვირინეს და ოტიასთვისაც მძიმე ასატანი ხდებოდა, და რომლის მალე დათავებას თავმობეზრებულნი, ცეცხლის პირას გდებულნი, დღე მუდამ ღმერთს შესთხოვდნენ.

IX

როგორც იქნა დასასრული მიეცა სულის შემხუთველ ზამთარსაც. გაზაფხულის დღეებიდანვე შემთბარ ბუნებასთან ერთად იღვიძებდა, სიცოცხლეს უბრუნდებოდა ყოველივე სულდგმული.

წელში იმართებოდა ტყვეობისაგან განთავისუფლებული და მზიარულად გამოიყურებოდა. განახლებული ბუნება იმოსებოდნენ, ვეებოდა და იკაზმებოდა; მაყურებელს გულს უხალისებდნენ, ვაყურებულს მიწა, მზის თბილი სხივების ქვეშ შემშრალი, სამუშაოდ იწვევდა ადამიანს და გულს უვსებდა მომავალი შესაძენისათასნაირი იმედით. ეს საერთო გამოფხიზლება, გაფურჩქვნა, სითბო, სინაზე, ატეხილი ყრიაშული ფრინველთა, მათი ჭიკჭიკი, ეს საყოველთაო სიმზიარულე და ხალისიანობა ადამიანის გულსაც ახალისებდა, იერთებდა მას, ამას წინათ ტყვედ ყოფილს, და თითქოს რაღაცას ჰპირდებოდა მომავალში, ამხნევებდა, თითქოს უკეთეს მომავალს უქადიდა.

გულშედონიერებული მუშა, შეხალისებული ამ იმედით, სამუშევრისკენ მიეშურებოდა — დროით დაეხნა და დაეთესა.

ოტიამაც გაიტანა ყანაში თავისი სახნისი. დილა ადრიანად იგი მისდევდა უკან ხარებს და აღარაფერი ახსოვდა რა ამ თავისი საქმის გარდა, ისე გულმოდგინედ მუშაობდა. მიწა რბილი იყო, კარგად იხვნებოდა, სახნისი თითქოს დასცურავდა მიწაში, მისრიალებდა და ფშენიდა მიწას. ოტიას თითქმის ენანებოდა, როცა შემოსწრებული სალამო იძულებულს ხდიდა მუშაობა შეეწყვიტა და გადაედო დილამდის. დაღლილი, დაქანცული, ოფლში გაწურული, ამ დაღალვას მხოლოდ მაშინ გრძნობდა, როცა სახლში ბრუნდებოდა, სადაც მას ელოდებოდა ადრიანი ვახშამი — ცხელი ჭადი და ამოლესილი ლობიო, ხშირად უმწვანაილო, რადგან ბოსტანი ის იყო ითვისებოდა მხოლოდ, და ვახშმის შემდეგ იქვე ძილი, რომ დილით გათენებამდის ამდგარიყო და განეგრძო თავისი შეწყვეტილი მუშაობა.

მუშაობდა ოტია სწორედ თავდაუზოგავად. სხვებსავეთ მისი გულიც მხოლოდ იმედით იყო სავსე. მუშა იგი წინათაც კარგი იყო, დაუზარებელი, მაგრამ ახლა აორკეცებდა თავის გამრჯელობას, რადგან თვითონ ხედავდა, რომ ახლა მეტი ეჭირვებოდა, მეტი მოთხოვნილება ემატებოდა. მას იმედიც ჰქონდა, რომ გაუძღვებოდა ამ შემატებულ საჭიროებას თავისი დაუზარებლობითა და ხელშეუშვებელი მუშაობა-მუყაითობით.

გარემოება ითხოვდა მეტის შეძენას და ოტია ამას ეძებდა მიწაში; ამიტომაც რაც ძალა და ღონე ჰქონდა აწვებოდა სახნისს, რომ ღრმად გადმოებრუნებინა მიწა და ამოეღო იქიდან თავისი საკეთილდღეო. იმედით სავსე გულიდან ამომავალი ხმით დაღლილ ხარებს ამხნევებდა მაღალი შეძახილით „ხი-ხი-ხიო! გასწი, გასწი!“ ეს მისი ძახილი გადაღმა გადადიოდა და უერთდებოდა მის მეზობ-

ლად, მისგვარადვე მომუშავე აზნაურთა და გლეხთა დგვარადვე შეძახილებს. ამ დროს მას ყველაფერი დავიწყებული ჰქონდა: თავისი წოდებაც, გვარიშვილობაც, სიამაყეც — იგი იყო მხოლოდ იგივე, თავდაუზოგველი მუშა.

და სწორედ ამგვარ მუშაობაში იყო გართული, — სერელი გაიტანა, ღონივრად ამოჰკვლიჯა სახნისი მიწიდან, ხარები შემოაბრუნა და მიძიმე ხე შემოატრიალა, რომ უკან გამობრუნებულიყო, — როცა ამ დროს ხმა მოესმა: ვიღაც ეძახდა. ოტიამ არ შეაჩერა მუშაობა და მხოლოდ თვალი ქნა იქით, საიდანაც დედამისის ხმა ისმოდა. მაგრამ როცა ეკვირინესთან ერთად სონიაც დაინახა, იგი შეჩერდა ცოტა ხნით. მას შერცხვა, რომ ამ სახით უნდა ჩვენებოდა თავის ცოლს.

— ოუშვი, ოუშვი, შვილო, ხარები და სადილი ჭამე, — მიაძახა ეკვირინემ ხის ქვეშიდან, სადაც პაწია მოლზე მას კალათი ედგა, რომელშიაც ჩაწყობილი იყო სადილი. — არ გესმის?.. ოუშვი, ჰო!.. დაჯექი, შვილო! — მიუბრუნდა ახლა იგი რძალს. — ახლავე მოვა... გეყოფა, შვილო ოტია!

— ახლავე, ახლავე! — მიუგო ოტიამ, რომელმაც ისევ განაგრძო მუშაობა, მიიტანა სერელი ბოლომდის, ახსნა ხარები, მირეკა ისინი ეკლიან ბურდამდის და მხოლოდ მაშინ წამოვიდა ქალეზისაკენ.

— შენ რამ ჩამოგიყვანა?! — ღიმილით უთხრა მან ცოლს, რომლის მიშტერებული თვალების ქვეშ უნერხულად გრძნობდა თავისთავს; ოტიას სცხვენოდა, რომ სონია ხედავდა მას პერანგისა და მისი ამხანაგის ამარა, რომ ტიტველი წვივებით ტალახივით აზღლილი მიწით შეთითხნილს, ხელეზმოსვრილს.

— ჩამოყვევი დედას, — მიუგო სონიამ. მის ხმაში რაღაც გულდაწყვეტილობა შეიმჩნეოდა.

— ჩამოვიდა!.. რა საკითხავია... ცოლი აბა არ ინახულებს ქმარს, რომლის წყალობითაც შემოდის ყოველი ნამუშევარი ოჯახში?! რა საკითხავია ეგ?.. დაჯექი, დაჯექი, შვილო... საჭმელს ნუ გააცივებ... ჩვენც შენთან ვჭამთ, ჯერ არც ჩვენ გვისადილნია... იამება აქ შენთან, ყანაში, სადილი-მეთქი და იმიტომ აღარ ვაჭამე შინ.

ოტიამ წაიბანა ხელი და, მოშვივებული, დიდი ნატეხებით გლეჯდა თბილ კადს, ამოუსვამდა ღობიოს, მაღიანად იღებდა პირში დიდ ლუკმას და, მოწყურებული, სკლიდა სტაქანს სტაქანზე წყალმაჭარას. სონია მისჩერებოდა მას და ცოტ-ცოტას ჭამდა.

— რატომ არ ჭამ? — მიმართა ოტიამ ცოლს, რაკი შეამჩნია

რომ იგი უგუნებოდ ეკიდებოდა სადილს. — ჰამე, შე ქალო, ან
გშია თუ?

ერეკენსული
ბიზსიქოსიქა

— ვჰამ... რაც შემიძლია, — მიუგო სონიამ.

— სულ არ იცის ჰამა! — წამოიძახა ეკვირინემ, — არ ვიცი, რა მოუხერხოს!.. ჯავრი მკლავს, სხვა არაფერი; რომ გამიხდეს და გამხდარი ნახონ დედამ და ძმამ, რას იტყვიან? რას არ იტყვიან, რას! ჰამე, შენი ჰირიმიე, ნუ ჩაგვაგდებ სირცხვილში. ასე ეგონებათ, ვერაფერი ვერ უმოვეს, რომ ექმიათო! ეგებ ეს არ გიამება და აბა მითხარი და შენს საამურს გაგიკეთებ... ოღონდ კი ერთი დაგინახო მადა მოსული, სხვა არაფერი მინდა... მე შეგონა, აქ უფრო შეხალისდებოდი, უფრო გამხიარულდებოდი და მადაც გაგელვიებოდა, შენ კი... ე! აღარ ვიცი, რა ვიფიქრო! ამას თუ აღარ ჰამს კაცი ამ მწვანეზე, ყანაში, აღარ ვიცი! ასე რომ მგონებოდა, აღარც კი გამოგარონიებდი ამხელა გზას. ეგებ მართლა გზამ დაგალა და დაგიკარგა მადა? ასე მგონებოდა, ღმერთმანი, არც კი წამოგიყვანდი... გავახალისებ-თქვა, ვიფიქრე!

გამახალისებელი ვერაფერი დაინახა სონიამ და სწორედ ამის გამო მადაც დაკარგული ჰქონდა და გულმოხარული იჯდა. გამახალისებელს რას ხედავდა? როგორც იგი თავისი თვალით ხედავდა, ამ წამში, ამხანად, მისი ქმარი, სახელად ოტია, გვარად ქამუშაძე, წოდებით აზნაური, იყო ნამდვილი გლეხი, მუშა გლეხი, ყოველი მხრივ ისეთივე გლეხი, როგორც აი გადალმა ყანაში მომუშავე მათი მეზობელი პეტრია დინარაძე, სრული მისი მსგავსი, გარდა იმისა, რომ აზნაურიშვილად იწოდებოდა, აზნაურობისათვის სასაცილო ხასიათი ეძლეოდა და თითქმის უფრო ამცირებდა ოტიას ამ გარემოებაში. ამას ხედავდა, ამას გრძნობდა სონია და შელახული მისი თავმოყვარეობა უცნაურად ამუშავებდა მის გონებას. პირველ დღიდანვე, რაც მან ფეხი შემოდგა ამ ოჯახში, ამჩნევდა ამას იგი, მერე თანდათან უფრო რწმუნდებოდა ამაში, რაც უფრო აკვირდებოდა, და დღეს კი, დღეს იგი უფრო თვალსაჩინოდ ხედავდა, რა გარემოებაშიც იყო ჩავარდნილი, ვისთან შეჰყარა ბედმა. თავს დაჩაგრულად გრძნობდა და თავის თანდათან გაღვიძებულ თავმოყვარეობას — შელახულად. გულნატყენს ცრემლები ყელში ებჯინებოდა.

გულმოკლული, დაღონებული, გარეტიანებული დაბრუნდა სონია სახლში და თვალწინ მოუშორებლად ედგა მისი ქმარი — გლეხი, ყაზახი გარეგნობით, შეხედულებით, საქციელით, მოქმედებით და შეძლებით... შეძლებითაც.

ეს უკანასკნელი გარემოება დღითი-დღე უფრო თვალსაჩინოდ ხდებოდა მისთვის. და თუ ქმრის გარეგნობა თავმოყვარეობას უჩაგ-

რავდა, მისი სიღარიბე კი შიშის ზარსა სცემდა, სასოწარკვეთილებ-
ბაში აგდებდა, ყოველ ნუგეშს უკარგავდა და თითქოს ჩასწირობდა,
და, რომ თუ მდგომარეობა ამ მხრივ არ გამოიცვალა, უბედურების
მეტი არა მოგველის რაო მომავალში. ამგვარმა მდგომარეობამ გა-
საოცრად იმოქმედა ყმაწვილ ქალზე, გასაკვირლად გამოაფხიზლა
მისი გონება, დაკვირვებულად შეახედვინა მომავლისათვის, გაათვა-
ლისწინებინა საწინაო, და აქამდე მოსვენებული სონია მოუსვენ-
რად შეიქნა და თითქმის მებრძოლ აღამიანად გახადა თავის აწ-
მყოსთან.

სონიას გულს უწყალავდა და თანაც აშინებდა ის მომავალი, რო-
მელიც თვალწინ ეხატებოდა. გაჩუმება აღარ შეიძლებოდა. მისი
აზრით, მას ხმა უნდა ამოეღო და ქმრისათვის დაენახებინა თავიან-
თი მდგომარეობა, თუკი იგი თავად ვერ ხედავდა. ეს უსათუოდ სა-
ქირო იყო მათი მომავალი კეთილდღეობისათვის.

სონიამ შეარჩია ისეთი ღრო, როცა თავის მდგომარეობით კმა-
ყოფილი ეკვირინე სხვაგან იყო წასული და არ შეუშლიდა ქმარ-
თან მოლაპარაკებას. მან გადასწყვიტა, მოელაპარაკა ოტიასთან,
ეთქვა მისთვის, რომ ეზრუნა მათი ცხოვრების გაუმჯობესების სა-
ქიროებისათვის, მათი პატიოსნების დაცვისათვის; მიეღო ყოველი-
ვე ღონე, რომ მათი შვილი ყაზახად არ გაზრდილიყო, სამარცხვინოდ
არ ჰქონებოდა მიკერებული აზნაურიშვილობის სახელწოდება, აე-
ცილებინა მისთვის გაჭირვება, უკიდურესი გაჭირვება, რომელიც
მას უსათუოდ მოელოდა. მერე ეს საზრუნავები — ერთი ეყოლე-
ბათ, ორი ან სამი...

სონია გაცხარებით ელაპარაკებოდა ამას და ეკითხებოდა ქმარს,
რას აპირებ, რა აზრს ადგებარო, რა ღონეს იღონებო.

— ჰო, ჰო, რას აპირობ, რას?.. რას უპირობ ამას, აგერ რომ შე-
მოგვემატება?..

ოტიას უხაროდა იმის გაგონება, რომ მალე მამა შევიქნებო,
რომ შვილს დავინახავო, მაგრამ სიამოვნების, სიხარულის ღიმილი
მოუსპო ცოლის სიტყვებმა.

— ჰო, რას უპირობ?

— რას უნდა ვუპირობდე, შე ქალო! — მიუგო მან წყნარად.

— შენ თვითონ ვერ ატყობ, რომ ის, რაზედაც ახლა ვდგევართ,
ჩვენთვის ვერაა სამყოფი? ვერ ატყობ?

— ვატყობ... რავა არ ვატყობ! — წაილაპარაკა დამნაშავესა-
ვით ოტიამ.

— ჰოდა, ვინც ჩვენ მოგვეყვება, იმათ რა ცეცხლში უპირობ
ჩაგდებას? მე შენ გეკითხები და, ოტია, პასუხი უნდა მომცე ამაზე!

— არ ვმუშაობ თუ? რომ ვხედავ ყველაფერს, იმიტომ თავს არ ვიზოგავ... თავს აღარ ვიბრალებ... ასე არაა, შენ თავად არ ხედავ ამას, სონია?!

ქართული
სონია

ეს ისეთი უწყინარი და გრძობიერი კილოთი თქვა ოტიამ, რომ სონიას უფრო აუღულდა გული. რასაკვირველია, იგი ხედავდა ოტიას მეცადინეობას, ამჩნევდა, რომ ეს კაცი მიხვედრილია თავის მდგომარეობას, ხედავდა, რომ იგი მართლა თავს არ იზოგავდა, არავითარ მუშაობას არ ერიდებოდა, ოღონდ კი შეეძინა რამ, ხედავდა მის სინდისიანობას და კაცობას და როცა ყოველი ამის მიუხედავად, არა ემატებოდათ რა ოჯახში, თუ არ აკლდებოდათ, მით უფრო აშინებდა მომავალი, მით უფრო აწუხებდა მომავლის წარმოდგენა. აი ახლაც ამგვარად იმოქმედეს ოტიას სიტყვებმა მასზე — ოტია თითქოს უნდა დარწმუნებულიყო, რომ ამ ნიადაგზე მათი კეთილდღეობა შეუძლებელი და მოუხერხებელი რამ იყო.

— ყიდევ უფრო მეტს ვიმუშავებ, თავს შევაკლავ! — გაიმეორა ოტიამ იმავე კილოთი. — უფრო ვეცდები კიდევ!

— რას ეცდები, ოტია? რას შეაკლავ თავს? მაგით რომ არაფერი გამოდის?!

— აბა, სხვა რა ვქნა, შენ გენაცვალე! შენ მითხარი, მირჩიე... მიმახვედრე და ისე გევირჩები, ისე მოვიქცევი, მირჩიე...

— მე რა გირჩიო? მე რა გირჩიო, ღმერთო ჩემო! — წამოიძახა სონიამ და გულადუღლებული იქვე ჩაიკეცა, უღონოდ ჩადო მუხლებში თავი და ტირილი დაიწყო.

პირველ წამში ოტია სახტად დარჩა სონიას ასეთი მოქცევით; შემდეგ გონებადაბნეული მივიდა მასთან, მიუჯდა გვერდით, მოხვია მარჯვენა ხელი, მარცხენათი კი ხელში მოჰკიდა და სიყვარულით სავსე სიტყვებით დაუწყო ხვეწნა, დამშვიდდით, გული გაიმარგო, აღარ იფიქრო ამგვარებზეო; ჰპირდებოდა, ყოველ ღონეს ვიღონებ და საშველ გზას გამოვნახავო, გამოვაკეთებ ჩვენს მდგომარეობასო.

— ოღონდ შენ ნუ მოიქცევი აგრე... შენ ნუ შემახედვიებ, რომ სატირლად გაქვს ჩემს ოჯახში ფეხის შემოდგმა, ჩემთან ცხოვრება... ყველაფერს ვცდი... ყველაფერს ვიღონებ... თავს გევიტეხავ და საცხა იქნება, მოვნახავ სახირო გზას... რაც რომ დამემართოს... ოღონდ შენ ნუ წუხარ... ჯერჯერობით მაცალე, მადროვე კი... შენი ჭირიმე, ჩემო სონია, ჩემო! მართალია, ღარიბი კაცი ვარ... მოტუებული დარჩი ჩემით... მაგრამ ენდვე ჩემს კაცობას, ჩემს პატიონებას... რითაც იქნება, კი მოვნახავ გზას უკეთეს ცხოვრებისაკენ... ღმერთი მოწყალეა, არ დაგვაგდებს, სულ არ მოგვიძულებს... რავადევიჯერო!.. ვიქონიოთ მისი იმედი... კი, ჩემო სონია, კი, კი! ჩვენი

შვილები ღმერთმა ნუ აცხოვროს ისე, როგორც ჩვენ ვცხოვრობთ. რაღა კაცი ვიქნები მაშინ! არა, არა, შენ არ მომიკვდი, შენ არ მომიკვდი. მან გადაუწია პირზე მიფარებული ხელი და სიყვარულზე გვეხვეწა. ხეზე, ჯერ მოუხერხებლად, გაუბედავად, რადგან ეს პირველად იყო, რომ იგი ესიყვარულებოდა ქალს, პირველად ეალერსებოდა თავის ცოლს.

ოტიამ თითქოს დაუმშვიდა გული ცოლს, თუ სამუდამოდ არა, დროებით მაინც; დააიმედა, მაგრამ თვითონ კი ამ დღიდან ძალიან შეფიქრებული შეიქნა. რაც ცოლისაგან მან გაიგონა, თავადაც ხედავდა, მაგრამ რადგან ხმამაღლა არ იყო გამოთქმული, ოტია თავს არიდებდა. ახლა კი საქმე და მდგომარეობა იცვლებოდა, აღარ იფარებოდა მათი ამბავი, მოსაფიქრებელი ხდებოდა და საჭირო იყო ღონისძიების მიღება.

ოტია ხარობდა, რომ რამდენიმე თვის შემდეგ შვილს დაინახავდა, მაგრამ თან ისიც ახსოვდა, რა ლაპარაკი ჰქონდა ცოლთან და რა უთხრა სონიას. ის ახლა ცდილობდა გაემართლებინა თავისი დანაპირები — ოჯახის შემმატი გზა ეპოვნა, გამაუმჯობესებელი, — და რომ ვერას ახერხებდა, ვერას იგონებდა, მოხუცებულ დედასთან დაღონებული ამბობდა:

— რა მოვაგვარო, რას მოვეკიდო, არ ვიცი... აწი ხომ უფრო მეტი დაგვეჭირდება ყველაფერი...

შვილიშვილის მოლოდინით გულმხიარული ეკვირინე ამხნეებდა შვილს:

— ღმერთი მოგცემს, შვილო, ღმერთი მოგცემს! თავის გაჩენილს თავის ლუკმას გაუჩენს კიდევ. რაზე წუხარ, შენი ჭირიმი! გულგახსნილად იყავი. ღმერთი მოგცემს ყველაფერს! ყველაფერი გვექნება... ბევრიც გვექნება... ბარე ათი დედალი მყავს დამჯდარი; ისე რაღა გაოხრდებიან, რომ ერთი ასი ფრთა მაინც არ გაზარდონ... ბატიც ოთხი ზის, ათ-ათი კვერცხი უდევთ. ინდოურია სამი... გულმაგრად იყავი!.. ღვთის წყალობით არაფერში არ შევრცხვებით და უკლებლად ვიქნებით. კი, შვილო, კი!..

ასე აიძვებდა მოხუცებული ეკვირინე ოტიას, მაგრამ უკანასკნელი ხედავდა, რომ ეგ ის არ იყო; ქათამ-ბატ-ინდოურით შვილების მომავალს არა თუ უზრუნველს ვერ ყოფდა, ერთ წელსაც ვერ გაუძლებდა. საჭირო იყო სხვა რამე საშუალება, უფრო საიმედო, უფრო საფუძვლიანი, იმისთანა, რომელზე დანდობაც შეეძლო.

ბევრი ფიქრისა და მოსაზრების შემდეგ ოტია იმაზე შეჩერდა, რომ თავისი შვილი მოენათვლინებინა მათივე სოფლის მცხოვრებ მდიდარ გლეხ სვიმონ სამადაძისათვის. ოტიას აზრით, ეს პატივის-

ცემა აზნაურისაგან გლექისათვის მოვალეობად გადაიქცეოდა, ნათ-
ლულისათვის ეზრუნა და არ მოაკლებდა, უსათუოდ, თავის სიტყვებ-
ლეში თავის ღონიერ ლუკმიდან შეწევნას.

რასაკვირველია, სათაკილო იყო აზნაურისათვის თავის შვილის
ყაზახის ხელში მოსანათლავად ჩაგორება, მაგრამ აქ ანგარიში იყო
და საფუძვლიანი ანგარიშიც. ამასთანავე ოტია მით უფრო ჩერდებოდა
ამ მოსაზრებაზე, რომ ამ ბოლო ხანს ამგვარი მაგალითი არა
ერთი და ორი ყოფილა, სწორედ იმავე განზრახვით, რაც ამასაც
ჰქონდა. საჭირო იყო მხოლოდ სონიას დათანხმება ამაზე.

X

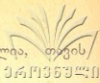
სონიას ვაჟი ეყოლა. ეკვირინე იმ ზომამდის იყო გახარებული,
რომ თავის ხელით დასცალა ორჯერ თუ სამჯერ ოტიას დაქანებუ-
ლი ძველებური დამბაჩა, რაზედაც შეშინებულმა პელაგიამ, რო-
მელიც შვილის მორჩენაზე დასასწრებლად იყო მოსული, კიდევაც
უთხრა მძახალს:

— არაფერი მოიწიოთ, ბატონო ეკვირინე!.. არ გასკდეს მაგ და-
ლოცვილი!

— აწი რას დევებებ ჩემს თავს... მაგას ენაცვალა მისი ბებია, რა-
კი მაგ ჩემი თვალით დევინახე, აწი რაც რომ დამემართოს, არაფ-
რად არ მივიმჩნევ!.. აბა ერთი კიდევ, ერთი კიდევ გამიტენე... ჩემი
ხელით ვისროლო!.. აბა, ქვეყანამ არ გეიგოს, რომ პაწაწინა ქაბუ-
შაძე ქვეყნად დეიბადა?! მაგას კი ენაცვალა მთელი ქვეყნიერება,
მაგას! — და სიხარულისაგან გარეტიანებულმა ეკვირინემ არც კი
აცალა ოტიას ჭერიანად გატენა დამბაჩისა, ხელიდან გამოთხლიშა
და აივანზე გამოსვლისთანავე დასცალა.

— შტიტყონ, ყველამ შეიტყოს ოჯახის შვილის მობრძანება! —
წამოიძახა მან ამაყად.

ოტიაც მეტად გახარებული იყო ვაჟის შეძენით, მაგრამ ამას-
თანავე იმას ფიქრობდა, თუ როგორ გამოეცხადებინა თავისი ნა-
ნაფიქრები სონიასთვის. რამდენიმე ხნის შემდეგ ბავშვის ნათლობა-
ზედაც ჩამოვარდა სიტყვა, რადგანაც პელაგიას ეჩქარებოდა თავის
სახლისკენ. ერთხმად ნახსენები იყო ბიაშვილი, მაგრამ რადგან ერ-
თი ნათლია ეცოტავებოდა ეკვირინეს, მეორეზე შეიქნა რჩევა. ამით
ისარგებლა ოტიამ და დედას გადაულაპარაკა, რაც გულში ჰქონდა
იმის შესახებ. სამადაძის ხსენებაზე თავდაპირველად ეკვირინემ
ტუჩები მოკუმბა და ხელები გადაშალა, მაგრამ მალე დაეთანხმა
შვილს. მალე დარწმუნდა, რომ ეგ კარგი მონაფიქრი იყო: მისი

აზრითაც ამ ნათლიაში მისი შვილიშვილი, რასაკვირველია, თავის მოსამსახურეს იშოვიდა მხოლოდ.

— უთხარი სონიას... შენებურად მოუყევი... შენ ადგები... მე ლაპარაკი არ შემიძლია და ვერც კი გაკავებინებ კარგად... მოელაპარაკე! — სთხოვა ოტიამ დედას.

სონია კინლამ გაღირია, როცა დედამთილისაგან სამადაძის ნათლიობა გაიგონა.

— ამათ უყურე, ამათ უყურე!.. შენი ჰირიმე!.. ესლა მაკლია, რომ ყაზახს მოვაკიდინო ხელი შვილისათვის! ღმერთო ჩემო, რას მოვესწარი ამას, რას, რას?! დედა, უთხარი რამე, ნუ გვარცხვენენ, ნუ ოხრობენ... საბოლოოდ ნუ მუდრეგდებიან!.. მიშველე, შენ გენაცვალე!

პელაგიასაც ეწყინა და სონიას შეჰპირდა, რომ ამის შესახებ მოილაპარაკებდა ეკვირინესთან და ოტიასთანაც.

— ყაზახი ქვია, თქვენ გენაცვალეთ, თვარა რომელი აზნოური გოუტოლდება, ჩემო ბატონო! — მიუგო ეკვირინემ, როცა პელაგიამ ამ საგნის თაობაზე სიტყვა ჩამოუგდო. — მდიდარი, თქვენი პირი შემეყაროს, ზრდილობიანი, ისეთი შეხედულება აქვს, თავადიშვილი გეგონებთ, უბრალო კი არა, ჩემო ბატონო! ჩვენ არაფერი მოგვაკლდება ამ მირონობით და ჩემს პატარა ბიჭუნიას კი მოსამსახურედ გოუხდება... თავმოსაწონად ექნება, რომ აზნოური-შვილი ნათლული მყავსო და, რასაც დაასაქმებ, ყველაფერს იმწამსვე გაგიკეთებს. ეს ხერხია, ჩემო სინათლე, და პატიოსან ადგილას ვერც კი ვერაინ გეიგებს, თუ ყაზახს ეკიდა ფეხში ხელი მონათვლაზე... შენც არ მომიკვდე!.. მოსახსენებლად მეორე ნათლია ეყოლება, და ამ მოსამსახურეს კი ნუ დოუკარგავთ ჩვენს ანგელოზს!

პელაგიამ არ დაიწუნა ეს აზრი; იგიც მიემხრო ქამუშაძეებს და ამათთან ერთად მეცადინეობდა სონიაც დაეყოლებინა, შეეჯერებინა, რომ ბავშვისათვის გამოსადეგი იქნებოდა სამადაძის ნათლიად ყოლა. სონია თუმცა ძლიერ უარობდა, რადგან ამაში ხედავდა შვილის ღირსების დამცირებას, დაბადებისთანავე მისი პატიოსნების შელახვას, მაგრამ დედისა და დედამთილის შეჯერებამ, როგორც იქნა, მის წინააღმდეგობასაც ბოლო მოუღო. დათანხმდა იგიც ბოლოს. ოტიას ძლიერ უხაროდა; მას სწამდა, რომ შვილს ამ თავიდანვე კარგად გაუძღვა, ისე თუ ასე მოჭირნახულე მოუპოვა მისივე მახლობლად. ამავე დროს კი სონიას გული ნაღვლით ევსებოდა, რადგან ფიქრობდა, რომ ის დახმარება, რომელიც გლენხმა სამადაძემ ჩვენს შვილს უნდა გაუწიოს, ჩვენი თავის დამცირებით უნდა

შევიძინოთ. რომ რამე რიგათ აეცილებინა ეს თავის დამტკიცებულ მან საბოლოოდ ბიაშვილზე მიიტანა სიტყვა.

— თქვენ კი გადასწყვიტეთ, მაგრამ ეგებ იმ კაცმა არ ისურვოს სამადაძესთან ერთად ბავშვის მონათვლა. ჯერ ჰკითხეთ იმ კაცს! — თქვა სონიამ.

მაგრამ მისი იმედი ფუჭი გამოდგა. როცა პორფირის დაეკითხნენ ამის შესახებ, უთხრეს, რომ სამადაძე მდიდარი, შეძლებული გლეხთაგანიაო, მან რიხიანად წამოიძახა:

— დიდი სიამოვნებით! ნეტავი მეც მომნათლავდეს ის ოჯახ-დაქცეული, თუკი მართლა მდიდარია! ცოტა რამეს მაინც გამორჩე-ბოდა კაცი!

ბიაშვილმა არა თუ იწყინა წინადადება, პირიქით, მას კიდევაც გუნებაში ესიამოვნა, რადგან მისი გამჭრიახი გონება ეუბნებოდა, რომ მდიდარ ყაზახთან ამ დაახლოებით მას შეეძლო კიდევ თავისე-ბურად ესარგებლნა.

თავი რომ არ შეეწკვინათ არც მოყვრებთან და არც მეზობ-ლებთან, ნათვლა სამაგალითო გადაიხადეს. რადგან ბევრი ჰყავდათ დაბატიყებულნი და მათ სახლში დატევა ყოვლად მოუხერხებელი იქნებოდა, ამის გამო ეზოში გააკეთეს პატარა ფანჩატური, რომ-ლისკენ სიამოვნებით გამოეშურნენ სტუმრები, გაჭიანურებულ საი-ღუმლოების აღსრულების შემდეგ ჩია მღვდლისგან, რომელსაც, ალბათ, ამით უნდოდა თავი მოეწონებინა ქალაქელებთან.

— კი არ მოგვკლა ამ უღეთომ?! — წამოიძახა სერაპიონ გორ-დელაძემ, რომელიც ერია სტუმრებში. — რა დროს ამდენი ბურ-ტყულია, ნერწყვი მიშრება, ათასი რამე სხვადასხვანაირი საკმელი მომელის ამ ჩვენი კურთხეული მასპინძლისაგან დამზადებული!.. დამაჩინე, შენ გენაცვალე, ოტია ჩემო... თუ შეიძლებოდეს მღვდელ-თან ახლოს — ვიცი, კაი-კაი ნაჭრები მიუვა; თავს რავა შეირცხვენს, მეც არ მარგოს რამე თავის ულუფისაგან!.. შენ არ მომიკვდე, სახლში წასაღებად არაფერი დავატოვებინო!

გარშემო იცინოდნენ ამაზე. ოტია, ეკვირინე და ორიოდე ყმა-წვილი დაფუსფუსებდნენ, სთხოვდნენ დაბრძანებას სტუმრებს და თან მოქჟონდათ სხვადასხვა ნამზადი.

პორფირი და სამადაძე ერთად დასხდნენ იმ თავისკენ, სადაც ქალები ისხდნენ და მათ შორის ბეგლარიც ქველიძის ქალიშვილებ-თან. ესენი იყვნენ სონიას სურვილით მოწვეულნი და იგი განსხვა-ვებული ყურადღებით ექცეოდა მათ.

— შენ აგერ დაბრძანდი, ბესარიონ, სერაპიონთან! — ანიშნა ოტიამ თავის ბიძაშვილს, ლევანის შვილს, რომელიც, ის იყო, რა-

მოდენიმე დღის წინათ მოსულიყო სახლში იმდენი ხნის ვადაკარგვის შემდეგ; მოსულიყო დროებით, რადგანაც საღალატო ქვეყნის ეშოვა და მსახურობდა.

— მოდი, მოდი, ბიძიკო, ამბავს მაინც მომიყვები, სად იწანწალე ამდენი ხანი! — უთხრა სერაპიონმა. — მარა ამ ხუცესს ნუ დოუწყებ ლაპარაკს, თვარა იმწამსვე დარიგებას დაგიწყებს, წირვა უნდა გადაიხადო, რადგან მშვიდობით დაბრუნებულხარო...

— მართლაც სადა ხართ ახლა, ყმაწვილო? — შეეკითხა ბესარიონს მღვდელი. — სამშობლო მოიძულეთ!

— რა ვქნა, ბატონო, აქ წელში გავწყდი, ვერაფერს ვეწიე, ახლა ცოტ-ცოტას რაიმეს ვმოულობ... თავი გამომაქვს მაინც.

— თქვენი ძმაც თქვენთან არის?

— არა. ვერ გევიგე, სადაა ახლა... ამას წინათ კი რკინიგზაზე იყო, ბუტკაში იდგა... ახლა არ ვიცი, გადაიყვანეს სადმე, თუ სამსახური გამოიცვალა...

— კაი დაგემართოთ, მარა ოჯახს მაინც არ უნდა ივიწყებდეთ, თქვენს სამშობლოს, სალოცავს.

— რავა ვქნათ, ოჯახმა ველარ დაგვარჩინა...

— კარგია, მამაო, კარგი, სული გიცხონდება! გამაგრდი, ბიძიკო, ახლავე წირვას დაგაკისრებს, არ მოგატყუოს, არ გაბრიყვდე! მაგათ მიეცეთ დღეგრძელობა, მაგათ მე კაი საქმე დამმართეს! შემომჩიოდნენ, სალოცავი გყავს დავიწყებულიო, იმიტომ მიგდის საქმე ცუდათო, არაფერი გაბადია, წირვა გადაიხადეო, — ათასად შეიმატებო. დოვუჯერე, გადაიხადე წირვა, რაც რომ მქონდა, სულ გამოუტანე. ვინც მეწვია, შესვეს-შეთანქლეს და შენს მტერს ისე შეემატა, რაც მე შევიმატე მერე! უიმისოდაც მუცელს ფაყა-ფუყა გაჰქონდა, ახლა კანი ხერხემლის ძვალს მიეკრა, ეს საქმელი რომ ჩეეტკებნება შუაში და დააცილებს ერთმანეთს! არა, ბიძიკო, შენ შენს საქმეს მისდიე, ამათ სიტყვას ნუ აპყვები, თვარა ჩვენისთანა ღარიბ აზნოუშვილს წირვა ვერაფერს უშველის... მე არ მოგიკვდე!..

— შენ არ მომიკვდე, ღარიბი აზნოუშვილი, რატომ?.. შევარცხინე ღარიბი აზნოუშვილი, შევარცხინე, ვინც ღარიბი იყვეს!.. — წამოიძახა იქვე ახლოს მჯდომარე, ხანში შესულმა აზნაურმა, დაცრეცილი ძველი ჩოხითა და ჭუჭყიან ყაბალახით თავზე მობურვილმა, რომელიც დაჯდომისთანავე ისე მიეხალისა ღვინოს, რომ იქვე შეთვრა და რაც ლაპარაკი იყო მის გარშემო, კანტიკუნტად ესმოდა. — შევარცხინე, ვინც ღარიბი იყვეს! შენ არ მომიკვდე, თქვენს ნიკოლოზს ყოველთვის გამოუღეველად ჰქონებია წუ-

ღაც და მისი კალოშიც, ყოველთვის გამოუღვევლად, გამოუღვევ
ლა! — და თანაც პირში იტენიდა ზორბა-ზორბად მოთლილ ნორ-
ცის ნაჭრებს.

ამასობაში სუფრის მეორე თავში სიმღერა ისმოდა; შად დაყენებული პორფირი გულმოდგინედ აძალებდა ყველას ღვი-
ნოს და იმდენს ეცადა, რომ ერთი ყიჟინი ასტეხა ღვინოში შესულ
სტუმრებს შორის. შეზარბოშებული ბეგლარი აღარ ეშვებოდა ქა-
ლიშვილებს, სიმღერას სიმღერაზე ათქმევინებდა და იმ ზომამდის
მივიდა, რომ თვითონაც დააპირა სიმღერა ნინოსთან და ოლიკოს-
თან. პელაგია აღტაცებით შეჰყურებდა თავის ვაჟიშვილს და ერ-
თობ მოსწონდა მის გვერდით მჯდარი ქალიშვილიც.

— უფრო რომ გეიცნობ, უფრო მოგეწონება, ისეთი რამეა! ან-
გელოზია, დედა, ანგელოზი! — ყურში ჩასჩურჩულებდა სონია დე-
დას.

— ნეტავი კი ისურვებდეს და მაგაზედაც ნაკლები იყვეს, შვი-
ლო, ნეტავი კი ისურვებდეს, მაგას ვენაცვალე! ერთობ კი ევლება,
ეგებ ღმერთმა ჩაუღვას გუნებაში, ნეტავი მაგას მომასწრობდეს
მამა-ზეციერი!

მთვრალეები თანდათან ემატებოდნენ. ატყდა ხმაურობა, ყაყანი;
ყველანი აირივნენ. ქალები ადგნენ და ნელ-ნელა ეზოს კუთხეში
გაეფინენ დაირითა და მუსიკით. ამათკენ გამოემართა ბეგლარიც
ნინოსთან და ოლიკოსთან ხელიხელ გაყრილი.

— მაზურკა! — წამოიძახა მან, როცა მიუახლოვდა ქალებს. —
მაზურკა! — და ნინოს ხელი წაავლო მაზურკის სათამაშოდ. — მა-
ზურკა! — მიიძახა მან ქალიშვილს, გარმონიკას რომ აწრიბინებდა.
ქალიშვილმა ვერ გაიგო, რას სთხოვდნენ და შეკითხვის ნიშნად
გადახედა მის გვერდით მდგარ ქალებს.

— მაზურკა! — გაიმეორა ბეგლარმა. — მაზურკა დოუკა-
რით! — და რადგან დამკვრელი არავინ იყო, იგი გახტა წინ, კვინ-
ტებით ისროდა ფეხებს და მიათრევდა დარცხვენილ ნინოს, რომ-
ელსაც უფრო და უფრო ერეოდა სიწითლე პირისახეზე, რადგანაც
ესმოდა გარშემო ქალების შეკავებული სიცილი და ფრუტუნი, გა-
მოწვეული მისი კავალერის უცნაური კუნტრუშით.

კარგა ხანს აპროწიალა ბეგლარმა ქალიშვილი, ხან იქით გაარბე-
ნინა, ხან აქეთ გამოარბენინა. წელზე ხელის შემოხვევით რამდენ-
ჯერმე შემოატრიალა, ბოლოს ცალი მუხლი მოიდრია, თავზე შე-
მოივლო, რამაც ერთი ხითხითი გამოიწვია, მერე კოხტად წამოხტა,
თავი დაუკრა და თანაც დაატანა:

— მერსი! მერსი!..

ნინო დარცხვენილად იღიმებოდა, ქალები კი მეტად გაართობ ამბის ყურებაში. ბეგლარმა ისევ ხელი ხელში გაუყარა ნინოს და განშორდა ჯგუფს. ფანჩატურიდან კი ერთი ხმაურობა ისმოდა. პორფირი თავრალი კაცების ხრინწიანი ხმები, არეული სიმღერა. პორფირი მამკდარიყო ყმაწვილებში და ერთი ამბავი ჰქონდა, აცინებდა, ხან ღვინოს აძალებდა, ხან მათთან მღეროდა, კოცნიდა და ამგვარ თავმდაბლობით შეხალისებული ყმაწვილები თავზე ევლებოდნენ და თავიანთ სიყვარულს და პატივისცემას უცხადებდნენ მას.

ღვინისაგან გაბრუებული მღვდელი, თითქოს ვისმეს დაეჭედა, ისე იჯდა უძრავად თავის ადგილზე, ხმასაც ვეღარ იღებდა და ხანდახან თვალებს გადმოაბრიალებდა. სერაპიონი ამ ქვეყანას აღარ იყო: წამომკვებულ პირისაზე ეტყობოდა, რომ ზომაზე გაცილებით მეტი დაელია, მაგრამ მაინც კიდევ სვამდა და კიდევ ჰამდა გაუმაძღრად. ოტიას ბიძაშვილი, ბესარიონი, უკვე ვიღაცას წალაპარაკებოდა და წკიპზე იყო შემდგარი — ჩხუბის დაწყებას ეპირებოდა. „წულაკლოშ გამოუღვეელი“ ნიკოლოზი სტოლზე დამხობილიყო, გონებადაკარგულივით რაღაცას ბურტყულებდა თავისთავად და გონს მოდიოდა მხოლოდ მაშინ, როცა ღვინით სავსე სასასმოს მიაწოდებდნენ და ჩასძახებდნენ, თუ რა სადღეგრძელო ისმებოდა. იგი თავს წამოსწევდა, გამოცლიდა ღვინოს ხმაამოუღებლად და ისევ ჩაეხობოდა ახალ სადღეგრძელომდის.

ნათლია სამადაძე დიდხანს იმაგრებდა თავს და ღვინოს ერიდებოდა, მაგრამ პორფირე ეცადა და ბოლოს დაათრო; ადგილზე ვეღარ დგებოდა და, ზორბად მოსული ყაზახი, აქეთ-იქით დაბანცალობდა. ბესარიონმა ის იყო უშოვა თავის გამაჯავრებელს საკბილავი, შეება და ატეხილ ყაყანში მოულოდნელად უნდა ეთხლიშნა მოპირდაპირესათვის, როცა აბანცალებული სამადაძე შუაში მოექცათ.

— სუთ, სუთ! გაყუჩდიო! რა ამბავია? ეი, შენ, ბესარიონ ქამუშაძე, სუთ! — და მან ხელი დაარტყა მხარზე ბესარიონს.

ბესარიონი აინთო.

— გაწყინა პატივისცემამ, ყაზახო?! — შეუბღვირა მან და მისკენ გამოწეულ სამადაძეს ისე ღონივრად წაჰკრა ბლიქვი გულმოსულმა, რომ ეს კაცი საცოდავად დაენარცხა მიწაზე.

დაცემული უტბად წამოაყენეს; ამან იგი თითქოს გამოაფხიზლაო, ათრთოლებული, გაბრაზებული, მთელი სხეულით ცახცახებდა და თავდაპირველში სიტყვის წარმოთქმას ვერ ახერხებდა.

— ყაზახი ვარ! — შეჰყვირა მან, წელში გამართულმა. — ყაზახი ვარ, მარა შენისთანა შემოდგომის აზნოუშვილს კიდევ ვჯობივარ!...

თუ ძალზე ხარ, მობრძანდი, ახლო მობრძანდი, ისე დაგებუნო, რომ
ლობემდისაც ვერ მიგყვეს შენი დამშეული სული!.. შენისთანავე შე-
მოდგომის აზნაუშვილების რა მცოდნია?! ძალიან გულზე არის მშობლებს
შეიქნა ერთი ყვირილი. ამ „შემოდგომის აზნაურობის“ შექმნას
ბამ ბევრი ააპილპილა.

— გაავდეთ მაგ... გაავდეთ მაგ ქინქლიანი ყაზახი!..

— მაგას ვაყურებივებ შემოდგომის აზნაურს!..

— რაც რომ იყვეს, უზრდელ ყაზახს მაინც სჯობია! რავე ბე-
დავს მაგ მხეცი, მერე სად? — ყვიროდნენ აქეთ-იქიდან.

გაბრაზებულმა ბესარიონმა იშოვა, მისი აზრით, მარჯვე დრო და
კატასავით მიეპარა, ეცა სამადაძეს და წაქცევა მოუნდომა, რომ
შემდეგ უფრო გაადვილებოდა მისი ცემა. მაგრამ გლენმა დროზე
შეაწრო თვალი, გაუმაგრდა, დაავლო ხელი და ის იყო შეავდო
მალა, რომ ღონიერად მიწაზე დაებერტყნა, როცა გარს შემოე-
ხვივნენ, ბესარიონი ხელიდან გამოსტაცეს, შეერთებული ძალით
მიაწვნენ მოწინააღმდეგეს და მუშტები დაუშინეს.

შეიქნა ერთი ჭყვილი, ღრიანცელი; აკივლდნენ ქალები. გამო-
ფხიზლდა მღვდელიც. ძლივს წამოდგა და მოჩხუბრებისკენ გასწია,
დამშვიდება მოინდომა. რაღაც შეესმა ნიკოლოზსაც, რომელსაც სე-
რაპიონმა ურჩია, ამდენი მოსვენების შემდეგ ძვალრბილი გაენძ-
რია სამადაძის წინააღმდეგ „შემოდგომის აზნაურთან“ ხელის გა-
მოღებით. მაგრამ ნიკოლოზი ისევე თავის ადგილას დარჩა და, ღვი-
ნისაგან გარეტიანებული, ბრიყვულად იმეორებდა:

— შევარცხვინე... შევარცხვინე შემოდგომის აზნაურიცა და
ყველაც!.. შემოდგომის აზნაური... ყველა... ყველა... შემოდგომის
აზნაურიც და ყველა!..

ამავე დროს ამ საერთო არეულობაში ბეგლარს მაგრად ჩაეკიდ-
ნა ხელი ნინოსთვის და თითქოს ყველაფერი დაევიწყნა, თითქოს ამ
ქვეყნიერებისა არა ესმოდა რა, აღტაცებული სიტყვებით უცხადებ-
და თავის გრძნობას მის სიტყვებზე შემკრთალ, გაფაციცებულ
ქალს. ბეგლარი იმ ზომამდის მისულყო, რომ სხვების მოურიდებ-
ლად კიდევაც წაეძრო ხელიდან ბეჭედი, ძალათი ნინოსთვის წა-
მოეცმევიანა თითზე და ემუდარებოდა, — გამაბედნიერე შენი სიყ-
ვარულით და გამიშუქე ჩემი მომავალი ოჯახი შენის ნაზის სხი-
ვებითაო.

— ხომ კი... ხომ კი?.. მითხარით... მიპასუხეთ!.. რას გაჩუმე-
ბულხართ? ღმერთო ჩემო!.. — ემუდარებოდა ბეგლარი.

— მე რა უნდა გიპასუხოთ? — სიტყვაგაწყვეტით მიუგო ათახ-
თახებულმა ყმაწვილმა ქალმა.

— არა, თქვენ უარს ვერ მეტყვიით... ვერა!.. არა!.. რასაკვირვე-

ლია, არა!.. — აღტაცებით შესძახა ბეგლარმა.

მათკენ მოდიოდა პელაგია, მოჩხუბართა ცქერით შემოქრული

— მოდი აქ! — მიიძახა მას ბეგლარმა. — აქ მო...

— შეილო, რომ აღარაფერი ეშველათ!..

— თავი უტეხიათ, რას დავეძებ! მოდი აქ! — ბეგლარმა პოპკი-

და ხელი, მიიყვანა ახლოს, დააყენა ნინოს პირდაპირ და უთხრა:—

ხომ მოგწონს, შე საწყალო, ა?! მოგწონს ხომ?!

პელაგია შეიშმუნა რაღაც სასიხარულო ამბის მოლოდინით.

— ანგელოზია, ანგელოზი! ნეტავი მაგის პატრონს! — წაჰიძი-

ხა მან. — ანგელოზია, გენაცვალე!

— შენი მფარველი ანგელოზი... შე საწყალო, ა! — და ბეგლარ-

მა ნინოს ხელი ასწია და დედას აჩვენა ქალიშვილის თითზე წამოც-

მული მისი ბეჭედი.

პელაგიამ კინაღამ შეჰკივლა სიხარულისაგან.

ნინომ მოინდომა ბეჭდის წაძრობა, ხელის განთავისუფლება,

მაგრამ ბეგლარი არ ანებებდა. აქეთ პელაგიამაც ჩაიხუტა გულში

და კოცნა დაუპირა, მაგრამ მოაგონდა, რომ გარშემო ბევრი მაყუ-

რებელი იყო და ცოტათი შენედა. ნინოს მაგივრად უცბად ოლი-

კოს დაუწყო ხვევნა, ალერსიანობა, თითქო ცდილობდა, სხვებს არ

შეემჩნიათ და არ გაეგოთ მისი შეილისაგან ნინოს დანიშვნა.

ფანჩატურის იქით კი ისევ ერთი ალიაქოთი იყო, ისევ ჩხუბი და

აყალბაყალი, ცემა-ტყეპა, ლანძღვა-გინება და ჯოხების ტრიალი.

XI

ბეგლარისაგან ნინოს დანიშვნამ ყველაფერი უსიამოვნება და-

ვიწყა სონიას. გადაავიწყა ის საწყენი სახელიც, რომელსაც გულ-

მოსული სამადაძე ისე დაურიდებლად იმეორებდა — ეს „შემოდ-

გომის აზნაური“ ტყვიასავით ხვდებოდა გულს, მაგრამ ახლა ამის-

თვის აღარ ეცალა.

პელაგია თითქმის მიწას ფეხს აღარ აკარებდა, სიხარულისაგან

ზეზე დაფრინავდა. სულმა აღარ მოუთმინა და ქველიძისას მისვლა

გადასწყვიტა, ოჯახად გაცნობა, მათთან სიხარულის გაზიარება.

ეკვირინეს არაფრად იამა ეს ამბავი, მაგრამ უკმაყოფილებას გუნე-

ბაში მალავდა და არ აცხადებდა, პირიქით, ისე ლაპარაკობდა მძა-

— ეგ, შენი ჭირიშე, ჩემმა შვილმა იცის!.. რა ვიციო ეგებო, შენ გენაცვალე, არც კი თხოვოს რაშე...

— ჰმ! უმზითვოდ?! კი, ქალი კარგია, მარა ბატონი შენგანაა... ყოველთვის იშოვიდა კარგ ქალსაც და მზითვიანსაც. ვინ დასუკუ ვებდა?..

— იმან იცის... იმან იცის, ეკვირინე ჩემო!.. ერთობ გულის კაცია... როგორც შეხედავს გარემოებას, ისე მოიქცევა.

ქველიძეების გაცნობით ერთობ კმაყოფილი დარჩა პელაგია. მათმა მიღებამ ერთობ ასიამოვნა და კარგი შთაბეჭდილება მოახდინა მასზე.

— მშვენიერი ოჯახი ჭონებიათ, კარგად ყოფილან, შვილო, და მეტად პატიოსნები... ნამდვილი კეთილშობილები, ნამდვილი! — აღტაცებით ამბობდა სახლისკენ მიმავალი პელაგია. — ნამდვილი კეთილშობილები, შენ ნუ მომიკვდე!..

— ვმადლობ უფალს, ვმადლობ, ვმადლობ!.. ორივეს თქვენ გენაცვალა თქვენი დედა, ორივეს კაი ბედი გქონებიათ... კი, შვილებო, კი, კი!

„შემოდგომის აზნაურის ცოლი!“ უნებლიეთ გაურბინა თავში სონიას, მაგრამ ამხანად ამას წინანდელი სიმწვავე აღარ ეტყობოდა.

პელაგიამ თავის სახლისკენ, №-ში აიჩქარა წასვლა. მან მოიბოდიშა ქველიძეებთან, რომ ჩემი ბეგლარი სამსახურის გამო დაბრუნდა მეორე დღეს და ამის გამო ვეღარ ინახულა თქვენი ოჯახიო, ვერ მოგელაპარაკათ წესისამებრო; მეც იმიტომ მივეჩქარებდი, რომ ამ მოკლე ხანში შვილიც გამოვგზავნო და ყველაფერი საბოლოოდ გადაწყდეს და საქმე აღარ გაგრძელდესო.

ამის გამო აღარც სონიამ დააკავა იგი; მასაც ეჩქარებოდა ნინოს თავზე გვირგვინი დაენახა ბეგლართან ერთად.

დედისაგან დაჩქარებაზე ბეგლარმა მხოლოდ მიუგო, რომ სიჩქარით ქალაქი არ აშენდებაო.

— პასუხი, შვილო, უნდა მისცე, შენ გენაცვალე! ქალი დანიშნე, ხმის ამოუღებლობა, ასე გაჩუმება აღარ შეიძლება, ჭირისუფალს უნდა გააგებინო რამე! — უთხრა პელაგიამ.

— თავად მოიკითხავენ და პასუხსაც მაშინ მიიღებენ! — მოკლედ მიუგო ბეგლარმა.

მართლაც, ამბავის მიუღებლობით შეწუხებულმა ქველიძეებმა კაცი მოუგზავნეს ბეგლარს, გაეგოთ მისგან თუ რას ფიქრობდა. ჭინჭარაძემ თავის მხრივ მოიბოდიშა დაგვიანება, გამოუცხადა, რომ იგი მზადაა ყოველ წამში ჯვარსაწერად, თუ რომ ქველიძე

მზად არისო; ამისათვის კი საჭირო იყო სარდიონს ქალიშვილით-
ვის მზითვად მიეცა ფულად რვაასი მანეთი.

ამ პასუხმა საოცრად არია მათათი და სარდიონიც. ქალიშვილი
მოდგენით, ბედნიერი შემთხვევა ქალიშვილს ხელიდან აცლიდა
იოლად; ახლა კი სულ სხვა გამოდიოდა. რვაასი მანეთი სად უნდა
ეშოვა მას? რა მადანი უნდა გამოეთხარა ამისათვის? ასე რომ გონე-
ბოდა, მეორე დღესვე უკან გაუბრუნებდა ბექედს მის პატრონს და
თავის შეუძლებლობას მისი დაწუნებით, მისი სიძელ უკადრისო-
ბით დაფარავდა. ახლა კი, ამდენი ხნის გავლის შემდეგ, ამ შემო-
ნათვლის შემდეგ, რარიგად მოახერხოს პატიოსნურად უკან დახე-
ვა, რომ ქვეყნის სალაპარაკოდ არ გახადოს თავისი ოჯახის საქმე,
და სამუდამოდ არ დააფრთხოს სხვა სამტერმოყვაროდ. პირველი
გაცხარების შემდეგ, სარდიონმა არჩია სხვა გზას დასდგომოდა
ყმაწვილთან მოლაპარაკებაში. მისი გადაწყვეტილებით, ბეგლარი
ვალდებული იყო თავისი მოქმედება დაემთავრებინა ისე, როგორც
დაიწყო: ქალი მისთვის არავის შეუძლევიდა, თავისი სურვილით და-
ნიშნული ჰყავდა, წინდაწინ არავითარი მოლაპარაკება არა ჰქონია,
არ უკითხავს არაფერი მზითევზე; არავისთან სიტყვაც არა ჰქონია
ნათქვამი, ისე დანიშნა ქალი და ახლა პატიოსნება და წესიერება
მოითხოვს, რომ უვაჭრობოდ, უკან დაუხვევლად აასრულოს თავისი
სიტყვა ქალთან; ასე გვიან გამოკიდება, ასე გვიან გახსენება სამ-
ზითვო ფულისა ნამეტან ურიგობად მიაჩნდა და უწესობად-
თავის აზრით, სარდიონს შეეძლო ამის გამო მოეთხოვა ჯინჯარა-
ძისაგან ჯვარი დაეწერა დანიშნულ ქალზე. ყოველივე დავიწყებუ-
ლის უკან გამოკიდება კი უადგილო და სრულიად უნაყოფო იქნე-
ბოდა. ასე ფიქრობდა ქველიძე და ეს კიდევაც შეუთვალა სასიძოს.

მაგრამ ბეგლარისათვის ეს სრულიად უმნიშვნელო და უსა-
ფუძელო ლაპარაკი იყო. იგი ამაში ხედავდა მხოლოდ სარდიონის
მხრივ ხრიკს, რომ ქალიშვილი იოლად გაეთხოვებინა. პატიოსნებისა
და წესიერების ხსენება სიტყვების რახარუხი იყო მის თვალში.
მან უკეთესად იცოდა თავისი საქმე, რომ ქველიძეს არ დაებრიყვე-
ბინა მისი თავი. უგუნურად არც იგი შებმია ამ საქმეს, მასაც მო-
საზრებული ჰქონდა ყოველივე, როცა ქალს ნიშანს აძლევდა. ახლა
გამაგრება იყო მხოლოდ საჭირო და ლამაზი ქალიც მისი იქნება
და რვაასი მანეთიც! მეტი რა გზა ჰქონდა, მისი წარმოდგენით,
ქველიძეს, თუ არ უნდოდა ქვეყანას დაეწყო ლაპარაკი, რომ ჯინ-
ჯარაძემ ქალიშვილი მიუტოვა, რადგან მზითვის მიცემა ვერ
შეიძლოვო!

— არც ჩვენ გვაკლია მოხერხებულობა! — თავის თავს ეუბნებოდა ბეგლარი.

საქმე იწეწებოდა, არ ეწყობოდა. სონია ისეთ მწუხარებას განიცდიდა, აგდო ამან, რომ ველარ მოითმინა თვითონ არ მისულიყო ძმასთან და არ შეხვეწნოდა ამ უსიამოვნო მდგომარეობის გათავება. იგი ემუდარებოდა ძმას, დაუკელი ცოტა რამ მაინც, გაუადვილე სარდიონს ქალიშვილის გამზითვებაო; მაგრამ ყოველივე ამაო იყო, ბეგლარი თავისაზე იღვა.

— გვაცალეთ... გვაცალეთ!.. კი მოახერხებს ქველიძე ფულის შოვას... ნუ გეშინიათ!.. იმას ისე უყვარს თავისი ქალიშვილი, რომ თავს გაიხეთქავს და მოახერხებს... თქვენ ოღონდ გვაცალეთ... ნუ ერეებით საქმეში!..

— რეაას მანათს, შენ გენაცვალე, ვიგინდარები თხოულობენ და შენმა ძმამ ესეც აღარ აიღოს?! სამართალი სადაა! — მხარს უჭერდა შვილს პელაგია.

სონიამ შესწყვიტა მოლაპარაკება. შეატყო, აქ არაფერი გარიგდებოდა. ეგრეც იყო. ბეგლარს უკვე გამოანგარიშებული ჰქონდა, თუ როგორ მოიხმარდა ამ ფულს: განაწილებული ჰქონდა, რამდენს რა სარგებელს შემოატანინებდა, როგორ აამუშავებდა, რამდენად გაზრდიდა ამ თავნს ოთხ-ხუთ წელიწადში, რამდენად აქცევდა; მისი შემცირება კი გამოიწვევდა, დაკლებასთან ერთად, ამ ანგარიშების გადაკეთებასაც, მათ გადასინჯვას, გადაცვლას და... რისთვის, ვისთვის?!

სოფელში დაბრუნებულმა სონიამ ახლა ქველიძეებთან დაიწყო მეცადინეობა, რომ ესენი დაეყოლებინა, დაეთანხმებინა, მიეცათ მისი ძმისათვის, რასაც იგი თხოულობდა: ხომ უნდა მიეცათ მაინც: ნინოსათვის თავისი მზითევი. მაგრამ აქეთ ესენი ჯიუტობდნენ: ქალი ისე დაინიშნა, რომ მზითევეზე სიტყვაც არ თქმულაო და თუ საქმე ხელახლა დავიწყეთ, ეგ ვინ იცის სადამდის მიგვიყვანს, მით უფრო, თუ ამგვარები შეუსრულებთ.

— და გამოტეხით უნდა მოგახსენოთ, რომ სწორედ მოვალე ბრძანდებით ყოველივე ეს ოუხსნათ, ყოველივე ამას მიახვედროთ თქვენი ძმა და დაიყოლიოთ; თქვენს ოჯახში მოხდა ეს ამბავი და ახლა თქვენვე უნდა გამოიყვანოთ ჩემი შვილი მწუხარებიდან, რომელშიაც იგი ჩავარდნილია ამის გამო. დაახ, დიახ, ეგ თქვენი ვალია!..

უამისოდაც გულდამწვარ სონიას სარდიონის ეს სიტყვები ლაზვარივით ხვდებოდა გულში. იგი თვითონაც სთვლიდა თავისთავს დამნაშავედ ნინოს წინაშე. გული უღუღდა, რომ მისი საყვარელი,

უძვირფასესი ნინო აუტანელ, სამარცხვინო მდგომარეობაში იყო ჩავარდნილი მისი ძმისაგან, მის ოჯახში მომხდარი შემთხვევით; ნანობდა, იწყევლიდა თავს, რომ მისმა ენამ გამოსთქვა მისი ნათესავებისადმი, ამტყუნებდა თავისთავს, რომ ასე წინდაუხედავად მიუთითა ძმას ამ ქალზე და ამით ჩააგდო თავისი საუკეთესო ამხანაგი ქარცეცხლში. და გულადუღებული სონია ეხვეოდა ნინოს, უკოცნიდა პირისახეს, გულს, ამხნეებდა, აიმედებდა, რომ ყველაფერი მალე გადაწყდებოდა, რომ გაჯიუტებულნი მალე შეთანხმდებოდნენ, მორიგდებოდნენ და სასიხარულოდ დათავდებოდა მისი დღევანდელი მწუხარება. სთხოვდა, მასზე გული არ აეყარა, არ შეეძულებინა მისი თავი, რომ ბრალი მისთვის არ დაედვა.

— შენი კირიმე, შენი, შენი... ჩემო გვრიტო, ჩემო მალხაზო. ჩემო ანგელოზო, ჩემო მაცოცხლებელო, ჩემო! — კოცნიდა და ეხვევოდა სონია ნინოს, რომელიც თავისი ჩვეულებრივი სინაზით, სიმშვიდით, ტკბილი ხმით და ღიმილით ამ სიტყვებზე შემდეგს მიუგებდა:

— შენი რა ბრალია, ჩემო სონია, შენი რა ბრალია? შენ რად უნდა შეგიძლო?.. შენზე გული რად უნდა გამოვიცვალო?! ალბათ, ასეთი ბედის ვყოფილვარ!.. შენ რა?..

ეს სიმშვიდე, ეს გულში შეკავებული, გამოუჩენელი მწუხარება ნინოსი უფრო გულს უწყალებდა სონიას; ცრემლები მოაწვა თავლების უბეებს და შადრევანივით გადმოხეთქა.

ნინომ დაინახა ეს ცრემლები, მისი გულიც მოწადინებული იყო მომბალიყო იმნაირივე ცრემლებით, მაგრამ ეშინოდა, რომ ამ დროს მას არ შემოსწრებოდა ან დედა, ან მამა, ეშინოდა, რომ შათთვის მწუხარება არ გაეორკეცებინა თავისი სასოწარკვეთილების დანახვით და ამიტომ ყოველსავე ძალ-ღონეს ხმარობდა, რომ თავი შეემაგრებინა და გულის სისუსტე არ გამოეჩინა, სონიას ცრემლებთან თავისი ცრემლები არ შეემატებინა.

— კარგია, შე ქალო! არა გრცხვენია!.. სონია, სონია!.. თუ გიყვარდე, დაწყნარდი!.. რა გატირებს?.. ხომ არ მოვმკვდარვარ, შე ქალო? რაზე მტირი ცოცხალს?! — და ნინომ აქ კიდევაც გაიცინა.

— მკვდარი მე ვარ, მე!.. მე, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი!.. მარა ცოტა კიდევ მოითმინე... ცოტა ხანს კიდევ გოუძელი ჩვენს უგრძნობლობას, ჩვენს გულქვაობას!

და იგი განმეორებით სიტყვას აძლევდა, რომ არ მოისვენებდა, ყველაფერს დაივიწყებდა და ამ მოკლე ხანში ორივე მხარეს მორიგებდა, შეთანხმებდა და მას ააცილებდა მწუხარებას და ტანჯვა-წყალებიდან გამოიყვანდა.

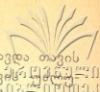
მართლაც ყველაფერი დაივიწყა სონიამ ამ გახიანებულ ცხოველში გამო; სხვას ველარაფერს უღებდა გულს, სხვაზე არაფერზე აღარ ფიქრობდა, ველარაფერს ვერ ამჩნევდა, რაც მის გარშემო ხდებოდა, რაც ამბავი იყო.

ამგვარობაში სრულდებოდა მეორე წელიწადი და ამ ხნის განმავლობაში სონია თითქმის გარეთიანებული იყო. წინანდებურად იგი აღარაფერს უკვირდებოდა, აღარაფერს ადევნებდა თვალყურს და სწორედ ამის გამო ვერც ატყობდა, თუ რა მდგომარეობაში იმყოფებოდა მისი ოჯახი და ამასთანავე მისი ქმარიც რა გაწყაწიაში იყო.

ბევრი რამ იმეცადინა საწყალმა ოტიამ, ბევრ რამეს მოჰკიდა ხელი საშოვრის საპოვნელად, რომ რამე ოჯახში შემოეტანა, მაგრამ ყოველივე მეცადინეობა ამაო ხდებოდა. ერთ წელიწადს მან მოინდომა ხარებით ვაჭრობა: ყიდულობდა იაფად, ასუქებდა და მერე მიჰყავდა იარაღებზე მოგებით გასაყიდლად, მაგრამ აქედან ისე ცოტა რჩებოდა, რომ პირუტყვს გასასუქებლად უნდებოდა თითქმის, და იძულებული იყო ამისათვის თავი დაენებებინა. მოინდომა სიმინდით ვაჭრობა — მოსავლიან ადგილებზე ყიდულობდა და მოჰქონდა სოფელში გასაყიდად, რადგან ამ უკანასკნელ წლებში თამარნაშენში მოსავლის ნაკლებობა იყო. მაგრამ ვაცდენა, მისვლამოსვლა, შრომა თითქმის უქმი რჩებოდა, ისეთ ნაკლებ ფასს იძლეოდნენ ხელმოკლე სოფლელები. სხვაგანაც მოინდომა ოტიამ წასვლა, სოფლის გარეთ, ეგებ ამით მაინც შემოეტანა რამე, მაგრამ ვერც ამ გზით ეძლეოდა საშველი; ისეთ საქმეს ვერ ხედავდა, რომლისთვისაც მას შეეძლო გარეთ მოეკიდნა ხელი. ერთ ხანაზე, რამდენიმე თავის მეგვარესთან ერთად, ამხანაგობა გააწყო, ხეებს ყიდულობდნენ, ფიცრებად ხერხავდნენ და გასაყიდად მიჰქონდათ მახლობელ დაბაში; მაგრამ ვერც ამ ამხანაგობამ ასარგებლა რამე: უგზოობის გამო საქონელი წყდებოდა მთიდან ხეების ჩამოტანით და დაბაში ფიცრების გატანის დროს. იმდენად გასაჭირი შეიქნა საქმის წარმოება, რომ ნახევარი წლის შემდეგ ამხანაგობაც დაიშალა.

სხვაც ბევრი რამ იყო ამგვარი, რასაც ხელს უწყვედნდა ოტია, მაგრამ ხეირს ვერაფერს ხედავდა, თუმცა ყოველთვის თვითონ საქმე არ ყოფილა ისეთი, რომ კაცისათვის უსარგებლო ყოფილიყო — ოღონდ მის ხელში კი გამოუყენებელი ხდებოდა.

ეს უნაყოფობა ყოველივე მისი მეცადინეობისა, მისი მუყაითო-

ბისა, გულზე ხეთქავდა საწყალს. იგი აშკარად ხედავდა თავის უღონობას წარმატებაში ჩაყენებისათვის. ხედავდა თავის უღონობას, მოუხერხებლობას ოჯახის ფეხზე დაყენებისათვის და აღარ იცოდა, რა ექნა, რა მოესაზრებინა კიდევ.

მით უფრო ცეცხლი ეკიდებოდა საწყალ ოტიას, რომ მისი ცოლის სიანლოვეს საკმაოდ აეხილა თვალეები. მისთვის ახლა თვალსაჩინო იყო, რომ ძველ გზაზე დარჩენა მეტ ხანს არ შეიძლებოდა, რომ მარტო მიწა ვერ დააკმაყოფილებდა მისი ოჯახის მთელ საჭიროებას; რომ საჭირო იყო განსხვავებული გარჯა, განსხვავებული შრომა და მას კი ეს არ ეხერხებოდა, არ ემარჯვებოდა, და აღარ იცოდა, რა ექნა.

სინათლეზე უფრო ნათელი შეიქნა მისთვის, რომ მარტო მიწა, ის მიწა, რომელზედაც იგი იდგა, ვერას გზით მას ვერ დააკმაყოფილებდა, რომ აქ შეჩერება მხოლოდ სამუდამოდ დალუბავდა მასაც, მის ცოლ-შვილსაც და მომავალსაც...

— გადვიკარგები, სადღაც გადვიკარგები! მარა სად? სად? — გამწარებით ეკითხებოდა ოტია თავის თავს.

გული უტყდებოდა ოტიას იმაზე, რაც აქამდე დიდ განძად და საიმედოდ მიაჩნდა. ამ განძზე და იმედზე ფიქრი ახლა კი შიშსა ჰკვირიდა, დალუბვას უქადიდა და ისე შეებოჭა იგი, რომ განთავისუფლება მისი უმოწყალო კლანჭებისაგან საძნელო ხდებოდა. ოტია გრძნობდა, რომ გაუკითხვად მიექანებოდა ძნელი განსაცდელისაკენ.

ამ უკანასკნელი წლების დაკლებულმა მოსავალმა და ბოლონდელმა მოუსავლობამ მეტად გააძლიერეს ოტიას გულში მისი გრძნობები. იმოდენა დაკარგულმა, ფუჭად გავლილმა შრომამ, რაც მან მიწაში ჩასდო, მეტად გამოუცვალა გუნება. წლევანდელმა მოუსავლობამ ხომ სრულიად წელი მოსწყვიტა. ამ მოუსავლობის დროს ოტიას ის გარემოებაც უმატებდა დარდს, რომ მისი ცოლი ფეხმძიმედ იყო.

ახლა სონია გართული იყო სხვა საქმეში და იმიტომ ხმას არ იღებდა, წინანდებურად თავიანთ გაჭირვებაზე აღარ შფოთავდა. მაგრამ ოტიამ იცოდა, რომ, როცა იგი ისევ ოჯახისკენ მოავლებდა თვალს, მაშინ წინანდელზე უფრო, რასაკვირველია, აღშფოთდებოდა და გამწარდებოდა.

მთელი სოფელი შეწუხებული იყო, შიმშილობა კარზე მომდგარი იყო. ყოველი მხრიდან გულის ამრევი ამბები ისმოდა. ჭირნახულის ფასი დღე-დღეზე მატულობდა, ხელმოკლე სოფლელებსათვის მიუწვდომელი ხდებოდა სარჩოს ყიდვა. ერთ დღეს ხმა

გავარდა, რომ თამარნაშენის ზემო კუთხის გლეხი, პავლია მერაბიძე, ისე გამწარდა, რომ თავის ჩამოხრჩობა მოინდომა შიმშილის გზით. მხოლოდ, და ცოცხალმკვდარი ბაწრიდან ჩამოიღესო, — დროზე დაიხსენებოდა წროთ. რამდენიმე კაცი, — კიდევაც ასახელებდნენ, — სოფლიდან წასულიყო სამათხოვროდ ქალებით და ბავშვებით.

— წადი, წადი, შვილო, შენს ცოლის ძმასთან წადი! შეეხვეწე... გასესხებს ცოტაოდენ ფულს და გაისამდის თავს როგორც იქნება გავიტანთ. ნუ გრცხვენია, ნუ! რა დროს სირცხვილია! დამიჯერე, შვილო! — ჩასჩინებდა ეკვირინე ოტიას.

— არა, დედა, მოვკვდები და იმასთან ვერ მივალ, ვერა, ვერა! — უპასუხებდა იგი.

მაშინ, შვილისგან ნამალევად, ეკვირინემ გასწია სამადაძისკენ შემწეობის სათხოვნელად. უკანასკნელმა უარი არ უთხრა ნათლულის მოხუცებულ ბებიას; ღამით, რომ სხვას არ დაენახა, თავის ურმით გადმოუტანა ორი ტომარა სიმინდი და ბელელში ჩაუყარა. ეკვირინემ გული დაიმშვიდა — ერთ-ორ თვეს მაინც ოჯახს ექნებოდა ჭადი, თუ გასაძლომი არა, კუჭის დასამშვიდებელი მაინც; შემდეგ კი ისევ ღმერთზე რჩებოდა იმედი; რომ რამეს გამოუჩენდათ.

მაგრამ რა საშინელი, თავზარდამცემი შეიქნა მათთვისაც, სხვებთან ერთად, როცა ხმა გავარდა, რომ სოფელში ბოქაული მოვიდა საადგილ-მამულო გადასახადის მოსაკრებად და, ვისაც არ შეჰქონდა ფული, ბელელს უბეჭდავენო.

ეკვირინე და ოტია ეცნენ სამადაძისაგან მოტანილ სიმინდის ამოლაგებას ბელლიდან სხვა ადგილას გადასამალავად. გაკვირვებით შეჰყურებდა სონია დედა-შვილის კალათებით იქით-აქით რბენას და ვერ ხვდებოდა, აზრში ვერ მოდიოდა, თუ რას ნიშნავდა ეს ამბავი.

ერთი ათიოდე კალათის გადმოტანა თუ მოასწრეს, როცა ეზოში რამდენიმე ცხენოსანი შემოვიდა.

ეკვირინეცა და ოტიაც გაქვავდნენ.

— მობრძანდით, ოტია! — წამოვიდა მასკენ ცხენიდან ჩამომხტარა მამასახლისა.

ცოცხალმკვდარი ოტია მიუახლოვდა ბოქაულს.

— ფული რომ ითვლება თქვენზე, სახელმწიფო გადასახადი, რატომ არ შემოგაქვთ, ყმაწვილო?... ორჯერ დაბარებული იყავით ამის თაობაზე, ორჯერ გადაგუდევით, მაგრამ მაინც არაფერი გეშველათ... რატომ ნებულობთ ამას?... თქვენს თავსაც იჭირვებთ და ჩვენც პასუხისგებაში გვაგდებთ! — საყვედურით დაუხვდა ცხენიდან ჩამომხტარი პოლიციის მოხელე.

— უკაცრავად, ბატონო!..

— უკაცრავად კი ბრძანდებით, ეგ მეც ვატი... ეს ~~ცენტრალიზაცია~~ ~~ლო წარმოადგინეთ!~~..

ოტია გაქვავდა.

— არ გესმით თუ?! ფული წარმოადგინეთ 'ახლავე-მეთქი!..

ოტია ისევ ხმაამოუღებლად იდგა.

— არა გაქვთ?

— არ მაქვს!.. გთხოვთ, ცოტა ხნით...

— გადროვით... არა? ჰმ, არა, არა, უკაცრავად!.. ჩვენც მწარედლე გვადგია ამის გულისათვის... აჰა, რა მოწერილობებს ვღებულობთ და რარიგად გვემუქრებიან!.. დრო გქონდათ... მეტი აღარ შეიძლება... დაკეტე ბეღელი, მამასახლისო! — დაიძახა ბოქაულმა. მამასახლისა გაექანა ბრძანების აღსასრულებლად.

ოტია ამქვეყნად აღარ იყო. სონია გაფითრებული, სულგანაბული, ოთახის კარებს ამოფარებული მისჩერებოდა იმას, რაც მის თვალწინ ხდებოდა.

— ლუქი და ბეჭედი, ფილიპე! — უბრძანა მოხელემ მწერალს. — ეგებ ამ გზით მაინც დაგატანოთ ძალა!.. — წაილაპარაკა მან.

ბეღელის დასაბეჭდავად მისულმა მწერალმა, სანამ დაკეტავდნენ ბეღელს, კარი შეაღო, ჩაიხედა შიგ, გადმოიხედა ბოქაულისაკენ მომღიმარი სახით და შეჩერდა. ბოქაული მიხვდა, რასაც ნიშნავდა ეს ღიმილი ხელქვეითის სახეზე:

— სულ ერთია... სულ ერთია! მიაკარი ბეჭედი, მიაკარა! — დაუძახა მან.

მწერალი შეუდგა ბრძანების აღსრულებას.

— შიმშილით გვწყვეტთ, ბატონო?.. შიმშილით გვწყვეტთ. ჩემო თვალის სინათლევ?! — მიუახლოვდა ბოქაულს გარეტიანებული ეკვირინე.

— მეც ძალა მადგია, ჩემო ბატონო!

— ნუ ინებებთ! ნუ ინებებთ! — ძლივს ხმას იღებდა მოხუცებული ქალი.

— ფული, ფული წარმოადგინეთ და თავისუფალი იქნებით! არ შემოძლიან, ნაბრძანები მაქვს ყოველგვარი ზომა ვიხმარო ამ გადასახადის გადახდევინებისათვის. ჩვენი ბრალი არაა! გაათავეთ! აბა ახლა ვინაა აქ მახლობლად კიდევ?

მწერალმა სია გაშალა.

— ლევან ქამუშაძე! — წაიკითხა მან შემდეგ.

— აბა ამ ლევანისას ჯერ! — წამოიძახა მოხელემ და ცხენოს-

ნებმა ხმაამოუღებლად გადაიარეს ეზო. მხოლოდ ცხენების ფეხების თხლაშა-თხლუში ისმოდა.

ოტიაც და ეკვირინეც მიკრულებივით თავ-თავიანთ მარჯვენა-მარჯვენადან არ იძვროდნენ. აივანზე ოთახიდან ბავშვი გამოვაჯიშა და უკან გამოჰყვა სონიაც, რომელიც შეჩერდა და მათ მიაჩერდა გოცებულები.

მიწა გასკდომოდა და შიგ ჩავარდნილიყო, ათასწილად ერჩია ოტიას ამ წამში, ისე გრძნობდა თავის თავს.

— რა ამბავია ეს?! — დაბალი, უცნაური ხმით გადმოიძახა სონიამ.

— სიკვდილი მაგათი! სიკვდილი, შვილო! — ამოსკდა გულიდან ეკვირინეს. — მაგათი სიკვდილი!

ოტიამ ვეღარც კი მოახერხა ცოლის თვალწინ დარჩენა; მიწასთან გასწორებულმა, დარცხვენილმა, თავსლაფდასხმულმა ერთი მწარედ ამოიოხრა და გარეტიანებული წაბანცალდა.

სონიამ გაიგო, რაც მომხდარიყო, გაიგო ყველაფერი, რაც მათ ოჯახში ამბავი იყო და რაც მისთვის შეუძინეველი რჩებოდა მისი ძმისა და ნინოს გამოისობით. დღევანდელი გაჭირვება უკანასკნელი გაჭირვება იყო, უკიდურესი გაჭირვება. აქ სად იყო დრო, რომ ადამიანს ეფიქრა თავისი ღირსების დაცვაზე, როცა კუჭის გამო-საძღომზე უნდა შეეღია მთლად თავისი ძალ-ღონე...

ქალი ეძებდა ოტიას, ეძებდა, რომ ისევ წინანდებურად შეჰკითხოდა, გაეგო მისგან, თუ რას ფიქრობდა იგი ამგვარი გაჭირვების ასაცილებლად, ამგვარ საშინელი მდგომარეობისაგან გასანთავისუფლებლად, რა გზას ადგებოდა, რომ შემდეგში კიდევ უარესი არ შემთხვევოდათ? ეს იყო, რომ გამოვაკეთებ ოჯახსო? გამოკეთდა!

კარგა შეზინდებული იყო, როცა ოტია შემოიპარა სახლში. მან ეგონა, რომ ყველას ეძინებოდა და ცოლთან ლაპარაკი აღარ შეხედებოდა, ისევ თავის თავთან დარჩებოდა, თავის აზრებს მიეცემოდა. სონია კი მის მოლოდინში იყო.

— ოტია, შენ ხარ? — შეეკითხა ოთახში შემოსულს.

— მე ვარ! — მიღონებული ხმით მიუგო ოტიამ.

სონიამ ბალიშის ქვეშიდან გამოაძრო მომარაგებული ასანთი, რაც მას მუდამ ეგულებოდა ბავშვის ღამე დასახედავად, მოუკიდა სასანთლის ნაწიწვავს და გაანათა ოთახი.

მის წინ იდგა სრულიად სახეგამოცვლილი ქმარი. ოტიას კიდევაც რცხვენოდა და კიდევაც გული უკვდებოდა, რომ ასეთნაირ გაჭირვებაში იყო ჩავარდნილი, მიუხედავად თავისი მუყაითობისა და მეცადინეობისა.

ქალმა ის იყო დააპირა კითხვით მიემართნა, გაემეორებინა თავისი „რას აპირობ? რას გვიპირობო?“, მაგრამ იგრძნო, რომ ამგვარი მიმართვით იგი მხოლოდ უარესად დაჩაგრავდა მას, და დაეცა დაც დაჩაგრულს. ეს მხოლოდ შეუბრალებლობა იქნებოდა, რომელსაც ვერასოდეს ვერ უსაყვედურებდა გაურჯელობას, ვერ უსაყვედურებდა უპატრონობას ოჯახის წინაშე. სონიამ შესცვალა ის კილო, რომელზედაც მომზადებული იყო მასთან ლაპარაკი დაეწყო.

— ოტია! ჩვენი აქ დარჩენა სიკვდილია, ოტია... სიკვდილი, ოტია! ამდენი ხანია ვიცდი, ვითხრა ეს... ჩვენ კიდევ უარესი თუ მოგველის აქ, თორემ უკეთესი არაფერი. ჩვენ უნდა წავიდეთ, უნდა გავმორდეთ აქაურობას, ოტია, უთუოდ, უსათუოდ, ოტია!

ამას ოტიაც გრძნობდა, იგიც ატყობდა.

— სად, შე ქალო? სად შემიძლია მე წასვლა?

— სადაც საშოვარი უფრო მეტია, ქალაქ ადგილას, №-ში! ოტია მწარედ გაიღიმა.

— ჰმ, ჩემისთანამ რა უნდა იშოვოს ქალაქ ადგილას?

— რატომ არა... რატომ არა, ყველაფერს იშოვი!

— მაგასაც გაჩვევა უნდა! მე კი ფეხი არსად გამიდგამს... არსად ვყოფილვარ, ხალხიც არ მინახავს ერთად ბევრი. ქვეყანაში გაუსვლელმა რა უნდა გავაკეთო უცხო ადგილას?.. თორემ ვინ ოხერი, ვინ მუდრეგი!

— უსათუოდ, უსათუოდ! ამას ლაპარაკიც აღარ უნდა, ოტია! ეს გადაწყვეტილია, იცოდე! — მტკიცედ წარმოსთქვა სონიამ. — გესმის?

— ვნახოთ, ვნახოთ, შენი ჰირიმე! მაგასაც მოსაზრება უნდა, ასე ადვილი საქმეა განა? მაცალე ცოტა ხანი, შენი ჰირიმე, შენი! თუ ცოტაოდენი სიბრაღული გაქვს ჩემი! ოხ, ღმერთო, ღმერთო ჩემო! — წამოიძახა გულსაკლავად ოტია, გაიხადა ჩოხა, წაღებო და მიეგდო ტახტის ბოლოში.

სონიას შეეცოდა ქმარი, აღარ დაუწყო მეტი ლაპარაკი, მაგრამ გუნებაში კი გადასწყვიტა, აღარ შემდგარიყო და ყველაფერი ღონე ეხმარა, რაც გაუვიდოდა, ქმრისათვის გაებედვინებინა სოფლის მიტოვება, სოფლიდან გასვლა, სადაც მათ არავითარი სიკეთე არ მოელოდათ, მათივე აზრით.

XIII

ეკვირინეც ვედარ იყო თავის გუნებაზე ახლა. იმასაც დაეკარგა ხალისიანი სიტყვა და რაღაც ჯავრს შეეპყრო. ეტყობოდა, მან გაიგონა რძლის ნალაპარაკები იმ ღამეს და ახლა ოტიასაგან უნდოდა

უფრო დაწვრილებით, ხელმეორედ მოესმინა, რასაც მას უმა-
ლავდნენ.

— სად წავიდეთ, სადა?

— კაია, შენი ჭირიმე, თავი დამანებე!..

— შეილო, არ ამჩატდე! ფრთხილად იყავი, დამირიგებინარ...
ფრთხილად იყავ... არ გაგაბრიყვონ!..

— თუ გიყვარდე, მაცალე, დედა, თუ ჩემი სიბრაღული გაქვს...
მე შენზე უკეთ ვიცი, რა ამბავიცაა ჩემს თავზე!.. ვინ უნდა გამა-
ბრიყვოს, შენც ლაპარაკობ კიდევ!.. გაბრიყვებაზე კი არაა აქ საქ-
მე... იმდენად უგუნურებიც არა ვართ, ღვთის მადლით!..

ეკვირინეს არ მოეწონა შეილის ასეთი კილო. იგი ამაში ატყობ-
და ოტიას, რომ მას ცოლის მხარი ეჭირა და მეტად ეწყინა ეს
გარემოება. ის იყო უნდოდა ისეთი ლაპარაკი გამოეწყო შეილთან,
რომ უსათუოდ ეთქმევინებინა მისთვის, რასაც გულში ფიქრობდა
იგი, რასაც ორივე აწყობდნენ, როცა ეზოში შემოვარდა პატარა
ფეხშიშველი გოგო და ამათ მიაძახა:

— ბატონი კვდება, ბატონი.... გთხოვეს, მობრძანდითო!

— ვინ ბატონი, გოგო? — ჰკითხა ოტიამ.

— ლევანი, ლევანი! ყველას გთხოვეს...

— არიქა, მიშველეთ! — წამოიძახა ეკვირინემ. — შეილო, სო-
ნიას შეატყობინე, ოთახშია... მალე, მალე!.. შენ, ცუცუქა, ჩვენ
მოსვლამდის აქ იყავი... სახლს მიხედე, ჩემო ცუცუქა... ბავშვმა
არაფერი მოიწიოს!.. გამეიარეთ... გამეიარეთ! — მიაძახა მან რძალს
და შეილს, რომელნიც უკან დაედევნენ მას, ლევანისაკენ ფეხან-
ქარებით მიმავალს.

საწყალი „ბატონი“ უკანასკნელ მდგომარეობაში იყო. სკამ-ლო-
გინზე მწოლიარე, აღარც კი ჩანდა საბნის ქვეშ გაფითრებულ-
აბურძგვნილი თავის მეტი. ღრმად ჩავარდნილი თვალები ხანდახან
გამოიხედავდნენ, მოველებოდნენ გარშემო მდგომთ და ისევ დაი-
ხუჭებოდნენ.

— ლევან, ლევან, გამოიხედე, ეკვირინე მოვიდა, სონია, ოტია,
გამოიხედე! — ჩასძახა ტირილისაგან თვალებდაწითლებულმა ეფ-
როსინემ.

ლევანმა გაახილა თვალები; ჯერ ერთს შეხედა, მერე მეორეს
და შემდეგ მესამეს.

— რას შევები, ბატონო?.. რას შევები, ლევან?.. ნუ შეშინდები,
ნუ შეშინდები! — უთხრა ეკვირინემ, რომელსაც ცრემლები ერეო-
და თვალებში. — ნუ შეშინდები!

მომაკვდავმა ოდნავ თავი გააქნია.

— სიკვდილი ჯობია, რძალო!.. სიკვდილი!.. — ძლივს გასაგონი
ხმით წაილაპარაკა მან. — ყველა მშვიდობით იყავით... ყველა...
ყველა!.. — გაახილა თვალები, თითქოს რაღაც მოაგონდა...
მიმოავლო იქ მყოფთ და, რა შენიშნა სონია, ანეშნა მას მიანლოვ-
ბულიყო. თვალებაცრემლებული იგი მიუახლოვდა; ლევანმა სიყვ-
რულით მიაპყრო თვალი.

— ღმერთმა შეილი გაგიზარდოს... ღმერთმა!.. შეუწუხებლად...
თქვენდა სასიამოვნოდ... აგაშორით უფალმა უბედურება... უბე-
დურება... ბიძიკო!..

მისი ტუჩები კიდევ ცმატურებდნენ, ალბათ რაღაცას ამბობდა
კიდევ, მაგრამ სრულიად მისუსტებული ხმა აღარ ისმოდა და ამას-
თანავე თვალები ისევ მიხუჭა.

ისევ სიჩუმე, ისევ შეკავებული ქვითინი ისმოდა მხოლოდ.

— ნეტავი მალე მაინც სული გეეყრებოდეს... წვალობს, სხვა
არაფერია! — გამწარებით წაილაპარაკა ეფროსინემ, რომელსაც
გამხდარ ლოყებზე ცრემლები ჩამოსდიოდა.

ამ სიტყვებმა ხმაურიანი ტირილი გამოიწვია. ლევანმა ისევ გა-
ახილა თვალები.

— არ მოვიდა? — იკითხა მან.

— რაღაცას კითხულობს!

— ომანის ნახვა უნდა! — თქვა ვიღაც დედაკაცმა. — კაცია გა-
გზავნილი... რატომ დეიგვიანა, აღარ ვიცო!.. ისე რაღა გეიქვავებს
გულს, რომ არ მოეკარება... რაღა დევიჯერო!..

ამ ლაპარაკზე კარების ზღურბლზე ომანმაც გადმოაბიჯა. იგი
მიუახლოვდა მომაკვდავს, მოიგლიჯა თავიდან ქუდი და ათრთოლე-
ბული ხმით ჩასძახა ძმას:

— ლევან!.. ლევან!.. რას შვრები, კაცო?.. რაღა ხარ?

ლევანმა გაახილა თვალები და ხმაამოუღებლად მიაშტერდა
თავზე მდგომ ძმას.

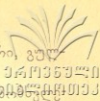
— რას შევები, კაცო? — გაიმეორა ომანმა.

— ვკვდები, ძმაო!.. მადლობელი ვარ... მადლობელი! — ცოტა
ხნის გაჩუმების შემდეგ დაუმატა მან.

ომანი შერჩა თავის ადგილს ხმაგაკმენდილი.

— მშვიდობით... მშვიდობით, ავო კაცო!.. აწი მაინც ტკბილად...
ტკბილად იყავით... ეფროსინე!.. უბედურო... ომან... თუ ძმა ხარ...
თქვენ იცით... სირცხვილია!.. კმარა, რაც გვინახავს. თქვენ იცით...
კმარა... კმარა!..

ომანის აყვალვებზე ცრემლები ბრწყინავდნენ. ეშინოდა ხმის

ამოღება, რომ იქაურობა არ გაეყრუებინა თავისი ძლიერი, გულ-
შეკრდიდან ამოხეთქილი ხმით.

სახლში კიდევ შემოვიდა რამდენიმე ქალი და კაცი; ლეები თანდათან ემატებოდნენ. ამ გამომშვიდობებაში ისე ამოხდა სული მოხუცებულს, რომ ვერც კი გაიგეს. იგი მიიცვალა წყნარად, მშვიდობიანად, უშფოთველად.

ყველანი თავს დასტიროდნენ, დასჩხაოდნენ მიცვალებულს. ეფროსინეს დიდი ხნიდან გამოტირებული ჰყავდა იგი და ახლა უქანასქნელ ცრემლსა სწირავდა თავის უბედურ ქმარს.

ოტია მწარე ცრემლით დასტიროდა ბიძას. ამ მიცვალებულში იგი რაღაც თავის მომავალს ხედავდა.

სონია მწარედ ქვითინებდა დანარჩენ ქალებთან ერთად. ეკვირინემ შენიშნა მას გადამეტებული შეწუხება, მოკიდა ხელი, გაიყვანა სახლიდან და დააფიცა ყველაფერი, აქაურობას მოშორებოდა და შინ გაბრუნებულიყო.

— აწი რაღა გინდა აქ, შენ გენაცვალე?.. შენთვის არ ვარგა და ნეტავი სულაც არ წამომეყვანე... რა საყურებელია ფეხშიმე ქალისათვის ამგვარები... დევიბენი, ველარ ვიფიქრე მე უბედურმა... წადი, თუ გიყვარდე, წადი, წადი! — და მან კარებამდის მიაცილა რძალი, რომ იგი არ გამობრუნებულიყო და არ დარჩენილიყო იქ.

„მშვიერი... მშვიერი მოკვდა, შიმშილმა მოჰკლა! — ეუბნებოდა თავის თავს გზაში მიმავალი სონია. — შიმშილმა მოჰკლა, უსალსრობამ... მშველელი კი არსაით, არსადაა!.. ყველა გაჭირვებულა, ყველა გაწვალებული... ყველა უბედურებაშია ჩავარდნილი!.. ოჰ, ღმერთო, ყველა ამას უნდა მოველოდეთ, ყველას ეს დღე უნდა დაგვადგეს!.. არა, შეილებო, არა, გვრიტებო!.. არა, არა, თქვენი ჭირიმეთ... არა, არა!..“

მან ველარც კი გაიგო ამ გულის წუხილში, რომ სახლისაკენ აღარ მიდიოდა, გზას გადაეხვია, ქვევით დაჰყოლოდა. რაღაც ხმამალალი ლაპარაკი, თითქმის ყვირილი მოესმა და ამან ცოტათი გამოათხიზლა და გონებაზე მოიყვანა. სონია შეჩერდა. გოცებით თვალი შემოავლო, გაუკვირდა, თუ სად მოსულიყო სახლისკენ მიმავალი. მაგრამ ვერც კი მოასწრო ანგარიში მიეცა თავის თავისთვის, რომ ვიღაც ქალის ქაქანი, წყევლა და გინება იქაურობას იკლებდა.

ჩაფოხვილ დაბალი სახლის კარებთან, ლობეს გადაღმა რომ მოჩანდა, იდგა გაფითრებული სახით ავადმყოფი, ტანმორჩილი, გამხმარი ყმაწვილი ქალი და შიგნით მოქაქანე ქალს დაწყნარებას ევედრებოდა.

— კაია, დედა, კაია, თუ ღმერთი გწამს!.. ქვეყანა მიტოვებულა სირცხვილია!..

სირცხვილია

მაგრამ ქაქანი არ წყნარდებოდა. სონიამ ხმაზე იცნო მანანა, სეფე მარუშიძის სიდედრი.

— ის დღე რატომ არ დაიქცა, ის დღე რატომ არ ჩამოხვდებოდა, მაგ რომ მე ჩემს ოჯახში შემოვთრიე!.. კაცი მეგონა მაგ დაგლახაკავებული!.. კაცი მეგონა მაგ ოხერი, ოხერი, ნამდვილი ოხერი!.. ოჯახი თლათ მაგან გამიოხრა!.. მაგას რავა მოუთმენ, ასე რომ მიყრილი ვყვეართ, ასე უპატრონონი! მაგ დამშეთულს ოჯახი ხელში ჩავაბარე, ამის მოხმარებაც აღარ შემიძლიაო?! გავაგდებ, ერთ მკამელს მაინც მოვიშორებ!..

თავის სიძეზე იყრიდა ჯავრს გაცოფებული მანანა. თავიანთ უსალსრობას და ხელმოკლეობას აბრალებდა თავის სიძეს, რომელსაც ქალიშვილთან ერთად თავისი ქონებაც ჩააბარა. ჩამოსიძებულმა ვერ გაუმართლა იმედი სიდედრს, ვერ შეიყვანა კეთილდღეობაში და მოხუცებული, ხშირად გამწარებული კუჭგაუმადრობით, საზარელ ამბავს აწევდა სიძეს და შეუბრალებლად ეხებოდა მის თავმოყვარეობას. ამათი ერთმანეთის ლანძღვა-გინებით მთელი ის კუთხე დღემუდამ გაყრუებული იყო.

— აი, შენი სახელი გაწყდებოდეს ბარემაც, შენი!.. ღმერთი მომასწრებდეს, სიკვდილი დაგიღუმებდეს მაგ პილწენას, ღმერთი მომასწრებდეს! — მოესმა ქვევიდან სონიას.

ამ სიტყვებთან მისი მთქმელიც გამოჩნდა მოხვეული გზის ყურიდან. ფეხშიშველას, მხარზე შემდგარი ჩაფით წყალი მოჰქონდა და უკან ფეხშიშველავ პერანგის ამარა ორი ბავშვი მოსდევდა ფიჩხებით მხარზე.

ეს იყო სეფე მარუშიძე თავისი ბავშვებით. მას შერცხვა სონიას დანახვაზე, დარცხვენილად თავი დაუკრა და ნაღვლიანად წაილაპარაკა:

— ამ ურცხვ დედაბერს რომ აღარაფერი ეშველა... რომ აღარაფრის მორიდება აქვს! გამოიარეთ, გამოიარეთ! — მოუბრუნდა იგი და ბავშვებს გადმოსძახა, უცნობი ქალის დანახვაზე შემფრთხალი თავგებივით რომ ღობეს გაეკრნენ. ამ შეძახილზე ბავშვებმა უცბად მოკურცხლეს და, ტიტველი ფეხის ტყაპა-ტყუპით ხმელ მიწაზე, გაქანდნენ მამისკენ.

„არა, შვილებო, არა... თქვენ ამათსავით არ დაგარჩინთ თქვენი დედა, არა, არა!“ — განწირულებით წამოიძახა სონიამ და ქვევითკენ დაეშვა.

უკან კიდევ ისმოდა მანანას ქაქანი, წყევლა და კრულვა. ანგა-

რიშიუცემლად სონია მიადგა ქველიძის მოცრეცილ ჭიშკარს. მან
ყოველთვის, ყოველ უსიამოვნებაზე აქეთ იცოდა გამოქცეული
დღესაც ჩვეულებამ აქეთ მოიყვანა, თუმცა ეს მას სრულად
უფიქრია. მის გამოსობით ამ ბოლო ხანს მან შესწყვიტა წინან-
დებურად ხშირი სიარული აქ, ახლაც ერთმა გულმა უკან გაბრუ-
ნება ურჩია. მაგრამ შემდეგ ისევ შესვლა გადასწყვიტა.

მას წინანდებურადვე შეეგებნენ. სახლში მხოლოდ ქალები იყ-
ვნენ. მისმა გაფითრებულმა სახემ და აღელვებამ ქალიშვილებს
თავზარი დასცა; სამივეს ერთნაირმა აზრმა გაურბინა და შეწუხე-
ბულთ ხმის ამოდება ვედარ ეხერხებოდათ, სანამ სონიამ არ უამბო
მათ ლევანის სიკვდილი და რაც გზაში ნახა. მაშინ ყველამ თა-
ვისუფლად ამოისუნთქა.

ახლად მიცვალებულზე ლაპარაკში იყვნენ, როცა ოლიკომ ფან-
ჯარაში გაიხედა და წამოიძახა:

— მამა მოვიდა, მამა!

ყველანი წამოცვივდნენ ზეზე. მათათი გარეთ გავიდა ქმართან
და შეილთან, რომელნიც ის იყო ცხენებიდან ჩამოხტნენ.

დღეს უნდა მოეტანათ ორივეს, მამა-შვილს, უკანასკნელი პასუ-
ხი ჭინჭარაძისაგან. სარდიონს გაჯავრებულ სახეზე ეტყობოდა, სა-
სიკეთო არა იყო რა.

— მოუარე მაგ ცხენებს და გაღუყვანე მერე! — გადასძახა
სარდიონმა შვილს.

კრიჭაშეკრული იგი შევიდა ზალაში და, რა დაინახა სონია, ხე-
ლიც არ ჩამოურთმევია, უთხრა:

— სტუმარი მიბრძანდებოდა თქვენსკენ... ბატონი ბიაშვილი!..

სონია მიხვდა, რომ აქ რაღაც ცუდი ამბავი იყო ძმისგან და უნ-
დოდნათ მისი თავიდან მოშორება.

იგი წამოდგა, ასწია თავი და გაუბედავი ხმით სცადა გაეგო რამე
სახლში მისვლამდის.

— ჩემი ძმა ხომ არ გინახავთ? — დამნაშავესკავით იკითხა სო-
ნიამ გაუბედავი ხმით.

სარდიონმა ჯერ ხმა არ ამოიღო, მერე ერთბაშად აენტო და
ბრაზმორეულმა წამოიძახა:

— ნეტავი ჩემს დღეშიაც არ მენახა! ბევრი მინახავს უსინდი-
სო, უპატიოსნო ყმაწვილი, მაგრამ თქვენი ძმისთანა... თქვენი ძმის-
თანა ჯერ არა! არა ჯერ, მერწმუნეთ!

— სარდიონ! სარდიონ! — მოინდომა მათათიმ ქმრის დაწყ-
ნარება.

— მე წავალ... მე ვერთყვი, მე ვერთყვი... — ენის ბორჯაყულში
 ბობდა სონია. ბიზლიჩისეკა

— ახლა ყველაფერი გათავებულია, ყველაფერი!.. მადლობელი გახლავართ, მადლობელი გახლავართ ყველაფერზე, რაც თქვენი ოჯახის წყალობით მე გადამხდა! გმადლობთ, მეტს ნულა ირჯებით!.. კმარა!.. კმარა!.. მიჩივლეო! ჰმ, გაგიგონიათ?.. მიჩივლეო! მე ჩემს შვილს უსინდისოს ხელში არ ჩავუგდებ... არა! და მადლობა უფაღს, რომ იმისთანა საძაგელი და უზნეო კაცი, როგორც თქვენი ძმა ბრძანებულა, სიძედ არ შემოვიყვანე ჩემს სახლში! ახლა, რომ დამიჩოქოს, ამის ახლოს სულსაც არ დავაბერვინებ!.. გარყვნილსა და გაფუჭებულს რა უნდა ამისთანა ანგელოზთან?! ლაწირაკი!

სონიას თავს რეტი ესხმოდა ამ სიტყვებზე და ამ უცნაურად გახელებული კაცის ყვირილისაგან. ბევრს ეცადა მათათი ქმრის დაწყნარებას, მაგრამ ვერაფრის ღონით ვერ ახერხებდა. დღეს რომ იგი იყო, აქამდის არავის ასე არ უნახავს სარდიონი; ეს კაცი კი აღარ იყო, მხეცი იყო, ნამდვილი ბრაზმორეული მხეცი.

მიზეზიც ჰქონდა. თავიდან შერყეული კეთილდღეობა, ათასგვარი გაჭირვება, ახლა საყვარელი შვილის ამბავი, ქვეყანას რომ შოედებოდა და ვინც როგორც ისურვებდა, ისე რომ დაუწყებდა ტრიალს; რამდენი მტერი გამოჩენილი და უჩინარი ამ შემთხვევას გამოიყენებდა და მის ოჯახს, შვილს, სათრევად გახდიდა; და ყოველ ამას ზედ ისიც ემატებოდა, რომ ბიაშვილმა ულუკმაპუროდ დასტოვა; ეს არ იქმარა და რამდენიმე გლეხი განუზრახებინა მასზე საჩივარი შეეტანათ, რომ იგი მუდამ კანცელარიაში გდია და თავის გამოსარჩენად ერთმანეთში გლეხებს ჰკიდებსო, რის გამო თხოულობდნენ მთავრობის წინაშე აეკრძალათ მისთვის სოფლის სასამართლოში სიარული. ეს ხომ მისი ოჯახის ამოწყვეტას ნიშნავდა, მისი ცოლ-შვილის საბოლოოდ გაუბედურებას, და როგორ შეიძლო დამშვიდებულად ყოფნა, დაწყნარება; როგორ შეიძლებოდა, რომ ამას მხეცად არ გარდაექმნა იგი.

საწყალ სონიას არც კი გაუგია როგორ გამოიარა გზა ქველიძედან, სახლამდი როგორ მოვიდა, ისე გონებააბნეული იყო. ბიაშვილის დანახვაზე მას ცრემლები მოაწვა თვალებზე და ათრთოლებული ხმით მიმართა მას:

— პორფირი, რატომ შვება ბეგლარი მაგ საქმეს? რატომ შვება? კარგია ახლა მაგ? — ქალს ტირილი მოერიო.

— ხა, ხა, ხა! შენ რა გატირებს მერე? მისცეს ფული და გათავდება საქმე! უყურეთ ამას!..

— რვაასი მანათი?!

— პო!

— ვის აქვს, შე კაცო, მაგოდენის საშუალება? ჰმ! შიმშილისაგან ვკვდებით, ვიხოცებით! რვაასი მანათი!.. ღმერთო ჩემო!

— არა, ჩემო დაო, უფულოდ ტყვილა იფიქრა იმ ბჭვენიან სარდლიონმა... უფულოდ ქალიშვილს ხელს არავინ მოუკიდებს, შენც არ მომიკვდე!..

— თხოვდა, აძალებდა მერე?.. თავად არ დანიშნა, ა?

— ეგ რა ვუყოთ!

— როგორ, თუ რა ვუყოთ!? ქალი ჯავრით უნდა ჩაკვდეს?

— ხა, ხა, ხა!.. არ ჩაკვდება, არა!.. ეგ ოინებია, სარდიონის ოინები! მაგრამ რა სულელია: ქალაქელებს მოგვინდომა სოფლის კაც-მა გატუტურაკება?! ძალიან შემცდარია, ნამეტან ძნელ საქმეს მოჰკიდებია და წაგებულია, და იქნება კიდევაც სხვაშიაც! ხა, ხა, ხა, ხა! არა, ჩვენთან აქაური კრიმანჭულები არ არგია, არა! ხა, ხა, ხა! ჩვენ რავე გვაჯობებს!

პორფირი სიამოვნებით ხითხითებდა და ხარხარებდა... ამის პირით თითქოს თავმომწონე, უფრო ღონიერი ქალაქი დასცინოდა მისუსტებულ სოფელს, დასცინოდა, თავის გამარჯვებას აქაღნიდა და ემუქრებოდა მეტ დაჩაგვრას მასთან ბრძოლაში.

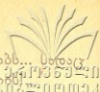
„ამათია ყველაფერი!“ — გაურბინა თავში მტირალ სონიას.

„ამათ უნდა გავსდიოთ, ჩემისთანებმა მაინც, თუ ქვეყანაზე სიცოცხლე გვინდა!“ — თავის თავს ეუბნებოდა გულდაღონებული ოტია, რომელიც ის იყო ლევანისაგან დაბრუნებულიყო.

მთელი ღამე ძილი არ გაჰკარებია არც ცოლსა და არც ქმარს. სონიას თვალწინ ედგა ლევანი, საწყალი ეფროსინე, სეფე მარუშიძე ჩაფით მხარზე, ტიტველა მისი შვილები, გადარეული სარდიონი, მოხითხითე პორფირი, გაჯიუტებული მისი ძმა ბეგლარი და მისი ქმარი ოტიაც. ესენი ირეოდნენ ერთმანეთში, ფუსფუსებდნენ მის წინაშე, ხმაურობდნენ, ვინ რას არ ჩასჩინებდა, ჩასძახოდა და მოსვენებას არ აძლევდა ღონემიხდილ ქალს.

ამავე დროს გარეთ, აივანზე გაშხლართული ოტია, ძილგამფრთხალი, მიცვალებულ ლევანზე ფიქრში იყო გართული. ამ ფიქრში თავისი თავი ეხატებოდა მომავალში: თუ იგი დროზე აქაურობას არ გაეცლებოდა, თუ სხვაგან, უფრო მოსახერხებელ ადგილს არ შეაფარებდა თავს, მასაც ასეთივე ბოლო ექნებოდა, ისიც გააქცევდა შვილებს აქეთ-იქით და თავის ბიძასაებრ მშვიერი, მწყურვალი, უპატრონო, ასეთ საცოდაობაში დალევდა თავის გაჯახირებულ სულს.

— არა... მეტი საშველი არაა, მეც უნდა ავიბარგო! მეც უნდა

შევეხიზნო იქ, სადაც ყოველი კაცი საშველს პოულობს... სიდაც იმოდენა საშოვარია და საშულეობა... მეტი გზა აღარ ატეხს...
 ამ გადაწყვეტილების მიღებასთან მას გულში თითქოს რაღაცამ გაურბინა; ოტია ჯერ წამოჯდა, მაგრამ ჯდომაც აღარ ეხერხებოდა, წამოდგა, გადმოვიდა აივნიდან და მიიარ-მოიარა ეზო. რაღაც უცნაური სევდით შეჰყურებდა ამ ღამეში ყოველ საგანს, რაც წინ შეხვდებოდა, რაღაც სიყვარულით აჩერდებოდა სათითაოდ ყველაფერს, რაც მის საკუთრებას შეადგენდა. მისი გული საკვირვლად დულდა, გმინავდა.

ამ ღამეში, ამ ბნელაში, გაჭირვებული ოტია ემშვიდობებოდა აქაურობას, ესალმებოდა ამ მიდამოს, რომელიც დევნიდა და იძულებულს ხდიდა, თავისი კეთილდღეობა სხვაგან ეძებნა.

XIV

ოტია ახლა იმის რჩევაში იყო, თუ როგორ გამოეცხადებინა დედისათვის თავისი განზრახვა, თავის გადაწყვეტილება, რა რიგად დაეჭვებინა მოხუცებული ამის საჭიროებასა და საფუძვლიანობაში; როგორ გამოტეხილიყო, რომ თავზე საზარელი ამბავი დაატყდა; როგორ ეთქვა, რომ სამუდამოდ აეყარა გული სოფელზე და უნდა დაეჩქარებინა მასთან განშორება.

ეკვირინეს სრულიად უბრალო წალაპარაკებას მარუშიძეს სიდედართან, მანანასთან, საზარელი ბოლო მიეცა. ეს შხამიანი დედაკაცი დიდი ხნიდან ილესავდა კბილებს ეკვირინეზედაც, რომელიც სძულდა მისი ტრაბახობის გამო, და სონიაზედაც. ამ უკანასკნელს თუმცა მისთვის არა დაუშვებია რა, მაგრამ მას სიამპარტავნეს აბრალებდა, მედიდურებას, სხვებზე მეტობას და ეს საკმაო იყო მანანასათვის, სონია შეეძულებინა სამუდამოდ და დაუზოგავად. მანანას გული აეყარა სონიაზე იმ დღიდან განსაკუთრებით, როცა მას თვალი მოჰკრა გზიდან მოყურებულს, სიძეს რომ ეჩხუბებოდა. იგი იმ დღიდანვე ეძებდა შემთხვევას, გული ეჭერებინა მისი საკადრისი ხსენებით და ახლა რომ შემთხვევა იშოვა, აღარაფრით აღარ ზოგავდა არც დედამთილსა და არც მის „განათლებულ“ რძალს.

— კაი შენ დაგემართოს, კაი რამე შენ მოათრიე სულელმა, ჩერჩეტმა! შარა-შარა რომ დაძვრება და ვინ რას ლაპარაკობს, რომ ბოჭავს!.. ასაბოჭი ნალაპარაკები კი გაქვთ, იცოცხლეთ!.. იცოცხლეთ, ბლომად გაქვთ!.. მარა ის ბოჭეთ, რაც თქვენ შეგვხებათ!.. ისიც გეყოფათ, სხვასთან რა ხელი გაქვთ! გამომიდგებიან და ჰკუის დარიგებას დამიწყებენ! შენ თუ ჰკვიანი და გონიერი ბრძანდებოდი, ჩემო ქალბატონო, იმისთანასაც არ შემოათრევდი ოჯახში!..

ეკვირინე გაფითრებული იდგა ღობესთან და გაფართოებული თვალებით შესჩერებოდა შორიდან მოქაქანე მანანას, რომელიც უხელოდ ფეხშიშველა, პერანგის ამარა, თავზე რალაც ქუდის მაგაჩაზე დაკეცილი შვი, — ვერ გაარჩევდით გოგო იყო თუ ბიჭი, — გაშტერებული იდგა და ცხვირს თითით იკირტნიდა.

— ვინ შემოვათრიე, მანანა? ვინ შემოვათრიე შენგან ავად სახსენებელი? შენს უზნეობას თავი დაანებე!.. ჩვენთან გასავალი არ ექნება!..

— ვისი იმედით ბრძანდებით, ვისი იმედით? შენი რძლის საყვარლის იმედით? დაგიდგა თვალი! რა მაღლა მოგაქვთ თავი! იმით იწევით ზევით, რომ ვილაცა ოხერმა ხასა რძლათ შემოგატყუათ და თქვენი სიბრიყვით გათამამებული ურცხვად დაწინაწალობს, ასე გგონიათ, ქვეყანა ვერაფერს ხედავდეს და მიხვდებოდეს?! და თქვენგანაა კიდეც ვინმე სხვა საკილავი და ავად სახსენებელი? თავად გარყვნილებო და გაოხრებულეზო!.. ბუშებით ოჯახს რომ ავსებთ, თქვენ უნდა ლაქლაქობდეთ სხვებზე?! აი, ბეჩა!

ეკვირინე ამქვეყნად აღარ იყო ამისი გამგონი.

— ვინ ამბობს მაგას? ვინ? ვინ?.. — ძლივს მოახერხა მან. — ვინაა მაგის მოლაპარაკე? — იყვირა მან და ერთი უკან მოიხედა სახლისაკენ, სონიას ხომ არ ეყურებოო ჩვენი ლაპარაკი და ამბავი.

— ვინა და თელი სოფელი!.. თელი სოფელი!..

— ტყუი!.. ტყუი, შე უსინდისო, შე უკულმართო... გესლიანო! გესლიანო!

— გული გეიკეთე მაგით!.. არ გიამა?!

— გაჩუმდი, გაჩუმდი, შე უსირცხვილო, თვარა არ ვიცი, არ ვიცი, რას არ გიზამ!.. გესმის?.. ახლავე აქედან წვეთორიე... წვეთორიე, მე შენ გეუბნები!.. — იყვირა ეკვირინემ და უცხად ღობიდან ჯოხი გამოაძრო. — შვილები არ მომიკვდება, აქვე სულს გაგაცხებიებ... მაგ მყრალ ენას სამილდემჩიოდ დაგიდუმებ ეს არის, გასწი... გასწი შენთვის, მითხრობია!

მაგრამ ამით მანანა არ შინდებოდა. პირიქით, მან უარესები წამოუტლაგა ეკვირინეს; რაც რამ ჭორი, ცუდი თქმულა მის ოჯახზე, ყველაფერი პირში ახალა და, რაც უარესი იყო, ამით ხმაურობაზე მთლად კუთხე-მეზობელი მოაწყდა. გააფთრებული დედაკაცები ძლივს დააშორეს ერთმანეთს.

სონია კი გულწასული ეგდო ტახტზე, უგრძნობლად. ეგ მეტად შეუბრალებლობა იყო, ეს ადამიანის გამეტება, მიწაში ჩამარხვა იყო, რაც მან თავის თავზე გაიგონა.

— ოტია... ოტია! მე ხვალვე მივდივარ... იცოდე, ხვალვე უნდა

წავიდე... აქ მე ერთ წამსაც აღარ მოვიციდი... თუ არ წავიქცევდი...
 ვავიქცევი... ღმერთო, ათასნაირ გაჭირვებასთან, უტყუარად მოვინებებთან
 მოვინებასთან ესეც უნდა გაეგონა ჩემს ყურებს?... რატომ, რატომ,
 მითხარი? კაცის შებრალება აღარ იციან? რამ ათქმევინათ, რამ
 აფიქრებინათ ამისთანა საძაგლობანი?! ოტია, მომაშორე, მომაშო-
 რე... მეტის ატანა აღარ შემიძლია, არ შემიძლია, შე კაცო!..

ცხარე ცრემლით მტირალი ეუბნებოდა სონია შინ დაბრუნე-
 ბულ ოტიას, რომელიც ამ ალიაქოთის დროს სხვაგან იყო.

— შემიბრალე, შე კაცო! მოვშორდეთ აქაურობას, მოვშორ-
 დეთ!.. დროზე!.. თუ მეტი გინდა კიდევ?

— კი... კი!.. — გადაწყვეტით მიუგო ოტიამ. — ვისგანაა ერთი
 მაცოდინა, ეგ ყველაფერი?.. ვისგანაა შემზადებული, მანახა, რომ
 ამ ხელებით სული გავაცხებინო... წითლად შევეღებო... ენა ამოგვ-
 ლიჯო ძირიანად!.. ოხ მე, ოხ მე!.. — გამწარებით გაიძახოდა ოტია.

— ყველა ერთნაირია, ყველა... ყველანი ცოფიანივით არიან! —
 ოტია მიხვედრილი იყო, საიდანაც გამომდინარეობდა ეს ამბავი,
 ვისგანაც იქნებოდა ნათქვამი პირველად და ეგ იყო, რომ სიმწარეს
 მატებდა და გულს უხარშავდა.

ეკვირინემ კიდევაც კვერი დაუკრა, ოტიამ რომ უთხრა სონიას
 №-ში წავიყვანო.

— წაიყვანე, წაიყვანე, შვილო... გულს გადააყოლებს, გეიხე-
 დავს-გამოიხედავს, გადაავიწყდება!.. საწყალს მართლა ბევრი უსია-
 მოვნობა შეხვდა ბოლო ხანს... კი, შვილო, ეგრე ქენი!.. მერე უფ-
 რო გულს დაუდებს ოჯახსაც და აქაურობასაც.

მესამე დღეს ოტიამ ჩაიყვანა ურმით ცოლ-შვილი №-ში ცო-
 ლის ძმასთან. გამობრუნებული, ახლა იგი შეუღდა გადასახლები-
 სათვის მზადებას.

რამდენიმე კვირის შემდეგ ეკვირინემ გაახსენა შვილს, ცოლი
 მოეკითხნა და მოეყვანა, რადგან დრო ახლოვდებოდა ლოგინად
 დაწოლისა.

რარიგად გაოცდა მოხუცებული ეკვირინე, როცა ამბზე შვი-
 ლისაგან პასუხად გაიგონა, რომ სონია არა თუ აღარ დაბრუნდება
 თამარნაშენში, პირიქით, ესენი უნდა შემზადებულიყვნენ სამულა-
 მოდ იქ დასასახლებლად.

— რატომ, რატომ? — კითხულობდა გაფაციცებული, აზრშერ-
 ყეულივით, ეკვირინე. — რა მიზეზია?.. რამ გაფიქრებიათ ამგვარი
 ამბავი? გამაგებინეთ!

— თავს ვეღარ ვრჩენულობთ, დედა... თავს ვეღარ ვრჩენუ-
 ლობთ!.. წელში ვწყდებით მუშაობით, მარა არა გამოდის რა... უქ-

მად მიღის ყოველივე მეცადინეობა, ჯათას ნაყოფი აღარ აქვს, გვერ
ვალებით მხოლოდ... საბოლოოდ ვილა ამბობს, გასაძლომს ველოარ
ვმოულობთ... ყველა გამწარებულია, შიმშილისაგან გოჭრეჭრე მწყურ
ლი... აქ აღარაფერი სიკეთეა, ათასნაირი გაჭირვებისა და უბედუ
რების მეტი!.. ეგებ იქ მაინც ეშველოს კაცს. ბევრი იქით იწევა...
ქე მოულობენ რაღაცას, თავს ირჩენენ... აქაურობას რომ მივა-
ჩერდე, რა გამოღის გაჯახირების მეტი? იქ მაინც ვცდი თავს. თუ
დავიღუბები, სულ ერთია, აქაც ხომ მეტი ხეირი არ მომელის. ეს
გადაწყვეტილია, დედი, გადაწყვეტილი!

ეკვირინეს გონება ეკარგებოდა ამის გავგონებაზე. მას საწინა-
აღმდეგო სიტყვაც არ ეხერხებოდა, ისე დაიბნა, ისე აირია შვილის
ნალაპარაკეზე. ბოლოს, როგორც იქნა, მოისაზრა და გაპარული
ხმით უთხრა ოტიას:

— ახლა შეიქმნა ამისთანა ამბავი?

— ახლა, ახლა... დედა! — ამოიხვრით მიუგო ოტიამ.

ეკვირინემ ბრალი რძალს დასდო ამ საქმეში. კიდევაც ჩავიდა
№-ში, ინახულა სონია და თვალცრემლიანი ემუდარა ოჯახი არ
დაენგრია, ისევ დაბრუნებულყო, შვილები გზაში არ გამოეყარა,
ბუდე არ აენგრია მათთვის. მაგრამ ყოველივე ამის დარჩა. მისდა
გასაოცებლად, მეტი მოუღრეკელი მისივე შვილი ოტია აღმოჩნდა.
მისი სიტყვითაც ეს ქალაქში შეხიზნება ერთადერთი საშუალება
იყო, რაც მათ რჩებოდათ თავიანთი ცხოვრების გამოსაკეთებლად.
არ მოელოდა საწყალი ეკვირინე, თუ როდისმე გამოეთხოვებოდა
თავის საცხოვრებელს, მიატოვებდა თავის ეზო-მიდამოს, დაჯდებო-
და ურემზე თამარნაშენიდან წამსვლელი გასაქალაქებლად.

რამდენიმე თვის შემდეგ ოტიამ გაყიდა სახლის გარდა მთლად
თავისი ქონება თამარნაშენში და №-ის განაპირაზე იყიდა პატარა
ადგილი, ჩაიტანა თავისი სახლი და შეემატა მის გვარადვე გამოქ-
ცეულ სოფლელებს, რომელთა პატარა სახლების რიცხვიც თანდა-
თან მატულობს და სარტყელივით ერტყმევა №-ს გარშემო. ესენი
ჯერჯერობით არც ქალაქში სწერიან და სოფლურ ჩვეულებაზე
მცხოვრებნი უდარაჯებენ დროს, რომელმაც სრულიად უნდა გაჰქ-
ნას ისინი ქალაქელებში და დაგეშოს ახალი ცხოვრებისათვის.

ჯერ კიდევ ვერ მოეწყვნენ, მართალია, მაგრამ იმედი აქვთ
ორივე ცოლ-ქმარს, რომ მოკლე ხანში ამ ახალ ნიადაგზე სოფლი-
საზე უკეთესად წაიყვანენ საქმეს. მათთვის დიდი იმედია ბეგლარი
და ბიაშვილი, რომელთაც ხშირად ოტია აცოდებს თავსა და თავის
ცოლ-შვილს და ეუბნება ხოლმე:

— თქვენ იცით, თქვენი იმედით ვარ... თქვენისთანა განათლე-

ბულებსა და გავლენიანების იმედი თუ არ მოგვეშალა, ეგებ წაუღო
დაც გამოვკეთდეთ, გამოვიდეთ სინათლეზე... თქვენ იცხქვენი
ამის პასუხად ბეგლარი ბევრ სიტყვასაც არ იმეტებს, ბიაშვილი
კი თავისებურად იცინის და, მუდამ ხალისიანი, იმედს აძლევს, ამ-
ხნეებს, მაგრამ ისიც უფრო, რასაკვირველია, სიტყვით მხოლოდ.

ოტიას სამოსახლოზე სხვა დასახლდა, ახლად გამოყოფილი,
რომელიც შემთხვევას ელოდა, სადღე ადგილი დაცარიელებულიყო
შოსახლეობის გასამართავად, რომელსაც ეზო საყანედ გადაუქ-
ცევია, ცალ ყურეში კი ქოხი ჩაუდგამს.

ამგვარსავე გარემოებაში მყოფმა გლეხმა იყიდა ლევან ქამუშა-
ძის ეზოც, რადგან მისმა შეილებმა მამის სიკვდილის შემდეგ სო-
ფელი აღარ დაეძიეს. ეფროსინე უფროსმა შეილმა წაიყვანა: რკი-
ნიგზაზე ბუდკაში დგანან, და ხშირად მწვანე დროშაკით ხელში,
პირზე თავსაფარ ჩამოფარებული, გამვლელ მატარებელს ანიშნებს
გზის აკარგიანობას. სარდიონ ქველიძემ, როგორც იქნა, გაიმართ-
ლა თავი მმართველობის წინაშე, ისევე ვეჭილობას მიჰყო ხელი და
გლეხებიც მასვე დაუბრუნდნენ, რადგან ბიაშვილმა მიატოვა თა-
მარნაშენი, როგორც მოკმული ადგილი და სხვაგან გადავიდა. მაგ-
რამ ქალიშვილის ჯავრმა ერთობ მოაბერა და მოტეხა სარდიონი,
ასე რომ ვეღარ ეკიდება წინანდებურად თავის მარჩენალ საქმეს.
ამის გამო ვლადიმერიც იძულებული შეიქნა, სახლიდან ფეხი გა-
დაედგა, რამე ეშოვა, ოჯახს წადგომოდა, მაგრამ ტყუილა დაეხე-
ტება ხან შავქვაში, ხან რკინიგზაზე, — ვერსად შოულობს სა-
მუშაოს.

ერთობ მწუხარებაშია ქალიშვილების შემყურე მათათიც, მაგ-
რამ მაინც ვითომ გულს არ იტეხს, გულმაგრად არის და ჩვეულე-
ბისამებრ მუდამ თავის სახელოვან ნათესავეებზე ლაპარაკობს, მათ
მოწიწებით ხსენებაშია და მათით თავმომწონეობს.

მიქელა

უბედურ მოხუცებულობას შეესწრო მიქელა გიორგაძე. სულ შოკლე ხნის განმავლობაში მიწას მიაბარა თავისი სამი ვაჟი, ერთი ცოლშვილიანად. მრავალრიცხოვან ოჯახიდან მას შერჩა მხოლოდ ორი შვილიშვილი და დაქვრივებული რძალი მათა.

— მადლობა უფალს!.. ყველაფერი მისი ნებით ხდება! ყველა მისი ნების ქვეშ ვიმყოფებით! — ამბობდა მიქელა, როცა მწუხარება გულს მოაწვეებოდა ხოლმე.

მოხუცებული ერიდებოდა რაიმე საყვედური წამოსცდენოდა ღვთაების მიმართ. არც შავები ჩაუცვამს, არც თმა და წვერი მოუშვია; არავის ამჩნევინებდა თავის მგლოვიარობას. მორჩილებით და მოთმინებით უზენაესის ნების წინაშე იმედოვნებდა მიქელა ღვთაების გულისმოგებას, მისგან შებრალებასა და შეწყალებას. და სწამდა კიდევ, რომ აგრე იყო; შერჩენილი, ცოცხლად მყოფი ორი შვილიშვილი. ღვთისაგან საჩუქრად ჰქონდა მიჩნეული მისი მორჩილად მყოფობისა და მოთმინებისათვის. ღრმად სწამდა ეს მიქელას, მადლობას სწირავდა უფალს და მზად იყო დაევიწყნა უბედურება, რაკი ამათში ხედავდა ოჯახის მომავალ მშვიდობიანობას და თავისი გამწარებული სულის მომველეთ მისი სიკვდილის შემდეგ.

და სწორედ მაშინ, როცა მიქელა იმედს მიეცა, ამ რწმენით დამშვიდებული იყო, რომ მისი სიკვდილის შემდეგ ესენი ეყოლებოდნენ მისი სულისთვის მზრუნველებად, სწორედ ამ დროს, მოულოდნელად, ავად გახდა უფროსი შვილიშვილი, ოცი წლის ბიჭი, სპიდონა. მოხუცებულს თავზარი დაეცა. მაიამ ხელი დაავლო თავის პატარა ნესტორას და იმავე დღესვე, რა დღესაც ავად გახდა მისი მაზლისწული, მახლობელ სოფელში თავის სახლს გადახიზნა.

ავადმყოფი სპიდონა დღითი დღე უარესად ხდებოდა. ერთ

დღეს იგი ისე მოიქცა, რომ მიქელას ეგონა მოკვდაო. გონება ახე-
ული მოხუცი მზადებას შეუდგა, ესეც ისე გაეტანა უჩვეულოდ
გორც წინანდელი მიცვალებულები. მალე სპიდონამ შეხუცდეს
სიხარულოდ, ისევე ამოისუნთქა და თვალიც გაახილა, მაგრამ სი-
ხარული მეტად ხანმოკლე იყო: შეილიშვილმა მიქელას გამოუცხა-
და, რომ საიქიოს ვიყავით, მაგრამ რადგან ჩემი იქ წასვლის ბორჯი
არ მოსულა, ერთი წლით გამომაბრუნეს უკანაო.

ახლა კი ველარ გაუძლო მოხუცებულმა მიქელამ ჯავრს. ყოვე-
ლივე იმედი, ყოველივე რწმენა, მორჩილებით და მოთმინებით ნა-
პოვნის ვითომ მშვიდობიანობა, კეთილი მომავალი გაპქრა, გაქარ-
წყლდა, მოისპო. მოხუცებული აირია, მოუსვენრობას მიეცა.

ჩუმი, ყუჩი, შეხედულებით ბუს მსგავსი მიქელა, რომლისაგა-
ნაც ძლივს ორ სიტყვას გაიგონებდა კაცი, რომელიც გულგრილად
ეკიდებოდა ყველაფერს, რაც მის გარშემო ხდებოდა, გარდა სამუ-
შაოსი, ეს მოხუცებული ახლა სრულიად გამოიცვალა, სრულიად
გადასხვაფერდა. მასში თითქოს გაიღვიძა შიგნით დამალულმა ადა-
მიანმა თავისი გრძნობებითა და წადილებით.

მისი ოჯახის ამომავალი ახლა ისეთ სუსტ ძაფზე ეკიდა, როგო-
რიც იყო მისი უმცროსი შეილიშვილი, პატარა ათი წლის ნესტო-
რა; ამდენი სულის მომვლელ-პატრონად, როგორიც ესაჭიროებო-
და ოჯახის მიცვალებულთ და თვითონ მიქელასაც მისი სიკვდილის
შემდეგ, რჩებოდა პატარა, უსუსური ბავშვი, ნორჩი, ჯერ კიდევ გა-
საზრდელი ნესტორა — სუსტი იმედი.

ამოკვეთის, ამოწყვეტის შიშმა, ოჯახის ამოვარდნის შიშმა, შიშ-
მა, რომ ამდენ მიცვალებულთა სულის მოსამსახურედ აღარავინ
დარჩება ოჯახში, გაუბრძინა თავში მიქელას და მოხუცებულს უც-
ნაურად დაეცეხლა. იგი მოისხლიტა, გული ველარაფერს საქმეს
ველარ დაუდვა; მუშაობაზედაც ხელი აიღო. სარჩოს მოყვანა
ქვრივ მათს დააწვა კისერზე და ჯანიანი დედაკაცი მამაკაცივით
ეკიდა თოსსა და ურემს. მიქელა კი ეზოს აღარ სცილდებოდა;
მორთხმული იჯდა რომელიმე ხის ძირში და დაღონებით იმზირე-
ბოდა გაყუჩებული, დადუმებული, ხშირად ოცნებით მოაღერსე
თავის საიმედო შეილიშვილის, პატარა ნესტორასი, რომლის გამო-
ხატულება თითქმის მუდამ თვალწინ ედგა მოხუცებულს; და მი-
ქელას ხანდახან უცნაურად შეიბყრობდა სურვილი ამ პაწაწინას
ცხადად დანახვის, მისი ხმის გაგონების და მასთან ახლოს ყოფნისა.

საიქიოდან დაბრუნებულ სპიდონას კი მთლად იმ კუთხის დე-
დაკაცები შემოედვნენ. ესენი თვალცრემლიანები ეკითხებოდნენ
თავიანთ მიცვალებულთა ამბავს, ეკითხებოდნენ იმათ იქაურ ყო-

ფაზე, კითხულობდნენ, ეგებ რამეს ითვლევინებოდნენ — ან თუ სამსახური მეტი ეჭირვებოდეთ, ან წირვა-ლოცვა, ან აკლდეთ წირი, აკლდეთ აქედან ხელისწყობა და მათი სული წუხტეს საჭირში იმყოფებოდეს უგუნურ და მიუხდომელ ამქვეყნად დარჩენილ მათ პატრონთა გამოისობით.

ბევრი ვერავინ გაახარა სპიდონამ საიჭიოდან ჩამოტანილი ამბით. უმეტესობა გულდაწყვეტილი გაბრუნდა, რადგან, სპიდონას თქმით, მოკლე ხანს იქ მყოფობაში ბევრი ვერავინ ენახა და ვინც ნახა, მასთან ლაპარაკი არ დასცალდა.

— წლის ვადით გამომაბრუნეს... ისევ უნდა გავბრუნდე... რასაც დამაბარებთ, რომ მივალ, გადავცემ... — ერთნაირად პირდებოდა იგი ამ მოტირალ, შავებით შემოსილ დედაკაცებს.

ესენი მადლობას სწირავდნენ და დაიმედებულნი მიდიოდნენ, მაგრამ მიქელას კი თითო გამეორება სპიდონასი მის საიჭიოს უკან გაბრუნებაზე ლახვარივით გულში ხვდებოდა და მწუხარებას უორკეცებდა. სწორედ ამ დროს სურვილი შორს მყოფ ნესტორას ნახვისა უფრო უცხოველდებოდა, უფრო მეტი სიმძლავრით შემოენთებოდა ხოლმე მიქელას.

ერთ დღეს ამგვარი სურვილი უცნაური სიმძლავრით შემოეჭიდა მოხუცებულს, რომ იგი ერთნაირად შეინძრა. იგი თითქოს გამოცოცხლდაო, გამოფხიზლდაო. უძლეველმა სურვილმა პაწაწინა ნესტორას დანახვისამ მოხუცებული ფეხზე წამოაყენა. აჩქარებით შევიდა იგი სახლში, არც კი გადახედა ყურეში ქვეშაგებთან მიწოლილ, სახეჩაყვითლებულ სპიდონას, გამოიტანა თავისი დაძველებული ჩოხა, შეიკონა თავი ყაბალახით, აიღო თავისი საბიჯი გრძელი ჯოხი, გადაიარა ჩამოვარდნილ წკნელის კიშკრის გადაღმა და დაეშვა შარავნით.

— მაია!.. მივიღივარ მე... ბავშვი უნდა ვნახო! — უთხრა მიქელამ რძალს, როცა ყანაში ჩაუარა.

მცხუნავ მზის სხივების ქვეშ გულგაღელილმა, თავსაფრის ყურებგახსნილმა, ოფლში გაწურულმა მაიამ თოხი შეაჩერა და მამამთილს თვალი მიაპყრო.

— ბავშვთან მივალ! — გაიმეორა მიქელამ.

— რა ამბავია ეს?... — წარმოსთქვა შიშით ქალმა.

— არაფერი... არა... არა!.. ისევ... მინდა ვნახო.

მაია უფრო მიაჩერდა მოხუცებულს.

— ნუ მიმალავთ!.. — მოკლედ წამოიძახა მაიამ.

— მომენტრა, შე ქალო... მომესურვილა ნახვა... ნესტორა ნუ მომიკვდება!.. გადვირბენ ერთ წამში და ამ საღამოსვე გადმოვალ

ისევ... ყანაში ნუ დაიგვიანებ... სახლში იმ ბიჭის მეტი არავინაა...
ახლავე გადმოვალ ისევ... — თქვა ეს მიქელამ და გაუღიანა.
გზას.

მაიამ უკან თვალი გააყოლა.

— ტანისამოსი დაგებერტყათ, ბატონო!.. არაფერი გაგყვეთ! —
მიიძახა ქალმა.

— კი, კი, გავებერტყავ, გავებერტყავ! — მიუგო მიქელამ, აჩქარებული ფეხით მიმავალმა.

მოხუცებული, შვილიშვილის ნახვის სურვილით გატაცებული, თითქმის მირბოდა ამ სიციხე-პაპანაქებაში და არავითარ დაღლილობას არა გრძნობდა. მისი აზრი და გონება მიმართული იყო იმ პატარა არსებისაკენ. იგი მასზე ფიქრობდა და, რაც წინ იწეოდა, ნესტორაც თითქოს უახლოვდებოდა, ეგებებოდა, და ერთ ხანზე მოხუცებული კიდევ თავის გვერდით გრძნობდა მას, ემუსაიფებოდა, ეალერსებოდა, თავისებურად უცინოდა. მიქელას უხაროდა ეს, მოხუცებული ხარობდა ბავშვის ტიტინით, რომელიც მას ესმოდა, და, გამხნევებული, თითქმის მირბოდა წინ მომღიმარი სახით, სანამ რაღაც ხმაურობამ იგი არ გამოაფხიზლა, გონს არ მოიყვანა. მიქელამ მიიხედ-მოიხედა იქით-აქეთ გოცებით და რა ვერ დაინახა ეს-ეს იყო მასთან მოტიტინე ნესტორა, შეკრთა და შეშინებულმა პირჯვარი გადისახა. ცუდ ნიშნად მიიღო ეს ამბავი მოხუცებულმა, გულჩაწყვეტილი შეჩერდა, გააფურთხა მარჯვნივ და მარცხნივ, ისევ ვადისახა პირჯვარი და განაგრძო გზა.

მძახლის ჭიშკართან მისულ მიქელას გაახსენდა რძლის დანაბარები — ტანისამოსის დაბერტყვა. შეჩერდა, გაიხადა ჩოხა, მოიხსნა ყაბალახი, გაიხადა ქალამნები, გაბერტყა ესენი, ჩაიცვა ხელახლა და მხოლოდ მაშინ შედგა ფეხი მოყვრის ეზოში.

რამდენიმე თითქმის ტიტველა ბავშვი, ტალახში ჩამდგარ გვერდზე გადაწეულ საღორესთან, გარს შემოხვეოდა წელში აბზუკულ, გამხდარ ღორს, რომელიც მათ ხითხითში საცოდავად ჰყვიროდა, მოგრეხილი დაშენილი წკებლების ქვეშ. დაინახეს უცხო კაცი თუ არა ბავშვებმა იმწამს დააგდეს წკებლები და შიშველა ფეხების ტკაცუნით დაეშვნენ სახლისკენ, გადავარდნენ დაბალ ღობეს გადაღმა და სახლს ამოფარებულებმა დაუწყეს მზერა მისულს.

მიქელამ ამათში შეამჩნია პატარა ნესტორა, რომელმაც, ალბათ, ვერ იცნო თავისი ბაბუა.

ბავშვების ხმაურობაზე ჯერ წყრომის ხმა მოისმა სახლიდან, მერე კი კარებში გამოჩნდა მოხუცებული დედაკაცი, რომელმაც თავ-

დაპირველად ვერ გაარჩია მომსვლელში თვისი მძახალი, სანამ
დაკვირვებით არ მიაპყრო მას თვისი სუსტი თვალები.

— ღმერთო მომკალი! — წამოიძახა მან და გამოემართა ზემო ბატონო!
ლასკენ. — ველარ ვიხედები მე უბედური!.. მობრძანდით, ჩემო ბატონო!
მობრძანდით, თქვენი ჭირიშვილი!

დედაკაცი შეუძღვა მოხუცებულს სახლში. მიქელა ჩამოჯდა
მოწოდებულ დაბალ სამფეხა სკამზე.

— ბავშვის ნახვა მომენატრა... ტუფია ჩემო!.. — ხანმოკლე
სიჩუმის შემდეგ თქვა მიქელამ და მძიმედ ამოიხვნეშა.

— კენჭივითაა, ენაცვალა მას ბებიამისი... კენჭივითაა!.. ერ-
თობ მაგარი ბავშვია!.. ტუფილა ფხილი არ წამოსტკივებია, რაი აქ
არი... ნესტორა, ბებია! — გასძახა კარებიდან ტუფიამ ეზოში, საი-
დანაც ბავშვების ხმა მოისმოდა. — ნესტორა, მოდი აქ, შვილო! აქ
მოდი, შენ გენაცვალე! შემოდი, ბიჭო, შემოდი! — და ტუფიამ
თითქმის შემოათრია კისერმოქცეული, დაგრეხილი, დარცხვენილო-
ბისაგან თავჩაქინდრული ბავშვი. — მიდი, შვილო, ბაბუასთან!.. გას-
წორდი, შენ გენაცვალე! — და დედაკაცმა ძალით მიუთრია ბავშვი
მიქელას.

მიქელამ მოხვია შვილიშვილს ათრთოლებული ხელები, მიიწო-
და, ჩაიკრა გულში და ჩააშტერა აცრემლებული თვალები.

— რაა ხარ, ბიჭო? ა?.. შენ იცი! — სიტყვებგანცალკევებით
წაულაპარაკა მიქელამ და ისევ ჩაჩუმდა. — ვწყდებით, ტუფია ჩე-
მო! ვწყდებით!.. თუ ამანაც... მიმტყუნა... ამოვწყდებით...

მოხუცებულმა სიტყვის დათავება ვერ შესძლო, ხელახლა ჩა-
ჩუმდა.

— უიმე!.. რატომ ნებულობთ... მტერი ამოგიწყდათ!.. — მია-
ძახა ტუფიამ. — ღმერთს ნუ აწყენინებთ?..

— აბა, რაა ჩემს თავზე?
— ყველა ღვთის განგების ქვეშ ვართ, ჩემო ბატონო!.. ვინ
მიუხვდება მის განკარგულებას, მის სიბრძნე-სიმართლეს!.. მოთმე-
ნა გვეჭირა და მორჩილად ყოფნა, ჩემო ბატონო!

— ვითმინე... რა გამივიდა?.. ეს მყავს კიდევ... თუ ამანაც მილა-
ლატა... მირჩიეთ რამე... ბიჭო, ნესტორა... ოჯახი არ გამიცვიო,
ბაბუა! ა?

ცრემლებმორეულმა მიქელამ მაგრა ჩაიხუტა გულში ბავშვი;
ეს კი ყოველ ღონეს ხმარობდა, თავი გაენთავისუფლებინა რამე-
ნაირად და ხელიდან დასძრომოდა მოხუცებულს.

მიქელაც მიუხვდა, რაც სწადდა ბავშვს.

— წადი, შვილო... ითამაშე, ბაბუ! — უთხრა მან, გაუშვა იგი

და სიამოვნებით გააყოლა თვალი, როცა განთავისუფლებულმა ბავშვმა მარდად დაჰკრა ფეხი მიწას, გადახტა და შეეშინებოდა მარდადს. მარდადმა ახლა უკვე მოდარაჯე ამხანაგებს, რომელნიც ახლა ყრიაშულით ვარშემოხვივნენ მას და გაიტაცეს ეზოში.

— ჯვარი სწვრია ავი თვალისაგან... და ერთობ მაგარი ბავშვია, საიმედო ბავშვია! — თქვა ტუფიამ და მოჰყვა დაწვრილებით, თუ როგორ თამაშობდა ნესტორა მეზობლის ბავშვებთან, როგორ ერთობოდა, როგორ ატარებდა დღეს დიდიდან საღამომდის ხან სირბილში, ხან ჭიდაობაში, ხან მუშაობაშიაც კი.

ამ ამბებმა და თვით ბავშვის ნახვამაც მიქელას გული დაუშოშმინეს, დაუწყნარეს, დაუმშვიდეს. იგი უკან გამომგზავრებას ეპირებოდა, როცა სამუშაოდან დაბრუნებულმა მძახალმაც მოუსწრო. მიქელა საიქიოდან დაბრუნებულ სპიდონას ამბავში იყო.

— გამოცდილი კაცი ხარ თვითონ, მიქელა ჩემო, მაგრამ ერთ რამეს გეტყვი, — უთხრა გაბრიელმა. — ტყვილა მიატოვე შენი წინანდელი ნამოსახლი... კარგად იყავით იქ... ამ ახალ სამოსახლოზე ბევრი უბედურება გეიარე... შეიძლება სახლის გადატანაზედაც რამე მავნებლობა შეგეპარათ და დაბუდებული იყვეს შიგ... სახლის გაწმენდა გაგანთავისუფლებს... შენს ადგილზე სახლს გადავდგამდი, თუ არა გაწმენდდი მაინც... დავარღვევდი და ისე გაწმენდდი... უსათუოდ სახლში შეგყვებოდათ, რო გადადიოდით იმ ახალ სამოსახლოზე, რამე მავნეული... აბა რა, კუდიანი თქვენს გვარშიაც არავინ ყოფილა და ბოროტი სული... საიდანაა ამდენი ცოდვა თქვენს თავზე?!

— კუდიანი ვინ გვყოლია... დაწყევლილი?... არავინ! — წაილაპარაკა მიქელამ.

— ეგებ ჩემს სახლიკაცსაც თედორეს ასე შენსავით ემართებოდა, მოინაცვლა სამოსახლო, გაწმინდა, გაასუფთავა სახლი — ახლა ქე არის კარგად...

— მესამე წელიწადია არავინ მოკვდომია, — დაატანა ტუფიამ. მიქელამ ამოიოხრა.

— მეც ასე უნდა ვქნა! — წაილაპარაკა მან. — ჭკუაზე აღარ ვარ... ვედარ მოვისაზრე... ასე უნდა ვქნა უსათუოდ!..

რალაც იმედმოცემული დაბრუნდა მიქელა შინ.

— მაია, სახლი უნდა გაწმინდო და გადავდგა ძველ ნამოსახლოზე, — უთხრა მიქელამ რძალს, როცა ნესტორას ამბავი მოუთავა. — თქვენებმაც ასე მირჩიეს.

— თქვენი ნებაა, — მიუგო მაიამ. მას თვითონაც უნდოდა ამ-

წაირი რჩევა მიეცა მამამთილისათვის, მაგრამ ვერ უბედავდა, ეში-
ნოდა, მოხუცებულს არ სწყენოდა.

ქართული
საბჭოთაო

— კი, მარა... სანამ ეს ერთი წელიწადი არ გეივლის, რა გეხდება?

— ახლავ უნდა შევუდგე!.. ერთი წელიწადი რას ვუყურო?—
წამოიძახა მიქელამ.

— სპიდონას რას უშვები?

— სპიდონას კარავში გევიყვან, კარავს გოვუკეთებ და გევიყ-
ვან შიგ... —

— სახლის გამწმენდი დაგვჭირდება, ბატონო!.. მეზობლები ახ-
ლაც არ გვეკარებოიან... გასაწმენდად ვინ გამოიმეტებს თავს...

— ვიცი მე იმისთანა კაცი... ხვალვე გადავალ. საჩხერეში ყო-
ფილა ეამგამოვლილი ალექსი ბოჭორიძე, იმას გავაწმენდინებ... ეს
გათავებული საქმეა! — წამოიძახა მიქელამ.

— კაი დაგემართოთ! — დაატანა სიტყვა მიაიმ.

მიქელამ მეორე დღესვე მოიარა საჩხერე, ინახულა ნანიშნი კა-
ცი და დაუსვენებლივ გასწია მთაში ურმით წნელის ჩამოსატანად
კარვისათვის. საღამომდის ორჯელ მოიარა მიქელამ შორი მთა, ზი-
და შემდეგი დღის განმავლობაშიაც და, როცა საკმაო წნელი ჩამო-
ზიდა, შეუდგა კარვის კეთებას ღობესთან, ეზოს ყურეში. მოწნა
პატარა კარავი, ზევიდან ჭოგრები გაუდვა, ზედ ნეშოიანი შტოები
გადახლართა სახურავად, შეიტანა შიგ ორი მოკლე ფიცარი, რო-
მელზედაც უნდა დაეწვინა სპიდონა და, რა მოაწყო მის გუნებაში
აქაურობა, შეილიშვილთან მივიდა:

— სპიდონა, შენ კარავში უნდა გახვიდე! — რაღაც განსხვავე-
ბული კილოთი, გულცივად მიმართა მან ყმაწვილს. — სახლი უნ-
და გავწმინდო!

სპიდონმა გოაცებით მიაპყრო თავისი ჩავარდნილი თვალები
მოხუცებულს.

— კარავში?! — წაილაპარაკა მან.

— ჰო!.. ეგერ გაგიკეთე!.. ადექი... ადექი!.. — ისევ გულცივად
ჩასძახა მიქელამ.

ავადმყოფმა წამოიწია, მოაფოთიარა გვერდით დაგდებული ჯო-
ხი, წამოდგა მასზე დანდობილი და გაჩერდა წელში მოხრილი. მი-
ქელამ შეხვია მისი ქვეშაგებელი, ამოიღო ილღიაში და გასწია
კარებისაკენ.

— გამომყევი! — უთხრა მან.

სპიდონა იდგა ისევ იმავე ადგილას; მერე უღონოდ მიატრიალ-
მოატრიალა თავის გაწვრილებულ კისერზე თავი, სევდიანი თვალი

შემოავლო იქაურობას და დასუსტებული ნაბიჯით გაჰყვა ბაბუსს; როგორც იქნა, გადაიარა ეზო და მივიდა კარავთან.

მიქელამ შეიტანა კარავში ქვეშაგებელი, გაშალა გტყუბულს ცრებზე იგი და მიმართა კარვის შესავალზე მიყუდებულ სპიდონას: — აჰა!.. დაწვევი ამაზე!.. წყალი აგერ იქნება დოქში!.. თუ რამე დაგჭირდეს, დამიძახე და მოვალ... გესმის?..

ბიჭი ხმას არ იღებდა. როცა მიქელამ მიატოვა იგი, შეფორთხდა შეივნით კარავში და მუხლებმოკვეთილივით მოიკეცა თავის ახალ საწოლზე, სახემწუხარემ, დაღონებულმა. თავად იცოდა, რომ აღარ იყო ამა სოფლისა, მაგრამ მაინც გული ეჩაგრებოდა, რომ უკვე ხელს იღებდნენ მასზე, რომ ოჯახიდან რიცხავდნენ. დაწვა, მაგრამ ცოტა ხნის შემდეგ ისევ წამოიწია, — სული უწუხდა. წამოდგა, გამოვიდა გარეთ და კარავის შესავალთან ჩაკეცილი, ზურგით მიენდო კარავს. ასე იყო სპიდონა საღამომდის. როცა მიქელამ ვახშმად ცოტა ლობიო და ჭადის ნატეხი მოუტანა, ორიოდ ლუკმა გადაყლაბა და, რადგან ის იყო კიდევ ჩამოღამდა, შევიდა ისევ კარავში, დაწვა ფიცრებზე და დიდი ხნის ტრიალის შემდეგ, როგორც იქნა, გაეხვია თავიან-ფეხებიანად თავის თხელ საბანში.

მიქელა ახლა ერთ მოუსვენრობაში იყო. იგი გამოცოცხლდა, გამხნევდა, მოღონიერდა, გაჭარმაგდა იმედმოცემული, რომ ამოწყვეტისაგან ოჯახის ხსნა შესაძლებელი ხდებოდა. მან კიდევ ჩამოიტანა რამდენიმე ურემი წნელი და სახლს იქით აპართა მაღალი რაგვი.

რამდენიმე დღის შემდეგ მოვიდა ჟამგამოვლილი ალექსი, სახე ნაყვავილევი, ცალთვალ წამხდარი კაცი.

— მზათა მაქვს, რაც მითხარი, ალექსი! — უთხრა მიქელამ.

ალექსიმ დაათვალიერა სახლი, გარშემო შემოუარა, გაზომა გაკეთებული რაგვის სიმაღლე და ერთი კარვისკენაც გადაიხედა.

— მომხმარე დამჭირდება, მიქელა!

— მე მოგეხმარები! — წამოიძახა მიქელამ.

— ჰმ!.. შენ რავე შეიძლებ! — ჩაიციხა ალექსიმ. — ამ ძელების გადაზიდვა სად შეგიძლია, შე კაცო!

— კი შევიძლებ!.. რავე ვერ შევიძლებ!.. — გამხნევებულად წამოიძახა მოხუცებულმა; — შენ ოღონდ კარგად გამიწმინდე, არაფერი ჩარჩეს შიგ და ჩემი თავი ნუ გებრალება ამათ გადასაზიდავად! — გულიანად დაატანა მიქელამ.

— შენ იცი!.. სახლს კი ისე გაგიწმენდ, რალა გითხრა!.. ხიდან ამოფხეკ, რაც რომ გინდ შიგ იყვეს... არაფერს არ დავერიდები!.. ათას ჭირში ვარ გამოვლილი... არაფრის არ მეშინია! — დაჩემებით

წარმოსთქვა ალექსიმ. — აბა, რაკი მზად გაქვს ყველაფერი, ხვალ მოვალ და შევუდგეთ საქმეს... წყალი დაგვჭირდება ბევრი სამ-
დულრავედ... ახლოს თუა? ქრქინეშული

— ახლოს არაა, მარა მე მოვიტან!... ყველაფერი იქნება, ხელს არ შეგიშლი. შენ ოღონდ მიშველე!.. ნულა გამიჩერებ საქმეს!

სპიდონას რომ დილას კარავში გამოეღვიძა, მან იმწამსვე იგრძნო რაღაც ხრაკის სუნინ; თვით კარავშიაც რაღაც შავი ბოლი-ვით იდგა. წამოდგა, მივიდა გამოსავალთან და სახლისკენ გამოიხედა. ისლის სახურავგადახდილი სახლი შავ ბურუსში იყო გახვეული, შავად მოჩანდა ზედ მდგარი კაცი, რომელიც ძირს ყრიდა შავ ისლს, რომლისაგან მთელ ეზოში და ეზოს გადაღმა ეფინებოდა დიდრონი შავი, ქვარტლის ნაფლეთები. მთლად იქაურობა გამურული იყო ამ შერყეული ქვარტლით, რომელიც უფრო გაძლიერდა, როცა ალექსი შეუდგა გადასაკიდლების აყრას. იგი რაღაცას ლპარაკობდა, მაგრამ მიქელას არა ესმოდა რა, ისე იყო გართული მუშაობაში, როცა აწყობდა ერთ ადგილას სახლის ხეებს. დღე ნახევარი მოუნდა ორივე სახლის საძირკვლებამდის სრულიად დარღვევას. როცა აფორიაქებული ქვარტლი ჩადგა, მომუშავეთ დაიბერტყეს, რაც გაეწყობოდათ, ტანსაცმელი და ალექსი შეუდგა ძელების წმენდას. ღეროიანი შტოებისაგან გაკეთებული ცოცხით იგი სწმენდა სათითაოდ ძელს, ფხეკდა დანით, შემდეგ გადაჰქონდა რაგვს იქით, სადაც დიდ ქვაბში აცხელებდნენ წყალს, მდულრავედ მდულრით ამ ძელს, რის შემდეგაც მიქელა შეიგდებდა მას ზურგზე და მიაჩიქჩიქებდა თავის ძველ ნამოსახლზე. წელში იზნიქებოდა მიქელა ამ მძიმე ტვირთის ქვეშ, მაგრამ მოხუცებული არაფრად იმჩნევდა ამას. ალექსის უნებურად ეცინებოდა მის შემხედვარეს და ერთხელ კიდევაც უთხრა ღიმილით:

— წელში გაგწყვეტს, მიქელა, რომელიმე ძელი!.. ნამეტან, ეჭიდები!..

— შენ მაგ გამიწმინდე, მაგ, და ეს მე ვიცი! — მიუგო მიქელამ და თავდაუზოგველად განაგრძობდა, ოფლით გაღვარული, სახლის გაწმენდილი ხეების გადაზიდვას.

ამ მუშაობამ თითქმის სრულიად მიავიწყებინა მიქელას კარავში გაყვანილი შვილიშვილი. თანდათან უკლებდა მიხედვას, თვალყურის დევნას; ხშირად მშვიერსაც სტოვებდა. თავდაპირველად სპიდონა ითმენდა ასეთ უპატრონობას, მაგრამ ბოლოს და ბოლოს მეტად უჭირდებოდა ხოლმე; იმდენად უსაკმელობა არ აწუხებდა, რამდენადაც უსმელ-უწყლობა. ერთ დღეს მიქელამ სრულიად უწყლოდ დატოვა იგი. ბევრი უძახა კარვის კართან გაჩერებულმა სპი-

ღონამ ბაბუას, მაგრამ თავისი სუსტი, ძლივს გასაგონი ხმა ვერ
მიაწვდინა მოხუცებულის ყურებამდის. წყურვილისაგან მეტად მე-
წუხებულმა, აიღო თუნგულა ხელში და ჯოხის ბიჯვებით წამოიჭრა.
თავისი სუსტი ნაბიჯით რაგვისკენ, რომლის იქიდან წარმოვიდა
ალექსისა და მიქელას ხმა.

— ბაბუა! — დაუძახა სპიდონამ, რაგვს რომ მიაღდა. — ბაბუა! —
გაიმეორა მან.

მიქელამ, რომელსაც ის იყო მხარზე გაუწყო ალექსიმ კედლის
ძელი, მოიხედა და, რა დაინახა სპიდონა, დაავლო უცბად მიწაზე
ხე და გაჯავრებით გამოექანა შვილიშვილისაკენ.

— რა გინდა შენ აქ? — მიაძახა მას, — რა გინდა აქ? წადი!..

— წყალი აღარ მაქვს!.. — და სპიდონამ გამოაწოდა თუნგულა.

— დევიძახებდი და მე მოგიტანდი!

— ვიძახე... მაგრამ ვერ გაგავიგონე...

— ვერ გაგავიგონე... მოვითმენდი ერთ წამს!.. აქ რა გინდოდა?
წადი... წადი!.. წადი შენთვის... მოგიტან ახლავე!.. — მან გამოვლი-
ჯა თუნგულა ხელიდან და ბუტბუტით წავიდა წყლის მოსატანად.

სპიდონა მორჩილად გაბრუნდა და წაფორთხდა თავის კარვის-
კენ ბანცალით.

ხანგრძლივი მუშაობის შემდეგ ალექსიმ მოათავა სახლის გაწ-
მენდა და მისი აწყობა მიქელას ნამოსახლზე. მოხუცებულმა თავი-
სუფლად ამოისუნთქა მძიმე მუშაობის შემდეგ, მაგრამ სპიდონას
ამით არა თუ მომატებია მისგან მზრუნველობა, ბერმა კაცმა უც-
ნაური საქციელი დაიჭირა ფარღალა კარავში მარტოდ დარჩენილ
ყმაწვილთან. რაკი გადადგმულ სახლში შევიდა მიქელა, მან მორი-
დება დაუწყო სპიდონას, ახლოს აღარ ეკარებოდა შვილიშვილს.
საქმელს რომ მიუტანდა, გადასაცემად მან გაიკეთა გრძელი ჯოხი,
წამოაგებდა ზედ ქაღს, პაწია ქოთანს, რომელშიაც გადუსხამდა
სხვა ქოთნით მოტანილ ლობიოს და ისე მიაწოდებდა ხოლმე;
წყლის თუნგულასაც წამოაგებინებდა ხელით ამ ჯოხზე, ჩაუსხამ-
და მოტანილ წყალს შიგ და ისე გაუწვდენდა; ჯოხი ცალკე ინახე-
ბოდა ხეზე იმავე ეზოში.

თავდაპირველად ძლიერ ეოცა ყმაწვილს ასეთი საქციელი ბა-
ბუასი, გული ეჩაგრებოდა — თითქოს იგი ჭირიანი ყოფილიყო;
მაგრამ მერე ამასაც შეურიგდა; იგი მიხვდა, რომ მიქელას ეშინო-
და, მისგან რამე არ გაჰყოლოდა და გაწმენდილ სახლში ცუდი რა-
მე არ შეეტანა, და მან კიდევ გააჩართლა თავის გუნებაში მოხუ-
ცი, რომელიც ასეთ შეუბრალებლობის გზას დაადგა იმისათვის,
რომ ოჯახი ამოწყვეტისაგან ეხსნა. ყველაფერს ითმენდა სპიდონა,

რადგან დარწმუნებული იყო, რომ წლის თავზე საიქიოს გასაბრუნებელი
ბოდა, ითმენდა ყველაფერს და თან დღითი დღე დნებოდა, ქრე-
ბოდა. იგი ზეზე მდგარი მკვდარს უფრო მიემსგავსებოდა, ვიდრე ცოცხალს.
მიქელაც ამჩნევდა ამას, მაგრამ არ წუხდა, რადგან ისიც
და, — ბიჭი წლის გასულს უსათუოდ საიქიოს გასაბრუნებელი იყო
და ვერას უშველიდა, მისი ფიქრით.

შემოდგომა განახევრებული იყო, წვიმებმაც მოუხშირა და სი-
ცივეც თანდათან მატულობდა. წნელის კარავში ყოფნა მეტად ავი
გასაძლისი ხდებოდა. წვიმიანში წყალი ზევიდან თავისუფლად ჩა-
მოდიოდა და სპილონა ეგდო ფიცრებზე თავფეხებიანად გახვეული
სველ საბანში. ღამლამობით სიცივე უმოწყალოდ უვლიდა მარტოდ
კანგადაკრულ ძვლებამდის; საწყალი იკრუნჩხებოდა, იგრინებოდა,
იშმუშნებოდა სახურავის ქვეშ, მაგრამ გათბობას მაინც ვერ ეღირ-
სებოდა. ერთხელ მიქელამ ფიჩხი შემოუყარა, ნიგუზალიც შეუვლო,
რომ ცეცხლი დაენთო, მაგრამ სპილონმა, რამდენი არ ეწვალა,
ვერ მოახერხა ცეცხლის გაღვივება, მოხუცებული კი ახლოს არ
ეკარებოდა.

ავადმყოფი ძიგძიგებდა კარავში და ხანდახან ცდილობდა გა-
მოეანგარიშებინა, თუ რამდენი დრო რჩებოდა კიდევ საიქიოს გა-
ბრუნების ვადის მოსვლამდის.

უამინდობა მატულობდა. წვიმიანმა დღეებმა მოუხშირეს. წვი-
მაც უფრო და უფრო ღონიერი მოდიოდა. მთიან ადგილებში ამ
დროს ჩვეული ნიაღვრები თანდათან მეტი ძლიერებით ჩამოდიოდა
ქვევითკენ და შემატებული ღონით ხვეტავდა წინ მდებარე ქვებს,
ლობეებს, მიწას და მიაგორებდა დაბლისკენ ერთი შხუილითა და
ხმაურობით.

ერთ საღამოს ნამეტანი ჩამოლრუბლა და ერთბაშად მძლავრმა
წვიმამაც დაუშვა. მაია ვახშმისათვის ჭადებს აცხობდა.

— ძალიან წვიმა მოვა ამაღამ, ეტყობა! — თქვა მან შეწუხებუ-
ლი ხმით. — სპილონას კარავში რა გააძლებინებს!..

— რა ვუყო ახლა მე!.. — წაილაპარაკა ცეცხლის პირას მჯდომ-
მა მიქელამ. — ეგებ ვადიკაროს! — ცოტა ხნის შემდეგ დაატანა
მან. — სულ რაღვა გოუწყურება ღმერთი... სულ წვიმა რაღვა იქნება!

წვიმა კი მატულობდა, თორემ არ კლებულობდა. გარედან საში-
ნელი ხმა ისმოდა წყლისა.

— მიქელა!.. მიქელა! — დაიძახა ვიღაცამ გარედან.

— ვინ ხარ? ეი! — მიიძახა მიქელამ წამოუდგარმლად.

• — მიქელა!.. ანთიმოზა ვარ, ანთიმოზა!.. იმ თქვენ კარავთან ჩა-
მოვიარე ეს არის და წყალ-მოდის ზევიდან... ნამეტანი დიდი წყა-

ლი აწვება გზის ნაპირს, კარვისკენ არ გახეთქოს... მიეშველე
რაცხა რიგათ!..

ქრქინეშუნი
სიგჷნიქსინე

ხმა შეწყდა. მიქელა გაუნძრევლად იდგა კარებთან. სიგჷნიქსინე

— რა ვუყო ახლა მე! — წაილაპარაკა მან.

— გოუკეთეთ წყალს საველი... მართლა არ გადვიდეს კარვის-
კენ! — უთხრა მორიდებით რძალმა.

— გოუკეთე!.. ქე გოუკეთე ამას წინათ! — წაიბუტბუტა მიქე-
ლამ, მერე ამოიკაპიწა შარვლის ბოლოები, წამოიხურა თავზე ცა-
ლი ყურით ტომარა, ზედ ძველი ჩოხა, მონახა თოხი და გავიდა სახ-
ლიდან.

წვიმა საოცრად ასხამდა. ატეხილი ნიაღვრები ერთი შხუილით
მიექანებოდნენ ყოველი მხრიდან. გზებში მთელი მდინარეები მო-
ქუხავდნენ. მიქელა ძლივს იმაგრებდა ფეხს, ისე ღონიერად სცემდა
მას წყალი. კარავთან, ღობის დაყოლება, თავშეყრილ ნიაღვრებს
წყალსავალი გაეთხარა და ხმაურობით მომდინარეს მოეყარა ქვა,
ფიხი, მიწის ნაგლეჯები, წაქცეულ ღობის სარები და გიჟურად
ეხეთქებოდა და ძალას ატანდა, რომ რამე რიგად წინ გაეგორებინა
ისინი და თავისუფალი გზა ეშოვნა ქვევითკენ დასაშვებად. მიქელა
მივიდა, როგორც იქნა, ბნელაში მიაგნო ამოყოლებულ ადგილს და
თოხით დაუწყო ქვებს იქით-აქეთ მიყრა-მოყრა; დაგუბებული წყა-
ლი გიჟურად გაექანა ქვევით და აახრიალა თან წაღებული წვრილი
ქვები.

მიქელა მივიდა ღობესთან და, რაც ხმა ჰქონდა, აქედან გასძახა:

— ბიჭო!.. სპიდონა!.. არ შეგეშინდეს, ბიჭო!.. არ შეგეშინდეს!..
მალე გადიკარებს... არ შეგეშინდეს, ბიჭო!..

კარვიდან არაფერი ისმოდა. სპიდონა, საბანში გახვეული, მორ-
გვივით იღვა ფიცრებზე და ზევიდან უმოწყალოდ ესხმებოდა სა-
ხურავიდან ჩამომავალი წვიმა. მას არც კი შეეძლო გაეგონა მიქე-
ლას ძახილი.

დასველებული მოხუცებული, სიცივისაგან მოკაკული, სახლის-
კენ გაემართა. შინ მისული ცეცხლს მიეცხუნა, რომ გამთბარიყო
და თან სველი, გაწუწული ტანისამოსიც შეემშრალებინა.

წვიმა უფრო ღონიერდებოდა; თითქოს წარღვნას ეპირებოდა,
ისეთი სხმა იწყო. შემკრთალი მათა ვახშამსაც არ მიჰკარებია, პირ-
ჯვარს იწერდა და თან ამბობდა:

— ღმერთო, შეგვიწყალე!.. ღმერთო, შეგვიწყალე!.. ღმერთო,
ნუ შეგვრისხავ!..

— ბატონო, იმ ბოვშეს დახედვა უნდა კიდევ... არაფერი ცოდვა
დაგვედვას!—ველარ მოუთმინა მათას გულმა და უთხრა მამამთილს.

— რა ცოდვა უნდა დაგვედვას?! ამ ღამის წერა ყოფილა, თუ
რამ მოუვიდა და ისაა! — უკმაყოფილოდ წაიბუტბუტა მოხუცი-
ბულმა. ერქონსუღი
სიგ...ქოსეკა

— წავალ მე... მე დავხედავ! — გადაწყვეტით თქვა მაიამ.

— შენ სად წახვალ?! — წამოიძახა მიქელამ. — მაცალე ერთი,
თუ ღმერთი გწამს! — და ცოტა ხნის შემდეგ მიქელამ ჩამოიციო
თავზე სველი ტომარა და ჩოხა და გასწია კარვისკენ.

აქ, ამ თავდაღმართში, თითქმის კარვის სწორა, უშველებელი
კედელი ამართულიყო ჩამოგორებული ქვებისა და ჩამოტანილი
მიწისაგან. ბეჭის ეწვალა მიქელა თოხით იმის გარღვევას და იქით-
აქეთ გადაყრა-გადმოყრას, მაგრამ ბერმა კაცმა ვერა გააწყო რა,
ზევიდან ქვები თანდათან ემატებოდა და უფრო ამაგრებდა ამარ-
თულ წყლის საკავს, რომელსაც გამძვინვარებით ეხეთქებოდა წყა-
ლი და გაგიჟებით სცემდა, რომ როგორმე გაერღვია იგი და თავი-
სუფლად სავალი გზა ეშოვნა. დაგუბებული წყალი ირეოდა, ბო-
ბოქრობდა. გარშემო ისმოდა მხოლოდ წვიმის თხლეშა, ზევიდან
წყალთან მომგორავი ქვების ხმა და ჩამოხეთქილი წყლის ბრძოლა
მისგანვე ამართულ ყორესთან.

მოღალულმა, მოქანცულმა მიქელამ რომ ვერა გააწყო რა თა-
ვის მეცადინეობით და წყალს სავალი ვერ მისცა, მიანება თავი
ყორეს, მივიდა ისევ ღობესთან და გადაიძახა კიდევ:

— სპიდონა!.. ეი, ბიჭო!.. სპიდონა! არ შეგეშინდეს, ბიჭო!..
ახლავე მოვალ კიდევ... ახლავე, ბიჭო-ო!.. — გადაიძახა და თოხით
მხარზე წათხლაშუნდა სახლისკენ.

წყალი კი ისევ მოქროდა ზევიდან, მოთხლიშინებდა და გაგ-
ეებით სცემდა ყორეს, გადარევით ასკდებოდა, ზედ ეხეთქებოდა.
გულმოსულმა რომ ვერა დააკლო რა მას, ვერ გაარღვია, ვერ მოე-
რია თავისგანვე ამართულ მოწინააღმდეგეს — ერთი იღრიალა
უეტრად და ამოდენა წყალი ვაებითა და შხელით გადაეშვა ღო-
ბისკენ, ეძგერა მას საოცარი ძალით, ჩამტვრია იგი და მიებლდვნა
კარავს; მოისმა მხოლოდ ლაწა-ლუწი და წყლის ჩხრიალი ქვე-
ვითისკენ.

კარგა გათენებული არ იყო კიდევ, მიქელა რომ მივიდა კარვის
დასახედავად. კარავი აღარსად იყო; აქა-იქ ეყარა კარვის ბორჯგე-
ბი, არეული ღობის ნამტვრევებთან. ქვის კედელი ამაყად იდგა;
შემწყდარი წვიმის წყალი უღონოდ ეცემოდა მას და გატეხილ ღო-
ბისკენ მოიწრიტებოდა. მოხუცებულმა შვილიშვილს დაუწყო ძებ-
ნა. სადაც კარავი იყო, იმის ქვევით რაღაც შავად დარგვალეზულს

მოჰკრა თვალი მიქელამ. მივიდა. ეს საბანი იყო სპიდონასი, რომელიც მხოლოდ თავი შერჩენოდა შიგ.
— ბიჭო!.. სპიდონა!.. სპიდონა!.. ბაბუა! — ჩასძახა მიქელამ.

ხმას არავინ იღებდა.

— სპიდონა... ბაბუა!.. გესმის?... — აკანკალებული ხმით ჩასძახა უფრო ხმამაღლა მოხუცებულმა. მაგრამ სპიდონა ეგდო გაუნძრევლად.

იგი მკვდარი იყო.

პირჯვარი გადისახა მოხუცებულმა და კარგა ხანს ადგა თავს მიცვალებულს ხმაგაქმენდილი. მერე გადააფარა სველი საბანი მკვდარს და აჩქარებით გადაიარა ნაეზოვარი.

— ი ბიჭი... სპიდონა... მომკვდარა... — უთხრა მან მაიას და ორი კურცხალი თვალთავან გადმოუვარდა.

— მომკვდარა?! — გაოცებით შესძახა მაიამ. — წელიწადი რომ არ შესრულებულა?

— ალბათ შემცდარი იყო... კარგად ვერ გაუგონია, რა ვადა დაუნიშნეს...

— ღმერთო, ნუ შეგვრისხავს.. ნუ გვიწყენს! — პირჯვრის წერით გაიძახოდა შიშს მიცემული მაია.

იმავე დღეს მეზობლებმა კუბო შეუკრეს დამსკდარი ფიცრები-საგან და მღვდელსაც შეატყობინეს ბიჭის გარდაცვალების ამბავი. მღვდელი ძლიერ შეუწყრა მიქელას შვილიშვილის დატანჯვისათვის და ემუქრებოდა პასუხისგებაში მიცემას.

— თავათ ამბობდა, რომ ვადით იყო გამობრუნებული, შენი ჭირიმე... მაინც ეს დღე მოელოდა ამ მოკლე ხანში... ხელიდან წასული იყო... ამოწყვეტის კარზე ვარ მიყენებული—ერთი ბალანა დამრჩა, ის უნდა იყვეს ჩემი პატრონიც და სულის მაცხოვრებელიც... გოუწმენდელ სახლში რაღა შემომეყვანა... რა ვიცი, იმასაც რომ შემთხვეოდა რამე!.. ცხრამთას იქით მყავს გადამალული შიშით, არაფერი გადადებოდა და ისიც არ დამკარგვიყო!.. რა ხანია, თვალთ არ დამინახავს! შედით ჩემს მდგომარეობაში!.. — მიუგო პასუხად მიქელამ.

წესის აგების შემდეგ მოხუცებულმა კუბო ურემზე დაუდო და დიდი წვალებით, მარტოდმარტომ, მიიბარა მიწას სპიდონაც. სასაფლაოდან ჩამობრუნებულმა ნაეზოვარში გადაავდო კუბოს ნადგამი ურმის ზესადგარი, გამოიცვალა ახალუხი და შარვალი, დაბანა ხარები და მხოლოდ მაშინ შევიდა სახლში.

ახლა იგი უფრო მოსვენებულსა ჰგავდა, გულდამშვიდებულს.

იჭდა ცეცხლის პირას და სულ თავის პაწია ნესტორაზე ჰქონდა მი-
მართული აზრი და ფიქრი.

— მაია! — მიმართა მან ერთხელ რძალს. — მაია! —
ყვანოთ ი ბავში... აწი აღარაფერი უჭირს... თვალწინ გვეყოლება.

— მოითმინეთ, ბატონო! — მიუგო მაიამ. — იყოს იქ... ამ ზამ-
თარში ყველაფერი გეიწმინდება, გასუფთავდება... გაზაფხულზე
საშიშარი აღარაფერი იქნება, ღვთის მადლით, მაშინ გადმოვიყვა-
ნოთ... კი ბატონო, ასე აჯობებს!

მიქელამ ჯერ არაფერი თქვა ამაზე, მერე ღრმად ამოიოხრა და
დაატანა დამძიმებული ხმით:

— იყვეს!.. იყვეს!.. ის კარგად მეყოლოს და მე მისი ჭირი წა-
მიღია!.. მისი ჭირი წამიღია!.. ჩემი სულის მაცხოვნების... იყვეს! —
და მოხუცებულმა ისევ ღრმად ამოიოხრა. — მისი ჭირის სანაცვ-
ლო ვიყვე, ჩვენი სულის მაცხოვნების!..

თ ა ვ ა ღ ი პ ე ტ რ ე

— არა, ბატონო, — გვეუბნებოდა ამასწინათ ცნობილი საზოგადო მოღვაწე თავადი პეტრე. — მაპატიეთ გულახდილობა და მოგახსენებთ, გულში ნურაფერს ჩამარჩენთ, გულს ნუ მატყენთ, თორემ სადაც მომიხერხდება, რითაც მომიხერხდება, როცა აზრათაც შეიძლება არ გექნეთ, მაშინ ვიყრი ჩემს გულის ჭავრს; ამოვიყრი ჩემს გულის ჭავრს უსათუოდ, თუნდაც რომ ეს სიცოცხლის ფასად დამიჯდეს! რა ვქნა... რომ არ მინდოდეს, ასე უნდა ვქნა, რადგან ასე გვჩვევია ძველთაგან. მოგეხსენებათ, ჩვეულება რჯულზე უმტკიცესიაო; და რომ გვჩვევია — ამისი ათასი მაგალითია; მაგრამ მე ერთს მოგახსენებთ, რომელიც ჩვენს გვარში მომხდარა და რომელიც, როგორც გამიგონია, ვილაც ფრანგ მოგზაურს თავის მოგზაურობის აღწერაშიაც შეუტანია თურმე...

მეფესთან — აღარ მახსოვს სახელდობრ რომელთან — ერთხელ ყოფილა ჩვენი წინაპარი ბატონიშვილი მანუჩარ. ამავე დროს მეფეს სწვევია მეზობელ სამთავროდან მთავრის ძმა სვიმონი, ჩვენივე ნათესავი. მეფეს მეტად გაზარებია ამათი სტუმრობა და მათდა პატივსაცემად უმართია ლხინი ლხინზე, ჭიდაობა, ნადირობა, ჯირითი, ბურთაობა და ათასი სხვა გასართობი.

ნამეტნავად შეჰხარებია მეფე სვიმონ ბატონიშვილს. ეს ბატონიშვილი ცნობილი ყოფილა როგორც ვაჟკაცი, გულადი მეომარი, შეხედულებით თვალსაჩინო და ენამეტყველი. მანუჩარი კი არც შეხედულებით, არც ვაჟკაცობით, არც ენაწყლიანობით არავის ყურადღებას არ იქცევდა, მაგრამ ამაყი და ძლიერ თავმოყვარე ყოფილა.

მეფე თურმე გვერდიდან არ იშორებდა სვიმონს, მუდამ გატაცებით ისმენდა მის გამირულ თავგადასავალს და აღტაცებაში მოდიოდა მისი ნაამბობით. მეფესთან ერთად მუდამ მის ქებაში იყო მთელი სასახლე. ეს ამბავი მანუჩარს ძლიერ სწყინდა გუნებაში, მაგ-

რამ გულწყენობას გულშივე იმარხავდა და არავის ამჩნევინებდა. ბოლოს მოთმინებამ უღალატა მანუჩარს და ერთხელ, როცა სვიმონ ბატონიშვილი თავისებურად მოუთხრობდა მეფეს იმ შეტაკების ამბავს, უკანასკნელ ხანებში სამთავროდან განდევნის დროს რომ მოუხდა მას, მოუთხრობდა, თუ რა გაჭირვებაში ჩავარდა ერთხელ, მაგრამ როგორ სასწაულებრივ გადაურჩა განსაცდელს, გადაარჩინა ჯარი, თავზარი დასცა მტერსაც და ერთიანად შემუსრა იგი, რის გაგონებაზე მეფე უზომო აღტაცებაში მოვიდა, მანუჩარს გულმა ველარ მოუთმინა და უნებურად სახეზე ღიმილმა გადაუთამაშა. ღიმილის დასამალავად მანუჩარმა უღვაშებს ქვეშ ტუჩებზე ორი თითი გადისვა.

სვიმონმა ამას თვალი მოჰკრა. ერთიანად აინთო... შეჩერდა და მანუჩარს სიტყვა ესროლა:

— ღიმილი მოგვარეთ, ბატონიშვილო, ჩემი მონათხრობით?..

— რასა ბრძანებთ, ბატონიშვილო!.. — წამოიძახა მანუჩარმა, — განაგრძეთ!.. ღვთის გულისათვის, განაგრძეთ ამბავი!..

სვიმონი კი მიუბრუნდა მეფეს და სიცილით თქვა:

— რა ვუყოთ, ბატონო! ვისაც ვაყვაცობისა არა სცხია-რა, სხვისიც ძნელად დაეჭვრება... ეპატიება, ბატონო! — კვლავ გაიცინა სვიმონმა...

— ტყუილა ნებულობთ, ბატონიშვილო, ტყუილა ნებულობთ! — მიუგო მანუჩარმა მხოლოდ.

— მეტისმეტი ტრაბახა კაცი კია ეს ჩვენი ნათესავი ბატონიშვილი, — წაილაპარაკა მანუჩარმა, ისიც მაშინ, როცა მხოლოდ თავის მხლებლებში მოხვდა. სვიმონის დაცინვა ლახვარით ჩაესო მას გულში.

სვიმონიც თავის გულს აჰყვა და შემთხვევას არა ჰკარგავდა, გადაკრული სიტყვით მიემართნა მანუჩარისათვის. ყველანი შეწუხდნენ სასახლეში ბატონიშვილებს შორის მომხდარ უსიამოვნების გამო და ყველანი შიშობდნენ, ცუდად არ დაბოლოვებულყო ამათი შეტაკება.

მეფეც მეტად შეწუხდა და სვიმონს თხოვნით მიმართა:

— სვიმონ, თუ გიყვარდეს, აკმარე მანუჩარს, აკმარე, თუ გიყვარდეს!

მანუჩარი კი გარინდდა, ისე დაიკავა თავი, თითქოს არაფერი წყენოდეს სვიმონისაგან, და რამდენსამე დღის შემდეგ, ბინისაკენ გამგზავრება რომ დააპირა, მეფეს უღრმესი მადლობა უძღვნა პატივისცემისათვის, სვიმონს სიყვარულობით გამოეთხოვა და ისე წავიდა.

ნამდვილად კი მის გულში ცეცხლი ენთო და, რაც უფრო მეტად ლოდებოდა თავის სამფლობელოს, საბრძანებელს, უფრო მეტად რო. ემწვავებოდა სვიმონისაგან ყოველივე განაგონი, სვიმონისაგან მისი ავად ხსენება, სვიმონის დაცინვა; და როცა მან ფეხი შედგა თავის მიდამოში, სადაც ყველაფერი მისი ნების ქვეშ იყო, ყველა მისი მორჩილი იყო, სადაც მის წინ ყველანი თრთოდნენ, სიტყვის შებრუნებას ვერავინ ბედავდა და მის უბრალოდ წარბის შეხრაზე შიშს ეძლეოდნენ და თახთახებდნენ, — აქ უმეტესად ემწვავა სვიმონის დაცინვა და, შურისძიებით შეპყრობილმა, გიჟურად წამოიძახა:

— განანებიებ, თავხედო!.. თუ კაცი ვყოფილვარ, განანებიებ!.. განანებიებ!

დღეღამე მანუჩარი მუდამ იმის ფიქრში იყო, თუ როგორ და რა გზით ამოეყარა თავის გულისჯავრი სვიმონზე.

ერთხელ სასახლეში ვიღამაც ახსენა სვიმონ ბატონიშვილის შვილის სახელი, რომელიც მახლობელ მონასტერში იზრდებოდა ბერებთან.

— მერე, — წამოიძახა მანუჩარმა, — მერე, რატომ ერთხელ არავინ გამახსენეთ ეგ ამბავი? დაგვემდუროს ჩვენი ნათესავი, რომ გვერდით გვეოლია მისი შვილი და ერთხელაც კი არ მოგვიკითხავს და არ მოგვინახულებია?.. საყვედურს ამაცდინეთ... ერთი დღით მაინც მომგვარეთ ბავშვი... ესცე ნათესაური პატივი!..

ბავშვი მოიყვანეს სასახლეში. მანუჩარი დიდი სიხარულით მიეგება მას. დილითვე, ალიონზე, კაცი აფრინა სვიმონთან შვილის ამბის მისატანად და თან საჩუქარიც გაუგზავნა მშვენიერი პატარა კოლოფით.

დიდად გაიხარა სვიმონმა მანუჩარის ძღვნის დანახვით და მოტანილი ამბით.

— ეტყობა, ყველაფერი დავიწყებას მიუცია, — იფიქრა სვიმონმა, — ბარაქალა მანუჩარ!

ბევრი ეხვეწნენ ყმაწვილ აზნაურს დარჩენილიყო, რათა შესაფერი პატივი ეცათ მისთვის, მაგრამ ვერაფრით ვერ დაიყოლიეს, ვერ დაარჩინეს, — ჯერ დაბარებული ჰქონდა მაშინვე გამობრუნებულიყო და მერე ძლიერ საჭირო საქმეზე სხვაგანაც იგზავნებოდა, მისი სიტყვით.

— აბა, ვნახოთ, ბატონიშვილო, — მიმართა სვიმონმა თავის მეუღლეს, — ვნახოთ, რა საჩუქარი გვიძღვნა ჩვენმა მანუჩარმა!

გახსნეს კოლოფი... მტერსაც არ ენახოს ის, რაც იმათ ნახეს კოლოფში მათი შვილის მოჭრილი თავი იდვა.

ამის დანახვა — ერთი კვილი, წივილი, ზრიალი, ტირილი
ვაი-ვაგლახი.

მთლად სასახლე შეინძრა.

— ვინ ხართ კაცი?.. ვის ვებრალეები?.. ვის ვეცოდები?.. დღეს
დამენახეთ!.. დღეს მიშველეთ! — შესძახა სვიმონმა.

ქვეყანა ადულდა ბატონიშვილის საცოდაობით.

თვალის დახამხამებაზე მოგროვდა უთვალავი ჯარი და გამწარე-
ბული სვიმონი გამოემართა მანუჩარისკენ. მიწასთან გაასწორა მი-
სი ავლა-დიდება; ცეცხლს მისცა მანუჩარის სამფლობელო; ვერც
იმისმა მაგარმა ციხემ უძლო სვიმონს.

— უგვანო!.. მხეტო!.. ჩემზე ჯავრით ჰღელავდი... უმანკოს,
ნორჩ სიცოცხლეს რას ერჩოდი?.. ბოროტო!.. — და გაათრებულ
სვიმონი ეძგერა ხმლით მანუჩარს.

— ხომ გაგამწარე!.. სიკვდილამდის გაგამწარე!.. სიცოცხლე
აღარ მენანება! — კიდევ მოასწრო მანუჩარმა წამოეძახა სულის
ამოსვლამდის...

აი, ბატონებო, ასეთი ამბავი მომხდარა და ვიმეორებ — ჩვეუ-
ლება რჯულზე უმტკიცესია, რაც გვჩვევია, იმას ვერ გადაგვარ-
ვებთ! — სიცილით დაათავა მან და ყველას თვალი შემოგვავლო.

1910 წ.

როსტომ მანგილიძე

მანველიძეები იმერეთის აზნაურთა გვარს ეკუთვნიან. იმ გარემოებით, რომ არც ერთ მანველიძეთაგანს გადატყმული გვარი არ რქმევია, რაც ხშირად იციან იმერეთში მომრავლებულ მოგვარეთა გასარჩევად, დიდად იწონებდნენ თავს და ამ შემთხვევას ისე ხსნიდნენ, თითქოს მათთან მორიდებისა და შიშის გამო ვერ უბედავდნენ გვარის გადარქმევას.

თავიანთ გვარის წარჩინებულებაზე სიტყვა მუდამ ენაზე ეკერათ და ამ წარჩინებულების დასასაბუთებლად მოჰყავდათ ამბავი, ვითომ ერთ მეფეს, რომელს — ბაგრატს, ფარნაოხს თუ ალექსანდრეს — ამას გვარში დაცული ზეპირგადმოცემა გარკვევით არ აღნიშნავდა, ერთი მანველიძეთაგანი კარის კაცად ჰყოლია: ისე დაწინაურებულა, რომ მეფეს მისთვის სახლთუხუცესობაც კი უბოძებია. თუმცა მოკლე ხნით შერჩენია ეს საპატიო თანამდებობა, რადგან ჩვეულებრივი არეულობა მომხდარა, მეფე გადაუგდიათ, მოუკლავთ და ამასთან ერთად დაღუპულა მისი მსახური, ისე რომ მისი სახელიც კი დაკარგულა.

ამ ზღაპრული სახლთუხუცესის შემდეგ მანველიძეთა გვარი მაინცდამაინც არავის უსახელებია, თუ სათვალავში არ მივიღებთ რამდენიმე ყმაწვილს, რომელთაც მათმა არა საკადრისმა საქციელმა ციმბირში ამოაყოფინა თავი. მაგრამ მანველიძეებს მაინც დიდად მოჰქონდათ თავი, ძვირად თუ ვისმეს იტოლებდნენ და სხვა აზნაურებში არჩევდნენ თავიანთ თავს.

რადგან მანველიძეთა დიდება ბუნდოვანი წარსულის ამბებზე იყო დამყარებული, იგი ადვილად დაეიწყებას ეძლეოდა და საკირო ხდებოდა ხშირხშირად ამ შორეული ამბების გახსენება და ჩაგონება სხვებისათვის, ნამეტურ იმ ვიგინდარებისათვის, რომლებმაც ამ ბოლო დროს თავი წამოჰყვეს და ტუტუცურად ტუჩს უბზუებდ-

ნენ წარსულისაგან ნაანდერძევ დიდებულებას და დასცინობდნენ ზღაპრულ ამბებზე აშენებულ ამყობას. ამგვარ ჩაგონებას არა ერთ ხელ გამოუწვევია აყალმაყალი, ბევრი უსიამოვნება შეუხვედრებოდა მანველიძეთათვის, მაგრამ ესენი მაინც თავისას არ იშლიდნენ და არავითარ შფოთს არ ერიდებოდნენ. ამგვარმა დაურიდებლობამ ამას წინათ, მაგალითად, მხიარული ქორწილი გააუგემურა და კინადამ სისხლითაც შეღება.

ერთი მანველიძეთაგანი საკმარისად ჩამოქვეითებული თავადის ქალზე იწერდა ჭვარს. სიძის სახლიკაცმა სახელდახელო შემთხვევად შიიხნია აეხსნა შეკრებილ საზოგადოებისათვის, თუ რა ღირსშესანიშნავი ამბავი ხდებოდა, აეხსნა, რომ დიდებულ სახლთუხუცესის და სხვათა გამოჩენილ მანველიძეთა შთამომავალი ანახლებდა კავშირს მათსავით დიდებულ თავადის ოჯახთან, რომლის წინაშე ერთ დროს თრთოდა მთელი ქვემო მხარე, და ამ განახლებული კავშირით ვითომ საფუძველი ეყრებოდა ქვემო და ზემო მხართა აღობრუნებას და აყვავებას ამ ორ გვართა გავლენის ქვეშ იმავე დიდებით, როგორც ეს წინათ ყოფილა.

რასაკვირველია, მქვერმეტყველის განმარტება გაზვიადებული იყო, ახსნა სრულიად უსაჭირო და უმნიშვნელო. სამაგიეროდ ზოგიერთათათვის საოხუნჯო მასალად გამოსადეგი აღმოჩნდა, რამაც გულზეიადი ორატორი ისე გააბრაზა, რომ გულმოსულმა თავი ვეღარ შეიკავა, მთელ საზოგადოებას უშვერი სიტყვებით მიმართა, და, რაც სრულიად საჭირო აღარ იყო, სიტყვას ფურთხი მიაცოლა. შეგინების მაგივრად — ერთი ყვირილი, მიწვევ-მოწვევა და ჩვეულებრივი ხანჯლებზე ხელის გასმა.

ამგვარი ჩხუბი-დავიდარაბით ცდილობდნენ მანველიძეები თავიანთი გვარის დიდებულებისა და წარჩინებულების დაცვას. სხვა ვხა ვერ გამოენახათ. ცხოვრება კი თავისას შვრებოდა: გვარი შეუბრალებელ კლებაში შეტყავდა, გადაქაჩულ აზნაურებს უკან-უკან წევდა, დედადღე გაჭირვებას უმატებდა. ყველას ხასიათი გამოუცვალა. ზოგი ისე გაამწარა, რომ ბზიკს დაამსგავსა, ზოგი ისე გაწყვიტა წელში, რომ ყველაფერზე გული გაუგრილა და თვით დიდებულ სახლთუხუცესის ხსენებასაც ავიწყებინებდა.

როსტომ მანველიძე თავის დროზე თავმომწონე მანველიძე იყო. ყმაწვილობისას გული საგმირო საქმეებისათვის უძგერდა; სხვებსავით შემთხვევაზე იგიც გამოწყობილა თოფ-იარაღით, შემჯდარა ცხენზე, ჯარიანობაში მონაწილეობა მიუღია და ჩხუბსაც დასწრებია, გულადობა და ვაჟკაცობა გამოუჩენია, რისთვისაც იუნკრის ჩინითაც ყოფილა დაჯილდოებული. თავის დროზე იუნკრობაც ხა-

ისე რომ წამოსწრებულმა არეულობამ მხოლოდ ტყუილი შიში
გამოაცდევინა, თორემ ჩამოსართმევი, ჩამოსათლელი და ჩამოწყვე-
ლები ველარაფერი მოუნახა როსტომს.

სიზღვირითაჲს

— გაგვაგლეხკაცონ ბარემც დალოცვილებმა და ის იქნება! —
წამოიძახებდა ხოლმე გულნატკენი როსტომი. — რაღა შეგვრჩენია:
ყოველივე უფლება ჩამოგვეერთვა, წაგვეერთვა და ეგ არის!.. რიღათი
გაირჩეს კეთილშობილი ადამიანი ამ ჩემ დათიასაგან, არ ვიცი!..
მადლობა ღმერთს, ქონდეს! მოვისვენებთ მაინც!.. მეტი რაღა და-
გვემართება?

ალბათ, ვერ ამჩნევდა როსტომი, თორემ ყველაფერზე უარესი
იყო ის, რომ მისი ოჯახი ნიავდებოდა, ცივდებოდა, ინგრეოდა.

ერთი ვაჟი ჰყავდა როსტომს და მისი ასავალ-დასავალი არავინ
იცოდა, ისე გადაიკარგა სადღაც. მეუღლე იყო მისი, მარიამი, და
როგორც ის, ისე როსტომთან შეუტრცხვენელ მეუღლეობაში ნაყო-
ლი ოთხი ქალიშვილი ოჯახს სრულიად გულს არ უდებდნენ, სრუ-
ლიად არ დაეძებდნენ, მუდამ საკუთარ ოჯახს გარეთ იყვნენ, გაურ-
ბოდნენ თავიანთ უხალისო ბუდეს, მისვლა-მოსვლას უნდებოდნენ:
ხან ნათესაგებში იყვნენ, ხან კეთილებში, ხან ნაცნობებში, თვითო-
ნაც დროს ატარებდნენ და სხვებსაც ეხმარებოდნენ დროს ტარე-
ბაში. ამაში კი ზედმიწევნით დახელოვნდნენ: ზოგმა დაირა იცოდა
შესანიშნავად, ზოგმა სიმღერა, ზოგმა ცეკვა — ლეკური, უზუნდა-
რა, ბაღდაღური და, ხანდახან მახლობლებთან, კეკ-უოკიც. ქალი-
შვილები თამამნი, ლამაზნი და მოხდენილი შეხედულებისანი იყ-
ვნენ.

როსტომი ხმას არ ეღებდა ქალებისაგან ოჯახის ამგვარ მივიწყე-
ბაზე, შეიძლება იმ მოსაზრებითაც, რომ წლიდან წლამდის მათი შინ
ყოფნა უფრო გაუჭირვებდა ისედაც გაჭირვებულ ცხოვრებას. სრუ-
ლიად არ ეწინააღმდეგებოდა როსტომი ქალებს ასეთ მათ წანწალ-
ზე და ესენიც შემოიხედავდნენ თუ არა ოჯახში, იქვე იმ ფიქრს და
დარდს ეძლეოდნენ, თუ სად და როდის წასულიყვნენ.

ამასწინათ, რაღაც შემთხვევით, დედამაც, და ქალიშვილებმაც
თავი მოიყარეს ოჯახში. რამდენიმე დღის შემდეგ კი ისევ აწრიალ-
დნენ წასასვლელად და ამისათვის მთელი დღე არბენიეს სოფლად
დათია, რომ ურემი სადმე ენათხოვრებინა სადგურამდის ჩასასვლე-
ლად.

სადამო იყო, დათია რომ დაბრუნდა.

— რა ქენი, ბიჭო?.. — შემოეხვივნენ ქალიშვილები...

— ვერსად ვერ ვიშოვე... არავინ არ გვათხოვა! — თქვა დათიამ.

ქალიშვილებმა თავი მიანებეს ფუთების კვრას და ეშველებოდნენ.

სიხარულით

— მძულს აქ მოსვლა! — წამოიძახა უფროსმა ქალიშვილმა თალიკომ. — სიკვდილს უნდა ეღიროსო, სანამ აქედან ფეხის გადადგმას მოახერხებდე ადამიანი დასწყევლოს ღმერთმა აქაურობა!

— მე რომ ზეგ ქუთაისში არ ვიქნე, მომკალით და ის იქნება! — გამწარებით გაიძახოდა ლამაზი ნატალია. — ზეგ ნუციკო დღეობას იხდის... სიტყვა მივეცი, უსათუოდ ჩამოვალ-თქვა და დათიას წყალობით ყოველგვარ სიამოვნებას უნდა ჩამოვრჩე!

— რა დაგემართათ?.. რა მოგივიდათ? არაფერი საშფოთავი არა გაქვთ! — დინჯად წარმოთქვა ქალიშვილების ახმაურებაზე ოთახში შემოსულმა მარიამმა: — თქვენ თქვენი საქმე ქენით, რაც წასაღები გაქვთ, არაფერი დაგრჩეთ... ხვალ ყველანი ერთად წავალთ!.. ბიჭო, მთელი დღე იარე და ერთი ურმის შოვნა გაგიჭირდა?.. — მიუბრუნდა იგი დათიას.

— ყოველთვის კი აღარ გვათხოვეს, შე დალოცვილო! ყველას თავისი საქონელი საქნარისათვის ჭირდება... ტყვილა კი არავინ ზის სახლში! — მიუგო დაღლილმა დათიამ.

— როსტომ, ეგებ შენ იშოვო სადმე უჭემი! — მიმართა მარიამმა ტახტზე წამოწოლილ ქმარს.

როსტომს თითქოს არ გაეგონოს ნათქვამი, პირველად არც კი განძრეულა.

— ადექი... ადექი... ნუ გეზარება! — არ ეშვებოდა მარიამი.

როსტომი ზანტად წამოდგა, მოითხოვა ჯოხი და როგორც იყო ახალუხის ამარა გასწია ამ შეღამებულში ურმის საქებრად.

— ტყვილა მიდიხარ... არავინ არ გათხოვეს! — გააყოლა სიტყვა დათიამ.

— გაწყვა შენი ენა! — შეუტია მას უმცროსმა ქალიშვილმა პელომ.

— არავინ არ გათხოვბსთ! — ჭიუტად გაიმეორა დათიამ.

— რატომ, ბიჭო? — მიეჭრა მარიამი.

— იმიტომ, რომ ბევრი მიდიხართ ერთად... ორ წყებად წასულიყავით, გერჩიათ... თქვენთვის საქონელს არავინ დალღის ამისთანა საქნარიან დროს! — არ იშლიდა თავისას დათია.

— რჩევას არავინ გკითხავს! — გულმოსულად შეუტია მარიამმა და გაშორდა.

დათიას სიტყვა გამართლდა: ხარ-ურემი ვერც როსტომმა იშოვა. ქალიშვილებმა შექნეს ერთი ალიაქოთი. ყოველივე მათი დაწყებულიება იშლებოდა. მარიამის და თალიკოს დამხედური — დედუ-

ლიდან სადგურზე გამოგზავნილი — უსათუოდ უკან გაბრუნდებო-
და, რაკი მათ დანიშნულ დღეს ჩასულს ვერ ნახავდა, ამგვარად
საქმე მოუვიდოდა პელოსაც და კატულისაც, რომეღმეცაჲნი იქვე
სას მიდიოდნენ. ნატალიას ყველაზე უკეთ ჰქონდა საქმე — ერთი
დღე რომ დაგვიანებოდა, ზეგ მაინც ჩავიდოდა ქუთაისში და ამხა-
ნაგის დღეობას არ დააკლდებოდა; მაგრამ რა: იმ დღის ნამგზავრს,
დადლილს, სად შეეძლო ისეთი მონაწილეობა მიეღო მოლხენაში,
როგორც წინა დღით მისულს და დასვენებულს! ქალიშვილების გა-
მწარებას საზღვარი არა ჰქონდა. მარიაშიც მეტად გაჭირვებული
იყო. ბევრი ჩაქცევა და ჩანგრევა უნატრეს სოფელ ადგილებს და
განსაკუთრებით თავისას. ბევრი იწრიალეს, ბევრი იქაქანეს, ბევრი
იკაბასეს და ბოლოს დედის რჩევაზე შეჩერდნენ: დილა ადრინად
ადგებოდნენ, ფუთებს დათიას აპკიდებდნენ, ფეხით ივლიდნენ
რკინიგზის სადგურისაკენ მიმავალ გზაზე მცხოვრებ პელოს ნათ-
ლიის სახლამდის, იქ გამოართმევდნენ ურემს და მატარებელს ჩაუ-
სწრებდნენ თავის დროზე.

გადაწყვიტეს და კიდევაც ასე მოიქცნენ მეორე დღეს.

შელამებული იყო, დათია, რომ სადგურიდან დაბრუნდა. მარ-
ტონდმარტო დარჩენილი როსტომი მოწყენით უჯდა ბუხარს და ნა-
ქურჩელის ცეცხლს ეფიცებოდა.

— ჩაიყვანე? — უხალისოდ შეეკითხა იგი დათიას და თან, ჩი-
ბუნის ტარის პირიდან გამოუღებლად, ზანტად. გააპურჰყა განზე.

— ჩაიყვანე... — მიუგო დადლილ-დაქანცულმა დათიამ, რომე-
ლიც ბუხარის გვერდზე მიეყუდა და გაცივებულ ხელებს თბობა
დაუწყო.

— კარგი ქნეს, ფეხით რომ წავიდნენ, თორემ ბევრს გვარბენი-
ნებდნენ, ბიჭო, სანამ გავისტუმრებდი! — თქვა როსტომმა.

— აბა რა... მოგვეშობოდნენ თუ!

ორთავე მიჩუმდა.

— ხომ არა დაუბარებია რა, ბიჭო? — ჩამდენიმე ხნის სიჩუმის
შემდეგ იკითხა როსტომმა უფრო იმისთვის, რომ დათიასთან ლა-
პარაკში გაბმულიყო, თორემ მისთვის სულ ერთი იყო, დაბარებუ-
ლის ასრულებისათვის თავს არ გაიტეხდა.

— შენთან არაფერი დოუბარებიათ, — მიუგო დათიამ.

— აბა ვისთან, ბიჭო?

— მე დამიბარა ქალბატონმა.

— რაო?

— შეიძლება დამავიანდესო და საბუღრები დაბწენიო და თა-

ვის დროზე ქათმები დააჯინეო... შეიძლება ზაფხულზე სტუმრია-
ნობა შეგვხვდესო... ქათმები ბლომად დაგვჭირდებაო.

— დიდხანს დამაგვიანდებაო?

— რა ვიცი!.. შეიძლება დამაგვიანდესო... დააგვიანდება უთუ-
ოდ, აბა რა!

— ჰოდა ისე ქენი, როგორც დაგიბარა! — და როსტომმა ისევ
ზაქად გადააბურჭყა.

მუსაიფი შეწყდა. დათიამ მიიტანა დაბალი ხის საჯდომი და ბა-
ტონიც და მოსამსახურეც ხმაამოუღებლად ეთობოდნენ მბჟუტავ
ნაქურჩელის ცეცხლს. მალე ორივეს ყვინთიც მოერია.

— უვანშმოდ ვრჩებით, ბიჭო?! — იკითხა რამდენიმე ხნის შემ-
დეგ, ალბათ, შიმშილისაგან გამოფხიზლებულმა როსტომმა.

— აბა გამკეთებელი ვინ იყო?! მე თელი დღე გზაში ვიყავი გა-
კრული, — მიუგო დათიამ.

— აბა რალას ვუყურებთ!.. დაწვეთ ბარემაც და ის იქნება...
დილით კი, თუ კაცი ხარ, ცოტა რამ ზაკუსკა მომიხებრებ...

როსტომი წამოდგა, გაიზმორა, ერთხელ კიდევ მიუშვირა ზურგი
ბუხარს და, რა იგრძნო სითბო, ერთი შეხვანხვალდა, შეინძრა და
მძიმე, ზანტი ნაბიჯით გასწია ტახტისაკენ, რომელზედაც დათიამ
ქვეშაგებელი დაუწყო, და მოსასვენებლად მიეგდო.

გდებაში ამოკლებდა უხალისოდ მიმდინარე სიცოცხლის დღე-
ებს პატიოსანი აზნაური, დიდებული სახლთუხუცესის მანველიძის
შთამომავალი. თითქმის კარგადაც შეეჩვია იგი ამგვარ გდებას, მაგ-
რამ ზანდახან მაინც ისევ გაიღვიძებდა მასში წინანდელი მანვე-
ლიძე და მაშინ შესაბრალისად მიმართავდა თავის დათიას:

— სულ ასე ვეგდოთ, ბიჭო, ჰა?!

— აბა რას იზამ? — მიუგებდა ერთგული მოსამსახურე, ერთად-
ერთი არსება, რომელიც მისთვის ზრუნავდა და რომელსაც სულით
და გულით მისთვის კეთილი სურდა.

— ჯორი შემიკაზმე, თუ კაცი ხარ... გვევლი ერთი საღმე... მეც
მომეწყინა, ბიჭო!

— გეიარე მერე... გიშლის ვინმე თუ!

შეჯდებოდა როსტომი თავის გამხდარ, ბებერ ჯორზე, მიადგე-
ბოდა მახლობლად მცხოვრებ რომელიმე ნათესავს ან მეგობარს,
რომ, მწარე გულით მონდომებულს, ძველებურად მოეღბინა და
ყმაწვილებთან სმაში შებმულიყო. მაგრამ მეორე-მესამე ჭიქაზე
უკვე მთვრალი იყო ხოლმე, მეოთხეზე კი ძილი მოეკიდებოდა და
სუფრაზე ხვრინავდა. დაბრუნდებოდა შინ და ისევ მიეგდებოდა
თავის გამოყრუებულ სახლში.

ასეთ ცხოვრებას ატარებს დღეს საწყალი როსტომ მანველიძე, რომელსაც აღარც სახლუხუცესის ჯავრი აქვს, აღარც მანქანა, აღარც ბანკისა, აღარც ოჯახისა; რომელიც აღარც ცოლის ამბავს კითხულობს, აღარც შვილებისას, — კარგად არიან, ავად არიან, სად არიან, ვისთან არიან? თხოვდებიან თუ ისევ ქალიშვილობაშივე ბერდებიან?

თუ ვინმე საქვეყნო საქმეებზე ჩამოაგდებს მისთან სიტყვას — ერთი გაჯავრებით ხელს ჩააქნევს, გესლიანად კარგად შეუკურთხებს და ყველაზე გულგატიხილი, ყველაფერზე გულდაწყვეტილი, ყველასა და ყველაფერს ჯანდაბამდის გზას დაულოცავს, მიყუჩდება და ისევ თავისებურად მიეგდება.

მომავლის ნუბეში

იმ აუარებელ მსხვერპლთა შორის, რაც განმათავისუფლებელ ხანას შეეწირა, დიდებული მსხვერპლი შეეწირა მოხუცებული ელენესგანაც. მისი „ბიჭი“ — როგორც იგი ეძახდა თავის შვილს, ახალგაზრდა მეცნიერს — სიცოცხლით სავსეს, კაცთმოყვარეობით გულადვსილი, სწორედ იმ დროს გამოასალმეს წუთისოფელს, ვით ავაზაკს ტყვიით შუბლი სწორედ იმ დროს გაუგმირეს, როცა მისი გული დელავდა სიბრალულით იმ საცოდავთა და ბედშავთა მიმართ, რომელთაც მის თვალწინ შეუბრალებლად სრესავდნენ ქუჩაში, როგორც პირუტყვთ, და რომელთა მიშველებას იგი ლამობდა.

საშინელ მდგომარეობაში ჩავარდა ძვირფასი შვილის დამკარგველი მოხუცებული დედა. დადუმებული, გაშტერებული, თვალბგამომშრალი მთელი დღეები მკვდარივით ესვენა საწოლში. ყველას გადაწყვეტილი ჰქონდა, რომ უსაზღვრო მწუხარებაში მყოფი მოხუცი ვერ გაუძლებდა თავზე დამტყდარ უბედურებას: ყველანი მისი აღსასრულის დღის მოლოდინში იყვნენ. მაგრამ გაიარა დღეებმა, განვლო ხანმა. მოხუცი ელენე არ მომკვდარა. თავდაპირველში განუზომელ მწუხარებისაგან დაჩლუნგებულმა, მიღუნებულმა, დასუსტებულმა გონებამ კვლავ იწყო მუშაობა, ამოძრავდა და, როცა ცოტაოდენი ძალა მოიკრიფა, დღისით და ძილგატეხილ დამეებშიაც მხოლოდ მისი „ბიჭის“ გარშემო ტრიალებდა მისი გონება, მოხუცებულის თვალწინ იშლებოდა მისი „ბიჭის“ მთელი სიცოცხლე ათასი წვრილმანებით, — მისი ბავშვობა, გაჭირვებაში გატარებული მისი სწავლის დღენი, მისი დავაჟაკება, დაბრძენება, მეცნიერების გატაცებულ მსახურად შექმნა. თვალწინ ედგა მისი შნოიანი „ბიჭი“, ადამიანის უსაზღვროდ მოსიყვარულე, რომელიც წინ დაუდგებოდა ხოლმე მას, მის საყვარელ დედას, და დაუწყებდა ტკბილ მუსაიდს თავისი საამური ხმით; ხალისიანი კილოთი უშლიდა თავის

გულს, უზიარებდა თავის ოცნებებს. გატაცებით მოლაპარაკებდა ოცნებებში მოპყავდა საყვარელი მშობელი... ეს ხმა ახლავდა მისი, რომ ესმის მისი ლაპარაკი, მისი სიტყვები, მოხუცებულის გული ღელავს სიამოვნებით, ნეტარებით... მისი „ბიჭი“ თითქოს ცოცხალი იყოს, მაგრამ ამას შეუბრალებლად სცვლის საზარელი, თავბრუდამხვევი სურათი... ზღვა ხალხი... მისი „ბიჭის“ კუბო, რომელსაც მისდევს ეს უთვალავი ადამიანთა გროვა, აღელვებული, აზობოქრებული... მისდევს გოდებით, გამწარებული... ფიცს სდებენ მის კუბოსთან... ესმის იმედებით სავსე ცხარე მიმართვა, რომ მალე, მალე გათენდება ნათელი, ბრწყინვალე დღე და რომ იმ ბრწყინავდღეს მივლენ მასთან ყველა წამებულნი; წვალებულნი, ტანჯულნი, რომელთათვისაც მუდამ თრთოდა მისი გული; მივლენ საღამით, მივლენ და მიახარებენ სასურველი დღის გათენებას და მადლობას მიუძღვნიან მას, მათთვის თავდადებულს, მათთვის თავის შემწირველს.

როდის, როდის გათენდება ის დღე? მაშინ აღსრულდება ისიც, რაზედაც ოცნებობდა მისი ძვირფასი „ბიჭი“, მაშინ ნახავს შვებას ყოველი შეწუხებული ამქვეყნად, მაშინ იხილავს მისი დამწუხრებული გული მისი „ბიჭის“ დიდებულებას. იგი დღე იქნება ყველასათვის და ყველასთან ერთად მისი ბედნიერების დღეც...

და მოხუცებული მშობელი, იმედით შემოსილი, გამხნევებული, კვლავ დაუბრუნდა ამ ქვეყანას. იგი გაფაციცებით ყურს უგდებდა ყოველივეს, რაც გარშემო ხდებოდა, გაფაციცებით თვალს ადევნებდა, რაც ქვეყნად ისმოდა. მუდამ ჩარგული იყო გაზეთებში, რომ ამოეკითხა სანატრელ, ბრწყინვალე დღის მოახლოების ნიშნები: და როცა რაიმე არა სასიამოვნო, უნუგეშო ამბავს ყურს მოჰკრავდა, ან ამოიკითხავდა, გულამღვრეული მოხუცი აღელვებული წამოიძახებდა ხოლმე:

— ო, საზიზღრები!.. საზიზღრები!.. თავისას მაინც არ იშლიან... არ იშლიან!.. როდემდის, როდემდის?.. ნუთუ საშველი არ არის?.. არ არის საშველი?!

და გულშეწუხებული, აღელვებული მიაშურებდა თავის ოთახს. აქ მის საწოლთან მაგიდაზე შავ ჩარჩოში ჩასმულ თავის „ბიჭის“ სურათის წინ დადგებოდა და თვალცრემლიანი, უცნაური გამწარებით, სასოწარკვეთილებით მიმართავდა: „შვილო, რათ დამელუბე, რათ?.. თუკი არაფერი საშველი იქნებოდა... თუკი ასე იქნებოდა... რათ გასწირე შენი სიცოცხლე?.. რათ არ მოითმინე?.. რათ დამელუბე, შვილო?..“

და გულამომჯდარი, აქვითინებული, გამწარებული მოხუცი

მშობელი დაემხოზოდა ძვირფასი შვილის სურათის წინ, მწუხარებისაგან გრძნობა დაკარგული და დიდხანს, დიდხანს ნებული, მწუხარებისაგან გრძნობა დაკარგული და დიდხანს, დიდხანს ხანს იყო ხოლმე ასე დამხოზილი, სანამ, ბურანში მყოფს, ისევ მისი შვილისაგან შეცოდებულს არ გამოაფხიზლებდა მისი ხმა, რომელიც ეხვეოდა და მისებურად ტკბილად, ხალისიანად ეუბნებოდა:

„ნუ სწუხარ, დედიკო, ნუ სწუხარ! მართალია, ქვეყანაზე ადამიანი კიდევ ბევრ უბედურებას განიცდის, ბევრ სიმწარეს შეხვდება, მართალია, დღეს ადამიანი ადამიანს კიდევ მტრულად უხვდება, მაგრამ ბედნიერების დღე მაინც არ ასცდება მას, მიუხედავად ყოველივე დაბრკოლებისა... ბუნება, საკვირველებით მოცული ბუნება, ადამიანისაგან ჯერ სრულიად უცნობი, საიდუმლოებით მოცული ბუნება თავისუფალ პირობებში ამუშავებულ ადამიანის გონებას გადუშლის მასში, დაფარულ საკვირველ ძალას და მაშინ ადამიანი უკუაგდება სასტიკ მცნებას „ოფლითა პირისა შენისათა სჭამდე პურსა შენსაო“, მაშინ მოისპობა ქიშპობა ადამიანთა შორის, ადამიანი იქნება განმავითარებელი მასში ჩანერგილი ნიჭისა და არა მისი მოვაჭრე, იქნება თვისი ნიჭის მიძღვეარი, მისით დამტკბარი, მისით ბედნიერი და მის გარეშე მყოფთა მოსარგებლე... კი, დედიკო, ბედნიერება მოვა ქვეყნად, მოვა! ბნელ ღამეს შესცვლის ნათელი დღე... ეს კანონია ბუნებისა და ვერავითარი ძალა, ვერაფერი მას ვერ მოშლის, ვერ შესცვლის, და ყოველივე ცდა ამის საწინააღმდეგოდ სამწუხარო უტუნურებაა! კი, დედიკო, კი, კი!..“

მკაფიოდ ესმოდა ყოველივე ეს მოხუცებულს, და როცა სურვილი წასძლევდა, რომ ერთი თვალი მაინც შეესწრო, შეესწრო მის მანუგეშებლის, მისი ტკბილი მოსაუბრისათვის, და თავს ასწევდა თუ არა, მისი „ბიჭი“ ისევ ხმაგაკმენდილი, გაჩუმებული გამოიყურებოდა თავის შავ ჩარჩოდან. დიდხანს, დიდხანს თითქოს საყვედურით მიიჩერდებოდა მას, შეუბრალებლად, დადუმებული დადუმებულს, მაგრამ მისგანვე მისი სიტყვებით გამხნეებული მოხუცი ბრუნდებოდა ოთახიდან და ისევ ბრწყინვალე დღის გათენების მოლოდინში იყო, ქვეყნად ბედნიერი დღის შესაგებებლად ემზადებოდა...

ბაკალას ღორები

ის იყო შარავნით მომავალმა ზენათიმ გზის შესამოკლებლად ღობეზე გადარება დააპირა და ზედ შედგა ფეხი, რომ გამწარებით წამოიძახა:

— ღმერთო მომკალი!.. ღმერთო მომკალი!—ჩახტა ეზოში და ქა-ქანით გაენტო ეზოს ყურეში ყოფილ პატარა ბოსტნისაკენ.

— უიმე, უიმე!.. ღმერთო მომკალი!.. პიტია!.. სასიკვდილე პიტია... კიკილო! კიკილო!.. თქვენ მოუკვდიოთ თქვენ დედას, თქვენ... პიტია, კიკილო! კი-კი-ლო-ო!—უცნაური ხმით გაჰკიოდა და თან მირბოდა ზენათი.

ამ ყვირილზე დაბალაიგნიან სახლიდან გამოვარდა თხუთმეტ-თექვსმეტი წლის ქალიშვილი, რომელსაც უკან გამოსდია თმაგაბურ-ძვენილმა, ფეხშიშველა პერანგის ამარა პატარა ბიჭმა.

— რა ამბავია, დედა, რა? — იკითხა ქალიშვილმა.

— რა და თქვენი სიკვდილი!.. თქვენი არ გადარჩენა, შვილო, თქვენი არ გადარჩენა!.. თქვენ გოუწყდით თქვენ პატრონს, თქვენ!.. ველარ ხედავთ, თქვე გასაწყვეტლებო, რომ ამოგვაგდეს... რომ ერთიანათ ამოგვაგდეს?!.. თქვენ გაგიწყდათ მიწა... მოისპო თქვენი სახელი!.. დაგიდგათ თვალები!.. მიწა დაგეყარათ გასაწყვეტლებს, მიწა!— და ამ წყევლის წარმოთქმაზე შეჩერებული ზენათი ისევ ბოსტნისაკენ გაიქცა; უკან დეედევნა პიტიაც.

— ჰა ტრუბია! ჰა ტრუბია!—აყვირდა პატარა ბიჭიც და ამ ძახილზე სახლის ყურიდან გამოვარდა შავი, ბანჯგვლიანი ნაგაზი და ესეც ყეფით გავარდა ბოსტნისაკენ.

— ჰა ტრუბია, ჰა, ჰა!—ყვიროდა ბავშვი და თან მისდევდა ძაღლს.

ბოსტანში მყოფმა ძაღვმა გამხდარმა ორმა ღორმა და ცხვარმა, ალბათ, კარგად იცოდნენ რა დღესაც დააყენებდა მათ ტრუბია, გა-

ფაციცებით უცმაცურებდნენ პირს პრასას, ჭლავს, ნიახურს, ოხრახუმს — რაც კი პირს მოხვედებოდა. — შემდეგ ეცნენ დაბალ რავეს, ტრუბიას შიშით გაღონიერებულებმა რავგის ხმელი წკნელი და გასაქცევად გამზადებულები სამივე შეუდგა შეღმართს. ტრუბია ყეფით დაედგენა უკან, დაეწია ერთს, სწვდა გამხდარ კანჭში; ღორი აჰყვირდა, წაიქცა და კოტრიალ-კოტრიალით ჩამოგორდა ქვევით; ნაგაზი ახლა გაეკიდა მეორეს, დაეწია, ამასაც ჩაასო თავისი ბასრი კბილები კანჭში და ესეც აჰყვირებული წააქცია და კოტრიალით გადმოუშვა ქვევით; დამფთხალი ცხვარი კი საცოდავად ხან იქით მირბოდა, ხან აქეთ, შეშინებული, რომ ძალს არ ჩავარდნოდა საკბილავად. ტრუბია კი ღორების წვალეებით ჭმყოფილდებოდა. დაბოლოს ამასაც მოსწყინდა მათი წვალემა, გაენება თავი, შესდგა და თავაწეული მისჩერებოდა კანჭებ დასისხლიანებულ პირუტყვეებს, რომლებიც აღმართს შეუდგნენ.

ზენათი კი ბოსტანში ჩამდგარი დაუცხრომლად ქაქანობდა და გაჰკიოდა რაც ხმა ქონდა გულგახეტქილი, რომ ხედავდა ასე შეუბრალებლად მოსრესილს თავის ნამუშევარს.

— ასე კაცის ამოგდება გაგონილა ქვეყანაზე? თქვენ ამოგივარდათ თქვენი პატრონი... თქვენ ამოგივარდათ თქვენი პატრონი ძირიან ფესვიანად, რავარც თქვენ ეს ჩემი ბოსტანი ამომიგდეთ!.. აოხრდა თქვენი პატრონი, რავარც თქვენ აქაურობა ააოხრეთ!.. მოისპო თქვენი პატრონი ისე, რავარც ეს ჩემი ნაშრომი მოსპეთ და გააქრეთ!.. ისე გაქრა თქვენი პატრონი... გაქრა ქვეყნის პირიდან!.. თქვენი პატრონი დასწყევლა ჩემმა გამჩენმა... დასწყევლა და მოსპო მამა ზეციერმა! — ყვიროდა ზენათი რაც ძალა და ღონე ქონდა, რომ შეღმართის წვერზე წამოსკუბებულ ქოხში გაეგონათ მისი გულისწყრომა.

რასაკვირველია, იქ ესმოდათ მისი ქაქანი, მისი ლანძღვა. წყველა, მაგრამ პასუხს არავინ აძლევდა და არც არავინ ჩნდებოდა. ეს კიდევ უფრო აბრაზებდა ბრაზმორეულ ადამიანს და მის ლანძღვაგინებას დასასრული არ ეძლეოდა.

— ასე არ შეიძლება, გალაქტიონ, არ შეიძლება, მითქვამს ზენათის! — გააღმასებული დაუხვდა ზენათი სამუშევრიდან საღამოს შინ დაბრუნებულ ქმარს.

— არ შეიძლება გეუბნები! რაცხა უნდა იღონო, თვარა ამოგვაგდეს და ეს არის!.. ამოგვაგდეს ერთიანად!.. ხმა უნდა ამოიღო!.. თუ არა და მითხარი და აღარ შევაკლავ თავს არც ყანას და არც ბოსტანს... ყველაფერს მივატოვებ!.. იმისთვის ვეწვალო, რომ ოხერ ბაკულას ღორებს შევაქამო ჩემი ნაცოდვილარი?! ბაკულას ღორე-

შის გამოძღომისათვის ვიკლა თავი?! მითხარი, ბატონო, თუ არაფერი გვეშველება, მითხარი და აღარ ვიცოდვილებ! ყველაფერს თავი დავანებებ, თუ ბაკულას ღორების საოხრებლად უნდა გახდეს ჩემი წინამუშევარი!.. მივატოვებ ყველაფერს და მოსვენებულად გეგულავ... გულის ხეთქას მაინც გადავრჩები! არა, რატომ, რატომ კუჭკამხმარ ბაკულას ღორებს უნდა შევაქამო ჩემი ნაცოდვილარი?!. გაუჩუმდი, გაუჩუმდი... ნუ გაცემ ხმას!..

— ახირებული ხარ ერთი შენიც!— წყენით მიუგო ვალაქტიონ-შა. — ვინ გოუჩუმდა, მარა იმ ოხერთან რომ არაფერი გამეწყო?!. პირადად წავეკიდე, კაცებიც მივუგზავნე, დავემუჭრე ასე გიზამ, ისე გიზამ-თქვა, მარა სინდის დაკარგულთან რა გაგივა! დასწყევლოს ღმერთმა ის დღე, როცა მაგ ოხერი იმ ჯაგებში დასახლდა!.. რა მოსვენებულად ვიყავით!..

— დასწყევლა ღმერთმა, დასწყევლა ღმერთმა ვიძახოთ!.. რაიმე საშვალეა უნდა ვიხმართ, თვარა მარტო დასწყევლა ღმერთმას ძახილით ბევრი გაგიკეთდება... მე გეტყვი საშველი დაგადგება!.. ამით არაფერი გვეშველება, ადამიანო, არა, არა!

— მაცალე, ბატონო, ეგებ რამე ვიღონო... მაცალე!

— მაცალე, მაცალე... ამას კაი ხანია იძახი და საქმე თუ ხდება თვარა საშველი არაფერი გვეძლევა!.. როდემდი უნდა იყვეს ასე? ასე რაღა უნდა გადაათელიო კაცმა თავი იმ წუნკლიანს!.. სულ შენი ბრალია, შენი ბრალი!.. თითქოს ერიდები იმ გასაწყვეტლებს!..

— ვინ ერიდება, ერთი შენი კიდევ! — გაჯავრებით წამოიძახა ვალაქტიონმა. — ვინ ერიდება?.. რაში უნდა მოვერიდო, მითხარი ერთი?!.

— აბა რაა? სამართალი რაღა ვერ ვიშოვო, თუკი კაცი მოვინდომებ!

— ჰო, სულში ვიჩივლო?

— ვიჩივლებ, აბა!.. მივათრევ ოხერს და მუდრეგს... არაფრით არ დავზოგავ!..

— დიახ, სულში მიათრევ და დაიმედებული იყავი, რომ შენი სიმართლე გაგამარჯვებინებს, დიახ!.. ვიცი მე სულის საქმე!.. უნდა გადაჰყვე საჩივარს და ბოლოს, ვინ იცის, რაღა შეგიტრიალებენ ნათელ საქმეს!.. არა, შენ გენაცვალე, თელათ რომ ყველაფერი ამიოხროს, სულში ფეხს ვერავინ შემადგმევენებს, ვერა! — გადაწყვეტილებით წარმოთქვა ვალაქტიონმა. — ვიცი მე სულის ამბავი!.. არა, საქმეს სხვა გზით უნდა შემოუაროთ! — დაატანა მან.

— სადაა მერე ეს სხვა გზა? — ცხარობდა ზენათი.

— გეუბნები მაცალე-თქვა... მოვიფიქრებ!.. ჯერ ვერ გამოვნახე... მაცალე და გამოვნახე...

— ა, ბატონო, გვიცლია და ვნახავთ! მარა ეს მითხრობს...
გალაქტიონ, თუ ასე გაგრძელდა, მე ხელს აღარაფერს მოვკიდებ, იცოდე... რაზე ვიწვავლო... რისთვის ვაკლა ჩემი თავი?! ბაკულას ღორების საქლომის მოსაყვანად ვიშრომო?..

— რაცხას ვიღონებ, შე ქალო! ვიღონებ, ოღონდ მაცალე!.. საიმედო გზას გამოვნახავ და გადავრჩები მაგ დაწყევლილ მეზობელსაც და შენს წყრომასაც! — ღიმილით დაათავა გალაქტიონმა. — კი, შენ ნუ მომიკვდები!

რამდენიმე დღის შემდეგ გალაქტიონი დაბა №-ს გაემგზავრა თავის ცოლის ნათესავთან, ალექსანდრე შარაქაძესთან, რომელიც თარჯიმნად მსახურობდა მაზრის სამართველოში.

დილა იყო, როცა იგი ჩავიდა დაბაში და რადგან ალექსანდრე შინ აღარ დაუხვდა, სამართველოში მივიდა მასთან.

— ოჰ, გალაქტიონს გაუმარჯოს! გაუმარჯოს გალაქტიონს! — მხიარულად შეეგება ყმაწვილი კაცი გალაქტიონს! — საიდან? რა ამბავია, რამ გაგსარჯა?.. ხომ მშვიდობით, კარგად...

— გმადლობთ, შენი ჭირიმე!.. ვართ ღმერთით ერთგვარად, თქვენგან დავიწყებული, დაკარგული!.. ვართ რავარც მოგეხსენება საწყალი კაცის ამბავი! — მიუგო თავის შებრალებით გალაქტიონმა.

— ზენათი ხომ კარგადაა?..

— გმადლობ... არის ისე!

— რა ხანია არ მინახავს!

— მერე ასე უნდა!.. ნამეტანი დაგვივიწყე, შაშა ჩემო!.. სულ აღარ გაგვიხსენე... მართალია, პატარა კაცები ვართ, მარა რაც რომ იყოს, რაც უღირსნი გყავდეთ, მაინც ნათესავეები გყავართ... საწყლები ვართ, მარა ამიტომ კი არ უნდა მოგვიძულოთ თქვენისთანებმა... უფრო უნდა შეგვიბრალოთ და შეგვიწყალოთ ხოლმე!

— ღმერთმა ნუ დავივიწყოსთ, რას ამბობ შე კაცო!.. აბა კარგად ხართ?

— გახლავართ!.. ვებრძვით საწყლები ცხოვრებას რაც გავიწყობა, მარა რაი, მაინც საწყლად ვართ და ვიქნებით ჩვენს დღეში.

— რამ გაგასაწყლად, შე კაი კაცო! — მხიარულად მიიძახა ალექსანდრემ და მხარზე ხელი დაადო.

— საწყლები ვართ, შენი ჭირი შემეყაროს, უსაშვალონი, აბა რა ვართ! ვისაც უნდა, ჩვენ გვაწუხებს და ჩვენ გვჯობნის!.. შემფარე არავინ გყავს! — ნაღვლიანად წარმოთქვა გალაქტიონმა.

— ვილაცას შეუწუხებხარ, გალაქტიონ, გეტყობა!.. და ძალიანაც შეუწუხებხარ, გეტყობა!

— სწორედ მასეა და იმიტომაც მოგაშურე, შენი ჭიჭიქი ნაწიჭი მობრძანდი და მოგახსენებ ყველაფერს! — გაიწვია ოთხი წამის განმავლობაში ფალ ყურეში ალექსანდრე.

— მართალია, უჩემოთაც ბევრი მაწუხებელი გყავს, შაშა, — დაიწყო გალაქტიონმა, როცა ორივენი დასხდნენ, ისე რომ მათ მუსაიფს ვერავინ შეუშლიდა, — მარა ჩვენთვისაც უნდა შეიწუხო თავი... ღმერთი მოიმაღლიერე, ყურადღება მოგვაქციე... შეგვეწიე! არც ისე შორებლები ვართ, შენი ჭირი შემეყაროს, რომ ჩვენი გასაჭირი არაფრად მიიჩნიო!.. მე თუ არა, შენი ნათესავი ქალი, შენი სისხლ-ხორცი მაინც შეიბრალო!.. ერთობ შეწუხებულია, შაშა ჩემო, მეტისმეტად შეწუხებულია და იმიტომ მოგაშურე!

— თუკი რამე შემიძლია!..

— კი შეგიძლია!.. რავე არ შეგიძლია!.. შენ თუ არ შეგიძლია, აბა ვილას შეუძლია!

— თუკი მასეა, კი ბატონო... ვინ ოხერი!.. რაშია საქმე?

— სულ უბრალო საქმე შენთვის...

— ჰო!

— ერთი კაცი უნდა შემიშინო...

— რავე?! კაცი შეგიშინო?! — შეეკითხა გაოცებული ალექსანდრე.

— დიახ!.. ერთი ოხერი, ყოვლად გაფუჭებული მეზობელი გამიჩნდა, ის უნდა შემიშინო!

— რარიგად, გალაქტიონ?.. შეეშინდება ჩემი?.. — სიცილით ეკითხებოდა ალექსანდრე.

— კი შეეშინდება! და უნდა შემიშინო, შაშა!.. შენთვის ეს არაფერი იქნება, ჩვენთვის კი დიდი რამე! ერთი დღე დაკარგო ჩვენთვის — რა უნდა იყოს შენთვის!.. ესეც ისე, რომ იმ დღეს ტკბილად გაატარებ და ისიამოვნებ!.. მართალია, ჩვენისთანა საწყალი ნათესავი მაწუხებელია, ჩვენზე უკეთესებს სცნობ და მათთან ხარ გართული, მარა ღმერთი შეგეწევა, ჩვენისთანა საწყალს და გაჭირვებულს რომ გადმოხედავ ხანდისხან!.. ჰოდა იმას გთხოვ, მიკადრო შენი ღარიბი ნათესავი, მეწვიო, ჩემს ღარიბ ოჯახში... ერთი დღე გაატარო ჩემს ქოხში!.. შენთვის ეს არაფერი იქნება, ჩემთვის კი დიდად ეღირება, დიდად დაფასდება. კუთხე-მეზობელი გეიგებს, რომ სულ უბატრონო არ ვყოფილვართ... რომ ჩვენც გვყოლია შემწე და მფარველი... რად ეღირება ეს ჩვენთვის, ჩემო შაშა?! ერთხელ მაინც

ხომ უნდა ნახო შენი ნათესავი... მოხვალ, ისიამოვნებ, ღროს ვაჭარებ და წამობრძანდები... მე კი ამით ძალიან შემეწევი!

— კი, ბატონო, დიდი სიამოვნებით!.. თუ ამაზე მეტს არაფერია, ეს რა!—სიცილით თქვა ალექსანდრემ.—სულ ადვილი საძებრე ყოფილა!

— შენ არ მომიკვდევ სხვა არაფერი... მარა შენთან ერთად თქვენი სეკრეტარიც მაწვიე, შაშა!

— ჩვენი სეკრეტარი?!— გაიკვირვა ალექსანდრემ.

— სეკრეტარი!.. უსათუოდ შენთან ერთად უნდა მაწვიო!

— რუსია, გაცო! ქართული ინჩი-ბინჩი არ იცის!

— უსათუოდ უნდა მაწვიო!—მუდარით მიმართა გალაქტიონმა. — შენთან ისიც დენახოს ჩემმა კუთხე-მეზობელმა ჩემს ეზონიადაგზე!.. გეფიცებით, სიამოვნების მეტი არა შეგხვდებათ რა... სადილს მიირთმევთ, ისიამოვნებთ და წამობრძანდებით და ეს იქნება!

— კი მარა აქ რაღაც ამბავია!—ველარ მოითმინა და ღიმილით უთხრა ალექსანდრემ.—შენ რაღაც სხვა განზრახვა გაქვს!

— არ მოგიკვდევს ჩემი თავი, თუ დამიჯერებ, არაფერი სხვა გარდა იმისა, რომ თქვენისთანა თვალსაჩინო პირებით თავი დევიფარო მაწუხებელ მეზობლისაგან!.. თქვენისთანა პირებს რომ ჩემს ქოხში დაგინახავენ, იტყვიან, რომ სულ უპატრონოდ აო ვყოფილვართ და მტერი შეშინდება, მოგვერიდება, ისე თამამად ველარ მოგვხედავს!..

— ეს ჩვენი შესაშინებელი კაცი ვინ არი, გამაგებინე ერთი? ეგებ ისეთი იყოს, რომ თავათ შეგვაშინოს იმის მაგივრად, რომ ჩვენ შეგვაშინოთ! — იცინოდა ალექსანდრე.

— კაცმა რომ შეხედოს მართლადაც შეეშინდება, ისეთი შეხედულობისა!

— ვინაა, რა კაცია, გალაქტიონ?

— მეზობელია ჩემი... ჩემი მოგვარე... ვიყავი ამდენი ხანი, შენ გენაცვალე. ჩემს პაწია კარ-მიდამოზე მოსვენებით... ახლო არავინ მყავდა მეზობლად... არავის ვაწუხებდი, არავინ მაწუხებდა... ვცხოვრობდი ჩემთვის... მიხაროდა!.. მოგეხსენება რა სარიდალია ახლო მეზობელი, და თუ ნამუსსდამორებული გაგიჩნდა, ხომ გაგიმწარდება ადამიანს სიცოცხლე და ეს არი!.. ასეთი უბედურება მეწია მეც... გამიჩნდა მეზობელი ყოვლად გაფუჭებული, სინდისდაკარგული ადამიანი... ამიკლო, შაშა ჩემო... ამიკლო, აღარა ვართ მისგან!

— ვინაა?

— ისევ ჩემი მოგვარე!.. ამას წინათ გამოეყო ძმას... წამოიღო

რალაც ქოხი რგებოდა, ჩადგა ჩემს ზევით ჯაგებში, ისეთ ადგილას /
რავა იფიქრებდი თუ იქ როდისმე ადამიანი დასახლდებოდა...
რასაკვირველია, მისი საქმეა, ღმერთმა მშვიდობა მისცეს...
ში წასულა, კისერი უტეხია, უარეს ადგილსაც გადაკარგულა—მე
არ შევწუხდები ამისთვის, მარა მისმა მეზობლობამ ამომავლო კაცი,
ნამეტან ზარალს მაყენებს, შაშა!.. არა აქვს საქმელი, არა აქვს სას-
მელი, ყრიან საცოდავად... ოჯახში, როგორც იცი, ყავს წვრილფეხი,
მარა რომ არ ყოლებოდა ერჩია... თავისათვის საქმელი რომ არა
აქვს, პირუტყვს რარიგად შემოუაროს?! უყრია მშვიერი, შეწუხე-
ბული, შიმშილისაგან გამწარებული... ჰყავს დამწყვრეული და ეს
მშვიერი პირუტყვები, კუჭი რომ ეეწვისთ ხოლმე, ისე ჰყვირიან და
წკნავიან, რომ იქ დაბლა ჩვენ ვიწვით მათი საცოდაობით, ისეთი
ხმა მოდის!.. გული შეგიწუხდება ადამიანს!.. მარა ეს რაა, უბედუ-
რება ის არის, ამ შიმშილისაგან გამწარებულებს რომ გამოუშვებენ
სამწყვრევიდან... მაშინ არი ჩვენი შეწუხება... თავის მახლობლად
რას ნახვენ, ეკლისა და ბარძგების მეტი არაფერია... დაეშვებიან
ჩვენკენ... ეზოს ყურეში პაწია გვარიანი ბოსტანი გვაქვს... ზენათის
ნაკეთებია... მოაშურებენ პირდაპირ აქეთკენ უსათუოდ! მოვარდე-
ბიან და, ერთი თვალის დახამხამებაში, სულ ერთიან გადაჰამენ, გა-
დასისნიან, აღარაფერს დატოვებენ! კეტი რომ უბრაგუნო, ვერ მოა-
შორებ ისეთი რალაც დაწყევლილებია—ალბათ, შიმშილისაგან რომ
გამწარებული არიან. ძალდი მყავს ბედათ იმისთანა, რომ სისხლით
შელებავს ხოლმე მათ და იმისი შიში აქვთ კიდევ, თვარა ჩვენი სა-
შველი არ იქნებოდა!.. ვებგეწე, ვემუდარე ნუ ამომავდებ-თქვა, ჩა-
მომაშორე ეს შენი ღორები და ცხვრები-თქვა, კაცებიც მივუგზავ-
ნე, ეკლესიაზე ხალხში შევჩივლე, მარა არ იქნა, არაფერი არ გა-
მოვიდა; სულში ვერ წევედი საჩივლელად... მეშინია! ჯერ საქმეს
დასასრული არ მიეცემა, მერე მოწმეების თრევა, მათი ჰმევა-სმევა,
ხარჯი, გაცდენა და ბოლოს შეიძლება საქმე ისე შემოგვიტრიალონ,
რომ ბრალი მე დამდვან, რომ პატარა ბოსტანი მქონებია და საკმა-
რისად ვერ ძლებიან შიგ იმ ჩემი მეზობლის ღორები!

ალექსანდრემ ამაზე გულიანად გადიხარხარა.

— კი, ადვილი შესაძლებელია!.. სულში სწორედ ვერ შევალ...
ცეცხლივით მეშინია. ამიტომ მოგავშურე ახლა შენ... მეტი გზა არ
მაქვს! სხვანაირად უნდა შემოვეუარო საქმეს... თქვენი ერთი ფეხის
დაბაკუნება ათასწილად მირჩევნია სასამართლოში თრევას და წო-
წილს... ერთს თვალებს გაღმობრილებთ, ხმამალა შესძახებთ
ისე, რომ კანკალს დააწყებინებთ ქე რომ იცით, და საქმეც მოგვარ-

დება... ჰოდა იმიტომ გთხოვთ, რომ თქვენებურად შევიშინოთ ეს ჩემი მაწუხებელი!

— კი, მარა, რარიგად შევაშინოთ მაინც?.. უჩივლებს—*ქარქინსული* ბაროთ, თუ როგორ?—ციინოდა ალექსანდრე.

— არა, შენი ჭირიმე, არა!.. მაგდენზე რავე გავრჯით!.. თქვენ ოღონდ მობრძანდით ჩემსას, სადილი მიირთვიოთ — დაგინახონ ჩემსას, დაგინახონ რომ თქვენისთანა კეთილები მყავს მფარველად და სხვა არაფერი!

— შეშინდება მერე ამით ის შენი მეზობელი?

— კი შეშინდება!.. რას ბრძანებთ—თქვენ დაგინახავსთ და სული კოჭებში არ ჩოუვა?!. რას ბრძანებ!

— აბა კარგი... რაკი მასეა!—სიცილით წამოიძახა ალექსანდრემ. — ეგ მართლაც სულ იოლი საქმე ყოფილა!

— მომავალი კვირისათვის უნდა დამავალოთ!.. გზის ნუ შეგეშინდებათ... შორი არ არის, გზა კარგია... კრეულაზე ხიდია ჩატეხილი, მარა ახლა ყველგან მშვენიერი ფონია... სულ არ შეწუხდებით, სულ!.. სეკრეტარი უსათუოდ უნდა მაწვიო, შენს სულს დავენაცვლე... უსათუოდ!

— აი, ბატონო, წამობრძანდი... ვუთხრათ!

გაიარეს ხალხით გაჭედილი სამართველოს რამდენიმე ოთახი და შევიდნენ ოთახში, სადაც განიერ მაგიდას უჯდა შუახნის გრძელწვერა, თვალებდაბერილი მოხელე, სამაზრო სამართველოს კანცელარიის უფროსი.

— რა ამბავია?—ქართულად ჰკითხა მან ალექსანდრეს და თვალი გალაქტიონს გადაავლო.

— ვასილ ივანიჩ, ეს გახლავთ ჩვენებური აზნაური გალაქტიონ ხოსოლიანი... გთხოვსთ პატივი სცეთ და კვირას ეწვიოთ სადილად ოჯახში!—რუსულად უთხრა მას ალექსანდრემ.

ვასილ ივანიჩი გაკვირვებით მიაშტერდა ალექსანდრეს.

— ჩტო ეტო ზნაჩიტ?!.—იკითხა მან.

— გთხოვთ ეწვიოთ სადილად. სხვა შეტი არაფერი!—მიუგო ალექსანდრემ.

— საიდან!.. მე მაგ თვალითაც არასოდეს არ მინახავს!.. აქ ხრიკი იქნება რაღაც... დაიკარგოს იქით!—წაილაპარაკა ვასილ ივანიჩმა და ისევ განაგრძო შეწყვეტილი წერა.

— არაფერი ხრეკი არაა, ვასილ ივანიჩ!.. მაგას უნდა, რომ ჩვენ შევეუშინოთ ერთი მისი მაწუხებელი მეზობელი!

— შევეუშინოთ?..—გაოცდა სეკრეტარი.

— ჰო! — სიცილით უთხრა ალექსანდრემ.

— მერე მე რა საფრთხობელა მნახა?! რას მიედ-მოედებით? —
წამოიძახა მან.

გალაქტიონი შეიშმა შეიპყრო: ეს კაცი ისე ლაპარაკობდა, რომ ეტყობოდა უარს ამბობდა. მაგრამ ალექსანდრემ ერთი გადახედა მას და მერე თავისი მოქნილი ენით დაწვრილებით მოუყვა ვასილ ივანჩის გალაქტიონის ამბავი იმგვარად, რომ ის კიდევ გააცინა გულიანად.

— ნუ ნაპუგაემ, ჩორტ ვოზმი, ესლი ტაკ! — სიცილით წამოიძახა მან.

გალაქტიონი შეიშმუნა.

— რაო, შაშა... შენი ჭირიმე? — გაუბედავად შეჰკითხა ალექსანდრეს.

— თანახმაა... მოდის! — მიუგო მან.

— ცაუდით!.. ცაუდით! — მხიარულად უთხრა ვასილ ივანჩმაც. გახარებულმა გალაქტიონმა დაბლა : თავი დაუკრა მადლობის ნიშნად და გახალისებულმა ისევ ალექსანდრეს მიმართა:

— აბა, შაშას ჭირი შემეყაროს!.. კვირას მოგვლით უსათუოდ, მიერთმევთ სადილს და წამობრძანდებით გინდ იმ სალამოსვე, გინდ აღრიანად... საქმე არ დაგიბრკოლდება! — ხვანხვალობდა გალაქტიონი.

— ნაპუგაიმ, ნაპუგაიმ! — იცინოდა მდივანი, — ოღონდ ღვინო კარგი იქნეს, თორემ ისე ვერ შევაშინებთ!.. ხომ აქვს კარგი ღვინო?

— რაო, შენი ჭირიმე, რას ბრძანებს? — იკითხა გალაქტიონმა.

— ღვინო თუ გაქვს კარგიო?

— იცოცხლეთ!.. საუკეთესო ღვინოს მოგართმევთ!.. რომ არ მჭონდეს, ვიშოვი... თქვენისთანა პირებს ჩემს ოჯახში დავინახავ და ცუდ რამეს მოგართმევთ, რაღა გეკადრებათ!.. აბა, შაშა, შენი ჭირიმე, კვირას უსათუოდ!..

— კარკი, კარკი!.. მოუდის, მოუდის! — მხარზე ხელის დარტყმით უთხრა ვასილ ივანჩმა გალაქტიონს, რამაც ის კიდევ უფრო გაახარა.

გალაქტიონმა რამოდენიმეჯერ თავი დაბლა დაუკრა, სახეგანათებული ოთახიდან გამოყვა ალექსანდრეს და ისევ მიმართა მას მუდარით:

— შენ სულს ვენაცვალე, შაშა!.. თუ ჩემი ოჯახის სიკეთე გსურს, ა... ახლა დევინახავ!.. არ გადამითქვათ დანაპირები!.. გამხალნე შენი საუკუნო მონა-მოსამსახურედ!

— კი ბატონო, კი!.. გადაწყვეტილია... კვირას უსათუოდ შენთან ვაოთ!.. შენსას ვქეიფობთ!

— თუ შეგხვდესთ იმისთანა ვინმე, რომ მხარი დაგვიჭერს და თქვენი სასიამოვნო იყვეს, ნუ დამირიდებთ, წამოიყვანეთ ისიც!.. ერთი სიტყვით ისე მოდით, რომ თქვენდა გულისაჯერად დრო გაატაროთ, მასპინძლობა კი ჩემს კისერზე იყოს!... ისეთი დრო უნდა გავატარებინოთ, რომ სამახსოვროთ გექნესთ!.. კი!..

— აბა ჰე, აბა ჰე!.. ჩვენც მაგისათვის მოვემზადებით!—მხიარულად უთხრა ალექსანდრემ.

— აბა ახლა მე გავსწევ და აქედანვე შევუდგები თადარიგს, რომ თქვენდა საკადრისად დაგიხვდეთ, როგორც თქვენისთანა პატროსან პირებს შეეფერება!.. აბა ასე, შაშას ჭირიმე, ასე შენ გენაცვალე! — დასასრული აღარ ეძლეოდა გალაქტიონის მუდარას და ხეფუნას. დაბოლოს როგორც იქნა გამოემშვიდობა უმაწვლ კაცს და სიხარულისაგან აფრენილმა, რომ საქმე სასურველად ეწყობოდა, გასწია შინისაკენ.

სახლში დაბრუნებული გალაქტიონი მეორე დღიდანვე შეუდგა სტუმრების მიღებისათვის თადარიგს. ოჯახში დილიდან საღამომდე მხოლოდ იმის შესახებ იყო ლაპარაკი თუ რა მოემზადებინათ და როგორ მოეწყობათ ყველაფერი ისე, რომ სტუმრებს სიამოვნებოდათ. არც გალაქტიონს, არც ზენათის არაფერი არ ეშურებოდა ამათთვის, რა კი მათგან დიდ სიკეთეს გამოელოდნენ. მეზობლებშიაც გაიგეს, რომ ხოსოლიანებისას უცხო სტუმრებს მოელოდნენ კვირისათვის და ყველა დაინტერესდა მათი დანახვით. მხოლოდ ბაკულ სლორები და ცხვარი თავისას მაინც არ იშლიდნენ და იმ კვირაში ბარე ორჯერ მოინახულეს მათი საყვარელი ზენათის ბოსტანი.

— მაცალეთ, მალე ყველას გაგიჩენთ მუხლებში კანკალს, მალე!—იმუქრებოდა გალაქტიონი.—მალე სულ სხვა გუნებაზე შეყოლებით ყველა!.. დაგიდგებათ თვალები!—დაიმედებულად ამბობდა იგი.

სანატრელი კვირაც გათენდა. ზენათის ყველაფერი დამზადებული ჰქონდა სტუმრებისათვის: ცხვარი, ინდაური, ქათმები, აუარებელი ხაჭაპური, გომიჯები, ნაშოვნი იყო მშვენიერი წითელი ღვინო. დილიდანვე მომყოლი კაცი აახლეს დაბაში და კიკილო გზაზე დააყენეს მოდარაჯედ, რომ დროზე ეცნობებია ცხენოსან სტუმრების მოახლოება.

დღე საგანგებო კარგი გათენდა.

ჯერ აღრიანი იყო კიდევ, სტუმრები რომ გალაქტიონის ეზოში

ჩამოხტენენ, სადაც მათ დიდი მოწიწებით შეეგებნენ გალაქტიონი და ზენათი თავიანთი შვილებით.

რადგან ჯერ წირვა გამოსული არ იყო და ეკლესიაც ახლანდელი სტუმრებმა უარი არა თქვეს ეკლესიაში წასვლაზე, რამაც დიდად გაახარა მასპინძელი. გალაქტიონი ეახლა თავის სტუმრებს და მის სიხარულს საზღვარი არ ქონებია, როცა ხედავდა თუ რა მოწიწებით აძლევდა სალამს მის სტუმრებს ნაწირვებს ეკლესიის გალაქტიონში გამოფენილი ხალხი.

— ნუ ჩტო, პუგაიტსა? — ღიმილით, ხმადაბლა წაულაპარაკა ვასილ ივანიჩმა ალექსანდრეს.

— ალბათ! — სიცილითვე მიუგო მან. — ჩვენი მასპინძელი ერთობ მხიარულადაა... ალბათ, ატყობს! — ეშმაკურად დაატანა მან.

ეკლესიიდან შემატებული კამპანია ჩამოვიდა გალაქტიონისას. უცხო სტუმრებს მიემატა ახალგაზრდა მღვდელი და გალაქტიონის რამდენიმე მეზობელი.

რადგან დღევ ხელს უწყობდა, ეზოშიც ფართოდ შტოგაშლილი ცაცხვი იყო, გადაწყვიტეს სუფრა ამ ცაცხვის სასიამოვნო ჩრდილში გაეშალათ.

ერთ წამში სუფრა აივსო ათასნაირი ნამზადებულობით, ღვინიანი ბოთლებით, პატარ-პატარა ნიტრებით და ჭიქებით. პატარა საზოგადოება მხიარულად შემოუსხდა სუფრას; ამ მხიარულობას ხელს უწყობდა გალაქტიონის გულუხვობა, ზენათის თავგადადებული მსახურება და განსაკუთრებით ის მშვენიერი, მართლაც და სანაქებო ღვინო, გალაქტიონმა რომ სტუმრებს მიუტანა. სადღეგრძელო სადღეგრძელოზე ისმებოდა ძალდაუტანებლად, სიამოვნებით; ყველანი უსურვებდნენ მასპინძლებს სიკეთეს, ბედნიერებას, მშვიდობიან ცხოვრებას, მტრის აშორებას და ყველა მათ შემწუხებლის დამხობას.

ზენათიც და გალაქტიონიც სიხარულისაგან, რომ ასეთი შნოიანი ნადიმი ჰქონდათ, ცაში დაფრინავდნენ. სიხარულმა უფრო იმატა, როცა მეტისმეტად გამხიარულებულმა ვასილ ივანიჩმა, რომელიც უპრაგონოდ სცილიდა სტაქანს სტაქანზე, ზენათისთან, თუმცა ბანცალით, მაგრამ მაინც იცეკვა ლეკური და შემდეგ ჩააცივდა მის გვერდით მჯდომ. მოძღვარს და საშველი არ მისცა სანამ ზეზე არ წამოაგდო ლეკურის საცეკვაოდ.

— პლიაში, პოპინა, ჩორტ ტებია პობერი! ნუ! — იძახოდა იგი და ამასთანავე მუშტებს ურტყამდა კისერში მეორე გვერდით მჯდომარე ალექსანდრეს, ხან გულში იკრავდა და უშვერ სიტყვებს თავაზობდა. მღვდელმა შემოიკრა თავისი ანაფორის კალთები და ერთი

ორი ჩამოუარა. საერთო სიცილს და მხიარულებას დასასრულს კონდა. მადლიერი გალაქტიონი მადლობის ნიშნად ხელზე მოძღვარს, მერე გადაეხვია ალექსანდრეს და გულმხურვალედ გადაკონა.

სწორედ ამ დროს მოისმა ტრუბიას გამწარებული ყეფა. ზენათი, რომელიც ალექსანდრეს ფეხით იყო მორთბული და ესიყვარულებოდა, ამის გაგონებაზე წამოვარდა ზეზე და ბოსტინსკენ გადიხედა; აქეთკენ გავარდა კიკილო და, რადგან ყეფა არ წყნარდებოდა, აქეთკენვე გაიქცა პიტია, რომელსაც შეშფოთებულმა ზენათიმ გადაულაპარაკა:

— პიტია! გადიხედე, შვილო, რა ამბავია!

მაგრამ გადახედვა საჭირო აღარ იყო ამბის გასაგებად. ცხადდ ჩანდა რაც ამბავი იყო. ბოსტინიდან ცაცხვისაკენ გიჟურად მორბოდა ორი ღორი, მათ უკან ორი ცხვარი, მორბოდნენ შურდულივით, სადაც სუფრა იყო გაშლილი, უტიფრად ეცნენ და შევარდნენ სუფრის ქვეშ და თუმცა ყოველი მხრიდან რტყმევით და ცემით უმასპინძლდებოდნენ, მაინც არ იცვლიდნენ ფეხს და ფაცურობდნენ, რომ რაც შეიძლებოდა მეტი რამესათვის მოედვათ ტუჩი. ალბათ, საჭმელების სუნმა გააბრუა და თავდავიწყებამდის მიიყვანა დამშეული ოთხფეხი და აღარ ერიდებოდნენ აღარც ტრუბიას კბილებს, აღარც იმ ჭოხებს, რომელსაც გალაქტიონთან ერთად თავაზობდნენ სტუმრებიც.

ამგვარი ამათი საქციელი თან აკვირვებდა ყველას, თან უზომო სიცილს იწვევდა.

ალექსანდრე იცინოდა ისე გულიანად, რომ იჭაურობას აყრუებდა.

— ა, ბატონო, ა!.. შეიძლება ამისთანა ამბავი?! — იძახოდა გამწარებული გალაქტიონი. — შეიძლება ამისთანა ამბავი?.. მიშველეთ რამე... ყველას გეხვეწებით, დამისენით იმ კაცისაგან!.. მეზობელი კი არა, ამოხრებელი მტერია ჩემი!.. მისენით იმ არაწმინდისაგან! — შესჩიოდა იგი ყველას და უმეტესად ვასილ ივანიჩს და ალექსანდრეს.

ამგვარადვე წაიკობდა ზენათიც. ალექსანდრე კი ისევ ხითხითებდა, ხითხითებდა გულიანად.

— ვასილ ივანიჩ, სვინი, ვასილ ივანიჩ! ხა, ხა, ხა! სვინი, სვინი! — ჩასძახოდა იგი ვასილ ივანიჩს.

მაგრამ ვასილ ივანიჩს ამ ქვეყნის აღარაფერი ესმოდა, ისე იყო მთვრალი და მხოლოდ ლულულულობდა.

— ნუ ტებია... სამ სვინია! კ ჩორტუ!

— მიშველეთ, ერთი ახლა შეუცუცხუნოს საკადრისად... მიშველეთ! — ეხვეწებოდა გალაქტიონი ალექსანდრეს.

— რაღას შეუცუცხუნებს, ვერ ხედავ, შე დალოცვიდი საიქიოს მიემგზავრება! — იცინოდა ალექსანდრე.

— შენ აბა, შენ... მიქენი წყალობა!.. თუ ჩემი სიკეთე გასურს, დაუფთხე ანგელოზები იმ უსინდისოს, მაგ ნამუს დაკარგულს! შა-შა, მიშველე! — ემუდარებოდა გალაქტიონი.

— გვიშველე, შენ სულს დავენაცვლე!.. აღარა ვართ მაგისაგან... გვიშველე, შენი ჭირი შემეყაროს! — ევლებოდა თავის ნათესავს ზენათი.

— გამოფხიზლდება აგერ და მაშინ, მაშინ!.. რა ყოფილა, რა ამბავია ეს... მართლა უცნაურობა რამე არაა?!. რა ნახეს ჩემმა თვალებმა! — შეუჩერებლად ხითხითებდა ალექსანდრე.

ღორები ერთი ვაი-ვაგლახით გადადენეს ეზოს გადაღმა, უგრძნობლად მთვრალი ვასილ ივანიჩი იქვე ცაცხვექვემ გაშლილ ნოხზე დააწვინეს მოწიწებით, იმის იმედით, რომ ტკბილი ძილის შემდეგ გამოფხიზლებული დაიბარებდა ბაკულას და ცოლ-ქმარის გულის საჯეროთ შეტუქსავდა.

მაგრამ როცა საღამოს ვასილ ივანიჩმა გამოიღვიძა და ალექსანდრეც მოუყვა თუ რა ამბავი დააწიეს გალაქტიონის ეზოში ბაკულას ღორებმა, მან, ბურანში მყოფმა; ხელის გაქნევით წამოიძახა — ანუ იხ კ ჩორტუ! და წასვლა აიჩქარა. და რადგან დაჯინებით მოითხოვდა გამგზავრებას, ცხენებიც მოართვეს. და უცხო სტუმრები ისე გამოეთხოვნენ მასპინძელს, რომ მათი მაწუხებელი მეზობელი თვალითაც არ დაუნახავთ და სიტყვაც არ გაუციათ მისთვის.

თუმცა ამან ცოტა არ იყოს გული დასწყვიტა ცოლ-ქმარს, მაგრამ ორივე დიდად კმაყოფილნი იყვნენ, რომ სტუმრებს სანაქებოდ დაუხვდნენ, ასიამოვნეს და იმ იმედით რჩებოდნენ, რომ დღევანდელი დღე თავის გავლენას იქონიებდა წინათ დაურიღებელ მეზობლებზე.

ამის გამო, თუ სხვა მიზეზით, მართლაც ერთ ხანზე ზენათის ბოსტანს შეღავათი მიეცა, შიგ ბაკულას ღორებს ფეხი აღარ შეუღვამთ, შესწყდა წინანდელი ზენათის ქაქანი; ტრუბიას ყეფა, ლანძღვა, ვინება, რაც ბოსტნიდან მალლა სერზე მცხოვრებთ ეგზავნებოდათ. თითქოს სასურველი მშვიდობიანობა ჩამოვარდა, იმედი გამართლებულიყოს და ნახმარ საშუალებას გაეჭრას, ისე ჰგავდა.

ცოლ-ქმარი ხოსოლიანები დიდად მოხარულნი იყვნენ. მაგრამ სიხარული ხანმოკლე გამოდგა. ორიოდვე კვირის შემდეგ ღორებმა ისევ განააზღეს თავისი ჩვეულება, ისევ იწყეს ზენათის ბოსტნის

აწიოკება და რაც ხანი გადიოდა, თითქოს ჯინაზე, მეტსა და მეტს ზარალს აყენებდნენ, მეტად და მეტად ჯიჯგნიდნენ გამწარებულმა გალაქტიონმა თავის მფარველებს — რას შეება შენი მეზობლის ღორები? — სიცილით ჰკითხა ალექსანდრემ გალაქტიონი რომ დაინახა. — შეშინებულია თუ არა?.. კაცო, რა ღორები ჰყოლია... რა ჯიშისაა თუ ღმერთი გწამს?!. ხა, ხა, ხა!

— იცოცხლე იმას თავისი მოუვიდა... და აქამდისინ თქვენი წყალობით ერთობ მოსვენებული ვიყავით... მარა ახლა ისევ...

— ჰო!

— ისევ წინანდებურად დეიწყეს... ამომიგდეს ნაოფლარი! ვერასგზით ვერ მოვიშორე! ნამეტან ზარალს მაყენებენ, შაშა ჩემო!

— გადუარა შიშმა აბა! — გაიცინა ალექსანდრემ.

— უნდა მიშველოთ, შაშა!.. მარა ისევ უნდა შემეწიოთ, რომ სამილდემჩიოდ ჩამომშორდეს... მაგისთანას სხვანაირად უნდა მოექცეთ... რომ გონება დეებნას!

— აბა კიდევ შევაშინოთ... მარა უფრო მაგრად!

ამ დროს ოთახში ვასილ ივანიჩიც შემოვიდა.

— ნუ ჩტო, — მიმართა მან გალაქტიონს, — ისპუგალის?

— გადუვლია შიშს! — რუსულად მიუგო ალექსანდრემ.

— აბა არ შენაგვძლებია შეშინება! — გაიცინა ვასილ ივანიჩმა.

— ახლა ის უნდა, რომ სხვანაირად, უფრო მაგრად შევაშინოთ!.. უფრო კარგი ღვინით!..

— აბა მაგის მეტი საქმე აღარ გვექონია... მაგის მეზობლები ვაშინოთ! — წაილაპარაკა ვასილ ივანიჩმა და გაშორდა.

მეტად გულდაწყვეტილი დაბრუნდა გალაქტიონი შინ, რომ არაფრად მიიჩნიეს მისი შეწუხება მისმა საიმედო პირებმა.

— აბა იმისთვის გავწიეთ ამდენი ხარჯი, რომ მარტო შეესვათ, შეეთხვლიბათ ყველაფერი და არაფერში გამოგვდგომოდნენ?.. — წამოიძახა ზენათიმ, როცა გალაქტიონი მოუყვა თუ როგორ შეხვდნენ მას დაბაში. — იმისათვის გავგაწუვეიეს ამდენი ხარჯი, რომ ოხერ ბაკულასაგან ვერ დაგვიფარონ?!. აბა რაღა შეუძლიათ მაგათანა ოხრებს?!.
გალაქტიონი კიდევ იმედით იყო მათზე და ორჯელ-სამჯერ კიდევ მოიარა დაბა და ინახულა ვასილ ივანიჩიც და ალექსანდრეც; მაგრამ მისთვის არავის სცალოდა, მისთვის თავს არავინ იწუხებდა და, როგორც ეტყობოდა, მისი პურ-მარილიც დავიწყებას ეძლეოდა.

ახლა ბაკულასთან ერთად მათზედაც გული ჯავრით ევსებოდა გალაქტიონსაც და ზენათისაც.

— მოგიკვდეს ჩემი თავი თუ მაგაზე, მაგ უნამუსოებზე არ ვიყარე! რამე არ დაემართე! — გულმოსულად წამოიძახა გალაქტიონმა ერთ დღეს ზენათისთან.

— რა უნდა დამართო, ერთი შენ! — შეუტია ზენათიმ.

— იმ ჩემ პურ-მარილს წავამწარებ! წავამწარებ ორივეს, თუ კაცი ვყოფილვარ!.. მეგონა კაცები იყვნენ!

— არაფერი ისულელო კიდო... არასფერში გეგებვიო, თუ ღმერთი გწამს!.. კმარა ისიც რაც ჩვენს თავზედაა! — უთხრა ზენათიმ.

— ჩემს პურ-მარილს წავამწარებ! — დაჯინებით განიმეორა გალაქტიონმა. — კი!

გულნატკენმა გალაქტიონმა უკანასკნელ ხანებში რამოდენიმეჯერ მოიარა დაბა და ერთ დღეს მაზრის სამართველოშიაც მივიდა ალექსანდრესთან.

— რავე მშვიდობით ბრძანდები, შაშა? — მიმართა გალაქტიონმა მას.

— ვართ, შენი ჭირიმე!

— ბატონი ვასილ ივანიჩი? ხომ კარგად არის?

— კარგად არი... მარა გალაქტიონ, გირჩევნია ნუ დაენახვები! — ღიმილით მიუგო ალექსანდრემ.

— რატომ. შენი ჭირიმე?.. საწყენი ჩემგან რა შეხვდა?

— შენგან არა პირადად... მარა შენი გამოისობით კი!

— რავე, რავე შენი ჭირიმე?.. გამაგებინე, შენ გენაცვალე! ღმერთო მომკალი! — შეწუხდა გალაქტიონი. — გამაგებინე, შენ გენაცვალე... რა იყო, რის თაობაზე?..

— რის თაობაზე და, შენსას რომ ვიყავით, ვილაცას დანოსი მოუწერია მაზრის უფროსისათვის... უწერია უცნაურად თუ როგორ დავთვერით. ნამეტურ ვასილ ივანიჩი, როგორ დაგვერია ღორები, ევირიეთ ღორებში... რომ მთელი სოფლის სასაცილო გავხდით ვითომ... რომ უგრძნობელი ჩამოათრიეს სახლში... რა ვიცი რამდენი რამე ამისთანები... ერთი სიტყვით, რაც იყო, რაც არა... ათასი სისაძაგლე. გადარეული იყო მაზრის უფროსი, დეიბარა ვასილ ივანიჩი და ისეთი დღე დააყენა, რომ შენი მოწონებული... სამსახურიდან დათხოვას დაემუქრა, თუ კიდევ ამგვარი რამე განმეორდებაო... აბა!

— ღმერთო მომკალი! ღმერთო მომკალი! — გულში მუშტის ცემით ამბობდა გალაქტიონი.

— ჰოდა ეს მოხდა შენი მეზობლის შეშინებისათვის! მარა ის კი არ შეგვიშინებია, ჩვენ შეგვაშინეს უფრო, შენ გენაცვალე! — სიცილით თქვა ალექსანდრემ. — სამსახურიდან კაცი დაგითხოვონ, ეხუმრები შენ?..

— ღმერთო მომკალი! — წუხდა გალაქტიონი. — რა ხალხი ვართ, რა ხალხი ვართ!.. ყველგან შური!.. ახლა რაი და, ამისთანა უკუნი თილები გოუჩნდაო, და აღარაფერს ერიდებიან, რომ ბეჭეცნი დაამიკარგონ!.. ჰმ! რა უნდა ქნა კაცმა, რაობით უნდა იცხოვრო?! ვიცი ვისიც ნამოქმედარია ეს საქმე!.. რაობით დაუმტკიცებ, თვარა რალა ლაპარაკი უნდა, რომ იმ ვაჟბატონის, ჩემი მეზობლის, ბაკულის ეშმაკობაა... რა ლაპარაკი უნდა! მეტი ვინ იზამდა... ვის რა ენაღვლებოდა თქვენ მყოლებოდით! ქვეყანაზე მეორე არ მოიძებნება იმდაგვარი ყოვლად წამბდარი, გაფუჭებული, ზნედაცემული ადამიანი! თავს დავდებ თუ ეს მისი შტუკა არ არის!.. რაი და ჩემს ჯინაზე ვითომ!.. ღმერთო მომკალი, თქვენ რატომ შეგზვდათ ჩემი გულისათვის ასეთი უსიამოვნება, თვარა ის რაც კაცია, კი ვიცი!.. შაშა, ვნახავ ერთი ვასილ ივანიჩს!

— რათ გინდა?

— ბოდიშს მაინც მოვიხდი, რომ ჩემი გულისათვის ასეთი უსიამოვნება შეუხვედრებიათ!

— აჰ, თავი დაანებე! ისეთი გაჯავრებულია, რომ ყველა ჩვენებურს უშვერი სიტყვებით იხსენიებს!.. შენც უცნაურს რაცხას გეტყვის! ტყვილა გაალანძღვინებ თავს... ამ ერთ ხანზე მაინც ეერიდე! — ურჩია ალექსანდრემ.

— ღმერთო მომკალი! — შეწუხებით იმეორებდა გალაქტიონი. — ღმერთო მომკალი!.. რა ვქნა!.. მომსპო იმ კაცმა ყოველნაირად და ეს არის!.. ნეტავი კაცი მაინც იყოს!

ამ დროს ოთახში ვასილ ივანიჩიც შემოვიდა ქაღალდებით ხელში და რალაც საქმე მოსთხოვა ალექსანდრეს. გალაქტიონმა მოწიწებით თავი დაბლა დაუკრა, მაგრამ ვასილ ივანიჩს არავითარი ყურადღება არ მიუქცევია და როცა მიუხედავად ამისა გალაქტიონმა მაინც მშვიდობა და კარგად ყოფნა უსურვა, მან წარბებშეკვრით წაილაპარაკა:

— ნუ ვას ვსებ კ ჩორტუ!..—და რაკი მოთხოვნილი საქმეც მიიღო, ოთახიდან გავიდა.

გალაქტიონმა მას თვალეზი გააყოლა და ისევ ალექსანდრეს მიმართა:

— შაშა, ოხერი კაცის გულისათვის ნუ გამრისხავთ თქვენი ჭირიმე!.. ყოველგვარად ნუ დააჯაბნიებთ ჩემს თავს, ჩემს ოჯახს იმ არაწმინდას!.. ამომიგდო, ამომიგდო ნამუშევარი. მადლობა ღმერთს ჭონდეს, გოუძლებთ კიდევ, მარა იმ წყეულის წყალობით თქვენისთანა კეთილები რავა უნდა მეკარგებოდეს!.. თქვენი იმედით ვიყავი გალონიერებული და მედგა სული!.. ნუ გამიმეტებთ, შაშა, ნუ დამ-

დუპავთ, ნუ გამაგდებთ განზე უპატრონოდ!.. გაფიცებთ ყველ-
ფერს!

და ამას ისეთ კილოთი ეუბნებოდა ვალაქტიონი, რომ ჯერჯერობდა
დრესაც კი შეეცოდა იგი და არწმუნებდა, თავის სიტყვით ანუგეგმებდა, რომ იგი კვლავაც მისი შემწე და დამხმარე
იქნებოდა სადაც კი გაუვიდოდა.

სალამოს შინ დაბრუნებული ვალაქტიონი კი სიამოვნებით ეუბ-
ნებოდა ზენათის:

— იცოცხლე ორთავეს სიმწრის დღე მიჰყენებიათ!.. კი!.. ის რუ-
სი კილამ სამსახურიდანაც დაუთხოვიათ... გამშრალია, ხმას არ
იღებს... იმ შენს ნათესავსაც ეტყობა კარგად მოხვედრია... არ ამ-
ხელს თელათ, თუ არა, იცოცხლე!.. ამით მაინც ვიჭერე გული!.. არ
შეარგოთ ჩემი პურ-მარილი ჩემმა გამჩენმა!.. ხომ წავამწარე!..

— არ გაგიგონ, შე უბედურო, თვარა წამწარებას მაშინ იტყვი
შენ! — უთხრა ზენათიმ.

— გამიგონ, აბა!.. იმათმა სიცოცხლემ! საიდან გამიგებენ? იმის
დამწერი ამ ნიადაგზე აღარ არის — ისეთი კაცი ვიშოვე!.. ნეტავი
მეტი რამე შეიძლებოდეს მე ისინი არ დავზოგო და ვერც გამიგებ-
დნენ ვერაფერს!.. ობრები, ქვეყნის მძარცველები, თავისი თავის მე-
ტი არავინ ახსოვთ, არავის ჯავრი აქვთ! დასწყევლა ღმერთმა ყველა.
არავისაგან საშველი არ არის! ყველა გამლღეტია. ყველა მძარცვე
ლია! — გამწარებით ამბობდა ვალაქტიონი. — ამათზე ხომ ვიყარე
გულის ჯავრი... მოუხდებათ!.. ერთ დღესაც გაწყვეტილან ყველა,
ვისაც არ ვებრალებით! ყველა ერთ დღესაც გაწყვეტილან!

ს ა რ ჩ ე ვ ი

ჩემი ცხოვრების გზაზე

თავი პირველი	7
თავი მეორე	17
თავი მესამე	26
თავი მეოთხე	35
თავი მეხუთე	47
თავი მეექვსე	65
თავი მეშვიდე	80
თავი მერვე	100
თავი მეცხრე	143
თავი მეთათე	155
თავი მეთერთმეტე	190
თავი მეთორმეტე	211
თავი მეცამეტე	226
თავი მეოთხმეტე	237

მ ო თ ხ რ ო ბ ე ბ ი

შერისხვა	247
მსხვერპლი	253
სოლომან მორბელაძე	292
წრდელი გული	323
სამანიშვილის დედინაცვალი	355
მრევლში	428
ქამუშაძის გაჭირვება	444
მიქელა	559
თავადი პეტრე	574
როსტომ მანველიძე	578
მშობლის ნუგეში	586
ბაკულას ღორები	589

რედაქტორი ს. კლდიაშვილი
გამომც. რედაქტორი ილ. ხოშტარია
მხატვარი პ. კაკაბაძე
მხატვრული რედაქტორი გ. გორდელაძე
ტექნორედაქტორი ზ. ხუნდაძე
კორექტორები: ლ. არეშიძე, ნ. თავაძე

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 25/XI-61 წ.
ქალაქის ზომა 60×90¹/₁₆.
სააღრ.-საგამომც. თაბახი 32,7.
ნაბეჭდი თაბახი 38. სააეტორო თაბახი 32,05.
ტირაჟი 20.000. შეკვ. № 599.
ფასი 1 მან. 50 კაპ.

საქ. სსრ კულტურის მინისტრის
მთავარბოლიგრაფგამომცემლობის სტამბა № 1-ლი,
თბილისი, ორჯონიკიძის ქ. № 50.

1-я типография Главполиграфиздата
Министерства культуры Грузинской ССР.
Тбилиси, ул. Орджоникидзе, 50.

Давид Самсонович Квдиашвили
На пути моей жизни

* * *
рассказы

(На грузинском языке)

Государственное издательство
„Сабчота Сакартвело“
Т б и л и с и
1961

97

